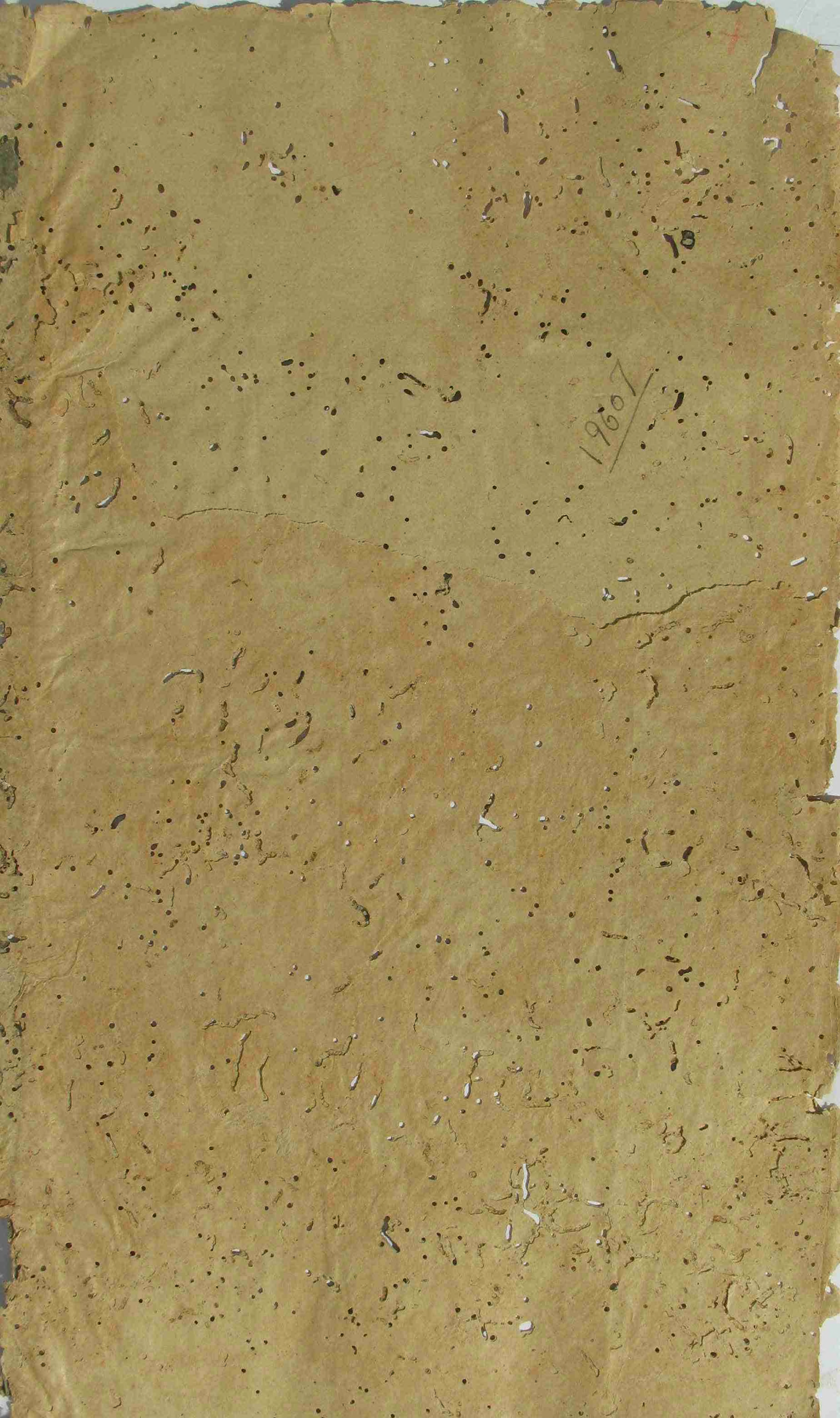

11607

22425

ग्राम संख्या १६०६
संक्षेपचरिते काव्य (संक्षेपकम्)
श्रीराम रचितम्
टीकाकारः - नरहरः
काव्यः - दे० सा० लिपिः।
पत्रसंख्या ३८४
पत्रप्रमाण ३५.५ x २०.५ सें.
पंक्तियां २० प्रतिपद्य
अक्षर २२ प्रतिपद्य
पाठप्रमाण १५१५० श्लोक
आपुण

19607

18

[illegible]

ॐ तं तं च सनि स द सि प्रोच्यते चारु न्या धि निधि
 निधि गवति सु रुज ष्चो न रतो द दानः
 कं कं कं कं पुनरपि दृश्यते को स ता लै रं
 नं र द ति ह स नी न र्त की त्पं गु लै र्निधि ॥

वीं वास्तुतिदिशं न सो ययसौ मि न नि
 लोकस्य शीततसीति कटंगतस्य दूर
 स्थितं स सचिता य्य चिता जनस्य य
 सर्वतो भय च यात न दो प्रशस्यः

नै.
व.टी.
प्र.

गे. स्वस्ति श्री गणेशाय नमः ॥ गे. नमो विष्णुहर्त्रे ॥ गे. ॥
 गे. पारं प्रबंधां बुनिधेः प्रयातं यत्नः किल स्वोतत वैषहंत निःश्वा
 सलीलानि हस्तान्तरायं हे रं वमालं वनमाश्रयेथाः १ त्वदेन
 ग्रहलो शमात्रलाभादियमुः सुखलगा मिनी मनीषा अपिक
 धतिमामगम्य भूमौ शरणा मे भवशां रदेन मर्ते २ अज्ञानति
 मिरपादनपटीयसी शुभशुणो हसितो नीराजनाय करवैप्र
 दीपिकां काव्यसञ्जाजः ३ नमममतिविलासोवा सनाभ्या
 सजावा विविधवज्रनिबंधस्कंधं संवाहनंवा तरलयातिम
 नो मे केवलं नैषधीयं चरितमाविल्लोकश्लोकनोयंकवे
 च ४ समुत्सहे गुणरसाय सारं विगाहितं काव्यमिदं जडो
 पि अज्ञातदंता अपि त्वं डगोलं ऊत्तरहलादा कलयतिवालाः
 ५ असन्निधा वन्यनिबंधनानां कदापि ऊर्या डपकासेतत् न
 रंगिणो नान्तराणो रभावेतं बीफलेनापितरंति पारं ६ स्वादेव
 मे मतिवशादिह दोषभूमासीमान संवत्त परां च वल्वप्रपंचः
 शाक्तिगुणी करणकर्माण सज्जनानां नैसांगको निजनते वल्व
 संविधात्रो ७ अर्थः संधसहस्रशः प्रतिपदं प्रज्ञां विलासास्प
 दैर्वाख्याताः प्रथितप्रबंधरचना प्राख्यापिता डंबरेः स्वारस्य
 नपदार्पिताः सहृदयस्वानप्रियभा वुकाये स्पृतान्तरमाद्रिये
 ह्रमहमे मोहं जनो मन्त्रां ८ प्रसादाच्छ्रुत्यादेरिह महतिगो
 भोरगहनं सतागण्यनीनां क्वचिदपि निबंधोपि न भवेत् तथा
 पि स्यादेतन्न वल्वममदोषाय निवर्त्तं समुच्चैतं शक्रः कश्च
 वज्रलयोरत्ननिचयं ९ विषमेकाव्यहेमाद्रौ स्वलतो मेपदे
 पदे विबुधाः करुणाभावाः संतुष्टो वल्वचनं १० हृदि चित्त
 रुदधिवलयितवसुमती मंडलमंडनायमानैरंतर्वाणिभि
 रतिमहनीयः साहित्यमहिमप्राभा रप्राप्तकवि कुलगौरवो
 त्कर्षः प्रथितनिजगणजनितसकलसृजनसमाजहर्षः श्री
 हर्षनामः कवीश्वरः स्वरसरमणीयनिषधन्तपतिचरितमति
 वृत्तमाश्रित्यानेदां कितं नैषधीयाव्यं महाकाव्यं चरचयत् श्री

समहन्तं सर्गवंधप्रत्यात्तं सर्गवंधोमाहाकाव्यमुच्यते त
 स्य लक्ष्मि मिति महार्थत्वाद्दसमहन्तं महत्त्वं व्यर्थं यत्तं
 गत्वा इत्तमत्वं इदमुत्तममतिशयिनिते गेवाच्चादुनिवृ
 चैः काचित्मिति नायकश्चात्र धीरलालितः निश्चिंता धीर
 लालितः कलासक्तः सख्यमंडरिति सुगारश्चात्र विप्रले
 भसंभोगात्सर्गो गीरसः अपरे सर्वेष्वंगभूताः सर्वत्र तस्य
 देशकलाकालवेशाभोगादिसेवनैः प्रमोदात्सारतिः स
 म्यगसुनोरन्योन्यरक्तयोः प्रकृष्यमाणः सुगारो मधुरंगवि
 चेष्टितैरिति अलेकारश्च शब्दायावलंबिताः प्रतिपद्यप्रचु
 रादिति संक्षेपतो विस्तरतश्चाशक्यं नवधापवच्छेदेष्टुत
 भेदस्तत्र तत्रैव दर्शयिष्यते ॥ अत्रायमाद्यः श्लोकः ॥
 गौनिपीययस्यदिति रक्षिणः कथं नयादियं तेन बुधाः स
 धामपि नलक्षितश्चात्रितकीर्तिमंडलस्तराशिरासा न्मह
 सांमहोज्ज्वलः । गौदिते धारणादिना रक्षंतीति दिति रक्षि
 णो बुधाः गौपतिप्रभृतयः पंडिताः पातालवासिनः तथा
 दिति धर्मोपदेशाचरणोदिना रक्षंतीति रक्षिणोः बुधाविद्वा
 सोमांनुषलोकवासिनः तथा वर्षणादिना दिति रक्षंती
 ति दिति रक्षिणो बुधादेवाः स्वर्लोकवासिनश्च सातृचो
 द्रिस्तृणबुधाः दिति रक्षितं शीलमस्येति दिति रक्षीतस्येति
 वा यस्य नलस्य कथं निपीया स्वाद्यासुतमपि तथा कथा
 वत् कथाश्रवणात्पूर्वमेव वानादियं ते देवाः प्राणिनश्च
 मृतमादियं तपव मानुषा अपि लोकांतरोपभोग्यायास्तु
 नायनसाहयंति उत्साधनाय बज्रक्षेत्राय यज्ञादिकर्मणो न
 प्रयत्नेन कथाश्रवणादेव तत्सुखो रित्यर्थः अलौकिका वि
 विधरसंनिर्भरं कथामास्वादयता मेकरसासुधावसेयाना
 यते इति भावः अतएव रसवज्जानि शयेन निपीयेत्सुक्रिः नि
 पीयेति पीडयाने इत्यस्य दृष्टं न पापाने इत्यस्य तस्य हितं न
 पीति इत्यप्रतिषेधः अथवा दितिः अन्ताभिः सयस्य नल

रक्षिणि

५ = ५०

५ = ५०

नै.
घ. प्र.
दी.

ह = हव - ध

क = क

१४ लू =

स्येयंतिः यस्य च कथां निपीयेत्पादितयैव अथ च यस्य कथां
निपीयवर्तमानानां पुंसां सतिः अतो विभीतको निवासोऽस्य
स्तोत्पदी कलिः तस्य कलेः दितिर्विनाशो भवति ह्ययं वासो
वपि दिति रित्यमरः दमयन्त्या नलस्य च कीर्तने कलिनाशन
मित्यभिक्रोकोः यस्य च कथां निपीयेत्पादि तयैवास्मिन्पा
दद्वये वाक्यभेदा यस्य चैतन्नुषंगः स नलप्रासीत् कीदृशः
सितस्त्रं कृतं सितस्त्रं तत्करोति तदा च ऐशति एजं तात्
ऊं प्रत्ययः निष्ठायां सेदीति एलोपः ईदृशं कीर्तिमंडलं येन स
तथा तथा महसां राशिः प्रतापनिधिः सूर्यरूपो वा सूर्योऽपि स
तस्त्रोक्तकीर्तिमंडलमंडलो भवति तथा महोज्ज्वलः महैरु
त्सवैरुज्ज्वलः अत्यंतोज्ज्वलो वा यद्वा महसा ज्वलः ज्वलतीति
ज्वलः ज्वलति कसंते भोगा इति वैकल्पिक एव प्रत्ययाभावे पचा
ध्वं महानुज्ज्वलस्त्रुंगाररसो यस्येति वा सुंगारः सुचिरुज्ज
लः उन्नमनाय कनलचरित्रवत्सुपक्षेपलक्षणं काव्यमुच्यते
उक्तं प्राणीनमस्त्रियावस्तुनिदेशो वापि तन्मूलमिति अ
स्मिन्सर्गे वंशस्थं वृत्तं जतौ त्वं वंशस्थं मुदीरितौ जयौ १ ॥ रेसैः
कथा यस्य सपावधीरिणी नलः स भूजानि रं भूजुणां भुतः स
वर्णदंडैकसितानपत्रितज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडलः १ ॥
यस्य पूर्वोक्तस्य कथाचरित्रं सूपकारविद्याचरसैः सुंगारादि
भिर्मर्कथादिभिश्चासूतति रस्कारिणी स नलनामान्द्रपोधुत
कीदृशः भूजाया यस्यासौ भूजानिः जायायानि ड. गुणैः शौर्या
दिभिः संधिविग्रहादिभिर्वा प्रद्युतं प्राश्चर्यकारी प्रथवा गुणे
सुसूत्रपका रेसुद्युतः प्राश्चर्यकारी सुदगौदनिको गुणः गु
णो प्रधाने त्रपादौ मौर्व्या सुदेवुकोदरे इति यादवप्रकाशः
यस्य कथासूपकारविद्याचरसैर्मर्कथादिभिर्विविधपाक
रचनाविशेषसाधितैः कृत्वा सूतजैत्रीसुगुणैः सुसूत्रपका
सुद्युतप्राश्चर्यकारी सर्ववर्णदंडो यस्य तत्सर्ववर्णदंडं सर्ववर्णदंडं
उच्चतदेकं च तत्सितं च तदा तपत्रं च सर्ववर्णदंडैकसितानपत्रं

७ = ३

तस्मात्तत्करोति तदा च दृष्टिर्निर्णयः स्रवणं दं
 डैकसितातपत्रितं ज्वलन्ती प्रतापावलिकीर्तिमंडलं स्रवणं दं डैकसि
 मंडलं च ज्वलन्ती प्रतापावलिकीर्तिमंडलं स्रवणं दं डैकसि
 तातपत्रितं ज्वलन्ती प्रतापावलिकीर्तिमंडलं येन सतथा य
 द्वा स्रवणं दं डैकसितातपत्रितं ज्वलन्ती प्रतापाव
 लिस्त्वकीर्तिमंडलं चते स्रवणं दं डैकसितातपत्रितं ज्वल
 त्प्रतापावलिकीर्तिमंडलं येन सः यद्वा शोभनो न्यायो व
 र्णानां ब्राह्मणादीनां दंडः शिखाकरग्रहणं वा यत्र तत्स्रवणं
 दंडमेकसितातपत्रितं सज्जानमस्य प्रकाशितातपत्रितं यद्वा प
 काशितातपत्रितं यस्मिन् तदेकसितातपत्रितं तत्कृतमेकसिता
 तपत्रितं ज्वलन्ती प्रतापावलिः कीर्तिश्च यत्र तज्वलन्ती प्रतापा
 वलि कीर्ति स्रवणं दं डैकसितातपत्रितं ज्वलन्ती प्रतापाव
 लि कीर्ति च मंडलं देशो यस्येति विग्रहः तेन पूर्वश्लोकेन स
 हन पुनरुक्तिः संगारादौ विधेवीर्ये गुणो रोगे इवे रस इत्यं म
 रः १ ॥ पवित्रमश्नतनुते जगद्यगे श्रुता रसत्वालनये वय
 त्कथा कथं न सामाहि रमा विला मपि स्वसेविनी मेव पवि
 त्रयिष्यति ३ ॥ अत्र कलौ यगे यत्कथा श्रुता सती रसेन सं
 गादिना जलेन च प्रक्षालनयेव जगत्पावनं करोति सा क
 था स्वसेविनी मेव कलषामपि मुक्तिरं कथं न पवित्रयिष्य
 ति अपि तपवित्रयिष्यत्येव यदुक्तं पुराणश्लोको न लोका जा पु
 ण्णश्लोको यथिष्टिरः पुराणश्लोका च वै देही चतुर्यो नाप
 लभ्यते इति याचा सौ कथा चोति विग्रहः यस्य कथेति विग्र
 हं तयच्छेदेन कथाया अपरा मर्णा सेति प्रत्यक्षमर्थो न यत्कः
 स्यात् न लसंवेधस्तकथायाः प्रकरणादेव प्राप्यते ३ ॥
 अर्थानि बोधा चराम प्रचारणे र्दशाश्च तत्तः प्रणयत्रुपाधि
 भिः चतुर्दशत्वं कृतवानुक्तः स्वयं न देहि विद्यात्त चतुर्द
 शस्त्वयं ४ ॥ अर्थानि रथयनं वीथीज्ञानं तदर्थं ज्ञानमाच
 रणं गुणानि कावा प्रचारणं शिष्यं प्राशिक्ष्यं प्रवर्तनं प

नै.
ष. प्र.
टी.
३

तैरुपाधिभिर्विशेषणैश्चतस्रोदशाग्रवस्थाः प्राप्यन् अयं
 नलः स्वयमात्मना चतुर्दशसुविद्यासु चतुर्दशत्वं कृतः कृत
 वान् कौनहेतुना कृतवान् नैव हि हेतु रत्नास्तीत्यर्थः यतः
 समुदायपरिसमाप्तिपक्षे चतुर्दशानां विद्यानां षट्पंचाशता
 भवितव्यं प्रत्येकपरिसमाप्तिपक्षे तत्र एकैकस्यापि विद्यायाः
 चतुष्टमेव चतुर्दशत्वं संभवति इत्युभयथापि चतुर्दशत्वं
 न संघटते तस्मात् कृतः कृतवानित्याक्षेपः यद्वा चतुर्दशसु
 विद्यासु चतुर्दशत्वं पूर्वमेव सिद्धमस्मादपि चतुर्दशत्वं मेव
 कृतः कृतवानपि षट्पंचाणामेतत् व्यर्थमित्यर्थः यद्वा चतुर्द
 शसु विद्यासु चतुर्दशत्वं कृतो न कृतवान् कया मुत्पन्नान् क
 तवान् अपि तत्सर्वथापि कृतवानिति चेच्च तस्रोदशाया
 सांताश्चतुर्दशास्तासां भावस्तत्त्वत्तल्लोर्गणवचनस्य पुं व
 द्वावो वक्तव्यः चतस्रश्च दशचताः चतुर्दशांतासां वस्तु
 मिति च ५ ॥ अमुष्य विद्यारसनाग्रनर्तकी त्रयीवनीतांगु
 णेन विस्तरे अगाहताष्टादशानां जिगीषुगानवद्वयद्वीपपृथ
 ग्जयाश्रियां ५ ॥ अमुष्य नलस्य विद्यासूपकारं विद्यां प्रष्टुं
 दशानां प्राप्य कीदृशी रसनाग्रनर्तकी लोकानां जिज्ञाप्रप्रका
 शनशीला अंगानां मधुरां लवणातिक्लकटुकषायाद्या
 नारसानां गुणो नो ल्वणानुल्वणसमत्वप्रकारेण विस्तरे नी
 ता यद्वांगेति संबोधने गुणेन रूपकारेण भीमेन वा विस्तरे
 नीतेति केचित् एकैकस्य रसस्य त्रित्वप्रापणेनाष्टादशानां जा
 नेत्यर्थः केवत्रयीव त्रित्वसंख्येव त्रित्वसंख्यापिरसनेत्यस्त
 रत्रयाग्रवर्तिनी तथा मुग्धैः षट्भिर्गुणेन गुणनेन विस्तरे नी
 ता अष्टादशानां गाहने अथ चास्य विद्यापुराणादिरष्टादश
 तां प्राप्य कीदृशी अस्मै च जिज्ञाग्रज्जभासपरा तथा यद्यदप
 कारकं तत्तदंगं भवतीति न्यायादंगानां दीकतदीनां गुणेन वि
 शेषेण विस्तरे नीता केवत्रयीव चेदत्रयीव सापि अंगानां शि
 द्वादीनां गुणेन व्याप्तिनीता यथाष्टादशानां गाहने एकैकोव

दः षड्विः षड्विः रंगैरुपचीयमानावस्थः षट्प्रकारेभवेतीत्यष्टा
 दशांश्च अथ चास्य विद्याकीर्तिरष्टादशांता प्राप्ताष्टादशाह्यहा
 जातेत्यर्थः कीदृशीरसंज्ञाग्रनतकोस्तवनीया तथाग्रंगणो
 नसौंदर्यादिना विस्तरेनीता यथात्रयी अग्नित्रयी अंगेन प्रयाजा
 दिनागुणेन दध्यादिना च यथा विस्तरेण सति तथेत्यर्थः अत्र
 च विस्तरेमात्रे सादृश्यं न संख्यायां सर्वत्राष्टादशांश्च प्राप्तौ हेतु
 साहं नवानां द्वयं नवद्वयं नवद्वयं च ते द्वीपाश्च तेष्वाष्टय रज
 यश्चिद्यः प्रत्येकं जयलक्ष्यः तासां जेतुमिच्छया पक्षैकैकं न वि
 द्याभेदेनैकैकं द्वीपं जेतुमित्यर्थः अत्र च जयश्चिद्यं जिगीषाना
 मवशीकरणेऽस्या अन्यथा जयश्चीषत्याकानामजिगीषाया
 न नहि जयश्चिद्यः शत्रुभूताः अत्र विद्यानां शास्त्रात्मकत्वाद्विस्त
 रशास्त्रप्रयोगः उपमानभूतेषु त्रित्वसंख्यादिषु तत्रार्थिको विस्त
 रशास्त्रेन संबंधः न तस्वत इत्यदोषः अंगानि वेदाश्च त्वादीमीमां
 सान्यायविस्तारः पुराणंधर्मशास्त्रं च विद्यापताश्च तदंश आद्यु
 वेदो धनुर्वेदो गोधर्वचेत्यनुक्रमात् अर्थशास्त्रं च तथैव विद्या
 अष्टादशांस्तताः ५ ॥ दिग्गोशब्दं दंश विभूतिरीशतादिशां
 संकामप्रसंगवरोधिनी त्वभारशास्त्राणि दृशोद्वयाधिकानि
 जत्रिनेत्रावतरत्वं बोधिकां ६ ॥ दिशां मीशादिगीशां इंद्राद
 यः तेषां हृदंतस्यांशैः मात्राभिर्विशिष्टाभूतिर्जनयस्य इंद्रानि
 लयमाकर्णामंग्रेषु चरुणास्य च ईशा विज्ञेशयोऽष्टैव मात्रानि
 हृत्य शास्यतीः अष्टाभिश्च संरेद्धाणां मात्राभिर्निमित्तो न्दप्रः
 तस्मादभिभवत्येष सर्वभूतानि तेजस्सेति मनुः दिशां स्वामी स
 नलः कामप्रसंगे यथेष्टाचरणं उन्मार्गप्रवर्तनं तत्प्रतिबंधि
 नी आत्मनः त्रिनेत्रावतरत्वं त्रिनेत्रस्यैकयमवतरत्वं तथैव स्य
 तापि कलंद्वयाधिकान् तृतीयां शास्त्राण्येव दृशं त्वभारत्वं तीर्थेने
 त्रैसति हि त्रिनेत्रत्वं भवति शास्त्राण्यं तृतीयं नेत्रं दधारेत्यर्थः
 दिशां मध्ये लोकपालं हृदं ईशो विभूतिरेत्यर्थं यस्यासौ तादृ
 शं ईशानदिव्यनित्यात्स ईशाना ईशः शिवः यदा दिगीशां हृदं

नै.
ष.टी.
प्र.
ध

अंशेनविभूतिर्यस्यसर्वात्मकत्वात् अतएवदिशांसर्वासामी।
 शिताशिवःकंदर्पप्रक्षरपरिपाकिनीनिजविनेत्रभावज्ञापिकां
 तृतीयांदृशयथाविभंतीतिधनितोर्ध्वः नतस्त्रेणःप्रपाकर
 साकल्यात् स्वकेनित्येनिजंविषुअवपूर्वात्त्रेणैःअवेत्तत्रो
 र्वाजितिचजाभवितव्यं इतिचेत्रसंज्ञायाअविवक्षितत्वात् १
 भावेचक्रहृदोरवेवभवति तेनावतरइतियद्वातराणंतरःअव
 गतस्तरोवतरःतस्यभावस्तत्रयद्वाअवतरतीत्यवतरन् तस्य
 हःपचायच तस्यभावःतत्रयद्वाअवतरतीत्यवतरन् तस्य
 भावस्तत्र ६ ॥ पदैश्चतुर्भिःसकृतेस्थिरीकृतेकृतेमुनाके
 नतपःप्रपेदिरे भुवयदेकांस्त्रिकानिष्टयास्सशान्दधावधर्मोपि
 कृशस्तपस्वितां ७ ॥ कृतेयगेचतुर्भिरपिपदैःसत्पास्तेय
 दमशमैःधर्ममुनानलेनस्थिरीकृतेसतिकैजनास्तपोधर्मन
 प्रपेदिरे अपित्सर्वपवयनपक्वचरणकनिष्ठागुल्फाभुवस्स
 शत्रधर्मोपिदीणाःसंस्तपस्वितांतपोधनत्वमनुकम्पनीयतां
 चदधौतपस्वीचातुकम्पाहेइत्यपरः कृतयगेलेशोनाधर्मस्ति
 एतीतिपुराणोक्तिःतपस्वीचभुवमंगुल्यग्रेणाधितिष्ठेत् तप
 स्पतिकृशोपिभवत्यनशनादिनाकृतयगेनलोनाधुदितिके
 चित् तदायमर्थः अनेनत्रेतायांचतुर्भिरपिपदैःसकृतेस्थि
 रीकृतेकृतेसतिकृतयमेजातेसतीत्यर्थः ७ ॥ यदस्ययात्रा
 सुखलोदतरजःस्फुरत्यतापानलधूममंजिमं तदेवगत्यापति
 तसुधाबुधौदधातिपंकीभवदं किंताविधौ ८ ॥ अस्यनलस्य
 दंडयात्रासुखलेनमेनयाउद्धतंतथास्फुरतःप्रतापाग्नेधूमस्य
 वमंजिमामंजुल्यस्यतादृशयद्दजः तदेवगत्यासुतसमुद्ध
 दूपेचंद्रेपतितंसत्यंकीभवकलंकत्वविभर्ति यद्वासुधाबुधौ
 दीरांबुधौपतितंसत्यंकीभवदसिजातेचंद्रेकलंकत्वविभर्ति
 मंजिमोतिपृष्ठादिभ्यःइमनिज्या अत्ररजसःसमुद्धपतनेनपं
 कीभावाच्चंद्रेकत्वकिंवस्तगत्याभिधीयतेउतोत्येत्यनेनता
 वद्धस्तगत्याकविपुराणादिप्रसिद्धाभावात् नाप्युत्पेक्षातद्यो

नकस्येवादिपदस्याभावादिति चेत् मैवं नेयं वस्तुगतिर्नो
 पुत्वेत्ता किंत्वपन्नवः तथाहितदेवैत्येवकारोहिप्रसिद्धपत्तां
 तरव्यावृत्त्यर्थमुपादीयतेतद्वजपवपंकतयाकलंकतामव
 लंबतेनतप्रसिद्धशशहरिणादिरित्यर्थः अतवोत्प्रेक्षान
 चद्योतकाभावः दधातीति काजः ॥ १ ॥ एणप्रयक्तं पदमुत्प्रेक्षां
 र्चेतयिष्यति यथाप्रश्नादिकं वस्तुगतिर्वानचात्राप्रसिद्धो
 षः नह्यपूर्वार्थसंपादनशोलाः कवयः परप्रसिद्धिमुपजी
 वन्ति एवमन्यत्राप्यग्रेयथाहेतुकमुहनीयं अस्माभिरुत्प्र
 पंचभियालंकारचर्चैवमुक्तेति ८ ॥ स्फुरदनुर्निःस्वनत
 द्वनाश्रुगप्रमभृष्टिचयितं स्पसंगरे निजस्यतेजःशिविनः
 परः शतावितेनुरंगारमिवायशः परे ५ ॥ स्फुरन्नुर्निः
 स्वनैर्यस्योसास्फुरदनुर्निःस्वनाचनानि विंशये प्राश्रुगावा
 णाः तेषां प्रगल्भाडः सहायावृष्टिः साचनानाश्रुगप्रगल्भवृ
 ष्टिः तेन नलेन चनाश्रुगप्रगल्भवृष्टिस्तद्वनाश्रुगप्रगल्भ
 वृष्टिः तद्वनाश्रुगप्रगल्भवृष्टिः कर्तृकरणे कृतावज्ञलमि
 तिसंसासः यद्वासचासौचनश्चनलपवमेचदंत्यर्थः स्फुर
 दनुर्निःस्वनाचासौतद्वनाश्रुगप्रगल्भवृष्टिश्चनयाव्ययित
 स्वनिर्वापितस्यात्मनः प्रतापाग्रेरंगारमिव परः शताः शत्र
 वः अथशोरणे विस्तारयामासंः शानेभ्यः परे परः शताः पार
 स्फुरादित्यात्संदृतया स्फुरदनुर्निःस्वनो गार्जितं च
 येषां तस्फुरदनुर्निःस्वनाः ते चने चनामेवाश्चनतद्वनाः स्फुर
 दनुर्निःस्वनाश्चनेतद्वनाश्चनेषामाश्रुगैर्वार्कभिः प्रगल्भा
 यावृष्टिस्तयानिर्वापितस्य यद्वास्फुरतंधनुषानिःस्वनंतत्त्वं
 तीति स्फुरदनुर्निःस्वनततः तनोतेः क्षिप्रतये अत्रुनासि
 कलेपेत्तगगमेचद्वपतादृशये चनातेषामाश्रुगाशीचुगा
 मिनीप्रोळायावृष्टिस्तयानिर्वापितस्य निजस्य नित्यस्य तेजः
 प्रधानस्याग्रेरंगारान्यरेलोकां यथावितन्वतीति धुनिः तस्य
 राणे परिप्राप्तिनः पलायनपराश्रयशोभाजनानि वध्वुरिति भा

चि

ने.
ष. प्र.
दी.
५

वः श्रुयशसः प्रणमत्वा त्रिर्वाणो गारतस्त्यता इंगालमिति वा
 पादः ५ ॥ अनल्पदग्धारिपुरानलोच्चलैर्निजप्रतापैर्विलयं
 ज्वलद्भवः प्रदक्षिणीकृत्य जयाय हृष्टया राजनी राजनया
 सराजैः १० ॥ अनल्पानिदग्धारिपुराणि येन अनल्प
 दग्धारिपुरास्ते च ते अनलाश्च तैरुच्चला उद्दीपिताः तैर्निजप्र
 तापैः ज्वलद्भूमेर्वलयं प्रकर्षेण दक्षिणीकृत्यानुकूल्य जय
 स्यायः प्रामित्तैस्मै हृष्टया जय स्यायः शुभावहो विधिः तेन
 हृष्टयेति वा नीराजनया राजाभावकरणेन राजहतासनलो
 रराज राज्ञामभावो नीराजं प्रनृष्टेति दृष्टुं नीराजं करणं नीरा
 जना ७ तंता यच्च राजच उपसांघानमिति निधानितो राजच
 शब्दः अन्योपि विजयी श्रिणोद्दीपितैर्दीपैर्ज्वलद्वा जने प्रा
 दक्षिणेन भ्रामयित्वा जयाय जयार्थं हृष्टया नीराजनया रा
 त्रिका विधानेन राजते इति अनुकूलस्तदक्षिणः प्रपस्य च
 दक्षिण इत्यमरः १० ॥ निवारितास्तेन महीतले विलेनिरी
 ति भावगमितेति हृष्टयः नतस्य जुह्वनमनन्य विष्णुमाः प्रती
 पप्रपालसगीहृशां हृशः ११ ॥ तेन नलेन समस्ते भूतले नि
 र्गता इत्येव यस्मात् त्रिरोतिस्तस्य भावस्तंगमिते प्रापिते सं
 ति नितरां वारितानिष्कासिताः प्रतिहृष्टयः अनन्य विष्णुमाः
 विष्णुभ्यं त्यस्मिन्निति विष्णुमो वा सस्थानं न विद्यते न्यो विष्णु
 मो वा सांताः अनन्य गतिका इत्यर्थः इहृष्टयः सत्यः शत्रुत्प
 स्त्रीणां नेत्राणि प्रायेण न मुमुचुः तासां नेत्राणि संततं रोदनेना
 स्त्राणि मुचंतीत्यर्थः तूनमुत्प्रेतायो ११ ॥ सितो मुखोर्गो
 यतिस्मत्तुङ्गौर्महासिवेस्त्रः सहस्रतुर्वी बद्धं दिशां गणस्या
 वराणराणां गने यशः पटतद्भटचातुरीतरी १२ ॥ तस्य तल
 सभटानां यो धानां याचातुरी यद्धनैः सुखं चतुरस्य भावश्चा
 त्तस्मीनपुंसकयोर्भावक्रिययोः पद्मकविचुचुजययौ चि
 त्यमौ चिती मैत्र्यं मैत्रीति तथा चातुर्यं चातुरी सैव तुरीययन
 साधनविशेषः सामहासिवेस्त्रः महानसिः खड्गपववेमात

स्पसहकृत्वरीसहकाणिगीराजनियफिक्कजइतिवर्तमानेस
 हेचेतिक्कनिप्रवनेरचेतिडोपूरेफश्चांतादृशःइदृशीसनीदि
 शांगणस्याश्चादकंपादांतरेदिगंगनानामंगवराणरूपेवजं
 विस्तीर्णयशःपटयशोत्रपंपटसितांशुवर्णोश्चंद्रावदातेःसि
 ताधवलाग्रंशुनांकेसराणांवर्णायेषांतैरितिचतस्रनलस्य
 गुणैःशौर्यादिभिस्तैरभिश्चुनिरमांसीत् पुंसिवेमावायदंडः
 दिगंगनांगावरणमितिवाघाटः १२ ॥ प्रतीपभूपैरिवकिं
 ततोभियाविरुद्धधर्मैरपिभेदतोङ्किता अमित्रजिनिमित्रजि
 दोजसासयद्विचारद्वकारद्वगप्यवर्तत १३ ॥ विरु
 द्धाधर्मायेषांतैरविरुद्धधर्माःतैःप्रत्यर्थित्वपैरिवविरुद्धधर्मै
 विरुद्धाश्चतेधर्माश्चतैस्सहानवस्थानशीलैःधर्मैरपिनला
 द्धीतैःभेदताभेदोपायप्रवर्तकत्वेद्वधीभावकरणात्वंचकिं
 त्यक्तेतिवितर्कःयतःकारणात्सनलःजोजसातेजसाअमि
 त्रजितशत्रुजितमित्रजित्सूर्यजिश्चतयाविचारद्वग्विवेक
 दर्शीचारद्वकृत्वागपवद्वगप्यसौचारद्वगप्यासीत्मित्रजि
 त्वममित्रजित्वंचविरुद्धधर्मौचारद्वकृत्वाविचारद्वकृत्वाचविरु
 द्धधर्मौएकस्मिन्नलेवर्तमानौयतोदृश्येतेद्वत्यर्थः गंधेनगा
 वःपशुपतिब्राह्मणावेदचत्तृषाचौरःपशुपतिराजानश्चत्त
 र्भ्यामितरेजनाइति अत्रविरोधाभासोलंकारः यदुक्तंवाग्भ
 टेन आघातेहि विरुद्धत्वं यत्रवाक्येनतत्त्वतः शास्त्रार्थकृत
 माभाति सविरोधइतिस्मृतइतिपूर्वोत्तरवाक्ययोर्हेतुहेतु
 मद्भावाद्धेतुलंकारश्च प्रतीपभूपैरिवेत्युपमेत्यलंकारसंस्
 ष्टिःप्रतीपभूपैश्चुभेदतात्यक्ताविरुद्धधर्मैश्चेतिसमुच्चयाल
 कारउपमालंकारधन्यएव एवमन्यत्रापिप्राज्ञैरलंकारः
 शास्त्रार्थनिष्ठादृष्ट्याः १३ ॥ तदोजसस्तयशसःस्थितावि
 मौह्येतिचित्रैकुरुतेयदायदा तनोतिभानोःप्रसिवेशकैत
 वात्रदाविधिःऊटलनांविधोरपि १४ ॥ तस्यनलस्यतेजसः
 तस्यकीर्तेश्चस्थितौसत्यामिमोरविचंद्रोह्येनियदायदाचि

75

नै.
ब.टी.
प्र.

त्रेकुरुतेतदातदाब्रह्माभानोच्चंद्रस्यापिपरिवेशव्याजेनऊंड
लत्राऊंडलस्यकराणेतमोति ऊंडलेनवेष्टनवायस्यावृष्ट्या
लिखितस्यग्रंथस्यऊंडलनयालोपःक्रियतेतथानयोरपि
ब्रह्मावेयर्थप्रतिपादयतीत्यर्थः परिवेशस्यकालवशालो
पेनयादृष्टिकत्वाद्यदायदेत्युक्तं १५ ॥ अयंदादोभविर्त
तिवैधर्मीलिपिललादेर्यजनस्यजाग्रती स्रष्टानचक्रैल्लि
तकल्पपादपः प्राणीयदारिद्र्यदारिद्र्यतोन्मपः १५ ॥ अयंज
नोदारिद्र्योभावीतियाचक्रजनस्यभालेभासमानोवैधर्मी
ह्यसंबंधिनीमत्तरपंक्तिंसनलोन्मपोदारिद्र्यस्यदारिद्र्यमभा
वंविधायासत्यानचक्रैग्रपित्तसत्यामेवयतोयमल्लितकल्प
पादपःदानेनाल्पीकृतःकल्पपादपोयेनसःअर्थसंपत्तिरा
हित्यंहिदारिद्र्यशब्दायःब्रह्मालिखितदारिद्र्यशब्दस्यार्थजन
दारिद्र्यलक्षणार्थसम्पत्तिहरीकरणेनयथार्थतामेवाक
तेदित्यर्थः १५ ॥ विभज्यमेरुर्नयदार्थिसात्कृतोनसिंघरु
त्सर्गजलव्ययैर्मरुः अमानितत्रेननिजायशोकगोद्विपा
लवडाश्चिजराःशिरःस्थितं १६ ॥ मेरुविभज्यार्थिसाद
र्थ्यधीनोर्थिदेयोवान्कृतश्चितियत् तदधीनवचनेदेयेत्राचे
तिसातिप्रत्ययःदानजलव्ययैःसमुद्रोमरुर्निर्जलोदेशोन
कृतश्चितियत् तन्निजयोरयशमोर्कगमकीर्तिद्वयंद्विपा
लवडाःद्विधांफालाभाभागाभावावडाःसंयमिताःकेशाः
सत शिरसिस्थितंतेननलेनामन्यताशिरसिसीमंतस्यपा
श्चंद्रयेस्थिताःकेशानभवन्ति किंततदकीर्तिद्वयमेवेतिम
न्यतेसेत्यर्थःद्विफालेतित्रिविष्टपंविभागशेषास्त्विचत्स
मासः यद्वाद्दयोःफालयोर्भागायोर्वेडांइत्यर्थः १६ ॥
अजस्रसभाशमुपेकषासमंमुदेवदेवःकविनाचुपेनच
दधौपटीयान्समयंनयत्रयंदिनेस्वरश्चोद्दयंदिनेदिने १७
सर्वदाभाषांसमोपंप्राप्तवतातथासप्तयोरभेदादभासमा
दृष्टिनित्यंप्राप्तवताकविनामुक्तेणकृतव्यकृतांचबुधेनचा

द्विर्वाचिदुष्वाचसहपटीयानत्यंतं प्राज्ञस्तेजस्वीचसदैवह
 वैर्णवसमयं कालनयनगमयनं दिनेश्वरः सूर्यप्रभो
 देवोसजादिनेदिनेउदयंदधोयद्वा समयं सम्यंचमयं शुभा
 वहंविधिंनयन् यद्वासमयं सम्यगयोपेतंनयनीतिंनयन्
 वाधानिषेधेऽऽविचक्षात्तुं चोदिसुराबुधाः दत्तामंदागदेषु च
 पङ्कः देवः सुरेक्षनेरातिदेवमात्मातमिंद्रियमिनियादव
 प्रकाशः बुधमुक्तौ सदाश्विसन्निहितावितिगाणितवशादवगम्य
 ते १३ ॥ अथोविधानात्कमलप्रवालयोः शिरःसुदानादीविल
 तमाभजां सुरेदसुधंभवतीतिवेधसापदेकिमस्यांकितसुधरे
 विद्या १५ ॥ पद्मपल्लवयोरथः करणातिरक्कारादधोभागेकर
 णाच्च अखिललत्पाणासुधंस्ववित्यासाच्चस्यनलंस्पेदंपदसु
 धंमुगभवतिभविष्यतीति यावत्सुराणि पातयोल्लेद ऊर्ध्वरेखया
 वेधसाकिमंकितंकिंशब्दोवितर्कं चरणोहिभागपचिन्नसुधरेखा
 भवति तत्रेयमुत्प्रेक्षाप्रवालोल्लुकीदंडेविदुमेनपल्लवे १६ ॥
 जगज्जयंतेनचकोशमत्तयंप्रणीतवांशैशवशेषवानयं सावार
 तीशस्यऋतयंयावनेवपुस्तथालिंगदद्यात्स्ययौवने १७ ॥ अ
 र्यंनलोवात्स्यशेषवानेवजगतोजयंकृतवान् तेनचजगज्जयेना
 त्तयमविनाशनंकोशंभांडागारंकृतवान् अथानंतरंतातुण्य
 मस्यवपुस्तथालिंगत् यथाकामस्यसावाऋतर्वसंतोवनमा
 लिंगाति ऋत्यकंइतिप्रकृतिभावःशैशवपवसिद्धसाध्यत्वेनयौ
 वनेनैष्टित्यप्रतिपादनेनसुंगारैकरसिकत्वंवर्णयिष्यमाणं
 स्थभवति १८ ॥ अथारिपद्मेषुतदंज्जिणाचुणाकृतस्ययस्याय
 लंवापिपल्लवे तदास्यदास्येपिगतोधिकारितानंशारदपार्वण
 शर्वरीश्वरः १९ ॥ तस्यनलस्योच्चिणाचरणेनपद्मेषुचुणाअथा
 रि पदिमांतीतिपद्मानिभागपचिन्नतथाचरणतलस्थितानिते
 नतेष्वांज्जिणातजयेकृतेत्यर्थः पदोल्लवःपल्लवंइतिशब्दस्यला
 त्यल्लवंकिमलयेतस्यनलस्यंकरंकांतिलेशोपिक्लृप्ताशरदःशर
 संवेपीर्णांमाचंद्रलम्बावदास्येपिअधिकारितानंगतःयतःशा

नै.
ष. प्र.
दी.
७

५४

रहो प्रतिभः प्रत्यग्रा प्रतिभो शारदौ यद्वा यतः पार्वणः पर्वण्येव भ
वतीति यद्वा यतः शर्वरी च गौरा च वै वि लसतीति तस्य यं स्या
स्वाया तस्य यस्यायं विभाषा सेनेत्यादिना विभाषयान पुंसक
त्वे षष्ठ्यंतया दासेना स्याद्या शाला सरानि शाः स्याद्वा लसेने स
निशंगो शालामितरे च दिगित्य मरः १० ॥ किं मस्य लोत्रां कपटे
न कोटिभिर्विधिर्न लेखाभिरजीर्णान्हुणान् नरो मरु पौचमि
षाजगत्कृता कृताश्च किं हृषणं सून्या विंदवः ११ ॥ लोत्रां व्या
जेन कोटि सांख्याभिरैवाभिः ब्रह्मा प्रस्य गुणान्ना गणाय किं किं
त्वगणाय देवरो मरु पसं हृव्या जेन ब्रह्मण हृषणं सून्या निह
षणाभावाः तेषां सापकाश्च विंदवो न कृताः किं मपि त कृता
पव सून्य स्थाने हि विंदवो लाव्यते तथा रो मरु पा प्रापि वर्तल
तया विंदत्वे नोत्पेद्यते १२ ॥ अमुष्मदोर्भा मरिडुर्गलं दने भुवं
गृहीता र्गल दीर्घ पीनता उरः श्रिया तत्र च गोपुरः स्फुरत्कवा
ट उर्ध्वं घतिरः प्रसारिता १३ ॥ अरिडुर्गलं दने प्राश्चिद्यस्ते यक्त्वा
णो स्य नलस्य वाङ्म्या मर्गलस्य दीर्घ पीनता दीर्घत्वं पीनत्वं च नि
स्रयेण गृहीता तत्र चारिडुर्गलं दन पर्वस्योरः श्रिया गोपुरे पु
रद्वारे स्फुरंतः कवाटस्य उर्ध्वं घतातिरः प्रसारिता भुवं गृहीता स्फु
रंती कवाटस्य उर्ध्वं घतातिरः प्रसारिता चेति वा दीर्घं च तत्पीनं च
तद्दीर्घ पीनं तस्य भावस्तत्रा अर्गलस्य दीर्घ पीनता अर्गल दीर्घ
पीनता उर्ध्वं घतिरः प्रसारि च उर्ध्वं घतिरः प्रसारितस्य भावस्तत्रा
कवाट उर्ध्वं घतिरः प्रसारितेति विग्रहः सुरेव तत्र भुवं वा चेत्पव्या
णां वाचकाः १४ ॥ स्वकोलिलेशस्मितनिंदिते नु नो निजांश
दृक्कर्जितपद्मसम्पदः अजहुयी जित्चरसंदरांतरे न तन्नावस्य
प्रतिमा चराचरे १५ ॥ स्वविनोदलेशभूते न मंदहासेन निंदि
तचंद्रस्य स्वावयवभूतनेत्रतर्जितपद्मकोतेः तन्नावस्य प्रतिमा
साहृष्यं चराचरे स्याव रजंगमात्मके जगति नास्ति कीदृशो तयोः
पद्मचंद्रयोर्द्वयी तस्या जित्चरं जयनशीलं दृगं न शाजिसर्तिभ्यः क
रमुतादृशो तत्संदरांतरे च न विद्यते तद्द्वयी जित्चरसंदरांतरे य

त्रतस्मिन्प्रथमादिवचनं वा अतद्वयीजित्तरसंदर्शतरेचराच
 रेजगतीतन्मावस्यप्रतिमारुपमानेनैवभवत्तद्वयः १३ ॥ सरो
 रुहंतस्यदृशौवतर्जितंजिताःस्मितेनैवविधोरपिप्रियः कृतःप
 रंभव्यमहोमहोयसीतदानंस्पोपमितौदरिद्धता १४ ॥ तस्यने
 त्रौवपमंतर्जितं तस्यस्मितेनैवचंद्रस्यकांतयोनिर्जिताःपद्मा
 चंद्राश्चात्यसंदरंजितःनऊतश्चित्र ततस्तन्मावस्योपमानेमह
 तीदरिद्धताग्रहोप्राप्त्यर्थे १५ ॥ स्ववालभारस्यतद्वयमांगजैस्स
 मंचमर्येवतलाभिलाषिणाः अनागसेशंसतिवालचापलंपु
 नःपुनःपुष्पविलोलनस्रलात् १५ ॥ नलस्योत्रमांगजैःकेशैः
 सहतलामाभिलाषुकस्यस्वकेशभारस्यानागसेपराधाभावाय
 चमर्येवपुनःपुनःपुष्पविलोलनयाजेनवालचापलंशिष्टुत
 रलतांकेशचपलतांचकथयति पूर्वैर्भकोपिवालःस्यात्केशे
 चेत्यमरःपापापराधयोगःवालोर्येनजानीतेचापलंकरोती
 तिचेष्टयाकथयंतीत्यापराधंप्रमाणीत्यर्थः १५ ॥ महीधृतस्त
 स्यचमन्मथप्रियानिजस्यचित्रस्यचतंप्रतीक्षया द्विधान्दपेत
 त्रजगत्रयीभ्रवांनतभ्रुवोमन्मथविभ्रमोभवत् १६ ॥ तस्यराज्ञो
 मन्मथप्रियामननंमत्तं यत्किज्जन्त्येज्जनंमतोमथोमन्मथःका
 मःतस्यप्रियानिजस्यहृदयस्यतन्तुपंप्रतिदृष्ट्यायाचत्रिलोक
 वर्तिनीनांस्त्रीणांतत्रलपेद्वाभ्यांप्रकाराभ्यामन्मथविभ्रमोजा
 तःतस्यमन्मथकांत्यामन्मथोयमिति विभ्रमोविशिष्टाभ्रांतिर
 भवत् इत्येकःप्रकारःनिजहृदयस्यतंप्रतिवाञ्छयामन्मथेन
 विभ्रमोविलासोभवदितिद्वितीयःप्रकारःविभ्रमस्तत्त्वस्याका
 लेभूषास्यानविपर्ययः १६ ॥ निमीलनभ्रंशजघादृशांभ्रंशं
 निपीयतंयस्त्रिदशीभिरर्जितः अमृत्तमभ्यासभरांविह्वलवतेनि
 मेघनिःस्वरफनापिलोचनैः १७ ॥ त्रिदशीभिर्देवांगनाभिर्नि
 मेघदरिद्र्यादृशातंनलमादरेणावलोकययोभ्यासातिशयो
 र्जितःअमृत्त्रिदशपुस्तमभ्यासभरांनिमेघदरिद्र्यैर्नैत्रैरफनापिष्या
 चक्षते १७ ॥ अदस्ताकाणिफलाण्यजीवितंरुशोर्दयंनस्त

नै.
ष. टी.
प्र.
८

द्वीक्षिचाफलं इति स्मचक्षुः अवसांप्रियातलेस्तवंतिनिंदं
तिहृदातदात्मनः १८ ॥ तनलमाकर्णयतीति तदाकर्णोद्दि
शमदददनेत्रयोर्द्वयं सफलजीवितं तनलेन वीक्षते इति तद
वीक्षितोऽस्माकं नेत्रयोर्द्वयं सफलं चेति चक्षुः एव अवसांसयेषां
ते चक्षुः अवसः सर्पः तेषां स्थियो नलविषये आत्मनस्तद्वृणो
र्द्वयं हृदास्तवंति स्म अवसाफलसद्भावात् निंदंति स्म च दर्श
नलक्षणफलाभावात् १८ ॥ विलोकयंतीभिस्तजस्वभाव
नावलादमुनेत्रनिमीलनेऽपि अलंभिमर्त्याभिरमुष्यदर्शने
न विज्ञं लेशोऽपि निमीषनिर्मितः १९ ॥ भावनावासनासंज्ञा
जननशक्तिरितियावत् अत्यर्थवासनासामर्थ्यात् नेत्रनिमी
लनेऽपि अमुनलं विलोकयंतीभिर्मानुषीभिरस्य नलस्य दर्श
ने निमेषकृतो विज्ञं लेशोऽपि नालंभिन प्राप्तः विभाषाचित्तमुलो
रिति नुं १९ ॥ नक्तानि शिखमगतं ददर्शतं जगाद गोत्रस्व
लिते च कानतं तदात्मताया तयवारते च काचकारवानस्वम
नोभवोद्भव ३० ॥ कास्त्रीरात्रौ स्वमगतं तं नलं नददर्शकाच
कामिनी गोत्रस्वलिते तं नं जगाद नाम गोत्रं कुलं गोत्रं गोत्रस्त
धरणीधर इति यादवप्रकाशः तदात्मतया नलाकारतया धा
तो धवः पतिर्यथा सा इहृशी च कावाकांता रते संभोगे निजकामो
त्पत्तिं स्वमनोरथपूरणं च कारापित्तसर्वापीत्यर्थः ३० ॥
प्रियास्ययोगाहमिति स्वमीक्षितं करेतमालोक्य स्रूपया
धृतः विहाय भैमीमपंदर्पया कयानंदर्पणः आसमलीससः
कृतः ३१ ॥ अहं प्रियाकांत्या कृत्वा स्य नलस्य यो भवानवाधो
ग्येवेति वा इति विचार्य तं नलमालोक्यात्मानमपीक्षितं स्रूप
यासंदर्याकारे धृतो दर्पणो भैमीत्यक्ता पगतदर्पया कयाकां
तया आसेन सलिलोन कृतः आत्मानंदर्पणो हृष्टात्यंतहीन
तया मुक्तसौंदर्याभिमानाकाना सावेदाहीतोऽर्सेन निः आसेन
दर्पणं नमलिनयति अपित्तसर्वापि दमयेतीमेकां मुक्त्येत्यर्थः
प्राप्तं स्रूपस्रूपापि स्रूपाबुधमनोऽस्योः ज्योत्स्नानमिस्तेत्यादि

ना मलीमसशब्दोनिपातितः ३१ ॥ यथोत्थमानः खलुभोग
भोजिनाप्रसह्यवैरोचनिजस्यपन्नं विदभजायामदनस्तथा
मनोनलावरुद्धवयसैववेशितः ३२ ॥ भोगंफणिशरीरंभुक्ते
इतिभोगभोजितेनवयसापदिणगरुडेनउत्थमानोधार्यमा
णःविदभजायारुक्मिणःसंबंधीमदनःप्रातर्वधौमदयति
प्रयतीतिदीहर्षलपनयोस्तत्वेनसंबंधीसचबलभद्रःकामः
पत्नित्वेनसंबंधीमदनोद्गारिषु वैरोचनिजस्यबलिपुत्रस्यवा
णस्यानलेनाग्निनावेष्टितंपुरंबलाद्यथाप्रवेशितः तथाभो
गान्गुणानिभुक्तेइतिभोगभोजितेनवयसायौवनेनहंसेनचो
त्थमानोवितक्यमानोमदनःकंदर्पोविदभजायाभेभ्यानले
नाक्रान्तंमनःप्रसह्यप्रवेशितःभोगःस्वावेष्ट्यादिभृतावहेषु
फणाकाययोःखगवाल्पादिनोर्वयः ३२ ॥ नृपेनुहृपेनिज
हृपसंपदादिदेशतस्मिन्वज्रशःश्रुतिगते विशिष्यसाभीम
नरेन्द्रनंदनामनोभवाज्ञैकवशंवदंमनः ३३ ॥ निजसौंदर्य
सम्पदामनुहृपेयोपेवज्रशःश्रुणापयंगतेतस्मिन्हृपेनले
साभैमीविशिष्यान्पत्नीभ्यःसकाशादतिशयान्पेभ्योन्तपेभ्य
ग्राह्येष्वं कंदर्पोज्ञावशंवदंमनोमिदधौहृतमिवप्रेषयामा
सैतिभावः अतएवदिदेशेतिप्रायंकं वशंवदनीतिवशंवदं
प्रियवशंवदःइतिवशहृपंस्वभावेसौंदर्यग्राकारेपशुशहृ
योः ३३ ॥ उपासनासेत्यपितःसरज्यतेदिनेदिनेसावसंदेशु
वंदिनां पठत्सतेषुप्रतिभूपतीनलंविनिद्वेषमाजनिष्ठाएवतो
नले ३४ ॥ साभैमीदिनेदिनेस्तंतिपाटकानामवसंदेशुपि
तःसेवांप्राप्यरज्यतेस्तंतेषुवंदिषुभूपतीन्यातिन्तपानुहिष्य
पठत्सत्सन्नलमाकर्णयेतीश्रुत्यर्थोसोचिताजाताऊर्ध्व
जोःप्रीचांशपन्यरसैपदचेतिविकल्पानुवृत्तेरात्मनेपदं ३४
कथानुषंगेषुमिथःसावीमुखाह्णोपितयोनेलनामनिष्क
ते दुतंवि यान्यदधृयतांनयामुदातदाकारांनसजकाराया
३५ ॥ मिथःकथाप्रसंगेषुसावीमुखांनलनामनित्वापि

नै.
प्र.
वी.
५

अनेसतितयातद्याकृशां ग्याशीचमन्यत्कार्येत्पत्ताहर्षेण
तस्यनलकक्रसावीवचनस्याकर्णनेनिवेशितकर्णया अथ
यततच्चवणालोलाजानेत्यर्थः मिथोत्पोत्पेरहस्यापि ३५ ॥
सरात्परासौरानिमेषलोचनादिभेमितद्विभ्रमुदाहरेतिसा
जनेनयूनःस्तवतातदास्पदेनिदर्शननैषथमभ्यषेचयत् ३६
परासौरपगतप्राणात् अनिमेषलोचनाश्चकामादिभेमिव
स्ततोर्नगत्वेदेवत्वेनानिमेषलोचनत्वेचस्थितमेवकामस्य
तस्मात्कामादत्यमुदाहरेतिसाभेमीतरुणान्तवताजनेन
तस्यकामस्यस्यानेहृष्टेननलमभ्यषेचयत् असौराजाकामो
प्रमर्शतियदाजनायेकंचित्तुर्वंतितदाभयव्याजेनकाममुप
मानेविरहय्यनलमुपमानंकामयतीत्यर्थः ३६ ॥ नलस्य
पृष्ठानिषधागतागुणान्निषेणहृतद्विजवद्विचारणाः निपी
यत्कीर्तिकथामथानयाचिरायतस्येभिमनायमानया ३७
निषधान्देशानात्वाग्रागतायेहृतादिजावद्विनश्चाराणाश्च
नेव्याजेनकथांतरस्त्वयनातलस्यगुणान्नेम्यापृष्ठागुणानां
प्रधानकर्मतयानभिहितत्वाद्द्वितीयाः हृतादीनामप्रधानत्वे
नकुंप्रत्ययेनाभिहितत्वात्प्रथमा अप्रधानेहृतादीनामित्यु
क्तेनप्रधानत्वेचयतोमिषेणेत्याह नहिभेम्याहृतादिमुप
व्यतायांतात्पर्यकिंतगुणेषु अथतस्यनलस्यकीर्तिकथामां
त्वाद्यानयाभेम्याचिरमभिमनायमानया तस्येप्रभीष्टमनो
यस्याःसाभिमानाःअभिमनाभवन्तीअभिमनायमानाभुश
दित्वात्कचइ.सलोपश्चविमनायमानयेतिवापाठः उन्नना
विमनाग्रंतमनाःस्याडत्कउन्ननाःकीर्तिस्थामितिवापाठः
३७ ॥ प्रियंप्रियांचत्रिजगज्जयिष्यौलिखाधिलीलागृह
भिन्निकावपि इतिस्मसाकारुतरेणलेखितंनलस्यचस्वस्य
चमाख्यमीक्षते ३८ ॥ त्रयाणांजगतांसमाह्वयस्त्रिगततज
यतीतित्रिजगज्जयनीजिहृद्विष्यीत्यादिनाहनिःईहृशीशी
यौस्तादृशौ काव्यपिप्रियांप्रियांचेतिदंपतीलीलागृहेभिन्नौ

लिखति साभैमीकारुतरेणात्पंतशिल्पिनालोचितं नलस्या
 मनश्च साव्यपशपतिस्मग्रधिलीलां हंभतीति विभक्त्यर्थे च
 यीभावः नलस्य च स्वस्य चैत्प्रभं यथापि च शब्दः प्रातिस्विका
 नुरागातिशयकृतचेष्टाविशेषो नानार्थः समुच्चयमात्रस्य
 त्वेकेनैवलं द्वितीयो नर्थकः स्यादिति एवमन्यत्राप्येतादृशि
 स्थानेनार्थविशेषो व्यर्थः ३५ ॥ मनोरथेन स्वपतीकृतं नलंति
 शिक्वा मानस्वपती स्मपश्यति अहृष्टमप्यर्थमहृष्टवैभवात्क
 रोतिस्मिर्जनदर्शनातिथिं ३६ ॥ साभैमी मनोरथेन निजवा
 लुभीकृतं नलं स्वपती निद्राणां कृनिशिकस्यो रात्रौ न प्रपति स्म
 पित्तसर्वस्यामपि स्मिर्निद्रा अहृष्टमप्यर्थधर्माधर्ममाहात्म्या
 लोकलोचनगोचरं करोति दर्शयतीत्यर्थः स्वमः स्मृतिरेवेति
 मते जन्मन्येकं त्रिभिन्नेवास्थाने वा स्यात्तरेयदृष्टदृष्टपतेस्व
 मेनावुभूतं कदापि नेति न्यायेन जन्मांतरस्थानांतरावुभूतमुत्स
 न्नसंस्कारमास्मि जन्मन्यदृष्टमप्यर्थधर्माधर्मविवेकदर्शयत इ
 त्यर्थः चित्रादौ दर्शनेपि साक्षाद्दर्शनादहृष्टलोक्तिः विरहि
 णांप्रियां वलोकनेत्रयः खलूपायाः साक्षाच्चित्रे तथा स्वमेत
 स्य स्याद्दर्शनं त्रियेति ३७ ॥ निमीलिताददित्युक्ता च निद्रया
 हृष्टपिवाह्येन्द्रियमौनमुद्रिनात् अदर्शिसंगोपकदाप्यवीदि
 तोरहस्यमस्याः समहन्महीयतिः ३८ ॥ निमीलितात्रेव हंदा
 त्संगोपतया बहिर्भवानिवाह्यानि वहिर्देवपंचजनेभ्य उपसर्ग
 नासिति न्यप्रत्ययः इन्द्रियाणि इन्द्रस्यात्मनो लिंगानि इन्द्रयमिन्द्र
 लिंगमित्यादिनानि पानितः तेषां मौनविषयेष्वप्रवृत्तिः तेन मु
 द्रितात्मनसोपि संगोप्य वदे संशानिर्जस्य नमुद्रिर्न संदितां सित
 मित्यमरः मनसो मुद्रनं निरिन्द्रियप्रदेशवर्तनं कदापि जाग्र
 त्त्वमयो रहृष्टः महद्भयं समहोपतिर्न लोम्याभैम्यानिद्रया द
 र्शितः निद्रावप्यद्वैमीनलसाक्षात्कारं प्रापेत्यर्थः अथ च महद्
 हस्यमत्यंतमज्ञेयः विस्मयप्रतैजसातिरिक्तः प्राज्ञरूपः परमात्मा
 जाग्रत्स्वमावस्थयो रहृष्टो निद्रया सुषुप्त्यवस्थया इन्द्रियाणि म

नै.
प्र.
टी.
१०

नञ्च वंचयित्वा प्रदर्शयते इति धनिः अत्र नलस्य स्वात्मभावेन प्र-
तिभासमानात्र सप्तपुष्पवत्स्यात्त्वहानिः पृथक्चेन प्रतिभासेतत्त्व
मत्त्वमेव स्यात् न सप्तपुष्पित्वमिति अथ च यथा प्रियसावी पारि-
जनं वंचयित्वा प्रियं प्रियं प्रेषितं प्रियवत्तवासाव्ये दर्शयति त-
था निद्रा सावी मनः प्रभृतीन् वंचयित्वा नलमुदंशं दर्शयति धनिः
एवं श्लोकत्रयेणावस्यात्र येन नलस्य साक्षात्कारो वर्णितः ४० ॥
अहो अहो भिर्महि माहि माग मेप्यभि प्रपेदे प्रतितां सराद्रि तां
तपत्तु सुतां वपि मेदसां भरा विभावरीं भिर्विभरां वधू विरे ४१ ॥
सरपीडितां तां भैमी प्रतिहे मंतेदि नैर्महि मा महज्जं प्रा मे अहो प्रा-
सुर्यं प्रल्पीय सामं जां द्रात्री यस्त्वं तदप्येकांतां प्रत्येवेत्यासुर्यं
हेतुः अहो अहो भिरिति गोदिति प्रगृह्य संज्ञायां प्रकृतिभावा-
दसंधिः अहो इत्यद्भुतर समनुभवत्रसिकः क्षणं सखे विष्णामि
तीति डरुचुरप्रगृह्य पदसन्निवेशोपि न दोषाय तपत्तु सुतां श्री-
सस्य गाढतायां प्रांते पि वारात्रिभिर्मदसां भराभृताः अहो स्यु-
लामहत्प्यो जाता इत्यर्थः उमडुमागमत्तप इत्यमरः विभरां व-
धू विरे इति भीष्मी भृङ्गवां सुवञ्चेति आस्यत्ययो द्विर्भावं सु ४२ ॥
स्वकांति कीर्तिं व्रजमौक्तिकस्रजः अयं तमेतच्च दनां गुणाश्चि-
यं कदाचिदस्या कवंधैर्यलोपि न नलोपि लोकादस्य एते दुर्गा-
त्करं ४३ ॥ स्वस्य कांतीनां कीर्तीनां च ये व्रजाः यद्वा स्वकांतेः
कीर्तयः अत्यंतं सुंदर इति याः कीर्तय इत्यर्थः तासां व्रजास्तपव-
मौक्तिकानि मुक्तापवमौक्तिकानि विनयादिभ्यश्चरु तेषां स-
जोहारस्य च दनार्थं गुम्फनार्थं गुणाः सूत्राणि तेषां श्रीलां अयं
तं तरुणा नार्थे र्यलेपनशीलेभ्यः सौंदर्यादिगुणसमूहं नलो-
पि जनमवा दस्युणात् ४४ ॥ तमेव लब्ध्वा वसरततः सरः श-
रीरशोभाजय जातमसरः अमोच शक्र्यानि जयेव मूर्ति यात्
या विनिर्जेतमियेष नैषयं ४५ ॥ ततो भैमी गुणाश्च वगानंतरं
शरीरशोभाजयेन जातद्वेषः कामः तमेव अवाप्त समयमेवाव-
सरं लब्ध्वा शरीरयास्वकीयया प्रतिहतशक्र्येव तया भैम्या नै-

षष्ठं जेतुं मेच्छत मत्सरोत्पगुणहेषेन हृत्कृपाणयोस्त्रिषु आ
 मोक्षाचामौशास्त्रिषु तिष्ठन्वत्कर्मधारयेत्यादिना पुंवद्भावः नि
 षधानामौशरोनैषधः तस्येष्टरद्वयत्वात् ॥ अकारितेन
 अवगातिर्युगाः क्षमाभुजाभीमन्तपात्मजालयः तदुच्य
 धैर्यव्ययसंहितेषुणास्मरेण च स्वात्मशरासनाश्रयः ॥
 तेन ह भुजानेन नभेमी स्थितो गुणः सौंदर्यादिः अवगा गोच
 रः कृतः आदरातिशयप्रतिपादनाया पूर्वत्वघातनाय वाति
 थिशब्दः तस्य नलस्योच्च हृदयैर्येतस्य व्यायनाशाय सं
 हितः संयोजितरूप्येण तेन कामेन च स्वात्मशरासनाश्रयो
 गुणो मौर्वी अवगा गोचरः कृतः आकर्णितमाहृष्टद्वयार्थः
 स्वोक्षातावात्मनि स्वं त्रिष्वामीये स्वोस्त्रियांधने स्वस्वासावा
 त्मा च तस्येति विग्रहः स एषो भनमात्मशरासनं तदाश्रित
 इति वा ॥ अमुष्मधोरस्य जयाय साहसी तदावल्लज्यां
 विशिखैः सनाययन् निमज्जयामास यशसि संशये स्मरसु
 त्रिलोकी विजयार्जितान्यपि ॥ हितानि हितानि पेक्ष्यत्क
 र्मतत्साहसं स्मरन्ततदस्यास्तीति साहसी स्मरोत्पथीरस्य नल
 स्य जयाय वंशीकरणयतदाभेमी गुण अवगा नंतरगुणावा
 लौयी जयन् त्रिभुवनजयसंचितान्यपि यशसि संशये नि
 मज्जयामास अवल्लजयेयशसं स्थितिः पराजयेत विनाश
 इति संशयः यशसि स्वस्य नलस्य वा ॥ अनेन भेमी च
 दयिष्यति कथाविधेरवंधेच्छतया व्यालासितत अभेदितज्ञा
 दृगर्नगमार्गौ र्यदस्य पौष्पैरपि धैर्यकंचुक्मधः ॥ अनेन
 नलेन भेमी तया तेन प्रकारेण परस्य राजसंगातिशयपूर्वक
 मित्यर्थः योजयितुमिच्छते देवस्यावंधेच्छतया कर्त्तव्यं तत्र
 याविधंधैर्यकं सुकभेदने व्यालासितलसितं यत्तच्छब्दो वा
 क्यार्थपरमशैको अस्य नलस्य तस्यासिद्धतादृगभेधंधैर्य
 कंचुक् पौष्पैः पुष्पाविकारैरपि अनेन गवाणैरभेदे विदारित
 मितियत् तद्विधेः सफलेच्छतया जिष्वा दितमित्यर्थः यद्वा

नै.
ष. प्र.
दी.
॥

यत्तस्मिन् कौकराणपरोयद्यस्मादभेदितत्रस्माद्विधेर्मनोरथेनय
लासिखलासीतिचभावेप्रयोगःकंचुकोवारवाणोस्त्रीत्यत्रा
स्त्रीकंचुकपदेनवारवाणपदनेचसंबभाति यतःऊणप
दीपकंकंचुकवंचुकक्रमकवाणककेलककीलकंदिति
वालभूषणकारःपपाट यद्वात्रकंचुकदतिपाटः तद्वातत्रा
दृगित्येकंपदं सचासौतादृक्तेतिविग्रहःतत्रादृगनेगमाग
णौरित्येकंपदंवातैःप्रसिद्धैःपचतयाल्पैःतादृगिभर्तुदृक्तेः
रित्यर्थः अनेगत्वंप्रतिज्ञातसामर्थ्याभावद्योतनाय ५६ ॥
किमन्यदद्यापियदस्वतापितःपितामहोवारिजमाश्रयत्य
हो स्मरंतनुस्त्रायतयातमात्मनःशशाकशंकेसनलंचितं
नलः ५७ ॥ कामस्यान्यार्त्तिकंवर्णनीयमस्तिजेतव्यमस्ती
तिवायस्यास्त्रेणतापितःपितामहोद्यापिजलजमाश्रयति
ग्रहोपितामहशब्देनातिवृद्धत्वमतिपूज्यत्वंचव्यज्यते ततश्च
वृद्धोपिहपूज्योपियेनास्वतापितःकृतःतस्यान्यःकोवानवि
षयइतिभावः सनलस्तंस्मरंलंचितुंनशशाकेतिशंकेक
यास्वस्यतनुस्त्रायतयातनोस्त्रायतनुस्त्रायशरीरंप्रतिविंब
तस्यभावस्तज्ञातया यथाश्लोकःस्वशरीरस्त्रायोलंचितंनश
क्तइतिभावः यद्वातनोःशरीरस्यस्त्रायाकांतिरिवकांतिर्यस्य
सतनुस्त्रायाःतस्यभावस्तज्ञातयास्वतल्पतयाजेतंनशक्तं
इतिभावः तन्वीग्रल्याविरहस्तपवशान्नज्ञानाकांतिर्यस्य
तस्यभावस्तज्ञातयाग्रल्पस्त्रायतयाजेतंनशक्तंइति केचिद्वा
चतेतदयत्तमनोचित्यात् नहिविरहेकांतिहानिःकिंत
तनोरेवकार्षंभवति अत्रचितंचधीरनायकस्यपराभिधंक्त
स्यहीणकांतिताचार्णनमिति ५७ ॥ उरोभुवार्त्तंभक्त्येनजं
भित्तनवोपहारेणवयःकृतेनकिं त्रपांसरिदुर्गमपिप्रतीय
सानलस्यमन्वीहृदयविवेशयत् ५८ ॥ वयसायौवनेन
होतोवयःकृतःतेननवोपहारेणनवोपयनभूतेन उपायन
मुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदेत्यमरः उरसिभवत्परोभूतनय

गंउरोभः स्थानंयस्यतडरोभुजंभयगंचतेनन्तंभितंकिं पीनः
 कानयगोयोवनोपायनीकृतेजंभद्वयवृपताकिंशवेनोत्येह्य
 ते तत्रैवहेतःयस्मात्सातन्वीलजासरितमेवडर्गप्रतीर्यनल
 स्पृहद्वयंप्रविवेश अत्योपिजंभयगंहृदयेनिधायनद्यादिकं
 जलडर्गतरति नलादित्वाभाभ्यंतरेचप्रविशति तथेयमपिस्त
 नयगमेवजंभयगमुरसिनिधायत्रपानदीमुत्तीर्यनलस्पृहद्व
 यंप्राविष्टादित्यर्थः ४८ ॥ अपङ्गवानस्यजनाययत्रिजामधी
 रतामस्यकृतंमनोभुवा श्रवोधितजागरडःखसादिणीनिशा
 चशय्याचशशांककोमला ४९ ॥ निजामधीरतांजनायाप
 ङ्गवानस्यगोपयतःस्त्राचाङ्गस्याशपांतीस्यमानद्रुतिसंप्रदा
 नसंज्ञायांचतर्थी अस्पनलस्यसंरेणयत्कृतंविह्वयाद्यादिकं
 तत्रिशाचशय्याचाबोधिदीपजनेत्यादिनाकर्तारिचिण अज्ञा
 सीदित्यर्थःकीदृशीजागरेयडुःखंतत्रसादिणीसाक्षात्प्र
 तीतिसादिणीसाक्षाद्दृष्टिरिसंज्ञायामितिनिपातितः तथाश
 शांकेनकोमलारस्यानिशा शशांकद्वयंमृडलाशय्याच ४९
 सरोपतसोपिभृशंनसप्रभुर्विदुर्भगंजंतनयामयांचत त्वजंत्य
 हृशंमंचमानिनोवरंत्यजंतिनत्वेकमयाचितव्रतं ५० ॥ प्र
 भुर्दःखाभिसहिस्त्रःसनलःअत्यर्थंकंदर्पसंतसोपिविदुर्भगं
 भीमनरेडंसतांनायाचतद्विकर्मकःअयाचनेहेतःमानिनोज
 नावरमीषत्त्रियंयथाभवति तेषांश्रेष्ठंयथाभवतीतिवाप्राणा
 न्मंचंतिमविचत्यजंति एकंश्रेष्ठमयाचितव्रतंतनत्यजंति हे
 वाद्धत्तेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीवंमनाविद्यये ५० ॥ मृषाविषादाभि
 नयोदयंकुचिज्जगोपनिःस्त्रासततिंवियोगज्ञां विलेपनस्याधि
 कचंद्रभागताविभावनाश्चापललापपांडुता ५१ ॥ अयेनलः
 कास्मिन्नपिवत्तनि अस्त्यडःखाभिनयाद्वियोगज्ञानिःस्त्रास
 संततिंनिज्जनेस्म अत्रप्रियायाप्रप्राप्तिर्वियोगःअद्यापिप्राप्तेर
 भावेनमुखावियोगशब्दार्थासंभवात् हृदयस्त्रचकोव्यापारोभि
 नयःवर्णकंस्यादिलेपनेतस्याभ्रयिष्टकसंशंशताप्रकटीकरणा

नै.
प्र.
टी.
१२

दंगस्पपांडुरत्वेचापलपतिस्म ५१ ॥ शशाकनिजोत्तमयेनत
त्रियामयवभाषेयदलीकवीहितां समाजपवालाधितासुवै
णिकैर्मुपुर्च्ययत्तंचमपुर्च्यनासुच ५२ ॥ अयेनलोमिष्याह
ष्टाप्रियायद्वभाषे तन्निजोत्तमशशाक अयेविषादे वीणावा
दनंशिल्पमेघावैणिकाःशिल्पमितिहकुतैस्संभायांमेवालापि
तासुपुनःपुनरुच्चारितासुपंचमस्यपुर्च्यनासुयत्तमपुर्च्यचमो
हंप्राप्तःतदयेनदैवेनकथंचिन्निजोत्तमशशाक रागपुर्च्यनाजः
नितस्त्रावाजुभवपारवशमव्याजेननिजुतवानित्यर्थः पुष्प
साधारणकालेपिकःकृत्तनिपंचमं समस्वरणामारोहावरो
होपुर्च्यनाः ५२ ॥ अवापसापत्रपतांसभूपतिजितेन्द्रियाणां
धर्मकीर्तितस्थितिः असंवरेशंवरवैरिविक्रमेक्रमेणतत्रस्फुट
तामुपेयधि ५३ ॥ जितेन्द्रियाणामग्रेप्रथमतएवकीर्तितस्थे
र्यःसत्त्वपोनलःसत्त्वज्ञत्वंप्राप कस्मिन्सतिसंविद्यतेप्राप्त्वाद्य
तेअनेनेतिसंवरःसनविद्यतेयस्यासावसंवरःअगोप्यइत्यर्थः
तादृशोकामपराक्रमेक्रमेणतत्रसभायांवाक्यत्वंप्राप्तवतिस
ति ५३ ॥ अलंनलोरोडुमिदं किलाभवन्नगणाविवेकंप्रमुत्तान
चापलं स्मरस्मरत्यामनिरुद्धमेवयत्तजत्यर्थसर्गानिसर्गईदृ
शः ५४ ॥ हेयोपादेयविचारोविवेकःतत्प्रमुत्तागुणानलमि
दंचापलंरोडुनालमभवन् नसमर्थाजाताःनलमितिस्मस्य
र्थेद्वितीयानलोस्थितंचापलमित्यर्थः गांघ्रजंरुखाडीतिवत्तस
स्मरोरत्यांसंभोगेअनिरुद्धंनिवारयित्तमशक्त्यंचांपलमित्यर्थः
तत्तजतीतिथत् अयमीदृशःसर्गानिसर्गःनिर्णयस्वभावः अ
यमेवनिर्णयइत्यर्थः सर्गःस्वभावनिर्मादनिर्णयाध्यायसु
ष्टिष्ठित्यमरः यद्वास्मरःजनैरत्यामनिरुद्धमनिवारितंरुजतीति
यत् अयमीदृशःकामेनसृज्यमानस्यजनस्यस्वभावः अथच
कामोरत्यामनिरुद्धमेवपुत्रंरुजतीतिथदयमीदृशःसृष्टिस्व
भावाइतिनिदिश्यमानप्रतिनिदिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति
सर्वनामानिप्रायेणतद्विगभाजिभवंति ५५ ॥ अनंगविज्ञं

विनाशशकनोयदासितं संसदियन्नवानपि क्षणंतद्वारामविहृ
रकैतंचात्रिषेवित्तं देशमियेषनेषथः ५५ ॥ सनलोनिङ्गवेय
त्नवानंघिसभायामनेगचिक्कं पांडुत्वकशत्वगोत्रसवलनादिकंचवि
नायदाक्षणांस्थातंतोशशाकतदो पवनंकीडासुमनादेशशीत
लवातादिदेशैरहः प्रदेशंचनिषेवित्तमेस्यत् ५५ ॥ अथश्रिया
भर्त्सितमत्स्यलोच्चनः समं वयस्यैः स्वरहस्यवेदिभिः पुरोषकं
दंसवनंकिलेक्षितादिदेशयानायनिदेशकारिणः ५५ ॥ अथ
कात्यातिरस्कृतकामः प्रतीकारेणतिरस्कृतमसमर्थोपीतिभा
वः सनलः स्वरहस्यदौर्मित्रैः सहनगरसमीपस्थवनमीक्षिताकि
लसाधद्वेषेवत्तन्नतः तेनवनमिति कर्मणि द्वितीया अनुजीवि
नोजनान् यानाययानमानेतमाज्ञापयामास क्रियार्थोपपद
स्यचकर्मणि स्यानिनइतिचतुर्थी उत्कंटापनोदेतात्प नतव
ननिरीक्षणइतिकिलेसुक्तंकिलागमालीकारुचिहेतुल्लंघना
ह ५५ ॥ अमीततस्तस्यविधुषितंसितंजवेपिसानेपिचपौरु
षाधिकं उपाहरन्नसमजस्वचंचलैः तुरांचलैः क्षोभितमन्सरो
दरं ५६ ॥ ततोनिदेशानंतरमसीनिदेशकारिणः अलं कृतं
वलंवेगेपौरुषेणसञ्जेनउच्चत्वेपुरुषप्रमाणाश्चाधिकं पुंभा
वेतात्क्रियायांचपौरुषं कूर्ध्वविरुत्तदोः प्राणित्पानेपौरुषत्रि
षु अभ्यंतचपलैः तुराग्रैः व्याकुलिताश्चशालाभ्यंतरेद्दृष्टा
सस्यमानीतुवंतः तुरैः त्वनयैः पयिंवीसोस्योलोकोन्नरः स्मृत
इतिशालिहोत्रे वाजिशालातुमुन्सरेत्यमरः ५६ ॥ अथांतरे
णावदुचासिनाधनानिशीथिनीनायमहः सहोदरैः निगाल
गाहेवमणेरिवोस्थितैर्विराजितंकेसरकेशरश्मिभिः ५७ ॥
निगालः कंददेशः निगालस्तगलोद्देशः इत्यमरः तत्रस्थितो
यग्रावर्तः सदेवमणिः निगालजोदेवमणिः प्रदिष्टः स्यात्कंद
जन्मापिचरोचमानदत्तुक्तेः सपवमणिः शब्दसंज्ञेनवर्णने त
स्माहेवमणिः सकाशस्तदांतरेणअंतरेभवश्रांतैः तैर्नाचदुगाभिर्ना
कंचुग्रीवात्रिरेवासावदुर्वादाहकारिकेत्यमरः अवदुर्ग्रीवागा

नै.
ष. प्र.
ली.
१३

मिनामार्गेणोस्थितैः चंद्रतेजः सह शैः स्कंधप्रवृत्ताकेशाः को
सरकेशाः तैरेवकिरणैर्विराजितं हयमारुहो हेति कुलकोतेन
संबंधः ५७ ॥ अजस्वधूमीतदकुंडनोद्गतैरुपास्यमानं चर
णेषु रेणुभिः रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्य चेतोभिरिवा
णिमांकिनैः ५८ ॥ वेगातिशयाभ्यासाद्यमागतैर्लोकस्यापि
परिमाणेनांकितैर्मनोभिरिवानवरतधूमीतलसंचरुनोस्थितैः
प्रांस्तुभिः चरणेषु सेव्यमानं मनसोपिवेगवर्तनमिति भावः
५९ ॥ चलाचलप्रोद्यतयामहीधृतेस्त्ववेगदर्पानिवचक्तेषु
स्तुवां प्रलेगिरवेदकिलायमाशयं स्वयं हयस्येति चमौनमा
स्थितं ५९ ॥ चलाचलोतिचंचलः चरिचलिपतिवदीनाम
याच्चाभ्यासस्येति प्रवृद्धिर्भावः पूर्वस्याचागमिश्चुर्दृष्टाः प्रो
द्योमुत्वाग्रं यस्य तस्य भावस्तत्तया चेष्टया स्ववेगादेकारात्रा
देवक्लृप्त्यंतमिव विवल्बहिस्फुरिताधरो भवतीति तर्हि कि
मिति नावोचदित्यत आह वाचा प्रलेवेगवर्तनाकथनेन पर्या
संयतोयं नलः स्वयमेव हयस्य हृदयं जानीते किल निश्चयेन
असहृदयविद्याभिज्ञत्वात् इति इत्थं विचार्यमौनमास्थितं
च ५९ ॥ महारथस्याधुनि चक्रवर्तिनः परानपेक्षोद्दहना
द्यशः सितं रदावदांतं शुमिषादनीदृशां हसंतं तर्जलं स
र्वतंस्रवेः ६० ॥ महाकायामहात्मानो मेघउडभिनिःस्वनाः
महाकण्ठेषु कथं ते ते न ते हि मरुतारथाः महारथस्य तथा च
क्रवर्तिनः सार्वभौमस्य नलस्याधुनि मार्गे परेषामेषानाम
नपेक्षया उद्दहनात् परानपेक्षत इति परानपेक्षं तच्छुद्धह
नं च तस्मादिति वा यशसा सितमतपवदंतं निर्मलप्रभावां जे
नानीदृशां परापेक्षोद्दहकानां रवेः अधुनि धुनिरहितं यथा
भवति तथा चक्रेरथांगे वर्तिनः धुनिरहिते चक्रे वर्तिनः अध
नि चक्रवर्तिन इति वामहांशुसौरयश्च महारथश्च तस्याव
तो हयानां बलं सत्त्वं वा तर्ह संतं ६० ॥ सितद्विषश्च चल
तामुपेयमोमिषेण पुष्पस्य चक्रे सरस्य च स्फुटंचलचारा

५४२९

मयगमचिह्ननैरनिह्नवानेनिजवाजिराजतां ६१ ॥ धवम
 धतेचोचलंप्रामवतः पुच्छस्यस्वकेशस्यचव्याजेनचल
 चामरयगमेनचिह्ननैःचिह्नस्यकरणैरात्मनोवाजिराजत्वं
 स्फुटप्रकाशयंतंचामरवीजनंहिराक्षचिह्नं ६२ ॥ अपि
 द्विजिह्वाव्यवहारपौरुषेषुत्वानुषक्रायतवल्गवल्गया ३
 पेयवांसंप्रतिमलुतांरयस्मयोजितस्यप्रसभंकरुत्मतः ६३
 वेगगवेत्त्यर्थोजितस्यगरुडस्यसर्पभक्षणापौरुषेषुत्वानुषक्रायतवल्गवल्गया
 र्द्विजिह्वाव्यवहारपौरुषेषुत्वानुषक्रायतवल्गवल्गया ३
 नभुजंगवद्वभासतेनेननकेवलंवेगविषयप्रवगरुडविजय
 त्वंकिंतप्राणभक्षणापौरुषेषुपीतिभावः ६३ ॥ ससिंधुजंशी
 तमहःसहोदरंहसंतमुच्चैश्चवसःश्रियंहयं जितांखिलत्वा
 भ्रदनल्पलोचनस्तमारुहोहदितिपाकशासनः ६४ ॥ सधू
 मीदोनलर्दृशंतमश्चमारुहोहपाकादितिगर्भाशास्तीतिपा
 कशासनःइंद्रःकीदृशोजितनिखिलन्तःखंडितखिलशो
 लश्च अनल्पलोचनंज्ञानंयस्य अनल्पविशालेलोचनेयस्ये
 तिवा अनल्पानिलोचनानियस्येतिच कीदृशंहयंसिंधोदे
 शोजातंसिंधोःसमुद्राज्ञातमितिच तथाचंद्रतल्पं श्रतएव
 सिंधोसमुद्रेजातस्यचंद्रसोदरस्योच्चैःश्रवसोलत्सीहसंतं
 देशोनदविशेषेजोसिंधोर्नासरितिस्त्रियां ६५ ॥ निजामस्य
 खादवतीदृशादीधितिंस्फुटंविंदांकितपाणिपंकजं तंस्य
 काराजवनाश्रयायिनंप्रदक्षारूपामनुजेशमन्त्रयः ६६ ॥
 विक्कासितकमलचिह्नितपाणिपंकजंजवाधिकाश्रगामिनं
 मनोजातामनुजामनुवंशपातेष्वामीशमीदृशंरविंप्रभाशूपा
 निजाःकिरणादवस्फुटंयथाभवतितथाभागाचिह्ना
 भ्यामरविंदाभ्यामंकितपाणिपंकजंवेगवतुरगगामिनंतंमनु
 जेशंनलंप्रसिद्धरूपारतेजस्विनोवा ६७ ॥ सवाराश्रनुजगमुः ६८
 चलन्नलंकृत्यमहारयंहयंसवाहवाहोदितवेद्यपेशलः
 मोहनस्यन्तरादिप्रक्षामिर्व्यलोकिलोकेर्नगरालयेर्नलः

वाहस्यास्यवाहेग्राहणेसंचरणेउचितोयोवेधोणोपपद्ये
 शइतिवावेशस्तन्निवेशःषष्ठसमानार्थोवावेशशब्दः तेनपे
 शलंइदृशःसुनलःप्रतिवेगमस्यमलंकृत्यात्मनैवभूषयि
 त्वागच्छन्नानंदात्पतनिञ्जुलनेत्रपद्मभिर्नगरवासिभिर्लो
 कैर्दृष्टःनगास्तत्प्रस्येतिनगरंरुषस्रष्टिपुष्कमधोरःनगपास
 पादुभ्यश्चेतिरप्रत्ययः १५ ॥ द्वाणादथैषद्वाणादापतिप्रभः
 प्रभंजनाधेयजवेनवाजिना सहैवताभिर्जनदृष्टिदृष्टिभि
 र्वह्निःपुरोदृष्टरुहृतपौरुषः १६ ॥ निर्व्यापारस्थितौकाल
 विशेषोत्सवयोःद्वाणादृत्यमरः तंददातीतिद्वाणादारात्रिःत
 स्याःपतिःतत्सदृशाःपुद्गलिभूयांसिहृतान्याज्ञानानियते
 यस्यसपुरुहृतःतस्येवपौरुषंयस्यसपवनलः अथानंतरे
 वायनाग्रथोतंयोग्यवेगेनास्येनताभिर्जनदृष्टिपरंपराभिः
 सहैवपुरोनगराद्वह्निःद्वाणादृष्टयावत्सम्यक्प्रपतिताव
 देवनिर्गतइतिभावःइंद्रोपिवह्निर्निर्गच्छन्नुष्टिभिःसहैवनि
 र्गच्छतीति १७ ॥ ततःप्रतीच्छप्रसरेतिभाषणीपरस्यरोहो
 सितशस्त्रपद्मवैभूषास्रपंसाधिवलेकृतहलान्नलस्यनासी
 रगतेचितेनतः १८ ॥ ततःपुरनिर्गमानंतरेप्रतीच्छावधेहि
 प्रसरप्रसारंऊर्वितिभाषमाणो अन्योन्यापारितशस्त्रवि
 स्तावेव्यापारितऊर्जाप्रेवाव्यापारितानिशस्त्राण्येवपल्लवाया
 भ्यामितिवातलस्थनासेरंसेनाश्रुवंगतोसादिनामस्यवाराणां
 वलेद्धेकृतहलान्द्रुषांयद्वचक्रतः १९ ॥ प्रयतिमस्माक
 मियंकि यत्पदंयगतदंभोधिपिस्थलायता इतीववाहेर्नि
 जवेगगर्वितैःप्रयोधिरोधत्तममुद्धतंरजः २० ॥ अस्माकं
 प्रयातंगमनायइयंयथाकि यत्पदंकि यत्स्थानंपदंयत्प्रसि
 तिस्थानत्राणलक्ष्मांश्चिवस्तुततोहेतोःसमुद्रोधिस्थल
 यतांस्थलमिवाचरत कर्तःकुंसलोपश्चेतिर्कुंडूइतीवनि
 जवेगगर्वितैरुद्धैःप्रयोधिपुंरणपर्याप्तंरजतद्धतंउत्थापितं
 २१ ॥ हरेर्यदाक्रामिपदैककेनावपदैश्चतुर्भिर्ब्रह्मणोपितस्य

नः त्रपाहरीणामिति नम्रियाननैर्त्यवर्तितैरर्थनभः कृतक्रमैः
६५ ॥ हरेर्विस्मारेककेनामहायेनप्रदाचरणेनयदाकाशमाक्रां
तेतस्यावस्पचतर्भिरपिपदैः क्रमणेहरीणामस्माकंलजेतिन
श्रिताननैः तैरस्यैरर्थनभसि कृतः क्रमश्चुरणवित्यासीथेरीदृशे
स्माद्भिः न्यवर्तिनिर्हृत्तं हरिशब्दस्मृत्तादेवोक्तिः एकस्यहरेरेके
नपदेनाक्रांतंयदाकाशंतस्यबहुनाहरीणांचतर्भिः पदैराक्र
मलेलजा तद्वशादिवानतमुत्वाउत्सुत्यार्थमार्गान्निवृत्तादृत्
र्थः एकशब्दादेवाकाशानिश्चासहायेदतिचकारात्कप्रत्ययः
एकाकीत्येकप्रककइत्यमरः ६५ ॥ चपृचरास्तस्यन्दप्रस्यसादि
नोजिनोक्तिषुश्राद्धतयेवसंधवाः विहारदेशंतमवाप्यमंडली
मकारयनहरितरंगमानपि ७० ॥ तस्यनलस्यसेनाचरः सिंधु
देशोद्भवाग्रस्यवाराजिनोपदेशेषुश्राद्धतयेवतंविहारदेशंवा
स्यालीदेशंप्राप्यबहून्तरंगमानपिमंडलीगतिविशेषंकारयं
तिस्मश्रपिशब्दात्त्वयमकुर्वन् प्रकारयंश्चेत्यर्थः यथाबौद्ध
सिद्धांतेषुश्राद्धावंतोविहारदेशंबुद्धदेवालयंप्राप्यमंडलीपुजा
विशेषंमुपलभमभूमिंवाकारयंतितथेत्यर्थः श्रद्धापषामस्ति
तेश्राद्धाः प्रज्ञाश्रद्धार्चीवृत्तिभ्योनइतिणःतरंगमानितिह्यक्रो
रन्यंतरस्यामितिद्विकर्मकत्वं ७० ॥ द्विषद्भिरेवास्यविलंचिता
दिशोयशोभिरेवाज्जिरकारिगोष्पदं इतीवधारासवर्धित्यमंड
लीक्रियाश्रयांमंडितरंगैःस्थली ७१ ॥ अस्यनलस्यशत्रु
भिरेवद्विषोर्लंचिताः अस्ययशोभिरेवसमुद्भोगोष्पदंकृतःगो
स्पदव्रतनायासेनलंचितःइत्यर्थःगोष्पदंसेवितासेवितप्रमाणे
धित्तिनिपातितंदृतीवधारांगतिविशेषंतिरस्कृत्यमंडलीकरणा
श्रियैवास्त्रैःस्थलीभूषिता मंडिभूषायां आस्कंदितंधोरितकंरो
चितंवह्नितंस्त्रुतं गतयोषूःपंचधाराः ७१ ॥ अचीकरश्चारुह
येनवाभ्रमीविजातपत्रस्यतलस्थलेनलः मरुत्किमघापिनता
सृशिततेवितत्यघात्यामयंचक्रचक्रमादे ७२ ॥ नलोक्तिः
सुत्रस्यतलस्थलेहयेनयाभ्रमीभ्रमाणानिसम्पगकारयत् तास

नै.
प.प्र.
टी.
१५

भ्रमीषुवायरघापिकिं नशिततेषपितशिततपव शक्तशक्तौ
 शक्तमिच्छतिशिततेसनिमीमेत्यादिनासनीदेत्रलोपोभ्यासस्य
 त्यभ्यासलोपोशितेर्जिज्ञासायामित्यात्मनेपदं शितविधोपाद
 नेवा किंकवावातानोसपूहोवात्यापाशादिभ्योयःवात्यायाहे
 तोरागतावात्मा मयाहेतमनुषेभ्योन्यतरस्यांरूपःमयद्रचेति
 मयद्रप्रत्ययःचक्राकाराश्चक्रमाश्चक्रचक्रमाःवात्यामयाश्च
 तेचक्रचक्रमाश्च तान्वित्तायनिजंस्त्रतलैइतिस्त्रस्त्रया
 मंडलानुगोथेनैवभ्रमीरकारयदितिकौशलातिशयोद्योत्यते
 ७२ ॥ विवेशगत्वासुविलासकाननंततःक्षणात्क्षणापतिवृ
 तीस्त्रया प्रवालरागसुरितंस्त्रसुसयाहरिचनस्त्रायमिवाणि
 सानिधिं ७३ ॥ ततःसन्धःधृतीस्त्रयाधृतिर्धारणधैर्ययोःसं
 तोषेस्त्रयाधैर्येस्त्रयावापलुवगगमिश्चितंनिविडस्त्रायमेतमे
 चकंचक्रीडावनंतक्षणाद्गत्याप्रविवेश कःकमिवहरिर्विस्त्रवि
 डुमरागसुरितंचनसन्निभंवारानिधिंस्त्रस्त्रमिच्छया यथाविश
 तितयेत्यर्थः अचयपलुवाताप्रजलानोस्थानधृतंनिविडस्त्रा
 यंवनंस्त्रसुसयाहरिःसिंहोयथाविशतितयेत्यर्थः स्त्रायास्त्र
 यंप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः ७४ ॥ वनोतपर्यंतमुपेत्य
 सस्पृहंक्रमेणतस्मिन्नवतीर्णदृक्पथे न्यवर्तिदृष्टिप्रकरैःपुरौ
 कसासुत्रव्रजहंध्रममाजबंधाभिः ७५ ॥ तस्मिन्त्रयेवनस्वहं
 पपयंतंप्राप्यातिक्लंतदृष्टिमागंस्त्रिपुरवासिनामनुगस्रहंध्र
 सपूहसदृशैर्दृष्टिप्रकरैःसस्पृहंजलातपयंतंप्राप्येनैवर्तिगो
 दकांताम्रियंप्रोक्मनुव्रजेदित्युक्तेःप्रोद्यपयामौवनंजलका
 ननंचग्रंतोस्त्रवसितेस्त्रतौस्त्रूपेनिष्पुयैतिके ७६ ॥ ततःप्र
 स्तनेचफलेचमंजुलेसंसृष्टावीनांगुलिनाजेनाधिपः निवेद्या
 मानंवनपालपानिनायलोकयत्काननकामनीयकं ७७ ॥
 ततोवनप्रवेशानंतरंरम्येषुष्यफलेचसंसृष्टावीनांगुलिर्यस्यतेनव
 नेजलस्यपाणिनादृश्यमानंकाननस्यकमनीयकंकमनी
 यत्वंराजाविलोकयन् संसृष्टदृश्यतेसंसृष्टावीनायथासुखसं

मृदुदर्शनेवः कमनीयशृङ्गाभ्योपवाङ्मुहपोत्रमात्रुरन् ३५ ॥
 फलानिपुष्पाणि च पल्लवे करे वयोनिपातोद्भूतवातवोपिते
 स्थितैः समाधाय महर्षिवाङ्काङ्क्षनेतदातिष्ठमशिक्षिशा
 क्षिभिः ३६ ॥ वयसस्तारुण्यस्यातिपाते प्रतिश्रुमेतद्भूतो
 योवातोवातव्याधिः तेन कम्पिते करपवपल्लवे श्रेयचवयसां
 पञ्चाणामुत्पत्तनेनोर्मतोयोवातलेन कम्पिते पल्लवपवकरे फ
 लानिपुष्पाणि च समाधाय स्थितैः शाखिभिर्महर्षिबृद्धसमू
 हाङ्क्षनेतस्य नलस्यातिष्ठ्य शिहितं वृद्धानां समूहोवाङ्काङ्क्ष
 डाञ्चेति वक्तव्यमिति वृज्वाङ्काङ्क्षभावहृदयोरित्यमरः प्रति
 येरिदमातिष्ठ्य पश्यतिथिवसतेर्यञ्जनवासिनः शाखिनोपि
 वृद्धमहर्षयश्चातिष्ठ्यमाचरन्ती वेत्सुत्येताशाखिन इति वेदशा
 ख्येत्त्वमपि व्यज्यते ३६ ॥ विनिद्रपत्रालिगतालिकेतवा
 न्मृगांकच्छामाणि वर्जनाजितं दधानमाशसुचरिस्सुड्यशः
 सकौतकीतत्रददर्शकेतकं ३७ ॥ कौतकं विनयाभोगेहा
 तस्त्रेकतृहले कामोप्याते मंगले चेति यादवप्रकाशः कौ
 तकं कामोप्यातीति कौतकी विरहोसनलसत्रवने केतकं के
 तकां विकारं पुष्पददर्शकीदृशं विकसितपत्रपंक्तिस्थितमफ
 कं रश्म्यनाशिवपरित्यागं नार्जितं दिव्यचरणशीलं ड्यशोद
 धानभ्रमं वकटं वपवश्यामत्यादपशयः भ्रमराश्च भ्रमणशीलाः
 कौतकमिति पुष्पेलुगिति श्रुतं ३७ ॥ वियोगभाजोद्भू
 दिकं टकैः कङ्कनिधाय मेकशिशोरः संरेणयन्त ततोऽराकं
 तयातदं कङ्कद्विगीयसे मन्मथदेहदाहिना ३८ ॥ राजकेतकं
 त्रिभिः श्रीकैरुपालभतेभोः केतकत्वं कं टकैः कङ्कसंमहाः
 कण्ठौलौ स्पेति कर्णी सचासौ शरः सवियोगिनां हृदये संरेण
 यतो हेतोः त्रिधीयमेततः कारणात् ततो हृदयाद्वाडराकर्षत
 याउद्धर्तमशक्यतयातेषां विरहिणामंतकृत्याणहारीत्वं मन्म
 थदेहदाहिनाशिवेन निचसेयेन चंडराकर्षतं शरतया
 विरहिहृदयेषु निखन्यसे सत्तुभस्मीकृतपवहृदचेतनः पर

नै.
घ.टी.
प्र.
१६

प्रेष्यइतिकेवलंनिचसेइत्यर्थः ७८ ॥ त्वदग्रसूच्यासचिवेन
कामिनोर्मुनोभवःसीत्यातिइत्यर्थःपदौ स्फुटंचपत्रैःकरपत्रं
पुर्तिभिर्वियोगिहृद्दृष्टाणांदाशायसे ७९ ॥ तवाग्रमेवसूची
तयासहाद्येनकृत्वाकामःकामिनोःकामीचकामिनीचतयोः
पुमान्स्त्रियेत्येकशेषःइत्यर्थःसीपवपदौसीत्यातिप्रविषयपवा
नुरागकारित्वात्कामिनोइत्यर्थःकामिनोःकृतेसीवतीतिवा
करपत्रंदासुच्छेदनशस्त्रंतद्वैःपत्रैःस्फुटंवाक्कविशद्विद्वदयः
एवदासुच्छेदवाक्यंदाशायसेदाशयइवाचरसि ८० ॥ धनु
र्मफास्त्रिकरोपिभीमजापरंपरागैस्तवधूलिहस्तयन् प्रसून
धत्वाशरसात्करोतिमामिनिश्रुधाश्रुपततेनकेतकं ८० ॥
धनुषःपुष्पयमस्यमफनास्त्रिषाद्रीभूतःकरोयस्योदृशोर
पिकामःतवपरागैर्धूलिहस्तयन् धूलियुक्तोहस्तोधूलिह
स्तःतंऊर्वन् दमयंतीतत्परंमांशगार्थीनंकरोतिइतिकोपेनते
तनलेनकेतकमभवत्त्वतधातुश्रुकोहिदृष्टसृष्टितासिद्धयेषां
सुवाकरंपरुषीकरोति तद्वदयमपिकामःपरागैरितिभावः
८० ॥ विदुर्भस्त्रभूतत्रुभुगतामयेचदानिवापशंपदलंतपस्य
तः फलानिधूमस्यध्यानयोमुवांमंदादिमेदोहंदफमिनिडु
मे ८१ ॥ दोहंगर्भादानौषधांददाधीतिदोहदःदोहदंश्चासौ
धूमश्चसोस्यातीतिदोहदधूसी तस्मिन्नादिमेक्रमेफलान्य
प्रशंपतकानिवाविदुर्भदेशोहधूमैर्मीतस्योःस्तनतंगतामये
त्यर्थंतपस्यतःधूमस्यध्यानयोयकानप्रथोयवान्चदानिव
भैमीस्तनयोर्विवास्माकंतेगताध्यादितिकामनयधोमुवा
संतोधूमपानंऊर्वाणाचदाइवतपस्यंतिनफलानीतिनन्यते
सेत्यर्थः ध्यानानिपात्राभाधेइत्यर्थःशःतपस्यतइतिकर्म
णोरोमऊतपोभ्यांवर्तिचरोरितिकंप्रत्ययः ८१ ॥ वियो
गिनीमेतत्तदादिमीमसौप्रियस्तनेस्यसुदीनकंदकां फ
लस्तनस्यचद्विदीर्णागिहृदिशस्त्रकास्यस्मरकिंशुकाशु
गां ८२ ॥ अस्मिन्लोदादिमीदंदर्शोत्रिषुपात्रीपुत्रीवादीपेदी

ऊवलाडाडिमाचित्यमरः कीदृशीवियोगिनीविरहिणीवि
 भिःपदाभियज्यतेइतिवियोगिनीतिचकांतस्मरणेनोः
 प्रकटमुद्गतरोमांचो अथचप्रियस्मृतेःस्पृष्टप्रियस्मृतेरिवो
 दितकंदकांच ईडुगतावित्यस्मात्ऊप्रत्ययेउदीनशब्दःरो
 मांचकेडुमांगेचकंदकःपरिकीर्तितःफलेपसुतनौतावे
 वस्थानंतत्रविदीर्णरागिरक्तहृत्तद्वदयंतत्रविशतिशुकमु
 खान्तेवस्मरस्यकिंशुकऊसमवाणायस्यासाताअथचफ
 लसहृशस्तनौतयोःस्थानेमध्यप्रदेशेविदीर्णरागिप्रनुरक्त
 हृत्तत्रविशतिशुकोसिसहृशानिस्मरस्यपलाशऊसमा
 न्येववाणायस्याविरहिणाः ८२ ॥ स्मरार्थचंद्रेपुनिभेक
 शीयसांस्कृतं पलाशोधज्जघांपलाशानात् सहेतमालोक
 तखंडमन्वितं वियोगिहृत्तखंडिनिकालाखंडजं ८३ ॥ वियो
 गिनांहृदयखंडिनिस्मरस्यार्थचंद्राकारवाणसत्रिभे अत्यंत
 कृशानांपात्यानांपलाशमान्मांसभक्षणात् स्कृष्टं सत्यमे
 वपलाशेपलमश्नातीतिपलाशइत्यन्वयनामनिकिंशुक
 नामनिर्घृतं प्रसवबंधनं सनलोप्रशपत्किमिवान्वितं संल
 यंकालं दंडाजातं खंडमिव दक्षिणपांश्वस्य कृशं मांसं यद्वा
 त्कालाखंडं च स्नायुस्त्रियां कालाखंडयकृती तसमेद्रमेद्र
 त्यमरः किंशुकवृत्तं वियोगिनां कालाखंडशकलमिवाप
 शपदित्यर्थः ८४ ॥ नवाल्लतागंधवहेन च वित्तक रं वित्तां
 गीमकरंदशीकरैः दृष्टान्तेषां सितशोभि ऊडुमलादरा
 दराभ्यां दरकं म्पिनीपते ८५ ॥ मंधवहेन वायं नागंधां
 नकामिनां च वित्ता मकरंदविंडभिः पुष्पपरागकणैराहारि
 तांगीप्रत्यत्रस्वेदं रूपचित्तांगीविकासशोभिसुजलामदहा
 सचारुदंताचदरमीषत्कम्पतेइतिदरकं म्पिनी ईषदर्थेदरो
 व्ययं नवाल्लतातरुणीचदरोभयमादरः स्नेहः ताभ्यां प्रका
 राभ्यां लपेण कर्त्रनेत्रेण करणेन पीतादृष्टं निवर्धतेवाल
 तायस्याः सानवाल्लतातरुणी इत्यर्थः नसमांसः ८६ ॥ वि

नै.
ष. प्र.
टी.
१७

चिन्वतीः पांथपतंगहिंसनैरपुण्यकर्मण्यलिकजलस्रला
त व्यलोकयचण्यककोरकावलीसशंखरांरीषलिदीपिका
इव ८५ ॥ पांथापवपतंगालभाः तेषां हिंसनैर्जीतानि पा
प्रकर्माणि भ्रमररूपकजलव्याजात् उपार्जयंतीः चण्यकमुक्त
लपंक्तीः कर्मस्यवलीः पूजायाः दीपिका इव सनलोपप्रपत्
८५ ॥ अभ्यन्तासौकुसुमेष्टुगर्भगंपरांगसंधंकराण्यवियोगिनां
समेष्टुमुक्तैः पुष्टापुरारयेतदंगभस्मेवशरेष्टुसंगतं ८६ ॥
असौनलः पुष्पेष्टंतर्गतं विरहिण्यसंधंकराण्यपरांगमत्पतेस्मिं
मिवसुर्वहण्यसमेष्टुमुक्तैः पुष्पाण्युल्लंघंहरांगभस्मेव अनयो
धः क्रियतेनेनेत्यंधंकराण्यग्राह्यसुभगेत्यादिनाम्युद्ध ८६ ॥
पिकाहनेष्टुएवतिष्ठंगजंक्तैर्दृशांमुदंचत्करुण्यवियोगिनां अ
नास्ययास्तूनकरप्रसारिणींददर्शहनः स्थलप्रचिनीनलः ८७
विरहिण्यमवस्थापिकात्सकाशादुदंचत्करुण्यउल्लसत्कपेवि
कसत्करुण्यवृत्तेच ईहशेवनेष्टंगजंक्तैरेवजंक्तैराकांक्ष
तिसतिअनास्ययांनाद्रेणपुष्पकरप्रसारिणीस्थलनलिनीप
रितंमोनलोददर्श किमिदंष्टुएगोतिउः त्ववार्तासितीवविकास
व्याजेनकरप्रसारयंतीमित्यर्थः करण्यस्तरसेष्टुदेष्टुपायांकरु
ण्यमतेतियादवप्रकाशः आस्थानयत्तयोरास्था ८७ ॥ रसा
लसालः समदृष्टतामुनास्करद्विरोपाववरोषजंक्तिः समी
रलोलैर्जंक्तैर्वियोगिनेजनासुदित्सन्निवतर्जनाभियं ८८ ॥
अमुनानलेनसहकारतरुहृष्टः श्रीस्त्रिभुनोरसालः अनौकहः ऊ
हः सालइत्यर्थः किंजर्वत्रिवस्करद्वेगधनिरेवरोषजंक्तिर्य
स्यसईहृष्टः वायवंचलैः ऊद्धमलैः कृत्वाविरहिणोतर्जनाभि
यंतातमिष्टत्रिव अन्योपियस्तर्जयतिसहकारंजंक्तैस्तर्जनीमं
गलिंचालयतितथेत्यर्थः ८८ ॥ दिनेदिनेत्वंतजुरेधिरेधिकं
पुनःपुनः पूर्यचतापमृष्टच इतीवपांथंशंपतः पिकाह्निजा
न्तावेदमैद्विष्टसुसोहितेक्षणात् ८९ ॥ हीनसंवाधनेतरे रेण
ऊत्वंदिनेदिनेधिकं कृशोभवपुनः पुनर्पूचपूश्चाहसमुच्चाययोः

तापस्त्वच अगतौपाद्यामेत्यादिना अस्वादेशः इति पांथंश
 पंतद्वल्लोहिते दणान्यिकादिनां त्रिणां वा ह्यणां सु सृष्ट्या
 स्वादेदं दर्श क्रोधाजले हिलोहिनी दणो भवति पिकोपि स्वभा
 वादेवरक्तलोचनः पिकरुतश्च वणात्पांथानां काष्ठं पूर्वा ताप
 शुजायते इति शापत्वेनोत्प्रेक्ष्यते पथीति अस्ते ह्युशोरद्वावभा
 सलोपश्चेति पत्वं लोणमध्यमपुरुषैकवचरे रूपे नित्यं पन्थानं ग
 म्यतीति पान्थः पथेन नित्यमिति सा प्रत्ययः ८५ ॥ अलिस्वजा ऊ
 दमलमुश्च शोखरे निपीय चां पेयमपीरया दृष्टा सधूमकेतं विष
 देवियोगिनाः मुदीतमातं कितवानशंकत ४० ॥ अलिमालया उ
 न्नतशिरोभूषणावत् चाम्पेयं नागकेसरसंबंधि सुकुलं भयतरल
 यादृष्ट्या निपीय दृष्ट्वा तदेव सनलो विरहिणां विषदे उदीतं धूमके
 तमये स्ये तं पंचाङ्गा गेहं सं उत्पात न दर्वभीतः सन्मन्यते स्मत किं क
 र्त्तुं जीवने प्रादुर्पूर्वात् ऊवर्तः ४० ॥ गलत्परागं भ्रमिभंगिभिः प
 तत्यसक्तभृंगा वलिनागकेसरे समारनागच निचर्षणसवलज्ज
 लत्कणं शणामिव व्यलोकत ४१ ॥ गलत्परागो यस्मात्तद्गलत्प
 रागं भ्रमणप्रकारैः पतत् दत्तादिनिशेषः लग्नभृंगप्रकिंकनाग
 केसरजं सुभंसनलो ददर्श कमिव कंदर्पशरनिचर्षणेन सवलं
 तो ज्वलंतः कणाः सुलिङ्गा यत्र तं तादृशं शानमिव शणत्त निर
 कषः कषः शरशल्यस्थाने भृंगाः सुलिङ्गस्थाने परागः भ्रमिरु
 भयत्रापि ४२ ॥ तदंगमुद्दिष्टा सुगंधि पातकाः शिलीमुवालीः
 ऊसमाद्गुणस्पर्शः स्वचापडुर्निर्गतमार्गणभ्रमात्सरः स्वनंती वा
 वल्लोद्वलजितः ४३ ॥ तस्य नलस्य परिसलभरितमंगमुद्दि
 ष्टगुणस्पर्शः सौगंध्यकत्रयात्सज्याश्च ऊसमाद्गुणः सकाशात्
 त्यातकाः स्वनंतीः शिलीमुवानां भृंगाणां शरणं चर्षकीः स्वचा
 पसवलितशरभ्रां तादृष्ट्वा स्मरोलजितो जातः मुक्तः शरः सख
 नश्चेत्सवलति त्रपेति धनुः शास्त्रविदः गुणस्पर्शः शिलीमुवाली
 निति वा गुणग्राहिणो यमुक्ता न्यं भजंते सलजितो भवति तथा
 स्मरोपीत्यर्थः अथ च गुणस्पर्शो मार्गणायाचका यस्माद्गुर्निर्ग

नै.
ष.टी.
प्र.
१८

ताडः खितयानिर्गताः सोपिलजतोभवतीतिचप्रतीतिः ॥ ५५ ॥
मरुललत्पलवकंदकैः क्षुत्तुसमुच्चरंश्चंदनसारसौरभं संचारना
रीजचसंचितोषमंददर्शमाल्लूरफलेपचेलिमं ॥ ५५ ॥ सनलः
पचेलिमंचित्पफलेवारस्त्रीजवाभ्यांसंचिताउपमांयस्यतत्रादृशं
पक्षंददर्शकर्मकर्तरिकोलिमनउपसाध्याने कौदृशंमनताल
लंतश्चलायेपलुवाः तत्रचयेकंदकाः तैः क्षुत्तुमरुत्तवेववत्
ललंतः शोभमानाः पलुवाविदाः तेषांकंदकैर्नविः क्षुत्तुमितिच
तथातिस्मरश्चंदनसारसौरभंयस्यसमुच्चरंश्चंदनसारसौरभं
रभंयस्येतिच सूरभेर्भावः सौरभंरगताञ्चलकपूर्वादित्यार ॥ ५५
यवद्वयीचित्प्रनिमज्जनोचितप्रसूनसूत्येतरगर्भगङ्गारं स्मरेषु
धीकृत्यधियाभयाधयासपाटलायाः स्तवकंप्रकंपितः ॥ ५५ ॥
यूनैः स्त्रीपुंसयोः द्वयीयवद्वयीतस्याश्चिन्नेतयोर्मध्येनिमज्जने
निखननेतचित्तैः प्रसूनैः सूत्येतरत् अत्यंतसुरितंमधुऊहरेय
स्यतत्रादृशं पाटलायास्तवकंस्मरस्येषुधीकृत्यद्रववोधीयंते
अत्रीतीषुधिः प्रनिषुधिमिषुधिं कृत्वाद्रुधीकृत्यभयाधया
सनलः प्रकम्पितोजातः ॥ ५५ ॥ मुनिदुमः कोरकितः श्रिति
कतिर्वनेमुनामन्यतसिंहिकासुतः तमिस्वपदेबुद्धिद्विभक्ति
तंकलाकलापंकिलवैधववमन् ॥ ५५ ॥ कोरकाः संजाताग्रस्य
कोरकितः तदस्यसंजातं तारकादिभिर्द्रुतचूशिनीधवलमेव
कौशितिः कृत्वाकृतिर्यस्यसश्रुतिघतिः पतादृशोमुनिदुमो
गर्ह्यवृत्तः वनेमानानलेनराजर्त्तः कौदृशोराजः तमिस्वपदे
कृत्वापदेबुद्धिः कलाविच्छेदः सैवकुंदव्याजः तेनभक्तिर्नयद्वा
तमिस्वपदस्यबुद्धिरमावस्यातस्यांकुदोनसमृद्धाकारेणभक्ति
तंभक्तिर्नवैधवविधसंबंधिनंकलासमृद्धं धमत्रिवस्थितः को
रकाः कलाः स्थानीयाः ॥ ५५ ॥ पुरोहवदिसततघारपांडुर
स्मदाहतेवीरुधिबंधविभ्रमः मिलत्रिमीलंससृजंर्विलोकि
तानभस्वतस्तंजसुमेसुकेलयः ॥ ५५ ॥ हृद्रेनादिमास्तघारे
एपांडुरायेस्मदाः प्रजापितैः कृताग्राहतिर्येन अथचहृद्रेना

दिमातषारवत्पुंडुरं च सतिर्वसुनसंवरणं येन तस्य नुभस्वतोम
 रतः कामिनो वीरुधिलताया कामिन्यां वडावीनां पदित्तां भ्रमाः भ्र
 मणानियाभिः ताः वडविभ्रमावडमिषासाश्च पुष्पेषु केलयो वि
 नोदाः पुष्पेषोः कामस्य केलयश्च पुरोदृष्टाः सत्यः तेन लनिमीलि
 तादं चक्रुः मिलंतीनिमीलायस्य समिलनिमीलत् वायोरसस्य
 त्वात्परं संभोगदर्शनस्यानुचितत्वाच्च निमीलनमेकत्राक्षणे निमी
 लनसुपरत्र संकुचितत्वं १५६ ॥ गताय दुत्संगतले विशालतां दुमा
 शिरोभिः फलगौरवेणातां कथं नयात्री मंतिमात्रनामितैः सवेदमा
 नानभि नंदति स्मितां १५७ ॥ अस्याग्रं कतले ये दुमा विशालतां गताः
 फलभारेणात्यंतं नामितैः शिरोभिः कृत्यातां यात्रीमातरं भुवमभिवं
 दमानां स्तान् दुमान् सनलः कथं नाभि नंदति स्म कृतज्ञत्वाद्दुमाणा
 मित्यर्थः यात्री स्यादपमाना पितृतिरप्यामलक्यापि नामितैरिति ज
 निहृक्षसुरं जो संतां सुज्वलनलमामनुपसर्गाद्वेति मिच्च विकल्पा
 दुस्वविकल्पः नृपायतसै हिमितं वनानिलैः सुधीकृतं पुष्परसैरह
 र्महः विनिर्मितं केतकरो एभिः सितं वियोगिनी दत्तनको मुदी मुदः
 १५८ ॥ जलवायुभि हिमीकृतं शीतलीकृतं मकरंदै रसनीकृतं केत
 कपरागै र्थवलं कृतमहर्महो दिना उपः कांता विरहिणो तसै न्द्रपाय
 चंद्रिकां कृता मुदः संतोषाद्दत्तवान् काक्ता दत्तवाने वेत्यर्थः अथ
 वा अहर्मुहपवको मुदी मुदो नादत्त कौमुदीति मुद्यक्यदं विरहिणो
 प्रति कौमुद्याः संतापकारित्वात् १५९ ॥ वियोगिभाजो पितृपश्य पश्य
 तात देवसाक्षादस्मतां सुमाननं पिकेन रोषारुणचक्षुषा मुहुः ऊर
 हुरुनादुयत चंद्रवैरिणी १६० ॥ वियोगिनो पितृपश्यत देवपांडुता
 दिगुणापेतमाननं साक्षादस्मतां सुप्रपत्ता रोषारुणनेत्रेण पिकेन चं
 द्रवैरिणी ऊहुरसां वस्यातत निश्चयेन किं नुदत्यर्थं वा मुहु राहता ऊ
 हुरिति ऊहुरुत् तेन पिकेन चंद्रवैरिणी विशेषण निर्देशा देवामाव
 सेत्यर्थः यद्धारवणा इतराहूः तथा उता ऊहुराहता रोतीति उत ते
 नेति वा ऊहुरा को किलालापनष्टेन कलयोदपि १६१ ॥ अशोक
 मर्षान्वितमामता मुयागतां शरणं गृहणीचिनो धगात् अमन्यता

च.
वै. प्र.
टी.
१५.

वन्तमिवैषपल्लवैः प्रतीष्टकामज्वलदस्वजालकं १०० ॥ अर्थेना
 न्वितेनामास्यासावर्यान्वितं तामानविद्यते शोकोस्मिन्नित्यंशोर्क
 तस्यभावस्तज्ञातस्याग्राशयाऽमशोकं शरणोरत्नाणे साधः शरण्यः
 तंगतान्दृष्ट्वा शोचितं शीलमेवामिति दृष्ट्वा शोचिनः दारेषु च गृ
 हाः श्रोणामोप्यारोहो वरस्त्रियाः प्रधानं गच्छन्तीत्यधुनास्तान् प
 ल्लवैरक्षन्तमिवैषनलोददर्शको दृष्ट्वा प्रतीष्टानि प्रतिगृहीतानि का
 मस्य ज्वलदस्वत्रपाणिजालकानियस्य प्रस्त्राणं जालं यथेति वा
 तन्तारको जारको क्लीवैकलिकाको रकः प्रमान् १०० ॥ विलास
 वापीतटवीचिवाटनात्पिकालिगीतैः शिखिलास्पलाचवात् वने
 पितौर्यत्रिकमारगधतं कृभोगमामोतिनभाग्यभाजनः ११ ॥ क्री
 डातडागतीरतरंगगंभीरधनेः पिकं धुंगगीतेः मयूरन्तत्तचातर्यात्
 तौर्यत्रिकं कर्तव्येनेपितन्तुपंसमतोषयत् सकृतीजनः कृवाभोगं
 नलभते अपितु सर्वत्र तौर्यत्रिकं न्तर्गीतवाद्ये १०१ ॥ तदर्थमप्या
 प्यजनेन तद्धने शुकाविमुक्ताः पटवस्तमस्तवनं स्वरास्तेनोपज
 गृह्यशारिकाः तथैव तस्योरुषगायनीकृताः १०२ ॥ तदर्थं नलस्त
 त्थं पाठयित्वा जवेन तद्धने विमुक्ताः प्राज्ञाः शुकास्तं नलमस्तवनं
 नलपौरुषस्य गायनीकृताः शारिकास्तु तं स्वरास्तेनास्तं तोषमेन
 स्वरेणोपगीतवत्यः गायन्तीति गायत्यः गत्यकन् त्सुदूचेति कर्तारि
 त्सुदू १०२ ॥ इतीष्टगंधाब्जमसावदन्वनेपिकोपिगीतोपि शुकास्त
 तोपि च अविंदतमोदभरं वहिष्पूरं विदर्भसुधु विरहेणानंतरं १०३
 ॥ असौ नलः पिकैरुपगीतोपि शुकैः स्ततोपि चाभिलषितपरिमलो
 पेतं वनमेव पर्यट्त्वा परं वहिष्पूरमासौ दभरं सौरभभरं प्रापत् भेमी
 विरहेणानंतरमासौ दभरं संतोषभरं नाविंदत १०३ ॥ करेणामौ न विज
 केतनदधुमालवालांबुनिवेशशंकया त्वत्किं सर्वत्तु चनेवनेम
 पंसमित्रमत्रानुसरन्निवसरः १०४ ॥ सनलोः स्मरद्वकोलोकैर्व्य
 तर्किर्कं ऊर्वन्निवदुमालवालांबुनिवेशते इति शंकाया निजदृष्टमी
 मं भाग्यचिन्तां चाकरोत्तदधानः सर्वे न्तर्गभिः सुं पूर्णं वने मित्रं वसंतम
 नुसरन्निवसन् गयमान इव धुंगारासनवाजि ऊं जे ररथ श्रीवृत्तद्युपेयु

भिर्मीलातमोरजुंडलोजशयवैःशैलेर्धजैःतोरणैःमत्स्यस्वरितिकं
 वेदिकाव्यजनकैर्यस्यांकितंवर्तनेपाहंपाणितलेयवासभवतित्रै
 लोकधूमिश्चरतिवराहः १०५ ॥ लतावलालास्यकलागुरुस्त
 रुप्रसूनगंधोत्करप्रपतोहरः असेवतांमुमफगंधवारिणिप्रणी
 तलीलासंवर्तनोवनानिलः १०५ ॥ लतावनितानांभर्तकलागुरुः
 तरुजंमसौरभभरस्यप्रपतोहरःदृष्टचौरःपुष्परसगंधोदकेकु
 तविद्योदस्त्रानोवनमरुदेननलमसेवत प्रपतोजनस्यहरतीति
 प्रपतोहरःप्रपंतंजनसनादृत्यहरतीत्यर्थः वसीचानादरेइति
 वसीवागिदक्यप्रपञ्चोयक्तिदंडहरेष्टप्रसाध्यानमित्यल्लुक् १०५
 अथस्वमादायभयेनमंथनाच्चिरत्नरत्नाधिकमुच्चितंचिरात्
 निलीयतामित्रिवसन्नपांनिधिवनेतडागोदृष्टोवनीभुजा १०६ ॥
 अथभूमिभुजातत्रतडागोदृष्टःकद्वमंथनाद्भयेनचिरात्संचितं
 चिरंभवानिचिरत्नानिचतानिरत्नानिचतैरधिकैप्रवृद्धंउत्कृष्टंवा
 स्वधनंगृहीत्वातस्मिन्चनेवनेनिलीयतिष्टन्समुद्रद्वरत्नंस्व
 जातिश्रेष्ठेष्विवनेसलिलकाननदत्तमरः तानिरत्नान्यग्रिमस्यो
 केषुवदति १०६ ॥ पयोनिलीनाभ्रमुकासुकावलीरदाननै
 तोरगपुच्छसस्रवीन् जलार्थरुद्धस्यतटांतभूमिदोहृणालजाल
 लक्ष्मिषात्वभारयः १०७ ॥ समुद्रधर्मानेवाहयस्तडागोजले
 नावरुद्धस्यतटांतभूभेदिनोहृणालजालस्यव्याजेनशेषपुच्छस
 मकांतीन्जलनिलीनैरावतपंक्तिदंतान्वभार अंतर्निलीनाना
 मैरावतानांतपंक्तयःइवतीरप्रांतावगाढानिहृणालानिभासं
 तद्वत्पथः १०७ ॥ तटांतविश्रांततरंगसस्रदास्रुदानुबिंबेद
 यचुभनेनयः वभौचलहीचिकशांतशातनैःसहस्रमुष्टैःअव
 सामिवअयन् १०८ ॥ तीरप्रांतस्थितास्रुदप्रकटप्रतिबिंबो
 दयप्राप्तावीचयःइवकशाःतदंतताडनैश्चलउष्टैःअवसां
 सहस्रंअयन्निवयत्तडागोवभौ तीरस्थितानांनलासानांतरे
 गचंचलाःप्रतिबिंबाप्रवर्तनिलीनाउष्टैःअवसद्वत्पथः १०८ ॥
 सितांबुजानांनिवहस्यधस्रुलान्तवभावलिश्यामलितोदराश्चि

नै.
घ. प्र.
टी.
१०

यो तमः समस्रायकलंकसंजलंजलं सुपांशोर्वहलं वहन्निव
१०५ ॥ भृंगमेव कित्तमधुकांतीनां पुंडरीकाणां हृदस्य व्याजेन
तमः सहशकलंकसंजलं चंद्रस्य विशालंजलं वहन्निव यत्त
डागोवभौ १०५ ॥ रथांगभाजांकमलानुषंगिणा शिलीमुर
वस्तोमसावेन शार्ङ्गिणा सरोजिनीस्तंबकंदर्पकैस्तवान्मृणा
लशेषादिभुवान्वयायियः १०६ ॥ रथांगचक्रं चक्रवाकं चत
द्वाजाकमलयालदम्पाकमलैश्चानुषंगो यस्य तेन कमलानु
षंगिणा भ्रमरहृदसहृदो न भ्रमरहृदं यत्तेन च मृणालसहृदः
शेषसर्पपवधः स्थानं यस्य मृणालान्येव शेषाहयस्ते स्मादेव भ
वंतीति च मृणालशेषादिभुवा शार्ङ्गिणा कमलिनीस्तंबसमूह
व्याजायस्तडागो नुगतः सरोजमस्याग्रस्तीति सरोजिनी पुष्करा
दिभ्यो देशद्वीतीनिः १०७ ॥ तरंगिणी रंजजंघः स्ववल्गुभास्तरंग
लोवाविभगां बभूवयः दरोद्गतैः कोकनदौ च कोरकैर्धृतप्रवा
लां ऊरुसंचयञ्चयः १०८ ॥ यत्तडागस्तारंगपंक्तीरेवांकस्थिताः
स्वप्रियाहृपानदीर्विभर्तिस्मयश्चेष्टडङ्गतैरक्तोत्पलहृन्दकदम्
बैर्हृतविडुमां ऊरुसंचयञ्च १०९ ॥ महीयसः पंकजमंडलस्य
स्त्रलेन गौरस्य च सेचकस्य च नलेन मेने सलिलैर्लीनलीनयोः
द्विषं विमुंचन्विधकालकूटयोः ११० ॥ स्वेतस्य श्यामस्य च म
हत्तरस्य पंकजानां पुंडरीकाणामिंदीवराणां च मंडलस्य व्याजे
न जले निलीनयोश्चंद्रकालकूटयोस्त्विषं विमुंचन्निव योनले
न मेने १११ ॥ गलीकृता यत्र तरंगारिगनैरवालशीवाललता
परंपराः भुवंदधर्वाडवहव्यवाहनस्थितिप्ररोहत्रमधुमधुम
तां ११२ ॥ यत्र तडागे तरंगचालनैश्चलीकृताः प्रवृद्धशेवोल
लता संततयोवांतरयोवाडवाग्नेरवस्थिता प्ररोहर्तसोत्पन्नं प्ररो
हनभूमावाजल्यं यस्य स ताहृशो यस्य तस्य भावस्तत्रातां निश्च
येन दधः धूमधूमतामिति पाटे वाडवानलावस्थाने प्ररोहर्त
सो धूमधूमाधूमवाजल्यं यत्र तस्य भावस्तत्रातामित्यर्थः ११३ ॥
प्रकाशमादित्यमवाप्य कंटकैः करं वितामोदभरं विहावती ध

तस्मादश्रीगृहविग्रहादिवासरोजिनीयत्प्रभवास्तरायिता ॥५॥
 यत्रतामसंभवाकमलिनीप्रसरसद्गुवाचरितवती गेजसोसरसो
 नित्यंपयसस्तविभाषया सकारसोषतेलोपःशृङ्गास्तविशार
 दैः कीदृशीश्रादित्यंसूर्यंप्राप्यकंदकैर्भृशंकरंविस्तप्रकामंप्रक
 ष्मसरसादित्यंदेवंप्राप्यरोमांचैःपरितेतिच आसोदभरंपरिसुला
 तिशयंसंतोषाधिकं चविस्तारयंतीधृताःसुटाविकसिताःश्री
 गृहकमलानिवीनांपदितांग्रहासुययाधृताःसुटाःकांतिस्या
 नभृताविग्रहायस्पादतिवादिवा अजिस्वर्गेणच ॥५॥ यदंबु
 मरप्रतिविंबितायतिर्मरुत्तरंगैःतरलस्तदुमः निमज्जमैनाक
 महीधृतःसतःततानपक्षांफवतसंपदतां ॥५॥ यस्यतडागर
 स्यजलप्रवाहेप्रतिविंबितायतिर्द्वैर्द्यंयस्यसःमरुत्तरंगैर्वायप्रवं
 पराभिःमरुद्भिस्तदंगैश्चुवाचंचलाःतीरतरुःनिमज्जपक्षान्कस्य
 यतःसतेविद्यमानस्यमैनाकशैलस्यसादृश्यंवितस्तार ॥५॥
 पयोधिलक्ष्मीमुषिकेलिपल्लवैरिरंसहंसीकलनादसादरं स
 तत्रचित्रंविचरंतिमंतिकोहिराणमयंहंसमवोधिनेषधः ॥६॥
 समुद्रश्रीहारिणितस्मिन्क्रीडासरसिरंतुकामायाहंस्याःकल
 नादेसादरं अनेकप्रकारंयथाभवतिसयासमीपेविचरंतंहिर
 णमयंहंससनलोवोधिदृष्टवानित्यर्थः हिरण्यस्यविकारोहिर
 णमयःदांडिनायनेत्यादिनातिपातितः ॥६॥ प्रियासुवालासु
 रतक्षमासुचद्विप्रवितंपल्लवितंचविभ्रतं स्मरार्जितंरागमहीरु
 हांकरंमिषेणचंचोश्चरणद्वयस्यच ॥७॥ वालासमुग्धासुप्रि
 यासुप्रैषासुप्रगल्भासुचप्रियासुक्रमेणद्विप्रवितंपल्लवितंच
 स्मरार्जितमनुरांगरुदांकरंचंचोश्चरणद्वयस्यचमिषेणधारयंतं
 हंसंदृष्टवानितिपूर्वेषासंबंधः द्वेपत्रेसंजातेस्यद्विप्रवितःपल्ल
 वाःसंजाताग्रस्येतिपल्लवितःतंवालासुप्रियासुचंचोर्मिषेणाद्वि
 प्रवितमंकरंविभ्रतं अंबनादेरवयोग्यत्वातरतक्षमासुचप्रिया
 सुचरणद्वयस्ययाजेनपल्लवितमंकरंविभ्रतमित्यर्थः ॥७॥
 महीमहेंद्रस्तमवेद्यसत्तांशकृतमेकांतमनोविनोदिनं प्रिया

नै.
प.प्र.
टी.
२१

वियोगाद्यापि तोपि निर्भरं कुतः हलाक्रांतमना सनागभूत ॥
 सनुपतिरेकांतेनातिशयेन सनो विनोदिनं तं हंसत्वां हृष्टाप्रियां
 वियोगात्रिभरसतिशयेनः त्वतोपि र्षतः कुतः हलाक्रांतं मना
 अभूत ॥ ११८ ॥ अवश्यं भव्येषु नवग्रहग्रहाययादिशाधावतिवेधः
 सः सहा त्वाणानवात्येव तया नुगम्यते जनस्य चित्रेन भृशं वशात्
 ना ॥ ११९ ॥ अवश्यं भवतीति वश्यं भव्यानि भव्यगेयेत्यादिना कर्तारि
 निपातितः लुप्ते च वश्यसः कृत्ये इति मकारलोपः तेषु अनर्थाभिः
 निवेशा ब्रह्माणः सहाययादिशाधावति तयादिशात्पतं परवशात्
 प्रेण जनस्य चेतसा सा ब्राह्मणः सहा अनुगम्यते केन केवलं नवा
 त्येव यथावात्यां त्वाणमनुगच्छति तया जनस्य चित्रमपि ब्रह्माणः स
 हामनुवर्तते यथाविधिः प्रेरयति तया करोतीत्यर्थः तेन सनलोभे
 मीदृशं चित्रोपि हृदयंगमेषु वज्रेषु वन्येषु विद्यमानेषु पिहंसे सज
 तहलो वभूवेत्यर्थः ॥ १२० ॥ अथावलंब्य त्वाणमेकपादिकां तदा
 निवद्धा बुधपल्लवं वगः सतिर्यगः वर्जितकंधरः शिरः पिपायप
 दोण रतिक्लमालसः ॥ १२० ॥ अथ सरतः क्रांत्वा अलसः तिर्यङ्गमि
 तग्रीवः सहस्रः पदोण शिरः पिपायपल्लवं समीपे एकपादिकामे
 कः पादो यस्यामवस्थानक्रियायां तामवलंब्य तदा त्वाणं संस्थाप्य क्रि
 यास्वभावोक्तिः ॥ १२० ॥ सनालमात्मानं न निर्जितप्रभं क्रियानंतं कां
 चनमंबुजनाकिं अबुद्धं विदुमदंडं मंडितं समीतसंभः प्रभुचाम
 रं चर्क ॥ १२१ ॥ सनललहंसं स्वमुखेन निर्जितकांतिकमनपवल
 जयाग्रानतं सनालं नालसहितं स्वयं मयमंबुजनाकिमज्ञासीत्
 यदा विदुमदंडं न मंडितं स्वर्णवर्णं संभप्रभोर्वरुणस्य चामरं किम
 बुद्धनलस्य सत्रिधाने लजावनतं सनालं प्रमिव सहस्रं वलो
 कितः तथानलसत्रिधाने न चित्तत्वेन सज्जलीकृतं वरुणाचामरमि
 वावलोकित इत्यर्थः ॥ १२२ ॥ कृतावरोहस्य हंसा सपानहोततः प
 दे रेजतरस्य विभ्रती तयोः प्रवालैर्वनयोस्तथा बुजैर्नियोद्धुकामे
 किमु बुद्धवर्मणी ॥ १२२ ॥ ततो नंतरमप्यात्मा तावरोहस्यावतीर्ण
 स्यात् सनलस्योपानहो विभ्रती पदे रेजतरः कीदृशो तयोर्वनयोर्जल

काननयोः कमलैः पल्लवैश्च निषोडुकामे सती प्राबद्धकवचे कि
 स्तु १११ ॥ विधाय श्रुतिकपटनवासनी स्वयं बलिधंसि विडंबिनी
 मयं उमेतपार्श्वशरणेन मौनिनान्तरैः पतंगैस्तमुवापपाणिना ११२
 प्रयत्नलः स्वयं बलिधंसि विडंबिनी विस्मृतल्ल्या बलिनो ये धंसिनः
 प्रात्रवः तद्विडंबिनी च वामनी कुक्कुटं श्रुतिं कृत्वा मौनिनानिः शब्देन
 पादेन प्राप्त समीपतं पद्विणं हंसं पाणिना जग्राह विस्मरपि बलि
 धंसि च या विडंबिनी वासनी श्रुतिं विधाय चरणेन व्यामपार्श्वः मौ
 निना गोपिताभिप्रायेण चरणेना चरणेन व्यामसत्रिधान इति च
 ईदृशस्मन् पाणिना पतंगं सूर्यं पश्यति तथेत्यर्थः ११३ ॥ तदा त्र
 मात्मानमवेक्ष्य संभ्रमात् पुनः पुनः प्रायस उद्धमय सः गतो विरु
 त्योदुयने निराशतां करौ निरोद्धुर्दशानि स्मकेवलं ११४ ॥ सहस्र
 स्तेननलेनातं गृहीतमात्मानं ज्ञात्वा पुनः पुनः संभ्रमा उद्धमनाय
 प्रायसत प्रयतते स यत्प्रयत्ने प्रपादित्वा तद्ग्रहं तदा तस्मिन्का
 ले प्रात्रमात्मानं ज्ञात्वेति वा विरुत्य विरुतं रवे कृत्वा उदुयने निरा
 शतां भातः सन् निरोद्धुस्तस्मै करौ केवलं दशानि स्म ११५ ॥ स सं
 भ्रमो त्यातिष्ठत तत्कुलाकुलं सरः प्रपद्योत्कतया नुक् प्रतां तमू
 र्मिलोलैः पतंगग्रहात् प्रपद्यारयद्वारिकहैः करैरिव ११६ ॥
 स संभ्रमस्तं मुत्पतनशीलानां पद्विणं कुलेना कुलं सरः उद्धतं कं
 जलं यत्पत उक्त तस्य भावस्तज्जातया उल्लंघितया चानुकं प्रतां
 चंचलत्वं कृपावत् च प्राप्य तं रंगचंचलैः प्रपद्यैरेव करैः तल्लंघं
 सग्रहणात् प्रवारयदिव ११७ ॥ पतत्रिणा तदुचिरेण वर्जितं श्रि
 याः प्रपद्योत्पाः प्रविहाराय पल्लवं चलत्यदांभोरुदोनो पुरोपमा
 श्रुजकुलं कलहंसमंडली ११८ ॥ रुचिरेणातं न पद्विणं हं
 सेन मुक्ते तत्पल्लवं मुक्ताप्रचलिताया लक्ष्म्याः चलश्चरणक
 मलतपु रसदृशी हंसमंडली कुले च कुज भूषणहंसाभावादे
 व पल्लवं मित्यल्लोकिः वेशंतः पल्लवं चाल्य सरोवापी तदीक्षि
 केति ११९ ॥ नवाग्रयोपावसुधेयमीदृशः त्वमंगयस्यः पति
 रुज्जितस्थितिः इति प्रहाराय दिति माश्रितानभः त्वगात्तमाश्रु

नै.
प.प्र.
टी.
३३

क्रशुक्रशुगरवैःखल ११७ ॥ इयंभूर्वासयोगपानयस्याभुवोःग
गभोःईदृशस्तपक्रमयादांत्वेत्त्वामीइतिदितितित्यक्तानभःसंश्रि
ताःखगास्तन्त्यमुच्चैःशृङ्गेराचक्रशुःखल आचक्रशुःखल
मयादापाणास्थितिःअथसंवोधनार्थकास्तुःप्यापाङ्गहेहे
भोःसमयानिकषाहिरुक् निषेधवाक्यालंकारजित्तासानुन
योवल्चित्यमरः ११७ ॥ नजातद्वपश्चदजातद्वपताद्विजस्यद्व
ष्टेयमितित्तवन्तुः अवादिनेनायसमानसौकसाञ्जनाधि
नाथःकरपंजरस्पृशा ११८ ॥ द्विजस्यपदिताःइयंहेमुपक्षज
नितरस्यतानदृष्टेतिमुक्तःस्तवन् सत्यःकरपंजरमध्यवर्तिना
मानसौकसामानससरोवांसिनातेनहंसेनानंतरमवादि ११८ ॥
धिगस्तत्सातरलंभवन्मनःसमीक्ष्यपक्षान्ममहेमजन्मनः त
वार्णवस्येवतुषारशीकरैर्भवेदमीभिःकमलोदयःकियान् ११९
समकनकमयान्यक्षान्दृष्ट्वात्सातरलंत्वच्चित्रंधिगस्त धिदू.
निर्भर्त्सननिन्दयोःतुषारविंडभिःसमुद्रस्येवतवामीभिःपक्षैःकि
यात्कमलोदयःकमलयालक्ष्म्यातदयःकमलस्योदकस्योद
यश्चभवेत् ११९ ॥ नकोवलंप्राणवधोवधोममत्वदीक्षाणाद्वि
स्रसितान्तगन्तनः विमर्हितेधर्मधनेनिर्वहणंविशिष्यविश्वास
जुषाद्विषामपि १२० ॥ त्वदृशनेनविस्त्रसितहृदयस्यमेवंधःके
वलंप्राणवधःइत्येवन् किंतुविस्त्रस्तयातित्वमपीत्यर्थः धर्म
प्रत्ययोर्मनुप्रभृतिभिर्विशिष्यप्राणाहिंसनाद्विशेषेणविश्वास
भाजांशत्रूणामपिहिंसानिदिता किमुतसुहृदासुदासीनानांच
१२० ॥ पदं पदं संतिभदारणोद्भवनतेमुहिंसारसप्रघूर्यते
धिगीदृशतेऽपतेऊविक्रमंरूपःअयेयःकृपणोपतत्रिणि
१२१ ॥ स्थानेस्थानेकद्वडर्मदायोद्धारःसतितेष्टेष्टहिंसारसोन
सूर्यते प्रश्नकाऊःअनुकम्पेकृपनेदीनेभयार्तदेवापदिताक्रि
यमाणामीदृशतेऊत्सितंविक्रमंथिक् यदास्थानेस्थानेरणोद्भ
दाभटाःसंतिप्रवतथापिततेपुनप्रेषुमादृशेष्टहिंसारसस्तथा
सूर्यते अयःकृपणेषुशस्त्रभीरोपदितानिधीयमानमीदृशतेऊ

नितपराक्रममधिगित्यर्थः १३२ ॥ फलेन मूलेन च वारिधिरुहां मुने
 रिवेत्यसमयस्य वृत्तयः त्वया घतस्मिन्नपि दंडधारिणा कथं न पत्या
 धरणी हूणीयते १३२ ॥ वार्यो वधूः तत्र रुहेति वारिधिरुहः पश्चिन्वा
 दय तेषां फलेन मूलेन च तीर्थं यस्य सममुनेरिव वृत्तयोजीविका
 तस्मिन्ननित्यं मयि दंडधारिणा त्वया पत्या इयं धरणी प्रचकथं
 न हूणीयते लज्जते हूणी इ. लज्जायां १३२ ॥ इतीरितैस्तं विरचयवा
 ः स्मर्यो सा चित्रवैलक्ष्ण्यं नृपं वगः दया समुद्रे सतदा शयेति यी
 चकार कारुणपरसा प्रगानिर्दः १३३ ॥ सदतीरितैवाक्यं पंचैः इती
 दृशैरिति पादे एवमेवं विधे रित्यर्थः तं नृपं सचित्रवैलक्ष्ण्यं पंचाले
 व्याश्रय्य योश्चित्रं आत्मनः चरिते यस्य स्मृते नैर्या प्रजायते अपत्रपा
 तिमहती तद्वैलक्ष्ण्यमुदाहृतं चित्रं च वैलक्ष्ण्यं च कृपा च ताभिः सह व
 र्त्तत इति तादृशं कृत्वा दया समुद्रे न लं हृदये कारुणपरसनदीर्घा चो
 ति यी चकार प्रवेशयामास पतिणो मातुषवचनैराश्रय्य आत्मनि
 हेमलोभा रोपणाद्वैलक्ष्ण्यं दीनोक्तिभिः कृपा १३३ ॥ सदेकपुत्राज
 ननी जरातरानवप्रसूतिर्वरदा तपस्विनी गतिरुतयोरेष जनस्तमद
 यन्त्रहो विधेत्वां करुणारुणदिन १३४ ॥ जरात्प्राप्तं तद्वृद्धा माता
 सदेकपुत्रा अहमेवैकः पुत्रो यस्यास्मात्तपस्विनी प्रंसाया वरदाहं
 सीमवंप्रसूतिः तन्नं पया पत्याहं सस्य योषिद्वरदोत्यमरः पषजनः
 स्वलक्षणाः तयोर्गतिरेतादृशं मामर्दयन्ती डयन् हेदैवभां करुणा
 नरुणद्विप्रस्रकाक्रः १३४ ॥ मुहूर्तमात्रं भवनिंदया दया साखाः
 साखायः स्ववदस्ववो मम निवृत्तिमेष्यंति परं डरुत्ररत्नयैव मातः
 सतं शोकसागरः १३५ ॥ क्षणमात्रं गलद्वाष्पाः कृपान्विता म
 म साखायः संसारनिंदया संसारः खल्वनित्यो डः द्वैकस्ववृत्ति
 निंदयानि वृत्तिमेष्यंति डः खान्निवर्तते इति त्वर्थः भोः मातः पुत्रः
 शोकसमुद्रः परं दिव्यार्यमाणे त्वयैव डरुत्ररः उन्नरीत्रमशक्यः १
 ३५ ॥ मदर्थं संदेशं मृणालमन्यरः प्रियः कियं डरु इति त्वयोदिते
 विलोकयं स्यात्तु दत्ताय प्रदिताः प्रिये सकीदृग्भविता तव क्षणाः
 १३६ ॥ मद्दामि मे मदर्थं संदेशं मृणालोचनं संदेशं मृणाले तयो

नैः
प.टी.
प्र.
१३

स्ताभ्यां बालसः प्रिया कियद्वरे इति द्वयोर्दीरिते सति अथ रुदन्तोपति
 णः पश्यन्तोस्तव सकालोभोः प्रिये कीदृग्भविता १३१ कथं विधातं
 मयि पाणिपंकजात्रवप्रिया शैत्यमृदुर्वाशिल्पिनः वियोदयसेव
 लुभयेति निर्गतालिपिललाटतपनिष्ठराक्षस १३२ ॥ प्रियायः शै
 त्यशीतस्य भावः गुणवचनब्राह्मणादिव्यः कर्मणि चेति ध्वज मृदो
 र्भावो मृदुत्वं तयोः शिल्पी शिल्पे कर्म कलादिकं शिल्पमप्यासीति
 शिल्पी इदृशांते पाणिपद्मात् वलुभया विरक्तो भविष्यसीति ल
 लाटतपनिष्ठराक्षसालिपिर्मयिविषये कथं निर्गताललाटतपनीति
 ललाटतपानि अस्त्ये ललाटयोर्मृशितपोरिति त्वश इदृशानि
 निष्ठराणि क्षराणि यस्यां सानहिता दृश शैत्यशिल्पी संतापकारिलि
 पिनिर्माता यत्क्राता दृशनचत्तदृशकदिनाक्षरनिर्माता यत्क्रदृश्यः
 १३३ ॥ अयित्वयुथैरशानि क्षन्तोपमं ममाद्यवृत्तान्तमिमं वतोदिता
 स्वावानिलोलादिदिशामसंशयंदशापि शुन्यानि विलोकयिष्यसि
 १३४ ॥ त्वयुथे भवाः स्वयुथ्याः तैः वज्रप्रहारतल्पमिममवृत्तान्तमयो
 दितात्त्वमयि प्रिये लोलादिदिशां दशापि स्वावानिनिः संशयं शुन्या
 नि विलोकयिष्यसि १३५ ॥ एते वशो केन विदीर्णवत्साल्ययापि
 चित्रांगि विपद्यते यदि तदस्मिदैवे न हतोपि ही हतः स्फुटं यत्तत्ते शि
 शवः परासवः १३६ ॥ भेष्विजंगिममैव शोकेन मपि निमित्ते नैव डः
 विनविदलितहृदयया त्वयापि यदिविपद्यते प्रियं ते तत्र हि हतोप्य
 हं दैवे न हतोस्मि ही सास्ये ह्यहीति विस्मयेत्पसरः यत्तत्ते तव यद्वा ते च
 क्रमणा व्यसमर्थाः शिशवः व्यक्तं परासवो मृताः स्फुरित्यर्थः हंतस्या
 पि हननं स्वस्वरूपप्रवृत्तनाशेन आत्मैव प्रवृत्तनामासीति श्रुतिः १३७
 तवापि हाहा विरहात् क्षपाजलाः ऊलायकूपेषु विलुप्तान्ते
 चिरेण लब्धवज्रभिर्मनोरथैर्हताः क्षणेनास्फुटिते क्षणामम १३८ ॥
 चिरेण लब्धवज्रभिर्मनोरथैर्लब्धवज्रविकसितनेत्रास्ते मम शिशवः तवा
 पिविरहात् क्षपापीडिताः तेषु नीडप्रान्तेषु विलुप्तान्तेः हाहेति डः
 त्ववाज्रल्येहा विषादप्रगतिषु १३९ ॥ सताकमाह्वयचिराय प्रहं
 तैविधायकं प्राणिस्वावानिकं प्रति कथासुशोभधमिति प्रमील्य

ससुतस्यसेकाद्वुधेत्पासुणः ॥ १५१ ॥ भोःसुताःचुंकुतैःचुं
 कोरःस्वियकमौहयकंप्रतिवाकंप्राणिकमनशीलानिमुखा
 निकृत्वाकथास्वशिष्यधंप्रियधंशानिब्रुवाणोहृदित्वास्तुतस्यत्
 पासुणःसेकात्सहंसोबुबुधेचेततिस्मृत्विनोहिजलसर्वेनचे
 तति ॥ १५२ ॥ इत्थममुं विलपंतममुंचहीनदयालुतयावनिपालः
 रूपमंदर्शिधृतोसियदंयंगच्छयथेच्छमयेत्यभिधाय ॥ १५३ ॥
 नृपोहीनेषुदयालुतयाःइत्थंविलपंतममुंचहंसंमुमोच किंक
 ल्यायद्रूपदर्शितार्थधृतोसितद्रूपंरुष्टमयेदानीयथेच्छंगच्छेत्सुक्ता
 निपातानामेनवार्थत्वात् अथेतीदानीमित्पथेप्रयानंतरंमुमुंच
 दितिवा ॥ १५४ ॥ आनंदजासुभिरनुस्त्रियमाणमार्गान्प्राकृल्लोक
 निर्गमितनेत्रपयःप्रवाहान् चक्रेसंचक्रानिभचंचक्रमणस्त्रलेननी
 राजनांजनयतांनिजबंधवानां ॥ १५५ ॥ सहसोरयांगसहृशभ्रम
 णव्याजेननीराजनांजनयतांनिजबंधनांपूर्वशोकेननिर्गमितास्तु
 पुराणानंदवाप्यैरनुगम्यमावमार्गान्चक्रे अग्रेशोकस्तुविंदवः
 पश्चादानंदस्तुविंदवस्तुनेनाव्यवहितानंतरत्वंद्योत्यने सर्गांतर
 श्लोकेनियमेनानंदपदविन्यासादनंदोकिंतकाव्यमितिसातव्यं
 इयं वसंततिलकाउक्तावसंततिलकातभजाजगौगदति ॥ १५६ ॥
 श्रीहर्षकविगजराजिमुकुटालंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसुसुवे
 जितेन्द्रियचयंमामल्लदेवीचयं तस्मिन्तामणिमंत्रचितनफलेष्टं
 गारवंगामहा कावेचारुणिनैषधीयंचरितेसर्गोयमादिर्गतः ॥ १५७ ॥
 ५ ॥ कविवरपंक्तिमुकुटभूषणहीरमणिःश्रीहीरनामामामल्लदे
 वीचजितेन्द्रियसमूहंयंसुतंश्रीहर्षनामानंजनयामासतस्यश्री
 हर्षस्यचिन्तामणिमंत्रचितनस्यफलभूते एतेनसावधैरसकयनि
 र्माणताद्योतिता नैषधीयंचरितेवर्णनीयतयायत्रतादृशोष्टंगा
 ररचनारम्येमहाकाव्येयमाद्यःसर्गोगतः इदंचशाकपूलविक्री
 डितं सूर्यासैःसमजरुततामगुरवशाईलविक्रीडितं ॥ १५८ ॥
 यंप्रास्तत्रिलिंगद्विनिपतिसतताशधितांघ्रिःस्वयंभूःपातिव्रत्ये
 कसीमासकविनहरिनालमायंचमाता यंविद्यारण्ययोगीकल

नै.
ष. प्र.
टी.
१५

यतिक्रमयातत्कृतौ दीपिकाया साद्यःसर्गोतिमाद्यत्कविजल
विजयाचारुणीराजितोभूत् काश्मीरांशोसतिसतिसेकंथरथः
राधिपे वैकुण्ठकंदेनानीतःप्रबंधो नैषधामिधः ॥ इति श्रीनै
षधीये महाकाव्ये प्रथमः सर्गः १ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
अधिगत्य जगत्पथीश्चरादयमुक्तिं पुरुषोत्तमात्ततः वचसाम
पि गोचरो नयः सतमानंदमविंदत द्विजः १ ॥ अथानंतरं जग
त्पथोपधीश्चरात्ततस्मात्पुरुषश्रेष्ठात् नलान्मुक्तिं मोक्षं न
प्राप्य सहस्रं सहस्रं लेभे यो हर्षो वाचामप्यगोचरो वाचावर्णयि
तमशक्यदत्तयः अथ चाथानंतरं जगत्पथोके प्रधीश्चरात्
गत्वा यात्ततः पुरुषोत्तमाद्विस्तो मुक्तिं कैवल्यं प्राप्य सप्रसिद्धो
द्विजो ब्राह्मणस्तमानंदं प्राप्य यो वचसामपि गोचरो नयतो वा
चो निवर्तते अथ प्राप्य मनसा सहेत्यादि श्रुतिप्रतिपाद्यं ब्रह्म स्व
रूपमानंदं प्राप्येत्यर्थोतरध्वनिः १ ॥ अफनीतखगः स नैकथा
तनुमुत्फुल्लतनूरुहीकृतो करयंत्रादेतरोतरे व्यालिवच्च
पृथीनपक्ष्मी २ ॥ सहस्रं सत्सु कलानितनूरुहानि सत्सु सपक्ष्मा
णियस्याः सोऽसु कलुतनूरुहश्च तनु कलुतनूरुहाऽसु कलुतनूरु
हहाकृताऽसु कलुतनूरुहीकृतानां तनुवपुः नैकथानेकप्रका
रमफनीताकं मयतनज्जसमासः तथा करस्य यंत्राणेन दंतं तं
निप्रोत्तत संतरे ययोस्ते पक्ष्मी पक्ष्यो मूलं चंचु पृथेन व्यालिव
त् पक्षा विवितिति प्रत्ययः तनूरुहं रोमलोमेत्यमरः २ ॥ अ
थ मेकतमेन पक्ष्मे राधिमधोधिगजं गसंघ्रिणा सवलनक्षणा
पवशिष्ये बुतकं दूयितमौलिशलयं ३ ॥ अयं हंसः परि
त्यागावसरपक्षसत्वरमेव कुलाय प्रापकीदृशः पक्ष्मेः पक्ष्मा
मूलस्याधि मधोर्ध्वगजं च मधो अधिमधोर्ध्वगजं चायस्मिन्
कर्मणि पक्षांतरोत्त्वगामिनी जंघायथा भवति तथेत्यर्थः एक
तमेनांघ्रिणा कं दूयितशिशोभागः ३ ॥ सगरुहं नुडगीडं ग्रहा
न्कडुकीटान्दृशतः सतः क्वचित् ननु देतनु कं दूयितः पटुः
चंचु पटुकोटि कुहनेः ४ ॥ शरीरकं दूयनी पंडितः सहंसः १

गरुतः पक्षापवचनदुर्गः तेन प्रहीतसशक्याकटुतीक्षां यथाभ
 वतिरथादशतः ग्वादतः क्वचिद्देशे पक्षांतराले सतः स्थिता लोरा
 नचत्वरचं हृष्टप्रानचहृनोः प्रेरयामास ५ ॥ अयमेत्यतडागनी
 तजैः लक्षपर्यत्रियतायशंकितैः उदडीयतवैकृतात्करग्रहजाद
 स्पविकं स्वरस्वरैः ५ ॥ तडागनीडजातैर्हंसैरुपेत्यायां हंसः शी
 ज्ञेवेष्टितः प्रयास्यहंसस्य करग्रहेण जाताद्वैकृताधिकाराच्च
 कितैः शंकासंजातैषामिति शंकिताः तदस्य संजातं तारकादि
 भद्रस्य च अतएव विकस्वरस्वरैस्तैर्हंसैरुदडीयतयद्वा अथहं
 सगमनानंतरं हंसस्य करग्रहजनिताद्वैकृताच्चंकितैः शंकागो
 चरैः विकस्वरस्वरैरुदडीयतताच्छृष्टा शब्दानकरोदित्यर्थः ५
 वहतो बज्रशैवलत्सतांधतरुद्राक्षमफत्रतां विगः सनलस्य य
 यौकरं पुनः सरसः कोकनदभ्रमादिव ६ ॥ सहंसः सरसः सका
 शात्रलस्य करं पुनर्ययौ कीदृशात्सरसः बज्रशैवलत्सतांवह
 निशैवलानियस्यां सा बज्रशैवलाईदृशीत्समाभूमिर्यसिंस्तद्व
 ज्रशैवलत्संतस्य भावस्तत्रतांवहतः दधानात् कस्मादिव कोक
 नदभ्रमादिव कीदृशस्य नलस्य शैविभक्तिर्यस्यासौ शैवः तस्य
 लंत्समाणिचिज्ञानिविधुतिधुषितत्वादीनि बहूनि शैवलंत्समा
 णिं यस्यासौ बज्रशैवलत्समात्स्य भावस्तत्रतांवहतो दधानस्य
 कीदृशं करंधतरुद्राक्षमफत्रतायेन तं कोकनदमपि ध
 तरुद्राक्षसदृशं भ्रमरयक्रं भवति यद्वा धतरुतः सशब्दा प्रतर
 च्युतकालं काले रोगारक्ताक्षामफत्रतायत्र कोकनदे यद्वा धतरु
 तः सशब्दाः राक्षाः शोभिः आगमप्रसिद्धेः तत्सदृशान्यतराणि
 येषां ते राक्षामफत्रतायत्र कोकनदे अर्थात् कोकनदस्य विशेष
 णं न साक्षात् कोचिन्न सरसः सशब्दः कोकस्य चक्रवाकस्य नद
 भ्रमाच्चादभ्रान्तेः पुनरपि नलस्य करं ययौ इत्यपि योजयेति त
 दयक्रमिव यतः करे चक्रवाकशब्दं भ्रान्तिर्नास्ति शब्दपवहिन
 तत्र पश्यति ६ ॥ अतंगाश्चिरकालं ललनादतिविस्मयमवापि
 तोत्तुसः अतलं विदधे जहलं भुजस्येतस्य भजन्मही भुजः ७ ॥

सहस्रः चिरकाललालनादतिविश्वासंप्रापितः सन्नेतस्य गतो भुजं
भजननुपमं कौतुकं चक्रे इवेति पाठे प्रतिविश्वासंप्रापित इवेत्य
त्ययः भुजोवाहौ च पाणौ चेति ७ ॥ त्वपमानसमिष्टमानसः स
निमज्जन्तु कास्ततोर्मिषु अविलंबितकर्णशशुलीकलशौ
कं रचयन्नवोचत ८ ॥ इष्टमानसं सरोयस्यासाविष्टमानसः य
त एव मतः सहस्रः कौतुकास्तवतरंगेषु निमज्जन्तु त्वपमानं सम
वलंबितकर्णशशुलीकलशौकमवलंबिते कर्णशशुलीकलशवे
व कलशौ येन तादृशं रचयन्नवाच भुजः शशुलीकलशौकं कंज
वेचुवाचेति भावः अन्योपि हि जले मज्जन्त इष्टजनस्य कलशमव
लंबदत्रेहि असृजन्त यस्तपोषः स्यात्पीयूषं सलिलं च तं शेषादिभा
षेत्यनुष्टुप् नष्टुप् सौतिकसंज्ञां सतः स्त्रीत्यात्काचित्तरणाल्या
दिर्विवक्षापचयेयदि यथावनीकुटीचवीवटीकमलीत्यादि
८ ॥ सृगयानविगीयते न्यपैरपि धर्मो गसमर्थपारगैः स्मरसं
दरमायवत्यजः तव धर्मसदयो दयो ज्वलः ५ ॥ धर्मशास्त्र
हस्यपारगामिभिर्न्यपैर्मन्त्रादिभिर्मृगयाश्रावंडाकं न विद्यते य
द्वा न्यपैः क्रियमाणा सृगया धर्मशास्त्रहस्यवेदिभिर्मुनिभिर्न
निंघते एवं च सतिभोः स्मरसंदरमामत्यज इति यत्सतवदयांया
उदयेनो ज्वलो धर्मः यद्वा सदयः सन् प्रयः अभावहो विधिर्यस्य
धर्मस्योपकारिष्णमाणात्वात् तथा दयया उज्वलः भाविष्णुं गा
स्तु चकं स्मरसंदरेति संबोधनं यद्वा स्मरेति पृथक् च दं सृगयान
निंघते इति यत्तद्वर्मा विज्ञात्वा त्वमपि स्मरेत्यर्थः ५ ॥ अवलंब
कुलाशिनो रुषा त्रिजनी डडु मपीडिनः खगान् अनवचत्सणा
दिनो सृगान् सृगया चायन भुभुजां च नो १० ॥ अवलंबलरहि
तं स्वकुलमस्मृतीत्यवलंबलसकुलाशिनः तान्मीनान् निजनी डडु
मविनाशिनः पक्षिणः निर्दोषत्वात् हिंसकां च सृगान् च नो मा
यतां राज्ञां सृगया पापायन पूर्वश्लोके सृगया दोषाभावे स्मृतिं
प्रमाणमभिधायात्र यत्किमपि प्रमाणायति स्म १० ॥ यदवादि
धमप्रियं तव प्रियमादाय नुनुत्सरस्मितं कृतमातपं संज्वरेत

रोरभिहृष्यास्तमंशुमानिव ॥ ११ ॥ तवयदप्रियमवोचंतद
 प्रियंममार्ष्टमिच्छामि किंकृत्वाप्रियमीषितंकृत्वाग्रीमेक
 तमात्मनेतिशेषः तरोर्चर्मसंतापमस्तजलमभिहृष्यसूर्यो
 यथाशामयति यद्वादिनेसूर्यः कृतंतरोर्चर्मसंतापंनिश्चितं
 इदंरास्तममभिहृष्ययथापनयति तथेत्यर्थः ॥ ११ ॥ उपनम्र
 मयांचितंहितंपरिहर्तंनतवापिसंप्रतं करकल्पजनांतरा
 द्विधेःशुचितःप्राप्यसहिप्रतिग्रहः ॥ १२ ॥ अप्रार्थितमेवोप
 नतंहितंप्रियंपरित्युक्तंतवापिनयकंईषदसमाप्तःकरः
 करकल्पः अन्योजनोजनानंतरंकरकल्पजनानंतरंयस्यतस्माच्छु
 चितःशुद्धादिर्देवात्सप्रतिग्रहःप्रापिंप्राप्तःहियतःयद्वा
 विधेर्देवस्यशुद्धात् करकल्पजनानंतरंतस्मात्सप्रतिग्रहःप्रा
 पीत्यत्वयः अहंराजाभवाद्दृशेभ्यःकथंप्रतिग्रहीष्यामीति
 माशंकितःयद्विधिदेवजनमुक्तात्तुभ्यमर्पयतीत्यर्थः ॥ १२ ॥
 पतगेनमयाजगत्यतेरुप्रकृत्यैतवकिंप्रभूयते इतिवेद्यिनत
 त्यजंतिमांतदपिप्रत्युपकर्तमत्रयः ॥ १३ ॥ भूलोकेष्वरस्यतवो
 पकारायषट्क्षणमयाकिंसमर्थेनभूयतेपितृनप्रभूयतपव
 इतियद्यपिजानामितयापिप्रत्युपकारंकर्तमत्रयोमनःपीडा
 मांनत्यजंति ॥ १३ ॥ अचिरादुपकर्तंशचरेदृशवान्मौपयिकी
 मुपक्रियां एकरित्यमयाएउरक्तसानविशेषेविडमामिह
 ग्रहः ॥ १४ ॥ अथवेतिपूर्ववचनात्तेपेउपकर्तःकृतोपकार
 स्यात्तौपयिकीमुपायपवौपयिकं उपायाद्वास्त्वंचेतिदक
 ऋस्त्वंचप्रात्मागौपयिकंयस्यामात्तौपयिकीतामात्तौचितो
 मात्तहेतुकामितियावत्तर्हृशीमुपक्रियामुपकारंशीचमे
 वकुर्यात् इत्यंसतिसाउपक्रियाएकरक्तप्रथवाल्पास्तर्ह
 विशेषेमहत्ताल्पत्वलक्षणोविडमोनिर्वधोनास्ति अचिरादि
 तिजीवनस्यसत्त्वरगत्यरत्नादविलंबेनकर्तव्यमितिद्योतयति
 यकक्रमौपयिकंलाभमित्यमहः ॥ १४ ॥ भवितानविचारचारु
 चेन्नदपिअव्यभिचमदीरितं खगवागियमित्यनोपिकिनसुदंदा

नै.
प. द्वि.
दी.
२६

स्पतिकीरगौरिव १५ ॥ विचारोदित्यमाणोरम्यं यद्यपि न भविता
न भविष्यति तथापीदं मद्बुधनमाकर्णनीयं इदं पद्विणोवागि
त्यतोपि हेतोः शुकवचनमिदं मुदं किं न दास्यति श्रुतिप्रतिपत्तौ घयि
ष्यत्येव १५ ॥ कीरो जनपदे शुकैः सजयत्यारिसार्थसार्थकीक
तनामा किल भीमभूपतिः यमवाप्यविदर्भः प्रभुं हसति चाम
पिशक्रभर्तृका १६ ॥ अरिसार्थसार्थकीकृतनामपेयः सभी
मभूपतिर्जयति किलेति प्रसिद्धौ विभेति प्रसादिति भीमः भी
मादयोपादाने इति निपातितः विदर्भदेशानां भूर्यभीमप्रभु
प्राप्य शक्रभर्तृकां चां स्वर्गमपि हसति भीमरत्नेकां तेन भीतिदः
शक्रस्तशतशोरिभ्यो भीतोपि हृष्ट इति हास्यहेतुः १६ ॥ दम
नादमनाक्यमेव घस्तनयांतं गिरस्तपोधनात् वरमापसदि
ष्टविष्टप्रव्रित्तयानन्यसहगुणोदयां १७ ॥ सभीमन्दपः प्रमा
नाक्य अत्यर्थं प्रसन्नाहमननामकास्तत्पवचस्तपोधनार्तनेव
यां वरं प्रापदेवाहुते वर इति नियतं लिंगता कीदृशी दिष्टानां
कालानां विष्टपानां लोकानां च त्रितये कालत्रये लोकत्रये चेत्य
र्थः न अन्येन सहगनन्यसहैकं अनुपम इत्यर्थः इह शोणोद
योयसां स्मात्तां लोकत्रये कालत्रये च नास्मात्सहशी विघते इति
भावः १७ ॥ भुवनत्रयसु भुवामसौ दमयंती कमनीयतां मदं
उदियाय यतस्तत्राश्रया दमयंती तिततोभिधोदये १८ ॥ लो
कत्रयसंदरीणां सौन्दर्यनिमिज्जमदंतत्राश्रया शरीरकाया दम
यंती लपयंती प्रसौभीमस्ततायत उदियाय ततो दमयंती तिया
यार्थना सदये तत्राश्रया कांतिलेशो नापि दमयंती तपि प्रती
तिः १८ ॥ श्रियमेव परं धराधिपाः दुणसिंधोरुदितामवेहितां
व्यवधावपि वा विधोकलां मृडुं च निलयां न वेदकः १९ ॥
परं विचार्यमाणे गुणं समुद्राद्भीमनरेन्द्रात् उत्पन्नो दमयंती
लक्ष्मीमेव जानीहि अथवा व्यवधौ देशकालस्य व्यवधाने सत्य
पि ह्यमुज्ज्वल्यतामिंदोः कलां कतेन वेदव्यवहितापीर्यकेन
न ज्ञायते पितृसर्वेणेत्यर्थोतरन्यासः चंद्रकलां रूपं तां चोच्यते

॥ चिञ्जकप्रकाराजयंति ते विडुषीसु र्धेनिसाविभर्तियाव प
 मुनाप्रपुरस्कृतेन ननु लनामिच्छति चामरेण कः १० ॥ तेता
 दृशाश्चिञ्जकप्रकाराः केशप्रकाराजयंति यान्ति विडुषीसामेमीषु
 र्धाविभर्तिधारयन्ति प्रमुनापिशिशुप्रपुरस्कृतेनापुजितेन अन
 ग्रतः एष्टतः कृतेन च चामरेण तेषां केशानां तल्लानां कद्रुश्च
 तिनकोपिकेशास्तपेडितयादितयाशिरसि धृताः चामरं तप
 मुनापि एष्टतः कृतेन पुच्छस्य एष्टतं बिल्यादतस्तल्लानां कः क
 थयेदित्यर्थः पुरस्कृतः पूजिते चाप्यभिधक्ते प्रतः कृते १० ॥
 स्वदृशोर्जनयंति सात्वनां वुरकं दूयनकैतवान्तरगाः जितयो
 रुदयत्यमेलयोस्तदावर्वेक्षणाशोभयाभयात् ११ ॥ अस्याभे
 म्नाग्रनूननेत्राश्चियाजितयोरतपवभयाजायमानतंडीकयोः
 स्तनेत्रयोः गवुरेण कंदूयनव्याजेन स्तगास्तोत्वनामाश्वासंजन
 यंति तंडीप्रमीलासोमप्रयोगेचुरादिः तस्माद्यच्च ११ ॥ अपि
 लोकयगं दृशावपि श्रुतदृष्टारमणीगुणाग्रपि श्रुतिगामि
 तयादमस्त्वसर्व्यतिभाते स्ततरोधरापते १२ ॥ भोरजनलोक
 यगमपिलोकस्तभुवने जने जनदूयमपि मातृकुलं पित्रकुलं
 चेत्यर्थः यद्वा लोकद्वयं स्वलोकमातृकुलं पित्रकुलं सः श्रुति
 गामितयादमयंतीवार्ताश्च वणेन व्यतिभाते इ तथाभेभ्यो दृशा
 वपिनेत्रे अपि श्रुतिगामितया कर्णांतप्राप्ततया सुंदरे विशाले
 इति वार्तावर्तया व्यतिभाते भासेते तथाभेभ्यः श्रुतदृष्टाश्च
 णग्रन्थेषु श्रुता दृष्टाश्चुरमणीनां स्त्रीणां कथिता गुणा अपि श्रु
 तिगामितया सा सुदिकशास्त्रप्रसिद्धि मन्त्रयावेदप्रसिद्धतया वा
 स्तरो व्यतिभाते भासेते श्रुतिः श्रोत्रे तथा श्राये वार्तायां यज्ञकर्म
 णि व्यतिपूर्वाद्वादी सा वित्यस्माद्वातोः कर्तारिकर्म व्यतिहारे इ
 त्यात्मनेपदं ग्रन्थसंवेधनी क्रियामन्यः करोति चेत्स कर्म व्यति
 हारः अन्योन्यक्रिया करणं वा एकवचने द्विवचने बहुवचने
 च व्यतिभाते इत्येवम् भवति तत्रैकवचने लोकयगं कर्तृद्विव
 चने दृशो कर्त्री बहुवचने गुणाः कर्तारः १२ ॥ नलिनं मलिनं च

नै.
ष. दि.
दी.
२७

वृत्तवती सुवती मसुशती तदीक्षणे अणिवेजन संजनां चिते वि
दधाते रुचिगर्वदविधं ३३ ॥ सुवती संजनशाला कामसुशती
प्रथमा द्विवचने तस्या भैस्यानेत्रे नलिनं मलिनं कुर्वीणो ग्रंजनां
चिते सती वेजनं सौंदर्यगर्वदरिद्रं विदधाते यद्वा नलिनं मलिनं
विद्वान्वती तथा सुवती हरिणी प्रसुशती अवमानाने इत्यर्थः निः
स्वस्तुदविधो दीनो दरिद्रो दुर्गतो पिचेत्यमरः ३३ ॥ अथ रं किल
बिंबनामकं फलमस्मादिति भव्यमन्वयं लभते परबिंब इत्यर्थः
पदमस्या रदनस्य दं वदत् ३४ ॥ अस्या भैस्या रचनस्य दमधरं व
दत्तं विदधानमधरबिंब इत्येतत्पदं बिंबनामकं फलं यस्मादुतस्य
दादपरं हीनमिति कुंत्वा भव्यमन्वयं लभते अथ रं बिंबफलमस्मा
दित्यथरबिंबमिति तत्त्वधरं वं बिंबमिति यत्क्रममिति भावः रद
नस्य देवददिति पादे वदस्यै र्ये वदत् रदनस्य देभिधेये वदत् स्थि
रीभवदित्यर्थः पञ्चवरः पिटिरेपि स्यादधस्तादपि चाधरः आ
भ्यामिति पादे रदनस्य दौ वदिति पादः छदशस्य पुंलिंगत्वात्
३४ ॥ इतसारमिवेंडमंडलं दमयंती वदनाय वेधसा कृतम
धविलं विलोच्यते धृतगंभीरवनी वनीलिम ३५ ॥ भैमी वद
नाय भैमी स्वावं निर्मात्रं क्रियार्थो प्रपदेत्यादिना चतुर्थी ब्रह्मणा
इतसारमिव चंद्रबिंबं कृतमधविलं कृतं मध्ये विलं यस्य तत्
यत्र सारो ह्यहीतस्तत्र विलं जातमित्यर्थः धृतो गंभीरवन्पोगंभीर
स्त्रिद्वे वस्य वियतो नीलिमायेन तत् इदृशं विलोच्यते सारग्रह
जातस्त्रिद्वे तर्गतयो मनीलिमा इदृशपत्तेन त्वयं कलंक इति भावः
३५ ॥ धृतालांछनगोमयांचनं विधमालेपनपांडुरं विधिः भ्रम
यत्प्रचितं विदर्भजानननीराजनवर्धमानकं ३६ ॥ धृतं लांछन
मेव गोमयांचनं यत्र तं आलेपनं पिष्टोदकं अटीपाणोः इति लोको
प्रसिद्धं तेन स्येतेनेव स्येतमिति च चंद्रमेव भैमी सुवती राजनश
रावं यत्क्रमेव ब्रह्मा भ्रमयति तस्या सुवस्य चंद्रशरावो वनीरा
जनाय क्तोऽप्यर्थः शरावो वर्धमानकः ३६ ॥ सुवमाविषये परी
क्षणे निविलं पंमसभाजितत्सोवति अफनापिन भंगलक्षणं स

लिलोत्तजनमुक्तिसुदं १० ॥ उत्तमशोभाविषयेपरीक्षाणो
 सुप्रमादिकीमीयेतिजलदिव्येनपरीक्षायाक्रियमासायाभेमोमुखा
 सकलंकमलमभाजिभग्भन्तेःकर्मकर्तेशिचिण् भर्जश्चि
 णीत्यनुनासिकलोपः अतएवाद्यापिपराजयचिन्नजलोमिजनं
 व्याक्रमेवनमुंचतिजलदिव्येयउज्जन्मति सपराजितः यश्चमम
 एवतिष्ठतिसजयतीतिशास्त्रलोकप्रसिद्धः ११ ॥ धनुषारति
 पंचचाणयो रुदितेविस्मजयायतद्भुवौ नलिकेनतडश्चुनासि
 केत्वायिनालीकविमुक्तिकामयोः १२ ॥ रतिकमयोःचापौ
 विस्मजयायभेमीभ्रुवौसंताडुत्पन्नौनक्काकाउत्पन्नावेवेत्यर्थः १
 त्वयिविषयेनलयेत्रेणामोक्तव्यःशरोनालीकःतद्विमुक्तिकाम
 योःतयोर्नलिकेतस्याभेम्पाउश्चुनासिकेनासारंभेदाद्विवचनं
 काक्कानलिकेपवेत्यर्थः वितर्कैवात्रप्रयीतिवापदभर्तःप्रयी
 तिसंबोधने नलिकेततडश्चुनासिकेइतिसंबंधः यद्वाभ्यतस्त
 स्याभेम्पाभ्रुवौविस्मजयायसमर्थेइतिशेषः अतएवरतिपंचचा
 णयोर्धनुषौउदितेअतस्तस्याउश्चुनासिकेवर्ततेइतिशेषः अतः
 अलीकंमिथ्यानालीकंसत्यंत्वयिसत्यविमुक्तिकामयोःतयो
 र्नलिकेप्रतिरर्थकत्वात्रस्तपवेत्यर्थः अयंचार्थःक्षिप्तत्वाद्
 धाहारेवाकल्याश्चुनादवणीयः १३ ॥ सदृशीतवंपूरसापरं
 जलदुर्गस्थस्रणालजिद्भुजा अपिमित्रजुषांसरोरुहोहरहया
 लकरलीलयाप्रियः १४ ॥ भोःपूरसाभेमीतवैवकीवलंस
 दृशी कोदृशीजलदुर्गस्थस्रणालसितौतादृशौभुजौयस्यास्ता
 अपिवाक्यार्थसमुच्चयेमित्रसूर्यसुहृदचजुषेतीतिमित्रजुषि
 तेषांकमलनांप्रियोलक्ष्मीःकरलीलयाहस्तसौंदर्येणादंडनी
 त्याचगरहयालःसहस्रहृदिपनिंदयनिद्रातेद्राअद्वाभ्यग्रात्
 चसाप्येवंपूरसात्वमपिपूरः अतस्तवैवसायोग्येत्यर्थः १५ ॥
 वयसीशिश्नुतातडत्ररेसदृशिस्वाभिविधिंविधित्तनी विधिना
 पिनरोसरोवयांकृतसीप्रीणविभज्यपरज्यतः ३० ॥ शिश्नुतावा
 ल्यंतडत्ररेयोवनेतेवयसीभुजुषाभेम्पास्वाभिविधिंनिजाभिव्या

नै.
ष. डि.
ही.
३८

मिंविधातमिच्छुनीत्रस्याणारोमरोवयाप्रविभज्यकृतसीप्रीप्रपि
नरज्यतःनसंतप्यतः आक्रामित्रमेवाभिलषतइत्यर्थः अशिरजो
ःप्राचांशपन्यरसैपदच ३० ॥ अपितद्वपुषिप्रसर्पितोर्गमितेकां
तिरुरैरगाधतां स्मरयौवनयोःखल्वदयोःस्त्वज्जंभोभवतःऊचा
बुभौ ३१ ॥ कांतिरुरैरगाधतांप्रापितेभैसीवपुषिसंवमानयोः
स्मरतारुण्ययोर्द्वयोरपिउभौस्त्वज्जंभोस्त्वनाथंकलशोभवतः
खल्व ३२ ॥ कलशेनिजहेतुदंडजःकिमुचक्रभ्रमकारितागुः
णः सतडसुऊचौभवन्प्रभाऊरचक्रभ्रममातरोतियत् ३२ ॥
चुटेचक्रभ्रमकारिताकथमन्यगणोदृश्यते सनिजस्यचटस्यहे
तुभूतादृडाज्ञातःकिमुग्रन्यत्रसमवायिकारणगताङ्गुणात्कार्ये
गणोत्पत्तिः अत्रतत्त्वनिमित्तकारणादृडादपिगणोत्पत्तिराशं
क्यतेकार्येचुटेचक्रभ्रमकारिताकथमित्यतग्राहयतोहेतोस्स
चटःतस्यादमयंत्यातसुऊचौभवन् उसुऊचतांप्रतिप्रयमानः
प्रभाप्रवाहेचक्रवाकश्रान्तिकरोतिदंडोपिचक्रस्यभ्रमणंकरोति
३३ ॥ भजतेखल्वपंडावशिखीचिऊरैर्निर्मितवर्हगर्हणाः अ
पिजंभरिपुंदमस्त्वसृजितजंभःऊचशोभयेभराद् ३३ ॥ भैस्या
सिऊरैःकृतकलापतिरस्कारःकेकीषासुखंकार्तिकेयंसेव
तेखल्व किंचैरावणोस्याःऊचशोभयाजितजंभस्यलभूखल्व
शक्रंसेवतेउत्प्रेक्षायांखल्वशब्दः ३३ ॥ उदरंनतमध्यपृष्ठता
स्फुरदंगुष्ठपदेनमुष्टिना चतुरंगुलिमध्यनिर्गतत्रिवलिभ्रा
जिंकृतंदमस्त्वसृः ३४ ॥ नतंमध्यंयस्यतत्रतमध्यंचतत्पृष्ठं
तत्रतमध्यपृष्ठंतस्यभावस्तत्रातयास्फुरदंगुष्ठपदंयस्यसतेन
मुष्टिना चतस्रसुताग्रंगुलयश्चतुरंगुलयःतासामध्यंतस्मा
न्निर्गतायास्तिस्त्रोवलयःताभिर्भ्राजतेशोभतेइतीदृशंतस्याभै
रुत्तरेवस्यस्यकृतंअस्यार्थोभिनयेकगम्यः ३४ ॥ उदरंपरि
मातिमुष्टिनाऊतकीकोपिदमस्त्वसृःकिमु धृततसुतुरंगुली
वयद्वलिभिर्भातिसहेमकांचिभिः ३४ ॥ कोपिऊतकीजनः
यद्वाकोब्रह्मापिऊतकीसन्नेत्यादुरेमुष्टिनापरिमातियतोहे

तोतउदरंहेममेवलासहिताभिःतिस्रभिर्वलिभिक्त्वाधृतः
 तस्यतरेगुलीवधृतास्तस्यमुष्टेस्यतरेगुलयोयेनतत्राहश
 मिवभाति ३५ ॥ एषकवर्तलतत्रितंबकुन्मिहिरस्यन्दनशि
 ल्यशितया विधिरेचककचक्रचारिणोकिमुनिर्मित्सतिमा
 न्मयोरये ३६ ॥ ब्रह्माविरयनिर्माणाभ्यासेनपृथक्वर्तले
 तस्याभेस्यानितंबकरोतीतितादृशोब्रह्मापककेनचक्रेणच
 रणशीलंमान्मयोरयनिर्मातृमिच्छतिकिम ३६ ॥ तरुमूरु
 यगेनसुंदरीकिसरंभांपरिणाहिनापरं तरुणीमपिजिसरेव
 तोधनदापत्यतपःफलस्तनौ ३७ ॥ ससुंदरीभेमीपरिणा
 हिनाविशालेनोदयगेनकेवलंधनदानांसम्यद्वतांराज्ञामप
 त्पानितेषांतपःफलरूपाणिफलान्येवस्तनायस्यास्तांतरुच
 द्दृषांपरंभांकदलीजिसःकिमुग्रपितृचनदापत्यस्यनलकृव
 रस्यतपःफलरूपैस्तनौयस्यास्तांतरुणीमपिरंभांजिसरेवरं
 भांकदलीस्त्वेषाचउभेग्रपिजिसरेवेत्यर्थः नलोकाद्ययेति
 सूत्रेभूत्रितिप्रत्याहारग्रहाणादिसुचु योगेषष्टीनिषेधेद्विती
 या ३७ ॥ जलजेरविसेवयेवयेपदमेतत्पदनामवापतः भुव
 मेत्यरुतःसहंसकीकुरुतंतेविधिप्रवदस्यती ३८ ॥ येपश्य
 विसेवयेवपतस्याभेस्याश्चरणत्वमेवपदंस्थानमधिकारंचर
 णरूपंत्वमितियावत् तदवापतःविरेचेःप्रवदंयतीहंसमिथ
 नंतेकमलेप्राप्यरुतःशब्दात् निष्ठयेनसहंसकीकुरुतःहंसा
 भ्यांसहवर्तेतेइतिसहंसेसहंसेषवसहंसकोग्रसहंसकेसहस
 कोकुरुतःसहंसकीकुरुतः अथचहंसकाभ्यांत्पुण्यभ्यांसह
 वर्तेतेइतिसहंसके असहंसकेसहंसकेकुरुतःरुतइतिप्रथ
 मपुरुषद्विवचनंवा रुतःशब्दायेनसहंसकीकुरुतश्चेत्यर्थः
 रविसेवयापश्योःपदत्वप्राप्तिःविधिसंवाहनेनहंसानांसहं
 सकीकरणासामर्थ्यमितिभावः ३८ ॥ अतपुण्यसरःसरि
 त्कथंनसमाधिदापितास्त्रित्तपं जलजंगानिमेतुमेजुलो
 दमयंतीपदनाप्रिजन्मनि ३९ ॥ अतानिपुण्यानिसरांसि

नै.
ष. दि.
टी.
२५

सरितश्च येन तत्समाधिना स्रज्जलीनावेन ध्यानेन वागमित्त
सकलानि शाकं पद्मं भैमी पद्माभिदेज्जलानि भैमी च क्षात्रपुत्र
नम्राप्येत्यर्थः स्रज्जलीना गतिरस्यंगमनं पुण्यलोकप्रोप्तिच
कथं नैतत्प्रामोत्त श्रिता पुण्यानां सरसां सरितां च कथायेन
तत्तत्प्रित पुण्यसरः सरित्कथामिति वायडकं न तत्र धनिनी
यांति यत्र यांति ब्रजक्रताः अस्मिन्पदे नैतदुक्तिकाक्तः ३५
सरसीः परिशीलितं मया गमिकमीकृतनैकनीहृता अतिः
यित्वमनायि सादृशोः सदसत्संशयगोचरोदरी ध. ॥ स
रसीः महान्ति सरांसि द्रष्टुं गमिर्गमनं इत्थं प्रोधात्तनिर्देशो
वक्रव्योतस्य कर्माणां गमिकर्माणां अगमिकर्माणां गमिक
कर्माणां कृता गमिकमीकृताः न पक्वे नैकेन समासः ते च तेनी
हृतं च नैकनीहृतः गमिकमीकृतानैकनीहृतो येन पर्यदिता
नेकजनपदेनेत्यर्थः नीहृतजनपदो देशविषयो रूपवर्तनं
इदृशेन मया सदसतो संशयः अस्ति नास्तीति संशयः तस्य
गोचर इदं यस्यास्मानासि कोदरोष्ट्रजं चादंतकर्णी सुंगाश्च
तिङ्गी प्रसाभैमी दृशो रति यित्वं प्रापिता दृष्टेत्यर्थः ध. ॥
अवधृत्यदिवोपिषो वतैर्न सहाधीतवन्ती मिमामहे कृतमस्तु
विधातु राशये पतिरस्या वसतीति चिंतयन् ध. ॥ स्वर्गस्या
पिषो वतैर्यवति ससृहैः सह नाधीतवन्ती मिमांनिश्चित्य स
रसीभ्योप्यधिकां मत्वेत्यर्थः अस्याः पतिर्विधातुश्चित्रेको वा
वसतीत्यहमचिंतयं ध. ॥ अनुत्पमिमं निरूपयन्नय सर्वेषु
पि पूर्वपक्षतो यवस्य व्यापनेन तत्तमस्तु यिसिद्धांतधियं न्य
वेशयं ध. ॥ इममनुत्पमस्याः पतिर्विचारयन् सर्वेषु पिय
वस पूर्वपक्षतो हरेकं तं मशक्तः त्वयिसिद्धांतधियं निस्सप्र
त्तिनिश्चयं न्यवेशयं सिद्धांतावलंबनेन हि पूर्वपक्षप्रतिक्षेपो
भवति अन्येतरुणाः पूर्वपक्षाः त्वं तसिद्धांतस्यानमित्यर्थः ध
॥ अनुयातवत्पसी मया कृतं संस्कारविबोधनस्य मे चि
रमद्यविलोकितापि सास्त्विति मीदृक्ववती शुचिसिता ध. ॥

तच्चानयाहूपसीमयासौंदर्यातिशयेनकृतसंस्कारोद्बोधस्य
सेचिरमवलोकितार्थपरस्पदासासाभैमोस्मृतिपथगत १
सहशसहचरितदर्शनादिकंसंस्कारोद्बोधकतरणामितिन्या
यविधः ५३ ॥ त्वयिवीरविराजतेपरंदमयंतीकिलकिंचि
तंकिल तरुणीस्तनप्रवदीप्यतेमाणहारवलिगमणीय
कं ५४ ॥ भोवीरदमयंत्याकिलकिंचितंहर्षादुदितगीता
दिव्यामिश्रकिलकिंचितंक्रोधास्त्रुहर्षभीत्यादेःसंकरःकि
लकिंचितं अपरत्रशुक्लंक्षणां प्ररुदितंक्षणांमस्रुपातःक्रो
धामुजस्त्रुहसितंक्षणांमाश्रुतं भव्यामिश्ररूपामिहहर्षव
शप्रवृत्तंमज्जनैःश्रुतिधैःकिलकिंचितं निश्चितंतच्च
यिविषयेकेवलंविराजते नायकंमाणयकृत्तारावलिर
स्यतातरुणीस्तनप्रवशोभतेनान्यत्र ५५ ॥ तवहूपमिदंत
याविनाविफलंपुष्पमिवावकेशिनः यंदस्रुद्धयनाहृयाव
नीत्ववनीसंप्रवदत्यिकापिका ५५ ॥ तवेदमनुपमंरूपं
याभैम्याविनाविफलंकिमिवाकेशिनोबंधवृत्तस्यकुसुम
मिव नकेवलंरूपंविफलंकिंत इयंसस्रुद्धयनाहृया
तथासंप्रवदंतःपिकायस्यांसार्द्रहृशीत्ववत्यापिकानकापि
त्वस्यवनीवनंतदपिनिष्फलमित्यर्थः वंधोफलोवकेशी
स्यादित्यमरःगौरादित्वादित्यार्थेऽपि ५५ ॥ अनयामर
काम्यमानयासहयोगःसुलभस्तनत्वया चनसंचृतयादुष्ट
गमेकुमुदेनेवदिशाकरद्विषा ५६ ॥ तशब्दःपूर्ववाक्या
र्थापेक्षयापक्षान्तरद्योतनाय अमरैकाम्यमानयाप्रार्थमा
नया यद्दामरैःकाम्योमानोयस्यस्तयानयाभैम्यासहयोग
स्तयानसुलभःमेचसमयेमेचास्मादितयाचंद्रकांत्यासहकु
मुदेनेवलिकाव्ययेतिषष्ठीनिषेधेद्वयेतितृतीया ५६ ॥ त
दहंविदधेतथातथादमयंत्यास्मविधेतवस्तवं हृदयेनिहित
स्तयाभवानपिण्डेणयथापनीयते ५७ ॥ ततोयोगस्यसो
तशयत्वात्कारणादहंभैम्यास्समीपेतवस्तोत्रंतथातथाकु

नै.
प.दि.
ही.
३०

वैयथातथाहृदयेनिहितोभवान् इद्रेणापिनापनीयतेव
इथाप्राथयमानेप्रीदेनमनोनिधयेत्यर्थः ५० ॥ तवसे
मतिमत्रकेवलामधिगंतंथिगिदंनिवेदितं ब्रुवतेहिफले
नसाथवोनत्तकंटेननिजोपयोगितां ५१ ॥ अत्रदमयंती
योजनेतवसेमतिमनुज्ञांकेवलं प्राप्तमिदंममनिवेदितो
वित्तमिथिकसाथवोहिफलनिष्पद्यैवस्योपयोगितांकथ
यंतिवाचात्तर ५२ ॥ तदिदंविशदंवचोमृतंपरिपीयाभुः
दितंदिजाधिपात् अतित्तमतयांविनिर्ममेसतडङ्गारमिव
स्मितंमितं ५३ ॥ दिजाधिपादंसाञ्चद्राञ्चनिर्गतोवस्यष्टा
त्तरंनिर्मलंचतदिदंवचोमृतंनिपीयात्पुनस्तमतयासनल
स्तस्यपीतस्यामृतस्योङ्गारमिवस्मितंस्मितंविमससर्जयोहिये
नाप्यातोभवतिसतडङ्गिरतीतियक्रत्वात् ५४ ॥ परिस्तर
ज्यभुजाग्रजन्मनापतगंकोकनदेननैषधः स्रुतस्यमुदेकि
रङ्गिरःप्रियवादासृतकूपकंदजाः ५५ ॥ भुजाग्रोत्पन्नेन
कोकनदेनकरतलेनेत्यर्थः हंसंपरिस्तरज्यसनलःप्रियवा
दापवास्तानिसेषांकूपद्रूपोयःकंदःतस्माज्जातावाचाःत
स्यहंसस्यमुदेस्रुतयथाभवतितथा अकिरत्तुवासेत्यर्थः
५६ ॥ नतलाविषयेतवाकृतिर्नवचोवर्त्मनितेसशीलना
त्तद्ददाहरणाकृतौगुणाइतिसासुदिकसारमुद्रणा ५७ ॥
तवसूतिःसाहृष्यगोचरेतनोपमातंशक्येत्यर्थः तवसस्व
भावतावचोवर्त्मनिनवर्णयित्तमशक्येत्यर्थः शीलंस्वभा
वेसहृन्नेग्राह्यतौगुणाइतियत्राकृतिस्तत्रगुणावसंतीतिसा
सुदिकसारमुद्रणा सासुदिकसारस्यनियंत्रणाक्रोडीकर
णंसंग्रहइतियावत् सात्वंडदाहरणात्वमेवोदाहरणयस्या
सात्वयाकृतिरप्यस्तिगुणाग्रपिसंतीत्यर्थः ५८ ॥ नसुव
णमयीतनुःपरंतनुकिंवागपितावकीतथा नपरंप्रथियत्त
प्रातितावनवलंबेकिमुमाहृष्योपिस्त ५९ ॥ ननुभोस्तवत
नुःशरीरंकेवलंस्वर्णमयीनकिंत्ततावकीवागपितथा

किंस्वर्गमयीशोभनावर्णाः प्रकृताश्चेति तस्यांतवकेवल
 मनवलेवेपथिआकाशेपक्षपातितापक्षैः पततिगच्छतीति
 पक्षपातीतस्यभावः तत्रा सानकिंतप्रनवल्लेवेप्रसहायेमा
 दृशेपिपक्षिपातितानुकूलवर्तित्वं किमुभयत्रापिप्रसपर
 यवसानव ५२ ॥ भृशतापधृतामयाभवान्नरुदासादितर
 धारसारवान् धनिनामितरासतां पुनर्गुणकृत्सन्निधिरेवस
 त्रिधिः ५३ ॥ अत्यंतसंतापवतामयातृषारणासारवाहिम
 सारयतोभवानेवमरुत् प्राप्ताः धनिनांतितरोधनात्मकोनि
 धिर्भवति सतां पुनर्गुणावतां सन्निधिरेवसन्निधिः समीगोनोर
 निधिः सन्निधिरिवलज्जस्त्वं सत्त्वं कारीजातोसीत्यर्थः ५३ ॥
 शतशः श्रुतिमागतैवसात्रिजगत्सोहमहोषधिर्मम अमुना
 तवशंसितेनतस्त्वहंशैवाधिगतामवैमितां ५४ ॥ त्रिजगतोर
 मोहेपृच्छांप्रापणोवशीकरणोवामहोषधिः साभैमीममश्रु
 तिंशतशः प्राप्तेवतवासुनाकं यनेनतस्त्वेनेवहृष्टंजाने
 तवेतिमातृषारसानभिज्ञस्यतिर्यग्जानेदपीत्यर्थः ५४ ॥
 अखिलंविडुषामनाविलंस्त्रहृदांचस्त्रहृदांचपश्यतां सवि
 धेपिनस्त्रहृत्साक्षिणीवदनालंकृतिमात्रमंदिणी ५५ ॥
 स्त्रहृशैवाधिगतत्वमुपपादयतिस्त्रहृदामित्रेणस्त्रहृदयेण
 च अनाविलंयथाभवतितथाखिलंवल्लपश्यतांविडुषांस
 मीपेपिनस्त्रहृत्साक्षिणीसाक्षात्पश्यतइतिसाक्षिणीसाक्षा
 द्दृष्टारिसंज्ञायामितीन् स्त्रहृत्परमाण्वदौसाक्षिणीततो नम
 मासः इहशेअदिशीमुखालंकृतिरेव स्वअस्यग्रहणालक्ष
 णाफलाभावात्स्त्रहृत्स्त्रहृदयचेतीदमेवनेत्रहृदयदेशकाला
 दिव्यवहितस्यापिग्राहकत्वात् नेत्रंमुखालंकारमात्रमेव
 अतस्त्वयास्त्रहृदानेत्रेणतांअस्यहृष्टंजानेइत्यर्थः त्रिषुक्
 रेधमेत्येपिद्विज्ज्ञांमात्रपरिच्छदे अत्येवपरिमाणोसामात्रंका
 त्मेवधारणोअत्रावधारणोमात्रप्राप्तः ५५ ॥ अमितंमध्यतत
 कथाममअवणाप्राकृतीकृताजने) सदनातलभोयनेभवत्

नै.
ष.दि.
दी.
३१

त्वगधायाधिगयैर्यधारिणः ५१ ॥ अमितमधुप्राभाभीकर
याजनैर्ममश्रवणातिथीकृता अतीश्रयैर्यधारिणोमममदना
प्रिदीपनेभोहंसयायाभवत् ऋक्तामिथेनीथायाचयास्या
दमिसमिंधनी अतोमाधिगित्यर्थः यद्वा अथैर्यधारिणः पुरुषो
धिगितिपृथगन्वयः यत्संबंधवशादमितमधुप्रायाः कथा
याअप्रिदीपनत्वंतानथैर्यधारिणोधिगित्यर्थः अथैर्यमेवात्रग
र्हाहेतुः ५१ ॥ विषमोमलयाहिमंडलीविषहृत्कारमयोः
मयोहितः त्वगकालकलत्रेदिग्भंवः पवनस्तद्विरहानलैध
सा ५२ ॥ भोहंसकालस्यमस्यकलत्रेदिक्दीक्षाणादिक
तत्रजातः पवनः तस्याभेसाविरहानेः काष्ठभूतेनमयामलय
स्यशैलस्याहीनांसर्पाणांमंडल्याविषहृत्कारविकारोविषमो
ऽः सहकुहितस्तर्कितः नायंदक्षिणपवनोविषमोमलयशै
लहृत्कारइतितर्कितइत्यर्थः हृत्कारोदिवज्रिसम्पन्नका
ष्ठप्रचलनेहेतुः मलंयातीतिमलयइतिदोषवर्ततिशयो
द्योत्यतेकालकलत्रेतिक्वचित्त्वोद्योत्यते वतकालेतिपाठेवते
तिखेदेखेदुक्तस्यासंतोषविस्मयामंत्रणेवत ५३ ॥ प्रति
मासमसौनिशापतिः त्वगसंगस्यतिथिदिनाधिपं किमुतीव्र
तरेस्ततः करैर्ममदाहायश्रयैर्यतस्करैः ५४ ॥ भोहंसस्यसौ
चंद्रः प्रतिमासंयतः सूर्यप्राप्नोतिनतोरविसंगमात्रीव्रतरेथै
र्यहारीभिः करैः किमुचंद्रोममदाहायजातइतिशेषः संग
स्यतीतिसकर्मकत्वात्सोमगस्यस्यीत्यादिनानात्मनोपदे ५५
ऊसमानियादिसरेषवोनतवचंविषवह्निजानितत् इदयं
यदसुसुहृन्मीममयश्चातिजमामतीतपन् ५६ ॥ यदिका
मवाणाः ऊसमानिवचंनवचंरूपानभवानियदीत्यर्थः १
कामवाणानां वचंरूपतायक्रामाचेनास्तिनर्हि विषवह्निजा
निऊसमानियतोहेतोर्मसीदृषवोममहृदयमसुसुहृन् य
श्चातिजमामतापयन् किमेतिजाखयचादास्वइत्यप्रकर्ष
इत्योपत्ययः वत्सीचरवीकावाप्रमुमुहर्षसूरितिपाठः ईसु

प्रादुस्योभयलिङ्गत्वात्तौलिङ्गनिर्देशात्तद्व्यज्यतेत्यंमाक्रियते
 ५५ ॥ तदिहानवदौनिमज्जतोममंकंदर्पशराधिनीरथो भव
 पोतद्रवावलंबनविधिनाकास्तिकसृष्टसन्निधिः ६० ॥ तस्मा
 दिहानवधौक्तमशिरनिमित्तमनःपीडासमुद्भेदमज्जतोममदै
 वेनप्रकसाजातंश्राकस्तिकःसृष्टःसन्निधिर्यस्येहशस्त्रंपो
 तद्रवप्रवहणमिवावलंबनंभव यानपात्रेशिषोषुसिपोत
 इत्यंमरः ६१ ॥ अथवाभवतःप्रवर्तनानकथंयिष्टमियंयि
 नाष्टिनः स्वतएवसतांपरार्थताग्रहणानाहियथायथार्थता
 ६२ ॥ अथवेयंतःप्रसक्तत्वेकाभवतःप्रेरणत्वंमत्कार्यंऊ
 र्वितिप्रेषणोपिष्टंकथंनपिनष्टि पिष्टस्यप्रेषणमिवव्याख्या १
 हियस्मात्सतांसाधूनांपरार्थतापरौपकारोचितप्रवृत्तिमत्त्वं
 स्वतएव परप्रेषणानापेक्षतेइत्यर्थः यथासतांग्रहणानाज्ञा
 नानांयथार्थताप्रामाण्यस्वतएव ज्ञानंस्वतःप्रमाणमितिमी
 मांसकावौद्धमतानुसारेनतज्ज्ञानानामयथार्थतास्वतोयथे
 त्यर्थः ६३ ॥ तववर्तननिवर्तनोशिवं पुनरुत्तरितं समागमः
 अयिसाथयसाथयोश्चिंतस्मरणीयास्ममयेवयंवयः ६४ ॥
 तवसांशे शिवंभूयात् पुनर्वेगेनसमागमनमस्त अयिहंस
 साथयरास्त्रराधियगतौचौराक्षिकःस्थिपारलौकिकेइति
 इकारस्यात्वेपथायसंसिद्धोर्द्विषितंसाथयनिष्पादयधोवयः
 पक्षिन् समयेकार्यकालेवयंस्मर्तव्याःसमयःस्यात्क्रिया
 कालेकालसंकेतयोरपि स्वकार्ययामेवप्रेषयत्पुनःस्मर
 णीयाइतियदाहतत्रस्यहंसस्यचक्षुःसहृदयास्वार्थमिवान्या
 र्थमापिकदाचित्प्रवर्ततेतदर्थं शान्तिविशेषप्रतिपादनायवा
 ६५ ॥ इतितं सविस्त्रज्यवीर्यवान्प्रतिःसून्तवारवृहस्पतिः
 प्रविशद्वनवेशमविंस्मितःसूतिलग्नैःकलहंसशंसितैः ६६
 प्रियेसत्येचसून्तंसून्तवाचिवृहस्पतिःतदंसमित्यनेनप्र
 कारेणविस्त्रज्यथैर्यवान् सूतिलग्नैःकलहंसस्यवचोभिः
 कलैर्मथैरहंसवचोभिर्वा विस्मिन्नोवनवेशमवनेकृतंक्रोडामे

नै.
ष.दि
ती.
३२

दिविवेश १३ ॥ अथभीमसुतावलोकनैः सफलं कर्तुं महस्तदे
वसः त्तिमंडलमंडनायितेनगरं ऊर्द्धिनमंडजोययौ १४ ॥ अ
थसहस्रतदेवादिनेभैमीदर्शनैः सफलं कर्तुं भूमंडलालंकारभूतं
ऊर्द्धिननामकं पुरं ययौ मंडनमिवाचरितवान्मंडनायितं अंडा
जातोडजः प्रक्षी अवलोकनैरिति वक्रवचनं पौनः पुण्यचोतना
य १५ ॥ प्रथमं पथिलोचनातिथिं पथिकप्रार्थितसिद्धिं शंसनं
कलशं जलसंभृतं पुनः कलहंसः कलयो बभूवसः १५ ॥ स
कलहंसः पथिकप्रार्थिकतां सिद्धिं शंसतीति तादृशं जलहरितं क
लशं लोचनगोचरं प्रथमं गमनारंभं पृथपथिपश्यति स्म कलतिः
कामधेनुः यद्वा लोचनगोचरं कलशं कलयति स्म स्वातृकलश
ऊनतया अग्रहीदित्यर्थः १५ ॥ अवलंब्य दिहृत्तयां बरेत्ताणामा
सुर्यरसालसंगतं स्रविलासवनेवनीभुजः फलमैतिष्ठिरसालसं
गतं १६ ॥ सहस्रः शऊनादिदर्शने स्थायाकाशे प्रासुर्यरसेना
लसं मन्यं रंगमनमासाद्य राक्षः क्रोडावने रसाले प्राप्रे संगतं फ
लं ददर्श अहो महति कार्ये प्रवृत्तो हमित्यासुर्यरसः यद्वा प्रास
र्यकारी रसो रंगस्तं तेन मंथयामित्यर्थः फलदर्शनं स्रशऊनं भ
वतितं उक्तं कन्याभोगे रिशो वंद्यं फलऊसममित्यादि १६ ॥
मभसः कलभैरुपासितं जह्ये धूरितरत्नपत्रगं सददर्शं घतंग
पुंगवो विवपच्छत्रतरत्नपत्रगं १७ ॥ सपत्तिं प्रेष्टो हंसो नगं प
र्वतं ददर्श कीदृशं गगनस्पकलभैः करिणा ववृपैर्मचैः सेवितं भू
रयत्तरत्नवस्त्रिभृगाः पत्रगाः सर्पाश्च यत्र तं तरत्नमृगाद
नः विटपैः शाखाभिः चत्रतराग्रत्यंतच्छत्राः क्षुपानी चतरवो य
त्र तं कृत्स्नशाखाशिफः क्षुपः तरत्नपत्रगादिविशिष्टपर्वतद
र्शनवर्णनं संभावितं द्वादि कृतविचित्रसूचनाय यद्वा धूरितरग्राग्रत्यं
तवृक्षलाः क्षुपायत्र तं तथा विटपैश्चत्राः तरत्नवः पत्रगाश्च य
त्र तं अनेन संभावितं विचित्रतिरस्कारः सूचितः १७ ॥ सययौ फ
तपदातिः क्षणं क्षणमूर्धाय नडविभावकः विपुलीकृतनिलिच्छ
दः क्षणमालोककदन्नकोत्सकः १८ ॥ क्षणंचालितं पदमूलः

द्वाणामुर्ध्वगमनेन उर्वोऽधः क्षणं विस्तारितनिष्कं प्रपंचः सहस्र
 शालोककोभ्योऽष्टभ्यो दत्तं कौतुकं येनेदृशः सन् ययौ शालो
 कंत इत्यालोककाः एबुत् १५ ॥ तत्र दीधितिधारयारया
 ज्ञतयालोकविलोकनामसौ च दहेम कषत्रिवालसत्क
 षपाषाणानिभेनेभस्तले १५ ॥ अयं पत्नीलोकानां दर्शनं प्रा
 मया यद्वा शालोकविलोकनामालोकप्रकाशे दर्शनं प्राप्
 यावेगात्सूक्ष्मकांतिप्रज्ञां शरीरकांतिरोवयावाक्कृत्वा पा
 णशिलानिभेवियतिपक्षस्वर्णकषत्रिवाशोभततद्दर्शनेभू
 मिगतानां प्रतिष्ठां जातनिर्वेदः चेष्टामाजः १५ ॥ विनमद्भि
 रथः स्थितैः खगैर्जुदिति शेषेन निपातशोकिभिः सनिर्वेद्विह
 शैकयोपरिस्पृष्टां कारितप्रपञ्चपद्धतिः ३० ॥ स्पृष्टो जवे निपा
 तितः तेन जांकारिता जांकारोऽस्याश्रुतीति जांकारिणीताह
 शीकृता जांकारिता पक्षपद्धतिर्येन सः स्पृष्टां कारिपत
 त्रपद्धतिरिति पाटे जांकारिणी पतत्रपद्धतिर्यस्येति विग्रहः
 सहस्रोभ्रुविस्थितैः खगैरेकया दृशोपरिदृष्टः कीदृशोऽप्ये
 न निपातशोकिभिरत एव रुदिति विनमद्भिः ३० ॥ दृष्टो
 न जनेभ्यः सौभ्रुवितस्त्रायमवेक्ष्यते तत्तत्तत्तत् दिविदित्
 वितीर्णचक्षुषाष्टकवेगदुतमुक्तं हकथः ३१ ॥ यन्ग
 स्मन् दृष्टारगतावस्माच्चत्प्रत्ययः दृष्टो य एव सौहंसः पृ
 थक्तावेगेन शीघ्रं मुक्तो दृष्टो येनेदृशः सन् जनेन न दृष्ट
 शेन कीदृशेन तस्य सहस्रस्य स्त्रायतस्त्रायभ्रुविदृष्टा तत्तत्तत्तत्
 वव्योमनिदित् च दत्तनेत्रेण भूमौ स्त्रायो दृष्टा यावद्भ्रुपश्य
 तितावदेव ततो बह्वहं गतवानित्यर्थः ३१ ॥ नवनं पथि शि
 श्रिये मुना क्वचिदप्यश्नुत रडु चारुतं नमगोत्रजमन्ववादिवा
 गतिवेगप्रसरडु चारुतं ३२ ॥ गतिवेगेन प्रसरतीरुक्तांति
 र्यस्येदृशेनामुना हंसेन क्वचिदपि मार्गे तश्नुत राडुणां वृक्षाणां
 चारुताय त्रतादृशं वनं न शिश्रिये सगोत्रादंसा ज्ञातं रुतं वाना
 न्ववादिनां नृदितं सगोत्रैः सह संवासेन कृत इत्यर्थः समानं

नै.
ष.दि.
दी.
३३

गोत्रं यस्य ससगोत्रः ज्योतिर्जनपदेत्यादिना समानस्य सभावः
 पलाशी दुडुमागमाः ३१ ॥ अथ भीमभुजेन पालितानगरीं
 मंजरसौधराजिता पतगस्य जगाम हृक्चयं हरशैलोपमसौ
 धराजित ३२ ॥ धरां जयतीति धराजितः तेन भीमन्तपभुजे
 न पालितारतिताकैलाससहृष्टैर्हर्मैः शोभितारम्यासाकुं
 दिनाख्यापुरीहंसस्य हृक्चयं प्राप हरशैलोपिभीरस्य हरस्य भु
 जेन पालितो भवतीति प्रातीतिकः ३३ दयितं प्रतियत्र संतः
 तारतिहासा इव रेजिरे भुवः स्फटिकोपलविग्रहादृहः शश
 धृद्धिर्जनिरंकाभिन्नयः ३४ ॥ यत्र नगर्यं शशिशकलवत्क
 लंकहीनाभिन्नयो यत्र ते स्फटिकशिलामया गृहारेजिरे रा
 ज्जरीसौ फणानां च समानां मित्येत्वाभ्यासलोपौ के इव दयित
 मर्थाद्भीमन्तं प्रति संततानिरंतराः प्रवृत्ता इति वा प्रियाया भु
 वोरतिहासाः संभोगसमयेन निर्मितानी वरतिव्यतिरिक्तसम
 ये स्त्रीणां पूजितहासाश्च चिता इति रतिहासा इत्युक्तं भिन्नं श
 कलां विदेवैत्यमरः ३५ ॥ लपनीलमणी गृहत्विषा मुपये
 र्यत्र भयेन भास्वतः शराणां ममुवास्वासरेष्वसदा वृत्तमुदय
 त्रमंतमः ३५ ॥ नीलः सुतामण्यसुतासां गृहानीलमणी गृ
 हास्तेषां त्विषतासां व्याज्जसमो यत्र पुरिस्त्रयैर्द्वयेन शरणां मे
 सदासरेष्ववास शरणं गृहं रतित्रोरित्यमरः शराणां सामं
 द्वितीयाश्चिते त्यत्रीपसर्जनस्याविवक्षितत्वात् समासः श्रांतं श
 राणां येनेति वा प्राहिताश्चत्वात्परनिपातः सुरापीत इति वत्
 कीदृशं तमोसती आहृत्त्रिर्यस्य तदसदा वृत्तिश्च तत्तमुदय उद
 यत्रमं असदा वृत्तिचतुदयत्रमंच उदयत्रममिति भिन्नं य
 देवा उदयत्येव न कदाचिन्नवर्तते इत्यर्थः ३५ ॥ सितदी
 प्रमाणप्रकल्पिते यदगारे हंसदं करोदसि निखिलात्रिंश
 दृणीमातिथीनुपतस्थेति थिरेकि कातिथिः ३६ ॥ सिता
 दीप्रादीयणाशीला ये मणयः ते निर्मिते हंसतीप्रकाशमाने
 हासयक्ते वाग्रं करोदसी संमीपघावापयिष्यो यस्य तदस

दं करोदस्तस्मिन् यस्याः पुरो गृहे जाता ते कवचं न निशि प
 काष्टाणि माचूणि पूर्णि चंद्रस्य पूर्णि मिमीते इति पूर्णि माति
 थिरतिथिः सन्याचकः सत्रिचिलां स्तिथी न्यापसर्वा स्वपिरा
 त्रिषु पूर्णि मा जाता सितमणि प्रभा पटले नेत्यर्थः उपतस्य इ
 ति उपाहे व पूजा संगत करण मित्र करण पथि स्थिति वक्रव्यामि
 ति संगत करणे प्राप्तेने पदं उपतस्ये रोधश्च रोधसी चेति दिव्य
 धर्मो एव कथं सहयोः शोण्य स्य नयो रोधस्या विति रोधसीति
 धमणिः पक्वै वै किकारा वागानोतिथिः सूर्यो द्दना मां प्र
 रिहर्तव्यः तदाद्याः तिथयो द्वयोः ७६ ॥ मुदती जनमज्जनापि
 तैर्जस्यो यत्र कषायिता शया न निशा विलया पिवापिका
 प्रससादग्रहिले वमानिनी ७७ ॥ यत्र पुरि सुदती नां जनस्य म
 ज्जने नापितैः ऊं ऊमैः रक्तोक्त मथा वापिका सकलयापिरा
 ग्रान प्रससादको वसपत्नी भूत सुदती जनसंभोगन्यस्तैः प्रियां
 गऊं ऊमैः कलषी कृत हृदया ग्रहिला ग्रहवती कामिमीव प्र
 होस्या प्रस्तीति ग्रहिलालो मादि पा मादि पिच्छादिभ्यः शने लचः
 शोभना देता यस्या सा मुदती स्त्रियां संज्ञायां मिनिदत् आदेशः
 पृष्टि प्रमामित्यादिना निशा शब्दस्य निशित्यादेशः कषायो रस
 भेदे स्यात्कोपलोहित्य सौरभे आश्रयः स्यादभिप्राये मानसाथा
 रयो रपिका शमी रजंत कृत्वा ७८ ॥ क्षणी रव्या ययानि
 शिश्चितव प्रावलियोग पट्टया मणि वेश्म मयं सुनिर्मलं किम
 पि ज्योतिरवा स्य मिज्यते ७९ ॥ निशित्तां निः शब्दया श्रितो
 व प्रावलिरवयोग पट्टया सातया पुर्या मणि वेश्मभि प्राग
 तै मणि वेश्म मयं निर्मलं किमपि वक्तु मशक्यं भवा स्य मांतरे
 वो ह्य मशक्यं वा ईदृशं ज्योतिरिज्यते स प्राप्यते स योगिना
 चक्षणां निः शब्देना श्रित योग पट्टेन निशित् निर्मल मवा स्य न स
 गोचरं ब्राह्मं परमात्म रूपं ज्योतिर्ध्यायते यज देवता पूजा सं
 गत करण दानेषु ८० ॥ विलला सजला शयोदरे क्वचन यो
 रनु विं विंते वया परिवाक पटस्ते दस्ते रत्यति विं वान वला

नै.
प.दि.
टी.
रुध

वितांबुनि ॐ ॥ यापुरीकस्मिंश्चित्रागोदरेप्रतिबिंबिता।
 यौःस्वर्गद्वयमुभयद्वाक्चनक्वचित्प्रदेशेप्रतिबिंबितेन्यत्त्व
 यःकीदृशीतडाकोदरेपरिवेवकपटोव्याजलेनस्फुटस्फुर
 त्प्रतिबिंबेनावलंबितमंजुयस्मिंस्तादृशोवावतिस्थानेप्रतिबि
 बंभवतितावतिजलेनदृश्यतेअन्यत्रदृश्यतेइतिलोकप्रसिद्धं
 ॐ ॥ व्रजतेपथियद्गुहावलीचलचेलोचलवंडउचहनाः
 व्यतरन्नरुणायविष्ममंस्तुजतेहेलिहयालिकालनां ॥ यस्यैः
 पुरोदहपंक्तौचलाश्चेलानांपताकावस्त्राणामंचलादशायेषां
 तैःध्वजदंडैःकृतायास्ताडनास्ताप्रकाशमार्गेगच्छतेसूर्याश्च
 पंक्तिप्रेरणांकुर्वन्तेरुणायविष्ममंस्तुवावस्थानंन्यतरन् स्वय
 मेवारुणास्यकषाकृत्यंकुर्वन्तीत्यर्थः हेलिरालिंगनेरवावि
 तिवैजयंती व्यतनोदितिपाटेचलयेलोचलदंडैःकृताताड
 नाययासेदृशीपुरीगुहावलीग्रुणायविष्ममंन्यतरनोदित्यन्व
 यः"इतिगर्भधरांचरालयेस्तलमध्येपरिपूरितांएयकृ जग
 तांकिलयाविलाडुताजनिसारोर्निजचिह्नधारिभिः ॥ या
 पुरीप्रविलेसमस्तस्यले प्रडुताजाता यद्वाप्रविलायापुरी
 प्रडुताजनीत्यन्वयः कौस्तुभादितिगर्भधरायामंचरेचयेप्रा
 लयागुहाःतैःकृत्वाकीदृशैस्तलमध्येपरिचपूरयंतीति
 तलमध्येपरिपूरीणिपंचविधानांजगतांएयग्निजचिह्नधारि
 भिःसारैःसारभूतैःपातालगृहेषुनिधीन् धरागृहेषुभक्ष्यते
 भोज्यलेह्यहृष्यपेयादीनिग्रंथरगृहेषुसुखकन्दनमौक्तिका
 दीनिदृश्येवंपृथक्पृथगात्मविद्यानिधारयद्भिःपातालभूलोक
 स्वर्गाणांसारभूतैःत्रिप्रकारैरधिगृहेहैःकृत्वासमस्ताडुतासादि
 त्यर्थः ॥ दृपदंबुदनीलकंदतांवहदत्यस्त्रस्योच्चलंव
 पुः कथमस्त्वतनामयत्रनदितिधुन्मंदिरमिंडमौलितां ॥
 यत्रपुरेराजगृहमिंडमौलितामिंडमौलोशिखराग्रभागेयस्य
 तस्यभावस्तज्ञातांदंडमौलोशिरसियस्यतस्यभावस्तज्ञातांच क
 थंनअस्त्वत्त अगतौपात्रांमेत्यादिनादस्मादेशःअस्त्वत्तर्वा

कथं न प्रामोत्तकी दृशंश्च दैर्नीलः कंठः प्रान्तभागे यस्योचुदव
 नीलः कंठो ग्रीवाय स्पेति च तस्य भावस्तत्रातो दधत् प्रतिनिर्मल
 स्रथया उज्ज्वलं प्रतिनिर्मल स्रथाव उज्ज्वलं च वसुधैव कुटुम्बकम्
 पोस्तनं स्रुही हरश्चादिति भूतं दिरो भवति दिति भूतं सर्वतो मंदि
 रो यस्येति वा पदं ॥ ब्रह्मरूपं कसालभंजिका मुवचं देषु करं
 करं कवः यदनेक कसौध कंठ राहुरिभिः ऊर्द्धगती कृता इव
 पदं ॥ ब्रह्मनि रूपाणि प्राकृतयः सौंदर्याणि वाया सांता ब्रह्म
 रूपकाश्च ताः सालभंजिकाः स्तंभादिषु निर्मितानि लिखितानि वा
 सालभंजिकास्तंभा मुवचं देषु चंद्रत्वात् संभाविताः कलंकवत्
 पारं कवो मृगा हरिणा यस्यान गरीया अनेक कानां सौधानां कं
 ठरा सस्थापितै हरिभिः सिंहैः ऊर्द्धगती कृता भक्षिता इव न
 लक्ष्यंत इत्यर्थः पदं ॥ बलि सद्यदिवं सतथा वा गुपरि स्नाह
 दिवोपि नारदः अथ राघव कृता यथैव सा विपरीता जनि भूविभू
 षया पदं ॥ सत्यवाक्त्तनारदो बलि सद्यदिवं पाताल लहं स्व
 र्गं दिवोपि स्वर्गादप्युपर्यं कर्षवती मुपरि स्नाह स अथ भू
 वो भूषणा भूतया यया पुर्या विपरीता सा बलि सद्यद्यो रथराक्ता
 ता जज्ञा पूर्वमुपर्यं वासीत् संप्रत्य नयाथ राक्ता थरा कृता अ
 धस्तात् कृतातिरक्ता चेत्यर्थः अथ वा यया थरा कृता सती विप
 रीता जाता इतले बलि सद्यद्यो जीतेत्यर्थः स्वर्ग विजयि बलि
 सद्यजये स्वर्ग विजयित्व मप्युक्रमेव पदं ॥ प्रतिहृदं पथे च
 रहा जात्याधिकान्नादद सक्त सौरभे कलहात्र च नान्य इत्यिहा
 दधनाप्युज्जति चर्चस्वरः पदं ॥ हृदपथे प्रतिहृदपथं त
 सि नृत्तीया समस्योर्बज्जलमिति विभक्ते रलक्ष्यधिकाना
 माज्ञादं ददातीति पथिका ज्ञाददं तश्च तत्तत्तत् सौरभं च तस्मि
 त्रिमित्रे सममी चर्मणि द्वीपिनं हंतीति वृत्त सौरभे रिति पादे सौ
 रभे हेतुभिः च रहजात् च रहोगो धुमादिपेषाणां पाषाणाः तस्मा
 जाता यस्योन मर्या मुत्थिता क्वाहं लज्जातो चर्चस्वरः पुरुषश
 द्धो फनापि मेघां त्रय जनि मेघाः पथिका न्यो डयंति सक्त परि

नै.
प.दि.
दी.
३५

मलैः सुचरहाजीवयन्ति तेन विरोधान्ने चानां चरहानां च नित्यं क
लहः कलजायते तेन जातो च चरस्वरोपि मे चान्ने मुचतीत्यर्थः
८५ ॥ वरणाः कनकसमानि नीदिवमंकादमराद्विरागतां च
नरत्नकवाटपत्ततिः परिरभ्यानुनयन्नुवासयां ८६ ॥ कनक
संवरणः प्राकारः सपत्न्यामराद्विरंकात्समीपाडित्संगाद्वागतां
मानिनी वज्रप्रमाणवती तथा स्त्रीणां मीमांसुतोमानः कोपो
न्यासंगिनिप्रियेतद्वती चयां पुरीमेवदिवंस्वर्गपरिरभ्यालिंग
परितग्रावेष्ट्यानुनयन्त्यादयन्नुवास आस्थात्तगिरेरागमनेहे
तः च नरत्नेति चने विष्णाले रत्नकवाटे एव पत्ततीयस्य स तथा
अनुनयन्निवासेति वा पाठः प्राकारो वरणः साल इत्यमरः ८६
अनलैः परिवेषामेत्यया ज्वलद्वर्को पलवप्रजन्ताभिः उदयं ल
यसंतगरवेरवहद्वाणपुरीपरार्थतां ८७ ॥ यां पुरीरवेरुदयं
मस्तमयमंतगा उदोयास्तमयोर्मध्ये इत्यर्थः अंतगतरेणयकके
ति द्वितीया ज्वलत्सूर्यकांतशिला प्राकारसमुद्भूतैरग्निभिः प
रिवेशं परितो व्याप्तिं प्राप्य वाणपुरीवपरार्थो ग्रगणपातस्याभा
वस्तज्ञातां द्रधेवाणां पुर्याः परार्थतां वा ८७ ॥ वज्रकंबुमर
णिवर्गादिका गणनादत्ते रकर्कटोत्करः हिमवाल्क्यक्यास्त
वाल्क्यः पट्टदधानयदाष्टगोणीवः ८८ ॥ बहवः कंबवः
शांवामाणयश्च यत्र सवरादिकानां कपर्दिकानां गणनात्स्वदं
तश्चुलंतोजनानां कणा एव कर्कटाः ऊलीरास्तैषां मुत्करः सप्त
होयत्रसउत्कट इति पाठे कर्कटैरुत्कट इत्यर्थः तथा हि मवा
ल्क्यक्या कर्पूरेण कृत्यानिर्मला सिकता यत्र सप्रापणपवा
णिवः पट्टग्रधिकं दधानशङ्खमकरोदित्यर्थः समुद्रोपिकप
र्दिकगणोनादन्ति सन्ति सकोयस्यैवैततो ऊलीरोयत्र च नसा
रश्चंद्रमंतासिंता श्रोहिमवाल्क्याः स्यात् ऊलीरः कर्कट इ
त्यमरः ८८ ॥ यदगारचहाह ऊहिमस्त्वदित्स्वपलुतं दि
लापया मुमुचेन पतिव्रतौ चिती प्रातिचेन्द्रोदयमभ्रगंगया
८९ ॥ यस्याः पुर्यां प्रगाह्य चटाना महाउपरिश्रमांते पुञ्ज

हिमानिवडाभुवः ऊहेननिर्हताः भावप्रत्ययोतादिमनिज्वक्त
 व्यः पाकिमादिवत् ऊहिमोस्त्रीनिबडाभुवः सुदृशा लाशिरोपु
 हमित्यमरः तेषुस्ववंतोयेइहपला सुदृकांतास्तेषुतंदिलाः
 प्रवृद्धाश्रापोयस्यास्तया ऊकुरेभः पद्यामनत्तेइत्यप्रत्ययः
 तंदमस्यास्तीतिर्तंदिलाः तंददित्यइलसु इहृष्याश्राकाश
 गंगयां प्रतिचंद्रोदयंपतिव्रतायागौचितीनमुमुचेप्रतिचंद्रो
 दयंसमुद्रोययावर्धने तद्यातस्वत्रीगंगापिचंद्रकांतगलड
 दकसम्पर्काद्वर्धनेश्राज्ञानेमुदितेहृष्टांप्रेषितोमालिनः केश
 स्तेपियेतयापत्नौसाविज्ञेयापारिव्रतात्पादिपतिव्रताला
 क्षणं ८५ ॥ रुचयोस्तमितस्यभास्वतासवलितायत्रनिग
 लयाः खल्व अभिसायमभुर्विलेपनापणकश्मीरजपणप
 वीथयः ४० ॥ सायंसायमभिभ्रमिषायं अभिरभागेइतिवी
 सायांकर्मप्रवचनीयसंज्ञा अस्मंगतस्परवेः प्रभानिराश्रयाः
 सत्पोयत्रपुरिपतिताः विलेपनानांस्वगंधद्रव्याणामापणेषु
 कश्मीरजस्यऊंऊंमस्यपणपवीथयः सत्पोभुः भानिस्तभादी
 मौलदुः पाणितयंवस्तपणपश्रवद्यपणपवर्गगर्ह्यपाणित
 व्यातिरोधेष्टितिनिपातितः प्रकिर्वीथीपदव्यापि श्रापणस्त
 निषर्धायांविपाणिः पणपवीथिहृइत्यमरः ४० ॥ वितर्त
 वांणजापणोत्तिलंपाणितंयत्रजननवीक्ष्यते मुनिनेवमहकं
 दुस्तुतनाजगतीवस्तपुरोदरेहरेः ४१ ॥ यत्रपुरेवापिजावि
 क्रोतमापणोविस्तीर्णमाविलंजगतीवस्तजनोनवीक्ष्यते पु
 नराहरेरुदरेमहकंदुस्तुतनामुनिनामाकंदेयेनैव ४१ ॥
 सममेणामदैर्यदापणोत्तलयन्मौरभलोभनिष्ठुलं पाणिता
 नजनावैरवैरापिगुंजंतमलिमंलीमसं ४२ ॥ यस्याः प्रया
 श्रापणोहृहेसौरभलोभेननिष्ठुलमालिनंभंगंकस्थरीभिस्त
 मंतलयन्पाणिताव्यवहर्तावाणकजनरवैः कृत्वागुंजंतम
 पितंनावैतनाजानात्प्रमरतांपकहेतोर्गतेरभावाद्भुनेष्ट
 जनरवतिरोहितत्वाद्भुपसाम्याच्चेष्टगनाभेः सकाशाद्भुदंन

नै.
ष.दि.
ही.
३५

ज्ञातवान्भ्रमरं न ज्ञातवानित्यर्थः ॥ ५३ ॥ रविकांतमयेन ते
 तनासकलाहज्वलनाहितोष्मणा शिशिरेनिशिगच्छतां
 राचरणौ यत्र नोति नोहिमं ॥ ५४ ॥ सकलंचतदहः सका
 लाहः राजाहः साविभ्यश्च सकलाहं ज्वलनेनाहितकुष्मा
 यत्र तेन रविकांतमयेन वर्त्मना सेतुबंधेन कृत्वा शिशिरं तौ
 निशिगच्छतां लोकानां चरणौ पुराहिमं नोडनोति यावत्सु
 रानिपातयोर्लट् नोपुराडनोति नाडनोदित्यर्थः ॥ ५३ ॥ वि
 धदीधितिजेन यत्पथं पयसानैषधशीलशीतलं शशिकां
 तमयंतपागमे कलितीव्रतपतिस्मना तपः ॥ ५४ ॥ इंदुराशिम
 जातेन जलेन नलस्वभाववच्छीतलं चंद्रकांतमयं मार्गकलि
 तीव्रोचमौषिग्रीष्मोनतपति स्मंदमयं नलस्य च कीर्तनं क
 लिनाशनमित्युक्तेः नैषधशीलशीतलमिति कलितीव्रद
 ति च युक्तं ॥ ५४ ॥ परिव्रावलयस्त्रलेन यानपरेषां ग्रहणा
 स्य गोचरः फणिभाषितभाष्यप्रक्षितकाविषमाकुंडलना
 मवापिता ॥ ५५ ॥ यापुरीपरिव्रावलयव्याजेन कुंडलनां प्रा
 पिता फणिना शेषेण भाषितां भाष्यप्रक्षितकाभाष्यग्रंथा इति
 विषमापरेषां शत्रूणां शेषव्यतिरिक्तानां च ग्रहणे साधने बोध
 ने च गोचरे न भवति पूर्ववत् रुचिना प्रबुधमानाभाष्यग्रंथाः
 कुंडलीकृताः अतस्तेन कुंडलियंथा इति लोकप्रसिद्धिः गोच
 रइति गोचरसंच वरवहव्रजपाणनिगमाश्चेति निपातनाद
 जहल्लिंगतंव ॥ ५५ ॥ सुवपाणिपदादिपंकजैरचितान्गे
 सुपरेषु चणपकैः स्वयमादितयत्र भीमजासरपूजाकुसुम
 स्रजः श्रियं ॥ ५६ ॥ सुवंचपाणीचपदेचादिणीचतनजव
 पाणिपदादिप्राणंगत्वाहुं द्वैकवद्भावः तत्र कमलैर्निर्मिता
 ग्रन्थेषु गोसु चणपकैरचितान्भीमीयत्रपुरेसरपूजाकुसुममा
 लायाः श्रियं स्वयमेवादितजगद्देवाहः पूर्वाहुदानेर्लडिस्था
 द्यौरिच्छेतीत्वं आनौदोनास्य विरहादृत्त्यात्मनेपदं ॥ ५६ ॥
 जयनस्तनभारगौरवादिद्यदालंब्य विहर्तुमक्षमाः भुवमस

रसोवतीर्यसंशतमथासनतत्सावीजनः ५७ ॥ नितंबज
 चभारगुरुतयाप्राकाशमालंघ्यचक्रमित्तमशक्ताःशत
 मपरसपवभुवंनिष्पुयेनतस्याभेसाःसावीजनः सत्योर्य
 पुरीमथासुताधतिष्टन् प्रथिशीदुःशामाकर्मेतिकर्मसं
 ज्ञा स्तनशतृस्याल्यस्वरस्यसुर्वनिपातेकर्तव्येजवनशतृ
 स्पसुर्वनिपातोर्गौरवविषयेप्राधिक्येनाभिहितत्वात् ५८
 स्थितिशालिसमस्तवर्णानांनकथंचित्रमयीविभर्तया स
 रभेदमुपैतवाकथं कलितानल्यमुखांरवानवा ५९ ॥
 चित्रमयीप्राप्सुर्यमयीयापुरीस्थित्यामयीदयाशालेती
 तिस्थितिशालिनःसमस्तवर्णाब्राह्मणादयोयस्यासात
 स्याभावस्तज्ञा तां कथंनविभर्त अथचचित्रमयीशाले
 त्विमयीवापुरीस्थित्यामयीदयाशालेतीतिसमस्तवर्णाः
 चैत्यादयोयस्याःसातस्याभावस्तज्ञातां कथंनविभर्त व
 र्णोद्दिजादौमुक्तादौस्तनौवर्णतवादेर शालेत्वाप्युय
 योश्चित्रंचित्रंप्रकृतिरस्यांचित्रमयीतत्प्रकृतिवचनेसय
 द् यांपुरीचस्वराणांनरकरितरगादिशतृानांभेदस्वर
 भेदकथंनोपैतकीदृशीकलिताश्रल्यानांलोकानांमार
 वःशतृयोयस्याःसायद्वाकल्पितेनल्यमुखांरवास्वर्गाः
 एषांस्वस्ववारवीवेदधनिर्यसाईदृशीपुरीस्वर्गेणाभेदक
 थंनोपैत अथवानल्यानिमुखानिप्रकारायेषांतेनल्यमु
 खावस्वादिभेदेनवजप्रकारःअशहेनदेव मातारदिति
 रुच्यंतेतस्याप्रपत्यानिप्रागदेवाःकलितासुतेप्रनल्यमु
 खारसुतात्वातिगच्छतीतिकलितानल्यमुखांरवास्वर्गा
 भेदेकथंनोपैतयद्वाकलितानल्यमुखांरवानवान्नूतना
 यापुरीस्वर्गाभेदकथमुपैत स्वर्गभिन्नैवेत्यर्थःयतइयंन
 वांस्वर्गाश्चुरंतनोजीर्णाप्रायः ६० ॥ स्वरुचाकणायामताक
 यादिनमर्कणसमीकषोडशः लिलिजर्वज्रधासुधाकरं
 निशिमाणिक्यमयायदालयाः ६१ ॥ पद्मरागमयाय

नै.
प.दि.
टी.
३०

स्वागृहादिनमवाप्यसमीपं प्राप्तावता सूर्येण समुत्पन्नपि
 पासाः संतः स्वकां त्याक्त्वा रुणया पताकया लिलिङ्गरित्य
 न्वयः यद्वा स्वस्मिन्नेव तदतिस्वरुक् तथा स्वडचापताकां
 जिह्वातल्या माणिक्यशतः पद्मरागेच्छः माणिक्यशतस्फटि
 कश्च १५ ॥ लालिहेस्वरुचापताकया निशिजेज्जानिभ
 यासुधाकरं भृशमर्ककरैः पिपासितं नृपसद्यमलपद्म
 रागजं १०० ॥ निर्मलपद्मरागं निर्मितं राजसद्यकर्तृसुधा
 करं लिलिहे पूर्वैरागतार्थः पूर्वस्यैवैतत्प्राप्तं तं १०० ॥
 अमृतघातिलक्ष्मीपीतयामिलितं यद्दलभीपताकया १
 वलयायितशेषशायिनः सखितं मादितपीतवाससः १०१
 पीतवर्णया यस्यानगर्यावलभ्यामुपरिष्ठेपताकयामि
 लितं चंदलक्ष्मेन्दुकलंकोवलयीभूतशेषशायिनोद्देवः
 सखित्वमादिततत्सदृशं वभूवेत्यर्थः पताकायाः पीतत्वं
 कांचनवलभीजातत्वात् मांगलिकत्वेन हरिद्रत्वाद्वा १०२
 अश्रान्तश्रुतिपादपूतसनाविर्भूतधूरिस्तवा जिह्मवस्त्र
 सुखोच्चविद्यतनवस्वर्गक्रियाकोलिना पूर्वगाधिसूतेनमा
 मिचदितसुक्तानुमंदाकिनी यस्यासादृशं वल्लिर्गनिः
 लात्सोलौकिकलहिवि १०३ ॥ यस्याः पुर्याः सोधेषुत्तोमप
 ताकापंक्तिः वल्लिरिति वा पूर्वगाधिसूतेनविश्रामित्रेणसा
 मिचदितसुक्तानुमंदाकिनीनुवातात्सोल
 लौकिकाशेचिक्रीड कोटशेनगाधिसूतेनाश्रान्तंश्रुतीनां
 वेदानां पादेनपूताभ्यः पावित्राभ्योरसनाभ्यः प्रकटीकृतेषु
 धूरिषुस्तोत्रेषु अजिह्मानासनलसानां ब्रह्माण्डाद्वाह्मणानां
 ब्रह्माण्डविधिं चैवांशुवानितेषामोचस्तेनविश्रितानवनाक
 निर्माणक्रोडायस्यतेनजिह्मस्वकुटिलेलमेविश्रवात्कृतो
 विश्रितः सामित्वर्थेज्जगत्सिनेवल्लिशहोलक्षणायापरंपरायां
 वर्ततेगोविन्दाश्चडङ्कलवस्त्रः पताकद्रूपैवपूर्वांशुकोवि
 श्रामित्रेणकारितयज्ञस्यगुरुणापादवामचंदलत्वस्ययदा

स्वर्गगमनं नानुमनं विष्णुमित्रेण तस्य स्येतरं हृष्टमारुजं त
 दाब्रह्मणा स्तनः सन्नसात उपहरतीति पुराणि कीकवाशाहं
 लविक्रीडितं १०२ ॥ यदतिविमलनीलवेषमदारमभ्रमरी
 भाः शुचिः सौधवस्त्रवलिः अलभतशमनस्वसः शिशुत्वं
 दिवसकरोक्तलेचलालं धेती १०३ ॥ यस्याः पुर्याः प्रति
 विमलानां नीलानां मणीनां वेश्माणि तेषां राशिमभिभ्रमरी
 कृताभासो यस्याः शृण्वासी कृताकांतिरित्यर्थः साताहृष्टी
 विमलसौधवस्त्राणां पताकानां पंक्तिः सूर्यस्य समीपाधो
 भागे उत्संगतलेचलालं दती सती यमुनायाः शिशुत्वमल
 भतवाला यमुने वाशोभतेत्यर्थः पुष्पिता प्राचेयं अयं जि
 नयकगरेफतोयकारो यजिचनं जोजरगाश्च पुष्पिताये
 १०३ ॥ स्वप्राणोस्वरनर्महर्म्यकटकातिथ्यग्रहायोत्सकं
 पायोदं निजकैलि सौधाशिखरादारुह्ययत्कामिनी सार
 दादस्वरसो विमानकलितव्योमानपवाभवचत्रप्रापनि
 मेघमभ्रतरसायांती रसादधनि १०४ यस्यां न गयीं कामि
 नी निजं जीविनो हर्म्यशिखरात्त्वं प्रियव्रीडासौधस्य कट
 के संध्यप्रदेशे प्रातिथ्यग्रहायातिथिसत्कारग्रहणाय कट
 कप्रांतये इति यावत् उत्सकं जलदमारुह्य मार्गे रसादाश्च
 र्यं रसाच्चर्याद्वादभ्रतरसामेव वेगं नयांती निमेघयतो हेतो
 र्ने प्राप्तातः सा कामिनी विमानैः कलितं व्योमयाभिस्ताड
 ण्योस्वरसपवसादादभवत् आकाशगमनं निमेघगहि
 तं चासरोभावे हेतुः शार्हलविक्रीडितं १०४ ॥ वैदर्भीकं
 लिशैले मरुक्तशिखराडस्थितैरंशुदभैः ब्रह्मांडचानभग्र
 स्य दजमदतया फ्रीधतावाञ्छुवतैः कस्यानो ज्ञानगाया
 दिविस्वरभेदास्पदेशं गताये र्यज्ञोशासप्रदामव्रंतस्रकमवि
 श्रान्तमुज्ज्वलते १०५ ॥ भैरवाक्रीडाशैले मरुक्तमणी
 नां शिखराड्जतैः ब्रह्मांडे कुर्धकं दाहकं परेशाचान्तःप्रतिचा
 तस्तेन भग्रः स्य दजीवेगजातो मदोयेषां ते ब्रह्मांडचानभग्र

नै.
५.६.
३५

दजमदाः तेषां भावस्तत्तया अतएव क्रिया लज्जया धृतम
वाङ्मावत्वं ये स्ते फो धतां वाङ्मावत्वाः अन्येपि परप्रतिवाते
न गालितमदा लज्जा वनतमुवा भवति तथैतेपि मणि किर
ण ऊशानि जवेगमदां द्वसोऽभेदना यो ज्ञतास्तस्यति हत्या
ऊदितवेगालज्जये वाधो मुवाः संतो निवृत्ता इति भावः अ
तएव दिवि स्वर्गोऽज्ञान गायोऽज्ञाने वै परीत्ये नाथः दृष्टमूर्ध
पादचगच्छतीत्युज्ञान गायतस्याः उज्ञाना वै देवगाव इति श्रुतेः
कस्याः कामयेनोन्माव प्रदेशं न गता ग्रैः सर्वस्या अपि मुवा
प्रदेशं गता ग्रैरित्यर्थः इदृशैः किरणैर्पदैर्भैः कृत्वा यस्या
न गयं गोश्रासव्रतं स्रक्तं निवृत्तं मुज्जं भते समयस्या न गय
इति कर्त्तुं संबोधो वा इयं संग्रहं नृत्तं भौयानां त्रयेणात्रि
मुनियति यता स्रग्धरा कीर्तिनेयं १०५ ॥ विधक्कवपरि
रंभादात्मनिष्पंदृष्टोः शशिदृष्टादपल्लुमै रालवालैस्तत्र
णां विफलितजलसेकप्रक्रियागौरवेणा विरचिस्रुतचि
त्रस्तत्र भेमीवनेन १०६ ॥ चंद्रशिमसंपर्कादात्मनो नि
ष्पंदेन निजप्रसेदनेन पूर्णैः सुंदरकोतशिलानिर्मितैस्तत्र
णां मालवालैर्विफलितजलसेकव्यापारगौरवं यस्येह
शेन भेमीवनेन तत्र न गयं सहसो हतचित्तः कृतः आलवा
लप्रयासश्चंद्रकोतैरेवाक्रियत इति भावः अथ मालिनी
भोगिलोकैरिति ननमययकतेयं मालिनी भोगिलोकै
रिति न गणद्वयसंयुक्तं मकारेणान्वितं तथा यगणद्वय
मिच्छं च मालिनी वृत्तमुच्यते १०६ ॥ अथ कनकपत्रवृत्त
वृत्तां राजपुत्री सदसि सहशभासां विस्फुरंती सावीनां उडु
परिषदि मध्यस्थायिणीतां सुलोवानुकरणपटुलक्ष्मीम
दिलक्ष्मीचकार १०७ ॥ अथ सर्वाण्यपहः सहस्रवने
सहशकांतीनां सत्रिधानां देव्याः साहशं यद्वा न्योन्यं समा
नकांतीनां सावीनां सदसि विस्फुरंती दीप्यमानां तां राजपु
त्री भेमीमुडुपरिषदि तां मधुहेममध्यस्थायिनीयां शीतां सु

लोकावस्थाप्रनुकारेणपटुलंस्त्रीर्यस्यास्तांसमासांतविधेरति
 त्यत्वात्कवभावः यद्वापताश्चासौलंस्त्रीश्चेतिविग्रहःलंस्त्री
 नृपेत्यर्थः तामीदृशीमत्तिलत्पीचकार प्रक्षालेत्यमत्तिल
 त्प्रनत्तिलत्प्रमत्तिलत्प्रचकारात्तिलत्पीचकार १०३ ॥
 भ्रमणारयविकीर्णस्वर्णभासावरोनकुचनपतनयोगपदेशांम
 न्विष्यद्वायः सुखविधमुदसीयसेवित्तलंबमानःशशिपति
 थिरिवोर्ध्वमंडलस्तेनतेने १०४ ॥ भ्रमणवेगवित्तिससुवर्ण
 कांतिनाकुचिद्वतराणयोगपदेशमथःप्रल्लिष्यतापयोलोच
 यता रूषगतौदिवादिःप्रनुसर्वःपर्यालोचनेवर्तितेनेनहंसेना
 दसीये प्रमुष्णप्रयमदसीयःतंभेमीसंबंधिनंमुच्यतेचंद्रसेवित्त
 लंबमानश्चंद्रस्यपरिवेशद्वोर्ध्वमंडलस्तेनेभ्रमणसकृतेत्य
 र्थः प्रवतरतःप्रक्षालोमंडलगतिक्रियास्वभावः शशिशवः
 सौरव्यावृत्त्यर्थः १०५ ॥ अनुभवतिशचीत्येमाद्युताशीमुत्वा
 भिर्नसहसहचरीभिर्नंदनानंदमुच्चैः इतिसतिहृदयासीत्य
 त्रिणाःप्रेक्ष्यभेमी विपिनभुविसाक्षीभिःसार्थमावद्वलीलां १०
 ५ ॥ वनभुविसाक्षीभिःसहचरितक्रीडाभेमीप्रेक्ष्यवर्तमान
 स्यप्रक्षिणपंचवुद्धिरुत्पन्नाकिमितिसाप्रसिद्धाशचीचुताची
 त्वर्वेषणातत्प्रमुखाभिःसहचारीभिःसहेत्येवमनंदनवनस
 त्वमस्यर्थेनानुभवति नानुभवत्येवेत्यर्थःयद्वाकाक्यानानु
 भवति अनुभवत्येवेत्यर्थः अत्रप्रेक्षणेकर्ताहंसःउदयेतमतिः
 प्रतोभिन्नकर्तृकत्वात्काप्रत्ययःचित्यःयद्वाप्रेक्ष्यवर्तमानस्य
 त्यध्याहारेणसंबंधःकुचिच्चाङ्गःहंसस्यमार्तिभेमीप्रेक्ष्यानुभ
 योदितेत्येककर्तृकत्वं नदयक्कंप्रेक्षणास्यमतिहेतुत्वेनम
 त्याप्रेक्षणास्याकृत्वादिनियक्कंचेतन्नित्यात्मानुभवदृष्टा
 यामेतन्मनोवृत्तिभेदेनभेमीमुत्प्रेक्षणेचुच्चैर्नरोपाधिनाउ
 दयश्चेत्येककर्तृकत्वंसंभवात् १०६ ॥ श्रीहर्षमित्यादि ॥
 द्वैतीयोक्तयामितोयमगमत्रस्यप्रबंधेमहा काव्येचारुणा
 नैषधीयचरितेसर्गोतिसर्गोत्तलेः द्वयोःपराणोद्वितीयःद्वि

नै.
ष. दि.
वी.
३५

नीयपवद्वैतीयीकः तीयादीकारस्वार्थवक्तव्यः तस्यभावस्त
 ज्ञातयामितोगाणितः प्रबन्धते इति प्रबन्धः तस्मिन्नेषधीयं नल
 संबंधिचरितं वर्णयमानत्वेन तस्मिन् शेषं व्याख्यातचरये प्रा
 सूतेत्यादि सर्गः सोयं द्वितीयः प्रथितगुणगणश्रुतीराजि
 तोभूत् कश्मीरांशासतीत्यादि ॥ इति श्रीनैषधीये महाका
 वेहितीयः सर्गः २ ॥ ओं श्रीगणेशाय नमः ॥ संकोचिता
 भ्यामद्यप्यक्षतिभ्यां नभोविभागात्तदसावतीर्य निवेशदेशात्
 तद्धृतपक्षः पपातधूमावुपभैमिहंसः १ ॥ निवेशपतेस्मिन्नि
 तिनिवेशः तादृशो देशो प्रसारितौ च पक्षौ येन सहंसः भैम्याः स
 मीपेऽपभैमिपपातावतस्यै किंकृत्वा कृतसंकोचाभ्यां पक्षसू
 लाभ्यामाकाशदेशात्तद्धूरमवतीर्य अचतरणमागमनं पत
 नंचोपवेशनंचेति नपौ नरुक्त्वशंका पक्षतिभ्यामितीर्थं भूत
 लक्षणात्तृतीयाकरणेवा १ ॥ आकाशिकः पक्षप्रदाहतायाः
 दितेस्तदायः स्वमुञ्चचारद्वागन्यवित्यस्तदृशः सतस्याः
 संभ्रांतमंतःकरणंचकार २ ॥ पक्षप्रदताहितायाः दितेः
 सकाशात्तदापतनसमयेय आकाशिकः अचिंतितोपनतः
 शब्दः उञ्चचारोदभूत् अकर्मकत्वात्तात्मनेपदं अन्येपुंल्ल
 सुन्यस्ताद्गुण्यात्तस्याभैम्याग्रतः करणं द्वाकृशीञ्चभ्रमंसंधा
 निञ्चकार ३ ॥ नेत्राणि वैदर्भस्तत्तास्मादीनां विमुक्ता तत्रदि
 षयग्रहाणि प्राप्नुतमेकं निरुपात्य त्रुपं ब्रह्मेव चेतांसि यत
 व्रतानां ३ ॥ विदर्भाणामीश्वरो वैदर्भः तस्यैश्वरदत्तत्वात्तस्य
 स्तानस्यास्मादीनां नेत्राणि विमुक्ताः तेषां तेषां विषयाणां
 न्तर्गतकथालापादीनां ग्रहाग्रहणानियैस्तानिर्दृष्ट्या
 निसंतिनिरुपात्य त्रुपं वर्णयितुमशक्यत्रुपंतद्वैसंप्राप्तुः वि
 मुक्तास्तेषां तेषां विषयाणां शब्दस्पर्शादीनां ग्रहाज्ञानानियै
 स्तानियोगिनां चेतांसि निरुपात्य त्रुपं वर्णयितुमशक्यत्रुपं
 परंब्रह्मज्ञानत्रुपमेकमद्वितीयं तद्वैसंयथाप्राप्तुः ३ ॥ हेसं
 तनौ सन्निहितं चरं नमुनेमनाद्यत्रिरिखं बिकायां ग्रहीतका

मादृशिणाशयेनयत्नादसौनिष्पलतांजगाहे ५ ॥ स्वशरी
 रेसन्निहितं चरतं मगलमसौभैसीदृशिणासकम्पेनप्रदृशि
 णाकम्पेनवाशयेनकरेणयत्नार्थं त्रकामासौभैसीनिष्प
 लतांप्रापामित्यद्वेतनावितिसामीप्येसप्तमीवदेगावःसु
 शेरतेइतिवत् यथासुनेश्चित्रवृत्तिःस्विकायांतनौहृदये
 एवसन्निहितं सम्पद्भिः हितं वर्तमानं परमात्माने प्रादृशिणाद
 रवसाशयेनाभिप्रायेणप्रहीतकामाज्ञातमिच्छुः यत्नात्स
 मायेः स्थिरतां निष्पलतां गाहते हंसो विहंगभेदे स्यादकोवि
 लौहयोतरे योगिमन्त्रादिभेदे स्यात्परमात्मनि भेषजे निलो
 भन्तपतौ हंसः शरीरमरुदंतरे इति विश्वः ५ ॥ तामिगिर
 तैरप्यनुमायमायामयेनभैम्याविद्युत्पपात तत्प्राणिमा
 त्मोपरिपातकर्तृमोचं वितेनेल्लतिलाचवेन ५ ॥ अयं हं
 सोभैम्यास्तां मायां निष्पलत्वादिलक्षणाकपटवृत्तिंचेष्टा
 मिः स्तौत्वापि गगनं नोदपताकिंतु ग्रात्मन उपरिपतनशी
 लं भैमीकरं उत्पन्नलक्षतयानिष्फलं चकार पातकामि
 तिलघपतेत्यादिना उरुज ५ ॥ व्यर्थी कृतं पत्रं दयेन तेन त
 थावसायव्यवसायमस्याः परंपरासर्पितहस्ततालंतत्का
 लमालीभिरहस्यतालं ६ ॥ पर्वतेन हंसेन विफलीकृतं
 भैम्याग्रहणोयोगं निश्चित्य परंपरयादत्तहस्ततालं यथा
 भवति तथा सावीभिरुत्तकालमलमहस्यत सचासौ काल
 स्तेति तं अत्यंतसंयोगो द्वितीया परम्परामितिकर्मव्यातिथ
 रे सर्वनाम्नोद्भेभवत इति वक्तव्यं समासवस्त्वबजले बजले
 मिति द्विर्भावः तृतीया समस्योर्वाभावो वक्तव्यः परम्परये
 त्यर्थः ६ ॥ उच्चाटनीयः करतालिका नानादिदानी भव
 तीति हिरेषः याल्येति मांडुह्यति मध्यमेव सात्रेकं पालं भित
 यालिवर्गः ७ ॥ करतालिका नानादिदानी तद्दानी भ
 वतीति हिरेष हंस उच्चाटनीयः प्रसूता ऊः यात्रावसरे माम
 ल्येति सामस्यमेव दुह्यति क्रोधदोहर्षासूर्यार्थानां यं प्रति

नै.
प. त.
दी.
५०

कोपइति संप्रधान संज्ञा इति तथा भैरवा साखीवर्ग उपात्मि
१ ॥ धृताल्पकोपाहसिते साखीनां व्यायेव भास्वतमभिप्र
यातः श्यामायहंसस्य करानवा मेर्मन्दात्तलत्पालगति
स्मयश्चात् ८ ॥ साखीनां हसिते कृताल्पकोपा श्यामा ह्य
एवर्षा भवेच्छ्यामा श्यामा यौवनमध्यस्था वा भैरवी हंसस्य क
रेणाग्रामेः लज्जया दृश्या सती पञ्चालुगति स्मयथा सूर्यसं
मुखगंतः पुंसः श्यायाहंसस्य रवेः करणाम संस्पर्शात् दृश्याः
माक्षुस्मा मंदोदौर्मंदलोचने शुल्लं द्याग्राह्या सती रस्येव प
ञ्चालुगति तथेत्यर्थः ८ ॥ शक्तानहंसाभिमुखी पुनरुत्ते
यत्रैति तातादिच्छलहस्यमाना साहस्यनैवाशङ्कनी भवे
न्नेभाविप्रिया वेदक पृष्ठहंसः ९ ॥ रविश्चेतश्चन्द्रो हंसो
हंसः सत्यासी च हंसाभिमुखी तवयात्रानशक्तेति ताभिः स
खीभिः पुनः शब्दश्चलेन हस्यमाना भैरवी वभाषे भाविप्रि
या वेदको भावि शुभसूचकः शब्दश्चलेन भावि भर्तृज्ञाप
कश्चैष हंसो मे नैवाशङ्कनी भवेत्तद्वृष्टानिष्टसूचकं शङ्कने
न शङ्कनमशङ्कनेततः सिः प्रशङ्कनं माभूत्तद्व्यर्थः पक्षि
पक्षेन शङ्कनिरशङ्कनिततः सिप्रंत्ययः प्रपत्ती संन्यासी
सूर्यो वान भवेत्त किंतु पक्षे वेत्यर्थः ९ ॥ हंसोऽप्यहंसो
गतेः स्रदत्पाः पुरः पुरश्चारुचरन्वभासे वैलक्ष्यहोतोरि
ति मीतदीयामये नृकृत्योपहसत्रिवोच्चैः १० ॥ हंसस्य ग
र्भातिर्यस्याः सा शोभना दंतायस्याः सा सदती वयासि दंतस्य
दत्त इति वर्तमाने स्त्रियां संज्ञायामिति दत्रादेशः तस्याः पु
रः पुरश्चारुचरन्तस्याप्येव लक्ष्यजननाय भैरवी संवर्ध
नी गतिमये नृकृत्योच्चैरुपहसत्रिव सहंसो वभासे अपि
शब्दो भैरवी क्रियायाहंसा क्रियायाश्च समुच्चयमाह १० ॥
प्रदेप्रदे भाविनि भाविनी तं यथा करप्राप्य सर्वेति नूनं तथा
सा खिलं चलतालता सप्रतार्यते नाचक्षुषेक्षुषांगी ११ ॥
भावो ग्रहणाभिप्रायोऽर्था प्रतीति भाविनी सा भैरवी भाविनि

अग्रिमेचरणान्यासेहंसंकरप्राप्यनिश्चयेननयथाजानीते
 तथासखिलंचलतातेनहंसंनवंचयित्वाकृशांगीलतासुग्रा
 कृष्ट ११ ॥ कृषानिषिद्धालिजनोयदेनांछायादितीयांकल
 यांचकार तदाश्रमाभःकणधृषितांगीसकीरवमानुषवा
 गवासीत् १२ ॥ कोपेननिवारितसावीजनोस्त्रायाकांतिः
 शरीरस्त्रायाच सैवद्वितीयायस्यास्तां पकाकिनीमित्थुके
 मंगलस्यादित्येवमाह ईदृशीतांभैसीयदाज्ञातवान्तदा
 प्रस्वेदोदबिंदुभिरलेकनोगीसहंसोमानुषीवागपस्यासौई
 दृशस्मन्मुकवत्त्वभाष १३ ॥ अयेकियचावडपैषिहरेय
 र्यपरिश्चास्यसिवाकिमर्थ इदेतितेभीरपिकिंजुबालेविलो
 कयंत्यानचनावलीः १४ ॥ अयेभैमिकियइरेयावडपैषि
 व्यर्थकिमर्थवापरिश्चास्यसिक्लिशपसिकिमित्यमितिपाटे
 इत्यमेवनिष्कारमेवकिंक्लिशपसीतिभावः हेवालेनिविडा
 वनपंक्तौःपश्यंत्यास्तेभीरपिकिंजनोदेति १५ ॥ दृष्टार्थं
 तीमपदेपदंत्वांमरुलूलत्यलुवपाणिकस्यैः आलीवपश्य
 प्रतिषेधंतीयंकपोतर्जंकारागिरावनाली १६ ॥ दृष्टाश्र
 स्थानेपदंत्वांत्वांयइवनपंक्तिर्वातान्दोलितकरकस्यैः
 कपोतानांजंकारवाचाचसावीवनिषेधतिपश्यकिरेतिपा
 टेकिरतिविदिपतीतिकिरइगुपथज्ञात्रीकिरेःकःकपो
 तर्जंकारस्यकिरा १७ ॥ धार्यःकथंकारमहंभवत्याविय
 द्विहारीवसुथैकगत्या अहोशिशुत्वंतवावंडितंनस्मरस्या
 साव्यावयसाप्पनेन १८ ॥ वसुधायामेवैकायतिर्यस्याःसा
 वैसुथैवैकमिति र्यस्याइतिवार्दयश्याभवत्याग्राकाशसंचा
 रीकथंकारमहंधार्यः अनेनस्मरस्यसाव्यावयसायौवनेना
 पितवशिमुत्वंकालंंचापलंनवंडितंप्रश्रुतकः अहोयो
 वनेसत्यपिशिशुत्वानपगमादासुर्यंकथंकारमितिअन्या
 यैवंकथमित्यंसिद्धाप्रयोगश्रुतिराशुल् १९ ॥ सह
 स्वपत्रासनपत्रहंसंवंशस्यपत्राणिपतत्रिणःसः अस्माह

नै.
प्र. ल.
दी.
ध।

शं चादुरं सा मृतानि स्वर्लोकलोकेन रडर्लभानि अस्मवाह
नहं सर्वं शस्य पत्राणि पद्विणाः सः साहायक दाना लोपोप
त्राणि पत्राणावयं स इत्यर्थः वांशस्येति वेणुस्त्रलात्पत्रा
णीत्याहा प्रसादशो प्रियवचनरसा मृतानि स्वर्लोकजनेभ्य
इतरेर्डर्लभानि ताकि मयं मदर्थं लिख्यंसीति भावः १३ ॥
स्वर्गापगाहे ममृणा लिनी नाना ला मृणा ला प्रभुजो भजामः
प्रत्रानुप्रपातनुप्रपत्राङ्कि कार्ये निदानादिगुणानधीते १४ः
मंदा कि नो स्वर्णा घमिनी नाना ला देहा मृणा ला प्राणि च भु
जते इति नाला मृणा ला प्रभुजः नल संबंधि नो नाला वय
मिति व्याचक्षते ईदृशा वयमद्यमानात्र यो ग्वां शरीरसौंदर्य
समृद्धिं प्राप्नुमः उपक्रुद्धिमिति क्रत्यक इति प्रकृति भावः १
कार्ये हि कारणा नुप्रपान्ना लभते समवायकारणगुणैः
त्वत्कार्यगता गुणा आरभ्येते सा कंत कार्य शरीरगुणभूता
स्वर्णा कान्तिः कारणा हे ममृणा लंगुणै रारजेति भावः १५ ॥
धातुर्निदेशादिह नैषधीयं लीला सरः सेवित मागतेषु है
मेषु हे सेषु हे मेक एव भ्रमामि भूलो कं विलोक नो द्वा १६ ॥
निषधानां मीश्वरो निषधेषु विदितो वां नैषधः तस्येष्ट रत्नत्रवि
दित इत्यं एर तत्संबंधि नैषधेयं वृद्धा स्त्रः स्पष्टमिदं १७ ॥
विधेः कदाचिद्भ्रमणो विलासेषु मातरेभ्यः स्वमहत्तरेभ्यः १
स्कंदस्य विष्णोति मदां तदादि आभ्यामि नाविष्म मविष्म गो
पि १० ॥ कदाचिद्भ्रमणो भ्रमणी विलासे लोकेषु भ्रमणा
कौतुके आंतेभ्यः स्वमहत्तरेभ्यः प्रसन्नजले ज्योष्टेभ्यो हे सेभ्यः
स्कंदस्य विष्णोति मदां तेषु आंतेषु तद्भारमग्रहीषं तदा प्र
भृत्य विद्यमानो विष्मो यस्मिन्कर्मणि अविष्म मयथा भव
ति तथा विष्मं गच्छतीति विष्मं गच्छंतीति जगद्वदनशीलोपी
त्यर्थः ईदृशोऽपि न आंते भवामि १० ॥ वंधाय दिव्येन तिर
स्त्रिक्ताश्च त्वाशादि रासां दिन पौरुषः स्यात् एकं विना माह
शितत्रयस्य स्वर्भोगभार्यै विरलोदयस्य ११ ॥ दिव्ये माह शि

तिर्यग्जातोकाश्चित्पाशादिः वागुगप्रभुर्विबन्धनं बन्धनाया
धिगतं शाक्तिकोणास्यात् विरलोदयस्य विरलजन्मनो विर
लश्रेयसो वारनस्यैकं तत्प्रसिद्धं स्वर्भोगभास्यं विना स्वर्भोग
विभागमेवं बभूवति न पाशादीत्यर्थः अथ च विगतो रेफो य
स्यासौ विरः लस्य लकारस्योदयो लोदयः विरलोदयस्य नर
स्य नरशब्दस्य रेफस्य स्थाने लकारसन्निवेशोक्तनेन लस्येति
भवति तस्य नलस्यैकं स्वर्भोगं भोगविनेत्यर्थः ३१ ॥ इष्टे
नष्टेन नरस्य वश्याः स्वर्भोगमत्रापि सृजं त्यमर्त्याः महीरु
हादो हृदसे कशक्ते शकालिकां कोरकमुद्गिरंति ३२ ॥ नर
स्य स्वर्भोगभास्यमेव जतः इत्यत आह इष्टेन यज्ञेन नष्टेन वा
पीकृपावननादिना वश्या देवादो हृदसे कशक्ते रिच्छा पुरः
णशक्तेः हेतोः अथ दोहद इच्छाकांक्षेत्यमरः भूलोकेऽपि न
रस्य स्वर्भोगं सृजंति तथा इष्टेनाभिलषितेन नष्टेन वश्याग्र
धीना वृक्षाश्च दोहदसे कशक्तेः गर्भादानौषधिनिक्षेपसाम
र्थ्यादकाले भवं कोकं प्रकटयन्ति अत्रापि नरस्येति सिद्धं
३३ ॥ सुवर्णाशोलादवतीर्य तर्णं स्ववाहिनीवारिकणावकी
र्णैः तं वीजयामः स्मरकेलिकाले पदैर्नृपं चामरवद्धस
त्विः ३४ ॥ शीघ्रं मेरोरभास्य स्वर्गं गोदकविंडकारं विनैश्च
मरैर्वद्धं साव्यं सादृश्यं यैस्तैरमरैर्देवैर्वद्धं साव्यं प्रीतिर्येषु तै
रिति चेदृशैः पदैस्तं नृपं स्मरत क्रीडासमये वीजयामः चेति
च शब्दसंबद्धः देवा अपि सृजंति वयमपि वीजयाम इति प
र्वलोकेन समुच्चयः इति समयेऽपि तिर्यग्जातीनां पारावता
दीनामिव हंसानां मयि सन्निधानं यत्कृतमेव ३५ ॥ क्रियेत
चेत्साधविभक्तिचिन्ता व्याक्रियतदा सा प्रथममभिधेया यास्वौ
जसां साधयितुं विलासैस्तान् वत्तमाना मपदं वज्रस्यात् ३६
साधना सज्जनानां विभक्तिर्विभजं नंतं चिन्ता क्रियेत चेन्न दासा
नलव्यक्तिः पूर्वमभिधेया कथनीया यास्वौ जसां निजतेज
सां विलासैर्व्यापारैर्वज्रनामपदं नमनं नामः स न विद्यते येषां

नै.
ष. ल.
दी.
ध.

तां प्रनामाः शत्रुवलेषां स्थानं साधयितुं तावत्सा कल्पेन शक्ता
स्यात् अथ च साधु शत्रुपूर्वोणा विभक्तीनां प्रथमादीनां चिन्ता
क्रियते चेत्तदा साव्यक्तिविभक्तिः प्रथमाभिधेया स्वीदसां स
गैजसिति प्रत्ययानां विलासैः प्राक्रिया व्यापारैर्बहुनामप्रीति
पादिकं पदं समिद्धं ततया पदद्वयेण साधयितुं निष्पद्यितुं
तावत्तमा स्यादिति धनिः यास्योजसामिति पादे आस्यमुत्
स्यगैजसामिति न लपत्तेर्यः सिगैजसीति द्वितीयार्थः पत्तः
त्कलापकात्रसारेण १५ ॥ राजासयज्याविबुधव्रजत्राकु
त्वाधराज्योपमयेव राज्यं भुंक्तेऽश्वितश्चोत्रियसात्कृतश्रीः प
र्वत्वहोशेषमशेषमन्त्रं १५ ॥ यज्यान्तविधिनेष्टवानसय
जोः कुनिम्यज्या राजाधरेयस्ते आज्यसाम्येनैवाधनिमार्गेय
द्राज्यं तत्साम्येन च सर्वजनोपभोग्यत्वात् उपमयेवेति पादे
तत्सादृश्येनैवोत्प्रेक्षा राज्यं विबुधव्रजत्राकुत्वादेव समूहाय
विद्वत्समूहाय च देयं कृत्वा देयव्रतेति त्राप्रत्ययः अश्वितश्चो
त्रियेभ्यो देया कृता श्रीर्येन स अश्वितश्चोत्रियमात्कृतश्रीश्चुका
रात्सातिप्रत्ययः श्लोकनिर्देशापेक्षया पूर्वमाज्यं शेषं यज्ञोद्
तं भुंक्ते ग्रन्थं राज्यमशेषं समस्तं भुंक्ते होयत्पूर्वं भुज्यते तदश्वि
षं यत् पश्चात् शेषमिति लोकप्रसिद्धिः अत्र विपरितमि
त्याश्चर्यं अत्र सज्यविबुधव्रजत्राकुत्वेति अश्वितश्चोत्रियसात्कृ
तश्रीरित्यनयोः पौनरुक्त्यपरिहारे प्रयत्ननीयं १५ ॥ दारिद्र्य
दारिद्र्यविणोच्चवर्षे रमोच्चमेव व्रतमर्थिसार्थं संतुष्टमिष्टानित
मिष्टदेवेनायंतिकेनामनलोकनार्थं १६ ॥ दारिद्र्यं दारयंती
ति दारिद्र्यदारीणि द्रविणसमूहवर्षाणितैः कृत्वा याचकवृत्ते
अबन्धमेव व्रतं यस्मिन् नायमिष्टायायेः दृष्टायागैः संतोषिता दे
वा येन तं संतुष्टं न लंकेयाचकाः दृष्टानि अभिमतानि नया
चंते पितृसर्वेपि यजेऊः प्रत्यये दृष्टशत्रुः अथ च दारिद्र्यना
शकजलप्रवाहवर्षैः कृत्वा वर्षाभावे सस्यादि दारिद्र्यं भवती
ति अर्थिसार्थं मोक्षमेव व्रतं दृष्टा अभिलाषिता देवा यस्मिन् लो

कनायमिदं संतुष्टं संतुष्टं केचिदसिन्नानि नया च ते इत्यर्थोतरध
 निःप्रविणशब्दोपनेजलेचस्यते १५ ॥ अस्माकिलप्रोत्रस
 पांविधायरंभाचिरंभामतलोनलस्य तत्रात्ररक्तानमनाप्यभे
 जेतत्रामयंथात्रलकुवरंसा १६ ॥ अस्माकिलप्रसदितिपंच
 मीवर्जवचनं अस्माककाशात्रलस्यानुपमांभाकांतिचिरंकर्णा
 मृतं कृत्यारंभातत्रनलेनुरक्तसंतीतं नलमलज्वातस्यनलस्य
 नासलेशात्रलेत्यद्वयसंबंधात्मांभानलकुवरं ऊवेरतन
 यप्राप्य किलेत्पुत्रेदायांलेशोपिगंधः संवाधो गुह्यसंकट
 योर्द्वयो रित्यमरः गंधोगंधकश्रासोदेगर्वलेशोभदानयोः १६ ॥
 स्वर्लोका मस्माभिरितः प्रयातैः केलेषु उद्भानगुणात्रिपीय १
 हाहेति गायन्यदशोचितेन नात्रैवहाहाहरिगायनोभूत् १७
 केलीषु व्रीडासनस्यनलस्यगीतगुणानासाद्येतोभूलोकात्
 स्वर्लोकां प्रयातैरस्माभिर्यायन्हाहेतियदंशोचि गायत्रिंश्र
 गायनः हाहेत्यस्माभिर्यतोशोचिशोचित इत्यर्थः तेनैवाभिधा
 नेन तेनैव हेतुना वाह्यरिगायनो हाहाग्रभूत् हाहेति प्रसिद्धा
 जात इत्यर्थः यडं हाहाहूहूचैव माघां गंधर्वा इति १७ ॥
 सुखं सदारस्तुडदारभावं हृष्यन्तु लोमपुलोमजायाः पु
 ऐननालोक उलोकपालः प्रमोदवाष्पाव्रतनेत्रमालः १
 ८ ॥ दारसहितः शक्रस्तस्यनलस्योदार्यं सुखं नृ प्रनेदास्तु
 मूरितनेत्रपंक्तिस्मन् तत्समये पवशशपावरंवारमुदचंतं पुल
 कं भागेन नादातीत् शशपानलविषये सुंगारदससात्रिक
 भावोरोमांच इति केचित् अद्भुतोदार्यं सुवर्णारसावेशाद्रोमां
 चोदयः तद्दर्शने शक्रस्य सुंगारसात्रिकशंकासादिति दद
 र्शनमाशास्यत इति वयं वृमः अत्रोचितः पदः सुहृदये ग्रीह्यः
 गेदार्यवर्णने सुंगारभावोदयः कथमित्यादिचितं १७ ॥ सा
 पीप्सु शीप्सु एव नितद्गुणोद्यन्मसद्भवेतोहरतो धिशुः अद्भुत
 पाणी गुणिरुद्धकर्णा कदान कंडयनकैतवेन १८ ॥ इति
 शिवे वलाष्टेतोहरतो नलगुणोद्योः सुखानिसति प्रथं शंभोव

नै.
ब. ल.
ही.
धु

र्थशंभुः अर्थनपुंसकमिति समासः पुंस्यर्थार्थसमेशको इत्यमरः
 प्रसिद्धासाधार्यतिपिकं इत्यनव्याजेनांगुल्यापिहितकर्णाकरा
 नाभूदपित्तसर्वदेवश्रुताश्चेत्यावृत्त्या अपि चेतोहरेर्यक रितिसंभा
 वनयागुणोत्कर्षः अश्रुवणात्पार्वत्यास्सतीत्वमित्युभयमपि सं
 पादनीयं ३५ ॥ अलंलंगेधर्वविधो विधाता रुण्डिमौ नैस्यमि
 षेणवाणी उत्कंदमालं व्यरसस्यत्तमो नैवेदतां वेदजडः सवक्रां
 ३० ॥ धर्मकरणे अत्यंतं लगन् आसक्तो भवन् विधाता मौन
 स्यव्याजेन वाणी वाचं निरुद्धे नियमयति न वक्रोत्पथः उचित
 मेतदस्य मौनं यतः सवेधाः न स्य नलस्य कंदमालिं गप्यतां न
 धारसस्य सुंगारादेरुत्तमां वक्रां व्यंग्यलक्षणा यक्रां न वेद यतो
 वेदजडः न हि सर्वदा वेदाध्ययननिष्ठो विविधरसनिर्भरं व्यंग्य
 र्थमयं वाचं वक्तुमीष्टे तथा विधाता पिता दृशी वाचं वक्तुम
 जानानो मौनव्याजेन नियमयति स्मेत्यर्थः अथ च विधाता धा
 र्मकर्मणि लग्नो मौनस्य मना वाणी पत्नी नियमयति धर्मप्रव
 णो हि पत्नी तथानियमयति यथा परमेश्वरशेषु नाभिलाषं क
 रीत् न अप्यभिलाषं तथा विधाता पौत्यर्थः परंतु वेदजडः स न
 लस्य कंदमालिं व्यरसस्य रतिरसस्यत्तमां वक्रां ऊटिलचरि
 तां तां वाणी न वेद न हि वेदजडो चतुर्वचेताः स्त्री चरितं सुविद
 र्ग्यो भवति रसस्येति पुराणगुणोत्पादिना घृष्टी समासनिषेध
 सामर्थ्यात्कर्तारिषष्टी प्रक्षेपतीयापि भवति अत्र स्त्रीषेण भा
 रत्या नलानुगोवाणीतो न साक्षादिति नानौचित्यदोषः ३॥
 श्रियः तदालिं गन भूत्रभूता व्रतद्वितीः कापि पतिः व्रतायाः
 समस्तभूतात्मतया न भूतं तद्भर्तृरीर्ष्या कल्लषा एनापि ३॥
 पतिव्रताया लक्ष्म्या नलालिं गन जाता व्रतद्वितीः कापि न जा
 ता तत्र हेतुः तस्या लक्ष्म्या भर्तृर्विस्मोः सर्वभूतस्वप्नप्रतया
 अतएव न भूतं अस्त्वयानि मित्रपापलेशेनापि नाभाविनली
 पिस्वयं वतमानत्वात् नलस्यापि विस्मृत्पत्वादित्यर्थः ३॥
 धिक्त्रं विधेः प्राणिमजातलक्त्रं निर्मातयः पर्वणिं पूर्णमिडं १

मन्ये सविज्ञः स्मृततन्मावशीः कृत्तार्थमौक्त्यवधुर्भियक्तं
३१ ॥ व्रज्याणां तमजातलज्जं कंठं अधिक्यः करः पर्वणि पूर्णमि
दं स्मृतिनलमुवेसतीति शेषः अथ वा स ब्रह्मा करो वा विज्ञः
तिमन्येयः स्मृतनलमुवेकांतिः कृत्तैकांशं तमिदं ह शिरसि
गैज्जुत्तत्याजं उक्त उत्सर्गं ३२ ॥ निलीयते स्त्री विधुरः स्वजैत्रं
श्रुत्वा विधुस्तस्य मुवेकांतिः स्तरे स मुद्रस्य कदापि पूरेक
दा विदध्रभ्रमदध्रगर्भं ३३ ॥ नो स्माकं मुवातजे त्रेवजैत्रे न
लस्य मुवे श्रुत्वा लजा विधु रश्चन्द्रः कदाचित् स्तरे स्तरे निली
यते अमावस्यायां कदाचित् स मुद्रपूरे अस्तमये कदाचिदाका
शे भ्रमतो मेव स्य गर्भं घोदिवोद्देसि यामभ्रं अभ्रं मेवो वारिवाह
इत्यमरः ३३ ॥ संज्ञाप्य नः स्वध्वजधृत्यवर्गान् दैत्यारि रत्नं न
ला स्य नृत्ये उत्संगैः कचनाभिः सरोजपी - द्यात्तर्विलज्जं रमते र
मायां ३४ ॥ दैत्यारिर्विस्तः स्वध्वजस्य गरुडस्य सेवकवर्गाश्च
स्नान्कमलातिशयाग्निनलमुवेस्तोत्राय संज्ञाप्य संज्ञया आदि
प्रपतयानलमुवेस्तस्य मुक्तलीभवन्नाभिकमलेन पीता त्रि
गीर्णा दंतं हिताद्भुजः सकाशाद्देतोर्वा विलज्जं लज्जारहितं
यथा भवति तस्या लक्ष्मीविषये व्रीडति अन्नमति क्रांतस्य
ज्ञेयं यमेव स कलीकरणे हेतुः स्तवः स्तोत्रं नृतिः स्तुतिः ३५
देवाभिः रास्ये गणनादिवादिद्वात्रिंशता दंतमग्नीभिरेतः चतु
र्दशाष्टादशचात्रविद्याहेधापि संतीति शाशंसवेधाः ३५ ॥
द्वौ च त्रिंशश्च द्वात्रिंशतश्च षट्पनः सांख्यायामवज्ज्वीत्याशीत्यो
रित्यात्वं द्वात्रिंशता द्वात्रिंशत्सांख्याभिः विंशत्याद्याः सदैकत्वे
ति नियमेनैकवचनं दशनस्त्वह्माभिः देवाभिः कृत्वा ब्रह्मास्यं
तरोस्ये स्यात्तमथे चतुर्दशाष्टादशचात्रविद्याहेधापि संतीति गण
रादिव गणनं कृत्वेव शाशंसं कर्मणाल्पः लोपे पंचमी वृक्त्या
उपात्तविषयं किंचिदुपात्तक्रियं स्यात् अथेदित्क्रियं चैव त्रि
धा पादानं मुच्यते ग्रामादायाति चैत्रोसौ मेवादिघोतने उडित
ऊतो भवान्क्रमेणैषा मुदाहरणयोजना ३५ ॥ अत्रियानरेन्द्रस्य

नै.
व. ल.
दी.
धध

निरीक्ष्यतस्मिन्सारास्मरेन्द्रावपिनस्मरतः वासेनसम्यक्कमयो
 चतस्मिन्नुच्चैर्नदधःखलंशेषबुद्धौ ३१ ॥ तस्यमलोस्यप्रि
 योशोभासम्यदोदृष्टाकामशक्रावपिनस्मरतःतस्मिन्त्रलेभू
 मिसहिस्तयोःसम्यक्प्रियाशेषबुद्धौपाणीद्विजिनौबुद्धौ
 नदधःमनसापिनस्मरतःद्वितितोयोःतुमायककेक्षमःश
 केहितेविष्णु ३२ ॥ विनापतत्रेविनतातत्त्वजैःसमीरणोरीक्षा
 एलत्तणीयैःमनोभिगसीदन्नाप्रमाणैर्ननिर्जितादिक्कत
 मातदस्यैः ३३ ॥ पदंविनागरुडैःनेत्रदृष्टैर्वीर्यभिःमहत्प्र
 माणैर्मनोभिस्तस्यनलस्यास्यैःकतमादिद्वलंविताग्रासीद
 पित्तसर्वापि ३४ ॥ संग्रामभूमीषुभवत्परीणामस्यैर्नदीमातृ
 कतांगतास्त नद्वापद्वारापवनाशनानांयजत्रजीयैरसभिः
 सभिर्त्तं ३५ ॥ वैराणांशोणितैर्नदीमातृकतांवर्षेविनैवये
 पुनदीजलेनसस्यनिस्यत्रिस्तेदेशानदीमातृकाउच्यते यदु
 क्तदेशोनघंबुदृष्टंबुसस्यत्रवीहिपालितःस्यान्नदीमातृको
 देवमातृकश्चयथाक्रममिति नदीमातायासांतानदीमातृ
 काद्वितीयासांभावस्तत्रातांसांवरणभूमिपुतस्यनलस्यवाण
 परंपरापवपवनाशनाःसर्पाःतेषांयजससृहसंबंधिभिःप्रा
 णवायभिःसभिर्त्तंभिद्वाणांससृद्धिर्भवतितस्यवाणारिजस
 सृहप्राणान्भक्ष्यतांनयंतीत्यर्थः अथयविभज्जतेत्यादिनासं
 ज्यर्थसमासःगोष्टाधनिवद्वाव्रजाः ३६ ॥ यशोयदस्याजनि
 संयगेषुकंडलभावंभाणताभुजेन हेतोर्गुणादेवदिगापगा
 लीकुलंकर्षत्व्यसनंतदीयं ३७ ॥ कंडूरस्यास्तीतिर्कंडूला
 सिधादिभ्योत्तःतस्यभावंभजतास्यनलस्यभुजेनरणेषुयद्य
 शउत्पादितंतदीयंतस्ययशसःसंबंधिदिचापगालीकुलक
 षत्व्यसनंदिशांपवापगानघःतासांपंक्तैःकुलंकर्षंतस्यभा
 वस्तच्चंतद्रेय्यसनंदेतोःकंडूलभुजस्यगुणादवयवशसोदि
 क्तुलकंडूयनगुणाःकारणभूतभुजकंडूयनगुणाडत्यन्न
 त्यर्थः कुलंकर्षइतिसर्वकुलाश्रकरीषेषुकर्षइतिवश

३५ ॥ यदित्रिलोकीगणनापरस्यात्तस्यास्समातिर्यदिनाय
 षः स्यात् पारेपरार्थेगणितं यदि स्याद्गुणयतिः शेषगुणोपि स स्या
 त् ४० ॥ त्रिलोकीसर्वापि यदि गणनायां उत्पद्यते तस्यात्
 स्यात्त्रिलोक्याग्रायकषासमातिर्यभिनस्यात् परार्थस्यपारेपर
 र्थेगणितं संख्यायंदि स्यात् तस्यात्त्रिलोक्या पारेमध्येषस्या
 वेति समासः तदा सनलोगोयः गणयितं शक्याः निःशेषागु
 णाय स्पेष्टशोपि भवेत्त गणनीयं त गणयंत्राणयोगोरेयः ४० ॥
 प्रवारितद्वारतयातिरश्चामंतःपुरेतस्य निविशपरतः गतेषु
 म्येषाधिकविशेषमध्यापयामः परमाणमध्याः ४१ ॥ तिदश्चां
 पद्यादीनामनिषिद्धद्वारतयातस्य नलस्योतः पुरेप्रविशपरम्ये
 शुगमनेषाधिकं विशेषं परमाणमध्याप्रतिस्मृत्तावलगाः श्रं
 तः पुरस्त्रियोप्यापयामः गतिविशेषां शिदयामद्वत्यर्थः ४२ ॥
 पीयूषधारानधराभिरंतस्तासोरसोदन्वतिमज्जयामः रंभादि
 सौभाग्यपरहः कथाभिः काव्येन काव्यं सृजंताहताभिः ४३ ॥
 काव्यं कव्यकर्मप्रदधादिकं रचयतामुक्तेणाहताभिरसृतया
 रायाप्रनृताभिः रंभादिवशीकराणां शक्तिरहस्यं तस्य कथाभिः
 तामामंतः पुरस्त्रीणामंतर्हृदयमानंदसमुद्भेदमज्जयामः ४४ ॥
 काभिर्नतत्राभिनवस्मरताविश्वासनिक्षेपवर्णाङ्गियेवा २
 जिज्ञेति यत्रैव ज्ञतोपतिर्यक्तश्चित्रिरश्च स पतेन तेन ४५ ॥
 तत्रांतःपुरेप्रत्यग्रकामाज्ञाप्रयमात्ररागपवविश्वासनिक्षेपः
 तस्याहं वणिक् काभिन्नवाक्रियेकयावास्वकामरहस्यं मयि
 नक्रयते इत्यर्थः तत्र हेतुयतो हेतोतिर्यकत्वादिः क्रतो
 पि नलज्जते कश्चिदपि तिदश्चः सकाशात्तलज्जते तेन कारणे
 नेत्यर्थः ४६ ॥ कर्ता च सा सत्यपि नात्यमेति योगादबंधे हृदि
 यां निरुंधे विविंचि नाना ननु वाददौ तसमाधिशास्त्रकृतिपु
 णं कार्णः ४७ ॥ ब्रह्माणो बज्रमुक्कथनेन प्रदर्शितस्य यो
 गस्यास्य संवर्णेन पूर्णकार्णः ग्रहं यां वार्तां हृदियोगादुपा
 येन हृदि निरुद्धसासत्यपि वार्तास्येति किमुता सतीनाशहः

नै.
ष. ज.
वी.
ध.

प्रतिषेधेयद्वा सत्यपि वाजाप्रशस्तापि हास्येन मिथ्योदितापीति
 चान्येनैति किञ्चन सतीत्यर्थः अन्येन कथितं रहस्यं हृदयं पंथ
 रयामि नान्यं प्राचयामीति भावः अथ चाहं ब्रह्म मुवाच न यो
 गशास्त्रो योगात्समाधि नोयां विद्यामविद्यमाना मां पिह दंयेथा
 रयामि सान्येनैति त्रामन्नुवेत्तीत्यर्थः अथ च यां स्थिं प्रयाया
 न्नीरं भेदं दिनियमयामि साधकसत्यपि पुंश्च ल्यापि प्रार्तावामद
 नात्र गवा अन्यं भर्तृव्यतिरिक्तं नैति सत्येव भवतीत्यर्थः वार्ता
 दृत्तौ जनश्रुतौ वार्तं फलान्यरोगेपि त्रिषु फलचक्षुतादृते सत्ये
 साधौ विद्यमाने प्रशस्ते भ्याहते च सत् ५५ ॥ नलाश्रयेणात्रि
 दिवोपभोगं तवानवाप्यलभते वतान्या ऊमुदनीवेनुपरिग्रहे
 ण ज्योत्स्नोत्सवं उर्लभं बुजिन्याः ५५ ॥ तवाप्राप्यं स्वर्भोगं न
 लाश्रयेणान्यालभते प्राप्यते वतवेदेवर्तमानसामीप्येवर्तमा
 नवद्वा प्रामोतीति वावज्वलुभत्वात् पद्मिन्या उर्लभं ज्योत्स्नो
 त्सवं उर्लभं परिग्रहेण ऊमुदिनीव ५५ ॥ तत्रैष धान्दतया डरा
 पंशर्मत्वया सपत्न्युतवाटजन्म रसालवन्त्या मधुपानुविद्धं सो
 भाग्यमप्राप्तवसंतपव ५६ ॥ ततो हेतो रस्मडदीरितप्रियवच
 न जानं सर्वत्वयानलेनां परिणीततया दुष्प्रापं किमिवाप्राप्तव
 संतया सहकारवन्त्या भ्रमरसंबंधं सोभाग्यमिव ५६ ॥ तस्यैव
 वायास्यसि किं नुहं नुहं मनः केन विधेः प्रविश्य अजातपा
 णिग्रहणासिता वडूपस्वहृपातिशयाश्रयश्च ५७ ॥ अथ वा
 तस्य नलस्यैव हं किं नुयास्यसि किं नैति पाटेन यास्यसि किम
 पितयास्यस्येवेत्यर्थः केन वा ब्रह्मणे मनः प्रविश्य नुहं ताव
 त्प्रथममजातपरिणयनासि नृपस्य सोभाग्यस्य स्वहृपस्य स्व
 भावस्य च योयमतिशयस्तस्याश्रयश्चासि श्रुतो नलसंबंधयो
 ग्यातस्य हंतयास्यसीत्यर्थः ५७ ॥ निशाशां कं शिवयारि
 रीशां प्रियाहं रियोजयतः प्रहीतः विधेरपि स्वारसिकः प्रया
 सः परस्परं योग्यसमागमाय ५८ ॥ ब्रह्मणोपि मनस्सामा
 न्यतो वगम्यते इत्याह चंद्रं जन्याहं रंगिरिजया हरिलक्ष्म्यायो

जयतोविधेरपिपरस्परंयोग्ययोःसंबंधायस्वारसिकःस्वाभा
विकःप्रयासःप्रतीतःप्राख्यातःविधिंरपिस्वरसेनयोग्यसंबंध
धायप्रयतमानोदृष्टःअतो नलस्यतवचसंबंधं कुर्यादित्यर्थः
४८ ॥ वेलातिगस्त्रेणगुणजिवेणनयोग्योग्यासिनलेतरे
ए सन्तर्भ्यतेदर्भगुणेनमल्लीमालानसृद्धीभृशकर्कशेन ४
५ ॥ वेलामतिगच्छतीतिवेलातिगःप्रमर्षादइत्यर्थः स्त्री
णामंमीस्त्रेणगुणःस्त्रीपुंसाभ्यांनान्पूणोभवनादितिनल्
तेषांशजित्तस्यवेणःप्रवाहद्वया ईदृशीत्वंनलादन्येनसंब
धयोग्यानासितयाहि कोमलामल्लीमालात्पंतकर्कशेनदर्भ
गुणेनकशरज्जनसन्तुव्यतेनग्रथ्यतेइभिग्रन्येप्रबुधुविक्क
तौवेलाकालमर्षादयोरापि सेतौचवरणेवेणीनदीवाहीचो
कश्चयेइत्यमरः ४५ ॥ विधिवधुस्त्राष्टिमष्टस्यमेवतद्यान
कग्योनलकोलियोग्यां त्वन्नामवर्णाद्वकंणीपीत्वा मयास्य
संक्रोडतिचक्रचक्रे ४० ॥ कर्गवहतीति कर्गःतद्वहतिर
यकगप्रसगमितियत् तस्यत्रस्त्राणोयानेरयेकग्योहंन
लसंभोग्योग्यांस्त्रीपुंस्त्रिविधिमष्टस्यमेवास्त्रस्त्राणोरयस्य
चक्रचक्रेचक्रसुसूहेसंक्रोडतिशब्दायमानेसतिमयात्वन्ना
मवर्णाद्वकंणीपीताग्रासन् तस्मिन्कथयतिसतीत्यर्थोत्ति
डं संक्रोडतीतिसमोक्तेजनेइतिवक्तव्यमितिप्रकटासात्पर
सैपदित्वाच्च ४० ॥ अन्येनपत्यात्वयियोजितायांविज्ञा
त्वकीर्त्यागतजन्मनोवा जनाप्रवादांबुधिसुत्तरीतंविधावि
धातःकतमातरीःस्यात् ४१ ॥ अथवानिपुणत्वकृतयाकी
र्त्यातीतवयसोविधेर्नलादन्येनपत्यात्वयियोजितायांसत्यां
जनकतनिंदासमुद्रंलंछितंकतमाविधाप्रकारेविधाविधा
नं व्यापारोवातरीःनौकास्यात्तनकापीत्यर्थः अथकतकारी
विधिरितिनिंदा तरतिस्त्वतेइतितरीःतरंत्यनयेतिवाप्रवि
वृत्तंतेविभ्यर्द् ४२ ॥ आलोतदप्रस्ततंचिंतयालंमयासित
त्विप्रमितातिवेलं सोहंतदागःपरिमार्ष्टुकामःतवेसितंकिं

नै.
ष. ल.
दी.
ध.

विद्येभिधेहि ५२ ॥ तत्रलवर्णनमास्तामप्रस्तुतविचारेणा
लेभोस्तस्मिन्मयात्पर्थेवंजसमयंवावेदितासि अतिवेलभूषा
त्पर्थोत्रिमात्रीज्ञादनिभरं अतिक्रांतावेलायस्मिन्कर्मणीति
वासोहंतमपराधंपरिमाष्टुकामःतववाचिर्नकिंकरोमिक
यय ५२ ॥ इतीदयित्वाविदगमपत्रीसराजपुत्रीहृदयंबुभुत्
सः क्रदेगभीरैहृदिचावगाछेशंसितिकार्यावतरंहिसंतः ५३ ॥
सहंसदत्तत्वाभेभ्याहृदयमाशयंबुभुत्सर्वोदुमिच्छुःसन्वि
रगमत्तसीमासीत् वान्यविभोरमदतिप्रदंमपदंगभीरेश
गाथेक्रदेहृदयेचावगाछेप्रविष्टेज्ञाताभिप्रायेचसंतःकार्यप्र
संगविधेयसवतराणंचहियस्मात्कथयंति ५३ ॥ किंचित्ति
रश्चीनविलोलमौलिर्विचिंत्यवाचंमनसाभुरुते पतत्रिणं
तंवृथिवीद्रपुत्रीजगादवक्रेणात्तणीकृतेडः ५४ ॥ स्रवेन
तिरस्कृतेडःसाभेमीईषततिर्यगेवतिरश्चीनंविभाषांचेरादि
क्त्वयामितिप्रत्ययःविलोलमौलिर्यस्यास्माईहृशीसती
मनसाभुरुतेविचिंत्यतेपतिणांवाचमवोचत ५४ ॥ धिक्का
पलेवत्सिमवत्सलत्वंयत्प्रेरणाडन्नरलीभवंत्या समीरसंगा
दिवनीरभंगामयातंतस्यत्त्वमुपडुतोसि ५५ ॥ वत्सस्यभा
वोवत्सिमावत्स्यतस्यवत्सलत्वंवत्सोस्यालीतिवत्सलःवत्सां
साभ्यांलइतिलःतस्यभावस्तत्त्वंस्नेहवत्त्वंचापलेचपलस्यभा
वःचापलंतस्मिन्वत्सिप्रावाल्मेनवत्सलत्वंधिकयंस्यवत्सि
मवत्सलत्वंस्यप्रेरणाडन्नरलीभवंत्यामयातंतस्यतदासीन
त्त्वमुपडुतोसिवाक्कुलीकृतोसिवाकसंसर्गाश्चचलीभवं
त्याजललहर्यातंतस्यलीर्योययोपडुयतेतथेत्यर्थः ५५ ॥
आदर्शितांस्वस्वनयाप्रयासिसतांसतावत्स्वलदर्शनीयः आ
पुरःकुर्वतिसागसंमांयस्यात्मनीदंप्रतिबिंबितंते ५६ ॥ त्वम
तिस्वस्वनयानिर्दोषतयाआदर्शितांप्रयासिसत्यादर्शःसतांसा
धनांदर्शनीयःत्वत्संपराधोमांपुरस्कुर्वतिपूजयतितवात्म
नीदंमदीयमागःप्रतिबिंबितंनिदर्शनेहिआदर्शोनिदर्शनीय

निष्ठाधर्माः प्रतिबिंबिता भवेति अथ चातिनिर्मलतया दर्प-
 णत्वे प्रयासिसां वल्लदपणः सतां विद्यमानानां दर्शनीय इति
 दर्पणत्वे हेतुः हेतुं तस्मिन् सापराधां मां पुरस्कर्तुं इति अ-
 ये कर्तव्यं तव मध्ये इदं सागः प्रतिबिंबितं यथा दर्पणे मुखा-
 दिप्रतिबिंबितं तथा मर्षीयो पराधः त्वयि प्रतिबिंबितः यद-
 क्तं तदागः परिमादुक्तमिति तेन त्वमादर्शतां प्रयासीत्यर्थः
 ५६ ॥ अनार्यमप्याचरितं कुमार्या भवान्ममत्तास्य तसोम्यता-
 वत् हंसोऽपि देवांशतया सितवंधः श्रीवत्सलत्वे वहि मत्स्य-
 मूर्तिः ५७ ॥ कुमार्या वालाया समाकृतं मप्याचरितं ताव-
 त्भोः साधो भवान्तास्य तसहतां हंसोऽपि त्वं देवांशतया वंधो-
 पिमी न ह्यप्रधारी विस्तरिव ५८ ॥ मत्प्रीतिमाधित्ससि को-
 त्वदीक्षा मुदं मदत्ता गोपियाति शेतां निजा मृतैर्लोचनसे-
 चनाद्वापृथाक्षि मिंदः सृजते प्रजानां ५९ ॥ तां कां मत्प्री-
 तिकर्तुं मिच्छसि या प्रीतिर्मन्त्रे त्रयोः त्वदृशं न संतोष मप्यति-
 क्रामेत् चंद्रो निजा मृतैर्नेत्रसेचनादन्यदधिकं प्रजानां किं
 करोति न किंचित् ६० ॥ मनस्तयं नो ज्ञति जातया तमनो-
 रथः कंठपथं कथं सः कानामवाला द्विजराजप्राणिग्रहा-
 भिलाषं कथयेदलज्जा ६१ ॥ मनोरथं मनोरथं कदाचिदपि
 नो ज्ञति समनोरथः कंठमार्गं कथं यात मनोरथो हृदयवर्ति-
 नामनसाधृतः तेन मुक्तं सत्कंठं पृथमागच्छति मनोरथं च
 मनसानमुक्तः तत्कथं कंठपथं गतं शक्नोति यथा रथः स-
 भ्रेषति तः स्यात्तदर्थं मार्गं न शक्नोति जयत्यर्थः स्वकीयं
 मनोरथं कथं वाचा कथयेयमिति भावः कथंचित्कंठपथमे-
 तत् तथाप्यनोचितं तद्वक्तुं मशक्यमित्याह कानामेति वाला-
 कानामा द्विजराजस्य चंद्रस्य प्राणिना ग्रहणोऽभिलाषमलज्जा
 सती कथयेत् यद्वा वाला मूर्खः कानां सालं जातं चंद्रस्य प्राणि-
 ग्रहणं भ्रूयं कथयेत् इष्ट्यां पवस्तं प्रार्थयन् नाहि वालानां
 मज्ञानानां वा शोभते न प्रोक्तानामिति भावः अथ च वालाका

ने.
ब.र.
टी.
५७

नामभोद्विजपद्विनुराजपाणिप्रहणोभिलाषमलजासतीक
 ययेत् ५५ ॥ वाचं तदीयां परिपीयस्व ह्रीं ह्रीं कया तत्पर
 सां सहसः तत्पाजतोषपरपुष्टकष्टेष्टाणां चवीणाकृणिते
 वितेने ६० ॥ ह्रीं कागोस्तनीदातापरपुष्टकष्टेष्टाकाकि
 लालापेष्टाणां जुगुप्सां स्पष्टमन्यत् ६० ॥ मंदाक्षमं दक्षरमु
 द्भुक्तातस्यां समाकुंचितवाचिहंसः तच्छंसिते किंचन सं
 शयालर्गिरावां भोजमयं योज ६१ ॥ लज्जालाल्योद
 रविन्यासो यथा भवति तथोक्ता तस्यां भैरवां समापितवचना
 यां सत्यामयं हंसः तद्वचने किंचित्संदिहानो मुखां भोजं वा
 चायोजितवान् उवाचे त्वर्थः ६१ ॥ करेण वां जेव विधं विधा
 तं यमिथमातादरिणी तमर्थं पातं कृतिभ्यामपि नाधिक
 र्वेवां कृते वार्तां दमांति मः किं ६२ ॥ हस्तेन चंद्रमा कल
 यितमिच्छेव इतीत्यमनेन क्रमेण यमर्थमादरिणी ग्राह्य अ
 दरिणीति वा अकस्यात्रिष्वस्येत्यर्थः तमर्थं कर्णाभ्यां श्रोत्र
 मपि किं नाधिकारी भवामि अंति मोर्त्तः शुद्धो वेदस्याक्षर
 मिव अंति मः अंते भवः अंताश्चेति वक्तव्यमिति हि मच ६३ ॥
 अर्थाप्यते वा किमियद्भवत्याचि त्रैकपद्यामपि विद्यते नैयः
 यत्रांधकारा किल चेत्तसोपि जिह्मे तरे ब्रह्म तदप्येवाप्यं ६३
 योयो मनो मार्गोपि विद्यते सोयो भवत्यादय देता वत्सा त्रंगं भो
 द्भया किंचार्थाप्यते प्रयोजनत्वेन कथ्यते वज्रक्रियते इत्य
 र्थः अर्थवेदसत्यानामा पुग्वक्तव्यः यत्र ब्रह्माणि चेतासोपि
 किलोपकारः यतो वाचो निवर्तते अत्राप्यमनसा सहैति अ
 तेः तदपि ब्रह्म निरलसैः प्राप्यं भवति किं मवक्तव्यं मनसो गो
 चरः प्राप्यते वा न वेति ६३ ॥ ईशानि मे अर्थविवर्तमध्ये लो
 केश लोको शय लोक मध्ये तिर्यच मप्यं च मृषाणां भित्तरस
 जतो पक्षमाज्ञं सत् ६४ ॥ ईशस्याणि मातृदैव्यं च तस्य वि
 वर्तः परिणामः तद्गुणं मध्यं यस्याः सातस्याः संबुद्धिः भोरति स
 त्समर्थे इत्यर्थः लोकेशस्य ब्रह्माणीयो लोकेशायाः लोको

शेरतइति लोकेशयाः शयवासवासिषु कालादितिसमस्या
 अलक तेचनेलोकाश्चतेषामध्ये ब्रह्मलोकनिवासिजन
 मध्ये इत्यर्थः श्रुतंतिर्येचमपिमासीदृशमचजानीहि कीदृ
 शं सृष्टाप्रसत्यनाभिजानातीति सृष्टानभिज्ञाईदृशीरसत्ता
 जिज्ञास्यमासौ सृष्टानभिज्ञरसतः तस्यभावस्तत्रासैवोपज्ञा
 प्राचक्षानंयस्यास्मासृष्टाणामिज्ञरसततोपज्ञासमाज्ञाकीर्ति
 र्यस्यते अयंसत्यवादीतिकीर्तिमेतमित्यर्थः यद्वासृष्टाणा
 भिजानंतीति सृष्टानभिज्ञाः तेषां रसंत्वादंजानातीति सृष्टा
 नभिज्ञरसतः तस्यभावः तत्रासैवोपज्ञाचक्षानंयस्यास्माताह
 शीसमाज्ञायस्यते सत्यभाषिभिः सहसंगत्यालज्जकीर्तिमि
 त्यर्थः उपज्ञोपक्रमंतदाद्याचिख्यासायामितिनपुंसकत्वं
 उपज्ञोपक्रमांतश्चतदादित्वप्रकाशनेकोपक्रमादिकको
 शीनरतामसः यद्वाउपज्ञायतेइत्युपज्ञासाचासौसमाज्ञाच
 पुंवत्कर्मधारयेत्यादिनापुंवद्भावः सृष्टानभिज्ञरसतायाउ
 पाज्ञासमाज्ञायस्येतिविग्रहः ६५ ॥ मध्येऽकतीनांप्रतिवे
 शिनीनांसरस्वतीवावसतीमुखेनः क्रियेवंताभ्यंशुलनीय
 मडापयात्रसंसर्गगुणेनवडा ६५ ॥ अस्माकंमुखिवर्तमा
 नासरस्वतीवाक्प्रतिवेशिनीनांसन्निहितवृत्तीनांऽकतीनां
 मध्येस्थितिसतीताभ्यःऽकतिभ्योलज्जयेवेयंवाक्संसर्गगुणे
 नवडाग्रडापयात्सत्यमार्गात्रचलनिसत्येवडाजसाद्वयं
 ग्रडाःपयाःग्रडापयःब्रह्मवाहनत्वादधीतवेदत्वाडास्या
 सरस्वत्याःऽकतयःप्रतिवेशिन्योभवंतित्राश्रुतदर्थस्यप्रति
 पादिकाइतितत्संसर्गगोयमपिसदर्थमेववृतेइत्यर्थः य
 थासौसतीनांप्रतिवेशिनीनांसंगोपरोधात्रसवलितेतयेति
 धन्यते ६६ ॥ पर्यंकतापत्रसरस्वदंकोलंकांपुरीमण्यभि
 लाषिचित्रं ऊत्रापिचेद्वस्तुनितेप्रयातितदप्यवेदित्वशये
 शयाल ६७ ॥ पर्यंकतांयोगपहृत्वंशंसःसरस्वान्समुद्रः
 यस्येदृशःप्रकोमंथंयस्यास्मांपर्यंकतानिकदवर्तित्वंवाई

नै.
ष. ल.
दी.
ध.

हृशीलंकां पुरीमप्यभिलाषितवचोच्चितमभिलाषति चेदि
 त्पर्यः यद्वात्सल्यं न कृत्रापि चेद्वत्तनिप्रयाति अत्यंतदुर्लभे
 पिचेदित्यर्थः तदापि वस्तुलंका मपि स्वहस्तोस्थितां जानी
 हिन पुंसक मन पुंसक नैत्येकवद्भावो न पुंसकत्वे च पुरीम
 प्यभिलाषीति द्वितीया पदार्थसंभावनायां संभावे सधुश्रुये
 वा कर्म प्रवचनीय संज्ञा केनाभिशास्त्रेन योग्यं यद्वाभीतिप्रय
 क्यदं पुरीमभिपुरीमुद्दिश्य लाघिलघणाशीलमित्यर्थः अ
 त्राप्यभेः कर्म प्रवचनीयत्वात्तत्र कर्त्तृ द्वितीया यद्वागमिणा
 म्यादिषु भिलाषि शाब्दः तेन ग्रामं गामीति वद्वितीया ६१ ॥
 इतीरिता प्रव्रयेन तेन नृणां च हृष्टा च वभाणां भेमी चेतो
 नलं कामयते मदीयं नान्यत्र कृत्रापि च साभिलाषं ६२ ॥
 तेन हंसेनैव मुक्ता साभेमी लज्जिता संतुष्टा च वभाणां जीतो
 ति नुद विदो न्द्राद्या जीभ्यो न्यतरस्यामिति निष्ठानत्वं मदी
 यं चेतो लंकां नायते न गच्छति न चान्यत्र कृत्रापि च द्वित्वा नि सा
 भिलाषं प्रयच मदीयं चेतो नलं न्द्रपं कामयते न्यत्र कृत्रापि
 वस्तुनि न साभिलाषं ६३ ॥ विचिंत्य वाला जनशील शौले
 लज्जानदी मज्जद नंग नार्ग आचष्ट विस्पष्ट मभाषमाणो मे
 नां स चक्रांग पतंग शक्रः ६४ ॥ वाला जनस्य शौलं मेव शौ
 लः अस्तु न गत हनत्वात् तं लज्जानयां मज्जन्न नंग पव हस्तौ य
 स्मिन्पर्वते पिहिनदी शुहरितो मज्जति तया त्रापिता हृशी
 विचार्य सहं सराजः प्रकट मभाषमाणो ता मुवाच हं सास्व
 सेत गुरुतस्तु चक्रांग मानसो कसः चक्राकार मंगं वृत्तत्वा
 देशा मिति चक्रांगाः ६५ ॥ नृपेण पाणिग्रहणे स्पृहेति न
 ले मनः कामयते समेति आश्लेषि न श्लेषक वे भवत्याः श्लो
 कद्वयार्थः सधियामया किं ६६ ॥ नृपेण पाणिग्रहणे म
 म स्पृहेति मम मनो नलं कामयते इति च श्लेषक वेत्तवका
 नाम बालेत्यादि चेतो नलं कामयते इत्यादि श्लोकद्वयार्थः
 सुबुद्धिना मयाना श्लेषि किं न बुद्धः किमपि तं बुद्धपववज्जर

र्यप्रतिपादकोवचनसंदर्भः श्लेषः ६५ ॥ त्वष्टेतसः स्वे
 र्यविपर्ययंतसंभाव्यभाव्यास्मिन्तदस्यैव लक्ष्येहिवालाह
 दिलोलशीलेदरापराङ्मुखपिस्मरः स्यात् ७० ॥ श्लोकः
 ह्यार्यं जानामीति सत्यं किंतु त्वष्टेतसश्च चलत्वं वितत्क
 तदतः श्लोकद्वयार्थानभिज्ञपवभावीभवामिप्रज्ञानान
 धवभविष्यामिस्थितीस्मीत्यर्थः यद्वाहियस्मादेतोः चंच
 लशीलेवालाहदयेशरव्येसरोपार्किंचित्सुखलितमा
 यकोभवेत्तहिहेतो ७० ॥ महेमहेन्द्रः खलुनैषधेन्द्रः सं
 बोधनीयः कथमित्यमेव प्रयोजनं सशयकम्प्रमीहक
 यगजनेनेव समद्विधेन ७१ ॥ नैषधेन्द्रः खलुनैषधेन्द्रः सर्व
 भौमः खलुततर्द्धकतदेहचंचलत्वाणि ग्रहणालक्ष
 णप्रयोजनं सद्विधेन प्रतिष्ठितेन नीचजनेनेवेत्यमेवाभि
 विचार्यैव कथं संबोधनीयः यद्वा इत्यमेवेति यथा त्वया
 वालिशभावयास्मिष्टैः संदेहजनकैरहंबोधितः तथा स
 सार्वभौमो न लोविचक्षणेन मया संदिग्धास्मिष्टवचनैर्वो
 धयितुं कथं योग्यः ७१ ॥ पितृर्नियोगेन यद्वा स्मया वाक्य
 वानमन्यं यदिवाहणीषे त्वदर्थमर्थित्वकृतिप्रतीतिः
 कीदृशं यिस्मात्रिषधेस्वरस्य ७२ पितृरदेशेन यद्वा स्मया
 वा यदिवात्यं कवानहणीषे कवत्त्वमेव पक्षांतरे हेतुः त्व
 कृतेर्थित्वकारिणिभैमीत्वं स्वीकृतिविन्याचमाने मयि न ल
 स्यकीदृक्प्रतीतिर्विश्वासः स्यात् मया त्वदर्थं सप्रार्थ्यते त्व
 यात्यपवत्रियते तदा सकथं मयि विश्वस्येदित्यर्थः ७२ ॥
 त्वयापि किं शक्तिविक्रियेस्मिन्नाधिक्रियेवाविषये निधा
 तं इतः पृथक्कार्यमेतद्यद्यत ऊचीत उर्वीपतिप्रवि सर्व
 ७३ ॥ शक्तिः संभावितो विकारो न्यथाभावो यत्र तस्मिन्
 प्रसिन्नलये जननलक्षणो विषये निधातं स्थापितं त्वयापि किं
 वाधिक्रियेधिकारीकृतो भवामिदतो न ल संयोजनकार्याद
 न्यद्यद्यत्पार्थयमेभोरंजप्रवितन्नत्सर्वं ऊर्वे ७३ ॥ अवः प्र

नै.
पु. ल.
टी.
ध५

विष्टा इव तद्गिरस्ता विधुयै सत्यकृतेन मूर्ध्ना ऊचेऽङ्गियो
 पिप्पलितानुगोपा पुनर्धरित्री पुरुहूतपुत्री ७५ ॥ तास्त
 स्पहे सस्पवाचः कर्णप्रविष्टा इवानेगी कारात्कम्पितेन शि
 रसानिरस्पलजाया अपि शिथिलीकृतानुबंधा राजा पुत्री
 पुनर्धवे प्रतिहृलत्वात्कर्णप्रविष्टान भवन्ति गिरः अतप
 वः प्रविष्टा इवेत्सुक्तं अन्योपिकश्चित्कर्णप्रविष्टम
 लादिकं कम्पितेन मूर्ध्नाविधनो तितया विधुयेत्यर्थः
 ७५ ॥ मदन्पदानं प्रतिकल्पनाया वेदत्त्वदीये हृदि ता
 वदेष्टा निष्पेपिसो मेतरकांतशं कामोकारमग्रेसरस
 स्रज्यः ७५ ॥ मत्कार्तिकं मत्कर्मकं वा अन्यस्यैतानं प्र
 तिया कल्पना विचारः प्रघातावत्कल्पनात्त्वदीये हृदि वे
 दः सत्यभूत इत्यर्थः अस्य कल्पना वेदस्य रात्रे शुद्धादन्पः
 कांत इति शं कामग्रेसरं प्रणवेज्यः रात्रे विडुव्यतिरिक्त
 कांतशं केवमदन्पदानं शं केत्यर्थः ७५ ॥ सरोजिनीमा
 नसरागवृत्तेरनर्कसंपर्कमतर्कयित्वा मदन्पपाणिग्रह
 शं किं तेयमहो मयी यस्तव साहसिक्यं ७६ ॥ पद्मिनी
 सनो नु रागवृत्तेरवर्तदन्पेन सस्यर्कमविचार्यैवेयं तां वकी
 समान्यपाणिग्रहणं शं किं ता महीयोत्यंतं महत्साहसि
 क्यं साहसकर्महो सूर्यव्यतिरिक्तसंगे पद्मिन्या रागवृत्ति
 रिति विचारो यथानोचितः तथा सामान्यसंगशं कानय
 केत्यर्थः सहसा वर्तते इति साहसिकः गेजः सहो भसा व
 र्त्तते इति टकृतस्य भावः कर्मवासाहसिक्यं ७६ ॥ साध
 त्वया तर्कितदेतदेव स्वेनानलं यात्किल संश्रियिष्ये विना
 मुना स्वात्मनितप्रहर्ते मृषा गिरत्वां नृपतौ न कर्ते ७७ ॥
 स्वेनात्मनैवानलं नलव्यतिरिक्तं संश्रियिष्ये किलेति यत्
 तदेतच्च यासाधेवा तात्किप्रबद्धनेन नलेन विना स्वात्मनि प्र
 हर्ते स्वेनैवानलमग्निं संश्रियिष्ये न तत्वां नृपतौ नलो अस
 त्पभाषिणं कर्तुमनलं नलादन्पसंश्रियिष्ये किलेति संभा

व्येष्टेवांतीसंभावयोः किल ७७ ॥ सद्धिप्रलभं पुनराह
 यस्त्वातर्कः सकिंतत्फलवाचिभूतः अशक्यशंकव्यभि
 चारहेतुर्वाणीनवेदायदिसंतर्कत ७८ ॥ यः पुनस्तर्क
 त्वांमयावंचनीयंकथयति सतर्कस्तत्फलवाचिभूतः
 वंचनाफलकथने किंभूतः त्वयिवंचनेममकिंफलं स्या
 तेयथावंचनांकथयति इयं सा वंचयतीति सूचयति तथा
 सपवंचनायाः फलं किमिति न कथयति अशक्याशं
 कायेषां तेषां अशक्यशंकाः व्यभिचारिहेतवः अज्ञानविप्र
 र्थयविप्रलिप्तासक्तयेयस्यास्मा अशक्यशंकव्यभिचा
 रहेतुर्वाक् तर्हि केवेदासंतर्को भवंतव्यभिचारहेतुत्वाभा
 वात्वेदानां प्रामाण्यं सत्यचनमप्यशक्यशंकव्यभिचार
 हेतुत्वात्प्रमाणमेवेत्यर्थः त्वदीयः तर्कः विप्रतिपत्तेर्भू
 तलोथिल्याश्चाप्रमाणं व्यभिचारहेतुत्वाभावात्तद्वचनेवे
 दत्तत्वं प्रमाणमिति भावः ७८ ॥ अनेष्वप्येवजुहोतिता
 तः किंमंशुशानौ न शरीरशेषां ईष्टेन नृजन्मतनोस्तनू
 नं मत्प्राणनाथस्तनूतः तथापि ७९ ॥ पुनः पितृर्नियो
 गोनेत्यादीनामुत्तरमाह तातः शरीरशेषां मानलव्यतिरि
 क्तापवदधानः कृशानौ किं न जुहोति न लव्यतिरिक्ताय
 दानं नामाग्नौ प्रदोषपवेत्यर्थः इंद्रादिदेवतायै दीयमानं
 हविर्यथाग्नौ प्रदोष्यते तथा यमपितातः नलादत्यस्मै सा
 प्रयच्छन्नग्रावेव किं न जुहोति जुहोतुनाम सतातः सता
 याः शरीरस्य ईष्टे प्रभुर्भवति अथो गार्थदयेषां कर्मणीति
 कर्मणिषष्टी तथापि शरीरेन लसात्कृते निश्चयेन मम प्रा
 णनाथो न लपवेति सपवेति प्रादे मत्प्राणनाथस्तसपव
 नलदत्यर्थः ७९ ॥ तदेकदासीत्त्वपदाउदये मदीशिते
 साधविधिस्तजाने अहेलिना किं नलिनी विधत्ते सथाक
 रेणापि सथाकरेण ८० ॥ इतः पृथक्प्रार्थयसे इत्यस्यो
 त्तरमाह सचासावेकश्च तदेकः तस्य दासीत्वं तत्पदात्रयो

गात्मकाणादधिके मद्भांतिनेवस्तनितेचिकीर्षुतांयद्वर्त
तेतत्साधकाकानसाधित्यर्थः नलिनीसूर्यव्यातिरिक्तेना
सृतालयेनापिचंद्रेणाकिंविधत्तेनकिंचित्सुधाकरेणेत्ये
कत्रहादिः अन्यत्रयोगिकएवपदंयवसितित्राणास्यान
संगतिवस्तुषु ८० ॥ तदेकलब्धेहृदिमेतिलब्धंचिंतान
चिंतामाणमप्यनर्घं विज्ञेयमेकः सकलात्रिलोकीसारी
निधिः प्रमृष्टावः स एव ८१ ॥ तस्मिन्नेकस्मिन्नेवनिलेः
लब्धे लोभवत्तस्मिन्नेहृदये प्रमृष्टे चिंतारत्नमपि प्रा
प्तंचिंतानास्तिविज्ञेयविषये एकः सकलः कलायतः
समग्रश्चत्रिलोकीसारभूतः स एव नल एव प्रमृष्टावः क
मलास्यः प्रमृष्टावः प्रमृष्टावः प्रमृष्टावः प्रमृष्टावः
शोखोमकरकक्षपौ मुकुंदकुंदनीलाश्चावर्वश्च निधयो
नव ८२ ॥ श्रुतः सहस्रसुहृत्समोहाद्यानश्चनीरं
धितबुद्धिधारं ममाद्यतत्यासिरस्ययोवाहस्तेनवास्ते
हृदये मेकशेषः ८३ ॥ अवणामनतं निदध्यासनमिति त्रि
प्रकारेण ब्रह्मोपासनं तद्वद्वर्तयति सनलः श्रुतयः ज
नमुवात्तदित्तमोहाद्दृष्टश्च निरंतरबुद्धिप्रवाहं यथा
भवति तथा ध्यातश्च प्रमृष्टममनस्येनलस्य प्राप्तिः प्राणाप
वित्पागोवातवैवहस्ते हृदये शेषप्राप्ते पतद्वित्तयमवशिष्टं
त्वदधीनमित्यर्थः एकशेष इति पाठेन वहस्ते हृदये मेक
शेष इति एकशेषसमासतत्त्वमिति एकश्चासौ
शेषश्चेत्येकशेषः एकशेषरूपतया तिष्ठतीत्यर्थः ह
योर्मध्ये एकत्वया कर्तव्यमित्यर्थः आत्मावाग्ररे अत
व्योमतव्यो निदध्यासितव्यः श्रोतव्यः श्रुतिवाक्येभ्यो मे
तव्यो श्रोतव्येभ्यः ज्ञात्वा च सततं येषां पतेदर्शने हेतव्यः
८४ ॥ संचिंतयतामाश्रुतपालनोत्थं मत्प्राणाविश्राणनं
च प्राणं निवारयतामार्थं यथाविशंकाभयेऽपि मुद्रेयमये
दृशंका ८५ ॥ किंचिदयेभिधेहिदृश्यस्योन्नतमाह आश्रु

तस्यो गीकृतस्य प्रतिपालनजातं मत्प्राणादानजातं च पुण्यं
संचयीतं कुरीकृतमरीकृतमंगीकृतसाकृतं प्रतिज्ञातं १
आर्यनिष्कलाविरुद्धशंकात्पत्न्यतां भद्रेपिमंगलकार्येपि १
पुण्यप्रामिलहणोऽप्यसिप्रामेपिवाग्रयेहं सभृशं केयं मुद्रा
मौनं अत्रमौनं नोचितमित्यर्थः ८३ ॥ अलं विलेच्छाप्रिया
विज्ञयाज्ञाः कृत्यापि वासं विविधं विधेये यशः पद्यादाश्च १
वंतापदोत्यातवल्सवस्वित्वास्तवलोक्तिविलात ८४ ॥
भोः प्रियविज्ञप्रियाभिज्ञदयितवोदवचाहृक्किञ्जशलयोच
जाविलेच्छालं नविलेच्छनीयादित्यर्थः विधेये कार्ये विविधं
वासं वामस्य भावं वक्रत्वमपि कृत्यालं वामो वल्सप्रतीपौ
हावधमौत्सुनकृत्सितौ अस्ताधूर्तवचनानां विलाविनोदा
यत्र तस्माद्वचने स्थितश्रावस्तस्य भावस्तत्राउक्तनिर्वाहक
तातत्रपदमुद्योगः तदस्यातद्व्यत्राशोमार्गीत्स्वस्वित्वात्
त्वमास्वलीरित्यर्थः अलं विलोः प्रतिषेधयोः प्राचांका
८५ ॥ स्वजीवमप्यात्रमुदेददद्व्यक्तवत्रपानेदृशावद्वमुष्टेः
मस्यं मदीयान्पदस्वनदित्सोर्धर्मः कराद्व्यपति कीर्तिधौतः
८५ ॥ स्वप्राणमपिदः खितानां मुदेप्रयस्यद्व्योजीवृत्तवाह
नादिभ्यः सकाशादीदृशाल्त्रस्यतवनेत्रपानकाकृत्तिः म
दीयात्रलरूपान्प्राणान्मस्यमदित्सोः अथचमदीयान्प्राणा
नेवादित्सोर्नलाभावेप्राणानिर्योतीति ते करात्कीर्तिधौतोप
मोयतः कारणाद्व्यपति कीर्तिरापि भ्रशपतिधर्मोपि भ्रशपती
त्यर्थः मदीयमेव मस्यं नददासि स्वकीयं किंददासीति भावः
८५ ॥ दद्व्यात्मजीवन्त्वयि जीवदेपि शुद्धामिजीवाधिकदेत
केन विधेहितत्मात्वं दृणोऽशुशुदुसमुद्रद्वारिद्व्यसमुद्रम
ग्रा ८६ ॥ जीवदायिनित्वव्यात्मजीवंदद्व्यापिशुद्धाभवा
मिजीवाधिकनलदायिनित्वत्वयिकेन प्रकारेण शुद्धामि
नकेनापीत्यर्थः ततोहेतोरमुद्रमपरिमंयं यद्वादिद्वं प्रसुर
पकारकरणशक्त्यभावः तदेव समुद्रः तत्रमग्रां मात्वं दृणोऽशु

नै.
५२.
५१

त्वत्कृतोपकारेषु प्रशोद्धमनिस्तरीतं विधेहि यथा प्रत्यपका
 रं कर्तुमशक्ताः क्रणदासौ भवामितथा ऊर्वित्यर्थः ५६ ॥ क्री
 णीष्वमजीवितमेव पापमन्यत्र चेदस्ति तदस्तु पुण्यं जीवेशदा
 तयदि तेन दातुं यशोपिता वत्प्रभवामि गातं ५७ ॥ मत्प्राण
 पत्रपापं विक्रेयं वस्तु क्रीणीष्वप्रियदा नमूल्येनेति शेषः अस्य
 मूल्यस्य दं पापं नाहेति अन्त्यर्हपि दीयतामित्यत आह अन्य
 जीवितादन्यत्रास्ति चेदस्ति किंचित्तत्रार्हि पुण्यं पापमस्तु पुं
 ण्यमपि नाहेतीत्याह यद्वास्वकर्मोपाजितं पुण्यं त्वया किंदा
 तव्यमित्यत आह भाः प्राणनायदातः यदि पुण्यमपि दातुम
 शक्तास्मियशोपिता वद्गातं प्रभवामि ५७ ॥ वरादिकोपक्रि
 ययापिलभ्यानिभ्याः कृतज्ञानापिनाद्रियंते प्राणैः पणैः स्वं
 निपुणं भाणतः क्रीणीति तानेव तदहेतु संतः ५८ ॥ अथवास
 जनेन त्वया वज्रमूल्येनाप्यहं कृतव्येत्याह इममर्हतीति इभ्या
 धनिकाः कपर्दिकोपकारमात्रेणापि कपर्दिकादानेनापिल
 भ्यान्कृतज्ञानाद्रियंते संतः सज्जनास्तप्राणैरेव मूल्यैः स्वं धन
 मात्मानं वासम्यभाणतः तानेव कृतज्ञान्क्रीणीति प्राणान्दत्त्वा
 पि क्रीणीतीत्यर्थः हेतुहर्षेण कम्पायां वाक्यां रं भविष्योदयोः
 पणोद्युतादिष्टुत्तरेभूतौ मूल्येदं नेपि च ५८ ॥ संभृष्टद
 ष्टावपिलोकपालास्तैर्मते देकाग्रधियः प्रसेदे नहीतरं सा
 द्दुर्दनेयदेत्यस्वयंतदाभिप्रतिभूर्महाभूः ५९ ॥ सराजाष्टा
 वपिलोकपालाः तस्मिं लोकपालरूपेन लेपकाग्रचित्रा
 याममैतैर्लोकपालैः प्रसेदे प्रसन्नैरभाविपतदितरस्माद्दे
 वप्रसादव्यतिरिक्ताकाराणां ब्रह्मचरं स्वयमेत्यत्वमेवो
 गत्यतस्मिन्लस्यप्राप्तौ प्रतिभूर्ममाभूरितियत् एतदेव प्र
 सादव्यतिरिक्ताकाराणां ब्रह्मचरं भावेन चरते इत्यर्थः
 सुलप्रकाः प्रतिभूवः ५९ ॥ प्रकांडमेवात्मभुवार्जितस्य
 भूत्वापि मूलं मयि वीराणां भवत्तु किं मेवलदत्तमेत्यक
 ताहदस्त्वनलेपकृत्य ६० ॥ कांडोसीदंडं वाणार्धवर्मा

वसरवारिषु आत्मभवाकासेनाकांडमेवानवसरमेवम
यिसंपादिनेस्वरणस्यवचनस्यकडस्यवापूलकारणभूत्वा
पिविःपक्षेभवान् नलरूपदायित्वंप्राप्यहृदश्चंदनलेपक
त्वंविरहसंतापकत्वंकिंनकर्तापित्तकरिष्यत्येवप्रपिर्विरो
धद्योतकः मयिकांमकृतवैशसंत्ययेवोत्पादिकं कामक
तसंतापश्चत्ययेवकृतः त्ययेवचप्रतीकागोपिकर्तव्यइति
भावः अथचात्मभवाब्रह्मणश्चकांडदंडरहितमेवमायि
निमित्तेसृष्टस्वीरणात्तणस्यमूलंभूत्वाउशीररूपप्रतीप्राप्य
भवाच्च नलदत्त्वंनलदभावंप्राप्यापिहृदयस्यचंदनलेपक
त्वंकिंनकर्तव्यत्योर्यः अत्रापिशाहःसमुच्चयेसंभावनायां
वास्याहीराणवीरतरं मूलेस्योशीरमस्त्रियो अभयंनलदं
सेव्यमसृणालंजलाशयं ५० ॥ अलं विलं व्यात्यरितं हि वे
लाकार्ये किल स्यैर्यसहेविचारः गुह्यपदेशं प्रतिभोवती
वाप्रतीक्षते जातनकालमार्तिः ५१ ॥ विलं व्यालं अलं
खल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचां जात्यरितस्यैव समयः कालस
मयवेलासुतमुनस्यैर्यसहेविलं वसंहिसौ कार्ये किल
विचारो यक्तः नततत्कालकर्तव्येतीक्ष्णा प्रतिभा गुह्यप
देशमिवार्तिः मनः पीडा कदाचिदपि कालं न प्रतीक्षते प्र
ज्ञानं वनवोलेखशालिनी प्रतिभासता ५२ ॥ अभ्यर्चनी
यः सगतेन राजा ज्ञात्वयानमुद्धांतगतो मदर्थं प्रियास्पदादि
एष बलात्कृतो हितदोदये दन्यवधूनिषेधः इतो गतेन त्व
यांतः पुरगतो राजासनलः मदर्थं नयाचनीयः प्रियासुख
दादि एष सामर्थ्यादि हितो न्यस्तो निषेधः तदा तस्मिन्सम
ये उदयेत् सत्यप्युत्तमोस्वप्रियाणां दादि एष न निषेधं क
र्यादित्यर्थः ५३ ॥ मुद्धांतसंभोगानितान्ततरेन नैषथे
कार्यमिदं निपाद्यं अपां हितमायनवाप्रियारात्वाडः सुगं
धिः स्वदत्तेन पारा ५४ ॥ अंतः पुरसंभोगेनात्यंतं संतरे
नले इदं कार्यं न कथनीयं तथापि मधुरापरिमलवतीशी

नै.
ष. ल.
वी.
५१

तलावारिधारापोलमायजनायनस्वदने अपामितिपूराणा
गुणोत्पादिनासमासनिषेधसामर्थ्यात्स्वष्टी त्प्रमायेतिरुच्य
र्थानांप्रीयमाणइतिसंप्रधानसंज्ञायांचतर्थी सुगंधिति
गंधस्येइत्यतिसुसुरभिभ्यदतीचूतघारःशीतलःशीतोहि
मःसमान्यालिंगकाः ५३ ॥ त्वयानिधेयानगिरोमदर्थः
क्रुधाकदर्थेहृदिनैषधस्य पित्रेनहनेरसनेसितापितिका
यतेहंसजलावतंस ५४ ॥ हेहंसजलभूषणकोपेनेषः
इमेनलस्यहृदयेमदर्थीवाचःत्वयानस्यापनीयाः तथा
हिपित्रेनहृषितेरसनेन्द्रियेशर्करापितिकाभवतिकइमे
इतिईषदर्थेइतिकोःकडावः ५५ ॥ धरातरासाहिम
दर्थयाज्ञाकार्यानकार्यांतरचुंबिधने उदार्थितस्यानववो
धनिडाविभर्त्यवज्ञाचरणस्यमुद्रो ५५ ॥ भूमीदेनलेका
र्योतरासज्जचित्रेसतिमदर्थयाज्ञानकार्यांतरदार्थितस्यव
स्तनोनववोधपवनिडानादरकराणस्यमुद्रोरीतिविभर्ति
अनववोधोजायतेतेनानादरइवप्रतीयतेइतिभावःतरंवे
गंसहतेइतितराषाद्वज्रलग्नहणाच्छेदससहइतिणिव
प्रत्ययैःलोकोपिनहिहृतिवृषिर्वाधरुचिसहितनिषक्का
वितिपूर्वपददीर्घःसर्वापहारलोपसाधर्म्यात् सहेस्माइः
सइत्यनेनषत्वेनभवतितत्रमाहृतस्यविधानात् ५५ ॥
विज्ञेनविज्ञाप्यमितेनरेडेतस्माज्ज्ञेयास्मिन्ममयोनिरिष्य
प्राप्त्यंतिकासिद्धिविलंबिसिद्धोःकार्यस्यकार्यस्यशुभा
विभाति ५६ ॥ तस्मात्कारणाश्रितरेणत्वयानास्मिन्नाज
निसमयमवसरहेष्टादृष्टंकार्येविज्ञाप्य अत्यंतंभवाप्रा
प्त्यंतिकीप्राप्त्यंतिकीचासावसिद्धिश्चाप्त्यंतिकासिद्धिःवि
लंबिनीचासौसिद्धिश्चविलंबिसिद्धिःप्राप्त्यंतिकासिद्धि
श्चविलंबिसिद्धिश्चकार्यस्यतयोर्मध्येप्रायंस्य तेकाशुभा
प्रतिभातिकथय्योतशेषः ५६ ॥ इत्युक्तवत्यायदलो
पिलजासानौचितीचेतस्मिन्ःचकारत्त स्मरत्तसाक्षीतद

दोषताया मुन्माद्यस्तत्रद्वीवदत्तां ५७ ॥ एवमुक्तवत्पा
 भैम्यालजाप्रलोपीतियत् सानौचितीकवीनामस्माकंचे
 तसिप्रकाशतां तस्याभैम्याप्रदोषतायांदोषराहित्येत्तस्म
 रःसाक्षीयःस्मरत्तामुन्माद्यस्तत्रद्वचनमवीवदत्तबालाया
 लजापरित्यागेनैतादृशंवचनमनुचितमिति सत्यदयैनी
 शंकनीयं यतइयमनौचितीतद्वत्तांतप्रकाशकानामस्मा
 कमेवनतरहासितिर्येचंवदंत्याभैम्याः यद्वास्मरक्ततोदोषो
 यडन्मादादेवमवादीदित्यर्थः ५७ ॥ उन्मत्तमासाद्यहरःस्म
 रश्चद्वावप्यसीमांमुदमुद्धहेते पूर्वःपरस्यार्थितयाप्रसूनंत्त
 नंदितीयोविरहाधिहने ५८ ॥ स्मरपनोकिमर्थमवीव
 ददित्यतग्राह हरःस्मरश्चत्वावपिउन्मत्तंयत्तरक्तसमंका
 मुकंचप्राप्यासीमामपरिमितांमुदंधारयतःपतदेवसंहे
 तुकंविचिच्छाह पूर्वोहरःशत्रुस्यार्थितयाप्रसूनंप्राप्यमुद
 धत्ते नूनमुत्प्रेक्षायां यतःप्रसूनंशत्रोःकामस्यशरःतत
 इत्यर्थःद्वितीयःस्मरत्तुवियोगपीडयाहनेपीडितमुन्मत्तं
 जनंप्राप्यानिश्चयेनमदंधत्ते अत्रापिपरस्यार्थितयेतिसंब
 धत्ते हरवेषानुकारीहिउन्मत्तजनवेषः अतस्तंचीडितंह
 स्मस्मरोहृष्यतीत्यर्थः अयंस्मरोयथोन्मत्तेनमोदतेतथा
 हमापिमोदेइतिहरस्यार्थकामस्यतुहरप्रियोन्मत्तसंतापे
 नपरस्यार्थाज्ञातयेतिश्लोकद्वयंकवेरुक्तिः ५८ ॥ तथा
 भिधात्रीमयराजपुत्रीनिर्णीयतांनैषधवद्वरागा अमोचि
 चंहुमुदमौनमुद्धाविहायसातेनविहस्यभूयः ५९ ॥ तेन
 प्रकारेणाभिधात्रीसाधवदंतीनलवद्वरागांतांभैमीनि
 स्त्रित्यायानंतरंतेनपदिणाविहस्यचंहुमुदस्यमौनेनमु
 द्धानियमनंभूयोमुक्ताउवाचेत्यर्थः प्रतापणायभैम्याभि
 प्रायप्रकटनादिहसनंविहायःप्रतगःपुंतीगरुत्मात्यदि
 विचराइतिहलायथः ५९ ॥ इदंयदिहमाप्रतिप्रवित
 ज्यप्रश्रुतामितत्रस्ववियेयमस्मिन् त्वामश्चक्रेतापयतान्त

पंचपंचेष्टौवाजनि योजनेयं १०० ॥ भोजनप्रविशदंतुर्दन्तं
वचोयदिसत्यं तत्र हि प्रसिद्धिषये स्वकर्तव्यं न पश्यामि ॥
न इत्याह त्वान्त्वं वा त्वं तं तापयता स्मरेणो वेयं योजना च तना
जनिता नलोपित्वयजाता नुराग इति भावः १०० ॥ त्वद्वद्वद्व
देवहि रिंदियाणां तस्योपवासव्रतानां तपोभिः त्वामेव ल
वास्तनत्सिभाजां स्वदेवभूयं चरितार्थमस्तु १०१ ॥ त्वयिवि
निवेशत बुद्धेर्न लस्यतपोभिरुपवासव्रतवतां विषयव्याप्रा
रेषप्रवृत्तयः इंदियाणां तपोसिद्धिषयोपभोगाभावश्चोपवा
सः बहि रिंदियाणां ज्ञाणादीनां अथ त्वां प्राप्तास्ततस्तत्सिभा
जां सतां स्वदेवत्वं कृतार्थमस्तु अस्तनपानेहि देवानां देवत्वं
इंदियाणां मपि देवत्वं कृतार्थमस्तु यथा र्थं भवतु देवः स
चने रास्ति देवमाख्यातमिंदियमिति शास्त्रतः देवभूयमिति
भुवोभावे इति वक्तुं अतः करणं तसर्वदा त्वत्प्रवणमिति व
हि विंशेषाणो १०१ ॥ तत्त्वावयो मूर्तिरभूत्सदीयादगथापरं सा
स्यतताप्यतेपि इत्यभ्यस्तयत्रिवेदे हतापतस्यातनुत्त्वद्वि
हाद्विधत्ते १०२ ॥ सचाहं चावां तदादीनां यद्यत्परंतत्रास्त्रिष
ते इत्यस्मच्छैकशेषः आचयो मूर्तिस्तत्तत्त्वासीत् सदीया
मूर्तिर्दगथापरं केवलमस्य न लस्य सा प्रसिद्धा मूर्तिर्न ताप्यते
पि इत्यस्त्यां ऊर्वत्रिवातनुः कामः तस्य त्वद्विहाहं हपता
विधत्ते १०३ ॥ लिपिं हृशाभिनिविभूषणं त्वान्त्वं परीपवत्राद
रनिर्निमेषः चत्तर्द्धैरर्पितमात्मचत्तृरागं विधत्ते रचितं
त्वयेव १०४ ॥ क्रमेण दशदशः कथयानिभिन्ने विभूषणं लि
पिं चित्रं त्रयां त्वामादरेणानिर्निमेषः स नृन्त्यपो हृशापिव नृने
त्रांबुप्रवाहे निर्हितसात्सचत्तृषोरागं रक्ततामनुरागं च त्व
या रचितमिव सधत्ते १०५ ॥ पातर्द्धशालोत्थमयी नृपस्य
त्वामादरादस्तनिमीलयास्ते ममेदमित्यस्तु निनेत्रहृत्तः प्री
तेर्निमेषश्चिदयाचिवाहः १०६ ॥ चित्रमयी त्वामादरादस्त
निमीलया हृशापात्रं नृपस्य नेत्रयोर्वर्तमानायाः प्रीतेर्निमे

षष्ठिदद्यात्सह असुणिविषयेममेदमिति विवादेवर्तते
 त्वोचिगत्यप्रतोत्पस्यासुष्टत्यत्रेपुचत्तुष्टीतिनिमेषाभा
 वस्यचविवादोवर्तते इदमसुमजन्यमदीयमितिचत्तुष्टी
 तिः एवंनिमेषविच्छिन्निस्तुभयथापिचत्तुष्टीत्यासञ्ज्ञो
 ज्जेकोणानिमेषाभावेनचवाष्पोदयात्तद्विदेतिविशिष्टादि
 भ्याङ् इतिश्लोकद्वयेनचत्तुष्टीतिरुक्ता १०५ ॥ त्वंरुक्ता
 ताभैमिबहिर्गतापिप्राणायतानासिकयास्यगत्या नचित्र
 साक्रामतितत्रचित्रमेतन्मनोयद्भवदेकवृत्ति १०५ ॥ हे
 भैमित्वंरुदयेगत्वावहिर्गतापिवाहिर्गतासन्ती अस्यनलस्य
 कयागत्याकेनचरित्रेणप्राणायिताप्राणवदाचरितवती
 नासि प्राणाग्रपिबहिर्गतारुक्तास्तुनासिकयानास्या
 द्वावेणास्यगत्यामुत्तवासनेनचभवन्तिप्राणवायवोपित्वा
 दृशांगुलावधिबहिर्निःसरन्तिपुनरन्तःप्रविशन्ति अथवा
 हेतैसित्वंबहिर्गतापिरुदयेगता अतोस्यनलस्यकयागत्या
 गोणामुत्तयावाप्राणायितानासि नासिकयानासासौद
 र्येण आस्यगत्यामुत्तसौदर्येणप्राणायितासीतिवा एत
 स्यनलस्यमनोभवतीएवैकावृत्तिर्जीवनोपायोयस्यतत्र
 यद्वाभवत्यामेकामुत्तवृत्तिर्यस्यतत्र ईदृशंजातमिति
 यत् तत्रतस्मिन्नर्थेसाकंचित्रंकल्दंशस्तुयंकर्मवैपरीत्य
 नेवानाक्रामतिनप्राप्नोतिनयतोयत्रप्राणस्तत्रचित्रमितिना
 स्तुयमित्यर्थःइतिचित्रासंगः १०५ ॥ अजस्रमारोहसिह
 दीर्घासंकल्पसोपानतन्तदीयां आसान्त्ववर्षत्यधिकं
 पुनर्यद्वानात्रवत्त्वन्मयतांतदाप्य १०६ ॥ तदीयांनलसं
 वधिनीसंकल्पाएवसोपानानितेषांतन्तिअत्यंतदीर्घामारो
 हसि संनलःपुनःआसानधिकंवर्षतीतियत्रद्वर्षांतव
 धानाञ्चन्मयतांप्राप्य एकत्वात्रवसाप्रस्तसिंजाताइत्य
 र्थःइतिचित्रासंगःसंकल्पस्तु १०६ ॥ हृत्तस्यन्मंत्रयते
 हस्तोतद्वक्तृमासंत्रयतेमुत्तयत् तद्वैरिपुष्पायथमित्र

नै.
ष. २.
टी.
५५

चंद्रसाव्योचितीसावस्तनस्तवस्य १० ॥ तस्यनलस्य
दयत्वांमकांतेमंत्रयतेआकारयतीतियत् नहुदयामंत्र
णकर्म सावकलंश्रामंत्रयतेकययतीतियत्सातनस्तव
स्यनलहृदयारिपोःसरस्यसुहृदाचंद्रेणयत्साधेतस्यै
चितीकिश्रावलिचितीपाठः सांख्यसाहृष्यंमैत्रीचत्वमित्रचं
इमित्रकामवैरितयास्ववैरित्वात्रस्यरहस्यंप्रकाशयतीत्य
र्थःइतिसंकल्पः १० ॥ स्थितस्यरात्रावाधिशायाशायोमो
हेमनःतस्यनिमज्जयंती आलिंगयच्चुंबतिलोचनेसानि
द्राफनानत्वहृतेंगनावा १०६ ॥ रात्रौशायामध्यास्यस्थिर
तस्यतस्यनलस्यमोहेज्ञानेस्वावावेशेचमनोनिमज्जयंती
यानिद्राप्रंगनावातत्रालिंगपलोचनेचुंबतिमुक्तालीकरो
तिनिस्तेचसानिद्राफनात्वांविनेहृष्यंगनावानत्वदितिअ
तेशावृप्रयोगेपंचमीइतिनिद्रास्नेहः १०६ ॥ स्मरेणानिस्त
त्पृथ्वैववाणौलीवाणशेषांकुशतामनायि अनंगतामप्य
यमाप्यमानःस्पर्धानसार्धविजहातितेन १०७ ॥ स्मरेणा
शरैःतत्क्षणंकृत्वावृथैवसौन्दर्यशेषांकुशतामयंनलःप्रा
पितःलीवाणमेवस्थितेशरीरंतत्क्षणींजातमित्यर्थः अयं
नलो नंगतांकुशांगतांयथाउदराकन्यासत्यप्युदरेकथ्य
तेसूक्ष्मत्वात् तथानंगतामप्यप्राप्यमानःतेनकामेनसह
संधीनत्यजतिपूर्वेवृषेणैवस्पर्धासीदफनानंगत्वेनापिस्पर्
धतेइतिशरैःशरीरतत्क्षणंकामेनवृथाकृतमितिभावःइयं
तनुतावस्था १०७ ॥ त्वत्प्रापकात्रस्यतिनैनसोपित्वथ्येव
दास्येपिनलजतेयत् स्मरेणावाणौरतितत्क्षणींक्षीणःस्व
भावोपिक्रियान्किमस्य १० ॥ एषनलस्तवप्रापकात्प्रा
पादपियतो नविभेतित्वत्प्रापमिहेतुकं पापमपि कर्मयतो
मन्यतेइत्यर्थः त्वयि विषये दास्य करणे पियतो हेतो न लज्ज
ते ततोऽप्यक्रियान्त्वभावापिशितैः शरैस्संतत्प्रापंडितः किं
प्रंगमिवशीलमापिबंडितोकिमुदत्यर्थः विषयनिवृत्तिरिति

नाशोवा १० ॥ स्मारंज्वरं चोदमपत्रपिसोः सिद्धागदंका
 रचयेचिकित्सो निदानमौनादचिशाद्विशास्त्रासांक्रामि
 कीतस्परुजेवलजा ११ ॥ चोदंस्वरक्तं ज्वरं चिकित्सो प्र
 तिज्वरं तिसिद्धवैद्यसमूहे लज्जमानस्य तस्य नलस्य विपुला
 लज्जा संक्रमणेन निर्वृत्ता सांक्रामिकी रुजेव व्याधिरिव ल
 ज्जा निदाना कथना निदाना ज्ञानाश्चाविशत सलज्जनल
 दर्शना ज्ञानेऽपि निदाने मौनाद्वैद्यवर्गं लज्जते स्म यद्वा नल
 स्य ज्वरं निदाना ज्ञानाद्वैद्यवर्गं लज्जते स्म तत्रोत्प्रेक्षा सांक्रा
 मिकी रुजा ऊष्णादि संसर्गादत्यं प्रामो नितया नलस्य लज्जा
 वैद्यवर्गं प्रापदिति गदो रोगः स न विद्यते यस्य सोगदः ते क
 रोत्यगदंकारः कर्मण्यार कारे सत्यागदस्येति मुत्र प्राणा
 शावस्था ११ ॥ विभेति रुष्टासि किलेति कस्मात्सत्त्वां किल
 पेति ह सत्यकोडे यांतीमिव त्वामनुयात्य हेतोरुक्तत्वे
 व प्रतिवाक्ति मोक्षं १२ ॥ स नलः त्वं रुष्टासि किलेति नि
 कारणमेव विभेति त्वामाप किलाधिगतवान् त्वं लिङ्ग
 मश्रु कर्षेकवचनं इत्यसमय एव ह संतित्वां यांतीमिव म
 त्वां हेतोरैवानुयातित्वयोक्त इव मोक्षमेव प्रतिवाक्ति उन्मा
 दावस्था १२ ॥ भवद्वियोगास्त्रिदशार्तिथाराय मस्वसर्म
 जंतिः शरण्यः पूज्या मयुद्धीपमहोत्थपंकोहाहामहीभ
 द्भट्टं जरोयं १३ ॥ अयं राजश्रेष्ठ एव ह तौ त्वद्वियोगं
 जनिता अस्त्रिदश संतता पीडा परस्परैव यमस्वसा कालिंदी
 तस्या पूज्या मयुद्धीपस्य महोत्थपंको निः शरण्यः शर
 णो साधुः शरण्यः तस्मात्त्रिगतो रक्षकहीन इत्यर्थः ईह
 शः सन्निमज्जति हाहाहा विषादश्रुगात्रिषु पीडायाऽऽव
 त्रपतया श्यामत्वांतयमस्वसत्त्वोक्तिः द्विधा गता प्रापोय
 स्या सोद्धीपः ह्यंतरूपसर्गेभ्यो परितः पूज्या वस्था १३ ॥
 सव्यापसव्याप्य जनाद्विरुक्तैः पंचेभ्योऽपिः एष गजितासु
 दशांशेषः खलु तद्दृशाया नयानभः सुष्यत कोरकोण

नै.
पु. ५५
५५

११५ ॥ वामदक्षिणवाङ्मोचनाङ्गुलौः कामवाणौः प्रत्ये
कमर्जितासु चक्षुष्मीत्याद्यवस्थासु मध्येयानस्य देशाशे
षः खल्वर्णानापेक्षया सति रूपा एकावशिष्टा खल्वनया
दशया कोरकोणनत्वः पुष्पार्त्तसाकोरकिता दशमी दशा
नभसः पुष्पमस्तु प्रत्येतमसनी भूयादित्यर्थः मरणावस्था
निषेधः चक्षुः प्रीतिः प्रथमं चित्रा संगततोय संकल्पः नि
द्रा सौदस्तनुता विषयनिवृत्तिः श्रपानाशः उत्सादोय च पूर्वा
स्ततिरित्येता दशावस्थाः ११५ ॥ त्वयि स्मराधेः सततास्मि
तेन प्रस्थापितो भूमिभूतास्मि तेन आगत्य भूतः सफलो भ
वत्याभावप्रतीत्या गुणालोभवत्याः ११५ ॥ त्वयि कामनि
मित्तमनः पीडाया हेतोः सततमस्मि तेन हासहीनेन तेन रा
ज्ञा प्रस्थापितोऽस्मि आगत्य च गुणेषु लोभयक्तायाः तव प्रे
मपरिज्ञानेन सफलो ज्ञातः ११५ ॥ धन्यासि वैदर्भिर्गुणौ
रुदारैर्यया समाकृष्य तनैषधोपि इतः स्तुति का खल्वच
न्द्रिकाया यद्विमपुत्ररली करोति ११६ ॥ हे भूमिधन्या
सि यया त्वया उदारैर्गुणैर्धीरोदात्तापि नैषधः स्ववशीकृतः
चन्द्रिकायाः केतः खल्वस्तुतिः यद्गभीरमपि संमुद्धमुद्धे
लयतिः ११६ ॥ नलेन भायाः शशिनानि शेवत्वया सभा
या त्रिशया शशीव पुनः पुनस्तद्यगय विधाता योग्या
मुपास्तेन यवां यकत्वः ११७ ॥ चंद्रेण रात्रि वनलेन
त्वभायाः दीप्ताः रात्र्या चंद्रवसोपिन लस्त्वया भावात् पुनः
पुनर्वारं वारं तयोभा त्रिचंद्रयो र्यगं यन करोति यगय कृत्रस्य
यवा मुभावापि योक्तुमिच्छुर्योग्या सभा सशाला सेवते तु ने
ति पाठे योग्या नोपास्ते कां क्वात्पपास्त इत्यर्थः योग्य प्रकर्तव्ये
त्यभा सशालाधनुः शास्त्रेयजिरत्रसकर्मकः ११७ ॥ स्तन
द्वये तद्विपरंतदेव पुष्टौ यदि प्राप्स्यति नैषधस्य अनल्पवैद
र्यविवर्धिनीनां प्रज्ञावल्लीनां रचना समाप्तिः ११८ ॥ भोस्त
त्विचिचार्यमाणो तदेव पीने इव यगलेन लस्याधिकतः पुष्ट

नै.
प्र. त.
दी.
५६

जुनांकिराणानांचसमूहोयस्यास्मादं होतमंडलीकुंसीकुता
 कोस्पप्रात्रीकुताकोस्पप्रात्रीकुताग्रासीतवल्ककोसोसो
 मानभाजनं निजैव नाराचलतावाणविशेषवत्तलाचदं
 इच्छुकुतः ११२ ॥ सच्चसुतंस्वेदमधुस्यसां देउत्पाणिपद्ये
 मदनोत्सवेषु लग्नोत्थितात्त्वत ऊचपत्रलोवास्तनिर्गता
 तंप्रविशंतभूयः ११३ ॥ स्रतोत्सवेषुसञ्जेनानंदेनसुतः
 स्वेदपवमधुस्यमधुच्छिष्टेतेनसां देतस्यनलस्यकरकमेल
 लग्नाःपञ्चाङ्गस्थिताःत्वतऊचपत्रलोवाःतस्मात्पाणिपद्या
 निर्गताः तमेवपाणिपद्येभूयःप्रविशंतकार्यस्यकारणप
 वविलयनंयत्कंहि अतो नलकरेणलोविताःपत्रलोवाः
 तेमेवप्रविशन्त्वित्यर्थःप्रीत्यप्रीतिविषादात्मकाःप्रकाशप्र
 वृत्तिनियमार्थाःसच्चरजस्तमोगुणाःयद्यामधुदयसां देप
 झेलग्नोत्थिताःपत्रपंक्यःपद्यमेवप्रविशंतितस्मिन्नेवांत
 भवंतिनष्टयत्कंभजंतेतथेतिप्रातिभासिकोर्थः ११३ ॥
 वंधाज्जुनानांतरतमल्लयकडुप्रमोदितैःकेलिवनेमरुद्धिः
 प्रसूनवृष्टिंपुनरुक्तमुक्ताप्रतीक्षतंभैमिकवाक्यवानौ
 ११४ ॥ क्रीडावनेवधैकरणैराज्जुप्रशस्तंनानाविधंरतमे
 वमल्लयकडुंतेनप्रमोदितैःपरिमिलितैःसंतोषितैश्च मरु
 द्धिर्वाक्यभिर्देवैश्चमरुतौपवनामरौपुनरुक्तंयद्याभवति
 तथा मुक्तापुष्पहाडिहंभैमिकवानौकवांप्रतीक्षतंस्वीक
 रते उचितंहिमहामल्लयकडेदेवाःपुष्पवृष्टिंजवंतीति १
 १४ ॥ अत्योत्पसंगमवशादफनाविभातांतस्यापितेपिस
 नसीविकसद्विलासे स्वष्टंपुनर्मनसिजस्यतनुंप्रवृत्तमादा
 विवहृणककृत्यरमाण्यगमे ११५ ॥ तस्यनलस्यभेभ्याश्च
 विकसद्विलासेमनसीपरस्परसंगतिवशात्संप्रतिदीप्येतां
 किमिवकामस्यवपुःपुनःस्वष्टंप्रवृत्तंप्रथममेवहृणकज
 नकंपरमाण्यकैमिव वसंततिलकं ११५ ॥ कामःको
 समचापडर्जयमंमुजेनंन्तपंत्वांधु वलीमंत्रावेषाजाम

धिगुणासासाद्यमाद्यत्पसौ श्रीवालंक्रुतिपदपुत्रलतयापु
 षेकियलंवयांभ्राजिसंकषरावयेवविलसात्तनूरसौंदर्य
 या १२६ ॥ असौस्वरःकसमविकारधनुषाजेतमशक्येन
 न्यपंजेत्तंत्वांधनुलेतांप्राप्यतप्यतिकीदृशीत्वांधनुर्वली श्र
 वणवंशजातिष्कल्मषकुलजातासव्रणवेणजातांचाधिगु
 णामधिकगुणांसज्यांचतथापश्चाद्भागोईषलेवमानयाधि
 लसत्सिंहसौंदर्ययस्यास्मात्तयासिंहवदरुणयेत्यर्थःईह
 श्याश्रीवालंकारपदपुत्रलतयाकषरावयेवभ्राजमानांध
 नुःपक्षेष्टभागोकिंचिदायतनयानिवसत्सिंहसौन्दर्ययाक
 षरावयापदपुत्रलतयेवभासमानामित्यन्वयः धनुर्योग्य
 वंशपरीक्षायाश्चुष्यमाणसिंहरंलगतिचेतपरिपाकेज्ञातव्यः
 प्रत्ययानेतिधनुःशास्त्रंसेवकषरावेत्युच्यते १२६ ॥ त्वद्गुच्छा
 वलिमौक्तिकानिगुलिकास्तंराजहंसंविभोवेद्यंविद्धिमनोभ
 वास्वमपितामंजंधनुर्मंजरी यन्नित्यांकनिवासलालिततम
 ज्याभ्रजमानंलसन्नाभीमथाविलाविलासमाविलंरोमालि
 रालंबते १२७ ॥ विभोःकामस्यत्वद्धारावलिमौक्तिकानिगु
 लिकांजानीहि तंनृपमेवहंसंनृपश्चेष्टंचलद्वयंजानीहि
 प्रात्मानमपितांतादृशीरस्यांधनुलेतांजानीहि यस्याधनु
 र्मंजयांशंकनिवासेनात्यंतलालितयाज्ययानुभूयमानमाव
 लंविलासंलसंतीनाभ्येवमप्यविलंयस्यास्मादोमावलिंरा
 लंबते गुलिकाधनुषःप्रत्यंचायामध्येगुलिकारोपणस्थानं
 विलंभवतितदभ्रनाभिरेवरोमावलिश्चप्रत्यंचा संग्रहयष्टि
 रेवधनुःसचराजहंसोवेद्यद्वयार्थः १२७ ॥ पुष्पेषुशुक्र
 रेसुतेश्वरचयस्वभालपूलेधनु रौद्रेचत्तुषितजितस्तनुम
 न्भ्राष्ट्रचयश्चिद्विषे निर्विघ्नाश्चयदाश्चमंसंघितनुत्वात
 जग्रायोधना पञ्चालित्वडरोजशैलानिलयातत्यर्णशालाय
 ते १२८ ॥ तेननलेनजितोयःकामसंकेशेषुनिजंशरसपु
 हंचित्तोपसंकुसमधसिलमित्यर्थः भालपूलेधुवोधनुश्चि

नै.
प्र. ति.
दी.
५७

हे परोक्षे रुद्र संबंधिनि नेत्रे श्रुतुं भ्राष्ट्रमग्निं कुंडलमुपेनेत्रं त्रुपेभ्रा
 ह्मे इत्यर्थः शरीरं चिद्वेपसमुक्तं शरीरं नंगो निर्वंदं प्राप्य तस्य न
 लस्य जयाया फनात्वा माश्रमे प्राप्य तत्र कुचपर्वतवर्तिनी प
 त्रावलितस्य स्मरस्य पणशालावदाचरति देहाहं लविक्रीडि
 ते १३८ ॥ इत्यालपत्य यपनत्रिणि तत्र भैमी साव्या चिरात्तद
 नुसंधि परास्ममीकः शर्मास्तते विस्त्रज मामिति सोपुदीर्य
 वेगाज्जगाम निषधाधि पराजयानी ३३५ ॥ हंसे भैमी मेवं वद
 तिसति श्रयानंतरं भैमी पर्यालोचनपराः साव्यस्तत्र वने तां भै
 मी चिरात्पर्यवारयन् ते स्मृत्वा मस्तु मामा मंत्रयस्वेति सहं सोप्य
 मिधाय वेगाच्च लपुगी जगाम वसेत तिलका १३५ ॥ चेतोजन्म
 शरप्रसूनमफभिव्यामिश्रता माश्रयत्येयो हृतपतंगमुंगवग
 वी हैयंगवी नंदसात् स्वादं सादमसी मस्तुष्टु सुखमिप्रासाधित
 सिं नसातापं प्रापति तांतमनंतरं तल्लामानर्त्तं मूर्च्छा मपि प्रियसो
 हतोयः पतंगमुंगवः प्रशस्तः पत्नी तस्य गोर्वाक पतंगमुंगवग
 वी गो रतद्वि तल्लकी तिष्ठ च सैव हैयंगवी नंदे गो दोहोद्भवं चृतं
 हैयंगवी नंदं सजायां मिति निपातितः कीदृशं कामशिरं कुं सुम
 दौडैः मेलने प्राप्नुवत् तथा सी मस्तुष्टु सुखमि श्रमेयं मफं रं सु
 गंधि च तद् हैयंगवी नंदसात् प्रीत्या स्वाद्या स्वाद्य त्ति न प्रासापिसा
 भैमी नितांतं तापं प्रापत् तल्लामं तं मूर्च्छा मपि जगाम दौडैः संपु
 क्तं हि हृतं विषं भवति तदपि त्ति पयंतं सेवितं भवति अत्ति
 पयंतं तं सेवितं न भवति इयंतं पुष्पमफं स मिश्रं पतिवचो सु
 तं पीत्वा अत्तमापितापं मूर्च्छां च प्रापेत्ता सुयं शार्हलविक्रीडि
 तं १३९ ॥ तस्या दृशो वियति बंधमनुव्रजत्तास्तं वाष्पवारि न
 चिरादवधीवधूव पाशैः पिचिप्रचक्रुषे यदनेन नृष्टे रागादपि
 व्यवदधे न तत्र चित्रहृत्तेः १३९ ॥ तस्या भैम्यास्तं बंधं हंसे न भसि
 अनुव्रजत्ता दृशो नेत्रस्य वाष्पो दकं न चिराच्छीघ्रमेव मर्यादतां
 प्राप अथ च दृशः चित्रहृत्तेः वाष्पो दकं चिरात्तावधीवधूव श्र
 र्धं ह्यमपि संहतं कं विविद्यात् पाशैः पीतियतो हेतो रनेन हं

१३५

सेनहृष्टैर्नेत्रस्यसमीपे विप्रकृष्टेनाभाविवाष्पसुरितत्वाद् ॥
 ऐः चित्रवृत्तेर्ज्ञानस्यतद्गदापिनवावदपेव्यवहितेननाभावि
 प्रागाद्दूरसमीपयोः वसंततिलकं १३२ ॥ श्रुतित्वंकार्यसि
 देः स्फुटमयकथयन्पक्षयोः कस्यभेदेराख्यातं वृत्तमेतन्निष
 धनरूपतौ सर्वमेकः प्रतस्ये कांतारेनिर्गतासिप्रियसाविप्र ॥
 दवीविस्मृताकिंतुमुग्धे मारीदीदेहियामेत्पुपहतवचसे ॥
 निम्बुरन्पावयस्याः १३२ ॥ श्रुतकार्यसिदेः सत्तापक्षयोः कं
 पप्रकारैः स्फुटं कथयन्नेतत्सर्ववृत्तनलेकथयिष्यन्धुयोरन्य
 तरः प्रसहायोहंसः प्रतस्येभोः प्रियसाविर्दुर्गममार्गानर्गता
 सिमुद्धेग्येमार्गः किंतुविस्मृतः मारीदीयगच्छदहंयच्छामे ॥
 सक्तवचसेवयस्याहंसापेक्षया न्योभेमीनिम्बुः पनांवायामे
 तिलोदुत्तमवज्रवचनेस्त्रगधरा १३२ ॥ सरसिन्धुपसप्रपद्य
 व्रतत्रीभाजं सरतलसशोकानौकहस्योपपुलं किमलय
 दलतल्पझायनंप्रापत्सज्जलदसंमसरेषुस्यर्द्धिषुष्यर्द्धिमौ
 लेः १३३ ॥ यत्रातडागोपूर्वन्त्यपहृष्टवास्तत्रोर्वर्तिनंज्वलत्का
 मशिरस्यार्धिनीषुष्यर्द्धिर्यस्यारक्तपुष्पात्वात् तादृशीमौलि ॥
 र्यस्यतादृशस्याशोकतरोन्मूलसमीपेकांसविह्वलंपलव
 शय्याझायनंतंनलंसहंसः प्रापमालिनी १३३ ॥ परवतिद
 मयंतित्वांनकिंचिद्वदामि दुतमुपनसकिंसासाहसाशंसहं
 स इतिवदतिनलेसौतच्छशंसोपनत्रः प्रियमनुसहकृतांहि ॥
 स्वस्महायाविलंबः १३४ ॥ हेप्रसार्धिनेभैमित्वांनकिंचिद्व
 दामिइतिचिन्ताप्रत्यक्षीकृतभेमीप्रतिप्रसृजिः भोहंसशी ॥
 व्रमगच्छमाभेमीकिंमांजुतोदुतिनलेवदतिसति तत्क्षणमे
 वोपनम्रः समीपंप्राप्तः प्रसोहसस्तद्वृत्तमययत् पुण्यका
 रिणांप्रियंवत्तद्दिश्यस्वेच्छायापवविलंबः इच्छायांसत्यांत
 देवसिद्धातीत्यर्थः स्वकर्मप्रापमंत्रपुण्येषुसुखजइतिविश्रु
 यतो नलसगरासमयपवमहंससमगतः मालिनी १३४
 कथितमापिनरेडः शंसयासासहंसंकिमितिपुच्छभाषितंस

ने.
प्र. न.
दी.
५८

प्रियायाः अधिगतमयसोदानंदमाधीकमन्नः स्वयमपि
तत्कृत्यः तत्रयाव्यावृत्तत्वे ॥ १३५ ॥ काचित्तमपिप्रियायाभा
षितं किमिति किमिति पृच्छन् सराजाहं संपुनः पुनर्भाषयं
वद्ववशहूकर्मकत्वात् शंसेर्गतिबुद्धीत्यादिनाहं सस्यक
र्मत्वमयस्त्वयमपि अधिगतं तद्वज्ज्ञातं साद्वमुत्तममथ नाम
ज्ञः साद्वीकोतिपादे सद्दीकायार्हदं साद्वीकं द्वात्तामथ सद्दी
कार्गीर्तिनी द्वात्तातेन सत्तद्वत्पुंथः तथैव शतकृत्योत्तदित्
वान् शतवागान् शतकृत्वा साख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तगणने
कृतसंघे ॥ १३५ ॥ श्रीहर्षमित्यादि ॥ तार्तीयकतयामि
तोयमगमन्नस्य प्रवृत्ते महाकाव्ये चारुणि वैरसे निचरिते स
र्गो निसर्गो ज्वलः ॥ १३६ ॥ तृतीयपर्वतार्तीयकः तीयादी
कारुत्वायैव कृत्यः तस्य भावस्तत्रातयामितः परिगणितः
वीरसेनस्याप्यस्य वैरसेनिः व्याख्यातमितरत् ॥ १३६ ॥ यं प्रा
स्तत्रिलिंगादिति पतिस्तत्तासाधितो द्विः स्वयं भूः पातित्र
त्यैकसीमासुकाविनरहरिनालमायंचमाना यं विद्यारण्य
योगीकलयति कृपया तत्कृतौ दीपिकायां सर्गः सोयं तृती
यः सहृदयमहितश्चारुणीराजितो भूत् ॥ इति श्रीनैषधी
महाकाव्ये तृतीयः सर्गः ३ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥
अथ नलस्य गुणगणमात्मभूः सुरभितस्य शयः ऊरुमंथनः
श्रुतिप्रयोपगतं समनस्तया तमिषुमा सुविधाय जिगा
यतां १ ॥ अथानंतरमात्मभूः कामः नलस्य गुणसौंदर्या
दिकमेव गुणं प्रत्यंचां विधाय तस्य नलस्य सुरभियशप्रवृत्त
समंथनः कृत्वा समनस्तया विद्वत्तया श्रुतिप्रयोपगतं
श्रुतसम्यक् विख्यातं च तं नलमेव समनस्तया पुष्पतया
उपलक्षितं कर्णातगतं शरं विधाय तं भैमीमा सुजिगाय
जिजये संल्लिखे जैरिति कृत्यं १ ॥ यदतनुज्वरभाक्नुतेः
समाप्रियकथास्त्वसीरसमजनं सपदितस्य चिरंतनराधि
नी परिणविषमासुमपयत १ ॥ अतनुः कामः तत्कृतो ज्व

४: अधिकज्वरश्च तं भजतीति तादृशी सामैसी प्रियकथैव
 सरसी महत्स्वरः तस्मिन् रसो जगत्सु गङ्गाद्यादिरसो वा तत्र
 मज्जनं यतो विततते स तत्त्वणामेव तस्य मज्जनस्य चिरमां
 तरे तपतीति तच्छीलैति चिरं तत्र तापि नीविषमा परिणतिः
 परिष्ठाकः समपद्यते जातः ज्वरितस्य हि जलमज्जनेन वि
 षमासं त्रिपातलक्षणा परिणति जायते तथेत्यर्थः ३ ॥
 भुवमधीतवती यमधीरतां दयित हतप्रतंगतवेगतः स्थि
 तिविरोधकरी द्याणकोदरी तडदितः सहियो यदनंतरः ३
 द्याणकवडदरं यस्याः अतिस्त्रुत्सत्वात् सेयं भैसी प्रिय हतहं
 सगमनवेगात् गुरोर्हेतोस्संकाशात् स्थितिर्मनोधर्मः धैर्यं
 मर्यादावस्थानं च प्रतत्पतिबंधकारिणो च पल्लतां निष्पुये
 नाधीतवती प्रापेत्यर्थः तत्र हेतुमाह नियमेन यो यस्माद
 नंतरः स तडदितः तज्जनित इति यतो यस्मादनंतरं यत्रियमे
 न जायते तद्वि कारणं भवति तथैवात्र वियोगिनीनां स्वभा
 वसिद्धांतरचलता हं सगमनवेगात् त्रियत पूर्वभाविनो जाते
 स्युत्प्रेक्ष्यते ३ ॥ अतितरां समप्रादि जडाशयं स्मितलवः स
 रणोपि जटानेनं अजनिपंगुरपांगनिजांगनभ्रमिकोणपित
 दीक्षणावं जनः ४ ॥ तस्याभेसा सुखं मंदहासलेशा सर
 णोपि नितरां जडाशयं समप्रादि प्रभृत् चिन्ते प्रदृति च्छाण
 अत्योपि मंदमेधाः पूर्वमनुभूतमपि वस्तुन स्रवति विरहः
 विषादात् स्मितलेशोपि न जात इत्यर्थः तस्या ईक्षणा मेवावं
 जनः प्रपागा प्रवनिजांगनं तत्र संचरनलेशोपि पंगुरजनिल
 वलेशकणाणावः नयनविलासोपि व्यरंसीदिति भावः
 दीपजनवुधेत्यादिना कर्तारि चिन्तेत्यर्थः ४ ॥ किमुतदं
 तरुभौ भिषजौ द्विः सदनलौ विशतः सविगाहितं तद
 भिकेन चिकित्सितमाश्रुतां मावभुजामधिपेन नियोजितौ
 ५ ॥ तदभिकेन भैसीका सुकेन कप्रः कामयिताभीकः
 कामनः कामनोभिकः देवेदेयातां भैसीनी रुजं कर्तमाश्रु

नै.
पञ्च.
दी.
५५

प्रेरितो दिवोभिषजौ सर्वेघौ नासत्यौ तावेव स्मरुनलौ भूत्वा
तदंतः भेमी हृदयं विगाहितं तात्मा कलपितं च किमु
विशतांतस्या मंतस्तदंत इति पुराणगुणोत्पादिनानिषेधात्
मासश्चित्तः यद्वा तद्विरहव्याघातवन्नमंत इति पृथक्कृतं
प्रकरणान्न भेम्या इति लभ्यत इति समाधेयं ५ ॥ ऊरुम
चापजता समाकुलं कलकोमलमेतत्तत्तत्तावं अहं
हर्वहदभ्याधिकाधिकां विरुचिग्लपितस्य विधोर्विधाः
६ ॥ स्मरजनितसंतापव्याकुलं पद्मसुडलं भेमी सखेति
नेदिनेत्यंताधिकांतराणि किरणग्लपितस्य चंद्रस्य दशांशं
पददृश्यते ६ ॥ तरुणतातराणि कतिनिर्मितद्रुमिमत
तज्ज्वलं भयं कथं अनलसंगतितापमुपैत नो ऊरु
मचापकुलालविलासजं ७ ॥ तारुण्यमेव तरुण्यकति
गतपः तेन निर्मितो हृदि मायस्य तद्भेमी ऊचं भद्रयं ऊरु
मचापकुलभकारव्यापारजातसनलसंगतितापं अग्निसे
गतितापं तथाननलसंगतिः अनलसंगतिः तन्निमित्तं ता
पं कथं नोपैतलललौल्ये लालौल्ये कुत्सितौ लालौ
स्यात्तीति कुलालः मदनः कुंभोपि चर्मसुष्कः कुलालो
नाच्चोताप्यते वल्गु ७ ॥ अथतयद्विरहोष्माणमजितं स
नसिजेन तद्विरुयगंतदा स्पशति तत्कदनं कदलीतरुय
दिमं रुज्वलहृषद्विषितः ८ ॥ तदा तस्या ऊरुयगं क्ता
मेतविरहोष्माणमजितं सद्यतो हेतो रधताति एतयत्र ह
रुयगमिति वाहदु. अवस्थाने धारणे च मजितमिति ताणि
जतातक्रः तस्माद्देतो मंरो ज्वलता उषरेण हृषितः कद
लीतरुः कदनं राणयदि स्पशति माहृष्यं भजत इति भावः
असंदेहं संदेहः स्पशत्येवेत्यर्थः अत्यनिरासो वा यदि कद
नं स्पशति तर्हि तादृशः कदलीतरुरेव स्पशति नाप्यदित्य
र्थः तत्कदनं तेनो रुयगं न सह कदनमिति वा ८ ॥ स्मरे
शराहति निर्मितं चरं वल्गुयगं हसति सदस्यसः अन

पिधानप्रतत्रपनातपेउपनिपीतसरस्वरमीरुहं ५ ॥ स्म
 रयारताडनाजनितसंतापेभैम्याः प्राणाद्यगंकर्तृग्रनपिधा
 नेयथाभवतितथा पतेस्मपनातपोयस्मिस्तत् तपेनप्रीप्ते
 णानिपीतेसरसिपद्मं हसतिस्मउस्मडुस्मागमस्तपः ५ ॥
 सुदनताप्रभरेणविदीर्यनोयडदपातिहृदादमनस्वसुः नि
 विडपीनऊचद्वययंत्रणातमपराधमधात्प्रतिवभती १० ॥
 स्मरशरसंतापातिशयेनकृत्वाविदीर्यभैम्याहृदयेनमज्जोद
 पातियथाहृदलोहपाशबद्धं वस्तु महानलोपिस्फुरित्वा
 नोत्पतति तथेतिभावः निरंतरं हृदयं लपयोरुद्धेनयंत्रणा
 संदंशनाप्रतिवभती निरुंधती सती तमपराधं हृदयाजुत्पा
 तस्तदाणमधात्धारितवती १० निविशतेयदिष्टुकशिखा
 पदेस्तज्जितिसाकियतीमिवनव्यथां सृजतनोर्वितनोत्रकथं
 नतामवनिभृद्विनिविशपहृदिस्थितः ११ ॥ सुकोसीसूक्ष्म
 तीक्ष्णाग्रेयदिष्टुकशिखाकंदंकाग्रं चरणेनिविशतेनेर्विशद
 त्यात्मनेपदं साष्टुकशिखाकियतीमिवमिथानोत्पादयति
 कोमलंगणभैम्याहृदिविनिविशपस्तिनोवनिभृजलः पर्वत
 सुतां व्यथां कथं न करोते ११ मनसिसंतमिवप्रियमीदितं न
 यनयोः सहयोतरुमेतयोः ग्रहाणाशक्तिरभृदिदमीययोर
 पिनसंश्रुववास्तुनिवस्तुनि १२ ॥ हृदयेवर्तमानं प्रियं द्रष्टुं
 सहयेवांतः श्रंतरं प्राप्तयोः श्रयादमेददमीयेत्यदादीनिचं
 तिवृद्धसंज्ञायां वृद्धास्तः तयोर्नेत्रयोः संश्रुववास्तुवेषमयस्य
 तत्राहृदोवस्तुनिवाह्येप्रत्यानयनशक्तिर्नाश्रुतश्रंतः स्वांता
 तरेगयोः १२ ॥ हृदिदमस्वसरस्वपरिस्मृतेप्रतिफलद्विर
 हात्रसावानतेः हृदयभाजसराजतचुंबितं नलमुपेत्यकि
 लागमितन्मात्रं १३ ॥ विरहेणात्रामाश्रुवस्थानातिर्ययात
 स्माभैम्याश्रुपरिस्मृतेहृदिप्रतिविंवितेतेमाश्रुवहृदयस्थि
 तं नलचुंबितं नलमुपेत्यागमिकिलागमिष्यादिवभाजतया
 उवश्चाप्रसर्गाश्च निपाताश्चेतिनेत्रयः श्रुंकार्याहिवितेया

पातुस्तेषां निदर्शनं इति किल शब्दार्थे आगमिगमिगार्थं
दीनामुपसंख्यानं कर्तव्यं भविष्यदर्थे प्रतिबिम्बमुपसंखि
बमुपसंख्यानं नतया निर्गमनोत्प्रेक्षा १३ ॥ स्रद्धदमग्निः
मदं च यित्तं सारं मनसि गंधवहेन स्रग्गीदृशः प्रकलितः
स्रसितेन विनिर्गमा नुमित निजुतवेशनमायिता १४ ॥ मे
न्याहृदये स्थितमात्मानः स्रद्धं सारं सेवाग्रिं प्रवर्धयित्तं निः
स्रसितेन गंधवहेना सोदितेन निःस्रसितेन निःस्रासेन वायु
नेति वा निर्गमेणा नुसिता उहितानि ज्ञुता प्रकटा प्रवेशने मा
याविता प्रकलि अथारि प्रवेशपूर्वको हि निर्ममो लोके हृष्टः
अयं च पवनः प्रविशन्नज्ञातः निर्गच्छति च तेनानुमीयते प्रवे
शे मायावितास्ति इति माया शब्दस्य ब्रौह्मादिपाठात्पक्षे इति च
भवति १५ ॥ विरहपांडि मरागतमोमघी शितिमतत्रिजपी
तिमवर्षाकैः दशादिशः खल्वनङ्गकल्पयलिपिकरी नल
रूपकचित्रिताः १५ ॥ विरहेण पांडि मरागो नुरागः शब्दश्च
लेन रक्ताचतमो मोहः ग्रंथकारस्य कालत्वात्तदेव मघीतस्याः
शितिमानैल्यं सतादृशो निजः प्रीतिमाकन कर्वाणता च पतप
वर्वाणकाः तैः कृत्वा तद्गुमेभीदृष्टिलिपिकरी चित्रकरी दिवा
विभानिशोत्पादिनाटचुप्रत्ययः रूपमिव रूपकमिवे प्रतिष्ठा
तावितिक नल रूपकेन चित्रितादिशः प्रकल्पयत्तच्चकार
रभतवनावशात्सर्वत्र नलमपश्यादिति भावः १५ ॥ स्रद्धं
तां हृदयस्य मुज्जदंशो बज्रवदत्रिवनिः स्रसितानिलः व्याधि
तवा ससिकं पमदः स्थिते त्रसतिकः सतिना अयवाधने १६
हृदयस्य कामकृतो दशां बज्रत्पर्थं वदत्रिवकथयत्रिवनिः
स्रासानिलः अदो हृदयमदः स्थितं तस्मिन् हृदयस्थिते वास
स्य कस्य चकार बहलानिः स्राससं प्रकां ज्ञाते वसनकस्ये
सहेतुकभयकारणा कतोत्प्रेक्षा मर्यातरन्यासेनाह आश्र
यवाधने सतिको न त्रस्यति हृदो वाधे सति तदा स्थितं वसेनं
भयेनेवा कस्यतेत्यर्थः १६ ॥ करपदाननलोचनतामभिः

शतदलैः सतनोर्विरहज्वरे रविमहोच्चपीतचरंचिरादः
 निशतामपिषाडं दसृज्यत १० ॥ भैम्याः पाणिचरणमुत्त
 नेत्राद्यैः शतदलैः कमलैः रविमहः सूर्यतेजः पूर्वपीतपी
 तचरंभूतपूर्वचरदृग्दृशंबज्रवेलेनोविरहज्वरेनिरंतर
 तापव्याजेनोदसृज्यत अन्योपिजीर्णमनादिकं ज्वरेवमति
 खिल १० ॥ उदयतिस्मतदद्भुतमालिभिर्धराणिभृद्भुवित
 त्रविस्मययत् अनुसितोपिचवाष्पनिरीक्षणाद्भुविचवा
 रनतापकरोनलः १५ ॥ तत्रतस्मादितिभृद्भुविराजंशु
 आंविचार्यवाष्पस्यासुणोदर्शनात्सर्वाभिर्हृदितोपिनलः
 तापकारीनव्यभिचरितः वाष्पनलयोर्वाभ्यभावाद्भुभि
 चारोयकः अय्यभिचारत्वाच्चर्यकारीत्यर्थः नस्रषाभृदि
 तियत् तदद्भुतमुदयतिस्मग्रयचक्षितिभृद्भुवितत्रपर्वत
 प्रदेशोविस्मयककिर्ष्वकंविचार्यवाष्पस्यतद्दिनोदयस्य
 दर्शनादनुमितोप्यनलः तापलक्षणार्थक्रियाकारी अत
 एव नव्यभिचचारेतियत्तदद्भुतमभूत् १५ ॥ हृदिद्विर्भभ
 वः प्रहरंशरैरतिपतिर्निषधाधिपतेकृते कृततदंतंरगस्व
 दृढव्ययः फलदनीतिरसूक्ष्मदलंखिल १५ ॥ भैम्याहृदि
 नलस्यकृतेहृदयस्थितनलवेदनार्थनलेनानुरागोत्पादना
 र्थंचशरैः प्रहरत्कामः अत्यर्थेनिष्ठुरेनासूक्ष्मं मोहंप्राप
 वस्येचसूक्ष्ममोहसमुच्चाययोः यतस्तस्याभैम्याप्रतरंरं
 दयंतकृतः सचासौस्वसुतदंतंरगस्वः कृतातदंतंरगस्वस्यह
 ङाव्यायायेनेदृशांताविधन्वयमपितदंतंरवतीविडाइति
 अतएवफलंतीअतीतिर्यस्य भटोस्यात्मानंरदन्त्यरंप्रहरती
 तिहृदिप्रदोक्ता तदंतंरगस्वस्यात्मभूतस्यनलस्यहृङ्गा
 व्यायायेन अतःफलदाफलप्रदानीतिर्यस्येत्यर्थः १५ वि
 फरमानितयायदिभानुमाल्कथमहोसज्जतहृदयेतथा अ
 पिवियोगभरासुतनसूक्ष्मदीकृतदृष्टमजिज्वलदंसुभिः
 २० ॥ तयाचंद्रः सूर्यइत्यमनिगद्यताविययपीत्यर्थः ससु

ने.
प. च.
दी.
३१

नञ्चोद्योगातिशयेनास्फुटनं तेन स्फुटीकृतं हृष्यं पाषा
णाभावो यस्य तदेवं विधमपि भेदी हृदये तथा रविरिवो शुभिः
कथमजिज्वलदहो लोके अन्यदस्याकारोणकल्पमानं तत्
कार्यकारि न भवति अत्र त्रिविधः सूर्यतया कल्पमानस्त
त्कार्यसंतापं करोतीत्याश्चर्यं १० ॥ हृदयदत्तसूर्यो हृदयात्
याक्व सह गतिवियोगनिमग्नया प्रियधनुःपरिरभ्य हृदयतिः
किमनुसंतमशेत चित्तार्चिषि ११ ॥ हृदयनिहितकमला
यावियोगनिमग्नया विरहाग्नि संतमया तया भैरव्या सहृदोः
क्वा स्यात् न क्षापीत्यर्थः अथवा स्त्रीसुत्येत्स्या व्याजेनाह
प्रियस्य कामस्य धनुः पुष्पं हृदयेनालिङ्गयतिः प्रियमनुसंतं चि
ताग्नौ किमशेतैस्तुत्येदा १२ ॥ अनलभावमियं स्वनिवासिनो
न विरहस्य रहस्यमबुध्यत प्रशमनाय विधाय त्वाणान्यहं ज्य
लति तत्र यडज्जितमैहत १३ ॥ इयमात्मस्थितस्य विरहस्य
हस्यभूतमनलभावमभित्यं नाबुध्यत न ज्ञातवतीयतस्तत्र
हस्ये अनलभूते ज्वलति सति प्राणानेव त्वाणानि विधाय शम
नायोजितमैच्छत् अग्निरिति जानीते चेत्तत्किं तच्च मनसा यत्
णानि निदिष्टेत् ततो न जानीत इत्यर्थः अथ च स्वस्थितस्य वि
रहस्याविद्यमानमनलसत्त्वाकं रहस्यं नाबुध्यत काक्वा प्रबुध्यते
त्यर्थः यतो न लाभावेन ज्वलति विरहेशां त्यर्थे प्राणं त्वाणा
नि विधाय तत्क्रमेण दितिनलस्य डलभतया प्राणपरित्यागे
नैव विरहशांतिमैच्छदित्यर्थः १४ ॥ प्रकृतिरेतस्स गुणस्मान
योषितां कथमिमो हृदयसूडनामयत् तदिषुभिः कुसुमैर
पि फल्वता सुविहृतं विबुधेन मनोभवा १५ ॥ योषितो हृद
यं मफनामेतियत् स प्रकृतिः स्त्रीस्वभावभूतो गुणो मादव
भेमी कथं नोपैत् न किं तेर्थे उपपत्तिमाह तद्दृश्यं पुष्पैर
पि वाणैर्यिध्यत विडवा समवेण सुष्टु व्याख्यातं यदि सूडनभवे
सुष्पेः कथं भूयेत् न भूयते च वा तेन सहृदिति विबुधतमित्यर्थः १
३ ॥ विप्रतरा भवेत्तदविनिर्यो विधिरुचिं हृजालाविलौ

उतां इतरथात्मनिवारणशंकयाज्वलयित्तं विसवेशथरावि
 शत १५ ॥ गृहाद्भयरीनयोत्तां भेमीतापयित्तमत्पतशत्रु
 भूताचंद्रकोतिरिहवातायनरं प्रेविंसहृपधारिणीसतीनुग्र
 विशतजालमार्गप्रविष्टाचंद्रकोतिर्देहायमानासृणालव
 द्वासतेतत्रेयमत्पेक्षानिजहृपविहायसृणालहृपतद्विमिति
 धृतेत्यतग्राह इतरथासृणालहृपाभावेश्रात्मनिवारणशं
 कयाश्रात्मानशत्रुज्ञात्वा निवारयेकवितिशंकयाविसवेश
 थरासतीप्रविशदित्यर्थः अतंतंरिपुःरिपुतरादिवचनावि
 भज्योपपदेतरवीयस १५ ॥ हृदिविदर्भभ्रवोस्त्रुभृतिस्फुटं
 विनमदास्यतयाप्रतिबिंबितं मुखहृगोष्ठेमरोपिमनोभ्रवात
 उपमाऊसमात्यविलाःशराः १५ ॥ भैम्यानेत्रोदकधारि
 णिहृदयेविनमुद्विततयाव्यक्तं प्रतिबिंबितं मुखचशोचिष्टो
 चमुखहृगोष्ठं प्राणपंगत्वादेकवद्भावः तस्यमुखादेरुपमा
 तस्याःप्रतियोगतया संबंधीनिऊसमानिकमलोत्पलव
 धूकादीनितान्येवाविलाःपंचापिशराः कामेनकृत्वोरोपि
 निचक्षे हृदयस्थितप्रियावलोकनायेवनतमुखाभैम्याव
 हिरनवलोकनवेदनियतदस्त्रणिहृदिप्रतिबिंबितं मुखा
 दित्तत्रोत्प्रेत्यते मुखादिसहृशऊसमहृपाःकाशमरापव
 पंचापिहृदयेनिवाताइति १५ ॥ विरहपांडुकपोलतले
 विधर्क्याधतभीमभ्रवःप्रतिबिंबितः अनुपलक्ष्यसितांशुत
 यामुखनिजमुखंसावंपंकसृगापिणात् १६ ॥ भैम्यावियो
 गपांडुगंडमंडलेप्रतिबिंबितश्चंद्रस्तन्मखंमुखाकेवनिज
 सहृशंचेकारतत्रहेतुः नउपलक्षितंशक्याःसितांशुशवो
 यत्रमुखेनत्रयातयाशंकभूतसृगसंक्रमणाश्चपांडुत्वेनस
 जातीयतयामुखविवेकेनसितांशवोनलक्ष्यंनेश्यामत्वेन
 विलक्षणातयाकलेकस्तहृपतइति १६ ॥ विरहतापि
 निचेदनपांसुभिर्विप्रसिपितपांडिसमंडना विषथराववि
 साभरणाददेरतिपतिप्रतिशंभुविभीषिकां १७ ॥ विरहस्य

नै.
ष.च.
टी.
५२

तापस्तद्धतिविरहेणातापिनिवावपुषिचंदनरेणभिर्वापितो।
 त्यस्तःपांडिमेवमदनेयस्याःसाभेमीशेषसंश्लेषणलाभर
 णाकामप्रतिशुभ्रुतांविभीषिकामाललेवेविभीषेववि
 भीषिका तांविरहतापवशादेवचंदनपंकस्परेणनाशंभु
 रपिवपुषिधृतपांडिमासर्पाभरणश्च १३ ॥ विनिहितंप्रार
 तापिनिचंदनंहृदितयाधृतबुद्बुदमावभौ उपनमन्सहृदं
 दयेशयंविफारिवांकशतोदुपारिग्रहः १४ ॥ तयाभेम्पास
 तापिनिहृदयेत्यस्तंचंदनंभूतबुद्बुदंसद्भजे कइवहृदयेस्व
 मित्रकाममुपनमन्उपगच्छन् अगमाततारकाप्रारकारश्च
 इइवहृदयेशेतेहृदयेशयःशयवासवासिष्ठकालादित्य
 लकचंदनंचंद्रस्यानीयं बुद्बुदानिचतारकास्यानीयानि
 १५ ॥ स्मरजताशानदीपितयातयाबज्रमुजःसरसंसरसी
 रुहं अयितमर्थपयेकृतमंतराश्चसितनिर्मितमर्मरमुक्ति
 ते १६ ॥ कामाभिज्वलितयातयाभेम्पासुजर्बजलमज्ञा
 नेकमलेअयितंहृदिनिहोतमर्थमार्गेकृतंमध्यपवनिःश्वा
 सनिर्मितमर्मरंत्यक्तं उस्मनिःश्वाससंपर्काच्छुष्कंसन्मर्मरं
 शहृकारिग्रतपवत्यक्तं अथमर्मरःस्वनितेर्वस्वपूर्णानामि
 त्यमरः १७ ॥ प्रियकरग्रहमेवमवाप्स्यतिलनयगंतवता
 स्यतिकिंचित्ति जगदत्रनिहितेहृदिनीरजेदवय्वज्रमल
 नेनदृष्टकलनी ३० ॥ हृदिवित्यस्तंकुमलेदवय्वकृतं
 कुलीभवनेनाभिनयेनपीनप्रयोधगंताभेमीजगदत्रःउच
 त्रिविकिमितितवस्तनयगमेवमस्तकृतसकुलग्रहणा
 रीत्याप्रियकरग्रहंप्राप्स्यति तत्रस्मात्किंताम्यतीतिदवय्वः
 परितापःस्यात् ३१ ॥ त्वदितरोनहृदापिमयाधृतःप्रतिरि
 तीवनलंहृदयास्थितं स्मरहविर्भुजिवोधयतिस्मसाविरह
 पांडुतयानिजमुदता ३२ ॥ त्वदन्यःपतिहृदयेनापिमया
 नधृतोमनसापिनस्सतइतिसाभेमीस्मराग्रोविरहपांडुतया
 निजमुदतानिजनैर्मल्यंहृदयेस्थितंनलंवोधयतिस्मश्रुत्या

पिहिसतीप्रतलप्रवेशादिनादिवोनस्वशुद्धतांपत्येप्रकट
 यतितयेयंभैमीसरागोविहपाडिप्रैवस्वशुद्धतांनिजथा
 वल्पेनिजनैर्मल्पेचसंवाधयानिनलामितिगतिबुद्धीत्यादि
 नाकर्मसंज्ञा ३१ ॥ विरहतमनतदंगनिवेशिताकमलिनी
 निमिषद्वलमुष्टिभिः किमुपनेतमचेष्टतकिंपराभवित
 मैहततद्वयंकंयुक्तं ३२ ॥ विरहतमेतस्याभैम्याश्रंगेन
 ज्ञानलिनीनिमिषेतिस्त्रजलीभवतिदलान्येवमष्टयत्तैः
 कृत्वामहोतंतस्याभैम्याद्वयंकंपरितापमपनेतंरुक्कतं
 मचेष्टतउद्योगंचक्रैकिमुकिंवापराभवितमदेयितमैस्त्र
 त् यान्यापिसाखीसाख्याश्रंगलप्रवेदकोरिवस्तप्रपनि
 नीषतिश्रदिदिषतिवासापिसंक्रचदंगलिर्वद्धमुष्टिर्भव
 ति तथेयंकमलिनीश्रपीत्यर्थः ३२ ॥ इयमनंगशराव
 लिपत्रगत्ततविसर्पिवियोगविषावशा शशिकलेवाव
 रंशुकरादिताकरुणानीरनियोनिदयेनकं ३३ ॥ स्मर्या
 रपंक्रयपवपत्रगास्तेषांदंशैः प्रसरणाशोलंयद्वियोगपव
 विषंतेनविक्कलासाभैमीरविकारज्ञानाचंद्रकलेवर्कज
 नंकरणारससमुद्रेणाचिह्नेपापित्तसर्वमपीत्यर्थः ३३
 ज्वलतिमुन्मथयोदनयानिजेहृदितयाईमृणाललता
 पिता स्वजयिनोस्वपयामविधस्ययोर्मलिनतामभजद्भु
 जयोर्भूशं ३४ ॥ स्मरवेदनयाज्वलतिनिजेहृदयेतया
 भैम्यान्पक्तामृणाललतामलिनतामभजत्त अत्रहेतुत
 प्रेक्षानिकटवर्तिनोः स्वजयिनोभुजयोस्वपलालजयैवे
 त्यर्थः भैम्याभुजोवल्गुमृणालजयिनोप्रतलयोः लज्जये
 वात्यर्थंमालिन्यमभजदित्यर्थः ३४ ॥ पिकरुतश्रुतिकं
 पिनिशैवलंहृदितयानिहितंविचलद्भु संतततद्भुतह
 स्त्रयकोतनाहनमिवस्वतन्त्रचनचर्षिणा ३५ ॥ कोकि
 लस्वनप्रवणोनकम्यनशीलेहृदित्यस्तेषांवलंसंतततद्भु
 द्यंगतोहृदयः स्मरस्तद्धीर्तनामीनेनस्वतन्त्रचनयथाभव

नै.
प. च.
दी.
६३

वतितया चर्षति कंठयतीति तया स्वतन्त्रं चर्षणात्तादि.
तमिव विचलद्वेजे कर्षणातिपादे विलोचनेत्यर्थः ३५ ॥
नावल्लमोहवशेन तद्वाननं नलमनःशशिकांतमवोधित
त् इतरथा शशिनो भुदयेततः कथमस्य सुवदसुमयं प्र
यः ३६ ॥ तत्र लमनः कर्तृत्वाभेसाग्राननं शशिकांतं च
द्वेजं चंदकांतशिलामयं च नुवल्लमोहवशेन प्रेमाति
शयेनाज्ञानवशेन वा अवोधितं सत्पमेवावोधेत्यर्थः
अत्र मोहवशाप्यनिषेधो न तत्र बोधः इतरथा शशिकांतता
यामोहेनारोपितत्वे ततो भेसीमुवास्तेन्द्रोदये सुवदपंजल
कथं स्ववति स्मर्त्तव्यमपि तस्यार्थक्रियाकारित्वयक्रोण
श्चिदुसुवाः कर्तृरिच्छुः ३७ ॥ इति पतेर्विजयास्वमिषु
र्यथा जयति भीमसुतापितथैव सा स्वविशालानिवपंचत
याततो नियतमैह तयोजयितुं सतां ३८ ॥ कामस्य विज
यास्वमिषुर्यथा जयति भीमसुतापितथैव विजयास्तथा
जयति ततो हेतोः सकामः स्वान्वाणान्यंचतया पंचत्वसंख्य
यायथा ग्रहयजत् तथैनां भेसीमपि पंचतया सराणेन यो
जयितुं मेच्छत् तामिवेति सिद्धे स्वविशालानिवेति पुनर्व
चनमुपमानोपमेयभावसंदेहनिरासार्थं अन्यथा तामिती
मुपरा मशो भेसी परामशो वेति संदेहः स्यात् अथ प्राकां
णि कंत्वा त्वसुपमानत्वेनोपात्तत्वाच्च पुनरेवोपमानं निश्ची
यते इति चेत्सत्यं परं स प्रगल्भानां बुद्धिगौरवं साधदिति वि
स्पष्टार्थस्वपदेनोपादानं कृतमिति न दोषः ३९ ॥ शशिम
यंदहनास्वमदित्वरं मनसि जस्य विस्मयपवियोगिनी ऊटि
ति वारुणमसुमिषादसौ तडचितं प्रणिशस्त्रमुपाददे ४०
उदित्वरमुदयनशीलं दानशजिसतिव्यः कुरपुशशिमयं
चंदत्रपं सरसं दहनास्वविस्मयपनिश्चिन्तासौ भेसी प्रसुवा
जातडचितमाग्रेयासोचितं वारुणां वरुणादेवताकंप्रतिष्ठा
लशस्त्रं ऊटिति स्वीचक्रो ४१ ॥ अतनुनानवमंबुदमांबुदं

सुतत्रुखमुदस्तमवेक्ष्यसा उचितमायतनिःस्थितस्वर्ले
सुसुनशास्त्रममुचदसंप्रति ३५ ॥ सासुतत्रुभैमीप्रनगेन
तदस्तप्रयक्तंनवमंमुदमेचमेवांमुदंवारुणमसुदृष्टानिरे
तरानिःश्वासव्याजेनोचितंप्रतीकारसमर्थंमंलग्नंचसुसुन
शास्त्रंवायव्यासं अममंमुदंसारंवाप्रतिप्रमुचतमेचोदये
हिवियोगिनीनांदीर्घानिःश्वासाभवंति ३६ ॥ इतिपतिप्र
हितानिलहेतितोप्रतियतीमुदतीमलयानिले तदसता
प्रभयात्तसृणालिका मयामियेभुजगास्वमिवाहितं ध० ॥
मलयानिलेकामप्रयक्तंवायव्यासत्वेप्रतियतीजानती
इयंसुदतीतेनवायव्यासमलयानिलेनोरुदधिकोयःता
प्रस्ततोभयादाज्ञास्वीकृतायासृणालिकातन्मयंतद्व्यप
वनाशनासंस्वीचक्रेइव भयात्तसृणालिकोतिपादेभुज
गास्वमुपादितेतिपादः ध० ॥ त्वथिततद्वदिशाल्यमिवद्व
यंविदहितंचतथापिचजीवितं किमयतत्रनिहत्यनिवा
तवात्रतिपतिःस्तनविल्वफलेनतत् ध० ॥ तस्याभैस्याह
दिविरहितंविद्योगित्वंतथापितथैवयद्वा तथापिविरहे
सत्यपिजीवितंमरणभावंचेतिद्वयंशाल्यमिवःसरोन्यधि
त अयतत्रतद्वदयेतच्छाल्यद्वयंस्ततावेवविल्वफलेतयो
द्वयंनविनिहत्यताडयित्वाहृद्गीकृत्यवा शैथिल्यपरिहारा
यार्कंनिवातवार्किमुत्प्रेक्षायां ध० ॥ अतिशारव्ययताम
दनेनतांनिविल्वमुष्णमयस्वशारव्ययात् स्फुटमकारिफ
लान्यापिमुंचतातद्वदसिस्तनतालकगार्पणा ध० ॥ तांभै
मीमंत्यंतंशारव्याप्रतिशारव्यातांकुर्वतातिशारव्ययता मद
नेननिविल्वमुष्णमयस्वशारव्यपगमात्फलान्यपिशारव्य
पेणमुंचतासतातस्याभैस्यातदसिस्तनादेवतालेतालफ
लेतयोर्कगंतस्यार्पणाव्यक्रमकारि अश्रान्तवेधेनात्सुष्मे
गतेसुस्तनव्याजेनस्युल्लेखालफलैरप्यविध्यंत ध० ॥ अ
थमुद्विजनिंदितचंद्रयारुतविधंतदंयाचतयामुजः प

नै.
प.च.
दी.
१५

तितयास्मरतापमयेगदेनिजगदेस्त्रुविमिश्रमुखीसावी धर
 प्रयतयाभैम्यास्त्रुकरंविनमुखीसावीनिजगदेउक्ताकीट
 शपासुज्वीरंवारंवरुप्रनेकप्रकारंनिंदितंशुंद्रोययातथाभु
 जःस्ततोविभंस्तदोराजयथाविभंस्तदतीतिविभंस्तदःविध
 रुसोस्तदइतिवशरतथास्मरसंतापमयेगदेव्याथोपतितया
 प्रत्येपिद्याधिप्रस्तासाधुत्रिंदंतिप्रसाधुस्तवंतितयेयमपि
 वृत्तेत्यर्थः धर ॥ नरसुगद्वधुवामिवयावताभवतियस्य
 कर्गंयदनेहसा विरहिणामपितद्वतवचवत्तणामितंनक
 थंगणितगमे धध ॥ यस्यनरसुगदेयदनेहसायस्यनरसु
 गदेवनेहसा मासेनस्यादहोसत्रदस्यादिनाकालेनयावता
 यत्प्रमाणेनकर्गंभवतिकेयामिवनरसुब्रह्मणामिवत
 कर्गंरतयक्कयोर्हृनोःद्वणोनमितंपरिमितंगणितशास्त्रेवि
 रहिणामपिकथंनगणितमित्यथाज्ञतेनान्वयः प्रयम
 र्थः यस्यनरस्यकर्गंयत्प्रमाणेनदेवकालेनभवतियत्प्रसा
 णेनब्रह्मकालेनचभवति तथायस्यदेवस्यकर्गंयत्प्रमाणे
 ननरकालेनभवतियत्प्रमाणेनचब्रह्मकालेनभवतितथा
 यस्यब्रह्मणोर्कर्गंकालविशेषःयत्प्रमाणेननरकालेनभ
 वतियत्प्रमाणेनदेवकालेनचभवति इतिनरसुब्रह्म
 णांपरस्परपेक्षयाकगदिव्यवस्थाकृतागणितशास्त्रेवि
 चत्वारिंशलक्षीविंशतिःसहस्राणिचमनुष्याणांकर्गंभ
 वतितदेवदेवानांत्वादशवर्षसहस्राणिभवति तदेवचकर्गं
 ब्रह्मणोदिनसहस्रांशोभवति एवमेकस्यमहान्कालःश्रु
 त्यस्याल्पस्तेनपरिगणितः तथाब्रह्मणोदिनसहस्रांशोदे
 वानांद्वादशवर्षसहस्रपरिमितंकर्गंभवतिदेवानांतकर्गं
 मनुष्याणांत्रिचत्वारिंशलक्षीविंशतिश्चसहस्राणिवर्षा
 णांभवतीत्येवमेकस्याल्पःकालेत्यस्यमहानाणितःएवंच
 यद्यानरसुब्रह्मणांपरस्परकालापेक्षयायथाकगव्यव
 स्थाकिमितिनकृता यथाविक्रानांकर्गमुदासीनांनार

शिव
५४८

मल्यः कालः संयुक्तानां क्षमः ^{३७} तथा संयुक्तानां क्षणः ३
 दासीनानामल्यवर्षपरिमितः कालः विद्युत्तानां यगा
 मितिगणितशास्त्रे कथं न परिगणना कृते त्वर्थः विरहः
 वंशात्क्षणोपि यगा कल्पो भवतीति भावः ५५ ॥ जनु
 धत्तसती स्मरता पिता हिमवतो नततन्मा हिमादृता ज्व
 लति भालतलो लोहितः सती विरहपवहरस्य नलोचने
 ५५ ॥ सती भवानी हिमवतः सकाशाज्जनुर्जन्म स्मरसं
 ता पिता धत्त नत हिमगिरेर्महिषि आदृता आदरवती
 आदृतौ सादरा चिंतौ किंतु हिमलदनेन परितापापनोदा
 याद्यचहरस्य भालतले सती विरहते भवितेति ब्रह्मणा
 लोहितः सती वियोगपवज्ज्वलति नतलोचने ५५ ॥
 दहनजानपृथक् दवक्वप्या विरहजैव पृथक् यदि नेदृशं
 दहनमाशु विशंतिकथं स्थियः प्रियमवा सुमुपासितमु
 दुराः ५६ ॥ दहनजाभिजनिता दवक्वप्या परिताप
 पीडा पृथक् महती न किंतु विरहजैव दवक्वप्या महती
 यदि ईदृशं न अग्निपीडाधिकान भवेत् तर्हि अणुसमप
 गतां अस्वोचयस्मात्तं प्रियमुपासितमुदुराः सोल्ला
 साः सत्यः प्रियाः शीघ्रमेवानलं कथं विशंतितेन मन्याम
 हेनलपीडातो विरहपीडैवाधिकंति ५६ ॥ इदिल्लुटं
 तिकलानितरां ममूर्वि विरहिणी वधपंककलकिताः ऊं
 दसाव्यक्तस्त्वबहिष्कृताः साविविलोकयडर्विनयं विधोः
 ५७ ॥ विरहिणी वधपापमलिनिताः कलाहयंतर्लटं
 तिमं प्रवर्तित्वा कलंकस्य साव्यः कर्मभावो वा साव्यसं
 ल्युर्यदि मियत्यस्यः ऊमुदानो ऊमुदेवा साव्यं ऊर्वतीति
 वेशाद्यसामेन विंकासकत्वाद्वा साव्यं अथ वामोदंत इति
 मुदाः साधवतैः साव्यं ऊर्वतीति एवंविधः कलावहिष्कृतः
 प्रयंतस्तेन त्वां सुंदरि वस्यातः पापिकानामतः पोषणं नि
 र्मलानां बहिष्करणमित्येतादृशं चंद्रस्य डर्विनयं पश्य ५७

नै.
ष. च.
दी.
५५

अथिविधं परिपुष्टगुणैः कृतः स्फुटमाशितितदाहवदन्त्य
ना ग्लपितशंभुगलाङ्गुलाञ्चयाकिमुदधौ जडवावडवा
नलात् ५८ ॥ अथिहेसाविचंद्रं पृष्ठदाहदानशौडताऊ
तः कस्माद्गुणैः शितिताकिं शिवाशिरीसस्थितेन सतात्वया
ग्लपितशंभुगलात्कालकृदात् अथवाभोजजडजलधौस्थि
तेन सतात्वयावाडववज्जैः शितितेति ५८ ॥ अथमयो
गिवधुवधपातकैर्भ्रममवाप्यदिवः खलपात्यते शिति
निशादृष्टदिस्फुटउत्पतकणगणाधिकतारकितांबरः
५९ ॥ विरहिस्त्रीवधपातकैः कर्त्तृभिर्भ्रमणमवाप्यातर्भा
वितण्यर्थः प्राप्येयत्यर्थः दिवशाकाशात्कृष्णपक्षरात्रि
पाषाणोपात्यतेकीदृशः स्फुटताउत्पतताचकणगणनखं
दृष्टेनाधिकतारकितांबरयेनाधिकास्तारकायत्रतद
धिकतारकंतत्कृतमधिकतारकितांबरकृष्णपक्षेहिताराख
ल्लोखंभवति अन्योपिपापीसंभ्राम्यत्रुदितोत्पततत्रस्थि
खिंदंयथाभवतितथाभूगोः प्राप्यतेतथायमपीत्यर्थः ५९
त्वमभिधेहि विधेसाविमद्गिराकिमिदमीदृगाधिक्रियते
त्वया नगाणितंयादिजन्मपयोनिधौहरशिखःस्थितिभूतपि
विस्मृता ५० ॥ भोःसाविमद्वचसाचंद्रं ब्रह्मपतादृशमिदं
स्त्रीवधपातकं किमधिक्रियते किंप्रकृत्यते किमर्थं क्रियं
ते इत्यर्थः महतिजलधौजन्मनगाणितंचेतं हरशिरोरूपं
निवासस्थानमपि किंविस्मृतं महाजलोत्पन्नस्यनेदृशं ऊ
कमंयत्कमहाजलजन्माप्यवज्ञातंचेतमहापुरुषपरिग्र
होवात्रमन्नव्यः सोपि किंत्वयापरित्यक्तः इति पृष्ठेत्यर्थः
५० ॥ निपततापिनमंदरभूभृतात्वमदधौशशलोच्चनच
र्णितः अपिमुनेर्जटराचिधिजीर्णतांवतगतोसिनपीतप
योनिधेः ५१ ॥ भोःसुदृशप्रकृतमयनसमयेसमुद्रेनिपत
तामंदरपर्वतेनापित्वेनचूर्णितः पीतसमुद्रसमुनेरगरूप
स्यापिजटरायोजीर्णतामपिनागतोसिवतवेदेसाञ्चयेयं

त्रार्चिः शत्रुः लक्षणया ग्रीवर्तते ५१ ॥ किमसुभिर्गलितै
 र्जडमन्यसे मेयिनिमज्जतभीमसुतामरः समाकिलश्च
 तिमाह तदर्थं कानलमुवेदुपरां विबुधः सरः ५२ ॥
 हेतुर्मतेरुलपितैः प्राणैर्हेतुभिः भेमीमनोमयिनिमज्जत
 इति किं मन्यसे प्राणेषु स्तुताया भेस्या मनोमदायितं भव
 त्विति किं मन्यसे इत्यर्थः सामन्यथाः स्तुतातां मनश्चुं
 विशतीति यस्याः श्रुतेरर्थमवष्टभ्येवमाशाः सेतदर्थि
 कां सपवाथो यस्यास्तामेवंविधां सर्वेषां व्यसूनां मनश्चुं
 देवि शतीत्येवंरूपां तां श्रुतिं विबुधो भालाभिज्ञः कामः न
 लमुवेदुपरां माचष्टेन तत्त्वत्परां श्रुतो ह्यंशां माकृया
 इत्यर्थः ५३ ॥ सुखरयस्वयशोनविदिदिमं जलनिधेः
 ऊलमुच्चलयाफना अपि महहाणवधुवधपातकं हरि
 णालोच्चनमुचकदर्थनां ५४ ॥ स्वस्य यंशो नविदिदि
 मं पटहमफना खरयोद्धोषयसृष्टं यशोनविदिदिमं
 सुखरयजलनिधेः ऊलमुच्चलयं विशदय अथ च भस्मी
 ऊरुस्त्रीवधपातकमपि महहाणकदर्थनां ऊत्सितोर्थः कदर्थः
 तत्प्रापणोत्तराणां वातां मुचपीडां माकृयाः परं मारयेत्यर्थः
 अपिः संबोधने वाक्यालंकारे समुच्चये वा ५५ ॥ निशिशा
 शिन्भजकैतवभानुतामसतिभास्वतितापयप्रापमां ग्रहम
 हन्यवलोकयितास्मिते पुनरहर्पति निबुतदर्पतां ५६ ॥
 हेचंद्रगत्रौ कपटसूर्यतां भजभास्वतिस्त्रैयं असतिभोः प्राप
 मां तापय ग्रहं पुनर्दिनेतवाहर्पति नानिबुतौ दर्पो यस्य तस्य
 भावः तज्ज्ञातामवलोकयतास्मिन्नद्यतने लुट् अहर्पतिरि
 ति ग्रहगदीनां पत्यादिषु रेफोवक्तव्य इति रेफः ५७ ॥ अथ
 णमूरतमालदलं ऊरं शशं ऊरं गमुवेसीवनिक्षिप कि
 मपि तन्निहितः स्थगयत्यमुं सयादितेन तड्मुसिधितानं
 ५८ ॥ अयिसीवकर्णावतंसतमालपल्लवप्रदं चंद्रऊरं
 मुवेनिक्षिप तदमस्यास्तीति तद्विलः तदादिभ्य इलच्च्सर

कृतमन्त्रदिलितः तेन तमालदलेन तन्त्रदिलितः सह रिणः यय
मंचंद्रकिमपि स्थगयत्याम्बुदयनितर्हि द्वाणमुच्चुसिमिषा
णिमि ५५ ॥ शशकलंकभयंकरमाहृशां ज्वलसियनि
शिभूतपतिंश्चितः तदसूतस्य तवेहृशभूतताद्भुतकरीपरं
र्थविधूननी ५६ ॥ भोः शशकलंकमाहृशां वियोगिनीनां
भयंकरभूतपतिं शिवंश्चितस्त्वं निशियहीप्समेतदसूतस्य स
थात्रुपस्य तवेहृशभूतताद्भुतपतासूतत्रुपताकायादिसं
ज्ञाचाद्भुतकरीश्रासुर्यकारिणी अतएव परशिरः कम्पनी
संकलंकस्य परप्रीडनकस्यासूतत्रुपतादिकमासुर्यकारी
त्यर्थः यद्वासूतत्रुपस्य शिवाश्चितस्य निशिदीपस्य तवेहृश
भूततासंकलंकताभयंकरतावासुर्यकारिणीत्यर्थः अथ
वापि शाचत्वेनोपालभतेशशतिउत्सवते इति शशः सचा
सौकरं कसुरलं योरभेदात् शशकरकस्तस्य संबुद्धिः त
था माहृशां स्त्रीवालादीनां भयंकरभूतपतिं पिशाचस्वा
मिनेंश्चितो निशेवदीप्समेतदिने यस्माद्देवं तज्जस्मात् अ
सूतस्य जीवतस्तव परपूर्यविधूननीयमाविशेति पिशाच
स्तस्य शिरः कम्पयतीति तादृशभूतता इहृशपिशाचताश्रा
सुर्यकारिणी सतो हि पिशाचे भवति न तज्जीवन्निष्पासुर्य
५६ ॥ असमये मतिरुन्मिषति भुवं करगतैव गतायदियं
ऊहः पुनरुपैति निवड्य निवास्यते सखिविधोर्नमावे पुन
रीत्यते ५७ ॥ असमये प्रप्रस्तावसति मतिरुदेति भुवं नि
श्रयेन यतो हंतोरियं ऊहः कोकिलकोकिलधनिः शर
स्त्रलेनामावस्याच करगतैवात्पतासूत्रैवातिक्तायं द्रास्य
तातदेयं सतिनाभूतगतायां तजायते हे शालि पुनरुपैति
काक्ता पुनरुपैति चेदित्यर्थः यद्वा इयं पुनरागसूतीति नि
श्रयेनैकः निरुध्य निवास्यते स्याप्यते विधोर्भुवं पुनर्नहृ
श्यते ऊक्ता चंद्रो नहृश्यत इति ५७ ॥ अयिममेष चकोर
शिष्पुनेर्ब्रजति सिंधुपिवस्य नशिष्यतां अशितमंजिम

धीतवतोस्ववाशशिकरः पिवतः कतिशीकराः ५८ ॥ पिर
 वतीतिपिवः पाञ्चाभाथेइ.इशःशःपाञ्चाभास्येत्यादिनापि
 वादेशःसिंधोःपिवस्तस्यागस्त्यस्यमुनेःशिष्यतामयंममैव
 चकोरपोतकोनव्रजतीतिकोक्ताव्रजेदपीत्याशोसागम्यते
 प्रविंषातमभ्यस्तवतोस्वचकोराशिशोःपिवतस्मतश्चंद्रकि
 रणःकतिवाविंदवोभवन्ति ५९ ॥ ऊरुकरेगुरुमेकमयो
 चनंवाहिरितोमऊरुचऊरुसमे विशानितत्रयदैवविधस्त
 दासाविसावादाहितंजहितंदुते ५९ ॥ करेपकंगुरुमहो
 तमयोचनंऊरुकरेणग्रहोणत्यर्थः प्रयोहन्यतेनेनेत्ययो
 चनःलोहऊरुःकरणयोविद्धिषित्यमुचभाःकटिनसंचात
 मेचकादिन्यमुद्धराः इतइतिवैहिर्योगीपंचमी इतोग्रहो
 द्वाहिमेमऊरुमादर्शऊरु तत्रचंद्रोयदैवविशतिप्रतिबिंबत
 याभाःसाविनदैवसावादाहितंशबुधतंचंद्रदुतेजहिते
 र्जः ५९ ॥ उदरपवधृतःकिमुदत्ततानविषमोवडवानल
 वद्विफः विषचड्जितमप्यमुनानमस्सरहरःकिममुबुध
 जेविभुः ६० ॥ विषमोयंचंद्रःसमुद्धेणवडवानलवडदर
 पवकिंनधृतःअमुनासमुद्धेणपरित्यक्तमप्यमुचंद्रविभुःप्र
 भुःशक्तसुससरहरोविषवाकिंनवुभुजे ६० ॥ असितमेक
 साराशितमप्यभून्नपुनरेषपुनर्विंशदंविषं अपिनिपीय
 सरेर्जनितद्वयस्त्वयमुदेतिपुनर्नवसार्णवं ६१ ॥ अणिंवा
 दागतमार्णवंकुलंविषमेकेनस्वरोःस्वरोणाशितंनपुनरा
 प्यभूत् पुनर्नजातमित्यर्थःपृष्ठचंद्रःपुनर्निर्मलंविषंसुरै
 र्वज्र्यादिभिर्निपीयजनितद्वयं प्रथमापिवतेवज्जिहिती
 यापिवतेरविरित्यादिश्रुतेःइहशमपिपुनर्नवं ६१ ॥ वि
 राहिवर्गवथव्यसनाजलंकलयपापमशेषकलविफं सुर
 निपीतसुधाकमपापकंग्रहविदोविपरीतकथाःकथं ६१ ॥
 वियोगिजनवधाभिनिवेशव्याजलंव्याजलत्वंचैकत्रास्य
 रत्वेनसंपूर्णंचंद्रपापंजानीहि एवंचसतिग्रहविदोज्योतिर

नै.
प. च.
टी.
६७

प्रकाविपरीतकथाः कथं यतः पुरोऽं शुभग्रहं कथयंति त्री
णचपाप्रहं कथयंति त्रीणन्दकं यमागः पापाइति यद्वाप
वेविपरीतवादिनः कथं ग्रहविदः न कथं विदित्यर्थः ६२ ॥
विरहिभिर्बहुमानमवापियः सबहुलः खलपत्तइहाज
नि उदमिति समकलैवापियत्र तैर्व्यरचिसाचतिथिः किममी
कृता ६३ ॥ यः पदोवियोगिभिर्बहुमानमवापिप्रापितः
सकृत्सपत्तइहलोकैबहुलः खलुनिश्चयेन जातः यत्क
चैतत्तयः सत्यतः असर्पदोवालोकेः बहुमानं बहुपुजा
प्राप्यते सबहुलः प्रचुरः प्रवृद्धो भवति तथायः पदोबहुमा
नं बहुप्रमाणं प्रापितः सबहुला भवति बहुलातिप्रादते इ
त्येतकृत्मेव पतन्नुनयत्कमित्याह तदमिति रितिसमै
तैर्वियोगिभिर्यत्र तियोतदमितिः तस्यमानस्यपुजायाः प्र
माणस्यचामितिः अपरिमितिराधिक्यमितियावत् व्यरचि
सातिथिः किमित्यमीकृता अमाप्रमावस्याकृता अथच
मानं प्रमाणं पुजाचमालत्सी सुतद्वहिताप्रमाकृतेत्यर्थः
यस्यामहतीपुजाक्रियते साकथमपुजास्यात् अलत्सी
कांवास्यादिति विरोधः तथायस्याबहुप्रमाणं क्रियते सा
कथमप्रमाणास्यादिति विरोधः ६३ ॥ त्वरिपुतीत्तासुद
शनविभ्रमात्किमुविर्धुप्रसते सविर्धुतदः निपतितेवद
नैकं कथमन्यतां बलिकरं च निभं निजमुज्जति ६४ ॥ राजः
त्वरिपोर्विसोच्चक्रभ्रात्याकिमुचं प्रसते अल्पद्यौतद्भ्रात्यभा
वेचं प्रकथमुद्गिरतिमुत्पतिते निजं स्वाधीनं पुजार्यदधिस
क्तनिभं राहोच्चक्रकवलनेनाभिलाषः किं त्वरिपुचक्रं भद्र
णेचक्ररूपताभावपरितानाच्चोद्गिरां यथापिष्टोदकं तो
रभ्रात्यापि वन् अतद्भ्रातुसंधानाड्गिरति तथेत्यर्थः ३ः सा
धत्वात्परकीयत्वाच्चीरसत्वाद्वापरित्यागोनत्वनुभवादित्या
ह ६४ ॥ बदनगर्भगतं न निजेस्त्रयाशशिनमुज्जतिराजसं
शयं अशितपरासत्ययमत्ययं सात्विनागलनालबिला

धना ६५ ॥ राजः स्वभावांतरगतं चंद्रं स्वेच्छयानिः संशयं
 नोज्जुति किंतु प्राशितो भद्रिता संज्ञे वायं चंद्रोत्पयं नाशं वि
 ना कंदनालास्त्रिद्वर्त्मनानिः सरति उदराग्रे रभावात्राणा
 भावः प्रसृतं पत्न्याद्वा ५६ ॥ अजुहः कथयंति पुरा वि
 दो मधुभिदं किल राजशिरश्चिदं विरहिमूर्धभिदं निगदं
 तिनक्षत्रं शशीयादितज्जहानलः ६६ ॥ अजुहः कृतानये
 षां अजुसरलमर्थं प्रपंति नवक्रमिति वा अजुहः पुरा
 विदो मुनयो व्यासद्या विस्तराजशिरश्चेदिनां किल निगदं
 तिविरहिमस्तकश्चेदिनां किं न कथयंति विरहिहिंसकचंद्र
 रत्नाणां दिरहिश्चिरश्चेदपवविस्मना कृतं इति भावः यदि रा
 ह्मदरागिः स्याद्विधः कृतः स्यात् ६६ ॥ स्मरसावोरुचिभिः
 स्मरवैरिणा मावस्वगस्य यथा दलितं शिरः सपादिसन्ध
 तर्भिषजौ दिवः सावितया तमसोपिकरोत्तकः ६७ ॥ ह
 देण दलितं यज्ञस्वगस्य शिरः कांतिभिः कांतस्य सह दो सह
 शावित्यर्थः दिवोभिषजौ नासत्पौयथा योजयतः स्मृतया रा
 होरपिशिरः संधानं कः करोत्ततो स्मरसावत्वात् स्मरवैरि
 णा कृतमन्यथा च कृतः अस्य को वा ताहुशः इत्यर्थः यद्वा को
 ब्रह्मा तया करोत्तसोपि हि विस्मो वैरिणां रत्नसंघोलस्यादी
 नां मनाभिः अतो ब्रह्मा राज योजनं कुरुतामित्याशास्ते ६७
 नलविमस्तकिंतस्य रणो विप्रोर्मिलति किं न कवंधगलेनं वा
 म्बतिभियां भृशमुत्पततस्तमो ग्रहशिरस्तदस्वरुद्रवंधनं
 ६८ ॥ विगतं मस्तकं यस्माद्विमस्तकः सकृतः विमस्तकि
 तः तस्य नलेनावंडितमस्तकस्य विप्रोः कवंधगलेन तमो ग्र
 हशिरः राजशिरः तदस्वरुद्रवंधनं तस्य कवंधगलस्य र
 ज्ञेन रुद्रवंधनं यस्यैवं भूतं सतर्किं न मिलति विद्यद्वर्तिनो रा
 जशिरसः कवंधेन कथं संगतिः स्यादित्युत आह मया भा
 यादत्यर्थमुत्पतत इति ६८ ॥ साविजरापरिष्टस्य तमः शि
 रः सममसौ दधताधिकवंधतां मया परानवप्रदलकमव

नै.
प.च.
वी.
१८

किमिति न व्यति सी व्यति को तना १५ ॥ हे सा विजसरात्त.
सीतां पृच्छ असौ जरा जरां संधवपुः खंडद्वयमिव कवचं पता
दपता के तना सह राजा शिरः किमिति न संयोजयतीति व्य
ति सी व्यतीति कर्म व्यति हारो न विवद्विताः १५ ॥ वदवि
धं तदमालि सदीलितै सजसि किं द्विजराजं भियारिपुं किं
मुदिवं पुनरेति यदीदृशः पतित पषा निषे व्यदि वारुणी ३०
भोः सा विमद्वचनै राजं वद द्विजराजं भिया ब्राह्मणं श्रेष्ठ इति
भयात्तरिपुं चंद्रं किं मुंचसि यद्यमीदृशो द्विज श्रेष्ठ स्तार्किं
वारुणीं सुरां प्रत्यक्ष्ण वारुणीतां निषे व्यपतितः अतः गतः जा
ति श्रेष्ठश्च पुनर्दिवं स्वर्गमाकाशं च किमेति नैतीत्यर्थः न
हि सुरापो ब्राह्मणः स्वर्गं पुनरेति यद्वा यदि दिवसेति ईदृशः
किं दिवमेति यतो वारुणी निषे व्यपतितः ३० ॥ दहतिकंद
मया वल्लते न किं गरुड वद्विज वासन योजितः प्रकृतिवत्
विधं तददाहिका मयि निरागसिक्ता वद विप्रता ३१ ॥ अयं
विधं निर्णयं येन कंदं दहति अतः किं गरुडे ने वत्सया द्विज वा
सनया द्विज इति प्रसिद्धा ब्राह्मण बुद्ध्या च तपः भोः राहो अ
स्य प्रकृतिरेव तदाहिकान तत्र ब्राह्मणी शक्तिः सा तस्मात्परा
ये प्रभवति नान्यत्र निरपराधायां मयि ब्राह्मणं किं वद अतः
स्वभावो यमित्यर्थः ३१ ॥ सकयाल किलया किल दंष्ट्र
यां समवथा ययमाय विनिर्मिताः विरहिणी गण च वणा सा
धने विधरं नो द्विजराज इति श्रुतिः ३२ ॥ समस्तया कल
या दंष्ट्रया जाता वै कवचं सर्वोभिः कलाभिरेव दंष्ट्राभि
रित्यर्थः ताभिः समवथा ययमाय गवधाने कृत्वा सम्यक्ते यो
ज्येत्यर्थः यमाय वियोगिनी जन भद्राणो पायो विधु निर्मि
तः अतो द्विजानां दंतानां राजस्य लदंत इति कृत्वा द्विजराज
इति प्रसिद्धिः न तत्र ब्राह्मण श्रेष्ठ इत्यर्थः ३२ ॥ स्रवप्रव
हने व्रजता शाना ज्वलादि दं चक्षुषे विधिना विधुः वज्र विर
धेन वियोगी वथा गसा शशमिषदथ कालिकया कितः ३३

इदं ज्वलन्ताममृत्वं हरलोचनाग्नेः सकाशाद्विधिनाविधः ।
कृत्वा चक्रपेषयवज्जप्रकारेण वियोगिवधप्राप्तेन कालिक
यास्य गव्याजाश्चिजितः कामकृतं वज्रपातकं तन्मत्तवृत्ते
चंद्रं चिह्नत्वेन निवेशितमित्यर्थः ३३ ॥ द्विजपतिग्रसना
हितपातकप्रभवज्जसितीकृतविग्रहः विरहिणीवदनेन
जिह्वत्सयास्फुरतिसज्जयननिशाकरः ३४ ॥ द्विजपतिश्च
इः ब्राह्मणप्रवरश्च तद्भुवनजनितवृजिनोत्पन्नज्जस्रधवलीक
तशरीरोयं वियोगिनीमुत्वेडभक्षणोच्चया राजरेवस्फुरति अ
यं निशाकरो न भवति ३५ ॥ इति विधोर्विधयोक्तिविगर्हणा
व्यवहितस्य स्रष्टेति विस्मयसा अतितरां दधती विरहज्वरं
दयभाजमुपालभतस्मरं ३५ ॥ हरस्थितस्य विधोरेवं क्रिय
माणा विविधोक्तिभिर्विगर्हणानिन्दास्रष्टेति विचार्य साभेस्य
त्यर्थं विरहसंतापं दधती सती हृदयस्थितं स्मरमुपालभतश्चा
चुक्रोश दधतमिति पाठेति तरां विरहज्वरं दधतं पोषयंतमि
त्यर्थः ३५ ॥ हृदयमाश्रयसे यदि मासकं ज्वलयसीत्यमनं
गतदेवकिं स्वयमपि द्वाणदग्धनिजैधनः कुभवितासि हता
शङ्कतां प्रावत् ३६ ॥ हे प्रनंगमासकं हृदयं यथाश्रयसितदे
वाश्रयभूतं हृदयमित्येकिंदहसि द्वाणेन दग्धनिजैधनं हृद
यं प्रयेन य एव भूतः स्वयमपि भोः शताश अश्वितकुभ
विष्यसि वाक्किं मेघनेनापि जायते त्वं कुभवसीत्यर्थः आश्रये
गते कुवातिष्ठसि अश्वितस्त्वयमपि यास्यसीति वार्थः ३६ ॥
पुराभिदागमितस्त्वमहृशपतां त्रिनयनत्वपरिस्तुतिशंकया
स्मरनिरेष्यतकस्य न कामिनः त्वयि किमस्ति गतेन यनैस्त्रिभिः
३७ ॥ त्रिनयनत्वसार्धं त्रिशंकया हरेण त्वमहृशपतां सरसं प्रा
पितोसि अन्यथा कामदर्शने स्वस्येव सर्वस्यापि तृतीयनेत्रोत्प
त्त्या त्रिनयनत्वं स्यादिति यतो भोः स्मरत्वयि अस्ति गते हृशोस
ति च कस्य च जनस्यात्रिभिर्नेत्रैर्निरेष्यत न प्राडर्भतमपि त्वस
र्वस्यापि जनस्य हृयो हृशो सर्वेपि कुप्यंतीत्यर्थः अथवा त्वय्य

ने.
घ. च.
दी.
६५

क्षित्तांगते कामो नामैकं नेत्रं मनो रथं प्रत्यात् सर्वस्यापि जन
स्य त्रिभिर्नेत्रैः प्रादुर्भूतं अतो ह्यस्य प्रयसो वृथा जात इत्यर्थः
७७ ॥ सहचरो सिरनेरिति विष्कतिरुत्तयिवसत्यपि मे न रतिः
ऊतः अथ न संप्रति संगतिरस्ति वा मनुसृतान भवेत्तमियं कि
ल ७८ ॥ त्वं रते सहचर इति विष्कतिः प्रासिद्धिः त्वयि मे हृदि
तिष्ठत्यपि ऊतो न रति जायानिर्हन्ति च अस्ति वा रत्यभावे हे
तरित्पाह अथ वा संप्रत्यनेगा वस्याया कवयो संगतिर्नास्ति
इयं रतिः किल भवेत्तं नानुसृता अनुसृता हि जन्मांतरे प्रत्या
संगच्छते ७८ ॥ रतिविष्कृता मनात्मपरज्ञा किं स्वमपि मासि
वतापितवानसि कथमता प्रभृतं त्वत्संगमादितरथा हृद
यं समदृश्यते ७९ ॥ आत्मानं रत्नं परं च मारणीयं न जानाती
त्यमनात्मपरज्ञः तस्य संबुद्धिः मासि वात्मानमपि रतिविष्क
कं किं तापितवानसि इतरथा त्वज्जायाभावे त्वत्संगान्मम हृद
यं कथं दृश्यते कर्मकर्तारिलकारः इतरथेत्यनेनैवात्मता पर
ने सिद्धिः अथा प्रभृत इति वर्तमानत्वं द्योतनाय ७९ ॥ अनुम
सारनसारकथं न सारति रतिप्रयितापि पतिव्रता यद्दना
यवधुजनपातकोटयितयापितयासि किमुक्तिः ८० ॥
भो मारप्रतिविख्यातापतिव्रतारतिः कथं त्वाना नुसमा १
अनुमरणाभावे हेतुमपि वितर्कयते इयतीनामनाथानां पि
याविष्कृता नामशराणां वधूनां वधेन पातकोत्वं अतएव त
याप्रिययापित्यक्तोसि किमु ८० ॥ सगतपवविजित्यजिते
द्रियास्त्वडरुकीर्तितनुं यदनाशयत् तव तन्मवशिष्टवती
ततः समितिभूतमयी महारुद्रः ८१ ॥ जितेन्द्रियः सगतोजि
नः शोभनं गतं ज्ञानं यस्मै तस्य वत्त्वा विजित्य त्वन्महायशः
शरीरं यतो हेतो रनाशयत् यतो यं सारजितं ततो हेतो रवशिष्टं
पंचभूतमयी तनुं रणे हरो हरत् अपगतकीर्तितया गलितद
र्पत्वां हरो नाशयत् अन्यथा हरस्यापि नेदृशी शक्तिः स्याद
तिभावः ८१ ॥ फलमलभत यत्तु ऊसमेत्त्वया विममनेत्रः

मनंगविग्रहता अहहनीतिरवासभयाततो नकुसुमेर
पिविग्रहमिच्छति ५२ ॥ भोग्ननंगविनेत्रकुसुमेविग्रह
तायोधयतात्तयाफलविनाशालक्षणयतोहेतोर्लज्जततः
फललाभात्प्राप्तभयानीतिः पुष्पैरापनयोद्वयं किंपुनर्नि
शितैः शरीरित्यादिदृष्ट्या पुष्पैरापिविग्रहनेच्छति अहहेत्यद्भु
तेवेदेचं ५३ ॥ अप्रिययत्रितरामरवत्सर्थात्रिनयनात्कथं
मापिद्यतां दशां र्थणारतेरथरस्यरसादरादस्ततमामचुणाः
खिलनापिवः ५४ ॥ अत्यदेववदस्ततंधयत्रापिपिवन्त्रपि
येदृष्टानेहरात्रां दशां भस्मरूपतो वृष्ट्या मापिद्यप्राप्तवानसिभ
णमन्येरत्यथरसलालमयाप्राप्तमजगुसोस्ततमापिनापि
वः अस्तुतंचेदपास्यः कथंहरादृष्टमयास्यइत्यर्थः ५५
भुवनमोहनजेनकिमेनसातवपरेतवधूवपिशाचता यद
धनाविरहाधिमलीससामभिभवन्भ्रमसिस्मरमहिधां ५
५ ॥ भुवनस्यमोहनंविडम्बनं वशीकरणंचतजानेनपापे
नभोग्नपरेतप्रेतवृष्टं पिशाचतातेजाकिंयतो धनावियोग
व्याधिमलिनोमहिधांतिरसज्जर्वन्प्राक्क्रमन्भ्रमसिपिशा
चादिरपिमालिन्यादिदोषाकुलमेवजनमाक्रामंतीत्यारा
मसंप्रदायः ५६ ॥ वतददासिनस्तुमपिस्मरस्वलतिते
कृपयानयनः करान् अथस्तोसिस्मृतेनचमुच्यतेनखिल
मुष्टिरुरीकृतबंधनः ५७ ॥ वतवेदेभोः स्मरकाममोवांथां
मुक्तात्वंस्तुमपिनददासिनवकरात्कृपयाधनः नः खिल
तीतिकाक्तः अथवानकृपयास्वलतिश्रुतोमारयेत्यर्थः
अथवाकृपानास्तीतिनकिंतत्त्वंस्तोसिस्मृतेनाप्यंगीकृत
बंधनोमुष्टिर्नमुच्यतेखल्यथाप्रियतेजंतस्तथैवतस्यांगा
नितिष्टंतीतिग्रहीतंधनुदेवत्वंस्तुतः श्रुतो नमुष्टेर्धनुः स्वर
लतीत्यर्थः उरीकृतेतिपदेचितं ५८ ॥ दृष्टमहत्पमस्त
सुविज्ञापिताः शमयतेपरनिर्जरसेविता अतिशयोध्यवशः
द्वयप्रादुताः स्मरभवंतिभवंतमुपासितः ५९ ॥ अपरानि

नै.
व.चं.
सी.
३०

जंरसेविताग्रन्थदेवोपासकत्वमथवात्सल्यः श्रुत्यदेवोपा
सकः पुरुष इत्यर्थः तदात्मन इति शेषः नेत्ररोगमप्यस्य
ऊष्मादिना वैद्व्यं च शमयते हे सार भवन्तं सेवमानस्यातिश
येनान्यं विवेकाभावः ग्रन्थतावपुष्पादयः काशं पित्तय रोग
स्य पांडुता पांडिमा पांडुरोगस्य प्रता भवन्ति ८२ ॥ स्मरन्तं
सतमस्तुमतो विधिः समनसः कृतवान् भवदायकं यदि
नुहं ढमा शुगमाय सतवसूजे त्वलये त्रिजगद्भजेत् ८३ ॥
भोः स्मरन्तं नृशंसतमः श्रुत्यंतं चातकः नृशंसो चातकः कुरु
रः श्रुत्यं विधिः भवदायकं समनसः पुष्पाणि कृतवान् य
दि यनुहं ढं सूजे द्वाणं चाय समयो विकारं सूजे त्रिजग
त्त्वलयं त्रजेत् त्रयाणां जगतां समाहारं त्रिजगत् ८४ ॥
स्मरन्ति यो रिवरोपशिखी पुरं दहन्ते जगतामपि मात्रयं इ
ति विधिस्तु दिष्टं कुरुमानि किं मय भिरंतं रसि च दनिर्ह
तः ८५ ॥ हरस्य सरोपशिखी वाणाग्निः पुरं त्रयमिव तवा
पि वाणाग्निः जगतां त्रयं माधातीति निविचार्य किं विधिः त
द्वाणान् पुष्पाणि मय भिरंतं मध्ये प्रसंचत् तव वाणान् पुष्पा
णि विधाय ताप्यनिर्हंतः श्रुतिरित्तुः पुनर्मय नासि च दित्य
र्थः किं वितर्के ८६ ॥ विधिरनं शमभेद्यमवेद्यते जनमनः
खिललक्ष्मकल्पयत् अपि सवज्रमदास्य तच्च त्रदात्तदि
शुभं दलं लिख्य दमाविव ८७ ॥ अनंशं निरवयवं श्रुतं
वाभेद्यं दृष्टुं जनमल्लक्ष्मं कृतवान् खलु निश्चये मनो हि
परमाणुत्वा निरवयवं सवज्रावज्रमपि चेह्लक्ष्ममदास्य तं
तर्हि त्वद्वाणै रसौ वज्रेण स्फोटिष्य देव कादिती वज्रमस्वीया
दित्यमरः ८८ ॥ अपि विधिः कुरुमानि तवा शुगान् स्मरवि
धाय न निर्हन्ति मासवान् अदितपंचाहिते सनियम्य तांस्तदापि
तैर्वतजर्जरितां जगत् ८९ ॥ भोः स्मरविधिः ते वाणान् कुरु
मान् अपि विधाय न निर्हन्ति प्राप सर्वविधं कृतानिष्टं त्रियस्य पंचै
व दत्तवान् हि प्रसिद्धौ यद्वाहिते निमित्ते जगत्तोहितायेत्यर्थः

नदपितथापितैः पंचभिरेववाणैर्जगज्जरितमतिजीर्णं
कृते ऋष्वयौहानौग्रस्माद्यरेः तात्पचाद्यचततोणिचि
क्रः ५० ॥ उपहरंतिनकस्यसुपर्वणः सुमनसः कतिपे
चसुखदुःखाः तवत्तहीनतयापृथगेकिंकांधिगियतापि
नतंगविगर्हणा ५१ ॥ पंचदेवतरवः कतिक्लसमानि
कस्यदेवस्यनोपहरंतिनवत्तत्पंतहीनतयापृथक्कस्ये
कंपाकिंकांसुमनससुपहरंतिपतावताप्यंगभोविगर्ह
णानिंदानकाक्रः धिक्कामितिशेषः अंगविगर्हणाशरी
रविदलनेवा ५२ ॥ ऊसुममप्यतिर्नयकारितैकिमु
वितीर्थधनुर्विधिरग्रहीत् किमकृतैषतवैकतदास्यदेह
यमभूदफनाहिनलश्रुवौ ५३ ॥ ऊसुममप्यत्यंतार
न्यायकारिधनुस्तेदज्जाविधिः किमर्जितवान्पृथविधिल
ववाकिंकृतवान्प्रपित्तनकिंचित् यतयकतदास्यदे
एकंचतत् तस्यैकतत् तस्यास्यदेएकस्यैवधनुषः स्थाने
इत्यर्थः नलश्रुवौधनुर्द्वयमभूत्विधेः कृत्यनिष्फलंजा
तेभवतात्तएकधनुः स्थानेधनुर्द्वयंसंस्थादितमिति ५४
षडुतंवाक्कपयास्वकमेककंऊसुममक्रमनंदितंनंदनां
ददति यद्भवतेऊरुतेभवान्धनुर्वैकमिष्टनिवपंचतैः
५५ ॥ यगपदेवनंदितंनंदनंयैस्तेषद्वज्रतवः स्वकमा
त्तीयमेककंऊसुममितिषद्वऊसुमानिददतिनेष्टयै
कंधनुर्विधधनुराभासंभवात्ऊरुतेतैरन्यैः पंचभिः पंचेष्ट
निवऊरुतेतवैतावत्येवसंस्थादित्यर्थः अत्रयादिदानस्या
षडितिकर्मतदाऊसुममिति केनसंबंधीयात् यदिऊसु
मंकर्मतदाषद्वपदस्यकेनसंबंधः नापिषद्वपदस्यऊसु
मंविशेषणं सर्वनामसंख्यादीनानित्यविशेषणपदानां
विशेष्यत्वासंभवानापिषद्व ऊसुमपदसंभिन्नपदत्वात्
स्वतंत्रपदत्वाच्चनापिषद्वपदंऊसुमपदस्यविशेषणंभिन्न
विभक्तित्वादेवनापिषद्वपकसुभयोरेकार्थत्वात्षद्वपदेना

नै.
स.च.
दी.
३१

पिऊसुमानामेवपरामर्शात्तनापिस्वकमेककंकुसमः
मितिभिन्नवाक्याक्रियाभावात् नचदानमेवाक्रियास्वक
मेकंकुसमंददतिषट्ददतीत्यनयोरवांतरवाक्ययोः
परस्परसंगतेरेकेनैवगतार्थत्वाच्च अथस्वकमेकंकुस
ममित्यनेनप्रकारेणषट्ददतीत्यथाहारेणसंबंधःतदा
पिवक्तव्यं स्वकमेककमितिस्वकशब्दएकशब्दप्रत्ये
कसूत्रभिःसंबन्धानि किंवासमुदितैस्तैःनतावत्प्रत्येकं
स्वकंस्वकमित्येकैकमितिवाप्रत्येकसंबंधयोतकस्य
वीसादेरभावात् नाहवाह्योभयःस्वर्णमेकंदेहीत्युक्तं
एकैकंदेहीतिप्रतीतिःनापिसमुदितैस्तैस्तथासतिषणा
सप्येकमेवकुसमंस्यात्नतषट्दतस्माच्चित्तमेतत् ॥३॥
यदतनुत्वमिदंजगतेहितंक्वसमुनिरुवयःमहतेहतीः
विशित्वासाप्रवणंपरिपूर्यचेदविचलद्भुजमुक्तिर्मौशि
षे ॥४॥ त्वमनंगदितियत्रजगतेहितंहीतायहितयोगे
चतर्थीवक्तव्या समुनिःकृतवयःप्रहारात्महतैस्तिसा
रीरेप्राकर्णमापूर्याविचलद्भुजंयथाभवतितथावाणं
सोक्तंमौशिषेसमर्थोसिचेत्सकोमुनिर्यत्तवप्रहारात्स
तेइत्यर्थःइशस्मैदतीडागमः ॥५॥ सहतयास्मरभस्म
रुगित्यधुःपशुपतिप्रतियामिषुमग्रहीः भुवसधुःदंफ
नावितनोःशरत्तवपिकस्वरपवसपंचमः ॥५॥ पशु
पतिप्रतियामिषुमग्रहीःतयेष्टासहजुगितिभुवंनिष्ठेय
नभस्मसादधुःरुगितोतिशररत्तणावकाशाभावस्तुच
कमिदानीमशरीरस्यतेसपंचमः पिकस्वरपवशरीरानि
ष्ठितमधुतशरीरहितकःसुहिसायांष्टुणातीतिशरःपुष्प
साधारणकालेपिकःकृजतिपंचममिति अथचपिकस्व
रपवसपंचमोवाणोभूदित्यर्थः ॥५॥ स्मरभस्मद्वितैर
फलीकृतोभगवतोपिभवद्दहनश्रमः सरहितायज्ञता
त्ततनुःपुनर्ननुजनुदिवितत्ताणमापिच ॥५॥ भोः१

स्वरभंगोऽस्यास्तीति भगवान् पेक्ष्यैव स समग्रस्य धर्मस्य
 यशसः श्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैव वृत्तौ भगवन्ती गता
 ईदृशस्य ह्यस्यापि सतादृशो दहनाया सोमत्वापेक्ष्यो
 कृतः समं डरितैरिति पादे डरितैः सह विफलीकृतः तत्र
 डरितात्पि विफलीकृतानि जातानि देहदाहोपीत्यर्थः यत्र
 त्वाणामेव स्वर्गजन्म प्राप्तवानसि न हि पापिनः स्वर्गजन्म
 स्यात् पुनस्तत्त्वाणामेव जातत्वात् स्वर्गजातत्वाच्च ह्यप्र
 यासस्य वैयर्थ्यमित्यर्थः ५६ ॥ विरहिणो विमुक्तस्य
 विधूतये शमनदिव्यवनोदतिः समनसो नमय
 न्नरदौ यत्रुक्तवत्तवाङ्गसौख्यदिति ५७ ॥ चंद्रो
 दये विमुक्तस्य वियोगिनः शमनदिव्यवनोदतिः वा पु
 न्दतिः नानुक्कूलः अथ च प्राशपाशुदीयमानं चंद्रं प्र
 ति विमुक्तस्य प्रत्यमुक्तस्य दतिः दिव्यवनः दतिः किं
 त्वामः वामांगलप्रत्यर्थः प्राच्यो हि चंद्रोदयः तद्विमु
 क्तस्य पश्चिमाभिमुखस्य दतिः प्रवनोदतिः न भव
 ति वामभागवर्तित्वादित्यर्थः दतिः दतिः नेति विर
 रोधाभासः यदि ते दतिः वाङ्गः समनसः सुखं ह्यर्थः
 नुरदौ नमयं चात्र दसौ वाङ्गर्न दतिः नानुक्कूल इत्य
 र्थः भोः स्वरोति शेषः अप्रसन्नो नुक्कूलश्च दतिः इत्यु
 मरः ५७ ॥ किमु भवंतमुमापतिरेककं मदमुदधं वि
 योगिजनांतकं यदजयत्तपवनगीयते स भगवान्मद
 नांथकस्तज्जत् ५८ ॥ हरो मुदहर्षेणो धवियोगिजर
 नांतकमद्वितीयं त्वामेव यतो जयत् अतो सौ हारः मद
 नांथकस्तज्जतिरिति किमनुक्तं यते पार्थक्येन मदन
 संधकास्तु च जितवानिति तेनाभिः किमिति
 व्यपदिश्यते तत्रैव तेन रूपं त्वाह तव तो विशिष्टनाम्ना
 पदेशः किं न स्यादित्यर्थः ५८ ॥ त्वमिव कोपि प्रशप
 कृतो कृती नदह्यो न च मन्मथश्चैव स्वमदहोदहना

ज्वलतात्मना ज्वलयितुं परिरभ्यजगंतियः ॥ १५ ॥ भोमन्ना
यत्त्वमिव परापकरो ऊशलः कोपित्वदन्त्योनहृष्टोनश्रुतश्च
यत्त्वं दहनादहनं प्राप्य कर्मणि लोपेपे च मीवक्रव्या ज्वर
लतात्मना देहेन जगंतिसमास्त्रिष्य ज्वलयितुं स्वमात्मानम
दहः भस्मीकृतवान्कगतो यच्च हृः तच्च हृनापेक्षते ॥ १५ ॥
त्वमुचितं नयनार्चिषि शंभुना भुवनशान्तिकहो महविः कृतः
तव वयस्य मुपास्य मर्धं मर्धं हतवता हरिणा वत किं कृतं १००
हरेण नेत्राग्रौ शान्तिः प्रयोजनमस्यास्तीति शान्तिकंतदर्थं हो
मः तत्र हविः कृत इत्येकं पदेवा तव मित्रं मर्धं वसंतं मुञ्चतम
र्धं दानं वमारयता हरिणा किं कृतं वतरु किंचिदित्यर्थः वसं
तोपालेभः १०० ॥ इति कियद्द्वयं सैव भृशं प्रियाधरपिपासु
तदाननमाश्रुतत् अजनिपां सुलसप्रियवाग्ज्वलन्मदनशो
षणावाणहतेरिव १०१ ॥ भृशं प्रियस्य नलस्याधरं पिपासुत
स्याभैस्यामुविग्रल्य वचसैव च भृशं पां सुलं मुष्कप्रायमासी
त् तत्र हेतुत्वेना पवमप्रियवाचा ज्वलतः क्रुध्यतः काम
स्य शोषणावाणयातादिव १०१ ॥ प्रियसाखी निवहेन सहार्थ
साव्यरचयद्गिरमर्धं समस्यया हृदयमर्मणि मन्मथसायकैः
क्षततमा बज्रभाषितमक्षसा १०२ ॥ कामवाणैः हृदयमर्म
णि क्षततमात्पंतं क्षता अतएव बज्रभाषितमक्षमासाभैमी
प्रियसाखी समूहेन सहार्थं समस्यया गिरं व्यरचयत् अर्थं श्लो
कार्थमेव समस्यातया १०२ ॥ अकरुणा हृवस्तूनशरादस्तून
सहजयापदिधीरतयात्मनः असवपवसमाद्यविरोधिनः
कथमरीन्साखिरक्षितमार्थमां १०३ ॥ आपदि स्वाभाविक्या
धीरतयात्मणान्निर्गुणात्स्तूनशरात्कामात्प्रवरत्तपवस
खीवचनस्योत्तरमाहोत्तरार्थेन पवमुत्तरश्लोकेऽपि हेसाखि
अत्यमेषाणापववैरिणः तत्कथं तानरीने वरक्षितं मां वदसि
१०३ ॥ हितगिरं नष्टुणोषिकिमाश्रवे प्रसभमप्यवजीवित
मात्मनः साविहितायदि मे भवसीदृशी मदरिमिस्सुसिया

ममजीवितं १०५ ॥ भोग्याश्रयेवचनकारिणममाहितांवाचं
किंनष्टुणोषि बलादापित्वजीवितंरत्नउत्तरयात्वंममारिमम
जीवितंवाञ्छसिर्दृशोत्वंयदिमेहिताभवसितदात्वद्वचःश्रु
णोमिनभवस्येत्यर्थः १०५ ॥ अमृतदीधितिरेषविट्भजेभज
सितापममुष्यकिमेमुभिः यदिभवंतिसृताःसाविचंद्रिकाः
शशभतःकृतदापरितप्यते १०५ ॥ भोभेमिश्रयममृतदीधि
तिःसुधाकरःअनष्टकिरणश्चास्यकिरणौलापंकिमर्धंभज
सीतिसाधोक्ते अमृतेतिशब्दस्त्रलेनप्रत्याह भोःसाविचंद्रि
कायदिसृताभवंतितदाचंद्रात्कृपारितप्यते अमृताइत्येवप
रितप्यतेइत्यर्थः १०५ ॥ व्रजधृतिंत्यजभीतिमहेतुकामयम
चंद्रमरीचिरुदंचति ज्वलयतिस्फुटसाउपमुर्ध्वरेरनुभवंच
सासविलोपसि १०६ ॥ अयमचंद्रमरीचिश्चंद्रःउदेतिधृतिंव्र
ज अकाराणिकीभीतिमुंचरसुक्तेउत्तरं भोःसाविप्रयंचर्मत
षाभिभिःस्फुटंज्वलयतिमद्वपुरितिशेषः अनुभवंप्रत्यक्षता
नंवाचैवस्मिन्नसिचंद्रमरीचिःस्पर्शनैर्द्रियाणानुभूयतेवचने
नत्वमचंद्रमरीचिरितिवदसीत्यर्थः १०६ ॥ अयिषामेहृदया
यतवैवतयदिविधोर्नरुचेरसिगोचरः रुचिफलंसाविदृश्य
तपवयज्वलयतित्वचमल्ललयत्यसूत्र १०७ ॥ यदिचंद्रस्य
रुचैःकांतेगोचरोनासितत्रहितवैवहृदयायशामेहृदयस्पर्श
नशपथंकरोमीत्यर्थः आवाह्यदुःखाशपांशीयमानइतिसे
प्रदानसंज्ञारुचिशब्दस्त्रलात्प्रत्याह रुचिलेजस्तस्यफलंदाह
कत्वमुल्लस्यर्शत्वाज्ञेजसः अचचरुचेरिस्त्रायाःफलंचंद्रस्य
स्वेच्छयाःप्रहृत्तिफलमित्यर्थःदृश्यतपव यच्चचंज्वलयति
यश्चासूत्रल्ललयत्यतवनतिललविलासेप्रभिषंगेस्त्रहायां
चगर्भस्तौचरुचिःस्त्रियां १०७ ॥ विफविरोधितिथेरभिधा
यिनीमापिनकिंअनरिस्त्रासिकोकिलां साविकिमर्धगवेष
णयागिरंकिरतिसेयमनर्थमयीमायि १०८ ॥ चंद्रविरोधिनी
तिथिःऊह्रमायस्यातस्याःऊहाप्रभिधायिनीऊह्रशब्दका

नै.
ष.च.
हो.
७३

रिणीमित्यर्थः को किलां पुनः किंने ससिज्जु शश्वश्ववणेन
भीतश्चंद्रो नागश्चादिति भावः उन्नवंभोः सति ग्रामिथोयिनीमि
त्यर्थगवेष्णायाम् अभिधेयपर्यालोचनया किं प्रयोजनगवेष्
णया किमिति च सेयं को किलानर्थमयी समुद्रचोषादिवर्तिर
र्थकां प्रथवा अनर्थकारिणी वाचंश्ववणेन प्राणाहारित्वात्
किरतिपटतीत्यर्थः १०८ ॥ हृदयपवनवातिसवल्लभास्तद
पि किंदमयंति विषीदसि हृदि परं न वहिः खल्वर्तते सखि
तस्ततएव विषयते १०९ सवल्लभो नलस्तव हृदयपवातिन
यापि भो भेमि किं विषयसे इत्युक्तोन्नरमाह यतो हृदि परं चित्र
पववर्तते न वहिर्हृदये प्राणिगनलोचनादिगोचरो न भवती
ति अतएव विषयते हृन्मनोवदसु १०९ ॥ स्फुटतिहारम
णौ मदनोष्मणा हृदयमप्यनलं कृतमयते सखि हतास्मि तदा
यदि हृद्यपि प्रियतमः सममव्यवथापितः ११० ॥ मदनाग्नि
मंतापेन हारमणौ जातवेकवचनं स्फुटतिसत्ययते हृदयम
प्यनलं कृतं नालं कृतं न भूषितमित्यर्थः अनलं नलवहितं कृ
तमिति बुद्धोन्नरमाह सखि तदा हतास्मि यदि प्रियतमो मम
हृद्यपि व्यवथापितः अपनीत इत्यर्थः ११० ॥ इदमदीर्यतदै
वमुपृच्छं सामनसि पृच्छितमन्मथपावका कसहतामवलं
वलवसिद्धा मनुपपत्तिमतीमपि दुःखिता १११ ॥ मनसि प्र
वृद्धं कामाग्निः साभैमी एवमुक्ता तदैवमुच्छं प्राप्नुतः खिताक्ते
शवती विचारणे प्रशक्ता च अनुपपत्तिमतीमपि यत्किं सूर
त्यामपि अवलंबलवसिद्धां प्राधारलेशस्य नलस्याभावकं
कथं सहतां मनसि भावनया कल्पितोपि जीवनावलंबनले
शप्रासीत् अनलं कृतमिति सखी वचनात्तस्याप्यंतरायः श्रु
तः तत्र यद्यपि यत्किं नास्ति कल्पितनलाभावो न च ततएव
कल्पितस्य सर्वदैवा संभावितसत्ता कल्यात् तथापि दुःखं वे
शात्कथं सहतां न कथं चिदित्यर्थः यद्वा दुःखिता दुःखित्वं प्र
वलंबनलेशस्य सिद्धां कसहतां कीदृशी मनुपपत्तिमतीमपि

अपिसंमुच्येग्रनुपपत्तिः साधनसंपत्त्यभावः तद्वती च अथ
 लंवनमपिसंमुच्येनास्ति किंतु लेशपवसोपिगतः पुनः संपा
 दने साधनसंपत्तिरपि नास्ति ईदृशी मवलंवनलवस्त्रिदंडः
 विंताकथं सहेतेत्यर्थः ११ ॥ अधितकापिमुलेसलिलं स
 लीप्यधितकापिसरोजदलैः स्तनौ व्यधितकापिहृदिव्यज
 नानिलं न्यधितकापिहिमं स्तनौ स्तनौ १२ ॥ कापिसावी
 स्तनोर्मुलेजलं चित्तेप कापिपद्मपत्रैः ऊचावास्त्रादयामा
 स कापिहृदये व्यजनेनानिलं चकार कापिहिमं तनौ चित्ते
 पविसमितिवापादः हिमं शीतेतुषारे च चंदने च हिमं विडः वि
 संसृणालं प्यधितेत्यर्थाप्यौरुपसर्गयोरित्यकारलोपः १२
 उपचचारचिरं सृजशीतलैर्जलजनानलसृणालजलादिभिः
 प्रियसावीनिवहः सतथाक्रमादियमवापययालकचेतनां
 १३ ॥ सप्रियसावीनिवहः कोमलशीतलैः पद्मैस्तदंडैर्वि
 सैर्जलादिभिश्च तापप्रतीकारं चिरंतथाचक्रैर्यद्येयं लक्ष्मी
 चक्रमाज्ञानं प्राप लक्ष्मचेतनामल्पचेतनां वा १३ ॥ अथिक
 लेकलयस्यसिति स्फुटं चलति पद्मचलेपरिभावय अथर
 कस्य नमुत्रयमेनके किमपि जल्पति कल्पलनेष्टु १४ ॥
 भोः कलेस्फुटं पश्य प्राणिति प्रस्रकाक्तः पवमग्रेपि भोः सुले
 अनुसंधेहि पद्मचलति भोमेनके अथरकस्य नमुत्रयकुट्टश्च
 पश्येत्यर्थः भोः कल्पलनेष्टु किमपि जल्पति १४ ॥ रच
 यचारुमतिस्तनयोर्द्वितिकलयकोशानिकैश्च मसंयुक्तं अथ
 दृष्टाणान्तरंगिणानेत्रयोर्जलरुराविति शुश्रूषा विरेगिरः १५
 भोः चारुमतिक्रचयोरास्त्रादनं ऊरु भोः कोशानिविकीर्णकै
 शंपकेशसमूहं केशास्त्राभ्यां यच्छावन्पतरस्यापितियञ्चकल
 यवधानभोस्तंरंगिणानेत्रयोर्जलप्रवाहौ अथ दृष्टाणामप्रमार्ज
 येति वाचः श्रुताः शुद्धांतचारिभिरिति शेषः १५ ॥ कला
 कलः स्मृतदालिजनाननाडुदलमहिपुलस्तारितेरितैः य
 मधिगं स्पृशतालीयमेतवान्धु उदरः सविदर्भपुरंदरः १६ ॥

नै.
पञ्च.
टी.
७५

सावीजनमुवाञ्चरितैरितैः ससंभ्रमगम्यसुताललयमेतवाचर
चनैः सताहशोमहाः कोलाहलतदधृतयेकलकलंप्राप्यध
तभयः सभीमन्तपः पुत्रीदृष्टं प्राप्तवान् ११६ ॥ कन्यातः पुरवा
धनायद्यदधीकारात्रदोषान्त्पद्वौमंत्रिप्रवरश्चतुल्यमगदंका
रश्चतावृचतः देवाकर्णयस्वकृतेनचरकस्योक्तेनजानेति
लंस्यादस्यानलदंविनानदलनेतापस्यकोपित्तमः ११७ ॥
ययोरधीकाराहोषाव्यभिचारादयः वातपित्तश्लेष्मादयश्च
कन्यातः पुरवाधनायनप्रभवन्तीतिशेषः मंत्रिश्चेष्टोवैद्यश्चे
तितौद्वौत्सपसूचतः देवश्चात्र प्रत्येकंवक्त्रप्रेत्यैकवचने
श्रुतेनकृतेनलोकसावीमुवाञ्चवणेनतथाचरणवचरकः
तस्योक्तेनवाग्राविलंजाने अस्यानलदंनलन्तपदायिनंविना
तापस्यदलने नकोपिपुरुषः तमद्रुतिमंत्रिवचनार्थः स्रक्
तेनग्रन्थेनचरकवचनेनवाग्राविलंनिदानचिकित्सादिजा
ने अस्यानलदसुशीरंविनातापस्यदलनेकोप्युपायः तमो
नास्तीतिवैद्यवचसोर्थः अधीकारादितिउपसर्गस्यचज्यमनु
ष्येब्रह्मलुमितिदीर्घः ११७ ॥ ताभ्यामभूकगपदप्यभिधीय
मानंभेदव्यपाकृतमिद्यः प्रतिघातमेव श्रोत्रेनतस्यपपन्नर्त
पतेर्नकिंचिद्वैस्यामनिष्ठशतशंकितयाकुलस्य ११८ ॥ ता
भ्यामक्रमेणाभिधीयमानमपितद्वचोभेदेनवक्तुभेदेनार्थभे
देनवाक्यपाकृतोदरीकृतः मिद्यः प्रतिघातोविरोधः प्रतिबंधो
वा अश्रवणंप्रतीत्यजनकत्वंवायत्रताहशमेवाधत्त तथाहि
द्वाभ्यांसकृदश्रार्यमाणयोः परस्परमन्यार्थत्वंवास्यात् अन्यो
न्यपराहत्याश्रयवाणंवास्यात् संदिग्धतयार्थप्रत्यायकत्वंवा
नस्यात् तदत्रकिमपिनास्तीत्यर्थः तस्यतुपुनर्नृपतेर्मरणा
द्यनिष्ठशतशंकितयाक्याकुलस्यश्रोत्रेनकिंचिच्छ्रुतः स
११८ ॥ दुतविगमितविप्रयोगचिन्तामपितनयान्त्प्रतिः प
दप्रणमो अकलयदसमाश्रुगाधिमश्रांरुषितिपरशयवे
दिनोदिविज्ञाः ११९ ॥ नृपभवात्सत्वरमधनीतविरहचिन्ता

मपिषटयोः प्रणतां सुतां प्रचशरपीडामग्रां ज्ञातवान्यतो वि
ज्ञानिपुणाः परहृदये वेदिनो रुटिति भवन्ति ११५ ॥ अतएव
दृष्टपिता शिषं सुतायै नतशिरसे सहसोर्नमन्यमौलिं ददयि
तमभिमनं स्वयं वरेत्वं गुणमयमा मुहिवा सुतैः कियद्भिः ११६
अथपिता सहसामौलिमुत्रमय नतशिरसे सुतायै ग्राशिषं
ददौ किमिति अभिमनं गुणमयं प्रियं कियद्भि रत्नैरेव दिनैः
स्वयं वरेत्वं मा मुहिदिनै रित्यपवर्गे तृतीया ११७ ॥ तदनुस
तनुजा सावीरवादी त्वहिनः क्रतौ गत एव ही दृशीनां कसम
मपि शाणयने शरीरे तडचित्तमाचरतो पचारमस्यात् ११८ ॥
तहिनस्य क्रतुः क्रत्यकं इति प्रकृत्या तहिनः क्रतौ गते वसेते
प्राप्ते ईदृशीनां सुकुमारंगीनां विरहिणीनां च कसममपि
शरवदा चरति ततो स्यां यत्कसमपचारं कुरुत तडचित्तं तस्या
अवस्थाया उचितमिति वा ११९ ॥ कतिपयदिवसैव यस्या
वः स्वयमभिलष्य वरिष्यते वरीयान् क्रशिमशमनयानया
तदा संरुचिरुचिताय भवद्विधाभिधाभिः १२० ॥ यस्या कं व
यस्या साख्या स्वयमात्मनैव वरीयान्प्रशस्तो वरः कतिपय
दिवसैरेव करिष्यते अथ संवोधने तस्माद्भवद्विधानां मभिधा
भिर्वचोभिर्हेतुभिरपि क्रशिश्रः शमनया हेतुभूतयानया
भैस्या कं आरुचिः स्वाभाविकी कोतिर्यक्तो भिलाषो वा प्राप्त
मुचिता क्रशिमनं शमयतीति वा क्रशिश्रः शमनं यातीति
वा क्रशिमशमनयारुचिरिति रुचेर्वा विशेषणं १२१ ॥ एवं
यत्र नयान्त्वेण वदताना प्रसिद्धलज्जापदं यत्सोहासरभूरक
ल्पिवं पुषः पांडुत्वतापादिभिः यश्चाशीः कपटादवादि सह
शी स्यात्त्रयसांत्यना तत्तद्दालिजनो मनो जिमतनो दानंद
संदातयोः १२२ ॥ एवं वदता राज्ञा साभैसी लजाया स्यान्का
रणं वा नाप्रसिद्धनष्ट इति यत् तथाल्त्वेण तस्या ग्रंथं पांडु
त्वतापादिभिः कृत्वा मूर्च्छा कामजाता कल्पीति यत् तत्रावस्था
यां यासांत्यना सहशी स्यात् तदेवाशीर्वा जादवादीति यत् त

नै.
प.पु.
टी.
७५

ज्ञात्वा सखीजनश्चित्तं हर्षलज्जयोरभिचक्रो १२३ ॥ श्रीहर्षं
कविगजराजिमुकुटालंकारहीरः सतं श्रीहीरः सप्रवेजितं
द्वियचयं मामलदेवीचयं तथैः स्थैर्यविचारणप्रकरणभात
र्ययंतमहाकाव्ये त्रयगलत्रलस्य चरिते सर्गो निस्वर्गो ज्वलः
१२४ ॥ तथैः चतुर्थः चतुस्त्रयतावाच्यत्वं लोपश्च स्थैर्येत्ता
दिस्थैर्यविचार्यते प्रवेति स्थैर्यविचारणं तत्सहोदरे एककर्त्तृ
कत्वात् त्रयगलदयासीत् शेषं स्पष्टं १२५ ॥ यं प्राप्तं त्रिलिं
गद्विपति सतताधिनां द्विः स्वयंभूः पाति त्रयैकसीमासु
कविनरहरिनालमेयं च माता यं विचारणयोगी कलयति
रूपया तत्कृतौ दीपिकायां सर्गः सोयं चतुर्थः स्ववदसुतरस
श्रुणो राजितो भूत् १२५ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये च
तुर्थः सर्गः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ गेयावदागमयते यतरे
ज्ञानसुखं वरमहायमहं हि दः तावदेव त्रयि दिंद्विद्वत्तर्ना
रदः त्रिदशधामजगाम १ ॥ अथ सराजा स्वयं वरोत्सवाय नृप
त्यावत्प्रतीक्षते ग्रानायते वातावदेव नारदः नराणां सप्रहोना
रंतश्चुतिविंदयति कलहकारित्वात् नारदः इंद्विद्वत्तर्दि
दिद्वत्तः अथर्मजगतां प्रतिरिवत्समासः स्वर्गजगाम अस्मिन्
सर्गे स्वागतावृत्ते स्वागतेति रनभाङ्गुरुकर्म १ ॥ नात्र चित्रम
उत्तं प्रययौ यत्पर्वतः सावलपर्वतस्य सपत्नः नारदस्तजगतां
गुरुं रुष्टैर्विस्मया यगगनं विललं च २ ॥ पर्वतो महर्षिः शै
लश्च तमनुययावितियत् नात्राश्चर्यं सावलपर्वतस्तस्य नार
दस्य सपत्नः सावा तथापत्न्यक्रुशुसायुः सायुः नुगमनं ना
श्चर्यकारिजगतो गुरुवाच्यो नारदो गगनमुष्टैरुदपातीति य
दिदत्वाश्चर्या यजगतः सकाशाडुष्टैर्गुरुत्वं तभावनुत्पत्त
तीत्याश्चर्यावल्लु अथवा विस्मयाय विस्मयं कर्तुं विललं च
इत्यन्वयः क्रियार्थोपपदेत्यादिना चतुर्थी २ ॥ गच्छतापयि
विनैव विमामं व्योमतेन मुनिना विजगामहे साधने हि नियमो न्य
जनानां योगिनां ततपसा खिलसिद्धिः ३ ॥ पयि विमानं विनै

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

नै.
पं.
टी.
३६

शालिभिरद्भिः पाद्यमर्च्यमयकच्छरुहाभिः पद्मवृन्दमफा
 भिमफपर्वकस्वर्गसिंहरदितातिथयेस्मै ७ ॥ अतिथयेस्मै
 मुनयेस्वर्गगाकुलकृशपंक्तिभिर्विष्टरसासनमदित दत्त
 वतीवृत्तामनयोर्विष्टरइतिनिपातितः पादायेदं पाद्यं जलैः
 पाद्यमदित मूल्येष्टजाविधावर्चः अर्चायेदमर्च्यपादार्चाभ्यां
 चेति यत् कच्छरुहाभिः शाद्वलप्रदेशजाताभिर्भुवीभिरर्च्य
 मदित सहस्रवीर्याभारग्योरुहानंतायसासितापद्ममकर
 रंदैर्मफपर्वकमदित मफनाष्टशतइतिमफपर्वकः ७ ॥
 सव्यतीत्यवियदंतरगाधं नाकनायकनिकेतसवाप संप्रती
 र्यभवसिंफमनादिं ब्रह्मशर्मभरवांरुयतीव ८ ॥ समुनिव
 तभाधमनंतं वियडलुं चोदभवनें प्राप स्वर्गोपीदभवनस्य
 पृथक्कात् नाकनायकनिकेतमित्युक्तं स्वर्गमात्रविवक्षा
 यां तनाकमित्येवालमिति यत्तमस्यास्तीति यती अनादिम
 गाधं संसारसमुद्रमुज्जीर्या नंदसुंदरं ब्रह्मेव अनादिब्रह्मेति
 वापादः ८ ॥ अर्चनाभिरुचितोऽप्युत्तराभिः साधतंसदह
 तातिथिमिंदः यावदहं करणं किल साधोः प्रत्यवायकतये
 यगुणाय ९ ॥ उचिताभिरुत्तमोऽप्युत्तराभिश्च पूजाभिः १
 यद्वायदस्मिर्भुना विंदस्योचितं ततोऽप्युत्तराभिः तमति
 थिं मुनिमिंदः सदहं अहं तवान् सस्रहं स्यादरा नादरयोः
 संदसती इति गति संज्ञायावानहं यक्तः संत्कारायावदहं
 यद्वायावतोर्हीः पूजाः यावदहं यावदवधारणे इत्यव्ययी
 भावः तस्य करणं सज्जनस्य पापापनुत्तये यशः प्रभृतये च न
 गुणायेति पावेभक्त्यतिशयप्रकटनाय न इष्टाय वा प्रियाय
 वान किंतु प्रत्यवायपरिहारायेत्यर्थः १० ॥ नामधेयसम
 तासावमद्भेदभिर्भुनिमयादियतद्वाक् पर्वतोपिलभा
 तांकथमर्चानद्विजः सविबुधप्रभुलंकी १० ॥ नामैवना
 मधेयनामात्रप्रभागभ्यो धेयो वक्तव्यः तेन समतापर्वताइ
 ति नामसम्पत्तेन कृत्वा सावातं मा मधेयसमता सावैमुनिं प

र्वतमादिभिर्दिन्द्रः अथनारदादनंतरं पूजयति स्म इन्द्रादिः
 पर्वतः कथं पूजां मलभतेत्यत आह विबुधप्रभुलंबी स्वरेन्द्र
 भाकसहिजः पर्वतोपि मुनिकथं पूजां नलभतोयद्यपि पर्व
 तस्तथाप्याश्रितत्वाद्वास्मान्वास्मपूज्यो जात इत्यर्थः १० ॥
 तद्भुजादतिवितीर्णसपर्याङ्गो दुमानपि विवेद मुनीन्द्रः स्व
 सहस्यतिस्तद्विशितया तान्दानपारमितयैव वदान्याम् ॥
 अत्यंतं वितीर्णसपर्यायेनेदृशा त्रस्येन्द्रस्य भुजात्मका शात
 स्वः स्वर्गसहस्यस्याप्येकत्र वासेन सृष्टिशितितया दानपार
 मितया दानप्रतिपादकबौद्धग्रंथविशेषेणैव दाने प्रसिद्धान्ये
 दुमानकल्पवृक्षानपि वदन्त्यात्मनारदो विवेद स्वतो न वदन्
 ताकल्पवृक्षाणां अपितृशक्रभुजादभक्तदानग्रन्थेनेत्यर्थः
 अथ च दानस्य पारंपरां काष्ठा मितया प्राप्तया स्वसहस्यति
 त्रिशितितया सृष्टिशितितेनेति मुनिदिणः तेषां भावस्तत्रा
 नया वा वदन्त्यान्वेदसर्वदन्त्यस्य ललत्तदानशोभा बह्वप्रदे
 ॥ ॥ मुद्रितान्यजनसंकथनसन्नारदं वलरिपुः समवादी
 त् आकरः स्वपरभूरिकथानां प्रायशो हि सहस्रदो सहवासः
 ११ ॥ इन्द्रो निवारितान्यजनप्रलापसन्नारदमवादीत् तथा
 हि सहस्रदोः सहवासः संगमः प्रायशः स्वेषां परेषां च या भूरि
 कथास्तासामाकरे जन्मभूमिर्भवति १२ ॥ तं कथानुकथ
 नप्रसूतायां हरमालपनकोत्तकितायां धृष्टतां चिरमस्तु
 तिहेतं तात्तमिच्छुरवदस्व तमन्तुः १३ ॥ आलपनेकोत्तकि
 ताकृतलहत्वं तस्यां हरमत्यर्थं कथानामनुकथनप्रसूत
 कथनं तेन प्रसूतायां सत्यां शक्रो ब्रह्मकाले राज्ञा मनोगमन
 हेतं तात्तमिच्छुः सन्नारदमवदत् १४ ॥ प्रागिव प्रसूते नृ
 पवंशाः किं नु संप्रति न वीरकरीरान् ये परप्रहरणैः परिणा
 मे विहताः क्षितितले निपतन्ति १५ ॥ नृपवंशा राजकुलानि
 आख्येण वञ्चवीरापवकरीरा वंशां कुराः वंशां कुरेकरीरा
 स्त्री तरुभेदे चंदेनेत्यमरः करिण ईरयंतीति करीरा वीराश्च

नै.
प्र.पं.
टी.
११

तेकरेणश्चेतिहस्तिहननसमर्थादित्यर्थः वंशोक्तं प्रमिप
रिपक्षाः परकृतस्ते देभूमौ निपतेति १५ ॥ पार्थिवेहिनि
जमाजिपुवीराहरसुधगमनस्यविरोधि गौरवाद्गुरुरास्य
भजते मत्कृतामतिथिगौरवक्रुद्धि १५ ॥ वीराः संग्रामेषु
स्वकीयसुधगमनस्यवियञ्जकमणस्यधृशविरोधिपार्थिव
वंराजहूपेवपुगौरवान्महिमोहेतोर्विमुच्यमयाकृतामति
थेगौरवंतस्यक्रुद्धिराधिक्यभजतेतैजसंरूपंप्राप्येत्यर्थः
उधगमनोद्यताहिवज्रादयः पार्थिवेष्टयिषीपरमाण्वार
ज्जेहिगौरवाद्गुरुतयाउधगमनविरोधिभवतितेनतत्पत्का
मत्कृतामतिथिगौरवक्रुद्धिप्राप्तुवन्तिगौरवत्यागोपिगौर
वप्राप्तिरितिचित्रं १५ ॥ साभिषापमिवनातिथयस्तेमां
यदयभगवन्नपयन्ति तेननाश्रियमिमांबज्जनम्येस्त्वोदरेक
धृतिकार्यकदर्यो १६ ॥ भोभगवन्नयसापवादमिवमांते
राजानोतिथयोयत्रोपयन्तिनोपसर्पन्तिनेनस्वजट्टमात्रो
पणाकार्येणानिदितामिमांश्रियंवज्जनमन्येनाद्रिये १६ ॥
पूर्वपुण्यविभवव्ययवद्धाः श्रीभगविपदपवविमृष्टाः पा
त्राणिकमलार्पणमेघांतासृशान्तिकविधिदृष्टः १७ ॥
पूर्वमर्जितानिपूर्वाणितेषांपुण्यानांविभवस्यराशेर्व्ययेन
विनियोगेनप्राप्ताः श्रीणामुद्धासाविमृष्टाविचारिताः सं
तोविपदपवपणांश्रीभगणांतासृविपत्सृजनकरपद्मानि
दोपपवविधिदृष्टः शास्त्रकमदृष्टः शान्तिकविधिः शान्तिप्र
योजनमस्यास्तोतिशान्तिकः सत्वासौविधिः पुण्यसमहस्र
गुणस्योदयादितिभावः १७ ॥ तद्विस्मयममसंशयशाल्य
स्फोतमत्रविषयेसहसाद्यं धृतोभगवतः श्रुतिसारैरभ्य
वाग्भिरद्यमर्षणक्रुग्भिः १८ ॥ तत्तस्माद्धेतोवत्रविषयेधृष्ट
दनागमनलक्षणेसंशयकारिप्रवृद्धपापंसहसाविमृज्यप्रो
क्त्यभगवतः पूज्यस्यभवतः श्रुतीनांसारैः श्रुतौश्रवणो
सारैः स्थितैः सारोब्रह्मस्थिरांशोचन्यायेनलक्षितैर्वैवेचिषुर्दृष्टी

भिर्विभंरचमर्षणक्रमिभर्भयतां अचंस्रष्टतेदात्यनेश्रा
 भिरितिअचमर्षणःतासुताअचस्रतववाचोमत्तंदेहपा
 पप्रोच्छनादचमर्षणक्रमोभवेत्वित्यर्थः प्रायेनहिमंशयो
 जायतेनसम्पत्ताने १८ ॥ इत्युदीर्यमचवाचिनयार्द्धिवर्धय
 न्नवहितत्वभरेण चक्षुषोदशशतीमनिमेषांतास्थिवान्मनि
 सुखेप्राणिधाय १९ ॥ इन्द्रपवमुक्ताअवहितत्वभरेणावधा
 नातिशयेनविनयसमृद्धिवर्धयन्नेत्राणांनिमेषरहितोद
 शशतीमुनिमुखिविनयस्यतस्यो २० ॥ वीक्ष्यतस्यविनयेपरि
 पाकंपाकशासनपदंस्पृशतोपि नारदःप्रमदगद्गदयोक्त्या
 विस्मितःस्मितपुरःसरमात्मानं २१ ॥ पाकान्दितिगर्भांशाशती
 तिपाकशासनःतस्यपदंपेद्रंस्पृशतोपितस्येन्द्रस्यविनये
 परिणतिंवीक्ष्यविस्मितोनारदःप्रमदगद्गदयावाचास्मितपु
 रःसरसूत्रेणैन्द्रस्यहेतुभूतमैन्द्रंस्पृशतस्यपि विनयातिश
 यइतिविस्मयःपाकशासनोपिपाकंप्राप्तइतिवास्मितपुरः
 सरंहर्षवशादात्वादिति अस्यतिवाक्तिव्यातिभ्योद २२ ॥ भि
 दिताशतमुवीसकृतंयत्तत्परिअमविदःस्वविभूतो तत्फ
 लेतवपरंयादिहेलाक्लेशालञ्जमधिकादरदंत २३ ॥ शान्तमु
 वीर्यवानांशान्तंयत्सकृतंभिदितायाचितादिकर्मकःशान्त
 मात्माःसक्तशायत्सकृतंयाचितमित्यर्थः तस्यसकृतोपा
 र्जनस्ययःअमःतदभिज्ञस्यतवतत्सकृतफलेस्वविभूतोनि
 जैस्वर्येयादिहेलावज्ञातत्रवैवपरंतपुनःक्लेशप्राप्तमधिका
 दरदं अधिकमादरंददातीत्यर्थः अर्जनक्लेशसहिस्त्वतया
 त्वमेवावज्ञांकरोषि अन्यस्तक्लेशालञ्जेवस्तनिनितशमाद
 रंकरोतीत्यर्थः २४ ॥ सम्पदस्तवगिरामपिहृद्ययन्ननामवि
 नयंविनयंते अहंथानिकइवेहनसाक्षादाज्ञंभवःपरमात्मः
 २५ ॥ तवसंपदोगिरामपिहृद्यवाचापिगोचरानभवन्ती
 त्यर्थः यतोहेतोर्विनयंनविनयंतेननाशयंतिनामनिश्चये
 कर्तव्येचाशरीरेकर्मणीत्यात्मनेपदंपरमात्मासाक्षादनुभ

नै.
प्र. सं.
टी.
३८

वच्चेदाहं इहं श्यः संपदो विनयोपेता इत्यास्मिन्नर्थे कइं वनञ्च
 दूधानियोर्धः प्रत्यक्षज्ञानेन गृह्यते तत्र को न विस्वासितीत्यं
 धः ३१ ॥ श्रीभगवानतिथिसात्करवाणिस्वोपभोगपरतान
 हितेति पश्यतो बहिरिवांतरपीयं दृष्टिस्तृष्टिरधिकातव
 कापि ३२ ॥ श्रीभगवत्संपदिलासानतिथिदेयात्करवाणि
 आत्मनोपभोगपरताहितानइति पश्यन्ते बहिरिवांतरपि
 काप्यपूर्वाधिकादृष्टिस्तृष्टिः बहिर्दर्शनेनेत्रस्तृष्टिरधिका
 सहस्रत्वात् अंतर्दर्शने ज्ञानस्तृष्टिरधिकाविवेकवत्त्वात्
 दृष्टिज्ञां जेहिगदर्शने ३३ ॥ आः स्वभावसफरैरनुभावैस्ता
 वकैरतितरंगतरलाः स्मः घां प्रशाधिगलितावधिकालं सा
 फसाधविजयस्वविदौजः ३४ ॥ आस्तस्यात्कोपपीडयोः
 निसर्गसफरैस्तावकैरनुभावैर्विनयघोतकवचनादिभिर
 तितरंगतरलातत्तुकाः स्मः गलितावधिकालमनंतं कालं
 स्वर्गसाधप्रशाधिशालुग्रनुशिष्टोशाहाविनिशाआदेशः
 भोविदौजः विडं निविडमोजस्तेजः यस्य तस्य संबुद्धिः साध
 विजयस्वयद्वासाधसाधितस्तौभिन्नं वाक्यं ३५ ॥ संख्य
 विद्वत्तनुत्तरदस्वत्तालितानिजाचलचूर्णो यच्चिह्न
 नुपगमः स्यात्तज्ज्ञांतजगच्चवमुदंतमुदंतं ३६ ॥ रणानि
 हतवपुः क्षरदुधिरप्रक्षालितनिजउदितः अतएव लक्ष्यव
 र्त्तेषां यद्वा निजाद्यैः कृत्वा लक्ष्णानां भारहीनानां राज्ञामिहानु
 पगमो नागमनमिति यत् तज्ज्ञातो ह्यलोकस्य येयवान
 र्त्तेषां मुदंतर्षमुदंतमुदंतं वार्त्तं स्यात् यस्मिन् हतं जगदिति
 पादे इहानुपगमोयः तज्ज्ञातजगच्चवमुदंतं जगत्तरुणासंतोषस्व
 र्त्तं स्यादित्यर्थः अंतःशब्दः स्वर्त्तपवाची यद्वा जगच्चवमुद
 र्त्तं अंतःप्रवसानं परां काष्ठासीदृशांतमुदंतं स्यादित्यर्थः ३७
 साधुवः किमपि रत्नमनर्घं भूषणं जयति तत्र कुमारी भीम
 भूषतनयादमयंतीनामयामदनशस्त्रमयोद्यं ३८ ॥ किं
 मप्यनिर्वाच्यं वर्णयितुमशक्यं भवो भूषणमनर्घं रत्नं साभी

मस्तुतादमयंतीनामकुमारोतत्रभुविजयति याप्रहिहते
 कामं स्पृशंतीनां जातो यदुत्कृष्टं तद्वत्तमभिधीयते १६
 सम्प्रतिप्रतिपुहते मसुर्वाकापियोवनजवेन भवन्ती आ
 शिवे सुकृतसारभूते साक्षापि पुनिभजते किं लभावे १७ ॥
 अफना यौवनं वेगेन प्रतिक्षणाभिभवाकाप्यवर्णनीयला
 वणा भवन्ती साभैसी पुण्यसारसुर्वाकापि तुरुणो किला
 नुरागं भजते १८ ॥ कथ्यते न कतमः स इति त्वं मां विवद्व
 रसि किंचल दोष्टः अर्थवर्त्तनिरुणात्ति नष्टं निगमेन न
 परिश्रमयेनां १९ ॥ यास्मिन्नेसी भावं भजते सायं वा कत
 मोन कथ्यते काक्षा किं न कथ्यते इत्यर्थः इति मां त्वं किं वि
 वद्वरसि यतश्चल दोष्टः एच्छामर्थं मार्गं पवनरुणात्सिका
 कापुलांतरपवर्धनीत्यर्थः एनां एच्छां निर्गमेन न प्रपय अ
 ज्ञातत्वेन कथयितुमशक्यत्वेन निर्गमनस्य निष्फलत्वादि
 त्यर्थः २० ॥ यत्पथावधि रागः परमस्मा योगिधीरपिन प
 श्पतियस्मात् वालयानि जमनः परमाणोऽङ्गीदरीशयहरी
 कृतमेनं २१ ॥ त्वं योगी योगबलात्परहृदयस्थितमपि
 तं कथं न जानीषे इत्याशंक्याह परमाणुर्यत्पथावधिः य
 स्मा मार्गस्यावधिः योगिधीः परमाणुपर्यंतं गृह्णातीति शा
 खं संप्रदायः सातादृशी योगिधीरपितं कवानं यस्मात्प्रप
 ति इह प्रत्यक्षदर्शनस्यैव निषेधः आनुमानिकं त्वत्पेक्षद
 र्शनं अन्यथा कथं सा कस्मिन्नपि भावं भजते इत्युक्तिरुपप
 द्यते तथैव वदति चाग्रिमं श्लोके अयं तद्विशेषः प्रत्यक्षद
 र्शने हि निःशेषविशेषसहितस्य वस्तुनो नाम विशेष संबंधि
 तया ग्रहणमिति कीदृशं तं वालयाभैरानि जमनपवपरमा
 णः तस्मिन्नुजैवदरीकंदरातत्रशोते इति कीदरीशयः तादृशो
 हरिः सिंहो विस्वर्वागिरिकंदरासिंहस्य शयनं कथ्यते इति
 विस्मोरापमानसोतवर्त्तितं एको देवः सर्वभूतेषु शुद्ध इत्या
 दिष्कृतिप्रसिद्धे हरिस्त्रिंशुतेन हीदृशात्मनिसंभावनाबु

नैः
पः पं.
दी.
७५

द्विः स्यादिति अतादृशं तादृशं कृतं क्रीदरीशयहरीं कृतं
योगिबुद्धिर्हि परमाणुपयंतमेव पश्यति नततोपि सूक्ष्मं
अयंतकवापरमाणुभूतमनः ऊहृशायीततो न जाना
तियंच योगिपीरपिन वेत्ति तमन्यः कीवाजानीयादित्यपि
शब्दार्थः वालयेति सूक्ष्मत्वातिशयद्योतनाय २५ ॥ सा
शरस ऊसमस्य शरस्य सूचिता विरहवाचिभिरंगैः २६ ॥ तात
चित्तमपि धातु रथ तत्त्व स्वयं वर महाय सहाय ३० ॥ ऊ
समस्य पस्यवाणस्य लक्ष्यभूता विरहवाचकैः पांडुत्वकृश
त्वादियुगोपेनैरंगैः सूचिता विरहद्योतकैरंगैः ऊसमा
शरलक्ष्यं जानेति सूचितेत्यर्थः ईदृशी सापि तच्चित्तमपि
निजस्वयंवरोत्सवाद्य धातुः सहायकृतवती पूर्वमेव ब्र
ह्मणा स्वयंवरो निश्चितः संप्रति पित्रापि निश्चित इत्यर्थः
३० ॥ मन्मथाद्यद्यदथादितरज्ञां हृतं हृत्य विधये विधिग
ज्ञा तेन तत्परवशाः सुखी वीशाः संगरंगरमिवाकलयन्ति
३१ ॥ अथ स्वयं वरानिश्चयानुंतरं ब्रह्मा राज्ञा माज्ञानलक्ष
णहृतकां योयमन्मथायाज्ञादन्नवान् तेन कामेन तेन का
रणेन वा तस्यां भैर्यां परवशा राजानो रणं विषमिव मन्यन्ते
३२ ॥ येषु येषु सरसादमयंती भूषणेषु यदिव पिण्डेषु
तत्र तत्र कलयापि विशेषो यः सहित्तिर्भूता पुरुषार्थः ३
२ ॥ येषु येषु भूषणेषु यदिव पिण्डेषु येषु येषु गुणेषु साभैमी
राजरागातेषु भूषणेषु गुणेषु च लेशेनापि यो विशेषः सहि
सपवविशेषः पुरुषार्थग्रासीत् तदपार्जनपवाभिनिवेश
ग्रासीदित्यर्थः ३२ ॥ शैशवव्ययदिनावधितस्या यौवनोद
यिनिराजसमाजे ग्राह्यदहहः ऊसमेषोरुल्लाससहग
याभिनिवेशः ३३ ॥ तस्याभैर्यावाल्यापसरणादिनसारभ्य
यौवनोदयवतिष्ठपसृहे कामस्य दिने दिने ग्राह्यदभिनि
वेशेन सह गयानात्पर्यवश्यं भैमी यौवनोदयसारभ्यकवा
नोराजानः कामपरवशा जाता इत्यर्थः ३३ ॥ इत्यमीव सुम

तीकमितारः सादृशत्वं दत्तिथी भवित्रेन भीमभूसुरभु
 वोरभिलाषे हरमनंतरमहोत्सवतीनां ३५ ॥ इत्यनेनो
 क्तक्रमेणामोल्पाः दितिमेव कामयेते ताच्छीलेपतत्सा
 फकारित्वेवात्र न अतएव तवातिथी भवनाय नोत्साह
 वंतः भीमभूसुरभुवोर्दमयंती स्वर्गयोः दमयंती देवकल्प
 योश्च वांछायां राक्षसं हरमनंतरं महत्तारतस्य ग्रहो ग्राह्यं
 स्वर्गादपि स्वर्गास्त्रियोपि भेमी वशे यसी जातेत्यर्थः भीम
 भूर्भयंकरासं ग्रामभूमिरित्यथोतरे भीमभूसुरभुवोरित्ये
 वाकोटिः प्रकृतत्वात् अपराकोटिर्भेमी भेमी स्वर्गात्स्व
 र्गसाधनाद्ग्राह्योपि श्रेयसीत्यर्थः ३५ ॥ तेन जाग्रद
 धृतिर्दिवसागां सौख्यसौख्यमनुसत्तुमनुत्वात् यत्तत्पंक्ति
 तिभूतां न विलोकेतन्निमग्नमनसां भुविलोके ३५ ॥ भे
 मी संलग्नमानसानां राक्षसां भुविलोके रसं यतो न विलोके
 न निरीते तेन हेतुना जाग्रती विजृम्भाणाग्रधृतिरप्रीति
 र्यस्येदृशो हंत्यामनुत्त्वत्समीपे यदसौख्यमन्वेष्टुं स्वर्गमा
 गतोऽस्मि अत्र यत्तमयेति कर्म प्रवचनीयसंज्ञा त्वत्समी
 पे यदं भवेदित्याशया समागतोऽस्मीति भावः ३५ ॥ वै
 द्ययां पि न कोपि भवंतं हंत हर्त्रं करणं विरुणादि पृच्छ
 मेतदपि येन विवेकप्रोक्तनाय विषये रससंज्ञः ३६ ॥
 हर्तृप्रतिकूलकारिष्वकरणं दयाहीनं भवंतं को न वि
 रुणादि इति यद्यपि वेदजानास्येव हेतु इति प्रसिद्धिनिष्ठुये
 तथापि पृच्छासेवा संपन्निसिति शेषः येन कारणेन वि
 षयेऽप्यवस्तुनिकडादौ रससंज्ञः प्रीत्यतिशयो विवेक
 प्रोक्तनाय विचारबुद्धिना शाय भवति विषया संभवादि
 कं जानानोपितत्प्रीत्यतिशयेन ज्ञानी वप्रवर्तते इत्यर्थः
 यथा पटादौ विषये रससंज्ञः पंकप्रदालनाय भवतीत्य
 थांतरधानिः ३६ ॥ एवमुक्तवति देवक्रुषीदोद्गागभेदि
 मद्यवाननमुद्गा उन्नरोन्नरं शुभोदिविभूतां कोपि संजुल

नै.
प्र. प्र.
दी.
५०

तमःक्रमवादः ३३ ॥ देवक्राविश्वेष्टेनारदेवमुक्तवा
तिसतिशक्रसावमुद्रा अभेदिभिन्ना कर्मकर्तरिलका
रः प्रासावसरतयास्वयंसावमुन्नादितेवचनोन्नावेजा
तमित्यर्थः इयदवाधिकेनोक्तवानित्यर्थः हियस्मात्
प्रभूनांरम्यतमःकोपिक्रमवादःउत्तरोत्तरमुभोभवति
उत्तरेस्तउत्तरेस्वसुभगोभवतियद्वाप्रभूणांमुत्तरोत्तरमु
भःक्रमवादःक्रमगोष्ठीकोपिमंजुलतमोभवति ३३
काउजेममनिजेदनुजागैजाप्रतिस्वशरणोरणाचर्चा
यद्भुजांकमुपधायजयांकंशमिणास्वापिमवीतविशोकः
३४ ॥ ममनिजेनुजेसात्ताद्वातरिविसोस्वशरणोमद्
दितरिजाप्रतिसतिस्वसहेवर्तमानेसतीतिवा कारण
कथायस्यविसोर्जयांकंजयचिन्नाभुजमेवोत्संगंभुज
स्योत्संगंवाशिरसाउपधानीकृत्याविगतविरुद्धशोकः
स्वावेनस्वपिमि ३४ ॥ विस्वत्रूपकलनादुपपन्नस्य
जैमिनिमुनित्वमुदीये विश्रहसावभुजामसहिस्त्व
यतंमदशानिंसनिनाय ३५ ॥ तस्योपेन्द्रस्यजैमिनि
मुनित्रूपत्वमुदीयेउत्पन्न ईदृगतौदिवादिःकीदृशंवि
स्वत्रूपकलनाद्विस्वत्रूपस्वीकारात्सर्वात्मकत्वादित्य
र्थः उपपन्नयक्तं यःसर्वात्मकस्तस्यजैमिनित्रूपमपि
कृत्तमेवावल्जैमिनिपदेतविस्वत्रूपाणांचदपटादी
नांज्ञानाद्विस्वत्रूपनामकाशिष्यमीकाराद्वागतंमुनित्वं
किंचजैमिनित्रूपःसपवविस्वदेवानांविग्रहंविरोधमस
हमानःमद्वज्रस्यवैयर्थ्यंप्रापिपत्त वज्रकृत्यशत्रुमारणा
स्वयमेवकृतवानित्यर्थः सजैमिनित्तदेवानामिन्द्रादी
नामंत्रप्रतिपाद्यानांविग्रहंशरीरमसहिस्वनिर्गुणवत्
वज्रहस्तःपुनर्देवदत्तादिवाक्यप्रतिपाद्यंमद्वज्रव्यथता
मसत्यतांनिनायेति अयमेवपूर्वमीमांसासिद्धान्तः ३५
ईदृशानिमुनयेविनयाब्रह्मस्थिवान्सवचनान्युपहृत्य

प्रांशुनिःस्थित एष्टचरीवां नारदस्य निरियाय निरौजाः
 ५० ॥ विनयसमुद्रः सशक्रः ईदृशानि भ्रातृत्वात्तियाजप्र
 काशितस्वयोरुष्ठावष्टंभीनिवचनानि मुनयेऽप्यायनीक
 त्तस्योत्तसीवधूवततो नारदस्य दीर्घनिःश्वासपश्चाद्वा
 विनीनिष्प्रभावाकं निर्गतापूर्वेनिःश्वासः पश्चाद्वा गित्यर्थः
 ईषितराणां लाभेन निःश्वासः वाचोनिष्प्रभत्वे च ५० ॥
 स्वारसात्तलभवाहवशंकीनिर्दृणोमिनवसन्त्वसमत्पा
 द्यांगतस्य हृदि मेड रुदकः त्सात्तलद्वयभटाजिवितर्कः
 ५० ॥ स्वश्वरसात्तलं च स्वारसात्तले स्वर्गपातालौ तयोर्भवमा
 हवमाशंकते इति तादृशी हं भूमौ वसन् न निर्दृणोमिनस्व
 लीभवामि स्वर्गगतस्य मे हृदि त्सात्तलं पातालं च तयोर्द्व
 ये तत्र ये भटास्तेषां माजिः तद्वितर्कोऽरुदकः इष्टोत्तरफलः
 भूमौ वसन् स्वर्गपातालौ वारणो भवेदिति शंकया तत्रा निर्दृतः
 स्वर्गमागतोऽस्मि अत्र चरणभावात् नमः प्राक् नो वितर्को य
 थावाधितः तथैवात्र स्थितस्य मे भूमिपातालयोः क्वचिद्वा
 णो भवेदिति वितर्कोऽपि उरुदको निष्फल इत्यर्थः अथः स्व
 रूपयोर्वस्वीतलं स्यादित्यमरः ५१ ॥ वीक्षितस्त्वमसि माम
 यगंतं तन्मनुष्यजगते नुमनुष्य किं भवः परिवृज्जनविवो
 द्धंतं तत्रा मुपनता विवदंते ५२ ॥ त्वं वीक्षितोऽसि त्वदीक्षणा
 फलं मदागमनं संपन्नमिति स्तुतिव्याजेन वीक्षणा मेव जीति
 नत्वं भिलषितराणां वलोकनादसिद्धिर्जातेति घोचते अ
 येत्याहुंतये संवोधने वा तत्रतः फलसिद्धेरेव हे रत्रराणां भा
 वाद्वा मनुष्यलोकाय गंतं मनुष्यस्य स्वगत्यर्थं कर्मणीत्या
 दिना च तथीतत्र भुवि तां भैसी परिणेतुमुपगता भुवः प्रभ
 वो राजानः किं न विवदंते किं न कलहायंते भासनोपसं
 भाषाज्ञानयंत्रविमत्सु प्रमंत्राण्युवद इति विमता वात्मने प्रदं
 ५२ ॥ इत्युदीर्य सययौ मुनिरुर्वी स्वर्पतिं प्रति निवर्त्य बले
 १ वारितोऽप्यनुजगाम सयंतं नो किं येन पिषदा न्यपराणि ५३

नै.
ष.प.
टी.
८१

समुनिरेवमुक्तानुगंतं तमिंद्रं बलेन सापस्यादिनानि च तर्प्य भु
वं यथै सशक्रैस्तनवारितेऽपि यंतं मुनिं किं यत्पुन्यपनिपदा
नितमनुजगामवारितेऽप्यनुगमनाय सजंतमिति पादेवारिते
पिनिवारणे कृतेऽपि अनुगमनाय किं यत्पि पादाविसृजंतं ल
गंतं स्वर्पतिं बलान्निवर्त्तयिष्यया वित्पत्त्ययः सजंतमिति स्था
ने सयत्नमिति वा पाठः ॥ ५३ ॥ पर्वतेन परिपीयगभीरं नारदी
यमुदितं प्रतिनेदे स्वस्य कश्चिदपि पर्वतपक्षेऽदिनि स्वयम
दर्शितपक्षः ॥ ५४ ॥ पर्वतेन मुनिनानारदसंबंधिवचनेन श्र
त्वा प्रतिनेदेऽग्रन्थतेः सतथैवांगीक्रियते स्मैतर्प्यः पर्वतप
क्षेऽदिनीं देवात्मनः कोऽपि पक्षमन्तांतरं आत्मनानादर्शियथै
व नारदे तथैव स्वसि त्रयीं देवपक्षपातं हृष्टवानित्यर्थः यद्वा
नारदस्यैव मतं मतमभूत्तत्तदप्युक्तोऽहं हृदित्यर्थः अथ च ना
राउदकमापो नारा इति प्रोक्ता आषो वै नरसूनव इति स्मृतेः त
द्वातीति नारदो मेवाः तदीयं गर्जितं श्रुत्वा पर्वतेन शैलेन प्र
तिधन्यते स्म पर्वतेन च शक्रो स्वपक्षेऽदिनि सति स्वयमात्म
नः कश्चिदपि पक्षो नादर्शित्यर्थोतिरधनिः ॥ ५५ ॥ पाणयेव
स्तरिपोरथ भैमीशीतकोमलकरग्रहमहं भेषजं चिरं चितार
शानिवासव्यापदा मुपदिदेश रतीशः ॥ ५६ ॥ अथ नारदवच
नं प्रवृणानंतरं रतिपतिरिंद्रस्य पाणये चिरसंचितवन्नवांसजा
तानां व्यापदां संतापाना मुचितमौषधं भैमीशीतसूडपाणिग्र
हमेवोपदिदेश इंद्रोऽपि भैमीपाणिग्रहमभिलाषितवानि
त्यर्थः ॥ ५७ ॥ नाकलोकभिषजोः सुषमाया पुष्यचापम
पिचुंबति सैव वेधिता दृगभिषज्यदसौ तद्द्वारं संक्रमितवैद्य
कविद्यः ॥ ५८ ॥ कामः किं वैद्यो येन रोगोपचारोपदेशा साम
र्थ्यामित्यत आह स्ववैद्योर्नासत्ययोर्थापरमाशोभासैव का
ममपि स्पृशति सैव सुषमाद्वारेण तेन संक्रमिता वैद्यकविद्या
यस्य विद्याचेतीति वैद्यः वैद्यपववैद्यकः तस्य विद्यायस्येत्य
र्थः यद्वा वैद्यस्य कर्म वैद्यकं योपधाद्गुह्योत्तमाद्गुह्यं तदेव

विद्यासायमेत्यर्थः ईदृशोसोकामः तादृक्कथा वञ्चवासक
तसंतापंभैमीकरग्रहणायधेनेत्यत्रेनप्रकारेणाभिषज्यतइ
तिवेद्यि नासत्योयथोपचरतःतथोपचचारेतिवाभिषयोगा
प्रतयनोक्तंइत्यादिः ५४ ॥ मानुषीमनुसरत्यथपत्योत्वर्वभा
वलंत्वमचोनीं खंडितंनिजमसूचयडुष्टैर्मानमाननसरोरु
हनत्या ५७ ॥ नीचत्वमासाद्यमानुषीस्त्रियंभर्तयनुगच्छति
सतिमचोनीशची सखपद्यनमनेननिजंमानमहंकारमुच्चैः
खंडितंसूचयतिस्म अथचक्रत्वमासाद्यपत्योगच्छतिसति
मुवनमनेननिजंमानंपरिमाणमपिखंडितंसूचयतिस्मेत्यर्थः
पत्युःसकाशात्यत्याःसमचितोहिखर्वभावः तथादेवात्मानं
मांमुक्ताप्रत्यांतत्रापिमानुषीश्रुत्यातिपतिरितिलज्जयासु
खावनतिःमचोनःपत्नीमचोनीपुंयोगादाख्यायांडीपुंस्यक
वमचोनासतद्वितद्वितिसप्रसारणं ५७ ॥ योमचोनिदिवसु
सुरमाणोरंभयामलिनिमालमलंभि वर्णपवसावल्ज्वलम
स्याःशांतमांतरंममाद्यतभंग्या ५८ ॥ मचोनिदिवसुसुरमा
णोस्वर्गमतिक्रम्यगच्छतिसतिरंभयायोमलिनिमामालित्ये
प्रापि सपवमलिनिमलद्वणोवर्णोस्पारंभायाश्रंतंरुदय
संबंधिनमुज्ज्वलंवर्णधावल्यंशांतमभाषताप्रगतमाचष्ट य
द्वासपववर्णउज्ज्वलंयवलमांतरंरुदयंशांतमाचष्टेत्यन्व
यःबहिर्मालित्येनांतरमपिमालिन्यमनुमितमित्यर्थः अथ
चसपवमलिनिमावर्णःश्रुतरमस्याउज्ज्वलंगर्वितमांतरंरुदयं
शांतमाहसनिर्गर्वमाहस वर्णरुदयंप्रत्याययतीति अथचम
लिनिमैववर्णःमुषीलिविलितालिपिःसपवास्याउज्ज्वलमां
तरंशृंगाररसंशांतमाहस भंगीप्रकारःव्यंजनव्यापारसु १
भंगसुभगसुतयेतिनेयतियथायोग्यमर्थेषुसंबंधःदिवसुसु
रमाण इति उदसुरःसकर्मकादितिआत्मनेपदं ५८ ॥ जी
वितेनकृतमस्मत्प्रसंतत्याणमुक्तिरिहयक्तिमतीनः इत्यन
न्तरमवाचितुताश्यादीर्घनिःस्पसितनिर्गमनेन ५५ ॥ अस्

रसंजीवितेनालं तत्र स्मादिहावसरेनोस्माकं प्राणमुक्तिः प्राण
परित्यागो यत्किं सती उचिन्तु इत्ययमर्थो ज्ञानाद्यादीर्घनिःश्वास
निर्यापणो नानन्तरमवाचि न विद्यते अन्तराणीयस्मिन्कर्मणि त
दन्तरं तथा अवाचि विनैव वचनं निःश्वासनिर्गमनक्रियैव
प्राणपरित्यागलक्षणमर्थमवसरोचितं कथितवतीत्यर्थः ४
५ ॥ साधनः पतनमेवमितः स्यादित्यभएततिलोत्रमायापि
चामरस्य पतनेन करं ज्ञात्तद्विलोकनचलद्भुजनालात् ५ ॥
तस्यैन्द्रस्य विलोकनेन चलद्भुजनालं यस्य तस्मात्करपद्यात्
चामरस्य पतनेन हेतुना तिलोत्रमया पीत्यमभएत किमिति प
वं चामरवदेवनोस्माकमितः स्वर्गात्पतनं साधस्य दिति इंद्रेण
सहैव वयमपि पते सचेत्साधस्य दित्यमुमेवार्थं चामरपतन
व्याजेनाख्यातमिवाचष्टेत्यर्थः यद्वा इंद्रे विरहेश्च स्माकं पतन
मेवोचितमिति व्याख्यातमित्यर्थः ५ ॥ मेनकासनसिताप
मुदीतं यत्पिथित्सरकरोदवहित्यां तत्स्फुटं निजहृदः पुटपा
के पंकलिमिमस्रजहृदहिरुत्यां ५१ ॥ मेनकासनस्य त्र्यंता
पं पिथित्सरपद्मोत्तमिस्वरवहित्या साकारगुमिमकरोदिति
यत् तदवहित्या करणं निजहृदयस्य पुटपाके बहिरुत्यां ब
हिर्वर्तिनी पंकलिमि पंकले पं व्यक्तमस्रजत् पुटपाके हि प
श्यमानस्य वस्तुनो बहिः पंकले पो भवति तथा पश्यमानस्य ह
ृदयस्यावहित्या रूपं पंकले पंकुतवतीत्यर्थः ५१ ॥ उर्वशीगु
णवशीकृतविश्वातत्तुणास्तिमितभावनिभेन शक्रसौहृदस
मापनसीमास्तंभकार्यमपुषद्वपुषैव ५२ ॥ गुणवशीकृत
जगत्रया उर्वशीतस्तिन्यत्तेस्तिमितभावस्य निश्चलत्वस्य स्तंभ
लक्षणसात्त्विकभावस्येतियावत्तन्निभेन व्याजेनैन्द्रस्य सौहार्द
प्रेमनस्य समापनमवसानं तस्य सीमा तत्र स्तंभकृत्यं वपुषैव क
तवती यथा ग्रामादिसीमावसाने पुरस्तंभो भवति तथा प्रेमसीमा
वसाने निश्चलं वपुषैव स्तंभं चकारेत्यर्थः ५२ ॥ कापिकाम
पिवभाणवुभुत्सं स्यावति त्रिदशभर्तारि किंचित् पंचकश्यप

सुतासंभिमंतापुष्पकपुष्पसुतःशतयज्ञः ५३ ॥ भर्ताकृया
 तीतिज्ञातमिच्छंकांचित्कांचित्पुत्राविदशभर्तारिष्टावतिसा
 तिकिंचित्प्राह पृषशतक्रतःकपुष्पसुतःशक्रःकपुष्पसु
 तांष्टुष्टीमभिगंतायातारंताचेत्पर्यः अभिगंतेतिभृन्नंतःप्र
 भिःकर्मप्रवचनीयोवा कपुष्पसुतामुद्दिश्यगंत्येत्यर्थः
 शतयज्ञोपि सन्मयिनीमेभाभिगच्छातीतिकोपावेशाङ्गहो
 क्रिः अतएवपुष्पकपुष्पसुतःकपुष्पसुतामिति संबंधिप्रद्व
 यसन्निवेशः ५३ ॥ आलिमात्मसुभगत्वसगर्वाकापिष्टु
 एवतिमद्योनिवभाषे वीक्षाणेपिसृष्टाणसिन्धुणांकिंयासिन
 त्वमपिसार्थगुणेन ५४ ॥ आत्मनःसुभगत्वेनसाहंकारका
 पिकामिनीचक्रेष्टुएवतिसतिसावीसूचिकिमितिमनुष्याणां
 वीक्षाणेपिसृष्टाणसिप्रश्नकाक्तः अन्येतमहानुभावामानु
 षीसंबंधमप्यभिलषंतःगच्छंतित्वंवीक्षाणेपिजगुप्ससीत्यपि
 शब्दस्यभावःसार्थगुणेनत्वमपिकिनयासिसंचानुरोधेनकिं
 नयासीत्यर्थःसार्थस्येन्द्रस्यगुणोव्यासोहःतेनैवत्वमपिकिन
 यासीतिभावः ५४ ॥ अन्वयकफतिप्रयःपितृनायास्तंभुदा
 यहरितांकमितारः वर्त्मकर्षतपुत्रःपरमेकःतद्गतानुगा
 तिकोनमहार्चः ५५ ॥ अथहरितांकमितारोदिशामीशाःते
 जीजलपरेतानांपतयोवह्निवरुणायमाःतंशक्रंहर्षेणानुय
 यःभेमीदर्शनप्राप्तिमनोरथेनहर्षः एकःपुरुषःकैवल्यम
 येवर्त्मकर्षतमार्गंकरेत तद्गतानुगतिकस्तमहार्चोनसचा
 सौगतसुउद्गतःतस्यगतंगमनेतद्गतमितिवा अनुगतमस्या
 स्तीत्यनुगतिकःअतइतिटनावितिटनूतद्गतस्यानुगतिकःसु
 भंशुभमार्गेष्टुचितानुचितकार्येषुवाप्रथमंप्रवृत्तिकारीड
 लभःतदनुगामिनस्तसुलभाइत्यर्थः ५५ ॥ प्रेषिताःपृथ
 गथोदमयंत्येचित्रचौर्यचतुरानिजहृत्यः तद्गुरुंप्रतिचतैरु
 पहाराःसाव्यसौव्यकपदेननिशृजाः ५६ ॥ अथतैर्दिगीशैः
 पृथक्प्रतिपुरुषंभेमीमुद्दिश्यचित्रवशीकरणानिप्रणाहृत्यः

नैः
षः पं.
टी.
८३

प्रेषिताः तथा तस्याभेसागुरुं पितरं च प्रति सात्त्विकीति त्याजे
न निरुद्धाः पञ्जाताः परस्परमज्ञाताश्चोपहारागुपायानानि प्रे
षिताः ५६ ॥ चित्रमत्र विबुधैरपि यत्रैः स्वविहाय वनभूरनु
सस्ते द्यौर्नकाचिदथवा तिनिरुद्धासैव सावलतियत्र हि चि
त्रं ५७ ॥ तैरिन्द्रादिभिर्विबुधैरपि देवैरपि सद्भिरथ च विद्वद्भि
रपि सद्भिः स्वर्गविहाय भूरनुसृता वतात्राश्च यं अन्येऽपि भूमि
ष्ठाः क्लेशरूपयज्ञादिकर्मनिर्माणेन स्वर्गमनुसरन्ति एतैस्त
स्वर्गविहाय भूरनुसस्ते इत्याश्च यं वतेयं सार्वप्रवृत्तिः यतो वि
बुधाः श्रुयवानाश्च यं यतो द्यौर्नासनकाचिन्निरुद्धावास्तिसै
व द्यौर्यत्र चित्रं चलतिलगन्ति वज्रपते इति यावत् यत्रात्मनश्चि
त्रे निरत्ययः सैव स्वर्गभूमिरित्यर्थः ५७ ॥ शीघ्रलंघितपथे
रथवाहैर्लभिता भवनसमीपसुरसानाः वक्रितोर्नमितकंधरवं
धाः शुक्रबुधनितमधनिहरे ५८ ॥ अथ वेगलंघितवर्त्मभि
रस्यैर्भुवं प्रापितास्ते सुरश्चेष्टादृशेष्टाश्च शुक्रबुधः कीदृशा वक्रि
तास्माचीकृताः पूर्वपश्चादुत्रमिताः कंधरायेषां ते वक्रितोर्नमि
तकंधराः कीदृशा वंधाः शरीरावस्थानविशेषायेषां ते तादृशाः च
मात्स्यदृशद्वलोकनेन स्वभावोक्तिः ५८ ॥ किंच न स्पृजल
पेरथ वै वनैव संशयितमप्यलभंत स्पंदनं परमदूरमपश्यन्निः
स्वनश्रुतिसहोपनतं ते ५९ ॥ अयं शब्दः किमेव स्पृजल उ
त स मुद्रस्येति संशयितमपि नैवालभंत संशयमपि तत्कर्म
वकाशं नालभन्तेत्यर्थः निर्दोषस्त्वणोन सहैवागतं रथं केव
लं ते दिगीशाः पश्यन्ति स्म शब्दं श्रुत्वा यावत्संशेरते तावदेवो
पस्थितो रथ इति रथवेगानि नृपाणां ५९ ॥ सूनविष्मदकोत
किभावं भावबोधचतुरंतरगाणां तत्र नेत्रजनुषः फलमेतेनै
षधं बुबुधिरिविबुधेन्द्राः ६० ॥ साराधि विष्ठांति दायीकोत
किभावो यस्य तं कौतुकं न स्वयमेवास्वकालनात्सूनपरिष्ठा
मापहारिणमित्यर्थः यतस्तुरंगणा माशयज्ञाननिपुनमीदृ
शं तत्र रथेनेत्रजन्मनः फलमेते दिगीशा ज्ञातवन्तः नलावल्लो

कनमेवनेत्रजन्मनःफलमित्यर्थः ६॥ वीक्ष्यतस्यवरुणा
 स्तरुणात्वंयद्वभारनिविडंजनुभूयं नौचितीजलपतेःकिम
 सास्यप्राज्यविसयदसस्तिमितस्य ६१ ॥ वरुणास्तस्यनल
 स्यतारुणंवीक्ष्यनिविडंचनंजडभूयंजडत्वंप्राप्येतियत् जल
 भूयमुदकभावंचबहलाद्भुतरसेनल्लिमितस्यस्तवस्यांझीक
 तस्यचास्यवरुणास्यजलपतेःसाजडत्वानौचितीकिमुअपि
 तगौचितीपवस्वयमेवजलपतिःपुनश्चुरसेनल्लिमितःतस्या
 धिकमेवजाडुंभवतीतिक्लमेवेत्यर्थः ६२ ॥ रूपमस्यवि
 निरूप्यतथातिज्ञानिमाएरविवंशवतंसः कीर्त्यतेयदफना
 पिसदेवःकालपवसकलेनजनेन ६३ ॥ रविवंशस्यवतंसो
 भूषणंयमोम्यनलस्यसौंदर्येनिर्वर्ण्यतथातिशयितांज्ञानिंश
 प्रयतोज्ञानेसदेवोयमोद्यापिसमस्तेनलोकेनकालपवगीय
 तेकालइतिनामकृष्णमात्सर्यादिहज्ञानिःवष्टिभागरि
 लोपमवाप्नोति अवशहाकारलोपः ६४ ॥ यंवभारदह
 नःखलतापंरूपयेयभरमस्यनिरूप्य तत्रभूदनलताजनिकर्त्री
 मातदप्यनलतैवतहेतुः ६५ ॥ अस्यनलस्यरूपातिशयंरूपा
 वक्रियंतापंवभारतत्रतापे अनलतायिताजनिकर्त्रीजन्मवि
 धायिनीमाभूत् अग्निनैवहितापोत्यत्रभवति अत्रतनतथा य
 तोयमग्नितापादिलग्रत्ताणोतिशायीचेत्यर्थः किंतर्हिकारणा
 मित्याहतथापीतियथाप्यनलताहेतुर्नभवति तथाप्यनलतै
 वहेतुः अनलतानलादन्यत्वं एकस्यैवैकमेवप्रतिहेतुत्वम
 हेतुत्वमहेतुत्वंचविरोधाभासंप्रत्यायइति ६६ ॥ कामनीय
 कमधःकृतकामंकामप्राप्तिशिरवेक्ष्यतदीयं कौशिकःस्वमावि
 लेपरिपश्यन्मन्यतेसाखलकौशिकमेव ६७ ॥ न्यक्कृतमन्म
 येनलसंबंधिसौंदर्येनेत्रैरत्यर्थमवलोक्यशक्रःस्वमात्मानं
 मस्तंपश्यन् कौशिकमेवोत्सुकमेवमन्यतेसाखलसर्वांगीन
 नेत्रैर्भयंकरत्वात् महेंद्रगुगुलूत्सुकव्यालशहेषुकौशिकः
 ६८ ॥ रामणीयकगुणाद्वयवाटंमृत्प्रयितममुंपरिभाष्य वि

नैः
प. प.
दी.
पध

सयायहृदयानिवितेरुस्तेनतेषुनसराःप्रवधुः ६५ ॥ २
मणीयस्यभावोरामणीयकंसपवगणस्तस्याद्वयवादःतंपत
दामणीयकगणस्याद्वितीयोरामणीयकगणोनास्तीतियोवा
दस्तमित्यर्थः यद्धारामणीयकंगणोयस्यसरा मणीयकगणः
तस्याद्वयवादःसपकपवायंनान्यइतिवादइत्यर्थः तंवादंमूर्ते
सशरीरमुत्पन्नममुंनलंविचिंत्यतेदेवाःस्वहृदयानिविसयाय
दन्नवंतःतेनहेतुनातेषुहृदयेषुप्रभवोनजाताःपराधीनत्वा
त् तेषामाश्चर्यवशात्रिजहृदयान्यपिविस्मृतवंतःइत्यर्थः ६५
प्रेयत्रूपकविशेषनिवेशैःसंवदद्भिरमराःश्रुतपूर्वैः प्रषपव
सनलःकिमितीदंमंदमंदमितरेतरपूचुः ६६ ॥ पूर्वश्रुताः
श्रुतपूर्वास्तैःसंवदद्भिःसंवादंप्राप्तवानैःयथाश्रुतास्तथैव
दृश्यमानैरित्यर्थः प्रियत्रूपस्यभावःप्रेयत्रूपकंसौंदर्यमनो
ज्ञादित्वाहुज् तस्यविशेषाःप्रकर्षाःतेषांनिवेशायथास्थान
मवस्थितयःतैःकृत्वातेसरः सनलपषपवकिं इतीदृशंशा
नैःशनैःपरस्परपूचुःश्रुताउत्पगणावलोकनेन नलंवात
कयत्रित्यर्थः ६६ ॥ तेषुतद्विधवधुवरणाहंभूषणंससमयः
सरथाधा तस्यकंडिनपुरंमृत्तिसर्पनरूपतेर्व्यवसितानिशाशंसः
६७ ॥ साविधाप्रकारोलोकोत्तरत्वाभिलक्षणांयस्यास्मानद्वि
धा साचासौवधुश्चतस्यावरणयोगेभूषणंजातावेकवचनं प्र
लंकरणाक्रियावातयासतादृशःसमयःस्वयंवरणकालःत
थाकंडिनपुरमभिमुखीकृत्यगच्छत्सरथमार्गश्चतस्पनलस्यव्य
वसितानिस्वयंवरणयद्योगान्देवेषुशाशंसः रूपेणनलमवुधं
तभूषणादिभिश्चुचिकीर्षितमज्ञासिपुमित्यर्थः ६७ ॥ धर्मरा
जसलिलेशजताशैःप्राणतांश्रितममुंजगतस्तैः प्राणहृष्टच
लविस्मृततापैश्चेतसानिभूतमेतदचिंति ६८ ॥ जगतःप्राण
तांप्रियत्वंप्रेमास्पदत्वं प्रसूत्वंवायत्वंवाश्रितंप्राप्तुवंतममुं
नलंप्राणक्रमेणहृष्टोयमराजःवरुणश्चंचलःवज्रिर्विस्मृत
तापदंशैःमद्भिर्यसवरुणावज्रिभिश्चेतसानिशृजमेतद्वत्स्य

माणं चित्तं अयमर्थः प्राणानामसूत्रां प्राप्नोति यमो ह्य
 प्यतिलोकप्राणपहारित्वात् प्राणानां वायुनां प्राप्नोति वरु
 णश्चलो भवति जलात्मकत्वात् नेत्ररूपत्वाद्वा तथा प्राणा
 नां वायुनां प्राप्नोति वक्रिरुदर्विर्भवति नलस्य जगतः प्राणात्
 प्रेमास्पदत्वं विभर्ति तादृशं च दृष्ट्वा तेष्वाहर्षादयो भावा जाता
 इति ६८ ॥ नैव नः प्रियतमो भयथा सो यद्यमुं न दृष्ट्वा तेष्वाह
 ते वा एकतो हि धिगसो मगुणात्तामन्यतः कथमदः प्रतिले
 भः ६९ ॥ असौ भैमीयद्येनं नलं दृष्ट्वा ते अथ वान दृष्ट्वा ते उभय
 थाप्येषां साकं प्रियतमानं भवति नलवरणे पत्नी न भवति अ
 वरणे प्रियकारिणी न भवतीत्यर्थः एकतः अवरणे अगुणात्ता
 गुणानभिज्ञा मसूत्रं भैमीयिक् गुणानभिज्ञतया विवेकहीना य
 तः अन्यतो वरणपक्षे अदः प्रतिलेभः अस्याः प्राप्तिः कृतः यम
 वचनमेतत् ६९ ॥ मां वरिष्यति तदा यदि मत्रो वेदने यमिदं
 मस्य महत्त्वं ईदृशी च कथमा कलत्रिणी महिषोष्ठमपरान्त्र
 पपुत्री ७० ॥ इयं भैमी तदा मां वरिष्यति यदि मत्रः सकाशादि
 यमेतावदस्य महत्त्वं गुणाधिक्यं न वेद वेद चेन्न मां वरिष्यतीत्य
 र्थः यदि च वरिष्यति तदेदृशी पुरुषगुणतारतम्यानभिज्ञा रा
 जपुत्री अपरान्त्रातिरिक्तात्मका शात्ममविशेषं कथमा क
 लत्रिणी निष्पुत्री मत्रो नलविशेषापरिज्ञानवदन्यस्मात्तमापि
 विशेषापरिज्ञानात् न मां वरिष्यतीति भावः वरुणस्य वच ७० ॥
 नैष धो वत दृते दमयंत्या ब्रीडितो न हि बहिर्भवितास्मि स्वां दहे
 पिवनितां कथमास्यं फ्रीनिमीनिलिखलदर्शयिताहे ७१ ॥
 भैम्यां नले दृते सतिलजितो हं दृष्ट्वा दहिर्न भवितास्मि वत वेदे
 दहे पिवा कथं वर्तेय नो गृहे पि स्थितो लज्जामुक्कलितं स्वां वनि
 तां मुक्कं कथं दर्शयित्वा हे बुद्धिर्थाद्विकर्मकत्वं ७१ ॥ इत्य
 वेत्यमनसात्मविधेयं किंच न त्रिविबुधी बुबुधेन नाकनायक
 मप्राप्य तमेकं सास्य पश्यति परस्परमास्यं ७१ ॥ त्रयाणां वि
 बुधानां समाहारस्त्रिविबुधी इत्युक्तक्रमेण मनसानिष्ठित्यस्व

ने.
पं. पं.
टी.
प

कर्तव्यं किमपि न प्रत्येति स्म तमेकमिदं मुक्तासात्रिविबुधी
 किल परस्परं सुखमवालोक्त ७२ ॥ किं विधेयमकनेति
 विमुग्धं स्वात्रुगाननमवेत्तुः शंसति सकपटे पटुरु
 श्वैर्वचनं समभिलष्य न लस्य ७३ ॥ संप्रति किमुचितं विधेय
 मिति अप्रतिपत्तिमुद्धं स्वात्रुगानां यमादीनां सुखं हृष्टा सुमनि
 निपुनः शक्रः तस्य न लस्य वचनं मनसि विधाय वत्स माणं शंस
 तिस्य ७३ ॥ सर्वतः कुशलभागसि कश्चिज्जमनैष धइति प्र
 तिभावः स्वासनार्थं सहृदः त्वयि रोवां वीरसेन नन्दपतेरिव वि
 मः ७४ ॥ सर्वतः कालतो देशतः स्वहृत्पतञ्च कुशली भव
 सि प्रसन्नो कश्चिच्चरः सप्रसन्नो नैष धं त्वमिति नोस्माकं मतिः
 कथमयं प्रत्यभेत्तुः हेतुमाह मदीयासनार्थं मित्रस्य वीरसेन
 नन्दपतेरिव त्वयि रोवा माकारमुद्रां जानीमः पितराकारो हि सु
 त्रीहृत्पते इति ७५ ॥ कुमया स्पसिनलेत्पलमुक्तायात्रयात्र
 सुभयाजनियत्रः तत्रैव फलसत्त्वरयात्वं नाधनो वमिदमा
 गमितः किं ७५ ॥ भोनलकुयास्पसीत्सुक्ताग्रलंनवक्तव्यं
 यस्मादेतोरस्माकमत्रैव धिक्कार्यं विशेषविषये वा यात्रया
 सुभयाजनिततो हेतोः फलेद्यत्र यातयैव यात्रया इदं मार्गस्या
 र्थं किं नागसितत्वं किं नानीतः प्रसन्नासाफल्पायैव समा
 गतोसि ततो न प्रविष्टोसि क्व प्रयास्पसीत्यर्थः ७५ ॥ प्रसन्नै
 षधसदुद्भट्टे षज्वालजालजटिलः सहसाशः यादसांसपति
 रेष च शेषं शासितारमधिगच्छसुराणां ७६ ॥ आदशयभयो
 त्यादनाय च विशिष्टविशेषणपूर्वकं यमादीर्निर्दिशति शेष
 मित्यात्मानमुद्दिश्य स्पष्टमन्यत् ७६ ॥ अर्थिनो वयममी स सु
 पेमः त्वानलेति फलितार्थमवेहि अधनः क्षणमपास्य च वेदं
 ऊर्महे भवति कार्यनिवेदं ७७ ॥ हेनलप्रसीवयमर्थिनः सतः
 त्वां प्राप्ताः स्मः इति फलितार्थं निष्पन्नार्थं च जानीहि क्षणं सा
 र्गस्य सममपनीय कार्यवित्तमिदं ऊर्महे ७७ ॥ ईदृशी गिरमु
 दीर्य विडो जा जोषमासन विशिष्य बभाषे नात्र चित्रमभिधाऊ

शलत्वे शेषावावधिगुरुर्गुरुस्य ७८ ॥ इन्द्रइहशीवाचमुक्ता
 जीवसांसत्समीवंधवनलस्यमनोबुधत्वरितिभावः अत्रव
 चननैप्राण्येनाश्चर्यं यतोस्येन्द्रस्यगुरुर्गुरुस्यतिः शेषवप्रभृति
 गुरुरथापयितात्समीमर्थेस्त्वंजीवमित्यमरः ७८ ॥ अर्थि
 नामहृदिताविलयेमास्त्वंतपःस्फुटकदंबकदंबं अर्चना
 र्थमिवतश्चुराणानां संप्राणामकराणाडपानित्ये ७९ ॥ अर्थिना
 प्राहृषितानिउदंचितानिरोमाणायस्पृह्येर्लोमस्त्वित्तीडागा
 मः इहृशःसन्तपःस्वमात्मानमेवविकसितकदंबजस्रमस
 मृहंप्राणामकराणात्सुरेशानां पूजार्थमिवसमर्पयासासपुल
 कितंवपुकदंबजस्रमसहृशंभवतीतिस्त्वमंगमेवपूजोचित
 कदंबपुष्पकदंबकंकुत्तासमर्पयासामेत्यर्थः ७९ ॥ इत्थं
 भेदिगाधिपैः किमसीभिः तादृशंकथमहोमदधीनं इहृशंम
 नसिहृत्यविरोधंनैषधेनसमशायिचिराय ८० ॥ असीभिर्दि
 शासधीशैः किंउष्मापयन्ममर्थयिष्यतेइतिशेषः अथकथं
 चिउष्मापयंकिंचिद्वेत् तादृशमेतैर्उष्मापवस्तुमदायत्तंक
 थमहोप्राश्चर्यं इहृशंचविरोधंमनसिहृत्यात्पेतंविचार्यनले
 नचिरंसमशायिसंशयःकृतःमनसिहृत्येतिकणोमनसीश्रद्धा
 प्रतिचातइतिगतिसंज्ञा ८० जीवितावधिवनीपकमात्रैरर्थ्य
 मानंमास्त्रिलैःसुलभंयत् अर्थिनेपरिवृत्तायसुराणांकिंचि
 तीर्यपरितृष्यत्तचेतः ८१ ॥ पात्रापात्रविवेकविरहेण्यच्च
 कमात्रैःतत्रापिसमस्तैःतत्रासमाप्तैर्याश्चमानेयजीवितावधि
 वस्तु सुलभंतत्रैःसुलभमिति संबंधःयद्वा यद्यस्मात्सुलभ
 मित्यर्थः ततोर्थिनेस्त्वंइहायकिंसुलभंदत्त्वाचेतस्तृष्यत् ८१
 भीमजाचहृदिमेपरमास्तेजीवितादपिधनादपिगुर्वी तस्त्वमेव
 ममसार्चतियस्याध्वांडशीमपिकलौकिलनोर्वी ८२ ॥ परंवि
 चार्यमाणोजीवितादपिश्चेयसीभेसीहृदिमेवर्ततेसाचममस्त्वमे
 वतमदीयंनेत्यर्थः यस्याभैस्याःषोडशीमपिकलौनिश्चयेनस
 कलांमुर्वीनार्चतितनलभते ८२ ॥ मीयतांकथमभीसितमेघा

नै.
ष.पं.
टी.
६५

दीयतां कथमयाचितमेव तं धिगस्तकलयत्रापि वांछामर्थिवा
 गवसरं सह तेयः ६३ ॥ एषां दिगीशानामभिलाषितं कथं मी
 यतां ज्ञायतां अयाचितमेव च सत्वरं कथं दीयतां कथमपि ज्ञा
 येत दीयेत चेत्पाशं सा वांछामर्थिनामभिलाषं जानत्रापि योर्थि
 वा गवसरं प्रतीक्षते तं धिगस्त ६३ ॥ प्रापितेन चटुकाजविले
 वंसे वितेन बज्रयाचनलज्जा अर्थिना यदचमर्जति दाता तत्र लं
 पतिविलेख्य ददानः ६४ ॥ चटुप्रियं वचनं चटुचाटुप्रियं वा
 क्यमित्यमरः नस्त्रियां चटुचाटुनीतियादवः काक्त्रः दैत्यविक्र
 तः स्वराताभ्यां विलेवं प्रापितेन बज्रयाचनेन कृतां लज्जां बालं
 भित्तेनार्थिना कृत्वा दाता यत्पापसर्जनि संसृज्जाति तत्पापं विलं
 व्यददानः ननाशयति पापापहरणाय श्रेयः संपादनाय च दानं
 दीयमानं प्रसुता विनश्चरं पापमेव जनयतीति भावः ६४ ॥
 यत्प्रदेयमुपनीय वदत्येदीयते सलिलमर्थिजनाय सार्थनो
 क्तिविफलत्वविशंकात्रासपूज्यं दपस्य चिकित्सा ६५ ॥ व
 दत्ये रार्थिजनाय प्रदेयं हिरण्णादिसलिलमुपनीय दीयते इति
 यत्सा चिकित्सेत्यंतेनात्वयः अर्थनायायाज्ञायागक्तिः इदं मे दे
 हीति वचस्तस्याविफलत्वं वैयर्थ्यं तत्र याविशंका तया जातो यस्य
 सः तेन पूज्यं त्वर्थमानो यो यस्य मपस्यः तेन पूज्यं तो पूज्यं ग
 म्भतो यो यस्य मपस्य रिति वा तस्य चिकित्सा पूज्या मृतस्य हि संजी
 वनाय जलं दीयते अर्थिन्सुपस्थिते दानविधिसिद्धये जलानयन
 विलं वोपिन कर्तव्य इति भावः ६५ ॥ अर्थिनेन तृणावद्धनमात्रं
 किंतु जीवनमपि प्रतिपाद्यं एवमाह ऊशवज्जलदायी इत्यदा
 नविधिरुक्तिविदग्धः ६६ ॥ अर्थिमेधनमेव तृणावद्धनमिव न
 देयं तेन तत्संप्रक्रिया चेद्वतिरिति वतिप्रत्ययः किंतु जीवनमपि
 प्राणाप्रपित्तावहेयमित्यर्थः अथ च धनमात्रं तृणावद्धनं ऊश
 लक्षणात् तृणोपेतं न देयं किंतु जीवनं जलमपि प्रतिपाद्यं अत्र म
 त्तः प्रत्ययः एवममुमर्थमुक्तिविदग्धः श्लेषोक्तिचतुरः इत्यदा
 नविधिः इदं देयमिति शास्त्रं कथयति कीदृशः ऊशवज्जलदा

यी ऊशोपीतजलदायीतथाऊशमिवऊशवजलदायीचऊ
 शवत्सलिलोपेतदानसंकल्पपूर्वकमितिहिविधिःऊशमि
 वजीवनमपिदेयेकथयतीत्यर्थः ८५ ॥ पंचसंकरविग
 हितमहंनश्चियःकमलमाश्रयणाय अर्थिपाणिकमलंवि
 मलंतंद्वासवेशमविदधीतसुधीस्तत् ८७ ॥ पंचसंकरनि
 दितंपञ्चलक्ष्म्यानिवासायनयोग्यं तन्नतोहेतोर्मतिमानर्थि
 करकमलंतस्याःश्रियावासगृहंविदधीत यतइदंविमलं
 पात्रपाणीतिवापादः ९८ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेःपुर
 णायवतजन्मनयस्य तेनधूमिरतिभारवतीयंनडुमैर्नगिरि
 भिर्नसमुद्रैः ९९ ॥ अर्थिजनमनोरथपुरणाययस्यजन्मन
 भवति तेनमुंसेयंधूमिरत्यंतभारवतीनतडुमैर्नचगिरिभिः
 नचसमुद्रैःएतेषामपिक्वचिदुपकारकत्वात् अदात्रस्तनि
 रर्थकत्वादित्यर्थः १०० ॥ माथनानिक्रमणःखलजीवंस्त
 स्यार्पयतजातपरसौ तत्रसैषकुरुतेममचित्रंयत्तुनार्पय
 तितानिस्ततोपि १०१ ॥ लज्जेजनोजीवंधनानित्सयापर
 सैकदाचिदपिमाददातनात्राश्चर्यमितिभावः सप्रवृत्तपा
 णोममतास्मिन्नर्थेआश्चर्यंकुरुतेस्ततोपिगतपाणोपिनार्प
 यतीतियत् नृपस्येदंनार्पकरोतिनार्पयति मृतस्याहिद्र
 व्यंनृपोगृह्णातीति जीवन्नददानिस्तत्तत्तददातीत्या
 श्चर्यमित्यर्थः अथस्तोयाचितोपिनार्पयतिनददातीति
 यत् तत्रचित्रमित्यर्थः अथाचितोनददात्येवयाचितोपिनद
 दातीत्याश्चर्यमित्यर्थः देयाचितायाचितयोर्थेयासौख्यंमृता
 मृतेइत्यमरःसैषेनिसौचिलोपेचेत्यादपुरणमितिविसर्गलो
 पेसंधिः १०२ ॥ माममीभिरिहयाचितवद्विद्वीत्तजानमवम
 त्यजगत्यां यद्यशोमयिनिवेशितमेतन्निष्क्रयौत्तकतमस्त
 तदीयः १०३ ॥ अमीभिर्देवैर्दिविवर्तमानंदातवर्गकल्पहा
 दाधिकमवगाणयेहभुविमांयाचितवद्विर्मयियद्यशोनिवे
 शितंसर्वेभ्योपिवदन्तेभ्यःसकाशात्ससत्यकर्षाव्यापनात्

क्षणं यशो निवेगितं यदि निवासं बंधः तदीयो यशः संबंधी प
 त्रिष्कयः पतेषां देवानां त्रिष्कयः कतमः स्यात् यद्वा तदीयो
 देव संबंधी पतत्रिष्कयः पतस्य यशसः त्रिष्कयः कतमः स्यात्
 देवानां यशः संबंधी त्रिष्कयः यशसस्तु देव संबंधी त्रिष्कयः अ
 यवा पतदिति पृथक् पदं यदेतद्यशो निवेशितं तदीयो यशः
 संबंधी त्रिष्कयः कतमोऽस्ति त्वर्थः दानं तावत् त्रिष्टया च क
 दन्नयशसो मूल्यमपि दानव्यमित्यर्थः ॥ ११ ॥ लोकपृथक्
 लोकमुपेताहा विहाय निधने धनमेकः इत्युक्तं तत्तदस्य
 निनीषत्यर्थि बंधं रुदयद्वा चित्रः ॥ १२ ॥ अये जनो मरणो
 न विहायैक एव परलोकं यास्यति हा प्राणतत्पतया पोषित
 मपि धनं मुच्यते तिकष्टं इतीव वधमानकरुणचेताः याच
 कनामा बंधं रस्य जनस्य तद्धनममुं परलोकं नेतुमिच्छति
 अमुं परलोकं गतमेतं जनमिति वा अर्थिने दत्तं परलोके उप
 तिष्ठते इत्यर्थः उपेतेति दृष्टांतौ लुडंतः तजंतो वा ॥ १३ ॥
 दानपात्रमदमणमिहैकग्राहिकोऽदिगुणितं दिवि दायि सा
 धरेति सूक्तैर्यदि कर्तं परलोकिकं कृसीदमसीदत् ॥ १४ ॥
 इह लोके एकग्राहि एकगुणग्राहकोऽदि विस्वर्गे कोऽदि गुणितं
 दायि अवश्यं दास्यतीति दायि श्रावश्यकाथपार्थयोरिति
 णि निप्रत्ययः ग्राधमार्थे वा तद्योगे प्रकेनोर्भविष्यदाधमं
 एधयोरिति षष्ठी निषेधः ईदृशं दानपात्रं दानार्हमधमार्णस्य
 णग्राहियद्येति कश्चित् तर्हि साधः स जन एव लभते सोऽपि स
 क्तैरेव उल्लभत्वा दस्यत्यर्थः किं कर्तं असीदत् दानं चरं पर
 लोकं भवं कृसीदं हृदि जीवितं कर्तं तादृशमधमार्णं सूक्तै
 रेतीति संबंधः ॥ १५ ॥ एवमादिसविचिंत्य मुहूर्तं तानवोचत
 पतिर्निषधानां अर्थि उल्लभमवाप्सहर्षान्याद्यमानमुत्तम
 लुसितं ॥ १६ ॥ स न लपवमादि दानप्रशंसां मुहूर्तं विचिं
 त्य तान्सहर्षान् देवानवोचत किं कृत्वा अर्थिभिर्दुर्लभमर्थि
 विषये दुर्लभं वा उल्लसितकान्तिकं याचमानमुत्तमं प्राप्य याच

मानमुखंप्राप्य याच्यमानोदात्तायाच्यमानमुखोल्लासोद्यर्थि
नोऽलभः स्रहण्यायाच्यमानमुखमितिवापादः ५५ ॥ ना
स्तिजन्यजनकव्यतिभेदः सत्यमत्रजनितोजनदेहः वीक्ष्य
वःखल्वनन्मसृतादोदृङ्क्षि मजनमुपैतिसुधाया ५५ ॥
जनस्यदेहोत्रजनितः अद्यतेइत्यत्रभोज्यतेनैवजनितइतिस
त्ये तथाजन्यजनकव्यतिभेदः कार्यकारणभेदश्चुनास्तीति
सत्यं तत्रहेतुमाहअसृतमदंतीत्यसृतादः तेषांभवतांवमु
वीक्ष्यममनेत्रमसृतेनिमजनमुपैतिल्व अयमर्थः शरी
रंभुज्यमानात्रजन्यंभवितमर्हतिनियमेनतद्दुपरसादिविशे
षवत्तात् सृजन्यजंउकनकसत्यजंउलवर्दितिसामान्यतो
व्याप्तिः तथाकार्यस्वकारणादभिन्नं तद्दुपरसादिमत्रयात
दर्थक्रियाकारित्वात् यत्रैवंनतदेवं यथातिलजन्यंचूतमि
ति अस्तिचप्रसृतेअसृतदुपरसादिमात्रयासृतजन्यस्यावा
तिशयत्रपार्थक्रियाकारित्वंप्रत्यक्षेणानुभूयमानंदेवशरी
रेषुतेनासृतजन्यत्वमसृतादत्यंताभेदश्चासिद्धइति मजनं
चद्ववद्व्यपवोपपद्यतेनकदिने ५५ ॥ मत्रपःकुत्रतत्रकु
फलेवायुयमीक्षणापद्यंत्रजयेति ईदृशंपरिणामंतिपुनर्नः
पूर्वपरुषतपांसिजयंति ५६ ॥ तनुप्रत्यंमत्रपःकुत्रसूयं
महानुभावादिगीशालोचनगोचरंयाद्येतिफलेक मह
त्फलमल्पतपसोजातमितिनयज्यतेइत्यर्थः कथंनहिजा
तमित्याह ईदृशंभवदीक्षणाक्षणाफलंपरिणामंतिजनयं
तिअस्माकंप्राज्ञनपुरुषतपांसिजयंतिप्रकर्षेणप्रकाशंते
यद्वाईदृशमनेनप्रकारेणेत्यर्थः ईदृशान्यपिददंतीतिपादे
ईदृशानिफलानिददानानीत्यर्थः ५६ ॥ प्रत्यतिष्ठिपदिलो
खल्वदेवीकर्मसर्वसहनव्रतजन्म सूयमप्यहहसृजनमस्या
यन्निजैःसृजयपाथपयोजैः ५७ ॥ सर्वसहनमेवव्रतंतस्मा
जन्मयस्यादृशंकर्मसृकृतदुपेदलादेवीपृथ्वीप्रत्यतिष्ठि
पुनखल्वं यथाप्रतिमादेर्देवतादृषेणप्रतिष्ठाभवतितथाप

नै.
प्र.पं.
टी.
८८

स्याप्रपिदेवताद्वयेणप्रतिष्ठाकृतेत्यर्थः पृथीसर्वसहाप्र
सिद्धावत् यतोहेतोरस्याभूमेर्यलोकपालानिजैश्चुर
एकमलैःपूजांकरुय ग्रहहेतुद्वये १७ ॥ जीवितावधि
किमप्यधिकंवायननीधितमितोनरडिंवात् तेनवच्चरण
मर्चतसोयेव्वतवस्तुसुनरत्तकिमीदृक् १८ ॥ प्राणपर्य
तेकिमपिप्राणभ्योप्यधिकंवाकिमपिवस्तुदत्तोस्मात्ररपोता
यद्वाचितंतेनवस्तुनासोयेनरडिंबःकस्माकंचरणमर्चत
अर्चपूजायांभोवादिकः कथयतप्रनःईदृग्वस्तुकिंनामा
स्तकिंनामभवेत् १९ ॥ एवमुक्तवतिवीतविशंकेवीरसे
नतनयेविनयेन वक्रभावविषमामथशक्रःकार्यकैत
वग्रहंगिरपूचे २० ॥ विगतविशंकेनलेप्रश्रयेतौवमु
क्तवतिसतिशक्रोयकार्यकैतवग्रहंगिरंवचनपूचे गुरु
रितिपाठेकार्यकैतवेग्रहंगिराचार्यइत्यर्थः कार्यञ्चानिप्रा
चार्यःशक्रोवक्राभिप्रायेणवक्रत्वेनचविषमांडुर्वांधांडुश्च
रांचवाचपूचे २१ ॥ पाणिपीडनमहंदमयस्याःकामयेम
हिमहीमिहकांशो इत्यमत्रकरुनःसरभीतिनिर्जितसर
चिरस्यनिरस्य २२ ॥ भैस्याविवाहोत्सवंकामयेमहि मह
उद्धवउत्सवः हेभूचंद्र सौंदर्येणवशितयावाजितकाम
अतएवचिरस्यकामभयंत्यक्तानोहृत्यंकरुसर्वेषांचतर्णा
सित्यर्थः अथचनलवंचनमिवयमादिवंचनमपिमत्रसि
निधायकपटेनाह हेभूचंद्र अहंभैस्यापाणिपीडनंकामये
कीदृशंमहिमहउत्सवःसोत्रास्तीति नोस्माकंमध्येअत्रम
त्यापाणिपीडनकार्येइत्यंकरु भोजितसरत्त्वचिरायसरभयं
निरस्यपरिहर असुदोषो अथचभोजितसरभीतिंसरह
त्यस्याकरणेममसकाशाद्भीतिंजानीहीत्यर्थः चिरस्यचिर
भावंविलंबंनिरस्यत्यजसत्वरंऊर्वित्यर्थः २३ ॥ आसतेश
तमपिहितिभूपास्तोयराशिरसितेव्वल्लक्षणाः किंग्रहादि
विनजाग्रतितेतेभास्करस्यकतमस्तुतलास्ते २४ ॥ अहं

दितितितौविभक्त्यर्थेव्ययीभावः त्वंनोयराशिरसियेत्येषाने
 धूपाःक्षितावासतेशतमित्सुपलक्षणां असंख्याइत्यर्थःतेभू
 पाःकृपाःखलत्वस्यत्वादित्यर्थः तेनेप्रसिद्धासुंदादयोप्र
 हावियानिर्किनद्योतंते तदपिकतमोयहस्तारणेःतला आ
 स्तेधर्मधर्मिणोरभेदुलाशहस्तल्येगृहीतः १० ॥ विस्महस्य
 नयनावयमेतेत्वङ्गुणांबुधिमगाधमवेसः त्वामिहैवसनिवे
 श्यरहस्येनिर्वृतिर्नाहंलभेमहि सर्वे ११ ॥ विस्महस्यवन्तिवि
 स्महस्यानिदृशेःकृनिर्वितिक्कृनिष्प्रत्ययः एवंविधानिनयना
 नियेषांतेविस्महस्यनयनाययंयन्नप्रवागापेत्वङ्गुणसमुद्भवा
 नीमः इहभेमीपरिणयनलक्ष्णेरहस्येत्यामेवंहृतभावेनानि
 वेष्यसर्वेवयंस्त्वंनलभेमहि ११ ॥ सुद्वंशजनितोपिगु
 णस्यस्थानतामनुभवन्नपिशक्रः क्षिमुरेवसृजुमासुसपत्न
 सायकंधनुरिवाजनितवक्रः १२ ॥ सुद्वजलजातोपिविवेका
 दिगुणस्याश्रयतांश्रयन्नपिशक्रः ससहायमार्जवेनोपेतंन
 लंप्रेरयित्तकामः सन्वक्रोजातःकट्वावक्रवेणुजातोपिप्र
 त्यंवायाःस्थानतांभजन्नपिसपन्नमवक्रंवाणंक्षिमुःधनुरिव
 त्रसिंष्टिप्रिष्टिद्विपेःऊरितिक्कृप्रत्ययः अथास्त्रियांधनुश्चा
 पौ १२ ॥ तेनतेनवचसैवमचोनःसस्मवेदकपटंपदुरुच्चैः
 आचरन्नडचितामथवाणीमार्जवंदिऊदिलेषुननीतिः १३
 उच्चैःपदुरतिप्राज्ञःतेनतेनेंद्रस्यवचसैवकपटंकौदिल्यंज्ञात
 वान् अथतस्याःकपटोक्तेरुचितंवाणीवाचमुवाचहियस्मा
 दार्जवंसाधत्वंऊदिलेषुविषयेनीतिर्नभवति १३ ॥ सेयमु
 च्छुतरिताडरितानामन्यजन्मनिमयेवकृतानां यस्मदीयम
 पिधामहिमानंजेतमिच्छतिकथापथ्यपारं १४ ॥ जन्मांतरे
 मयेवकृतानांडरितानांसेयमुच्छुतरिताश्रयाधिक्यं याउच्छुत
 रताकथापथ्यपारंवाणीयित्तमशक्यंभवदीयमहिमानमपि
 प्रभावमपिजेतमन्यथाकर्तमिच्छतिभवदाज्ञालंघनंयश्चि
 कर्तुर्षितंतत्पापाधिक्यफलमित्यर्थः अयंचकपटार्थःविवर्ति

तार्थक्यस्य दीयं महिमानं महत्तत्त्वज्ञानमहीसंचासौमा
नोहंकारश्च महिमानः तेषां जेजुं पराभवित्रं वाञ्छति सेयं म
यैव स्य न्यजन्तानि कृतानां मङ्गलानां मङ्गलानां कर्मणा
मुच्यते तत्तत्कियदत्यंतमौर्जित्यमिति १०५ ॥ विन्यवित्रम
विलस्य न कुर्यात् फर्यकार्यपरिपक्रितसौनं श्रीगिरास्तवर
मस्तपुनर्मास्वीकृतैव परवागपरास्ता १०५ ॥ समस्तलोक
स्य हृदयं जानीयात् तच्च ममापि हृदयं ज्ञातमेवेति भवद्वचने
त्रविषये मौने फक्तं तथापि फर्याणां श्रेष्ठानां कार्यस्य प्र
तिकूलं मौने तत्र न कुर्यात् मौने कृतैर्यिनां कार्यं प्रतिषिद्धं भव
तीति धुरिभवं फर्यं तच्च तत्कार्यं चेति अग्रिमकार्यपरिपक्रि
त्यर्थः मौनं मुक्तागिरामयानक्रियते न दीयते इत्यादि निषे
धपृथगालजास्ति चेद्धरमस्तपुरः परवागर्थिवागपरास्तानि
राकृतासतीस्वीकृतैव मास्तनिराक्रियते चेत्स्वीकृतैव स्यात्
अप्रतिषिद्धमनुमते भवतीत्यन्यायात् मौने परार्थहानिः निषे
धे तत्त्वस्य लजा उभयोर्मध्ये लजेव श्रेयसी सोऽङ्गं शक्येति भावः
१०५ ॥ यन्मतौ विमलदर्पणकार्या संसृष्टस्य मविलं वल्ल
तत्त्वं तेषां किं वितरयेद्दृशमाज्ञां यानयस्य सदृशी वितरीतं
१०६ ॥ येषां बुद्धौ विमलदर्पणकार्या सकलमपि वस्तु तत्त्वं
संसृष्टस्य प्रत्यक्षां वल्लनिष्ठयेन प्रकाशते इति शेषः तेषां दृ
शाः सर्वज्ञत्वात् अपि यमीदृशमीदृशी माज्ञां किं वितरय
कीदृशी यायस्य दातुं न सदृशी नोचिता १०६ ॥ यामियामि
ह वरीतमहोततूतमांतकरवाणिकथं वः ईदृशां न महतां व
तजाता वचने मम तृणास्पृष्टाणां प १०७ ॥ इह समये यो भेमी
वरो तं यामि गच्छामि तस्याह ततांत फसाकं कथं करवाणि
ईदृशां शक्तिः सम्यग्ज्ञानं महतां भवतां मम तृणास्पृष्टवचने तृणा
पिन जाता वत प्रश्नापेक्षयाक्तः अनुचितार्थसंदेशेन लजेति
तावन्निष्ठतत्त्वापि किं नास्तीत्यर्थः अल्पत्वात् प्रत्याहृत्या
त्वं न लत्वाद्वा विनयोक्तिरियं तृणोक्तिस्त ईदृशां परवचनेन प्र

वृत्तानामसाधनांभवतांमहतांजातौमत्पुरुषाणांमंचनेपूजा
 नेत्तणस्यममचूणापिन अल्पस्यममापिभवत्सृजनेचूणाकि
 मुमहतइतित्ताणशब्दस्यभावः यद्वा ईदृशांपरवंचनप्रवृत्ता
 नामतएवनमहतांनसमासोयंभवतांत्ताणस्यापिजातावेच
 नेपूजनैचममचूणाप्रपिशब्दोभिन्नक्रमःभवद्भ्योपित्ताजा
 तिरेवश्रेयसीत्यर्थः १.३ ॥ उद्धमामिविरहान्मुहुर्स्यामोह
 मेमिचमुहूर्तमहंसः वृतवःप्रभवितास्मिरहस्यंरक्षितंसक
 यमीदृगवस्थः १.४ ॥ योहंतस्याभेम्पावियोगात् मुहुर्मुहु
 मामिध्रांतिंभजामिमुहुर्मुहुर्तमोहमेमिप्रामेमिच पतादृग
 वस्थःसोहंवोरहस्यंरक्षितंकथंप्रभवितास्मिशक्तोभवामिबृ
 त्तयमेवकथयतेति १.५ ॥ यामनोरथमयीहृदिक्त्वायः
 ससिम्पथकथंसतदग्रे भावगुणिमवलंबितमीशोर्जयाहि
 विषयाविडषापि १.६ ॥ मनोरथमयीमनोरथकल्पितांया
 भेमीहृदिक्त्वायोहंजीवामिसोहंतस्याग्रेभावगुणिमभि
 प्रायगोपनंप्रेमगोपनंवाकथंकर्तमीशेतथाहिविडषापिवि
 षयार्जयाहिविषयव्यसनपरवशास्संतोपिपूजाभवतीत्यर्थः
 यद्वामनोरथप्रत्यक्षीकृतामपियांहृदिवत्तसिक्त्वाससिमि
 चिरविरहवेदजनितंनिःस्वासंमुचामिजीवामिवासोहंसत्य
 भेम्पाःपुरोनुरागातिशयजनितालिंगनादिभावगोपनंकथंऊ
 र्वयतोविडषापिविषयार्जयाइति १.७ ॥ यामिकानुग्रह
 घचमादृक्कानिरोदितमपित्तमतेकः रत्निलक्षजयचंडचरि
 त्रेपुंसिविस्वमितिक्वत्रकुमारी १.८ ॥ दर्शनेभावगुणिर्नच
 दतेइत्युक्तंसेपतिदर्शनमपिउर्ध्वप्रायमित्याह यामःप्रह
 रोत्तियेषोरत्नार्थमितियामिकाःप्राहरिकाःतानुनुपसृ
 षानिर्जित्यतांभेमीसंतःपुनर्वर्तिनीमादृशःसूरःउत्तमोवा
 कोनिरोदितमपिशक्तःचौरवन्निपुणतयाप्रेवशपरिहारा
 यमादृशइतितानुपसृष्टैवतर्हिगच्छेत्पतग्राहसत्तिणाल
 दंतस्यजयोचंडमुद्धतंचरित्रयस्येदृशोपुंसिकुत्रकार्येविस्वमि

नै.
पं.
टी.
५०

तिनक्तापीत्यर्थः यतः साकृन्मारीकोमलांगीकोमलहृदयाच
 श्रतः कथंचिदंतर्गतैपिसाविस्त्रासंनकरेतीत्यर्थः ॥ १० ॥ आ
 दधीचिकिलदात्कृतार्चं प्राणमात्रप्राणसीमयशोयत् आ
 ददेकयमहंप्रिययातत्याणतः शतगुणेनपणेन ॥ ११ ॥ आ
 दधीचिदधीचिमारभदात्तभिर्जीवूतवाहनादिभिः कृतार्चं
 कृतपूल्ययद्वा आदधीचिदधीचिपर्यंतं दधीचेरप्यतिशयि
 तोदातालोकोनास्तीतिदात्तभिः कृतपूल्ययद्यशः कथं कृ
 तसूल्यमित्याह प्राणापवप्राणमात्राणि तान्येवप्राणसीमा
 मूल्यपरकाष्टायस्यतत् परमंसूल्यंचेत्याणानेवाहंतिना
 धिकमित्यर्थः तद्यशः प्राणेभ्यः शतगुणेनप्रिययाप्राणेनभे
 मीलदाणेनपूल्येनकथमहमाददेक्रेयादिकृत्तपूल्येनहि
 वत्तक्रेयंनत्वयक्तेनेत्यर्थः ॥ ११ ॥ अर्थनामयिभवद्भिरिवा
 स्यैकर्तमहंतिमयापिभवत्तु भीमजार्थपरयाचनवाचेष्ट
 यमेवगुरवः करणीयाः ॥ १२ ॥ अस्मैभेस्मैभेमीमुद्दिशेत्यर्थः
 भवद्भिर्मयिप्रार्थनाकृतातद्वदेवमयापिभवत्तुभेस्मृद्देशेनाक
 र्त्तयक्ताकृतस्तर्हि नक्रियतेइत्यत आहभीमजैवार्थः सपवप
 रोविषयोयस्यतद्भीमजार्थपरंतस्तुतथाचनंचतस्त्वाचेष्ट
 मेवगुरवः करणीयाः यथावाचाभवंतोभेमीवृपार्थयाच
 नीयाः सावागापिभवद्भिरेवोपदेष्टव्या अथयावद्याज्ञाव
 चनानभिज्ञत्वादित्यर्थः ॥ १२ ॥ अर्थिताः प्रथमतोदमयंती
 दृयमन्वहमुपास्यमयायत् कीर्तयेद्वातिर्तयसापितद्वः सा
 ममापिस्तसंनतदस्त ॥ १३ ॥ प्रथममस्माभिः कृतांयाज्ञा
 मनिष्ठाद्यैवप्रतिवर्त्यास्मानेवयाचमानस्यतेकिंनलजेत्या
 हनित्यमुपास्यभवदुपासनांकृत्वा मयायुयंप्रथमनपवभे
 मीमर्थिताइतियत्तन्मदीययाचनं व्यतिरिक्तं व्यतिलंचमाना
 नांयस्माकंलज्जानातिचेतन्नहिंसा लज्जास्तुतुंममापिना
 स्तु ॥ १३ ॥ ऊर्दिनेंद्रस्तयाकिलपूर्वमावरीतमुररीकृतमा
 स्ते व्रीडमेष्वातिपरंमयिदृष्टेस्वीकरीष्यतिनसास्वल्लयुष्मान्

परस्त्रीविषयेभवतांप्रवृत्तिरनुचितेतिद्योतयन्नाह भैरवः।
सर्वमेवमावरीतांकिलनिष्पद्येनांगीकृतमाते ततःसा
भैमीमयिदृष्टेलज्जायास्यतिपरंकस्मान्नस्वीकरिष्यति
एतत्तद्वरीकृतमितिभावेक्तः ११५ ॥ तत्प्रसीदतविधत्त
नवेदं हृत्यमत्यसहशंहिममेदं हाम्यतैवसुलभानतसा
धेतद्विधित्सुभिरनौपयिकेन ११५ ॥ तत्रेनहेतुनाप्रसी
दतप्रसन्नाभवत कार्यासिद्धिकृतावेदंनविधत्त इदं ह
त्यसमात्यसहशमत्यक्तं उपायपदौपयिकं अनौपा
यिकेनानुपायेनतत्कार्यचिकीर्षुभिर्भवद्विहास्यतैवैवह
मनीयतैवसुप्रापानतसाधेभैमीदृपंसाध्यासिद्धेः प्रत्युत
मुमैववरणाद्वास्यात्वमित्यर्थः ११५ ॥ ईदृशानिगादिना
नितदानीमाकलय्यसनलस्यबलादिः शंसतिस्मकिम
पिस्मयमानःस्वातुगाननविलोकनलोलः ११६ ॥ सश
क्रोनलस्येदृशानिवचनानितदाश्रत्वास्वातुगानांयमा
दीनांमुखावलोकनेलोलःसन् किमपीषत् केनापिहे
तनावास्मयमानोमदं हसनृशंसतिस्म ११६ ॥ नाभ्यधा
यित्प्रतेभवतेदंरोहिणीरमणवंशभवेव लज्जतेनरसना
तववास्यादर्थिपुस्त्रयसुरीकृतकाम्या ११७ ॥ भोरजन
भवताचंद्रकुलोद्भवेनेवेदंवचोनाभ्यधायियथासोमवं
शोद्भूतस्यमहाकुलीनस्ययद्वक्तुमुचितंतत्त्रयानोक्तमि
त्यर्थः चंद्रवंशोद्भवेनेत्यनेनकलंकित्वंजडत्वंचव्यज्यतेभ
वतांकार्येनकुर्वेदितिपूर्वनोक्तंप्रत्युतांगीकृते अतएवा
र्थिपुस्त्रेनैवांगीकृतकाम्यातेजिज्ञावास्याद्वक्तुभावात्तजि
ज्ञेतिप्रश्नकाक्तःकाम्यमभीष्टसम्पादनं ११७ भंगुरेनचित
र्येनकथंवाजीवलीकमवलोकयसीमं योनंयमंयशसी
परिहातेंधीरहोचलनिधीरतवापि ११८ ॥ इमंप्राणिलो
कंभंगुरंकथंनावलोकयमित्ययमेवभज्यतेविनश्यतीति
भंगुरं भलभासमिचोकरच इतिकर्मकर्मरिक्करचात्ययः

नै.
पं.
टी.
५१

वितथं मिथ्याभूतं वा कथं नावलोकयस्य येनानवलोकने
नक्तुत्वाभोधीरतवापि बुद्धिर्धर्मयशसीत्सुक्तेचलतिंतरला
भवति अंगीकृतपरित्यागोहिधर्मयशसोर्विनाशायभव
तीति १०८ ॥ कःकुलेजनिजगन्मकुदेवःप्रार्थकेक्षितमः
एरिनयेन इंदरादिरजनिष्टकलंकीकष्टमत्रसभवानपि
साभूत् १०९ ॥ भुवनवृद्धामणौभवतांकुलेतादृशेनकेना
पिनाजनियेनयाचकमनोरथेनपरितः अस्यकुलस्यादि
विंदःपरंकलंकीजातःकष्टमत्रकुलेभवानपिसमाभूत्
कलंकीमाभूदित्यर्थः ११० ॥ याप्रहृष्टिरपियाशुवसु
द्रायाचसाजुमनुयाचनंतष्टिः त्वादृशस्यसकलःसक
लंकःशीतभासिशशकःपरमंकः १११ ॥ याचमानमनु
याचकंलक्ष्मीकृत्ययाप्रहृष्टिर्निरीदितंसासूयानादरा
वाहृष्टिरित्यर्थः तथाशुखमुद्राउचितप्रियवचनाचक्रिः
याचनंतष्टिर्हर्षसून्यताससकलस्त्वादृशस्यगणितःक
लंकःचंद्रेपुनःशशकःअल्पःशशःपरंविचार्यमाणेअ
कस्मिन्ननपुनःकलंकः ११२ ॥ नाक्षराणिपठताकिमपि
दिविस्मृतःकिमप्यपठितोपि इत्यमर्थिजनसंशयदोला
खिलनंखलचकारनकारः ११३ ॥ अक्षराणिपठताभवर
तानकारःकिंनपठितः अथवापठितोपिविस्मृतः इत्यम
र्थिजनानांसंशयपवदोलाअनियमेनोभयदेशगामित्वा
त् तयाखिलनंनकारश्चकारखल ११४ ॥ अत्रवीतमन
लःकनलेदंलजमुद्रसियशःशशकल्पं कल्पवृक्षपति
मर्थिनमेवंनापकोपिशतमनुमिहान्यः ११५ ॥ अथान
लःतंनलसत्रवीत भोनलइदंचंद्रप्रभंस्वसंयशःकस्मि
न्निमित्तेत्यजसित्वज्ञेयःकोपिकल्पवृक्षाधीशशतक्रतु
मर्थिनमित्यंवाप्रइत्यमर्थिनमितिवा ११६ ॥ नवाहन्य
तकदापिसुदंयःस्वःसदासुपनयत्रभिलाषः तत्पदेत्त्वद्वा
भिषेककृतानःसत्यजत्वसंमतामदमद्य ११७ ॥ स्वःसदा

देवानां सदा मुदमुपनयनयो भिलाषो न च हन्यत अमोच
 संकल्पादिदेवा भवन्तीति तत्पदे भिलाषस्यानेत्त्वदभिषेक
 कारिणां नोऽस्माकं सो भिलाषः अथा समतामदं आत्मना स
 मोनास्तीति मदं मुंचत तवैतन्नल्पत्वादिति रत्नानिः अथ च त
 त्पदे त्वदभिषेक कारिणां नोऽस्माकमग्रे स भवानसमताम
 दं मया समोनास्तीत्यहंकारं मुंचत इदं देवकार्यं मां विना
 न सेत्स्यतीति माहं कथाः वयमिच्छामात्रेणापि साधयाम इ
 ति भावः १२३ ॥ अत्र वीदय यमस्तमहं वीरसेन कुलदी
 पतमस्तु यात्किमप्यभिवृष्टति तत्किंचंद्रवंशवसते स
 दृशते १२४ ॥ अथ यमः अहं तं न लं प्राह भो वीरसेन कु
 लस्पदीपप्रकाशकत्वांतमो मोहः अभिवृष्टति आश्चाद
 यितमिच्छति तत्किंचंद्रवंशवसतेः सदृशं स्वयं दीप
 स्पुनं सुंद्रवंशस्थितस्तमसाभिभवोनयकक्रूरत्यर्थः दी
 पत्वा सुंद्रवंशस्थितत्वाच्च तमसाभिभवति हेतुसंपाद
 नादीपोऽपि शिवादेशे तमसाभिभूयते चंद्रोऽपि कलंकदेश
 इति १२५ ॥ रोहणाः किमपि यः कटिनानां कामधेनु रपि
 यापंशु रेव नैतयो रपि वृथा भयदर्थी हाविधिस्तुरसिवत्स
 किमेतत् १२५ ॥ यो रोहणो मेरुः सकटिनानां किमपि सा
 मान्यनिर्देशात्प्रसक्तत्वात् किमपि कटिनं वस्त्वित्यर्थः १
 या कामधेनु सापि पशु रेव पतयोः पाषाणपशु प्रयत्ने मेरु
 येनो रप्यर्थं वृथानाभवत् भोवत्स वालिशप्रत्यबुद्धे कि
 मेतदर्थं प्रातिक्कुलं चिकीर्षु रसिहाविषादे विवेकिनस्त
 वार्थि वैमुख्यं नयकक्रूरमित्यर्थः १२५ ॥ याचितश्चिरयति क
 रुधीरः प्राणिनेहाणमपि प्रतिभूः कः शंसति द्विनयनीह
 ष्ठनिद्रांश्चाद्रिः मेघमिषसूर्तनमृणा १२६ ॥ यो रोबुद्धिमा
 न्नयाचितः कुत्र विलंबेन नक्वापि विलंबे दोषमाह क्षा
 मापि जीवने कोनामलभकः क्षाणंतरे जीवने संदिग्धमित्य
 र्थः यद्वा को ब्रह्मा प्रतिभूः न स्वातंत्र्यमित्यर्थः द्राक्षुशीघ्रं नि

नै.
ध.पं.
टी.
५१

मेघमिषं निमेघनामकं यद्गुणं न तं ज्ञातेन मृणादिनेत्री हृद्वा
निद्रामचष्टेनेत्रनिमीलनः - मेघमरणा मित्यर्थः ११६ ॥ अत्र
पुष्पमपि दत्तातिशीतं सार्धं नाविमुखाय दत्ताभिः स्तोत्र
कस्यावलचंचुपुटेन स्नानिरुलसतितद्धनसंचे ११७ ॥ शीत
मभ्रपुष्पमपि जलमपि तथा गगनजस्रममपि श्रुत्यंतममदि
त्यर्थः दातुमिच्छति मेघजाले स्तोककस्याल्पस्य चातकस्य
चंचुपुटेनार्किलार्थिना सातादृशी विमुखाय परां मुखावत्त्वं प्र
दत्ति मुखावत्त्वं च यत्त आसादिततो ज्ञानिः कां र्स्या विदस्त्रो लुस
ति मेघमालिन्पेदानाभावेनार्थिना परां मुखावत्त्वं च शब्दस्त्रले
नोत्पेक्ष्यते ११७ ॥ उचिवाञ्चिंतमत्तरमेनं पाशपाणिनीय
पाणिमुदस्य कीर्तिरेव भवतां प्रियदारादानतीररु रसौक्ति
कहारा ११८ ॥ वरुणोपि हस्तमुद्यम्येनं न लंक्य क्रमत्तरमु
वाच अल्पत्वाद्द्वचसो ह्यरशब्देन निर्देशः दातो ह्यप्रवाह
एव मौक्तिकहारा यस्याः तादृशी कीर्तिरेव भवतां प्रियदाराः
भवतामिव वज्रवचनं साधारण्येन राज्ञामित्यर्थः ततो भैमी
मुक्ता कीर्तिरेव ग्राह्येत्यर्थः ११८ ॥ चर्मवर्म किल यस्य न भे
द्यं यस्य वज्रमयमस्थि च नौ चेत् स्यादिति नाविह न कर्णादंधी
चीतत्र धर्ममवधीरयधीर ११९ ॥ यस्य कर्णास्य चर्म किल
द्वगो वनभेद्यं वर्म अभेद्यं कवचं न समासः यस्य च दधी चेत्
स्थिनभेद्यं वज्रं अभेद्यं कलिशं अस्थिन नौ चेदिति पादे यस्य
चर्मैव वर्मभेद्यं न यस्य वज्रमयमस्थि भेद्यं तेत्यन्वयः तौ कर्णा
दधी चीदृहलोकेन स्यादिति नौ चेत् अन्यः को नाम स्यादधी स्या
दिति शेषः ततो भोधीरधर्मना वधीरय ११९ ॥ अथ याव
दपियेन निबद्धौ न प्रभृविचलितं बलिविंधौ आस्थिता वि
नयता गुणपाशः त्वाहृशासविड्वाडपासः १२० ॥ बलि
सुविंध्य सुतावुभौ येन गुणपाशेन निबध्यौ संजौ अथ याव
देतद्दिना वधि विचलितं न प्रभृन समर्थौ सतादृशः आस्थित
स्य प्रतिज्ञातस्यावितयता संत्यता मैव गुणः स एव पाशो रजः

भवाद्दुष्टेनधीरेणदुरपासः३ःखेनापास्यतेइतिदुरपासःआ
 इःस्यःप्रतिज्ञानइत्यात्मनेपदविधानादाइःपूर्वस्यतिष्ठ
 तेःप्रतिज्ञानमर्थोऽथवसीयते १३ ॥ प्रेयसीजितसुधांशु
 सुखस्त्रीर्यानमुंचतिदिगंतगतापि भंगिसंगमऊरंगहृग
 र्येकःकदर्थयतिनामपिकीर्ति १३१ ॥ याकीर्तिदिगंत
 गतापिनमुंचतिहरगतापिनत्यजतिकदाचिदपिविधो
 गरहितेत्यर्थः कीदृशीप्रेयसीवल्लभा तथाजितसुधां
 शुसखानांचेदप्रभृतीनांस्तेतवस्तुनोऽप्रीःशोभायया।
 सा अथचजितःसुधांशुर्धयासातादृशीसुखस्त्रीर्यस्यास्सा
 भंगोस्यास्यास्तीतिभंगीतादृक्संगमोयस्याःऊरंगहृशः।
 सैवार्थस्तस्मिन्निमित्तेनामपिकीर्तिकःकदर्थयतिपीडय
 तिस्रियःकृतेकीर्तिर्नत्याज्येत्यर्थः १३२ ॥ यान्तरंप्रतिपरे
 र्थयितारःतेपियंवयमहोसमुनरुत्वं नैवतनःखल्वमनोर
 थमात्रंमूरुरयदिशोपियशोभिः १३३ ॥ परेअन्तेजना
 वरंप्रतिवरमुहिष्ययानस्मानर्थयितारःतेपिवयंत्वामर्थ
 यितारः अहोसमुनरुत्वंमनोरथमात्रंकेवलंमनोरथात्र
 मूरयकिंतयशोभिर्दिशोपिमूरय सर्वजगद्वाञ्छुणामस्मा
 कंमनोरथमूरणोनदिगंतगामिनीकीर्तिर्भविष्यतीत्य
 र्थः १३४ ॥ अर्थितांत्वयिगतेषुसुरेषुज्ञानदानजनितो
 रुयशःप्रीः अद्यपांडुगगनंसुरशाखीकेवलेनऊरुमेन
 विधत्तां १३५ ॥ सुरेषुत्वयियाचकत्वंप्राप्तेषुसत्सुज्ञान
 दानजनिताउरुयशःप्रीर्यस्यदानजनिजेतिपाटेज्ञानादा
 नजानिजाउरुयशःप्रीर्यस्येतिविग्रहःइदृशःसुरउरुःके
 वलेनपुष्पेणाद्यधवलंनभःकरोत १३६ ॥ प्रवसतेभर
 तार्जनवैन्यवत्सुतिगतोपिनलत्वसुभीष्टदः स्वगमना
 फलतांयद्विशंकसेतदफलंनिविलखल्वमंगलं १३७
 भोनलत्वमपिप्रवसतेयात्रोक्तकायभरतार्जनवैन्यतुल्यं
 वांछितदायीयइत्तंवैन्यंमुक्तंहेहृयमर्जनंच शाकंतलेयं

भरतेनलंच रामंचयोवैस्मरतिप्रयाणेतस्यार्थसिद्धिः पुनरा
शमस्येतियदित्स्वगमनस्याः सद्यत्रायाग्रफलतांशकसेवि
चारयसितत्रहिनिविलेमंगलमंगलप्रतिपादिकंशासंभ
शजननिमित्रादिकंवा अफलावल्गनिश्चयेनस्यात् यद्वा
स्वगमनस्यात्मयात्रायाग्रफलतांयदिशंकसेभवत्कार्येकि
यमाणेमदागमनसफलंस्यादितियदिविचारयसीत्यर्थः
तत्रहिअफलंफलाभावपवनिविलेमंगलमंगलप्रार्थिकार्यक
रणस्वार्थहानिरपिमहतामलंकारपवेतिभावः ॥ १३५ ॥
इष्टिनाःप्रतिनेप्रतिश्रुतिरभूयाद्यस्वराज्ञादिनी धर्मांशं
सृजतांश्रुतिप्रतिभवीकृत्यान्विताख्यापदं त्वत्कीर्तिःपु
नतीपुनस्त्रिभवनंशुभ्राद्वयादेशनाड्य्याणांशितिपीतलो
हितहरिर्नामान्वयंलंपत ॥ १३५ ॥ नोस्माकमिष्टिमिष्ट्याप्र
तिप्रस्मदिस्त्रासुराणद्वयार्थः तवयाप्रतिश्रुतिःकरोमीति
प्रतिज्ञाघात कीदृशीस्वराज्ञादिनीस्वरेणमधरस्वरेण
ज्ञादकारिणीतांप्रतिज्ञांधर्मांशंधर्मप्रयोजनंश्रुतिप्रति
भवीकृत्यप्रमाणतयावेदप्रतिस्पर्धिनीकृत्वा अन्विताख्या
पदं अन्वितमनुगतं सर्वत्रव्याप्तमाख्यापदंययाह तामी
दृशीकुरुप्रतिज्ञातार्थसम्पादनेनधर्मकीर्तिंचसंचिनुयाद्
त्यर्थः अथचधर्मांशंतांप्रतिश्रुति श्रुतिप्रतिभवीकृत्या
न्वितमनुगतार्थमाख्यापदंप्रतिश्रुतिरितिनामपदंयस्या
स्मातादृशीकुरुश्रुतिप्रतिभदत्वेहिप्रतिश्रुतिशब्दःसार्थ
कोभवतिश्रुतिरपिदेवानामिष्टिदृशीपूर्णमासादिकाशु
दृश्यप्रवर्ततेतथा आद्यंस्वरेणोकारेणालादिनी आद्यंस्व
रेरुदात्तादिभिर्ज्ञादिनीच तथाधर्मांशंधर्मप्रतिपादिनी
चोदनालक्षणांशंधर्मइतिधर्मस्यवेदैकगम्यत्वोक्तेः त
थाअन्वितमुचितमाख्यापदंयस्यास्मातादृशीपूर्यतेइति
श्रुतिरितिद्वितीयोर्थः अथचनदृष्टियागंप्रतिनेयाप्रति
श्रुतिःपूर्वमीमांसाज्ञाता पूर्वमीमांसायाःश्रुतिप्रतिनि

धित्वात् आद्योयः स्वः स्वर्गः अद्योभोक्तव्योयः स्वर्ग इति च
 तस्याङ्गादितीर्थार्थो धर्मस्वरूपप्रतिपादनपरं ऊरुकिं क
 त्वाङ्गानि प्रतिभटीकृत्यकीदृशी मन्विता व्यापदं अन्वित
 स्यात् स्यात्वाक्येन तत्र पदं व्यवसायो यस्यासा यो गत रा
 त्वित्वाद्यर्थबोधकानि पदानां त्वन्विताभिधानवादिनोमी
 मांसकाः अथवा आख्याया अभिधानायाः पदानि आख्या
 पदानि अभिधानगोचरादुत्पद्यः अन्वितानि परस्परसंब
 दानि आख्यापदानि अभिधेयार्था यस्यास्तादृशी आकां
 दादिमद्भिः पदैरपि हिताः पदार्थाः परस्परसंसर्गमापन्ना वा
 क्यार्थवर्ता भजंते इत्यभिहितान्वयवादिनोमीमांसका इति
 प्रथमार्थस्यैव तृतीयोर्थः पूर्वार्थसर्वार्थसंबन्धेनोत्तरार्थव्या
 ख्या पुनः प्रतिज्ञानसिद्धौ सत्यात्वात्कीर्तिः त्रिभुवनं पुनर्नी
 पवित्री ऊर्वाणा शुभ्राद्वयादेशनात् शुभः शुक्लोगुणः त
 स्याद्वयमद्वितीयत्वं तस्यादेशनाद्विवेशनात् द्वयाणां नी
 लपीतरक्तहरित्रामसंबन्धेन पत सर्वस्येती भवनेन नी
 लादिद्वयाणां नाममात्रस्यापिलोपोस्त्वित्यर्थः अथ च त्व
 त्कीर्तिरुत्तरमीमांसाद्वयात्रिभुवनमिति त्रिभो भवतीति त्रि
 भु ईदृशं गहनं वनं संसारं पुनर्नी शुभ्रस्य निर्दोषस्याद्वयस्य
 ब्रह्मस्वरूपस्यादेशनादुपदेशात् द्वयाणामित्युपलक्ष
 णं सर्वदृश्यपदार्थानां नीलपीतादिव्यवहारं लभ्यते वा
 चारंभणं विकारो नामधेयमिति श्रुतेः १३५ ॥ यं प्राकृत
 सहस्रपादं तदभवत्पादेन खंजः कथं सखायात्तनयः सुतः
 किल पितः सादृश्यमन्विष्यति एतस्योत्तरमयनः समज
 नित्वत्वेन संलंघने साहसैरपि पंगुरं जिभिरभिव्यक्ती भ
 वत्मानुमान् १३६ ॥ सहस्रपात्सु त्रस्तपंगुरितिकथं क
 ज्यते इत्यप्यप्रश्नस्योत्तरं अद्यास्माकं भानुमानेव जातः किं
 ऊर्वन्सहस्रसंख्याकैरपि पादैस्तत्त्वेन संलंघने पंगुरभिव्य
 क्ती भवान् प्रकटीभवन् पितः पंगुत्वादेव पुत्रोपि पंगुर्जात

नै.
प.पं.
टी.
भध

इत्यर्थः साहसैरिति सहस्रसंख्याप्रमाणमेवांसाहसाः शत
मानविंशतिकसहस्रवसनादए १३५ ॥ इत्याकार्पित्ति
तीशस्त्रिदशपरिषदस्तागिरश्चादुगर्भावैदर्भीकामुकोपिप्र
सभविनिहितं इत्यभारं बभार अंगीकारंगतेस्मिन्नपरि
वृद्धः संभृतानंदमूचेभूयादंतर्धिसिद्धेरनुविहितभवश्चित्र
तायत्रतत्र १३७ ॥ इतिदेवसभायाश्चादुगर्भावाचः श्रुत्वा
सनलोभेमीकामुकोपिबलादारोपितं इत्यभारं बभार अ
स्मिन्नलंगीकारंगते अंगीकुर्वतिसतीत्यर्थः देवेंद्रः संचित
हर्षयथाभवतितथोचेसंभृतानंदंवचोवाकिमिति अंतर्धा
नमंतर्धिः तस्याः सिद्धिरंतर्धानवकारिणीविद्यातस्याप्रनुवि
हितमनुसृतंभवश्चित्रययामा अनुविहितभवश्चित्रातस्या
भावस्तत्रासायत्रतत्रेष्टस्थानेभूयात् अंतर्धानविद्यात्वश्चि
त्रवशाद्यर्तिनीसर्वत्रस्यादित्यर्थः १३७ ॥ श्रीहर्षकविरा
जराजिमुकुटालंकारहीरस्तुतं श्रीहीरः स्रष्टुवेजितेन्द्रि
यचयंमामुल्लुदेवीचयं तस्यश्रीविजयप्रशस्तिरचनाता
तस्यनव्येमहा कावेचारुणानैषधीयचरितेसर्गोद्यमस्य
चमः १३८ ॥ श्रीशुविजयशुप्रशस्तिश्रुतासांश्चनानि
र्माणंतस्याजनकस्ययद्वा श्रीविजयोनामराजाकश्चित्
तस्यप्रशस्तिः तस्यारचनाग्रंथविशेषस्तजनकस्ययद्वा
विस्मोः श्रीविजयेविषयेयाप्रशस्तिरचनाउजनकस्येत्य
र्थः शेषं स्पष्टं १३८ ॥ यंप्रास्तत्रिलिंगादितिपतिसत
ताराधितांघ्रिः स्वयंभुः पातिव्रत्यैकसीमास्वकविनरिह
रिंतालमायंचमाता यंविद्यारण्ययोगीकलयतिहृष
यातत्कृतौदीपिकायां स्वरंतीराजितोभूदतिसरसकथः
पंचमः सर्गः ५ ॥ ५ ॥ इतिश्रीनैषधीयमहाकाव्ये
चमः सर्गः ५ ॥ ओं श्रीगणेशायनमः ॥ ५ ॥ इत्यायदे
वाधिपतेः प्रहृन्नोद्विषोनिषेधोनिषधप्रधानं सभीमभूमी
पतिराजधानीलक्ष्मीचकारायरथस्यदस्य १ ॥ अथप्रत्य

स्थितं प्रतिकर्तारिनिषयप्रधानं निषयेशः सनलोदेवेन्द्र
 सहस्रायप्रवृत्तोरथवेगस्यभीमभूमौद्रपुरीगोचरीचका
 रजासुहिषपरथं प्रेरयामासेत्यर्थः १ ॥ भैम्यासमं नाज
 गाणद्वियोगं सहतथर्मे स्थिरधीरशीशः समुद्रपाने मुनिरे
 तरायंदर्वा रमण्योर्वमिवौर्वशेयः २ ॥ अशीशः सनलोद्
 तथर्मे स्थिरबुद्धिः सन् भैम्यासहवियोगं नाजगतात् अभि
 लाषात्रकूलव्यापाराभावाद्भैमीसत्रिधानेपियोगः कद्रवो
 र्वशेषः उर्वशीप्रवृत्तौ मुनिरगरुपः समुद्रपाने विचित्रपंडर्वा
 रमण्योर्ववडवानलं यथानाजीगतात् तथेत्यर्थः ३ ॥ न
 लप्रणालीमिलदंबुजादौ संवादपीयूषपिपासवत्ते नला
 धृष्टस्यार्थमिवानिमेष्वादेशस्य तस्याभरणी बभूवुः ३ ॥ न
 लप्रवप्रणालीजलद्रोणीतयामिलन् अंबुजाद्याभैम्याः सं
 वादः संप्रवाह्यतंतत्पिपासवत्ते स्वरशानलमार्गदर्शनार्थ
 मिवानिमेष्वाः अर्थेन नित्यसमासः सर्वलिंगत्वाच्चवक्तव्या
 तस्य देशस्य यत्र नलेन सह संवादः कृतः तस्य देशस्याभरणी
 बभूवुः तत्रैव स्थिता इत्यर्थः ३ ॥ तां कुंडिना व्यापदसंभू
 तां सोमरावतीं सेवरथस्तदीयः भूमौद्रभीमस्य पुरीमवाप
 मनोरथः सिद्धिमिव क्षणेन ४ ॥ कुंडिनमिति नामपदेनैवा
 स्मादितां अमरावतीमेव भूमेरिन्द्रस्य भीमस्य तां पुरीं तदीयो
 नलसंबंधी सरथः मनोरथः सिद्धिमिव क्षणेन प्राप ४ ॥
 भैमीपदस्पर्शकृतार्थरथ्यासेयं पुरीत्फल्कालिकाजलास्ता
 न्तपोनिपीयत्ताणामीक्षणाभ्यां भूशानिशास्त्रांसंस्वरैः क्षताशः
 ५ सेयंदमयंतीपदपरमर्शचरितार्थवीथिकापुरीत्पत्कं
 टाकुलोन्तपः तां पुरीं नेत्राभ्यां क्षणमवलोक्यात्पर्थे निशा
 स्त्रासं स्वरैः क्षताशः कुंडितभैमीप्राप्तिसनोरथः ५ ॥
 स्थित्यप्रमोक्षसुलवेन वासरोमांचभृत्यत्समभिरस्य चक्षुः
 अन्यत्पुनः कं प्रमपि स्फुरित्वा तस्याः पुरः प्राप नवोपभोगं
 ६ ॥ अस्य नलस्यानेदवाप्यलेशेन स्थितं पद्ममिषुपुलकि

नै.
प.प.
दी.
१५

तं वामं चक्षुः तस्याः पुरो नगर्या न वोपभोगं प्राप ग्रन्थसुत्र
 स्तं दृष्टिणं चक्षुः कं पनशीलं अपि शब्दात्प्रमोदात्तुलवेन
 स्वित्रं स्फुरित्वा प्रिया संभोगसूचकं प्राप्य अथ च सा वक्ष्यान
 तयो घस्य पुरः अत्रेतस्या भेम्पान वोपभोगं प्राप पुंसं दृष्टि
 णा द्दि स्फुरणं प्रिया प्राप्ति सूचकं हि उभयत्रापि काशुक
 स्पवाम दृष्टिणं हृपस्य चेष्टा व्यज्यते वामं नेत्रं वक्रप्रगल्भका
 मुका वदाचरिति स्म दृष्टिणं प्रदृष्टिणं प्रगल्भका मुकव
 दाचरति स्मेति भावः ६ ॥ रथादसौ सारथिना सनाथाद्वा
 जावतीर्याथ पुरं विवेश निर्गत्य विंवादि वभानवीयात्सौ
 थाकरं मंडलमंशु संतुः ७ ॥ असौ राजा सारथिना सनाथा
 द्वा दवतीर्य पुरं विवेश भानोरयं भानवीयः तस्मान्मंड
 लात् निर्गत्य किरणमसृहश्चांद्रं मंडलमिव ७ ॥ चित्रं तदा
 ऊंडिनवेशेन तस्मात्त्रलस्य सृतिर्ववृतेन दृष्ट्वा बभूव तश्चि
 त्रतरंतथापि विस्मैकं दृष्ट्वा वयदस्य सृतिः ८ ॥ तदा ऊं
 डिनपुरप्रवेशेन तस्मान्नलस्य सा सृतिर्दृष्ट्वा न वभूव त
 थाप्यस्य सृतिर्विस्मैकं दृष्ट्वा वेति यत् तश्चि त्रतरं संदरत्वा
 दृष्टनीयेत्यर्थः अदृष्ट्वापि सर्वदृष्ट्वा तेत्याश्चर्यं ८ ॥
 जनैर्विदग्धैर्भवैश्च मुग्धैः पदे पदे विस्मयकल्पवल्ली वि
 गाहमाना पुरमस्य दृष्टि रथाददे राजकुलातिथित्वं ९ ॥
 विदग्धैर्जनैर्भवैश्च संदरैः स्थाने स्थाने विस्मयकारिणी प्र
 रं पारितः पश्यंती अस्मन्नलस्य दृष्टि रथानंतरं राजदृष्टाति
 थित्वं प्राप मुग्धः संदरपूज्योः कुलं दृष्ट्वा पिनालोके १० ॥
 मीनश्चुरामीति हृदाललजे हेलांददौ रत्तिजने स्वसजे इ
 द्यामि भैमीमिति संततो घटते विचिंत्य स्वमसौ मुग्धा च १०
 असौ नलोतं हितश्चुरामीति मनसालजिने वान् असौः सत्र
 देरत्तकवर्गे हेला मनाद रंदयो हेइहोइ अत्रारवेषाद्विदा
 दिभ्यो ए भैमी इत्यामीति संततो घटस्वमात्मानं दृष्टं विचार्य
 उः स्विनवान् लजावज्ञा संतोषशोकानां भावानां शतलत्वं

१० ॥ अथोपकार्याममरेन्द्रकार्यात्कल्याणसुरताधिकृतैरह
 दः भैमीदिहृत्तर्बजदित्तचत्तर्दिशत्रसौतामविशद्विशं
 कः ११ ॥ अथासौनलः कल्याणप्रकोष्ठे सुरतायामधि
 कृतैः पुरुषैरहृष्टोत्तपवविशंकोभैमीन्द्रसुमिस्रसंदित्त
 बज्जचत्तः प्रेरयन्नुपकार्यामुपरिकल्याणराजगदहंसुरेशका
 र्यान्निमित्रादविशत् उपकार्योपकारिकेत्यमरः कल्याण
 कोष्ठेहृत्पादेः कांक्षांमथेभवंधने ॥ ११ ॥ अयंकइत्यन्यनि
 वारकाणांगिराविभुर्द्वारविभुज्यकंदं दृशंदधेविस्मयनि
 स्तरंगोसलेचितायामपिराजसिंहः १२ ॥ विभुः सराजसिं
 होराजश्रेष्ठः केसरीन्द्रसुखस्मादत्यस्यनिवारकाणांदौवा
 रिकाणांकोयमितिगिराकंदंवक्रीकृत्यलं चितायामधिद्व
 रितैर्ज्ञातोहमितिभ्रमेणविस्मयनिष्पलां दृशंचित्तेपसिंहो
 पिराज्यान्विभुज्यकंदः पश्चादवलोकतेवल्ल १२ ॥ अंतः
 पुरांतः सविलोक्यबालांकांचित्तमालजुमसंवृतोहं नि
 मीलितान्तः परयाभ्रमंत्यासंचदमासायचमश्चकार १३ ॥ स
 नलोतः पुरमथेसमालजुमुद्वर्तयित् उपलभस्त्वनुभवः स
 मालंभोविलोपनं असंवृतोहमपिहितोहंविलोक्यमुकूलि
 तनेत्रस्मन् भ्रमंत्याव्यवहरंत्याभ्रमग्रनवस्थानेग्रन्ययादृष्ट
 संसर्गप्राप्यचमश्चकारचसत्कृतोवभूव १३ ॥ अनादिस
 र्गसृजिवातुभूताचित्रेषुवाभीमसुतानलेन ज्ञातेवयद्वा
 जितशंवरस्यसाशंबरीशिल्पमालादिदित्त १४ ॥ अना
 दयोयेसर्गाः सृष्टयः तेषांस्वकपरस्यरात्तस्यामनादौसर्गस
 जिवातयाचित्रेषालोख्येषुवा अनुभूत्यायद्वाजितशंवरस्य
 कामस्यशंबरीशिल्पशंवरस्येयंशंबरीमायातस्यानिर्माणं
 ज्ञाताकामेनशंवरंजयतातस्यमायापिहतातयामाययानि
 र्मितेत्यर्थः ईदृशीवसाभैमीनलेनदित्तग्रदार्शिवज्जनुभ
 वभावतयाद्या माययावाग्रसतोवस्तुनप्रापरोत्पंभवतीति
 तद्धेतुद्वयसंपादितं १४ ॥ अस्मीकभैमीसहदृशनात्रतस्या
 त्यकल्याणसुरसौरसाय भैमीभ्रमस्यैवततःप्रभावाद्भैमीभ्रम

ने.
ष. ष.
टी.
५६

लेननतास्वलंभि १५ ॥ मिथ्याभैमीभिः सहावलोकनात्तस्य
नलस्यात्यकं न्यात्रापाश्रयसो देवास्त्रियोरसाय प्रीतये न भै
मीशतदर्शनादिनिवापादः अन्यत्रापि मिथ्योर्दकस्रगात्तसा
दर्शनादस्रसउदकस्रगंसिजलादिरसाया स्वादनाय रसी
त्यत्रयेवानभवन्तीति धनिः ननु स्यात्सुदित्तभैमीश्रमः क
थं जायते निरधिष्ठानभ्रमा उपपत्तेः कल्पासरः स्रग्धिष्ठान
भूतास्रभैमीश्रमः कथं जायते तद्भ्रमाश्च सरसोपिकिं
न जायते इत्यत आह ततस्तस्माद्भैमीश्रमस्य प्रसादा देवता
स्रकल्पास्रतेन न लेन भैमीश्रमो नालं भियद्वा सार्वविभाक्ति
कस्तसित् ततस्तस्य पूर्वमुत्पन्नस्य भैमीश्रमस्येत्यर्थः आशे
प्यसदृशो ह्यधिष्ठाने भ्रमो जायते न त्वसदृशेन हि शिलाश
कले रजतभ्रमः कस्यचिज्जायते ताश्च कल्पाभैमीसादृश्यले
शस्यापि आश्रयानभवन्तीत्यर्थः गरुडादिसाक्षात्कारवन्नि
रधिष्ठानोपि भ्रम उपपद्यत एव न दोषः १५ ॥ भैमी निराशो ह
दिमन्मयेन दत्तस्वहस्तादिरहादिहस्तः सतामलीकामव
लोक्यतत्र द्वाणादप्यपन्यषदद्विबुद्धः १६ ॥ भैम्यानिराशो
हृदये कामेन दत्तस्वहस्तादृत्रावलंबनाद्वियोगादिहस्तोत्था
जलः हस्तहीनोप्यकिंचित्करत्वात् अथ च कामेन वियो
गाय हस्तोदन्नः स्वयंच विहस्त इति विरोधः प्रतीयते अथवा
कामेन हेतुना दत्तः स्वस्य नलस्य हस्तो यस्यैनं अनपवस्वयंचि
हस्त इति हेतुहेतुमद्भावाच्च प्रतीयमानो यज्यते स नलस्ता
मलीकां भैमीतत्रांतापुरे विलोक्य द्वाणेन विबुद्धो विगतभ्र
मस्मिन् तामनवलोकमानो व्यषदतडः खितवान् १६ ॥
प्रियो विकल्पोपहृतां सयावहिगीषा संदेशमजल्पदल्पं
अदृश्यवाग्भोषितभूरिभीरुभवोरवस्तावंदचेतयन्नं १७ ॥
मानसकल्पवृत्तिविकल्पः तेनोपहृतामानीतां मिथ्याह
ष्टामित्यर्थः तां भैमीमर्त्योक्तोक्तं संदेशादिगीषानां संदेशं स
नलोयावदजल्पत् द्विकर्मकः अदृश्यस्य वाक्यतया भीषिता

ध्रुवोभीरवःस्त्रियःताभ्योजातो रवःकलकलःसतावदेवते
 नलसंबीधयत् १०-॥ पश्यत्तकस्यामरुतापितव्याःस्त
 नौपरिस्पष्टमिवास्तवसौ अन्तातपत्तांतस्त्रगांकमासंब
 भारतिर्यग्वलितं विलक्षः १५ ॥ तस्मिन्निगवरणे श्रंतःपुरे
 मरुतावाकनादेवेनापिमात्रुषीस्तनौपराप्रष्टुमिवकामि
 तद्वत्पथोद्योत्पतेनिरस्तवसनौकस्याश्चित्रन्याःऊचौपश्य
 न्ननलोविलक्षोलाजितसन् अन्तांतोसोढःपत्तांतस्त्रगांकः
 पूर्णिमाचंद्रोयेनमुखेनतन्त्रिर्यग्वलितंचकार यक्कंचेत
 त् प्रच्छन्नकाशुकसंभोगेचंद्रस्यतिरोधानेनांधकारकरणेना
 मेतिविशेषणपदंधनति १६ ॥ श्रंतःपुरेविलक्षतवागुरोपि
 बालावलीनांवलितैर्गणौचैः नकालसारंहारिणोतदति
 द्रयंप्रभुर्वद्भुमधून्मनोभूः १५ ॥ बालावलीनांस्त्रीसम्प
 हानांकेशसंपूहानांचवलितैः पुंत्वानुपुंत्वैःवेणीप्रदं प्रा
 पितैर्वागुरणौचैः सौंदर्याभिगुणसंपूहैः शोरकसंपूहैर्वाक्त्र
 त्वाप्रसारितजालःकामःतस्यनलस्यादिद्रयमेवकालसा
 रंहारिणं कृत्स्नं प्रथमं कृत्स्नं वंधुंसंयंतं शक्रोनाश
 त् अग्रहाष्टिःकांतामुक्तमपरवशानाश्रुदित्यर्थः १५ ॥
 दोहूलमालोक्यकचंरुत्सोक्तस्याःऊचौतावनुलेपयंत्यः
 नाभीमथैषस्यवाससोऽमिमिलदित्त्वक्रमकृष्टचक्षुः
 २० ॥ कचंरुत्सोःसंयंतमिच्छोःकस्याश्चिद्वाजमूलं विलो
 क्यकचिद्दिशीतिशेषः ततोनेतरंततोऽप्येतिवातोऊचाव
 नुलेपयंत्याःकस्याश्चित्र ऊचौविलोक्य अथपरतःशि
 थिलवाससःकस्याश्चित्राभीविलोक्यअनुपश्चादित्त्वक्रम
 मेणकृष्टचक्षुर्येनेदृशःसन् मिमिलचक्षुर्दीदिशेनदृष्ट
 वानेवेत्यर्थः तिस्रमुदित्त्वकांतानांक्रमेणवाजमूलक
 चनाभीतलं विलोक्यजघनस्थलावलोकनंस्यादितिशां
 कयामिमिलेत्यर्थः २० ॥ मीनित्रशक्रोभिमुत्वागताभ्यां
 धनंनिपीड्यस्तनसांतराभ्यां शौगान्यपेतोविजगौसपश्चा

नै.
ष. ष.
दी.
५७

सुमंगसंगोत्पलके पुनस्ते ११ ॥ अदिणीमीलननलः
नाभ्यांकुत्वासांतराभ्यांसावकाशाभ्यामभिमुखमागता
भ्यांचित्रिपीशुधत्तंनशाकितःताभ्यांसकाशादपेतःशृङ्ग
सूतःसनलःपञ्चात्वांगानिनिनिंदपरंगनासंगद्वितीती
तितेस्त्रियोपुरुषांगसंगेनरोमांचितेजाने १२ ॥ निमीलन
स्पष्टविलोकनाभ्यांकदर्थितस्ताःकलयन्कटाक्षैः सरा
गदर्शीचभर्शाललजेस्वतःसतांक्रोःपरतोतिगुर्वी १३ ॥
निमीलनंचस्पष्टविलोकनंचताभ्यांपूर्वश्लोकद्वयोक्तरी
त्याकदर्थितोदःखितःसनलःताःस्त्रियःकटाक्षैःपश्यन्
रागदर्शीचरागेणद्रष्टुंशीलमस्यास्तीतिकामीचेत्यर्थः
लजितवान् सतालजागणपवेत्यतग्राह स्वतःस्वाभावि
कीलजागणःपरतोजातात्तुगुर्वीउर्थरा यद्वास्वतःसतांजा
ताक्रोःपरसाजायमानायाःसकाशाद्गुरिष्टाभवति १४
रामांचितांगीमनुतत्कटाक्षैर्भ्रान्तेनकांतेनरतेर्विस्तृष्टाः
मोचःशरोचःकसुमानिनाभून्नदैर्यपूजांप्रतिपर्यवस्यन्
१५ ॥ नलकटाक्षैःपूर्वमेवतलस्पर्शपुलकितांगीमनु
पञ्चाङ्गानेनयद्वारोमांचितांगीमनुरोमांचितांग्यंतत्कटा
क्षैर्हेताभिर्भ्रान्तेन एतत्कटाक्षजनितपवरोमांचइतिभ्रं
तेनरतेःकांतेनकामेनविमुक्तः कसुमानिशरोचःनल
दैर्यपूजायेपर्यवस्यन्निष्ठमानोव्यर्थोनाभूत् कामशा
रास्तस्यविकारकारकानाभवन् प्रसुतधैर्यमेवापुस्म
नित्यर्थः १६ ॥ हित्वैववर्त्मैकमिहभ्रमंत्याःस्पर्शःस्त्रियः
सत्यजइत्यवेत्य चतस्र्यस्याभरणवभूवल्लोकावल्लोका
यसतांसदीपः १७ ॥ इहपुण्यभ्रमंत्याःस्त्रियःस्पर्शपकं
मार्गत्यज्जैवत्यज्जशक्यःएकस्मिन्मार्गेतनशक्यतेइति
निश्चित्यचतस्र्यस्यमथास्तयद्वाइहचतस्र्यथेष्टुंगादको
पर्वविस्त्रंभेणभ्रमंत्याःस्त्रियःस्पर्शःसत्यजइत्यवेत्य एकं
मार्गेहित्वासतांसजनानादीपःसनलोलोकदर्शनायच

त्रयमयमलं चकारेत्पुन्यः २५ ॥ उद्धर्तयन्त्याहृदयेनि
 पत्न्यनलस्य हृदि नृत्तं नृत्तं विद्योगिवैरात्रकचयोर्न
 एवैकैर्येन लीलेर्गलहं स्तितेव २५ ॥ नलस्य हृदि
 हर्तुं कुर्वन्त्याः स्त्रियाहृदि निपत्य दुर्तैव त्वरितैव न्यवृत्तं
 न्यवन्निष्ठं फडो लुङीति परस्मैपदं कृतादित्वाद्दुःखि
 हिभिः सह वैरादर्थं नृसदृशैः कुचयोर्नैव पदैर्गलहं स्तिते
 व गले हस्तो गलहस्तः तं प्रापिते व गलहं स्तितेव अन्योपि
 यो निष्ठास्यते सोऽप्यर्थं चंद्राकारहस्तेन मलहस्तीक्रियते
 २५ ॥ तन्वीमुखं चंद्रागधिगत्य चंद्रं विद्योगिनस्तस्य निमी
 लिताभ्यां द्वयं चंद्रोयः कृतमीक्षणाभ्यां तदिदं ताचस्व
 सरोजताच २६ ॥ तन्वीमुखं चंद्रं प्राप्य शीघ्रं मीलिताभ्यां
 विद्योगिनस्तस्य नेत्राभ्यां द्वयं चंद्रोयः कृतं तस्य मुखं स्पृष्ट
 तास्वस्याहृष्टैः कमलत्वं च नृदर्शने नैव कमले निमीलि
 तं भवतीति प्रतिशयेन हृदं हृदोयः स्तनो हलादोलं चो
 रितित्वं २६ ॥ चतुष्पद्ये तं विनिमीलिताक्षं चतुर्दिगोताः
 सखमग्रहीष्यन् संचय्य तस्मिन् शशीनिष्ठं त्रास्तापवत
 हर्तुं न च्चेददास्यन् २७ ॥ चतुर्दिगोताः चतसृभ्यो दिग्भ्य
 श्चतस्रः स्त्रियः चतुष्पद्ये स्थितं निमीलितलोचनं तं सखे
 नाग्रहीष्यन् तस्मिन् त्रले संचाद्याभिचातस्पर्शं प्राप्य भूषं
 भियानिष्ठं त्रास्तापवस्त्रियस्तस्य नलस्य वर्त्मन देववर्त्मवा
 न च्चेददास्यन् तर्हि सखमग्रहीष्यन् अङ्गुलीनां नाग्रहीषु
 रित्यर्थः २७ ॥ संचय्य वर्त्मन रसात्मभूषाहीरां कुर्यात्
 इष्टलहारी दिशानितं वं परिधाप्य तन्वास्तस्यापसंताप
 मवाप भूषः २८ ॥ नलः स्वभूषणकेयूरादिनिवद्धवज्रा
 कुरल अङ्गुलीहारी संचय्य तस्यां तं व्यानितं वं दिशा परिधा
 प्य इष्टलाक्ष्मणो न विवसनां कृतित्यर्थः तस्यापसंतापं
 दिगं वरीकरणं निमित्तं प्राप संतुष्टं प्राप २८ ॥ हतः कया
 चित्पाथिं कंडकेन संचय्य अभिजातं कुर्यात् कयापि कयाचना

नै.
ष.ष.
टी.
५८

क्तः ऊच ऊं ऊमेन संभुक्त कल्पः सबभूवताभिः ३५ ॥
 पाथिकयाचित्कंडकेनहतः कयाचित्संहसकवजैभिः
 न्नः कयाचन ऊच ऊं ऊमेनाक्तः सन्तप्रस्ताभिः संभुक्त क
 ल्पः कृतसंभोगइववभूव ३५ ॥ स्त्रायामयाप्रेतिकया
 पिहारेनिजेसगच्छन्नयनेत्यमाणाः तश्चित्रयातनिर्द
 चायेचात्रस्वसेवतल्याहृदयप्रविष्टः ३० ॥ अथनेत्य
 माणाः अदृश्यः सनलोगच्छन् कयापिनिजेहारेस्त्राया
 मयः प्रतिबिंबरूपः प्रैतिदृष्टः तश्चित्रयानलासऊचेत
 सातश्चित्तयेतिपादेतद्व्यानेनहेतनेत्यर्थः तयानन्या
 स्वसेवहृदयप्रविष्टोयंनलद्राससम्पद्भिः रचायिनिश्चि
 तः आत्मनिस्वशास्त्रेनपुंसकः ३० ॥ तस्त्रायसौंदर्यनि
 पीतधैर्याः प्रत्येकमालिंगदसूरतीशः रतिप्रतिद्वंद्वित
 मासुनूननापुष्पुनिर्णीतरतिकथंचित् ३१ ॥ तस्यस्त्रा
 याकांतिः प्रतिबिंबत्रतस्त्रायविभाषासेनेत्यादिनानपु
 संकत्वं तस्यसौंदर्येणनिपीतधैर्ययासांताः असूः संद
 रीः कामः प्रत्येकमालिंगत् कामपरवशाजानाइत्यर्थः
 आलिंगनेहेतुः रतीशः अपुष्पुस्त्रीसुकथंचित्दपिकेनापु
 पलक्षणेनननूननिर्णीतरतिः रतिरियमितिबिंबोक्त
 नः अतएवालिंगत् कीदृशीपुरतेः स्ववल्लभायाः प्रति
 द्वंद्वितमासुअत्यंतप्रतिद्वंद्विनीपुलावणपानेशयेनकृ
 त्वातएवतासुरतिरितिभ्रांत्याआलिंगनं अथचरतेः सख
 स्यप्रतिद्वंद्वितमासुप्रतिकूलासुविरहितयारतिरहिता
 स्वित्यर्थः अतएवानिर्णीतरतिरनिश्चिताभिलाषः अत
 एवालिंगनरूपवशीकरणंअथच रतेर्भावस्यप्रतिद्वंद्वि
 तमासुप्रतियोगिभूतासुकांतरतेः कांतालंबनत्वात् का
 तारतेश्चकांतालंबनत्वात् अतएवानिश्चितरतिरितिभा
 वः तद्व्यादनायालिंगत् अथचसप्रतीभावेनेवरतिप्रति
 स्पर्धितमासु अनिर्णीतरतिः सम्यगग्रामसुरतः आलिंग

देवतचसुरतस्त्वाप्रामवा नित्यर्थः नलेनुरागमात्रं जाते
 नतसुरतस्त्वाप्रामितिभावः ३१ ॥ तस्माददृष्ट्यादपि ना
 निविभुः तस्माद्यदृष्ट्यादितमोहलोलाः मन्त्यतपवाहृत
 मन्मथाज्ञाः प्राणानपि स्वादृष्टशक्तनानि ३२ ॥ नलप्र
 तिबिंबलावाप्यं कृतानुरागतदलाः स्थियः अदृष्ट्यादपि
 तस्मात्रलात्रात्यंतं भीतवत्पः आदृतौ सादरा चित्तौ मूर्जित
 मन्मथाज्ञाः सृष्टशः स्वात्प्राणानपि तृणानि मन्त्यतपव
 वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वायास्तुमपिन गणयन्ति
 तानानि विभुश्रितिक्रमेवेति भावः ३३ ॥ जागर्तितच्छा
 यदृष्टां प्ररायः स्पष्टेपितस्मिन्विषयसंघर्षकस्यः दुतेदुतेत
 तदृष्टां प्ररायः स्वहस्तितश्चरुदृष्टां प्ररंसः ३४ ॥ तच्छा
 येदृष्टां प्ररायः तच्छायं प्ररंपतीति वा तच्छायदृष्टाः ता
 सांयः कस्यः प्रराजागर्तितदभूत् परिलङ्घ्यचास्मेचका
 रात्तलदलङ्घ्यलिङ्घ्यतस्मिन्नले स्पष्टेवापचदुतेदुते शो
 चंगच्छति नलचरणशब्दभयेन कांतानां सकस्यः प्ररंभुशं
 स्वहस्तितः दत्तावलंबः कृतः स्वकीयः कृतदृष्ट्यर्थः स्वी
 हस्तोवलंबनभूतो यस्य सोस्वहस्तः स्वहस्तः कृतः स्वह
 स्तितः तत्करोति तदा चष्टेदृष्ट्याजंतात्तत्तत्प्रत्ययः यद्वा
 स्वहस्तः स्वहस्तः सोस्वास्तीति स्वहस्तवान् ततोऽपि वि
 विन्मतोर्लगाति मन्त्रपोल्लक ततः कप्रत्ययः यद्वा स्वह
 लोस्य संजातः स्वहस्तितः तारकादित्यादितच ३५ ॥ उ
 द्वाप्यतो स्पष्टनलांगमंगता संनलस्त्रायपि वापि दृष्टिः
 अस्मेव रत्यात्तदनेन प्रत्यास्तेदं प्रबोधे यदहर्षलोम ३६
 तासां कांतानां स्पष्टनलांगमंगतस्थानलकांतिपायिनी
 दृष्टिश्चरत्याः प्रत्याविकस्यतां अंगदृष्ट्याः सचेतनत्वा
 त् नात्र चिदंष्ट्रेदेपि कर्तने क्रियमाणेपि अवोधमचेतनं
 यदहर्षिउलासितं संतोषितं च तज्जेनाशमेव पाषाणपव
 अनर्तितं तमकार्यत अचेतनलोमहर्षणं पाषाणनर्तन

नै.
ष. ष.
टी.
५५

मिवेत्यर्थः ३५ ॥ यस्मिन्नलस्यष्टकमेतद्दृष्टाभूयोऽसि
तद्देशमगान्तरगादी नियत्यतत्रास्थिराजःस्थपदेप्रसी
देतिशनैरवादीत् ३५ ॥ यस्मिन्देशेनलस्यष्टकंनलस्य
शमिवप्राप्ययद्वाष्टकमालिगनविशेषः यडक्त्रयंयो
धितःसंभावमागतायारसादियासोर्वसतिप्रियस्यश्रगेन
चोगंचदतेस्ततज्जमालिगनंस्वष्टकमेतदाजिति तंप्रा
प्यदृष्टाभूयोपितंदेशंगताश्रयनलस्यभूरोऽगस्थितेपदां
केनिपत्यप्रसीदेतिमंदमवोचत् ३५ ॥ भ्रमत्रमुष्मासुप
कारिकायामायस्यभैमीविरहात्कशीयान् असौमुद्गःसौ
धपरंपराणामथत्रविश्रान्तिमधित्यकास ३६ ॥ भैमीवि
योगात्कशतरःसनलःप्रमुष्मांतस्यासुपकारिकायांराज
पुर्यांभ्रमन् ग्रायस्यायामंप्राप्यमुद्गःसौधपंक्तीनामधित्य
कासउपरिभूमिमुविश्रान्तिमथत्र अधित्यकासंबंधात्सौ
धपरंपराःपर्वतप्रायाइतिधन्यतेउपत्यकास्त्वितिवापाठः
३६ ॥ उल्लिख्यहंसेनदलेनलिन्यास्तसैयथादर्शितथैव
भैमी तेनाभिलिख्योपहतस्वहाराकस्यानदृष्टाजनिविस्म
याय ३७ ॥ तस्मैनलायहंसेनकमलिनीदलेविलिख्य
यथाभैमीदर्शिता तथैवतेननलेनाभिलिख्यभैमीप्रति
कृतिः समर्पितस्वहारासमर्पितःस्वकीयोनलसंबंधी
हारोयस्यैभैमीप्रतिकृत्यैसादृष्टासतीकस्याविस्मयायना
भूत् केनलिखिताकस्यवायंहारइति ३७ ॥ कौमारगो
पीनिनिवारयंतीवृत्तानिरोमावलिवेचचिन्ता सलिलव्य
तेनैत्यतयौवनीयद्वाःस्यामवस्थापरिचेतकामा ३८
ऊमारस्यभावःकौमारशैशवंतस्यगंधोयेषामल्पकौमा
राणीत्यर्थः अल्पाव्ययामितीतिःवृत्तानिचरितानिनिवा
रयंती रोमावलिरववेचउत्ताराणदंडचिह्नयस्याःसाभैमी
नलेनालिख्येत्यतकीदृशीयोवनसंबंधिनीयासाचासौ
दास्यंदारचतत्रतिष्ठतीति ईदृशीमवस्थापरिचेतका

माभ्यसितकामाग्रन्यापिद्धाः स्यतां भजंतीहि कौभविमा
 रगंधीनिप्रतिकूलरुद्धकानिकोमारगंधीनितरुणाससू
 हसंस्पर्शीनिवाहृत्तानिसंचारान्त्वारयतिशालंबितवेत्र
 यष्टिरपिभवति ३८ ॥ पश्याः पुरंधीः प्रतिसांद्रचंद्र
 जः कृतक्रोडक्रमारचक्रे चित्राणिचक्रेधुनिचक्रवर्ति
 चिह्नंतदंष्ट्रिप्रतिमासचक्रं ३९ ॥ पश्यंतीतिपश्याः पा
 द्वाध्याधेत्तशः शङ्खतिशः प्रेक्षमाणाः पुरंधीः प्रतिनिवि
 डकर्मरक्तलेखनेक्रमारचक्रंयत्रेदृशोधनितदंष्ट्रिप्र
 तिमासनलपादपुद्गतिप्रचक्रवर्तिलक्षणांचक्रमासु
 र्याणिचक्रोविदधे ४० ॥ तारुण्यपुण्यामवलोकयंत्यो
 ग्रन्थोन्ममेदोणेक्षणायोरभिख्यां मध्येपुद्गर्तसवभूव
 गच्छत्राकसिकस्र्वादनविस्मयाय ४० ॥ ग्रन्थोन्मपर
 स्परस्यतारुण्येनपुण्यांरम्यामभिख्यांशोभासीक्षमाणा
 योः कुरंगीदृशोर्मध्येगच्छन्सनलः प्रकस्माद्रवमाक
 सिकंतस्तुतस्त्रादनंतिरोधानंचतेनयोविस्मयस्तस्मैमु
 हूर्तमभूत्पुण्येचार्चपीत्यमरः अभिख्यातामशीभयोः
 ४० ॥ पुरःस्थितस्यकुचिदस्यभूषारत्नेषुनार्यः प्रतिविं
 विज्ञानि व्योमन्यदृशेषुनिजान्यपश्यन्निस्सत्यविस्मर
 सहस्रकृत्वः ४० ॥ कुचित्पुरःस्थितस्यासनलस्यव्यो
 मनिग्राथारादर्शनाच्चून्येवस्तनि ग्रहशेषेषुभूषारत्नेषु
 निजानिप्रतिविंबितानिभावेकः प्रतिविंबानीत्यर्थः ३
 पाणीत्यध्याहारोवा सहस्रकृत्वासहस्रंवागवसांवा
 यः क्रियाभ्याहृत्त्रिगणनेकृत्वसुचुविस्मत्यविस्मत्या
 पश्यन् ४१ ॥ तस्मिन्निप्रत्यार्थपद्यान्नपानंतदंगरागसु
 रितंनिरीक्ष्य विस्मरतामापुरविस्मरंत्यः क्षिप्तमिथः कं
 डकमिंडमुत्थः ४२ ॥ तस्मिन्नलेनिप्रत्यार्थपद्यान्नपानंत
 स्वीकृतःपातःपतनंयेनतत् तद्योनलांगरागमिष्टिर्नमि
 थःक्षिप्तंकर्मकंनिरीक्ष्यस्थितोविस्मरतामापुरःप्रविस्मरन्तो

नै.
ष. ष.
टी.
१००

नुसंत्थानाः पूर्वपतनस्यानमिति शेषः ५२ ॥ अंसि स्व
भर्तव्यतिरिक्तभूते भूत्वाप्यनीक्षानियमव्रजित्यः स्था
यास्व रूपं भावि वीक्ष्य तस्य फले दृशो रानशिरे साहिष्यः
५३ ॥ स्वभर्तव्यतिरिक्तभूते पुरुषे विषये नीक्षानियम
पवव्रतं सायां तादृशो भूत्वापि साहिष्यः कृताभिषेका
भीमपत्न्यः तस्य नलस्य रूपं भविष्याया स प्रतिबिंबेषु
दृष्टुानेत्रयोः फलमानशिरे प्राप्नुः नलप्रतिरूपदर्श
नात्रैत्रसाफल्यं रूपदर्शनाभावाच्चुव्रतभंगोपिन जात
इत्यर्थः ५३ ॥ विलोक्य तस्माद्यमनर्किताभिः प्रतिप्र
तिस्त्वेव सथापि धत्ते यथात्रयं किं मदने तथैतन्निनेत्रने
त्रानलकीलनीले ५४ ॥ तस्माद्यमनलप्रतिबिंबस्माया
मेव वा दृष्टुताभिः स्त्रीभिरित्यमनर्कियथास्व प्रतिप्रति
वयं मदने लज्जयापि दधहेतयेषां पिवसथास्व प्रतिभी
मंप्रतिपन्नं मदनेपि धत्ते किमेनमिति नलरूपमुद्दिश्य
विधेयमदनशब्दलिङ्गेन ननपुंसकत्वं कामस्य नीलत्वे
हेतुः हरनेत्राग्निज्वाला नीले स्मायात्स्वतो नीलावर्जि
द्वयोर्ज्वाला नीलावर्चिर्हेति शिखाः स्त्रियां शंको चापि
द्वयोः कीलः ५४ ॥ भवन्नदृश्यः प्रतिबिंबदेहस्य हेति
तन्निर्मणिर्जह्मि मेषु पुरं परस्य प्रविशान्वियोगी योगी
वचित्रं सराजराजा ५५ ॥ तिरस्करिणी विधया दृश्यो
भवन्प्रतिबिंबरूपदेहस्य हं माणि निबद्धभूमिषु विस्तार
यन् परस्य भीमस्य पुरं नगरी प्रविशन्स राजानलः वि
योगापि योगी वरराजचित्रं योगपि प्राणमसिद्धा
दृश्यः विविधकर्मोपभोगात्सं देहस्य हंच स्रजति तथा
परस्य शरीरिणः पुरं देहं प्रविशति रथपुरं देहं देहाद
यः शब्दाः शरीरवाचकाः शास्त्रप्रसिद्धाः तथा राजा च स्व
तंत्रस्य भवति ५५ ॥ रूपं प्रतिस्मायिकयोपनीतमा
लोकित्वाभिर्यदिनामकामं तथापि नालोकि तदस्य रूपं

हारिद्रगंगायाविनीर्णभंगं धरं ॥ प्रतिस्त्रायैवप्रतिर
 स्त्रायिकातयोपनीतं दत्तं प्रनलीयंताभिः स्त्रीभिर्य
 दिनामकाममालोकि तथापिहरिद्रायाश्च्यहारिद्रः
 सचासौभंगः खंडः तस्मैदत्तपराजयंगौरमित्यर्थः
 अस्मन्नलस्यद्रुपेवर्णोनालोकि प्रतिस्त्रायायामेववि
 शेषोदृश्यते नतवर्णविशेषइतिभावः ५६ ॥ पु
 मानिवास्पर्शिमयाभ्रमंत्पास्त्रायामयापुंसद्वय
 लोकि ब्रुवन्निवातर्किमयापिकश्चिदितिस्मसस्त्रेण
 गिरःपुणोति ५७ ॥ भ्रमंत्पामयापुरुषः स्पष्टइवम
 यापुंसद्वयस्त्रायादृष्टामयाकश्चिद्भाषमाणइवान्
 किंइतिस्त्रेणगिरःसनलःपुणोतिस्म स्त्रीणामिमाः
 स्त्रेणाःस्त्रीपुंसाभ्यांनञ् स्त्रजौभवानात् ताश्चतागिर
 च स्त्रेणस्पस्त्रीसमूहस्पगिरइतिवा ५७ ॥ पर्वप्रण
 त्योपनतानतांगीनलेनभैमीपथियोगमाप सभ्रान्ति
 भैमीपुनतांव्यविक्रसांतचनादर्शदृश्यमेव ५८ ॥
 नमस्कृत्योपनतानतांगीभैमीमार्गेनलेनयोगंप्राप
 सनलोभ्रान्तिदृष्टासुभैमीपुतांभैमीनव्यविक्रसत्येति
 दृष्ट्यक्तंनशशांकसाचभैम्यदृश्यंननादर्शदेव ५८
 दंशोणीगुणः ॥ प्रसूप्रसादाधिगताप्रसूनमालान
 लस्योद्भुमवीदितस्य क्षिमापिकंटायतयोपकंटास्थि
 तंतमालंबतसत्यमेव ५९ ॥ प्रस्त्रामातःप्रसादेनप्रा
 मापुष्पमालाभ्रान्तिदृष्टस्यापिनलस्यकंटायतयाभै
 म्याक्षिमापिनिकटवर्तिनंसत्यमेवतंतनलंतकंदंवा आ
 लंबतप्रसूरंवापिभ्रुवावौरोदस्यौरोदसीचते ५९ ॥
 स्वगवासनादृष्टजनप्रसादः सत्यमित्यद्भुतमापभ्रुपः
 क्षिमाप्रदृश्यत्वमितांचमालामालोचयतांविस्मयतेस्म
 वाला ५९ ॥ वासनासूतिजनशक्तिः तथादृष्टेनप्र
 सादोयेनसन्तपःस्वगिर्यंसत्येत्पाश्चर्यंप्राप अथवासो

क्वासनापारितोषिकंतयादृष्टः जनेदासभूते आत्मनि
प्रसादोयेन सधूपः इयं भैमी सत्यं त्वद्भुतमापदिमां सदा
श्रुत्वा प्राप्तां तां मालामालोक्य मापि भैमी विस्मयते स
५० ॥ अन्योन्यमन्यत्र वदीक्षमाणौ परस्परं एणाध्वषिते
पिदेशे आलिंगितालीक परस्परं तत्तथा मिथस्तौ प
रिषं वजाते ५१ ॥ परस्परं एणाधिष्ठिते पिदेशे अन्यत्र व
दनध्वषित इव देशे परस्परं प्रेणमाणौ भ्रान्तेति शेषः
आलिंगितमलीकं परस्परं यद्योक्तयोरंतःकरणे अत्र
निष्ठादिन्यायात् यथा सत्यासत्यभावेति भीमो भीमसे
न इति प्रथवा आलिंगितमलीकं परस्परं स्यात्तर्मा
धेतौ भैमी न लौ सत्यमेवालिंगितः सत्यानांतरेत्यदा य
द्यालीकालिंगनं भवति तथा त्राप्यालिंगनं क्रियमाणं
सत्यमेव जातं द्वयोर्विद्यमानयोस्तस्मिन् विषये संचटि
तत्त्वादित्यर्थः ५२ ॥ स्पर्शतमस्याधिगतापि भैमी मे
ने पुनर्भ्रान्तिमदर्शनेन नृपः सपश्यन्नपितामुदीतस्तं
भोनधत्तं सहसा शशाक ५३ ॥ अस्य नलस्य तं सत्यं
तमापि स्पर्शं प्राप्तापि सा भैमी पुनर्नृणां दर्शनेन भ्रान्ति
मेने रूपवतो वस्तुनः स्पर्शो दर्शनं संवादी भवति अत्र
दर्शनं संवादाभावाद्भ्रान्तिं ज्ञातवतीत्यर्थः स नृपः प्रथम
त्रापि सत्यतयेति शेषः उदीतस्तं भ्रान्त्यत्र जायुः संजात
चेष्टा प्रतीक्षा तदित्यावत् इह शः सन् तां सहसा धत्तं
न शशाक तस्थौ स्यात्ताजडीभावावित्यमरः ५४ ॥
स्पर्शातिदुर्घाहतसत्यसत्याप्रवृत्तमिथ्याप्रतिलंबवा
धौ पुनर्मिथस्तथा मयस्पर्शतौ न अहं धाते पाद्यितौ वि
मुगधौ ५५ ॥ स्पर्शजातनिर्भयानंदस्वीकृतसत्यज्ञाने
न प्रवृत्तमिथ्याप्रतिलंबमस्य मिथ्याज्ञानस्य बाधो ययो
स्तौ भैमी न लौ मूढौ मुझमार्गे परस्परं सत्यमालिंगिताव
पि विस्मासेन ऊरुतः सत्यबुद्धिर्न जातेत्यर्थः ब्रह्मसमया

लीकालिङ्गनवासनयासत्यालिङ्गनेपिप्रसत्पताभ्रमोजा
तःसचहर्षातिशयानिलीङ्गयाथैतन्नानेनबाधितः पु
नरपिवस्तुगत्यासत्यालिङ्गनमेवप्राप्ततथापितयोरालि
गनसत्पतायांनविश्वासोजातइत्यर्थः प्रवृत्त्येतिपाठेय
मर्थःस्पर्शातिहर्षादृतसत्पसत्याप्रवृत्तिमुनर्मिथैवप्रति
लज्जोबाधोयाश्रयंतौ यद्वामिथ्यालिङ्गनेप्रतिलज्जवाधो
पुनस्तथ्यमालिङ्गंतौ अतएवपृच्छंतौनविश्वासितौपू
र्वसत्पमालिङ्गनेपुनरसत्पमुनःसत्पमिति सत्पसत्पयो
रविशेषेणप्राप्तत्वात्सत्पत्वात्सत्पत्वसंशयपवनतसत्पेपि
निश्चयोजातइत्यर्थः ५३ ॥ सर्वत्रसंवाद्यमबाधमानौतु
प्रश्नितान्मिकरंपरंतौ नशेकतःकेलिरसाद्विरंतम
लोकमालोक्यपरस्परंत ५४ ॥ सर्वत्रमिथ्याज्ञानेसंवा
द्यहंसौंदर्यानिशयेनतन्मिकरं उत्कृष्टमलीकंपरस्पर
मबाधमानौतौभैमीनलौ आलिङ्गनमुत्वाद्विरंतंनशक्तौ
यद्यपिसंदिहानौ तथापिसंवादितया अबाधिज्ञानत्वा
त्प्रवृत्तावितित्तशब्दस्यार्थः ५५ ॥ परस्परस्पर्शरसोर्मि
सेकात्रयोःक्षणंचेतसि विप्रलंभः स्नेहातिद्यानादिवदी
प्रकाशोन्निमिषिकिंचिद्विगुणंदिदीपे ५५ ॥ अन्योन्या
लिङ्गनस्रावपरंपरासेकात् भैमीनलयोश्चिन्नेविरहः
क्षणंकिंचिन्निमिष्यसंजुष्यप्रश्नाद्विगुणंजज्वालस्नेहः
प्रेमतेलेचतस्याधिकदानादीपार्चिरिव ५६ ॥ वेदमा
पसाधैर्यवियोगयोगाद्योयंचसोहंचमुज्जर्दधाना पुनः
पुनःतत्रन्तपःसपश्यन्त्वभ्रामतांसुभ्रुवमुद्धमेण ५६ ॥
धैर्येणविरहेणचयोगान्मज्जमुज्जर्तानमज्ञानंचदधाना
साभैमीमदहमाप उद्धमेणभ्रान्तानाभैमीप्रश्यन्तन्तपःत
त्रपुनःपुनर्बभ्राम ५६ ॥ पञ्चांतपःसंचरमाणपञ्चवि
रंपविभ्रम्यकथंचित् विहर्भराजप्रभवाधिसंप्रासाद
मभ्रंकथमाससाद ५७ ॥ पादाभ्यांसंचरमाणःसमेत

नै.
ष. ष.
टी.
१३

तीयाय कृत्वा हित्वात्मनेपदं पृथक् पृथक् परिश्रमभैमीनि
 वासमत्सु सुसौधं कथं कथं चित्वा प पादचारित्वेन श्रो
 तत्वा कथं चिदिति श्रुं कथंतीति श्रुं कथं तं सर्वकुला
 श्रुं करीषेषु कथं इति विप्र ५३ ॥ सावीशतानो सरसैर्वि
 लासैः स्मरावरोधभ्रममाचरन्तौ विलोकयामास सभां स
 भैम्यास्तस्य प्रतोलीमणिवेदिकायां ५४ ॥ सनलः सावी
 शतानो विचित्रैर्विभ्रमैः कृत्वा कामान्तः पुरभ्रान्तिं कुर्वी
 णांतस्याभैम्याः सभांतस्य प्रासादस्य द्वारवेणीमणिवेदि
 कायां ददर्श ५५ ॥ कंदः किमस्यापि कवेण वीणास्ति
 स्रोजिताः सूचयति त्रिरेखः इत्यंतरस्तयतयत्र काचि
 त्रलेन बालाकलमालपंती ५६ ॥ तिस्रो रेखा यस्य
 कंदस्य सोऽस्याः कंदः पिकवेण वीणास्ति स्रोण्यात्मना जि
 ताः सूचयति किमु यत्र भैमी सभायां कलमव्यक्तमधरं
 यथा भवति तद्यालपंती गायंती काचिद्दालानलेनोतः श्रं
 तः कसोस्तता ५७ ॥ एतेन लंते दमयंति प्रपत्य जार्ति
 मित्यालिङ्गलप्रबोधान् श्रुत्वा सनारी करवर्तिशारी मुखं
 त्वमाशंकन् यात्र हृष्टं ६० ॥ भो भैमि एतमागतमेनं नलं
 वापश्य आतिमुंच इति पूर्वमभ्यस्तानि सावीजनसंबोधन
 वचोसिनारी करस्य शारी मुखं च्छुत्वा आत्मानं हृष्टं सन
 लो यत्र सभायां शंकितवान् एतांमिति प्रत्यक्षनिर्देशाच्च
 का ६० ॥ यत्रैकया लीकनली कृताली कंदे स्रष्टा भीम
 भवी भवत्या तत्र कथयेदौ हृदिकोपनीता शालीनमाधा
 यिमधुकमाला ६१ ॥ यत्र सभायामेकया स्रष्टा स्रष्टा
 श्रभीम भवाभीम भवा भवती भीम भवी भवती तथा प्रली
 कनली कृताया श्राल्याः कंदेन लहृष्टि मार्गे दोहदेनिक
 को दोहदिको मालाकारः तेनोपलौकितं मधुकमाला
 शालीनं सलजं निदिभा शालीनकोपीने प्रपृष्टा कार्ययोः
 स्रष्टा हृष्टे तशालीनः शालां प्रवेष्टुमर्हः शालीनः सलजो

हिमालोप्रविशतीति ६१ ॥ चंद्रार्धमाश्रितिलकंदथा
 नातद्विजास्येडुकतामुच्यते साखीमुवेचंद्रसमेसस
 जचंद्रानवस्थामिवकापियत्र ६२ ॥ यत्रसभायांका
 पिसाखीचंद्रतल्पेसाखीमुखीतद्वानश्रितिलकवाना
 त्समुवेडः तत्रकृतप्रतिबिंबेचंद्रसममाश्रमश्रकसे
 वंधितिलकंनिवेशयंतीचंद्रपरंपरांचकारेव अश्र
 कंगिरिजामलेषकस्यामुखाश्रितिलकेद्वितीयस्यामु
 खचंद्रःप्रतिबिंबितःतत्प्रतिबिंबोपेततिलकंप्रथमा
 यातिलकेइतिचंद्रद्वयंभवति अनेनक्रमेणप्रतिबिं
 वानामपिप्रतिबिंबेच्छंदनवस्थाजातेत्यर्थः ६३ ॥
 दूरोदरेकांचनकेतकस्यक्षणात्समीभावुकवर्णाले
 वि तस्यैवयत्रस्वमनंगलेखिलिलेखभेमीनावलीख
 नीभिः ६३ ॥ कांचनवर्णकेतकंकांचनकेतकंतस्य
 दलमध्येभवन्नशीलामावुका अमघीमघीभावुका
 वर्णानालेखायत्र क्षणेनश्यामीभवद्वर्णविन्यासले
 खमित्यर्थः ईदृशंनिजसंबंधिकामलेखकरजलेख
 नीभिर्यत्रसभायांतस्यैवनलस्यकृतेलिलेख नावच्छे
 देष्यामीभवनंकेतकस्यस्वभावः ६३ ॥ विलेखितं
 भीमभुवोलिपीषुसाख्यातिविख्यातिभूतापियत्र अ
 शाकिलीलाकमलेनपाणिद्वारिकर्णोत्पलमदि
 नैव ६४ ॥ यत्रसभायांचित्रकर्मणपतिप्रसिद्ध्यासं
 ख्याभैस्यालिपीषुप्रतिकृतिलेखनेषुलीलापद्यंले
 खितमशाकिपाणिनीशाकितादृशालावापानुपप
 न्नैः तथाकर्णोत्पलंलेखितमपारि अद्वितनैवापा
 रितादृद्विश्रमावुत्यत्रैः ६४ ॥ भैसीमुखावीणायदेत्यय
 त्रकलिप्रियस्याप्रियाशिष्यवर्गः गंधर्ववधःस्वरमध
 रीणातत्कंठनालैकधुरीणावीणाः ६५ ॥ कलहप्रिय
 स्यनारदस्याप्रियाशिष्यवर्तोगंधर्ववधःपत्यागत्ययश्च

नै.
ष. ष.
टी.
१३

भायां भैमी मुपावीणयद्दीणा योपगायति स्मवीणाया
पगायने सत्यापेत्यादिनास्मिन् चोदृशः स्वरापवमथ
द्वौ दंतेनारीणाः प्रसून्यः संसृति इत्यर्थः प्रसून्यरीणां सते
सते तासां गंधर्वस्त्रीणां तस्याभैम्यावायः केदनालः त
स्यैकानन्या फरीणावीणायस्य सपवैकां फरीणा प्रशस्ता
वीणायस्येति वा ६५ ॥ नावास्मरुः किं ह रभीति गुप्तेः
प्रयोधरे विलति जंभपव इत्यर्थं चंद्राभनवां कचुं विज
चां सखीयत्र सखीभिर्हृत्चे ६६ ॥ हरभीते गुप्तिः रत्नं त
स्याहेतोः गुप्तेः इति पाठे गुप्ते रत्नं यस्मिन्निमित्ते यद्वा ह
रभीते सखाशादात्मानं गोपयतीति हरभीति गुप्ति
वंतः इदृशः स्मरुः तेन वप्रयोधरे कलशपवजलङ्गेना
वानौकया विलति किं इत्यर्थं चंद्रसदृशनवपादशोभि
ऊचा सखी सखीभिर्हृत्चे अर्थं चंद्राकारनवपादमे
वनौका ६६ ॥ स्मरापुगीभूय विदर्भसुभूवत्तोयदत्तो
भिविल्लप्रसूनैः सजं सजं न्यातदशोधितेषु यत्रैकया
सूचि शिखानिवाय ६७ ॥ ऊसमैः कंदर्पशरतां प्राप्ता
भैमी हृदयं यदत्तोभिव्या ऊलीकृतं यत्र मालां रचयंत्या
एकया साव्यानेषु प्रसूनैषु सूचि शिखानिवायते दशः
प्रशोधितिर्याति तंतद्वै रंशोधितमित्यर्थः ६७ ॥ यत्रा
वदत्ता मसिभीय भैमी त्यजत्यजेदं सावि साहसिकं त्व
मेव कृत्या मदनाय दत्ते बाणा न्यसूनानि गुणेन सज्जान्
६८ ॥ तां सजं निमोती सखी भैमी अत्यंतं असित्वा यत्रैव
मवदत्त भोः सावि इदं साहसिकं सहसा वर्तते इति सा
हसिकः तस्य कर्म साहसिकं मुचमुचत्वमेव प्रसूनाना
निवाणानं गुणेन सूत्रेण जपयाच सज्जान् सत्रडा कृत्वा
कामाय दत्ते ६८ ॥ आलित्वा साव्याः ऊचपत्रभंगी
मध्ये समथाः मकरं करेण यत्रालपत्रा मिदं सलिया
नं सत्ये त्वदेका वलिना कनद्याः ६९ ॥ यत्र सभायां स

त्वाः ऊचपत्रवचनामधेमकरीकरेणालिवित्वातांस
 त्वीप्रसाधमानोप्रसाधकाइदमाहसमभोजार्जितवैका
 वलिमंदाकित्याइदंवाहनंजाने पक्कावलिहारविशे
 षःमकरवाहिनीमंदाकिनीतिपुराणप्रसिद्धिः १५ ॥
 तामेवसायत्रजगादभूयःप्रयोधियादःऊचऊंभयोस्ते
 सेयंस्थितातावकहृच्छंयांकप्रियास्तविस्तारयशःप्र
 शास्तिः ३० ॥ यत्रमेवप्रसाधिकातामेवपुनराहस
 तवऊचऊंभयोःस्थितासेयंतावकहृच्छयस्यतवहृदय
 वर्तितःकामस्ययोमकरस्तस्यप्रियाप्रयोधियादःसमुद्र
 मकरीविस्तारयशःप्रशास्तिर्भवत् समुद्रमकरीऊच
 ऊंभयोस्तदावर्ततेयदिसमुद्रादपिविस्तीर्णोभवतःवर्त
 मानाचेयंसमुद्रादपिविस्तारंप्रययतीति यत्रकामस्त
 त्रहेतुभूतोमकरःयत्रसमकरस्तत्रचमकरीत्येतदपि
 यत्कमेव ऊचयोःऊंभत्वादेवमकरावस्थानयोग्यता
 च ३० ॥ शारीचरंतीसाविमारयेनामित्यद्वयायेकथि
 नेकयापि यत्रस्वचातभ्रमभीरुशारीकाकृत्यसाकृत
 हसःसजज्ञे ३१ ॥ भोःसाविचरंतीचरत्वंगतांशारीशा
 लोकांमारयेतिकयापिसांवीप्रति प्रतिदायेकथितेस
 तिचरंतीविचरंतीशारिकांमारयेत्यर्थबुद्धास्वमराणां
 तिभीरोःप्रतिष्ठायाःशार्याःकाऊर्थेत्यर्थनिःतडस्यस्तजनि
 तःसांभप्रायोःहसोयस्येदृशःसनलोयत्रजातःकाकः
 स्त्रियांविकारोयःशोकभीत्यादिभिर्भूतेः ३१ ॥ भैमीस
 मीपेसनिरीक्षयत्रतांहुलजांहुनदहंसल्लहंसी कृतप्रिया
 इत्यमहोपकारमशालमोहद्विमानमोहे ३२ ॥ यत्र
 सनलोभैमीसमीपेतांहुलस्यजांहुनदहंसःकनकहंसः
 तस्यशोभादृष्टाकृतःप्रियाइत्यमेवमहोपकारोयनस
 चासौमशालोहंसःतन्मोहस्यतद्भातेर्द्विमानमवाहस
 पवायंहंसइतिमहोतंमोहचकारेत्यर्थः ३२ ॥ तस्मिन्नि

नै.
प.प.
दी.
१५

यंसेतिसावीसमाजेनलस्यसंदेहमयमुदस्यन् प्रष्टुष्य
वस्तुतमाचचंद्रे सकोपिहृयातिशयःस्वयंतो ३३ ॥
अत्रकावाभेमीतिनलस्यसंदेहंनिरस्यसकोपिलोकोत्र
रोहोत्कर्षः प्रष्टुष्यवस्त्वयंतोभेमीतस्मिन्सावीसमाजे
सेयंभेमीतिस्यष्टमेवाचष्टुपातिशयेनैवज्ञातवानित्य
र्थः ३३ ॥ भेमीविनोदायमुदासावीभिस्तदाकृतीनांभु
विकल्पितानां नातर्किसध्येस्तुटमप्युदीतंतस्यानुविंबं
माणवेदिकायां ३४ ॥ भेमीविरहकालापनयनाय
मुदासावीभिर्भुविलिखितानांनलाकृतीनांसध्येमाण
वेदिकायांस्तुटमुदीतमापिनलस्यपतिविंबंननिरचा
यिलिखितनलात्यातिविंबंएयत्केननज्ञातमित्यर्थ ३
४ ॥ कृताशकीनाशजलेशहृतीनिराकरिसोःकृतका
कयाज्वाः भेम्पावचोभिःसनिजांतदाशान्त्ववर्तयद्भूम
पिप्रयातां ३५ ॥ कृतादैत्यस्वरकृतायाज्वायाभिस्ताः
अप्रियमवरुणाहृतीःनिराकरिसोभेम्पावचनैःसनलः
हरंप्रयातामापिनिजांतस्यांभेम्पामाशान्त्ववर्तयत्तुनिह
त्रोपिमनोरथःतद्भृतीनिराकरणेनपुनरुदयतिस्मेत्य
र्थः कृतांतैपुंसिकीनाशःक्षुद्रकार्षिकयोःत्रिषु ३५
विज्ञातिमंतःसभयःसभेम्पांसध्येसभंवासवशंबलीयां
संभालयामासभृशंकृशाशःतदालिहृदैरभिनंघमानां
३६ ॥ सभामध्येवासवस्पशंभलीहृतीतत्संबंधिनीवि
सुमिंभेमीसावीहृदैरभिनंघमानांभृशंकृशाशः तथा
अंतर्हृदयेसभयश्चसन्सनलःसंभालयामासभृशं
भलभलुग्राभंडने ग्राभंडनेनिहृपणनिहृपयासामेत्य
र्थः अस्यावचनंस्वीकृतिष्यतीतिसभयः ३६ लिपिर्न
देवीसपदाभुवीतित्तभंमयिप्रेषितवाचिकस्य इन्द्रस्य
हृत्पांरचयप्रसादंविज्ञापयंत्यामवधानदामैः ३७ ॥
इन्द्रहृतीग्राहदेवीदेवतासंबंधिनीलिपिःभुविनसृपा

दासत्वेन प्रयुते इति सप्रदा इति कृत्वा तभ्यं प्रेषितं वाचि
 कं रहस्यं संदेशो धेनवस्येन्द्रस्य हृत्पातदेव वाचिकं कि
 ज्ञापयन्त्यां मयि प्रवधानं नैरवधानं चित्रैकाग्र्यं तद्वा
 नैः प्रसादं ऊरुवाचिकमिति वाचो व्याहृताया इति टक्
 स्वार्थिकः प्रकृतितो लिंगवचनान्यन्ववर्तते च निवर्तते
 च यथा मालैव माल्यं सैव सैव विभातमेव विभातक
 ल्पाद् ईषदसमासं त्वां वज्रत्वां षड्गुणपवषाद्गुणप
 मित्यादि ३३ ॥ सुलीलमालिङ्गनयोः पीडमनामयं
 पृच्छति वासवत्त्वा शेषः त्वदा स्नेषकथापनि द्वैतज्ञो
 मभिस्पन्दितिशोभवत्ये ३४ ॥ सविभ्रममास्नेषेणोप
 पीयुर्दृष्टत्वामारोग्यं पृच्छति समस्योचोपपीडरुथक
 र्षदिति चकाराज्ञतीयां या उपपदेण मुत्त शेषोर्थत्वा
 दालिङ्गनवचनपुलाकितैरिन्द्रो मभिर्भवत्ये संदिष्टः
 त्वयो वसनुरागः तच्चराप्यस्मिन्नुरागपल्लवितेन चेत
 सानुकम्पाविधेयेति ३५ ॥ यः प्रेयमाणोऽपि हृदा मचो
 नः त्वदर्थनायां क्रियमापगादः स्वयं वरस्थानजुषंस्त
 मस्य वधानकं टंवरणस्वजाशु ३६ ॥ इन्द्रस्य हृदा प्रे
 षमाणोऽपि यः कंटः त्वया ज्ञायां लज्जामेवापराधं प्राप
 लज्जयानययाचेदत्यर्थः स्वयं वरस्थानमासादितस्या
 स्पेन्द्रस्य तं कंटं वरणा माल्येनाश्रवधानं अपराधिनो यः
 क्रः खल्वेवधः ३७ ॥ नैनं त्यजतीरधि मंथनाद्यैरस्या
 नुजायोद्गमितासुरैः श्रीः अस्मै विमथ्येत्तरसोदसन्त्यां
 आस्यंत नो त्यापयितुं श्रियंते ५० ॥ एनमिन्द्रं न त्यज १
 प्रम्पानुजायो मेन्द्राय इग्यां बुद्धि मंथनासुरयुद्धादिभि
 रुपायैः कृत्वा अथवा तीरनिधि मंथीना जेतो र्यै रमरेर्ल
 त्मीरुत्यादि ताते देवास्तस्मै शक्रायेत्तरससमुद्रं विम
 थ्या न्यां लत्मीमुत्पादयितुं नो आस्यंत अनिमथरत
 यात्वमेवेत्तरससमुद्रसंभवालत्मीरित्यर्थः इत्येव

नै.
प.प.
दी.
१५

पवोदकं यस्य उदकस्योदः संज्ञायाम् ८० ॥ लोकस्वजितौ
 दिविचादितेयाग्रपादितेयेषु महात्महेन्द्रः किं कर्तव्यं
 यीयदिसोपिरागाज्ञागर्तिकट्पाकिमतः परापि ८१ ॥
 लोकमालायाम् स्वर्गो महान् दिविचदेवयत्तगंधर्वादिष्ट
 णायाम् देवामहान्तः आदितेयेष्वपि देवेन्द्रो महान् सोपि प्रे
 म्मायदिकिं कर्तव्यं किं करो भवितुमर्हति इतः परापि कर्तव्यं
 उत्कर्षस्थानं किं जागर्ति नास्त्येवेत्यर्थः ८२ ॥ पदं शतं
 नापञ्चैर्यदिन्द्रस्तस्मै सतेयाचनचाटुकारः कुरु प्रसा
 दंतदलं कुरु स्वस्वीकारकृद्भुवननभमण ८३ ॥ इन्द्र
 शुशतेन यज्ञैर्यत्पदं प्राप तस्मै पेंद्राय पदाय स्वर्गाय स
 इन्द्रस्तेयाचनचाटुकारः चाह नि करोतीति ताच्छील्ये
 कृजो हेतताच्छील्यानुलोम्ये शुश्रुतिटको नशब्दोक्तौ के
 त्यादिनानिषेधे कर्मण्यार प्रासादं कुरु तदेन्द्रं पदं ह्य
 यस्वीकारं करोतीति स्वीकारकृत् भुवोर्नटनंचालनं
 परिस्यंदनं तदेव अमः तेन प्रसादं कुरु ८४ ॥ मंदाकिनी
 नंदनयोर्विहारे देवे भवेद्देव रिमाधवे च श्रेयः श्रियां या
 तरि यश्च सांख्यां तश्चेतमाभाविनिभावयस्व ८५ ॥ स्व
 र्गो गानंदनयोर्विहारे क्रीडायां सत्यां तथा देवे माधवे च दे
 वरि सति देवरे सति स्वामिनो देवदेवौ अकारांतः श्रि
 यां सांख्यां यातरि भ्रातृवर्णपत्न्या सत्यां च यज्ञेयो भवेत्
 तत्तभो भाविनिचितं कर्तुं निष्पणे चेतसा विचारय यातरी
 ति स्वस्त्रादित्यात् डीप्पत्यये प्रतिषेधः ८६ ॥ रुज्यस्व
 राज्ये जगतामितीन्द्राद्याज्ञाप्रतिष्ठो लभसे त्वमेव लक्ष्
 कृतस्व बलियाचनेन तत्तत्प्राप्तये वा मनमामनेति ८७
 जगतां राज्ये नुरक्षी भव इतीन्द्राद्याज्ञाप्रतिष्ठो त्वमेव ल
 भसे न त्वन्या काचित् बलियाचनेन कृत्स्नेन तस्य जगत्र
 यो राज्यस्य प्राप्तये ल्पीकृतात्मानां वामनं कथयंति य
 इति लोक्यराज्यप्राप्तये एव बलियाचनमात्रो विस्तरापि प्र

ल्यःसन्त्वामनोजातःतादृशत्रैलोक्यराज्योपभोगाय
 त्वामिन्द्रःप्रार्थयतेअतस्तत्तमेवधन्यासीत्यर्थः ८५ ॥
 यानेवदेवात्रमसित्रिकालेनतत्कृतञ्चीकृतिरौचिती
 ते प्रसीदतानप्यन्तर्णान्विधातुं प्रतिष्ठातस्तत्पदयो
 स्त्रिसंध्यं ८५ ॥ त्रिकालेत्रिसंध्यंचपात्रादित्यात्रपुंस
 कत्वेयानेवदेवांसि कालेनमसितेषां देवानां कृतञ्ची
 करणंतेनौचिती त्वत्कृतस्यप्रणमनस्यप्रतिप्रणमनं
 चेन्न ऊर्यःतदा कृतञ्चाभवेयःतेषां कृतञ्चीकरणेनौ
 चितमित्यर्थः अतएवत्रिसंध्यंचचरणयोःप्रतिष्ठातः
 तान्देवानप्यन्तर्णान्विधातुं प्रसीदत्वयि इंद्राणां सत्यां
 इंद्रस्यैवतवापिचरणेषु देवाःप्रतिष्ठांतिअन्यथानेति
 भावः ८५ ॥ इत्युक्तवत्यानिहितादरेणभैमीशूहाताम
 चवत्प्रसादः स्वदारिजातस्य अस्तेनलाशांवासेरशेषा
 मपुष्टरदाशां ८६ ॥ इत्युक्तवत्याहृत्येतिशेषःदत्ताग्रा
 दरेणभैस्याचरदहीताइंद्रप्रसादएवपारिजातस्यकृन्
 लाशांविनासर्वा मप्याशामासौदैरसुपुरतसुरयति
 स्मंतद्रुहणेनेंद्रवरणशंकयानलाशाकेवलज्ञाना
 जातेतिभावः आशामनोरथोदिक् ८६ ॥ प्रार्थयित्वा
 यालमिहेतिकापियोगंमाख्यस्यादितिकाचनापि
 प्रेकारपवोन्नरमस्तवस्तमंगल्यमत्रेतिचकाण्यवोचत्
 ८७ ॥ भोःसृज्येइहशक्रवरणोविचार्यालेनविचारणी
 यं अलंखल्लोःप्रतिषेधयोःप्राचीन्काइतिकाण्यवोच
 त् भोःसाविप्रहमेतत्स्यादितिकाचनाप्यवोचत् गौका
 रपवांगीकारपवोन्नरं मंगल्यं वस्तुश्रुतइतिकाचनाप्य
 वोचत्तुगेमेवंपरमंमतइत्यमरः ८७ ॥ अनाश्रयावः
 किमहंकदापिवर्त्तविशेषःपरमस्तिशेषः इतीरिते
 भीमजयानहतीमालिगदालीशुमुदामियत्रा ८८ ॥
 प्रहंकिंकदापिचःअनाश्रवावचनकारिणीनभवाति

नै.
ष. ष.
टी.
१६

परं विचार्य मासो वक्तुं शेषो विशेषोऽस्ति इति भीमं जया क
 यते सति सदा संतोषाणाम्भ्यश्च ज्ञाहती मालीञ्च नालि
 गत् अथ वा शेषपदस्य अवणत्रालि गत् ८८ ॥ भैमी
 च हृत्यं च न किंचिदापि मिति स्वयं भावयतो नलस्य आ
 लोकमात्राद्यदित तत्त्वावेदोरध्वन्नभिन्नं हृदयारविदं
 ८९ ॥ भैमी च हृत्यं चेति किंचिदापि मयाप्यं असौ भैमी इ
 देववे हृत्यं च हृत्यं वक्तुं अतो न भैमी प्राप्तान् च हृत्यं दे
 वानामिति स्वयं चिंतयतो नलस्य हृदय कमलं भैमी स
 विंदो गल्लोकमात्रादृशेन मात्रादुद्योतमात्राद्यदिभि
 न्ननाभूत् विदीर्णेनाभूत् विकसितं नाभूद्विदीर्णेमेव
 यदि नु विदीर्णं तर्हि तत्त्वावेदु प्रकाशादेव चंद्रालोके हि
 कमलं न स्फुटति भैमी मुखावलोकनस्यैव मेव हृदया
 लेखनं जातमिति भावः ८९ ॥ ईषास्मिन् तद्गालितस्य क
 विभागमहृक्तं जयावारिततत्तदालिः स्वजानमस्तुत्य
 तयैव शक्रं तो भीमभूरुन्नरयो बभूव ९० ॥ मंदहासप्र
 दालितगालप्रदेशादिसंज्ञयैव वारितास्तास्ता आल
 योयया सा भीमभूः तयैव स्वजाशक्रं नमस्तुत्यतां हती
 मुन्नरवती करोति स उत्तरमस्याग्रती मुन्नरवती तां च का
 र उत्तरयो बभूवेति विस्तृतोः लीगिति मन्त्रपोल्लुक ततो
 णि जतादां ९० ॥ त्वतो मन्त्रो नस्त्यजसाहसिकं वक्तुं कि
 यन्नयदिवेदवेदः वृथोन्नरं साक्षात्ति हस्तहृणा मज्ञात्
 विज्ञापिममापितस्मिन् ९१ ॥ इन्द्रस्य त्वतो साहसिक
 स्य कर्मभुं च तं शक्रं वर्णयित्वा यदिवेदवेदः किंचिदेदमा
 उषकस्य का कथेत्यर्थः त्वाणां हस्तसाक्षात्तितास्मिन्निदे
 अज्ञात्तापकं मन्त्रो नस्त्यजसाहसिकं वक्तुं कि
 चनप्रयोगः सर्वहृदयाभिज्ञात्वात्सापवहिमदीयं हृदये वे
 जीत्यर्थः ९१ ॥ आतो नदीयामनुकस्य नाम नकारपारु
 ष्यं प्रैति जिज्ञां प्रज्ञात्तां सुभिर्विधाय मालां बालापर

ध्यामिविशेषवाग्भिः ॥२॥ शक्रसंबंधिनीमातामुद्दिश्य
 नेतिपरिहारपरुषतां कस्यनामजिज्ञाभजने किंतना
 माताहंप्राप्तजंशिरसिकुत्वा नभिज्ञाहंविशेषवचनैर
 भिलाषस्तचकैरिंद्रियापराध्यामि ॥२॥ तपःफलत्वे
 नहरेः कृपेयसिमंतपस्येवजननियंक्ते भवत्प्रायेप्र
 तिहिप्रवृत्तावुपेयमाधर्यसधैर्यसंगि ॥३॥ इंद्रस्येयं
 कृपातपसःफलत्वात् इमंजनं सलुत्ताणंतपस्येवनि
 र्कंक्तेपुणस्तसुकृतविपाकेनैंद्रस्येदृशीकृपाजनेस्या
 त् यथाचकृपापुनरेवतपःकृतेतिप्रेरयतीत्यर्थः तत्राहे
 तःउपायमभीष्टसाधनंतपःप्रभृतिर्किंप्रतितयोगेक्रि
 यमाणोउपेयस्यप्राप्यवस्तुनोसधरिमा श्रधैर्यकारिभ
 वतियावल्लभतावतैवसंतोषेणावस्थानेधैर्येनधैर्यमधै
 र्यंपुनःपुनरभिलाषःतदुत्पादकोभवतीत्यर्थः यथा
 तपसोपायेनात्यंतदुर्लभापीडकृपाप्राप्ता एवमेवतप
 सानलप्राप्तिर्भविष्यतीतिनिश्चयात् इंद्रकृपादृष्टांत
 त्वेनतपसिमांपुनःप्रवर्तयतीतिभावः ॥३॥ शुश्रूषि
 ताहेतदहंतमेवपतिमुदेपिब्रतसंपदेपि विशेषलोशो
 यमदेवदेहमंशागतंतद्वितिभृन्नयेह ॥४॥ ततोहे
 तोरहंतमेवैंद्रं पतिंस्वामिनंवल्लभंचसंतोषायपातिव्र
 तपव्रतसिद्धयेचवरिवस्थामिज्ञास्तुस्मृदृशांसनदृष्ट्या
 त्मनेपदंलाटि श्रयंतविशेषलोशःइहलोकेधृमीशत
 योशोनागतंश्रदेवदेहमावृषद्वयमिंद्रंशुश्रूषिताहेन
 तदेवदेहंसाक्षादिंद्रमिति ॥४॥ अश्रौषमिंद्रादरिणी
 गिरतोसतीव्रतातिप्रतिलोमतीव्राः स्वंप्रागहंप्रादि
 शिनामगयकिंनामनसैमनसोर्नराय ॥५॥ इंद्रे
 प्रादरवतीसतीव्रतस्यपातिव्रतस्यातिप्रतिकुलास्ती
 वाःश्रुतिकदुकास्तु इंद्रशीस्तवगिरोश्रौष अहंप्रा
 गात्मानमगयनप्रादांकिंतमनुष्यद्वयपायनसैइंद्रस्य

नै.
ष. ष.
टी.
१७

नप्रसादां किं नाम तस्मै न लाय प्रादा मतः अतः प्रति कुला
 अथ प्रति कुलतया कृता इत्यर्थः ॥ १५ ॥ तस्मिन् चिन्त
 ध्ये वृत्ते ह देवानैर्द्रीद्या मामनुतापिका भूत् निर्वात
 कामं भव संभवानां धीरे स्वात्मानामवधीरो व ॥ १६ ॥ चे
 तसा विचार्यैव तस्मिन् न लेहते इयमैर्द्रीमामभिलषेति कृ
 पामामनुतापिका अनुतापं करिष्यतीना भूत् अकेनो
 र्भविष्यदा धर्माप्ययोरिति मामिति षष्ठी निषेधः याद्यासां
 सारिकानां स्वात्मानां न्यक्ता रोमुमुत्तं ज्ञानिनं नानुतापय
 तिसंसारस्वाति शयित्वान्मोहस्वावस्यतथेन्द्रवरणात्
 रेंद्रवरणं श्रेय इति न मे पञ्चाप इति भावः ॥ १६ ॥ वर्षे
 पुयद्वावतमार्यधर्याः स्तवंति गार्हस्थ्यमिवाश्रमेषु
 तत्रास्मि पशुर्वरिवस्यया हं शर्मोर्मि किंमोचित धर्मलि
 षः ॥ १७ ॥ आराद्रं पपेभ्यो यांतीति आर्याः ते च श्रेष्ठा
 शुते आश्रमेषु ब्रह्मचर्यादिषु सर्वोपजीव्यत्वाद्गार्हस्थ्य
 मिव इलाहतादिवर्षेषु यद्धारतं स्तवंति तत्र भारते वर्षे
 भर्तः शुश्रूषया हं स्वावपरे पराचि व्रित धर्माभिलाषिणी
 भवामिव रिवस्यात् शुश्रूषापरिचर्यापुपासनं ॥ १७ ॥
 स्वर्गोसतां शर्मपरं न धर्मा भवंति भूमाविहृतशुते च श
 क्यामवेनापि मुदो मराणां कथं विहाय त्रयमेकमीहे
 ॥ १८ ॥ स्वर्गे विद्यमानानां केवलं स्वावं न धर्मा भवंति इ
 ह भूमौ भारते वर्षे तस्य स्वावने च धर्माः देवानामवराणो
 यश्चापराधः सोपि नास्तीत्याह यज्ञेनापि देवानां मुदः
 कंते शक्याः तत्रितयं शर्म धर्मस्वरसंतोषात्मकं त्यक्तौ
 कं शर्म कथं वांछामि ॥ १८ ॥ साधारणस्वः खलगा
 मिताधोगमी सत्स्वर्गमितः प्रयाणो इत्यायति चिंतय
 तो हृदित्वेद्वयोरुदर्वः किमुशर्करेन ॥ १९ ॥ स्वः स्वर्गो
 त्वकृतिनोपि ग्रथः प्रातिता खल्व इतो सा लोकांद्गम
 ने सत्साधः स्वर्गगामी भविष्यति गच्छादयः गामिगार्थ

हीनामुपसंख्यानं अनेन प्रकारेण यतिमुन्नरभाविफ
 लेविचारयतः साधोश्चिन्नेदयोः स्वर्गभूम्योरुदकं उन्नर
 फलद्वेशकं रेकिमुन विडविचारः शर्करासितापका
 अपराधशमयायास्त्वचर्करा स्त्रीशर्कराशर्करारिलः श
 र्कराकर्पणं शोपिस्वगात्यतनेस्त्वचर्करा इतोरा मनां वि
 डशर्करेति द्वेशकं रेकिमुनेत्यर्थः ॥ १५ ॥ प्रदीपापवा
 यधिकर्मकृष्टेन रात्रतिष्ठत्युपतिष्ठतेयः बुभुक्षते
 नाकमपथ्यकल्पं धीरस्तमापातस्तखोत्सविकः १०
 कर्मणा पुण्येनानीते प्रायश्चित्तिनष्टेयवयः स्वर्गः न
 रात्प्राप्नोति तिष्ठत्यायश्चित्तोपतिष्ठते उपादेव पूजासं
 गतकराणामित्रकराणामिच्छितिवक्तव्यं इति संगतक
 राणां प्राप्नोति पदपथो नपेत्तं पथं धर्मपथार्थन्यायादन
 पेत्तइत्यनेन यत्प्रत्ययः नपथ्यमपथ्यं तत्प्रायं प्रायं भप
 वस्तखोत्सविकारिणां तं नाकं कः समतिर्भोक्तु
 मिच्छति अपथ्यमापिता कालिकस्तवायपश्चात्प्रायं रा
 पायभवति १० ॥ इतीन्द्रहत्यां प्रतिवाचमर्थे प्रत्युद्दे
 सैषाभिदधेवयस्याः किंचिद्विद्वत्तो ह्युसदोष्टलक्ष्मी
 जितापनिद्रहलपंकजास्याः ११ ॥ इन्द्रहतीविषये
 अर्थपवेति इन्द्रशं प्रत्युन्नरं विद्वत्प्रार्थेन्नरं दत्तेत्यर्थः
 सैषाभैमीसावोराह कीदृशीः वक्तुमिच्छया स्फुरतो
 रोष्ट्रयोर्लक्ष्म्याजितानि अपगतानि द्वायेषां तान्यपनि
 द्वाणि अपनिद्राणि भवन्त्यपनिद्राणीवाचरंति वाप
 निद्रंति सर्वप्रातिपदिकेभ्य इत्येक इति किमु इन्द्रशा
 निदलानि येषां कमलानां तान्यपनिद्रहलपंकजा
 नि किंचिद्विद्वत्तो ह्युसदोष्टलक्ष्मीजितानि अपनिद्र
 हलपंकजानियैः तानि प्राप्नोति यासां ताः ११ ॥ अ
 नादिधाविस्वपरंपरायाहेतुस्वजः स्त्रोतसिखेसरेवा
 प्रायत्रधीरेषजनस्तदायाः किमीदृशः पर्यनुयज्यत्वा

नै.
ष. ष.
टी.
१०८

र्यः १०२ ॥ नविद्यते आदिर्यास्मिन्कर्मणि तस्याथावन्ती
 त्पनाधिधावीनिस्वानिवस्सुनितेष्वापरंपरातस्याग्रना
 दिधाविनीस्वपरंपरायद्वा अनादिधाविनांस्वेष्टासात्म
 नान्तलभेमीलक्षणानांपरंपरातस्याकगेयगोहिनल
 भेमीसंबंधः सूर्यतेनविद्भेमीसंबंधइतिहेतुस्वजःहे
 हेतुनाकर्मणास्वक तस्याःस्वोत्स्यप्रवाहेनिरंतरप्रवृ
 त्तौ ईश्वरेवापषजनःअधीनधीःकर्माधीनईश्वराधीनो
 वायजनोनतस्वतंत्रइत्यर्थः किंकरोतिनरःप्राज्ञःप्रेय
 माणःस्वकर्मभिरिति किंकरोतिस्वधीवस्मिन्नीश्वराज्ञा
 वशंवदइतिच अतोहेतोर्भाषार्यामदिष्टचित्तका ईह
 शःपरायज्ञोजनःपर्यनुकज्यतपालभ्यपर्यसृष्ट्यावा
 किंकारयितव्यः अनाधिधाविस्वपरंपरेतिपाठे अना
 दिधत्तेइत्यनादिधाःविजंतःसाचासौविस्वपरंपराचत
 स्याइत्यर्थः १०२ ॥ नित्यनियत्यापरवत्प्रशेषकसंवि
 दानोप्यनुयोगयोग्यः अचेतनाभाचनवाचमर्हद्वक्तात
 वक्ताअमकर्मभुंक्ते १०३ ॥ अशेषकत्वेलोकेदेवेनप
 राधीनेमतिसंविधानोपिज्ञानवानपिसमोगसृष्टिप्र
 सिस्वरत्यतिश्रुतिविभ्यइत्यात्मनेपदं कोनामानुयो
 गयोग्यःप्रश्नाहउपालभयोग्यःप्रेरणाहसुपरतंत्र
 त्वानानुयोज्यइत्यर्थः तर्हिनियतिपक्षोपालभ्येत्यतप्रा
 ह साचनियतिरचेतनावाचमुपालभेनाहैत वक्तात
 नियोजकस्तुमावश्चमफलंकेवलंभुंक्तेनियोज्याभा
 वात् १०३ ॥ क्रमेलकंनिंदतिकोमलेच्छुःक्रमेलकः
 कंश्चकलम्यदत्तं प्रीतोतयोविष्टभुजोःसमायांमध
 स्यतानैकतरोपहासः १०४ ॥ कोमलंशालिन्नादि
 कामिच्छुःक्रमेलकमुष्टंनिंदतिकंठकलालपःक्रमे
 लकःतेकोमलेच्छुनिंदति इष्टंभुजानेइत्येष्टभुजौ न
 योःप्रीतोसमायांसत्यापकतरोपहासःएकएवैकत

१: एकाश्चुप्राचामिति इतरच्युत्ययः तस्योपहासः मध्यस्थः
 तानेकस्योपहासोनेककर्तव्यः १५ ॥ गुणाहरंतेऽपि हरेर्न
 रंमेनरोचमानं परिहारयति नलोकमालोकयथापवर्गा
 त्रिवर्गसर्वोचसमुच्चमानं १५ ॥ इन्द्रस्य गुणामनोहारिणो
 पिमस्यरोचमानं नरेन तस्याजयति अपवर्गान्मोक्षादूर्वोचं न्य
 नं त्रिवर्गो धर्माय कामरूपममुच्चमानं लोकयथाकीक्षा आ
 लोकयथैवेत्यर्थः सत्यपि श्रेयसिमोक्षे ततेन नमपि त्रि
 वर्गं यथा लोकोभिलषति तथा ह मापिन लमभिलषामी
 त्यर्थः १५ ॥ आकीटमाकौटभवेति तल्पः स्वाभीष्टलाभा
 त्कृतकृत्यभावः भिन्नसहस्रानां प्रतिचार्यमर्थं द्विष्टत्वमिष्ट
 त्वमप्यवस्थे १६ ॥ कीटमारभ्य विस्तृपयेतं स्वेष्टलाभा
 त्कृतकृत्यभावस्तल्पः भिन्नरुचीनां जनानामर्थमर्थं प्रतिम
 फरं लज्जकहादिवस्तु द्विष्टत्वमिष्टत्वं च व्यवस्था रहि
 तं इदं द्विष्टमेव इदमिष्टमेवेति वस्तुनो नैसर्गिकधर्मो न
 भवतः किंतु पुरुषेच्छानिवंधनावित्यर्थः १६ ॥ अथात्र
 जाग्रद्विभूतापदं फलं धुर्यदिष्टात्यतिबंधमहः जोषं जनः
 कार्यविदस्तवस्तुष्ट्यानिजेच्छापदवीमुदस्त १७ ॥
 अधुना अग्रे जाग्रद्विभूतो गृह्यग्रापः ऊपोयस्येदृशो बंधर्य
 दिभवेत् तर्हि प्रतिबंधं योग्यः बंधनाजनेनेति शेषः यदि
 न भवति तादृशो बंधस्तर्हि इत्यप्युहायः कार्ययोजनस्तु
 सीमां तां या किंचिन्नवक्तव्यं नकर्तव्यं चेत्यर्थः किंतर्हि क
 तव्यमुदस्तपदवीमेव वस्तु संतोषमार्ग इत्यमेव वस्तु मन
 सः प्रवृत्तिः प्रष्टव्या तव किमिष्टमिति प्रष्टव्यमित्यर्थः अ
 यवापतद्वस्तुपतच्छक्रेमुदस्तपदवीनिजेच्छाप्रष्टव्येति प
 दवीमुदस्त इति पाठे मुदः पदवीर्हर्षमार्गभूतानि जेच्छा व
 स्तुप्रष्टव्येति अयं भावः नाहमापद्वतायेनाहं नलोप्रवर्त
 मानाच्चकार्येय अतस्तत्सीमावोभवतीनामुचितः अथा
 पिसाक्षीभावादवश्यवक्तव्यमेव किंचित् तर्हि मदभिला

नै.
ष.ष.
टी.
१.५

षप्रथमतः सृष्टातदनुकूलं हितमाचरणीयं पवमेवाकि
मिति न वक्तव्यमिति १.३ ॥ इत्थं प्रतीयां क्रिमतिं सावीना
विलम्ब्य पांडित्यबलेन बाला अपि श्रुतस्वर्पतिमंत्रिस्तु
किं हतीव भाषेद्भुतलोलमौलिं १.४ ॥ एवं सावीनां प्र
तिह्रुलोकौ मतिं सा बालाभेसी पांडित्यबलेन प्रमार्ज्य श्रु
तवृहस्पतिमुभाषितामपि श्राश्वर्यचंचलितशेखरां हती
वभाषेद्भुहस्पतिवचनेभ्यो भेसीव च नाना मुक्तवादाश्चर्यं
१.५ ॥ परेत भर्तुर्मुनसेव हती न भस्वतेवानिलसाव्यभा
जः त्रिस्तोतसेवां वुपतेः तदा शुस्थिरस्य माया तवती नि
रस्यं १.५ ॥ स्थिराश्राया वशीकरणाशक्तिर्यस्मिन्कर्म
णि तया श्राया तवती हतीमिति सर्वत्र संबंधः यमस्य ह
ती मनस्येव ततो न भिलाषा देतो निर्गस्यं निराकृतवत्पस्मि
यमस्य जीवितेशत्वेन प्राणाधिनाय भूतमनः संबंधात् अ
ने हती वाक्येनैव निरास्यं अग्निसावत्वाद्वायोर्वरुणा हती
गंगयेव निरास्यं वरुणाधनत्वाद्गंगायाः सर्वत्र निरासेव
गवज्ज्वहेतुः यद्वा मनसेवागतां यमस्य हती वाक्येनैवागता
मनस्य हती गंगयेवागतां वरुणस्य हती निरास्यमिति
संबंधः उत्साहवशादागमने वेगोद्योत्पत्ते १.५ ॥ भूयो
यमेतं यदि मां त्वमास्य तदा पदा बालाभसे मद्योनः सती
ब्रतैस्तीव्रमिमंत संतमंतश्चरं वज्रिणि मार्जितास्मि १.६
प्रतमिं देवणीषेति अर्थं पुनर्यदि मां वृषे तदेदं स्पचरणौ
हेसि इमे तं शक्रावरणं वृषेतीव संतममपराधं वज्रिणि वि
षये सती ब्रतै मार्जितास्मि त्वदुः प्रागोपराधो संतमस्तयद्वा
वज्रिणपंतश्चरं हृदस्थितं तीव्रं संतं सती ब्रतै मार्जितास्मि इ
ति संबंधः १.६ ॥ इत्थं पुनर्वागवकाशनाशान्महेद्दह
त्यामपयातवत्पां विवेश लोलं हृदयं नलस्य जीवः सु
नः तीवमिव प्रवोधः १.७ ॥ अनेन प्रकारेण भूयोपि वा
गवकाशनाशादिं दहत्यामुपयातायां सत्यां नलस्य लो

लं हृदयं जीवः पुनर्विवेश ज्ञानं दीवं मुनें पुरुषमिव अत्र
पसर्गात्फलदीवक्षुण्डोलाद्या इति निपातितः ॥ ११ ॥
अवणमुदयगेनस्वेन साधूपनीतं दिग्धिपक्षपयासा
दीदृशाः संविधानात् अलभतमथवालागवागुत्थ
मिथ निषदजनपदेन्द्रः पातमानंदसांद्रः ॥ १२ ॥ दिगी
शक्तपयासात्पयासादीदृशान्निस्करिणीदृपात्संविधाना
त्सकरोपायात् स्वकीयेन अवणपात्रयगेनोपनीतं वा
लायाभैस्यागवाक्येभवचनंततउत्तिष्ठतीतीदृशमथ
आनंदसांद्रो नलः पात्रं प्राप ॥ १३ ॥ श्रीहर्षकविराजरा
जिमुक्तवालंकारहीरः सुते श्रीहीरः सुषुवेजितेन्द्रिय
चयं मामह्लदेवीचयं षष्ठः खंडनखंडनोपि सहजात्तो
दत्तमेतन्महा काव्येयं व्यगमत्रलस्य चरितेसर्गो निस
र्गोज्ज्वलः ॥ १३ ॥ खंडनमेवाखंडः शर्कराततः सकाशा
त्तोदत्तमेचर्षणयोम्येयथायथाक्षुण्णतेतथातथासर
सद्व्यर्थः व्याख्यातमितरत् ॥ १३ ॥ यं प्रासूतत्रिलिंगदि
तिप्रतिसततागधितोद्भिः स्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमा
सकविनरहरिं नालमायंचमाता यं विद्यारण्ययोगी
कलयति कृपयातत्कृतौ दीपिकायां सर्गः षष्ठो वरि
ष्टः इति पातिचरितः चारुणीराजितोभूत् ॥ इति श्री
नैषधीये महाकाव्ये षष्ठः सर्गः ६ ॥ श्रीगणेशाय नमः
अथ प्रियासादनशीलनादौ मनोरथः पलवितः पुरायः
विलोकनेनैव स राजपुत्राः पत्याभुवः पूर्णविदभमानि
१ ॥ प्रियाप्राप्तिपरिचयकरणादौ व्यापारेयो मनोरथः
कदाभैमीप्राप्त्येकदापरिचेष्टामिकदातदालपनमा
कर्णायामीत्येवंदूषः पूर्वपलवितग्रासीत् भुवः पत्या
नलेन समनोरथोभैस्यादर्शनेनैव संपूर्णद्वमेने १ ॥
प्रतिप्रतीकं प्रथमं प्रियाया प्रयांतानंदसुधासमुद्दे
ततः प्रमोदास्तु परमपरायां समस्ततत्र स्पृष्टशौल्यस्य २

नलस्यनेत्रेप्रथमं प्रयायाः प्रत्यंगं समजतरयहृदयेसु।
 खासुतजलधौततग्रानंदवाष्पोर्मिषु ३ ॥ ब्रह्माद्वयस्या
 त्वभवत्प्रमोदरोमाग्रपवाग्रनिरीक्षितेऽस्याः यथौचिती
 त्यंतदशेषदृष्टावयस्यसराद्वैतमुदंतयासौ ३ ॥ प्रसौनलः
 ग्रस्याभैस्यारोमाग्रपवरोमाग्रमात्रेप्रनिरीक्षितेप्रथमं दृ
 ष्टे सति ब्रह्माद्वयस्य प्रमोदमन्वभवत् अथासौ तदशेष
 दृष्टौ भैस्याग्रशेषदृष्टौ सर्वागावलोकने जाते सति का
 माद्वैतानंदंतया त्वभवत् तथेतिकथं यथा गौचितीक
 स्य इत्यमेतस्य प्रकारस्यायमर्थः केशाग्रमात्रावलोक
 ने ब्रह्माद्वयस्य ज्ञानं जाते एवं द्वितीयकेशाग्रदर्शने ब्रह्मा
 नंदतत्त्वः सरानंद उचितः एवं लोमाग्रपरिमितसर्वशरी
 रावयवैकदेशलेशानां प्रत्येकं दर्शने प्रत्येकं तावानेव
 सरानंद उचितः इत्यं यथा गौचिती भवति तथा गौचित्या
 त्यामब्रह्मानंदादनेककोटिगुणानां सरानंदः तस्याः स
 र्वागावलोकने नुभूते इत्यर्थः ३ ॥ वेलासतिक्रम्य पृ
 थं सुखेन्दोरा लोकप्रीत्युषरसेन तस्याः नलस्य रागांबु
 विधौ विवृडे तंगौ ऊचावाश्रयति स्म दृष्टिः ४ ॥ तस्या
 सुखचंद्रस्यावलोकनरसासूतेर्महती वेला कालं मीमां
 चातिक्रम्य रागसमुद्रे विवृडे नलस्य दृष्टिस्तंगौ स्तना
 वाश्रयति स्म अर्धं बुवि कृतौ वेला कालं मर्यादयोर
 पि आलोकौ दर्शनोद्योतौ अन्योपिलोकः स्थले जलपू
 र्णे सति तंगं देशमाश्रयते तथा दृष्टिरपि तंगौ ऊचा
 वाश्रयतीति भावः ४ ॥ मग्रास्थयायां किमुत नखेन्दो
 र्नागस्थिता तत ऊचयोः किमंतः चिरेण तन्मध्यममुंच
 तास्य दृष्टिः कशीयः सुवल्लनाद्विद्यानु ५ ॥ भैमी सुखे
 दोस्तथायां मग्रा किमुचिरेण स्थिता किं वा तत ऊचयोर्म
 ध्ये लग्रा किमुचिरेण स्थिता नलस्य दृष्टिर्भैम्याः कृशतरं
 मध्यं सुवल्लनाद्विद्यातनुचिरेण मुंचत अन्योपि हि सोपादे

खतरन् पंकिलविषमभूमौस्वलन्नपि कुशतरंकोमलल
 तादिकंस्वलनभयोत्राश्रयति तथेयंहीष्टरपिमुखादथोव
 तरंतीकुशतरंमध्यंचिरेणालंबतर्द्वदेवालंबनेत्यर्थः मथ
 मतिस्तुत्सत्वात्रगरुतातीतिमोक्षशत्रुस्यभावः ५ ॥ प्रि
 यांगपांथाऊचयोनिवृत्तिनिवृत्तिलोलानलदृग्भ्रमंती व
 भौतमांतत्तृगनाभिलेपतमःसमासादितदिग्भ्रमेव ६ ॥
 प्रियायाग्रंगेनित्यंपांथाप्रयोगानित्यमतिताः अतएवजी
 वभावः नलस्यदृष्टिर्निवृत्तिनिवृत्तऊचयोपर्यवन्तीवभौ
 तमां प्रतिशयेनेतमविष्टनौकिमेत्तिउ.व्ययचादा स्रद्धव्य
 प्रकर्षकीदृशीवतयोःऊचयोर्मृगनाभिलेपपवतमः ते
 नसमासादितोदिग्भ्रमोयायासातादृशीव ६ ॥ विभ्रम्य
 तश्चारुनितंबचक्रेहतस्यदृक्तस्यत्वत्सवलंती स्थिरा
 चिरादास्ततद्वरंभास्तंवावुषस्त्रिष्यकरेणगाढं ७ ॥
 दमयंतीप्रसन्नितंबचक्रेनलस्यदृष्टिर्विशेषेणाभ्रमित्वा
 स्वलंतीत्वत्सवलंतीवभेम्पाडुरुकदलीस्तंबौकरेण
 हस्तेनकिरणेनचगाढमास्त्रिष्यस्थिराचिरादतिष्ठत्
 अत्योपिजनश्चक्रेणभ्रमन् स्वलनभयास्तंभेगाढंक
 रेणालिंगतिहतस्यसतो नितंबेदृष्टिस्वलनमयक्तमि
 तित्वत्तृशत्रुप्रयोगोहतशत्रुप्रयोगश्च ७ ॥ वासःप्र
 नेत्रमहेननेत्रंकिमुद्धमालिंगयतन्मयापि उरोनितंबोरु
 ऊरुप्रसादमितीवमातत्यदयोःप्रपात ८ ॥ स्यात्सर्ग
 श्रुतयोर्नेत्रेवस्वमेवनेत्रं अहंकिंनेत्रंनततत्त्वेनेत्रेणप्र
 हवसनेनेवनेत्रेणमयापिउरोनितंबोरुप्राण्येगात्वादेक
 वद्भावःआलिंगयपरिधापयप्रसादंऊरुद्वितीवसानल
 दृष्टिभेमीपादयोःप्रपात ८ ॥ दृशोयथाकाममयोप
 हृत्यसप्रेयसीमालिजलंचतस्याः इदं प्रमोदाद्भुतसंभ्र
 तेनमहोमहेन्द्रोमनसाजगात् ५ ॥ सनलःप्रियाभेमी
 तस्याःसावीवर्गंचस्वेष्टयादृशोरुप्रायनीकृत्यसंतोषाश्च

यस्मिन्नेनचेतसादृष्टं वक्ष्यमाणं बभाषे ५ ॥ पदेविधात्
 र्द्यदिसमन्तोवासाभाभिषिच्येत मनोरथोवा तदाचटेता
 पिनवातदेतत्पतिप्रतीकाद्भुतहृत्प्रशिल्पं १० ॥ सुंगारर
 सप्रधानोमन्मथः श्रुताहृष्टासंभावितवस्तुदर्शीमम
 मनोरथोवायदिस्रष्टः स्थानेधिक्रियतेतदातज्ञाहृष्टमे
 तस्याभैस्याः प्रत्यवयवाश्चयंरूपंनिर्माणंचटेतापिनवात
 टेत १० ॥ तरंगिणीभूमिभृताप्रसूताजानामिसुंगारर
 सस्यसेयं लावाणपुरोजनियौवनेनयस्यातथोच्चैःस्तत्र
 ताचनेन ११ ॥ सेयंभैमीधृभृतोराज्ञातासुंगाररसस्यक
 लोलिनीतिजानामियस्यामुच्चैःस्तनतयाचनेन उज्जंगऊ
 चनयागाढेनप्रवृद्धेनयौवनेनतथा लावाणप्रवाहोज
 नितःयद्वाचनेननिविडेनयौवनेनलावाणपुरोजनि तथा
 उच्चैःस्तनता उज्जंगऊचताचनयप्पुटकमयीधृभृतःपर्व
 ताजायतेतस्यांचपरउच्चैःस्तनतागर्जताचनेनमेचेनतथा
 जन्यतेयद्वामेचेनपुरोजायते तथाउच्चैःस्तनताउच्चैःशह
 ताचस्तनशह ११ ॥ अस्यांवपुर्हृदविधानविद्यांकिंघोत
 यामासनवांसकामः प्रत्यंगसंगस्तुलज्जभूमालावाण
 सीमायदिमासुपास्ते १२ ॥ सकामोस्यांभैस्यान्तनांशरी
 रसस्तुहनिर्माणविद्यांकिंप्रकाशयामास ह्यहोवृंदेप्य
 हिर्वृत्रेयौवनेनहिवपुःप्रतिलक्षणा मन्यथान्यथोत्कर्षणा
 विंपरिणमतिनेनप्रतिक्षणापरिणामिषुबज्रपुशरीरेषु
 ह्यहनिर्माणवितर्कोच्चटते यद्यस्माद्धेतोःप्रत्यवयवसं
 गेनस्तुलज्जोभूमावाजल्यययासालावाणसीमासौंद
 र्यपरकाशादमोभैमीसेवते १२ ॥ जंबालजालाकिम
 कर्षिजंघनघानहारिद्रनिभप्रभेयं श्रव्यंगयगमस्यनसं
 गाचिद्रमुन्नीयतेदंतरतायदत्र १३ ॥ हरिद्रयारक्तंहा
 रिद्रंतद्वनिभातीतिहारिद्रनिभाताहृष्टीप्रभायस्यास्मा
 द्यभैमीसुवर्णनद्याःपंकसपृहाकिंनार्कषिजालंसमु

श्रानायोगवात्तत्तारकावपि सर्गाकर्दमजत्वेहारिद्रनि
 भत्वमेकहेतोः हेत्वन्तरमप्याह यस्मादत्र भैम्यांश्रंगद्वय
 स्य सांधिचिह्नं दंततरतानि श्रोत्रतत्त्वमपिनद्योत्पत्ते १३ ॥
 सत्येव साम्ये सदृशादशेषाद्गुणान्तरेणोष्णकृषेयदंगैः श्र
 म्यास्ततः स्यात्तलनापि नामवस्तुत्वमीषामुपमाप्रमानः
 १४ ॥ गैज्वल्पसौगंध्यादिसाम्ये सत्येव श्रशेषा सदृशांश्च
 द्वादेः सकाशादस्याभैम्यांश्रंगैः कात्यादिगुणविशेषेण
 यतः उष्णकृशोत्कृष्टैरभाविततो हेतो रस्याभैम्यास्तलना
 पि स्यान्नाममासंविना उत्कर्षोर्नासिद्ध्यतीति साम्यमप्य
 स्तनामन्यनाधिकयो रपि वमरागुंजाफलयोस्तलनं
 परिमाणं स्यादेवेति तलनाशब्धनिःवस्तुतपरमार्थस्त
 श्रमीषामंगानामुपमानेति रस्कारः १५ ॥ पुराकृतिः सै
 णमिमांविधातमश्रुद्विधातः खल्वहस्तलेवः येयंभव
 द्भावितरंध्रहृष्टिः साम्येयशस्तजयजं प्रदातं १५ ॥ वि
 धातः पुराकृतिः पूर्वकृतिः रंभाहल्पादि सैणंस्त्रीसमूहः
 इमांभैमीनिर्मात्रं हस्तलेवः हस्ताभ्यासो हस्तकौशले
 खल्वभूत् इयंयाभवेती भाविनी च स्त्री हृष्टिः साम्येभैम्ये
 तजयजं हृष्टिं जयोदितं यशः प्रदातं सकलां स्त्री हृष्टिं जि
 तवतीत्यमितियशः जेयस्त्वस्यभावेन संभवतीति तां क
 रोतीत्यर्थः १५ ॥ भव्यानिहानीरगुरेतदंगाद्यद्यायथा
 नर्तितथातथातैः अस्याधिकस्योपमयोपमातादातांप्र
 तिष्ठां खल्वन्तेभ्यपव १६ ॥ भैम्यवयवसकाशाद्भव्यानि
 रस्यानि चंद्राद्यपमानवस्तुनिहानीरपकर्षान्यथायथा
 प्राप्ताः रत्नालाज्याहाभ्योनिः तथातथातैश्चंद्रादिभिरन
 र्तिमुदेति शेषः तत्र हेतुरधिकस्यास्य भैम्यंगस्य सदृशे
 नोपमाताकथिः तेभ्यश्चंद्रादिभ्यपव खल्वप्रतिष्ठांदास्य
 तिभैमीमुखसदृशांश्चंद्रादिति वर्णमानस्तदुपमेयताप्र
 तिष्ठाप्राप्त्यान्तर्त्यतीत्यर्थः स्तकविस्फुल्लमेनन्यनमुपमि

मीने १६ ॥ नास्पृशीदृष्टापि विमोहिकेयं दोषैरशेषैः स्वभि
येति मन्ये अन्येषु तैराकलितस्तदस्यावसत्पसापत्पुष्पी
गुणौचः १७ ॥ विमोहयतीति विमोहिका दर्शनमात्रेण
व विमोहिकेत्यर्थः ईदृशीयं भैमी सकलैरपि दोषैः नास्पृ
शितत्रहेतुस्वभियेति जानेय इमामाश्रयते स सर्वोपि गुण
इति स्वयमाश्रयतो दोषाभावात् स्वस्ववृत्ताः च वते इति भी
तैरित्यर्थः तस्मादन्येषु भैमी व्यातिरिक्तस्थानेषु तैरदोषैरा
कलितो गुणौचः न विद्यते सपत्नः शत्रुर्यस्यासावसपत्नः त
सभावः असापत्न्यं तेन सखी सन् अस्यां भैम्यावसति असं
बाधसखामिति वापादः १८ ॥ गौक्षिप्रियांगैर्घृणैव वृत्ता
नवारिडर्गात्तु वराटकस्य न कंटकैरावरणाच्च कांतिर्धूली
भृताकांचनकेतकस्य १९ ॥ भैम्याश्रययैव वराटकस्य प्र
सवीजकोशस्य वृत्ताकांतिः वृत्तात्तु प्रेमापचिच्छो इत्य
मरः अतएव वृत्तगुणयैव तत्काउक्तगतसर्गे वारिडर्गात्तु न
असाध्यं जलडर्गमाश्रितोति न कांचनकेतकस्य कांतिः धू
लीपूरिता तपवत्पक्वान्तकंटकावरणात् इष्टवेषात्
यान्मन्मनायकोत्पन्ननीचे वैरिणा सन्नहति वीजको
शो वराटक इत्यमरः २० ॥ प्रत्यंगमस्यामभिकेन रत्नां क
र्तमद्योनेव निजास्रमस्ति वज्रं च भूषामणिमूर्तिधारिनि
योजितं तच्छ्रुतिकार्षुकं च २१ ॥ कमनः कामकोभि
कं भैम्यां कामुकेन मद्योना प्रत्यंगं रत्नां कर्तं नियोजितमि
व भूषामणिमूर्तिधारिवज्रं हीराख्यं कलिशंचनेषां वज्रा
दिभूषामणीनां कतिरेव धनुश्चेति हितयं निजास्रं विद्य
ते २२ ॥ अस्याः सपत्नैकविधोः कचौचः स्थानेषु तस्यो
परिवासमाप पत्नस्य तावद्धृचंचकोपिकलापिनां ये
न जितः कलापः २३ ॥ सपत्नः सदृशपको विधयस्य
मुत्तमभाषितं प्रकृता संवद्भावः मुत्तमोपरिकचसप्त
हः स्थितिमाप स्थानेकं कयेन कचौचेन पत्नैः स्थितास्ता

वंतो वहवश्चंद्रकामेचकाश्चंद्राश्चयत्रेहशोपिवर्हिणां वहो
 जितः सुखस्यैकं पवसपत्नः चंद्रः कचौ चरत्तवज्रपत्नस्य च
 द्रकं कलापमपि जितवानिति मतेन सुखस्योपरि स्थानमु
 चितमित्यर्थः १० अस्या यदा स्येन पुरास्थिरश्चुतिरस्तु तं शी
 तरुचो धकारं स्फुटस्फुटं गकटाश्चलेन तदेव पश्चादित
 मस्ति ब्रह्म १॥ अस्या सुखेन शीतरुचा अग्रेति रश्चुपास्येयो
 चतुर्दधकारंति रस्तु तं स्फुटं स्फुटं भंगः पराजयो रालत्वे
 च येष्वां कचानां तस्मिन्नेन तदेवेदं मंधकारं पश्चाद्भोगे ब्रह्म
 मिति नामीकेशः किं त्वंधकारमेव ब्रह्म इत्यर्थः अपरार्थी हि
 प्रभुणातिरस्तुतः पश्चाद्बुध्यत इति १॥ अस्या कचानां
 शिविनश्च किं न विधिं कलापौ विमते रगातां तेनायमेभि
 किमसृजिष्ये रभस्ति दत्ता स किमर्थं चंद्रं ११ अस्याः वे
 शानां मयूरस्य च कलापौ संचावहौ विमते विप्रतिपत्तेः अ
 हमेव रसो हमेवारण्य इति विवादाद्विधिं मथस्यं किं न प्रा
 पत्तः तेन विधिनायं केशकलापः पुष्पैरसृजि किं स वहः
 अर्थं चंद्रं मेचकं गलहस्तं च दत्त्वा अभस्ति किं अगाता मिति द
 णोलाल्पडीति गाजादेशे ह्यं कलापो धूषणे वर्हत्तणीरे स
 हतेपिवेत्यमरः १२ ॥ कोशो धकारादयदृशभा लस्य ला
 धचंद्रास्फुटमष्टमीयं १३ यदा साद्यजगज्जयाय मनो भवा
 सिद्धिरसाधिसाध १३ ॥ अथ केशो धकारांतरं दर्शनीयं वा
 लस्य लमेवार्थं चंद्रो यस्याः सेयं भैमीयक्रममष्टमीति धिः य
 तः कामेन जगज्जयाय तामष्टमीं भैमीयप्राप्ता साद्यसाधसि
 द्धिरसाधिजयातिथित्वा दष्टमीजयार्थिनो भजंते १३ ॥ सु
 धंधनः किं मदनस्य दाहे प्रणामी भवत्को सरशो घमासीत् व्यथा
 द्विपेशस्तदपि कुधा किं भैमी भ्रुवौ येन विधिर्वाधन १४ ॥ म
 दनस्य दाहे पुष्पंधनः किं प्रणामी भवत्को सरः किं जल्लः शोषो
 यस्य तत् इह शंजातं किं जल्लः को सरोस्त्रिया इशः कुधा त
 दपि पुष्पंधनः को सरशो घंसत् द्विधा वाधन किं येन द्विधा

नै.
ष.स.
वी.
१२

भूतेन यत्र विधिर्भैमीश्रुतौ व्यपन्न २५ ॥ भूभ्यां प्रियाया
भवतामनोचापेन चापेन च न सारभावः निजो यदसौ घट्टा
मपेक्ष्य संप्रत्यनेनाधिकवीर्यतापि २५ ॥ प्रियाया भूभ्यां
भवता भूभावे भजतेत्यर्थः कामचापेन च न सारभावः अ
धिकसारवत्त्वं कर्षुत्वं च प्रापे प्राप्तः च न सारसुन्दरसंज्ञः य
द्यस्मादेतौ निजामसौ घट्टामदाहावस्यामपेक्ष्य संप्रतिहा
हानंतरमेतद्भूभावे जाते अधिकवीर्यता अपि प्राप्ता कर्षुतो
पितया यउक्तं कर्षुत्वं वदधोपि शक्तिमान्योजने जने नमो
स्त्ववार्थवीर्याय तस्मै मकरकेतवे इति प्रियाया भवतीति
अधिकवीर्यतेति संधिसंमभिव्याहारकृता स्त्रीलं चित्तं
२५ ॥ स्मारं धनु र्यद्विधनोक्तिता स्यात्प्राप्तेन भूतेन चलत्स
लेखा पतद्भुवौ जन्म तदाप्यकर्मलीला चलत्तु चित्तबाल
भावं २६ ॥ यत्सारं सरसं बांधवः याचा स्या भैम्या प्राप्तेन
भूतेनास्यत्वं प्राप्तेनेत्यर्थः विधनात्यक्ता कलंकलेखा च
सकलंकं सैतन्नावभावो न यज्यत इति कलंकत्पागः तद्य
गं कलंकधनुषोर्द्वन्द्वं भैमीश्रुवा जन्म प्राप भैमीश्रुत्प्रमित्य
र्थः कीदृशं जन्म लीलाया विलासेन चलत्त्वं परिस्पदित्वं वि
नोदेन विभ्रमवत्त्वं वा तत्रोचितो बालानां लोभभावः सत्ताय
त्र जन्मपदी तलीला चापलोचितो बालभावः शिष्टत्वं यस्य
तत् २६ ॥ इष्टुत्रयेणैव जगत्रयस्य विनिर्जयात् सुष्ठमया सु
गेन शेषाद्विवाणी सफलीकृतेयं प्रियादृगं भोजपदेभिषि
ष्ट २७ ॥ वाणत्रयेणैव जगत्रयस्य विजयात् त्रिष्वयोजन
त्वेनावशिष्टादयं द्विवाणी वाणद्वयी सुष्ठमया सुगेन कामे
न प्रियानेत्रकमलस्थाने अभिषिच्य सफलीकृता २७ ॥
सेयं सुदः को सुमचापयष्टिः सरस्य सुष्टिग्रहाणार्हमथा न
नोतिनः श्रीमदपंगमुक्तां मोहाययादृष्टिशरीरं च दृष्टिं २८ ॥
सेयं भैमीकां सस्य सुष्टिग्रहाणयोग्यमथ भायाकोमलाकस
मविकारचापयष्टिः याकांतिमत्कटाक्षमुक्तां दृष्टिशरीरं सुह

वृष्टिं श्रंसाकं मोहाय विस्तारयति चापयति रपि कदाह
 भागपयंतमुष्टिमुक्तांशरवृष्टितनोति २५ ॥ आचूर्णितं
 पद्मलमतिपद्मं प्रांशुयति स्यैत्यजितासुतांशु अस्याइवा
 स्याच्चलदिंदनीलगोलामलश्यामलतारतारं २६ ॥ आ
 चूर्णितं विकासविसृत्तत्वरं प्रांशुयति अधिककांतिकं धाव
 ल्यजितं चंद्रं धावत्यजितपीयूषकांतिकं वारस्यानि पद्मा
 एष्यविद्यंते इति पद्मलं सिध्मादित्वाहः भूमनिंदाप्रशं
 सासुनित्ययोगेति शायने संसर्गेति विवक्षायां भवंति मत्र
 वादयः चलदिंदनीलगोलामलवदमलं श्यामलं नद्या
 तारतारं च उच्चलोच्चलं च मुक्तामुद्धौचतारः स्यादित्यमरः
 श्यामलं च तत्रारं च श्यामलतारमीदृशं तारं मध्यगोलकं य
 स्यतदित्यिह श्यामलतारा महती वर्तलावाता राकनी
 निकायस्येदृश्यमस्यानेत्रकमलं अस्यानेत्रकमलमिव क
 मलमपि विकस्वरं कोसरोयेन मधिककांतिकं समानांतर
 राभावात्परस्परमेव सादृश्यमिति भावः २७ ॥ कर्णोत्पले
 नापि सुखं सनायं लभेत नेत्रकतिनिर्जितेन यद्येतदीयेन
 ततः कृतार्थास्त्वचद्वषी किं कुरुते करंगी ३० ॥ यद्येतदी
 येन भैमी संबंधिना भैमीनेत्रकांतिनिर्जितेन कर्णोत्पलेना
 पिसनायं यत्तं सुखं करंगी प्राप्नुयात् ततस्तलोभात्कृता
 र्थासतीस्त्वचद्वषी किं कुरुते नेत्राभिमानं त्यजतीत्यर्थः
 ३० ॥ त्वचः समुत्पाद्यं दलानि रीत्या मोचत्वचः पंचषष्पादना
 नां सारैर्गृहीतैर्विधिरुत्पलौद्यादस्यामभूदीदृशान् रूपशि
 ल्पी ३१ ॥ कदलीत्वचः पंचषोत्पादनानां प्रकारेण त्वचो
 दलानि समुत्पाद्योत्पलसमुद्गाह्यहीतैरुत्कृष्टांशैरस्यांभे
 स्यान्नयनरूपनिर्माता विधिरभूत् पंचषामोचत्वचउत्पा
 द्यततः सारभूतांश्चेतनामादायनेत्रयोः स्वेततां व्यधत्ततत्प्र
 कारेणैवोत्पलानामपि दलरूपास्त्वचो निरस्यततः सारभू
 तं श्यामलमादायनेत्रयोर्व्यधत्ततत्प्रर्थः ३१ ॥ चकोरनेत्रेण

नै.
ष.स.
ही.
एध

दृगुत्पलानानि मेघयंत्रेणाकिमेघकृष्टः सारः सुधोद्गारम
यः प्रयत्नैर्विधातुमेतन्नयने विधातः ३२ ॥ चकोरनेत्राणा
मेणदृशासुत्पलानांचैषः प्रसृतोद्गाररूपः सोमोभेम्पानेत्रे
विधातुं विधातः प्रयत्नैर्निमीषियंत्रेणानिमीलनमुक्तली
भावाव्यपीडनोपायेन किंकृष्टः गृहीतः इत्यादेः सारोयंत्रे
एनिष्पीश्रयथादृश्यते तथा ब्रजकालनिपीतचंद्रांस्तानां
चकोरनेत्रादीनामपि सारोनिमेघाव्ययंत्रेणैव निष्पीश्रभै
मीनेत्रद्वयं विधातुं गृहीत इत्युत्पद्यते ३२ ॥ अणीकृता
किंहरिणीभिरासीदस्याः सकाशात्त्रयनद्वयश्रीः ध्रुवोऽग्रे
यंसकलाबलाद्यत्राभ्योनयात्सभ्यतविभ्यतीभ्यः ३३ ॥
अस्याभेम्पाः सकाशात्कुरंगीभिर्नेत्रयुग्मलक्ष्मीः किं अणी
कृतासीत् यतो नयाभेम्पात्रस्यंतीभ्यः ताभ्यो हरिणीभ्यो ध्रु
वोऽग्रेण ध्रुवां सग्राह्यादकत्वादयोऽग्रेण यस्यांतथा सकला
सविलासामंष्ट्राणांचैयं नेत्रश्रीबलाद्गृहीता यत इयंत्रस्तज्ज
रंगलोचना उन्नमोर्णोऽप्यधमर्णादेवमेव स्वद्वयं ध्रुवोऽग्रेण च
जगणोद्विजगणेवातया सकलं सद्बुद्धिं बलात्कारेण दृष्टा
ति ३३ ॥ दृशोकिमस्यासुपलस्वभावेन हरमाक्रम्यमि
थोमिलेतां नचेत्कृतः स्यादनयोः प्रयाने विज्ञः अवकृपनि
पातभीत्या ३४ ॥ अस्याभेम्पास्तत्तलस्वभावेलोचने हरम
धिकमाग्रीवावदुग्राक्रम्यान्प्रांतिं किमिति न मिलेतामपि
तमिलेतामेव अनयोर्दृशोः प्रयाणे अवसीपवकृपौतयो
र्निपातः ततोभीत्या कर्त्रा विज्ञश्चेन्न कृतः स्यात् ३४ ॥ के
दारभाजाशिशिरप्रवेशात्पुण्याय मन्ये सतमं बुजिन्या जा
तायतस्तत्तज्जसमेत्तणेयं यतश्च तत्कोरकदृक्चकोरः ३५
केदारः शाल्यादिनिबद्धदेवं तज्जजातत्रोत्पन्नयोत्पलिन्याशि
शिरस्यशिशिरत्रोः प्रवेशात्पुण्याय पुण्यं प्राप्तं सतमिति म
न्येभावेन यतः पुण्यादियं भेमीतस्या उत्पलिन्याः ऊरुमेघ
वेत्तणे यस्याः सार्द्धदृशी जातायतश्च चकोरः तस्या उत्पलिन्याः

कोरकोपमनेत्रोजातः अन्योपिकेदागाद्यंतीर्थप्राप्यशि
 शिरोहिमेप्रवेशान्मत्वातत्सुएनेतमंजन्मलभते ३५ ॥
 नासादसीयानिलपुष्पतृणजगत्रयेव्यक्तशरत्रयस्य सा
 सांनिलामोदभगनुमेयांदधद्विबाणौऊसमायथस्य ३
 ६ ॥ असुष्ययमदसीयानासाकाशस्यतिलपुष्पतृण
 तद्गुणतृणमिति विधेयं कीदृशंजगत्रयेव्यक्तयथासां
 ल्यंनिरस्तंशरत्रयंयेन ईदृशस्यकामस्यावाशिष्टोद्विवा
 णौदधत्कथमेतज्ज्ञायतइत्यतग्राह स्यसितपवनपरि
 मलाधिक्यानुमेयांतत्रऊसमद्रूपवाणाभावेसुराभिःप
 वनःकथंनिर्गच्छेत् तस्मादस्तीतिगम्यतेइत्यर्थः ३६
 बंधकबंधभवदेतदस्यामुर्वेदुनानेनसहो जिहानं राग
 श्रियाशौशवयौवनीयांस्वमाहसंध्यामथरोएलोवा ३७
 भेस्याप्रथरोएलोवामुवचंद्रेणसहोदयत्त बंधकबंधभ
 वद्वंधकऊसमतल्पंभवदेतत्त्वमात्मानमरुणिसका
 त्याकृत्वाशौशवयौवनसंबंधिनीसंध्यांसंधोभवासंध्या
 तांकथयतिअहमेवसंध्येतिव्याचष्टेत्यर्थः संध्यापि
 चंद्रेणसहैवोदेतिरक्ताभवतिदिनरात्रिसंधौचभवति
 ३७ ॥ अस्यामुर्वेदोरधरःसुधाध्रुविवस्यकक्तःप्रतिविं
 वपपः तस्यायवाष्पीडुमभाजिदेशेसंभाव्यमानास्यत्
 विडुमेपि ३८ ॥ अस्यापषोधरोविवस्यमुर्वेदोःसुधाध्रुः
 सुधायांभवतीतिसुधाध्रुःप्रतिविंबोयक्तः अथवानक
 क्कइत्याह अथेतिप्रतीतरेतस्यचंद्रस्यलक्ष्मीःकांतिःडुं
 वृत्तमभाजि अप्रामुवानेवृत्तरहितेइत्यर्थः ईदृशेदेशे
 भवति अस्याधरस्यत्सालक्ष्मीर्विडुमेविशिष्टडुमेवि
 शिष्टडुमवत्यापिदेशेसंभाव्यमाना अतोवैलक्ष्ण्यान्नच
 द्रप्रतिविंवतानकक्केतिभावइतिकोचिदर्थान्तरंवाचत
 ने तदयक्तंमुवचंद्रस्यैवविवत्वेनस्येतिमुवचंद्रस्यैव
 वाक्यात्परामर्शोवक्तव्यःतस्यवृत्तहीनेदेशेकांतिरधर

नै.
ष.सं.
दी.
१५

स्यत्तसहृदोपीतिऊनोविशेषावगतिरितिस्मादप्रिसप
 वार्थः अस्यामुवेदोःसंबंधीसुधास्यानभूतोपरःविंवस्य
 विंवफलस्यप्रतिविंबासहृदोयक्तःरगमार्दवरसवत्त्वा
 दिमास्यात् अथवानयक्तःतस्यविंबीफलस्यदुमवतिर
 देशोद्यतिःलतासंबंधपत्रशोभमानत्वात् अन्यत्रगदिति
 विशीर्णमुक्त्वात् अस्याधरस्यत्तसाकांतिविंदुमेप्रवार
 लेकुमरहितेपिसंभाव्यमानानेनयक्तःप्रतिविंबभाव
 त्यर्थः ३८ ॥ जानेतिरगादिदमेतिविंवविंवस्यचव्यक्त
 मितोंधरत्वं द्वयोर्विशेषावगमात्तमाणांनामिभ्रमोभूद
 नयोर्जनानां ३९ ॥ अतिरगादत्यरुणिप्रःअत्यनुरगा
 सुदमेवेत्यधरमुद्दिष्यविंवविंवफलमितिजाने विंवफ
 लस्यचेतोधरादधरत्वंनूनत्वंस्यष्टं अनयोर्विंबाधरयोर्त्वं
 नाधिकभावलक्षणाविशेषग्रहणे अशक्तानांजनानां
 निविंबमधरश्चेति नाप्रिविभ्रमोव्याप्त्यसोजायते अथर
 स्यविंवनामविंवस्यफलस्यचविंबाधरनामयक्तं तत्रवि
 शेषदर्शनशक्त्यभावाज्जडाःकवयोधरेविंबाधरपदव्यव
 हरेतिविंबेचविंवपदमितिभावः ४० ॥ सथोपकंटाव
 धरोष्टभागौभातःकिमप्युच्चुसितोयदस्याः तत्त्वमसं
 भोग वितीर्णदंतदंशेनकिंवानमयापराहं ४० ॥ मध्य
 स्थोपकंटावधरमध्यरोवायाःसमीपभूतावधरोष्टस्यपूर्वा
 परभागौकिंचिदुच्चुसितोयतोभातःभासेने अथरस्यम
 धरोवास्यानंकिंचिन्निघ्नंतस्यासंदेशौकिंचिदुच्चाविति
 स्वभावस्तत्रेयमुत्प्रेक्षानतःत्वमसंभोगेदंतदशतविंड
 नेनमयाकिंनपराहं सत्कृतविंडनेनकिमुत्तुनताजा
 तेत्यर्थः ४० ॥ विद्याविदभेदसुताधरोष्टेत्तत्पंतिकत्यंत
 रत्नाभभाजः इतीवरोवाभिरपश्चमस्ताःसाव्यातवाकौ
 त्रकवान्विधाता ४१ ॥ भैस्याग्रधरोष्टेग्रंतरमध्यमेवर्त्त
 भंभजंतीतिमध्यमलाभभाजः ग्रंतरभेदभाजइतिपाठे

नै.
ष.स.
दी.
१७

त्रेमनागंशुलियंत्रणेव ५१ ॥ इयंभैमीसुसुमापरमशोभा
तस्याःसमाप्तौनिर्माणानंतरे अस्यामुवमन्नमयवेदसाकिं
विलोकितास्यात् यतोहेतोःचिबुकेर्दृष्टनिन्नेधुत्पुद्गवाधार
एजाता अंगुलियंत्रणेव अंगुल्याकृतानिष्पीडनमिवराज
ते ५२ ॥ प्रियामुवाभूयसावीहिमांशुर्जयत्ययंराजभयव्य
येन इमांदधारापरविंबलीलांतस्यैववालंकरचक्रवालं
५३ ॥ अप्रियामुवाप्रियामुवाभूत्वाचंद्रौराजभयस्यव्ययोप
गमत्तेनसावीसंजयति बालंमुग्धंप्रत्यग्रंवातस्यैवचंद्रस्यै
वरश्मिमंडलमिमोदृष्टमानामधरलीलांबभार वाग्रलामि
तिपृथक्चंद्रवातस्यैववारश्मिमंडलसत्पर्यमधरलीलांब
भारेत्यन्वयः ५४ ॥ अस्यामुवस्यास्तनसृणिमास्थोपार्णस्य
जित्वामहिमाहिमांशुं भूलत्मावेदं दधमिंदुर्भीलरत्न
तीयःत्वलयस्यभागः ५५ ॥ अस्याभैम्याःसृणिमास्थोहिमां
शुंजित्वास्थितस्यसृणिमवावस्याधिक्यमहिमानास्तका
काकथंनारित्वत्यर्थः शूरेवकलंकवेदंतद्वधानोयस्यमु
वस्यत्ततीयोभागोभालः अर्थमिंदुःत्वलुपुंसर्वोपसमेश
केमुवस्यत्ततीयोभागः चंद्रस्यार्थमतश्चंद्रान्तावमध्यक
मेवेत्यर्थ ५६ ॥ व्यधत्तथातामुवमद्यमास्यासंप्राजमभो
जकुलोविलेपि सरोजराजोसृजतोदसीयांनेत्राभिधाना
वतपवसेवां ५७ ॥ विरिंचोस्यामुवकमलेसकलेपिषद्य
कुलेसंप्राजमकरोत् राक्षोराजासंप्राद तन्नयनाख्योसरो
जराजोसरोजानोराजानो अदसीयांमुवसंबंधिनीसेवाम
तपवसंबंधात्कुरुतः ५८ ॥ दिवारजन्पोरविसोमभीते
चंद्रोवुजेनितिपतःस्वलक्ष्मी आस्येयदास्यानतदातयोः
श्रीरेकाश्रियेदंत्वकदानकांतं ५९ ॥ दिवाराज्योर्यथाक्र
मंसूर्यसोमाभ्यांभीतेचंद्रकमलेस्त्वशोभाभैम्यामुवेयदानि
तिपतःतदातयोश्चंद्रपद्मयोःश्रीर्नपकस्यप्रत्यतस्वश्रि
यात् इदंमुवकदाकांतंरमणीयंनग्राहितंसर्वदेवतो नत्ता

नां चास्त्राणां नोपेक्षौ राजदंताः राजन् श्रुतः स्वहृदयेषां ते श्रौ
त्रियाणां विभ्रमं यतो विभ्रति पते चत्वारोऽपि द्वेषरागादिभ्यो
सृजाः शुद्धिः तथा शुद्धाः संतो मुक्ता मोक्षं गता इति जाने ३९
त्यर्थोतरधनिः चोदात्तपुगः क्रमुको हृवाकः खपुरोऽस्य तं
फलमुद्धेगमेते चेत्पमरः ४६ ॥ शिरीषकोशादपि कोम
लायावेधाविधायांगमशेषमस्याः प्राप्तप्रकर्षः स्रज्जुमार
सर्गे समापयद्वाचिहृदत्वमुद्धो ४७ ॥ विधिः समस्तम
प्राप्त्यभैस्यावपुः शरीषज्जुमके सरपुंजादपि कोमलेनि
मीयस्रज्जुमारवक्तुसर्गेधिगतोत्कर्षः सन् प्रस्थावाचिहृ
दत्वमुद्धो कोमलत्वोत्कर्षितारतस्य समापयत् वाचोप्य
धिकं कोमलेनास्तीत्यर्थः ४७ ॥ प्रसूनवाणाद्वयवादि
नीसाकाचिद्विजेनोपनिषत्पिकेन अस्याः किमास्यद्विज
राजतोवानाधीयते भैक्षभुजातरुभ्यः ४८ ॥ साकाचित्
कामाद्वयवादिनी उपनिषद्वैम्याग्रास्यद्विजराजतोमुत्त
द्वादिप्रोत्तमा शुद्धिजेनपत्तिणा विप्रेणाचपिकेन कीदृशे
नतरुभ्यो भैक्षं भिक्षासमूहं भुजानेन किं वानाधीयतेपि
कादपिमधरभाषित्वमस्या इत्यर्थः ४८ ॥ पद्मोक्तसर्च
नमवेत्पलक्ष्मीमेकस्य विसोः अयणात्सपत्नी आस्येड
मस्याभजते जिताज्ञं सरस्वतीतद्विजिगीषया किं ४९ ॥
एकस्य विसोः अयणाद्वैतोः सपत्नी लक्ष्मी प्रमस्यात्क उप
विभागः सपवसमयस्यास्मातामीदृशी हृष्टानद्विजिगीष
या किं वाणी जितकमलमस्यामुत्वेडं भजते ४९ ॥ कंटेव
संती चतुरायदस्याः सरस्वती वादयते विपंची तदेव वाग्भू
यमुत्वेमगाद्याः श्रोतः श्रोतौ याति सुधारसत्त्वं ५० ॥ अ
स्याः कंटीवसंती विचक्षणावाणी वीणां यद्वा दयते तदेव वा
दनं मगाद्यामुत्वेवाग्भूय अवाक्यं कथं वा श्रोतः कर्णे
अस्मत्तरसत्त्वं भजते ५० ॥ किलोर्कितास्यान्नावमुन्नमय
किं वेधसेयं मपम समाप्तौ धृत्पुद्गवायश्चिबुके चकाराणि

नै.
ष.सं.
टी.
१६.

सोहेतोः करकवहु नानां कटिनानां चंद्रिकाणा मीषहीर्षे
यद्वाचनानां चंद्रिकाणां तेषु विंदु मुक्तिरूपे पुनः पुनः तेव
होतस्मादीषायते पुनः कीदृशे पुरः सरंतीति पुरः सराणि
तानि च तानि स्वस्तानि च पुरः सरस्वस्तानीह शानि पृषति
द्वितीयानियस्य तत्पुरः सरस्वस्तस्य षड्वितीयं अयमर्थः चं
द्रिकाणां केचिद्विंदवः पूर्वपतितः संतः अथस्तनदंतपंक्ति
प्रायाजाताः पुनस्तासामेव चंद्रिकाणां सुपरिभागसंलग्नाः
पुनः पुनश्चंद्रिकाद्वारेण कटिनीभूताः अतएव शनैर्ल
बमानतया किंचिदायताये विंदवस्ते उपरिदंतपंक्ति प्राया
जाता इति यथा च नाना मपि पटलांतलं विनो विंदवः केचि
त्पतंतिकेचित्तत्रैवलंबमाना ईषदायता भवन्ति च न शृङ्गा
र्यद्योत्पोर्यः केचिद्विंदु इंदुमित्यनेन पतिता विंदवो दृश्ये
ते पुरः सरस्वस्तेत्यनेन पतंतो विंदवः कथयंतितत्रोपप
त्तिर्विद्वद्विचाराणीयानां सांक्रमल्यमतीनां शास्त्रि रस्ती
त्युदासितं धध ॥ संयंमदेतद्विरहातिं सूक्ष्मांतमी विभात
स्य विभाति संध्या महेंद्रकाष्ठागत राग कंत्री द्विजै रमीभिः
समुपास्यमाना धध ॥ समयेषाया विरहपीडातया सूक्ष्मा
सैव तमीग्रंथकाररात्रिः तस्या विभातंतस्य संयंभैमी संध्या
विभाति कीदृशी महेंद्रकाष्ठां प्राचीं दिशं गतस्य रागस्य
कंत्री महेंद्रस्य काष्ठा मुत्कर्षगतो योगो नुरागस्तस्य कंत्री
च काष्ठा मुत्कर्षे स्थितो दिशि द्विजै र्मीमांसे दंतै समुपास्यमा
ना धध ॥ राजौ द्विजानां मिह राजदंताः संविभ्रति श्रोत्रि
यविभ्रमं यत् इह गरागादिस्तृजा वदाता सुत्वारपते तद्वै
मिमुक्ताः धध ॥ इह द्विजानां दंतानां पंक्तौ राजदंता दंता
नां राजानः राजदंतादि सुपरमिति परनिपातः यद्यस्मात्
श्रोत्रियविभ्रमं श्रेष्ठविलासं धारयन्ति ततो हेतोरुद्देगानां
क्रमकानां रागः तदादिना मृजामार्जनं तयानिर्मलापते
चक्षारोपिराजदंता मुक्ता मीर्तिकानिजने अथ च द्विजा

तरभेदभेजंतीतिर्दृशोविद्याः कतिविलसंतिदृतीवनिरल
 सोविधानाकौतुकवान् ताविद्यारोवाभिरजीगणान् ग्रथरे
 हिस्तुत्सरोवाः स्वाभाविक्यः धर ॥ संभुज्यमानाद्यमया
 निशांतेस्वमेनुभूतामथराथरेयं श्रीमलावाणपरदस्यदे
 त्यंकयंमयैवप्रतिपद्यतेवा धर ॥ इयंमथराथराभैमीम
 यानिशांतेप्रातःस्वमेसंभुज्यमानानुभूतादृष्टा इत्यमसीम
 निरवधिलावाण्यस्यतादृशोरदस्यदोष्टोयस्यास्मा इयं
 भैमीमयैवकथंप्रतिपद्यतेवा प्राभातिकः स्वमः सद्यः फ
 लंदर्शयतीतिममप्रातिजातैवेत्यर्थः धर ॥ यदिप्रसादीक
 रुतेस्रथांशोरेषासहस्रांशमपिसितस्मि तत्कौमुदीनांक्र
 रुतेतमेवनिर्मच्यदेवः सफलंसजन्म धर ॥ एषाभैमीमंद
 हासस्यसहस्रांशिमपियदिप्रसादीकरुते श्रुतग्रहेणाददा
 नितत्रमेवसहस्रांशनिर्मच्यनीराजयित्वा सचकल्कनेकौ
 मुदीभिः साधनभूताभिः पूजयित्वेत्यर्थः सचंद्रः कौमुदीनां
 जन्मसफलंकरुते एतन्नीराजनाकरणेनसफलंकरुते
 इत्यर्थः सहस्रांशिमिति सहस्रं चासावंशश्च सहस्रतमो
 शः सहस्रांशउच्यते यथात्रिभागशेषास्यथावागुडमि
 आधानागुडधानादिति धर ॥ चंद्राधिकैतन्नावचंद्रिका
 णांदरायतंतत्किरणान्नुनानां पुरःसरस्वरूपेष्वितीयं
 रंदावल्लिहंतिविंडुहंते धध ॥ चंद्रादधिकंचंद्राधिकं
 एतस्याभावमेतन्नावचंद्राधिकंचतदेतन्नावच चंद्राधि
 कैतन्नावेतस्यचंद्रिकातासांकीदृशीनांनुनानांनिविडानां
 विंडुहंतेविंडुसमूहोरंदावल्लिहंतिवतंप्रकिद्वयमिवाचर
 तिकीदृशंतत्किरणान्नतोभावचंद्राकिराणंदराणंतस्मादे
 तोः दरायतमीषहीर्चं अथवाचंद्राधिकैतन्नावचंद्रिका
 णामेवचनानांमेचानांतज्ञादृशयत्किराणंतस्मादीषहीर्चं
 यद्वा तस्यचंद्रस्यकिरणान्नेजसोहेतोः करकवद्वनानोक
 टिनानांचंद्रिकासमीषहीर्चंयद्वा तस्यचंद्रस्यकिराणांनेज

यत्ते चंद्रपद्माभ्यां स्वस्वकांतिः पर्यायेणैतत्प्रवेनिदिप्यते
इति ५५ ॥ अस्यामुत्तमप्रतिविंबमेव जलाश्रुताताम्
ऊरुश्चमित्रात् अभ्यर्चयन्नः खलपद्मचंद्रौ विभूषणं याचि
तकंकटाचित् ५६ ॥ ताताजनकाजलात्मकाशात्पद्मसू
या सदृशात्वेन मित्राहर्षणाश्चंद्रश्च भेमीशुत्वशोभाप्रतिवि
ंबं विभूषणं याचितकंकटाचिदभ्यर्चयन्नः खलजले प्रति
विंबोजलक्रीडादिभिरुयाहृष्टिकः नतबुद्धिपूर्वं जले प्रतिवि
ंबावलोकनंतस्य निषिद्धत्वात् ५६ ॥ अर्काय पत्ये खलति
ष्टमानाभृगौर्मितामदिभिरंबुकेलौ भेमीशुत्वस्य प्रियमंबु
जिन्योयाचंति विस्तारितपद्महस्ताः ५७ ॥ पत्ये सूर्योयतिष्ट
मानाग्रात्मानं प्रकाशयन्त्यः प्रकाशनस्येयाख्ययोश्चेत्या
त्मनेपदं स्त्रायन्नेत्याशपांस्तोऽस्मान् इति संप्रदानसंज्ञायां
चतुर्थीर्द्रुशः पद्मिन्यः प्रसारितपद्महस्ताः सत्यः जलको
लौ भ्रमरैरेवादिभिर्मितां प्रमितां हंष्टामित्यर्थः भेमीशुत्वस्य
शोभायाचंति उभयपदीधातुः ५७ ॥ अस्यामुत्तमप्रतिविजि
त्यनित्यस्य धीमिलतर्जुं ऊमरोषभासा प्रसस्य चंद्रः खलनस्य
मानः स्यादेव तिष्ठत्यरिवेशपाशः ५८ ॥ मिलंती ऊं ऊमरो
षभायस्येदृशेन भेम्यामुत्तमप्रतिविजित्यनित्यस्य धीचंद्रो बला
द्वध्यमानः तिष्ठत्यरिवेशपवपाशो यस्येदृशः स्यादेव ५८ ॥
विधोर्विधि विंबशतानिलोपं लोपं ऊं हरात्रिभुमासिमासि
अभंगुरा श्रीकमिमंततस्यामुत्तमप्रतिविंडमास्यापयदेकशेषं ५९
विधिर्मास्यमास्यमावस्यानिशासु चंद्रस्य विंबशतानिलं स्वा
लत्वा लम् - छेदने प्रभीक्ष्णं गुल्लुकारात् क्वाचग्राभी
क्ष्णं हे भवत इति वक्तव्यं भजते स्वयमेवेति अभंगुराभंजभास
मिदोक्तं रचु अभंगुरा श्रीर्यस्येदृशसस्या भेम्यामुत्तमप्रतिविंडमेकशे
षमास्यापयत् यथाशब्दशब्दस्वभावाणामेकशेषपक्वविभ
क्ताविति स्वभावाणां शाब्दाणामेकशेषो भवति अन्ये च लुप्यंते
शिष्टपदवाच्यः सर्वेषामर्थशब्दमाभिधेयं पदमेकशेषं कृतौ

नै.
प.स.
ही.
१८

मुखचंद्रपदसर्वचंद्रकांतिंविभतीतिभावः ५५ ॥ कपो
 लपत्रात्मकरात्मकेतुर्भूम्योजिगीषुधनुषाजगति इहा
 वलं व्याप्तिरतिमनोभूरज्यद्वयस्योमफनाथरेण ६० ॥ क
 पोलासिचितपत्ररचनातृप्रात्मकरादेतोःसधजाभूम्य
 धनुषाजगतिजिगीषुःअथरेणमफनावसंतेनरज्यद्वय
 सःअनुवक्तसावःवयसिजातोवयस्यः तथाअथरेणभोमे
 नमफनामैरेयेणारुणीभवद्वयस्यसुर्दृशःकामःरति
 प्रीतिंनिजप्रीतिंनिजाप्रियांवावलंवेहभैम्यामस्ति ६० वि
 योगवाष्पाचितनेत्रपद्मस्यार्पितोत्तर्गपयःप्रसूनौ क
 णौकिमस्यारतितत्पतिभ्यानिवेद्यपुष्पौविधिशिल्पमीदृ
 कं ६१ ॥ वियोगस्यवाष्पतेनाचितनेत्रकमलव्याजेनदत्तं
 दानजलंमुष्पंचययोःतावीदृशौ अस्याभैम्यार्दृग्विधिशि
 ल्पविधिशिल्पभूतौकणौरतिकामाभ्यांदेवौनिवेद्यपुष्पौ
 किं रतिकामाभ्यामितिचतुर्थीनिवेद्यतेइतिनिवेद्यौनैवेद्य
 रूपेणशुक्लौकिमुदत्पर्यः अथवाविधिनिर्माणनिवेद्य
 पुष्पौब्रह्मणाभैमीसर्गप्रारंभेकणौनिवेद्यतयाहृष्टावित्य
 र्थः ६२ ॥ इहाविशयेनप्रयातिवक्रःशास्त्रोच्चनिष्पन्दस
 थाप्रवाहःसोम्याःअवःपत्रकगोप्रणालीरेविवथावत्यनु
 कंदकूपे ६३ ॥ अतिवक्रोत्पंगुपट्टार्थककोडबोधश्चान्द
 जश्चशास्त्रोच्चनिःस्पंदसथाप्रवाहःयेनमार्गेणास्याःकंदकू
 पेअविशत् समार्गोस्याभैम्याःअवःपत्रकगोताडंकद्वयेप्र
 णालिकायारेविवकंदकूपसंभ्रावंधावति अयमर्थः यादृ
 शीवप्रणालिकातादृशपवप्रवाहोभवति अत्रचताडंकप्र
 णालिकेकंदलाकारद्वाद्वके अतस्तत्रगच्छत्यवाहोपिवक्रो
 यक्तइति अथवायादृशःप्रवाहस्तादृशोमार्गोपिभवति
 अत्रचप्रवाहोवक्रःकंदकूपंप्राप्तः अतस्तन्मार्गोपिवक्रताड
 कयगमप्रणालिकेवकंदकूपेअविष्टइति इवशब्दोत्तुनमि
 त्थर्थोउत्प्रेक्षायां ६४ ॥ अस्यायदष्टादशमंविभज्यविधाःअ

तीदधत्तर्धशर्ध कर्णोत्तरुत्कीर्णगभीरलोचः किंतस्य
 संख्येवनवानवांकः ६३ ॥ अस्याभैस्याः कृतीश्वरोप्र
 सादृशविद्याः खंडयित्वा अर्धमर्धनवनवदधत्तः कर्ण
 मधोत्कीर्णगभीरलोचायत्रेदृशोनवांकः तस्यैवीधस्य
 संख्यानवाकिं नवांकपदेत्यर्थः कर्णमधस्थिताहिरे
 खानवांकरोवासदृशीभवतीतिनचप्रतिष्ठादर्शनाद्भुयो
 योगः एकंपदंतेत्यर्थेनवायद्यानहि ६३ ॥ मन्येमुनाक
 र्णालतामयेनपाशद्वयेनस्त्रिडरेतरेण प्रकाकिपाशंव
 रुणंविजिग्येनंगीकृतायासततीरतीशः ६४ ॥ स्त्रिडरे
 तरेणभंगुरेणस्वयमेवस्त्रिचतेइतिस्त्रिडरेविद्यभिदि
 स्त्रिदेः ऊरुचुप्रमुनाकर्णालतारूपेणपाचद्वयेनकृत्वानं
 गीकृता अप्रामाग्रायासस्यनतिर्विस्तारोयेनसः प्रनेगी
 कृतायासततिः कामः प्रकाकिपाशंवरुणंविजिग्येइति
 मन्ये अनायासेनजितवानित्यर्थः वरुणास्त्रिडरेकपाशः
 अयंत्वस्त्रिडरपाशद्वयवानित्युत्कर्षः ६४ ॥ आत्मेवता
 तस्यचतुर्भुजस्यजातश्चतुर्दोरुचितः स्मरोपि तस्याप्रयो
 कर्णालतेध्रुवोज्येवंशद्वर्गशोचिपिटौकिमस्याः ६५ ॥
 जनकस्यविसोरत्मेवस्वरूपमेवजातः स्मरोपिचतुर्वा
 जरुचितः आत्मेवपुत्रनामासीतिश्रुतेः तस्याप्रयोः का
 मचाप्रयोध्रुवोः कर्णालतेज्ये अस्याभैस्याचिपिटौकर्णो
 तयंयीवंशत्वंगंशोकिंप्रत्यंचांतभागः किं ६५ ॥ ग्रीवा
 दुतैवावदृशोभितापिप्रसाधितामाणावकेनसेयं आलिं
 ग्यतामप्यवलंबमानासदृपताभागावल्लोर्धकाया ६६
 सेयंग्रीवाश्चर्यकारिण्येवअवदृशोभितापि अवदृना
 निप्रप्रदेशेनशोभितापिमाणावकेनार्धहारेणालंकृता
 अवदृचीवाहककाटिका अर्धहारेमाणावकइत्यमरः अ
 यचावदृशोभिता अवाल्लंलंकृतापिमाणावकेनवाले
 नप्रसाधितेतिविरोधः अथचयाग्रीवाआलिंग्यतांआलिं

ने.
ब.स.
टी.
१५

नयोग्यतां दृष्ट्यापि सङ्घटनाभागाविलोर्धकासमानं रूपं
यस्य समरूपः तस्य भावः तज्ज्ञानां भजतीति सङ्घटनाभागे
श्रीविलोर्धक उपरिभागो यस्याः सा अथ च श्रीलिंगो म
दंगा विशेषः तथा ऊर्ध्वकश्च यदङ्कं सदंगा सुरदा भेदा म
क्यालिंगोर्धकास्यः हरीतक्या कृतिरुत्प्रेक्ष्यो यवम
धनयोर्धकः श्रीलिंगश्चैव गोपुच्छ इति श्रीलिंगतां द
धती सङ्घटनाभागाविलोर्धकोति विशेषः ६६ ॥ कवित्व
गानप्रियवा दसत्या तस्या विधाता व्याधिताधिकं दे रोवा
त्रयस्या समिधा दमीषां वासाय सोयं विवभाजसीमाः ६७
गवित्वं गीतं प्रियवचनं सत्यं च पतन्त्यस्या भेदा अधिकं
दं कं देवि भक्त्यर्थे व्ययी भावः विधातानिरमासीत् श्रीमीषां
कवित्वादीनां वासाय सोयं विधाता रोवात्रयस्या सव्याजेन
सीमा मर्यादा विभाजितवान् कं दे स्वाभाविकं रोवात्रयं
भवति तत्रोत्प्रेक्षारोवात्रयेण हि चत्वारि स्थानानि भवे
ति ततः कवित्वादीनां चत्वारि मापि रोवात्रयेण चतुःसी
मा विभागः कृत इति भावः ६७ ॥ वाङ्मयि याया जयतां म
णालं दं दे जयो नाम न विस्रयो सिन् उष्ट्रेस्तनश्चित्रमसु
ष्य भग्नस्य लोकते निर्व्ययनं यदंतः ६८ ॥ प्रियाया वा
हस्यणालं जयतां दं दं कलहय गमयोः दं दे उभयोर्जयो भ
वत्येव नाम निश्चयो वाक्को द्विद्वा दे कस्यणालं जयो कक
प्रवनात्राश्चर्यं अथ वा दं दं क दे जयः पादिको भवत्येव
असिं जयेन विस्रयः ततश्च उष्ट्रेश्चित्रं अतिचित्रं भग्नस्य
पराजितस्य वृद्धितस्य चासुष्यस्यणालस्य मध्ये निर्व्ययनं
व्ययनस्याभावः अभावे व्ययीभावो निर्मलिकवत् तथा
रं प्रंचयदा लोकते पराजितो हि सव्ययो भवति इदं च नि
र्व्ययनमिति महदाश्चर्यमिति भावः छिद्रं निर्व्ययनं रो
क इत्यमरः ६८ ॥ अजीयता चर्तं शुभं यनाभा दोभ्यां म
सालो किल कोमलाभ्यां निःसृज्यमाते च नं पंकमस्तन

नीलनाकीर्तिमुत्तममये १५ ॥ शुभमस्यविद्यतेइतिमु
 भेयःग्रहेषुभमोयं आवर्तद्वयमुभयनाभिर्यस्याःसात
 स्याःकोमलाभ्यांभुजाभ्यांमृणालमजीयतजितंतनमृणा
 लानिविडपंकमृत्तिकातूपासुपूतीसु प्रकीर्तिमुनिःसु
 त्रंमृत्राद्यवस्थातोनिर्गतंनिर्व्यवस्थंनान्तेकाकाश्रातपवे
 त्यर्थः अथचनिश्चितंमृत्रंतंतयस्यमृणालस्यनिर्निश्चय
 निषेधयोःमृत्रंतंतव्यवस्थायोरित्यमरः १५ ॥ रज्जुनाव
 स्यांगुलिपंचकस्यमिषादसौहैंगुलपञ्चमृणे हैमैकपुंवा
 ल्तिभिश्चुडपवांप्रियाकरेपंचशरीस्मरस्य ३० ॥ रज्जुभ
 वत्रावास्यांगुलिपंचकस्यस्यमनादिगुलेनरज्जोहैंगुलः
 पञ्चपवत्तृणःतद्वृषेप्रियाकरेहैमैविकारोहैमःएकश्चा
 सौपुंवाश्चहैमएकपुंवायस्यास्माविश्चुडानिपवाणिग्रं
 थयःसंधिरेवाश्चयस्यास्मात्तदृशीस्मरस्यपंचशरीविद्य
 ते ३० ॥ अस्याःकरस्यर्थनगर्थिःअद्विर्वालत्वमापतवल
 पल्लवोयः भूयोपिनापाधरसास्यगर्वज्वलंकथंवास्तन
 सप्रवालः ३१ ॥ करस्यर्थनगर्थयतिगृध्रतीतिवाकर
 स्यर्थनयार्थिनी दृभ्रप्रभिकांक्षायांगर्थप्रभिकांक्षायांवा
 ईदृशीअद्विःशोभायस्येदृशोयःपल्लवःवालत्वंपूर्वत्वं
 शोशवंचप्रापतवल्लपुनरप्यधरसादृश्याहंकारंज्वलंक
 थंवासपल्लवःप्रवालोनारु प्रवालोल्लुकीदंडेविडुमे
 नवापल्लवेप्रकर्षेणवालोल्लुःप्रवालःपल्लवश्चकर
 स्यर्थनादेवर्वालत्वंप्राप अथरस्यर्थयाप्रवालःकथंना
 लित्वत्यर्थः ३१ ॥ अस्यैवसर्गायभवत्करस्यसरोजस्यसि
 र्ममहस्तलेवः इत्याहवेधाहीरणेक्षणायांकिंहस्तले
 एवीकृतयातयास्या ३२ ॥ भवत्याःकरोभवत्करःतस्यस
 र्वनामोहनिमात्रेसर्वपदस्यपुंवद्भावः अस्यैवभवत्करस्य
 स्रष्टयेकमलस्यसिर्ममहस्तलेवाहस्ताभ्यामद्वयंमुम
 धमस्यांभेस्यांहस्तेभाग्यरेवीकृतयातयासरोजस्रष्ट्या

वेधाः किमाहस्मकरोभागपलदाणंपञ्चविंशतिविधायेवंकथ
यतिस्मपञ्चनिर्माणाभ्यासेनत्वत्करसंहिक्तवानस्मीति
भावः ७२ ॥ किंनर्मलायाममसेयमस्याहृष्याभितोवाङ्
लतामृणाली ऊचौकिमतस्यत्तरंतरीपेसरोषमशुष्यत्त
रबाल्यवारः ७३ ॥ समनर्मलीलांददातीतिनर्मदादेवा
चतद्दृष्यायाग्रस्याभेस्याग्रभितउभयतोदृष्यावाङ्गलताकिं
मृणालीतथासरोषाणाकामाग्निनाशुष्यत्तरंबाल्यवाः
शैशवोदकंयत्रसासरोषमशुष्यत्तरवाःतस्याभेमीनर्मदा
याःऊचौग्रंतरीपेमध्यदीपेकिमुत्तस्यत्तः ग्रंतर्गताग्रापो
ययोस्तेग्रंतरीपेग्रीष्मांतपशुष्यमाणायानघामध्यदीपो
दयस्तदयोःमृणालावलीचककैवत्वत्तदीपोस्त्रियामं
तरीपमित्यमरः ७३ ॥ तालंप्रभुस्यादनुकर्तमेतावन्नान
सस्यौपतितंनतावत् परंचनाश्रित्यतर्हमहांतंऊचौक
शांग्याःस्वतएवतंगौ ७४ ॥ पतितंतालेफलंतावडस्था
नेनसस्यौसत्रिविष्टोद्गमनेनस्थिरीभूतावित्यर्थः अथा
नंपौरुषेतंत्रेसत्रिविष्टोद्गमेपिच ईदृशौकशांग्याःऊ
चौ अनुकर्तंनशक्तंपतितत्वादेवपरंचापतितंचतालं
महांतंतर्हमाश्रित्यतंगामितिशेषः अतःस्वतएवतंगौ
ऊचौअनुकर्तंनप्रभुइतिसंबंधःतर्हस्तमहान् इयंका
शांगीइत्यपिपिशेषः ७३ ॥ एतत्ऊचस्यार्थितयाचुटः
स्ययातस्यशास्त्रेमुनिदर्शनत्वं तस्माश्चशिल्पार्मणि
कादिकारीप्रसिद्धनामाजनिऊंभकारः ७४ ॥ भैमी
स्तनपवितयाशास्त्रेषुदृष्टान्तत्वेप्राप्तस्यचुटस्यतस्मात्ता
दृष्यात्प्रसिद्धानिर्गतांतामरणात्माणिकादिकारीऊंभ
कारःप्रसिद्धनामाजातःअलिंजरःस्यात्माणिकःमाणिक
शरवादिकारीत्यर्थः ऊंभकारःऊलालःस्यात् ऊंभा
धिकंमाणिकादिसद्भावेप्येतत्सार्थितयाचुटःशास्त्रेषु
निदर्शनत्वेनस्वीकृतःतत्कर्तःऊलालस्यापिऊंभका

वदतिप्रसिद्धिः नतमणिक्कादकारदतीत्यर्थः ७५ ॥ गुर्ध
 लयस्वस्वतमोदविंदुहृदाभमुक्ताफलफेनिलोके मा
 णिक्यहारस्यविदर्भसुधूपयोधरेरोहतिरोहितश्रीः ७५
 हारभेदायाष्टिभेदाहुस्वगुस्वार्थगोस्तनाः गुस्वालयानि
 स्वस्वतमोदविंदुहृदाभानिमुक्ताफलानितैः फेनिलः फे
 नोस्वास्तीतिफेनादिलश्चेतीलचुप्रत्ययः इहशोकउप
 रिभागोयस्येहशोभेमीपयोधरेस्तने मेचेचमाणिक्यहा
 रस्यनिरुपपदेमाणिक्यपमरागेवर्तते रोहितश्रीररुणा
 कांतिविंदुधनुः विंदुकांतिश्चुरोहितायते इन्द्रायधंशक्र
 धनुस्तदेवक्रजुरोहितं ७५ ॥ निःशोकसंकोचितपंकजो
 यमस्यामुदीतोसुखमिंदुविंवः चित्रंतथापिस्तनकोक
 यगमंनस्तोकमपंचतिविप्रयोगं ७६ ॥ अयंनिःशोक
 मुक्तालितकमलोसुखेदमंडलोस्योभेस्यामुदीतः उदय
 तिस्ततथापिऊचचक्रवाक्यकगमंइषदपिवियोगंविरहं
 चांतरंचनप्राप्नोतीतिचित्रं श्रंतीन्तानिवारणयनिःशो
 केत्यादिविशेषणं ६७ ॥ आभ्यांऊचाभ्यामिभऊंभयोः श्री
 रादीयतेसावनयोः कृताभ्यां भयेनगोपायितमौक्तिकौ
 तोप्रव्यक्तमुक्ताभराणाविमौयत् ७७ ॥ पताभ्यांगजऊंभ
 योः श्रीरादीयते अतयोः ऊचयोः रसौ श्रीस्ताभ्यामिभऊं
 भाभ्यांकादीयते यतस्ताविभऊंभोत्रासात्रिष्टुष्टमौक्तिकौ
 इमौऊचौतप्रकटमुक्ताधूषणौपराजितारत्नवस्तुगोप्र
 यंतिस्वामीतप्रकटमेवव्यवहरतीतिभावः ७७ ॥ कया
 प्रजाप्रसूतकोटिरधीययोरिमौतौतलयेतकचौचेत स
 र्वंतदाश्रीफलमुत्तदिसृजातेवहीमप्यधनानुलब्धे ७८
 शातंकोटयोयस्यवन्नस्यसशातकोटिः कराग्रेजाप्रसूतको
 टिर्यस्येन्द्रस्यययोः ऊचयोः श्रीप्यधीतौऊचौसर्वश्रीफलं
 विल्यफलंतलयेष्टेत् अनुकारयेष्टेत् तदातन्मदिसृ
 श्रान्तंरत्नवहीमापिस्त्रमपिवटवृक्षमपिलज्जुंजातं वस्तु

गत्याश्रीफलं न वदद्वत्तमर्हति अपित्विल्ववृत्तमेवेति
 अथचकराग्रेजाग्रतः शतं कोटयोद्भवं साव्यायस्यसोपि
 ययोरथीसोपि कुचौ सर्वे लक्ष्मीफलं तु लयाश्चेत्तदा उ
 त्तादिससद्वीमपि वरादिकामपि लब्धुं न जानते न यो भूमि
 त्पर्यः ७८ ॥ स्तानातटे चन्दनपंकिले स्तानातस्य यावच्च
 वमानसानां हारावली रत्नमय विधा राकाराः स्फुरन्ति स्रव
 लनस्य लोवाः ७९ ॥ चंदनेन पंकिले पिच्छिले स्तानातटे
 स्तानयो रतटः प्रपातस्त्वतदोद्भूतः निरवलंबस्वंसनद्वपः
 प्रदृशोतटः तत्र यावन्तो कवानो यावच्च वेसा कल्पे व्ययी
 भावः तस्य मानसानां जातस्य तस्य स्रवलनस्याधैर्यस्येत्य
 र्यः लोवा हारावली रत्नमय विधा राकाराः स्फुरन्ति ८०
 दीपो न मध्ये पिसतोदरेण यत्प्राप्यते नाक्रमणा वलिभ्यः
 सर्वो गच्छुर्द्वैतदं गराज्यविजृम्भितं भीमभवी हचित्रं ८०
 मध्ये पिदीपो न सतोदरेण वलिभ्यो रोवाभिश्चाक्रमणं यत्र
 प्राप्यते तदनाक्रमणं सर्वो गानां शुद्धिः सौंदर्यं यस्याः स्तान
 स्याच्चित्रं मद्राज्यविजृम्भितं अथ चेहभीमभविभयं करभू
 मोडुर्गो मध्ये पिसता उदरेण दीपो न सर्वेषां मंगानां स्वाभ्यमा
 त्यादीनां शुद्धौ स्ववश्यतायां सत्यामपि वलिभ्यो बलवद्भ्यः
 सकाशादाक्रमणं न प्राप्यते इति यत् तदंगहीनस्य राज्य
 विजृम्भितमिति चित्रं अथ मर्थः यो हि स्वयं प्रदीपाः प्रदीपा
 मेः शत्रुक्रतो परोध मध्ये पतितः स सर्वो न संपन्नै वलिभिरा
 क्रमिन्नेककः इदं चोदरमेवं विधमपि नाक्रम्यते एतदंग
 हीनराज्ये विजृम्भितं भयं करभुवोडुर्गस्यावष्टंभमात्रादिति
 चित्रमित्यर्थः ८१ ॥ मध्यंतत्तु कृत्यदीदसीयं वेधानद
 ध्यात्कमंतीयमंशं केन स्तनौ संप्रतियौ वने स्याः सृजेद न
 त्यप्रतिमो गदीमेः ८२ ॥ अस्या इदं मंदसीयं मध्यंतत्तु कृ
 त्सूक्ष्मं विधाय वेधानिर्मातां कमनीयमंशं यादिनदध्या
 त् तद्वीन्यं प्रतिमिमीते इति अन्येन प्रतिमायस्याः सेति च न

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

निचनैर्मध्यंचललावेचसूर्याचप्राणंगत्वादेकवज्रावः
तास्मिन्त्यक्तैः परस्परसंबद्धैः स्थिरैरपि संकामवीरो जैत्रो
जयनशीलपतदद्भुतं ८५ ॥ पुष्पाणि वाणाः कचमं
इतानि भ्रुवौ धनुर्भालमलं करिस्तुः रोमावली मध्यवि
भ्रूषाणां ज्ञातया पिजेतारतिजानिरैः पुनरुक्तोयंगता
र्थः ८६ ॥ अस्याः खल्वर्थयिनिबद्धकेशमहलीकंदेवप्र
तिबिंबवेषात् सरप्रशस्तीरजताक्षरेयं पृष्ठस्य लीहा
टकप्रहिकायां ८७ ॥ पृष्ठस्य ल्येव कनकफलकं तत्र
ग्रंथि तूपेणानिबद्धानां केशानां यामह्यः पुष्पाणि तासां
कंदेवसमूहातस्य प्रतिबिंबं तस्य वेषात् रजताक्षरा इयं
सरप्रशस्तिर्दृश्यत इति शेषः नायं मल्लीकुसुममाला
प्रतिबिंबः किंतु पृष्ठस्य लकनकप्रहोलीखिता रजता
क्षरमयी महनस्य प्रशस्तिरित्यर्थः ८७ ॥ चक्रेण विस्मं
काधिसत्स्य केतः पित्तजितं वीक्ष्य सुदर्शनेन जगज्जिगी
षत्यमुनानितं वमयेन किं डलं भदृशनेन ८८ ॥ पित्तः
विस्मोः सुदर्शनेन चक्रेण जितं विस्मं वीक्ष्य कामोनेन नि
तं वमयेन डलं भदृशनेन चक्रेण जगज्जिगीषति किं विस्मो
च्चक्रं सुदर्शनं अस्मत्तु इदं दर्शमिति विशेषः ८८ ॥ रोमा
वलीदंडनितं वचक्रेण गुणंचलावणजलंचवाला तारु
ण्यप्रस्य चक्रं भक्तं विभर्ति शंखे सहकारि चक्रं ८९
रोमावल्पे वदंडः नितं वपवचक्रं तेहे तथा गुणं सौंदर्या
दिकं सूत्रंच तथा लावण्यमेव जलं तारुण्यप्रस्य चक्रं
ऊं भक्तारस्य सहकारि कारणा सपूहंवाला विभर्तीति शं
खे ऊलालस्य ऊं भनिर्माणोदंडचक्रसूत्रसलिलादीनि
हि सहकारि कारणानि भवन्ति एवं तारुण्यप्रस्य ऊलालस्य
त्यर्थः ८९ ॥ अंगेन केनापि विजेत मस्यागवेष्यते किंच
लपत्रपत्रं न चेद्दिशो घादित रस्य देभ्यस्तस्यास्तकस्यस्त
ऊतोभयेन ९० ॥ केनापि वक्तुमनुचितेन अंगेन च लपत्र

स्याच्चत्यस्य पञ्चजे त्रंगवेष्टते किं गवेष्टणे मार्गे चुरादिः न
 चेद्गवेष्टते इतरस्य देभ्यः अन्यवृत्ताणां पञ्चेभ्यः सकाशादि
 शेषेण तस्याच्चत्यस्य पञ्चस्य कृतो भयेन कस्माद्भीत्या कम्पत्त
 तत्र अन्यपञ्चाणां कम्पो नास्ति अस्य तत्र कृतः स्यादित्यर्थः
 ५० ॥ भृच्चित्रलोवाच तिलोत्रमा साना साचोभाचय हुरु
 स्त्राष्टिः दृष्टान्ततः पुरयतीयमेकानेकासरः प्रेक्षाणको
 त्रकानि ॥ ५१ ॥ अस्याभृच्चित्रलोवाचित्रालोवारोमाव
 लिर्यस्याः साना साचतिलोत्रमा तिलपुष्पादप्युत्रमा कु
 रुस्त्राष्टिः रंभाकदलीचयतो हेतोस्तत इयं भेमी पक्वैवाने
 कासरसांचित्रलोवादीनां प्रेक्षाणि मित्रकोत्रकानि पुर
 यति ॥ ५२ ॥ रंभापि किंचिन्नयति प्रकांडेन चात्मना स्वेन
 न चैतद्दृष्टुं स्वस्यैव येनोपरि सादृश्याना पञ्चाणां जागर्ति न
 योश्च मेण ॥ ५३ ॥ रंभापि कदल्यापि स्वप्रकांडमपि नैव चि
 न्नयति न चिन्नेन विवक्ष्य जानाति पतस्या कुतश्च न चिन्न
 यतियेन हेतुना न यो कुर्वोश्च मेण स्वस्यैवोपरि पञ्चाणां ददा
 ना जागर्ति अन्योपि वादी प्रतिवादिनिपत्नालं वनं ऊरु
 ते इयं तस्वपरविवेकाभावात्परस्मिन्कर्तव्यमात्मानिक
 शोतीत्यर्थः ॥ ५४ ॥ विधाय सूर्यान् मधुसूरं चेत्सं चेन्नपोभिः
 स्वमसारभावं जाड्यं च नां चेत्कदली वली यस्तदायदि स्या
 दिदं सूरुचारुः ॥ ५५ ॥ अथ सूरसूर्यान् कृत्वा कंदस्य मस्त
 कसदृशस्याथेव तित्यात् यद्वा सूर्यान् मुपरि भागमथ सूर
 रं कृत्वा स्थूलमूलभागस्योपरि करणे क्रमोत्तीर्णतानव
 स्यात्प्रभागस्याथः करणपदोरुसां भवतीति तपोभिरा
 तीयमसारत्वं मुंचेत्सेत वली योजाड्यं च पक्वोत्तशैत्यं सूर
 वित्त्वं च नां चेन्न गच्छेत्सेत कुर्वोस्ततस्तत्समयोचितशीतो
 स्यादित्यर्थं विज्ञात्रैकतशीतता तदा कदली दसूरुचारुः
 अस्या कुत इदं सूरुतद्वत्सूरुण्यदि स्यादपि यद्विशद्वेन पा
 दिकं भवनेन धोत्यते ॥ ५६ ॥ उरुप्रकांडद्वितयेततन्याः क

नै.
ष.स.
टी.
१२३

रः पराजीयतवारणीयः यत्कञ्जियाज्जडलनस्रलेनगोपा
यतिस्वमुवपुष्करं सः ॥ १५ ॥ प्रशस्तार्धं ह्यप्रकाशेऽहं हस्तं
भौवातयोर्द्वितयेन वारणसंबंधीकरः पराजीयतसकरः सं
वलनव्याजेन स्वमुवपुष्करं मुवकमलं मुवद्वपुष्करं च
लज्जया गोपायति तिरोधत्ते पुष्करं कारिहस्ताये वाद्यभोडमु
विपिचेत्यमरः ॥ १५ ॥ अस्यां मुनीनामपि मोहमोहे भृगुर्महा
त्यक्त्रुचशैलशीले नानारदाज्ञादिसखं श्रितोरुर्वा सो
महाभारतसर्गयोग्यः ॥ १५ ॥ भेस्यां मुनीनामपि मोहमज्ञा
नमनुगमांधतां च उहेतर्कयामि यतो हेतोर्महान् भृगुर्महर्षि
रधिको विस्तारश्च कचशैलौशीलयतीति तादृशः शीलस
माधोतत्र समाहित इत्यर्थः तथा सखं नानारदाज्ञादि नार
दाज्ञादोऽस्यास्तीति नारदाज्ञादि नानारदाज्ञादि नारदाज्ञा
दि तादृशं न भवतीत्यर्थः न समासो वा नानारदाज्ञादीति
तद्यानानाविधैरदैर्दैर्ज्ञादयंतीति च महाभारतस्य सृष्टौ
योग्यः समर्थः व्यासो मुनिः श्रितोरुः तथा महत्याभयाकांक्षा
सुरतसर्गयोग्यो वा सो विस्तारः श्रितोरुः विस्तारो विग्रहो वा
सः ॥ १५ ॥ क्रमोक्ततापी चरताधिजं चं हृत्ताधिहृत्तं विडुषी
किमस्याः अपि भ्रमी भंगिभिरावृतांगं वा सो लतावेष्टितकप्र
वीणां ॥ १६ ॥ अस्यां भेस्यां अधिजं चं क्रमेण पर्यायेणैव गोपु
स्त्यायेणैव गोपुन्यायेन क्रमेणालिङ्गनविशेषेण वा उक्त
तापी चरता हृत्ताधिहृत्तमालिङ्गनविशेषं विडुषी किं अथ
चापि ब्रमाणप्रकारैरावृतांगं वा सञ्चलतावेष्टितकेशालिङ्ग
नविशेषे प्रवीणा किं प्रियमनुकृतवह्नीविभ्रमावेष्टयंती
इतमिव सरलांगी मंदसीत्कातदीयं वदनमुदितलोवाक्रं
दमाचुंबनार्थं नमयति विनसंतीतलतावेष्टितं स्यात् रम
णचरणमेकं नोऽत्रिणक्रम्यति त्रुष्णसितमपरघादेनाश्रयं
तौ तदहं मिजमयभुजमेकं स्पृष्टोऽप्यपयंतीतलमिव कामि
नारं चं वनायाधिरोहं यदभिलषति नारी तश्च हृत्ताधिहृत्

छंमितादिलक्षणानि कान्मशास्त्रेषु दृष्टव्यानि १५ ॥ अहं
 धतीकामपुरंधिलक्ष्मीजंभद्विषहारा नवां विकानां चतुर्दश
 शीयंतदिहोचितैव गुल्फद्वयामायेदृश्यसिद्धिः १७ ॥
 अहंधतीवसिष्टस्यपत्नीजंभद्विषहाराः शचीनवां विकान
 वडर्गास्ताश्च तासामियंभैमीचतुर्दशी चतुर्दशसंख्यापूरी
 काचतुर्दशीतिथिश्चतुर्दशेत्यर्थः ततश्चास्यामुचितैव
 यतोहेतोरदृश्यसिद्धिः गुल्फद्वयोनामाहं धत्यादिसन्निधा
 ने अदृश्यसिद्धिर्यत्रैव चतुर्दशीतिथा वदृश्यसिद्धिर्जायते
 इति चागमसंप्रदायः गुल्फयोश्चानभिवाक्यत्वं सुलक्षणां १७
 अस्यापदेचारुतयाधिकेते अपेक्ष्यसौत्स्यालवभावभाजः
 जाताप्रवालस्यमहीरुहाणांजीमीमहेपल्लवशहलजिः १
 ८ ॥ इत्यतयाधिकावस्याः पादावपेक्ष्यसौत्स्यालूनत्वाल
 वभावलेशभावभजतीतिलवभावभाक् अथवालवभामी
 षत्कांतिमवभजतीतिलवभावभाक् तस्यतत्राणां प्रवालस्य
 पदेलवः पल्लवइति शब्दप्राप्तिर्जातेति जानीमहे १८ ॥ जग
 द्दधुसूर्यसूत्रपदार्थाद्येतयाथायिपदारविंदं तत्सोऽसिंह
 रपरगगरोर्द्वयंप्रवालप्रवलारुणोत्तर १९ ॥ एतयाभैमी
 जगत्कामिनीशिरःससौंदर्यमदात्यदारविंदं यदथायिच
 त्रिहितंतेषां जगद्दधुसूर्यां सोऽद्यस्मिन्सिंहरपरगः तेन रंज
 नैः द्वयंपदद्वयंप्रवालवत्प्रबलमत्यंतमरुणोत्ततोहेतोर्जात
 मिति शेषः १९ ॥ रुषारुणा सर्वगुणैर्जयंत्याभैम्यापदं श्रीः
 साविथेर्हृणीते भुवंमनासस्रलयद्यतस्माभ्रशारुणोत्तरपद
 भारिवभाति २० ॥ कोपेनारुणालक्ष्मीः शोभाचसर्वगुणै
 र्जयत्याः सर्वोत्कृष्टतया प्रकाशमानायाभैम्याः पदस्थाने च
 राणंच ब्रह्माणाः सकाशाद्दृणीते स्म पदं व्यवसिति स्थानत्रा
 णालक्ष्म्यां चि वस्तुसुसविधिस्तालक्ष्मीभुवमवंचयत् यतः
 सा श्रीरत्नं तारुणाभैमी चराणां भारिणी भाति २० ॥ यानेन त
 न्याजितं दंतिनाथोपादां ज्ञराजोपरि शुद्धपांसी जानेन शुभ

नै.
प.स.
दी.
सध

षयितं स्वमिच्छुनते न पुनर्नाकतरस्य रातः १०१ ॥ यानेन दंडया
 त्रयागमनेन वा जितं दंतीं क्षोपादपमन्त्र्यो परिशुद्धः पार्सि
 सुराणामश्वाद्भागः पाश्चात्पौराजावाय यो लौकरस्य नृपस्य
 नतेन शिरसात्मानं सेवायै त्वमिच्छुवर्तेते न जाने अन्योपि जि
 तगजपतिः परिशुद्धपार्सि सुराजाप्रस्थानेन राज्ञो शिरांसि
 नमयति तथेत्यर्थः १०१ ॥ कर्णादिदंतश्च दबाजपाणिप
 दादिनः स्वाविलतल्पजेतः उद्देगभागद्वयताभिमानादिहै
 ववेधा व्याधितद्वितीयं १०२ ॥ स्वस्याविलं यत्तुल्यं वस्तु काम
 पाशोत्पलबन्धकादितु स्वजेभृता दृशस्य श्रवणनयनाधरा
 करतलपदादिनः न पुंसकत्वं श्रद्धयताभिमानादस्माकं द्वि
 तीयो नास्ति वयमेव संहरादित्यहंकारादुद्देगयक्रोब्रह्मा इ
 हैभेभ्यो द्वितीयं कर्णाद्यं व्याधितभेमी कर्णादेर्भेमी कर्णादिरे
 वा सहृशो नान्यं इति भावः १०२ ॥ तृषारनिःशेषितमज्ञस
 र्गं विधातु कामस्य पुनर्विधातः पंचस्विहास्याञ्चिकरेषुभि
 त्वाभिदाधनामाधकरी सहृदा १०३ ॥ तद्दिननिर्धूलितं क
 मलसर्गं पुनः स्वष्टकामस्य स्वष्टः पंचसुसुवहचरणहस्तै
 र्वाधिकरणस्यैतावत्तु पंचत्वं विवदितं तेनाधिकरणैताव
 त्वेचेति एकवद्भावप्रतिषेधः अभावाभाविता शोभाभिदासा
 धकरी सहृशी पंचभ्यो गृहीताभिदासाधकरी तत्सहृशीत्य
 र्थः अन्योपि हि कृषीवलः स्ववीजनाशे अन्येभ्यो वीजानिभि
 दित्वा वपति तथेत्यर्थः १०३ ॥ पृष्पति याचद्भागानादिर्गता
 नृपाः स्मरार्ताः शरणोपवेष्टु इमे पदाज्ञे विधिनापि सृष्टास्ता
 वत्पपवांगुलयोत्रेखाः १०४ ॥ यावती गणनासां व्यायस्य
 तस्माद्दिर्गतात् स्मरार्तान् लपाद् इमे पदाज्ञे शरणोपवेष्टु मेघ्यंति
 तावत्पपवांगुलयोत्रेखाः पदाज्ञे विधिना सृष्टाः दिशोपि दश
 पदाज्ञयोरपि दशांगुलय इति भावः १०४ ॥ प्रियं नखीभूत
 वतो मुदेदं विधाद्विधिः साकदशोत्तमिंदोः पतत्पदस्य ससरा
 गमस्य सौभाग्यभांगं कथमन्यथास्य १०५ ॥ विधिः प्रियानख

भावं प्राप्तस्येदोरिदं साधकदशात्वं मुद्राव्यापत्तसाधीदशा
 यस्यासौ साधकदशः तस्य भावः साधकदशार्थं उन्नमावस्था
 साधकस्य गृहशाल्यं दशसंख्याकत्वं वा अस्येदोरन्यथासा
 धकदशात्वाभावे भैमीयपदव्याजसरागपञ्चयोर्वशीकरणा
 शक्तिः कथं स्यात् यदि चेद्दस्य साधकदशात्वं न स्यात् तर्हि
 हिंशत्रुवः पद्माः सरागाः कथं भवेयमित्यर्थः १०५ य
 शः पदांगुष्ठनावौ मुखं च विभर्ति पूर्णोऽचतुष्टयं वा क
 लाश्चतः षष्टिरुपैतवामंतस्यो कथं संभ्रुविनामनास्यो
 १०६ ॥ या भैमीयशः कीर्तिपदांगुष्ठनावौ मुखं चेति पूर्णो
 नुचतुष्टयं विभर्ति चतुर्थं कलाषष्टिश्चतः षष्टिः कला
 नोचतः षष्टिः तस्योतादृश्यामस्यो संभ्रुविभैम्यो कथं वा
 संनोपैत एकस्य हि चंदस्य षोडशकला भवन्ति अनया
 गणनया चतुर्णां चतः षष्टिः कला यत्कादृश्याः १०६ ॥
 स्रष्टातिविष्ठाविधि नैव तावन्नस्यापि नीतोपरियौवनेन
 वैदग्ध्यमथाप्यमनोभुवेयमवापितावाक्ययपारमेव १०७
 विष्ममतिक्रांता प्रतिविष्ठातादृशी विधि नैव स्रष्टातस्या
 ति विष्मत्वस्याप्युपरियौवनेन नीता ततोप्यतिरस्याजाते
 त्यर्थः कामेन वैदग्ध्यं कलासचातुर्थमथाप्यवाक्ययप
 रंस्तत्पगोचरत्वमवापिता १०७ ॥ इति सचिज्जरादरभ्ये
 नानावावधि वर्णयन् हरिणरमणीनेत्रांचित्रांबुधौ तद्वन्त
 रः हृदयभस्मोद्देलानंदः सखीवृत्तभीमजा नयनप्रिष
 येभावेभावंदधारधराधिपः १०८ ॥ एवं सनलः चिज्जराद
 रभ्यनवावधि नवाग्रवधयोयसिन्कर्मणि तथाप्यनांज
 रंगीदृशो वर्णयन् चित्रांबुधावाश्चर्यसमुद्दे स्रवमानोतः
 करणः हृदयपूरणो नोद्देलानंदो यस्य सः सखीपरिवृत्त
 भैमीनयनगोचरी भवनेभावमभिप्रायं वभार भावो लो
 लाक्रिचेष्टाभूत्यभिप्रायजेतुश्चितियादवप्रकाशः भावः
 सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मस्वित्यमरः १०८ ॥ श्री

नै.
प.प्र.
टी.
१३५

हर्षकविगजराजिमुकुटालंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसु
 सुवेजितेन्द्रियचयंमामलुदेवीचयं गौडोवीशकुप्रश
 क्षिभणितिभ्रातर्ययंतमहा काव्येचारुणिनैषधीयच
 रितेसर्गोगमत्सममः १०५ ॥ गौडोवीशस्यकुलप्रशस्ते
 र्याभाणितिलस्यभ्रातरिकाव्येपककत्रकत्वाद्भुत्तत्वे
 १०५ ॥ यंमासूतत्रिलिंगादितिपतिसतताराधितांघ्रिःख
 यंधूः पातिव्रत्यैकसीमासुकविनरहरिनालमायंच
 माता यंविद्याराण्ययोगीकलयतिक्रमयातत्कृतौदी
 पिकांयां स्वरंनीराजितोभूदतिलालितपदःसप्तमःस
 र्गपद्यः ॥ ७ ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येसप्तमःस
 र्गः ७ ॥ ओंश्रीगणेशायनमः ॥ गेप्रयाद्भुतेनास्तनि
 मेघमुद्गमनिद्रलोमानममुकवानं दृशापप्रस्ताःसुह
 राःसमस्ताःसुताचभीमस्यमहीमचीनः १ ॥ अथाताः
 समस्ताःसुहृदाःमहीदस्यभीमस्यसुताचासुकवानं
 नलंदृशापप्रुःकीदृशं अद्भुतेनलोकोत्तरभैमीलाव
 णजानितेनासुर्येणाकृत्वा अस्तापगतानिमिषस्यमुद्रा
 यस्यते तथाउदंचितमुलकंयद्वा अकोउप्रकाशितनल
 दृपालोकजनितेनासुर्येणास्तनिमेघमुद्गंयथाभवति
 तथादृशापप्रुरितिसंबंधःभैम्याःसुयद्रिदेशःप्राधान्ययो
 तनाय १ ॥ कियश्चिरंदैवतभाषितानिनिज्ञोत्तमेनंप्रभा
 वेत्तनाम पलालजालैःपिहितःस्वयंक्षिप्रकाशमासौद
 यतीक्ष्ण्ण्डिंबः १ अद्भुतंभवेतिदैवतवचांसिकियत्काल
 मेतेनलमास्त्रादयितंप्रभवंतनाम पलालजालैस्तैः
 तजालैःपिहितइत्यभिभःइत्यंजःस्वयमेवप्रकाशमा
 सादयतिहि तस्यहीनोरेज्ज्वरत्तार्थमुपरितिसंपला
 लजालमुद्रिघययोदेतितथेत्यर्थः १ ॥ अर्पांगमप्याप
 दृशोर्नरश्चिमर्नलस्यभैमीमभिलष्ययावत् स्मरपुगःसु
 भ्रुवितावदस्यांप्रत्यंगमापुंवाशिर्विममज ३ ॥ नलस्य

दृशोरधिमर्भमीमभिलष्यावदपांगमपिनाप तावदेव
 कामवाणोसोभेस्योप्रत्यवयवमापुंगशिवमापुवायम
 मज्ज उभयोरप्युगगोदयोजातइत्यर्थः ३ ॥ यद्वक्रमं
 विक्रमशक्तिसास्याडुपाचरद्वावपिपंचवाणः कथंन
 वैमत्स्यममुष्यचक्रेशरैरनर्थावविभागभागिभिः ४ ॥
 कामोद्वावपिभैमीनलौविक्रमशक्त्योःसास्यादेकदैव
 यडुपाचरत् विक्रमतत्त्वोत्तलःशक्तितत्त्वोभैमी अ
 नौविक्रमशक्तीपवताभैमीनलौसकृदेवंस्त्ववाणकुस
 मैःसृजितवानित्यर्थः अर्थार्थविभागभजंतीति अर्थार्थवि
 भागभाजःनअर्थार्थविभागभाजः अनर्थार्थविभागभाजः
 तैरमुष्यकामस्यशरैर्वैसत्यंकलहः कथंनचक्रैविषमः
 साद्यात्वात्पंचानांविभागोनचटते तेनैकस्यहैधीकरणं
 प्राप्यमाणमविशेषात्सर्वस्यापिप्राप्नोति यस्यचप्राप्नो
 तिसपववैसत्यमनंगीकारःकथंनचक्रै अथवातैःशरै
 रमुष्योपचरणस्यवैसत्यमनंगीकारःकथंनचक्रै अत्रा
 प्युभयानुगपव ५ ॥ तस्मिन्नलोसावितिसान्तरज्य
 त्वाणंद्राणंकुहसइत्युदात्त पुनःस्मत्स्योवल्लतेस्यचेतः
 पुनःसुहृत्तेनवल्लान्निवर्ति ५ ॥ तस्मिन्नग्रतःस्थितेपु
 रुषेश्रसौनलइति साभैमीद्वानात्रुदकाजाताइहसन
 लःकृतित्वाणमुदासीनाजाता अस्यनलस्यचेतःपुनस्त
 स्यावल्लतेस्यपरिभ्रमतिस्म अथपुनसुहृत्तेनवल्लान्निव
 र्तिते अत्रहृत्स्यकलित्वेनलस्यानुगगानिशयःसूचितः
 वराणात्वेउन्नमनायकतासूच्यतेइति ५ ॥ कथाचिदा
 लोक्यनलललजेकयापितंद्वासिहृदाममजे तंकापि
 मैनेस्मरमेवकन्याभेजेमनोभूवशभूयमन्या ६ ॥ तद्वा
 सिनलकतौमनोभूवशभूयकामवशत्वंभूवोभावइति
 कथंमुस्यष्टमन्यात् ६ ॥ कश्चंजतोवेतिनजातसेकंस्तं
 प्रष्टुमप्यप्रतिभातिभावात् उन्नस्करभुत्पितिवोच्छयेव

नै.
प.प्र.
दी.
१२६

निजासुतात्रैकरसाः कृशांग्यः ७ ॥ कर्त्तृकृतोवासमाग
नरतिननलप्रष्टमपितानदमावधुवुः कृतः प्रप्रतिभा
तिभारादस्ताताधिक्यात् अभुस्यानस्येववस्तुतोभु
त्यानेकतेव्यमितिबुद्धेरभावात्सरवशाः कृशांग्यः नि
जासुताइत्रस्यः ७ ॥ स्वास्त्र्यमानंदपरंपराणांभैमीत
मालोक्यकिमप्यवाप महारयंनिर्गुणीववारमासा
यथाशपरकेलिकाले ८ ॥ भैमीतंनलदृष्ट्वास्त्रावसेत
तीनांस्वास्त्र्यंविस्त्रंभाविलासंकिमपिवक्तुमशक्यंप्रा
प स्त्र्यदःपदेभिलाषेच स्वग्रात्मीयःस्त्र्यदोभिलाषोयस्य
सःस्वस्त्र्यदोनिरवग्रहः तस्यभावः स्वास्त्र्यंनदीमेचक्री
डाकालेवर्षासमयंप्राप्यवारंजलानांमहावेगंयथाप्रा
प्नोतिनद्याच ८ ॥ तत्रैवमग्रायदपश्यदयेनास्याहगस्यं
गमयास्पदन्यत् मादास्पदस्यैयदिवुद्धिधारंविस्त्रिच
विशान्निमेषः ९ ॥ नलांगपवमग्राभैस्याहृष्टिर्द्यद
स्यनलस्यांगंपूर्वमपश्यत् ततोंगादन्यत्रागमिष्यदेव
यद्वाग्रस्याहृक् अस्यादंगमयेअपश्यत् तत्रैवोगेमग्रा
नात्यदंगमपश्यदित्यत्ययः यदितिमेषःधारावाहिवु
द्धिपरंपरांस्त्रिज्वास्त्रिज्वास्त्र्यैभैस्त्र्यैचिरायनादास्यात् निम
ेषपवबुद्धेरंतरायोजातः तेनांतरिताहृगन्यदंगमालिंग
त् नत्येकत्रुत्तमतयापरमंगमितिभावः ९ ॥ दृष्ट्वापि
सालिंगितमंगमस्यजग्राहनाश्रावमंगंगहर्षे अंगान्तरे
नेतरमीदितेनानिबुद्ध्यासस्सारनपूर्वदृष्टे १० ॥ साभै
मीदृष्ट्वाहृष्टमप्यस्यनलस्यावयवेततःप्रथमदृष्ट्वागज
नितहर्षेनेजानीतेस्म तपुनःपश्चादंगान्तरेवीदितेसति
अभिलाषाभावेनिमेषवशादितिशेषः निबुद्ध्याहृष्टममा
नांगंविमुच्यदृष्टपूर्वमंगंनसस्सार दृष्टमानात्प्रथमदृ
ष्टेरस्यंदृष्ट्वाहृष्टमानांगंरस्यामितिक्त्वाहृष्टाहृष्टविवे
केनप्रापेतिभावः १० ॥ हिद्वैकमस्यापचनेविशोतीतदृ

स्तिरंगान्तरभूमिसीमां चिरंचकारोभयलाभलोभात्त्व
 भावलोलारागतमागतंच ११ ॥ अस्यनलस्यैकमंगं सु
 कानिमेघादिवशादंगान्तरावलोकनमयादांविशंती
 प्रकृतिचंचलाभेमीहक उभयोरंगयोर्लाभलोभाद्ग
 तमागतंचाचिरंचकार अंगान्तरभूमिसीमामितिवापा
 देभूमिस्त्रिवेशः प्रमाभावद्योतनार्थः स्वभावशब्दः
 अंगप्रतीकोवयवोपचनइत्यमरः ११ ॥ निरीक्षितं चां
 गमवीक्षितंचदृशापिवंतीरभसेनतस्य समानमानं
 दमियंदधानाविवेदभेदेनविदर्भसुभूः १२ ॥ इयंवैदर्भी
 तस्यनलस्यदृष्टमदृष्टं चांगं संभ्रमादालोकयंतीतेष्टे
 सुतल्यमनूनातिरिक्तं सखंदधाना इदं दृष्टमिदमदृ
 ष्टमितिभेदेनाज्ञासीत् लोकोहिदृष्टेनादरोभवति अ
 दृष्टेचोत्साहः तथानात्र उभयोरपिलोकोन्नरत्वादिति
 भावः १२ ॥ सूक्ष्मेणैषधकेशपांशोनिपत्यनिःस्य
 दतरीवभङ्गां तस्यानुबंधंनविमुच्यंगंतमपारितलो
 चनावजनाभ्यां १३ ॥ सूक्ष्मेनिविडेनलस्यकेशसमूहे
 निपत्यात्यंतनिष्ठुलीभवद्भांभेमीनेत्रावजनाभ्यांतस्य
 केशपाशस्यानुबंधंनिरंतरदर्शनप्रवृत्तिविमोच्यंगंतं
 नापारि यथासूक्ष्मेनिविडेकेशानाद्येनिपत्यनिष्ठुला
 भ्यां वजनाभ्यांकेशपाशस्यानुबंधं वंधनंविमोच्यंगंतं
 नशक्यते तद्येत्यर्थः दोषोत्पादेनुबंधः स्यात्प्रकृत्यादि
 वित्तसरे आद्यानुयायिनिशिशौप्रकृतस्यानुवर्तते १४
 भूलोकभर्तुं त्वपाणिपादप्रद्वैः परीरंभमवाप्यतस्य
 दमस्वसृष्टिसरोजराजिष्ठिरंनतत्पाजसगंधबंधं १५
 राज्ञस्तस्यनलस्यवदनकरचरणकमलैरालिङ्गनमासा
 द्यभेम्पादृष्टिराजीवराजीसगंधबंधंचिरंनमुमोच अलिं
 ग्यैवस्थितेत्यर्थः क्रियाभेदेनवक्तृत्वंदृष्टीनांसगंधोबंधं
 रुच्यते उभयोरपिकमलत्वाद्धंफलत्वं १५ तत्कालमानंद

नै.
ष. प्र.
टी.
१२७

मयीभवंतीभवन्नगनिर्वचनीयमोहा साञ्जकसंसारिदृशा
रसाभ्यांदिस्वादमुह्लासमभुक्तसम्पक् १५ ॥ सचासौका
लञ्चतत्कालः तमीभवाप्यग्रानंदः प्रचुरोस्याग्रानंदम
यीसाभवंती अत्यंतंभवन्भवन्नरः अनिर्वचनीयोवक्त्रम
शक्यः निश्चयेननवचनीयोवा सोहोयस्यास्मा भैमीमु
क्तानां संसारीणां च द्वयोरवस्ययोरसाभ्यां कृत्वादिस्वा
दं दौ सादोयस्येति उल्लासं हर्षययेच्छमभुक्त ग्रानंदमय
त्वान्नक्रदशारसः मोहमयत्वात्संसारिदृशारसः १५ ॥
हृतेनलश्रीभूतिभाविभावाकलंकिनीयंजनिमेतिन्त
न नसव्यधात्रैषधकायमायंविधिः स्वयं हृतमिमं प्रती
दं १६ ॥ नलकोतिधारिणिहृतेउत्पत्समानस्त्रेहा इयं
भैमीनिश्चयेनकलंकिनीसाजनीतिसब्रह्माभैमीप्रति
नैषधशरीरमेवमायायस्येदृशमिंद्रं स्वयं हृतमात्मनैव
हृतेनव्यधात् इंद्रयवमायानलरूपं कृत्वा स्वस्य हृत्यं क
रोति चेन्न हि नलबुद्ध्या इंद्रेभावंदधानाभैमीकलंकिनी
स्यादितितथेन्द्रस्य बुद्धिना जीजनदिति भावः १६ ॥ पुण्यम
नः कस्य मुनेरापि स्यात्प्रमाणमास्तेयदद्येपि धावत् तच्छि
तिचित्तं परमेस्वरस्तभक्तस्य हृष्यत्करुणोरुणादि १७ ॥
नलरूपेणागतेपेन्द्रैभैम्यामनोनलमेवकामयते नत्विंद्र
मिति नवक्त्रव्यं यतो मुनेरापि कस्य जनस्य मनः पुण्येपव
स्यात् यन्ननोयतो हेतोर्वायापेभिधादृष्ट्या प्रियमस्तं प्र
भाणामास्ते मनो हि प्रवर्तकं तस्य पुण्यः इव पापेपि प्रवर्त
यति न तत्र पुण्यपवेत्यर्थः अस्मिन्नप्यर्थे मन एव प्रमाणमि
ति प्रमाणपदं द्योतयति तत्र पुनर्भक्तस्य तच्छ्रुतिवापचिं
तकंचित्रमुल्लसत्कपः परमेस्वरोतिवारयति ईश्वरप्रसा
दात्पापं पारित्यज्यधर्मपवमनः प्रवर्तते इति भावः १७ ॥
सालीकहृष्टे मदनोन्मादिस्वर्ययापशालीनतयानमो
नं तथैव तथैपिनलेनलेभैम्येभ्यः सुकः सत्पहृषाविवेकः

साभैमीमिष्ठाहृष्टेपिनलेमदनविकृलासतीशालीनतया
 शालीनकौपीनेप्रहृष्टाकार्ययोरितिनिपातिता अधीरत
 यासुगधतयाचमौनेनलेभे तथैवतथेपिसत्यभूतेपिनले
 मौनेनलेभे इदंसत्यमिदंमृषेतिविवेकोसुगधेषुकोनाम
 सुगधःसुंदरसूक्ष्मयोः १८ ॥ व्यर्थीभवद्भावपिधानयत्नास्व
 रेणसायस्त्रयगङ्गदेन सावीचयेसाधसबद्धवाचिस्वयंत
 सूचेनमदाननेडः १९ ॥ प्रकाशंतरेणतायमानत्वाद्यर्थी
 भवन् भावगोपनेयत्नोयस्याःसानथानमज्ञाननेडयस्या
 साभैमीस्त्रयगङ्गदेनस्त्रिष्टसुखलिनेनस्वरेणस्वयंतनलसू
 चे सावीचयेभयबद्धवचनेसति २० ॥ नत्वाशिरोरत्नरु
 चापिपाद्यंसंपाद्यमाचारविद्वानिधिभ्यः प्रियाद्वारालोरस
 धारयापिवैधीविधेयामफपकृतस्मिः २१ ॥ आचारविदा
 जनेनातिथिभ्योनत्वासुज्जटमणिकोत्पापिपाद्यंसंपादनी
 यं प्रियवचनमालारसप्रवाहेणापि वैधीमफपकृतस्मिः
 मफपकृतंजाजन्त्यात्सिर्विधेयासाक्षाजलदधिमधानयना
 समर्थोपिनमनादिनापिपाद्यादिकंसंपादयेदेवेत्यर्थः वि
 धेरियंवैधीशास्त्रोक्तेत्यर्थः २२ ॥ स्वात्मापिशीलेनत्वांवि
 धेयंदेयाविहायामनभूत्रिजापि आनंदधाषेरपिकल्पमं
 भःसुखाविधेयामफभिर्वचोभिः २३ ॥ शीलंस्वभावेसह
 ज्ञेशीलेनसत्त्वभावेनसदाचारेणवास्वात्मानिजशरीरम
 धित्वाविधेयंप्रतिपद्येदतिशेषः स्वकीयामनभूरापि वि
 हायदेया आनंदस्वभिरपिजलमुपनीयं मफभिर्मधरै
 र्वचोभिःसुखाविधेयात्वाणानिभूमिरुदकंवाक्छातर्थीचसू
 लतेत्युक्तेः २४ ॥ पदेपहारेनुपनश्रुतापिसंभाव्यतेपांत
 रसापराधः तत्कार्तमहोजलिसंजनेनससंभृतिप्रोजलता
 पितावत् २५ ॥ चरणसुजायावेगेनोदकस्यानयनमप्यप
 राधः संभाव्यते यद्वाप्रपांतवरयानमस्वारोप्यपराधएव
 जलानयनंवायैवेयंनर्मजप्रसितेतिततोजलियोजनेना

पितावत्त्वसंभृतिप्रांजलता कर्तव्यकृतास्तेनसंश्रियतेइ
तिस्वसंभृतिःस्वयमेवसंभृतिःसामग्रीयस्याइतिवासा
चासौप्रांजलताअजुताच ३१ ॥ पुरापरित्यज्यमयात्प
सर्जिस्वमासनंतात्किमितिक्षाणंन अतर्पमप्येतदलंक्रिये
तप्रयातमीहायादिवान्यतोपि ३२ ॥ मयानिजासनंमु
क्तापूर्वमेवादायि स्त्रीजनाधिष्ठितमितिक्षुत्वा अयोग्य
मप्येतदासरंक्षणांकिंनलंक्रियेत यदिवाग्रन्यतोपि अ
न्यत्रापिप्रयातमिच्छायद्वावाशहोप्यर्थे यद्यन्यतोपिप्र
यातमिच्छातयापिक्क्षणांमलंक्रियेतेति ३३ ॥ निवेद्यतां
हेतुसमापयंतौशिरीषकेशादिमाभिमानं पादौकिय
इरमिमौप्रयासेनिधित्सतेतच्छदयंमनस्ते ३४ ॥ कथ्य
तामेतत्तुहेतुभोःतच्छदयंकृपासुन्यतेमनःकर्तृशिरीष
कुसुमकोमलताहंकारंविलुप्तंतेतौ इमौपादौकियइव
चक्रमणक्लेशेनिधातमिच्छानिष्ठांतौसिक्कगच्छसिक्का
मुपाविशेतिभावः ३५ ॥ अनायिदेशःकतमस्तयाद्यवसं
तमुक्तस्यदशांवनस्य त्वदाससंकेततयाकृतार्थाश्रव्या
पिनानेनजनेनसंज्ञा ३६ ॥ सकतमेदेशःयोवसंतमुक्त
स्यवनस्यदशांप्रापितःत्वत्परित्यागेननिर्भूषणोजातइ
जतोदेशादागतोसीतिभावःत्वयासःसंकेतःसंबंधोयथा
सातस्याभावस्तत्रातयाकृतार्थाधन्यासंज्ञानामुच्येयम
प्यनेनुमलुत्तणोनजनेनश्रोतयोग्यानप्रश्नकाक्तः ३७ ॥
तीर्णाःकिमर्षोनिधिरोवनैषसुरक्षितेभूदिहयत्प्रवेशः
फलंकिमेतस्यतसाहसस्यनतावदद्यापिविनिश्चिनोमि
३८ ॥ सुरक्षितेइहपुरेप्रवेशोभूदितियत्पषसमुद्रःकिं
नतीर्णाःपतत्समुद्रतरणमिवेत्यर्थः पतस्यापरहहप्रवे
शसाहसस्यतावदद्यापिफलंननिश्चिनोसिक्किमत्रमर्था
मत्रागतोसीतिभावः ३९ ॥ तत्प्रवेशोसुहृत्तानिहेतुंम
न्येसदक्षारपितावदत्र नलक्षितोरक्षिभेदेयदाभ्यापीतो

सितन्वाजितप्रप्यधन्वा २६ ॥ अत्रांतःपुरेप्रवेशंमन्त्रे
 योःसुकृतानिहेतुमन्ये हेतुर्मन्येइतिपाठेमन्येसुकृता
 निहेतुरित्यन्वयः यतेरतिभेदेनहृष्टःप्रहृष्टःसन् नस
 मासःशरीरेणजितकामस्तमाभ्यामतिभ्यापीतोसिनह
 ष्टइतिभिन्नपदेवा रतिभिर्हृष्टोनमयाचहृष्टइतिभावः
 २६ ॥ यथाकृतिःकाचनतेयथावादौवारिकांधंकरिणी
 चशक्तिः रुच्योरुचीभिर्जितकांचनाभिस्तथासिपीयू
 षभुजांसनाभिः २७ ॥ यथातवाकृतिराकारःकाचन
 लोकोत्कृष्टाद्वारेनिकृजोदौवारिकाद्वारादीनांचेत्येजा
 गमःतेषामंधांकरणी अनंधाग्रंधाःक्रियंतेनयेत्यंधंकर
 रिणीशक्तिरपियथा आण्डसभगेत्यादिनात्युन् यथाच
 जितकनकाभिःकांतिभिःरम्यश्चुतयादेवानांबंधरसी
 तिमन्येइतिशेषः आकारशक्तिकांतिभिरमानुषीभिर्न्ये
 वोसीतिप्रतिभासीत्यर्थः २७ ॥ नसन्मयत्वंसहिनास्ति
 सृतिर्नचास्तिनेयःसहिनाद्वितीयः चिद्वैःकिमन्येदद्य
 वातवेयंश्रीदेवताभ्यामधिकोविशेषः २८ ॥ त्वंसन्मद्यो
 नसहिकामःअस्तिमूर्तिःनअस्तिमन्त्रेरुषोक्ताबुसंप्रसेन
 नयेत्वयीत्यव्ययेषमरःयदाक्रियापदस्यैवास्तिदीरादिव
 त्समासः अस्तिमूर्तिर्यस्यसःकामोऽनंगःत्वंतसंगइत्य
 र्थःअस्तिन्याग्रपत्यमास्तिनेयश्च नसहितसःअद्वितीयो
 न सहितीयएवेत्यर्थः अथवान्यैःसमूर्तित्वादिविद्वैःकिं
 तवेयमधिप्रीदेवताभ्यांकामदस्वाभ्यांसकाशाद्विशेषः
 उदीयोधर्मःत्वयिनसंभवतिकेवलंतत्किंतत्तदीयोपिशो
 भातिशयस्तयोर्नास्ति अतस्तत्त्वमन्यएवकोपीत्यर्थः यदा
 सतिसाम्यसंभवेचिद्वैर्विवेकःकर्तव्यः तबलोकोत्तरश्च
 कृत्वात्राभ्यांसाम्यमेवनास्तीत्यर्थः २८ ॥ आलोकतन्नी
 कृतलोकयत्त्वामस्तपीयूषमद्यावमेनं कःसार्धितंधा
 वतिसाधसार्धमुदत्तानन्वयमन्ववायः २९ ॥ आलौ

नै.
प.प्र.
टी.
सम

कौटर्शनोद्यातौशालोकहृसीकृतलोक एनंत्योचंदंयो
 वेशःप्रास्तननुसंबोधने अयंकोत्तवायःसमुद्रेणस
 हसम्पक्त्यवितमुक्तं ३५ भूयोपिवालानलसंदरं
 महामरंरत्तिजनादिवंधात् आतिथ्यचाटून्पदिश्यत
 त्स्याप्रियंप्रियस्यास्तनवस्तनस्मा ३० ॥ नलवत्संदरं
 तंहंनंरत्तिजनादिवंधादेतोरमरंतात्वासाभैमी अतिथि
 सत्कारार्हाणप्रियवचनानिव्याजीकृत्यहृतस्थितानल
 सलत्सीपरमार्थतः अस्तनस्तनवतीइतीरयंतीनलेति
 वापाठः ३० ॥ वागजन्मवैफल्यमसह्यशाल्यंशुणाधिके
 वस्तनिमौनिताचेत् विल्वत्वमल्पीयसिजल्यतेपितद
 स्तवंदिभ्रमभूमितैव ३१ ॥ गुणैराश्चर्यकारिणवस्तनि
 विषयेस्तत्कृत्यक्रियतेचेत् तर्हिवागजन्मनोवैफल्येनै
 रर्थक्यमेवासह्यशाल्यंरस्यवस्तस्ततिरूपफलाभावात्
 अत्यंतमल्पेजल्यतेसंतिधूर्तत्वं धूर्तोर्हिगुणाल्पम्यतीति
 ततोब्रजवर्णेनेस्ततिपाठकोयमितिभ्रमोजायतेतद्गो
 चरत्वमेवमेस्तशाल्यंवलत्वंचनसहेवंदित्वंत्वसहेदो
 षाभावादितिभावः ३१ ॥ कंदर्पपवेदमविंदतत्वांशुणे
 नमन्येअचिरत्यजन्म चंरीशचंशदिज्ञताशकुंडेजुहा
 वयामंदिरमिंद्रियाणां ३२ ॥ अहंमन्येकंदर्पपवपुनर
 पिइदंवीमन्यजन्मत्वद्वयमन्यजन्मप्राप्येनाविंदतयत
 इंद्रियाणांमंदिरंशरीरंहरकुरनेत्राभिकुंडे अहोषीतत
 स्त्राग्निप्रवेशलक्षणास्पतपसपतफलमित्यर्थः ३२ ॥
 शोभायशोभिर्जितशैवशैवंकरोषिलजानतमौलिमैलं
 दसौहृदश्रीहरणाडदसौकंदर्पमप्युज्जितरूपदं ३३
 ॥ त्वद्वदिदिमहिप्राकुरेणागताव्यातिःप्रतापःदानमा
 नाद्यावर्जिताव्यातिःकीर्तिर्यशश्चशोभानिमित्रैर्यशो
 भिर्जितंकेलासेततोपियशमस्मिन्नत्वात् बहलत्वाच्च
 ईदृशमैलेप्रह्वरवसेकीनतशिरसंकरोषिप्रसह्यलक्ष्मी

ग्रहणादाश्चिनेयौनिर्गच्छदसूकरोषिकामंचत्पक्रुपम
 वंकरोषि ३३ ॥ अथैमिहैसावेलयोवेलताःत्वत्कोतिकी
 तैश्चपलाःपुलाकाः उद्दीयकक्रं प्रतिताःस्ववंतीवेशंतसू
 रंपरितःस्ववंते ३४ ॥ धवल्लाहंसंपंक्रयःनवकांतिविष
 यायाःकीर्तःलोलाःपुलाकास्तस्सुधान्यानिनिःसारत्वा
 त् स्यात्पुलाकस्तस्सुधान्येसंतैपेभक्तसिक्ककेतेचोद्दीय
 नदीपल्लवलप्रवाहान्परितःपरिताःस्ववंतैयक्रमेवतत्
 पुलाकाप्रप्येताहृणाभवंतिकीर्तयःसर्वस्वेताःहंसारत्वे
 चुचरणरक्तादितिपुलाकत्वमुच्यतेवलत्ताइत्यत्रवल्लाका
 इतिवापाठः ३५ ॥ भवत्यदांगुष्टमापिअितास्त्रीब्रुवंन
 लज्जाऊसमायथेन रतीशजेतःखल्वचिद्रमस्मिन्नवेड
 रास्तेनावकैतवेन ३५ ॥ भवत्यदांगुष्टमापिअितापिशोभार्क
 मेननिश्चयेननप्राप्तायेनतंकामंजेत्तरीशस्यैवचिद्रसर्वेन
 रस्मिन्नेगुष्टेनावस्मयनास्तेकामजयिनोहरस्यार्थेन्दुचिद्र
 त्वमस्यचांगुष्टस्यातःकामजयित्वमस्येत्यर्थः यद्वास्वजे
 तारमीशमापिजित्वातश्चिद्रंयेनापहतंतस्यांगुष्टाश्चियंका
 मःकथंनलभतेइतिभावः ३५ ॥ राजाद्विजानामनसास
 भित्रःपुणोतन्तृकृत्यतन्तृतपोभिः ऊहृषुहृष्येततनामि
 षेणसायज्यमामोतिभवन्नावस्य ३६ ॥ प्रतिमासभिन्नचं
 द्रःअनेतचंद्रवक्रत्वमुक्तं सचपुणोतन्तृदेवतासमर्पणा
 दितपोधिकृषीकृत्स्वदर्शरात्रिषुअहृष्यतामेत्यभवन्नाव
 सायज्यमामोति अन्त्योपिद्विजःतपःक्षपितशरीरःपदम
 ब्रह्मसामरस्यमेतितथाचायमितिभावः ३६ ॥ विधाय
 चित्रेतववीरनेत्रेकिंक्रुसशारस्यहृषोर्हृगस्य अहरजाय
 द्विदरप्रणालीच्छलादयस्सद्विधिरर्थचंद्रं ३७ ॥ भोवीर
 त्वनेत्रेचित्रेस्तेनक्रुसरक्तादिवर्णाचित्रितेनिर्मायतद्वदेवा
 त्मानिनिर्माणाभिलाषिणोर्हृदितास्यहृषोर्निकरंप्रतीयमा
 नविदरप्रणालीव्याजेनरेखाभयस्सद्वितिपाठेप्रणालीरे

ने.
प.प्र.
टी.
१३०

त्वामेवार्थचंद्रं निष्कामनमुद्रां किं विधिरयस्वत् हरिणनेत्र
यो रथोगतौ दृश्येते तेष्वप्रणाल्यो तद्वाजेनेत्यर्थः विदरः
स्फुटनेभिरा ३० ॥ मुग्धः समोहात्सभगात्रदेहाद्दृष्टवः
दुरचनायचापं धूम्रगजेयस्तवयन्मनोभूतेन नृपेण यदा
तदाभूत् ३१ ॥ भवद्दुरचनायचापं प्रयच्छन्सकामो मोहा
त्सग्योऽसूढः सभगाद्देहात्त्रमुग्धो न संदरः मुग्धः संदरश्च
द्वयोः कामस्य मुग्धत्वप्रसिद्धिः प्रतिस्पर्धितो भवतश्चापदा
नानुमिता लोहात्त्रतशरीरसौंदर्यादित्यर्थः यतो हेतोः का
मस्तवानेन नृपेण यस्मिन्कस्मिंश्चित्काले धूम्रगेन जेयो जा
तः लीला मात्रेण जेय इत्यर्थः अथ च स्वचापदूपाया ध्रुवो
भगेन निराकृतत्वाद्यदा कदाचिज्जेय इत्यर्थः ३२ ॥ सगस्य
नेत्रद्वितयंतवा स्पेविधौ विधत्वा नुमितस्य दृश्यं तस्यैव च
चत्कचपाशवेषः पुच्छः स्फुरश्चामरपुच्छपद्मः ३३ ॥ तव
प्रावेचंदेचंद्रत्वा नुमितस्यायं प्रावेचंद्रः समगो भवितुमर्ह
ति चंद्रत्वात्संप्रतिपन्नवदित्यनुमितस्य सगस्य नेत्रद्वयं दृ
श्यं तस्यैव सगस्य चलत्केशपाशव्याजवान् स्फुरश्चामरस्त
वकयक्तपद्मपुच्छो दृश्यः अत्र सगशब्देन हरिणादिवि
शेषाव्याविवदितत्वात्सामान्यमात्रोपादानेन नेत्रवच्चैवा
मरवच्चैव कल्पते ३४ ॥ आस्तामने गीकरणाद्भवेन दृ
श्यः सरोनेति पुराणवाणी तवैव देहस्थितया श्रियेति न च
स्तवस्तु प्रतिभाति वादः ४० ॥ हरेण शरीरकृपाणात्सरो
दृश्यो नेति चिरंतनवाणी चतिष्ठत् चिरंतनत्वाद्गीर्णप्रा
यानार्थक्रियाकारिणीत्यर्थः यदा पुराणानामर्थवादवा
जत्वा दविश्वासास्पदत्वमिति भावः तव देहस्थितया कां
त्याने गीकरणादस्वीकरणादिति तन्नवोऽस्माकं तावदादौ
स्माकं वस्तु परमार्थः प्रतिभाति त्वत्सौंदर्यविलोक्य का
मोलजया दृश्यो नेति वादः साधीयानिति भावः ४१ ॥ त्वं
यजगत्स्थितकांतिसारे यद्विदुना शीलशिलोच्छ्रवतिः

आरोपितत्मा एव कोपि मौलो स यज्वरा ज्येपि महेश्व
 रेण ॥ त्वया भुवने राशी कृतकानि सारे सति चंद्र
 एणिलोच्छ्रुतिर्यतो भयत्नात् नृज्जादिपतितसम्प
 मंजया दानं शिलः उत्तरावलादि समीपपतितकणा
 दानमुच्चः तथा कानि क्रोडी करणस्यानपतितको
 तिकणैः शिलोच्छ्रुतिरिदं नायदशीलिततो बालो
 पीडमेहेश्वरेण मौलो न्यधारिमाणवकोपि हारमध्य
 मणिरापि मौलो न्यधायीत्यपि धनिः यज्वरा ज्येपि यज्व
 त्रविधिनेष्टवान् स यजो निष् सोमयाजिना माधि
 पत्येपीत्यर्थः समर्थपवहिकश्चिक्तं चिदधिकारि
 णमेव सत्यदेनियं कं नये शोपि चंद्रमिति ॥
 आदेहदाहं कसमाय पस्याविधाय सौंदर्यकदादरिद्रं
 त्वदंगशिल्पात्पुनरीश्वरेण चिरेण ज्ञाने जगदन्वकेपि
 ॥ कामस्य देहदाहमारभ्य जगत्सौंदर्यकथारहितं
 कृत्वा चिरेण त्वदंगनिर्माणश्चिरेण जगत्पुनरन्वका
 म्यश्च त्वदह्यतेति ज्ञाने ॥ महीकृतार्था यदि मा
 नकोसि जितं दिवा यद्यमरेषु कोपि कुलं त्वया लंक
 तमौरगं चेन्नाथोपि कस्योपरि नागलोकः ॥ यदि
 त्वं मानवोसि तर्हि महीकृतार्था यद्यमरेषु कोपि तर्हि
 दिवा स्वरेण जितं औरगसुरगसंबंधि कुलं हृदं त्वया लं
 कृतं चेत् तर्हि ग्रथेऽपि वर्तमानो नागलोकः त्वाद्दृशेन
 पुसाधिष्ठितः कस्य लोकस्योपरि नागसर्वान्कृष्टद्वयार्थः
 प्रथममेव मानवोक्तिः संभावनया त्वाभिलाषितत्वाच्च
 ॥ सेयं न धनेन पुत्रपुत्रिभुञ्जे मंश्चिन्नवृत्तिः स्वयिचि
 न्नमाने समोसभदं प्रलंके समुद्रस्त्वया तृगांभीर्यमु
 हत्तमुद्रः ॥ त्वदाकारे विभाव्यमाने सति सेयं मं
 लनो वृत्तिरिमा मुञ्जे रतुपञ्चनिमयकृता संभावनां न
 धने तथा महानांभीरश्च सुदो गत्येन कथं प्रलंकि त

नै.
ष.प्र.
सी.
१३१

इतिमस्मिन्नहिरितःसर्वमसंभावनामधात् तंसेः
प्रतिबिम्बिदृष्टमुच्येत्यर्थः यतःत्वयागृहीत्वागां
भीर्यमहच्चयोड्डाचिह्नंयस्यसर्द्धृष्टाःसमुद्रःचुल
केसस्यगेवमसौत्वयागांभीर्यमहच्चयोरुपादानेन
तस्मात्वात्समुद्रःकरेसमावित्यर्थः ५५ ॥ संसारसिं
धावजुविंवमत्रजागर्तिजानेतववैरसेनिः विंबानुर
विंबोहि विहायधातुर्नजातदृष्टातिसहृषसृष्टिः
५५ ॥ इहभवसिंधोनललवप्रतिबिंबंजागर्तनि
जाने अन्यत्रापिजलादौप्रतिबिंबमिति सिंधुपदप्र
हणंयतोविंबप्रतिबिंबोत्पत्त्याधातुःकदाचिदप्य
तिसहृषसृष्टिवयोहृषणपरिणामादिभिःसर्वैर
पिसमानहृषासृष्टिरपिनास्तिविंबप्रतिबिंबयोरेव
केवलंसर्वसाहृष्यंनान्यत्र अतस्त्वप्रतिबिंबमितिभा
वः ५५ ॥ इत्युक्तंकेनमहीजगत्यामहोमहीयःसु
कृतंजनेन पादौयमुद्दिश्यतवापिपचारजःसुपमसु
जमारभेते ५६ ॥ महीजगत्यांभूलोकेकेनजनेनेय
नाहन्नरसुकृतंकृतं अहोपदमांसिहृष्यतेइतिप्रया
मार्गाःतस्यांसुसुतवापिचरणौयंसुकृतिनमुद्दिश्य
पमसुजंसुजतःअपिशब्दोनालोकिकमहज्यातिशा
योद्योत्यतेभाग्यचिह्नःपद्ममीलानिर्माणंविबदितं
यमुद्दिश्यत्वमागतोसीतिभावः ५६ ॥ त्रुवीतिमेकिं
किमियंनजानेसंदेहदोलासवलंब्यसंवित् कस्यास्य
धन्यस्यगृहातिधिरत्वमलीकसंभावनयथावालं
५७ ॥ संविज्ञानंचंचलत्वात्संदेहपव दोलावहोला
नामवलंब्यमेकिंकिंकथयतीतिनजानेत्त्वकस्यधन्य
स्यलोकोन्नरभाग्यसम्यक्गृहातिधिरसि अथवा
प्रलीकसंभावनयाअलंसमातिधिरमीतिसंभावना
अन्यथायोगित्वात्रकर्तव्येत्यर्थःयद्वा उचितसत्कारक

राणाशक्तेरुद्यास्तिसंभावनयास्तिस्यर्थः यद्वाभिः
 द्याविचारेणालंकस्यातिथिपुस्तकस्यार्थः ५३ प्रा
 मैवतावन्नवतृपसृष्टिनिपीयदृष्टिर्जनुषःफलमेव
 पिष्कतीनास्तनमादियेतांतयोःप्रसादेकरुषेगिरंचे
 त् ५४ ॥ तवतृपसर्गदृष्ट्यासेदृष्टितावज्जन्मनःफ
 लंप्राप्ता कर्णावप्यस्तनमादियेतांकिमिनिशेषः प्र
 ष्णकाक्तःतयौगिरिंप्रसादीकरुषेचेत् त्वद्वचःश्रव
 णमस्ततत्तत्त्वमित्यर्थः ५५ ॥ इत्यमधस्यरसमद्भिरे
 तीतदोष्टवंधुकधनुर्विमुक्ता कर्णात्प्रस्तनाश्रुगंधच
 वाणीवाणीमिषेणास्पमनोविवेश ५६ ॥ एवंमधु
 दितंरसंस्वादमुद्भिरेतीभैम्यागेष्टएववंधुकचापः तेन
 विसृष्टाकामपेचवाणीवाग्याजेनकर्णोप्राप्यतद्द्वारा
 स्पनलस्पमनोविवेश कर्णादितित्यःलोपेपंचमी ॥
 ५६ ॥ अमज्जदामजमसौसुधासुप्रियंप्रियायावदना
 निपीय द्विषन्नवेपिस्वदतेस्ततिर्यातनृष्टतामेष्टसु
 खित्वमेया ५७ ॥ असौनलःप्रियायावदनात्मधरंवचो
 निपीयसुधासुग्रामजंमज्जधातुपर्यंतंममज्ज रसमस्तु
 स्ममेदोस्थिमज्जमुक्ताणिधातवःमज्जनशब्दस्याव्ययीभा
 वेअनञ्चेतिटचिप्रकारेणततातथोपराजंयास्ततिःश
 बुमुवेपिस्वदतेतस्याःसुतेर्दृष्टतामधरता इष्टजनमु
 खमात्रमसुखानकाकाशशक्येवेत्यर्थः आर्कटमि
 तिवापाटः ५८ ॥ पौरस्त्यशैलंजनतोपिनीतांगतत्तत्
 थानःपतिरर्च्यपूजां तथातिथेयीमयसंप्रतीक्षन्नस्या
 वयस्यास्तनमाससाद ५९ ॥ पुरोभवतीतिपौरस्त्यः
 शैलउदयाचलस्तं जनानांससृहोजनताग्रामजनदं
 फसहायेभ्यस्तत्तयोपनीतामर्च्यणकृतांपूजांशुल
 न्यथादिनेशोप्यास्तेतस्याभैम्याप्रतियोसाधीसा
 तिथेयीपूजांशुलनपथपतिथिवसतिस्वपतेर्दंशुप्रश

नै.
ष. अ.
टी.
१३२

भैरवाः साखीविष्टो न प्रविवेश स्वयं हृततया भैरवासनं
मुक्तासाखासनं उपवेशनं कृतवानित्यर्थः ५० ॥
अथोपि तद्वैर्यसतो भवाभ्यां तामेव भूमीं मवलं व्यभे
मी आह स यत्र स्मरचापमेतस्मिन् भ्रुवौ उज्जयभंगवा
ती ५१ ॥ तामेव भैमी भूमिं राण भूमिं प्राप्य नलस्य धे
र्यकामाभ्यामन्योन्यमकथयत यत्र राण भूमौ मध्ये स्मि
न्नेकं दर्पचापमेव भ्रुवौ तयोर्वैर्यकामयोर्जयभंगवा
तामाह स कामस्य धनुर्भंगात्परजयः धैर्यस्य जय इ
ति भ्रुवौ पंचापमकथयदित्यर्थः ५२ ॥ अथ स्मरान्ता
मवधीर्य धैर्याह चे स तद्वा गुणपवीणतोपि विवेकधा
राशतथोत्तमंतः सतो न कामः कलषीकरीति ५३ ॥
अथ स नलो धैर्यात् स्मरान्तां कामकृतविकारंति रस्म
त्पदमयं तीवाचा उपश्लोकितोपि कुचे विवेकधारा
णां शतेन योत्तं साधनामंतः अंतःकरणं कामो न क
लषयति न मनलिनयति सानुरागैव च नैरुपश्लोकि
तस्य धैर्यं च्युतिर्यक्तापि बलान्न त्वमेत्यपि शब्दार्थः
५४ ॥ हरित्यतीनां सदसः प्रतीहित्वदर्थमेवातिथि
मागतं सां वहंतमंतं बज्रनारदेन प्राणानिवस्त्वः प्रभु
वाचिकानि ५५ ॥ दिगीशातां सदसः आस्थानादागतं
मात्त्वदर्थमेवातिथिं जानीहित्वामेवो हिष्णागतोस्मी
त्यर्थः कीदृशं स्वः प्रभूणां वाचिकानि मृदे सान्नाणा
निवांतः करणं बज्रनारदेण वहंतं ५६ ॥ विरस्यतां भू
तवती सप्रयानि विष्णुतामासनमुज्जितं किं याहृतता
नः फलिता विधेया सैवातिथेयीष्टं कुरुद्रवित्री ५७
निवर्तितां पूजां जानैव अतो विरस्यतामित्यर्थः उपवि
श्यतां आसनं किं त्यक्तं यानो हृतता सा फलिता फल
वती विधेया फलवन्हाव्यासिनश्च सैव सिद्धा हृतता
अधिकं प्रतिपि पूजाभाविनी ५८ ॥ कल्याणकल्प

नितवांगकानिकाश्चित्रमाचित्रमनाविलंबा अलंबिलं
वेनगिरंमदीयामाकर्णयाकर्णयतादि ५६ भोः
कल्याणितवकोमल्यगानिनिरमयानिकाश्चित्र तेवि
त्रमव्याकुलंकश्चित्रमामतिशयेनकाश्चित्ररुत्यादिऊ
शालप्रसूकतेनविलंबेनालं कर्णोतायतलोचनेम
दीयांगिरंशुणं ५६ ॥ कौमारमारभ्यगणगुणानाह
रतिनेभैर्मिदशामधीशान् स्रगधियजंमलिलाधिमे
चजताशनंचार्यमनंदनेच ५७ ॥ हेमैमितवशैशवमा
रभ्यगुणनोगाणादिशामीशान् वशयंतिकंकमित्या
ह इंद्रवरुणमभियमंच ५७ चरश्चिरंशैशवयौवनी
यत्वेराज्यभाजित्वयिविदसेति तेषांरुचश्चौरतरणा
चित्रंमंचेषुणालंचितथैर्यचित्रं ५८ शैशवयौवनयोः
संवंधिद्वैराज्यंद्वयोरान्तोःकर्मभजतीति तंस्यात्ययिचि
रंचरत् तेषांदेवानांचित्रंवेदंभजते कीदृशतेषांका
तेरतितस्करेणकामेनहृतथैर्यसर्वस्वंद्वयोरान्तोर्विरो
धयत्रतत्रचरंतःचौरैर्हृतधनाःत्विद्यंतेरतिधनिःत्वद
नुरक्तानांतेषांत्वदलाभादैर्यकांतिश्चुगताचित्रमपि
विरहातिवद्यतीतिभावः ५८ ॥ तेषामिदानींकिल
केवलंसाहृदित्वदाशाविलसत्पजसं आशास्तनासा
यतन्तुरुदाराःपूर्वादयःपूर्ववदात्मदाराः ५९ ॥ इदा
नीतेषांदेवानांहृदयंकिलानिश्चयेन त्वदाशात्ययिम
नोरयःकेवलमलंबिलसति आत्मदाराःपूर्वादयश्चा
णादिशउदाराविशालारमणीयाश्चुतन्तःप्रदेशान्त्व
संधिचपाप्य पूर्ववत्तद्द्वयेनविलसंतीतिसंवंधःप्रि
येन्यासक्तचित्रेसुतिदाराःपूर्ववत्तद्वारवप्रुषोतभस्त
तिकिंतुकुशाभवेतितथादिशोपीतिनिजनिर्दिगाव
संधानंतत्यज्जरित्यर्थः ५९ ॥ अनेनसार्धेनवशौवने
नकोटिंप्रगमश्चिडरोधराहत् प्रेमापितत्वित्ययिवा

नै.
ष.प्र.
टी.
१३३

सवस्यगुणोपिचापेसुमनःशरस्य ६॥ भोक्तृनिवासव
 स्पास्त्रिडराःप्रेमापिप्रतेनयौवनेनवयौवनेनसाकंत्वयिप
 रांकोटिमुत्कर्षमध्यरोहत् कामस्यचापेप्रस्त्रिडरोगुणोपि
 सौवीचपरंकोटिमध्यरोहत्कोटिःप्रदती अंतुत्कर्षाप्र
 यःकोटुः ६॥ प्राचीप्रयातेविरहादयेतेतापासुहृपासु
 शशांकशंकी परापराधैर्विदधातिभानौरुषारुणलोच
 नाहृदमिन्द्रः ६१॥ अयमिन्द्रास्तववियोगात्पूर्वदिगवीस्य
 तेरवौ उदयकालेउसत्वाच्चपारुणत्वाच्चचंद्रशंकीसन्
 चंद्रापराधैःसंतापकत्वादभिःकोपेनारुणनेत्रसमूहंदि
 पति ६२॥ त्रिनेत्रमात्रेणरुषाकृतंयत्रदेवयोद्यापिनसं
 वृणोति नवेदरुष्टेयसहस्रनेत्रेगतासकामःग्वल्लकाम
 वस्यो ६२॥ त्रिनेत्रमात्रेणयत्कोपेनकृतंतदनंगत्वेयःका
 मोद्यापिनसंवृणोतिमपतिकरोतिनास्त्रादयतिवासका
 मोयसहस्रनेत्रेऊपितेसतिकोहृशीटशंप्राप्स्यतिनवेद
 नजाने ६३॥ पिकस्यवाङ्मात्रकृताञ्जलीकात्रसप्रभुर्द
 दतिनंदनेपि बालस्यचूडाशशिनोपराधात्राराधनंशीलति
 मूलिनोपि ६३॥ हरेणोवाङ्मात्रेणऊहृशहृमात्रेणकृ
 तादपराधात्रन्दनवनोपिननन्दतिधुनिरेवडःसहोनत्वर्थ
 इतिमात्रार्थःनंदनेवने नंदयतीतिनंदनेतस्मिन्नपीत्यपि
 शार्थार्थः अल्पीयसःकिरीठेन्दोरपराधात् त्रिलोचनस्या
 पिपूजानशीलतिनाभ्यसतिशीलसमाधौ ६४॥ तमोम
 यीकृत्यदिशःपरागैःस्मरेष्वःशक्रदिशादिशोति ऊहृगि
 रञ्चुप्रदद्विजस्यराकारजन्यामपिसत्यवाचं ६४॥ का
 मबाणाःस्वसंभ्रतैःपरागैःदिशस्तमोमयीकृत्येदनेत्राणां
 दिशोतिविरहवशादंधानिजातानीत्यर्थः तमःप्रकृतिरार
 सांताःतमोमयःततःस्थिःतमोमयीकृत्यऊहृगितिगीर्थ
 स्यतस्यद्विजस्यपिकस्यचंचुप्रदंपूर्णमात्रावापिसत्यवा
 च्छेदिशतिप्रभावस्याहिऊहृप्रदस्यार्थः सावसरसंतापह

नादं पकाराज्जायते इत्यर्थः द्विजो ब्राह्मणोऽपि सत्यमेव
 वदतीति यत्कं ६५ ॥ शरैः प्रसृतैस्तदतः स्मरस्य स्मर्तुं
 सकिं नाशनिना करोति अभेद्यमस्या हहवत्तनस्यादने
 गताचेद्गिरिशप्रसादः ६५ ॥ ऊरुमैर्बाणैर्विध्यतः स्म
 रस्य स्मर्तुं सशक्रः वज्रेण किं न करोति कथा मात्रावशेषं
 किं न कुर्यादित्यर्थः स्मरस्य स्मर्तुमिति अधीगर्थदयेशोक
 र्माणा घृष्टी अस्य कामस्य शिवानुग्रहद्वयानंगतात्त्व्यमभे
 द्यं कवचं यदि न स्यात् ग्रहहाराश्च ६५ ॥ धृता धृतेस्त
 स्य भवद्विद्योगाज्जातार्द्रशय्या रचनायत्नैः अप्यन्यदा
 रिज्यहराः प्रवालैः भूतादरिज्यस्तखः सुराणां ६६ ॥ त्व
 दिरहाद्भुताथैर्यस्य शक्रस्य नानाविधनवतल्पनिर्माणा य
 स्मिन्नैः पल्लवैर्दन्तेषां दारिज्यहारिणोऽपि कल्पवृक्षारिक्ता
 जाताः ६६ ॥ रवैर्गुणस्फालभवैः स्मरस्य स्वर्नाद्यकर्णौ व
 धिरावभूतां गुरोः सृणोत्तस्मरमोहनिन्द्याप्रबोधवृक्षाणि
 किमक्षराणि ६७ ॥ कामस्य शिंजिनीसमास्फालनजनि
 तैः शवैः स्वर्गेशकर्णौ वधिरौ जातौ स्मरकृतो मोहप्रवनि
 द्वातस्य प्रबोधनेन वृक्षाणिकद्वनिप्रक्षराणि गुरोर्दृढस्य
 तैः सकाशात्किं सृणोत्त किमित्यादौ पेदद्व्याणीति वापादः
 ६७ ॥ अनंगतापप्रशमाय तस्य कदर्यमाना मुद्रासृणा
 लं मथो मथो नाकनदी नलिन्यो वरं वरं तां शिशिरे नुरागं
 ६८ ॥ तस्मै ह्यवसंतैव संते स्मरसंतापशान्तये आसृ
 णालं मुद्रलं यमानाः स्वर्गं गायन्ति न्यः शिशिरे नुरागं वरं
 सम्यग्वहेतुं देवाद्भुते वरः श्रेष्ठे त्रिमुक्ती वं मना विप्रयेव
 संते मृणालानामप्यभावात् शिशिरे तेषां विद्यमानत्वा
 त् शिशिरमेव वज्रमन्यते स्म ६८ ॥ दमस्त्वसंसेयमुदै
 त्सार्जिसोर्जगत्यग्निमलोत्पलदंती यतो हृगद्विस्तवना
 महाष्टि त्रिभागलोभातिमसौ विभर्ति ६९ ॥ भोमै मिश्रा
 क्रस्य सेयं तस्मात् लोके अग्निभवमग्निमंश्रयप्रश्चादिमच

नै.
म.श.
टी.
३५

आदेष्टेतिवक्तव्यं लेखितंयोगिलेख्यम् अग्रिमंचतलो
 विंचतस्यलक्ष्मीःमासुपेतिअग्रेगणेष्वर्थः यतोदृशाम
 खिरसाविद्धःतवदृष्टिभिभागलोभेनानिर्विभर्तेवनामप्र
 काशसंभाव्यक्रोधोपगमक्रान्ते ६५ ॥ अग्राहिताःश
 स्रुपासतेयांदेदीप्यमानानंतनुमष्टुर्तेः आशापतिस्ते
 दमयंतिसोपिस्मरेणदासीभवित्तंत्येदशि ७० ॥ आहि
 ताअग्रयोयस्तेअग्राहिताःवाहिताग्यादिप्रपूर्वनिपातः
 शिवस्ययांदेदीप्यमानानंतनुमग्राह्यासदासेवंतेहेभेमिसो
 प्याशापतिर्दितालोवज्जिःस्मरेणतेकिंकरीभवित्तंत्ये
 देशिनियक्कःनकेवलमिन्द्रपवत्वदथी अपितृवज्जिर
 पितृदथीत्यपिशब्दार्थः ७० ॥ त्वङ्गोरस्तेवल्लपंचबाणः
 करोतिसंताप्यतथाविनीतं स्वयंयथास्वादिततमभावः
 परंनसंतापयितासभूयः ७१ ॥ त्वंगोचरोयस्यकामस्य
 सतमग्निंसंताप्यतथाविनीतंशित्तितंकरोतियथासोमिः
 स्वयमनुभूततमभावःभूयःपुनःपरंनसंतापयितासज्ज
 नोहियेनस्वयंडःत्वमनुभवतिनतदन्यस्मिन्करोतितथा
 गिरपीत्यर्थः अथकामेननित्तेजितत्वात्रपरसंतापेसम
 र्थइतिभावः ७१ ॥ अदाहियस्तेनदृशार्थबाणःपुरापुरो
 नयनानलेन सनिर्दहंस्तेभवदक्षिवासीनवैरमुद्धेदध
 नाधमर्णाः ७२ ॥ हरस्यनेत्रस्थितेनतेनवज्जिनायोदृशा
 र्थबाणःकामोदग्धःसकामस्त्वनेत्रवसन्निहन् तंवज्जि
 निर्दहन् अफनावैरमुद्धेर्वैरप्रतीकारादधमर्णोनितेन
 कृतंदाहंतस्तेपुनःप्रादादितिनाधमर्णित्वमित्यर्थः वैर
 मुद्धिःप्रतीकारःअंगनानामपंगेसुनेगोवसतीतिविद
 श्चसिद्धिः ७२ ॥ सोमायऊप्यत्रिविप्रयक्कःससोम
 माचाभेतिहयमानं नामापिजाग्रन्निहियत्रशत्रोस्तेज
 स्विनस्तेकतमेसहंते ७३ ॥ विरहीसर्वज्जिमुद्रायक्कषा
 निवहयमानंसोमंचंद्रलतासंबंधिरसंभस्ययति ७३ ॥

चोत्रामापि जागर्तिर्मेकतमेतेजस्विनः सहते वैरिभूतचं
 द्रसमाननामतया सोमरसानाचामतीत्यर्थः ७३ ॥
 शरैरजसंजसुमायथस्य कदर्यमानस्तृणित्वदर्थे
 अभ्यर्चयद्भिविनिवेद्यमानादप्येष देवाः ऊसमादिभे
 ति ७४ ॥ भोक्तृणां त्वत्कृते कामस्य शरैर्हृशोताप्य
 मानः एष देवो वज्रिः एजकैर्निवेद्यमानादपि पुष्पा
 दिभेति ७५ ॥ स्मरं धनेव दत्तसितेन दत्ता संवर्तिकाशौ
 वलवलिचित्रा च कास्तिचेतो भवपावकस्य धूमावि
 लाज्वालापरम्यरेव ७६ ॥ तेन वज्रिना कामाग्नेः कांष्ट
 रूमेव दत्तसि दत्ताशौ वलवलिभिश्चित्रा संवर्तिकाकम
 लनवबलं कामाग्नेर्हूमलिना ज्वालापंक्तिभिरिव राज
 ते वज्रिर्द्वयो ज्वालाकोलावित्यमरः नवदलस्य रक्तत
 या ज्वालासाम्पशौ वलवलेः श्यामतया धूममास्य ७७
 पुत्रीसुहृद्येन सरोरुवणां यत्प्रोयसी चंदनवासितादिक्
 यैर्ये विभूः सोपितवैवहेतोः स्मरप्रतापज्ज्वलने ज्वहाव
 ७८ ॥ कमलानां सुहृत्सूर्यो येन कृत्वा पुत्रवान् चंदन
 वासितादिक् दक्षिणायस्य प्रेयसी सोपिविभूर्यमस्तवै
 वहेतोः स्मरस्य प्रतापपट्टे मौधैर्यं जुहाव ७९ ॥ तंदस्य
 मानैरपि मन्मथैर्धृत्तैरुपास्ते मलयः प्रवालैः कृच्छ्रे
 ष्मौ नो ज्जति तस्य सेवां सदा यदाशामवलंबते यः ८०
 कामाग्नीध्रं तं यमं दसमानैरपि प्रवालैर्दत्तैर्मलयः शौ
 ल उपास्ते हस्तस्य शोदिना ऊशलमनुयं केन्द्रित्यर्थः यः
 पुरुषो यदा स्यात्तस्य दिशो यस्यानुबन्धे च सदा वलंबते
 असौ तस्य सेवामापद्यति न त्यजति हि पलवानामरु
 णतया दाहोक्तिः यमाग्नि संबंधादेव दसमानत्वं विरह
 संतप्तस्य रक्तस्यास्तरणीकृताः मलयशौलचंदनादिप
 लवाः सन्तस्तत्पादेव सुखंतीति भावः ८१ ॥ स्मरस्य
 कोट्येव सितं कृतानितं प्रतापैरिव तापितानि श्रंगा

ने.
ष. प्र.
टी.
१३५

निधत्ते सभवद्वियोगात्पांडुनिचंडजेधरजजराणि ७८ ॥
 समयमः त्वद्वियोगात्पांडुनि अधिकं चरशियिलितानि
 चांगानिधत्ते पांडुत्वेज्वरशोथिल्येचहेतुत्वेदाकाम
 स्यकीर्त्यासितानीवकामबाजप्रतापैस्तापितानीव
 ७९ ॥ यस्तान्निभर्ताकसृणोनसायंदिशः समालंभन
 कौतुकिन्याः तभ्यंउदासप्रजिगायचित्रंगतोयदाया
 निप्रनर्नमान्यः ८० ॥ भोस्तान्विसायंऊंऊमेनाउले
 पनकौतुकिन्यादिशः पश्चिमायायोभर्तसिवरुणः त
 भ्यंतदाचित्रंप्राहैषीत् यस्मिन्कालेगतः प्रायः पुनर्न
 निवर्तते नन्दन्तिननिवर्ततेचित्रास्वानिगतानरादस्या
 दियक्तेकालेदुस्यर्धः संध्यायांस्वभावात्तणतयाऊं
 ऊमाउलेपनोक्तिः दृहेपवमनुरागिण्योसत्यामपित्व
 यिनितोतमनुरक्तइतिभावः प्रजिवायेतिहेरचडीति
 क्तत्वं ८१ ॥ तथानतापायपयोनिधीनामास्यामुवो
 त्यः द्रुधितः शिवावान् निजः ॥ तिः संप्रतिवारिपोपि
 यथाहृदिस्यः स्मरदाहडः स्यः ८२ ॥ वडवाश्रवसंभू
 तोग्रिः द्रुधितोपिवारिपिवोपिहृदिस्योजलहृदिमध्ये
 वर्तमानः पयोनिधीनांतथातापायनाभूत् यथासंप्र
 तिवारिपोजलरक्तकोपित्वस्वामीवरुणः स्मरदाहपी
 डितोहृदिस्यः चिंत्यमानः संतापयति ८३ ॥ यत्प्रसुत
 त्वत्तदवाजवल्लिस्सतिस्वजेगुम्फतिडविनीता ततोवि
 धत्तेधिकमेवतापंतेनाश्रिताशोत्पगुणामृणाली ८४ ॥
 तेनवरुणेनतापशोतयेश्रिताशोत्पगुणाडविनीताया
 तोहेतोः प्रसुतवैपरीत्यनेत्वत्कोमलभुजलतास्सति सं
 ततिरचयति ततोहेतोः अधिकमेवतापंविधत्ते मृणा
 ल्याभुजलतासदृशात्वात्स्सतिवर्धनत्वं संतापशोतये
 श्रितासंतापमेवकरोतीतिडविनीतत्वं ८५ ॥ न्यस्त
 तस्तेनमृणालदंडावंडं वभास्सहृदितापभाजि तच्चित्रम

प्रेमदनस्यवाणैकतन्त्रतस्त्रिभुवनलोकेन ८२ ॥ स
 कलासुखालीयतस्त्रापेकरोतिततोसुखालदेडशक
 लेतापभाजिर्हृदिनेनवरुणेनपुनर्वभासेकीदृशमि
 ववरुणस्यहृदयमग्रेःकामबाणैःचणोनशतस्त्रिभुवन
 कृतमिवममशरव्यहृदयं त्वंकिलरेसुखालरत्नसी
 तिरुषेव कामेनशरैःशतस्त्रिभुवनकृतमिवेतिभावः ८
 २ ॥ इतित्रिलोकीतिलकेषुतेषुमनोभुवोविक्रमका
 मचारः प्रमोचमसंभवतीमवाप्यमदांयतानर्गलचा
 पलस्य ८३ ॥ त्रिलोक्यातिलकेषुष्वेषुतेषुदेवै
 सुत्वांसफलमसंप्राप्यमदांयतयानर्गलचापलंय
 सकामस्य तस्यविक्रमस्वेष्टावृत्तिवर्ततेइतिशेषः
 ८३ ॥ सारोयधारेवसुधारसस्यस्वयंवराशोभवितात
 वेति संतर्पयंतीदमयंतितेषांश्रुतिःश्रुतीनाकञ्चु
 घामयासीत् ८४ ॥ अथासुतरसस्यसारःसारभूता
 धारेवप्रवाहद्वसंतर्पयंतीश्चस्तवस्वयंवरोभविता
 तिवातीतेषांदेवानांकार्णोप्रापस्वारोस्यधारेतिपावे
 सारजनितधारेत्यर्थः श्रूयतेइतिश्रुतिवार्ता ८४ ॥
 समंसपत्नीभवदःखतीक्ष्णैःस्वदाकृतास्वापयिकैर्म
 रुद्धिः अनंगशौर्यान्लतापट्टःस्थैरयप्रतस्थेहरितां
 मरुद्धिः ८५ ॥ अस्माकंसपत्नीभविष्यतीतिसपत्नी
 संभवेनदुःखेनदुःसहैःसपत्नीनासामार्गसंचारिभिः
 ससिनैस्माकंकामप्रतापानुलतापविकलैर्देवैःप्रत
 स्थित्वाशुहिंसेतिशेषः हरितांमरुद्धिरितिस्वस्वामिसं
 बंधेषणी ८५ ॥ अथास्तपायेयसुधोपयोगैस्तुष्टुवि
 नैवस्वमनोरथेन ह्यधंचनिर्वापयताभुशंचस्वादीय
 स्वाधागमितःसखितैः ८६ ॥ त्यक्तमार्गसंबलशुभा
 हतानुभवैःउपयोगोभोजनंकवोसमुपयज्यतेइति
 प्रयोगात्तैर्देवैस्तुष्टुभिर्नैवत्वांप्राप्यामइतिचदिषये

नै.
ष.प्र.
टी.
१३६

गौवत्तथंभृशंचनिर्वापयतास्वादीयमानिजमनोरथे
नाधामुवमुलंचितःत्वयिनिविष्टचेतसांतेषांक्षयाभ
षाचनाधृत् अतएवमनोरथस्यासृतातिशायितया
असृतत्यागद्वयर्थः ८४ ॥ प्रियामनोभृशारवावदाहे
देवीस्त्वदर्थेननिमज्जयद्भिः सुरेषुसारैःक्रियतेफना
नैपादार्पणानुग्रहभूरियंभूः ८५ ॥ प्रियादेवीःशाच्या
दीःत्वत्कारणेनकामशारदावाग्नौमज्जयद्भिःसुरेष्वेष्टे
रियंभूस्सुराणानित्तेपणक्षणांनुग्रहस्यानुमधनाक्रि
यते ८६ ॥ अलंकृतासन्नमहीविभागैरयंजनसौरम
रैर्भवत्पां अवापितोजंगमलेखलक्ष्मीनित्तिप्रसंदेश
मयाक्षराणि ८७ ॥ धृषितनिकटभूप्रदेशैस्त्रैर्देवै
रहंत्वयिसंदेशरूपाक्षराणिनित्तिप्रजंगमप्रवृत्तिर्यं
प्रापितः अहंसंदीशहारीकृतद्वयर्थः ८८ ॥ प्रत्ये
कमेतेपरिरभ्यपीनस्तनोपपीडंत्वयिसंदिशंति त्वं
क्ष्मन्तानःसरभिलुशाल्येर्मुग्धेविशाल्यौघधिवह्निरेधि
८९ ॥ एतेदेवाएकैकंपीनस्तनयोऽरुपपीडुपीनस्तनो
पपीडंसमस्यांचोपपदरुदकषट्कानिणमुत्त तथाश्रालि
ग्यत्वयिसंदिशंति संदेशमेवाहसरएवभिलोव्याधःत
त्तल्लैःभलेतिपादेसरभलानांशाल्यैःसृक्ष्मन्तानोमोहंप्रा
मुवतामस्माकंविशाल्यौघधिवह्निविगतानिशाल्या
नियथासाविशाल्यासाचासावोधिधिस्तस्यालतासा
पधिभवप्रतेलोहिमध्यमप्ररुषैकवचनेचुसारेद्वाव
त्यासलोपष्टेत्येत्वं ९० ॥ त्वत्कांतिमस्माभिरयंपिपा
समनोरथासासनयैकयैव निजःकटाक्षःखल्वि
प्रलभ्यःकिंयंतियावद्भावासरणि ९० ॥ त्वत्कांति
पिपासरयंनिजःकटाक्षःकिंयंतिवासरणि यावत्
एकयैवदमयंतीलस्यामरतिमनोरथरूपासासन
याखल्वभिष्टुयेनवंचनीयःभणकथयावालोहिडले

भवस्तथाचमानोयथावंच्यते तथायंकटाक्षवालाकिय
 दवधिवंचनीयः कटाक्षेत्तुहिहृत्तामहेदितिभावः ५०
 प्रियेस्तुजास्मासुभजेभजन्त्यावादित्यवर्गपरिवेषवेधं प्र
 सीदनिर्वापयतापमंगैरनंगलीलालहरीतषारैः ५१
 आदित्यादेवाः सूर्यास्तुतेषांवर्गवर्तमानेषुस्मासुभजन्त्या
 वालिगन्तोभुजेपवपरिवेषंस्तुजयक्तोहिसूर्यस्यपरिवेषः
 आकारांतोभुजाशतृः निजेइतिपादेनिजेभुजेइतिसंबंधः
 प्रसन्नाभव कामलीलैवतरंगसंततितयाशीतलैरंगैः ता
 पेनिर्वापय ५१ ॥ अत्रग्रहोस्मासुयदित्वदीयातदेहिदे
 हिदुतमंकपाली चार्वेगिनिर्वापयतापमंगैरनंगलीला
 लहरीतषारैः ५२ ॥ इतिश्लोकांतरस्यस्यार्थं यदस्वकिं
 ज्ञातयसित्वमस्माननंगचंडालशारैरदृश्यैः भिन्नावरंती
 द्वाकटाक्षबाणैः प्रेमस्तवप्रेमरसात्पवित्रैः ५३ ॥ द
 योऊरुग्रदृश्यैरनंगचंडालशारैः किंमारयसिचंडालोप
 दृश्यपवबाणैर्हति प्रेमरसात्पवित्रैस्तवकटाक्षबाणैर्वि
 दारितावरं सम्यक् प्रेमः प्रियामहेचंडालहस्तेनमरणं
 नश्चेयः त्वत्कटाक्षेस्तमरणंश्चेदित्यर्थः ५३ ॥ त्वदर्थि
 नः संतपः सहस्राः प्राणास्तनः त्वसुराणामसादः विशं
 कसेकैतवनादितेचेदंतसुरः पंचशरः प्रमाणं ५४ ॥
 सहस्रात्परेपरः सहस्राः त्वाकामुकासंत नः प्राणाः त्व
 त्यादयोर्नुग्रहः त्वदनुग्रहादेवप्राणाजीवेतीत्यर्थः ५४
 दमस्मद्वचनेकपटनर्तितेशंकसेचेद्वदिस्यः कामः प्रमा
 णं ५५ ॥ अस्माकमप्यासितमेतदंतस्तावद्भवत्पाहृद
 यंचिराय खदित्वयालंक्रियतामिदानीमुरोमुरोविद्विष
 तः प्रियेव ५५ ॥ नपतदंतर्हृदयमनस्तावद्भवत्पाचि
 रायाधिष्ठितं संप्रतिबहिर्हृदयमपित्वयालंक्रियतांमु
 रोविद्विषतोविलोरुदः प्रियेवद्विषोमित्रेप्रात्रप्रत्ययः
 द्विषः शत्रुवाच्यतमिति विकल्पेनघषी त्वयेतिप्रवच

नै.
ष.प्र.
वी.
१३७

नमस्तस्याः सर्वथानिबृतिं योतयति ॥ ५५ ॥ दयोदयश्चेत
सिचेन्नवाभूदलं कुरुषो विफलो विलंबः भुवः स्वरादेशा
मया च रामो भूमौ धृतिं यासि यादस्व भूमौ ॥ ५६ ॥ अयेति प
क्षे तरे यदि तव चेत्तसि दयाया उदयः तर्हि स्वर्गं भूषय वि
लंबो व्यर्थः यदि निजस्थाने भूमौ प्रीतिं यासि तर्हि भूमेः
स्वर्गं इत्यादेशं कर्मः इमामेव भुवं स्वर्गं कर्म इत्यर्थः तस्मा मे
व देवालयतो नयाम इति वा पाठः ॥ ५६ ॥ धिनोति नास्मा
जलजेन पूजा त्वया त्वहंतस्त्रिवितन्ममाना तव प्रसादे
पनते तमौ लोपूजास्तनस्त्वत्पदं कजाभ्यां ॥ ५७ ॥ भो
स्तत्त्रित्वयानित्यं क्रियमाणकमलेन पूजास्माच्च धिनोति
न प्रीणयति कमलेनेति जातावेकवचनं तव प्रसादना
यो पनते नोस्माकं मौलौ त्वत्पादकमलाभ्यां पूजास्त ॥ ५७
स्वर्णैर्वितीर्णैः करवा मवामनेत्रे भवत्या किमुपासनास्त
ग्रं गत्व दंगानि निपीतपीता दर्पाणि पाणिः खलया च ते
नः ॥ ५८ ॥ भोश्चरुनेत्रे त्वया पूजास्तसमर्पितैः स्वर्णैः क
स्तमैः किं करवा मलोद्नः पाणिः निपीतपीता दर्पाणि
प्रपहत हरिद्रा दर्पाणि त्वदंगानि याचते खलु ग्रं ग संवो
धने निपीतपीत दर्पाणीति पादे निपीतः पीतानां स्वर्णा
दीनां दर्पो यैरिति संबंधः ॥ ५८ ॥ वयं कलादा इव डविंद
ग्यं त्वङ्गोरिमस्यार्थिदहे महेम प्रपूतनाशं च शशासनेन
सहैकवंशप्रभवभुवभु ॥ ५९ ॥ कामेधउषा सहैकवंशो
प्रभवो ययोस्ते इह शणौ भुवो यस्यास्मात्तस्याः संबुद्धिः भोप
कवंशप्रभवभुभेमि वभुप्ररुणां विपुलेन ऊले विसौव
भुः स्यात्सिं गले त्रिस्थितमरः त्वङ्गोरिमणास्यार्थिप्रतपवड
विंदग्यं सनिपुणमनात्संज्ञं स्वर्णं कलादा इव स्वर्णं
काण्डववयं दहेम स्वर्णं कुरुस्मै पुनास्माकमादर इति
पूर्वस्मोकार्यपवोपपन्निरुक्ता भवति ॥ ५९ ॥ सुधासरः
सल्लदत्तं गतापः शांतो ननः किं पुनरसुरः स निर्वीतित

दुन्ममताक्षरेण सूनामुगोषोर्मधशीकरेण १० ॥ अस्मा
 कंत्वन्निमित्तानं गतापोस्तसः सनशान्तः असरः सुप्र
 पोसरः सुस्वर्वेषासच किंपुनः पंचवाणस्पमकरेदवि
 इहूपेणयुयंमदीयादतित्वन्ममताक्षरेणतकामतापो
 निर्वातिनात्ययेत्यर्थः १० ॥ विंडः वल्लवद्विरपवविंडः
 किंशर्करातत्यंशर्करैव कृशंगितद्वंगिरसोत्यकच्छ
 त्वांतदित्प्रथितंतदित् ११ ॥ विंडोमधप्रायशर्क
 रात्वद्वचनस्याविंडपवपकदेशपवकिं शर्करासितातस्या
 त्वद्विरः पयिशर्कराशिलाशकलपवकिंदित्प्रथ्या
 तेयदित्ततत्रस्यास्त्वद्विरोभंगीनारीतीनारसोमाधर्यं त
 ज्ञातकच्छत्वांकिं नदीपुरमार्गेपिशिलाशकलाभवंति
 कच्छदेशेषुचहर्वा ११ ॥ ददामकिंतेस्वधयाधरेणत्व
 दास्पपवस्वयमास्पतेहि विधंविजित्यस्वयमेवभाविभ
 वन्नावंतन्नावभागभोजि १२ ॥ तभ्यंकिंवितरामग्रह
 तंचेत त्वन्नावपवस्वयंसात्तादसुतमयेनाधरेणस्थीय
 तेहि यत्तभागश्चेद्दीयतेत्वन्नावचंचंजित्यास्वयमेवतस्य
 यत्तभागयाहि भाविभविष्यति तत्रदमिनदेयमित्यर्थः
 देवानांसारभूतंवस्तुद्वयंयत् तन्नत्वदायन्नमेवततोति
 तिक्कंकिंददामेत्यर्थः ददामेतिलोदू १२ ॥ प्रियेहृषष्टा
 मरभावमस्मादितिप्रिपाकृद्वचनेनकिंनः त्वत्पादपमेशर
 णंप्रविशपस्वयंवयंयेनजिजीविषामः १३ अथामरभावो
 दातव्यइतितत्राहप्रियेहृषष्टेति अस्मात्सकाशादमरत्वे
 हृषष्टेतिवचोस्माकंलजाकारिकिन येनवयंत्वत्पादप
 मेशेहृषष्टिपिशरणंप्रविशपजीवितमिच्छामः १३ ॥ अस्माक
 मस्मान्मदनापस्त्योस्वाणायपीयूषरसोपिनासौ सुधा
 रसादप्यधिकंप्रयच्छप्रसीदवैदर्भिनिजाधरेनः १४ ॥ अ
 सौस्वर्गेनुभूतः सुधारसः कामकृतापस्त्योःसकाशादस्मा
 करत्तणायन मरदित्तंसगार्यइत्यर्थः अस्मभरसादप्यति

नै.
ष. प्र.
टी.
१३८

शयितं निजाधरमस्मभ्यं चेहि भो मैमिप्रसन्नाभव १०५ ॥
 स्तुष्टः स्वेष्टा परोपेयसि सहमकरेणात्मधुः केतनाभूद्ध
 ज्ञानः त्वत्प्रसादादयमनसि जनामानसो नन्दनस्मन् ३
 भ्यां ते तन्विधत्वी भवतु तव सितैर्जैत्रभलः सितैः स्तांदस्त
 त्वत्रेव च चत्ररशफरकगार्थी नमीनधजांकः १०५ ॥ का
 मः स्वैर्यनुर्वाणैः सह केतनामकरेणापि सह दग्धो भूत्
 उष्टस्तुष्टोषितादग्ये उष्टस्तुष्टादहेशयत्तत्प्रसादादस्मा
 कं मानसो नन्दनस्मन् आनन्दयिता सन् पुत्रश्च सन् म
 नसि जनाधत्वा अस्मन्ननोजातत्वात्कामस्य मनसि जत्वे
 यथार्थमस्ति त्वर्थः भोस्तन्वितवधुभ्यां धत्वी भवतु त
 व सितैर्हसितैः सदा जैत्रवाणः स्तात् सशयो रभेदात्सितैः
 शितैरित्यप्यर्थः त्वत्रेवैव च चत्ररौ शफरौ मीनौ तयोर्क
 र्गनाधीनो मीनरूपो धजांके यस्य सर्दृशोक्त शफरक
 गमेवाधीनः स्वायत्तो मीनधजांको यस्येति च १०५ ॥ स्व
 मेन प्रापितायाः प्रतिरजनितवश्रीशुभग्रः कदाक्षः श्री
 वैगीतासुताञ्जोत्त्वगपितनुतन्मेजरीसौकुमार्ये नासा
 स्थासाधिवासे धरमधनिरसज्ञाचरित्रेषु चित्रं तत्रस्तत्वं
 गिकैश्चित्रकरणहरिणैर्वागुगलं चितासि १०६ ॥ प्रति
 रात्रिस्वमेन प्रापितायास्तव कांतिशूनः कदाक्षो मग्नः त
 वगीतासुतसमुद्देशो वै मननुहे भैमितवतनुरेवमंजरी
 तस्याः सौकुमार्यं वृत्तं चक्रसुमारं त्वकोमलं मृदुलं मृदि
 त्सरः तस्य भावः तस्मिंस्त्वगिन्द्रियं मग्नं तव आसपरिम
 लेमासामग्रातवाधरमधनिराजिज्ञामग्रातवविलासेषु
 चित्रं मग्नं हेतुत्वं गि ततो हेतोर्नैकैश्चिदपीन्द्रियहरिणैर्वा
 गुगलं नले चिता त्वयि वागुगयो सर्वोपलगादित्यर्थः
 १०६ ॥ इति धृतसुखसार्यवाचिकसुद्धिः जरसनातलपत्रहा
 रकस्य सफलमममहतनाशुणीष्वस्य मवधार्यदिमी
 षमेकमेव १०७ ॥ धृतासुखसमूहसन्देशपरम्परायेनेह

शुनिजिज्ञातलमेवप्रवृत्तस्पर्हारकःतस्मममहत
 तासफलये एतेष्वदेवेष्टेकंस्वयंनिश्चित्यहृणीषु
 १० ॥ आनन्दयेन्द्रमयमन्मथमग्नमग्निंकेलीभिरुद्ध
 रतनूदरित्तनाभिः आसादयौदितदयंशमनेमु
 नोवा नोवायदीप्त्यमयतद्वरुणंहृणीयाः १०८ ॥
 इन्द्रमानन्दयप्रथवाहेकशोदरित्तनाभिरनदयोत्प
 भुक्ताभिःक्रीडाभिर्मन्मथमग्नमग्निमुद्धर यद्वाय
 मेजातदयंमनोविदेहियदित्वात्स्येनो पतान्पदिनहृ
 णीषेदत्यर्थः तत्रर्हिअथानन्तरंवरुणंहृणीषु १०८ ॥
 श्रीहर्षकविराजराजिमुज्ज्वलंकारहोरःसुतं श्री
 हीरःसुषवेजितेन्द्रियचयंमामल्लदेवीचयं तस्यागा
 दयमष्टमःकविज्जलाहृष्टाधर्षार्थमहाकाव्येचारु
 णिवैरसेनिचरितेसर्गोनिर्गोञ्ज्वलः १०९ ॥ कवि
 ज्जलेनाहृष्टेधधनिप्रयिप्रयिकेप्रस्यकाव्यस्यार्थोना
 त्येनकविनाहृष्टोनिबद्धोवेत्पथः शेषव्याख्यातत्रं
 १०९ ॥ यंशासूतत्रिलिंगादितिप्रतिसतताराधितांछि
 :स्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमासुक्कविनरहरिंनालमा
 यंचमाता यंविद्यारण्ययोगीकलयतिहृषयानत्क
 नौदीपिकायां स्वैरंजीराजितोभूडपचितमहिमाचा
 रुसर्गोष्टमोयं ८ ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येश्र
 ष्टमःसर्गः ८ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ इतीयमस्तिभु
 वविश्रमंगितस्फुटामनिष्ठाविवरीतमुत्सुका तडार्थ
 मात्रश्रवणेच्छयासुणोहिगीषमंदीपगिरंनगौरवा
 त् १ ॥ इयंभेमीप्रतिणीचभुवौचादिभुवंप्रचतुरादि
 सूत्रेणानिपातितादकारांतःतस्यविलासः तदेवंगितं
 तेनैवव्यक्तमनिष्ठाप्रकटयित्तमुत्सुकाजातेनिशेषः
 यद्यनिष्ठातर्हि किमर्थंविरेसंदेशपरंपरामसुणोदि
 त्यतग्राहं इयंभेमीनलवचनमात्रश्रवणेच्छयाइति

नै.
प. टी.
न.
१३५

पूर्वोक्तोत्तरसंदेशगिरंशुश्रावगौरवान्नसुरेन्द्रगौर
वानेत्यर्थः १ ॥ तदपि तामश्रुतवादिधायेनादिगी
शसंदेशमयीसरस्वती इदं तस्युर्वीतलशीतलक
तिवभाणवैदर्भनरैर्द्धनंदना २ ॥ तेननलेनार्पिता
सुक्तादिगीशहृपांतावाचमश्रुतवन् अश्रुतेनत
ल्याविधायभूतलेडंतेनलंददंवत्पमाणवैदर्भीप्राह
२ ॥ मयांगष्टः कुलनामनीभवाननुविमुच्येवर
किमन्युक्तवान् नमस्यमत्रोत्तरधारयस्यकिंक्रिये
पिसेयंभवतोधमर्णाता ३ ॥ अंगभीःमयाभवान्
कुलनामनीष्टः अष्टकुलनामनीविमुच्यान्यदेव
किमुक्तवानसि अनभिधेयवचनत्वादनामोसीति
भावः अत्रकुलनामप्रश्नविषयेमस्यमुत्तरधारयस्य
ते सेयमधमर्णाताक्रियेकिंनधारयतीतिधारयः अ
नुप्रसर्गालिप्तेत्यादिनाशः उत्तरस्यधारयः तस्यधारेरु
त्तमर्णादितिचतुर्थी मस्यमितिप्रथमर्णादिद्वितीया
च्यमानोदात्तमसमर्थश्चलजेतेत्वंनमयेत्तरस्वणांया
च्यमानोपिनददासि अन्यदेवासंगतंवदन्यतारयसि
ततस्तेलजापिकिंनानीतिभावः यद्वा अर्णाशब्दोव
र्णेषागमप्रसिद्धोदशाणामंत्रइत्यादौततश्चाधमर्णाता
अथमात्तरतातवकिंनलजावहेत्यर्थः ३ ॥ अदृष्ट
मानाकुचिदीदिताकुचिन्ममाहुयोगेभवतःसरस्वती
कुचित्प्रकाशांकुचिदस्फुटार्णसंसरस्वतीजेतमनाः
सरस्वती ४ ॥ ममाहुयोगेप्रश्नेकुचिदृष्टमानाकिम
थमागतोसीतिप्रश्नेउत्तरदानादृष्टमानाकुचितकु
लनामविषयेप्रश्ने अदृष्टमानो ईदृशीतवसरस्वती
वाक् कुचित्प्रकाशादृष्टमानजलाकुचितस्थानेप्रस्फु
टार्णसंप्रकटोदकांसरस्वतीनाम्रीनदीजेतमनाः ह
लंकषानिर्गुणीशेधोवक्तासरस्वतीत्यस्य ४ ॥

गिरः श्रुता एव तव अवः स्रथाः स्रथा भवत्ताम्रितन श्रु
 तिस्रहा पिपासता शोति मुपैति वारि जान जात डग्धा
 त्मद नो धिकादपि ५ ॥ कर्णयोरस्रत हृणास्तव वाचः
 श्रुताः परंतत्त्वनामि श्रुतिस्रहा श्रवणस्रहा श्रवण
 स्रान स्रथान निवृत्तेत्यर्थः वारिणि विषये जाना पिपा
 सा श्रधिकादपि डग्धा दौडा श्रुकदा चिदपि शोति नोपै
 तिकिंत जलादेवेत्यर्थः ५ ॥ विभर्ति वर्षा कत मस्त
 मोपहं भवा हृशं नाय करत्तमी हृशं तमन्य सामान्य
 धिया वमानि तत्त्वया महोतं ब्रह्म संत मुत्सहे ६ ॥ त्र
 मोपहंतीति तमोपहं स्वकां त्याधकार स्फोटात् अज्ञा
 नस्रहरणाद्वा अपेक्षे शतमसोरिति डग्धत्यर्थः ईदृ
 शं हृश्यमान नैर्मल्यादिगुणोपेतं त्वा हृशं नाय करत्त
 न्दमस्रष्टं कत मोवैशो विभर्ति कस्मिन् जले त्वमुत्पन्नो
 सीत्यर्थः वंशो वेणु रपितमोपहं नाय करत्तं हारमध्य
 माणि योग्यं रत्नं विभर्ति वंश वराहादयो हि मुक्ता जन्म
 स्थाना नीति निधि माशास्तप्रसिद्धिः अन्य सामान्य धिया
 श्रयोपिवंशः श्रयमपि वंश इत्यन्य सामान्य बुद्ध्यातिर
 क्तं वंशं त्वं या नाय करत्तं न कृत्वा महोतं संत ब्रह्म
 तमुत्सहे अन्यसा हृश्यमेवतिरस्कारः यद्वामहोतं वं
 शं ब्रह्म संतमुत्सहे कीदृशं अन्य सामान्य बुद्धिना त्वया
 श्रवमानितं रत्नभूतोपि त्वमनुचित हत त्वस्वीकारात्
 प्राकृत जन तत्त्व बुद्धिस्मन् वंशमवमानयसीति भा
 वः ६ ॥ इतीरयेत्या विरतां पुन गिरानुजग्राहतरां न
 राधिपः विरुत्य विष्णोत वतीत पात्यये च नाचन स्रुत
 कमंडलीमिव ७ ॥ सनल एव मुक्तात्समीभूतां तां भे
 मी पुनर्वाचानुजग्राहतरां श्रुत्येतमनुगृहीतवान् श्री
 मापगमे विरुतं कृत्वा त्वसी स्थितां चात कमंडलीमेव
 इव मेवः स्वगर्जितेन चात कमंडलीमानंदयति यथा ते

नै.
प. न.
दी.
१५०

येत्यर्थः शत्रुघातकमन्त्रेभवाभ्युक्ताद्याचनाचनाः ३
अयेममोहासितमेवजिज्ञयाद्वयेपितोस्मिन्ननतिप्रयो
जने गरौगिरःपल्लवनाथलाचवेमित्तचसारंचवचो
हिवागिमता ८ ॥ ब्रह्मप्रयोजनराहितेजलनाप्राप्त
स्मिन्द्वयेममजिज्ञयाउदासितमेवगिरःपल्लवनेप्रपे
चनमर्थलाचवंच गरौविषेएवविनाशकत्वात् अ
ल्पंसारंगुर्वर्थंचवचोहिवागिमता ८ ॥ दृष्ट्याकथेयं
मायिवर्णापद्धतिःकथानुपूर्व्यासमकेतिकेतिच द
मेसमत्तंव्यवहारसावयोःपदीविधातंवल्गयकसद
सदी १ ॥ मायिरुतेजलनाप्राप्ततरपंक्तिःकथाप्र
रिपाद्याममकेतिसंकेतितातिच किंरूपेतिचभवति
इयंकथावार्तादृष्ट्याजलनामानभिज्ञानेसंव्यवहारः
कथामितिचेत् सावयोःप्रत्यक्षंव्यवहारंकर्तयकस
दसदीएवपदेत्तमे कसस्रहोःस्रहृस्त्व्यवहारा
यपर्यासावित्यर्थः समकेतीतिकितनिवासेसंपूर्वः
अद्यतनीतद्वच १ ॥ यदिस्वभावान्ममनोज्ज्वलजलं
ततस्तड्झावनेमोचितीकृतः अथावदातेतदहोवि
डंवनायथातथापेक्षितयोपसेद्वः १ ॥ नामाकथ
नेहेतुमुक्ताजलाकथनेपिहेतुमाह प्रकृत्याममज
लेनोज्ज्वलंचेत्तर्हितस्यजलस्योद्भावनेप्रकटनेकृत
गोचितीअनुचितमेवेत्यर्थः अद्यनिर्मलंतत्तर्हियथा
तथाकेनापिप्रकारेणहृततयागतस्येतत्प्रकटनेति
डंवनाग्रहोनाहिसत्तजलप्रसृतःपुरुषःपरप्रेष्योभ
वति बलात्प्राप्यनयावापरप्रेष्यत्वमित्यनुशयेनय
थातयेत्याह १ ॥ इतिप्रतीत्यैवमयावधीरितेतवा
पिनिर्वधरसानशोभते हरित्यतीनांप्रतिवाचिकंप्र
तिअमंगिरांतेचटनेहिसंस्पति १ ॥ इत्येतिश्रुतै
वावधीरितेजलनामपस्नेतवापिनिर्वधरसग्राह्यो

नशोभतेदिगीशानांगिरांप्रतिवाचिकंप्रसन्नरंप्रसन्न
वसम्प्रतिष्ठासोयक्रोहि यदादिगीशानांप्रतिवाचि
कंप्रतिनवगिरांश्चमोचवतेहीतिसंबंधः त्वयामहा
त्वाकश्चमःकर्तव्यः ततःकुलनामप्रप्तेनाग्रहःकर्त
व्यइतिभावः ॥ ११ ॥ तथापिनिर्वभ्रतिनेयवास्यहामि
हानुहंपेमितयात्रकिंगिरा हिमांशुवंशस्यकरीरसे
वमांनिशाम्यकिंतासिफलेग्रहिग्रह ॥ १२ ॥ तथापि
कुलनासकथनस्याप्रयोजकत्वेपिहेनिर्वभ्रतिनिर्व
धंकुर्वाणे अथवातेइहप्रप्तेस्सहंपमितयावाचाकिंता
नुसरामि अथवेतिप्रकथनात्पक्षांतरविकल्पः अ
थवासंक्षेपेणाकिमर्थेनकथयामीत्यर्थः मांचंद्रवंश
स्यकरीरसंजुंस्तात्वा फलेग्रहतातीतिफलेग्रहिःफ
लितइत्यर्थः फलेग्रहिरात्मभरिष्ठेतिनिष्ठातितःता
दृशोग्रहोनिर्वधोयस्यास्मादृशीकिंतासिफलितनि
र्वधाभवेत्यर्थः दूलेपिवर्होनिर्वधोपरागात्कादयोश्च
हाइत्यमरःसाववेधःफलेग्रहिरित्यमरः ॥ १२ ॥ महा
जनाचारपरंपरेदृशीस्वनामनामाददतेनसाधवः अ
तोविधात्रेनतडत्सहेपुनर्जनःकिलाचारमुचंविगाय
ति ॥ १३ ॥ ईदृशीवृद्धाचारपरंपरासज्जनाःस्वनामनि
ष्ठितेनकथयंतियडक्तं दिनमेकंहरत्याकरात्मान
सुगुरोःस्त्रियःग्रहीतनाममर्त्यस्येति अतस्तन्नामव
क्तुंनोत्सहेकिलानिष्ठयेनजनःपुनर्वाङ्मलेनाचारत्यं
गिनंविगायतिनिंदति ॥ १३ ॥ अदोयमालापशिखीव
शारदोवभूवत्सीगहितापकारकः अथास्यरागस्य
दृषापदेपदेवचंसिहंसीवविदभजाददे ॥ १४ ॥ शार
दोनिपुनःग्रहितामामपकारकश्चस्वयेनलःअदद
दमुक्तात्सीवभूवयथापरदःशरत्संबंधां ग्रहीतां
सर्पाणांतापकारकःशिखीमोनंभजते अथास्यनल

नै.
प. न.
दी.
१५१

स्यपदेपदेरागस्यदधातीतिदधाददातिददात्योर्विभाषे
 तिशाः ईदृशीभेमीवचांसिबभाषेयथापदेपदेद्वयोःपा
 दयोरागस्यचदथायद्वा पदेपदेआस्यरागस्यआस्यसे
 वरागःतस्यदधा आद्यादास्येपादयोश्चरागस्यदधेत्य
 र्थः हंसीयथाशरदिभाषते तथेतिक्कंचैतत्तशरदि
 मयूरस्यमौनंहंस्याश्चुवाग्विलासइति १५ ॥ स्रधाशु
 वंशाभरणंभवानितिश्रुतेपिनापैतिविशेषसंशयः
 कियत्समौनंवितताकियत्सवांसहत्पहोवंचनचात्
 रीतव १५ ॥ भवांसुद्वंशस्याभरणमिति वचनेश्रुते
 पितत्रापिकतमोरजाकिंनामेतिविशेषसंशयोनापै
 तिकियत्स्वर्थेषुनामादिषुमौनं कियत्स्वार्थेषुदेवा
 नुरागादिषुवाक्यपंचिता श्रुतेमहतेवंचनीयचा
 त्वरी १५ ॥ मयापिदेवंप्रतिवाचिकंनतेस्वनाममत्क
 र्णस्रधामऊर्वते परेणपुसाहिममापिसंकथाऊला
 बलाचारसहासनासहा १६ ॥ स्वनामत्वत्राममत्क
 र्णस्रधामऊर्वते तेत्तभ्यमयापिप्रपुत्ररंनदेयं ममा
 पिपरपुरुषेणसहसंकथासंलापःऊलस्यप्रतिपादि
 काश्रबलातासामाचारेणसहासनंमहावस्थानंनस
 हतेइतिऊलाबलाचारसहासनासहाऊलस्त्रीणा
 मनुचिनेत्यर्थः १६ ॥ हृदाभिनयप्रतिवंचनत्ररःप्रि
 यागिरःसंमितमाहसस्मिता वदामिवामात्तिपरेशु
 मात्तिपःत्वमीदृशमात्तिकमात्तिपद्वचः १७ ॥ सदा
 चारभंगभयादात्मनामनकथयसिचेत् ऊलस्त्रीस
 माचाराशुचिनेपरपुरुषसंवादमहमपिनकरोमीति
 प्रतिवंदीप्रतिवचननिषेधः अस्याप्रपुत्ररउत्तरहीनः
 मनसतुलोहृदाप्रियागिरःभेमीवचांसिवा अभिनय
 तोभेमीसस्मितमाहसस्मितासात्तिवदामिउपदिशा
 मितोद्वंशसकृर्वत् ईदृशमधरवचःपरेषुसात्ति

पः किं तदेवेष्टेवद्विषेत्पर्यः अथवाप्राप्तिपेत्तिपुत्रीभव
 त् वचपवमादिकं परेषु देवेषु माद्विपः मयेवत्त्वत्तनो
 विपरिवर्तिनिकिरेतिभावः तथाचसतीधर्मोपिनहन्यते
 इतियद्वावदामिनामकथयामि ईदृशं परेषु परविषये
 देवविषयेवक्तव्यं मधुरं वचो नहरी ऊर्वित्यर्थः नामा
 कथनप्रतिवेद्यावक्तव्यं वचो नत्पक्तव्यमित्यर्थः यद्वा आ
 द्विपद्वचोयस्यास्मात्तस्याः संबुद्धिः भोग्राद्विपद्वचः भोग्रा
 माद्विवदामिनामकथयामि ईदृशं हतेनागतं पुरःस्थि
 तं मामामाद्विकं परेषु माद्विपः अहमाद्विकतयाख्यातो
 नलः अतो मां परपुरुषबुद्ध्यामावजीगण इत्यर्थः १० ॥
 करोषिनेमं फलिनं मम अमं दिशो नृपुलासिनकंचनप्रभं
 त्वमित्यमर्हासिहरानुपासितं स्वराष्ट्रतस्त्रानपवित्रया
 गिरा १८ ॥ इमं मम अमं फलिनं न करोषिप्रसन्नकाक्तः
 कंचनदिशः प्रभुं नानुसृत्यामि प्रसन्नकाक्तः इत्यमद्वत
 प्रेमरसामृतस्त्रपनं पावनयावाचा हरानुपासितं त्वं युक्ता
 सियद्याहते मयि प्रेमरसभरितां वाचं वृषीषितया देवानु
 पासितं योग्यासीत्यर्थः फलमस्यास्तीति फलिनः फली
 वानं फलवर्ही भ्यामिनचात्पयः इति प्रत्ययो वा फलवा
 न्फलिनः फलीत्यमरः १८ ॥ सुरेषु संदेशयसीदृशीव
 ऊंरसस्त्रवेणास्तिमितां नभारती महर्षितादर्पकतापिते
 पुया प्रयातिदावार्दितदावहृष्टितां १९ ॥ प्रेमरसस्त्रव
 णो नस्तिमितामोद्गीभूतां आद्रेसां द्रेक्षिन्नं निमित्तं स्तिमितं
 ससुत्रसुत्रंचेत्यमरः ईदृशीव ऊंभारती सुरेषु न संदेश
 यसिकाक्तः यावीक कामपीडितेषु ते सुमयार्पिता दावा
 नलदग्धवनस्य हृष्टत्वं प्रयातितामंशमयतीत्यर्थः द
 वदावौवनारण्यवंजो जन्महरो भवौ १९ ॥ यथायथेह
 त्वदपेक्षयानयानि मेघमये सुजनो विलेबते रुषाणर
 वीकरणोद्वौकसांतथातथाद्यत्वरतेरतेः प्रतिः २० ॥ इ

नै.
ष. न.
टी.
१५२

हावसरेप्रनयात्त्वडपेक्षयातवोत्रगभावेचपषजनोतिमे
षमपियथायथाविलंबनेतथातथारतेःपतिःकोषेन्दे
वानालक्षिताकरणोत्तरने १० ॥ इयश्चिरस्यावदधतिम
त्यथेकिमिन्द्रनेत्राणपणनिर्ननिर्ममौ धिगस्तसामंस्वर
कार्यसत्करस्थितःपरप्रेष्यगुणोपिचत्रन ११ ॥ एतावद्ध
कालपर्यंतसदागमनमार्गेप्रवदधतिसावधानानिद्रुने
त्राणावन्नननिर्ममौवन्नजनितानि किंनभवन्तीत्यर्थः नो
चेत्कथमेतावत्पर्यंतमस्फुटानितिष्टेयारित्यर्थः उज्जाल
कर्तव्येकार्येविलंबितंमोधिगस्त यत्रमयिपरप्रेष्यसदा
सस्यगुणोपिनस्थितःसत्वरकार्यकारित्वंहिदामधर्मःसो
पिमयिनास्तीत्यर्थः ११ ॥ इदंनिगद्यदितिभर्तारिस्थिते
याभिधायिस्वगतंविदग्धया अधिस्वितंरुतयतांश्रवःस
रंसनोदधत्यानयनैमुणव्यये १२ ॥ एतदुक्ताराजनिन
लेविरतेस्थितेसति चत्वरयातयाभेम्मास्वमनस्येवाभि
हितंकीदृश्याधूलोककामंतंनलंअधिस्वित्योहृतंक्र
वतांदेवानांनीतिचातयाभावेमनोदधत्यास्तीश्रुजत्सित
रूपोहिदृतःप्रेषणीयइतिनीतिः अयंचसंदरतरःप्रेषि
तइतितेषांनीत्यनभिज्ञानं १२ ॥ जडाधिपःत्वामदिशन्म
यिभुवंपरेतराजःप्रजिवायसस्फुटं मरुद्वतैवप्रहितोसि
निश्चितंनियोजितश्चोर्ध्वमुत्वेनतेजसा १३ ॥ वरुणोज
लानामधिपःतथाजडानामधिपश्चत्वामदिशात् परेत
राजोयसःपिशाचानांत्वामीचसयसःत्वाग्राह्यीत्मरु
त्वताइंद्रेणावाहूपेतृलेनचनिश्चितंप्रहितोसिउर्ध्वमुत्वे
नाग्निनाकार्यानभिज्ञेनचनिश्चितंनियोजितोसिअवज्ञा
रूपत्वात् मनसैवनलंसंवोधेयमुक्तिः १३ ॥ अथप्रका
शंनिभृतस्मितासुतीसतीकुलस्याभरणंकिमप्यसौ पुन
स्तदाभाषणविश्रमोन्मुखंविदुर्भाधिपसंभवादये १४
निशब्दमंदहोसासतीसतीनांपतिव्रतार्ताकुलस्यकिमस्य

वार्त्तनीयसौभाग्यमाभरणमसौभैसीसखंप्रकाशंयथाभ
 वतितथानलेनसहसंभाषणविलासोक्तंरूपे १५ वृथा
 परीहासइतिप्रगल्भताननेतिचत्वाहृशिवारिवर्गहणोभ
 वत्पुत्राचभवत्पुत्ररादतःप्रदित्स्वःप्रतिवाचसासने
 १५ ॥ त्वेदेवैर्नप्रेषितइतिवृथा किंतमयासहहसनार्थ
 मागतइतिवचःप्रगल्भतात्वाहृशिमहतिननेतिचदेवा
 न्नाभिलषासीतिचवारिवर्गहणानिंदाभवति ननेति
 देवानांसुयद्विन्देशेवीप्साभवतित्वय्युत्तरादुत्तरंनददा
 मिचेत् देवानांतवचावज्ञाभवतिप्रतप्तेप्रत्युत्तरदित्स्वरासि
 १५ ॥ कथंनुतेषांकुपयापिवागसावसाविमानुष्यकलो
 चनेजने स्वभावभक्तिप्रषणंप्रतीप्सराःकथानवाचासु
 दमुद्गिरंतिच १६ ॥ मनुष्यस्वभावोमानुष्यकंतदेवलो
 चनेकलंकोयस्यताहृशिजनेमुयितेषांदेवानांकुपया
 पिप्रसौत्वंपत्नीभवेतिवाक कथंनुप्रसौविउत्पादिता
 यद्यपिकुप्यास्तितथापिपत्नीभवेतिकथमुक्तंदासीभवे
 तिऊतो नोक्तमितिभावः अथवाप्रकृत्याभक्तिनप्रजनं
 प्रतिस्वामिनःकथावाचाहर्षेनप्रकाशयंति १६ ॥ अ
 होमहेंद्रस्यकथंमयौचितीसुरांगनासंगमशोभिताह
 तः क्रुदस्यहंसःवलिमांसलश्रियोबलाकयेवप्रबला
 विडंबना १७ ॥ सुरांगनासंगमेनशोभितांविभर्तीतित
 समहेंद्रस्यमयाकृत्वाकथसौचितीग्रहोशक्रलिलोत्त
 मादिषुसतीषुमानुषीमभिलषतीतिप्रसिद्धिर्ज्ञाचिने
 त्यर्थः मरालमालामेडरकोतेःतडाकस्यबलाकयेव
 मयातस्येन्द्रस्यविडंबनेवकेवलमहतीभवति १७ ॥
 पुरःसुरीणांभवकेवमानवीनयत्रतास्तत्रतुमापिशो
 भिका अकांचनेकिंचननायिकोंगकेकिमुपकृताभ
 रणेननश्रियः १८ ॥ सुरीणांदेवस्त्रीणांमयमानवी
 केवनकपिसुरीणामपिपुंयोगादाख्यायामितिडीपूयत्र

नै.
प. न.
वी.
१५३

स्यलेताः सरस्वियो न संतितत्र सापिमानवीशोभिताभा
 वानि सरस्वियश्च तत्र विद्यन्ते तेन मानवी न शोभते इति भा
 वः अकिंचनोदरिद्रः तस्य नायिका गके स्वलालंकारही
 ने ग्राह्यताभरणेन पित्रलिकाभरणेन श्रियो न काक्काश्रि
 यो भवंत्येवेत्यर्थः १८ ॥ यथा तथा नाम गिरः किरंतने
 श्रुती पुनर्मन्त्राधिरेतदक्षरे एषा लिक्षोरी कुरुताम संगता
 कथं मनोवृत्तिमपि द्विपाधिपे १९ ॥ यथा तथा उचिता
 अनुचिता वा वाचः ते देवा किरंतनामतदक्षरे देवाक्षरवि
 षये पुनर्मन्त्रश्रुतीवधिरेतदक्षरमपि नृत्तानः किं पुनर
 थमिति भावः एषा लिक्षोरी हरिणशोभा विकाश संगता स
 संभावितो मनोवृत्तिमपि द्विपाधिपे कथं कुरुतां ते उचि
 तानभिज्ञतयाया किंचिद्वदंत प्रहमनुचिते कर्मणि कथ
 प्रवर्तते इत्यर्थः २० ॥ अतो निगद्येव न ता स्यात्तया श्रु
 तौ लगित्वाभिहितालिगलपत् प्रविश्य यन्मे हृदयं क्रि
 यार्पितं द्विनिर्घटाकारणमन्त्रावाधना २१ ॥ एतदुक्तैव
 नताननया तया भेदमाकर्णित्वाभिहितं सखीवभा
 षे किमिति इयं लज्जया वक्तुमशक्ता सेहृदयं प्रविश्य य
 दाह तन्मन्त्रावमार्गेण विनिस्सरच्छृणु २२ ॥ विभेमि
 चिंतामपि कर्तुमीह शोचिरयच्चित्रार्पितनैषथे सरा ह
 णालतंतस्त्रिडरासती स्थितिर्लवादपि त्रुट्यातिचापला
 किल २३ ॥ चित्रे अर्हितो नैषथपवेच्छरः पतिर्यथा साह
 ईह शोदेव वरणदूपां चिंतां कर्तुमपि विभेमि मनोव्या
 पारेपि भयं किं पुनः कायव्यापारे इत्यपि शास्त्रार्थः पत्तु
 र्मनस्येव वर्तमानत्वाद्भयं विभेसीति भेसीवचनात्साखी
 प्रयोगे पुत्रमपुरुषः न केवलं भयमन्यदप्यस्तीत्याह
 विसर्तंतस्त्रिष्टेनशीलासती स्थितिः पतिव्रताचारः ल
 वादपि चापलात् ईषहोत्पादपि त्रुट्याति ईषदापि पर
 पुरुषचिंताभावेणानपि नश्यतीत्यर्थः २४ ॥ समाशयः

स्वमदशां ज्ञयापि कानलं विलं च्येतरसस्पृशद्यदि कृतः
 पुनस्तत्र समस्तसाक्षिणीनिजेव बुद्धिर्विबुधैर्न पृच्छते
 ३१ ॥ स्वभावस्यायाग्राज्ञातयापि स्वमेपीत्यर्थः समस्त
 द्येनं लमतिक्राम्यान्पुरुषं यद्यस्मिन् शतं अत्यन्तसत्य
 वस्तुविलासनिर्माणनियतिः स्वमदशां ब्रह्मादीनाम
 बुल्लेखनीयमहिमा तस्याग्राज्ञेवाज्ञातकृतमोहः तत्र
 प्यत्यन्तप्रशपतिकिमुतजाग्रदवस्थायां स्वसंदर्भनिर्णी
 तिभावः सर्वेषां साक्षिणीस्वबुद्धिरेव स्वमेपिनलेतरं
 न भजतीत्यस्मिन्नर्थे कृतः पुनर्न पृच्छते सर्वज्ञत्वाद्देवाप
 वजानंतोत्यर्थः ३२ अपि स्वमस्वमममृषुपत्रमीपरस्य
 दाराननवैतमेवमां स्वयंदरधारिवनाविकाः कथं स्पृ
 शंतविज्ञायहृदापिताहृशी ३३ ॥ श्रीदेवाः परस्पदा
 रात्मा मज्ञातमेव स्वकीयसस्वममपि निजं स्वभाभावं
 जागरावस्थानि विलवस्तुज्ञानमितियावत् असृष्टप
 न्निद्रामनयन् किमर्थमेव तेपि किं पूर्वाज्ञाता इत्यर्थः
 इष्टाश्चासावधाडराधाग्रनाचारः उपसर्गादधन इत्यच
 सपवर्णावः तस्य नाविकाः उत्तारकाः स्वयमीहृशाः सं
 तेषां पिमां ताहृशी परस्त्रियं ज्ञात्वा हृदापि कथं स्पृशंतमु
 त्यत्नीयं भवत्वितिकथं सरत्त्वित्यर्थः नावाचरंतीति
 नाविकाः नौद्यचष्टच् ३४ ॥ अनुग्रहाकेवलमेवमाह
 शे मनुष्यजन्मन्यपियन्मनोजने सचेद्दिधेयस्तदमीन
 मेवमेप्रसद्यभिदावितरीतमीशतां ३५ ॥ मनुष्याज
 त्मयस्येहृशेमाहृशेजने मनोभिलाष इति यदयं केवल
 मनुग्रहपवर्णिणीते केवलमिति त्रिलिंगं त्वेककृत्स्न
 योः निर्णीते नात्योस्तीत्यत्रार्थे सचेद्दिधेयः सोऽनुग्रहः क
 र्तव्यश्चेत्तत्र हि श्रीदेवाः प्रसद्यप्रसन्ना भूत्वा तिनलमे
 वभिदां तातमीशतां प्रभवंतु ज्ञाम ३५ ॥ अपि द्रष्टव्यः
 ह्येष मत्प्रतिश्रुतं सपीडयेत्पाणिमिमं न चैह्यः ३६ ॥

नै.
ष. न.
टी.
१५५

शनोद्धं धनवारिवारितानि जाय कषलत्करवैस्ववैरितानि ३
 ५ ॥ अपिभो इत्यर्थे हृत्तरं मत्पतिश्रुते मत्पतिज्ञाने
 एत सनलो मेपाणि ग्रहणं न कुर्याच्चैत तर्हि निजाय कषः
 स्ववैरितानि साक्षात्सौ वैरिता चतानां स्वमां प्रतिया वैरिताता
 मितिवा अग्न्युद्धं धनोदकै वैरितानि विद्धां करवै वैरं हि
 मरणावधि शत्रु मरणो सति वैरं निवर्तते तथा तं शत्रोर्नि
 जाय कषः शत्रुता मया दिनावारितानां शान्तां करोमि प्रभिर्नि
 जायः क्षपयामीत्यर्थः आय कषः शत्रुत्वं च न ला विरह
 पानिष्टानुभावकत्वं इष्टानुभावकत्वं च मित्रत्वमिति
 अनुभावयतीत्यनुभावकः ३५ ॥ निषिद्धमप्याचरणी
 यमापदि क्रियासतीना वतियत्र सर्वथा चनां बुनाराजप
 येति पिच्छिले क्वचिदुपेयं पथेन गम्यते ३६ ॥ निषि
 डात्महनना क्रिया दोषा येत्यत आह यत्रापि सर्वैरुपाये
 : समीचीना क्रिया व्यापारेण रक्षति तत्र निषिद्धमग्न्युद्धं
 धनादिकर्तव्यमेव अत्र शिष्टाचार एव प्रमाणमित्याह
 मेवोदकेन राजमार्गे प्रकिले सति विद्वद्भि रपि कुमार्गेण
 गम्यत एव ३६ ॥ स्त्रियामया वागिमिषु ते सुशक्यते न जा
 तसम्पत्तिवितरीतसुत्रं तदत्र मद्भाषितसुत्रपद्धतौ प्रवे
 धतास्तप्रतिबंधतानते ३७ ॥ स्त्रियामया ते सुदेवेषु स
 म्युत्तरं कदाचिदपि वितरीतं दातुं न शक्यते अप्रगल्भ
 त्वद्योतनाय स्त्रियेति वागिमिषु वाचोयकि पदु सुतत्रतो
 हेतोः अत्र मडकसूत्रसंदेहे त्वप्रबंधता व्याख्यातत्वं स
 त्प्रतिबंधता प्रतिकूलता ह्यकत्वं नास्त्यस्य चित्तबद्ध
 र्थं वाक्यसूत्रं ३७ ॥ निरस्य हतः स्मृत्या विसर्जितः प्रि
 योक्तिरप्याह कडत्य मत्तरं ऊत हलेनेव मुजः ऊत हलेने
 विडं व्याडिं वेनपिकः प्रकोपितः ३८ ॥ तथा तादृशेन प्र
 सुत्रेण प्रोक्तं विमर्शितो विमर्शो हतः प्रयोक्तिरपि
 स्वभावतः कडत्य कटिन मत्तरमुवाच मुजः ऊत हलेने

ऊरुखंविडंयानुक्तपडिबेनवालेनप्रकोपितःपिक
 इवयथाप्रकोपितःपिकोमुडमुडःऊरुखंकरेति
 येत्यर्थः ३८ ॥ अहोमनस्त्वामनुतेपितन्वतेत्वमप्यमी
 भ्योविमर्षीतिकौतुकं क्वानिधिनिर्धनमेतिकिंचनं
 सवाकवाटंचदयन्निरस्यति ३९ ॥ तेपिदेवाप्रपित्वा
 मनुभवतीमुद्दिश्यत्वयीत्यर्थःमनोविदधते अहोत्व
 मप्यमीभ्योदेवेभ्यः परांमुखीतिमहश्चिन्म उन्नमाना
 नीचात्ररागःनीचायाश्चानुरक्तेतपरांमुखत्वमितिद्व
 यमप्याश्चुर्यकारीत्यर्थःनिधिंदरिद्रंक्वाभजते किंच
 सदरिद्रंनिधिंकवाटंचदयन् क्वानिरस्यति ३९
 सहाविलस्यीमुवहेवहेलयामहेन्द्रागाङ्गुरुमादरे
 त्वयि त्वमीदृशिश्चेयसिसंमुखेपितंपरांमुखीचंद्र
 मुखिन्यवीवृतः ४० ॥ सर्वस्वीष्टनादरेणमहेन्द्रानुरा
 गात्त्वयिमहांतमादरंवरेर्इदृशीइंद्रानुरागात्पेयसि
 संमुखेपित्वंपरांमुखीसतीतमादरंन्यवीवृतःव्यनाश
 यः ४१ ॥ दिवौकसंकामयतेनमानवीनवीनमश्नावि
 तवाननादिदं कथंनवाडर्ग्रहदोषपक्षतेहितेनसम्प
 गरुणापिशम्यते ४२ ॥ मानुषीस्वर्गवासिनंदेवेन
 कामयतेइदंनूतनमएवंतवमुखादेवाकीर्णतं पक्ष
 तेइर्ग्रहदोषःइराग्रहदोषःअत्यंतंहितेनगरुणापित्रा
 पिकथंनवाशम्यते अथवापक्षतवइर्ग्रहदोषःइर्ग्रहा
 णासंगारकादीनांदोषःसम्पत्तिनेनप्रभवेन्द्रादिस्था
 नस्थितेनगरुणावृहस्यतिनापिनशम्यते इंद्रकार्यत्वा
 दत्यंतंहितोवृहस्यतिरितिभावः ४३ ॥ अनुग्रहादेवादि
 वौकसांनरोनिरस्यमानुष्यकमेतिदिव्यता अयोधिका
 रस्वरितत्वमिष्यते ऊनोयसांसिद्धरसस्पृशामपि ४४
 मानुषीदेवेनकथंसंगम्यतेमितिमावीचःयतोदेवाना
 मेवानुग्रहामनुष्येमनुष्यभावंपरित्यज्यदिव्यतांप्राप्नो

नै.
ष. न.
टी.
१५५

तिनचपुनरपिमनुष्यताशंकनीया लोहानांसिद्धरसस्य
 शामपिस्वर्णकरणरससंगिनामपि अयोधिकारस्व
 रितत्वंकृतदृष्यते लोहइतिव्यवहारप्रवृत्तिनिमित्तधू
 तलोहधर्मत्वंकृतदृष्यतेनकृतोपि स्वशब्दोपतापयोः
 स्वर्यतेस्मस्वरितःतद्भावंलोहप्रकरणेनलोहशब्दवाच्य
 त्वमितिवा पाणिनीयव्याकरणेस्वरितेनाधिकारइति
 सूत्रेणपरिभाषाकृता स्वरितेनलिंगेनाधिकारोवेदित
 व्यइतियथाअनभिहितेप्रत्ययःपरस्मैत्पादितयात्रापि
 स्वरितत्वमाधिकारप्रवर्तकत्वमित्यर्थः अयोविकारेति
 पाटलोहविकारशब्दवाच्यत्वमित्येकपदार्थः नतव्या
 करणसंबंधीद्वितीयोर्थः धर ॥ हरिंपरित्यज्यनलाभि
 लाशुकानलजसेवाविडषिब्रुवाकथं उपेक्षितेक्षोःकर
 भास्वमीरतांडरुंवदेत्वाकरभोरुभोइति धर ॥ इदंमु
 ज्ञानलाभिलषणंशीलात्वंविडषिब्रुवाविडषीब्रुतेवि
 डषिब्रुवाकृत्सिताविडषीत्यर्थः चतुर्पत्यादिनाकृत्वाः
 ईदृशाकथंवानलजेसेविमुक्तेक्षोःशमीवृक्षेपुलम्यटा
 त्करभाडइष्टाडरुंभूतितागुणेनाधिकोत्वाज्ञात्वाभोःकर
 भोरुइतिवदेभासनोपसंभाषेत्यादिनाज्ञानार्थआत्मने
 पदं त्वयिकरभाडरुइति अर्थसाहचर्यादन्वर्थेनकरभो
 रुपदेनसंबोधयामीत्यर्थः नतकरभवहृयस्याइत्यर्थ
 माश्रित्येत्यर्थः ननुकरभावडरुइत्यर्थेसमासेसतिङ्
 स्वस्यगुणइतिगुणेनभाव्यंकरभोरुइतियथाथेनोरुचेइत्या
 दिनातत्कथंकृत्स्वइतिउच्यते संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइ
 तिपरिभाषासूत्रावष्टंभादिहविषयेकृत्स्वसंज्ञासाश्रित्य
 प्रवर्तमानोगुणःपादिकोनप्रवर्तते तेनकृत्स्वोभवत्येव
 करभवहृयस्याइत्यर्थेडुवृत्तरपदादौपसेइत्युत्पत्त्यर्थे
 अर्थार्थनघोषेइतिप्रसंगेधकरभोरुइतिसिद्धंपदेनचा
 त्रपुनर्गुणप्राप्तिःकृत्स्वविधानानर्थक्यप्रसंगात् केचित्

करभांडरुतिपक्षे गुणस्यावकाशं मन्यमानाः सः
 मादधते अनुकरणाशब्दादप्राप्तविकारमिति अ
 त्येत्वाङ्गः नूतनार्थस्य स्वयमुत्पत्तिस्तत्त्वानुकरण
 मेवैतत् किंत्वं करुभोरुभोरुत्येकं पदमिति तेन सः
 मासमर्थे गुणोऽवतीति धर ॥ विहाय हा सर्वस्य
 र्वनायकं त्वया धृतः किं नरसाधिमश्रमः सुखं विमु
 च्यस्य सितस्य धारया हृद्यैव नासाप्यथावनश्चमः
 धध ॥ हाङ्गवेसकलसुरस्वामिनं मुञ्चानरस्य मनु
 ष्यस्य नलस्य च साधिमासा फलं न स्य भ्रमो भ्रान्तिः किं
 त्वया धृतः सुखं त्यक्त्वा सास्य परं परया कृतानासि
 कामार्गेण धावनश्चमो मिथैव सुखं पिपायसा सः
 स धारयानासा मार्गेण निर्यापणं हृद्यैव ननु धध ॥
 तपो नले च ज्ञातिस्वरयस्तत्तुर्दिवे फलायान्यजनुर्भ
 विस्मवे करे पुनः कर्षति सैव विज्ञात्वा बलादिवत्त्वा
 वलसेन वालिशो धध ॥ स्वरयोऽनुधास्ततः शरीरा
 णि प्रत्यस्मिं जन्मनि भाविने स्वर्गदूपाय फलाय तपो
 नले च ज्ञाति सैव योः त्वत्वाद्दृशस्तीरत्ताभावादि कला
 सती वलाज्ञां करे कर्षती वदे वालिशो मूढे त्वं पुनर्न
 वलसेन चलसि शिशावसे च वालिशः धध ॥ यदि
 स्वमुद्धं फमना विना नलं भवेद्भवन्ती हरि रंत रित्तगा
 दिविस्थितानां प्रथिता पतिस्ततो हरि रति न्याय्यमुपे
 क्षते हि कः धध ॥ यदि नलं विना आत्मानमुद्धं फमना
 भावेः उद्धं धनेन मर्त कामासाः तर्हि दिविस्थितानां दे
 वादीनां वस्तुनां च प्रथितः स्वामी शक्रो लं वनावसे १
 अंत रित्तगां भवन्ती जायमानां त्वां हरि रति न्यायादन
 पेते न्याय्यं कोना मोपेक्षते धध ॥ निवेद्य सेयं च नले
 नलो ज्जिता हरे तदा स्मिन्महती देया धर्मा चिरदमेना
 र्थयता पिडलं भोग्यं त्वयैवाङ्गयदंगमर्प्यते धध ॥ य

नै.
ष. न.
ही.
१५६

दिनलत्पक्तात्त्वमग्नौ निवेद्यसेनेर्विशदत्वात्मनेपदं ।
तत्र हिंस्त्रस्मिन्सुरेग्रग्नौ महती दद्याधुता अंगहेभेमिब
ज्जकालमनेनानलेन प्रार्थयतापि दुर्लभमंगत्वेव ।
स्वयं बुद्धिपूर्वकं यतोऽप्यनेन निदिष्यते ५७ ॥ जितं जि
तं तत्त्वत्तपाशपाणिना विना नलं चारियदिप्रवेद्यसि
तदा त्वदाद्यात्वात्वाहिरण्यसूतसौम्यः पतिर्वत्ससिव द्य
तेतरां ५८ ॥ नलं विना मरणाय यदि चारिप्रवेद्यसि
तर्हि वरुणेन जितं जितं प्रत्यर्थं जितं तदा जलप्रवेशस
मये अमौ वरुणो वहिरपि हृदये त्वदाद्यात्वात्वात्तदुपाया
णात्वेत्यनेतरां भृशं धारयिष्यति बहूपापणोद्दोनीमं
तर्हृदये वहति तदा वहिर्हृदये पिवत्यतीत्यपिशब्दा
र्थः अत्र प्रयः पतित्वमेव हेतुः ५८ ॥ करिष्यसे यच्च
तपवहृषणादुपायमन्यं विदुषीत्तस्यैवे प्रियातिथिं
स्त्वेन गता गृह्णात्कथं न धर्मराजं चरितार्थयिष्यसि ५९
अतपवहृषणादुक्तदोषकाकिभिर्विदुषीत्त्वमिति सो
हृदयेन सत्यैव अत्यमुपायं यदि पुनर्विधास्यसि तर्हि स्व
तपवहृहानाता प्रियातिथिं त्वं धर्मराजं कथं न चरि
तार्थयिष्यसि अत्र सूताय ममेवोपसर्पेतीति ५९ ॥
निषेधवेषो विधिरेष ते यवातवैवक्यकावल्वाचिव
क्रता विजंभितं यस्या किल धनेरिदं विदग्धनारीवद
नेतदाकरः ५० ॥ अथवा ते पृष्टेवानभिलाषः निषे
धरूपो विधिः पूर्वश्लोकोक्तपक्षात्पक्षांतरग्रहणं अथ
वेति तवैव विदुषावाचिवक्रता व्यापता प्रकारः नाभिला
षामीत्यभिलाषइत्यादिकृता तथैवेति पाठे वाचिव
क्रता तथैव निषेधस्याविधिरूपतया विधेस्तु निषेधरूप
तयेत्यनेनैव प्रकारेण यक्ता यस्या किल धनेरुत्तमका
व्यस्येदं विज्ञेयं तेन विधिर्विषेधरूपतया निषेधस्यैव विधि
रूपतीति विदग्धस्त्रीमुखेन सव्यंग्यकाव्यविभ्रमस्या

करः खलु वक्रोक्तिचतुरः स्त्रियद्वयार्थः इदमुत्तममर
 तिशयं निर्व्यंग्ये वाच्याद्वनिर्बुधैः कथितः निःशेषच्यु
 तचंदनस्तनतदं निर्दिष्टरागोधरो नेत्रे हरमनं जने पुल
 कितातन्वीतयेयंतनुः मिथ्यावादिनिहृतिबोधवजन
 स्थाज्ञातपीडागमां वापीस्नातमितो गतासिनपुनस्त
 स्थाधमस्यांतिकमित्यत्र स्नानविधिः प्रियोपसराणावि
 धौ तन्निषेध इति ५० ॥ भ्रमामिते भैमि सरस्वती रसप्र
 वाहचक्रेषु निपत्य कल्पयः त्रयामनादृत्य मनाकुक्कुरु
 स्फुटं कृतार्थनीयः कतमः सुरोत्तमः ५१ ॥ हे भैमितव
 सरस्वती रससूरावर्तेषु निपत्य कल्पदः कतिप्रभृतिभ्रम
 णानि पतनानि वायस्मिन्कर्मणि कतिवारानित्यर्थः भ्र
 मामिभ्रान्तिं प्राप्नोमि अन्योपिनद्यावर्तेपतितः चिरं भ्रम
 ति ईषलज्ञांत्यक्कास्फुटं व्यक्तेकुक्कुरु तथा हि कतमो दे
 वः त्वया वराणेन कृतार्थनीयः ५१ ॥ सतः किमेवावत
 कं भवेतव प्रगल्भपीनस्तनदिग्धवस्तव सहस्रनेत्रात्र
 पृथक्पृथक् ममत्वदंगलक्ष्मीमवगाहितं क्षमः ५२ ॥ पे
 रावतकं भावेव केतवे ययोस्तौ प्रगल्भौ कदिनौ पीनौ
 स्तनौ यस्या ईदृशादिशः प्राश्याधवः प्रतिरिंद्र इति या
 वत् सकिंमतः मम सते इंद्रादप्यस्तु सखी रसोत्तमं सा
 कल्पेन ज्ञातं न क्षमः अयं सहस्रनेत्रत्वात् कथंचित् क्षम
 इत्यर्थः ५२ ॥ प्रसीदतस्मै दमयंति संततं त्वदंगसंगप्र
 भवे जगत्प्रभुः पुलोमजालोचनतीक्ष्णकंदकैस्तनुच
 नामातनुतां सकंदकैः ५३ ॥ भो भैमितस्मै इंद्राय प्रसी
 दसजगत्त्वामी ईंद्रः त्वदंगलिंगनजनितैरोमांचरतिवि
 दकारितया शची लोचनयो रतीक्ष्णकंदकभूतैर्निविशं
 निजांतनुतनुतां ५३ ॥ अयोधितं दददनेनुरज्यमेस्त्वयाव
 ल्लवत्रियगोत्रजन्मनः विजाते मोजस्ति नमस्ततः कथं
 मनोरथस्तव लने विलासिनि ५४ ॥ परमार्थज्ञातः स्वयं

नै.
ष. न.
दी.
१५७

त्वेदहनेनुरज्यसेनलंविनादहनेपतामीत्यस्यवचनस्यरह
स्यमयावगतं दहनेनुरक्तासीत्यर्थः भोविलासिनिद्राविय
वंशजातायाःते मनोरथःखलुनमोजस्विनमर्थिविनात्य
सिन्कथंप्रवर्ततेद्रवियजातेरुजसितयातेजस्विन्यभाव
नुरागोयक्रुद्रत्यर्थः समानशीलव्यसनेषुसाव्यमिति न्या
य्या ५५ ॥ त्वयैकपत्न्यातनुतापशंकयामनोनिवर्त्यनत
तःकथंचन हिमोपमातस्यपरीक्षाणादाणोसतीषुवृत्तिःश
तशोनिद्रापिता ५५ ॥ पतिव्रतयात्वयाशरीरतापभयेन
श्रतनुतापोधिकतापःतद्भयेनवाततोवज्रेःसकाशात्मनः
कथमपिननिवर्तनीयं तत्रहेतुःपतिव्रतासुपरीक्षावसरे
तस्याग्नेर्दृष्टिःतुषारतल्याशतशोनिद्रापितानिष्ठिता ननु
नःकाकतालीयन्यायेनकदाचिदेव ५५ ॥ स्वधर्मराजःव
त्स्वधर्मशीलयात्वयापिचित्रातिथितामवापितः ममापि
साधप्रतिभात्ययंक्रमःचकारित्योग्येनहियोग्यसंगमः
५६ ॥ धर्मःशीलेयस्यास्तयासावल्प्रसिद्धोधर्मराजोम
नोगोचरतांप्रापितः अयःक्रमःधर्मराजेनधर्मशीलायाःसं
गमइतिक्रमोममापिसाधप्रतिभातियोग्येनहियोग्यसंब
धःशोभतेयत्र ५६ ॥ अजातविस्त्रेदलवैःसरोत्सवैरगस्य
स्त्यभासादिशिनिर्मलत्ववि गतावधिकालमप्युत्पशंकि
तानिमेववर्तेननयस्त्वकेलिभिः ५७ ॥ अगस्त्यतेजसानिर
र्मलकांतौदिशिदक्षिणस्यातेनधर्मराजेनसहप्रनुत्यत्रवि
योगलेशैःकामोत्सवैरवकेलिभिरमर्यादंकालंनिमेवत
ल्येनय नमस्योःशंकिताप्रपुत्पशंकिता यमपरिग्रहेणैव
हस्तभयंरहितासतीत्यर्थः ५७ ॥ शिरीषपृद्धीवरुणोकि
मीहसेपयःप्रकृत्यासूडवर्गवासवं विहायसर्वान्प्राणतेस्म
किंनसानिशापिशीतांशुमनेनहेतुना ५८ ॥ शिरीषको
मलात्वंजलस्वभावेनसूडवर्गजातस्येदंश्रेष्ठंवरुणोकिमी
हसेप्रपुःप्रकृतियोंनिलिगेचकेशिक्यायाश्चवृत्तयइत्यम

२: सर्वान्तर्यामीन्तरान्तरासां निशाप्यनेन हेतुना स्रुव
 र्गेष्वेष्टं च इति हेतुना शीतांश्च चंद्रं किं नृणां ते स्रुव अतो
 मादवगुणेन द्वयोरपि संबंधो योग्य इत्यर्थः ५८ ॥ असेव्य
 यः त्यक्त्वा दिवा दिवा निशांश्च यः प्रियेणा न एव मणीयकः
 सहा मुना तत्र पयः पयोनिधौ क्रशोद रिक्ती इयथा मनोरथं
 ५९ ॥ मुक्तस्वर्गेणा विसृजना अधिकरामणीयको यः क्षीरोदो
 दिवा निशिमसेवितत्र पयः पयोनिधौ क्षीरोदे अमुनावरुणे
 न सह भोः कुशोदरियथे संक्रोड ५९ ॥ इति स्फुटं तद्वचः
 सः तथा दरात् स्रुव सहारोप विडंबनादपि करं कस्यैकक
 पो लकर्णया श्रुतं च तद्भाषितं मश्रुतं च तत् ६० ॥ तथा भे
 स्यात्तत्रादृशं तस्य नलस्य भाषितं व्यक्तं श्रुतं मश्रुतं च तत्र
 हेतुः करतले स्रुव एकः कपोलः कर्णं श्रुयस्याः अतएवैको
 न कर्णो नाश्रवणं अपरेण च श्रवणं अथ च हृतं नलवच
 न स्यादरादिति श्रवणो हेतुः स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव
 विडंबनं तस्मादपीत्यश्रवणो हेतुः ६० ॥ विराट् न ध्यायमा
 वां मुखी मुखे ततः स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव
 विमोक्षणां यतं क्षणाद्वभाषे करुणं विचक्षणा ६१ ॥ ततो
 नलवचनानंतरं सांभे मोश्रवां मुखे मुखे चिरादन ध्यायंत् ६
 स्मीभावमवा सयत नपादस्याश्रुमादिति एपं तात्पर्यं सैपद
 तिषेधादात्मनेपदं देवे सुप्रीत्या रोपकृतं वैलक्ष्यादधो मु
 खत्वं अथ क्षणात्कृतं दीर्घं स्रुव निर्गमासती च तत्रासाक
 रुणां यथा भवति तथा भवावे ६१ ॥ विभिंदताडश्रुतिनी
 मम श्रुतिं दिगिं द्रुवांचिक स्रुव संचयैः प्रयात जीवामि
 वसां प्रति स्फुटं कृतं त्वया प्यत क हृतं तो चितं ६२ ॥ दि
 गीषडष्ट संदेशा एव स्रुव चयः तासां संचयैः पापिनी मम श्रु
 तिं कर्णा विदारयता त्वया स्रुव ता मिव सां प्रतियं महत ताया
 उचितं व्यक्तं कृतं यमहेता हि स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव
 च्या विभंति त्वया पिव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव स्रुव

नै.
ष. न.
टी.
१५८

वतापीत्यर्थः अपिभिन्नक्रमः श्रुतकारुततोचितमपीति
वानलावलोकनोक्तं दायाममायं दिवसो नरायः सत्या
एतन्महतीवेति भावः ६२ ॥ त्वदास्यनिर्यन्मदलीकड
येशोमषीमयं मुलिपिहंपभागिव श्रुतिंममाविष्मभव
इरुदरं सजत्पदः कोटवडत्कटा रुजाः ६३ ॥ एतद्गुडु
दरं डष्टमदरं डष्टादरमयं वचोवात्वनम्रानिस्मरन् म
मीलीकमसत्पद्मं डर्यशाएवमशीतन्मयं सत् लोचना
कारककमिवममकारौ प्रविश्य कीटवडुः सहाः पीडा
सृजति श्रुत्यदन्त्यमूर्तमदरं मध्यालिवितं सत् लिपिभा
वं भजते तद्येदमप्ययशोमुष्पादित्यर्थः ६३ ॥ तमालिह
चेयविदभजेरिताप्रगाढमौनव्रतयेकयासावी त्रयोस
माराधयतीयमन्यया भवंतमाहस्वरसज्ञयामया ६४ ॥
अथभेमीप्रेरितासावीतं हृतं बभाषे किमिति द्रयं सावीभे
मीगाढमौनयक्त्रयास्वरसज्ञया आत्मजिह्वाया लज्जामा
राधयति श्रुत्ययामयास्वरसज्ञया स्वाभिप्रायविदामहूय
याजिह्वाया इति च भवंतं वृत्ते ६४ ॥ सतमर्चितं सहृदण
स्वजान्दपं स्वयंवरः संभविता परेद्यवि समासुभिर्गतमनाः
पुरःसरैस्तदंतरायः पुनरेषवासतः ६५ ॥ तं नृपं सहृदण
मालयार्चितं परेद्यवि परस्वः सद्यः परुदित्यादिना निपाति
तः स्वयंवरः संभवी बह्विचित्रतया पादिकत्वात् संभवितेत्या
ह विचित्रमेव दर्शयति एष पुनर्दिवसः अग्रे सरैर्मम प्राणैः
सनिर्जिगमिषुः तस्य स्वयंवरदिवसस्य विचित्रः अयमेवात
रायो व्यवधानमित्यर्थः ६५ ॥ उदयविश्रमस्य दयालुं रेधि
मेदिनं निनीषामि भवद्विलोकिनी नखैः किलाख्यायिवि
लिख्यपत्रिणा तवैव नृपेण समः समस्त्रियः ६६ ॥ ततो
हेतोरया स्मद्गृहे स्थित्वा मेदयालुं भव त्वदीक्षणापरादिनं
नेतुमिच्छामि परपुरुषं कुरुषुं पश्यसीत्यत आह पक्षिणा
हं सेतवैव नृपेण समः समसप्रियो नखैर्विलिख्य कथि

नः अतस्तुयिनलसाहृष्यंप्रपश्यंतीदिनेनयासीत्यर्थः ६६
हृषोर्द्वयीतेविधिनास्तिवंचिताश्रवस्यलक्ष्मीतवयत्रवी
क्षते असावपिस्वस्त्यादिमानलाननेविलोक्यसाफल्यमु
पैतजन्मनाः ६७ ॥ तवनेत्रद्वयीवक्ष्याणावंचितास्तियत
स्तवश्रवस्यकोतिनेक्षते ततोहेतोरसावपिनेत्रद्वयीस्व
आगामिनिदिनेनलाननेरमात्वन्मवलक्ष्मीवीक्ष्यजन्म
नःसाफल्येवजत ६७ ॥ ममैवपाणौकरणोमिसादिकं
प्रसंगसम्पादितमंगसंगतं नहासहाधीतिधृतःसह्यक
यंतवार्यपुत्रीयमजर्यमर्जितं ६८ ॥ ममपाणौकरणोप
वविवाहेपवहतेपाणावुपयमनेइतिपाणावित्यस्यगति
संज्ञाअग्निःसाक्षीयस्यसंगतस्यरामसुग्रीवसंगतवात् स्व
यंवरप्रसंगेनसम्पादितं आर्यस्यस्वपुरस्यपुत्रोनलस्त
स्यसंबंधि अजर्यमविनश्चरं अजर्यसंगतेइतिनिपातितं
इहृषांसंगतमुपार्जितंसहाधीतिधृतःहृषविषयेसहाधा
यकस्यतवसह्यकयंन अंगसंबोधनेह्यकष्टेहृषेणतल्य
स्यतवनलेनसह्यविनाशिनीमैत्रीमद्विवाहेप्रसंगाद्भवि
त्रीनंपेक्षितंयक्तेत्यर्थः ६८ ॥ दिगीस्वरार्थेनकथंचन
त्वयाकदर्थनीयास्मिक्तोयमंजलिः प्रसद्यतांताघनि
गायमीहृषांदधेहृषोवास्परयास्पदेभृषां ६९ ॥ दिगी
स्वरनिमित्तायकथंचन ईषदपिनकदर्थनीयास्मावेद
यितंयोग्यानास्मि अयमंजलिः कृतःप्रसमर्थयाचितं
भवत्प्रसादनायचेत्यर्थः प्रसद्यतांप्रसन्नेयतां इदानीमी
हृषामिंद्रादिवराणंकर्तव्यमित्येवंहृषेननिगायनवक्तव्यं
गदमदचरयमश्चानुपसर्गेकथयः पर्यदासात् क्रहलो
एपित् भ्रशमस्तुवेगस्यानेनेत्रेविभर्मिडःत्वास्तुवेगाज्ये
द्वपावलोकनांतरागोभवेदितिभावः ६९ ॥ हृषोदिगी
शानितिकाकथातथात्वयीतिनेक्षेनलभास्योद्भास
तीव्रतेग्रीह्णायामिजीवितंस्मस्त्याकिंवस्तुतदस्तुभस्म

नै.
प. न.
टी.
१५५

यः ३० ॥ दिशी शान्त्वोत्पत्रका कथावक्त्रमप्यनर्हसे
तदित्यर्थः याहं नलकांतिमपीह त्वममरपुरुष इति ईदृ
शी नलकांतिमपितथानलाभिप्रायात् आस्थापूर्वकं
नेत्तेपतिव्रताव्रतवृत्तेष्वैश्वर्यचतीव्रतासहिते योजीवित
मपित्वा यामितत्करोति तदा चष्टेति च यः स्मरत्तु भस्म
रूपः हरदग्धत्वात् ततः स स्मरः किं वस्तु कः पदार्थः
अतः कामसखिलोभशंकानकर्तव्येत्यर्थः ३० ॥ त्ववे
शिरत्नवितये जिने नयः सधर्मचिंतामणिरुज्जितो यथा
कपालिकोपानलभस्मनः कृते तदेव भस्मस्वज्जले स्तनं
तथा ३१ ॥ नित्यानित्यवस्तुज्ञानं ज्ञानरत्नं दीनानुक्कम्पा
दयमत्तं निजाचारो धर्मरत्नं तेषां वितये योजिने न न्यवे
शिपरिगणितः सधर्मचिंतामणिर्यथा स्त्रिया हरकोपा
ग्निभस्मरूपस्य कामस्य कृतेत्यक्तः तया स्त्रिया स्वज्जले त
देव भस्मप्रसारितं कुलपांनत्वात् ३१ ॥ तिपीयपीयूष
रसौ वसीरसौ गिरः स्वकंदर्पज्जताशनाज्जतीः कृतांतहृतं
नतया यथादितं कृतांतमेव स्वममन्यतादयं ३२ ॥ पी
यूषरसस्यो रसीः सुताः उरसानिर्मित इत्यार निजका
माग्नेराज्याज्जतीः तद्दीपकत्वात् ईदृशीर्भेसी गिरः श्रुत्वा
तया भेम्पा यथा उक्तं कृतांतहृतोचितं कृतमिति तथा आ
त्मानं कृतांतहृतं नामन्यत किंतु निर्दयं स्वकृतांतमेवाम
न्यत ३२ ॥ सभिन्नमर्माभितदति काज्जभिः स्वहृतधर्मात्र
विरतसैहत शत्रैरशंसत्रिभृतं विनिःस्वसर्विचित्रवाक्कि
त्रशिखंडिनंदनः ३३ ॥ तस्याभेम्पाः पीडानिमित्तदीनस्व
रैः चिदमर्मापिसनलो हृतधर्माद्विरतं नैच्छत निभृतं गृहं
निश्चसन्न विचित्रवचो हृहस्पतिः सनलो मंदमव्रवीत्
बलाज्जोपितस्वकीयभावप्रकटनशंकया शनैरिति ३३
दितोऽप्युक्तं रादिकल्पशास्त्रे विदं कदापि याचेत निजांग
नालयं कथं भवेत्तस्य जीविते स्मरणमोक्षयांज्जः सहिभी

रुभूरुहः ७५ ॥ स्वर्गस्वामीशक्रः कदापि निजगृहं ग
 नवासिनं कल्पयन्त्यदि त्वां याचेत तर्हि कथमस्य प्रि
 यानभवेः हे भीरु सहि कल्पयन्त्येन प्लप्य प्रार्थनो हि
 यन्न भवति ७५ ॥ शिखीविधाय त्वदवाप्तिकामनां
 त्वयं जनस्वांश हविः स्वसृतिषु क्रतुं विधत्ते यदि सार्व
 कामिकं कथं समिध्यास्तु विधिस्तु वैदिकः ७५ ॥
 त्वदवामि कामनां भैमी मैश्रयादिति कामनां कृत्वा स्व
 सृतिषु प्रणीतिभेदभिन्नास्तु त्वयमात्मना कृतं स्वांश
 हतं हविरेनासौ वाक्निः सर्वकामेभ्यः प्रभवतीति सार्व
 कामिकं क्रतुं यदि विधत्ते सर्वत्र यज्ञेषु देवानामिवाग्ने
 रपि हविरेणासंति तान्त्वकीयानं शान्त्वसृतिषु जन्वा
 क्रतुं कुर्याच्चैदित्यर्थः सतवेदप्रतिपादितो विधिः १
 अतः कथं मिथ्यास्तु ७५ ॥ सदा तदाशामधि तिष्ठतः
 करं वरं प्रदातुं चलिताद्वलादपि मुनेश्वररूपाद्दृष्टे स
 धर्मराश्यादित्यदा मिं भणकात्तदा गतिः ७६ ॥ सदा त
 स्य यमस्य दिशमधि वसतो गत्वा तन्मुनेः शक्तिः प्रच
 लितादपि वररूपं करं प्रदातुं पतावंतं कालमिह म
 हे शो स्थितो भूः तन्मे करं देहीति स यमो यदि त्वत्प्राप्तिं
 याचते तदा तव का गतिः भण ७६ ॥ क्रतोः कृते जाग्र
 तिवेत्तिकः कति प्रभोरपां वेषमनिकामयेन वः त्वद
 र्थमेकामपि याचते सचेत्प्रचेतसः पाणिगतैव वर्तसे
 ७७ ॥ यज्ञस्य कृते वरुणास्पृहे कियत्पोवा कामयेन
 वः संतिको वेदय इत्तं हविषे दीर्घं सत्रस्य साचेदानीं प्र
 चेत स इति स वरुणाः त्वदर्थं त्वमेवार्थः त्वदर्थं इति वि
 ग्रहः त्वत्कृते इति वाप कामपि येन याचते तदा प्रचेत
 सो हस्तस्येवासि ७७ ॥ न सन्निधात्री यद्विचित्रसिद्धये
 पतिव्रतापत्पुत्रानि स्य अंशो सपवराजं जज्ञैः प्रसा
 त्कथे परस्परसार्धं वरः स्वयं वरः ७८ ॥ पतिव्रताया

ने.
ष. न.
दी.
१५०

शोपत्रराज्ञाव्यतिरेकेन स्वयं वरविज्ञसिद्धये यदि न स
त्रिदितवर्तिनी भवेत्तस्मात्पूजा समये हि इन्द्राणीमा
तामृजनीयासातत्समये यथावाहितापि नागह्वेदि
त्यर्थः परस्परस्पर्धिनो वराय त्रासौ सप्रवते स्वयं वरो
राजराजसमूहवैशासातत्क्रराजसमूहविरोधात्क्र
तः स्यादित्यर्थः विशसति हि नस्तीति विशसः तस्य क
र्मवैशासंतस्मात् ७८ ॥ निजस्पृष्टान्तमजानतामि
थेमुत्तस्परोष्ठात्पुरुषाणि जल्पतः स्वधार्किसमस्तत्रक
दंडतांडवभुजाभुजिदोणिभुजादिदृष्टसे ७९ ॥ अ
त्योत्तरोष्ठात्पुरुषाणि जल्पतो निजस्पृष्टात्पुरुषाणां
तमजानतां रोष्ठावेषात्त्ववचनमपि नात्रुवभतामि
त्यर्थः इदृशां राज्ञां स्त्रवेषु स्त्रिषु अस्त्रवकायेदंडा
तेषां तांडवयत्रेदृशां भुजाभुजियदंडकिंदिदृष्टसेबले
मुदलितेषु चूर्णितेषु शस्त्रेषु स्त्रवेषु स्त्रिषु भुजय
दंडं विष्यतीत्यर्थः यद्वा अस्त्रवकानां दंडानामिव तां
दंडयत्रयदंडे इति समासः भुजानां स्त्रवदंडाकारक
त्वात् भुजैश्च भुजैश्च कृत्वा इदं यदंडं प्रवृत्तं तत्र तेनेद
मिति स्त्रवपे इति समासः अत्येषामपि दृष्टते इति मू
र्वपदस्पदीर्चः इक्षुर्मव्यतिहारे इति इक्षुमासांतः
तिष्ठन्नुप्रभृतीनि चेत्पव्ययत्पुक्तं दिदृष्टसे इति ज्ञा
श्चास्त्रदृशां सन इत्यात्मनेपदं ८० ॥ अपार्थयत्या
जकफुत्कृतिप्रमंजुलेदुषाचेदुषुषातनानलः अ
लेनलः कर्तमनामिसादिकं विधिं विवाहेतवसारसा
दिकं ८१ ॥ मुत्तवाताउरुणोफुत्कृतिशब्दः याज
कानां फुत्कृतिप्रमंजुली ऊर्वत्रनलः रुषाज्वलेत्
वमुषातनज्वलेत्तु भोः कनलादितवविवाहेन
नः पुनमिसादिकं विधिं कंलासीयं कर्मकर्तंसम
र्थः ८२ ॥ पतिवरायाः कूलजं वरस्य वायमाकमप्या

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

ने.
प. न.
टी.
१५१

विहङ्गचमुक्तालाशयाद्दयेनिपत्यतरलोस्फुरंतौह्वारमा
 धगौमणीविलेसजःदंपतीवमणीवेति ईदादीनांप्रगुह्य
 त्वेमणीवाधीनांप्रतिषेधोवक्तव्यः ८५ ॥ फतापतस्रुष्य
 शिलीमुवाश्रुगैःशुचेस्तदासीत्सरसीरसस्यसा रयायव
 द्वादरयास्त्रुधारयासनालनीलोत्पललीललोचना ८६
 पतत्कामबाणैःकम्पितासाभेसीशुचेरसस्यशृंगाररसस्य
 सरसीतदाज्ञाता कीदृशीरयायानिरंतरप्रवृत्तयेवडाभि
 निवेशया अस्त्रुधारयाकुत्वातालोपीतनीलोत्पललीला
 यक्तलोचनाअस्त्रुधारनालतल्यालोचनेचोत्पले अथच
 शुचीग्रीकस्यसंबंधिनीरसस्योदकस्यसरसीगजातासाच
 पतस्रुष्यशिलीमुवाश्रुगैर्धतापतंतिपुष्पाणिशिलीमु
 वाश्रुयैस्तेचतेश्राश्रुगावायवश्रु तैःकम्पिता यद्वापत
 द्विःपद्मिभिःपुष्पैःशिलीमुवैर्वायिभिश्चकंपिताभवति
 उद्वेजजलजसंभृताचभवतिग्रीकसरसीसाम्पात्कृशत्वे १
 संतापातिशयश्चद्योत्पते ८६ ॥ अथोद्भ्रमंतीरुदतीगतत्
 मामसंभ्रमालुसरतिःस्वलन्मतिः व्यधात्प्रियप्रानिविचा
 तनिश्चयात्तद्दृष्टनिहनामरिदेवितानिसा ८७ ॥ मुह्यंती
 रोदनंऊर्वाणागलितत्तांतिःसावेगाप्रसृष्टप्रीतिःप्रच्युत
 बुद्धिःप्रियलाभविघ्ननिश्चयात् इःवितासाभेसीकृपाज
 नकानिपरिदेवितानिदीनवचनानिव्यधात् ८७ ॥ त्वर
 स्वपंचेषुजताशानात्मनःतनुष्वमङ्गसमयंयशश्चयं वि
 धेपरैहाफलभक्षाव्रतीपताचत्पत्रसुभिर्ममाफलैः
 ८८ ॥ भोःकामाग्नेउज्जालोभवमममममयंस्वस्ययशः
 सद्गुहंऊरुभोवियेभोभागधेय परमनोरथफलमेवभक्ष
 यामीतिव्रतंयस्यातिभाग्यवान्निमनोरथफलानिभुङ्क्ते
 इतिरुदृशस्त्वग्यममफलराहिभैःफलान्येर्वाप्राणैःत्
 प ८९ ॥ अथ व्रतलेपेनपतितंभवतीति ८९ ॥ भृशं
 विद्येयानलताप्यमानकिंनिलीयसेनत्वमयोमयंयदि

स्मरेषुभिर्भेद्यनवज्जमप्यसिन्नवीधिनस्त्वांतकथंनदीर्यसे
 ॥५॥ ॥ वियोगाग्निनाताप्यमानभोहृदय त्वयदिलोहम
 यंकिंनविलीयसे अयोह्यग्निसेयोगादिलीयतेभोःकाम
 वाणोर्भेद्य वज्रमपिनासि वज्रंभेद्यंभवतिकिंनकथय
 सिक्कथंनभिद्यसे ॥५॥ ॥ विलंबसेजीवितकिंद्रवडुतंज्व
 लत्पदस्तेहृदयनिर्वातनं जहासिनाद्यापिस्वप्नामुवांसि
 कामसुर्वमालस्यमहोतवेहृशं ॥५॥ ॥ भोजीवितकिंवि
 लंबसेडुतंपलायस्व इदंतेहृहृदयंज्वलति अद्यापिस्व
 षास्ववसतिनत्यजसि अहोतेनूतनमालस्यं ॥५॥ ॥ ह
 शोस्वष्वापातकिनोरथाः कथंष्टुवामपिविप्रलेभिरे
 प्रियश्चियःप्रेक्षणाचातिपातिकंस्वमस्तुभिःदालयते
 शांतंसमाः ॥५॥ ॥ स्वष्वापातकिनःअसत्यहृपपातकोपे
 ताःनलंदर्शयिष्यामहेइत्यादयोमनोरथाःहेहृशोष्टु
 शुकवामपिकथमवंचयन् महताश्लोवंच्यतेनाल्ये
 नमहानिति अतोदयितशोभादर्शनचातिस्वकीयंपा
 तकंशांतवत्सरान् अस्तुभिःप्रदालयते पातकिनाहिं
 मनोरथानिष्फलाभवेतीति ॥५॥ ॥ प्रियंचसुसंनलभे
 त्वदीक्षितंतदेवनस्यान्ममयज्ञमिच्छसि वियोगमेवे
 स्ममनःप्रियेणामेतवप्रसादान्नभवत्यसौमम ॥५॥ ॥
 भोमनःत्वदीक्षितंभर्तारंनलभे तदभावेस्तुमभिलष
 सितमपिनलभे एवंयज्ञमिच्छसितदेवममनभवेत् अ
 नःप्रियेणाममविरहमेवेच्छ तवप्रसादादसौवियोगो
 ममनभवति ॥५॥ ॥ नकाकृवाक्यैरतिवामसंगजंदिष
 त्तयाचेपवनंतदतिगं दिशापिमद्भस्मकिरत्वयंन
 याप्रियोययालैरविधिर्वधावधिः ॥५॥ ॥ अंगजमपि
 काममपिप्रतिवक्रंदीनस्वरैर्याचे प्रतिवक्रत्वादेन श
 त्रुसुवर्तमानमपिदक्षिणंपवणंदक्षिणंत्वादेन
 शत्रुरपिदक्षिणःश्रेयान् सुहृदपिनवासःश्रेयानितिभा

नै.
ष. न.
टी.
१५१

वः अयंपवनोमद्भसतयादिशाकिरतं यथादिशाप्रियो
नलोवर्तते वैरकरणं हि वथपर्यंतततः परं नास्तीति ॥३॥
अशुनिगच्छति यगानिनदणः कियत्सहिष्ये नहि सत्सुर
स्ति मे नमांतकांतः स्फुटमंतरुक्तिता नतं मनस्तश्च नका
यवायवः ॥४॥ अशुनिनिमेषादीनियगहृपाणिगच्छं
ति नतदणपकपवदणोबद्धपतयागच्छतीति भावः सो
पिनगतोवर्तते एवेति वर्तमानो विवदितः कियत्सहिष्ये
नहि सत्सुरस्ति संकृत इत्याह कांतो निश्चितं ममांतः हृद
येनोक्तिता नत्यदपति बाह्यकरणानित्यजति अंतःकरणं
तनत्यदपतीति तत्र शब्दार्थः तं कांतं न लं मनो नत्यदपति त
श्च मनः कायवायवः प्राणानत्यदपति अतो मरणं न संभव
तीत्यर्थः ॥५॥ मइग्रतापव्ययशकुशीकरः स्रगः सवः के
नपपेक्षुपार्श्वः उदेति कोटिर्नमुदेसइत्रमाकिमाशुसंक
ल्पकणाश्चमेणवः ॥५॥ हे स्रगः ममोग्रतापनयनसम
र्थतषाशेवः क्षुपासमुद्रः केन पीतः अयंत केन न पीत इत्य
र्थः मुत्सकाशाद्रूपांदिभिरुन्नमाकोटिः स्त्रीकट्याकस्मा
कं संकल्पलेशपवश्चमस्तेन वो मदे किमाशु न जायते भ
वतां संकल्पमात्रेण मत्सहृशो मइत्रमाशुस्त्रियः परः शतः
सुलभाः अतः स्त्रीलोभात्मां किंतापयद्येत्यर्थः ॥५॥
ममैव वाहन्दि वमस्त्रुडर्दिनैः प्रसस्य वर्षास्रुतौ प्रसंजि
ते कथं तश्च एव तस्य सुषुप्ते देवता भवंत्वरणैरुदितं न मे गि
रः ॥६॥ अहश्च दिवा चाहर्दिनमनुदिनामित्यर्थः ममै
वास्त्रुडर्दिनैः प्रसस्य बलाद्दुर्घास्रुतौ प्राहृषिप्रसंजिते
आपादिते सति सुषुप्ते सम्पत्तमा देवता कथं तश्च एव त
मे गिरः अरण्यैरुदितं च कथं न भवेत्त हलांतादित्यल्लक
वर्षास्रुदि देवताः स्वपंतीति पुराणप्रसिद्धिः ॥६॥ इयं न
ते देवताः अथ पातिथिः त्वदेकानामप्यजनस्य या उना क्र
दे क्रदे हान कियद्भवे पितः सवेधसंभोऽपि वगोपिवक्तियः

५७ ॥ हेनैषथ एकतानोनन्यवृत्तिरेकाग्रैकमनाग्रपि त्व
 यिपकतानस्यजनस्यमलुत्ताणसेयंयातनातीववेदनात
 वलोचनगोचरोनप्रश्नकाकः कृदेकदेकियन्नप्रन्वेधितः
 सहसोपिवेधसागोपितः किंयोनलस्यमेवातोकथयतिहा
 विदे महुः किंयोनलस्यवेदयतिसोपिहंसोस्यपमागोपि
 नदृश्यते अतःसोपिवेधसानिर्गोपितः किमित्यर्थः ५७ ॥
 ममापि किंनोदयसेदयाधनत्वदंघ्रिलग्रंयदिवेत्यमेमनः
 निमज्जयंसंतमसेपराशयंविधिरुत्वाच्यः कृतवागसः का
 था ५८ ॥ मममनोयदित्वश्चरणप्रवाणंजानीषेतर्हिभोद
 याधन ममापि किंनोदयसेमामपि किंनरत्तसि अधीगर्थ
 दयेषां कर्मणिषष्टी संतमसेमहाज्ञानेश्रवसंबंधेभ्यः तम
 सदस्यच पराशयंपरहृदयंमज्जयंविधिरुत्पालभ्यः तवा
 पराधकथाक्व ममेवदैवकृतमज्ञानमेतत् त्वंतनोपाल
 भ्यदित्यर्थः ५८ ॥ कथावशेषंतवसाकृतेगतेक्षपेध्यातिश्रो
 त्रपथंकथंनते दयाएतनामांसमनुग्रहीष्यसेतदापिताव
 द्यदिनायनाफना ५९ ॥ तवकृतेसाभेमीहृत्प्रेप्सामेति
 वार्तातेकर्णगोचरंकथंनयास्यति भोनायइदानीयदि
 नानुगृह्णासितदापितावत्कृपालेशेनमांसमगनुग्रहीष्य
 से ५९ ॥ ममादरीदंविदरीतमांतरेतदर्थिकल्पदुमकिं
 चिदर्थये भिदांहृदिह्यारमवाप्यमैवमेहतासुभिः प्राणसा
 मःसमंगमः ६० ॥ इदंममांतरेहृदयंविदरीतमादरिसाद
 रं आदरोस्यास्तीत्यादरि तन्नतोहेतोः अर्थिकल्पदुमकिं
 चिद्याचेप्राणसमस्तमेहृदिभिदांविदलनमेवद्वारंप्राप्यह
 तप्राणोस्माकंमैवगमः प्रियमप्राप्यगतत्वात्प्राणानाहत
 त्वं ६० ॥ इतिप्रियाकाकुभिरुत्तिष्ठन्भ्रशोदिगीघहृत्पेन
 हृदिस्थिरीकृतः लघंरयोर्योपिवियोगमन्मथः क्षणंनमु
 द्धातमजीजनत्पुनः ६१ ॥ एवंप्रियादीनोत्तिष्ठन्भ्रम
 दुष्पमानोदिगीघहृत्पेनहृदिस्थिरीकृतोनिरुद्धप्राक्षादि

नै.
ष. न.
दी.
१५३

तद्वर्तितयावत् ईदृशास्मवियोगमन्मथः योगोपि दर्शनप्राप्ति
लक्षणयोगसंज्ञावैपिवियोगज्जंभितः कामः भैमीसंयोगे
पितेन्द्रपंचाणं पुनरुद्भूतिमन्मत्रंचकार १०२ ॥ महेंद्रद्र
त्यादिसमस्तमात्मनततः स्वविस्मयति मनोरथास्थितैः क्रि
याप्रियायाललितैः करंविताविकल्पयन्निथ्यमलीकमा
लपत् १०२ ॥ अथसनलप्रात्मनोमहेंद्रद्रत्वादिकंसमस्त
मपि विस्मयत्यमनोरथास्थितैर्भैमीविलासैरुपपादिताः क्रि
याः चेष्टाः पल्लवयन् सारंसारंमिथ्याद्रव्यमाहस्य १०२
अथिप्रियेकस्यकृतेविलप्यतेविलप्यतेतेमुत्तमसुविंड
भिः पुरस्त्वयालोकिनमन्नयंनकिंतिरञ्जुललोचनलील
यानलः ३ ॥ अथिप्रियेकस्यकृतेनुरुच्यतेमुत्तमसुविंड
इभिर्विलप्यतेहा अथेनमन्नयंनलः अपांगल्लेनयाकिंन
लोकियेनैवरोहिणीत्यर्थः यतस्तिरञ्जुलत अतएवपुरः
स्थितेनपश्यतीतिभावः ३ ॥ चकास्तिविंडच्युतकातिचा
तरीच्यतासुविंडच्युतिकेतवात्रव मसारसारादिससारमा
त्मनातनोषिसंसारसंशयंयतः ४ ॥ निविडासुविंडपत
नव्याजेनतवविंडच्युतकातिचतराताशोभतेभोः इंदनील
रम्यनेत्रे यतोहेतोरात्मनाकृत्यानिः संदेहंसंसारंससारंत
नोषिसंसारंशोहविंडलोपेससारइतियतोविंडच्युतका
इवतीत्यर्थः विन्दुच्युतकामितिचित्रकाव्यविशेषः ४ ॥
अपारुतपाथोरुहिणायितंकरेकरोषिलीलानलिनंकि
मानने तनोषिहाराकियदसुजाः स्ववैरदोषनिर्वासितभू
षणोद्दि ४ ॥ निरस्तुतपैमाविमुक्तलीलापमेचकरे
स्थापितंमुविलीलाकमलंकिंकरोषि अदोषपवदोषवि
नैवापनीतभूषणोद्दयेअसुजाः स्ववैर्हाराकियत्यर्थंननि
मसिनितरांपतेतोसुविंडवोहतेवडासंतेइतिभावः ५
इदंरसंयल्लंमिदंमिलजलंकरेपतावत्यारिमारजयामि
ते अथापराधंभवदंजिपेकजुद्धयीरजोभिः ससुमात्ममो

लिना १०६ ॥ इदममंगलकारिनेत्रयोरुदीयमानं जलं प्रथ
 मं करेण प्रोक्ष्यामि अनेतरं मस्त्रिरसाकृत्वा भवत्यादयम्
 रजसासाकमात्मनो परार्थं च मार्ज्यामिरजोपि मार्ज्यामि
 अपरार्थं चेत्पर्यः ६ ॥ ममत्वदब्ध्यां चिनावास्तवकतेः कि
 रोदमाणि कथमग्राह्यमंजरो उपासनामस्य करोत्रोहिणी
 त्यजत्यजाकारणरोषणोरुषे ७ ॥ मममुक्तदमाणि कथकि
 रणमंजरीरोहिणीरक्तोरोहिणीताराचत्वदमलचरणान
 खरूपचंद्रस्यास्य सेवां करोत हेअनिमित्तकोपनेकोपेत्प
 जत्यज संभ्रमवशाद्भिरुक्तिः ७ ॥ तनोपिमानं मभिचेत्स
 नागपित्तयि अयेतद्भ्रमानमानतः विनस्यवक्त्रं यदि व
 र्त्तसे कियन्नमामिते चंडितदापदावधि ८ ॥ मयिमनारा
 पिमानं तनोपिचेत् स्त्रीणां मीर्षाकृतः कोपो मानो न्यासं
 गिनिप्रिये उन्नहिं त्वयि प्रणतः सन्नहं ब्रह्मानं गौरवं अये
 कियदीषद्वक्त्रे विनस्ययदितिष्टसितदा हेचंडिकोपनेतेष
 दपर्यंतं नमामि स्तुत्यमाने ब्रह्मानं ईषन्नमने ब्रह्मनमनं
 करोतीत्यर्थः ८ ॥ प्रभुत्वधूमानुदृहाणमादृशप्रणाम
 मात्राधिगमोपिकः अमः त्वया च तं कल्पलतामिमो प्र
 निष्ठादृष्टिदाने तव बद्धमुष्टिता ९ ॥ प्रभुत्वबाहुल्येना
 नुग्रहजगुमादृशप्रणामस्वीकारोपिकः अमस्ते अर्थि
 नां कल्पलतासित्वं सं प्रतिदृष्टिदानेपि तव लज्जताक
 ९ ॥ स्मरेषमाद्यं सहसे मृदः कथं हृदि हृदीयः ऊचसं
 तेतव निपत्य वैसाधणकेतनस्य वाव्रजंति वाणाविश्रवो
 त्यंति स्मृतां १० ॥ मृदस्त्वं कामवाणाकृतं माद्यं पीडां कथं
 सहसे अथवा दृढतरं व्रजसन्नाहे हृदये मीनकेतनस्य वा
 णाः पतित्वा विश्रवो त्यंति स्मृतां व्रजंति विसरतीति तिसा
 रीपववैसाधणः विसारिणो मत्स्य इत्याह १० ॥ स्मितस्य
 संभावयं मृक्किणकणान्विधेहिलीलाचलं मंचलं भुवोः
 अप्रयोगं प्रामाथिकं चंदेलया प्रसद्यसंयं हि दृशं ममोपरि

नै.
प्र. न.
दी.
१५५

सुखिवाणागोष्ठप्रानेनहासलेशान्समानय भुवोरंचलंली
लाचंचलंऊरु प्रसन्नाश्रुत्वाममोपरिदृशंविलासेनकदा
हसंचारिणीप्रयुत्त्व १॥ समापयप्रावृषमस्तुविप्रुषोस्मि
तेनविश्राणायकौमुदीमुदः दृशावितःखिलतवेजनद्वयी
विकासिपंकैरुहमस्तनेशुखं १२ ॥ नैत्रोदबिंदुनांवर्षाःस
मामिनयेत्यनेनशरडदयोत्रवर्णितः मंदहासेनचंद्रिका
नंदालिआणय वितरवणशणआणानैइतोस्मिंजनेह
शौखंजनत्वयीखेलतनववक्रपमंविकस्वरमस्तु १३ ॥
सुधारसोद्वेलनकोलिमद्वरसजासुजांतनममकार्णिकुप
योः दृशौमदीयेमदिरक्षिकारयस्मितप्रियापासपारणा
विधिं १४ ॥ अक्षरपंक्त्याममकार्णिकुपयोरंतरमध्येसुधा
रसोद्वेलनकोलिंस्सजवेलासुहृद्यवर्तनमुद्वेलनं मदय
तोहृषयतइजिमदिरेगोणादिकःकिरचु मदिरेप्रक्षिणीय
स्यास्मासुदिराक्षी भोमदिराक्षिमदीयेदृशौहासप्रियाकृ
त्वापायंसभोजनंकारयचिरकालमुपोषितत्वात्पारणा
व्यापदेशःहृक्रोरन्यतरस्यासितिद्विकर्मत्वं १५ ॥ समास
नार्थेभवमंडनंननप्रियेमुडत्संगविभूषणंभव भ्रमाद्भ्रमा
दालमपंगस्रष्टाविनाममोरःकतमन्नवासनं १६ ॥ धोः
प्रियेममासनार्थेमंडनंभव नननैवंकिंतुमत्संगविभूष
णंभव इदमपिभ्रमाद्भ्रमादवोचं अंगभोःसहृतां ममोरः
स्थलंमुक्त्वाकतमन्नवासनं अन्यदासनमयोग्यमित्यर्थः
१७ ॥ अधीतपंचाश्रुगवाणवंचनेस्थितामदंतवर्हिरेषि
चेडरः स्मराश्रुगेभ्योहृदयंविभेन्ननप्रविशतत्त्वन्मयसं
मुदेमम १८ ॥ अधीतपंचाश्रुगवाणानांवंचनायथात
स्याःसंचुद्धिः अंतर्हृदयेतावत्स्थितासिबर्हिरुद्रेत्येतामो
षितंज्ञहंतवर्हिस्थितत्वद्रूपसंप्रदेप्रविशमेहृदयंस्मर
शयेप्रानविभेत् १९ ॥ परिस्रजस्वानवकाशवाणांतास्मर
सलयेहृदयद्वयेस्तनौ दृष्टममुदतंऊचयोःऊदोरयो

रुक्मदीयं परिचारिकोचिता १४ ॥ आलिंगय प्रावयोर्ल
 मेहृदयद्वये सरस्यानवकाशावाणायस्य तस्य भावो नव
 काशावाणानास्तनिःसंधिवंधत्वात् हृदयद्वयमध्ये प्रवे
 शावकाशं नलभंते इत्यर्थः ऊरुमवाणा सह हृदयं ऊ
 र्विनौ ऊचौ कथं सह ते इत्यत आह मम कटिनेयसुरस्त
 टी कटोरयो रत्नं त ऊचयोः परिचारिका उचिता सह शत्वा
 त् १४ ॥ तवाधराय सहयामियन्मथस्त्वैः अवः सात्ति
 क मादिका गिरः अधिप्य कास्तनयो रत्नोन्नते ममेन्न
 लेखाभ्युदयाद्भुतं नखः १५ ॥ तवाधराय सहयामिस्त
 हेरीक्षित इति संप्रदानं संज्ञायसाधरस्य मथ प्रवाहैर्गिरः
 अवः सात्तिक मादिकाः अवसी एव सादिणीया सिंहा
 दृशां सात्तिकं यास्तु क्रतिसात्तिकवचो माधर्यं कारणी
 भूतस्यापि माधर्यं मनुमापयतीत्यर्थः तवस्तनयो रपरि
 भागे सुममनख इंदुलेखाया प्रभुदयकृत मद्भुतं तनो
 त यत्तंच गिरितदोषमेस्तनोपरिभागे चंद्रलेखोदय इ
 ति १५ ॥ नवर्तसे मन्मथनाटिका कथं प्रकाशरोमाव
 लिपूत्रधारिणी तवांगहारे स्खविमेति नायकः शिखाम
 णिश्चुद्धिजराद्विहृषकः १६ ॥ त्वं मन्मथनाटिका मन्म
 थस्य नटयित्री कामजीवप्रतिपादनात् नाटिका वा कथं
 नवर्तसे न भवसि यतः प्रकटरोमावलिपूत्रधारिणी
 नाटिकापि सूत्रधारोदिवती भवति ग्रंथोक्तवहारे ना
 यको मध्यमाणिः कान्तिमेति नाट्योपि नेता ग्रंथहारेणा वि
 द्येपे हर्षभजते पाकौ पंक्तिशिष्टमध्यरत्नेनेतरि नायकः
 दृष्टावर्णनीयो वान्दप्रः नायक रते शिखामणिर्द्विजरा
 जश्चंद्रस्य विहृषकः १६ ॥ सुभाष्टवर्गस्त्वदनंगजन्मनः
 तवाधरे लिख्यत यत्र लेखया मदीयदंतस्ततराजिरे जनेः
 सभूर्जतां मर्जत विवपाटलः १७ ॥ भवत्कामस्योत्पत्तौ
 सुभाष्टवर्गः ज्योतिः शास्त्रे प्रसिद्धः तव यत्राधरलेखया लि

नै.
प. न.
टी.
१५५

एवमविंशतिरुक्तः सोदरः महन्तरिक्षतपन्निष्कृतं रंजनैर्धु
जतोप्राप्तोऽथ भूर्जत्वं च स्वतः पाटलापाटलं राखाचिता
च १५ ॥ गिराजकं पस्वदयस्वचुंबनैः प्रसीदसुष्पुष्यायि
तं मया ऊचौ निशेवचां दस्यकरोत्करस्य यन्ममत्वमेका
सिनलस्य जीवितं १० ॥ वाचाजकं मयस्वचुंबनैर्दयस्व
मया ऊचौ सेवयितुं प्रसीदयत् यतो हेतोः सुंदरं संबंधिनः
किरणसमूहस्य रात्रिरिव मम नलस्य त्वमेवैका जीवि
तमसि १० ॥ मुनिर्यथात्मानमथ प्रबोधयान्प्रकाशवं
तं स्वमसावधूयत अपि प्रपन्नोऽहं प्रति विलोकितामवा
प्तं संस्कारतया सृजति ११ ॥ अथ ज्ञानवानसौ नलः
स्वंप्रकाशवंतमात्मानमवधूयत यथाज्ञानी मुनिः स्व
प्रकाशवंतं स्वप्रकाशमात्मानं जीवं बुधेन अथ प्रपन्नो
तां प्रकृतिं हतत्वा ख्यं स्वभावं विलोक्य प्राप्तं हतत्वं संस्का
रतया गिरो सृजत् यदा प्रकृतिं प्रपन्नो तां भैमी हृष्टा गि
रो सृजत् मुनिरप्यात्मानं प्राप्तं तां प्रकृतिमविद्याज्ञात्वा
प्राप्तं भवसंस्कारतया गिरः सृजति व्यावहारिको भवति
अथ वा प्रकृतिं पुरुषविवेकज्ञानात् मोक्ष इति प्राप्तात्मानं प्र
कृतिं च ज्ञात्वा प्राप्तं ज्ञानतया मुक्तः स न गिरो वागादिव्य
वहारात् सृजति मुंचते सृजति सर्गे एतावत्पर्यंतं मोहोऽथो
भवति संप्रति प्रबुद्धः स न हतो चित्तात्पेव वचनानि जग
देत्यर्थः ११ ॥ अथ मयात्मा किमनिष्कृतीकृतः किमत्र
मेता सन्नमांशतः कृतः पुरः स्वभक्त्या यन्मम क्रिया विलो
विलोकिता हेनतर्दगितान्यपि १२ ॥ अथ इति विषादे म
या प्राप्ता किं न गोपितः अत्राप्यस्य सन्नमांशतः कृतः मां किं
संताशापसामर्थ्यं चोत्तनाय शतक्रतुरिति अथ स्वभक्त्या
इंद्रस्यागतो न भूत् लज्जया व्याकृतः अतएवात्स्यं तं नत्वा
देवस्येन्द्रस्य कौपि चिन्तानि भूभंगादीन्यपि न विलोकिता
हेलद यदा पुरः पूर्वस्वभक्त्या ततः अथानंतं लज्जया न

मन् तदिंगितानि न विलोकिताहे १२ ॥ स्वनामयत्राम
सुधाभ्यधामहोमहेन्द्रकार्यमहदेतदुक्तिर्न हनुमदाद्यै
र्यथासामयापुनर्दिष्टां हसैर्हृत्यपद्यः सितीकृतः १३ ॥
यतो हेतोः स्वनामव्यर्थमेवाकथयन्नामावेदे महदेत
न्महेन्द्रकार्ये त्यक्तं ग्रहो हनुमत्प्रभृतिर्हृत्यमागो यथासा
धवलितः मया पुनः शत्रुहास्यैर्धवलितः शत्रूणां हसनी
योस्मीत्यर्थः १३ ॥ धियात्मनस्तावदसाधुना चरं पर
स्ततश्चेदस्य दृढिष्यति जनावनायोद्यमिनं जनार्दनं ह
ये जगज्जीवपि वंशिवंदन १४ ॥ आत्मनो बुद्ध्या तां वद
न्यायं नाकार्षे देवकार्यं विनश्यत्त्विति परपवत ज्ञानी ते
सपरो यद्दृढिष्यति मद्विषये अत्योजनो यद्दृढिष्यति
निंदोत्ततिं वा स ज्ञानी तेनाहमित्यर्थः कीदृशो जनः जन
रक्षाणाम्योक्तं हरिं जनार्दनं जनानर्दयति जनार्दन इति
तथा प्रलयसमये जगत्प्राणाहरं शिवं मंगलं मंगला वहं
वदन् अनर्गलो लोक इत्यर्थः १४ ॥ स्फुटत्पदः किं ह
दयं त्रपाभराद्यदस्य शुद्धिर्विवुधैर्विवुधते विदंत ते तच्च
मिदंत दंतं रं जनाननेकः करमर्पयिष्यति १५ ॥ इदं
हृदयं लज्जाभरात्किमर्थं स्फुटति यतो स्पृहदयस्य शुद्धि
र्देवैर्ज्ञायते ते देवास्तत्त्वं जानंत इदंत दंतं रं विषमं जनमु
खिकः करं ददाति देवानां मपराधलज्जया हृदयेन स्फुट
त यतस्तपराधाभावं जानंति अतिविषमजनमुखोदिता
निद्रात्तकथं सोऽब्रुवेत्यर्थः १५ ॥ मम अमश्नुत नयान
यां फलीवलीयसालोपि च सैव वेधसा नवस्तदैवस्वर
साहिनश्चरं सुरेश्वरोपि प्रतिकर्तुमीश्वरः १६ ॥ अनया
चेतनया समप्रयासो हृत्य फलः सफलो जातः स्यात् सै
व चेतना वलीयसा देवसालोपि नाशिता स्वकीया बुद्धिः
किं न रक्षते त्याह देवस्वरसात् स्वस्वाप्तौ रसश्च स्वरसः स्वे
स्मादेव स्वैश्यांति नाशिवस्तथा कोपि प्रतिकर्तुं न शक्तः

नै.
ष. न.
दी.
१५६

देवकृतबुद्धिवैशाखापराधोयंनममापराधइत्यर्थः २६ ॥
इतिस्वयंमोहमहोर्मिनिर्मितंप्रकाशनेशोचतिनैषधेनि
जे तथाव्यायामग्रतडिधीष्यादयालुरागालुकहेमहे
सराइ २७ ॥ आत्मनैवज्ञानपरंपराकृतनिर्जंप्रकाशने
नैषधेशोचतिसतितादृशव्यायामग्रतलोडरणेच्छया
दयालुहेमहेसराजःशीघ्रमाजगांमतथादृशीव्यायात
याव्यायातस्योमग्रश्चासौसचनयाव्यायामग्रसःतस्यो
हिधीष्या २८ ॥ नलंसतत्पदरवोर्ध्ववीक्षणेसपषप
दीतिभाणंतमभ्यधात् नयादयैनामतिमानिराशताम
स्तान्विहातेयमतःपरंपरं २९ ॥ सहंसोहंसपदध्वनितो
र्ध्वदर्शितंसपषपदीप्रस्माकमुपकर्ताविहगइतिवदं
तंनलमवोचत् भोःश्रुदयपनांभैमीमतिनिराशतांमा
नय श्रुतोर्नंतरंकेवलमियंप्राणान्विहाताल्लइत्यत्य
तीत्यर्थः असमस्तस्याव्यातपदपूर्वप्रयोगरहितस्यस्वतं
त्रस्यातिशयप्रयोगश्चित्यः ३० ॥ सुरेषुपशपन्निजसा
परायतामियत्ययस्यामितदर्थसिद्धये नकृतसादीभ
वनोचितोभवात्कतांहिचेतःश्रुचितात्मसादिका ३१ ॥
देवकार्यसिद्धयेपतावत्प्रयासंकृत्वासुरेषुविषयेप्रा
त्मसापराधतांपशपन् भवात्कपदसादीभवनेगचितोर्न
सतांचित्तश्रुदिप्रात्मसादिकाहि अनपराधेपपराधइ
ष्ट्यत्वंकृतसादित्वं ३२ ॥ इतीरिणाष्टस्यनलंविदर्भजा
मपिप्रयातेनावगेनसांत्विनः स्रुडर्बभावेभगिनीदमस्या
सप्राणस्याचित्तेनहरित्यतीनलः ३३ ॥ इत्युक्तवतानले
विदर्भजांचापृच्छामंत्रप्रचलितेनहंसैनास्त्रासितःकृपा
लःसनेलःचेतसादिगीशात्प्राणस्यदमस्यभगिनीभवा
षेप्रयातेनेतिप्रादिकर्मणिक्तःकर्तरिचेतिऊप्रत्ययःप्र
चलितंप्रावृत्तेत्यर्थः ३४ ॥ ददेपितृभ्यांकियतीःकदर्थ
नाःसुरेषुरागप्रसवावकेशिनीः श्रुदंभहंतेवभजंतवा

दद्याद्विशंतवादंडममीममागसा १३ ॥ देवेषु रागोत्पन्नौ नि
 फलावंधो फलोवकेशीचेत्यमरः कियतीयातनास्तभ
 मपि गुणवत्प्रेमियाये प्रस्त्रामियावतीः कदर्थिनः करोमि
 ताः सर्वानकेवलं हः त्वहेतवः किंतु देवानुरागमपि नोत्
 पादयन्ति अमुतः किमिति कुर्वेत्पर्थः अपीतिगर्हायावा
 यद्वा देवानुरागां हेतोः त्वद्दुःखहेतुभूता अपि कदर्थनाः ऊ
 र्वयतो निष्कपटं हृत्यं कतं व्यमित्यर्थः मया कृतं तेन निष्कप
 टहृत्येतामी देवाः कृपां कुर्वन्तु अस्मत्कार्ये विनाशितं स्वका
 र्यं साधितमित्यपराधेन मम दंडं वादिशंत अतः परं व्यथाः क
 दर्थनान कुर्वेत्पर्थः ३१ ॥ अयोगजामत्त्वभवेन वेदना हि
 ता यमेभ्यदियमन्मदिस्यता उदेति दोषादपि दोषलाचवं
 कृशत्त्वमज्ञानवशादिवैनसः ३२ ॥ सुमेयमुन्मत्तता हि
 ता यजाता यतो विरहजानितं वेदनात्त्वभवं तत्र हेतुः क्वचि
 दोषादपि दोषलाचवं दोषाल्पत्वं जायते यथा ज्ञानदोष
 वशात्पापाल्पत्वे ३३ ॥ तवेतयोरास्मरणावकोपिमेकदर्थ
 नात्यर्थतया गमद्वया प्रकाशमुन्माद्यदद्यकारयन्मया
 त्मनस्त्वा मनुकम्पतेस्मसः ३३ ॥ तवेति विषयविषयभा
 वसंबंधो घटीत्वद्विषयकोमन्निष्ठो वियोगजनितः स्मरा
 भिरिति इयं पीडाधिक्येनैव दद्यामगमत्तयद्वा मम स्मरा
 ग्रेरेवं मुत्कृतेन तव कदर्थनाधिक्येन दद्यां प्राप्तेत्यर्थः य
 द्वातवायं विरहस्मराभिर्मत्कृत कदर्थनाधिक्येन दद्यां प्रा
 प् यतः कारणदद्योन्माद्यमयाममेव प्रकटं कारयन्सवि
 योगस्मराभिः त्वामनुश्रुतातिस्म यत्त्वोन्माद्यमयात्मनः
 स्वस्य प्रकाशकारयन्त्वा मनुकम्पतेस्म स्वस्येव वियोगा
 ग्रेरपि प्रकाशनात् ३३ ॥ अमीसमीहैकपरास्तवामराः
 स्वाकिंकरं सामपि कतं मीशिषे विचार्य कलयेत्सृजमाविधा
 त्त्रधा कृतो नृतापः त्वयि पांसि विग्रहं ३४ ॥ एते देवास्त
 वेच्छायां ताभ्यर्थे वतंते त्वत्कृतं नृलापं वीक्ष्येतीत्यर्थः मा

नै.
प. न.
टी.
१५७

मपि निजंदासं कर्तुमी शिष्ये पर्यालोच्य विधेयं कुरु कृतः
पञ्चात्रापः त्वयि पाप्मं विग्रहं पाञ्चात्येन राज्ञा क्रियमाणं वि
रोधं व्यर्थमेव मा कार्षीत् व्यर्थं को यं सुदा मुदा कृतो नृतापः
इति वा पञ्चात्रापः त्वं मान्धुर इत्यर्थः ३४ ॥ उदासिते नैव
मये दमुच्यते भियानते भ्यः स्मरतानवात्र वाहितं यदि स्यात्
दस्व व्ययेन ते तदा तव प्रेमणि सुद्विलज्जये ३५ ॥ तेभ्यो देवे
वेभ्यो भियाने वमुच्यते कामनिमित्तकार्षांश्च न उदासीनेन
मये दमुच्यते यदि ते मत्प्राण व्ययेन हितं स्यात्तर्हि तव प्रेमणि
सुद्विलज्जयेते प्राणाः पावणी करणाय त्वया मयि वत्से मक्त
तं प्रतत्पति कारय प्राणानेव प्रयच्छामि न च वक्तव्यं देव भ
यात् कामकृतकृशतया वा प्राणान्मंचसि तमदर्थमिति
यतो न मे तेभ्यो भीतिः नापि कार्षां किंतु उदासीनप्राहं ब्रवी
मि तव हितं चेत्प्राणां त्यजामीत्यर्थः ३५ ॥ इतीदितैर्नैव
सूक्तता सूतैर्विदर्भजन्माधुशमुल्लाससा अतोरधिष्ठीः
शिशिरानुजन्मनि पिकस्वरैस्तीव्रविकस्वरैर्यथा ३६ ॥ प
वमुक्तैर्नलसूक्तता सूतैः सा वै दर्भी संततो घशिशिरानुजन्म
न अतो व संतस्याधिकश्रीरत्यंतोदितैः को किल शहैरिव ३७
नलंतदा वेत्यत माशये निजेष्टाणां विगानं च मुमोच भीमजा
जुगुप्समाना हि मनो धृतं तदा सती धिया देवतहतथा विसा
३७ ॥ सा भैमी स्वचेतसि तंहृतं नलं निश्चितं तदा जुगुप्संति
दां च तस्या जनलप्राप्त्या शया शरीरेष्टाणां परपुरुषसंवादः
शंकयानिंदा ते देशपि मुमेचेत्यर्थः कीदृशी तदानलाज्ञान
वेलायां सती बुद्ध्या पतिव्रताभावेन धृतं देवहतग्राहि मनो न्य
वेशयमिति निंदंतीत्यर्थः ३८ ॥ मनोभुवः ते भविनां मनः पि
तानि मज्जयन्नेन सितन्नलज्जसे अमुद्रिमत्तुत्र कथा त्वयेति
सा स्थिता सती सन्मथानिन्दिनी धिया ३९ ॥ हे मन्मथ मनो
जन्मयो भवत भंसारिणां मनपवं पिता तत्प्राये निमज्जयन्नल
ज्जसे मत्तुत्र कथा त्वया सद्भिः सुत्रैः पितरः सुप्रा

लोकान्यातीतिकथाप्रमुद्रिन्यधेधिइतिमनसामन्मथनिदि
 नीसतीसास्थितासतीपतिव्रतावा ३८ ॥ प्रसूनमित्येवतदंग
 वर्णनानमाविशेषात्कतमन्नदित्यभूत् तदाकदंबंतदवर्णि
 लोमंभिन्मदस्रुणःप्राहृषिहर्षमागतैः ३९ ॥ भेष्याग्रंगव
 णिनासौऊमार्यसौगंधादिगुणेनपूर्वपुष्पमित्येवसामान्या
 कारेणाभूत् सावर्णनाविशेषाद्विशेषोपादानेनतत्पुष्पंकत
 मदितिनाभूत् अतएवतत्पुष्पंकतमदित्याकांक्षास्यादित्य
 न्वयः तदाग्राकांक्षायांवातदातस्मिन्समयेवा आनंदवाष्प
 स्पवर्षाकालेविकासंप्रामैःपुलकैःतत्तज्जुहमेकदंबमित्यव
 णि पुलकितांगस्यकदंबतत्पत्वात् कदंबेचवर्षास्वेवविक
 सतीतिहर्षास्रुणःप्राहृषीत्याह आनंदवाष्पपुरितापुलकिता
 चजातेत्यर्थः ३९ ॥ मयैवसंबोधनलंबलापियत्त्वमाहसं
 बुद्धमिदंविमृश्यतत् अमावितिश्रुतिमसाहमस्वसुःस्वभा
 षितस्वोद्भूमविभ्रमक्रमः ४० ॥ मयैवनलमभिमुखीकृत्यय
 दिलापितःअसौनलःतदिदंविलापितोविचार्यमयाज्ञातमात्मा
 नमाह अहमनयाज्ञातःतत्किमित्यहंनकथयासीत्यात्मानंक
 थितवान् नतस्वारस्येनेतिदमयंत्याश्रुतिमसौनलःअसात्
 खंडितवान्घोशंतकर्मणाविभाषाच्चाधेआस्मासइतिसिचो
 ल्लक कीदृशःस्वेनभाषितःस्वोद्भूमस्यविभ्रमाणंविलासा
 नोक्रमोयेनसःश्रुतेनमयास्वनामकीर्तितंनतत्त्वयाज्ञातमि
 तिस्वश्रुतिवर्णनवाजेनज्ञापयतिस्मेत्यर्थः मदभिलाषजति
 तावेगभरश्रुतेनानेनस्वनामोक्तमितिज्ञात्वासाभेमीततोघेति
 भावः ४० ॥ विदुर्भराजप्रभवानतःपरंत्रपासावीवह्नुमलेन
 सानलं पुरस्तपूचेभिमुखंयदत्रपाममजतेनैवमहाक्रुदेक्रि
 यः ४१ ॥ ततःपरंनलेज्ञातेसतिलजावतीसाभेमीनलेव
 क्कनाशकत् यतोऽतएवसंमुखंतेनलेनिर्लजावभाषेपुरः
 सर्वेवा तेनसंमुखसंभाषणेनैवलजयामहासदासिम्भज ४२
 यदापचार्यपिनदात्तमुत्तरंशशाकसोऽयोःभवसिद्धियायसा

ने.
ष.न.
वी.
१५८

विहस्य सख्येव तमत्र वीजदा क्रिया फना सौ नयना भवत्प्रिया
 धर ॥ साभेमी यदा प्रपचार्या पिहरस्य संकेतं कृत्वा व्यावृत्त्या
 पितरो वलिताननापीत्यर्थः साख्याः कर्णे प्रियाय नलाय उन्न
 रंदा तं नशशाक उदासावी प्रव विहस्य तं नलमत्र वीत् किमि
 ति उदासी त्वत्प्रिया लज्जया मूकी भूता धर ॥ पदातिथीयां हि
 वितस्य ते स्वयं वितत्त्वती लोचन निर्मलानियं जगादयोः सैव मु
 खान्ममत्वया प्रसूनवाणोऽपनिषन्निशम्यतां धर ॥ चित्रे लि
 वितस्य ते पदयोः पाद्यभूतानस्तु प्रवाहान् स्वयं वितत्त्वती द्रव्यं
 भेमीयां जगादनलागमात्पूर्वमित्यर्थः सैव कामोऽपनिषत्का
 मदेवरहस्यं मम मुखाच्चया श्रूयतां धर ॥ असंशयं सत्त्वयि
 हंस एव मां शशां सनत्त्वद्विरहामसंशयां क्वचं द्रव्यं शस्यमनंस
 महधा त्त्वशं सता संभविनी भवाद्दृशे धध ॥ त्वद्वियोगात्प्राप्त
 प्राणसंदेहो मां सहसो निश्चितं त्वयि विषये न न्यवेदयत् भोः
 सोमवंशभूषणत्वाद्दृशे जने महधा ज्ञानकतां क्व संभविनी
 महिरहडः त्वापरिज्ञानादेव त्वं सामिद्यं तं कालं न संभावितत्वा
 न्द्रत्यर्थः चंद्रवंशजत्वं सोमत्वचोत्तनाय धध ॥ जितस्त्व
 यास्येन विधः स्मरः प्रिया कृतप्रतिज्ञो मम तौ वधेऽकृतः तवे
 ति कृत्वा यदि तजितं मया न मेाद्य संकल्पधराः किला मराः ध
 ५ ॥ त्वया मुत्वेन विधर्जितः कांत्या स्मरश्च जितः तौ स्मरचं
 द्रौऽकृतः वधो मम कृतप्रतिज्ञो परिपन्थिनं त्वां परित्यज्य निरां
 ग सोममवधेऽकृतः कृतप्रतिज्ञो तवेति कृत्वा तवेयमिति कृत्वा
 मम वेधयदि कृतप्रतिज्ञो स्यातां तन्न हि मया जितं यतो देवा वि
 फलसंकल्पधारिणो न भवन्ति किलेति प्रसिद्धौ तवाहमि
 तियत्ताभ्यां संकल्पितं तत्फलं भविष्यतीति जितमित्यर्थः
 धध ॥ निजां मुनिर्दग्धमदंगभस्मभिर्मुखा विधर्वाः सति ला
 क्ष्मनो नृजो त्वदा सतां यास्यति तावतापि किं वधुवधे नैव मु
 नः कलंकितः धध ॥ चंद्रः स्वरश्चि मभस्मी कृतमदंगभसि
 तैः स्यात्कलंकं प्रोक्ष्य न वधुमिच्छति भस्मना हि दग्धमादेः

कालिकादिदोषउत्तरज्यतेतयेत्यर्थः तावतापिकलंकोन्मी
 र्जनमात्रेणापि विधत्स्वत्वावतां किंयास्यति यतः सवधुवधे
 नैवमुनरापिकलंकिनः ५६ ॥ प्रसीददत्त्वसुशरात्मनोभुवे
 संतमांतैर्धतकोस्माकथः त्वेदेकचित्राहमस्त्वन्मुचती
 त्वमेवभूत्वात्राणवज्रयामितं ५७ ॥ हेप्रियेतिशेषःप्रसन्नो
 भवस्वबाणात्कलंपर्यिदेहिमुक्तकसुमबाणात्सकामस्त्व
 स्वरैर्माहिनस्तु ग्रहेत्वदेकचित्राप्राणात्विमुचतीत्वमेवभूत्वा
 तंकामंत्वावज्रयामिमरणोयाहृशीजंतोर्वसिनायस्यजाय
 ते तादृशंलभतेजन्मसभूयोपिस्वकर्मभिरिति ध्यानेन ५८
 श्रुतिःसुराणांगुणगायनीयदित्वदंविमग्रस्यजनस्यंकिंत
 नः स्तवेरवेरस्रकृतास्त्वैःकृतेनमुद्धतीजातुभवेत्तज्जमुद्ध
 ती ५९ ॥ वेदप्रसिद्धतयादेवाइंद्रादयःकिंनाद्रियंतेइत्यत
 ग्राह वेदोयदिदेवानांगुणानायायतिततस्तेनश्रुतिगानेन
 त्वसुराणामग्रस्यजनस्यंकिंस्यात् नार्कंचित् जंलेकृतमज
 नैर्जनैःसूर्यस्यस्तवेकृतेज्जमुद्धतीसंतोषवतीकदापिनभव
 ति हिवेदप्रसिद्धत्वेपिदेवेषुमेनादरइत्यर्थः ५९ ॥ कथा
 सुशिष्येवरमघनप्रियैमसावगंतासिनभावमन्यथा त्वद
 र्थमुक्तास्ततयाशुच्यमांप्रतीहिजीवाव्यधिकत्वदेकिंका
 ५५ ॥ वरंकथासुशिष्येकथाशेषाभवानि अघनप्रियै
 प्राणात्रधारयामि यद्दाननिष्ठामिहृद्, अनवस्थानेधारणे
 च अन्यथामरणाभावेममाभिप्रायंमन्मत्तंनज्ञातासि हेजी
 वादधिकस्वामिन् आशुत्वन्निमित्तत्पक्वप्राणतयात्वदेकिं
 कंत्वमेवैकोगतिर्यस्यास्माजीवाव्यधिकः त्वमेवैकोयस्या
 स्तामीहृशीजानीहि ५५ ॥ महेंद्रहेतेरपिरत्तांभयाघद
 र्थिसाधारणमस्वभूतां व्रतं प्रसूनबाणादपिमामरतितः
 दत्तंतडश्चैरवकीर्णिनस्तव ५० ॥ वशादपिभयांइत्तांय
 दर्थिपुशराणागतेमुसाधारणमस्वभूतां व्रतं पुष्पमयाहा
 णादपिमामरत्तनोवकीर्णीनीभनव्रतेस्तव तद्भुतमुच्चैः

नै.
ष. न.
टी.
१५५

क्षपत् कृतमिति पाठांतरेकंदर्पवाणाम्नामरदातः भोतल
तवेत्यन्वयः ५० ॥ तवास्मिमां चातकमप्युपेक्षसे स्रष्टाम
रहासरगौरवात्सरं अवेहि चंडालमनंगमंगतं स्वकांडका
रस्यमथोस्मावाहिसः ५१ ॥ अहंतवास्मित्वत्संबंधिनीजा
तास्मित्वमिच्छादेवं स्मरं मां चातकं हंतारमपि अमरादिति
गौरवात् उपेक्षसेतामुपेक्षामाह अंगभोः तमनंगं चंडालं जा
नीहि यतः स्वस्वकांडकारस्य वसंतस्य सावाहि ततः तत्सं
योगीचमंचमदिति अनंगोपि चंडाल इत्यर्थः चंडालोपिकां
डकारो भवति ५१ ॥ लघौ लघावेव पुरः पुरे बुधेर्विधेय
मुने जनमात्मतेजसः त्णोत्तणोऽपि ज्वलनः ग्वलज्वलन्क्र
मात्करीषडुमकांडमंडलं ५२ ॥ पूर्वस्वल्पे स्वल्पे पवशा
त्रौ विद्वद्भिरात्मतेजसः प्रवर्धनं कर्तव्यं तथाहि प्रथमं त्णो
ज्वलत्रयिः क्रमात्करीषाणां डुमकांडानां चमंडलं त्णोऽपि
हिनस्ति भस्मीकरोतीत्यर्थः तद्विद्वद्विद्विंसायां अतोही
नतया प्यवगणानां कामस्य न कर्तव्येत्यर्थः ५२ ॥ सुराप्र
चारस्तव वाकियानयं स्वयं वरायामनुकंपतामयि गिरा
पिवत्पंतिमुत्विषुतर्पणादिदं न देवा मुत्तलज्जयैवते ५३
स्वयं वृणीते इति स्वयं वरातस्यामयि यदनुकंपतामया
वायं देवेषु पराधः कियान्वा यज्ञेषु तर्पणाद्देवास्ते दाद्वि
एते नैवेदं हत्याकरणानि मित्रमा गोवाचापिन वत्पंति किं
पुनर्मनसोत्यर्थः ५३ ॥ व्रजंति वेतेपिवरं स्वयं वरं प्रसा
द्यतानेव मया वरिष्यसे न सर्वथा तानपि स्पृशेद्व्यानते
पितावन्मदनस्त्वमेव वा ५४ ॥ तेपि देवास्तव श्रेष्ठं स्वयं
वरं व्रजंति तानेव प्रसाद्य मया त्वं वरिष्यसे सर्वथा तानपि
द्व्यानस्पृशेदपि न किंतु स्पृशेदेव यतस्तेपि देवास्तावत्क
ल्पो न त्वमेव वानउभावपि भवन्तौ निष्कृप्यौ ते तत्कृपावंत
पवेत्यर्थः ५४ ॥ इतीयमालोक्य गतेपि वीक्षिते त्वयि
स्मरन्तीः समस्यमानया पदेपदे सौ नमयान्तीपिणी प्र

वर्तितासारक्षसारसाराणी ५५ ॥ इत्यमुनाक्रमेणानयाभेसा
चित्रगतेपित्वयिहृष्टेसतिसारलजायाःसंबंधेनसारलजासं
क्षेपार्थरूपयापूर्वाक्तकामोपनिषदावाकृत्वापदेपदेवच
नेवचनेस्थानेस्थानेचमौनरूपमध्यहीपवती हीमोक्षिया
मंतरीपंयदंतवारिणास्तटमित्यमरः मधुसारकुल्याइयंप्र
वर्तितासरक्षामधुमक्षिकातस्याःसंबंधिसारक्षमधुनस्यसा
रक्षस्यसारणीकुल्यास्वल्पनदी ५५ ॥ चंडालस्तेविषमवि
शिखःस्पृश्यतेनाख्यातोनेगःत्वयिनिजभियःकिंनुकुत्रांगु
लीकः कृत्वामित्रंमधुमधिवनस्थानमंतश्चरित्वा साख्याः
प्राणान्हरतिहरितःत्वद्यशोनोजघंतां ५६ ॥ कामःत्वत्सं
बंधीचंडालःचंडालान्कुरंगशरान् आसमेतात् लातिश्राद
त्रेइतिचंडालःविषमविशिखोभवतिविषेणमीयंतेइतिवि
षमाःविशिखायस्येतियतो नस्पृश्यतेनदृश्यतेनंगत्वात्
चंडालोपिदर्शनस्पर्शनयोग्यो नभवतित्वयिसतिस्वभिया
स्त्रिनांगुलीकः किंन्वनंगइतिख्यातःचंडालोपियस्यभव
ति नदर्थमंगुलिंस्त्रितीतिलोकरीतिःत्वत्संबंधित्वात्का
मस्यत्वयिविषयेस्त्रिनांगुल्योयस्यतद्भावेनकथंत्वत्क
नेशरमोक्षः अन्येषुशरमोक्षं करोतिचंडालोप्यन्येषुशरां
मुंचतिस्वस्वामिकृतेस्त्रिनांगुलिरिवभवतिवनस्थानमध्ये
चसंतंमित्रंकृत्वासाख्याभेसाश्रितःकरणमासाद्यप्राणान्हर
तिचंडालोपिवनेचरन्त्यधिकप्राणान्हरति नत्वदीययशो
दिशःसेवेतामित्युपालंभः ५६ ॥ अथभीमध्रुवैवरहोभि
हितानतमौलिरूपत्रययासनिजां अमरैःसहराजसमाजग
तिजगतीपतिरभ्युपगत्यययौ ५७ ॥ अथस्ववराण्कृतल
जयानप्रशिराःसल्लपःपकांतेभेस्येवाभिहितंस्वसंबंधि
नीदेवैःसहराजसमाजगतिराजसभासमागममंगीकृत्यय
यौ ५७ ॥ स्रुतस्याःप्रियमासुसुदुरधियोधारःहंजत्पार
यात्रप्रोनप्रकपोलपांलिपुलकैर्वेदमौलीरसुणं चत्वारः

नै.
ब. न.
टी.
१६०

प्रहराः सगरतिभिरभूत्सापिदपाडः दपा तत्रस्यांकुपयाति
 लैवविधिना रात्रिस्त्रियामाकृता ५८ ॥ सः प्रियं प्राप्तमुक्त
 क्रमतेः तथा देतरे गडस्थलरोमांचैः कृत्वा वेतस्य कक्राश्र
 स्त्रुणो धाराः प्रवाहात्वे गार्त्तं चेत्याः तस्याभे म्याः दपयित्तम
 शक्या साप्ये कारात्रिः सरपीडाभिः कृत्वा चत्वारः प्रहराश्च
 धृत् प्रक्रियंते पभिरिति प्रहरावात्तकायामांश्च ततो हेतो
 तस्याभे म्यांकुपया समस्तापिरात्रिर्विधिना त्रियामाकृता
 त्रयो यामायस्यासां प्राचंतयोश्च तस्मिन् चतुर्दशदिन व्यव
 हारा त्रियामेति त्वास्वामी ५९ ॥ तदा विलमिह भूतं भूतग
 त्वा जगत्याः पतिरभिलपति स्म स्वात्महतत्वं तच्च त्रिभुवन
 जनयावद्भूतं तत्रांतसाक्षात्कृति कृतिशुनिरस्तानंदमिंद्रा
 दिभ्युद्गात् ५९ ॥ जगत्याः पतिर्नलरुहभेमी समीपे जाते
 तदा विलं स्वस्यात्महतत्वं स्पष्टं च त्वमिंद्रादिभ्युगत संतोषं
 यथा भवति तथा शीघ्रं सत्यं दृष्ट्वा कथयत् तत्कार्या सिद्धेः
 संतोषराहित्यं यत्कैलादावृते भूतं प्राणिनीते समे त्रिभु
 कीदृशेषु त्रयाणां भुवनानां समाहारः त्रिभुवनं प्राजादिभिः
 प्रतिषेधो वक्तव्य इति जीवभावः तत्र ये जनास्तेषां यावद्भू
 तं यावत्तावच्च सा कल्पे यावान्भूतौ यावद्भूतं यावदवधार
 णोदत्यव्ययीभावः तस्यासौ भूतान्भूतान्तः स्यात्प्रकरणे
 प्रकारेकात्स्न्यवार्तयोः तस्यासाक्षात्करणे कृतिनो विम्वं
 सस्तेषु ५९ ॥ श्रीहर्षकविराजराजिमुकुटालंकारहीरः
 सते श्रीहीरः सप्तवेजितेन्द्रियचयं मामह्लादेवीचयं सत्
 सद्गार्णववर्णनस्य नवमः तस्य व्यरंसीत् महा काव्ये चारुण
 नैषधीयचरिते सर्गो निसर्गो ज्वलः १६० ॥ चरितसमुद्भव
 णीनाख्या काव्यस्य कवेः ग्रंथितं ग्रंथितं दृष्टं व्यरंसीत् समा
 सः व्याङ्ग्यपरिभोरस इति परस्मैपदं यमरमनमां मुक्तेनी
 इह सगागमश्च शेषं व्याख्यात चरं १६० ॥ यं प्रासृतत्रिलि
 गतिरिति पतिस्तत्पराधितोभिः स्वयं भूः पतिव्रतैकसीमा

सकविनरहरिनालमायंचमाता यंविचारणयोगीकल
 यतिक्रमयातत्कनौलीपिकायां सर्गोयंनव्यसर्गःचिरमि
 हनवमःचारुनीराजितोद्धत कश्मीरांशासनिसनिसेकंथ
 रधराधिपे वैकुण्ठकंदेनानीतःप्रबंधोनैषथाभिधः ॥ ३
 तिष्ठीनैषधीयेमहाकावेनवमःसर्गः ५ ॥ गेंश्रीगणेश
 यनमः ॥ गेंरथैरथांकःकुलजाःकुमाराःशास्त्रेषुशा
 स्त्रेषुचदृष्टपाराः स्वयंवरंशंबरवैरिकायहृदस्थियःश्री
 जितयत्तराजः १ ॥ अथानंतरंकुमाराःरथैःकुत्वाग्रायः
 रथानारुह्यागताःतत्रवाहनान्तरेषुष्वादिषुसत्स्वपि रथ
 ग्रहाणंप्राचुर्यादिवाहेषुरथानामभ्यहितद्वात्वा राज्ञोरधि
 त्वातिरथित्वादिप्रशान्तिप्राप्त्यापनायवा आकरितियाप्रा
 पणोश्चाद्दुःपूर्वःलङ्करीदृशाःकुलीनाः तथाकुमारास्तहणाः
 अविवाहिताश्चतथाशास्त्रेषुशास्त्रेषुचप्राप्तसीमानस्तथा
 शंबरवैरिणःकामस्यकायहृदस्यशरीरसमूहस्येवश्रीर्ये
 धातादृशाःकामस्यशरीरव्यूहसम्पत् शंबरवैरिपदयोति
 तमायावितयातथाश्रियाजितोयत्तराद् ऊवेरोयैस्तेता
 दृशाःवरोचिन्ताशृणाःसर्वेपिवर्णिताः यडक्ककन्यावरय
 तेहूपमातावित्रंपिताश्रुतं बांधवाःकुलमिच्छन्तिस्त्रष्टान्न
 मितरेजनादिति १ ॥ नाभूदभूमिःसरसायकानांनानीद
 गंताकुलजःकुमारः नास्यादपंध्याधरणेःकणोपिब्रजेपुग
 ज्ञांयगपद्भुजत्स २ ॥ कोपिकामबाणानामभूमिरविषयो
 नजातःसर्वोपिकामपरवशोजातइत्यर्थः तथाकुलीनःको
 पिकुमारःस्वयंवरमगंतानाभवत् अपित्सर्वोपिगंताराज्ञां
 समूहेषुयगपद्भुजत्ससत्सभुवोलेषोपिप्रमार्गोनाभूत्
 सर्वोपिभूपादेशोमार्गप्रवजातःइत्यर्थः ३ ॥ योगैर्व्रजद्वि
 र्त्तपजांवरीतंवीरैरनर्हैःप्रसभेनहर्तं द्रष्टुंपरेस्ताननुगोडु
 मत्यैःस्वमात्रशेषाःककुभोवधुः ३ ॥ यदृष्टांभिरर्हैः
 तेवरीतसागताःअनर्हाश्चवीरावजाहर्तं यताः श्रीराष्ट्र

नै.
ष. द.
टी.
१५१

द्रष्टुमागताः द्रष्टुमप्यनर्हान्ता नृवोक्तांस्तेवित्तमागताः ।
 तिपवंसर्वैरप्यागतैः स्वमात्रशेषः कञ्जभोजाताः स्वयमेव ।
 स्थितानपुनस्तत्रत्यालोकादुत्पद्यः ३ ॥ लोकैरशेषैरव
 नः श्रियंतामुद्दिश्यदिशेषैर्विहिते प्रयागे स्ववर्तिततजन
 यंत्रणार्तिविश्रान्तिपायः कञ्जभाविभागाः ४ ॥ भुवोस्त
 क्षीताभेमीमुद्दिश्यदिशिभवेर्दिशेषैः सर्वैर्जनैः प्रस्थानैः
 कृते सतिदिशोऽप्येदेशाः स्वस्मिन्वर्तिनस्ते तेजनास्तेषां यंत्र
 णयासबाधेनयां प्रार्तिः प्रीडाततो विश्रामं स्थावावस्थानमा
 पुः ५ ॥ तलेयथेयकनतिलाविकीर्णाः सैन्यैस्तथाभाजप
 थाबभूवुः भेमीसलज्जामिवतत्रमेनेयः प्रापदृष्टद्विवितं प्र
 रस्तात् ५ ॥ विकीर्णास्तिलाग्रधोभार्गयथानप्रापुः त
 था राजपथाः सैन्यैः संकीर्णां प्रासन् यो राजा तत्राजसमृ
 हे स्ववंतरेवाग्रे भवितं प्रापसंभेमीलज्जामिवमेने ५ ॥ त
 पः पुरस्थैः प्रतिरुद्धवर्त्मापश्चात्तनैः कश्चननुद्यमानः यं
 त्रस्थसिद्धार्थपदाभिषेकं लज्जापिसिद्धार्थममन्यतस्व ६ ॥
 कश्चनल्पः अग्रे स्थितैर्दृष्टैरुद्धमार्गः पृष्ठभागवर्तिभिः प्रेर्य
 माणो यंत्रस्थसर्पपदाभिषेकं प्राप्याप्यात्मानमसिद्धार्थं
 सतो निर्हृत्तदमयंती प्रासिलक्षणाकार्यमन्यते स्म स्तत्र प्राय
 त्वात् सिद्धार्थो बुद्धसर्पसौ सिद्धार्थपदेभिषिक्तोऽपि अस्ति
 द्धार्य इति विरोधाभासः ६ ॥ राज्ञां पथिरुत्पानतया नुपूर्वी
 विलंबनाशक्रिविलंबेनौ स्वभाजां प्राज्ञानचेष्टामिवको
 दिकस्यैर्दृष्टविदर्भेन्द्रपुरीषताकाः ७ ॥ मार्गे राज्ञां रुत्पानत
 याचनीभूततया स्तेष्वेष्टावृत्तं चानयोः निष्ठा उकारस्य सयो
 गाद्येरातोधातोद्यावत इति नत्वं पूर्वपूर्वमनुगतः अनुपूर्वः
 तस्य भावश्चा नुपूर्वी रपिपाटी आनुपूर्व्ये च गौचित्यमौचिती
 तिवत् तस्या प्रतिक्रमणे असामर्थ्येन विलंबभाजां राज्ञां ऊं
 दिनप्रप ॥ धजः प्रकर्मणो कारणाचेष्टादृष्टिव अन्त्योष्ण
 त्रमितरस्ताग्रैः पृथादृष्टमाकारयति बज्जन्तमप्यव

तिनंच ३ ॥ प्राग्भूयककोटकश्राचकर्षसकंबलं नागव
 लंयडश्चैः भुवस्तलेजंडिगामिराज्ञांतडासकेष्वाश्चतरोउ
 गच्छत् ८ ॥ अटतीत्यटकः कर्कः सितोश्चः पृष्ठाः स्थोरी
 स्थितः कर्कः चलनसूर्यः स्वेतोश्च इत्यर्थः सप्राग्भूयात्रे
 सुरोभूत्वा राज्ञां भूमौ जंडिनपुरसंचरियत्सकस्वलं सप्राव
 रं स्यात् ऊरंगोपिकमलः प्रावारेपिचकंबलः नागबलं ह
 स्तिबलमाचकर्ष तद्वलमश्चतरः अल्पोश्चः वत्सोदाश्च
 धिभ्येष्टुतउत्तइतितरप्रत्ययः अल्पाश्चांसककोवजग
 र्दभांशश्चाश्चतरोवेसरइतियसप्रसिद्धिः अन्वगच्छत्पूर्वं
 हस्तिनः ततोश्चाः ततः पदातयइति सेनारीतिः यत्रनच
 लतितत्राश्चाग्रयेसराभूत्वाचालयंतिहि अथचकाकोट
 कः सर्पविशेषः पुरः सुरोभूत्वा वासुकेर्नागैर्द्रस्यत्सकंब
 लंकंबलः सर्पविशेषः उचक्रं नागबलं सर्पबलं भुवस्त
 लेपातालेजंडिनमुद्दिष्टगामि उष्ट्रैरुष्ट्रकर्षतत्सर्पबलं
 अश्चतरः सर्पविशेषः अनुगच्छदिति भूमौ राज्ञो बलं पाता
 ले वासुकेर्वलंचचालेत्यर्थः वासुकिरिति पादे वासुकि
 श्चाश्चतरश्चांत्वगच्छदित्यर्थः अथः स्वहृपयो रसीतले
 स्वादित्यमरः ८ ॥ प्रागच्छउर्वीडचमूसमुत्थैर्हरेणभिः
 प्रांडुरितामुवश्रीः विसृष्टमाचष्टहरीदधुनां हृपंप्रति
 भागदशानुहृपं ९ ॥ प्रागच्छहृपसेनासमुत्थितैः भूमौ
 सभिः प्रांडुरितादिगधवेधुनां मुवश्रीः स्वप्रियकृतपरित्या
 गावस्थोचितं हृपं स्पष्टमाचष्टलोकेभ्य इति शेषः प्रोषित
 प्रियाः पतिव्रताधूसरां गेहि भवन्ति ९ ॥ आखंडलोदंड
 धरः शिवावात्याशीतिनाथैः कक्रभांचतभिः भैरवव
 द्वास्वगुणोनकृष्टैर्येयेतड्डाह रसात्रशेषैः १० ॥ भैरवास्व
 गुणोनसौंदर्येण रज्ज्वावाश्राकृष्टैरिवचंद्रोयमोनिर्वरुण
 इत्येतैश्चतुर्भिर्दामिदिङ्गायैर्भमीविवाहयाशात्प्रचलिते
 अत्योदिगीर्णतत्रहेतुक्रमेणवदन्ति ११ ॥ मंत्रैः पुरेभी

ने.
ष.द.
वी.
१५१

मपुरोहितस्यतद्वद्वरत्नविशतिक्करत्तः अत्रोद्यमं दिक्वा
तिराततानयातेततो जातनयातथानः ११ ॥ भीमपुरोहि
तस्यमंत्रैर्वद्वरत्नतत्परंरत्नोरात्तसजातंकयंविशत्त त
तोहेतोस्तत्रपुरेयातथानोदिव्यतिः कदाचिदपियातमु
द्यमंनचक्रं ११ ॥ कर्तेशशाकाभिमुत्तंभेम्प्राप्तगंहुशं
भोरुहनिर्जितंयत् अस्याविवाहायययौविदर्भास्तदाहं
नस्तेननगंधवाहः १२ ॥ भेम्प्राप्तैत्रकमलनिर्जितंरुग्भे
म्पाःसंभ्रावीनयतोहेतोःकर्तेशशाक तेनतदाहनो
रुगवाहनोमारुतोभेम्प्राविवाहायविदर्भात्रजगाम १२
जातौनविज्ञेनगुणेनकामःसौंदर्यपवप्रणवःसुवासः
स्वस्वस्वशैलेदित्तज्जत्सवेरत्तांप्रत्यगात्रस्वितरंजवेरः
१३ ॥ उन्नमंवेशोकामःप्रवणोननापिविज्ञेधनेनगुणेनत्या
गशौर्यादौकिंतसवक्रःकामःसौंदर्यपवतात्यर्यवान् अ
तःस्वस्वोयोयंकैलासोनामस्वशैलः तत्रेदित्तंज्जत्संजत्
स्वितंवेरंवप्रयेणोदृशःज्वेरःतांस्वितरंनारीश्रेष्ठंप्रतिना
गात् वरपकल्पचेलडित्यत्रस्त्रियोत्पतरस्यामितिज्जस्वः
कलेवरशष्टेप्रद्वरद्वयलोपेमात्राविपर्ययवेरइतिप्रयो
गःसत्यभामेतिवत् १३ ॥ भेमीविवाहंसहतेस्मकस्माद
र्थतनुयागिरिशस्यगौरी तेनात्रजंत्याविदधेविदर्भानीशा
नयानायतशांतरायः १४ यागौरीईशस्यार्थतनुःसार्यस्य
भेमीविवाहंकयंसहतेस्म तेनहेतुनाविदर्भदेशानशस्त्रं
त्यातयागौरीशिवगमनायविज्ञोभ्रुवंविदधे शरीरस्य
र्थंप्रचलति अर्थंकयंयात्विनितात्यर्यार्थः अर्थतनुरिति
समाशकत्वान्नपुंसकत्वंपुंसार्थोर्थंसमेशकैइत्यमः १४
स्वयंवरंभीमनरेंद्रजायादिशःपतिर्नप्रविवेशशेषः प्रया
तभारंसन्निवेशकस्मिन्नहिमहोसासहिरास्त्रिकोत्यः १५
दिशःअथोदिशःस्वामीशेषःवैदर्भास्वयंवरंनप्रविवेशत
त्रहेतुनशेषःअस्मिन्भारंनिदिप्यप्रयातशेषादन्यःसर्पे

कोनाममहोसासहिः पाताले सर्पादन्यस्यात्तमत्रचित
 द्वादहिरिषुक्तं सहनशीलः भृशं सहते इति सासहिः सास
 हिवावदिचाचलिपापतिप्रभृतयइकारांतानिपातितः १५
 ययौविम्वषपोर्धदिशः पतिनस्वयंवरंवीदितधर्मशास्त्रः
 वल्लोकिलोकेऽतिशुश्रूतोवाससंविवाहः कृपितामहे
 न १६ ॥ ऊर्ध्वदिशः पतिर्ब्रह्मापरीलोचितधर्मशास्त्रोत्तपव
 धर्मतत्त्वविचार्यभैरवाः स्वयंवरंनययौजनइत्याहपिताम
 हेनविवाहो नोकेलोकाचारेकवल्लोकिः कृतिशुवेदेऽनुवा
 कः श्रुतः लोकशास्त्रविरुद्धइत्यर्थः पितामहो ब्रह्मापितः
 पिताच १६ ॥ भैमीनिरक्तंस्वमवेत्यहनीमुवात्किलेंद्रप्र
 मुवादिगीशः स्पंदेमुवेदोचवितत्यमांघं चित्रस्यतेराजस
 माजमेकः १७ ॥ तेइंद्रादयोदिव्यालाभैमीनिरक्तमात्मा
 नंहनीमुवात्त्रिष्टुयेनज्ञात्वा राजसभा माजसुः किं कृत्वा
 चित्रमांघंभैमीनिरासजनितजाग्रुं स्पंदेचलनेमुवेदोचवि
 त्तार्यस्पंदेमांघंशनैस्तं मुवेमांघंमलिनतापतद्धितयमां
 घेनिचित्रस्यापिमांघंप्रकाशितमितिभावः १७ ॥ नलंभ्र
 मेणापिबृणीतभैमीकदाचिदस्मानिति शेषिताशा अश्रु
 त्महेंद्रादिचतुष्टयीसाचतुर्नलीकाचिदलीकहृपा १८
 नलभ्रांत्याभैमीकदाचिदस्मान्त्वणोतीति शेषिताशा किं
 चिदवशिष्टाश्रायायस्यासा किंचिदवशिष्टमनोरथेत्यर्थः
 चत्वारोवयवायस्यसमुदायस्यचतुष्टयी सामहेंद्रादीनां
 चतुष्टयीकाचिदसत्यहृपाचतुर्नलीजाता मायानलत्वंध
 तवतीत्यर्थः १८ ॥ प्रयस्यतांतद्भवितंहराणांष्टुष्टेनष्टुष्टेन
 परस्परं तद्धैतसिद्धिर्नवताउमेनेस्वाभाविकात्कृत्रिसम
 न्यदेव १९ ॥ असुःसभचितंहराणांष्टुष्टेनष्टुष्टेनपरस्परं
 णातद्भवितंनलीभवितंप्रयासंजर्वतांष्टुष्टेनाहंनलवर्तेन
 वेतिष्टुष्टेनप्रश्नाष्टुष्टेनपरस्परं तस्यनलस्यहैतसिद्धिर्हिती
 यतयासिद्धिः नलस्यतल्यतेनित्यावत् नलमतांतवेदेपा

ने.
घ. द.
१६३

दांतरेनलस्यास्यसिद्धर्नलतल्पतायातिर्नैवानुमेनेइत्यर्थः
यतोनेसर्गिकाद्वस्तनःकुत्रिमंवत्त अन्यदेवभवतिविलत्
शोभवतीत्यर्थः १५ ॥ पूर्णोन्मासंविदधःपुनरुत्तेपुनर्भुवं
चक्रुस्मनिंद्रमंजं स्ववक्रसादृशतलेयदर्शदर्शभभंजन्नतथा
तिमंजु २० ॥ तेदेवाःपूर्णचंद्रमेवभुवंपुनःपुनर्विदधः
पुनःपुनर्विनिंद्रमंभुवंविदधःभुवंचंद्रमयोरुत्तल्ये
कृतवतइत्यर्थः अथदर्पणोस्वभुवंदृष्टुदृष्टानथानेनलभु
ववत्रातिरम्यंभंजः३ःखीवल्भुवंभगंऊरुते २० ॥ ते
षांतदाल्लुजुमनीश्वराणांश्रियेनिजास्येननलाननीयां नार
लेतरीस्यपुनरुक्तिदोषंबहिर्भुवानामनलाननत्वं २१ ॥
तदानलवृत्तिनिर्माणावसरे नलानलसंबंधिनीलदमीप्रा
प्तमसमर्थानांतेषांबहिर्भुवानांदेवानामग्निभुवानांचा
नलाननत्वंनलभुवराहित्यं अग्निभुवत्वंचपुनरुक्तिदोषं
तरीतंनलमधूत एवमेवबहिर्भुवत्वादललाननेसिद्धेपु
नलाननत्वमितिशास्त्रलात्पुनरुक्तिदोषः २१ ॥ प्रिया
विंयोगात्कथितात्किंमैलाश्चंद्राश्चराजग्रहपीडिताते था
ताश्चसारैर्मदनाद्गृहीतैर्नलानुकल्पंरचयन्तिब्रह्म २२ ॥
तेस्वनलानुकल्पंनलभुवसदृशंचक्रुवितिसादृशंपुनरुत्तमि
तितत्रोत्पद्यतेवितर्कभुवेनकथनेनप्रियायाउर्वश्यावि
योगे कथितादैलात्पुनरुत्तमोमृहीतैःसारैःकिंवापुहेए
राजणायंत्रिताश्चंद्राद्वाहरनेत्रानलेनभाताश्चस्मसद्वापु
हीतैःभुव्यसदृशःप्रतिनिधिरनुकल्पःभुव्यःस्यात्प्रथमः
कल्पोनुकल्पस्ततोदमदत्तमरःपाठांतरेनुत्तिसर्वत्रो
कल्पःअथत्रापिबस्तूनांसारग्रहणोक्ताथोयंत्रितापीडनम
ग्रीभानंचेत्प्रपायाःयथाक्वाथेनकर्मशदेःपीडनेनतिला
देःधमनात्सवर्णादेरिति २२ ॥ नलस्यप्रशान्तियदंतरेनै
र्भमीतिधूपान्निधिराहतास्यै स्पर्धादिगीशानपिकारायि
त्वा तस्यैवतेभ्यःअथिमानस्तचे २३ ॥ नलस्यतेर्ह्येःसह

यदेतरेविशेषभैसीपप्रतिवित्रस्याभैस्यैत्रुपानानीतवान्
दिगीशानपिस्पशांकारयित्वा तेभ्योदेवेभ्यःसकाशात्र
स्यनलस्यप्रथिमानेभैस्यैवाचाव्योहृत्रेन्यतारस्यामिति
कर्मत्वंदिगीशानिति १३ ॥ सभालनश्रीयमकैर्यमाद्यै
नलंविनाभूद्वतदिव्यरत्नैः भासांगनप्राक्कणाकेचतर्भिर्दे
वदुमैद्यौरिवपारिजाते १४ नलस्यकांत्याप्रतिनिधिभि
र्यमाद्यैश्चतर्भिरपिसासभा नलंविनाद्यौरिवाभूत् की
दृशीद्यौःपारिजातेसतिभासापृहातियोसतिचतर्भिर्देव
दुमैर्यक्ता अर्थसत्यर्थभिन्नानांशदानांसाप्रनःप्रतिर्य
मकं १५ ॥ तत्रागमहासुकिरीशभूषाभस्मोपदेहसु
दगौरदेहः फणीद्रुंदप्रणिगद्यमानंप्रसीदजीवाद्यनु
जीविवादः १६ ॥ ईशालंकारोवासुकिःस्वतपस्वसेतः
पुनर्देवभसितलेपेनव्यक्तंगौरदेहंयस्य यद्वाईशभूषा
भूतस्यभसितस्यलेपेनव्यक्तंगौरदेहंइतिवा फणीद्रुस
पृहेनकथ्यमानःप्रसीदजीवेत्यादिशब्दोयत्रेदृशाभुजी
विनांसेविकानांवादःकोलाहलोयस्यसः तत्रस्वयंवरे
प्रागच्छत्प्राग्भूयकार्कोटकइतिश्लोकेपातालाञ्चल
ममात्रमेवोक्तं इहत्तसभागमनंमुक्तमिति नमोनरुक्तं
१७ ॥ द्वीपांतरेभ्यःपुटभेदनंतत्क्षणादवापेस्वरभूमिभू
पैः तत्कालमालंभिनकेनयूनास्मरेषुपक्षानिलतूलली
ला १८ ॥ सदादिद्वीपादेवभूमयःतत्रत्यैर्न्दपैःद्वीपांत
रेभ्यःसकाशात्रन्नगरंक्षणादवापेप्राप्तंनस्मिन्कालेतत्का
लंकालाधनोत्पत्तसंयोगोइतिद्वितीयाकेनयूनास्मरशा
रपक्षमारुतेतूललीलाकार्पाससाम्यंनालंभिअपित्
सर्वेणापिस्मरशरोश्चादितःसर्वोपिजातइत्यर्थः १९ ॥
सपथयाङ्गडिननाकनायोरस्येषुहर्म्येषुनिवेशनेन पि
योक्तिद्वानादरनप्रताभिरुपाचरंश्चाहसराजचक्रं २० ॥
रम्येषुसौधेषुवतारणेन तस्यासपथयपजयातयाचाड

नै.
ष. द.
वी.
१५५

वचनवितारणैः प्रादरोहानिष्ठादिना विनयाद्यैः कर्मभिः
सभीमो राजसमूहसम्पत्पचचार शस्त्रेषु पक्षेष्टिनिपादे-
पक्षेषु दृष्टेषु २३ ॥ चतुःसमुद्गीर्णविन्दपाणामंतःपु-
रेवासितकीर्तिदाने दानंदयासूक्तमातिथीयौचतृष्टयी
रक्षाणसौविदह्लाः २४ ॥ चतुःसमुद्गीर्णपरिवारायस्यत-
स्मिन् भूमंडले पवरातामंतःपुरीकीदृशेवासितानिवेशे-
ताः कीर्तयपवदारायत्रतस्मिन् दानंदयासूक्तमातिथी-
यौ अतिथिसत्कारः अतिथिप्रसाधीक्रियाइति दानादि
चतृष्टयीरक्षाणार्थसौविदह्लाः कंचुकिनः पूर्वस्योक्तोक्ता-
तिथ्यमेव लोतिगैदार्यदादिपदयादमानामिति वापा-
टः २५ ॥ अभ्यागतैः कुंडनवासवस्य परोक्षवृत्तेष्वपि ते-
तेषु जिज्ञासितस्वेस्मितलाभलिंगस्वल्पोपि नावापि न-
पैर्विशेषः २६ ॥ भीमन्तपस्य परोक्षमाचरितेष्वपि न के-
वलं प्रत्यक्षवृत्तेष्वकिंतु परोक्षवृत्तेष्वपि त्यर्थः उपायन-
दानादिषु तेषु व्यापारेषु अभ्यागतैर्नृपैः ज्ञातमिष्टं
स्वेस्मितस्य लाभस्य विचित्रवस्तुप्राप्तेर्भीमीप्राप्तेर्वाज्ञापकं
लिंगं विशेषः स्वल्पोपि न प्राप्तः अतिथिसत्कारानंतरं भी-
मेन कस्यन्तपस्य किमिष्टमिति परोक्षितः पृच्छमानान्-
पाः प्राप्तसकलवस्तुतया किमस्माकमभिलषितमिति
विशेषं न जानते स्म अथवा भीमेन क्रियमाणो अतिथिसत्-
कारेषु दमयंती मध्यमेव दास्यतीत्यत्रार्थलिंगं नावापुः स-
र्वसाधारणत्वात्परिचर्यायाः अभ्यागतइति पादे भीमस्या-
भ्यागते साक्षात्कृतेषु प्रातिष्ठेतेषु परोक्षवृत्तेष्वपि न-
त्वयः २७ ॥ अंकोविदभेदपुरस्य शंको न संममौ नैष तथा
समाजः यथा पयोराशि रगल्पहस्ते यथा जगद्धाजदरे मु-
गारेः ३० ॥ यथा समुद्रो गल्पहस्ते समौ यथा वा विसोरुद-
रे जगत्समौ तथैष राजसमूहः कुंडिन पुरस्य कुंडेन संममा-
वितिन किंतु संममाविति शंके ३० ॥ पुरेपयिदादृष्टाणि

तत्रचित्रीकृतान्मृत्तववांस्तथैव नभोपिकिमीरमका
 रितेषांमहाभुजामाभरणप्रभाभिः ३१ ॥ तत्रपुरेमार्य
 दारदृहाणद्वारप्रधानदृहाणियद्वापन्यानःद्वाराणि
 च अथवापयिद्वाराणियेषांतानिपयिद्वाराणिताह
 णानिरदृहाणिभेभीस्वयंवरविवाहोत्सववांस्तथैवचि
 त्रीकृतानितेषांराज्ञांभूषणकांतिभिःनभोपिकिमीरं
 चित्रमकारि चित्रंकिमीरकल्माषशवलैताश्चकवु
 रेदत्तमरः ३१ ॥ विलासवैदग्ध्यविभूषणश्रीस्तेषांत
 यासीत्परिचारकोपि अज्ञासिषुःस्त्रीशिशुवालिशास्ते
 यथागतंनयकमेवकंचित् ३२ ॥ विलासाःशरीरवि
 भ्रमाःवैदग्ध्यंचतरताभूषणानिचण्डोश्रीस्तेषांराज्ञां
 सेवकोपितयाश्रासीत् यथास्त्रियोवालाश्राज्ञाशामी
 णाश्चशिशवस्तेचवालिशः तंसेवकंकंचितागतंन
 यकमेवज्ञातवतः ३२ ॥ अस्वेदयात्राश्चलचामरौद्यैर
 मीलनेत्राःप्रतिवस्तुचित्रैः अज्ञानमालाविमुलातप
 त्रैन्देवान्देवाश्चुभिदांनभेजः ३३ ॥ चलचामरसमूहैः
 स्वेदरहितशरीराःतथाप्रतिवस्तुचित्रैवस्तुनिश्राश्यैः
 अविद्यमानामीलायेषांतानिअमीलानिनेत्राणियेषांते
 तथाविशालछत्रैःकृत्वा अज्ञानऊरुमस्वजःइदृशादे
 वान्देवाश्चुन्तपाश्चुभिदांनप्राप्तुः ३३ ॥ अन्योन्यभाषा
 नवबोधभीतेःसंस्कृतिमाभिर्व्यवहारवत्तु दिग्भ्यःसमे
 तेभ्युनरेषुवाग्भिःसौवर्गवर्गोनजनैरचिन्ति ३४ ॥ य
 रस्परभाषानवबोधभयात् संस्कृतिमाभिःसंस्कारेणप्र
 कृतिप्रतियानिर्वचनेननिवृत्ताभिर्वाग्भिर्व्यवहारवत्तुदि
 ग्भ्यःसमागतेभ्युनरेषुमध्येस्वर्गेभवाःसौवर्गादेवास्तेषां
 वर्गःद्वारादीनांचेत्येजागमः जनैर्वाग्भिरपिनाचिन्ति
 ज्ञातःपूर्वलोकेरूपादिनाभेदेनाभूदित्युक्ते वाग्भिरपिभे
 दोनाभूदित्युच्यते ३४ ॥ तेतत्रभेदाश्चिन्तानिचित्रेचित्रा

ने.
प. द.
दी.
१५५

णिपौरैः पुरिलोखितानि निरीक्ष्य निरुद्धि वसं निशांचन
 त्वमसंभोगकलाविलासैः ३५ ॥ तेन पास्तत्र पुरेश्चा
 लेख्ये पौरैर्लेखितानि अद्भुतानि भेष्याश्चुरित्राणि निरीक्ष्य
 दिवसं नयेतिः सभेसीत् स्वमसंभोगकलाविलासैश्च निशां
 नित्यः ३५ ॥ सा विभ्रमं स्वमगतापितस्योनिशि स्वलाभ
 स्पददेयदेभ्यः तदर्थितानां भूमिभुजां वदन्त्यां सती सती पुर
 यतिस्सकामे ३६ ॥ सा भेसीतस्योनिशि स्वयं वरात्सर्व
 दिनरात्रौ स्वमगतापिराज्ञां स्वमं प्राप्तापि अपि संभावना
 यां स्वलाभस्यात्मना सह रमणस्य विभ्रमं श्रान्तिं विलासं
 च तेभ्यो नृपेभ्यो यदृते ततो हेतोर्वदन्त्यां सती पतिव्रता
 च सती तेषां मर्थितानां राज्ञां काममिच्छां पुरयति स्स इच्छा
 मनोभवौ कामौ जाग्रदवस्थायां साक्षात्संभोगादानात्सती
 त्वं रक्षितं स्वमेदानाद्वा त्वत्त्वमपि रक्षितमित्यर्थः विभ्रमं श्रान्तिं
 ते रक्षितं सती त्वं विलासदानाद्वा त्वत्त्वमिति च ३६ ॥ वैद
 र्भहता नूनयोपहृतैश्चंगारभंगीरनुभावयद्भिः स्वयं वरा
 स्थानजनाश्च यत्ने दिने परत्रालमकारि वीरैः ३७ ॥ भीम
 हतैरनुनयेन प्रशयेणाकारितैश्चंगारभंगीरनुभावयद्भिः
 प्रकाशयद्भिः चंगारभंगिष्वनुभाववद्भि रिति पाठे रूढतो
 भिप्रायोभावः तत्रज्ञापकं चिह्नमनुभावः कटाक्षभुजा
 क्षेपादिः तद्वदित्यर्थः तैर्वीरैः स्वयं वरस्य स्थानभूतो जना
 श्रयो मंडपः परत्र दिने प्रागमनदिनाद्वितीयदिनीं प्रलोक
 तमंडपोऽस्ती जनाश्च यः ३७ ॥ भूषाभि रूचैरपि संस्कृ
 तो यं वीर्याकृतप्राकृतबुद्धिमेव प्रसूनबाणे विबुधाधि
 नायस्ते नायसाशोभिसभानलेन ३८ ॥ विबुधाधिना
 यदंशः यं नले दृष्ट्वा भूषणौ रत्यंतमलं कृतनेपिकामे प्राकृ
 तबुद्धिमेव नीचबुद्धिमेव कृतवान् अयतेन नलेन सा स
 भाप्रशोभि विबुधाधिना यो विद्वज्ज्ञेयः संस्कृते प्राकृत
 बुद्धि संस्कृतेति विरोधाभासः ३८ ॥ धृतांगारागे कलितय

शोभोत्तस्मिन्सभांचुभितिरजचंद्रे गतावताक्षणीर्विषयं विलं
 च्यक्तत्वनत्तत्रकुलस्यकांतिः ३५ धृतो गरागः कुंजमाद्य
 नुलेपनद्वयं येन तस्मिन् राजचंद्रे न लेपामस्वर्गशोभां कृता
 आकाशस्य शोभाय येति वातां सभांचुवुति प्राप्नुवन्ति सति त
 त्राण्येव नत्तत्राण्ययदात्तत्राणि नत्तत्राणि तत्रादितराणि
 च न समासः त्रिविधाणां त्रितराणां चेत्यर्थः तेषां कुलस्य
 कांतिर्ह्यगोचरं विलं च्यक्त गतानजाने अथ च धृतो गराग
 गोक्षणिमायेनेह शोराजचंद्रेण राजा चासौ चंद्रश्चेति तस्मिन्
 कलिताकाशशोभां सभां दीप्तिमती ज्योतिर्मंडलोचुभितिस
 तिनत्तत्रनत्तत्रकांतिः कापि गतेत्यर्थः ३५ ॥ द्वाग्दृष्टयः
 क्षोणिभुजाममुष्मिन्नाश्चर्यं पर्यंतं किं तानि पेतः अनंतरं
 दंत रितभ्रुवांत नितान्तमीर्ष्या कलुषादृगंताः ४० ॥ राज्ञो
 दृष्टयो मुष्मिन्नले विस्मयो लुसिता रुदिति निपेतः अनंतरं
 दंत रितभ्रुवां कुटिलभ्रुवां राज्ञामत्यर्थं मीर्ष्या कलुषाः क
 दाक्षानि पेतः अति संदरे स्मिन्सति नास्मान्मैमी वरिष्यन्ते
 इतीर्ष्या ४० ॥ संधोसरेष प्रथमो भूवीति स्मरो द्वितीयः
 किं मसावितीमं दस्रः तृतीयो यमिति त्रितीयाः सति स
 लान्मत्सरिणो निनिर्मुः ४१ उद्योमेष प्राचश्चंद्रः प्रश्नप्रा
 क्षेपकाक्तः असौ द्वितीयः किं सरः अयं किं तृतीयो दस्र इति
 मत्सरिणो नृपाः सतिः व्यजात्रं नलं निर्ममुः किं मयं चंद्रः
 सरोटस्त्रावायेनैवैलोकाः संभावयन्तीति मत्सरान्निदा ४१
 प्राचं विधोर्जन्म सपथभूमौ द्वैतं यवासौ रतिवल्लभस्य नास
 त्ययोर्धृतिं तृतीयतायमिति स्तनैरेतैः किल मत्सरताः ४२
 द्वितीयः पादः द्वैतं द्वयोर्भावाः द्वित्वा द्वितैव द्वैतं तैर्नृपैः स
 नलः शेषं गतार्थं ४२ ॥ इहेदृशाः संति कनीति उष्टैर्दृष्टोति
 तालीकनलावलीतैः आत्मापकर्षे किल मत्सरानां द्विषः
 परस्परं नया समाधिः ४२ ॥ इह सभायामौदृशानलतल्पाः
 कति संति वहवः संतीति उष्टैर्नृपैर्मिथ्या नलं पक्तिः दृष्टोति

नै.
ष. द.
वी.
१६६

तानलस्तवकान्प्रतीतिशेषः दृष्टः प्रकृतस्यार्थस्योतीतिश्च
योत्रेतिदृष्टान्तः श्रुतोस्त्ववसितेस्त्वौस्त्वह्येतिश्चयौनिकेइ
त्यमरः दृष्टान्तः कृतादृष्टिंतितामत्तराणामीर्ष्यावत्तो तेजसो
हिनवयः समीक्ष्यते इतिवत्कृपणानां वा स्वस्यन्यूनताभ्यास
त्याशत्रोः परेणसहस्यार्थकरणेनसंचर्षात्पादनेनसमाधिः स
दोषपरिहारः अथवाशत्रोः परस्पर्यनयामत्तराणांसमाधाने
वतिस्त्रः समर्थननीवाकनियमाश्चसमाधयः धर ॥ गुणेनके
नापिजनेनवचेदोषांतरोक्तिः खलुततखलुत्वं दूषेणतत्संस
दहधितस्यसुरैर्नरत्वंयदहधितस्य धर ॥ गुणेनसौंदर्येणकृ
त्वातयाप्रसिद्धयासभया अहधितस्यतस्यनलस्यनरत्वंसुरैर
हधि नरत्वंमनुष्यात्वंमरणधर्मत्वंनिन्दितंदोषतयागृहीते अ
थचैतादृशोदेवत्वंयत्तन्नरत्वंनयत्तमित्यहधीनियत्तत्खल
खत्वंखलु खलुत्वस्यस्वरूपमाह केनापिगुणेनसौंदर्यादि
ना अनवशेषेजनेदोषांतरोक्तिः एतादृक्खलुत्वंदेवानांजात
मित्यर्थः धर ॥ नलानलीकानवदत्तसत्यः कृतोपवेशान्
सविधेस्त्ववेशान् नोभाविलाभः किमुदर्पकश्चुभवंतिनास
त्यक्तौभवंतः धध ॥ समीपेउपविष्टान्त्ववेशान्सत्यनला
न्देवान्सत्योनलोवदत्त भवंतः प्राप्तिनेयसहितौप्रहृरवाः
कंदर्पश्चेत्युभौकिमुनभवन्तिप्रसन्नकाक्तः यथात्येषानलद
र्शनेविस्मयस्तथानलस्यापिमिथ्यादर्शनेनविस्मयोजातइ
त्यर्थः सतिब्रह्माणिसाधसत्यंप्रशस्तेभ्यर्हितेचसत् अवि
द्यमानंसत्यंययोस्तावसत्यो नअसत्यौनासत्यौनभ्रात्रपादि
तिप्रकृतिभावः धध ॥ अमीतमीदृग्जगद्वचमथेकस्यापिनो
त्यन्निरभूदिलायां अदर्पकाः स्मः सविधेस्थितास्तेनासत्यतां
नात्रविभर्तिकश्चित् धध ॥ इलादिशृङ्गानामर्थांतरग्रहणे
नसुलोत्तरमाहुः अमीदेवास्तंनलमीदृग्वचोजगुः अत्रच
तर्णांमथेकस्यापीलांयामुर्व्याजन्मनाभूत्तदेवत्वात् अथ
चैलायांबुधप्रत्यामुत्पत्तिर्नाभूत् इलाभूवाक्तरास्यस्याहु

गोवाचस्त्विनाइलाः तव समीपे स्थिता अदर्पकाः कामा
 दन्ये च स्मः न विद्यते दर्पको मद नो येषु ते देहशोपिनभर
 वासः तथा त्वत्सन्निधौ निर्गर्वाः स्मः अत्र नासत्यतांदस्वतां
 कश्चिन्नविभर्ति तथा चासत्यनलतां न विभर्तीति न अपि
 त्वविभर्त्येव अथ चात्रास्मात्कश्चिन्नानरो न सत्यतां विभ
 र्तीत्यर्थः ५५ ॥ तेभ्यः परात्रः परिकल्पयस्व श्रिया विह
 रीकृतकामदेवान् अस्मिन्समाजे ब्रह्मपुत्रमंती भैमीकि
 लास्मात्सुचिदिष्यते सौ ५६ ॥ तेभ्यः पुनरवः प्रभृतिभ्यः
 परानन्यानुत्कृष्टांश्च सस्यदातिरुक्तमन्मथान्नः नि
 श्चिनु अथ च भोः स्वश्रिया आत्मकां त्याविहरीकृतकाम
 नोस्मान्देवां जानीहि भ्रमंती अटंती नलरूपधारिष्वस्मा
 त्ब्रह्मपुत्रांति मती वा भैमी चिदिष्यते प्राप्स्यते इत्याशया
 आगताः स्मदतिशेषः ५६ ॥ असामयत्रामतवेहद्रूपं स्वे
 नाधिगत्य श्रितमुग्रभावाः तत्रोधिगाणापतिता न्नरेन्द्र
 धिक्चोदमस्माद्विबुधत्वमस्तु ५७ ॥ अस्मन्नैव तवेदं ह्यस्म
 धिगत्य ज्ञात्वा प्राप्य च स्वीकृतसौंदर्याः प्राप्तमूढभावा
 ः यत्रामं अस्मा मदीप्यामहे अस्मगतिदीप्यादानेषु वर्ता
 महे वा अस्मभुवि उभयत्रापिलोद् ततो हेतोरस्माकमा
 णापतितामाणापतित्वं धिक् अथवा आशया वांछया
 पतिता नस्मां धिक् अथवा आशयः पतितां पतित्वं आश
 यंत्रणापतित्वं धिक् इदमस्माकं विबुधत्वं देवत्वं च धिक्
 धिग्योगोद्दितीया ५७ ॥ सावागवाज्ञायितमां नलेन तेषां
 मनाशंकितवाञ्छलेन स्त्रीरत्नलाभोचितयत्नमग्रमेनं
 हिनस्मप्रतिभाति किंचित् ५८ ॥ अनाशंकितं वाक्यं
 लंघ्येन तेन नलेन तेषां वाक् अवाज्ञायितसामतिशये
 नावज्ञाता स्त्रीरत्नलाभोचिते यत्नस्य संगारादिकरणे प्रस
 क्रमेनं प्रति किंचिदप्यनभांति प्रतियोगोद्दितीया अत्र
 त्यात्यतिभासोक्तं किंचित् न वदितव्यमिति भावः ५८ ॥ यः

नै.
ष. द.
दी.
१६७

स्पर्धयायेन निजप्रतिष्ठां लिखः सपवाहंत इन्नतत्वं कः स्व
 धितः स्वाभिहितस्वहारेः स्थनेवहेलावहलानक्रयात् ध
 तेषां वचनेनलः किंमर्थमवज्ञातवान् उन्नरं किं नदन्नवानि
 त्यत्रेदमाह यः पुरुषोयेन सहस्पर्धयानिजमहिमानं लि
 खेत् सपवतस्योन्नतमाह अतः स्वेनैवाभिहितास्वस्यहा
 निः पराजयोयेन ईदृशस्पर्धित्वं लहं भूयसीमवहेलाम
 नादरं को नक्रयात् एतत्स्थाने एतद्वचिन्तं ध ॥ गीदेवता
 गीतयशः प्रशस्तिः श्रियातदित्वलुलिताभिनेता मुदात
 दावैक्षतकेशवस्तं स्वयं वरादेवरमंवरस्यः ५० ॥ गीदेव
 देवता गिरां वा देवतातया गीतायशः प्रशस्तिर्यशः प्रतिष्ठा
 दको ग्रन्थो यस्य सः श्रियालक्ष्म्या प्रणामलया स्वकोत्पाच
 कृत्वा विघट्टतो विघट्टकस्य मेचस्य विलासानामनुका
 र्तातदित्वतात्त्विक इत्यर्थः केशवग्राकाशस्थितः सन् तं स्व
 यं वरसंतदा मुदापेक्षता पश्यत् विघट्टत इति तसौ मत्वर
 र्ण इति भसंज्ञायां जशत्वाभावः ५० ॥ अष्टौ तदाष्टा सह
 रित्सहृष्टीः सदो दिहृत्तर्निदिदेश देवः लैंगी सहृष्टापि
 शिरः श्रियं यो हृष्टो स्रष्टा वा दितकेतकीका ५१ ॥ सदेवो
 ब्रह्मा सदः सभा दिहृत्तः सन्नष्टावपि हृष्टी रष्टसृदिहृत्त नि
 दिदेशा व्यापारयामास लैंगी शिवसंबंधिनी शिरः श्रिय
 सहृष्टापि दर्शनविषये असत्यं भाषिता केतकीयेन ईदृ
 शो भवत् ५१ ॥ एकेन पर्यक्षिपतां तमनाद्रिचक्षुर्मरारं
 भवत्यरेण तैर्द्वादशात्मा दशभिस्तशेषैर्दिशो दशा लौक
 तलोकपूणीः ५२ ॥ एकेनात्मनानिजदेहेन मेरुं प्रदक्षि
 णीचकार अन्तेन विसृजेन्नमासीत् विधातुमित्राय माणा
 वरुणोऽभगांशवः पृष्ठाविवस्वान्यर्जुनः त्वष्टा विसृदि
 नेश्वर इति द्वादशात्माः सूर्यः शेषैर्दशभिस्तैर्देहैः लौकिक
 णां दशापि दिशो पश्यत् ५२ ॥ प्रदक्षिणं देवतहर्म्यमुद्रिं
 सदेव ऊर्वत्र पिशर्वरीशः इष्टामहेंद्रां नृजहृष्टिपूतानाम्

पतद्दर्शनविज्ञतापं ५३ ॥ देवतानां हर्म्यं पशुर्दिमेहं सदा प्र
 दक्षिणं ऊर्वत्रापि चंद्रः विस्मनेत्रहृषेण दृष्टा सन् तस्य स्त्वयैव
 रस्य दर्शनविज्ञेनतापं नाम ५३ ॥ आलोकमानावरलोकल
 क्षीतात्कालिकीमसरसोरसोत्काः जनान्बुधोतत्रनिजानना
 निवितेतरं भोरुहकाननानि ५४ ॥ तत्कालोभवांतात्कालि
 कोपरिणोत्तजनशोभोपशपंत्यः प्रीत्युत्कंदिताप्रसरसः तत्र
 वरजनसमुद्भेनिजमुत्त्वानिपमवन्नानिचक्रुः हर्षविकसित
 त्वान्मत्त्वानां कमलत्वे जलाशयेचकमलानि यज्ञानिसमु
 द्भेचकमलानि कृतानीत्युर्वार्थसम्पादनावा ५४ ॥ नयत्
 लक्षैः किमलक्षिनोवासिदैः किमध्यासिसभासशोभा सा
 किन्नरैः किन्नरसादसेविनादर्शिहर्षेण महर्षिभिर्वा ५५ ॥
 गुह्यकानोलक्षैः प्राप्तशोभासासभाकिं नाध्यासिप्रथिष्टिता
 किन्नरैरसादादराकिं नासेवि महर्षिभिर्वा नादर्शिप्रपित्व
 लक्ष्मीत्यादि ५५ ॥ वाल्मीकिरस्माच्चतनामनेकशाखात्रयी
 धरुहराजिभाजा ज्ञेशंविनाकंदपथेनयस्यदेवीदिवः प्रा
 भुवमागमत्वात् ५६ ॥ अनेकाः शाखायस्यास्मावेदविभा
 गोचितपश्चशाखाः स्रग्पञ्चः सामहृपास्त्रयोवयवायस्यास्मा
 त्रयीपवहृत्तर्पक्रिस्तांभजतीतितादृशेनयस्यकंदपथेनवा
 देवीदिवः स्वर्गात्सकाशात् भुवं ज्ञेशंविनाप्रागागमतप्रा
 कोहिहृत्तशीतलेनमार्गेण सुवेनचलतीतिसवाल्मीकि
 तां सभातस्याव ५६ ॥ प्राशंसिततत्पुरुषाणापि चार्वाका
 र्वाकतासर्वविहृषकोण आस्थानपट्टं रसनां यदीयां जाना
 मिवाचामधिदेवतायाः ५७ ॥ चार्वाकतासर्वविहृषकोण
 पुरुषाणापि चार्वाकसुंदरीसभास्तता चार्वाकाहिसर्वसून्यवा
 दिनः उन्नतप्रवर्तकोपुरुहृहस्यतिरपिसभास्ततवानित्यर्थः
 यस्यगुणैः संबंधिनीजिह्वासरस्वत्याः सिंहासनं जानामि ५७
 नाकोपिदीप्यतमदिव्यवाचिचक्रः स्वगाचार्यकवित्काविदः
 दैतेयनीतिः पथिसार्थवाहः काव्यः सकाव्येनसंभामभाणी

त ५८ ॥ प्रतिशयेन प्रकाशमान संस्कृतोत्तर्गोपियः शुक्रः व
चः स्वजिविचित्रवचनरचनायां आचार्यकमाचार्यस्य भाव उप
देशः योपपाङ्गुहपोत्तमाहुर्न तं वेत्तीतीहृशः कविः प्रसूतनी
ति मार्गे सार्थं जनसंवाते वाहयति प्रवर्तयतीति सार्थवाहः र
हस्यवेदीति यावत् तादृशः सकाव्यः शुक्रः काव्येन प्रबंधेन
सभामवर्णयत् तमेव वर्णना प्रकारमाह ५८ ॥ प्रमेलय
द्भीमन्तपः परं न नाकर्षते तान्दमनस्वसैव इदं विधातापि वि
चित्पद्युनः स्वशिल्पसर्वस्वमदर्शयन्नः ५९ ॥ एतादृशान्भी
मन्तपः परं नामेलयत् तापिकेवलभाभेमीश्राकर्षत् ब्रह्मा
पीदं स्वयंचरप्रस्तावादिकं विचित्रस्वनिर्माणाचातुरीसर्वस्व
भूतांस्तरुणानस्माकसदृशयत् भीमोभेमीब्रह्माचत्रयोप्य
मेलयन्नित्यर्थः ५९ ॥ एकाकिभावेन पुरापुरारिः पंचतां
पंचशरं निनाय तद्भीममाधानममुष्यकायनिकायलीलाः
किमुमीकवानः ६० ॥ एको महायपवैकाकी एकादाकिनि
श्वासहायेकामस्यासहायतया कृत्वायः पुरारिः पंचतां पंच
शरं निनाय कामस्य शरीरसमूहकांतयोमीतरुणाः शिवादि
यः समाधानं किं प्रतीकारः किं प्रसहायत्वात्पूर्वभयमासी
त्संप्रतिवज्रत्वात्तद्वयमित्यर्थः ६० ॥ पूर्णेन्दुविंशाननुमा
सभिन्नानास्यापवत्स्थापिनिधायवेधाः तैरेव शिल्पीनिरमा
दमीशां मुत्त्वानिलावण्यमयानिमन्ये ६१ ॥ ब्रह्मासासिमा
सिग्रनुमासंभिन्नात्पूर्णचंद्रविंवातश्चचित्त्रिधायसमग्रही
त् शिल्पक्रियाकौशलमस्यास्तीति शिल्पीनिर्मातावेधाः
तैरेव चंद्रविंवरमीषां युनां मुत्त्वानिसौंदर्यप्रशरणिनिर्मितवा
निति मन्ये ६१ ॥ मुधार्षिते पूर्यस्वरत्नमेभियन्तामतानि स्वय
मेव स्वतः प्रकाशोपरमात्मवोधेवोधांतरं न स्फुरणार्थमर्थं
६२ ॥ एभिर्नृपैः शिरःभरत्नं व्यर्थमेव न्यस्तं यतो हेतौ तेन नृपः
स्वयमेव तानि रत्नानि जाते जातौ यदुत्तमं नृपं नृपं मभिधीय
ते इति तद्यां हि स्वयं प्रकाशोपरमात्महंपेज्ञानेज्ञानोत्तरं प्रका

शनार्थेनयाचनीयं ६२ ॥ प्रवेक्ष्यतःसुंदरहृदमुच्चैरिदं
 दाचेदित्यरेतरंतत् नशत्पतोलदायितंविमिश्रंदस्रोस
 हसैरपिवत्सराणां ६३ ॥ नासत्योद्दमत्यर्थं सुंदराणां
 हृदं सदाप्रवेक्ष्यतश्चेन्नत्रहिंराजस्वमिलितं परस्परैवर्षा
 णांसहसैरपिलदायितं नशत्पतः श्रयंदस्रोमैभ्रातेति
 ज्ञातमसमर्थो भविष्यत इत्यर्थः ६३ ॥ स्थितैरियद्विक्रव
 भिर्विदग्धैर्दग्धेपिकामेजगतः क्षतिः का एकां बुविं ड्वय
 मंबुराशोः पूर्णस्य कः शंसति शोषदोषं ६४ ॥ एकस्मिन्का
 मेदग्धेपिविदग्धेश्चत्रैर्दाहरहितैर्वास्थितैरियद्विः राजभिः
 परिपूर्णस्य जगतः का क्षतिः एकः कामो मृतश्चेत् एताव
 ताकाहानिर्वह्यराजपूर्णस्य भुवनस्य न काचिदित्यर्थः पू
 र्णस्यो बुधैरेकोदविं ड्वययेशोषदोषकः कथयति शोषप
 वदोषकमित्यर्थः ६४ ॥ इति स्तवन्द्वैकान्त्यवर्गणाभिर्ग
 धर्ववर्गणासगायतैव ओंकारभूमापदतैव वेदान्तहर्षिहं
 देन तथान्वमानि ६५ ॥ ऊंकारवर्गस्य करणा गुणानां ऊं
 क्तवर्गणास्ताभिर्गीतेषु ऊंकारकरणैरित्यर्थः ताभिः
 कृत्वा गायतैव गंधर्ववर्गणासम्पुक्रः प्रत्नमानि तथा ओं
 कारभूमापणववाङ्मलेन गोमेवं परमं मते च पदतैव मह
 र्षिहंदेन सम्पुक्रोन्वमानि अंगीकृतः ये परवचनमत्यन्ते
 ते अपि ऊंकारेण गोमिति चांगीकृर्वन्ति हि तथा स कृत्यं
 गानपादादिकं ऊंकाराणां प्रवामी गंधर्वमहर्षयो गीकृर्वन्ति
 मेत्यर्थः ६५ ॥ न्यूना विशान्नयराजसिंहान्तिहासना
 येऽप्यविदर्भराजः सुंगेषु यत्र त्रिदशैरिवैभिरशोभिकान्त
 वरभूधरस्य ६६ ॥ अथ विदर्भराजस्तान् राजश्रेष्ठान्तिहास
 नौ चेऽप्यनिवेशयन्ति स्म यत्तच्च सिंहानां सिंहार्षेयतपवे
 शानमिति यत्र सिंहार्षेयैः स्थितैरेभिः मेरोः शिखरेषु स्थि
 तैर्देवैरिव सुसुभैः ६६ ॥ विचिंत्य तां भुवनागतो ज्ञान
 मत्यं संकोत्य चरित्रगोत्रान् कथ्य कथंकारममी सताया

नै.
ष. द.
टी.
१६५

मिति व्यष्टादितिति येन तेन ६७ ॥ नांवालोकागता देवै
रेवनिर्वर्णनीयानि चरित्राणि वंशाश्च येष्वात्मान् ईदृशान्
विचिंत्य श्रीमन्महाः कथंकारं सतायां विषये कथा इति
तेन भीमेन व्यष्टादिकथयितुं योग्याः कथा इति यत् ६७
अद्भुतं संकल्पितकल्पनायां कल्पद्रुमस्याथ रथोगपा
णोः तदा ऊलोसो ऊलदैवतस्य स्मृतिं तं तान् दत्ता मेकतः
नः ६८ ॥ तदा व्याऊलो भीमः अद्भुतं संकल्पितस्य व
स्तुनः सिद्धौ कल्पतरोः ऊलदैवतस्य क्लृप्तस्य ध्यानं तस्मि
न्काले एकतानो न त्वमनाः दत्ता च कारविषये एकः ता
नो बुद्धिस्तथापि सपेकतानः एकतानो न त्वमना इति रित्य
मरः ६८ ॥ तस्मिन्तनानंतरमेव देवः सरस्वती सस्मितमा
हसस्म स्ववंचरे राजकणो ब्रह्मवक्त्री मिहत्वां करवाणि
वाणि ६९ ॥ तस्य भीमस्य ध्यानानंतरमेव स देवो हरिः स
रस्वती सस्मितमाहस किमिति भो वाणि अत्र स्वयंचरे
राजसंभूत ऊलनाम चरित्रव्याख्या त्रीत्वां करवाणि ६९
ऊलं च पूलं च बलं च दूनां जानासि नाना भुवनागतानां
पृष्ठा मत्तत्त्वं भववावहका पूकायितुं कः समयस्तवायं
७० ॥ नाना लोकागतानां तरुणानां राज्ञां ऊलं च शीलं
च बलं च जानासि अतस्त्वमेषां ऊलादीनां वक्त्री भव दू
के वा चरितं तवायं कः समयः कालसमयवेला मुन्नस्तु
वावहकस्तु वक्त्रि ७० ॥ जगत्त्रयी पंडित मंडितैः सभा न
भूतान च भाविनी वा राज्ञां गुणज्ञापनकौ पनकौ तवेन संख्या
वतः श्रावय वां मुखाणि ७१ ॥ त्रिलोकी पंडितैः रत्नं कृता
ईदृशी सभा न भूतान च भाविनी राज्ञां गुणव्यापनव्याजेन
वां मुखाणि वा कथं धर्मानि वा विस्मयानि नित्यावत सर
स्वती मुवभूतां न्येडितान्वा श्रावय संख्यावा न्येडितः कविः
७१ ॥ इतीरिता तस्मिन् गुणान्तरांगी वीर्यं च सुगुणं सुष्ठु
षं तस्य प्रसादेन महाशया सावादाय सर्वे शिरसावभार ७२

इत्युक्तासतीतस्वचरणान्तरागं रजः प्राचय तस्य हरेरज्ञात्
 पेणानुग्रहेण सहसा दराकुतादरासती शिरसावभारभूभा
 विभर्ति स्म स्वीचकार किं भूतं रजं गीर्वाणानामोलेयं नृपे प्रो
 छितं तस्य शेषमवशिष्टं ३२ ॥ मध्ये सभसावततारवाला
 गंधर्वविद्याधरकंदनाला त्रयीमयी भूतवली विभंगा साहि
 त्यनिर्वर्तितं दृक् करं गा ३३ ॥ सावालावाणी मध्ये सभमव
 ततार कीदृशी गंधर्वविद्यागीतकला तस्याधरः कंदनालो
 यस्याः सा गंधर्वाचविद्याधराचतद्रूपकंदनालाच अत्रयी
 मय्यस्ययी मय्योभूता स्वयी मयी भूता वेददृष्टा इत्यर्थः व
 लीरचनायस्यास्माद्वित्तु संख्याकान्तवली विभंगाच साहि
 त्येनेमेलनेन कवित्वादिगुणेन च निष्पादिता दृष्टिपरम्परा
 यस्यास्मा मरभावसम्पन्नत्वात् ३३ ॥ आसीदथर्वात्रिवलि
 त्रिवेदी मूलादिनिर्गत्य वितायमाना नानाविचारोचितमे
 चकम्प्रीः प्रकतिर्यदीयोदरोमरोवा ३४ ॥ अथर्वाप्रकतिर्य
 स्याः सरस्वत्याः संबंधिनी उदरोमराजिः कीदृशीति स्मृणां
 वलीनां समाहारः त्रिवलितदेवत्रिवेदी वेदत्रयी सैव मूलं त
 स्माद्विनिर्गत्य विस्तार्यमाणा अथर्वप्रकतिरपि तादृशी त्रि
 मुखास्मात्ता त्रियवैशेष्ये नित्यनैमित्तिककाम्येषु वावल
 तइति त्रिवलिनीर्दृष्टी त्रिवेदी मूलं यस्या इति नाभौ चरणा
 उचितानाभिचारोचिताननाभिचारोचिता अनाभिचारोचि
 ता पुनर्न समासः नानाभिचारोचिता श्यामा श्रीर्यस्यास्मा
 अथर्वप्रकतिरपि नानाविधेषु भिचारेषु हिंसादिव्यापारेषु
 उचितानां एव पापद्रूपत्वाच्चा माकांतिर्यस्या ३५ ॥ शिदै
 वसाक्षाच्चरितं यदीयं कल्पप्रया कल्पविधिर्यदीयः यस्या
 समस्तार्थानि किं नृपैर्निरुक्तिविद्यावल्लपर्याप्तं सीत् ३५
 शिवाग्रतः विशेष उपदेशः दीयंचरितं सार
 उपदेश एव कल्पीयं विशेषः तस्य सम्यक् यदीयं सार
 कल्पविधिः सुगाररचनायस्याः समस्तवस्तुनां निर्वचनं वि

विद्याकथनेन तत्त्वज्ञेयैर्निरुक्तिनामाग्रन्थः परिणतः वाण्या
वचोस्तेन निरुक्तिविद्याद्वयेण निश्चयेन परिणतानीत्यर्थः
३५ ॥ जात्याचवृत्तेन च भिद्यमानं संदेहभुजद्वंद्वमभ्युदयी
यं श्लोकार्थविश्रान्तिमयी भविष्य पर्वद्वयी संधिसमर्थ
चिह्नं ३६ ॥ जात्यामात्रावृत्तेन वर्णावृत्तेन च भिद्यमानं
संदेहयदीयं भुजद्वंद्वमभ्युदयी कीदृशं श्लोकस्यार्थं तत्र वि
श्रान्तिः तन्मयी भविष्यः यः पर्वद्वयी संधिः स एव शोभ
नं मध्यचिह्नं यस्य तत् श्लोकस्यार्थविरतिर्भवति भुजस्या
पिमथ्ये पर्वभवति तथा च श्लोकद्वयस्य भुजस्य श्लोकार्थ
विरतिरेव मध्यपर्वेत्यर्थः ३६ ॥ असंशयं सा गुणादीर्चा
भावकृतां दधाना विततिं यदीया विधायिका शब्दपरं प
राणां किंचारचिह्नकारणेन कांची ३७ ॥ किंच यदीया
सा कांची निःसंदेहं व्याकरणेन रचिता कीदृशी गुणास्य
सूत्रस्य दीर्घभावेन कृतां विततिं विस्तारं दधाना व्याकर
णं च गुणाश्च दीर्घश्च भावप्रत्ययश्च कृतश्च तेषां विस्तारं
यत्ने शब्दपरं पराणां शिञितानां कंचि श्रयचवृत्तादिशब्द
परं पराणां साधकं व्याकरणां ३७ ॥ स्थितैव कंदे परिण
महारलतेव भूत्वोदिततारवृत्ता ज्योतिर्मयी यद्भजनाय
विद्यामध्यंगसंकेतभूतेति शंके ३८ ॥ मध्यंगं शरीरमध्ये
श्रंकेन क्रोडेन वक्षसा नायकमणिना बाधता तथा उदितो जा
तस्तारगैज्वल्यं यस्याः सा चासौ वृत्तावर्तला च ईदृशी हार
लतेव ज्योतिर्मयी विद्या कांतिमत्रया भासमानत्वात् यस्याः
सेवायै परिणम्य कंदे स्थितैवेति शंके ज्योतिर्विद्या हारला
ता भूत्वा कंदे स्थितैवेत्यन्वयः ज्योतिर्विद्यापिमध्यंगं वृत्ता
नां मध्ये श्रंकेन गणनेन परितः तथा उदितं काथितं ताराणां
नक्षत्राणां वृत्तं यथा सा कंदे स्थिता पादतः प्रायातीति शंके प
रिणामोऽप्यथा भावः ३८ ॥ अथैमिवादिश्रुतिवादिगाढा
स्वपक्षरागा विज्ञानेन तौ पूर्वपक्षोत्तरपक्षशास्त्रे रदस्य

दौभृतवतीयदीयौ ३५ ॥ वादिप्रतिवादिनोः प्रहृष्टोयः स्व
 प्रहृष्टगोभिनिवेशः तेन विराजमाने पूर्वपक्षोत्ररपक्षशास्त्रे
 यदीयौतौ प्रसिद्धावर्थौ भृतवतीजाताविति जानामि अथ
 रावपिवदत इति वादिनौ वादिनौच प्रतिवादिनौच उक्तिः
 प्रत्युक्तिचतुरै तयोर्योगाद्गोनिविडः स्वत्तरागः प्रोक्तारु
 णिमानेन विराजमानो भासतः ३५ ॥ ब्रह्मार्थकर्मार्थक
 वेदभेदाद्विधाविधायस्थितयात्मदेहं चक्रे परास्मादनचा
 रुयस्यामीमांसयामीमांसलसूरुयकगमम् ६० ॥ ब्रह्मेवचा
 र्यः कर्मैवचार्यः प्रयोजनं यथावेदयोस्तद्देहात्त्वशरीरेदि
 धाविधायस्थितयामीमांसयामीमांसपूर्वोत्ररूपयायस्याङ्कुरक
 गंचक्रोकीटक परस्पप्रतिवादिनग्रास्मादनैव्यामोहने
 चारुतया परेण श्रेष्ठेनास्मादनैव सनेन चारुमांसलसू
 लंवलवस्य ६० ॥ उद्देशपर्वोदितलक्षणोपि द्विधोदितैः प्र
 उभिः पदार्थैः आदिकोयदृशनैदिमालीतां मुक्तिकामाक
 लितां प्रतीमः ६१ ॥ यस्यादृशनदिमालीदंतपंक्तिद्वयोक्तं
 प्रसिद्धामालीदिकोप्रतीमः अनुपुनः पुनरीक्षणं प्रयोज
 नमस्याः सालीदिकोतर्कविद्यातां जानीमहे कीदृशी
 नामतः कथनमुद्देशः तस्यावसांचसमानासमानजाती
 यव्यावच्छेदकलक्षणं तस्यावसरंचद्विधा उद्देश्यतया स्याः
 सालीदिकोतर्कविद्यातां जानीमहे कीदृशी नामतः कथ
 नमुद्देशः लक्ष्यतयानिर्दिष्टैः षोडशभिः पदार्थैरुपलक्षि
 तां तथा मुक्तिकामैर्मुमुक्षुभिराकलितां दंतपंक्तिद्वयोच
 उद्दिश्यत इत्युद्देश्यं यत्पर्वोत्सवः तत्रोदितैर्गुणितैः तथा
 लक्षणोपि सामुद्रिकशास्त्रेपि उदितैरुक्तैः द्विधा षोडशभि
 र्द्वोत्रिंशत्संख्याकैः पदार्थैः श्रेष्ठभूतैर्देतैरुपलक्षिता भव
 ति तामेवामालीदिकोदृष्टां दृष्टानदिमालीमाकलितां
 गुम्फितां मुक्तिकोप्रतीमः मौक्तिकानि जानीम इत्यर्थः
 ६१ ॥ तर्कादरायचददनस्यतर्कादीदृश्यशक्तिः कृत्यावि

नै.
ष. द.
टी.
१७१

नातैः पञ्चदशान्तराणां शालिपुङ्गववाङ्मनः खंडयितं प्रभु
त्वे ८२ ॥ यस्याः स्वरस्वत्यावदनस्य संवधि नौरदाः तर्कास्त
क्याडस्याः अस्य सुखस्य तैर्देतैर्विना तथा वादे अभिलापेश
क्तिः क्वनस्य देतो वक्तुं शक्तिः अदतो दंत राहितस्य तैर्देतैर्विना
अदतो भक्षयत इति वा पञ्चनागवल्लीदलं दात्रं खंडयितं प्र
भुत्वं क्व गुणैः कथायादिभिः शालिपुङ्गव इति गुणशालि ईदृशं
पुङ्गवमुक्तं वा खंडयितं क्व प्रभुत्वं नाहितं तद्हीनः पणानि स
गानि वा भक्षयितं समर्थो भवति अथ च तैस्तर्कैर्विनास्य सु
खस्य वादे कथायां तथा शक्तिः क्व नाहितं क्वानभिज्ञो वाद
समर्थो भवति तथा तैस्तर्कैर्विना पञ्चदात्रं पञ्चावलंबने क
र्तुं क्व शक्तिः तथा वदतो वादेन गुणशालिनां विडम्बो पुङ्गव
सूत्रं खंडयितं क्व प्रभुत्वं नाहितं क्वानभिज्ञः पञ्चालंबने पर
खंडने वा समर्थो भवति ८२ ॥ सपलुवव्यासपराशराभ्यां
प्रणीतभावाऽभयं भविष्य तन्मत्स्यप्रमाद्यपलत्पमानं
यस्याणि कर्मवृत्तेषु राणं ८३ ॥ यस्याः करकगलेषु रा
णं वृत्ते जातकीदृशं सपलुवं पलुवसदृशं अथ यं विभक्ती
त्यादिना माहृषे व्ययीभावः सदृशः किंवा सा किंवाति
वत् तथा तैस्तत्स्य प्रमादिभिर्भाग्यचिह्नैरुपलत्पमानं पु
राणं च सपलुवं सविस्तरं सोपपुराणं वा व्यासपराशराभ्यां
मुनिभ्यां प्रणीतभावा निर्मितत्वाऽभयं भविष्यद्विधा जातं
तथा मत्स्यप्रमादिना प्राउपलत्पमानं च ८३ ॥ आकर
ल्पविच्छेदविवर्जितो यः स धर्मशास्त्रव्रजपवयस्याः प
श्यामि सूर्याश्रुतिपूलशालीकंदस्थितः कस्य मुदेन वृत्तः
८४ ॥ कल्पपर्यंतं विच्छेदेन प्रचय परम्परा राहित्येन विव
र्जितः तथाश्रुतिर्वेदपवपूलं तेन शालीकंदस्थितः पाद
तग्रागतो यो धर्मशास्त्रव्रजः स्मृतिमसूहः स पवयस्यासूर्या
वृत्तः शिरोभावं प्राप्तः कस्य मुदेन इति परिकल्पितं कीदृशं
संशुभां विच्छेदेन विवर्जितः तथा कर्णा

योर्ललाभ्योपुल्लयोर्वोशाली तथा ग्रीवया ॥ ६३ ॥ वृत्रो
 वर्तलश्च ॥ ६४ ॥ भ्रुवोरुल्लाभ्योप्रणवस्ययस्यास्तद्विन्मना
 भालतमालपत्रं तदर्थचंद्रेणविधिर्विपंचीनिकाणना
 कोणधनुःप्रणित्ये ॥ ६५ ॥ विधिरेकारस्योभाभ्योभागा
 भ्योयस्यावाण्यभ्रुवोचकार नागरिकायामर्थचंद्राका
 रत्वात् गेकारस्येनविंडनाललाटतिलकंवर्तलत्वात्
 गेकारस्यार्थचंद्राकाररेवयाविंदोरथःस्थितयावीणा
 यावाद्नायकोणाकारंधनुःकृतवान् विश्वावसोस्त
 वृहतीतंबुरोस्तकलावती महतीनादरस्यस्यात्सरस्व
 त्यास्तकच्छपीकोवीणादिवादनं ॥ ६६ ॥ द्विकुंडलीवृत्र
 समातिलिप्ताः करंगुलीकोचनलोवनीनां केशपंमधी
 णांस्मितभाःखटिकाःकायेयदीयेनिरसायसारैः ॥ ६७ ॥
 द्वयोःकुंडलयोःसमाहारोद्विकुंडलीवृत्रावर्तलासमामि
 त्वापिकालिपिविसर्गलिपिः यडक्तंष्टंगारवदालवत्सस्य
 वालिकाऊचकमवत् नेत्रवत्कृष्णसर्पस्यसविसर्गद्वि
 स्ततः तस्यासारैद्विकुंडलीनिर्मिता कर्णकुंडलद्वयंनि
 रमायि स्वर्णलोवनीनांसारैः करंगुलीनिर्मिताजात्या
 एकवचनं केशानांसप्तद्वयैःकेशपंकेशाद्व्यभ्यायंज्यावन्त
 रस्यांतद्वंद्वैकैशिकं केशपंतन्मनीणांसारैर्निर्मितंहास्यकां
 तिःखटिकायाःसारैर्निर्मितायदीयेकायेइतिसर्वत्रसंब
 धः ॥ ६८ ॥ यासोमसिद्धांतमयाननेवपुन्यात्मतावादमये
 दरेव विज्ञानसामर्थ्यमयोतरेवसाकारतासिद्धिमयावि
 लेव ॥ ६९ ॥ सोमइतिसिद्धांतस्तस्यविकारःतन्मये प्रथम
 सोमसिद्धांतःकापालिकशास्त्रेचतन्मयेचसर्वयस्याःसे
 वपुन्यग्रात्मास्वप्नयस्यतत्तस्यभावस्तज्ञातस्यावादस्त
 न्मयेप्रथमं ग्रात्मानोनसंतीतिपुन्यात्मतावादःबौद्धसि
 द्धांतः तन्मयेमुदरयस्याःसेवविज्ञानानां सामर्थ्यंतन्मये
 प्रथमंस्वमनस्कोद्विजन्तनीलप्रीताद्याकारसद्विकल्प

नै.
प.द.
टी.
१३२

कनिर्विकल्पकवासनोपाहितचित्संततिरात्मेतियोगा
चारसिद्धांतः तन्मयं हृदयं यस्याः सर्वसाकारतायाः प्रश
त्ताकारतायाः सिद्धरूपाण्यविलान्यंगानियस्याः अथ
चाकारेण सह वर्तते इति साकारं ज्ञानं तस्य भावस्तत्ज्ञान
स्यास्मिद्धिः तन्मयान्यविलान्यंगानियस्याः सेवविषयश्च
तच्चटादिकं नास्ति किंतु ज्ञानं सेवतं साकारं परिणाममिति प्र
तिभासते इति सौत्रांतिकवैभाषिकसिद्धांतः प्रतिभासते
इति ८७ ॥ भीमस्तया गद्यतमोदितं ते वेला किलेयं त
दलं विषय मयानि गद्यं जगती पतीनां गोत्रं चरित्रं च वि
चित्रमेषो ८८ ॥ भीमस्तपस्तया वा एषा अभ्यधीयत तव
मोदितं किलेयं वेला काल समय वेला सत मुन् ततो वि
षयः इत्यं कृता प्रलङ्घः च न कार्यं पृष्ठा मही पतीनां विचि
त्रं गोत्रं चरित्रं च मया कथनीयं ८९ ॥ अविंदता सौमकरं
दलीलां मंदा किनीय चुराण रविंदे अत्रावतीर्णा गुणवर्ण
नयराज्ञांतदाज्ञावशागात्मिकापि ९० ॥ असौ गंगाया
सहरे चुराण कमले पुष्परसस्त्रियं प्राप तस्य सहरे रादेशव
शागाग्रहं राज्ञां गुणवर्णनायात्र सभाया मवतीर्णा ९१ ॥
तत्कालवेद्यैः शक्रनखराद्यैरात्मा मवासां न्यपतिः प्रतीत्य
तां लोकपालैकफरीणा पृषतस्यै सपद्यां च चित्तादिदेश
१० ॥ तत्कालप्रतीयमानैः शक्रनैरुपश्रुत्यादिभिः स्व
दैः सोमादिभिः आदिशब्देनांगस्फुराणादिभिः कृत्वा आ
सां हितां प्रासां तां निश्चित्य तस्यै वा एषे लोकपालानामेक
फरीणा पृषभीमः सहृशी मृजोदहौ १० ॥ दिगंतरेभ्यः सु
थिवा पतीनामाकर्षकोत्तरहलसिद्धविद्यां ततः क्षितीशः
सनिजांतन्मृजामध्ये महाराजकमाजुहाव ११ ॥ राज्ञा
मन्यदेशेभ्यः प्राकर्षणाकोत्तरकस्य सिद्धविद्यां निजांतन्मृ
जांततो नंतरं क्षितीशो भीमो मन्ये महाराजकमाकारया
मामसतां मृजोराजकं गोत्रोत्तोष्ट्रेत्यादिना युजतस्य म

ध्येमध्येमहाराजकंपारेमध्येषष्ट्यावेतिसमासः ५१ ॥ दा
 सीपुनासीरचरेषुजातेस्फीनेक्रमेणालिषुवीक्षितासु
 स्वांगेषुप्रपोत्यमथाहुतात्रिमुद्धेलयंतीमवलोककानां
 ५२ ॥ नासीरचरीषुप्रगाभिनीपुदासीपुहृष्टासुजाते
 ततोहृष्टासुसावीषुप्रहृष्टं अथहृष्टेषुभैस्यवयवेषुहृष्टो
 त्यमवलोककानांविस्मयसमुद्रमुद्धेलयंतीभैमी प्रपा
 वपांगैरथराजराजिरितिदत्तःषोडशेनसंबन्धः ५३ ॥ स्त्रि
 ग्धत्वमायाजललेपलोपसयत्नरत्नांमुसृजांमुकाभां
 नेमथाहीरकानिवारिवर्तिस्वच्छायसच्छायनिजालिजालां
 ५४ ॥ स्त्रिग्वत्त्वमयाजलचलेपश्चेतिरत्नानांदोषाः
 तेषांलोपस्तत्रसयत्नानिकुतयत्नानिप्रपनीतदोषाणी
 त्यर्थःइहृष्टानियानिरत्नानितेषामंशवःकिरणाःतेषां
 सृजांमुद्रिःनैर्मल्पमितिधावत्त नत्त्वल्पानियान्यमुका
 नितैराभातीतितादृशीतां निष्कल्मषरत्नप्रभासन्निभव
 सनविराजितामित्यर्थः यद्वाभैस्यापवयवस्त्रिग्वत्त्वमदे
 वमायाजलंतस्यलेपः तस्यलोपेसयत्नारत्नांशवपवस
 जांमुकंप्रोच्छन्नवस्वतेनाभातीतितादृशी अतिस्त्रिग्वत्त्व
 रीरप्रभायाःसकाशाहुतारत्नप्रभाःअतएवतदास्वादक
 त्वेनतत्प्रोच्छन्नवस्वमिवाभासतेइत्यर्थः अन्यत्राप्येवमं
 लप्रसलिलादेःप्रोच्छन्नवस्वभवति तद्वदितियद्वास्त्रिग्व
 त्वमायाजललेपश्चेदइत्येतेरत्नदोषाःतेषुसयत्नाप्रती
 कारयत्नसहितारत्नांमुसृजांमुकसहृष्टीकांतिव्यं
 स्यात्तादृशीसपत्नेतिपाठे स्त्रिग्वत्त्वमायाजललेपानां
 लोपेनापनयनेनकृत्वासपत्नानिश्रंगप्रतिस्पर्धीनिरत्ना
 नितेषामंमुसृजासैवांमुकंतेनाभासतेइतितादृशीलो
 पेनकृत्वासपत्नीरत्नांमुसृजायश्याःसा इहृष्टीरंमुका
 भायस्याःइतिवांसमासःनिष्कल्मषरत्नकांतिरेतदेमुक
 कांतिप्रतिस्पर्धिनीत्यर्थः तथानेपथ्यहीरणांमृतिरेववा

ने.
घ.द.
टी.
१३३

रि तत्र वर्तते प्रनिविं वतीति ----- निवारिवर्तिस्वस्वा
येन स्वकां त्यासच्छायाः सहृषो यानि जालयानि जसाद्यः
ता ----- यस्यासाता ----- रत्नां शुभ्रजां शुभ्रकेत्यनेन ही
रकानि वारीत्यनेन च जलकीलिसमुत्तीर्णं च प्रतिभातीति ।
द्योत्यते ५३ ॥ विलेपना सोढुदागतेन तत्कर्णसुरोत्पल
सर्पिणा च रतीशङ्कतेन मय्यत्र तेन कर्णो रतः किंचिद्विबोध्य
मानां ५४ ॥ कांते राजानं हृणश्च निकामस्यानु ----- ५५
विरोधि रत्नाभरणस्वभासां मल्लानि कौतूहलम्रीदमाणां
स्मरस्वचा ----- भ्रमचालितेनु भ्रुवो विलासाद्वलिते वहंती
५५ ॥ प्रमृगगह्वीरमुक्तादिमणि कांतीनामन्योन्यावमर्द
न समरं पश्यंती स्मरेण स्वधनुर्भ्रमाश्चलितेनु विलासाद्व
लिते भ्रुवो वहंती यथा कश्चित्स्ववस्तु तत्त्वं वस्तु दृष्ट्वा म
दीयमेतद्भवति वानवेति चालयति तथा चालिते इत्यर्थः
५५ ॥ सामोदपुष्पांशुगवासितां गी किशोरशाखाग्रश
यास्त्रिमालां वसंततलद्वीमिव राजभिरुतैः कल्पद्रुमैरप्य
भिलष्यमाणां ५६ ॥ सहर्षकामेनाथकषितशरीरां को
मलां गुल्फग्रकरसावीर्यक्रियक्ता दीप्तिता र्यदात्तेन क
ल्पद्रुमैरपि भूषणानि शायवत्त्वात् सरतरुद्वयैर्लटैरपि प्रा
र्यमाणां सप्रतिमलपुष्पवाफनावासितस्वप्नां कोमल
विटप्राग्रशायिभ्रमरपंक्ति कां वसंततलद्वीमिव कल्पद्रु
मैरप्यर्यमानां ५६ ॥ पीतावदातारुणानीलभासां दे
होपदेहात्किरणैर्मणीनां गोरोचनाचंदनजंजमैरणां
भो विलेपात्पुनरुक्तयंती ५७ ॥ पीतसितरक्तमेव कको
तीनां किरणैः कृत्वा देहोपदेहादंगानुलेपाद्वतोः गोरोच
नाचंदनजंजमकस्तुरिका विलेपात्पुनरुक्तयंती दिगु
णीकुवाणां ५७ ॥ स्मरं प्रसूनेन शरासनेन जेतारमश्नुह
यंती नलस्य तस्मै स्वभूषादृष्टदंशुशिलं वलद्विषः कां मु
कमप्येयंती ५८ ॥ पुष्पमयेन धनुषा कृत्वा स्मरं नलस्य

जेतारमप्रहृयतीं कुसुमेन धनुषा कामो न लंजेष्यतीत्यस्मिन्न
 र्थे विस्वासमकुर्वीता अतएव स्वभूषामणिकिरणव्यतिकरे
 ण जातं शक्रस्य धनुः सरायार्पयन्ती ५८ ॥ विभूषणोभोवरं
 मंशुकैः सुततोवरं सोऽमणिप्रभासु सम्पकुनः कापिन राज
 कस्य पातं दृशा धातुधृतावकाशां ५९ ॥ विभूषणोभोवरं
 षाभोभधिकं मंशुकैः सुवसने सुततोऽंशुकैः भोवरं निविड
 त्वाकांतिपुराजसमूहस्य दृशा सम्पकुनित्वाणं पुनः पातं
 कापिन ब्राह्मणा धृतावकाशां विभूषणं शुकमणिप्रभावा
 मतया किमप्यंगं राजदृष्टिगोचरं नाभूदित्यर्थः ५९ ॥ प्राक्
 पुष्पवर्षैर्वियतः पतद्भिः द्रष्टुं न दत्ता मय तद्विरेफैः तद्भीति
 भुगेन ततो मुखेन विधेरहो वाञ्छितविजयत्नः १०० ॥ प्रथम
 माकाशादेव क्रीडायां गलितैः अथवा भेमी मुखे शपदिभैः
 पुष्पवर्षैर्द्रष्टुं न दत्ता अथ पुष्पस्य भ्रमरे ततो भ्रमरभयज
 दिनतेन ॥ १०० ॥ भेमी मुखे दर्शने विजयः तत्र यत्नो वि
 धेः अहो आश्चर्यकारी १०० ॥ पतद्भिरस्यामिति राजकेन न
 मनोरथा निष्पन्नमवापिताय साखीमुखायौ सृजती मयांगा
 न्कर्मरक्तरिकयोः प्रवाहं १०१ ॥ त्वरसे तत्साखीमुखमहं
 भवेयमिति राजसमूहेन मनोरथगोचरत्वं प्रापिताय साखी
 मुखाय कटाक्षान् दृष्टुं कर्मरक्तरिकयोः प्रवाहं मुचं
 तीव ॥ तस्य सितासितरूपत्वात् १०१ ॥ स्मिते सुदंतसुद
 कस्य किंचिद्दिगंबरीभूत रदांशुदंढैः आनंदितो वीन्द्रमुखा
 रविदंढेः स दंतुदंती हृदिकौ मुदीनां १ ॥ इक्ष्मीतीक्ष्णः विंड
 रिष्णुरिति निपातितः संतोषितस्तपमुखांबुजैः दासाभिला
 ष्यधरचलनेन किंचिद्दिगंबरीभूतैः किंचिद्दीर्घदृशां वसनी
 कृतैः सुदंतकांतिसमूहैः ज्योत्स्नानां हृदि स्थितं मदं व्यपन
 यन्ती नंदितारिविंदत्वात् कौमुदी मदहराणं ततोऽप्यधिककांति
 कत्वाच्च १ ॥ प्रत्यंगभूषास्य मणिमालेन यलुभत निष्पल
 लोकनेत्रां हाराग्रजाग्रद्वरुडांश्च रश्मिमीनाभ्याभीकृद्दरा

धकारो ३ ॥ प्रत्यवयवालंकारविमलमणिव्याजेनयस्मि
न्त्रंगेलप्रानितस्मिन्नेवनिष्ठलानिलोक्नेत्राणियस्याध्वस
येइंजनीलहीरादिमणयोनिवेशितास्तद्वाजेनलोक्नेत्रा
एवेलप्रानीतिभावः हाराग्रस्करन्मरकतमणिप्रवर्धितको
तिर्नीभीऊहरोधकारोयस्यास्तो ३ ॥ तद्गौरसारस्मितविस्मि
तेंडप्रभाशिरःकम्पमिवाभिनेतं विषांडुतामंडितचामराली
नानामरालीकृतलास्यलीलां ४ ॥ भेमीविषदोत्कृष्टहा
सेनविस्मितायाइंडप्रभायाःशिरःकम्पमनुकर्तुमिवविषो
डुतामंडितचासुरपंक्तिरेवतानाग्रनेकामराल्यःनानानेको
भयार्थयोःताभिःकृतालास्यलीलायस्यास्तोचलितचामर
पंक्तिर्विस्मयान्दोलितचंद्रिकाउकारिणीत्यर्थः ग्रन्थापि
नर्तकीग्रजुऊर्वतीलास्यलीलां करोतिहि ४ ॥ तदंगभोगा
वलिगायनीनांमध्येमिरुक्त्रिक्रमऊदितानां स्वयंधतामस
रसांप्रसादंक्रियंरूढोमंडनमर्पयंती ५ ॥ भेम्प्राग्रवयवा
नांभोगावलिःभुज्यंतेइतिभोगासुंदनानुलेपादयःतत्प्रति
पादकोग्रन्थःतद्गायनीनांमध्येप्रंतरेवनिःशेषेणोक्तिर्निरु
क्तिः साकल्पेनावयवोपभोगवस्तुवर्णनंतत्क्रमेणूकीभू
तानामसरसांस्वयंधतांक्रियमेवरूढोमंडनंप्रसादंप्रयस्यं
ती निर्वक्तुमशक्ताप्रसरसोलजिताजाताः स्वयंतदृष्ट
तयासभाविवेशेत्यर्थः लज्जापिहृदयनिष्ठस्त्रीणांभूषणं
५ ॥ तारादनांवदनस्यचंद्ररुचाकचानोचनभोजयंती
आकंदमुसोद्वितयंमधुनिमहीभुजाकस्यनभोजयंती ६ ॥
दंतानांकांत्यानक्षत्राणिजयंतीवदनस्यरुचाचंद्रकेशानां
रुचाकाशंजयंती कस्यरातो नयनद्वयमाकंदंयथेष्टंम
धुनिनभोजयंतीनपाययंतीप्रत्यवसामार्थत्वाद्विकर्मक
त्वं ६ ॥ अलंकृतांगाद्भुतकेवलंगीस्तवाधिकाध्यादनिवे
चलदंसी इमांविमानेनसभाविशंतीपपांवपांगौरथराज
राजिः ७ ॥ धृषितांगदण्डुतंकेवलमधुषितमंगंयस्या

स्तोत्रयमानायां लक्ष्म्या श्रुतभूयमाना लक्ष्मीरधिके तप
 धः अथ सभां विप्रोतीमिमां भैमीराजपंक्तिः कदाहैर्दद
 र्शेति जलकादौ संबंधः १० ॥ आसीदसौ तत्र नकोपि
 भूपस्तनर्तिवृषोद्भवदद्भुतस्य उलोस्रंगानि मुदानय
 स्य विनिद्रोरोमां ऊरुदंतगणि ८ ॥ तत्र सभायां सकोपि
 भूपो नाभूत् स इति कः भैमीवृषा उद्भवजायमानमद्भुतं य
 स्य ईदृशस्य यस्यां गानि विकसितरोमां च दंतगणि सति
 नोल्लसन्ति स्म सर्वोप्याश्चुर्य भरेण रोमां चितो जात इत्यर्थः
 ८ ॥ अंगुष्ठसूभार्थनिर्णीदिता ग्रामध्येन भागेन च मध्यमा
 याः अस्फोटि भैमीमवलोक्य तत्र न तर्जनी केन जनेन ना
 म ९ ॥ तत्र सभायां केन नाम जनेन भैमीवृषा तर्जनी अंगु
 लीनास्फोटि शब्दायिता स्फोटिकादत्रेत्यर्थः कीदृशी त
 र्जनी अंगुलिः अंगुष्ठसूभार्थग्रभागेनार्थनिर्णीदितमुग्रं
 यस्याः सा तथामध्यमाया अंगुलेर्मध्येन भागेनार्थनिर्णी
 दिता ग्रा अभिनयगम्यो यमर्थः ९ ॥ अस्मिन्समाजे मनु
 जेस्वरेण तां त्वं जनाक्षीमवलोक्य केन पुनः पुनर्लोलि
 तमौलिनानभ्रवोरुददोपितरोद्वयीत्वा १० ॥ अस्या सभा
 यां केन वाराज्ञा त्वं जनलोचनां तां भैमीवृषा आश्चुर्येण मु
 क्तमुक्तं दोलितकिरीटेन सताभ्रवोर्द्वयीनतददोपितरो
 नात्यंतमुदंचिनातिदुःश्रुतितरम् १० ॥ स्वयं वरस्याजिह्वा
 माजिह्वानां विभाव्य भैमीमथ भूमिनाथैः इदं मुदा विजल
 चित्रभावाद्वादि त्वं जाह्नविज्ञाजिह्वं ११ ॥ अथ नृपैः
 स्वयं वरां गनसागच्छन्ती भैमीनिर्वर्णहर्षेणोदं वक्ष्यमाणं वा
 जलहृदयतया त्वं जैरर्थां क्रूरैर्द्वारद्वारैर्जिह्वा ऊदिलाजि
 ह्वायथा भवति तथा श्रवादि ११ ॥ रंभादिलोभात्कृतक
 र्मभिर्मासूत्यैव भूर्भुवः भूमिप्राप्त्यैः इत्येतया लोपि दिवो
 पिमुं सो वै सत्यसत्यस्मरसारसायां १२ ॥ रंभादिवांछया
 कृतयज्ञादिकर्मभिः स्वर्गगामिभिर्न वैर्भूः सत्यैव सा भूदित्ये

नै.
ष.द.
टी.
१७५

नयाभेम्पाश्रयस्वरसा अस्वरसोनिब्रान्तवन्त्यादिवोपिपुसोदे
वानामपिपुष्ट्यावेमत्पमनिच्छाश्रचारुत्वेवा अलोपिदेवाना
मपिधुविमहतीस्पहाजाताकिमुवक्तव्यमानवानामिति
१२ ॥ इत्येयदाकारणजनाननेभ्यस्तदादिगताद्वयमागताःस्मः
सौंदर्यसारादनुभूयमानादस्यास्तदस्याद्वेदनाकनीयः १३ ॥
तद्भूयंतदाजनमुवाच्युत्वावयमागताःस्मःतत्प्रसिद्धंरूपंश्रा
दिगतादितिवा अस्याभेम्पातज्जुतंसौंदर्यं अस्मादनुभूयमाना
सौंदर्यसारादतिशयेनकनीयःनूनं अथवावक्तव्यकनीयो
नकिंतंकनीयएव १३ ॥ रसस्यसंगारइतिश्रुतस्यकृनाम
जागर्तिमहानुदत्तान् कस्माददस्यादियमन्यथाश्रीलीव
एवैदग्धनिधिःप्रयोधेः १४ ॥ संगारइतिप्रख्यातस्वरस
समहान्समुद्रःकृनामदेशेजागर्ति अस्मितावत्परंकस्मिन्ते
शेइतिप्रश्नः अस्तीतिकथमवगतमित्यतग्राह अन्यथा
संगारसमुद्राभावेसौंदर्यचातर्यनिधिरियंभेमीलक्ष्मीःक
स्माद्वलनिधेरुद्धताततोस्तीत्यर्थः १४ ॥ साक्षात्सुधांशु
मुवमेवभेम्पादिवःस्रुतंलाक्षाणिकःशशांकः एतद्भुवोमु
त्थमनंगचापंपुष्पं पुनःतद्भुगमात्रवृत्त्या १५ ॥ आस्याभे
म्पासुवमेवसाक्षात्प्रत्यक्षोव्यवहितःसुधांशुरसुतकरः
दिवस्तुश्रवणशशांकोलाक्षाणिकःसुधांशुलंक्षणेनचिह्ने
नशशादिनादीव्यतोतिलाक्षाणिकःभेम्पासुवसाक्षात्सु
त्थःसुधांशुशशांकस्तिलाक्षाणिलंक्षणायावृत्त्याचरतीति
लाक्षाणिकः यडक्तं सुव्यार्थवाधेतयोगेहृदितोयप्रयोज
नात् अन्योर्थोर्लक्ष्यतेयत्सालक्षणाशेषिताक्रियेति इह
चसुधांशुशशःसुधानिधित्वंप्रवृत्तिनिमित्तमुपाधायमु
खेभिधानंवृत्त्याचरते साक्षात्संकेतितंयोर्यमभिधत्तेसवा
चकइतिप्रयमेवसुधांशुशशःचंद्रप्रयज्यमानः तथासु
धावत्त्वाभावेनवाधितोयाकिंचिकोतिसत्त्वादिलक्षणायो
गकृतसुवसंबंधासुद्धेलक्षणायाप्रयज्यतेइत्यर्थः अस्या

भैरवाभ्रवोमृत्कामधनुः अथभ्रवोमृत्कामधनुः सुखेभवं
मृत्कामधनुः सुखेभवं मृत्कामधनुः सुखेभवं

हृत्कामधनुः सुखेभवं

पुनस्तय

गुणसंबंधाद्गोणध

नः पुष्पेधनुः शब्दो गोण इत्यर्थः यथा प्रिमीणवक इत्यत्राग्निः
शब्दो मानवकोपैगल्यादिगुणयोगाद्वर्तते तथेत्यर्थः मृत्कामो
णयोः मृत्कामे कार्यसंप्रत्यय इति भ्रवोरेव कामधनुः कार्यजाय
तेन पुष्पधनुः शीतिभावः १५ ॥ वक्ष्ये धृतं कुंडलिके सुदद्या
स्ताडं ककर्म स्मरधन्विने किं सव्यापसव्यं विशिखा विशिष्टा
तयोवेति किमंतरेव १६ ॥ सुदद्या भैरवास्ताडं ककर्म का
मधन्विने कुंडलिक कुंडल लक्ष्ये कृत्वा धृतं किं तेन कामे
न सव्यापसव्यं मुक्ताः शरापवतयो लक्ष्यो रंतरेव किं यांति
१६ ॥ तनोत्यकीर्तिं कुसुमास्यगस्य सैषावतेन्दीवरकर्णपू
रौ यतः श्रवः कुंडलिकापरादुशरं वल्लः व्याप्रयिता तमाभ्यां
१७ ॥ सैषा भैरवी इंद्रीवरकर्णपूरावेव कामस्याकीर्तिं तमेति
वत इत्तावरस्य श्यामलत्वात् कीर्तितया व्यपदेशः यतोऽर्जुन
आभ्यां कर्णपूराभ्यां कृत्वा कर्णं कुंडलिकापरादुशरं तं कामं
व्याप्रयिता लक्ष्याश्च तावाणालक्ष्यमुभयतो यांति हि कुंडल
मिव कुंडलिका इवेति प्रतिकृतौ कन् कुंडलिकामध्यमुद्दि
ष्टमुक्तः शरः कुंडलिकाकर्णमध्ये प्रविष्ट इति स्वलितत्वं
इंद्रीवरं हि कुंडलकर्णयो रंतरे गले प्रियते १७ ॥ रजः प्रदं
द्रुपदकीटमुद्दिहत्वात्मनः पुष्पमयं पुराणं अथात्मभूरादि
यतां स भैरवाभ्रकर्ममेतद्वृत्तमुद्दिष्टा १८ ॥ परागास्पदं
एतस्यानंच भ्रमरकीटेन जुष्टमन्यत्र भ्रमराणीलकीटजुष्टं
पुष्पमयं पुराणं धनुर्हित्वा त्यक्त्वा दधाते हि जहाते च किं इ
ति हि आदेशः सकाशोच भैरवाभ्रकर्ममेव चापमाद्रियतां
कीटकं अंतर्मध्ये दृष्टा मुद्दिष्टं सततं भ्रवोर्मध्यविस्मिन्न
त्वान्मुद्दिष्टं चापमध्यमिव लक्ष्यते १८ ॥ पर्याहि मे प्राह

नै.
ष. ८.
टी.
१३६

षिवंजरीतान्तिमुर्यमादायविधिःकुविन्नान् सारेणानेनप्र
तिवर्षमुच्चैःप्रसातिदृष्टिद्वयमेतदीयं ॥ ॥ विधिर्यसारमा
दायतात्पमान्यतिवर्षहिमतौप्रादृषिवंजरीटाश्चकुविदनि
दृषितस्थानेतिमुनिरसितात्रसिपुधितिपेःकुःतेनपमवज
रीटेभ्योदृहीतेनसारेणभेमीसंबंधिनेत्रद्वयंप्रतिवर्षमुच्चैःप्र
साति ॥ ॥ एतैर्दृष्टोर्बुरुहैर्विशेषधंगौजनःपृच्छतनु
एतौ इतीवधाताकृततारकालिस्त्रीपुंसमाधस्यमिहाति
कगमे १० ॥ अस्याभेमानेत्रयोःपद्मैःसहविशेषमुभयोः
पद्मनेत्रयोःतारतस्यवेदिनौगुणतौधंगौभंगौचभंगश्चतौ
जनःपृच्छत इतीवामसर्धकययत्रिवदहभेमीनेत्रकगमेता
रकालिस्त्रीपुंसमाधस्यमकृतस्त्रीचपुमोश्चस्त्रीपुंसौ अ
लिनीचतौस्त्रीपुंसौच अलिस्त्रीपुंसौतारकेकनीनि

केएवालिस्रीपुंसौतयोर्माधस्यमंथस्यभावमथमा
नेत्रमथवर्तिकनीनिकयोर्भ्रमरत्वमुत्प
द्यते-----रतिकामयोस्तद्भक्तं वयोस्याहृदि
वासभाजीः तदग्रजाग्रत्यकशतजंभजंभोनसंभावयति
स्तनौकः ११ ॥ भेम्पाहृदिवसतोरतिकंदर्पयोःतत्सेवकंय
योयौवनहर्षेदेवधत्र तयोःसौधयोःशिखरस्करत्सुलक
नकजंभभूतौस्तनौकोनसंभावेति १२ ॥ अस्याभुजाभ्यांवि
जिताद्विस्तारिकंएयकुकरेशुद्यततत्प्रसूनंतदीत्यनेनेहृ
हाःश्रियःकैर्नगीयतेवाकरपवलोकेः १३ ॥ अस्याभेम्पाभ
जाभ्यांविजितान्शृणालात्पत्येकंतत्प्रसूनंपद्मंकरेवलिरशु
द्यतकिं अथचपद्मंकरःपाणिगृह्तकिं इहभुजयोस्तत्कर
दृपेणगृहीतपद्मंश्रियोगृहाइतिकेननष्ट्यने कैर्वालोकेः
करपववानगीयते श्रीगृहत्वात्पद्मत्वंशरशहृवाच्यत्वाद्द
लित्वंचेत्यर्थः १४ ॥ अथैवतसंवरजंविस्मिताःतत्पद्मस
स्यात्तभुजाग्रसम उत्कंदुकाड्डमनीननालाउत्कंदकंशत

शिवैर्नैवेयत् २३ ॥ पश्चिन्त्यास्तुत्तमं वरजं जलजं चैव अ
 यच्च पश्चिन्त्यास्तुत्तमं वरजं जलजं चैव मायैव
 अस्यास्तुभुजाग्रस्य यत्नन्वाप्यस्य यतो हेतोरुद्भूतकंदका
 तुल्यकितास्तुभुजनालाड्डवनेन जन्मनातीक्ष्णाग्रैर्नैवैः
 उत्कंदकं कंदकोपेनं पश्यंत उत्कंदकनालाड्डवनेन मपि नैव
 कंदकपद्मे कंदकाभावात् अनेन तत्पद्मे किंतु भेमीष्वाणि
 रेव कार्ये हि कारणागता गुणादृश्यंते २३ ॥ जागर्ति मर्त्ये
 सुतलार्थमस्या योग्येति योग्यानुपलंभनं नः यद्यस्ति ना
 के भुवने यथा धस्तदानता तस्ततः लोकवायः २४ ॥ मर्त्ये
 सु अस्या भेम्यास्तुत्तमं योग्या जागर्ति इत्यत्र नोस्माकं योग्या
 नुपलंभनं द्रष्टुं योग्यस्यानुपलब्धिर्योग्यानुपलब्धिः यद्येत
 न्नृत्पाकाचित्पातदृश्येन आलोकेन्द्रियसन्निकर्षे स्वदे
 ज्ञादेशकालादृष्टादिसामाग्र्यविद्यमानतया यथा चरादि
 रूपलभ्यते न च तया तस्मात्तास्तीति भावः यद्विना कोस्ति
 अथो भुवने वा पाताले तदा ततः तत आगतास्तानस्ततः
 लोकाः स्वर्गात्पाताला आगता ये लोका इत्यर्थः तेषां वा
 यः सस्मर्दनं भवेत् जानातु सस्मर्दः तेन तत्रापि नास्ति
 अतो लोकत्रये नैतन्नृत्पास्तीति भावः २५ ॥ नमः करेभ्यो
 क्तविधेर्न वास्तुस्य स्पृष्टधियाप्यस्य न किंपुनस्तैः स्पर्शादिदं
 स्यात्तुलितं हि शिल्पं मनोभुवनं गतया नृत्पं २५ ॥ वि
 धेः करेभ्यो नमोस्तु इह शलोकोत्तरशिल्पनिर्माणगणम
 हद्भ्य इत्यर्थः अथ वानास्तु विधेर्यथापि नेदं भेमी नृत्पं शि
 ल्पं स्पृष्टं किंपुनस्तैः करैः इदं हि शिल्पनिर्माणं स्पर्शादपि
 तुलितं स्पृष्टं स्यात् अत इदं शिल्पं कामस्योचितं कृतः अ
 नं गतया अशरीरतया स्पर्शरहितः कामोऽस्य कर्ता उचित इ
 त्यर्थः ॥ इमान् मृद्दीप्ता मृजत्कराभ्यां वेधात् क्रशधा स
 न कर्कशाभ्यां संगारधारां मनसान् शान्तिविश्रान्तिधन्वा
 धमहीरुणो २६ ॥ विधातां क्रशधारणं कर्कशाभ्यां क

गभ्यामिमांकोमलांगीभैमीनासृजतनोत्पादिता अत्रकरक
केशत्वमेवहेतुः शान्तेरसस्तस्याविश्रान्तिस्तस्याधर्थाधामरु
देशमार्गःतत्रवृत्तःतद्भूषणशान्तरसप्रधानेनेत्यर्थः मन
सापिष्टंगाररसप्रवाहद्वयमेनांनसृजतशान्तिष्टंगारयो
विरोधात् २६ ॥ उल्लासधातुत्तलितकरेणश्रोणीकिमे
षास्तनयोर्गुरुत्वा तेनांतरालैस्त्रिभिरंगुलीनामुदीतमथ
त्रिवलीविलासा २७ ॥ एषाभैमीकिंनितेवेगुरुतस्तन
योरितिब्रह्मणःकरेणोत्तिष्ठत्तलितानेनोल्लासत्तलने
नांगुलीनांत्रिभिरंतलालैरुत्पन्नमथेतिस्तृणांवलीनांवि
लासायस्याःसातादृशीजातेतिशेषः २७ ॥ निजासृतो
द्यत्रवनीतजोगीमेतांक्रमोन्मीलितपीतिमाने कृत्वेड
रस्यामुत्पन्नात्मनाहनिद्रालनाडर्चटमंबुजेन २८ ॥
स्वासृतोदितनवनीतेनजातांगीभैमीक्रमेणावयः क्रमे
णाजातपीतभावांनवनीतमपिमंथमानंपीतंभवतीतिर्
दृष्टीकृत्वाचंद्रात्मनैवास्यामुत्पन्ननिद्रालनाचंद्र
संपर्कवशान्नृकलताकमलेनेदंमुत्पन्निर्मातृमशक्यं
अतःस्वयमेवाहदित्यर्थः २८ ॥ अस्याःसचांरुर्मधरेव
कारुःश्चासंचितेनेमलयानिलेन अष्टनिपुष्यैर्विदधंग
कानिचकारवाचंमिकपंचमेन २९ ॥ सप्रसिद्धोरस्यो
वासंतपवास्याःशिल्पीमलयमारुतेनास्याःश्चासंनिर्म
मौ अष्टन्यंगकानिकोमलतयानुकस्यांन्यंगानिऊरुमे
शुकारकोकिलानांपंचमस्वरैणागिरःससृजकारुःशि
ल्पी संहनैलैर्द्वयोःश्रोणिःसजातिभिःषड्मसुरोचद
निसचमत्रःसंपंचमं पुष्पसाधारणोक्तालीपिकःकृजनि
पंचमं रेभर्त्रैःषभंगावलेचमत्राःसंपंचमं अजाविका
शुगंधारैःक्रौंचःकृणानिसधमं धैवनंदेष्टतेवाजीसचम
त्रःसंपंचमं निषादंगजनिगजद्वयादि ३० ॥ कृतिःसं
वसेवनधाज्ञेयानास्यामहिंशिल्पीभरकारुजेयः ह्रपस्य

शिल्पेयसापिवेधानिजीयतेसस्वरकिंकरेण १३० ॥ पद्माभे
 मीस्वरस्यैवशिल्पेनब्रह्मणःहियस्मात्प्रस्थाःशिल्पीनिर्माता
 अन्यैःकारुभिर्जैयोनसवेधात्तस्वरस्यदासेनयौवनेननुम
 स्यशिल्पेजीयतेब्राह्मणयादृशीसृष्टाततोपियौवनेधिकं
 मवतीतिभावः १३० ॥ उगोरपीमांभादोष्टकंष्टनिरुक्तिग
 र्वस्त्रितयाविनेतं अमःस्वरस्यैषभवंविहायमुक्तिगताना
 मनुतापनाय ३१ ॥ इमांभेमीवर्णयद्बृहस्पतेरप्योष्टकंष्टनि
 रुक्तिगर्वस्त्रेदेनशितित्रिकामस्यैषअमःसर्ववस्तुनिर्वचने
 शक्तिरस्तीतिगर्वेवहसिचेत्तर्हिपतदंगनिर्वर्णयेतिक्लेपणे
 नवित्रेत्रिकामस्यअमद्रत्यर्थः तथासंसारं त्यक्त्वा मुक्तानोप
 श्रान्नापजननायचस्वरस्यैषअमः किमर्थं वयं मुक्ताभेमी
 सलज्जेतिसंतापायेत्यर्थः अथवेदशस्त्रीरत्नेनसंसारपवसा
 रोतमुक्तिरिति ३१ ॥ आख्यातमतिव्रजसर्वपीतोभेमीतदे
 कांगनिखातदृष्ट गाथासुधाश्लेषकंलाविलासैरलं चका
 राननचंद्रमिंद्रः ३२ ॥ अदृष्टां व्रजैःसर्वांगेषुदृष्टांभेमीतदे
 कांगमग्रलोचनेपुणजसुवर्णयितं गाथाश्लोकपवसुधा
 तस्याःश्लेषकलाःवज्रार्थकशब्दरचनातस्याविलासैर्मुत्तमं
 चंद्रंस्वकीयमिंद्रोयोजयतिस्मचंद्रोपिसुधाश्लेषकलावि
 लासैरलंकृतः ३२ ॥ स्मितेनगौरीहरिणीदृष्टोयंवीणाव
 तीसुस्वरकंदभासा हेमैवकायप्रभयांगशेषैस्तत्त्वामति
 क्रामतिमेनकापि ३३ ॥ गौरीधवलाचहरिणीऊरुंगीच
 वीणावतीवीणायक्ताचहेमैवसुवर्णहेमाचशेषैरमेस्त
 त्वामेनकापिमेमतिंक्रामतिमेस्मतिप्रथमावृद्धा अथशे
 षैरंगैःकापिमेमतिंनक्रामतिगौरीहरिणीवीणावतीहेमा
 मेनकेत्यस्मरसं ३३ ॥ इतिस्तवानःसविधेनल्लोकि
 तःशंकितमानसेन व्याहृत्यमर्त्योन्नितमर्थमुक्तेरावलःत
 स्यनुतोदशंकां ३४ ॥ इतिस्तवंनृशक्रःसमीपेनलेनशं
 किंनचेतसा अवलोकितःस्वाक्केर्मर्त्योचिनमर्थंगौरीत्वम

नै.
ष द.
टी.
१७८

गीत्वादिवाच्यायनलस्यशंकांननोद ३५ ॥ स्वनैषथादे
शमहाविधायकार्यस्यहेतोराधिनानलसन् किंस्थानिव
द्भावमथत्रउष्टताहृक्कृतव्याकरणःपुनस्तः ३५ ॥ भेमी
प्राप्तिलक्षणस्यकार्यस्यहेतोरात्मानंनलादेशद्रूपंविधाय
स्वसंबंधिनंनलस्यादेशान्प्रेषणंकृत्वाचनानलेनलपवभ
वत्सशक्रःपुनस्ताहृग्विहितश्लोकव्याख्यानोपिस्थानिव
त्प्रसंगवानिच उष्टंभावंकिमथत्र नलोहंभवोयमितिउ
दाशयस्थानंप्रसंगाप्रकर्षनिवृत्तयश्चेतिस्थानशब्दार्थः
दर्भाणोस्थानेशब्दःप्रस्तुतिरित्यं अस्मस्यस्थानेगोर्बध्यतांश्ले
षणःस्थानेकटकमौषधंस्थानमस्यास्तीतिस्थानीतत्वं
अथचसन्वित्वानेघताहृक्कृतव्याकरणशालोपिसशक्रः
स्वनिजकर्तृकंथादेशंनहेधइत्येवमादिमादेशंनप्रत्यु
नलविद्यतेनअनल्यस्मिन्कार्येनतन्नानलत्तस्यप्रत्यु
धिनइत्यर्थः कार्यस्यकृतेउष्टंस्थानिवद्भावकिंनाथत्र अ
पिद्वचकारस्थानिवदादेशोनाल्लिधावित्यलाञ्छितेकार्ये
स्थानिवद्भावोनिषिद्धःतेनप्रथमस्याश्रुतासादित्यात्वेक
नेप्राकारगतंस्थानिवद्भावगतं हल्लमाश्रित्यहल्लपाव्य
इतिस्त्रलोपोनभवतिविद्वानिन्द्रस्तत्रापिस्थानिवद्भाव
धत्तेत्याश्रयंअथचसइन्द्रःउष्टंस्थानिवद्भावमादेशित्वं
किंमथत्रदेवत्वंविदायमनुष्यत्वंकिमितिहृतवान् की
दृशोनामुरुषःताहृगपूर्वकृतंविशिष्टमाकरणाकारो
येनसइन्द्रमूर्तिदेवनलद्रूपेणपरिणतेत्यर्थः किंकृत्वास्व
मात्मानंनैषथादेशंकृत्वादमयंतीप्राप्तिलक्षणस्यकार्य
स्यहेतोःप्रयोजनेसत्यप्यकर्तृनैवकर्तव्यमितिभावःकी
दृशःसन्अनलःअनलःसन्देवत्यंत्यज्जामनुष्याकार
त्वादाश्रयं सर्वेहिदेवत्वाययतंतेअन्येवाचक्षतेसविद्वान
कर्तृस्थानिवद्भावकिंकृतवान् यत्रस्थानिवद्भावोन्त्यक्तः
तत्रकिंकृतवान्ताहृक्कृतंव्याकरणशालोपिसंयोनताहृ

पि अतएवचित्रंस्वमात्मनानैषधावेशं कृत्वा कार्यस्याप्र
 क्रियाविशेषस्यहेतोः अनलः अलहितस्य कार्यस्य न इ
 तिष्ठयक्यदं निषिद्धानलः कार्यस्येति तस्मिन् ३५ ॥
 इयमियमधरयं याति नेपथ्यमज्जविशति विशतिवेदी
 सर्वशीसेयमुर्ध्वाः इति जनजनि ते स्माने दनादैर्विजज्ञे
 नलहृदि परभेमी वर्णनाकारनामिः ३६ ॥ नित्यवीर्य
 योरिति हि भीवः रथ्यायामाधिरयं मृगाररस्या इयमियं
 याति मेयं पृष्ठा उर्वशी वेदी स्वयं वरस्थाने विशति विशा
 ति इति जनजनि तेः सहर्षं शास्त्रे विज्ञितानलहृदिवर्तमा
 नापदैः क्रियमाणा भेमी वर्णनाकारनामिः ३६ ॥ श्रीह
 र्षकविराजराजिमुक्तदालंकारहीरः सते श्रीहीरः ससु
 वेजितेन्द्रियचयं मामलुदेवी चयं तर्कैः प्रप्यसमप्रमस्य
 दशमस्तस्य व्यरेसी नहा काव्ये चारुणानैषधीयचरिते स
 र्गो निसर्गो ज्वलः ३७ ॥ तर्कैः प्रसहृशाभ्यासस्य नैजाह
 शाः प्रमः कस्याप्यस्तीति भावः व्यरेसी त्रयादूपरिभ्यो रू
 मरति परस्मैपदं शेषं व्याख्यात चरे ३७ ॥ यं प्रोक्तं त्रिलि
 गतिनिपतिं सहिता राधितां चिः स्वयंभुः पाति त्रयेकसी
 मास्वकविनरहरिं नालमायं च माता यं विद्यारण्ययोगी
 कलयति कृपया तत्कृतौ दीप्यकायां सर्गः सौभाग्यभा
 ग्यावधिरिह दशमः चारुणीराजितो भूत् ॥ इति श्रीनैष
 धीये महाकाव्ये दशमः सर्गः १० ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः
 तां देवतामिव मुखे उवसत्प्रसादां मत्सारासादनिमिषेण
 निभालयंती लाभाय चेतस्य धृतस्य वरस्य भीमभूमिद्वजा
 तदनुजसभं बभोज १ ॥ ततो न तं भेमीतां राजसभां
 देवतामिव हृदये स्थितस्य वरस्य परिणेतुः प्रामये सिधेवे
 देवतामिव वरस्येष्टस्य लाभाय जनः सेवते कीदृशी मुखे
 दौवसन्प्रसादो यस्यास्ताम् प्रसादो नुग्रहो नैर्मल्यं चेत
 धारि सा त्प्रीते रनिमिषेणाक्षानिभालयंती निरूपयंती

नै.
प.प.
वी.
१३५

भलभलुग्राभंडनेग्राभंडनेनिद्रुपणंदेवतापिश्रनिमिषि
लोचनाभवति अत्रनिभालनेभैमीकर्म १ ॥ तन्निर्मलाव
यवाभिनिप्रतदिधृषादत्तेषुचप्रतिफलत्रिजदेहदेभात्
दृष्ट्यापरंनहृदयेणनकेवलंनैःसर्वात्मनौवसुतनौकव
भिर्ममजे २ ॥ भैमीनिर्मलांगभिनिप्रतदंगधृषामाणिषु
चप्रतिबिंबितनिजदेहवाजेननैःतरुणैराजभिःतस्या
सुतनौभैस्यांकेवलंदृष्ट्याननिलीनंनापिहृदयेणैवकिं
तसर्वेणापिहृष्टीद्रियवपुःस्वरूपेणदृष्ट्यामजनंश्रंत
गणानिमिषिमवलोकनं हृदयेणमजनंतेदेकवशात् १
देहस्यमजनंप्रतिबिंबितमितिभावः २ ॥ यामंतरावसु
मतीमपिगाधिजन्माययन्यमेवनिरमास्यतनाकलोकं
चारुस्तयाहृगभविष्यददृष्टिमानैःताहृक्तदध्रमवलो
कितमागतानां ३ ॥ योभ्रवमप्यंतराश्रंतरांतरेणयक्तं
द्वितीयाहृवियतोर्मध्येविस्वामित्रोययन्यमेवस्वर्गलोकं
गृधास्यात् सचलोकोयाहृप्रमोभविष्यत् तत्रहिदृष्ट
मागतानांवैमानिकानांविमानैरश्रंताहृगहृत्देवैःसंकी
र्णत्वात् ३ ॥ ऊर्वद्विरात्मभवसौरभसंप्रदानंभूपालच
क्रचलचामरमारुतौचै आलोकनायदिवसंचरतांशुग
णांतत्रार्चनाविधिरधिभूदधिवासधूमैः ४ ॥ त्वयस्वहं
दस्यचंचलचामराणांमारुतसुसुहृदस्वजातपरिमलप्र
तिग्रहीतारंऊर्वद्विःसंप्रदीयतेअस्मैदृतिंसंप्रदानं ईदृ
शौरधिवासधूमैःअधिवास्यंतेसुखभीक्रियंतेप्रभिरित्या
धिवासाःतेचतेधूपास्तु नैःकृत्वातत्रस्वयंवरेआलोक
नायवियतिसंचरतांदेवानामर्चनाविधिरधृत् धूपःस्व
सौरभेचामरवायनाप्रतिग्राहयंतःसुगर्चाविदधरि
वेत्यर्थः ४ ॥ तत्रावनीद्रचयचंदनचंद्रलेपनेपथ्यगंध
मयगंधवहप्रवाहं आलीभिरापतदनंगशराशुसारीसंरु
द्धसौभमगाहृतधृगवर्गः ५ ॥ तत्रसभासांतप्रवृद्धम

लयजकर्षरलेमसुंगारगंधप्रचुरमारुतपरंपरापतत्कामश
रत्नलपः पतत्सुष्यानुगामीवाभंगवर्गः आलीभिः सतभिः पंक्ति
भिस्तुक्तानिरुद्धासौरभवायनिष्टपरिमलंप्राविशत् अ
न्योपिसेत्वादिनाप्रवाहंनिरुद्धापश्चात्प्रविशतिहि ५ ॥ उत
गमंगलसुदंगानिनादभंगीसर्वानुवादविधिवोधितसाधमे
धाः सौदस्रजः स्तुतपातकयाभिनिस्तुर्मन्येजनेपुनिजतोड
वपंडितत्वं ६ ॥ बलहमंगलार्थवाद्यधनिप्रकाराणां सर्व
प्रकारानुवादकरणेनज्ञापितसम्यग्धारणशक्तयोहर्म्यपंक्त
यः चलकेतुकतयास्वस्यतोडवेप्रभिज्ञत्वंजनेष्वभिनिस्तुरि
तिमन्येहर्म्येप्रप्रतिशब्दोदयादनुवादोक्तिः हृदयनिष्ठवस्तु
स्तुचकोंगयापारोभिनयः सुदंगादिनिनादानुसरणप्रकटित
प्रज्ञानर्तकयोयथाहस्ताद्यभिनयेनहृदयस्थितमर्थमभिनये
तीतिधनिः ६ ॥ संभाषणंभगवतीसदृशविधायवादेवता
विनयवंधरकंधरायः ऊचेचतुर्दशजगज्जननानमस्यातत्र
श्रितासदसिदक्षिणपक्षमस्याः ७ ॥ भगवतीप्रेस्वर्गादिगु
णोपेता चतुर्दशभुवनजनसमूहनमस्करणीया वाणीतस्मि
न्नादसिविनयनप्रकंधरायाप्रस्यभैम्यादक्षिणंपक्षंश्रितासती
भैमीसदृशंसंभाषणंविधायेदंवक्ष्यमाणंवभाषे पूजित्वाह
क्षिणभागाश्रयणं ७ ॥ अभ्यागमन्नावभुजामिहकोटिरेषा
येषांष्टयक्तायनमदृशतातिप्राति अस्यांवृणीष्टमनसापरि
भायकंचिद्येचित्रवृत्तिरनुधावनितावकीना ८ ॥ देवानां
मेषाकोटिरिहसभायामागतायेषांदेवानांप्रत्येकवर्णानम
दृशतमप्यतिक्रामति अस्यांदेवकोट्यामनसाकंचिन्निष्ठि
त्य वृणीष्टंयंतावकीनाचित्रवृत्तिरनुसरतितवेयंतावकी
नातवकममकावेकवचनेरुतिवज्रितवकादेशः ८ ॥
पक्षांतदीक्षणरसादनिमेषतैष्वास्वाभाविकानिमिषिना
मिलित्तथयाभूत् आस्येनयैवतवनत्वधरोपभोगैर्दुर्गैर्वि
धायस्तुतपानमपिद्धिधास्त ९ ॥ पक्षांदेवानांविदिलोक

नै.
प.प.
दी.
१५०

नरागाजाताया अनिमेषतात्त्वदर्शनैकतानतया अनिमेषता
 प्रधात्त्वभावाजातात्वाभाविकीया अनिमिषतातन्मिलितास
 तीययाद्विधाजाताननुभोमुग्धे तथैवतवमुत्वेवेदेचसुधापा
 नमपिद्विधास्तरेमुग्धेइतिमुत्वेविधौचकैरयरोपभोगैःमुत्वे
 तथराव्यातिरिक्तोपभोगैःस्वर्गोपभोगैरित्यर्थः ५ ॥ प्रधाति
 रेःसकलरत्नफलस्तुरुसप्राग्दग्धभूमिसंरभेःखल्वपंचशा
 खः मुक्ताफलंफलनसान्वयनामनन्वत्राभातिविंडुभिरिवः
 क्षुरितःप्रयोभिः १० ॥ यस्तुरुकल्पहृत्तःसकलरत्नफलः
 संकलानिरत्नात्येवफलानियस्यताहृशः तस्यापंचशाखः
 पंचशाखागोत्राणियस्यपंचहिकल्पडुमालसंतीतिसकल्य
 तरुरेष्ठां देवानांगिरेमेरोःपंचशाखःखल्वपंचशाखाग्रंशुल
 योयस्येतिपंचशाखःकरः कीदृशास्यप्राक्चंडेगधाभूमिरे
 वसरभिर्येनतस्य अयंकल्पहृत्ताख्योमेरोःकरः फलनेन
 सार्थकनामकंमुक्ताफलंतत्वनडुग्धैःकरंखितइवभास
 नेकस्यविहृत्तस्यफलं हिफलशब्देनव्यपदिश्यते तस्यामु
 क्ताफलस्योपिफलत्वंकल्पहृत्तफलत्वादितिभावः अय
 मर्थःगोत्रपांभुवंडुहानस्यमेरोःकरःकल्पहृत्तप्रासीत् स
 चस्वफलभूतैर्मुक्ताफलैर्भरितोदोहनसमयलग्नडग्धविंडु
 करंखितइवावभासते अन्यस्यापिदोग्धुःकरोडग्धविंडुभि
 रंखितोभवतितथेतिप्रयोधेरितिपाठेहीरसमुद्रस्यविंडु
 भिरंखितइत्यर्थः तत्रोत्पन्नत्वात्कल्पनरोःदोग्धुःकरोपिप
 योधेर्विंडुभिःक्षुरितोभवतिप्रयोधीयते अत्रेतिप्रयोधिःगो
 स्तस्याइति १० ॥ वक्त्रेन्दुसन्निधिनिमीलितदलारविंदद्वंद्व
 मत्तममथांजलिमात्ममौलौ कृत्वाप्रराधभयचंचलमीक्ष
 माणासान्प्रयंतममरैःकृपयार्थमानि ११ ॥ सखिंडुसन्नि
 धौनिमीलनशीलदलवत्प्रयत्नगमभ्रानिजननशाकमंज
 लिशिःसिक्तत्वा अपराधाद्भयेनचंचलेयथाभवन्नितथाप
 श्येतीसाभेमीअन्यत्रगंतं देवैःकृपयाजुसातापूर्वकतर्दंशदी

नांतिरासपवापराधः इदानीमनभिलाषद्वयोवाग्र्यं वराणीय
इतिनामग्रहणपूर्वकं अकथितत्वेनसाधारणपादोदासीन्येदे
वेष्टनिमेषतयाभयाद्वाकल्पवृद्धभयादप्याग्रिमत्सदृशीः
सम्पादयेयकवितिवा ॥ ११ ॥ तत्राद्विरागमुदितंशिविकाधरस्याः
साक्षाद्विदुःस्मनमनागापियानधुर्याः आसन्ननायकविवर्णमु
खानुमेयभैमीविरक्तिचरितानुमयात्तजगुः ॥ १२ ॥ शिविका
याप्ययानंतस्याप्रधरेस्थितायानस्यकुर्याथरंवहंतीतिफर्याज
नाभैस्यास्तस्मिंस्तस्मिन्नपेजानंतविरागंसाक्षादीषदपिनाविदन्
किंतुसविधन्प्रविष्टायमुविनानुमेयानांभैमीविरक्तिचरिताना
मूहेनागच्छन् भैमीवैराग्यात्तत्त्वज्ञांमुविमुवैवर्ण्यंभवति ॥
रतःस्वरक्षणमवेत्यनिजनिवृत्ताविद्याधरेषुधरतांवमुष्येवभै
म्याः गंधर्वसंसदिनगंधमपिस्वरस्यतस्याविमृश्यविमुखोजनि
यानिवर्गः ॥ १३ ॥ यानमीषामस्तीतियानिनः तेषांवर्गोराक्षसे
मुखकीयमरक्षणमवलोक्यभियानिवृत्तापतेष्वस्मान्मुभुत्तमु
नकोपिरक्षकइतिविद्याधरेषुभैम्याःसकाशाद्वमुष्येवाधरता
मवेत्यनिवृत्तःगंधर्वसंसदिभैम्याःस्वरस्यगंधमपिनलेणमपि
तावेत्यविमुखोजनि ॥ १४ ॥ दीनेषुसत्त्वपिक्वताफलविन्नरदै
भद्वैरदर्शिनमुत्वंत्रपयैवभैम्यां तैजानतेस्मस्वरशाविपति
व्रतांकिंतांकल्पवीरुपमपिद्वितीनावतीणां ॥ १५ ॥ दरिद्रेषु
सत्त्वपिक्वतव्यर्थधनरक्षणैःयदैर्गुर्यकैर्लज्जयैवभैम्यांस्वमु
खिनदर्शितं प्रतेयदाणिगृहंतीतिगुर्यकाइतिनाम्नाप्रसिद्धाः
तैयदास्तांभैमीद्वितीनावतीणांस्वरशाविनःप्रतिव्रतांकल्प
वलीकिंनजानतेवदन्त्यान्त्रलपवस्वरशावीतस्यप्रियांक
ल्पवलीमितिभावः प्रतिव्रताहिप्रसुप्तिरितानुसारिणीभव
तीतिकल्पवृद्धवहानशीलायदास्तवृथैवधनुरक्षकाइतिने
षांभैमीसकाशादप्रकर्षालज्जा ॥ १६ ॥ जन्यास्ततःक्राणभृशा
मभिप्रेक्ष्यराक्षसान्जिष्मंजिमविगाहिप्रदोष्टलक्ष्मी तांमान
संनिखिलवारिचयाध्रुवीनाहंसावलीमिवचनागमयांवहृदः

नै.
प.प.
टी.
१८१

जनीपरितोतव्यातांवहंतीतिजन्यादेवसमूहादासुकिंतांभैमीप्रा
पयन् कीदृशीमंजिष्टयारक्तंमंजिष्टंतस्यमंजिमानंविगाहते
इतिईदृशीपदोष्टसलत्सीयस्याभैस्यात्तांकेकामिवमंजिष्ट
मंजिमवगाहिपदोष्टसलत्सीहंसावलीनवीनामेवाःकृतंनज
लोचादमनीयमानसंसरद्व १५ ॥ यस्याविभोरविलवाङ्म
यविल्लरोयमाव्यायतेपरिणतिर्निभिःपुनःसा उक्तचरासुत
करार्थपरार्थभालांबालामभाषतसभासततप्रगल्भा १६ ॥
अविलवाङ्मयप्रपंचोयस्याःसर्वव्यापिन्याःपरिणतिरितिमु
निभिःकथ्यते सभाससंततंप्रौढासावाणी उदयशीलचंद्रा
र्धरसभालांबालाभैमीपुनवृत्ते गोरचनाकुंकुमादिलिप्तत
याभालस्योदयदिन्दुविंदुसाम्यां १७ ॥ आश्लेषलग्नगिरिजाकु
चकुंकुमेनयःपहसूत्रपरिरेभणशोणाशोभः यज्ञोपवीतपद
वीभजतेसशोभोःसेवासुवासुकिरयंप्रसितःसितश्रीः १८ ॥
आलिंगनलग्नगौरीस्तमकुंकुमेनयोवासुकिःपहसूत्रपरिरेभ
णेनेव शोणाशोभायस्यसईदृशःसन्शोभोर्यज्ञोपवीतपदवी
भजतेयज्ञोपवीतानामपिग्रंथिस्थानेपहसूत्रवेष्टनंभवति सो
यंशोभोःसेवासुवासुकिःकोटीरादिपुतत्यरोनिंत्योफक्तोपव
लस्रविर्वासुकिःतत्परेप्रसितासक्ताविष्टाष्टार्थोक्तकुंकुमः
ईदृशस्यनर्मसचिवतयानिर्लज्जभांडत्वादयोग्यतासूचिता
१९ ॥ पाणौफणीभजतिकंकणभूयमैशोसोयंमनोहरमणी
रमणीयमुच्चैः कोटीरबंधनधनुर्गुणयोगपहव्यापारपारग
ममुंभजतभर्तः २० ॥ सोयंवासुकिरीशसंबंधिनिकरे उ
च्चैर्मनोहरमणीभिश्चारुंकंकणभावंभजते ईशस्यमौलिवंध
नंधनुर्गुणयोगपहंच पष्ठाव्यापारेषुपारगममुंभज पतावता
वक्त्रीभिरवस्थाभिःसदापरसेवासक्तोयंत्वडपभोगस्याप्यव
काशानलभंतेइतिवैराग्यहेतुःसूचितः २१ ॥ धृतैकयारस
नयासुतमीश्वरोंदोरप्यन्यात्त्वदधरस्वरसंक्षिप्तः आस्था
दयन्मुगपदेशपरविशेषनिर्णयमेतदुभयस्ययदित्तमःस्यात्

एकयाजिह्वायाहरेदोस्मृतं अत्ययात्तदधरस्यसंधृत्वाक
 गपदास्वादयन्नेषादिजिह्वपतडभयस्यांतरंयदिनिर्णेतं
 क्षमः स्यात् पृष्ठपदस्यात्रान्यदुत्पद्यः पतश्चतडभयमेत
 उभयंतस्यात्रादिजिह्वत्वंहृषणंसर्पेणदृशनंच १५ ॥ आ
 शीविशीघ्रेणरदनस्यदृष्टंशदानमेतेनतेपुनरनर्थनयान
 गण्यं वाधांविधातुमधरेनहितावकीनेपीहृषसारच्यदि
 तेच्यदतेस्यशक्तिः २० ॥ आशीताल्लुगतादंष्ट्रानयाविडो
 नजीवति आश्याविषयस्यसस्तेनपतेनवास्तुकिनातवाध
 रेदंशदानंमरणदायितयानगण्यं यतस्तावकेनेश्रुतसा
 रनिर्मितेश्रधरे अस्पदंशदानस्यशक्तिःपीडांविधातुंनशक्नो
 ति अत्राशीविषत्वमेवदोषेनिषेधहूपेणपिपत्ते २० ॥ तदि
 स्फुरत्फणविलोकनभूतभीतेःकस्यंचवीक्ष्यपुलकंचत
 तोनुतस्याः संजातसात्त्विकविकारधियःस्वभूत्यात्रच्यधे
 धडुर्गाधिपतिर्विलक्षः २१ ॥ तस्यविस्फुरतांफणानांवि
 लोकनाज्ञातायाभीतेर्हेतोस्ततोनुभयानंतरंभैस्याजाते
 कस्यंपुलकंचहृष्टासंजातःसञ्जनिताविकारइतिधी
 र्येषांतात्रिजटासान् तांलुजितोवास्तुकिर्ज्ञेयान्नोपेधत्
 अनुशागात्कस्यंपुलकोद्गमइतिश्रुत्याहर्षांनृत्यतःफणि
 नोत्यपेधत् नृत्यतांफणाडंवरणाधिकंभयंस्यादितिस्वयं
 स्रुततयाअनुशायाभावज्ञानाश्चनिषेधःसात्त्विकस्यसर्वर
 ससाधारणत्वेपि अत्रसात्त्विकशब्देनानंदजन्योविवक्षितः
 २१ ॥ तदृशीभिःस्ववरणेफणिभिर्निराशौर्निःस्पृश्यतत्किं
 मपिहृष्टमनात्मनीने यत्रान्ययात्तमनसोपिविमानवाहा
 हाहाप्रतोपमवनाशकनानुजग्मुः २२ ॥ वास्तुकिवैलक्ष्य
 दृशीभिःस्ववरणेनिराशैःककोटकादिभिःसर्पैःनिःस्पृ
 श्यनात्महितंतत्किमपिहृष्टं आत्मनीहितमात्मनीने आ
 त्मनिश्चजनभोगांतरपदातवः यतोहेतोस्तानांउक्तमाश्र
 पिभमीयानिनःप्रतिफलवाक्यत्रपाशकनानुजग्मुः हाहा॥

सखेचेद्भुतेतैर्मुक्तोदीर्घनिःश्वासप्रवृत्तिः कुलवायः २२ ॥
 क्रोसंजुचत्फणागणाद्वगप्रधानात्रांगजसंचमनयंतविमा
 नवाहाः संधानमहलकुलात्कमलादिनीयकल्हाराभिंद
 किरणाद्वहासभासं २३ ॥ लज्जामुज्जलीभवत्फणाद्वहा
 स्रक्तेः तोभैमीन्तपहृदंजन्याग्रनयंतसंध्यासंजुचहलजाला
 त्पद्मादपनीयचंद्रकिरणाविकासकांतिकल्हारायथानयं
 ति २३ ॥ देव्याभ्यधायभवतीरुधतावधानाभूमीभुजोभजत
 भीमभुवोनिरीक्षां आलोकितामपिपुनःपिवतां दृशेतामि
 श्राविगच्छतिनवत्सरकोटिभिर्वः २४ ॥ वाणानिगदिता
 साकिमितिभोभेरुवास्तुकिः दर्शनव्रत्तेधृतचित्रैकाग्र्याभव
 भोन्तपाः भैम्यादर्शनेभजतदृशादृष्टासपिपुनःपिवतां वोव
 र्षकोटिभिरपीच्छानापयाति अतः पुनः पुनरवलोकयधूमि
 त्यर्थः २४ ॥ लोकेशकेशवशवारपियश्चकारसंगारसांत
 रभ्रशांतशान्तभावान् पंचेंद्रियाणिजगतामिषुपंचके
 नसत्त्वेभयन्वितनुतांवितनुमुदेवा २५ ॥ यः कामोद्वस्यवि
 स्वीशानपिष्टुंगारेणसांतरः सव्यवधानोभ्रशोभूयानांत
 रः शान्तभावोयेषांतानीदृशांश्चकारजगतांपंचेंद्रियाणीषु
 पंचकेनतोभयन्सोनगोवोमुदेवितनुतांन्तपादृष्टिपेदेव
 चः पंचानांसंचः पंचकंसाव्यायाः संज्ञासंचस्त्राध्ययनेधि
 तिकल्पत्ययः २५ ॥ पुष्पेष्वाणभुवमभूनिषुवर्षजमिर्जं
 कारमंत्रबलभस्मितशान्तिशक्तीन् सुंगारसर्गसिक्कह्य
 एकोदीर्घत्वंदीपाधिपात्रयनयोर्नयगोचरत्वं २६ ॥ कामेन
 निश्चितमिष्टाणांवर्षतस्यजमिर्जप्यतेइतिजतिः भज्यतइति
 भक्तिवत्सचासौर्जकारमंत्रः गुणभूतालिगुंजितं इषुपत्त
 धनिर्वातस्यबलेनभस्मितादग्धाशान्तिशक्तिर्येषांतेतानमूत्र
 हीपेशान् सुंगारससर्गोत्सुकं ह्येकमेवोदरंयस्याः तादृ
 शिभोभैमिनयनयोर्गोचरत्वं प्रापय २६ ॥ स्वाहृदकेजलानि
 योसवनेनगार्धभवाभवंतजववारिविगसहलीलाः दीपस्यते

पतिममुंभजप्रसन्नस्मिन्तद्विप्रस्करतिरस्कराणामादि
 २० ॥ मफरसलिलेसमुद्रेसवनेनराज्ञासहतवजलावगाह
 नलीलारस्याभवेत्तभोविकसितुकमलजयसमर्थनयनेषु
 क्षराव्यस्यद्दीपस्यस्वामिनंतममुंभज अत्रप्रसन्नस्मिन्तद्विप्रस्करा
 मेवनिरासहेतुः २१ ॥ सावर्तभावभवदद्भुतनाभिकूपेस्वर्भो
 ममेतद्वपवर्तनमात्मनैव स्वाराज्यमर्जयसिनश्चियमेतदीया
 मेतद्भहेपरिरहाणशचीविलासं २२ ॥ सहावर्तभावेनव
 र्तेतेइतिसावर्तभावःअतएवभवदद्भुतयत्रनाभिकूपोयस्याः
 कूपेप्रावर्तभावादाश्चर्यभोक्ताहृदिआत्मनैवद्वयवक्त्वास्व
 तएववापतद्वपवर्तनमेतस्यसवनस्यदेशोभोमंसःभूलोकस्व
 र्गःदेशविषयोत्रपवर्तनमित्यमरःएतल्लक्ष्मीमेवस्वर्गराज्यं
 नार्जयसिकाक्काकिंनार्जयसीत्यर्थः निषेधएववाहस्वर्गेश
 त्वादस्यगृहेशचीविलासंभज अत्रसादादिंद्वावसानिन्यागौ
 णोद्व्यंहेतुःआत्मनैवेतिचक्षिष्टंपदं २३ ॥ देवःस्वयंवसति
 तत्रकिलस्वयंभूर्न्यग्रोधमंडलतलेहिमशीतलेयः सत्यांवि
 लोक्यनिजशिल्पमनन्यकल्पं सर्वेषुकारुमुकरोत्तंकरेण
 दर्पे २४ ॥ अत्रप्रसन्नस्मिन्तद्विप्रस्करावदस्यमंडलाकारेतलेयोदेवोब्रह्मा
 स्वहृषेणैवास्तेनतत्प्रतिमादिद्वयपतयेत्यर्थः ईषदसमाप्तम
 न्यद्व्यकल्पंनअन्यकल्पमनन्यकल्पं अनन्यसदृशमित्य
 र्थः ईदृशानिजशिल्पंत्वांद्वावसानिन्यागौ
 कौशलेनगर्वधत्तांअत्रपितामहनिवासइत्येवदृष्टाणो २५ ॥
 न्यग्रोधनादिवदिवःपतदाउपादेन्यग्रोधमात्मभरधारमिवाव
 रोहैः तत्रस्यपञ्चफलनीलदलकानिभ्यांद्दीपस्यप्रशशित
 पत्रजमातमत्रं २६ ॥ आकाशात्पतद्भुमवर्षादेःअनरासंरोध
 नादिवन्यग्रोधशब्दवाच्यंअवरोहैःशाखोत्पन्नैर्धूलैःस्वभारधारि
 णामिवस्थितंतस्यद्दीपस्यपञ्चफलनीलपत्रकानिभ्यांवर्हिव
 द्भुमवर्षादेःततोहेतोःप्रशपञ्चफलंलेपनेनरक्तत्वंवासिद्धेइत्येव
 दमेवसर्वत्रपश्येयत्वंन्यग्रोधंकाचवर्षाःसुःप्रशशितानि

नै.
ष. प.
टी.
१५३

प्रोधः नीलच्छत्रं मंडलेऽस्य रोचितं नुत्तसार्वभौमोचितमिति द्वी
 पस्यानादरे हेतः ३० ॥ न स्येत्तत्तं चरत्तवाभुवनेषु राजहंसस्य
 न प्रियतमा कथमस्य कीर्तिः चित्रं तयद्विषादिमाद्वयमादि
 शंतीतीरं च नोदुचमिथः पृथगातनोति ३१ ॥ अस्य न्तं पञ्चे
 ष्णहंसस्य च प्रियतमा कीर्तिर्हंसे कथं न शीततां नथ वलीभ
 वत्तु चित्तावर्णं कथं वालोकेषु न चरत्त इदं तच्चित्रं यद्विषा
 दिश्चोथवलताया ग्रहैर्तं कुर्वती सती तीरमुदकं चमिथः पृथ
 क्करोति राजहंसी च राजहंसस्य प्रिया भुवनेषु जलेषु चरा
 ति स्येता च कीर्तिं श्वेता दृशीति राजहंसी कक्राद्वयत्पर्यं आ
 स्वयं राजहंसी तीरनीरे विवेचयति इयंततयो रभेदं करोति
 इत्यत्र विवेकहीनवृत्तिर्त्वे दोषः ३२ ॥ सूर्येऽपि सूरिपरिषत्प्रथ
 मा चित्तेऽपि सृंगारभंगि मधुरेऽपि कलाकरेऽपि तस्मिन् न वयमिय
 मापत देवनामयत्कोमलेन किल तस्य न लेति नाम ३३ ॥ सूर
 येऽपि विद्वत्सभायां प्रथममचित्तेऽपि सृंगारविलाससंदरेऽपि क
 लानिधानेऽपि तस्मिन् सवने राज्ञि इयं भैमी तदेवनामहृषणं प्रा
 प..... न्ये सूरत्वादयो वरगणाः सन्त्येव अथापीदमेव हृषणं
 मेनेत्यर्थः यतो हेतोः कोमलेन लेति नाम तस्य नास्ति तदेव हृष
 णमियं भैमी प्राप ३२ ॥ भ्रूवलिर्किंचन निजं चनमिं गितं सांति
 गीचकारतदनादरण्यविज्ञा राज्ञोऽपि तस्य तदलाभजतापव
 क्षिचिज्जीवभ्रूवमलिनच्छ..... ३३ ॥ विदुषी सा तस्य स
 वनस्यानादरणं तस्य भ्रूलताय ईषत्संकोचने मवचेष्टितं ज्ञापकं
 चिन्नं चक्रे तस्य राज्ञोऽपि सवनस्य मलिनकोति बाहुल्यमेव धूमो
 भैम्याः प्राप्तिः तज्जस्य तज्जानितस्य तापान्नेर्लिङ्गमासीत् अग्रे हि
 धूमो लिङ्गं ३३ ॥ राजा तया भिमुत्तमिन्दुसखी मथेनां जन्या ज
 नो हृदयवेदितयैव नित्यः अन्या नपेदितविधौ नावल्लप्रधा
 नवाचां भवत्यवसरः सति भव्यदृष्टे ३४ ॥ जनीवहंतीति जन्याः
 संज्ञायां जन्ये इत्यनिपात्यते हृदयज्ञतयैव तामिन्दुमुत्तीक्ष्णनीच
 धूमैमी राजा तया भिमुत्तमिन्दुः यतो हृदयसखाः अनपेदितो न्य

उपदेष्टा यं सौम्या न पेक्षितः सर्वनामसांख्ययोरुपसांख्यानमि
त्यन्यशास्त्रस्य पूर्वनिपातः तादृशो विधिर्यस्य अन्येनानपेक्षितो
विधिः प्रेषणं यस्येति वा तस्मिन्साधोभूते स्वात्मिनो वाचाम
वसरो नास्ति त्वत्तया वत्सामीकार्येनियक्तेततः पूर्वमेव स्व
यंकरोतीत्यर्थः ३५ ॥ इचे पुनर्भगवती नृपमन्यमस्ये निर्दि
ष्टपदपतमता वमताश्चिनेव आलोक्यतामयमये ऊलशो
लशालीनतानतमुदस्य निजास्य विवं ३५ ॥ अत्यंतं दृष्टो
दृष्टपतमः तस्य भावस्तज्ञातयातिरस्कृतश्चाश्चिनेयो येन तं
तादृशमन्यं नृपस्यैभ्ये निर्दिष्टपुनर्भगवती वाणी वभाणकि
मिति प्रयेभै मिलजया न तं सुमुखमंडलमुत्रमय ऊलशोला
भ्यां शालीप्रसिद्धौ यं नृपो विलोक्यतां शालीनकौपीने प्रधृष्टा
कार्ययोः ३५ ॥ एतत्पुनः पटदपश्चमवदिवंदवास्ते बरेरन
वकाशतरे बरेस्मिन् उत्पन्नमस्ति पटमेवन सत्यदानामर्थ
पिनार्थं पुनरुक्तिमुपात्तकानां ३६ ॥ एतत्पुनः पुनः पटता
मपश्चमाणां वदित्वा वंदस्य वचनादोषैरत्यंतं संकीर्णं स्मिन्ना
काशे मद्धचनानामुत्पन्नमवकाशपवनास्ति आकाशाश्चि
तादिशास्त्रा जायंते अर्थं पुनरुक्तिदोषेषु पातकानां मत्पदा
नामर्थोपि नास्ति मया भिधेया अर्थो वदित्वा भिरेवा भिधीयंते इ
त्यर्थो नरुक्तं प्रवृत्तिरेव नस्त्यर्थ इति दृष्टां ३६ ॥
नन्वत्र हव्य इति विष्कृतनामि शाकद्वीपप्रशासिनि स्वधीसु
स्वधी भवंत्या एतदुजादिवदवदित्वा जातयापि किं गिराज
निरिगिराजनिनांतरेते ३७ ॥ भैमिशाकद्वीपस्त्वामिनिहव्य इ
ति प्रसिद्धनामि अस्मिन्नाजनि विद्वत्स्वस्त्यायमानया एतदु
जाद्विपाटकवदित्वा जनजातया गिरापिते हृदयं गिराकिं नाज
निप्रसन्नकाक्तः एतच्च रित्रं सर्वजनार्दनकविना किंतु विचार
शीलानां विदुषामेवेत्ययमर्थः स्वधीसित्यनेन द्योत्यते इत्य
स्मिन्लोचः ३७ ॥ शाकः सुकस्य दसमस्य विपत्रमालभारी
हारिष्यति तस्मात्तव तत्र विज्ञेयं यत्तद्वाचोचपरिंभविज्जं भित्तेनार्थ

नै.
घ. प.
दी.
१८५

ताजगत्सहरितोहरितः स्फुरति ३८ ॥ शाकवर्बखर्वकाः सुक
पत्तत्तल्लकोतिकपत्रमालां विभतीति इष्टकोषीकामालानां चि
तत्तल्लभारिषिति फलत्वे इष्टशः शाकल्लरुत्तत्रहीपेतवचेतोह
रिष्यतियत्तल्लवससृहानां सर्वतो व्यापनवैजं भाजगत्सहरि
तइति व्यातादिशोजयति शाकपत्रका व्याहरिद्वर्णत्वात् ३९ ॥
स्पर्शेन तत्र किल तत्तल्लपत्रजन्मायन्मा रुतः कर्मणि सस्मादस्माद
धाति कौत्सहलंतदनुभूय विधेहिभूयः अद्वां पराशरपुराणक
थांतरेपि ३५ ॥ तत्र शाकहीपेतत्तल्लपत्रजातो सारुतः स्पर्शेन
कृत्वा कर्मणि किल संसदं हर्षमादधातीति यत् तत्कौत्सकमज
भूयभूयोपि पराशरेण प्रोक्तं सपुराणस्य कथांतरेपि विस्वासं क
रु एककर्तृकवचनसंदोहै किंचिद्वचनं यथास्यं इष्टं चेत्तत्तस्या
पितन्यायेन विस्वासो भवतीति ३५ ॥ त्रीणां वक्तव्यकटाक्षरु
विस्मृतानामप्येतत्तत्र विकटायितमायताति वेलावनीवनत
तिप्रतिबिंबचुंभिकिमीरितोर्मिचयचारिसचापलाभो ४० ॥
तत्र शाकहीपे इत्यादिः तवाप्रांगकांतिद्वंद्वानां विस्तारं स्मरत्
त्वयिर्जलक्रीडां कृत्वा गतायामिति भावः अत्र इदं अर्थयनेन
तच्छेत् आत्मनेपदेन भवितव्यं इकस्मरणे चेत्तत्र अधीगर्थदये
शां कर्मणीति विकटायितस्येति घट्टा भवितव्यमिति उपपदवि
भक्तेः कारकविभक्तिर्वलीयसीति कर्मत्वाद्द्वितीयैव अन्वेति
तिवापादे विकटायितं कोटिल्यं विस्तारं वा अनुकरोतित्यर्थः
वेलावत्तवियावनततिः तस्याः प्रतिबिंबचुंवीचित्रितो यस्तदंग
चयः तस्य चारिमाचारुत्वं चापलं चंचलत्वं ताभ्यां कृत्वा अथेत
कटाक्षाणां सितसितरूपत्वात्तदंगानामपि स्वाभाविकस्यैतेन
तरुप्रतिबिंबकृतकालिम्बावचित्रत्वादनुकराण्यक्तं सृष्टश
दृशानात्सदृशांतरस्मरणं च यक्तं ४० ॥ कलोलजालवल्लो
पनतेन पीवाजीवात्तनानवरनेन पयोदसेन अस्मिन्नर्चदपरिमं
डलितोरुसुत्रिदध्यासने सध्रुभिदा भुजगाधिराजः ४१ ॥ कलोल
लमालासमास्थालितोपमनेन अनवरनेन जीवनोपायभूते

नङ्गधरसेनपीवास्सलः पीनपीत्रीतस्सलपीवरेदुत्यमरः संसृ
णपरिमंडलितावर्तलीकृतातनुयेनेदृशः शोषः अस्मिन्नुग्रा
जौहरिणाग्रध्यासते धर ॥ त्वद्गुपसम्यदवलोकनजातशंका
पादाङ्गयोर्निजकरांगलिलालनेन भूयाश्चिरायकमलाक
लितावधानानिद्रानुबंधमनुरोधयितंधवस धर ॥ त्वद्गुपद
र्शनेजाताशंकायस्याः साश्रीर्धवसविमोः पदाङ्गयोर्निजक
रांगलिभिलालनेन निद्रानैरंतर्यमनुसर्तकलितावधानाभू
यात् अयमेवप्रतिरस्याः सौंदर्यसम्यदंमादात्तौदितिशंकमाने
त्यर्थः धर ॥ बालातपैः कृतकैर्गौरिकतांकृतोद्दिः तत्रोदया
चलशिलाः परिशीलयन्त त्वदिभ्रमभ्रमणजश्रमवारिधारा
पादांगुलीगलितयानत्वलात्तयापि धर ॥ तत्रशाकक्षीपेवा
लातपैस्तद्विलासभ्रमणजनितस्वेदजलधारायकक्रचरणंगु
लीसुतयानत्वलात्तयाचद्विः कृतोद्दिशहात्क्रियाभावात्त्रिग
णनेद्वित्रिचतुर्भ्यः स्वच् कृतकगौरिकतामुदयगिरिशिलाग्र
नुभावंत धर ॥ न्दणंकरंविनमुद्रामुदयनृगांकाशंकांरु
जत्वनचजंचिपरिश्रमंत्याः ततोदयादिशिखरेतवदृश्यमा
स्यंकशमीरसंभवसमारचनाभिरामं धध ॥ अनचजंचेयस्याः
हातस्याः संबुद्धिः नासिकोदरोष्ठजंचादंतकर्णसृंगाश्चेति
विकल्पेनङ्गीम् अनचजंचितत्रोदयादिषुंगेपरिश्रमंत्यास्त
वदर्शनयोग्यं कुंकुमानुलेपनरस्यंरुखमुपचितानंदानांजना
नामुदयसुंदरशंकांजनयत विषमैशुशीलशिलासंकटेषु
चरणानहंत्यघोतयति अनचजंचीति धध ॥ एतेनतेविरह
पावकमेततावत्कामंस्वनामकलितान्वयमन्वभावि श्रंगी
करोषियदितत्रवर्तंदनायैर्लज्जान्वयंस्वमपिनन्वयसातनोत
धध ॥ तवविरहाभिंप्राप्यप्रथमंयद्येक्ष्यसेतेनस्वनामहव्या
इतिनाम अन्वितातमन्वभूयत अग्नौप्रतिमंहविंयथाज्वल
तितथैवस्वयमपिहव्यात्वादज्ज्वलदित्यर्थः यद्येनमंकारोषितत्र
हि तवपुत्रपौत्रादिभिरात्मानमापितथैवस्वयमपिहव्यात्वादज्ज

नै.
प.प.
दी.
१८५

लदित्यर्थः यद्येन मंगीकरोषितत्र हितवस्तु त्रयासर्वं शास्त्रानो
 त ननु भोः श्रुत्यः संबंधो वंशश्च नाम कलितान्वयं जातं स्वमा
 त्मानमपिलज्जान्वयं करोष्विति भावः यद्यंगीकरोषीति यादि
 कांगीकारं सूचयति न त्ववश्यं कार्यमित्येवार्थो हेतुः ५५
 लक्ष्मीलतासमवलंबभुजदुमेषिवाग्देवतायतनुमंजुप्रवां व
 जैपि सामुद्रहृषणमजीगाणादेतदेव नाद्यौ बभूवमद्यवायदमु
 ष्यदेवः ५६ इन्द्रो देवः श्रुत्यहृषणस्यार्थी न बभूवेति यत् पत्न
 देवात्रहृषोसाभैमीहृषणंगणयति स्म ईचगाण इतीकारादेशः
 कीदृशोपि लक्ष्मीलतायाग्रवलंबभूतो भुजावेव दुमौ यस्य ता
 दृशोपि तथा सरस्वत्याः स्थानभूत रस्यमुक्त्व कमलोपि अनेन न
 लोतभवतीत्यर्थः अथ चेद्रेणास्वीकृतं हृषणं सदोषं भवतीति शं
 काच ५६ ॥ लक्ष्मीविलासभवनात्समनः सप्रवाद्यादस्माद्वि
 द्वाभ्युविलज्जगुणप्रसिद्धिं स्थानांतरं तदनुनित्युरिमां विमान
 वाहाः पुनः सुरभिनामिव गंधवाहाः ५७ ॥ श्रीविलासस्थाना
 न्प्रवात्समनः सविद्वत्सु श्रेष्ठादस्माद्व्यादपनीय लज्जागुणः प्र
 सिद्धिर्यथातो इमां भैमी विमानवाहा जन्माः तदनुहृष्यत्पागानं
 तरे स्थानांतरं प्रापयन् श्रीविलासस्थानात्समनः सप्रवात्पमा
 दपनीय भुविलज्जागुण इति प्रसिद्धिर्यथा गंधस्यापि गुणमध्ये
 परिगणनात् तादृशी सुरभिनां गंधवाहा वायवः स्थानांतरं य
 था प्रापयंतितथेत्यर्थः ५७ ॥ भूयस्ततो निविलवाश्च यदेव
 तासाहेमोपमेयतनुभासमभाषतेनां पुनं स्ववाजवज्रवारनि
 वारितारिचिन्ने ऊरुष्व ऊरुविंदसकांतिदंति ५८ ॥ हे प्राउप
 मात्रं योगपादे हकांतिर्यस्याः सातां भैमी सावाणी पुनरब्रवीत्
 भोः पद्मरागमाणि समानकांतिदंति पुनं वदपमाणानामानां
 निजभुजाभ्यां वज्रसमयपराभावितारिचिन्ने ऊरुष्व ५८ ॥ इी
 पस्पपशपदयितं कतिमंतमेनं क्रौंचस्य चंचलदृगंचलविभ्रमे
 ण यत्कंडले सारिल मंडले सन्निवेशः पांडुस्य कांतिदधि मंड
 पयोधिपूरः ५९ ॥ क्रौंचस्य द्वीपस्य स्वामिनं कतिमन्नामानमे

नंतरलनेत्रांतविलासेनपश्ययस्यदेशेमंडलोवर्तलः सन्नि
वेशोवस्थानंयस्यपरिवाहूपइत्यर्थः सप्रसिद्धः सितोदधिं
उपयोधिपुरोभासनेकिलसर्वरसाग्रेमंडमास्त्रियांमंडंदाधिभ
वंमस्त ५५ ॥ तत्रादिरतिभवदंघ्रिविहारयाचीक्रौंचः स्फु
रिष्पतिगुणानिवयः त्वदीयान् हंसावलीकलकलप्रतिना
द्वद्विः स्कंदेषु वृंदविवरैर्विवरीतकामः ५० ॥ तत्रक्रौंच
द्वीपेभवत्यटचंक्रमणाधीक्रौंचनामाशैलोक्ति यः शैलः
हंसप्रतिकलकलप्रतिशब्दपवचनोपेतैः कांतिकेयश
रवृंदस्त्रिद्वैर्भावतल्लेख्यदीयान्गणान्वितारयितकामद
वस्फुरिष्पति ५० ॥ वैदर्भिदभटलपूजनयापियस्यगर्भज
नः पुनरुचेतिनजातमातः तस्यार्चनंरचयतत्रमृगांगसौ
लेखनात्रदेवतजनाभिजनः संदेशः ५१ ॥ यस्यशिवस्यज
पत्रपूजनेनापिजनोमातर्गर्भेनकदाचित्पुनरुदेतिमुक्तो
भवतीत्यर्थः तत्रतस्यशिवस्यपूजांकरुसंदेशः सपवतन्मा
त्रंशिवपवदेवतयेषांते तेचतेजनांश्चतेषामभिजनउत्पत्ति
स्थानंवंधूपणावातत्रजातामाहेस्वरइत्यर्थः शिवैकश
रणतयानित्यंतप्रतितादोषः कुलेप्यभिजनोजन्मभूम्पाम
पथ्यहायतइत्यमरः ५१ ॥ वृडाग्रचुंविमिहिशेदयशैल
शीलस्तेनाः स्तनंयस्यसुधाकरशोवरस्य तस्मिन्स्ववर्णरसभू
षणरस्यहर्म्यभूहृद्गुहाद्यहमेमद्यदावतंसः ५२ ॥ तस्मि
न्दीपैवालैर्मौलेः शिवस्यकनकद्रवलेपरम्याणिहर्म्याणि
देवालयाः तपवभूभूतः शैलाः तेषांचदाः स्तोमास्ताः कनकक
लशशिरोभूषणाः सतीः शिवरायास्यशितपनस्योदयशै
लस्यशैलेतस्यस्तेनाः चौराः ऊरु तद्रम्याताहारिणीः ऊर्वि
त्यर्थः उदयत्यस्मादित्युदयः सुवर्णकलशालेक्षताः त्वत्का
रितादेवालयालालसूर्यचुंबितोदयशैलशिवरत्नलयाः सं
त्तेभासतामित्यर्थः ५२ ॥ तस्मिन्मालिलचत्रवस्सरकोलिज
त्तचमोदविंडमयमौक्तिकमंडनेने जालैर्मिलन्दधिमहोदधि

नै.
प.प.
दी.
१८६

मुरलोलकलोलचामरमरुन्नरुजिस्त्रिन्न ५३ ॥ भोल्लरुणि
 तस्मिन्क्रौंचद्वीपेनवरुन्नक्रौञ्जान्तस्वेदाविन्दुप्रमौक्तिका
 भरणंगवाद्यैरागच्छन्दिधिसमुद्रप्रवाहचंचलतरंगप्रचामर
 मारुतश्चौरद्वापहरत्त प्रतिबोधिपरस्कादिपटश्चरमंलि
 ल्चचाइत्यमरः चौरैर्मौक्तिकाभरणहरणसमंगले ५३ ॥ प
 तद्यशोनवनवांवल्लहंसवेशंवेशंतसंतराणहरगमंक्रमेण
 अभ्यासमर्जयतिसंतवित्समुद्रानांतंचनिःश्रममितःसकला
 न्दिगंतान् ५४ ॥ हंसस्येववेशाकाशोयस्यतत्पुनःपुनःन
 वनवमेतस्यकतिमतोयशःपल्लवतरणहरगमणयोःक्र
 मेणपरिपाद्यानिगयासमञ्जीह्येयिज्ञेहरगमणक्रमेणस
 कलदिगंतांश्चुर्गत्तमभ्यासंसेचिनीतीत्यर्थः एतेनोदयदल्य
 कोर्तित्वमेवदोषोभिहितः ५४ ॥ तस्मिन्नगौरपिभूतेगणना
 दारिद्र्यैस्तन्वीनसाहृदयबंधमवापश्ये दैवेविरुंधतिनिबंधन
 तांवहेतिहेतुप्रयासपरुषाणिनपौरुषाणि ५५ ॥ गणना
 यादरिद्र्यैरसांख्यगुणैस्तद्देपितस्मिन्कृतिसतिभूमेसातन्वीभे
 मीमनोभिलाषंनावाप दैवेवैरायमाणेयद्वादिप्रयासेनकर्क
 शान्यपिपौरुषाणिनकारणतांविभ्रति हेताद्भुतेगणनयाद
 रिद्र्याश्रयंताल्लसंख्यत्वादित्यर्थोतरेणदोषोक्तिः ५५ ॥ ते
 नित्यरेन्दपतिमन्यमिमांसमुष्मादंसावतंसशिविकांसहतः
 पुमांसः रत्नाकरादिवत्तयारमशूलैर्वालेवाजुजीविमु
 रुषागिरिशोन्नमोगे ५६ ॥ स्कंधयोगभरणभूतायाःशिवि
 कायाग्रंसधारिणःतेवाहकाः श्रमुष्माद्भुतिमतःसकाशाद
 न्यभूपमिमांभैमीनिन्यरे पठादौध्यानांघालिख्यंतइतिलेखा
 देवास्तत्तेवकजनाःसमुद्रादिंदकलाहरशिरोयथानयन्ति
 स्म ५६ ॥ एकैकमुद्गतगुणंच्युतहृषांघाहिल्वान्यमन्यमुप
 गत्यपरित्यजंती एतांजगादजगद्वर्चितपादप्रमापमामिवा
 च्युतभुजांतद्विच्युतांसा ५७ ॥ गुणाधिकंदोषहीनंचैकैकं
 त्पंहित्वापरमपरंप्राप्यनेमपित्यजंतीमेतांभैमीसावाणोवभा

एण उक्तगणोपेतो विस्त्रवत्तसः च्युतो लक्ष्मीमेव लक्ष्मीरपि
 एण नैत्यजतिजगदाराथा च भवति ५० ॥ ईशः ऊशे शायस
 नाभि शये ऊशे नदीपस्य लोच्छित्तनो र्यदिवोच्छित्तनो ज्यो
 तिष्मता सममनेन वनी च नास्ततज्ज्विनो दय्युतो दतदीपु
 चेतः ५१ ॥ हेमममहोदरकरे ऊशे निविहिते स्पष्टीपस्य ऊ
 शदीपस्यैतर्थाः स्वामी यदि ते वाच्छित्तः तर्हि अनेन ज्योतिष्म
 न्नाम्नान्दपेण सहादवी निविडा सृजता त्रिवेला समनो विनो
 दय्युतमुदकं यस्य सृजतोदः उदकस्योदसंज्ञायां यदीत्यने
 न पादिको विधिः तत्वेकांततः ५२ ॥ वातोर्मिदोलनचलदृ
 लमंडलाग्रभिन्नाभ्रमंडलगलजलजातसेकः स्तब्धः ऊशस्य
 भवितो ब्रह्मचुं विचूडाः चित्रायतत्र तवनेत्रनिपीयमानः ५३ ॥
 वातपरंपराकृतचालनेन कम्पमानपत्रैर्मंडलाग्रैः खड्गैः य
 हादलानां मंडलं ससृहः तदयैर्विदारितमेचमंडलाङ्गलता
 उदकेन जातसेकः ऊशस्य गगनस्पृगग्रः स्तब्धः तवनेत्रनिपी
 यमानप्राश्रयाय भविता ५४ ॥ प्रायोधिपायसमयोत्थित
 सिंफमुत्रीपत्यं कजापिणपवित्रशिलास्तत्र पत्रासहावह
 विहारमयैर्विलासैश्चानेदमिंडुमुखिमंदरकंदरास ६० ॥
 समुद्रमथनावसरजाताया लक्ष्म्याश्चराणामलन्यासपवि
 त्रशिलासमंदरशैलशृङ्गास्तज्योतिष्मतापत्यासहविहारात्
 क्रीडाया हेतोर्गगता विहारमयास्तैर्विश्रमैर्मुदंसेपादयतत्र
 ऊशदीपे मंदरकंदराणां देवभूमितया मानुषाणामयोगि
 तास्तृचिता ६१ ॥ आरीहणाय तव सज्जड्वास्तितत्र सोपान
 शोभिवपुरश्मवल्लिस्त्रदाभिः भोगीन्द्रवेष्टशतहृष्टिकृताभि
 रजिह्वज्जाचलः कनककैतकगोत्रगात्रि ६२ ॥ कनककै
 तकस्य गोत्रं यस्य कनककैतकं गोत्रं यस्येति वा गात्रं यस्यास्त
 स्याः संबुद्धिः श्रंगगात्रकंदेभ्यो वेति इदीपु भोगीन्द्रसंवास्तुके वै
 श्रावेष्टनानितेष्वांशतं तेन हृष्टिर्चर्चाणां तेन कृताभिरश्मनां व
 ल्लिस्त्रदाभिः कृत्वा सोपानैरिव प्रकाशमानवपुः समुद्रमंथा

नै.
ष.प.
टी.
१८७

चलःतवारोहणायसन्नद्रववर्तते त्वज्ज्योतेतिमन्येत्त्वज्ज
शब्दानिपातितः ६१ ॥ मंथानगःसभ्रजगप्रभुवेष्टचष्टिलोवा
वलज्जवलनिर्जरवारिधारः त्वनेत्रयोःस्वभरयंत्रितशीर्षशेष
शेषांगवेष्टिततनुभ्रममातनोत् ६२ ॥ वासुकिवेष्टनचर्षणा
जातासुलेवासभ्रमव्योधवलानिर्जरवारिधारायसममन्याः
शौलोमंदरःनिजस्यमंदरस्यभरेणयंत्रितानिपीडितानिशीर्षा
णायस्येष्टशस्यशेषस्यशेषांगेनवेष्टितातनुयस्याताडशस्यवे
ष्टिता यातनुक्तस्याइतिवाश्रान्तित्वनेत्रयोरुत्तनोत्त मंदरभा
रवाहनायायःकृतशिरसःशेषस्यशरीरेणवेष्टितोद्यापिवर्त
तइतिश्रान्तिर्यवलनिर्जरधारोक्तितेमंदरेजायतेइत्यर्थः सर्वो
प्याक्रमितशिराक्तमाक्रामितारवेष्टयतीतिजानिः ६३ ॥ प
तेनतेक्तनयगोनसुरेभक्तंभौषाणिद्वयेनदिविषडुमपलुवा
नि ग्रास्येनसस्मरतनोदीधिमन्यनोत्थंस्वच्छंदमिंदमपिस्मंद
रिमंदरादिः ६३ ॥ तवानेनऊचद्वयेनसुरगजऊंभोस्मरतक
रद्वयेनकल्पडुमपलुवानिःस्मरत सुवेनचंद्रमपिस्मरत
समुद्रमन्यनोत्थमिनिस्वच्छंदमितिचसर्वत्रसंबंधः सुन्दः
पद्येभिलाषेचनप्रसक्तमनप्रसक्तैवकश्चान्यंतरस्यामित्ये
कवद्भावीनप्रसक्तत्वंच ६३ ॥ वेदैर्वचोभिरविलैःकृतकी
तिरत्नेहेतंविनैवधृतनित्यपरार्थयत्ने मीमांसयेवभगवत्प
सुतोशुमोलौतस्मिन्महीभुजितयात्रुमतिर्नभेजे ६४ ॥ स
र्वैर्वदतल्यैर्वाक्यैरुत्पादितयशोरत्नेवैदह्रपैर्वाक्यैश्चकार
णविनैवधृतोनित्यंपरार्थयत्नोयेनैहशेषशिवेमीमांसयेवे
हशेतस्मिन्प्रेतयाभेम्प्रागीकारेणप्राप्तःपूर्वमीमांसकाः
शिवंनानुमन्यते ६४ ॥ तस्मादिमांनरपतेरपनीयतन्वी
राजत्यमन्यमथजन्यजनःसन्नित्ये स्त्रीभावधावितपदाम
विस्तरपयाज्ञामयीनिवर्त्यविधवादिवविन्नविन्न ६५ ॥ अ
थसजन्यजनोवाहकलीकःस्त्रीभावेनस्त्रीत्वेनचालितच
राणांगस्यतेतिचरणचालनेनैवसंज्ञापद्येतीमितीमित्यर्थः

ईदृशीमिमांतन्वीतस्माज्ज्योतिष्मत्तोविचार्यैवापनीयान्यं प्रा
 पयामास यजयाचयतविष्णुप्रसूतोनरिः तत्र यज्ञः या
 ज्ञायत्तः विष्णुः प्रसूतः रक्षाः पतेषां पुंलिंगानां मध्ये स्त्रीभावे
 न स्त्रीलिंगतया भावितं शोधितं याज्ञेति पदं यस्याः सा तां या
 ज्ञायाचकथनहीनादविचार्यैव रुगिति निवर्त्य धनेन लब्ध्वा तं
 यथा प्रापयति अथ निनं मुक्त्वा धनिनं याचते इत्यर्थः तथा
 सौतां भैमीमन्यमनयत् विज्ञो भोगप्रत्यययोरिति निपाति
 तः विन्नविन्नो विचारित्ये इत्यमरः ६५ ॥ देवीपवित्रितच
 त्रर्भुजवामभागालपत्नरिमोगारिसाभिरासां अस्मिन्नि
 कृपकृपाणसनायपानेः पाणिग्रहादनुग्रहाणगणगुणा
 नो ६६ ॥ पवित्रितचतुर्भुजस्य विसोर्वामभागो यथा सा वा
 णी महत्त्वेन रमणीयां भैमीमवोचत् किमिति अरिमुनिर्द
 यासि यत्तु भुजस्यास्य नृपस्य गुणगणं विवाहात्सार्थकं कुरु
 रु त्वया स्त्रीकरणमेवां स्य गुणानामनुग्रहः ६६ ॥ द्वीपस्य
 शाल्मल इति प्रथितस्य नायः पाद्यो धिनावलयितस्य सुरा
 बुनायं अस्मिन् पुष्पतिन विस्मयमेगुणाञ्चोदका तिलप्रस
 वनासि किं नासि किं वा ६७ ॥ सुरैर्वा बुयवत्तेन स मुद्रेण व
 लयितस्य शाल्मल नानाप्रो द्वीपस्य यस्यामी भोक्तिलप्रसू
 तस्य नासि केव पुष्पनाम्नि अमुष्मिन्नेपेपवगुणासमुद्रे वि
 स्मयं न भजसे काक्तः किमिति वा अनुरागवती वासि नासि
 कोदरोष्ठे त्वादिना डीप् अत्र सुरासमुद्रस्वामित्वमेव दोषः
 किं न विस्मयसे किं न रक्तासीत्याक्षेपपवौ दासीत्यंघ्रौ नयति
 ६७ ॥ विप्रथयत्सुदधिमेकमलेत्रसत्सु यत्तेषु पंचसु विभा
 यनशीलसिंधुः तस्मिन्नेन च निजालिजनेन च त्वं साकं वि
 धेहि मधु रासमधुपानकैलोः ६८ ॥ एकं स मुद्रे मगरूपोपि
 वतिसति तेष्टनोऽसु स मुद्रे पंचसु विभक्तमस्य यः सुरास
 मुद्रे न त्रस्तः अथैषा चान्द्राद्याण्यस्य तस्मिन्नेन रासमुद्रे अ
 नेन नृपेण स्वसावोजनेन च साकं रम्या मधुपानकौशः कुरु ६

नै.
ष.प.
दी.
१८८

द्रोणः सतश्वितरिष्यति भाग्यलभ्यसौभाग्यकर्मणामयी सुप्र
 दोगिरिस्ते तद्दीपदीपद्वदीभिर्गोषधीनां हृदामिलजलद
 कजलदर्शनोद्यः ६५ ॥ तत्र शाल्मले सद्रोणा व्योगिरिभोग्ये
 न प्राप्य यत्सौभाग्यं वशीकरणात् लावापं तस्य मूलकर्म तद्गुण
 सुप्रधामुपायने दास्यति तत्रागिरो वशीकरणादिकर्म सुप्र
 सिद्धामाणि मंत्रोषदादयः सत्वेन लभ्यन्ते अन्यत्र भाग्येन लभ्य
 भ्यन्ते इत्यर्थः मूलकर्म तत्र कर्मणामित्यमरः गोषधिलतानां
 दीभिः शिवरसंयज्यमानमेवाजनेन दर्शनयोग्यो र
 म्यो योगिरिः तस्य शाल्मलदीपस्य दीपद्वचकास्ति ६५ ॥
 तद्दीपलक्ष्मण्यं शाल्मलित्वं प्रजालैः द्रोणां नले सद्रोनिमा
 रुतचारुकोणैः लीलाविहारसमये चरणार्पणानियोग्या
 निते सरससारसकोशमृदि ७० ॥ वाकनासम्यगास्तीर्णैः
 तद्दीपविभ्रमहत्तरशाल्मलितरुकापी ससमूहैः कोमलेश्व
 तले भोः नवकमलकांकाकोमलांगि ऊर्मलकोमलां
 गीतिवा तव विनोदचक्रमणसमये पदविन्यासाय क्ताभ
 वंतीति शेषः ७० ॥ एतद्गुणश्रवणकालविज्जंभमाणतलो
 चनांचलनिकोचनसूचितस्य भावस्य चक्ररुचितं शिविका
 धृतस्तेनामेकतः क्षितिपतेरपरं नयंतः ७१ ॥ एतस्य वसुध
 तो गुणाकर्णानसमयसम्यत्र भैमीनेत्रांत संकोचनसूचितस्य
 भैम्याभावस्य अनभिलाषाभिप्रायस्योचितं कर्तव्यं ते शिवि
 काधृतचक्रं तदेव विशेषाद्द्वारेणाहं तां भैमीमेकतः क्षिति
 पतेरमुष्माद्वसुधत इत्यर्थः अपरं राजानं प्रापयंतः शाल्मल
 तूलपातश्रवणात्तेन निमीलनमिति प्रातिभासिकोत्थः ७२
 तां भारती पुनरभाषत नत्वमुमित्काशमीरपंकानि भलग्रज
 नात्र रागे श्रीखंडलेपयै मया दिग्जयवर्तेति राजा जडुने भज
 मही भ्रजिभैमिभावं ७२ ॥ वाणी भैमी पुनरभाषात्तननुभैमि
 ऊर्मलकर्मदं मया जे नला मलोकात्र रागे चंद्रमले पट्टपदिग्ज
 यकीर्तिपंक्तिभाममानवाहावाक्त्राजनिप्रेमाभां भज ७२ ॥

द्वीपे द्विपाधिपतिर्मदप्रदेशास्ति स्मत्तोपलक्षितमयं द्विपति
 प्रसन्नस्य मेधातिथेस्त्वमरासिस्फुरन्महामौल्यासाक्षाद्यथै
 वकमलायमलार्जुनादेः ७३ ॥ भोः गजेन्द्रमुक्तरगमने अ
 यं नृपः स्मत्तोपविशितं तं द्वीपे रक्षतिततो हेतो रस्य मेधातिथि
 नोनोराज्ञो वत्सिदत्तं संतोषात्वं राजसेयमलार्जुनो राक्षसो
 तयोः शत्रोः क्लृप्तस्योरसि श्रीरथाशोभते ७३ ॥ स्मत्ते महेश
 सिमहीवलयातपत्रे तत्रैति ते वलनवापिमतिर्भवित्री विर
 लीविधातुमधिशाखविलेविदोला लोला विलो गजनिता
 जनिता नुरागे ७४ ॥ तत्र द्वीपे भूविषयस्य स्रष्टृते सदेहस्य म
 तितवापि क्रीडां कर्तुं बुद्धिर्भविष्यति कीदृशी शाखा स्रष्टृ
 शाखं विलं विनीषु दोला सचलित सर्वगिन जनसमूहेन
 कृतानुरागे ७५ ॥ पीत्वा तवाधरस्रथां वस्रथां स्रथां पुनश्च
 धातु रसमिद्वरसोद्वारां द्वीपस्य तस्य दधतां परिवेषवेषां सो
 ये च मत्कृतचकोरचलाचलादि ७५ ॥ भोः शुक्तिनचकोर
 चंचलनेत्रे सोयं चंद्रौ मेधातिथिः तवाधरस्रथां पीत्वा तस्य
 द्वीपस्य परिवेषाकारं विश्रतामिद्वरसोद्वारां इतो रसस्रति
 द्वरसः सप्रवोदकं यस्य तस्य वारिजलानि तेष्वास्वादं न को
 द्वात अन्यत्र चकोराश्चंद्रस्य स्रथां पिवन्ति प्रवतसचंद्रश्चको
 रादयाः तवाधरस्रथां पिवन्ति च मत्कारका रीशद्वार्यसन्नि
 वेशः ७५ ॥ सूर्येन सौरद्वने इमवीक्ष्यतस्मिन्नाश्रान्तियस्त
 दितरत्रिदशानभिस्तः तस्यै नृवस्य भवदास्य निरीक्षयो वद
 र्शं अतोपिन भवत्ववकीर्णभावः ७६ ॥ सूर्ये भक्तिरस्य सौर
 जनः सूर्यमहृष्टाय यानाश्रानितया तस्मिन् द्वीपे तस्माच्चंद्र
 दस्य देवतानभिस्तः तमेव देवं मन्यमानो यपेंदवाना पुरुषान
 भुंक्ते तस्यै इभक्तस्य त्वत्त्वावो इदं दर्शनेनैवासावास्यायामस्य
 तोपिल्लस्रवतत्वं न भवतु तत्र द्वीपे चंद्रैकभक्त योजनाश्चंद्र
 महृष्टानभुंजते तेषां च दर्शं चंद्रादर्शनात्पुनः पतति स
 त्वत्त्वावचंद्रावलो कनामप्यहदित्यर्थः ७६ ॥ तत्सर्पिणीन

नै.
ष.प.
दी.
ए५

नकिलनत्रनरंगिणीयात्वत्रेयोरहहनत्रविपाशजाता नीरा
जनायनवनोरजराजिरात्तामत्रोजसानुरजराजनिराजमाने ३३
नत्रदीपेयाविपादुनदीप्रसरनशीलानाविभवतिकिलनत्रजा
तत्वादत्यदीपेषुप्रसरतीदृश्यतेविपादुनत्रनेतिपुराणप्रसिद्धिः
नत्रतस्याविपाशि जातानवमयपेक्षिःत्वत्रेयोजीराजोना
यातां अहेत्यद्भुते अत्रास्मिन्नाजतिराजनिसांकल्पेनानुवज
अनुवक्ताभवविपाशातविपादुस्त्रियामित्यमरः ३३ ॥ एतच्च
शोभिराविलोसुनिसंतहंसाडग्धीकृतेतडभयव्यतिरेकमुग्धाः
दीरेपयस्यापिपदेत्वयवाचिभूयंनानार्थकोशविषयेयस्यघो
चमस्त ३४ ॥ अस्यकीर्तिभिःसकलेजलेडुग्धतोप्रापितेस
नि डग्धमयसोःपृथक्कारणेहंसाशृङ्गाभवंत दीरेपदेपय
सिचपदेदीरमितिययइतिचयत्पदेतस्मिन्नित्यर्थः नाना
र्थशब्दसंग्राहिनित्यंतोदमरकोशादेर्विषयःप्रतिपाद्यंइय
वाचित्वंपयःदीरंपयोबुचेतिपयःशब्दस्यदीरजलवाचित्वे
यत्तदयस्यघोचंमृषाउच्यतेकथ्यतेइतिमृषोचंभवत् राज
सूयसूयस्यमृषोचरुच्यकृपाकृष्टपश्यात्पयाइतिनिपाति
तः अस्ययशसादीरनीरयोरेकत्वेकृतेद्यर्थवाचित्वमयकृ
मित्यर्थः ३४ ॥ अमःकिमस्यनलमप्यलमाजुह्वोःकी
र्तिसचैषवसमादिशतःसकलं सदीपसीमसरिदीप्सरं
रपारवेलाचलाक्रमणविक्रममक्रमेण ३५ ॥ नलमप्य
त्यर्थस्यधयाग्राकारयतोस्यमेधातिथेःकिंभूमःएतदीयं
णादिकिंवर्णयामःविस्त्रातिशायित्वात्तयोहोकीर्तिसमा
दिशतःसुभयोर्मध्यवतोसमुद्रःनलःकीर्तिनत्पारमाका
मायित्तमिच्छति अयंचैतत्पारमित्यर्थःस्पर्धायामाददत्ता
त्मनेप्रदविधानादादुःपूर्वस्यकृत्यतेःस्पर्धार्थत्वंगम्यते ३५ ॥
अंभोजगर्भरुचिरायाविदर्भसुभृत्तंगर्भरूपमपिद्वयजितवि
लोकं वैराग्यंभूतसुखलोकयतिस्मदुपेक्षुष्टिःपुरत्रयवि
पोरिवप्रपञ्चोपे ३६ ॥ पमगर्भसदृशमभोदृष्टिषुप्रश

स्तोमर्भोवालः प्रशंसायां रूपं गर्भरूपमपि रूपजितत्रिलोकम
 पितृन्तु पंहरस्पृष्टः पुष्पचापमिव विरक्त्या निष्ठुरं नीरसं य
 थाभवति तथा पश्यति स्म स्वप्राणोच्चरन्तलस्यार्धतया सुगोष्ठा
 त्वात्पुरुषावलोकने ८० ॥ तेनोतनोपि चक्रपुर्जगदेकदीपा
 दंसस्यलस्थितसमानविमानदंडाः चंद्रकनेरुदयिनीमिव च
 द्रलेखांसोत्कंडकैरववनीसुहृतावरोहाः ८१ ॥ अंसस्यलोस्थि
 तास्समानाः जवोविमानदंडायेषां तेतादृशा जन्मा जगदेक
 दीपात्तस्मात्तपादपितां चक्रपुर्जगदीपनीतवंतः सोत्कंडकमुदव
 नसुहृतां ऊरा उदयवती चंद्रकलां जगदेकदीपात्सूर्या यथा
 कर्षति तथेत्यर्थः ऊमुदसुहृता त्वत्तु चंद्रमस उदयः ८२ ॥
 धृतेषु तेषु नमना गपि दत्तचित्रा विस्मेरया वचवचनदेवतया
 तया य वाणी गुणोदयत्तणी कृतपाणि वीणानिकाणया पुन
 रभाणि सुगोदाणासा ८३ ॥ वर्णिनेषु तेषु त्वपे पुर्द्विषदपिन
 दत्तचित्रा सा ऊरंगाक्षी भैमी सा सूर्यया नया वाणया य धृयोप्य
 भाणि कीदृशानि जवचनमाधर्याणि गुणोदयेनावगणित
 करस्य कक्षपवीणास्वनया ८४ ॥ यत्सौलिरत्नमुदितासि
 सपषजंबुद्धां प्रत्तदर्थमिलितैर्यवभिर्विभाति दोलायिते
 नखजनाभवभीतिकम्पः कंदर्पलोक इवावात्यति तस्त्रुदिता
 पं ३ ॥ यस्य ह्रीपस्य शिरोभूषणं भूत्वा त्वं जातासि सोयं जंबुद्धी
 प्रत्तदर्थमिलितैस्तु रूपा विभाति कइव हरभीत्या कं स्पनशी
 लः अत्यंत चलनेनाकाशात्त्रुदिता कामलोक इव ८५ ॥ विष्ण
 र्गुतः परिजनैरयमंतरीयैस्तेषामधीश इव राजति राजपुत्रि हे
 माद्रिणा कनकदंडमहानपत्रः कैलासरश्मिचयचासरचक्र
 चिह्नः ८६ ॥ भोजरापुत्रि अंतरीयैर्ह्रीपैः परिजनैरिव सर्वतो
 वोष्ठितः समंततस्तु परितः सर्वतो विष्णुगित्यपि अयं जंबुद्धीपा
 तेषां ज्वीपानां राजेव राजति मेरुणा कृत्वा कनकदंडमहानप
 त्रः कनकदंडमहानपत्रं यस्य तथा वेत्तुमिदं रश्मिचयं पवचा
 मरचक्रं तदेव चिह्नं यस्य रात्रौ हि सवेण चामरचक्रं च भ

नै.
प.प.
वी.
१५०

चित्तव्यमिति ८५ ॥ एतन्नरुत्तरुणिगजजिगजजंघुःस्यलो
 पलानिवफलानिविस्मयस्याः सिद्धसिद्धःप्रियमिदंनि
 गदंतिदंतिशृणानिकेननरुत्तरुःप्रथेति ८५ ॥ भोक्तु
 णिअस्यजंघुदीपस्यचिन्तनरुःगजजंघुभासने यस्याजंघुः
 फलानिगंडशैलानिवहृष्टाश्रुयाःसिद्धागनादयितमिदं
 दंति केनमार्गेणगजचुदात्तरुमाहृष्टादिति ८५ ॥ तजोव
 वद्धवभवास्पृधाविधाबुर्जंघुसरिद्धहतिसीमनिकंबुकं
 दि जंघुनदंजगतिविश्रुतिमेतिहृत्तनाहृत्तनापिसातवह
 चाविजिनप्रियस्याः ८६ ॥ भोःकंबुबंधरकंदितस्याजंघुः
 फलरसाज्ञाता अमृततत्त्वोदकाजंघुनदीजंघुदीपस्यसीम
 निप्रवहति विधाविधोप्रकारेचप्रकारःसाहृष्टस्रधायावि
 धायस्यतत्त्वधाविधं ताहृष्टमंबुयस्याःसंत्ययःयस्याःस्वत्र
 घाःसाप्रसिद्धासर्वाप्रशस्तास्त्रिकातवकांत्याजितशोभंजा
 घुनदमितिवाच्यातिप्रामोति हृदलिकन स्त्रिकासस्त्रोप्र
 शंसायांस्त्रास्त्राच ८६ ॥ अस्मिजयंतिजगतीपतयःस
 हस्रमस्त्रास्त्रासोदरिप्रतदनिनेषुनेषु रंभोरुचारुकतिचित्र
 बंधिहृष्टात्रिहृष्टपयमुदाहमुदाहरामि ८७ ॥ अस्मिजंघुदीपे
 सहस्रंनृपाजयंतिरक्तेनास्त्रभिश्चसांझाःक्रमेणरिपवस्त
 दनिताश्चयैस्तेषुअंझसांझलित्रंतिमितंस्तिमितंसमुद्रमु
 त्रंच हेरंभोरुतेषुतवचित्रंवभातिवशीकरोतीतिचित्रबंधि
 ताहृष्टायेषांतांश्चित्रहारिहृष्टान् कंतिचिदहंवर्णयामिना
 न्मदाचारुसम्पद्भिःहृष्टपयपश्य अथवाकतिचित्रिहृष्टपयनि
 श्चिउ तान्मदाहर्षणाहंवर्णयामीतिबंधः ८७ ॥ प्रत्यर्थि
 यौवतवतंसतमालमालामालाज्ञमःप्रकरतस्करशौर्यसूर्य
 अस्मिन्नवंतिनृपतौगुणमंततीनाविश्रुतिधामनिमनोदमयं
 तिकिंते ८८ ॥ श्रीणांयौवतंकवतिसमूहःतस्यावतंसभू
 ताःतमालमालाधृष्टयंतिनमोसितेष्टंसमूहस्यतस्करःसु
 रस्यकर्मशौर्यशौर्यमेवसूर्योयस्यतस्करेणशौर्येणकृत्यासूर्य

इति वा ईदृशे गुणपरंपराणां विष्णोः ति मंदिरे अस्मिन्नवन्तीसुवे
 तत्र मनः किं प्रसूता क्रः ८८ ॥ तत्रा नुतीरवनवासितपस्वि वि
 प्राप्तिप्राप्तवोर्मिभुजया जलकेलिकाले आलिंगनानि ददती
 भविता वयस्या हास्यानुबंधरमणीयसंगे रुहास्या ८९ ॥ तत्रा
 वर्तिदेशे तीरं समया अनुतीरं यद्वा तीरवदेवा यतमनुतीरं तीरा
 यामेन वनायां मेल्यते अनुयत्समयेति यस्य चायामदतिर
 वासमासः तत्र वने वा सशीला क्तपस्वि नो ब्राह्मणा यस्यां सार
 सिप्रा नदी तव जलक्रोडा समये तरंगहस्तेनालिंगनानि ददती
 विकासनि रंतरदस्यं पद्मे वसुव्यस्याः सा ते सावी भवित्री सखी
 च हास्यानुबंधारम्य पद्मे पद्मे मसुखी भुजाभ्यां सखी मालिंगति त
 पस्वि मंवासा देवोपभोगा योग्यता सूचिता ९० ॥ अस्याधि शय्य
 पुरमुज्जयिनी भवानी जागर्तिया सुभग यौवतमौलिमाला
 पत्न्यार्थकाय चटनाय स्रगाक्षितस्याः शिष्या भविष्यसि चिरं व
 रिवस्ययापि ९० ॥ सुंदरवनिता हृंदशिरोमालाया गौरी अ
 स्य पुरीमज्जयिनी मधिष्ठाय जागर्ति भर्त्रा सह कायस्याधमर्थ
 कायः तद्घटनाय चिरं सुसूषयापि तस्या गोण्यः शिष्या भवि
 ष्यसि त्रुपेणां त्वं शिष्या जाते वउपासनयापि शिष्या भवेत्यर्थः
 ९० ॥ निःशंकमंजु रिततां रतिवल्लभस्य देवः स्वचंद्रकिरण
 मृतसेचनेन तत्रावलोक्य सहृदयैः पुरुषैः तद्देहदाह
 फलमाह सकिनविद्यः ९१ ॥ देवोद्भूतः तत्राज्जयिनी सुंदरी
 णां निजमौलेंडकरसुधासेचनेन निभियं कामस्य प्राडर्भावेद
 ष्टा कामदेहदाहफलसाहरः किं हृतेन जानीमः ९१ ॥ आगः
 शतं विदधतोपि ससृद्धकामानापीयते परुषमदरमस्य वामाः
 चोद्गीत तत्र हरमौलि शयाल्लरेकानप्यायहेतुतिथिकेतरपे
 तिलेखा ९२ ॥ अपराधशते ऊर्वाणां स्याप्य स्यावन्ती शास्य प्रह
 दानं गावक्राः स्त्रियोनिष्टं वचो ननु वने यतस्तत्र पुरे हरशिरः
 स्थिता अनप्यायस्य हेतुर्गतिथिः प्रतिपत्तस्याः केतुश्चिन्म
 काचोद्गीकलानां धैतिना क्तमेति प्रतिपदिकलामात्रकोषस्य

नै.
प.प.
टी.
१५१

ज्ञोतत्रचैकाकलानित्यमेवशिवाशिरसिस्थितातेनानन्यायतयाना
धीयतेइतिभावः प्रतिपत्तादृशीलस्यविधेवतनुतांगतेति अस्या
प्रगथकारित्वेपिस्त्रीणांपरुषवचनाउक्त्यास्पनिपूररुक्मद्वयत्वं
द्योत्यतेइत्ययमेवदोषः १५२ ॥ इपेव्यलोकतनहरतगनुवक्तंसा
कुंडिवनिपुणंदरनंदनातं अन्यानुगगविरसेनविलोकनाद्वाजाना
मिसम्यगविलोकनमेवरस्यं १५३ ॥ साभीमपुत्रीसुतगमनुवक्तम
पितेन्तपेनापश्यत् अन्यास्मिन्ननुगगेणाविरसोरसाभावोविरुद्ध
रसोवा तेनोपलक्षिताद्विलोकनादपि अदर्शनमेवरस्यमिति
सम्यग्जानामि १५३ ॥ भैमीगितानिशिविकामथरेवहेतःसाक्षा
न्नयद्यपिकथंचनजानतेस्म जगमुक्ताद्यापिसविधास्थितसंमुखी
न भूपालभूषणमणिप्रतिबिंबितेन १५४ ॥ अथक्ताच्छिविकोद
धानास्तेजस्याभैमीभावताप्रकचेष्टितानियद्यपिकथमपिसाक्षा
न्नजानतेस्म नयनसन्निकर्षाभावात्प्रत्यक्षप्रमाणेननास्मासि
सुः तथापिसमीपस्थसंमुखीनन्तपभूषारत्नेषुभैम्याःप्रतिबिं
बेनज्ञात्वाकुर्वहेतिस्म विकल्पार्थेत्तत्राहुःप्रत्ययेनभवितव्य
मिति संमुखेदृश्यतेसंमुखीनः यथाश्रुतसंमुखीत्यदर्शनात्तवः
१५४ ॥ भैमीमवापयतजन्यगणस्तदन्तंगंगामिवद्वितितलेर
कवशादीपः गांगेयपीतज्वजंभयगांचहारहृडासमागमव
शेनविभूषितांच १५५ ॥ वाहकवृंदंभैमीतस्मादन्तपमनय
त् भार्गीरद्योगंगांभूतलमिवसुवर्णागौरज्वकलशद्वयोभै
मीगांगेयेनकुसारेणभीमेनवानिपीतस्तनद्वयोर्गंगाहारश्च
हृदश्चतस्रंपर्केणालंकृतांहारस्पृष्टाश्रयेतत्संयोगेनालंकृ
तावा भैमीहरस्येयंहारीसाचासौहृडाचतनःसमागमवशेन
विशेषेणभूविउषितांगंगा १५५ ॥ तामत्स्यलोच्छनदरांछितचा
पभासानीराजितभ्रुवमभाषतभाषितेशा व्रीडांजडेकिमपिसू
चयचेतसाचेत्क्रोडारसंवहसिगौडविडौजसीह १५६ ॥ आभिप्रा
यासेकामेनैषदोच्छितस्याकृष्टस्यधनुषःकोट्यानीराजितभ्रुवंचां
भैमीभाषितेशावागीश्वरीवाणीवभाषाभोलडयाजडेकाद्यानभि

विरलो वीरो निवर्तते कोपेन तर्ही सो भटो डाकसत्वरं संसावमाग
 छत्रपिमहें इनायसै तस्य छुरिकाया वेगेन छिन्नमतयवापस
 पछिरोयस्ये हशो विभावतां व्यपगतमावत्वं प्रामोति संसावेग
 छन्विभावतां प्रामोतीति विरोधाभासः ३० ॥ ततस्तु डवीन्दुगु
 णाद्भुतादिवस्ववक्रपञ्चगुलिना लयायिनी विधीयतामानन
 मङ्गलानि साजगाद वैदग्ध्यमये गितेवताम् ३१ ॥ ततस्तु स्पर्श
 तो गुणोऽथवा जादा चुर्यादिवस्वमावाज्ञे गुलिमेवनाले दधाना
 साभेमी वैदग्ध्यप्रचुरमी गितेयस्या ईदृगेवता सरस्वतीत्वया
 नतमत्राणं मौनं कार्यं किमप्रस्तुतभाषणेनेत्पुवाच प्रथमके
 तवैतनायं मुखे गुलिन्या सोऽद्भुतरसान्भावः किंतु तद्गुणव
 र्णनं निषेधायेत्यर्थः ३२ ॥ अनंतरं तामवदन्नुपातरंतदार्थं
 दत्तारतं रंगरिं गण तृणी भवत्पुष्पशरं सरस्वती स्वती व्रतेजः
 परिभूतभूतले ३३ ॥ अनंतरं महेंद्रनाथ वर्णनादनुतदर्थं त
 स्पर्वापि सन्तपस्य हेतोर्हं कंवेधीनिताराणि अत्युज्ज्वलानि तरेगा
 णामि वरिं गणानि प्रवाराय स्यात्सा सरस्वती तृणी भवत् पुष्प
 शालेयस्मिन्सौंदर्येण जितकामं तथा स्वसंतीव्रेण तेजसा जितभू
 माण्डलेन पमन्वतां भेमी मवादीत् अत्र तृणी भवत्पुष्पशरमित्य
 र्थात्तराभासेन शांतरशयोषणाः स्तेगारप्रतिकुले निषेधसूचना
 य ३४ ॥ तदेव किंतु कियतेन काक्षतिर्यदेव हतस्य मुखेन का
 क्षति प्रसीदकांची मध्यमच्छिन्नतते प्रसस्यकांची पुरश्चत्पुंरंदरः
 एष कांचीपतिः हतस्य मुखेन यद्वरणं वोच्छति तदेव त्वया किं
 नन कियते कियतामेव किं न्विति निपातसमुदायः कथमित्य
 र्थं क्षतिहानिः कात्वं प्रसीद अये कांचीभूपतिः प्रसस्य बला
 त्कारेण कांचीमेव लामपकर्षत अथच किं न प्रप्ते तदेवन कि
 यते मा कियतां अयेन वकांचीमाच्छिन्नतकाक्का माच्छिद्यादि
 त्ययं कैतवेत्यर्थः ३५ ॥ मयि स्थितिर्नमतयेवलभ्यते दिगेवतस्त
 व्यतया विरं ३६ इतीव चापेदयदा अगोक्षिपत्रयं नयं समगु
 यादिशदि ३७ ॥ चापेदयत्स्वहस्ते रत्ननवाणे विभे चतयं

३३

नै.
ष. ४
१.१

नृपः यो हि प्रणमति स ह्यस्य सार्यते समं यारत्नते यस्य हंकार
त्र प्रणमति इतीमं नयमिव हि षोऽसम्पगुपदिदेश ३५ ॥ अद
स्सामित्तस्त्वाववैरियो वतत्रुद्युद्भुजा कस्तुमणालहारिणी
दिषद्गणस्त्रेण दृगन्वुनिर्जरेयशो मरालावलिरस्यावेलति ३५
अमृष्यसमिति रणो मं मवाग्र्यतो मं ता सुने वैरिणा स्तेषो कव
ति समूहस्य त्रुद्युतो विधवत्वादपसार्यमाणान् भुजाभ्रषणी
भूतान् शाववलयानेव भिसानिहरंती अस्मत्पस्य ग्रासाम्
वहं सानां ये क्रिः शत्रुगणास्त्री समूहनेत्रजलप्रवाहे वेलति
कैतवे तत्र वैरिणामने कत्वमेवात्र निषेधकम् ३५ ॥ सिंह रक्ष
ति मृग्य मूर्धनि धुतस्कन्दा वधि श्यामिके व्योमो तस्मिन् शसिं ध
रे स्य समगारं भोदुरं धावति जानीमो नु यदि प्रदोषति मिरव्या
मिच्छ संधाधि यैवा स्तं यांति समस्त बाहुजभुजा ते जस्स हसो शवः ३६
सिंह रक्ष्यति भिर्भुग्यो मूर्धाय सता दृशेत या धृता स्कन्दा व
धि श्रं पद्ये तं सर्वा गे श्यामिकयो ने दृशेत् प्रत्यु त्त्वा द्यो मो तस्मिन् शि
रणारम्भाय समुद्यते अस्मत्पस्य गजे धावति जानीमः तस्य
क्षामहे अत्रुगजधावना ते तरे निविलानां द्रविणाणाम् भुजवता
पयवस्यैः रजनी मुखकालीनेति मिरसं मिश्रायाः संधायाः
ज्ञाने नैव यद्यस्तं यांति तदस्तं यांति तत्सं ध्या ज्ञानेनेति सम्भाव
नायामत्र यदि शब्दः संधाया यैरुणा यो प्रदोषति मिरश्यामाया
रविरस्तं याति ३६ ॥ हित्वा दैत्यरिपो रुरस्व भवतं सून्यत्व दो
षस्कदा सीदन्मर्कटकीटकुत्रिमसितच्छत्री भवत्कोस्तु भम्
उज्जित्वानि जस्य पद्यमपि तद्यक्तावन डीकृतं लूता तं तभिरं
तरे स्य भुजयोः श्रीरद्य विश्राम्यति ३७ ॥ मर्कटकीटे नोणीना
भक्रिमिना कुत्रिमं कृतं च तत् सितच्छत्रं तदिव भवत् कोस्तु
भयस्मिन्नीदृशमनपव सून्यत्व दोषेण यत्रोणीना भः स्रजेच्छ
त्राकारं करोति तद्गहं सून्यी भवतीत्यमं राल दोषेण सीद
त् पद्मविशरणो दृष्टो दैत्यरिपो वक्ष्येति ३८ ॥ नंत्यक्ता
तथा लूता तं तस्मिन् दृष्टो स्तं तभिर्यक्त्रं प्रकटमेवा दृष्टी कृतं स

३५

३६

रितं तत्पद्ममपि निजगृहं त्वत्कास्य रूपस्य भुजयोर्मध्ये च श्री
 विश्वात्मनि ३० ॥ सिंधो जैत्रमयं पवित्रमसृजत्तत्कीर्तिं एतौ दु
 तं यत्र स्नाति जगति संतिकवयः केवानवाचं यमः यद्विडं प्रिय
 मिंदुं वति जलं चाविष्णुदृशे तस्य सा सौ जलदेवता स्फटिक
 भूर्जागतिं यागे श्वरः ३१ ॥ अयं नृपस्तत्कीर्तिं द्रुपं च तत्सूतं त
 टाकमेवाचुर्यं पवित्रं सिंधोस्समुद्रस्य जैत्रमतिविस्तीर्णं सदृशं
 चासृजत् यत्र कीर्तिं एति जगति स्वाति मज्जति यत्र केवानकव
 यो लोकोत्तरावर्णानानि प्राणा विबुधावाचं यमा मोनि नो वर्ण
 यितुमशक्ता संति इंदुस्य कीर्तिं हर्तुं स्पष्टं विडं साम्यं प्रामो
 ति यस्य च जलमाविष्णुदृशे स्फटिकभूमिरेव जलानां दे
 वता जागे श्वरः एषोदरादित्वात्तायदी श्वरः श्रेष्ठे जगो रैव
 दर्शनाद्यामानो यज्जानामी श्वरः फलदो जागति भासते जले
 स्फटिकस्याभेददर्शनाददृश्यत्वं समुद्रोऽपि जगति स्नाति वा समु
 द्रेषु के जले च कवयो हंसावाचं यमान भवन्ति शब्दायं ते इत्यर्थः
 तथा चाद्रुतं यस्यातिविस्तरादिं विडं विडं विवाभाति यस्य समुद्र
 स्य जलमाविष्णुजले स्थिता स्फटिकधूः सत्त्वैकप्रकृतिर्जलदेव
 ता प्रापो नारा इति श्रुतेः जलानामधीश्वरो जागे श्वरो नाराय
 णो जागति समुद्रे प्राचे हरेः शयनमत्र तज्जागरणमित्यद्रुतम्
 श्रुतः संतोषवाप्येः स्थगयति न दृशे स्ताभिर्गकर्णयिष्यन्नगे नान
 स्तिरो मारचयति पुलकश्रीणामानंदकन्दं नदोणी भंगभीरुः
 कलयति च शिरःकम्पनं तत्र विमः प्रावनेन तस्य कीर्तिः कथं
 रगपतिः प्रीतिमा विष्करोति ३२ ॥ चक्षुःश्रवत्वात्ता विहृतिभरे
 वै तस्य कीर्तिमाकर्णयिष्यन् श्रोष्यन् सन् उरगपतिः शेषः सं
 तोषवाप्ये दृशे सति रोधने एव संगे न नास्ति लोमयस्यासौ प्रन
 स्ति लोमलेपहीनस्तन् हर्षस्य कन्दमं ऊरुभूतारोमां च पंक्तिं न
 रचयति मया भूमे भंगान् यतनाद्भीरुस्तस्य शिरःकम्पनं च न क
 लयति द्रुमजानी महेश्वरस्य कीर्तिं प्रावन्नु रगपतिः केन प्रकारे
 ण प्रीति कीर्तिं श्रवणजनितं हर्षं प्रादुर्भावयति अद्रुतः श्रवण

नै.
ष. डा.
टी.
२२

जनितस्य हर्षस्यानुभावानामानन्दवाद्यादीनामप्रकाश-
नात् तथा चोक्तेऽभीष्टप्रवणादिभ्यो जातावेतः प्रसन्नता
हर्षस्यादत्रोमाचसेदासुसखफलतेतिलक्षणां हर्षः प्री-
तिशब्देनोच्यते सवाङ्मतरसस्यानुभावः तथा चोक्तेऽप्रतिलो-
कैः पदायस्यादिसमयात्सारसोऽनुतः विस्मयः स्यादिभावो
स्य वस्तुलोकातिगं पुनः निर्निमेषतया वीक्षारोमाचसा-
वाचने असेकोचः शरीरस्य हर्षश्चेलोचलधमः अनुभावैरेव
माद्यैस्तस्याभिनयमाचरेत् शरीरासंकोचः शिरःकम्पना-
दि ३५ ॥ आहूदाग्रममन्नयज्यपदुर्यच्छल्पदण्डानयं संर-
म्भेरिपुणजकुंजरचटाकुम्भस्थलेषु स्थिरान् साम्येवास्यष्ट-
कः प्रसीदसितयानास्मेकतस्त्वत्कुचस्यार्धगार्धिषुतेषुतां
धृतवतेदण्डान्यचण्डानपि ४० ॥ अयं नृपो जयायपदुरुत्सा-
ही संरम्भेजातेकोपिरिपुन्रपाणोगजसमूहकुम्भस्थलेषु
शाल्यदण्डान् तोमरशरान् आहूदाग्रं पुंखितावत् यदमन्न-
यन्निवातवान् साधतस्य शाल्यनिखननक्रियापृथक्महती-
त्वाप्रतिसेवातयासेवयास्मेनृपायत्वत्कुचस्यार्धभिलाषि-
तेषुगजकुम्भेषुदण्डान् तोमरानेवापराधितमनप्रकारोऽधु-
तवतेऽतो न प्रसीदमीति प्रश्नप्रवद्योतकः ४० ॥ स्मित-
प्रियासहकृिणिलीयमानयावितीर्णयातद्गुणशर्मणोवसा-
उपाहसत्कीर्त्यमदत्त्वमेवत्वेगिरां हि हरेनिषधेन्द्रवैभवम्
सहकृिणोऽष्टप्रोतेलीयमानयामिलेन्त्यास्मितस्यप्रियासंपत्त्यां
स्यनृपस्यगुणप्रवणजेनसंतोषेणोववत्तयासाभैमी कीर्त्यं
वर्णयितंशकंचनतुवर्णयितमशक्यमपरिमितं माहात्म्यं
गिरांपारेवाचामगोचरेवर्तते गुणशर्मणोवेत्यत्रैवशास्त्रस्यवा-
क्यालंकारार्थत्वात् नतुगुणशर्मणादनुयेत्यर्थः ४१ ॥ नि-
जादलक्ष्मीहिसिन्धेणशावकामसावभाणीदपरेपरेतपम्
पुरेवतद्दिग्वलप्रियोभुवाभुवाविनिर्दिश्यसभाभिभाजिते
सावाणीपुरेवपुराययान्येनृपास्मेकतवनिर्दिष्टाः तथैवसव्या

४२

४३

नभैवतस्यनपस्पदिशि विषयेवलनप्रियोभ्रमणशोभायाः
 स्थानेनभ्रुवातेनृपेसभयासभाणितं प्रीत्यादृष्टंतिदिश्यनय
 नशोभाहसितहरिणाशिशुमेनाभैमीमपरमन्यपरंतपस
 कथयन्त ॥ ४२ ॥ कृपानृपाणामुपरिक्वचित्रतेनतेनहाहाशि
 रसारसादृशाम् भवंततावन्नवलोचनोचलानिपीतनेपा
 लनपालपालयः ॥ ४३ ॥ हाहावेदेनतेनइयमस्मान्नृ
 णोतीतिचिंतया ब्रीडयानसीश्रुतेनशिरसारसाभूमिंपश्यं
 तीति सादृशामधोमावत्वेतिभूमिंपश्यतोन्तपाणामुप
 रिक्वपानास्ति प्रश्नकाऊवातावत्कृपाविरहेतवलोचन
 वलाकटाक्षः दृष्टिलेशावानिपीतानेपालनृपाणोपाल
 यः पंक्तयोयैस्तादृशोभवंत यद्यप्यभिलाषेतास्ति तथापिदृ
 ष्ट्वाप्रमात्रेणोतेदृश्यंतामितितिषेधस्तूचना ॥ ४४ ॥ अजन्त
 मोनकृतिपारगामितायदीयमेतत्परमेवहिंसितम् प्रती
 वविश्वासविधायचेष्टितेवक्रुर्महानस्यसदाश्विकच्छरः ॥ ४५ ॥
 अजन्तंसरलत्वेमौनंतिःशब्दयानेकृतिपारगामिताया
 ऊर्ध्वगोनकार्णतावर्त्यतिष्ठेति यदीयंयस्यशरस्यसंबंधिचे
 ष्टितेपरंशत्रुमेवहेतुमतीवात्यर्थविगताः सासाः प्रणवा
 यवोयत्रतद्विश्वासेमरणान्तस्यविधायकारणशूलमस्ति
 सशरोस्यराजेमहानतिशयितोवक्रः प्रभृतोदोभिकोभव
 त्ति दोभिकस्यापिदुर्जेनस्यापिचेष्टितसृजत्वेपरप्रभावना
 र्यमचातुर्यमौनंमन्दभाषित्वेकृतिपारगामिताशास्रता
 तां तथाविश्वासविधायिप्रतीतिजनकंपरहिंसायभवति ॥ ४६ ॥
 रिह्नवाप्यापिगतेवकीर्णितामयेनयावज्जनरंजनव्रती
 भ्रंशविरक्तानपिरक्तवन्नरान्निहृत्पयज्ञानमृजामृजक
 थि ॥ ४७ ॥ अयेनप्रोपावतो जनायावज्जनंसाकलेष्टृषीभा
 वः यावज्जन्तस्यमकलजनानोरंजनेसंतोषणंयानंविद्यते
 यस्यतादृशः सन्नरिपूनापि अथकीर्णितोभग्रव्रतत्वे
 नगतः दृष्टृणांमपिरंजनमेवकृतमित्यर्थः तदेवशब्दः ॥

४

४४

नै.
प. द्वा.
टी.
१३

छलेनाह यदतोहेतोभशंविरक्तानपिगोणस्त्रेहेतही
नानेवाकानतयाहीनानपि कपिगोणनिकृत्पच्छिन्नाता
नसज्जगतिरेणरक्तेचत्रगानत्यर्यरक्तवतोरुपिरयक्ताने
वसंतोषिणप्रसजव रक्तवदित्यत्रैकत्रविद्यमानेवतप
ग्रन्थत्रऊवेतः ५५ ॥ एतत्पेतमेजोऊतभजिकदाचिद्य
दितदापतंगःस्पादेगीकृततप्रपतंगापडुदयः यशोमु
ष्येवोपार्जेयितमसमर्थनविधिनाकथंचित्तीभामोनिधि
रपित्तस्तत्पतिनिधिः ५६ ॥ एतस्यनेपाजैशस्यतेजोशौ
पतंगःसूर्यपवशालभोयदाकदाचित्पतति तदात्पयमेगी
कृतास्वीकृतापतंगवच्छलभवदापडुदयोयेनेदृशःस्यात्
भस्मीभक्त्येवेत्यर्थः ५६ ॥ यावत्पौरस्त्यवस्थभवउदयह
रिलोमलेखोत्तरीयेसेतृशालेयशैलोचरतिनरपतेस्तावदेत
सकीर्तिः यावत्प्राक्प्रत्यागाशापरिवृष्टनगरारम्भाणस्तेभ
मुद्रावद्दीप्तन्यापताकारुचिरचितशिखाशोणशोभात्रु
भोच ५७ ॥ पौलस्त्यपौरस्त्योपिपतेरावणस्ययदापिपते
ऊवीरस्यचवास्यागृहीभवंत्योचते उभेहरितोदिशोर्दक्षि
णाउत्तराचतयोरोमरेमेविवचउत्तरीयमेवचसेतर्हिमा
दिशुयावद्भवतितावत्तत्पर्यंतमेतस्यकीर्तिश्चतर्हि प्रत्र
सेतोदक्षिणादिशोमरेवात्वेनारोपः हिमानयस्यतत्तर्हि
पुत्ररीयत्वेन चपुनःपूर्वपश्चिमदिशोःपरिवृष्टयोरिंद्रस्य
वरुणस्यचतनगरारम्भाणयस्तेभयोरिवमुद्राविच्छन्निर्ययो
स्तौतथासंधेप्रातःस्मायंच संध्यादयमेवपताकाद्वयंतयो
रुचिभिर्दीप्तिभिरचितशिखायांशिवरायेणशोभाकरुण
दीप्तिर्ययोस्तादृशात्रुभावद्दीउदयास्तमशौशैलोयावदेतस्य
कीर्तिश्चरति ५८ ॥ यद्वावाभिमुखंराणस्यचराणस्यैवादसी
यस्यवाबुद्धावास्वपुरांतरनिपततामुन्मथ्यवाणावलीः
स्त्रिजंवाचनतीभवन्निजभयःस्त्रिजंभवेणाथवापुतातेनह

शुद्धिलोहितमभ्रद्वमावरीणांशिरः ५८ ॥ अदसीयस्येतत्त
 मेधिनोरणस्याभिमुखेकद्वारस्यपरस्यचोतरंविशेषेव
 लावलेबुद्धात्तात्वा निपततांगच्छतोशरपेत्रीरुत्सज्य
 छित्रंशतृणांशिरोनेनराज्ञाभूमौहटाविलोहितमभ्रत
 श्रयवास्वस्यपरस्यचोतरंविशेषबुद्धादसीयस्यचरणस्यपा
 दस्यैवाभिमुखेनिपततांनस्त्रीभवतामतएवपरपेत्रीरुत्स
 तांनिजभयोभरेणातिशयेनवित्रमतएवानतीभवन्नस्त्री
 भवच्छतृणांशिरसोल्लासनेनप्रतापातिशयोवर्णितः ५८
 नत्तणाड्डारेनगुणचदनेनाश्रुतिशिवेसमाकृष्टौदृष्टि
 र्नेवियतिनलद्वेनचभवि न्नाणापश्यत्यस्यकचनविशि
 त्वाःकिंनपतितदिषच्चक्षःसभैरनुमितिर्ममंगोचरयति
 न्नाणदृष्टिरस्यराज्ञोविशिवांस्तृणानिषंगाड्डारणसमये
 नपश्यति आश्रुतिशिवेकार्णयेतावदाकर्षणसमयेपित
 पश्यति एवंलद्वेपिनपश्यति नचभविंकचनलद्वेभि
 त्वाप्रेक्षापिशूमापश्यतिपातालगमनात् किंनइत्यशार्कणा
 मदृश्यतेसिद्धेपिद्विषतोवदसि सभैःशराचातकैतरन्ये
 रनुमितिर्नुमानमसून्वाणंगोचरयतिबोधयति अरिव
 दःस्वसभैःकार्यैःकारणानांशराणांमनुमानेनज्ञानमि
 त्यर्थः ५९ ॥ दमस्त्वुच्चित्रमवेत्यहासिकाजगानदेवी
 कियदयवदसि एकत्रसंकीर्णनिवासभीरुभिर्भणान्त्र
 तांवत्कथमास्यतेगुणैः ५० ॥ हासिकानामोक्तिभिर्हीस
 येतीदासीभेस्माच्चित्तमभिप्रायेतात्वादेवीमवाच अस्मत्प
 स्यकियञ्जरितंवदिष्यसितावद्दहिसमाधत्स्व अत्रैकत्रैस्मि
 न्नैकस्मिन्नयेसंकीर्णनिवासात्परस्परसंसर्दसंकटास्थिते
 भीरुभिर्गुणैःवयंमास्यतेपरस्परविरोधिनोहिकथमस्मिन्ने
 कत्रतिष्ठेतीति निरुद्धारोप्रश्नः ५० ॥ ब्रवीतिदार्ढ्यं हकि
 मप्यसंगतंततोतिनीचयमियत्पुलभते अहोसभसाधु
 रितीरिणःकथान्येषेप्रदेतत्तित्तिपानुगोजनः ५१ ॥ इह

५९

नै.
ष. द्य.
टी.
१५

सभायोदासीकिमप्यसेगतं गुणवर्णनाविच्छेदकं प्रश्न
 ते प्रतिनीचावासेदासीततः प्रश्नेति हेतोरियं प्रगल्भते
 धांष्ट्यं प्रश्नोपाश्रये सभासाधुः प्रश्नकाङ्क्षः यस्यां नीचः
 प्रगल्भते ततः किं साधकत्वम् इतीत्यंकोपेन वदत एतस्याकि
 तिमस्यानुगोजनो मध्यस्थलोको निषेधनिवारयति स्म को
 धादिति शेषः ५१ ॥ अथान्यमुद्दिष्टं नृपं कृपा मयी मुखे ।
 न तद्दिङ्मुखं संमुखेन सा दमस्व सारं वदति स्म देवतायि
 गमिलाक्ष्वदति स्वरश्चिद्यम् ५२ ॥ अथानंतरं गिरां देवता
 सरस्वती कृपा मयी श्लाक्षुः पुत्ररवातद्धत् अतिस्मत्ताका
 मादप्यतिशायिनी श्रीशोभायस्य दृशाम परं नृपमुद्दिष्टं
 तद्दिङ्मुखं संमुखेन मुखेनोवाच ५३ ॥ विलोचने दीवरवा
 सवासितैस्सितैरपंगो गंधगवंदिको वलैः उपामपाकृत्य
 निभाविभालयदित्तिदिते मालयमालये रुदः ५४ ॥
 भेभेभिनिभाकंकोत रा उपामपाकृत्य रुचः कोतेरालये
 स्थानं मालयमलये शैलाप्यं चरं विभूमिं विनिवि
 वास इत्ययतो रक्षतीति दित्तिदिते शृणुते नेत्रे न्यलयो
 निवासेन वासितैः सरभीदितैः सितैर्धवलैरपंगेषु नेत्र
 ग्रोतेषु यगागतागतविधायिनश्च ते वंदिको वला उद्यो
 ताग्राणि ते निर्गतं निभालयनिद्रपय अपिचात्र निभा
 द्याजादितिनत्वनरागादिति निषेधसूचनम् ५५ ॥ इमे
 परित्यज्य परं राक्षसैः स्वमेव भयः शरणं सुधाविशत नवे
 त्रियचातमितः कृतस्मयो न उगीया शैलभुवापिशक्यते
 रणाद्भयः पराजितो रिपुरिमे नृपं परित्यज्य नृपादस्माहि
 मुचीध्वं सुधाव्ययं मेव परं श्रेष्ठं स्वेवेयं शरणमाविशत
 रक्षितारमाश्रयत यदयं नवे त्रिनजानां शैलभुवाहि
 मालयाज्ञातया उगीया भवान्यापि कृतस्मयः सगर्व इतो
 स्माह याज्ञाते रक्षितं न शक्यते अथवेमं परित्यज्य परमं न
 शरणं व्यर्थमाश्रयत अथमेवाश्रयेणीयोर्हदित्यर्थः अथ

धराणाद्भूमोरिभूमिपरित्यज्य परं विचार्य माने स्वे स्वकी ।
 यमेव शरणं गृहं स पाविशत् तदयेन वेत्ति यत्कृताभिमा
 नोज्ज्वलाङ्गीया प्रवेष्टुमशक्यया शैलभवापर्वतश्चम्पापीत
 स्वातन्त्र्यशक्यते ५४ ॥ अनेन राजार्थिषु इभंगीकृतो भवे
 च न धानजरत्नमेडरः तथा विद्मरादिरहरतो गमीयथा
 मगामीतव केलि शैलताम् ५५ ॥ अनेन नृपेणार्थिषु
 याचकेषु इभंगीकृतो नादरणीयश्चाचनीयः कुतः अनेना
 र्थिनस्तथा तर्पिता यथा विद्मरादिकोपिनयाचते त्वर्थः र
 तैर्मेडरोमांसलो भवन्ति दूरादिसुखाहरतो सामीप्ये गमीं
 गमिष्यति यथा तव क्रीडा शैलतां प्राप्स्यति ५५ ॥ तस्य प्र
 त्पत्तिरपि पतिस्तव कमलमानता भंगजातस्त्रायोतः पा
 तचंद्रायितचरणानवश्रेणोरेणोयनेत्रे इमारिभाणवाता
 मतरसलहरीधूरिपानेन पीनं भूलोकस्यैष भर्ता भुजभुज
 गयगंसां यगीने विभर्ति ५६ ॥ तस्मात्तं पराजयक्रिया
 धोमवानां प्राणतानां च वैरिन् प्राणांस्तव कमलशालित्य
 मेव भंगजातं भुमरसमूहस्य व्यायापव व्यायायः कले
 कस्योतः पानेन प्रतिबिंबेन चंद्रवाचरिता चंद्रयिता च
 रणानवपंक्तिरहस्ये दृशपप्रभूलोकस्य भर्ता भोपेणोयनेत्रे
 मृगादिभेमिह माना मरीणां प्राणवाता पवामतरसल
 हरीतस्याधूरिवहुतरं पानेन पीनं भूलोके भुजयोरेव
 भुजगयोर्कंसां यगीने साधुं सां यगीने विभर्ति ५६ ॥
 अध्याहारः सरहराशरचंद्रशेषस्य शेषस्याहेर्भयः प्राण
 समुदितः काययष्टीति कायः उग्रां भोधे मृतिचुलक
 मत्रासनाशाभुप्रायः कायमूहः कुजगतिन जागर्त्यदः की
 र्तिपुरः ५७ ॥ शिवशिरसि यच्चंद्रः कलामात्रं तस्य यः श
 षो वसिष्ठेशः तस्याध्याहारः पूरकः तथा शेषस्याहेः स
 हस्रशीर्षस्य नागस्य भूयोसः सहस्रसंख्याका सुते प्राणाः
 श्रीर्षास्तेषु समचित्ताः यावन्तो हि फणास्तावद्भिरेव उद्धार

ने.
ष. डा.
टी.
१५

कैर्भावाभिमितियोग्यतालभ्योदेहलतानंतिकायः समूहः
यथायोगीकायव्यहसिञ्चासकृदेवबहुदेवांप्रज्ञातिन
यादीरोदेनागस्त्यपानत्रासनाशायेतत्कीर्तिमूररूपेणका
यव्यहःकृतः बहुनिदीरोदनिदृष्टमृनिर्भातः सत्केचुलक
इतित्रासनाशायोपायीधनोस्यकीर्तिमूरः कृतजागतिजागति
सर्वत्रैवदीप्यतेइत्यर्थः ५७ ॥ राज्ञामस्यशानेनकिंकलयतो
हेतिशतञ्जीकृतंलक्ष्यैर्लक्ष्यभिदोदृष्टौवजयतः पश्चानि
पश्चैरलम् कृतं सर्वपरिच्छिदः किमपिनोशक्यं पराधेन
वातत्संख्यापगमंविनास्तिनगतिः काचिद्वैततद्विषाम ५
शतञ्जीगदाभेदमेवशतलोकहंञ्जीहेतिमायकंधारयतो
स्यनृपस्यराज्ञोवैरिन्प्राणशानेनकिंकृतंनकिंचित्कर्तुंश
क्यते लक्ष्यभिदः शरव्यभेदकस्यराज्ञोर्लक्ष्यैर्लक्ष्यसंख्यैः
किंकृतं एवंदृष्टौवपश्चानिश्रलमतिशयेनजयतोस्यरा
ज्ञोपश्चैः पश्चसंख्यैः किंकृतम् वाससंख्येसर्वान्परावैरि
णाच्छिन्नतीति सर्ववैरिभेदकस्यास्यराज्ञोपरेषामर्थेनैवपरा
धसंख्ययाकिमपिकर्तुंनशक्यम् वतवेदेपतस्यद्विषोसं
ख्यात्संग्रामादपयानंविनानकाचिद्वैतिरस्ति बहुवोपरि
मिताश्रयिवैरिणोनेनहन्येते अथवपराधंतावदेवसंख्या
शतः संख्यायाश्रयपगमंविनानकाचिद्वैतिः ५८ ॥ वयस्य
याकृतविदादमस्त्वसः स्मितेवितत्याभिदधेयभारती उतः
परेषामपिपद्यावतीभवन्मुखेनस्वनियोदनत्वर ५९ ॥
अथाभिप्रायवेदिन्याभैस्याः साख्यास्मितेकृत्यासस्त्वतीप्रोक्तं
तत्पद्यात्वम् इतोन्प्रात्यपरेषामन्येषामपिराज्ञानवसुवेन
द्वारास्वात्मनोनिवेदनेत्वरयावतीयत्यरिणाणास्ति एतमेव
किंवर्णयसि अन्यानपिवर्णयेत्यर्थः ५९ ॥ कृताउदेवीवचं
नाधिकारिणीत्वमुत्तरंदासिददासिकांसती इतीरिणास्तत्रप
परिपास्यकास्त्वभर्तरेवभुज्जटिर्न्यवर्तयत् ६० ॥ देवीसर-
स्वतीप्रउत्स्यंवरैववनेराज्ञोवंशकृयनेधिकारिणीकृतास्ति

हेदोसित्वंकासतीकाभवंतीउत्तरंददासीतीत्येवदत्तस्तत्रपा१
 नवरात्रिजस्वामिनोभुज्जटिरेवप्रत्यावर्तयतिस्म ६०॥धरा
 धिराजंनिजगादभारतीतउन्मवेष्टदलितंगसूचितं दमस्व
 सारंप्रतिसारवर्तरेकुलेनशीलेनचराजसूचितं ६१॥सरस्व
 तीतस्मिन्नपेउन्मवेनेष्टदलितेनांगेनसूचितं कुलेनशीलेन
 चरपेषुसारवर्तरेष्टेष्टतरमतयवोचितंवर्णयितंयोग्येधराधि
 राजंभूयतिजगाद ६२॥ ऊतःकृतैवेवरलोकमागतंप्रतिप्र
 तिज्ञानवलोकनायवः श्रुषीयमेतंमिथिलापुरंदरंनिषीय
 दृष्टिषिथिलास्ततेवरम् ६३॥ एवंसाभिलाषमागतंवरलो
 कंप्रतिग्रनवलोकनायादर्शनायऊतःप्रतिज्ञाकृतःवाप्रश्ने
 श्रुपिकृतायामपिप्रतिज्ञयामेनंमिथिलापतिंनिषीयते दृष्टि
 वरंशिथिलास्तु अत्यंतुनर्मापश्यवरंहीनोत्कर्षेष्टप्रकटप
 वकैतवार्यः ६४॥ नपाहिपाहीतियदब्रवींरमुंममोष्टेने
 वमभूदितिक्वथः रणादितावस्यविरोधमूर्धभिर्विदत्यदंतेनि
 जमोष्टमास्यते ६५॥ स्वभावतःकुडानांवीराणांदंतदंष्ट्रोष्टा
 नितत्तणमनेनस्त्रिजानीत्यत्रोत्पद्यते पाहिपाहीतिपकार
 सोष्टुत्वाउच्चारणमोष्टाधीनम् भोमदीयोष्टमंमिथिला
 धिपंतंसगवात्पाहिपाहिरक्षरदेतिदीनंवचनंयत्रावोचः ते
 नैवंमममरणमभूदितिक्वथेवसंग्रामभूमावस्यदैरिणांशिरो
 भिर्निजमोष्टंदंतैर्विदद्यासीयते ६६॥ भुजेपसर्पस्यपिदक्षि
 णेगुणंमहेष्टुणादायपुरःप्रसर्पिणे धनुःपरीरंभमिवास्ससं
 दान्महाहवेदित्सतिवामबाहवे ६७॥ शरेणसहप्रत्यंचमा
 दायदक्षिणेभुजेपसर्पतिश्राकर्वतिसति प्रस्यधनुःमहतिर
 णेपुरस्तात्प्रसर्पिणशीलायवामाय भुजायहर्षादालिंगनमि
 वदातमिच्छति दक्षिणहस्तेनाकुंष्टंमण्डलीभूतधनुःहर्षो
 दिववामबाहुमालिङ्गितमिच्छतीत्युत्प्रेक्षा तथाचात्रशष्टश
 क्रिंदलोधुनिरपियथा दक्षिणेस्वरदार्यंप्रवीणेभुजेभोक्तवि
 भ्रतेगुणंवीतनादिकंष्ट्रीत्वा महतिरणोपलायमानेसमि

नै.
ष. हा
टी.
१६

यथास्वामीपुरः प्रसर्पते कार्यकाले पुरस्ताद्गच्छते वामायणौ
 येकत्वं परत्वाद्वाक्यवाहवे बाधलोदने इत्यस्य बाधरितित्त
 पत्नात् शत्रुप्रतिघातने वीरपुरुषाय यथाज्ञेयं दातुमिच्छते
 ति ६४ ॥ अस्य वीरमाणस्य पावणविधुद्वैराज्यसंज्ञेयशः सर्वो गो
 ज्वलशर्वपर्वतमितश्चीगर्वनिर्वीक्ष्यतः तत्कस्तुप्रतिविंबिते
 किमशरत्पर्जन्यराजिश्चयः पर्यायः किमुडगपसिंफपयशो
 सर्वानुवादः किमु ६५ ॥ पार्वणस्य पूर्णिमासम्बन्धिनो विधोश्च
 इत्यद्वैराज्ये परिपेयित्वे साहचर्ये सज्जमतिथवले तथा सर्वे सं
 गौरवयवैरेव हस्त्यश्वादिसेनोगौरुज्वलः सितपवोद्धतश्चासौ
 शर्वपर्वतः कैलासस्तस्य सितायाः शुक्लाया एव विष्णुजायाः
 त्रियाः कोतेरेव संपन्ने हंकारापहारकं यद्यशो स्थितदृशः
 कंक्षुनां शोखानां प्रतिविंबः किं शारदानां मेघानां पेक्तेः शो
 भायाः पर्यायः किं क्षीराधि क्षीराणां सर्वानुवादः समस्ता
 नां पुनरभिधानं किं ६५ ॥ निस्त्रिंशदुदितारिवाभणचराज
 भास्थि कृतावटस्थानस्याक कर्मोक्तिकोत्करकिरः कैर
 सनायंकरः उनीतसुतरंगसेन्यसमरत्नंगजुरंगक्षणाक्ष
 सामस्तितिष्ठतिपत्रिवयशः क्षोणीजबीजव्रजम् ६६ ॥ नि
 स्त्रिंशो नखद्वेन खण्डितानां वैरिगजसमूहानां ये कपालास्त्यो
 कृताशयः तेषामवटस्थानानि रंध्रस्थानानि तेषु स्थाक
 कावर्तमानाश्च ते मोक्तिकानां सत्कराः पुंजास्त्यक्तिरती
 तीदृशोऽस्य करः पाणिः कैर्न जने सुतरंगसेना समरे त्वं ये
 तज्जालं चलंतश्च ते तरंगाश्च स्यात्तेः क्षणमात्रेण क्षणासुपि
 एासुभूमिषु यशोसीव क्षोणीजास्त्यरवस्तेषां बीजसमूहं
 क्षिपन्त्वमत्रिबोनीतस्तर्कितः सर्वैरेवोऽस्य करैर्दृशो जात
 इत्यर्थः मोक्तिकोत्करकिं रइत्यत्रे गुणं यथाहृकिरः कः ६६
 अर्थित्वं शबहुभवत्फलभरव्याजेन जंजायितः सत्यस्मिन्निति
 दानभाजिकयमप्यास्तोसकल्पदुमः अस्ते निर्वीर्यरत्नसंप
 त्दयो दशः कथं याचकश्चाणीवर्जित इत्यर्थो निविडितवीडसं

रत्नचलः ॥ अस्मिन्नेति शयेन दानभाजिसति शर्थिनां भंशो
 नाप्राप्या बहू भवं च सौफलभरस्तस्य व्याजेन ऊर्जीभूतः सक
 ल्यतरुः कथमप्यास्तातिष्ठत फ्रियानमनेनोत्तर्पणसिद्धेः एव
 मेवतिर्यया व्ययहीना चासौरत्नानीसम्यं तस्या उदयेनोदयोत्प
 न्नतश्चासौरत्नाचलः याचकलोकवर्जनजातेनापयशासति
 विडिता बहली धनाद्रीडा यथेष्टशः कथमास्ते फ्रियानि जगोप
 नस्या संभवात् ६० ॥ सृजामि किं विद्मिदं नृपस्तता विंती गि
 तैः एच्छति तोसावीजने स्मिताय वक्रं यदवक्रयद्वधूस्तदेव वै
 लक्ष्मलक्षितं नृपे ६१ ॥ इदं नृपस्ततो अस्मन् नृपस्य वर्णने
 विद्मं किं सृजामीति ईगितैर्नृपति कोचनादि चेष्टाभिः सवी
 जने तोभैमी एच्छति सति वधू भैमी स्मिताय हासार्थं मुखां यद
 वक्रयति र्थग्या बलयत्न देवतस्मिन्ने वे लक्ष्मि विमलं च सृचि
 तम् ६२ ॥ दृशाय निर्दिष्टपतरे चरंतरे मधस्वरा वल्लभपीच
 रागिरां अन्तपयामास विदर्भजा अतीति जास्य चंद्रस्य रुपाभि
 रुक्तिभिः ६३ ॥ अथानंतरे मधस्वरागिरामपीचरासरस्वती
 दृश्यानिर्दिष्टपदर्शयित्वा स्वमृगस्येव चंद्रस्यामृतपारादृपा
 भिरुक्तिभिर्विदर्भजायाः अतीकणो अन्तपयामास अन्तपमि
 वचकार अन्तगता प्रापोस्मिन्नितियोगा अयाणादां चकार
 आवयामासेत्यर्थः ६४ ॥ सकामरूपाधिपपदहात्वनका
 मरूपाधिक ईदृतेपियः त्वमस्य सा योग्यतमासि वल्लभा सडु
 र्लभाय त्प्रतिमलभापरा ७० ॥ यस्त्वयानेक्षतेपि स पदकामा
 दृपोणाधिकः कामरूपदेशस्याधिपो राजास्ति अपरायस्याः
 प्रतिमलभा सदृशक्रांतिः स एडुर्लभास्ति सा त्वमस्य योग्यत
 मा वल्लभासि अत्रनेक्षते इति स्पष्ट एव कैतवार्थः ७१ ॥ अ
 कर्णधारासुगमं भंतं गतां गतैरं रित्रेण विनास्य वैरिभिः वि
 धाय यावत्तत्र गोभिर्दामहोति मज्जतीर्णः समरे भवार्णवः ७२
 अरित्रेण कवचेन विना न कशौचक्रांशो धारयति अकर्णधा
 राः अजशाल्यधारिणः चंतं प्रासुगाः शरास्तैः संभृतं परितो व्या

नै.
 घ. डा.
 टी.
 १०३

समेगंयेषांतेषांभावंगतैःयावन्निश्चयेनतरणोः सूर्यसामि
 दंविधायसमरेसंमुखमरणत्सूर्यस्यमाएलेभिन्ना भवःसं
 सारएवाणिवःअहोश्राचुर्येनिमज्य प्राणांस्त्यक्तानीर्णामृतिं
 प्रामादित्यर्थः निमज्यसमुद्रेतरणंवास्यासूर्यकारि तथाचरि
 त्रेणकीर्तिपातनसेनेननौतारणोपकरणेनविनाप्रकारेणथारा
 णिनाविकहीनानि अतएवाशुगसंभृतानिचार्यंवासानिचं
 चलीभूतानिश्रंगानिमहिषाशुतयानौकानाविकाटविका
 अपि अंतर्भूतंतथात्यसुसेनोगानोचतुष्टयमितिनीतिशास
 दर्शनादेगानिनौकायेषांतेषांभावंगताः अतएवतरणोनौका
 योभेदेकृत्वातिमज्यसमुद्रस्तीर्यतेइत्याचुर्यम् ३१ ॥ यदस्य
 भूलोकभुजोभुजोऽसमिस्तपत्रुस्वक्रियतेरिवेशमनि प्रपान
 तत्रारिवधस्तपस्विनीददातनेत्रोत्पलवासिभिर्जलैः ३२ ॥
 अस्यभूलोकरक्षिणःभुजप्रतापैस्तपत्रुरेवान्यत्रुषुपि श्रीष
 एवक्रियतेयत् तत्रश्रीषेतपस्विनीवराकीतपश्चारिणीवा
 शत्रुस्त्रीनेत्रोत्पलेषुवासःस्थितिःसौरभंचविद्यतेयेषांतेःप्रप
 पातीयशालोकयेनददात अन्येपिप्राणभिलाषिस्तपस्वि
 नःपुष्पाधिवासिनःप्रपोकारयति ३२ ॥ एतद्वत्तासिचात
 स्ववदसृगसहृदंशसाईन्धनैतद्वोरुहामप्रतापज्वलदनल
 मिलहूमभूमधमाय एतद्विरेजेत्रयात्रासमसमरभरंपश्य
 तःकस्यनासीदेतन्नासीरवाजिब्रजावुराजोरजिराजिस्थ
 लोषु ३३ ॥ एतस्यराज्ञोनासीनेसेनामुखेवाजिब्रजस्यांस
 समूहस्यावुरेभ्योजाताचासौरजसोरजिः एतस्यदिरेजेत्रादि
 गजयकारिणीचासौरयात्रातस्याममममममममममममममम
 ति मयंपश्यतःकस्यजनस्यएते दत्तैःखड्गाद्यातैःसर्वस्त्री
 णिांतानोशत्रूणांवांशःऊल्पान्येवचेणउद्वृत्तास्तेएव साईंध
 नेवक्रतयेहीपनेचनेकाष्टं च यस्येदृशस्यासौएतस्यभुज
 योरुद्धःप्रतापएव ज्वलन्वह्निस्तत्रमिलन्योधमुःतस्यभू
 म्नीवाऊल्पस्यभमायनासीत अथितसर्वस्यनेयसेनास्य

विरजारेण पंक्तिः किंतु एतत्प्रतापा मेधमशित्वा समूह इति
 सर्वेषां समरेभ्योतिरभूदित्यर्थः ७३ ॥ क्षीरोदन्वदयो प्रमथ्यम
 थितादेशे स्वैरनिर्मिते स्वाक्रमे सृजतस्तदस्य यशसः क्षीरोद
 सिंहासनं केषां नाजनिवाजने रजगतामेतत्कवित्वा मृतः
 स्रोतः प्रोतपिपासु कर्णकलशो भाजाभिषेकोत्सवः ७४
 सुरैर्देवैः क्षीरसमुद्रपथसो प्रमथ्यामृतमयने कृत्वा मथिता
 देशे तत्र समुद्रस्थितायिते पादोच्चो बुनिर्जलमिति मथित
 स्थानिर्जलस्य दध्नादेशे कृते निर्जलदीपिता प्रापिते सति तदी
 दृशा क्षीरसमुद्रमेव सिंहासनं स्वाक्रमे निजस्थानाहं ऊर्वत
 एतन्नृपसंबन्धिनो यशसः एतत्कवित्वमस्य नृपस्य प्रशस्ति
 वर्णनमेवा मृतप्रवाहलेन प्रोतौ भरितौ पिपासु प्रोतमेव पा
 ने कर्तुमिच्छन्तौ कणावेव कलशौ च दौते भजतीतीदृशेन
 केषां न जगतो जनेनाभिषेकोत्सवोजनिर्जनितः क्षीरोदसिं
 हासनाद्भ्यस्तदृशसपवचक्रवर्तिनः एतत्प्रशस्तिकाव्या
 मृतभरितैः कर्णैरेव कलशैः त्रिजंजनेनाभिषेकः कृत इति
 वाक्यार्थः जलस्योपरि नितरां द्रवत्वेनोपवेशना संभवान्
 च नोभावेनोपवेशनयोग्यतां सूचयितुं मथितादेशे तुक्तमि
 तिनरहरिः ७४ ॥ समितियतिनिपाता कर्णानडागदीर्णा प्र
 तिरूपति मृगादी लक्ष्यदाः शिलासु रचितलिपिरिवोर
 स्ताडनव्यस्तहस्तप्रवरनखरदं कैरस्य कीर्तिप्रशस्तिः ७५ ॥
 शोभते मरणाश्रवणात्कालमस्फटितानि वैरितारी लक्षा
 णां वक्षोऽस्येव शिलास्तासु शोकाडरसांताडनसमये व्यस्ताय
 दतत्र विकीर्णं हस्तानोपवराश्रितितीक्ष्णानखरासैरेव
 दं कैः पाषाणभेदेनैरस्य नृपस्य कीर्तिप्रशस्तिः कीर्तिव्या
 पको यत्कविशेषो रचितलिपिलिखित इवास्ति ७५ ॥ विधा
 यतां बलपुटी करं करं वभाणतां हलकरं कवाहिणी दम
 स्वसर्भं वमवेत्यभारती नयवियावक्रपरिप्रमंशमम् ७६ ॥

नै.
ष. द्य.
दी.
२०६

भेष्याग्रिभप्रायंप्रासाज्जातातोल्लसेपुटधारिणीदासीतां हल
पुटीतां हलपलववीटिकां करमध्यगतां कृत्वा सरस्वतीमवा
चत अनया वीटिकया मखस्यावेदं प्रामयजोषमास्तामिति
भावः ७५ ॥ समन्मावीकृत्य वभारभारतीरतीशकल्येन्यन्
पेतिजं भुजम् ततस्तसहालपृष्ठद्विलोचनां शशंसं सज्जन
रंजनीजनीम् ७७ ॥ स्वरस्वतीकामतल्येन्यसिन्नपेतिजं भुजे
समन्मावीकृत्य दर्शनाभिनयीकृतधारयामास ततो नंतरं
वस्तुमगाथावदृशं सभाजनानुरंजनीजनीपतिवयं भैसीम्
वाच ७७ ॥ अयंगुणोच्चैरनुरज्युक्तलोभवन्मवा लोकनमो
क्तलोचनः स्पृशंतद्रूपामृतवापिनन्वसेतवापिदृक्कारतरं
गभंगयः ७८ ॥ गुणोच्चैत्रयविनयादिभिरनुरज्यन्वशीभव
न्नुक्तलोनामदेशोयस्य सोयं राजाभवत्यामुवाव लोकनायसो
क्तमक्तापतेलोचनेयस्येहशोस्ति भोलावणामृतपुष्करि
णिभेमितवापि दृशोस्ताराश्रत्पुञ्जलास्तरंगभंगयः लोलव
लनानिननुनिश्चयेनामृस्पृशंत कैतवेतनवितर्कं प्रमुन
स्पृशत्विति ७८ ॥ अनेन सर्वार्थिकृतार्थताकृताहृतार्थिनोर
कामगवीसरडुमो मियः पयः सेचनपलवप्राने प्रदायदान
व्यसनं समासुतः ७९ ॥ सर्वेषामर्थिनो कृतार्थतां धनैस्त्रिमं
ऊर्वतानेन गजाहृताश्रयिनो येभ्य ईदृशो कृतावप्राप्तया च
कौकतौ कामपेनः कल्पवृक्षस्यान्योन्यं दीरसेवनं पलवसो
जनं च प्रकर्षणादत्त्वा दानस्य व्यसनं समाधयतः कामपेनः
कल्पवृक्षे पयसा सिंचति कल्पडुमः कामपेनं पलवान्भोजयति
नृपः करभ्यामुदतोलयन्निजेनृपात्तयं यान्यरतः पदद्वये तदी
यवृद्धा ऊरुविन्दश्चिन्मभिः स्फुटयेतत्करपादरंजना ८० ॥
अयं नृपो निजपदद्वये प्राणामायपततो यान् नृपाकरभ्यामुत्स्य
पयामास तेषां नृपाणां संबंधिभिर्मकटपद्मरागकिरणैः कृ
तादयमेतस्य नृपस्य करयोः पादयोश्चुरंजनाशोणीकरणं
किं स्वभावतोऽस्य नहस्तपादशोणिमा किंतु चरणपतितवै
रिन्मूर्ध्नि स्मिन्निष्कतिस्पर्शकृद्देय्यः ८० ॥ यत्कस्यामपि

भानुमात्रकजभिस्त्योमानमालम्बतेजातेयहनकानतैकश
 राणाप्राप्तेनदावाभिना एषेतदुजतेजसाविजितयोर्थावर्त
 योरीचितीथित्तवाडयममसित्विधिभियायेनप्रविष्टुनः॥
 यद्विःकस्योचित्कजभिस्त्यैर्यनाश्रयतेप्रत्यहंभमयेवयत्
 तथादावाभिनानिविडस्यवनस्यकेवलंशरणप्राप्तेनयजातं
 तं यावदवधारणेएतस्यभुजप्रतापेनजितयोःसूर्यस्यदावाग्ने
 श्चैषांगेचितीयोग्यतैव भीतोहिकार्दिशीकोभवतिकापि।
 एषोस्थानेलीयतेच बलवंतमन्यंकंचित्त्वपक्षमाश्रयति
 वातंवाटवाभिंधिगस्त येनैतत्प्रतापभयेनद्विषप्रतिपक्षेजले
 पुनःप्रविष्टम् ८१ ॥ अस्योवीभर्तुःप्रसूमरचसुसिंफरभ
 यैरवैमिश्रालयेवमय्यभिरमुष्णायसमये नकंपेतामंतः
 प्रतिभटनपास्त्रायतनतद्वधुवक्रांभोजंभवतुनशतेषांऊ
 दिवसः ॥ अस्यभुभर्तुश्चलत्सेनागजसंभूतेर्वमय्यभिःकर
 शीकरैरवशपायस्यतुहिनस्यसमयेहेमंतेशालयेसतिप्र
 तिभटनपास्त्रायतुग्रंतमेनसिनकंपेताम् काकाकस्येता
 मेवतद्वधुनांमुखपेचंनस्त्रायत अपितुज्ञानमेवभवतुसस
 मयस्तेषांऊदिवसःऊत्सितोनिंयोदिवसएवऊदिवसमेवच्छ
 त्रैर्दिनाख्यदिवसेनभवत भवेदेवहेमंतसमयोचितमिदमि
 त्पर्यः ८२ ॥ आत्मन्यस्यसमुच्चितीकृतगुणास्याहोचितामौ
 चितीयज्ञात्रांतरवजनादजनयद्जानिरेषद्विषाम भूयोहं
 क्रियतेस्मयेनचहृदास्केदोनयश्चानमत्तन्मर्माणदलंदलं
 समिदलंकर्मीणवाणव्रजः ८३ ॥ येनहृदाहृदयेनभूयोव
 ज्जतरमहंक्रियते स्मगर्वःक्रियतेस्म यश्चस्केदोननमति
 स्पष्टभूजानिभूतिःसमितिशेण अलमतिशयेनकर्मणे
 प्रभवन्नलंकर्मीणः अतिशयेनकर्मसमूहोवाणसमूहोय
 स्पृष्टशःसन् द्विषामन्वावयवात्यरित्यज्यतयोहृत्स्केदयो
 र्मर्माणदलंदलंवाणंयदजन्यपशुकार तदस्यनृपस्यात्म
 निस्त्वस्मिन्समुच्चितीकृतगुणस्यगुणानां संचयसंग्रहंऊर्व

नै.
ष. डा.
ही
१०५

तः प्रतिशयासुर्योणोचिती योग्यतायेहिग्रहंकारं करोति ।
यच्चननमतितयोरेवस्वाएतंयक्तमित्यर्थः अलंकर्मोणोत्पत्त्या
षडक्षोणसितं गित्वादिनातः ॥ ८३ ॥ हरेगोभरणोरेहकतिभू
तां जैत्रांगकारेचरत्येतद्वोर्यशसिप्रयाति कुमदं विभ्रजनिज्ञानि
शि धम्मिल्येतवमलिकासुमनसामालंभियालीयतेपीयूष
सर्वकैतवाहृतदरः शीतकृतिः स्थिति ८४ ॥ चैत्यगुणोरेहं
कारिणोपदार्थानां जैत्रेजिस्मोप्रंककारिणिप्रतिमलेभूतेचैत
स्यदोषोभुजयोर्द्यशसिहरेचरतिप्रसरतिमति विधुत्रस्य
दिवज्जमुदंरात्रोनिज्ञानयाति मलिकापुष्पाणामालंभ्यतव
केशिपाशेलीयतेनहिंनस्तिष्ठति धृतभयचंद्रः पीयूषस्यसर्व
णव्याजेनस्विच्छतिस्वेदवान्भवतिप्रतीयमानोत्प्रेक्षा ८५ ॥
एतद्वंथगजस्तृष्ठांभसिभृशंकण्ठात्तमज्जत्रतः फेणैः पाण्डुरि
तः स्वदिक्कारिजयक्रीडायशःस्पर्धिभिः दंतदंढजलानुविं
वनचतदंतःकरांभोवमीव्याजादभसुबलभेनीवरहेनिर्वा
हयत्तं बुधेः ८५ ॥ एतस्यगंधगजोमन्त्रद्विपः तृष्ठापिपासा
वाभृशंजलेकंदप्रयंतंमज्जंतीतनुर्यस्येदृशः स्वेनदिग्गजज
यलीलायशसास्पर्धिभिस्तृलैः फेनैः पाण्डुरीकृतः दंतदं
यस्यजलेप्रतिविंबनेनचत्वारोदंतायस्येदृशः तयाकरांभो
वमीकरशीकरं वमन् व्याजात्कैतवात्समुद्रस्याभसुबल
भेनैरावणोतविहरेवियोगंश्रयाद्विरहजनितं संतापं निर्वोप
यति शमयतिपेरावणस्येतद्रूपत्वात् ८५ ॥ श्रयेतउर्वी
पतिवणीनाडुतंन्यमीलदासादयितं हृदीवसा मधुसूता
नैषधनामजापिनीस्फुटीभवद्भानपुरः स्फुरन्नला ८६ ॥
अथानंतरंमधुनोमाधुर्यस्यसर्वपरस्यदेवमधुकमालास
याहेतुनोपकरणेनवानैषधानामजापि नीललनामसदृशं
किमपिमधुरंनस्तीतिमनसाचिंतयंतीनलनामेवश्रीराम
नामवडपांशुजयंतीच अतएवस्फुटीभवन्मृत्तलीभवेध्या
नेवनिरेतरचित्तानुसंधानेनउत्प्रेक्षितः स्फुटंभासमानोनलो

यस्याः सहशीभूताद्दुष्टतडुवीपतिवर्णनाद्भुतसमासादयित
 मिवपरमार्थतस्तुनास्तादयितं न्यमीलद्वाद्येभ्योविरताभूत्
 इवशाहेनसंभावनावाचकेननलध्यानेनेवनिमेलनेनत्येतद्वर्ण
 नाद्भुतरसेनेतिधनितम् ८८ ॥ प्रशंसितं संसृपांतरंजितंजया
 श्रियंतंजगदीश्वरंजितम् गिरःप्रतस्तारपरवदेवतादिनांतसं
 ध्यासमयस्यदेवतां ८९ ॥ संसृपांतं सभाप्रदेशंरंजयतीतीह
 शंताच्छीलेचिनिण श्रियाकांत्याजितंउच्चावतारंहरिंजयंतंज
 गदीश्वरंभूमीश्वरीवर्णयितं सायंसंध्यायादेवतासरस्वतीपुरा
 वत्प्राग्वदेवगिरोविस्तारयामास ९० ॥ तथापिऊर्यारुचिरेचि
 रेष्मितायथोत्सुकःसंप्रतिसंप्रतीच्छति श्रृंगारंगस्थललास्य
 लेपटाःकटाक्षधारास्तवकीकटाधिपः ९१ ॥ भोरुचिरेसुन्दरि
 भेमित्वंकटाक्षाणोपरंपरास्तथापिऊर्याःप्रेरय यथोत्कंदितो
 यंकीकटानोराराजाचिरेष्मिताः चिरकालमासुमिष्टाः श्रृंगो
 नेत्रांतएवरंगस्थलेनृत्तस्यानंतत्रलास्येनर्तनेलेपटाप्रतिशये
 नलगाः कटाक्षधाराःसस्यतीक्ष्णीप्रतिगृह्णाति ९२ ॥
 इदंयशंसिद्धिषतःसुधारुचःकिमेकमेतंद्दिषतःकिमाननम्
 यशोभिरस्याखिललोकधाविभिर्विभीषिताधावतितामसीमसी
 श्रविलेलोकेधावद्भिःक्षालयद्भिश्चलद्भिश्च धावगतिश्रद्धोः
 प्रस्यराजोयशोभिस्यासितातामसीचासौमसीकजलइवःक्वा
 पिस्यात्तमशक्ता इदंयशंसिप्रसन्नपस्यकीर्तीर्द्धिषतःस्पर्धमान
 स्याच्चंद्रस्यंकमत्संगंलोच्छनतयाकिंधावतिगच्छति तथेतद्देवि
 णामुखंकिंगच्छतीतत्येत्ता यथाव्यामलोकेनराजाजिसुनाशत्रु
 दिशात्रिष्कासितस्रस्तः तदविषयेकापितद्देविदेशेतिष्ठति त
 द्यमालिन्यमप्येतद्यशसासर्वतोनिष्कासितं यशःप्रतिस्पर्धिन
 चंद्रस्यंकेतस्योतथेतस्यैरिमुखेचेत्यर्थः अत्रद्विरूपकोशान्
 सारादनप्राप्तसिद्धयेससीतिद्वंद्वसकारतः ९५ ॥ इदंनृपप्रार्थि
 भिरुज्जितोयिभिर्मणिप्ररोहेणविबुद्धिरोहणः कियद्दिनैरंब
 रमादिदिष्यतेसुधासुनिविष्टसुसुधभूधरम् ९६ ॥ इदंनृपप्रार्थय

नै.
ष. हा.
टी.
२१.

मानैरर्षिभिर्वाचकैरुज्जितः कृतकृत्यात्वात्प्रकृतो प्रार्थितः प्रतप
वमणीनां प्ररोहेण प्रत्यहं मुञ्जं मनेन विवृज्य विशोषतो वृद्धिप्राप्य
रोहणशैलः कतिपयैः स्वल्पैरेव दिनैराकाशं छादयिष्यति प्रतो
मुधा व्यर्थमेव मुनिरगस्त्यो विधाचलेरुध ५० ॥ भूषाकस्य य
शंसि विक्रमभरणो पार्जितानि क्रमादेतस्य स्तुमहे महे भरदत्त
स्य धीनि कैरक्षरैः लिपद्भिः कृतकं कृतोपिरंजतं राज्ञो यशः पारतै
रस्य स्वर्णगिरिः प्रतापतपनैः स्वर्णो पुनर्निर्मितः ५१ ॥ एतस्य भू
मीदस्य पराक्रमातिशयेन क्रमाजितानि मत्तगजदशनतुल्या
निवशांसि कैरक्षरैर्वर्णयामः वर्णयितुमशक्यत्वात् इतरेषां
नृपाणां यशोभिरेव पारतैः कृतकं कृत्रिमं रजतं कृतोपि कृत
कशैल एतस्य प्रतापिभिः पुनः स्वर्णमेव कृतः प्रवृत्तकृतकं क
तोपिरंजतं स्वर्णो पुनर्निर्मित इत्यत्र प्रकृतेर्विकृते वापि यत्रो
क्तिः स्याद्बुधोरपि वाचकः प्रकृते संख्या गृह्णानि विकृते न तत्र
इत्यत्र संख्या गृह्णानि लक्षणत्वाद्वाचकः प्रकृतेरेव लिङ्ग
मपि गृह्णानि यथा वीरानि कटोभूतानीति विवेचितत्वात् क
तनिर्मितशब्दो क्रियावाचको प्रकृतिभूतस्य शैलस्य लिङ्गं गृ
ह्णीतः न विकृत्योरंजतस्वर्णयोः ५१ ॥ यद्भर्तुः कुरुते भिषे
ण नमयं शक्रो भवः साधुर्वेदिग्दं हेरिवभस्सभिर्मयवतासृष्टैः
कृतोद्भूतना शोभोर्मा किल संधिवेलनटने भाजि व्रतं द्वागिति
दोणी नृत्यति मूर्तिरष्टवपुषोऽसृष्टासृष्टिसंख्यापि यथा ५२ ॥ अथ
भवः शक्रो नृपो यद्भर्तुः स्या भवो भर्तुर्नृपस्य भिषेण नमंसेनया
भिगमनं करोति तस्योभा मुत्पातलक्षणानि प्रसमये दिग्दाहो
रेण वर्षणं रुधिरवृष्टिभूकस्य पुजायते तत्रेयमत्येताधुवं संभा
वना योऽसृष्टासृष्टिरेवानुरक्तत्वात्संख्यातस्यापि याज्ञानेन संधि
वेलनटनं संधिवेलायां भुवं संधिवेला कृतनटने भ्यो गतिप्र
णि संधिवेले च तत्र नटनं नर्तनं तद्देवव्रतमवश्यं कर्तव्यत्वात्मा
भाजि भंभं माभूत् कर्मकर्तुरिति च इति हेतुना द्योतिरिति जला
दीनि वसंधियस्य तस्य शिवस्य सूरिः सा दोणी दिग्दाहा एव दिशा

तद्वर्तिपदार्थानोदाहाज्वलनानितैः कृता मद्यवतासृष्टैरु
न्यादितैर्भस्मभिः कृतोहलनाभंगा किलनिश्चयेडाक्यां च
नृत्यति ५२ ॥ प्रागेतद्वपुःसुखेडुसृजतः सष्टःशमप्रित्विवा
कोशःशोषमगाधगाधजगतीशिलेप्यनल्यायितः निःशो
षघातिमण्डलावयवशादीषलभैरेषवाशेषः कोशमयः
किमंयतमसस्तोमस्ततोमिर्मितः ५३ ॥ अगाधेशमितेजग
त्याभुवःशिलेनिर्माणाकलायामपिश्रुतनृत्ययितः परिपूर्ति
मप्राप्तःसष्टर्विधैःसमस्तोदीप्तीनोकोशोनिधिःप्राक्पूर्वमा
सुखेडुसृजतःशरीरेसृजतःशोषेक्षयसमाप्तिम
गमत् नतःसकलदीप्तिसमूहवयवशादापुनरीषलभैरु
क्ष्मप्राप्तेरंयतमसस्तोमैर्गोप्यकारसमूहेरेषकेशमयः श
षोभागःकिंनिर्मितः ५४ ॥ तत्रहिजैत्रयात्रोद्धरतरगात्ररा
श्रेष्ठैरेयकारंनिर्वाणारिप्रतानलजसिवसृजतेष्वराजारजो
भिः भूगोलच्छायाया मययणितविडुर्नयकायोभियाश्चदे
तत्कीर्तिप्रतानैर्विधभिर्विदुषोराद्राहयमानः ५५ ॥ ता
सांतासांदिशांजेत्वोजिस्त्वश्चतायात्रास्तसूक्ष्मणोत्तरगाणा
त्रराशोत्थापितैर्देवाभिरेषराजानिर्वाणः शमितश्चासौवेरि
प्रतापाग्निनस्माज्जातमिवांधकारंसृजति बहुभिमिलितैश्च
दैरिवैतस्यकीर्तीनांप्रतानैर्कंदैकदार्ढ्यमाहूयमानोराहुः ५
गोलच्छायामेवमायातन्मयोगाणितविड्विगीणकैरुत्तरेयुच्यः
काभ्योयस्येतादृशोभूज्येन एतत्कीर्तिप्रतानद्वैर्बहुभिश्च
दैर्योद्धमशक्तोभीत्याभूगोलच्छायायाहपोजातइत्यर्थः
शस्त्रेदामोदरीयामियमुदरदरीयावलंभ्यत्रिलोकीसंमातं
शक्तिमंतिप्रियमभरवशादत्रनैतद्यशांसि तामेतांहरयि
त्वांनिरगुरिवमधधंसिनःपाण्डुपद्मच्छमापन्नानितानिदि
पदशानसनाभीनिनाभीपथेन ५५ ॥ यात्रिलोकीदामोदरसं
बंधनीमुदरमेवदरीमाश्रित्यास्तेयुद्धदंदाभ्यावधत्ते तत्र
कियत्सातीत्यर्थोत्सवत्परीक्षाणेत्यर्थः प्रथेदृश्यास्तत्परी

नै.
ष. डा.
टी.
२११

माणायां त्रिलोक्यां संमातमेतस्य यथासि प्रथितो वाङ्मयस्य
भरवशादतिशयादेतोर्नशक्तिर्मेतिशक्तिहीनानि गजदंतत
ल्यानितामेतां त्रिजगदाश्रितो मधुरिपोरुदरदरीहरयित्वा ना
भीमार्गेण पाण्डुकमलव्याजशानानिरगुनिर्यक्रिव नैतद्वि
सोर्नाभोकमलं किंचित्तस्य यथास्यैव त्रिजगद्यामानि श्रीवि
संभरस्योदरदरीहरयित्वा नाभीमार्गेण वहिर्निर्गतानीत्यु
त्प्रेक्षा ४५ ॥ अस्यासिर्भजगः स्वकोशसुधिराकृष्टः स्फुरत्कसि
माकस्योन्मीलदराललीलवलनसेषां भियेधुभुजाम् संप्रामे
षुनिजोगुलीमयमहासिद्धोषधीवीरुपः सर्वभूविनिवेशजोगु
लिकतायैर्नामनालेविता ४६ ॥ अस्पन्दपस्यासिः खड्गः भजगः
पाणिगतपवसर्पः स्वकोशविलमेव विलेत समादाकृष्टः तया ल
सत्कार्म्यः पर्वकस्येतेन्मीलत्प्राडुर्भवदराललीलेवक्रलीला
कतेवलनयस्येदृशः सन् तेषां राज्ञां भयाय भवति येनैर्पैर्नाम
निश्चयेन निजोगुलीमया स्वकीयांगुलि रूपा वासो महतीसि
द्धोषधिलता तस्याः पर्वग्रंथग्रंथवेकृत्वा जोगुलिकताविष
वैद्यतानालेविता सुखेस्वांगुलिन्या सोहि स्वापराधकथनसू
चनाहैत्याख्यापको जीवयति वीराणां दीनहजननिषेधात् ४७
यः एहं क्रीधदरीयत्यरिभटश्रीशुयोवक्रतामस्मिन्नेव विभर्ति
यश्च किरति करंधनिनिहुरः दोषंतस्य तथाविधस्य भजताश्चा
पस्पष्टं गुणं विख्यातः स्फुटमेकपक्षनृपतिः सीमागुणग्राहि
णाम् ४८ ॥ यश्चापोरणेश उवीरपंक्तिषु एहं पश्चाद्गोदर्शय
ति यश्चापोसिंघत्तरिन्त्येव वक्रतंधने यश्च निहुरः कहेना
कर्षणीयः करंधानंदो कारं किरति तस्य तथाविधस्य सुखो
क्तगुणवतः दोषं बाहुं भजतश्चापस्पष्टं गुणं ज्योत्स्नं पक्ष
पको गुणग्राहिणं प्रत्येवाकर्षिणं वीराणो सीमापराकाष्ठं
सीत्यर्थः अयं श्लेषणयश्चापः द्युपसंतवने संतववादी प्रेष्यः
रणेषु वीरपंक्तिषु एहं दर्शयति वैमल्येदत्ते अस्मिंस्वामि
त्येव कौटिल्यधने यः कटिनहृदयः करं प्रत्युत्तरं ददति त

याविधस्यतस्यचापस्यगुणंवापस्यादिकंयुक्तं जानतुगुणं
निजदत्तांभूतिवाटुक्तप्रत्यादत्तगुणग्राहिणोगुणज्ञानासी
मास्ति ५७॥ अस्यारिप्रकरःशरच्चतुष्टयसंख्येयतंतावुभौसी
कारेनचसंमुखंरचयतःकस्यचनप्राप्तः तद्यत्तंनपुन
निवृत्तिरुभयोर्जागर्तियन्मुक्तयोरेकस्तत्रभिनन्निमित्तमपर
श्चामित्रमित्युक्तम् ५८॥ अस्याराजःशत्रुसमूहःशरच्चोभौ
रणसंमुखेपतंतौसीत्कारेवेदनास्तृचकंशस्त्रंलक्ष्याप्राप्ति बोध
कंवाशस्त्रंनजुरुतःकस्यचनप्राप्तः त्रिःशस्त्रानिष्कस्यस्त्रलि
तःशरःदृष्ट्वातीलक्ष्यभेदीचभयनीतिधनःशास्त्रंमुक्तयोः
वीरधर्मान्मुक्तिं प्राप्तस्यगुणात् अतस्यवोभयोरिषुगणस्य
शरस्यचनपुननिवृत्तिः पुनर्जन्मांतरंचप्रत्यागमनंयत्रजा
गर्ति तद्यत्तंसंमुखितमेवद्वयोःसमानधर्मत्वात् तत्रतयो
र्मध्येएकःशत्रुगणोमित्रंसूर्यभिनन्नि अभिहतस्यवीरस्य
सूर्यभेदप्रसिद्धेःअत्यःशरःअमित्रंशत्रुभिनन्नीत्यासूर्यंमस
मानधर्मयोरपि शत्रुगणशरयोर्मित्रामित्रभेदनक्रिययोः
विरोधादासूर्यमित्यर्थः ५९॥ धूलीभिर्दिवसेधयन्धिरयत्रा
शःत्रुगणारेवैर्वीतंसंयतिखंजयेजवजयेःस्तोत्रंगुणैर्मैक
यन् धर्मा राधनसन्निकृजगताराजामुनाधिष्ठितःसोऽर्क
लमिषादिगायतिपदास्यष्टंरंगोपिगाम् ५५॥ अत्राणाधु॥
लिभिःत्रुगोत्यासितैरेणभिर्दिवसेधयन् ग्रंथदृष्ट्वापसंहारेस्य
गयन्त्रुगणारेवैर्दिशोवधिरयन् शस्त्रांतराग्राहिणःऊर्वन्
त्रुगणोजवस्यवेगस्यजयेरुत्कषेर्वीतंखंजयंगतिवेगस्यनज
र्वन् संयतिसंग्रामइतिसर्वत्रसंबंधतःगुणैरेवमादिभिर्गुणैः
कृत्यस्तोत्रंस्वस्तिकारंमूकयन्वक्तुमसमर्थोऊर्वन् धर्मा रा
धनेसन्निकृजं प्रयोजितंजगद्येनेदृशोनामुनाराजाश्रितस्तुरंगो
पिसोऽर्कानिरेतराणांमुत्कालानामुत्कृष्टगमनानांवाजेन
गोभवमेवधेनुंचरणेनस्यष्टंविगायतिचृणां करोति गौःपदा
नस्यष्टयेतिधर्ममनतिहतीत्यर्थः ५५॥ एतेनोक्तंकारणं

नै.
ष. द्वा.
टी.
२॥

प्रतिस्वभटनटारं धनाद्युद्धतानां कष्टं दृष्ट्वैव नासीद्विसमर
मालोकिलोकास्पदेषु प्रचैरस्त्रैरवेगैः कृताञ्जलिं मन्त्र
वित्तघमानत्मा एष्टोति हृदयं करणराण्युराण्यधारां यकारा
त् १०॥ समरसस्य संग्रामे वीरस्य लोकिनश्च ते लोकाः तेषा
मास्पदस्यानधतायामपि भुवि एतौ नोक्तकण्ठश्चित्रग्रीवाश्च
ते वैरिवीरः शङ्खानां कवचपवनदास्तैराख्यानां नाद्याद्धतानां
कष्टं दृष्ट्वैव नासीत् कोपि दृष्ट्वा नाधत् प्रवहेत्तु माह प्रचैरवेगैः
मन्दस्वच्छन्दयोः स्त्रैरमित्यमरात् प्रमदवेगैरसै कृता चासौ उ
राणाञ्जलिं देपणोत्तेपणपरस्य राभासः तयोर्मन्त्रशीघ्रं वि
त्तघमानं तद्विरुसं पेषणोत्तेपणमानं च तद्भूषणं तस्मात्तु त्रिष्टुती
चासौ राण्यफरायां संग्रामाय भागे रेण्यधाराञ्जलिं पंक्तिरेवां यका
रस्तस्मात् १०॥ उन्मीललीलनीलोत्पलदलदलनामोदमे
दस्त्रिहरकोडक्रीडङ्गिजालीगरुडदितमरुत्फालवाचालवी
चिः पतेनाखानिशाखानिवहनवहरित्यर्णसृणुमालीव्या
लीढोपांतशांतव्यथपथिकदृशांदत्तरागस्तभागः १॥ उन्मी
ललीलानां विलसद्विलासानां नीलोत्पलदलानां दलने विक्रा
से श्रामोदेन सौरभेण मेदस्वी परिषुष्टासौ निभेरच्चासौ मस्त
तस्य फालेन चालनेन वाचालाः शाकायमानः १॥ प्रवाहः त
स्य क्रीडे मध्ये क्रीडंत्याः पक्षिणां पंक्तैर्गरुड्यः पक्षेभ्यस्तद्गतश्चासौ
वीचयो यस्य सः एवं शाखानां निवहेषु नवान्नतनाहरितो नी
लाश्च ते पणोत्तेः पणोत्ते चासौ दुमाणो पंक्तिस्तथा व्यासाश्च ते उ
पांतस्तेषु व्यपगतमार्गावेदाश्च ते पांथास्तद्गुरोरदत्तोरगोभि
लाघोयेनेदृशस्तडाकोनेनाखानिखातः श्लेषादौ उरयोरेव
दत्तरागस्तरागदस्य नृप्रासः १०॥ वृद्धोवांथिरसौ तरंगवलि
भेविभृद्वुः पाण्डुरं हंसालीपलितेन यष्टिकलितस्तावद्वयो
र्धं हि सा विभृच्चंद्रिकया चकं विकचया योग्यस्फुरत्संगतस्या
ने स्नानविधाय धार्मिकशिरोनत्यापिनित्याहृतः २॥ तरंगा
पवने वल्लयस्त्वर्गमयो विद्यते यस्य स्येह सेवलेरस्त्यर्थमः पदं हंसपं

तैवेव पलितेनजरसापाण्डुरं वपुर्विभक्तं तथा यष्टिभिः कोयष्टि
 संसैः पद्मिभिः कलितः तावान्वयसांपत्तिणार्थं हि मावाङ्गुल्य
 यस्य विकचया विकसितया चंद्रिकाया ज्योत्स्नया योग्यं स्फुरत्सं
 गतं कंजलं विभक्तं स्थाने स्नानविधायितश्चाते धार्मिकजनाने
 षां शिरोनमनेनापि नित्यं सादृतः सन् वृद्धः प्रवृद्धो सौतडागः
 वारिधीयते स्मिन्निति वार्धिजलानामाश्रयोस्ति अथ च वृद्धो
 वंशीयान् स मुद्रो भवेदित्यारोपः वंशीयान् अपि हि वलितेन पा
 ण्डुरं वलितं च वपुर्विभक्तं यष्ट्या दाह्येन कलितः तावान्व
 यस्योजन्मकालस्यार्थं हि मायसे दृशः विकचयापगतकेशया
 चंद्रिकाया वार्धकोत्पन्नेन बालति त्वभेदेन योग्यं स्फुरत्सं
 गतं कंशिरो विभक्तं धार्मिकानां शिरोनत्यानित्यादृतो भवति
 वृद्धो हि धार्मिकैः शिरसा प्रणम्यते १०२ ॥ तस्मिन्नेतेन यत्नात्
 हविर्हरपयः केलिवेलास्ववालेनालेनास्तत्त्वदक्षिप्रतिफल
 लनभिदातत्र नीलोत्पलानाम् तस्याथो देवतानां विशतत
 वत नृच्छायमेवाधिकारेतत्फलांभोजराज्ये भवत्तत्त्वभवदी
 यान्तस्याभिषेकः ३ ॥ हेवात्येतस्मिन् देयतेन तरुणेन रा
 जा सह कीर्तिं ऊरुं तत्र नीलोत्पलानां त्वन्नेत्रप्रतिबिम्बेभ्योभे
 दोनालेनैवास्तु सनालान्युत्पलानिनालहीनानि तत्त्वदक्षि
 प्रतिबिंबानीति विवेकोस्तु तज्जलदेवतानामधिकारेतवत
 नृच्छायं शरीरप्रतिबिंब एव विशत त्वच्छरीरस्य च्छाये वज्रलदे
 वतात्वेन भासतो तस्य विकसितानां पद्मानां राज्ये स्वाम्ये च
 त्वन्मखस्याभिषेकोस्तु ३ ॥ एतत्कीर्तिविवर्तधोतनिविल
 त्रैलोक्यनिर्वासितैर्विश्रान्तिः कलिता कथासुजरतां श्यामैः
 समग्रैरपि जने कीर्तिमया दहोभयभरैरस्मादकीर्तः पुनः सा
 यन्नास्य कथापथेपि मलिनच्छायावबंधस्थितिम् ४ ॥ एत
 त्कीर्तीनां विवर्तः परिणामैरेव विस्फुरणैः धोतात्प्रक्षालिता
 त्रिविलात्रिभुवनात्रिष्वासितैः संमत्तैरपि कुसैः पद्मार्थैर्ज्वर
 तां वृद्धां कथासुविश्रान्तिः कृता वृद्धवचनेष्वेव च यतेन तत्कृ

ने.
घ. टी.
हा.
रख

पिहृशंपतेइत्यर्थः कीर्तिप्रचुरादस्मादकीर्तेः संबंधितोभय
 स्पभरैरतिशयेः पुनर्जते यद्यतोहेतोर्मलिनच्छायासाश्रकी
 तिरस्यकथापथेपिस्थितिनवबंध प्रकीर्तिः कथास्वयिनश्च
 यतेइत्यर्थः ४ ॥ अथावदद्मीमसुतेमितात्सावीजनैरकीर्ति
 र्द्यदिवास्पनेष्यते मयापि सातः खलुनेष्यते परं सभाश्रवः पर
 तमालवहितम् ५ ॥ नलाभिलाषकतयैतद्वर्णमाननत्पव
 णीनाविच्छेदेभैम्याश्रमिप्रायात्सावीप्राह अस्पन्दपस्याकीर्ति
 लोकेर्यदिवानेष्यतेनाभिलष्यते तर्हि सामयापिनाभिलष्यते
 परं विचार्यमाणेमालोकेरनिष्ठापस्याकीर्तिः सभाश्रवः परत
 मालवहितमयानेष्यते प्राययिष्यते एतदकीर्तिरग्रिमलोके
 नाभावास्पदवचोक्तया सर्वजनाः आवयिष्यते इत्यर्थः ५
 अस्पन्दोणिपतेः परार्थपरया लक्ष्मीकृता संख्याया प्रज्ञाचक्षुरवे
 द्यमाणानिमिरप्रायाः किलाकीर्तयः गीयंतेस्वरमहमंकल
 यताजातेन वंधोदरात्सूकानां प्रकरेण कर्मरमणी इग्योदधेरो
 दसि ६ ॥ परार्थत्परया संख्याया गणिताः प्रज्ञाचक्षुषो धेन
 वृश्यमानानिमिरतुल्या अस्पराज्ञो कीर्तयोष्टमं स्वरं कलयता
 वंधागर्भाजातेन सूकानां समूहेन कर्मस्त्री इग्यसमुद्रतीरे गी
 यंते अत्र परार्थसंख्यादेरत्यंता सत्त्वाच्छाचि कैव प्रतीतिः प्रकी
 र्तेरत्यंता सत्त्वभावार्यः ६ ॥ तदक्षरेः समितविस्मिता नाना नि
 पीयतामीक्षणाभंगिभिः सभाम् इहा स्पृहा स्पृकि मभूजयेति
 तं विदभजभूषमपित्यभालयन् ७ ॥ तस्यादासा प्रक्षरैर्वयं
 तैः सहा सा सूर्यवदन्तांतां सभामीक्षणा नानाभंगिभिर्विच्छिन्निप्र
 कारैर्निपीयसम्यक्कया दृष्टुं भेमी इहा सिन्हासीवचने स्पन्द
 स्पृहा स्पृकि मभूजवेत्ति तं नृपमपि निरूपयामास ७ ॥ नला
 न्यवीक्षा विदधे दमस्वसः कतीनिकागः खलु नीलिमालयः
 दकारसेवां शुचिरक्तोचितोभिलनं पागः सविधेत्तनैषधे ८
 नीलिमः कस्मत्तस्यालयोभैम्याः कतीनिकानेत्रतारानला
 दत्यंतांतां वीक्षादर्शनमेवाचो परार्थं विदधे खलु किमचक्के

कसस्य उहस्यापराधकराणो शोकमेवेति भावः तदुनः
 सविधेनिकदशासेन लेमिलेकटाक्षः सुवेः सुद्धस्य रक्तः
 स्यात्सुखास्यवभावेनोचितंसेवांभेम्पाञ्चकार सुचिरतरा
 गीवसेवां करोत्येवेत्यर्थः नलादनेषां श्यामयातारयावीक्ष
 णं जगुष्मास्तूचनायनलस्य त्रकटाक्षेण वीक्षणमनरागवो
 धनार्थं तथा चोक्तं दृश्यदृष्टौ समर्द्धिमासं पतत्पुटतारका
 प्रस्निग्धा लोकिनी श्यामा दृष्टिरुक्ता जगुष्मिता मनाक्
 मुन्नते कम्लः सानरागा कटाक्षिणी विक्रासिनी दृष्टि
 क्रास्निग्येति रतिभावजा ६ ॥ दृष्टानलस्य प्रकृतिचुम्बिते
 घुणाकरेपि चक्रसुलनमकार्मकः स्मरः परागैरनुकल्प
 धन्वितो जनीमनंगः स्वयमादयत्ततः ५ ॥ नलस्य नेत्रेणैवा
 कर्णकृष्टेन बाणेनोपलक्षितः तथा नलस्येव पाणि विषये
 भाग्यविद्रस्य चक्रस्य व्याजेन मण्डलीकृतवापः कामः स्वय
 मनंगः शरीरहीनोपि परस्य नलस्यो गेर्धन्वितमनकल्पध
 नुर्ग्रहणयोग्यामंगितो समर्थो जनीवधूं भेमी विव्याधन
 लेदृष्टा कामाद्ययते स्मेत्यर्थः ५ ॥ उत्कंठका विलसड
 ज्वलपत्रराजिरां मोदभागात् परागत रतिगोरी रुद्रकुपस्त
 दरिका मधिरानले सा वा सार्थिता मधुतकांचनकेतकीव १
 उत्कंठका समुद्रतरोमांचा विलसंती उज्ज्वलारस्या उज्ज्वल
 स्य शृंगारस्य वा संबंधिनी पत्ररचनायस्या सा प्रासमंतो मोदं
 संतोषं भजतीत्या मोदभाक् प्रपगतो रागो भिलाषो यस्याः
 सा प्रापरागत प्रपरागा प्रनपरागा सानुरागा प्रनपरागत
 प्रत्यंतं सा भिलाषा प्रतिगोरी पोंडु रंगी यता दृशी सा भेमी सु
 व्रणिकेतकी वशिषे कोपादेतोर्नले तस्य शिवस्य शत्रुचासौ
 कामस्तस्य तानेन वा सार्थितां स्यात् मिच्छां दधौ कीतकी चो
 त्कंठका विलसड ज्वलपल्लवपंक्तिरा मोदभाक् सौरभभाक्
 प्रविद्यमानः परागः किंजल्को यस्याः सा प्रापरागा प्रतिशायि
 नानपरागा प्रनपरागत रावज्जपरागवती प्रतिगोरी ततरो

वे.
व. डा.
टी.
२१५

पाण्डुराभवति १० ॥ तत्रालीकनलेचलेतरमनाः साम्ना
ननागाप्यधृदप्येवतरः स्थितावचतरापातं दृष्टानेवधा
न आह्लादाभ्युनियोनिमज्ज्यनितरंगतातत्ररालेका
रीभवनाजनायदधतीपातालकन्याभ्रमम् ११ ॥ तत्राली
कनलेमप्रथमदृष्ट्यासौ नालीकः सत्यश्चासौ नलससिंश्च
लेतरमनाः स्थिरमनाः सती साम्नात्समदृपतयाप्रेषुरस्ता
स्थितानपि चतरश्चतः संख्याकात्रैषधात्रलप्रकृतीत्रिडा
दीदृशापातं वीक्षितं मनागपि चतरानाभूत् नददर्शित्य
र्थः ऊतः प्रह्लादाभ्युनियोनिमज्ज्यसत्पनलदर्शनसमका
लमेवानंदसमुद्भूतलालंकारीभवनात्रैवस्थिरीभावा
दन्यदर्शनानवकाशादित्यर्थः निमज्ज्यहरंगताकामपि ह
र्षातिशयकोटिप्रासातस्यानंदसमुद्भूत एतएवजनायपाता
लकन्याधमंदधतीपातालकन्यापिसमुद्भूतनिमज्ज्य हरम
पोदेशंगतापातालतलालंकारीभवनाद्भूभागावस्थितात्र
पश्यतीत्यर्थः नश्रलीकः असत्यः नालीकः सत्यः नैकवि
धशब्दवन्निषेधवाचकेनतशब्देनसमासः नैषधस्यप्रतिकृ
तयोर्नैषधादित्यत्रइवेप्रतिकृतैकत्रितिकृतं सकनोजीवि
कार्येचापल्येइत्यनेनलोक श्रुतमुक्तकेषुतत्रालीकनले
इतिपाठनोरहरिव्याख्यातोपपाठएव ११ ॥ सर्वस्वचेतस
स्तोन्मपतिरपिदृशोप्रीतिदायंविधायप्रापन्नदृष्टिमिष्टानि
यिसमरउरापामपांगोतरंगाम् आनंदोपेनबंधानकृतत
दपराकृतपातान्सरत्याः पत्न्यापीष्टधारावलनविरचिताना
नाश्रुगोताश्रुलीकः १२ ॥ तलोपिचेतसः सर्वस्वभूतोतोभी
मीमेवप्रेतिदेयंदातेप्रदायप्रीत्यादृष्ट्याप्रपांगोष्टतरंगोदृशिता
भिलाषादत्ययंगतागतंऊर्वमी अमरैरिंद्राद्यैरपीहत्केनड
लेभोतस्याभेम्पादृष्टिमवदेवैर्लेभमिष्टमतिथिंप्राप सन
लो रत्नाप्रत्याकामेनाश्रुसत्वरमाश्रुगेनशारेणलीकोदृष्टः
समं पीष्टधारावलनेनामृतधाराभिःश्रुगेनविरचितान

तस्याभैष्याः भैमीहृष्टे वा प्रपरा मा कृतपातात्साभिप्रायपा
तनानि स्तिमितविकसितानामलसुद्धलतानामसुतमु
कलितानां प्रांतविस्तारभाजो प्रतिनयननिपातकिं
चिदाकुंचितानां विविधमहंमभूचपात्रमालोकनानामि
तीत्यं कविभिर्वर्णितानि विविधानि परस्परानुरागवो
धकानि वीक्षणानि श्रानंदोपेन कृत्वा वंध्यानिष्फलान
कृतः प्रथमप्रतिपाद्यपवहृष्टेः संतोषेण परवशीकृतः
न किमप्यन्यद्दीक्षमाणो तपकोपो भूतः पराणि भैमीहृक्के
ष्टितानि न ददर्शत्यर्थः ॥ ११२ ॥ श्रीहर्षकविराजराजिसु
ऊटालंकारहीरः स्वतं श्रीहीरः सपुत्रे जितेन्द्रियचयमा
मलदेवीचयम् तस्य द्वादशाष्टमातृचरणोभोजालिमो
लेर्महाकाव्येस्मिन्निगलत्रलस्य चरिते सर्गो निसर्गो ज्वलः
॥ ११३ ॥ श्रानंदस्य कृतोतिरुत्तविमतो सत्संपदायान्वयादस्य
नैषधतत्त्वकाव्यविवृतौ तत्त्वात्मना बोधितः ॥ इति नैष
धकाव्यतत्त्वविवृतौ द्वादशः सर्गः ॥ श्रीगणेशाय
नमो तमः ॥ ॐ सन्मानसा ज्ञस्थिति रत्नमालाविद्यासु
धाक्रेभविप्रेदिनाणिः चंद्रावतंसावतुहंसयानासूतीप्य
सूतीचसरस्वतीनः ॥ एवं सर्गद्वादके भैमीनलयोः पूर्व
लाभविप्रलेभस्यभावोजन्मानवंधोयनिष्पत्तिः सुष्टिसेक
रौद्रासाभासोऽशसः शोषयति भेदे सुदर्शितेषुपि पुनरपि
त्रयोदशोऽसर्गे तेजस्तिमिन्या येन नलस्य सकलत्रिलोकी
नायकेभ्योत्कर्षप्रख्यापनाय देवैश्चरेषु पाभासत्वं प्रश
सत्वं शोषत्वं च प्रख्यापयति ॥ ॥ कल्पद्रुमान्यरिमलाइ
वभंगमालामात्माश्रयं निविलनन्दनशाविवृन्दान्
तौ राजकुमारपरां मय्यविमानधुर्यानि न्युनलाकृतिधरानय
पंचवीरात् ॥ ॥ परिमलोजनमनोहरोगंधोविद्यते वाह्य
त्वेनैषां मित्यर्थाद्यचिपरिमलारोधवहाः विमानेषु रेव
हंतीति विमानधुर्यावायवः प्रात्माश्रयं रोधानुसारिणी

नै.
प. ३.
ही.
२५

भंगमालोनिविलानोनंदतशावितनोवृन्दादपगमययेव
कल्पदुमान्नापयति तस्याविमानफर्याभैमीयानवाहकः
आत्माश्रयास्ववहनीयोताभैमीराजसमूहादपगमय्याथन
लक्ष्मणान्वीरान्यंचनिन्सुः २॥ साक्षात्कृताविलजगजनि
तावरित्रातत्रापिनाथमधिकृत्यदिवस्तथासो कुचेर्ययासव
शचीपतिरभ्यधायिप्रकाशितस्यनचनेषधकायमाया ३
प्रत्यक्षीकृतसकलजगजनसमूहवृत्तातासासरस्वतीतत्र
सभायामिंद्रमुद्दिश्य तयातेनप्रकारेणस्निष्टशब्देनव
भाषेययासचनलक्ष्मणशचीपतिरिंद्रश्चाभ्यधायिश्रतपवन
स्येंद्रस्यनेषधकायमायानताता श्रययकाकानप्रकाशि
कितप्रकाशितैव २॥ दूमः किमस्यवरवर्णिनिवीरसेनोद्भू
तिं द्विषद्वलविजित्वरंपौरुषस्य सेनाचरीभवदिभाननदान
वारिवासेनयस्यजनितासरभीरणश्री । ३॥ द्विषतोवलस्य
सेनस्यविजित्वरंपौरुषस्यतस्यास्यपुरोवर्तिनोनलस्य
वीरसूनाज्जपाड्डूतिमत्पत्तिं किं दूमः कियद्वत्समः
यस्यसेनायामचलीभवतांशैलायमानानाभिमानांकरिणा
माननदानवारीणांमृगवमदजलानांवासेनगोपेनसुरभीः
सुगंधि राणश्रीसंग्रामलक्ष्मीजनिताइतिवचनाश्रयसत्यार्थः
भोवरवर्णिनिभैमिश्रस्यपुरस्यस्यद्विषतोवलस्यवलनाभो
दैत्यस्य विजित्वरंपौरुषस्येदृशस्यबलारातेरिंद्रस्यवीरा
णांसेनायाउद्भूतिमौदत्येकिं दूमोवर्णयितमशक्यात् यं
स्येंद्रस्यराणश्रीसंग्रामसंपुत्र सेनाचारयतइतिसेनाचरी
भवतोसेनानायकीभूतयोनिभाननस्यराणेशस्यदानवारे
विस्मोच्चवासेनस्थित्याजनिताश्रस्यराणोदैत्यानांभीर्भयं
स्येदृशीभवति श्रयवासेनानांयकभूतयोर्गोलेदृशपतिमो
क्षित्यायस्येंद्रस्यसुरभीराणश्रीसुरभीभयोदैवभीर्भेना
वीराणापहर्त्रीदेवभयनाशिनीचासौश्रीसंपत्तिरजनिजनि
तयाचास्येतादृशस्येंद्रस्यवीरसेनाज्जपाड्डूतिंजन्मकिं

मः नहमपवकिमादेपेनायंतलयतिमायासूचनम् ३ ॥
सुभो सुहारगणहारिपयोधरंकचुंबीइचापवचितकम
णिप्रभाभिः श्रन्वास्पतेसमितिचामरवाहिनीभिर्यात्रासुचैष
वदलाभरणार्चिताभिः ४ ॥ सुभो सुनो सुक्रकोतीनाहा
रणोमुक्ताक्षुषणानागणोनहारिणोमनोहरौचनोपयोधरो
स्तनोतयोरेकवर्तिन्योमध्यवर्तिभ्यः तथेन्द्रवापेनेववचिता
दीपिताद्यौराकाशोस्ताभिस्तादृश्यसुमणीनोप्रभायासेताः
नानाशृणाणामनीनांहिप्रभादिद्विशक्रचापत्वेनभासेते तथा
वज्रलानिभूयांसिचतानिग्राभरणानितैरर्चिताभिः भूषताभिः
चामरवाहिनीभिश्चामरधारिणीभिः दासीभिर्यात्रासुमहो
त्सवेषुसहमित्यामानेनादरेणयथास्यात्रयासमितिसादर
सन्वास्पतेसेव्यतेइतिवचनासत्यार्थस्तु सुभो सुचंद्रसुहा
राहरिशिवोदेवतायेषांतेगणाः प्रमयासुहारिणसंहारका
सुते पयोधरामेवाः हारिपयोधरसंवर्तकमेवास्तु प्रंकचुंबी
श्रंतगश्चितइन्द्रवापोयस्येदृशंचतत् त्वमाकाशस्तस्मिंश्चि
तश्चासौधमणिस्तूयः प्रंकचुंबीइचापवचितकमणि
सुतैः प्रकर्षेणभोतीतीदृशीभिः तथावज्रलः कृतिकास्ता
साभरणोनेद्यादिभ्योयः वज्रलाभरणः कुमारस्तेनार्चिता
भिरमरवाहिनीभिः देवसेनाभिः समितिसंग्रामेश्रन्वास्प
तेसेव्यतेप्रनुचर्यते तथासमितिमितिससम्पक्यत्रिस्थितिः
तथासहसमितिसविचारमेषशक्रमन्वास्पते कर्मकतं
यात्मनेपदम् अतपश्चादास्पतेस्वयमेवशक्रदूपाणातिष्ठ
तीतिमायासूचना ५ ॥ भूमीभूतसमितिजिसुमपवा
पायंजानेहिनत्वमंचवंतममंकयंचित गुमंचटंप्रतिभट
स्तनिवाहनेवंनालोकमेतिशयमद्भुतसेतदीयम् ५ ॥
भोवृद्धप्रतिभटस्तनिभेमिस्त्वममंनलंकयंचिदचवंतंप्रापि
तंनजलेहि कीदृशंभूमीभूतः प्रतिभूयतीत्समितिगोमि
संजनयंतम् पवमपगतोव्यपायोविद्यस्वेदृशंभूमीभूतं

नै.
ष.त्र.
टी.
११६

प्रतिभटस्तनिगुमंरहस्यभूतंभातुमशक्यं बहूनांनेतर्भावेवा
 रुनेत्रंवरुनायकत्वमंतिशयमद्भुतसत्पाश्चर्यनालोकसेप्र
 सकाक्तः बाहुनेत्रमित्यत्र प्राणिभृद्वयोवचनोद्गात्रादिभ्यो
 रम् इतिवचना प्रथमत्यम् भोचदप्रतिभटस्तनिसमितिस
 विचारंयथास्यात्रयापुरोदृश्यतुपुनः अमचवंतंमचवतःश
 कादत्यंकयंचित्रजानीहि असंमचवंतमेवजानेहीत्यर्थः
 प्रसुमिंदंकीदृशंभूमीभूतोगिरीजयेते तथानविद्यतेपवेव
 तस्यापायःपृथग्भावोयस्यतमपव्यापायेवज्जपारिणं भोभेपि
 शयंप्राणिमतिक्रान्तमतिशयंप्राणिनास्यपरिमयेविस्तीर्णं
 एतदीयमेतस्येदस्यसंबंधिवरुनोनेत्राणामिदंबाहुनेत्रं
 रुनेत्रसंबंधितस्येदमित्यण् अद्भुतमाश्चर्यगुप्तमायावशा
 न्मूढंनपश्यसिदितिमायासूचना ५॥लेखानितस्त्विनिबला
 दिसमृद्धराज्यप्राज्योपिभोगिपिमुनादधत्तेसरागम् एत
 स्यप्राणिचरणंतदनेनपत्न्यसारंशचीवहरिणामुदमुदहस्य
 भोनितस्त्विनिभेमिएतस्यनलस्यसरागमरुणांप्राणीचचर
 णोचप्राणिचरणंप्राणपंगतासमाहारः लेखाभाष्यचिद्
 रोवादधत्तेधारयति दधधारणोभूयादिरेकवचनं लेखाकी
 दृशीबलादिभिर्बलेपराक्रमः तदादिभिःशौचैर्दिहविना
 वप्रभृतिभिः गुणैस्समृद्धस्यराज्यस्यप्रहृष्टोपभोगसूचिका
 स्तत्रस्मादनेनभार्जसहयथाशचीशक्रेणभर्जसहमुदंधा
 रयतीतिवचना सत्यार्थस्तु भोनितस्त्विनिलेखादेवावाला
 दीनोदैत्यानांसमृद्धिचतुर्जाज्यंतस्यप्राज्योपभोगेपिमुनाश्र
 सहनाएतस्येदस्यप्राणिचरणं सरागंसाभिलाषंयथास्यात्र
 यादधत्तेभजंतीत्यर्थः तदनेनपत्न्याहरिणाशक्रेणसाकं
 शचीवमुदमुदहस्य प्रेषानिसर्गप्राप्तकालेहृत्कृतस्त्वित्
 मुदंकयंधारयसि माधारयेमिमांयासूचनम् ६॥शक
 णित्तल्यमखिलांमुदनीलगंतीमावाण्डलेपिचनलेपिच
 वाचनेताम् इयंसमानमभयत्रविगाहमानाप्रोत्रावनिल

यमवापदसोननेत्राम् ७ ॥ मुदतीभेमीशकेनलेवतुले
साहशेनैवलगतंतीप्रवर्तमानांपतावाचंक्रत्वाप्रोत्रानि
लीयंताप उभयत्रदयोर्नलशक्रयोस्तुल्यदंविगाहमा
नावीक्षमानाणासौभेमीनेत्रादपिनिलयंप्रापन ७ ॥
शक्रः किमेवनिषधाधिपतिस्सवेत्तिवोलायमानमनसं
परिभावभेमीम् निर्दिश्यतत्रयवनस्यसाखायमस्याभूया
सृजद्भगवतीवचसांसृजंसा ८ ॥ एषशक्रः किंभवति
एषससृदंनलोदृष्टोतलोवाभवतीति संशयानचेतसं
भेमीपरिभावनिश्चित्यसाभगवतिसरस्वतीतत्रनलपंच
कमप्येपवनस्यसाखायवद्विनिर्दिश्य भूयः पुरुरस्योभे
म्यावचसांसृजंयेक्तिमसृजत् ८ ॥ एषप्रतापनिधिरुद्धः
तिमात्सदायेकिनामनार्जितमनोनधनंजयेन हेमप्रभूत
माधिगच्छसुचेरसमाज्ञासेवकस्यचनभास्वरूपसंपत् ५
एषनलः प्रतापस्यशौर्यस्यनिधिपरुद्धतिमानद्योगवान्
प्रनेननलेनजयेनकृत्वासदाशंसत् श्रेष्ठः प्रासुडत्यः
त्रियस्येदृशंदायेनपितृधनेनवामहितंकिंनामधनंवित्रं
जयेनकृत्वानार्जितम् अपितृसर्वमेवधनंमर्जितं सुचेर्वि
मलादस्मात्त्रलात्प्रभूतंवदुतरंहेमाधिगच्छप्रासुहि यथा
स्यनलस्यभास्वराशोभमानार्थपुरुषस्यनारीतिवचना
अथसत्पौर्यः एषवद्विप्रतापस्यप्रकृष्टस्यतापस्योस्यस्य
निधिः तेजसेवोस्यस्यत्रतिशासदधीनात् सदासर्वं
दैवायंवद्विरुद्धतिमान्धंज्वलनादधंगतिमान् प्रनेन
धनंजयेनवद्विनाकिंनामवस्तु नार्जितमजकृतंरुज
प्राव्यात्सव्यातोर्णिप्रोतात्यः वक्त्रमपिकाष्ठादिवद्विता
यैरुजभक्ति हेमसुवर्णमस्मात्सुचंवद्वेःप्रभूतंजातम
धिगच्छ दिग्गपरेताहुतभृगितिवचनात् भास्वरस्यपरप्र
काशकस्यरूपस्यसंपन्नयाकंस्यवतान्यस्यपृथिव्यादेव्यस्य
नभवति इतिमाहात्म्यचनम् ५ ॥ अत्यर्थहेतिपदनाकंवे

नै.
ष. ३.
टी.
२. ७

२९७

लीभवत्तत्तत्पार्थिवधिकरणं प्रभवास्यभूतिः प्रपंगरागज
ननायमहेचरस्यसंजायतेरुचिरकर्णितपस्विनोपि १.
अत्यर्थहेतीनामायकापदुतायांकवलीभवंतस्तेनैवार्थि
वानुपायस्मिन्नीदृशादीधिकाङ्क्षायात्प्रभवउत्पन्निर्यस्य
स्मा भोग्यगोभेमिश्रस्यमहतः प्रभोर्नलस्यभूतिसंपन्नियु
पिसेभावनायातपस्विनोपिवीतसंहस्यापिरागजननायो
त्यंमेध्यामित्यभिलाषजननायभवतीतिवचना अत्यर्थो
वक्रतराश्चतौहेतयोज्वालास्तासकवलीभवन्तिवतानिता
नितानिपार्थिवारिणपृथिवीद्रव्यप्रकृतीनि अधिकरणानि।
तृणाकाष्टादयोनिजाश्चयास्तेभ्यः प्रभवोयस्यास्तादृग्भूतिः
भस्ममहेचरस्यशिवस्योगरागजननायालेपनायभवति
भोरुचिरकर्णितपस्विनोपिमुनेरपि प्रंगरागजननायभव
तीतिमायाप्रकाशनम् १॥ एतन्मत्वाविबुधसंसदसावशो
षामाध्यस्थमस्ययमतोपिमहेंद्रतोपि एतन्महस्तिनन
वेहिसदारुणोच्छेद्येनामनापिदमुखिप्रियतेकरसीः ॥
प्रशेषासर्वाविबुधानांज्ञातृणांसंसत्सभाएतन्मत्वाएषन
लेमत्वेप्रधानंयस्यास्तादृग्भवति अथवाशेषादेवानांशका
दीनांसंसदेतस्यनलस्येवमत्वेयस्यास्महशीतिसूचनावा
अस्यनलस्ययमतोपि ग्रान्दशंस्यक्षमासत्यादिभ्योयमेभ्यो
हेतुभ्योमाधुस्यंसंसपक्षतास्ति त्वमेनेनलेमहेंद्रतोपि.
शकादपितेजस्विनमवेहिजानेहि भोःपितृमूर्तिभेमिये
नामुनाग्निनासदारुणादारुभिरित्यनेस्सहितेनकराणां।
किरणानांश्रीशोभाप्रियतेइतिमायासूचना ॥ नैवाल्पमे
तसिपटोरुचिसत्त्वमस्यमध्येसमिन्निवसंतोरिपवस्तृणानि
उत्थानहानिहपराभवितंतंरस्वीशक्यः पुनर्भवदिकेनवि
धित्वायम् १॥ अस्यनलस्यपटोःप्रगल्भस्यदक्षस्योपमथ
सिमन्दबुद्धौसूखेरुचिमंत्वमभिलाषतत्त्वेनैवासि समितो
रास्यमध्येमध्येसमित् स्थितवतोऽस्यनलस्यारिपवस्तृणा

नित्तावदल्पसारत्वात्मावजंयानिभवंति उत्थानवान्योरुषवा
न तरस्वीशूलोयंनलः इहभूमिकिनविरोधिनारिप्राणापरा
भवितंशकोनकेनापीत्यर्थइतिवचना अथसत्योर्थः हेपदोप्र
गल्भेप्रवीणोवाभेसि अस्याग्रेरोधसिकाष्टविषयोत्यंरुचिसत्त्वं
जलावत्त्वेनैवकिंतुमहत्तरमित्यर्थः समिधामध्येमध्येसमि
त् स्थितस्याग्रेस्तनानिर्विषवोदाहृत्यात्मंहायीणीत्यर्थः उ
त्थानवाउधगमनवान् तरस्वीवेगवान् अयंवद्विरिहलोके
पुनर्विरोधिनाविरोधवृत्ताकेनजलेनपराभवितंशक्यः १२॥
साधारणीगिरमषत्रयंनैषधाभ्यांएतांनिपीयनविशेषमवाप
वर्षा दुचेनलोयमितितोप्रतिचित्रमेकंज्ञतेस्सचान्यदनलोय
मितीदमेयं १३॥ उषर्द्धेनाग्निनानैषधेननलेनचसाधारणी
समानार्थामेतांवाचंनिपीयकृत्वा वर्षापतिंवराभेमीविशेष
मयमग्निवानलोवेति निश्चयेनवापनलेभेसंदिहानाभूदि
त्यर्थः पतिंवराचवर्षाचेत्यमरः तंपुरोवर्तिनंप्रतिइदमीय
मस्याभेस्यासंबंधिचित्रंकर्तृनलोयमिति एकपक्षमूचे
पुनर्भेस्याचित्रंपुनलोयनलादन्योवद्विरयमित्यपरपक्षम्
चे १३॥ एतादृशीमयविलोक्यसरस्वतीतांसन्देहचित्रभयचि
त्रितचित्रवृत्तिं देवस्तनमरविंदविकासिरश्मेरुहिश्यदित्य
तिसुदीनयितंप्रवृत्ते १४॥ एतादृशीविशेषेनाभवतीप्रतप
वायंसनलोवानलोवेति संदेहेनकथंबहूनामेकरूपत्वमि
तिचित्रेणाश्चर्येणाप्रवृत्तेनोत्पायेननलंलभेइति भवनेचि
त्रिताव्यामानानाप्रकारीकृत्वावाचित्रवृत्तिर्यस्यास्तांभेमीवि
लोक्याद्याननंतरंसरस्वतीकर्मलविकासिकिरणस्यदेवस्य
रवेस्तनंदिक्यालेदक्षिणादिगीशेयममृदिशुप्रारभेस्म १५
इतिविभर्त्यमहोजगतस्ततस्सात्कम्याऊलस्यसकलस्यन
पेदापुनः स्वर्धेययोरापमदव्ययदायिनीभिरेतस्यरुग्भिरम
रःकिंनवास्ति १५॥ अहोश्राश्चर्येयंनलःदाहंरुर्ध्वमु
पायंविभर्ति ततोदृशत्कम्याऊलस्यभीतस्यसकलस्यजगता

नै.
ष. ३.
टी.
११७

पेकेडुक्तोपातोनास्ति यमदाडभयादेवजनोडुक्तनेनकरो
तीत्यर्थः अन्यस्यदाडधारणमन्यस्यपेकेकदेमेयतनाभावइ
त्यसंगत्याभासादहोशहृष्टाश्चुर्यद्योतकः स्वर्वेद्योरपिगवे
नाशदायिनीभिरेतस्ययमस्यरुभिरेतत्समाहायधृतेरोगैः
कृत्वाकिमुकाञ्चिदमरोमरणहीनोस्ति एतत्सहायेस्सर्वेद्या
भ्यामपिचिकित्सेरोगैः सर्वस्त्रियतेएवेत्यर्थः १५॥ मित्राप्रि
योपजननंप्रतिहेतुरस्यसंज्ञाश्रुतासहृदयंनजनस्यकस्य ह्या
येहगस्यनचऊत्रविदध्यागमितसंवमेननियमेनतपोमुनेव १६
मित्राणांप्रियकरणंप्रतिहेतुरस्यनलस्यसंज्ञाहस्ताधेर्यस्य
चनाश्रुतः अयंनलः कस्यनजनस्यसहृत्सर्वस्यैवमित्रमित्य
र्थः ईहकप्रत्यक्षदृश्यमानस्यनलस्यह्यायांशोभाऊत्रविदत्य
स्मिंजनेनाधिगता अनेनैवनलेनयमेनान्दशोस्यादिनानियमे
नशोचादिनातपश्चरेतमितिवचना अथसत्योर्थः मित्रसूर्यस्य
पत्नीसंज्ञानामास्ययमस्योपजननंमुत्पादनेप्रतिहेतुः श्रुत्वा
जननीत्वेनख्यातेत्यर्थः कस्यजनस्यायंयमः असहृत्तप्राण
हारीचसुरः ह्यायानामईहक अस्योपजननंप्रतिहेतुः ऊत्रचि
त्राध्यागामि क्वापिपुणोणनश्रुत्वासंज्ञायापवायंपुत्रोनह्याया
याः अमुनैवयमेननियमेनावश्यतपस्तप्तम् १८॥ किंचप्र
भावनमिताविलगजतेजादेवः पिताम्वरमणीरमणीयसूतिः
उत्क्रांतिदानकमनप्रतिभातिशक्तिः कृत्स्नत्वमस्यचपरेशुग
दानियोक्तः १७॥ प्रभावेनप्रतापेननमिताः प्रकीकृतामखि
लाराजानोयेनेदृशतेजोयस्यसः तथास्वरैवसैमेणिभिश्चुरम
णीयसूतिः देवोराजावीरसूयोनामास्यपिताभवति अस्यनल
स्यशक्तिः पराक्रमः उत्क्रांतिमुच्चैः पदक्रमणमुत्कृष्टपदः
प्राप्तिंददातीतीदृशकमननप्रतिभाति अस्यशक्तिरुत्कृष्ट
पदार्दायिनीतिसायतेइत्यर्थः परेशुशत्रुपुगदामाधुवि
शेषनियोक्तः कृत्स्नत्वकृत्स्नस्यैवविसोदिवभावः कर्मवभव
ति विसृज्यदयाशान्दहन्तीत्यर्थइतिवचना अथसत्योर्थः किं

चप्रभाभिरवतमितेनूनीकृतेश्रीवलेराजसुदस्यतेजोयेने
 दृशोरमणीयसुतिरस्वरमणिःसूर्योदेवोस्ययमस्यपिताभ
 वति उत्क्रांतिमरणोददातीत्यन्तरीउत्क्रांतिदानामशाक्तिरा
 कथविशेषोस्यकमननप्रतिभातिसर्वदेवसायतेइत्यर्थः
 परेषुलोकेषुगदानोगात्रियोक्तःप्रौरयितरस्यहसत्तेशाम
 रूपत्वमस्ति १० ॥ एकःप्रभावमयमेतिपरेतराजोतजीविते
 शोधियमत्रनिधत्तुमये भूतेषुयस्यत्वलभूरियमस्यवश
 भावंसमाश्रयतिदस्यमहोदरस्य १६ ॥ अयेनलःपरेवतेदत
 रेवतेषांशक्त्यामित्राणांचरणोसमर्थभागेचप्रभावमुत्कर्षमे
 ति समेक्षांशोरण्योजिरित्यमरः तत्रस्मादेसुर्येसुन्दरिप्र
 ज्ञास्मिन्नलेजीवितेशोधियंप्राणनायउद्विधत्तु यस्यास्यदप्र
 महोदरस्यरूपेणदस्यत्वस्यभूतेषुमहाभूतेषुमध्येइयंभूःपृ
 थिवीवशपभावंभूयतितात्पारतंत्र्यंप्रयतीतिवचनाप्रथमतो
 र्यः अयेयमएकः परेतानोपेतानोराजोपेत्योप्रभावेमाधिप
 तिमेतिभजते अथवापरंतानोपेत्योप्रभावाप्रवमयः परिव
 र्तोनाशोवातंप्रभावमयंशामत्वमेति हेसुर्येसूदेतत्रस्मा
 दत्रास्मिंषुगदृश्यमानेजीवितेशोधियंयमोयमितिनिश्चयं
 त्व दस्योसहोदरस्यभातः यस्ययमस्यभूतेषुप्राणिषुम
 ध्यावल्लुनिश्चयेभूरिजातावेकवचनंवदवः प्राणिनोवशप
 भावंसमाश्रयति अत्रयस्यदस्योच्चान्योन्यैवमात्रेवत्वेपि
 हिरण्यगर्भोराभुवमितिभातरिलाक्षणिकःप्रयोगः १७ ॥
 चिंतामनेकनलदर्शनजातशोकेचित्रेविदर्भवसुधाधियतेस्त
 तम्याः गुम्फो गिरांशमननैषधयोस्समानोयन्निर्ममेखलत
 देशधिपेषधिष्टम् १४ ॥ वरुनलवीक्षणोत्पन्नभमेभेभ्याः
 चित्रेयमनुलयोःसदृशोवाचोगुम्फःप्रबंधः चिंतामनस्तवि
 तलयंस्वकृतदेशगिरांगुम्फःपिष्टपिष्टेषु अनेकनलवेक्ष
 णादेवचिंतायाउत्पन्नेवाचोगुम्फस्यकत्वमितिभावः १५
 तत्रापितत्रभवतीभूमीसंशालोरालोकासाविधिनिषेधनिवृ

नै.
प. ३.
टी.
२१५

त्रिमयाः पाद्यापतिप्रतिधृताभिमुखंगुलीकपाणिः क्रमो
चितसुपाक्रमताभिधातुश्च २० ॥ तत्रभवती पूजासावाणीभृ
शमंशयालोत्तरत्यर्थं संशयवत्याः प्रसामेभ्यः तत्रापि प्रमो
पिविधिनिषेधयोरंगीकारानंगीकारयोर्निवृत्तिंदोलायमा
नत्तमालोक्य पायः पतिवसनं प्रतिधृताभिमुखंगुलीकः
समावांगुलीकतः पाणिर्येदेदृशी क्रमोचितमभिधातुमु
पाक्रमतारंभे २० ॥ या सर्वतोमुखतया व्यवतिष्ठमानाया दो
रणौर्जायन्ति नैकविदारकाया एतस्य श्रृङ्गितरवारिति धिष्ठ
तस्मादस्याः प्रतीतिविषयः परतो न बोधः २१ ॥ एतस्य नल
स्य श्रृङ्गीणोत्तरवारीणामेकधाराणां बहुविधेषां निधिः
सामेताजयति साकायासेनासर्वतोमुखतया व्यवतिष्ठमा
ना सर्वत्र प्रधान्येनाभिमुख्येन वा विशेषणवतिष्ठमानाया
च दोरणौः दोषो भुजानोरणौर्वाङ्मयकैः नैकान्विदारयेती
ति नैकविदारकाया देहाय स्यात्सदृशी जयति जयं प्रामोति य
स्याः परतः शत्रुतः रोधश्चास्कंदनं प्रतीतिविषयो न एतस्य व
रुणास्य सावसूः सेनाश्रृङ्गितरवारिति ध्यः समुद्राय स्यामी
दृशी भवति साकायासेना सर्वतोमुखतया जलत्वेन व्यवतिष्ठ
माना व्यवस्थावती भवति नैके प्रतीके विदारकाः स्वोतोद्दे
धकारिणो जलस्यास्तरुशिलादयो यस्य सापता दृशीयासे
नायादसां जलजंतूनां रणौकैर्जयति तथा कूपको जल
तरंगसंगतप्रस्ततादिषु च नौगण्डुमेदति धरणिः यस्याश्च प
रतो बोधः परंपारं प्रतीतिविषयो न ज्ञायते इत्यर्थः २१ ॥
नासीरसीमनिचनधनिरस्यैश्यात्कुम्भीरवान्समकरस्सह
दानवारिः उत्पद्यमाननसावः सखमातनोति रत्नैरलेक
राभावमितैर्नदीनः २२ ॥ अस्य नलस्य श्रृङ्गान्वद्गुसंख्याः
कुम्भीरहस्तीजातावेकवचनम् नासीरसीमनिसेनाग्रैरवांग
जितौजि सखं सखनातनोति कीदृशो नवनवमेव वदुनिर्य
स्वमचनधनिः तथा समः नासुचनीचः करः शुण्डारायस्य

दृशः तथा सह दानवारिणा सदा मृत्ना वर्तते यस्य सह दानवारिः
 तयोद्गतानि पद्मकानि विंडुजालानि यस्य तदाननं सावायस्य दृ
 शः तथा नदीनः कातरो न तथा लंकरणभावे क्षणतो गते रत्नैरु
 पलक्षितः १२ ॥ सस्यन्दनैः प्रवहणैः प्रतिकूलपाते कावाहिनी
 नतवृत्ते पुनरस्मिन् तस्या विलासयतिकर्कशाश्रिताया ह्यमः
 कथं वदतया सिकता वयंताः १३ ॥ नामतिष्ठयेनास्य नलस्य
 कावाहिनी सेना पुनस्सस्यन्दनैस्सरथैः प्रवणवहणैः कोरीरथः
 प्रतिकूलेषु पाते यात्रा नतवृत्ते अर्पितसर्वैर्कर्णैरथः प्रवहण
 मित्यमरः भो विलासवतिकर्कानां सिताशानां शतान्याश्रि
 तायास्तस्याः सेनाया वयंतास्ता दृश्याः वदुवो वयवायास्तता
 विति वदुगणवदुताति संख्येति वदुशब्दस्य संख्या संज्ञात्वात् सं
 ख्याया प्रवयवेतश्च वदुतया अनेक संख्याः आसिका अस्तिः
 प्रहरणं ये घोते वदुधारिणः यस्यां सा वदुतया मिका तस्या भाव
 स्तस्याः किं वृमदति वंचना अथ सत्योर्थः अथ वरुणास्य काना
 मवाहिनी नदी सस्यन्दनैः सप्रसवणैः प्रवहणैः प्रवाहैः कूलंती
 तं प्रतिप्रतिकूलं पाते नतवृत्ते काकातवृत्ते एव भो विलासवति
 तस्या नद्यायाः सिकताः कर्कशातया कठोरतया आश्रिता सं
 तिता वदुतया वदुत्येन वयं कथं वृमः १४ ॥ शोणं पदप्रन
 यितं गुणमस्य पश्य किंचास्य सेवन परैव सरस्वती सा एतं भजस्व
 सभगे भवनाधिनायं केवा भजंति तमिमं कमलाशयानो १५
 अस्य नलस्य पदप्रणयितं चराणां अतं शोणं गुणमरुणतो पश्य
 सार्यं सिद्धा सरस्वती वारवादिनी अस्या सेवन परैव सुखमेवा
 त्यरैवास्ति हे सभगे एतं भवनाधिनायं नृपं भजस्व तमिमं नलं
 केवानजना कमलया लक्ष्म्या आशया सहयानो भजंति अर्पित
 सर्वे एव भजंतीति वंचना अथ सत्योर्थः अथ वरुणास्य शोणेन
 देगुणमप्रधानं सेवकत्वात् पदप्रणयितं चराणो सेवते पश्य किंचा
 स्य वरुणास्य सा प्रसिद्धा सरस्वती नाम नदीया काचन नदी वा सेवन
 परैव हे सभगे एतं भवनेन जलस्याधिनायं वरुणां भजस्व केवान

नै.
ष. ३.
टी.
२५

220

कमलयाशया कमलानिजलान्याशरतेयेषुकमलाशयान्
लाशयवद्भदानभजेति अपितुसर्वेकदाभजेत्येवेत्यर्थः २४ ॥
शर्कलानातिमनेकनलावलंबावाणीनवर्धयत्ततावदभेदिकेये
भीमोद्भवाप्रतिनलेचजलेष्वरेचतल्यंतथापियदवर्धयदत्रवित्रे २५
प्रभेदिकानभेदयतिविशिष्यकययति इत्यविशेषाणद्वावेवक
ययंतीयेवाणीप्रनेकनलानैषथाएवत्तणविशेषाप्रवलन्नायस्या
स्तारुशीशंकानामेवलतानांततितावन्नवर्धयत्तनच्छिनत्त प्र
विशेषेणप्रयोक्तयनेहिशंकाभवतिनथायच्छेदकेनभवति
सकयंलतांछिनत्तिवर्धच्छेदनसूरयोःचुरादिःतथापिवर्धक
त्वेपीयेवाणीनलोवरुणोचतल्यंतथाभवति तथाभेमीप्रतिशो
कालूतायदवरयहृदिमनयत् प्रजास्मिन्विषयेचित्रमप्रभेदे
नोक्तोपि सरस्वत्याभेमेवकयंनविस्तरमित्याचुर्यम् अथ
चावर्धनेपिवर्धनमिति विरोधाभासपोषणादाचुर्यम् २५ ॥
बालं विलोक्यविशुधेरपिमायिभिस्तैरभामितापियमलोकन
लीकृतस्त्वैः आर्यसुतांभगवतीनिषधादिताजंनिर्दिश्यराज
परिषत्परिशेषभाजम् २६ ॥ प्रसीकनलीकृतानिस्त्वानिप्रा
त्मानोयैस्तैर्मयानलरूपधारिभिरनपवमायिभिःकपटिभिर्वि
बुधेरिंद्राद्यैर्देवैरम्भिनामवंचितोबालोभेमीप्रयचविबुधैर्वि
स्वद्विरप्यवंचितोबालोशिष्टं विलोक्यहृष्टाविचार्यचभगवती
वाणीतामीहृशीभेमीपरिषदसभायाः परिशेषभाजंश्रोतव
र्तिनंनलेनिर्दिश्याहसम् २७ ॥ अथाजिलव्यविजयप्रसवस्त
याकिंविज्ञायतेरुचिपदनमहीमहेन्द्रः प्रत्यर्थिदानवशतहि
तचेष्टयासोजीमूतवाहनप्रियंनकरोतिकस्य २७ ॥ लब्धो
विजयनाम्नोस्तनयोयेनमहेन्द्रास्तथाकिमत्याजिमहीउत्सेव
वान् महेन्द्रःशक्रःरुचिपदमभिलाषस्यानेनदुःयतेप्रप्रका
क्तः प्रमोशक्रःप्रत्यर्थिनोवैरिणोदानवानोशतेषु ग्रहितया
नपकारिणाचेष्टयाजीमूतवाहनप्रियंशक्रोयमितिबुद्धिं
संनकरोति सर्वैरेवशक्रोयमितित्तायतेत्यर्थः इतिवचना

सूचनाच प्रथमतोऽर्थः प्रतिशयेनानिषुरणेषुलब्धोविजयः
 सविशिष्टस्यजयस्य प्रसन्नकृत्यनियेनेदृशःतथासुचीनांको
 तीनांपदंस्थानंमह्यहमीर्महेंद्रःप्रभुःकिंनसायतेनलोयमि
 तिकयंननिश्चीयते प्रसौनलःप्रथिष्यथिषुप्रत्यथिवीशायां
 प्रव्यपीभावः प्रतियाचकंदानेत्यागेनशतयाहितयाधृतया
 चेष्टयाव्यापारेणजीमूतवाहनोनामशतवरोयमितिधियेभ्रं
 तिकस्यनकरोति १३ ॥ येनामुनावकुविगाढस्वरेश्वराधरा
 जाभिषेकदिकसन्सहसावभूवे श्रावर्जनंनमनुतनेनसाफना
 मग्राहंमयानलमुदीरितमेवमत्र १४ ॥ येनामुनामिनावकुपु
 विगाढेषुविशालेषुसुरेश्वराणांदेवाधिपतीनामधुरेषुयज्ञेषा
 ज्यस्यतस्याभिषेकेणपरितस्तेदरेनविकसन्महस्तेजोयस्येह
 शेनवभूवेजायतेस्ममयानमेतमनलमनुवद्विप्रतिसाफय
 यास्यात्रयात्रसहमिनामग्राहंनामगृहीत्वा. आःप्रणयकोयेन
 उनिचुयेनतववर्जनमेनमावरयेति निषेधःउदीरितंउच्येःप्र
 कटयमुक्ते इतिवचनासूचनाच प्रथमतोऽर्थः येनामुनामे
 षयेनवकुपुविगाढेषुव्यासासुरेश्वराणांमध्यामार्गशाकाशो
 येनेदृशोव्यासाकाशोतथागज्याभिषेकेनकृत्वाविकसद्विस्ती
 र्णीभवन्महस्तेजोयस्येहशेनवभूवेभूयतेस्म ननुनिचुयेन
 मयांसाफनामग्राहोग्रहणंयस्यतमेतंनलेनैषधमनुभव
 त्याः श्रावर्जनमासक्तिरुदीरितं एतेवरयेतिप्रोक्तम् १५ ॥
 यश्चुणिरमाराविधिव्यसनेवतत्वेवृद्धाशयश्चित्तममुष्यच
 दक्षिणात्वं सैषानलोसहजरागभरादमुष्मिन्नात्मानमर्दयितु
 मर्हसिधर्मराजे १६ ॥ हेचणिरभैममाराविधौव्यसनेयद्
 स्तितदमुष्यवृद्धात्वाच पुनःश्राशवादिशाश्रितंदक्षि
 णात्वंदक्षिणादिगीषत्वेचामुष्यवृद्धा सैषात्वेनैषयेसहजरा
 गभयादेतोर्मुष्मिन्धर्मराजोयमेष्टात्मानमर्दयितुंनार्हसि
 तिवंचनासूचनाच प्रथमतोऽर्थः चणिरस्यभावश्चुणिरमात्रो
 हमेवराण्यकद्वयविभौव्यसनेवभवति तत्वेवपरमार्थत

नै.
प. ३.
टी.
५१

सुभवति प्रमुष्य तद्बुद्ध्याच पुनराशयाश्चितं हृदयाश्चितं द
 तिणत्वे प्रावीणं च वहुमे सत्त्वं सहजरागभरात्त्वाभावि
 के प्रीत्यातिशयादमुषि न्यहराजे धर्मप्रधानो रतिनले स्वा
 त्मानमर्पयितुमर्हसि २५ ॥ किंभोतयामतिरमुष्यययाश
 यास्स्यात्त्वत्मानिपीडनविनिर्मितयेनपाशः कात्मानवान
 वतिनोभुवनंचरिस्सर्नामावमुत्रनरताभवतीति कक्तम् ३
 प्रनपाशः द्विनात्समासेनपाशसहितः प्रमुष्यवरुणास्यशायः
 करः तत्त्वे प्राणीपीडाकरणायययास्यात् तद्याकिते सतिती
 नेपाशसहितोवरुणास्यकरोममकरोव्यययतीति जाभासिकि
 मित्यर्थः प्रसौवरुणोभुवनमुदकेचरिस्सुः जालेवर्तमानः का
 जलान्मनवात्रोश्रवतिनरक्षतिमारयत्येवेत्यर्थः श्रवस्मिन्नरु
 णोनरतारलचोरेक्यात्रलतानैषधरूपत्वेनभवतीति कक्तं व
 रुणामावरयेत्यर्थ इति वचनासूचनाच प्रयसत्यर्थः प्रयया
 मुष्यनलस्याशवश्चित्तं नवपाणिपीडनस्य विवाहस्य विनिर्मि
 तयेकरणाय प्रनपाशः नप्रपगता प्राशायसेदृशः प्राशा
 यतोययास्यात्तद्याकिंजेमतिः भुवनं लोके चरिस्सुः चारेर्वी
 च्यन्मानवान्मानसहितः कात्रोश्रवतिक्षयितुसर्वानेवरक्ष
 ति प्रसैदकरीषात्त्वमत्रास्मिन्नलेनरतानरक्षेतियक्तं नभ
 वति ३ ॥ श्लोकादिहप्रथमतोहरिणाद्वितीयोऽधुमधुजेन
 शसनेनममैतृतीयात् तर्थाच्चतस्यवरुणेनसमानभावंसा
 जानतीपुनरवादितयाविमृग्या ३१ ॥ इहास्मिंश्लोकचतुष्टये
 तस्यनलस्यप्रथमतयाद्याश्लोकात्तयाद्वितीयाश्लोकात्तयाद्वितीया
 समानभावंसहशार्थत्वं ज्ञानतीतयाद्वितीयाः श्लोकाद्वि
 नासहसहशार्थत्वं तृतीयाः श्लोकाद्यमेनसहसहशार्थत्वं
 जानती चतुर्थीः श्लोकाद्ववरुणेनममैसमानभावंजानती
 प्रतएवाविमृग्यापूर्वयथाशक्रादीनोक्रमेणानलेनसहैक
 रूपतां वबोधायश्लोकानांचतुष्केणश्लोकक्यावर्णनं कृतं
 तथैवनलस्यापिशक्राद्यैसहैकरूपतांवबोधनायश्लोकव

तस्मै नस्मिन्नेन वर्णनेन कृतमिति ज्ञानादि मोहहीना सा भे
मीतया सरस्वत्या पुनर्वचनाया वाटि प्रवा प्रथमा श्लोकादि
इणाम संसृष्टां द्वितीया द्वितीया तृतीया च मेन चतुर्थी हरु
णेन तस्य नलस्य भावे स्थाभावादिकं न जातती अतएव वि
सुखा विमोहवती तथा समाभावादि ज्ञाना ज्ञानयो रुक्मिणी
कर्महीना सा भेमीतया सरस्वत्या पुनर्यथार्थ ज्ञानार्थ मया
दिशेयै नैव प्रोक्तः भावश्चेष्टा स्वभावाभिप्रायचेष्टार्थ जन्त
स ३३ ॥ त्वं यार्थिनी किल न लेन सुभाय तस्याः कस्यानि
जार्पणममत्र चतुष्टये ते इंदानलार्थमत नूजपयाः पतीनां
प्राप्यैक रूपमिह संसृष्टि दीप्यमानम् ३३ ॥ त्वं न लेन भर्ता
र्थिनी नलमेव भर्ता रं वांछंती तस्या तवेन्द्राग्रियमवरुणा
नां चतुष्टये न लोक रूपतां प्राप्य सभायां दीप्यमाने सति
सुभावनिजार्पणं कस्यात् कापि न स्यादेव सभायां दीप्य
मानेषु शक्रादिषु सत्सुकः परोवरा कस्यां वर्धयितुं समर्थ इ
त्यर्थः इयं विभीषका पूर्वा वचना प्रथमतो यः या त्वं न ले
विषये सुभाय नार्थिनी मया वर्णितमपि न लेनिज प्रेयसेन
प्रार्थयसे तस्यास्तवेन्द्राग्रियमवरुणा नामैकै रूपं संसृष्टं
दृष्टा स्वभावे प्राप्य प्रातो दिक्पालां शोभ्यसे भवतु अतएव
चतुष्टये चत्वारो दिक्पाल संबंधिनः अवयवः प्रणीत इति
क्यालपणाः लक्ष्मीकोपतेजः प्रसादायस्मिन्नीदृशो प्रमुखा मु
ष्मिन्नले संसृष्टि दीप्यमाने प्रकट रूपे प्रनादरी सप्तमी ईदृ
शो तलमनादत्यक्ता कस्मिन्नलादन्यत्र निजार्पणं स्यात् एवं
न लेन वरयेति भावः ३३ ॥ देवः पतिविदुषे नैष धरा जगत्याति
लीयते न किमु न क्रियते भवत्या नायं नलः खलु तवातिम
हानला भोग्येव मुक्त सितवरः कतर परस्ते ३४ ॥ भो विदु
षि शास्त्रज्ञो भिमि देवः शंक्रादिदिगीशो यं जाता वेकवचने नै
ष धरा जस्य नलस्य मया प्रोक्तं हेतुना भवत्या न निलीयते न
ल रूपधारिणा धेवो मिति नंगयते भवत्या देवः पतिर्भर्ता कि

नै.
ष. ३.
टी.
३३

मुनव्रियते कथं न क्रियते महं श्वा सो वनलोपिस्तत्सदृशा।
भादीमिर्यस्येदृशोयं देवः तव त्वदभिमतो नलो नैषधो ना।
स्ति त्वत्तु निश्चयेन यद्येनं देवं त्यजसितत्त्विकतरः परेतोत्तरं
स्यात् अतः परमन्येषां सभायाः प्रविद्यमानत्वादिति वचनासूच
नाच्च श्रयसत्पौर्यः भोविडुषिभेमिष्वदेवो नास्ति धराजग
त्याभोलोकस्पतिरस्ति भवत्यानं निर्णीयते प्रप्रकाशः
कथं न तापते इत्यर्थः किमुनव्रियते कथं न स्वीकृते श्रयं ना
ममन्त्रेण नलो नैषधोस्ति यद्येनं नलमुज्जसितं हितं वा त्वत्तु
निश्चयेनातिमहान् प्रतिशयेन महान् अलाभोलाभाभा
वः हानिस्पादित्यर्थः कतरः परो नलादन्यस्ते वरस्यात् प
नमेव वरयेत्यर्थः अत्र त्वदसम्बद्धमेवार्थं चतुष्टयं नरह
विणा व्याख्यातं तदपेक्षणां विचक्षण एव प्रमाणं तथाप्या
नस्येकस्यापि कस्यचिदर्थस्य हिलक्षणां न संगच्छते कवेच्च।
चतुर्थत्वे तात्पर्यं नास्ति तथाहि भेमी गायानोद्यत्येवमशो
कयदिति नतचतुर्थत्वमिति यत्तत्राश्रिमस्योके चतुर्भिर्मि
त्रादिभिस्समवाय्यवाचं प्रमायेति चतुर्थत्वशंका तदापि
नतत्र श्लोकचतुष्टयेन लवणेनापरेभिः प्रायान् नत्वस्मिन्ने
कस्मिन्नाद्येति निश्चयः ३५ ॥ इति श्रिदक्षिदिगीश्वरपा
शिभिस्तोवाचं नलेतरलिताय समप्रमाय सामिफवेणि
रिवयाडवतीति होत्रं लावणधुः कथं मपिधुमिसुतायता।
पम ३५ ॥ तानलेवाचं नलवर्णानविषयिणी सूक्तिमिं।
श्रियमवरुणोस्समो सदृशाक्षो बुद्ध्या नंतरंतरलिता
व्याकुलीभूता लावणस्य सौभाग्यस्य भूस्थानभूता सोभेसी
कमप्यतिशयितं तापं प्राप केवसिंधोः समुद्रस्य वेणि।
प्रवाह इव सिंधवेणि रपि लावणस्य क्षारत्वस्य भूरुत्पत्ति
स्थानभूता वाडवाप्रियया प्रामोति ३५ ॥ प्रासुं प्रयच्छति
नपत्तचतुष्टयेनांतलाभशंसितिनपंचमकोटिमासे अ
डादपे निषधराद्विमतो सुताना महेततत्त्व इव सत्यनलोपि।

लोकः ३६ ॥ पञ्चचतयेसिसाधयिषितिधर्मविशिष्टो धर्मीय
 तदतिशयसीयलक्षणानुगमात् विवादाध्यासितोयंतलोनिः
 धिपराजकीयंरूपवत्त्वादितिसाधयितुमिष्टस्यनलस्यसंबंधिना
 रूपेणविशिष्टत्वात्पक्षतानानलरूपधारिणांशक्रादीनांच
 तद्धेतुलाभशंसितिनस्योभेस्यालाभस्यशंसितिवोच्यनशीलेन
 उभाशयाःकर्तरिसति तौभेमीपंचमीकोटिकत्तामासेतला
 भशंसितिसत्यनलेपिविषयेप्राप्तनप्रयच्छतिसति शाक्रादि
 ह्यमनलचतुर्धेभेमीप्राप्तोसत्यनलस्यविचकारिणामतिम
 तानांमननप्रकाराणांनिषधरादिमतोप्रष्टमेवानिषधराद
 द्वितीयोवात्ततीयोवाचतृतीयोवापंचमोवेति विभिन्नायांप्रति
 पत्तोसंशयेजातेसतिलोकाःकौतुकदर्शीजनः सत्यनलेपि
 श्रुत्वा नदधे श्रयमेवनलःपंचमइतिनिश्चयंनलेभे सत्यनले
 कस्मिन्निवाहेततत्वेइव यथाहिलोकस्तत्रह्यस्तत्त्वानभि
 तःसामान्यःश्रोतृजनः पञ्चचतयेप्रधानतत्त्वमेव सदा
 निर्विकारंसद्विष्टस्यकारणमिति सत्कारणावादिनोसाध्यानां
 पक्षः सिसृक्षायांहि क्रियाविभागन्यायेनसर्वोत्पत्तिरिति
 लब्धादृष्टोपदेभ्यशात्मासंयोगेभ्यः परमाणुचूर्णकर्मैश्च
 तौह्यकारकैस्त्रिभिस्त्यागकमितिक्रमेणमहोतिभूतानिजाता
 नीतिमहतः कार्यइवस्यकार्यइव्याभ्यन्तानियमादिति
 कार्यमेवह्यकारकंसहकार्यइव्याभ्यन्तानियमादिति
 परमाणुपवतयासतिचरादिस्तथैवस्यात् नचतयातदेवि
 परेवाद्यदर्शनादितियत्कार्यतदसदितिनियमादसतोविनष्टो
 देवबीजादेःकारणादेरुत्पत्तिकार्यस्योत्पत्तौकारणानुपपत्त्य
 कार्याणामुत्पत्तिरुत्पत्तिरसदेकारणमित्यसत्कारणावादिनोवै
 शेषिकाणां द्वितीयःपक्षः सत्यस्यासतोदेवदत्तस्यपुत्रजननव
 त्रहस्यकारणस्यकार्यजनकत्वमयत्तमिति बीजादेरुत्पत्तिरिति
 जननीशक्तिनामप्रत्ययोतींद्रियः सदसत्तत्त्वशयेजायतेइति
 तदसत्त्वमितिवादिनोमीमांसकानांतृतीयःपक्षः मीमांसितेच

नै.
ष. ३.
टी.
५३

तैः ज्योतिष्टोमेन स्वर्गं कामो यजेतैत्यत्र ज्योतिष्टोमाख्यो या
गोहिमंत्रोद्देशेनायो हविः प्रक्षेपः क्षणिक एव तस्य स्वर्गं
प्राप्येकस्य कारणत्वं स्वर्गोद्दिनिरतिशयमुबलक्षणो मेवः
केषां चिदेव जातो जायते चेति ब्रह्माकालेन प्राप्तः यागस्तु
विरभे मंत्रोच्चारणे निर्वाणे यो भस्मीभूयो ह्रीने हविषीति क्षणः
का एवेति चिरधस्तः कालांतरभाविनि स्वर्गादिलाभे कथं का
राणं कार्यकारणयोस्समानकालीनत्वनियमात् तदित्ये स्वर्गं
प्राप्यादिकं कार्यं यागाद्यन्तर्जा शक्तिरेव कारणं सावक्षणि
केषु दृष्टादौ क्षणिकक्षणाकाराणां वप्रक्षयेत स्वर्गादावक्षये
तिसदसत्कारणपदस्तृतीयः तदेवं यागेन शक्तिर्जन्यतेश्च
ज्ञाचदति भवन्मते स्वर्गं प्राप्तिजननशक्तिमत्तियागे कारणे
नष्टेति राश्यायाः कार्यायाः शक्तेः कथमवस्थानेन च शक्तिः
कार्यान्तमेवाहियङ्गैवोपलक्ष्यते तङ्गैवाभ्यपेतव्यास्तथा
यान्ताश्रयापि वै त्रुक्तेः कार्यगतैवास्त्विति वाच्यं कार्यं हि त
दानीं समिद्धमेव कथ्येत स्यात्तथा श्रयी भवतीति किमपि सद
तद्विलक्षणं केनापि रूपेण निरूपयितुं मशक्यमिति दुर्बलं का
रिमायाख्यमेव तत्त्वमविद्यापर्यये जगत्कारणं दृष्टं चेत्तत्र ये
इजालिकानां प्रत्यक्षमित्यंतं भयात्मककारणं वादिनां चतुर्थः
पक्षः चतुष्टये तेषु पक्षेषु जडस्य कारणस्य प्रेरकः चेतनः कर्ता
वश्यमभ्युपगंतव्य इति कर्तृकारणकार्याणां भेदाद्वैतापातप
वेत्यस्मिन्पक्षे चतुष्टये हेतुमतेनामेकात्म्येन प्रसिद्धं अर्द्धं
निश्चयमहेतुतत्त्वोपक्रमेवादितीयब्रह्मनेह नानास्ति किं
चनेति एतदात्म्यमिदं सर्वं तत्सत्यं संप्राप्तात्मा तत्त्वमसि इदं
सर्वं यदयमात्मा ब्रह्मेवेदं सर्वं प्राप्तेमेवेदं सर्वं नेह नानास्ति किं
चन सकामयत ब्रह्मस्य प्रजायते यतदेतत्तव ब्रह्मस्य प्रजायते
येत्यादिश्रुतीनां वाक्यार्थावगमाद्ब्रह्मेवेकं जगति कर्तृक
राणं कार्यं च नतु ब्रह्मतोभिन्नमन्यत्किमपि ब्रह्मस्त्विति परमार्थ
ज्ञाने तद्ब्रह्माभशसिनि गंतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणास्त्विति यः

स्मृतदतिस्मृतेस्तच्छब्दवाक्यस्यब्रह्मणःप्रतिपादके पंचमको
 टिमासेपंचमीकोटिततःपरमन्तस्यपदस्यास्फरणत्वरभावः
 धिंप्राप्तेइत्येतादृशोहेततत्रैविषयेप्राप्तंनश्रयच्छातिसनि श्रपा
 रसार्थभूतेपदवतस्येतेलोकस्यपरमार्थप्राप्तौविन्नकारिणिम
 ति मतांनोसंवादीनांविमज्जोसहाकारणमसहाकारणंसद
 सहाकारणमनुभयात्मकंवाकारणंसर्वत्रैकात्म्येतिविमतो
 संशयेजातेतत्ताभशंसिनिपंचमकोटिमासेहेततत्रैश्रुञ्जनप
 त्रै तयाचवालमुत्पन्नयेकृत्यत्पादयेनकर्तृकरणकार्याणामे
 कात्म्येस्फटीकृत्यलित्यने तदेतत्सोकामयतेतिसर्वज्ञस्य
 छायाविकयास्वातंत्र्येणप्रवृत्ताकर्तानिमित्तकारणंब्रह्मेवेतिग
 म्यते ब्रह्मस्यामितिब्रह्मवचनेच्छायावोपादानकारणमिति त
 याहिसर्वाणिहृद्मानिभूतानि आकाशादेवोत्पद्यन्तेआकाशे
 प्रत्यस्तंयतिदतिश्रुत्याब्रह्मेवोपादानकारणमादायजगतः
 प्रलयोदयावाप्तातौ यद्विवस्मात्प्रवर्तियस्मिंश्चलीयन्तेतत्र
 स्यापादानंयथाब्रह्मिह्यवादीनांपृथिवीतिप्रजायेवेति कर्मक
 र्तरियकोर्निर्देशेनपश्यतस्तत्पुलस्त्यमेवेतिवत्कर्मणपवव
 क्षणाःकर्तृत्वेनविक्रियते तत्कर्मितिनिर्देशात्स्फुटमेवकार्य
 त्वम् तथाचतदात्मानस्त्वयमकुर्वतेतिश्रुतौस्त्वयंद्वितीयकर्तृ
 करणादिकमनपेक्ष्यात्मेव कर्तात्मनैवोपादानेनात्मानमकुरु
 तकार्यत्वेनपरिणामयामास दृष्टेवमृदादीनांप्रकृतीनांवदादि
 विवृत्त्यापरिणामदतिस्फुटपदार्थः ३९ ॥कारिष्यतेपरिभवः
 कलिनानलस्यतंदापरस्तसुतनुमधनात्पुरस्तात् भेमीनलो
 पयमनेविशुणोसहेतेनदापरःकिलकलिचुयगेजगत्याम्
 कलिनायगेनैवघृतकालहेननलस्यपरिभवस्तिरस्कारंक
 रिष्यते भ्रात्राक्रियमाणःप्रयाह्यते तृपुनःदापरःअयंदेवमा
 यावानलोवेति सन्देहपवतृतीयंयगंसुतनुंभेमीपुरस्तात्कलि
 परिभवात्पागेवाधुनैवपतापयतिस्म किलप्रसिद्धौदापरः
 कलिचुयगेयगद्वयविरुद्धगणोर्जजत्रैविप्रतिपत्तिजंनकोच

३७

नै.
ष. ३.
टी.
१५

भेमीनलयोरुपयसनैविवाहंजगत्पलोकेनसहेतौ ३०॥ ३
 त्केटयन्मृयगिमोकगपत्रलेषुप्रत्येकमेवपरिमोहयमानवा
 णाः जानेमहेनिजशिलीमृवशीलिसंख्यामाफल्यमापसा
 तदायदिपुष्पचापः ३६॥ पुष्पचापःकामःइमोभेमीपृथक्प्र
 त्येकंनलेषुएकमेकंनलेप्रतिकगपत्रसमकालमेवोत्केटयन् प
 नंनलेवरिषोडशसुकोऊर्वन् तथाप्रत्येकमेपुनलेषुसमकाल
 मेव परिमोहयमानाप्रयमेवनलीयंतनेतिप्रकारेणपरिमोहम
 तस्मितज्ञानं ऊर्वाणाबाणायस्येदृशस्सन् निजशिलीमृवशी
 लिनीस्वशरसंउडावासौसंख्यापंचत्वसांख्यातस्यास्माफल्यतदा
 स्वयंवरेसमयेयदिप्राप यदिसंभावनायांतदेवासंभवेत्किमिति
 जानीमहे पंचसनलेषुएकैकेनशरेणकगपडत्केटयाः परिमो
 हस्यवकरुणात्पंचसंख्यायास्माफल्यमिति ३६॥ देवानिसंनिष
 धराजरुचस्त्यजंतीरूपादरज्यतनूलेनविदभस्रभूः जन्मोतराधि
 गतकर्मविपाकजन्मैवोन्मीलितिकृचनकस्यचनानुरागः ३७
 इयंविदभस्रभूः जन्मोतराधिगतभेमीनिषधराजरुचःनलत्र
 पतेजोधारिणोदेवानिंशदीस्त्यजंती नूलेविषयेरूपाडेतोर्नानुर
 जतमानुरकाभूत् तत्रहेतुमाह ऊत्रचिज्जनैकस्यचिजनस्या
 नुरागः जन्मोतरेषाजन्मनिशुधिगतस्यकर्मणोविपाकाज्ञा
 न्यस्येदृशपवजागर्ति नत्ररूपादिसंबंधजन्मैवकारार्थः
 भेम्पानलेनुरागोहपहेतुकेनकिंतुप्राकर्मफलसंबंधात् यदि
 तनलेनलसंबंधिरूपहेतुकोनुरागस्यात् नलसंबंधिरूपधा
 रिणोदेवान्भेमीकथमत्यद्वयदितिभावः ३७॥ ऊप्राप्यतेसप
 तगःपरिपृच्छतेयःप्रत्येमिजस्यहिपुरेवनलेनिरेति .सस्मार
 सस्मरमतिःप्रतिनैषधीयेतत्रामरालयमरालमरालकेशी भ
 सनलसंदेशहारीपतगोहंसःकृप्राप्यतेकृलभ्यतेयःपरिपृच्छा
 ते एतंषुनलःकइतिपृच्छतेहियस्माहरेवप्यागिवतस्यहंसस्य
 गिरानलेप्रत्येमिपरिजानामीतीत्येसस्मामकामामतिर्यस्या
 स्माग्रालकेशीसुंदरीतत्रतस्मिन्समयेनैषधीयेनलसंबंधिने

हतममगलयमगलं दिव्यहेमं प्रति सस्मारसरणं चकार ध
 एकैकमेतत्तमुक्ताररेण भेदं सवेदनं च पंचमुकिंचिदेष्टी
 शंकाशतं वितरता हरता पुनस्तदुन्मादिनेव मनसे दामि यं पु
 राह धर ॥ एषा भेमी पंचसु मध्ये कोयं नलः स्यादिति महता द
 रौ कमेकं स्फुर्वीरं वारं पश्यति स्म नच केचिद्देजानाति स्म
 शंका नां शतं ददता पुनस्तदेव शंकाशतं हरता अतस्सोन्मादे
 नेव मनसो पलक्षितेयं भेमी रदेव त्पमानं पुराह वृवीति स्म
 पुरिलक्ष्मस्वरतिभूते वर्तमाना धर ॥ अस्ति हि चंद्रमतिरस्ति
 जनस्य तत्र भोतौ दिगंतचिपिटी करणादि रादिः स्वच्छापस्य
 एतपि प्रतिमाभिमाने भेदभेदे पुनरमी पुनमेति मित्रम् ध
 जनस्य कस्मिन्नपि चंद्रे हि चंद्रप्रतीतिरस्ति तत्र तस्या हि चंद्र
 भोतौ दिगंतचिपिटी करणादिः आदिषा द्वा द्वुगंतयोः चिपिटी
 करणं मनाग्रिमीलनं रेखातिमिरादि रोगाद्यादिः कारणमा
 स्ति प्रतिमाभिमाने एकस्यैव मुखस्य दर्पणा च प्रतिबिंबना
 इत्युत्तप्रतीतौ स्वच्छस्य दर्पणादेरुपसर्पणमपि कारणमस्ति
 अमीषु पंचसु नलेषु पुनर्भेदभोतौ कारणममनास्ति उद्धादि
 तवत्तवः प्रमातर्देहाद्वहनि स्मृतानयनरश्मयः स्वच्छेर्वा
 द्यदर्पणादौ समुत्पत्त्य प्रतिफलिताः अप्रतिहताः पुराह तत्र
 स्वमेव मां रक्तं ति दर्पणे तस्यैव मिति भ्रान्तिरियम् तथा
 चान्योन्यसंमुखादर्शभूयस्त्वेव पुनरमदनग्रहतात्प्रकटतर
 भं मरति न्यायविधिः धर ॥ किं नातनोति मयि नैष धपवका
 यवृहं विधाय परिहाससमौ लिलासी विज्ञानवैभवभूते
 किं नु तं स्य विद्यासाविद्यते न तत्र रगाशयवेदितेव धर ॥ असौ
 विलासी नैदग्ध क्रीडितलीलापरः नल एव कायवृहमेक
 पावकशगेहग्रहसिद्धिं विधाय मयि परिहासमग्रास्यपि स्या
 वर्ज्यं पंतजसपर्यायं परिहासं किंचित् केनातनोति काजः वि
 शिष्टे मयोगाभ्यासजै न सनेन वैभवभूतो गामादिभ्रंदिप्रारि
 तौ स्य नलस्य तुरगाणां माशयोभिप्रायः तद्देदिनोभावहृषा ॥

नै-
ष-३-
टी-
२५

विद्यास्तितयेवकायसूहविद्यामाकिमनविद्यतेप्रश्नकाऊः
उभयत्रापिकाऊः ५३ ॥ एकोनलः किमयमन्यतमः किमे
लकामोपरः किमुकिमुदयमास्थितेयो किंरूपयेयभरसीम
तयासमेषुतेसेवनेहनलमोहमहवहेवा ५४ ॥ स्पष्टं पूर्वम
याविरहनिःसहयापिदृष्टमेयंप्रियंस्ततइतोनिषधापिरजः
क्षयः किमागतवतीममसादशेयंप्रणामिद्विलसितेननलान
लीकान् ५५ ॥ विरहेणविप्रलेभेणनिसहयाप्रशक्त्यामया
सर्वमपिसोयंनलस्ततइतोदृष्टः विप्रलेभेनतत्त्वयावस्थेयाभो
त्यासर्वत्रविषयीकृतः मेयंविप्रलेभदयाक्षयः पुनः किमागता
यस्यादशायाद्विलासितेनालीकान्नलार्पिष्यामि ५६ ॥ सुग्या
दधामिकयमित्यमयापशंकासंक्रंदनादिकपटः स्फुटमीदृशो
ये देव्यानयेवरचिताहितयातयेतागायाययादिगाधिपानपि
तास्पृशंति ५७ ॥ अथपक्षान्तरे अथवासुग्यासूक्तीहमित्यमे
नेनाप्रकारेणापशंकाउर्वितकंकयंधारयामि अथमिंद्रादी
नामीदृशः कपटोमायंस्फुटमेवास्ति ह्रियस्मादनयादेव्या
सरस्वत्यैवगाथास्तंयातयाविरचिता यथातागायादिगाधि
पानिंद्रादीनपिस्पृशंतिदिगीशानपिवर्णयंतीत्यर्थः ५८ ॥
पतन्मदीयसतिवंचकपंचकस्येनाथेकयंनमनुजस्यचका
स्तचिद्रम् लक्ष्माणिभानिकिमुमीनवहंतिहंतवर्हिर्मुखा
धतरजस्तवतासुखानि ५९ ॥ एतेचनेचमवीयायासतेव
चकाभामकानलाकारस्तत्पंचकस्थितेनाथेनलेमनुष्यं
स्यचिद्रंकयंभासतां अमीवर्हिर्मुखादेवान्नतरजारेणस्य
शीघ्रन्यातवहेषोतत्रैवसर्वमादियेषोतानिपोसुहृन्पशो
रत्नादीनिलत्माणिचिद्रानिनवहंतिकिम ६० ॥ याचेनले
किमभरानयवातदर्थंनित्यार्चनादपिममाफलिनैरलैः कंद
र्पशोषाशिलीमुखपातपीतकारुण्यनीरनिधिगद्गरचोरचि
नैः ६१ ॥ किंवादेवान्नलेयाचेद्विकर्मकः अथवानलार्थंनि
त्येसजनादप्यफलिनैः फलहीनैस्तेदेवैरलं तथाकामस्य

शेषेण वाणपातेन पीते कारुण्यं कुरुते वनीरनिधये स्पृशाम
तपवगाहुरंगेतं रूपं कुरुणा मृत्युं चोरे भीषणं चित्तं शेषोत्तरलम्
ईशादिशानलभवं प्रतिपद्यते वावर्णिश्रियं गुणवतामपि च
त्कथं वा मूर्खा पश्य पतनादिव पुस्तकानामसंगतं वतपरोप
वृत्तिवृत्तित्वम् ४५ ॥ भोदिशापीशादिद्वयतयः प्राक्काचाले
त्वादेवाः नलोभः स्यान्तं यस्यास्तानलसंबंधिनीवर्णं स्पृश्य स्पृशि
यं संपत्तिं प्रतिपद्य गुणवतामपि कस्याकं वतवेदे परोपकारं
तं वत्वमसंगतं केवामिव पुस्तकानामिव यथा नलभवं न
लतणामचाले त्वन्याजतारे वावर्णिश्रियं लिप्यत्तरलं स्मीप्र
तिपद्य गुणवतं बंधनसूत्रं वतामपि पुस्तकानो मूर्खा पबंध
रूपसूत्रं पतनान्मूलवशां भवनात्परं प्रकृतिवृत्तित्वमसंग
तं भवति मूर्खा हि परस्मै पुस्तकं न ददति. अथ वा परोपकारात्
प्रकृतिः पदपदार्थज्ञानं तत्र वृत्तित्वं तद्वत्करणमीलित्वमसं
गच्छति पुस्तकं हि मूर्खं हस्तगतं ज्ञानं नोत्पादयति ४५ ॥
यस्यैश्वर्याय दलेखिललाटपट्टे तस्माद्योग्यतपि शोथस
माप्यतस्य कायासनास्तु विभ्रयामिह यो हृदा हं नाकातपै
जलजमेति हि मेस्तदाहम् ४० ॥ ईश्वरेण विधात्राय स्पृजन्
संभाले एव पट्टेयदलेखिलेखितं तद्विधिलिखितं मयोग्य
मपि यत्प्रज्ञानमिलतमपि तस्य योग्यं यत्किमिलितं दूरे क
त्यस्या देवाणो ह्यस्मिन् विचारे यो वासनोचितेन मनसा विभ्रया
धारयामि साकावासनाभागनास्तु न काचिदत्र भावनेत्य
र्थः तमेव विचारमाह पद्मे सूर्यं गिरिमभिर्दीहेन प्राप्नोति प्र
त्नंतं विंकसत्वे वत पुनस्तदेव पद्मे हि मेः प्रालेयैर्दीहमेति ४०
इत्येव ये ह मद्भाग्यमनेन सत्ये कल्पदुःखेपि समयावत्
याचमानः संकोचमज्जरदलो गुलिपल्लवाशपाणी भवन्भव
ति मां प्रति बहु मुष्टिः ४१ ॥ इहास्मिन् समये ह्यस्य मनेन प्रकारे
णाभीष्टं सत्तलस्य प्राप्नोति विघ्नसंभावात् यन्मया भाग्यमनेना
भावेनाह मुष्टिदो त्वत्तु निश्चये मया प्राप्यमानं सत्कल्पदुःखं

ने.
ष. ३.
दी.
१७

पिसेकोवीनदानाभावाहेलक्षणेवमुक्तलनेनसज्जगणिसंतसा
निदलान्येवांगलयोयस्येहकलवाएवाप्रणार्यस्यसतोहभव
नांप्रतिवडोमुष्टिरेनेहगिववडमुष्टिःकदर्यस्यात् ५१॥ देव्या
करोणरामाल्यमयार्पयेवायोवैरसेनिरिहतत्रिवेशयेति सै।
षामयासुखभजोद्विषतीकृतास्यात्स्वसेतृणायनविहन्मिनवड
रत्नम् ५२॥ अथवाहेसरस्वत्याहस्तेवरणमाल्येदास्यामि इहा
स्मिन्नलपंचकेशोवीरस्तेनस्यापत्रभवति तस्मिन्निदंमाल्येनिधी
हीति सेषादतीत्येप्रार्थितादेवीमयादेवानांदिशतीशकुक्ता।
स्यात् इदंसरस्वतीनामकेवंपरत्नंस्वसेतृणायतृणाभूतस्या
त्मनोर्येनवितर्केनविहन्मिमाविहन्मामहमिति वितर्कः ५३
यस्यादमीषुपरमार्थनलसमालामंगीकरोतवरणायममेति
क्ताम् तांप्रापयामियद्यत्तत्रविहज्यलजोऊर्वेकयंजगतिष्य
पतिहीविउत्तः ५४॥ अमीषुपंचसुयस्यासुमयेयस्सत्यो
नलोस्तिममवरणमालामंगीकरोत इत्यनेनप्रकारेणातो
मालोयदितंनलंप्रापयामि तत्रहिलजोत्पत्ताजगति सर्व
स्मिलोकेपश्यतिकयंऊयोहीविस्मयेचउलेचविउत्ततोप।
हासोयम् ५५॥ इतरनलतुलाभागेषशेषस्थधाभिःस्त्रपय
तिममचोतोतैषधःकस्यहेतोः प्रथमचरमयोवीशदृयोर्वी
साम्येविलसतिचरमेनप्रासभासंविलासः ५६॥ पषःशेषो।
तिसोनलः इतरनलेस्तुलाभोक् तलोपिकस्यहेतोर्ममचित्र
मस्तैस्सर्वतिवाशउपमायाप्रथमचरमयोराद्यंतयोः श
दृयोश्चरसाम्येसत्यापियथातिमेवोन्निप्रासदीसीनोविला
सःस्फुरति यथात्रैवश्लोकेतिसेपादसेकोरस्येति ममचित्र
मस्तैकयंसिचतीत्यनयः ५७॥ इतिमनसिचिकल्पानुह
तस्तेत्यजंतीकचिदपिदमयंतीनिर्णयंतासमाद सुखमय
परितापास्केदितानन्दमस्यामिहिरविचित्तावस्केदमिंडनि
निन्द ५८॥ इतीत्येमनसिउद्योतजायमानान्विकल्पान
वितर्कान संत्यजंतीभेमीकचिदपिकस्यचिदपेनिकनेत्य।

तायां निश्चयं नयापः श्रयानंतरं परितापेन चिंतया स्कंदितः
 शौचितः स्कंदिरुणो घणो श्रानेदो यस्मै ह शं चिंतया पगतानंद
 मस्या भेस्या मुवेमिहिरेण सूर्येण विरचिता प्रास्कंदः पराभवो
 यस्मै ह शमिं डं निनिंद चिंतया ज्ञायते स्मत्यर्थः ५६ ॥ श्रीहर्ष
 यजेकं विराजि मुकुटालं कारयोरद्भुतं श्रीहीरस्स पुवेजितं ।
 द्रियचयं मामलदेवी चयं स्वाहत्यादभूति त्रयोदशतया देश्य ।
 सदीये महाकावे चारुणि नैषधीय चरिते सर्गो निसर्गो जलः ५७
 स्वाहु मे फरश्चासौ तत्यादः पदपदार्थ रचना उद्धृति दे प्रयोगाण्यः ।
 श्रानंदस्य कौतौ निरस्तविमतो सत्संप्रदायान्वयादस्यो नैष धत
 त्वबोधविबुधौ तत्सर्पि वाक्यसमतौ सर्वे स्मिन् विवृतस्योदश ।
 तथा व्याते दिगी शब्दलैर्भेस्या संभृत विप्रलंभजनिता चेष्टाप
 र्तिष्टक्रमः ५८ ॥ इति श्रीहर्षकविविरचिते नैषधकाव्ये महा
 काव्ये त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीयसे
 ॐ वाच्या निमलादिह वाचकेषु संकेतयंती मभिधानवृत्तिम्
 विभर्तिया पुस्तकसत्त्वद्वयो पुनस्तसावाङ्मयदेवतास्मान् ॥
 तदेवं पूर्वसर्गो स्तामस्येन विप्रलम्बं वर्णयित्वा इदानीं न विना वि
 प्रलंभेण संभोगः सुष्टिमश्रुते कषायिते हि वस्त्रादौ हयान्नागो
 न सज्जते इति कक्षा प्रस्तावसरं दर्शनस्पर्शनादीनि निषेवि
 ते विलासिनो यत्रानुरक्ता वत्यो न्ये संभोगो यमुदाहृतः सोपि
 पूर्वो नृगागादेरनंतर्या श्रुतविधे इति लक्षणं संभोगस्य गारं वर्णय
 त भेस्या नलदर्शने पायतावदाह ॥ ॥ श्रयापि गंतं निषये
 चरं सा प्रसादनामाद्रियतामरापाम् यतस्सुखाणां सुरभिर्न ।
 एतत्तसावेधसाम्भजतकामधेनुः १ ॥ श्रयानंतरं मेगलचेसा
 भेसी नलमथितं प्राप्सुं गंतं चेदेवानां प्रसादनां प्रसन्नीकरणा
 क्रियामाराधनामाद्रियतनिश्चयते स्मत्यर्थः यतो हेतोः वेध
 साव्रज्याणां सुखाणां कामधेनुः कामाय धयंति तासिंति कामप्र
 दायिनी सुरभिर्नीमथेन स्सुखा तपुनर्दणं कामधेनुं रभिल
 चित्तदात्री सा सुप्रसादने वासुजतः धामाभ्यो नृरिति नृप्रत्यये

ने.
ष. चे.
टी.
२१८

पेडइद्वेतीतिचपेनुरितिसिद्धम् ॥ अथाधिगंतं निषपेशमे
 षोप्रसादनानंदानवशाज्जवाणाम् अचेष्टतासौ महतीष्टसिद्धि
 रापनादेवहिदेवतानाम् २॥ पूर्वश्लोकमाहोतरत्वाटवगता
 र्योयंश्लोकः ॥ प्रदक्षिणाप्रक्रमणालवालविलेपधूपपावराणां
 सेकैः इष्टं च मिष्टं च फले सुवानो देवा हि कल्पद्रुमकानननः
 प्रदक्षिणाप्रक्रमणप्रदक्षिणावृत्तिप्रणामपवप्रदक्षिणोरतिशा
 यप्रवीणैः प्रक्रम्यते आरभ्यते इति नंदादित्वाद्यः इतीहोचत
 दालवालसेकाधारश्च विलेपश्चंदनाद्यभंगपवगोमयादिलेप
 च धूपोगुग्गुत्वादिधूपपवदोहदधूपश्च प्रावरणमारजिका
 करणमेव कंटकादिवृत्तिश्च अस्तु सेको महामंत्रस्नानमेव ज
 लसेवनंचतैरैतैः कृत्वा इष्टमभिलषितं मिष्टं च इष्टं च फले
 सुवाना उत्पादयेतः देवा हि निश्चयेनास्माकं मन्त्रघाणां कल्प
 वृक्षवनं भवन्ति ३॥ अजामयीभूयसपर्वणास्त्रात्रनामनामग्र
 हणाप्रकेसा सुरेशु हि अहधतानमस्यासर्वार्थसिद्धंगमिथः स
 मस्या ४॥ अजामयीभूयसाचुर्येमयद् प्रतिशयेन अजावती
 भूतानामग्रहणं शक्यं न समीत्यादिदेवनाम्नां यद्वा भये प्रता
 पयथा स्यात्तथा साभेमीता देवानिंदादीत्रमतिस्म हियसासुह
 धतां अजोर्ज्वतो च नाना देवेषु नमस्या प्रणामः सर्वार्थसिद्धे
 रंगानां पूजनादीनां मिथो न्योन्यं समस्या संक्षेपेण पूरणं प्रणामे
 नैव पूजनादीनामपिलिखित्यर्थः श्लोकस्यैकेन पादे न
 द्वाभ्यां पूरणं त्रिभिः समस्या स्यात्समांशे त्वभिधक्ताः ५॥ यत्रो
 निजे साहृदिभावनायावलेन साक्षादकृता विलस्यान् प्रभ
 दभीष्टुप्रतिभूस्तनस्यावरहिहृष्टाददने परंते ५॥ साभेमीप्र
 विलस्यान्विषयापिनस्तो देवान्भावनायाध्यानस्यबलेन नि
 जं हृदि यत्साक्षादकृतप्रत्यक्षी चकार स देवानां ध्यानेन साक्षा
 त्कारणव तस्याभेमाग्रभीष्टेन लज्जाने प्रतिभूः प्रापको भूत् हि
 यस्याहेतुः परं केवलं हृष्टाप्रत्यक्षी भूता पववरं हृदने अत्रयत्सह
 तिभिर्जलैर्गान्धयः सर्वाणि सर्वनामानि तुल्यधिकरणस्यपि

स्वेच्छया पृथक्तेलिंगमनुवाचविधेययोरिति परिभाषासिद्धः ५॥
 इत्यमसमन्यपिवास्पृश्यादध्यादयैतात्रियैमेकताना सुपर्व
 णोहिस्फुटभावनायासासर्वदूषणफलभावनायाः ६॥ अथसोभे
 मीनियमैकताना एकतानोनन्यवृत्तिः केवलंनियमेवहि रिंदि
 यव्यापारादिरमाणेतत्पयनिशुलचित्रा इत्यमपवग्रहेउज्या
 भावनयापिवास्यानिवेशेपेतादेवान्यायतिस्म हियस्मान्देवानां
 यास्फुटभावनाख्यानेनप्रत्यक्षीकरणं सैवफलस्यभावनायाः
 प्राप्तेः पूर्वदूषणमंजरादिः पूर्वावस्थाभूषणमंजरादिः ६॥ सभा
 जनंतत्रससर्जतेषांसभाजनेपश्यतिविस्मितेसा आसुद्धते
 यत्सुमनोभिरेवफलस्यसिद्धौसुमनोभिरेव ७॥ सभाजनेप्रे
 क्षकलेकेविस्मितेकिमत्रस्यादितिसाधुवंपश्यतिसतिमाभेमी
 तत्रसभायातेषांदेवानांसभाजनध्यानेनप्रेत्यादर्शनेससर्ज स
 प्रेमादादीदित्यर्थः यतोहेतोःसुमनोभिःशोभनैःसुद्धेष्टि।
 तैरेवसुमनोभिःपुष्पैःफलस्यसिद्धावेवमनेनप्रकारेणामुघ
 तेसंतव्यतेसुगंधीभूयतेच ७॥ वैषद्यहृद्यैर्इदिमाभिरामैरा
 मोदिभिस्तानयजातजातै आनर्चगीत्यन्वितषट्पदैस्सास्त
 वप्रसूनस्तवकैर्नवाकैः ८॥ अथसोभेमीकैवीनस्तवैःस्तति
 भिरेवप्रसूनस्तवकैःपुष्पगुलच्छैस्तानानर्चकीदृशैः वैषद्ये
 नप्रसादगुणेनैव नैर्मलेनहृद्यैर्मनोहरेः सुदिस्त्राकेसला
 दारत्वेनैवसौकुमार्येणरम्यैः एवसामोदयतिचमत्कुर्वतीत्या
 मोदिभिरमत्कारकादिभिरेवसौरभयकैः तयाजातिभ्योवि
 षमपदवृत्तेभ्यद्वद्वज्रादिभ्यएवमालतीपुष्पेभ्योजातेगीतिर्नो
 ममात्रावृत्तंतदन्वितंषट्पदैनामच्छंदोयेषुतैर्गीत्यन्वितषट्
 प्रदैरेव गीत्यन्वितःगानकक्ताःषट्पदाभुमरायेषुतैः ८॥
 भक्त्यातयैवप्रससादतस्यास्तुष्टंस्वयंदेवचतुष्टयंतत्र स्वेनान
 लस्यस्फुटतायियासोःकृतकृत्यपेदाकियतीवलस्यात् ९
 स्वयंस्वात्मनेवसुष्टंएवमेवप्रसन्नंतदेवानांचतुष्टयंनयेवत
 कांस्वल्पयामिभक्त्याप्रसन्नीवध्वं स्वेनस्वयमेवस्फुटता ९

नै.
ष. चं.
टी.
२१५

यथासोः ज्वलिष्यतोवद्रेः फूत्कतो मुखेन धमनस्यापेक्षा कि
यंती स्यात् स्वल्पेनैव फूत्कारेण ज्वलतीत्यर्थः १५ ॥ प्रसाद्यमा
साद्यसुरैर्यतसासस्मारसारस्वतसूक्तिपृष्टेः देवाहिना न्यद्वित
रिति किंतु प्रसद्यते साधुपियं ददत्ते १० ॥ साभेमी सुरैरुक्तं प्रसा
दं प्राणसरस्वती प्रोक्तानां सरस्वतीनां सूक्तीनां सृष्टेः क्रमेव ध
स्य सस्मारः सरस्वत्याकेन क्रमेण सूक्तयो वच्चादतितदभिप्राये
चिंतयति स हि यस्माद्देवाः प्रसद्य प्रसत्रीधृतान्यत्किमपि न प्र
यच्छन्ति किंतु ते प्रसत्रीधृताः देवास्साधुपियं समीचीनो वि
शेषदर्शिनी बुद्धिं ददाति १० ॥ शेषेन लं प्रत्यमरेण गायाया
समार्या खलु येन येन तांतां तदन्येन महालग्नीं तदा विशेषं
प्रतिसन्देष्टा ११ ॥ शेषमंतिमं न लेप्रतियाया गायायेन येन दे
वेन तुल्यार्था तांतां गायां तदन्येन तस्माद्दुर्णिमानादितरेण
देवेन महालग्नीं मन्त्रयेन भुजंती गाया मेव विशेषमन्यथा व
च्छेदकंधमं प्रतिमंदये श्रुतिमपि मनसि पुनर्विस्मयति स्म
प्रथमा गाया न लस्य शक्रेणैव सहैकार्यं तयान्वयं भजंति न त
वक्त्यादिभिरन्यैस्तथा वक्त्रिणा सहैकार्यं गाया न शक्रादिभि
रिति विचारयति सन्त्यर्थः ११ ॥ या पाणिनैवाशुनिपाणिनै
व गायाय मेनैव सहाग्रि नैव तामेव मेने मिलितान लस्य सेवा
विशेषाय तदान लस्य १२ ॥ पूर्वगागताय मेव तत् १२ ॥ एकै
कवृत्ते प्रतिलोकपाले प्रतिवृत्तात् जगद्गुर्दिशां यः वेदस्स गाया
मिलितास्तदा सा वाशा इवैकस्य मलस्य वश्याः १३ ॥ प्रति
लोकपालं लोकपालात्प्रति एकैकवृत्तेः एकस्मिन्नेकस्मि
न्नेव लोकपाले वर्तनात् या गायादिशा संबंधि प्रतिवृत्तात्वं शा
ब्दे वैदीतीत्यादिगवत्केवलस्ये इत्यर्थसंगतिं जगद्गुः स्वीचक्रः
नेतरस्य वच्चादेः ता एव गायास्तदा देवप्रसादसमये शोशा
दिशा इव मिलितान लेन संगता र्था एकस्यैव न लस्य वश्याश्च
सोभेमी जानाति यथा शक्रादीनां पूर्वदिक्कैकैव दिग्गवश्या
नापरा न लस्यैव कस्तचक्रवर्तिता चतुस्तोदिशा वश्या जाना

निस्तेत्यर्थः १३ ॥ निश्चित्य तं शेषमसौ न रेशं प्रमोदमेदस्ति
 तरोतगाभूत् देव्या गिरां भावित भंगिगाव्याश्चित्रेन चित्राणां वया
 दसेदम् १४ ॥ प्रमोभेमीतं चतसृभिरपि गायाभिः प्रतिप्राप्य
 शेषमतिमं निश्चित्य च मेव न लोराजेति निश्चयं कृत्वा प्रमो
 देन हर्षेण मेदस्ति तं रमतिंष्टुष्टं दृष्टं यस्यास्तादृशी बभूव दे
 व्या गिरां सरस्वत्या वाचां भाविता महालोचिता भंगिराभिप्रायः
 प्रकारो वा ययेदृशी चिंता यामेव समुद्रेया दसा जलजं तं भूते
 न संचरता चित्रेन ददं वत्पमाणमाख्यदवोचत् १५ ॥ सा भं
 गिरां स्थावत्तु वाचिका पिया भारती मूर्तिमती यमेव स्निष्टं
 निगदाहृत वासवादीन् विशिष्य मेनेष्वपमप्यवादीत् १६ ॥
 अस्याः सरस्वत्याः वादिवदने सा कापि भंगिर्विच्छिन्निर्वेदगपी
 प्रकारः यद्यस्या भंगी हेतोरियमेव मूर्तिमती सरस्वती स्नि
 ष्टं हि र्यप्रतिपादकं वचनं निगत्या शक्रादीनाहृत शक्रादी
 नो मनोरंजयामास विशिष्यते भ्यो व्यावच्छित्व मेनलमप्य
 कथयत् १७ ॥ जयक्रुसेयं मदनुग्रहेण वचः सजस्रष्ट
 यितं चतस्रः द्वेतेन ललदयितं तमेते ममेव मोक्षो यमहो
 महीयान् १८ ॥ सोयं सरस्वती मयि कृपया चतस्रश्चतुष्ट
 का वाचां सजः स्पष्टयितु मन्योन्यं विशेषं न लेवा बोधयितं
 जयक्रुगयितवती ता सुहृदेष्वनेव वचः सजोभेदेन परस्परं
 पमदिता त्रलं प्रतियोगिनिहृपणन्यायेण बोधयितं समर्थं
 शेषस्य च हृदयस्य वृत्तपरमाणमात्रमेवासीत् ग्रहो प्राप्सुर्य
 ममेवायं महीयान निशायितो मोहो जाडुं मयैव तत्कालेन
 ज्ञातमित्यर्थः १९ ॥ स्निष्टंति वाची यदमूरमुष्माः कवित्वश
 क्रैः खलु ते विलासः भूपाललीला किल लोकपालाः स
 माविशति व्यतिभेदिनोपि २० ॥ एवं लोकपालवर्गाने शेष
 वितर्कप्रयोजने उक्तां नलवर्णाने शेषप्रयोजनमाह प्रमु
 ष्या सरस्वत्या श्रुत्वा सर्वं बोधयि स्निष्टंति यत्केनापि शब्देनायं द
 यं ददंति खलु निश्चयेन कवित्वशक्रैस्ते विलासा इति भे

नै.
प.चं.
टी.
२१५

दिनः परस्परविलोत्तणालोकपालभूपालस्य वैषम्यस्य ली
लाः समाविशन्त्यपि अपि संभावनायां यत्नतः लगाया चत
ष्टकमेण शक्राद्याद्यंतं तद्भूपालस्य दिकपालांशसंभूतैः
संभवेदित्यर्थः १७ ॥ त्यागं मरुं द्वादिचतुष्टयस्य किमभ्यने
दत्तमसूचितस्य किंप्रेरयामासनलेचनमाकासक्तिरस्य
ममकः प्रमोहः १८ ॥ शक्रादीनां चतुष्टयस्य क्रमेण सूचित
स्य त्यागं किमभ्यनेदत्त एकंत्यक्तान्यस्य वर्णनमिति प्रका
रेणा त्यागं कथमसूचयत् अत्र सर्वत्र किं शब्दश्चाचर्यमां च
न लेपयंतवर्तिनिकयं प्रेरयामास तत्र तो स्यादेव्याः का
स्तक्तिममवकः प्रमोहस्तत्राज्ञानं १९ ॥ परस्परदारावल्गुम
न्यमानैरसृशमाना समरेथित्रीम् भक्तैर्भर्तुश्चरणोद
धानां नलस्य तत्कालममशपदेष्टा २० ॥ एषा भेमी तत्कालं त
स्मिन्प्रादसमये परस्यान्यस्य राजोदारावल्गुपरस्त्रियमिव
मन्यमानैर्देवैरसृशमानां भुवं मपश्यत् तथानलस्य भर्तुभ
क्तैव पादौ धारयंती भुवं ददर्श मनष्या एव भूमिं स्पृशति नत
देवारतिविशेषं जानाति स्म तत्रैव मुत्प्रेक्षा २१ ॥ सुरेषु नाप
श्यद्वैक्षताक्षो निशेषमुर्वी हृति संसृवीं सा उहत्तमा ग
त्य नले मिलेति संज्ञानदानैरिव भाषमाणम् २२ ॥ सा भेमी सुर
ेषु नेत्रयोर्निमेषेनापश्यत् संसृवीं सा उर्वी हृति नलेनेत्र
निमेषमवैक्षत कीदृशं भो भेमी इह नले त्वमागत्य मिलसे
गच्छस्वेति संज्ञानस्याज्ञानचेष्टायां दानैरिव भाषमाणम् २३
ना उद्धवाला विबुधेषु ते सुहोदं दिते रैक्षत नैषधेत् पत्येस
जंत्याः परिरंभमुर्वी संभूतं संभेदं मसंशयसा २४ ॥ सा बा
ला भेमी ते सुविबुधेषु नलमूर्तिषु शक्रादिषु क्षितेः क्षोदं रे
णाना उद्धनापश्यत् तपुनः सा भेमी पत्येक्षपतये नलाय प
रिरम्भमालिंगनं स्तजंत्या भुवस्सकाशात् संभूतो जातः संभेद
संयोगो यस्य दृष्टामिव रणानले प्रसृजयंति च येनापश्यत्
क्षिदः स्तेदहस्यवियोगतापनिर्वीपयिष्यमिव संसृज्योः

हीरंगोकरश्चारुणिहेमनीवनलेतयालोकिनदेवतंपुः २२ ॥ त
 याभेम्पासंसिस्तौर्नलेनसंयोक्तुमिच्छोस्त्वदेहस्यवियोगतापं
 निर्वापयिष्यन् शमयिष्यन्निवस्वेदश्चारुणिसर्वोर्हीरंगोकर
 वनलेदृष्टः देवतेषुतनदृष्टः २२ ॥ सुरेषुमालाममलामपश्य
 नलेतमालामलिनीभवंतीम् इमांकिमासायनलेनमहद्दीप्ता
 स्यतेमामितिचिंतयेव २३ ॥ बालाभेमीसुरेषुदेवेषुमालाम
 स्नानामपश्यत् तपुनःनलदमोस्वद्दीकोमलोर्गीभेमीमासा
 यप्राप्यमांकिंश्चिदास्यति मयिकयंश्चिदालुस्यादितिचिं
 तयेवमलिनीभवंतीनलेमालामपश्यत् २३ ॥ अयंभजंतो
 कियदस्यदेवाश्चायातयाद्यस्तिनलस्यनैषाम् इतीवयंतो
 वतयानिरेतिसानैषधेनत्रिदशेषुतेषु २४ ॥ प्रसन्नलस्यदे
 वाः अयंशोभांकियद्भजंतो नकिंचिदपिलभंतेतयाहिदर्श
 नेनलस्यनलसंबंधिनीच्छायाप्रकाशाभावद्वयस्यतमोवि
 शेषस्यव्यक्तिशोभाचपष्टांदेवानोनास्तीतीदंकययंतीवसाश्चा
 यानलेतिरेचिदृष्टानेषुदेवेषुनदृष्टा २४ ॥ चिद्वैरमीभिर्नल
 संविदस्याः संवादमापत्ययमोपजाता सालक्षणाव्यक्तिभिरे
 वदेवप्रसादमासादितमप्यबोधि २५ ॥ अस्याः प्रथमोपजा
 तातत्रालीकनलेचलेतरमनाइतीत्येवमेवजाताअथवासर
 स्वतीसूक्तिविमर्शनाद्याएवमेवजातानलसंविदयमेवनलद
 तिज्ञाने एभिर्भूमादीनांस्पर्शादिभिश्चिद्वैरभिज्ञानेसंवादमात्यं
 निश्चयंप्रापत् साभेमीलक्षणांनोचिद्वानामभिव्यक्तिभिः प्रा
 दुर्भावेरेवदेवानोप्रसादमपिप्राप्तमबोधिप्रज्ञासीत् देवप्रसा
 देनैवतेश्चिद्वानामभिव्यक्तिजीतेतिजानातिस्म २५ ॥ नलेनि
 धातंयराणस्रजंतोस्मरः स्मरामात्वरयत्पथेनाम् अपत्रपांत
 स्यनिषेधदेवत्वयानवोपंतलितंदधौसा २६ ॥ अथचिद्वसंवा
 दानंतरंस्मरः कांसपन्थंरामोभेमीनलेतांवरणास्रजमपयितं
 तुरयेत्रिस्मत्वरितोचकार तपुनःअपत्रपालोकेसुरिरहस्य
 ज्ञानाज्ञायमानाङ्गीः तांवरणमालानलेनिधातंमनिषेधदेव

भेम्पाः

नै.
घ. वं.
दी.
२३.

निषेधमेवाचरत् साभेमीश्रुतहृदयेस्मरलज्जयोरनुरोधेन
 लितं स हंशदधो नलेवरागमालानितेनंशाशाक नचनित
 तयितंशाशाकेत्यर्थः अत्रानिषेधादितिनिषेदशब्दानामधातोः
 आचारेयैसर्वशान्तिपदिकेभ्यः क्विबुक्तच्यः इतिक्विबेत्तस्य
 धातुत्वापरित्यागाज्जसन्त्योऽप्यम् निषेधतीवेतिप्रसक्तकेषु
 पादस्तवर्तमानार्थस्यासंगतेश्चिन्त्ययेवेति ३१ ॥ स्वजासमालि
 गयितं प्रियंसारसादयत्त्रैववक्त्रप्रयत्नम् स्नेमत्रपाभ्यासभवत्त
 दीयेस्यंदस्तमंदोपिनपादपद्मे २० ॥ साभेमीस्वजाप्रियंसमा
 लिंगयितं संयोजयितं रसादभिलाषाह्वयप्रयत्नमनेकमुद्ये
 गेदृष्टेयव तदुनः स्नेमेनसुंगारस्यानुभावेनवेष्टाप्रतीक्षातेन
 त्रययामेवार्थभावेनतदीयेभेमीसंबन्धिनिपादपद्मेमंदोपिस्त्व
 नरोपिस्संदःकायिकीचेष्टानाभूत् तथाचोक्ते स्नेमोहर्षभया
 चर्यविषादमर्षसंभवः तत्रवागादिगहित्येनैचल्यंभूत्याद
 यः नवीनसंगमांकार्यस्तवावज्ञादिनाकृता अदृष्टताभवेद्वीश
 तत्रमौनंविचिंतनम् अवगुंठनश्लेखितयाथोमुवतादयः
 आदिशब्देननिष्क्रियत्वमिति २० ॥ तस्याहृदिद्वीडमनोभवा
 भ्योदोलाविलासंसमव्याप्यमाने धृतं धृतैर्नांककुलातपत्रे
 सुंगारमालिगदधीश्वरश्रीः २८ ॥ द्वीडेनमनोभवेनचदोला
 विलासंमालोनिधातुं प्रवृत्तिनिवृत्त्योः प्रकारं चंचलतां प्राप्यमा
 ने तथाधृतमेणांककुलस्यचंचलशस्यातपत्रेनलोनामेदृशोत्त
 साभेस्याहृदयेधृतंस्थितं सुंगारं नांमरसमधीश्वरश्रीसर्वाधि
 पत्यलक्ष्मीगालिगादितीत्यं सर्वात्रसान्भावान्वागिजितसुंगार
 एवंभेमीहृदयेप्रवलीबभूवेत्यर्थः अधीश्वरोहिसख्यंउभय
 तच्छेष्टाभ्योदोलायितेचमनश्चादौसुखानिभजतेइत्याभेसः २८
 करस्वजासज्जतरस्तदीयः प्रियोन्मुखस्सन्तिरगमभयः प्रिया
 ननस्यार्थपथंययौचप्रत्याययौचातिशयः कदातः २५ ॥ दोला
 विलासमेवाह स्वजावरणमालयासज्जतरातिशयेनसज्जः त
 साभेस्याः करोनलसंमुखसन्भयः पुनर्विरगमनियद्येते क

दातुः प्रियमुखावस्थार्थमार्गेचययौ प्रतिचलः प्रत्याययौचश्च
 ब्रह्मयोरभिलाषव्रीडयोर्भावयोः शवलत्वम् २५ ॥ तस्याः प्रि
 यं चित्तमुपेतमेव प्रध्वंशवादिनत्प्रयात्तम् सत्यः कृतः स्य
 ह्यमश्रुतदांतीतयादिगालजेतिजनप्रवादः ३० ॥ तस्याभेम्प्रा
 चित्तं नलं प्रापैव तमुनरदिनेत्रं नलं प्रयात्तं न प्रध्वंशवनश
 शाक अदिगानेत्रं प्रवलजेतिजनस्यप्रवादः तयोभेम्प्रातदा
 नीस्यष्टं प्रकटमेव सत्यः कृतोक्षत् ३० ॥ कथं कथं चित्रिष्येष्ट
 रस्य कृत्वा स्य पञ्चधृतवीदितं चि वाग्देवतायां वदनें डं विं डं
 त्रपावती सा कृत सामिदृष्टम् ३१ ॥ साभेमी नलमुखापञ्चके
 नापि प्रकारेण दरीमीषद्वीदितं श्रीः शोभायसे दृशं कृत्वा ल
 जावती साभेमी सरस्वत्या मुखपञ्चं सामिदृष्टमर्धदृष्टं चकार
 शत्रानया दृष्ट्या सरस्वती किंवक्तीति शंकाभावस्य धनिः तया
 वीकं नातिस्थिरातिर्वृत्तादभीक्ष्णान्दृष्टिरुन्मावी व्यासूयेवा
 यतातिर्यङ्मुक्तुश्चलितनारका दृष्टिस्सा शंकितायां च शंकेयां
 मे निरेवृथाः ३१ ॥ अजानती वेदमवोचदेता सा कृतमस्यास्तद
 वेत्यदेवी भावस्योर्मिप्रतिस्तीर्याने चितीर्यते लक्षयितेन
 मेपि ३२ ॥ देवी सरस्वती प्रस्याभेम्प्रास्तदा कृतमयमंति स एव
 नलोमया वरणीय इत्याभिप्रायं तात्वा प्रजानां नेवतां भेमीमि
 दमवोचत् त्रयोर्मिलजालहरिकैव प्रतिस्तीराजवनिका वृगुं
 दनपट्टः तया त्वदीयोभिप्रायो ममापिलक्षयितेन चीयते ल
 जया च्छादितो मया पितृजायते इत्यर्थः ३२ ॥ देव्याः अतोने
 तिनलार्थनाम्निगृहीतपवत्रपयानिपीता अयो गुली रंगुलि
 भिः स्तुशोती हरं शिरः सानमयां चकार ३३ ॥ अयं नलोमया
 वरणीय इति वक्तव्येति त्रययाग दत्वा देव्याः सरस्वत्याः अ
 तो कर्णेनेति नलस्यार्थनाम्निगृहीतपव वक्तव्यशेषे सत्य
 पित्रययानिपीता गीर्णानिः परं वक्तुमशक्ता साभेमी प्रयानेन
 रमंगुली भिरंगुली स्तुशोती हरं शिरानमयां चकार विहृतभा
 वधुमिरयम् वक्तव्यकाले पवचो व्रीडया विहृतं हितम् ३३

ने.
ष. चं.
टी.
२३१

करेविष्टये चरयागिरंसापंथापथी इत्यहताविहस्य वामे
तिनामैववभाजसायं पुरंधिसाधारणसंविभागम्. ३४ ॥ गि
रामीचरायासरस्वत्याकरेविष्टये शक्रस्य मार्गं पंथाकृताशक्रा
भिमुखा मार्गसंचारिणीकृता पुरंधीभिः स्त्रीभिस्साधारणः सं
विभागो यस्येह शंसकलस्त्री सामान्यवाचकं वामेतिनामसायं
वक्त्रीभवनादन्वयं भेजे शक्राद्वक्त्रीभूतेत्यर्थः ३४ ॥ विहस्य
हस्तेयविहस्यदेवीनेतं प्रयाताभिर्महैदमैताम् भमादियं
दत्तमिवाहिदेहेततश्चमत्कृत्यकरंचकष ३५ ॥ अथानंत
रेदेवीसरस्वतीविहस्येतोभेमीहस्तेविकृष्यविष्टयाभिर्महै
दमिंद्राभिमुखांनेतंप्रयाता प्रस्थिताइयंभेमीभमात्सर्पदेहे
दत्तमिव करंचमत्कृत्यसाचुर्यीभूय ततस्सरस्वत्याचकष
पूर्वश्लोकस्यपाठांतरमिदम् ३५ ॥ भेमीनिरीक्ष्यामिमुंवी
मद्योनःस्वाराज्यलक्ष्मीरवृताभ्यसूयाम् दृष्ट्वाततस्तत्परि
हारिणीताव्रीडांविभोजाप्रवणाभ्यपादि ३६ ॥ मद्योनइदं
स्यसंमुखीभेमीवीक्ष्यस्वाराज्यलक्ष्मीरभिसूयामभृत असू
यान्यगुणंजीनामौडंत्पादसहिसुता ततो नंतरं तंशक्रंपरि
हर्तुंशीलेयस्यास्ताहशीभेमीदृष्ट्वाविभोजः प्रवणाशकैक
परवशास्वाराज्यलक्ष्मीव्रीडामभ्यपादिलज्जामगमत् भेम्भा
यस्यक्तस्तमहंभजामीति अभ्यपादीति पदगतावित्यस्यल
जात्मनेपदेकर्तरि विहस्यस्यज्ञेः शिणादेशोद्वपम् ३६ ॥
त्वत्तः श्रुतंनेतिनलेमयातः परंवदस्तेत्सुदितायवाणा जी
मन्मथदेरयंरंगभूमीभेमीदृष्ट्वाभाषितंनेषथाधत् ३७ ॥
त्वत्तः त्वत्सकाशानेत्यतरंनलेवक्तव्येमयाश्रुतं अतः परंव
दस्वचेज्जानासिवक्तुं भासनोपसंभाषाज्ञानयत्तुविमत्सुपा
निमंत्रणेपुवचइतिस्त्रेणाज्ञानेद्योत्येवदमेरात्मनेपदम् इ
त्यनेनप्रकारेणवाणा उदितायोक्तांमभेमीजीमन्मथयो
स्वपाभिलाषयोत्स्वरयायान्योन्यविजिगीषायेरंगभूमीत्र
प्रयावेक्षुमनीशाभिलाषेणचवक्तुमुत्सुकेतिभावइत्यस्या

न्योन्याभिभवो नोदय उग्रश्रयी श्रुता हृष्टा कृत्वा भाषित नैव ।
 पाश्र्वत वाचं विनैव हृष्टानैव धर्मकथयदित्यर्थः ३० ॥ हसत्सु
 भेमीदिविषत्सु पाणोपाणिं प्राणीयास्सरसं रसात्सा शालि
 गनीत्वा कृतमाकुङ्गं भूपालदिकपालकुलाधुमध्यम् ३ ८
 रसासि नोदादसरसं पाणोपाणिं प्राणीयदिविषत्सु हसत्सु
 साभेमी भूपालस्य नलस्यदिकपालकुलस्य चाधुमध्यनीत्वा
 पायाचासौ उर्गाचेति पशू उर्गाता हशी चकार नलपायागंत
 मुत्सुकाभूत् दिगीशकुलेत उर्गा उः खी नगच्छेति इति वा ।
 कथान्नः तथा चामुमेवार्थमपि मेण श्लोकेनाह ३८ ॥ आदे
 शितामप्यवलोक्य मेदं मेदेन नलस्यैव दिशावलंतीम् भूयः सु
 रादर्थपयादयासौ तेनैव तां नेतुं मनानुनोद ३९ ॥ आदेशिता
 मदिदं हागच्छेति कृतादेशा मा कृष्टा मपि मेदं मेदेन नलस्यैव
 दिशावलंती नलमेव प्रतिवर्तमानां तां भेमी मवलोक्य श्रया
 नंतरं मसौ सुरस्यती भूयः पुनस्तं सुरान्यतिनेतुमिच्छरर्थ
 पयात्रलस्यार्थमार्गा नूनोद प्रतिनिवर्तयामासेत्यर्थः ३९ ॥
 नालं नालं नालं नालं कृत्वा लिङ्गं रवत्तत्पलत्पलम्
 भीमोद्भवा तां ननु देहपांती देवानवो ह्येव हृष्टो विवो ह्यः
 भेमी मुवपममावर्तने नलं नालं नालं ग्रावायसे हृष्टतया श्री
 लीनामालिप्तसखी सुवाङ्गं रवापव कुंकाराय वाली नोभ
 मराणां कुं रवा गुंजितानि तेष्वा लक्ष्येणा यीद्वा कुल्येनल ।
 ह्यं कुपितमेव ज्ञेयं कृत्वा हृष्टं देव्या प्रकपाली वा कुशरणां
 ननु देवि भेद स्वतस्याश्रकषयदित्यर्थः भीमोद्भवा केवलवो
 ह्येव तवो ह्यवधूरपि हि पता हृष्टमेव मुवपमं कृत्वा भवरे
 कपाली वा कुयं त्राणां भिनन्ति ४० ॥ देवी कथंचित्तवलुता ।
 मेदं उच्चैर्भवन्ती स्मितसिक्ता सुकृता आहसमं प्रत्यपितेषु
 नः काशं काशं शोकं दधि काजि विन्ने ४१ ॥ तल्लनिष्ठयेक
 यंचित्ते नाप्युपायेना देव उच्चैर्भवन्ती न देवानं च निगच्छ ।
 तीति देवाभिमुखं न गच्छन्ती तां भेमी स्मितसिक्ता सुकृता मेदं

नै.
घ.वे.
री.
२३२

यसमासितोष्टप्रोतादेवीसरस्वतीग्राहस्म भोःशशोकाद
धिकास्पबिंबेतिशयजडेभेमिमोप्रतिप्रपि त्वडितोपदेशि
नीयथार्थवादिनीवाप्रतितेपुनःकाशोका विश्वदेवयोश्च
टे ग्रहेचनावप्रहृशइतिसूत्रेदेवशास्त्रसदंरप्रत्ययोतीवतो
परेष्टादेशः ४२ ॥ एषामकृत्वाचराणाप्रणाममेष्टामनुत्ताम
नुवाप्यसम्पक सपर्ववैरेतववैरसेनिंवरीतमीहाकथमो
चितीयम् ४३ ॥ एषां देवानांचराणाप्रणाममकृत्वाप्रणामो
यावन्नक्रियते एषांसम्पकश्चेष्टतयानुत्तामनवाप्येयावदा
ज्ञानप्राप्यते अतएवसपर्वसुदेवेषुवैरेविरोधेसिद्धेसति
तवनलेवरीतमीहावाच्याकथमोचितीननिर्वहेचेवेत्य-
र्थः ४४ ॥ इतीरितेविश्वसितोपुनस्तामादायपाणोदिविष
त्सदेवी ग्राहस्मनमोप्रणिधायसातोभक्तेयमर्हत्पुनस्तनु
कम्पाम् ४५ ॥ इत्युक्तेसतिसविस्वामीभूतोतोभेमीपुनःक
रेमहीत्वा देवेषुप्रणतोसंस्थाप्यसासरस्वतीतोदेवानाहस्म
इयमपुनाभक्तासेवकीभूतानुकंपाकृपामर्हति इयंभव
द्भिरनुकम्पनीयेत्यर्थः ४६ ॥ कष्मान्वाणीतेनबहुत्वमीथं
शेषावसानासुभवत्सुनैकम् तद्वस्समेतादृशमेनमेष्य
वरीतसन्विष्टतिलोकपालः ४७ ॥ इयंभेमीसतीएकप
त्नीवताकष्मान्बहुत्रवृणीतेचपुनः शेषावमानादेकस्मिन्वृ
तेपरेष्टामवगणनायाहेतोः भवत्सुकष्माकंसप्येएकंनवृ
णीते भोलोकपालास्तस्मादेनंनृपंनलमेवकष्माकंमिलि
तानंशान्वरीतमन्विष्टानिमाजयति ४८ ॥ भेम्माःसृजामं
जनयापयिषावत्सयंवरंसंजनयाबभूव संभोगमालिंगान
यास्यवेधाःशेषंत्वंहंतुमियहृतधुम् ४९ ॥ एवंहृत्यवसरे
प्रसृजसादाधिगताप्रसूनमालेत्यादि कृत्तिसूत्र्याविधिरस्य
नलस्यपयिभेम्माःसृजेसंजनयामासंयोजनयात्सयंवरंसंज
नयावभूवोत्पादयामास तयापंथेवालिंगनयासंभोगमपि
संजनयावभूव तपुनर्भेदेवाःकंशेषंहंतुमियमियद्यतधुमि

हागमनेयत्तं ऊरुय स्वयंवरसंभोगश्च जानपदसंजन
। वाणिज्यमार्गपथा

नेषधचरितम् - १६६०७

नरहरिटीकायुतम्

नरहरिः

हृशवृ
वाभिः
सबल
गिभृता
माग
स्याः
भाभन
मृते
नतिः
नभ
तेषुदे
४३
: मभ
सा
तुम
निल
नारा
लेव
हृणे
मानो
प्रास
गार
भ्रम
गा
तिः

वैराग्यसमाप्तसामानाभातयायतच्छावकामपाशस्यसहशीता

नैषधचरितम् - १६६०७

नरहरिटीकायुतम्

नरहरिः

कार्तवीर्यविचि - १६६४८

तन्त्रशास्त्र ।

बंगाली + उड़िया

पं० रामचन्द्रशर्मा

मु० सरायबलभद्र

रेवाड़ी

हागमनेयत्नं ऊरुय स्वयंवरसंभोगश्च जातपवसंजन
 येति संजसंगे इत्यस्य चित्रपत्रं ५५॥ वार्णाश्च माचारपया
 त्यजाभिः स्वाभिः सहैवास्वलेन नलाय प्रसेडुषश्चेदृशवृ
 त्तभोग्यादिस्तैव कीर्तने भुवमानयदः ५६॥ अथ वा स्वाभिः
 प्रजाभिः सहैव वार्णाश्च माणा विहितादाचारमार्गादस्वले
 तेन पतते नलाय कीर्तने दीप्तमिच्छेव प्रसेडुषः प्रसन्नीभूता
 न्युष्मा भवमानयत् नलस्य कीर्तने मेव दातुं ययं भुवमाग
 तानतस्वयं वरेच्छया ५६॥ इति श्रुते स्यावचसेवदास्याः
 कृत्वा मलस्याधरसाम्यविं वम् भूविंशमाकृतकृताभ्यनु
 वेष्टेने पुतासाय नलाय निन्ये ५७॥ इत्यसिन्ववसि श्रुते
 सति प्रसादे स्यावचसेवजातादास्यादेतोः सालास्याधरं नति
 तौष्टविं वम् एवमास्वले कृत्वा भूविंशमेणसविशेषे प्रमाणेन भू
 संज्ञया प्रकृतेभिः प्रेतेन लवरो कृत्वा भ्यनुतायेरीदृशो चेते पुदे
 वे पुजातेषु सत्सु अथानंतरं सा देवी तां भेमी नलाय निन्ये ५७
 मंदाक्षनिस्पंदनो नमो भूदुष्टे रमण्यनयति स्तस्याः मधु
 कसाला मधरकरं सा काण्डोपकंठं वस्त्रधासुधाशोः ५८॥ सा
 देवी मंदाक्षेन निश्चलवपुषोभ्याभेभ्याः कामेनापि प्रेरयितुम
 शक्यमपि मधुकसालाया मधरं रस्यं करं वस्त्रधासुधाशोर्नल
 स्यकंठं समीपं निनाय ५८॥ अथामिलित्वेव समर्पमानो रा
 जिं निजस्वीकरणाक्षराणाम् हर्वां ऊराख्यो नलकाण्डनालेव
 धूमयुक्तसज्जमास संज ५९॥ अथानंतरं वधुर्भेमी त्वामहंवृणो
 इत्येवां निजांगीकरणाक्षराणां ऐक्तिमिव लिखिता दीयमानो
 हर्वां ऊरुपरितां मधुकपुष्पमालां नलस्यकंठे एवनाले प्रास
 संजयोजयामास ५९॥ तां हर्वयाशमलयातिवेलं हंगार
 भासत्रिभयातिशोभां मालां प्रसूनाय कथाशभासं कंठेन भूभ
 दिभयं वधुव ५९॥ हंगारो जले दृश्याम इति भरतोक्तेः हंगार
 रं रसदीप्ति सहृयायां हंगारं रसदीप्त्येव शमलया हर्वयाति
 वेलं भूशमतिशोभा मतिशयितच्छविं कामपाशस्य सहृयां ता

ने.
२२२
वे. टी.

मधुकमालानलः कंदेनवभार कामप्राप्तो हि संगारभासा
 ति शयितशोभो भवति ५० ॥ हर्वाग्रजाग्रत्पुलकावलितो
 नलागसंगद्गुशमुहसंतीम् मानेनमतेनमिताननासा
 मासूयमालोकनपुष्पमालाम् ५१ ॥ धूर्वाग्राएवजाग्र
 तीतदचतीरोमोचपंकियस्यास्तातयानलस्यागसंगाद्गुश
 मुलसंतीलोलंतीतां पुष्पमालानमितनानासाभेमीमानेने
 षांकोपेनेवसासूयवक्रमपश्यत् प्रवमनेशदृतत्येतावा
 चकरवशद्यर्थे तथाचात्रानुरागजनितस्यवक्रालोकन
 मालायाप्रतिनायिकत्वागोपान्मानंहेतुकत्वमुद्येचितम् ५
 कापिप्रमोदास्फुटनिर्जिहानवर्णैर्वियामंगलगीतिरासीत्
 सैवाननेभ्यः पुरस्तेदरीणामुच्चैरुल्लुलधनिरुच्चचार ५२
 प्रमोदेनास्फुटमद्यन्तेसगद्गदवानिर्जिहानानिर्गच्छंतोव
 णीयस्यामीहृशीयाकाचित्तमंगलगीतिरासीत् सैवपुरस्तेद
 रीणामुच्चैरुल्लुलधनिरुत्वा उच्चैरुच्चचार गाहिनाहि
 सस्वरंमंगलंशनैगायंति पुरस्त्रियस्त्वत्पुञ्चैरुच्चारयंति
 तत्रमंगलगीतेरुल्लुलधनेषुसमकालमेव शुबणादेका
 त्मत्वंसेभावितम् ५३ ॥ स्तानिर्मलेतस्यमधुकमालाहृदि
 स्थिताचप्रतिबिंबिताच कियत्प्रमयाकियतौचमप्राप्तये
 पुबालालिरिवव्यलोकि ५४ ॥ तस्यनलस्यहृदिस्थिता
 प्रतिबिंबिताचसामधुकमालाजनेर्बलोकिकेव किंचिदुप
 रिस्थिताकिंचिदंतर्मशाकामस्यशरपंकिरिव ५५ ॥ रोमा
 णपशेषाण्यपिबालभावाद्दृश्यवीक्षितमुत्सुकानि त
 स्यास्तदाकंदकितांगयष्टैरुज्जीविकादानमिवान्वधूयन्
 प्रयसंभोगसृंगारानुभावान्सात्त्विकभावादीन्दृशयन्ति त
 दानुरागाद्रोमाचित्तोगलतायास्तस्याभेसासर्वोण्यपिरोमा
 णिबालभावात् वर्धयोरैक्येरोमत्वादेवशिमुत्वाद्दृश्यन्त
 लस्यास्यैवशोभावीक्षितमुत्सुकानि उज्जताशीषावस्या
 किंयायांसाज्जीविकातस्याप्रादानग्रहणमिवान्वधूयन् को

५५

तकि नो हिवाला वरश्चि यमुद्गीविकया पश्यंति तत्रेयमुत्पेत्ता ५५
 रोमो ऊरैर्देत रितानि लोगी रम्या परासा सतरो विरेजे शारव्यद
 रौद्रिष्ठितमण्डनश्रीः सारीशरोपासनवेदिकेव ५५ ॥ रोमणामे
 ऊरैः प्रथमोद्देदेत रितानि निस्त्रोन्नतीकृतानि प्रविष्टानि ग्रं
 गानियस्यास्मा रम्या परास्वदरीभेमी शारव्यालक्ष्मीकृताश्च तेदारुः
 तैश्चित्तमण्डनश्रीः भूषितास्मरसंबोधिनी शरोपासनवेदिकेव
 सतरोरेजे शराउपास्यते अभ्यस्यते समीपात्तिष्ठेते चास्यामिति
 शरोपासनाचासोवेदिकेति समासः रम्यमधरंतलयस्यास्मेति
 वेदिकाविशेषणमनुगामि अन्यत्रविंवप्रतिविंवभावः इति
 श्लोकद्वयेन भेमीरोमोचवर्णनम् ५५ ॥ चेष्टाव्यनेशत्राविला
 स्तदास्याः स्मरेषुवातैरिव ताविधुताः अभ्यर्चनीताः कलिना
 मुरुतंलाभाय तस्यावर्तुचेष्टितं वा ५६ ॥ अस्याभेम्यास्तदासर्वा
 पवताश्चेष्टाः कायपरिस्पंदः व्यनेशत्रातिस्मंसस्तेभाभूदि
 त्पर्यः स्तंभश्चेष्टाप्रतीचातोभयहर्षमयादिभिः इति स्तंभल
 क्षणम् अत्रचेष्टानाशेहेतुमुत्पेक्षते चेष्टाकीदृशीरिव कामस्य
 शरवातैरीरित इव वाप्रथवा तस्यालाभायवर्तुचेष्टितं नितरो
 प्रयतितं कलियगेन क्षणमभ्यर्चनीता इव व्यनेशत्रित्यत्रा
 तएकहस्तपेनादेशादेर्लिङ्गेति सूत्रेन शोरलिटि ह्यक्त्वादेत्त
 वृषादित्वादाए ५६ ॥ तत्रस्तमाल्यसृष्टिाय बलस्य स्वेदंकरे
 पंचशरस्वकार भविष्यदुद्वाहमहोत्सवस्य हस्तोदकं संजनया
 वधुव ५७ ॥ स्पष्टम् ५७ ॥ तैलेन तस्यास्तुलनामहोत्सवक
 म्यास्तसामनयवाणवातैः चित्रीयितं तत्र नलोयडुष्टैरभू
 तैश्च तृष्टयवेपथुसैः ५८ ॥ तदेतौ यतोहेतोः मृदोकोम
 लायास्तस्याभेम्यास्तुलेन तुलना साम्यमस्ति अतः साभेमी
 कामशरवातैः कस्यास्त तदेतविशेषावधारणव्यावृत्तिश्चित्य
 व्ययवृत्तिः तमुनश्चित्रीयितं चित्रमाश्चर्यं जातम् सनलउच्चै
 रुत्कृष्टोद्भूद्वाजैर्बशोलसैर्मनमयवाणवातैरतिशयितकंपो
 भूत ५८ ॥ दृशोरपि न्यस्तमिवास्ताराणां जातोद्गमप्रतिविं

नै.
ष. च
टी.
२३४

विमाल्यम् नृपस्य तत्पीतवतोरिवाक्षोः प्रालंबमालंबतयक्त
 मंतः ५५ ॥ अपि संभावयोगाज्ञानलव्यतिरिक्तानां नृपाणां दृशो
 विषये प्रतिहृततया विविप्रतिविंबीभूतं मालं नलकंदस्य वरण
 मालायत्रतया यथा स्यात् तथा गगोदोषा कणाद्या जायमानमिति
 शेषः दृगम्बुश्रुत्यस्तं नक्षत्रमिवास्तु तत्कालमस्य वदित्यर्थः
 नृपस्य नलस्य गगोदोषात्प्रालंबं मालं पीतवतोरिवाक्षस्य
 शयेन यथापतेरक्षोः रंतर्नेत्रमध्याकृत्तमुदितं यथा स्यात् तथा दृग
 म्बुश्रुत्तस्य तस्य वतिस्म प्रालम्बमजलस्त्विस्यात्कंदोदित्यमरः
 यत्कृत्तमिति पूर्वापेक्षया गगोदोषोः माल्यस्य प्रतिविंबमात्रेण यद्य
 स्तुप्रवृत्तं तदुपनस्तस्य नृपस्य साक्षात्त्रिरंतरं पीतवतोरक्षोर्मध्या
 कृत्येन प्रावर्तिष्यतेति शब्दशब्दाधनितं एव श्लोके यथा विषयभे
 दाद्वेपथोरुक्तमग्राचर्यायेति इति न लेसात्त्विकवाच्योक्तिः ५५ ॥
 संभस्त्याले वितमानलेन भेमीकरस्पर्शमुदः प्रसादः कंदपल
 द्यौकराणोत्थितस्य संभस्य दंभं सुचिरे यथा पत् ६० ॥ भेमीकर
 स्पर्शजनितस्य हर्षस्य प्रसादः हर्षजनितः संभाव्यः सात्त्विक
 भावस्तथा तेन प्रकारेण नलेनालम्बितमामतिशयो नलव्यः दु
 लभप्रामो यथासनलः शरव्यीकराणोत्थितस्योत्तर्भाविन
 ण्यर्थत्वात्त्यापितस्य संभस्य स्तूणायादंभं व्याजं संहृष्टं प्राप
 हर्षलक्षणं च श्रीष्टेक्षणलाभादिजाता चेता प्रसन्नता हर्षोत्र
 स्वेदरोमांच संभासु सुखफलतेति भरतः ६० ॥ उत्तरज्यसा
 म्नाज्यमिवायमिहोता रुणमुल्लेख्यजगमिवासात् तंचारुमा
 कारमुपेक्षया तं निजोत्तर्मादृष्टिरेदिगीशाः ६१ ॥ अथाने
 तरेदिक्पालं सा म्नाज्यं त्यक्त्वा भित्तामिव तारुणमुल्लेख्य सम
 पस्याजगमिव नलसंबंधिनं रस्यमाकारमुत्कास्वकीयामेव
 तत्संस्वीचक्रुः किंकर्तव्यात्स्वर्गमिति शेषः ६१ ॥ माषान
 लंतेत्यजतो निलीनपूर्वे रंहं पूर्विकथामवोचः भीमोद्भवासा
 त्विभाप्रशोभादिदृष्टये वा विरभाविमैत्रैः ६२ ॥ कपटभूलत्वे
 सुचतः शक्रस्य निलीनपूर्वेः पूर्वमंतर्हितैर्नेत्रैर्भमीसात्त्विक

भावशोभादृशनेच्छयेवाहं पूर्विकया प्राङ्भावि ६२ ॥ गोत्रा
 नकुलत्वमवेविवाहेतत्प्रातिकूल्यादिवगोत्रशत्रुः पुरश्चका
 रप्रवरंवरंयमायन्सावायंदृशेतयासः ६३ ॥ यथागोत्रशत्रुः
 सहजोरिपूर्वध्वरयोर्गोत्रानकुल्येनशास्त्रोक्तगोत्रविचारेण
 भवेजायमानेविवाहेतत्प्रातिकूल्यात्तयोर्वध्वरयोर्वैरादिव
 होमाभूदितिहेसात्प्रवरंवरंपुरस्करोति परिणीयासगोत्रोत्तम
 मानप्रवरंतथा त्यागंकृत्वाततस्तस्याद्विजज्ञायाणंचरेत्
 इत्यादिस्त्वन्त्रपयोलोचनयागोत्रभेदाद्विवाहेगोत्रानकुल्ये
 सतिप्रवरैक्यंचेतदाविवाहोनभवतीति प्रवरपरीक्षैववरीतिप्र
 काशयति तथातत्रभेदीनल्योगोत्रानकुलत्वमवेविवाहेगो
 त्रशत्रुरिंदोवरंसावायंछेष्टमित्रंयंप्रवरंपुरश्चकारयेकतवा
 त्सतयाभेम्पादृशे प्रवरंनामसावायमयेकत्वेदेशागच्छन्भे
 म्पादृशेइत्यर्थः ६३ ॥ स्वकामसंमोहमहान्धकारनिर्वाप
 मिच्छन्निवदीपिकाभिः उज्ज्वलीभिस्तुरितंविनेनेनिजंवपुर्वी
 यसावशिषावाभिः ६४ ॥ स्वस्यकामंकृतोयःसंमोहेविवाह
 भावःसप्रवात्यकारस्तस्यशांतिमिच्छन्निदीपिकाभिरिवोज्जम
 नशीलाभिज्वालाभिरात्मदेहंछुरितंप्रकाशितंवक्त्रे ६४ ॥ यत्प्यो
 दृतेभीमजघानवद्भावद्वास्वमद्वायनिजद्रुवेयः जनादपत्रप्य
 सहासहायस्तस्यप्रकाशोभवदप्रकाशः ६५ ॥ भेम्पानलेपत्प्यो
 दृतेसति श्रौणवृतेसतियःप्रकाशपवप्रकाशोभूत्प्रसन्नताज
 नादपत्रप्याद्राय सत्वरमेवाज्ञातस्मिन्स्वयंवरकालेमुखमालि
 योत्पन्नेः स्वमात्मानंनिजद्रुवेनिद्रतेस्मतस्त्वद्वेःसप्रकाश
 उद्योतेमुखप्रसन्नताचाप्रकाशोनलमाययातर्हितःसन्नपि
 हावेदाहुतयोस्सहचरोभूत् प्राङ्भवेत्यर्थःप्रदेत्यपवर्गेत
 तीया ६५ ॥ सत्वरसमालक्तकनेत्रचण्डितमःकिरेकायमधपत्रका
 लः तत्कालमंतःकराणंदृष्टाणामध्यासितंकोपडवोपपन्नः ६६
 सदाहं कालदाशेपेतंश्रुलक्तकेतरक्तेशालक्तकेरागादशा श्राल
 क्तकाभ्यामिवनेत्राभ्यामण्डकुरंडदर्श तमःकिरेतीतितमःकिरे

नै.
ष. चे.
री.
रुप

श्यामं रूपादात्कः ईदृशं कायं देहं कालो यमो दधार कडदत
 काले तस्मिन् न लवणं समये नृपाणां चित्तमाश्रयितं क्रोथ इव
 प्राप्तः क्रोधेनापि नृपाणां कायो दाहेन प्रहरणेन यत्कृतः श्रा
 लक्त कनेत्रश्चासौ चाणोत्पेतको मनश्च तमः किरः तमः शव
 स्ते पलत्तात्वा दुर्वचनानि समुद्भिन्नासीत् ६६॥ इदमोच
 रोधुदयचित्रगुप्तः कायस्य उच्चैर्गुणपतदीयः दुधं च पत्रस्य म
 षीदप्यकोमलं धेनुपरिपत्रमन्यः ६७॥ अथानंतरं मेतदीयो
 यमसंबंधी रुच्यैरुत्तमोगुणः सेवकश्चित्रगुप्तो नाम कायस्यो
 लेखकः तथा चित्रेणाश्चम्येण गुप्तस्तिरोहितः कायस्यो दे
 हे स्थितः गुणः कालिमादिधर्मश्च इदमोचरः प्रत्यक्षो हत्त तयोरे
 कोलेखकः पत्रस्यो धं मषीदश्रीत्साख्या करलिखनात् अन्यः
 शरीरस्यो धर्मः कालिमा मषे इपरिपत्रं दधत् अतिकालिमा
 मषी पत्रं दधदासीत् ६८॥ तस्यो मनोबंधविमोचनस्य कृतस्य
 तत्कालमिव प्रचेताः पाशो दधानः करबद्धवासे विभुर्धमावाप्य
 मवाप्य देहम् ६९॥ आप्यमपामीश्वरमप्यहं निवादेहमवाप्य
 विभुरीश्वरो भवत्यचेतां ब्रह्मणस्तस्यो भेस्यो मनोबंधविमोचन
 स्य कृतस्य सचासौ कालः तत्कालाधनो रत्यंतं संयोगो द्वितीया
 तत्कालमिव मनोबंधविमोचनसमये इव करबद्धवासे करश्चि
 तं पाशो दधानो बभौ अत्र पाशस्य स्वाभाविकेनित्येकरस्याने मनो
 बंधविमोचनकालमिवोत्थितः ७०॥ सह द्वितीयास्त्रियम
 भुयेयादेतंस इदं नृपापदेशम् अन्यो सभायौ कथमिच्छ
 तीति जडाधिपो भूदसहाय एव ७१॥ सह द्वितीयः द्वितीयेन
 सहितः स्त्रियमभुयेयात् स्त्रीजाति समीपं गच्छेत् पत्नीया
 स्त्री समीपं न गच्छेत् तथा चोक्तं जनयिञ्चा उहिञ्चा वा स्वस्वाने
 कत्र संविशेत् बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कथंति इत्येतं
 नृपोपदेशो नीतिशास्त्रोपदेशो सभायस्संनुरुषः कथमन्योस्त्रि
 यं गच्छतीतीत्ये इदं नृपापदेशम् पत्नीयाणि ग्रहीतीति द्वितीया सहध
 मिणीति पत्नी पर्यायभ्रमेण तात्पर्यमनुजडाधिपो वरुणाप्यव

महान्महार्चः प्रसहायोभक्त शक्रादीनां प्रवरादयः सहायामि
लिताः वरुणास्त्वेकाकेवासीत् उर्बुङ्गैत्यत्रुः शत्रुस्य उर्बुङ्गै
नमित्यत्रुडि विगमार्थत्वेन तात्पर्यान्वयवोधोऽर्थः ६५॥ दे
व्यापि दिव्यान्तनः प्रकासीकृता मुदञ्चक्रभक्तस्सृजंती
प्रनिद्रुतैस्सामवधार्यन्ति देस्सहाचिवाला शिथिलाङ्गताभक्त
देव्यापि वा देवतयापि प्रनुशक्रादिप्राङ्गुर्भावानन्तरदिवा
मूर्तिः प्रकटीकृत्वा कीदृशी चक्रभक्तः श्रीविस्मोः हर्षस्य
नी प्रनिद्रुतैः प्रकटीकृतैश्चतुर्भुजत्वादिभिस्तोवादेवता
मिव निश्चित्य तस्यावचनेवाला भेमी शिथिलाङ्गता जाता इ
दानीतावदस्याभेम्पामनस्यङ्गुतं भासते स्म कथमनया विभु
वनाधिपतीनां सर्वेषां नामगोत्राणि शक्रादयो वानलत्वेन व
र्णितमिति साङ्ग्यमीति साक्षाद्देवतां निश्चित्य कियदिद
माङ्ग्यमस्या इति शिथिलाङ्गतासीत् ७॥ विलोककेनाय
कमेलकेस्मिन् नृपान्यता कौतुकदर्शिभिस्तैः वधोवने शदिभि
रिन्द्रजालविद्याविदो हन्ति वधाद्यधायि ७॥ अस्मिन्नायका
नामेलके संवे विलोकके कौतुकदर्शिनि नृपान्यत्वं स्वहृये
एतलरूपत्वं नलरूपत्वं च स्वहृपत्वं मेव कौतुकदर्शियद्भिस्तै
रिन्द्राद्यैः वतस्ते दे इन्द्रजालविद्याविदो हन्ते जीविनो पायस्यव
धाङ्गननात् वधः शरीरहननमेव कृतम् देवानां मायया च म
त्कारं हृष्टा प्रेक्षकलोका ये इन्द्रजालिकानरुचंते स्मेत्यर्थः ७॥
विलोक्यता वास इरापका भौषेः स्य रप्रे मरसाभिरामौ प्रथम
भुः प्रीतमना वभाषे जाम्बुद्वीपे यस्मात्सर्वभौमः ७॥ तौ भौमौ
नलैस्त्रासद्वलभमनोभयौ प्रतपयन्त्यौ प्रीतिरसेनाभिरामौ
सहर्षौ हृष्टा शक्रः संतष्टहृदयः सन्निदं वभाषे ७॥ वैदर्भिद
वस्तवता वदेष्टवरो इरापः दृष्टिवीश एव दौत्योत्तयत्नं कृतवा
नमायं नलप्रसादस्त्वयि नममायम् ७३॥ भो भौमितव उष्ट्रा
पस्य ग्राङ्गुः खेन प्राप्त शक्रपुष्टदृष्टिवीशो नलयव तावद्वरो
दत्तस्त्वभ्यमिति शेषः तावच्छब्देनान्येषामपि वराणां दिक्तास्त

ने.
ष.वे.
दी.
१३६

चिता भीतलयज्जममायंवाजेनविनाहृत्येकतवास्तत्रस्मा १
 त्कारणादयेममप्रसादोवस्तुयि ७३ ॥ प्रत्यक्षलक्ष्यामवलं
 व्यसूतिरुतानियजेषुतवोपभोक्ष्ये संशेरनेस्साभिरवीक्ष्यभु
 क्तंमुनिहिमंत्राधिकदेवभावे ७४ ॥ प्रत्यक्षदृशोसाक्षादृशीनी
 योसहसनेत्रत्वादिधारिणीसूतिमाश्रित्य तवयजेषुतानिह
 वीषिप्रज्ञासि हियस्माज्जनामीमांसकादयोस्साभिस्तशरी
 रैर्देवैर्भुक्तेयस्तमवीक्ष्यहृष्टामंत्राधिकदेवभावेमंत्रादधिको
 न्यस्तेनमंत्राणजनितस्यादृष्टिप्राप्तादेवोस्तीत्यस्मिन्भावेसं
 शेरने संशयंभजेते श्रुतस्तस्यसंदेहस्यव्युदासायत्वयजेषु
 प्रत्यक्षीभूयहवीषिभोक्ष्येउत्तर्यः ७५ ॥ भवानपितृद्वयित
 पिशेषेसायज्यमासादयतांशिवाभ्यो प्रेत्यास्मिन्कीदृग्भवि
 तेतिचिंतासंतापमंतस्तनुतेहिजंतोः ७५ ॥ शेषेप्रभाशुभक
 र्मभोगांतेत्वमपितृत्प्रियाभेस्यपिशिवाभ्याशिवेनशिवया
 चसहसायज्यमेकात्म्यंलभेतां हियस्माज्जंतोःप्राणिनःप्रेत्य
 मृत्वाकीदृशोभविष्यामीतिचिंताश्रुतमंसिसंतापंतनुते ७५
 तवोपवाराणसिनामचिद्रंवासायपारेसिपुंरंपुरास्ते निर्वा
 तमिच्छोरपितत्रभेमीसंभोगसंकोचपियाधिकाशि ७६ ॥
 उपवाराणमिवाराणस्यां समीपेप्रासीनामनदीतस्याःपारेप
 रेमथेष्वेषावेतिपारेशहृत्स्वस्येतेनसमासः पदंतत्वेचनि
 पातितं तत्त्वनामचिद्रंनलपुरमितितववासायस्थित्येषुग
 स्तेभविष्यति निर्वातमोक्षमिच्छोरपितत्रभेमीसंभोगसंको
 चस्यपियांशकयाधिकाशिवोपातत्पुरंतववासायनभ
 विष्यति ७६ ॥ ५॥ मावलिश्मश्रुततःसुपर्वाशुवंशवात्सल्य
 विदोतमूवे कामंमदीचामयकामधेगोःपयायतामृदयस्त्व
 दीयः ७७ ॥ शुवास्वादविदोदेवानांभूमावलिरिवशर्मशुचिद्रंय
 स्पेदशंशुवंदेवानांयज्ञोशभोगसाधतंसुपर्वादेवोवदिसंतनलमू
 वे त्वदीयोभृदयःमदीक्षामयीमहृशीभृपाक्षमोकासथेच
 स्तस्यापयायतापयःक्षीरमिवाचरतां महृशीनस्यफलंतवो

७५

दयोरित्यर्थः ३३ ॥ यादाहपाकोपयिकीतनमैश्याच्चदि
 छावशवर्तिनीसा तथापराशततनोरनंगात्तस्याः प्रभुः सन्नधि
 केस्त्वमेधि ३४ ॥ दहनपवनयोरुपायभूतभ्यामदीयातनः
 भोमाग्निमूर्तिः सात्यदिच्छावशगाभूयात् यत्रत्वमिच्छसितत्र
 प्राडर्ध्यादित्यर्थः तस्याभोमाग्निमूर्तेः प्रभुराज्ञासा सन् तथा
 भोमाग्निमूर्त्यादग्निदेहादनंगात्कामात्वमधिकोभवग्रमि
 स्त्वामादहवित्यर्थः ३५ ॥ अस्तत्तयासाधितमन्नमीनरसा
 दिपीयूषरमातिशायि वडूपविमलवस्तूपकारक्रियासूक्तौ
 तद्दलशालिशीलम् ३६ ॥ त्वयासाधितपाक्षितमन्त्रेयमीनेत्सु
 प्लक्षणांनोसंचरसः शर्करादिवत्तदादित्यकृतिकं भक्ष्यमस्त
 रसात्कृष्टंभवत् येध्वययद्वत्तस्तवशीलंस्वभावंस्तदकर्मसु ऊ
 तद्दलशालिमाभिलाशंविमः ३७ ॥ वैवस्वतोपिस्ततएवतष्टो
 देवस्तमाचष्टधराधिराजम् वरप्रदानायतवापवानैश्चिरंम
 दीयारसनोदुरेयम् ३८ ॥ यमोपिदेवः स्वयमेवप्रसन्नस्तन्त
 पेनलमाह तवापदानैरद्भुतवरितैः कृत्वावरदानार्थमदीया
 जिह्वाचिराड्डुशसोत्कंदास्ति ३९ ॥ सर्वाणिशस्त्राणिमहा
 गवक्त्रैराविर्भवन्तत्वयिशत्रुजैरेव अवाप्यमस्मादधिकंनकिं
 चिन्नागर्निवीरव्रतदीक्षितानाम् ४० ॥ शत्रुजयशीलित्वि
 यिसर्वाणिशस्त्राणिशस्त्रविद्याः प्रगवक्त्रैरंगभूतानां देवता
 नांसमूहैः सहसत्रिधानंभजन्ते वीरव्रतेदीक्षितानांनियमव
 ता यस्मादृशामस्माच्चसुशामोदयदीपकं वस्तुवाप्यप्रार्थ
 नैयेकिंचिन्नास्ति ४१ ॥ वृद्धेर्गमस्यापिदशविषाकंधमीन
 वेतःस्वल्पान्त्वदीयम् अमुचतः पुण्यमनन्यभक्तेःस्वहस्त
 वास्तव्यैवत्रिवर्गः ४२ ॥ दशानामनेकविधावस्थानोविषा
 कंपरिषाकभूतमवश्यभोग्यं कच्छं कष्टं विषदं प्राप्तासाधितववि
 त्तधर्मानप्यवतां पुण्यधर्मसौख्यदित्यजतः अतएवानन्यवृत्तेः
 धर्मादितरत्रकामेषुवर्तमानस्यत्रिवर्गो धर्माद्यकामाः स्वह
 स्तेवास्तव्यः किंकरश्चिभवति ४३ ॥ स्मितांचितोवाचमवोच

नै.
ष. चं.
टी.
२३०

देनं प्रसन्नचेतान्तर्यामिनि प्रवेताः प्रदाय भेमीमथ नावरोते ददा
मितद्योतककोतुकेन ८३ ॥ प्रसन्नहृदयो वरुणोऽपि नेन्द्रे
नलेमीषडामसृजितो वाचमुवाच भेमी दत्तवेदानो नस्मिं भेमी
दाने योतकस्य सदा यस्य कोतुकेन स्पृहया तन्भवेत्तद्वददा
मि ८४ ॥ यत्राभिलाषस्तव तत्र देशे न न्यस्तु धनं न्यपि ह्यणीम
णीः श्रापो वहंतीह हिलोकयात्रा यथा न भूतानि तथा पराणि एव
भोगजनयत्र तवेच्छा स्यात्तत्र देशे धनं न्यपि निर्जले पित्तां सित
स्मेव जलमस्तु इह लोके यथा जनानां जलानि लोकयात्रा जावि
को वहंति जलानामेवं जीवनं त्वप्रसिद्धेः ८५ ॥ प्रसारिता यः सु
विभानुनास्तु मरुत्समुद्रं त्वमपि प्रपद्य भवन्मनस्कारलवो
द्गमेन क्रमेण लोकानां निलयः पुरेव ८६ ॥ मरुत्त्रिजलेऽपि देशः
भवता तव मनस्कारलवस्येच्छालेशोऽङ्गमे सति समुद्रं त्वम
पि प्राप्य सुविभानुना सुभ्रं सुनाचं देण प्रसारिता श्रापो जला
नियस्येदृशं मनः प्रसारितिसमासीतः जयान क्रमेण लोकानां
मकरसंचानां निलयं प्राप्स्यसीदृतेऽपि पुनर्भवतो मनस्कार
लवोद्गमेन पुरेव तदिच्छया पूर्वनिर्जले यथा सीतये वास्तुकी
दृशाः सुचेराषाः स्य भानुना स्तर्येण प्रसारिता पोतुर्मीयस्येदृ
शाः तथा क्रमेण लोकानां सुष्टाणामनिलयः स्थानं तदिच्छावशा
न्निर्जले यथा जलोद्गमः तथा सजलेऽपि निर्जलत्वं स्यादिति श्लो
कद्वयेन वरद्वयदानं यत्तु न क्रमेण लोकानां मित्यत्र तृतीयपादो
तेन नकारेण सह चतुर्थपादोऽस्ति स्य क्रकाराद्यस्य मकरवा
चकत्वं तच्चिन्त्यमिति नलहरिणीत्येतन्न किंचित् श्लेषे यथा
केचवक्रशोऽदृष्टान्वात्पादद्वयोऽप्यभूतयोः पदयोर्मैत्रेयस्त
त्वेन संधेः यथा माद्ये स्वस्य कथयति चिराय एव यज्जनतो जग
त्यनभिमानिता दधदिति ८७ ॥ अस्मानि रामोदभरसुखदिव्यः
पुष्पसुभ्रयाद्भवदंगसंचात इहं प्रसन्नोऽपमयान्पुवस्तनपर्म
शर्मो भयकर्मदयत् ८८ ॥ भवतोऽङ्गानां संगात्पुष्पसुप्रसन्नानि
स्नाने रमाचः च पुनर्दिव्योद्भूतः रामोदस्य सौगंध्यं स्याति शाय

सुभ्रूयात् यद्यतोहेतोः प्रसूनोपमयापुष्पमिवान्यदस्तथ
 मस्यशर्मणश्चोभयेदंहे कर्मदेकर्मणि समर्थेनदृष्टम् यथा
 पुष्पदेवादौन्यस्तथमं करोति स्वस्मिन् न्यस्तेशर्मसावेकरो
 ति अन्यदस्ततयोभयेनकरोतीत्यर्थः ८६ ॥ वाग्देवतापिस्मि
 तसर्वसर्वीसुपर्वराजंरभसादुभाषे त्वत्प्रेयसीसेसदमाचरे ।
 त्यामुक्तिंनकिंचिदुहणोवितेने ८७ ॥ श्रीसरस्वत्यपिभूमी
 देनलंरभसादुभाषात्सस्मितमुवाच त्वद्वहभायाःभेभ्याःसंतो
 षंऊर्वेत्यामत्सकाशात् तवग्रहणोवितेकिंचित्किंनभवति
 किंतमत्सकाशादवशंकिंचिदुहस्यमित्यर्थः ८८ ॥ प्रथोवि
 देवार्थेनयोपसीदन्नात्योपिधीरैरवधीरणीयः मान्येनमन्ये
 विधिनावितीर्णःसप्रीतिदायोबहुसंतमहः ८९ ॥ प्रथनया
 याज्ञयाविनैवप्रार्थयन्नयः स्वत्योपिधीरैर्विदुर्दिनानादर
 णीयः मन्येउत्प्रेक्षायांमान्येनानुह्येयशासननविधिनादेवे
 नप्रीतिदायः प्रीतिस्त्वंकदानंदतःसस्त्वत्योप्यर्थोबहुसात
 योग्यः ९० ॥ प्रवामावासाधेसकलमुभयाकारचटनास्ति
 धाभूतंरूपंभगवदभिधेयंभवतियत् तदेतमंत्रमेस्मरहरम
 यत्तुंइममलेनिराकारेशसत्तपनरयतेसिद्धतसते ९१ ॥
 प्रवाग्भेकारेणामागकारेणानच्चेनचेतिप्रवामाग्भेकारेणत
 येवावासाग्भेकारेणचेतिद्विकृत्तयाप्रणवद्वयेनार्थस्वस्वभा
 वउभयाकारचटनात् उभयोराकारयोराद्यंतयोराकृत्योभी
 रायोचटनात्संयोजनात् द्विधाभूतंसकलेमायाबीजद्वयंस्त्री
 कारद्वयंभगवताशिवेनाभिधेयंयकाशितंशिवर्धित्वादस्य
 मंत्रस्यः प्रवामाभगवतीशक्तिरेवाभिधेयावाच्यायस्यतत् मा
 याबीजंशक्तिवाचकत्वात् यद्रूपमनयावर्णानुपूर्व्यामेव
 वर्णान्वयंभवति उदंतस्तस्यप्रणवद्वयमुदितस्यमायाबीज
 द्वयस्यातर्मध्येमेमंत्रंवाग्भवंस्मरचितय हरमयंहरोविंदुस्त
 त्प्रचुरं तदुक्तं यत्रप्रकाशमात्रंयान्स्थितंयामत्रयेसति उक्तं ।
 विंदुतयाशास्त्रेशिवोविंदुर्नोमतइति सेतुंसार्थचंद्रं प्रमलं

नै.
ष. चं.
ही.
रग

अहं निराकारं नादनाद्यंत क्रमेण व्यापकं शस्य सदा जप
भोनरपते सोमं मंत्रं वसिष्ठं जपात्कलुदोस्त सकलेति
मायाबीजाय उद्धारको शेषागमालंकाराख्ये पराशरतिस्तथा
लज्जामालापिसकलानथा समस्तापितया द्वा मादेवी प्रणव
वीरको वारणां संधावी जं ह्रस्विमा एप पराणि वेति तथा च
स्वसरस्वती मन्योद्धारः श्रीपंचसारेशिवोक्तः प्राद्यंत प्रण
वजशक्तिर्यममप्ये प्रागस्यो भवत्तु सरस्वती च देतान त्वं नो
मनुरयमीशो मेख्यवर्णीः संशोक्ते भुवि भजमान पारिजातः शा
रदातिलकेन चेतदेवस्य संगृहीतं यथा तारं मायाधरो विंदुः श
क्ति तारं सरस्वती उं जानत्यंत कोमं प्रोक्त पकादशाक्षर इति
तथा चान्यत्रापि भारेलज्जा वागभवंच परा प्रणव एव च बीजं पंच
शिरोत्तेयं मंत्रं ज्ञेयोनमस्तथा इत्यनेन विस्तरेणान्न परमरहस्ये
श्रीगुरुचरणसंप्रदाये कगम्ये सत्त्वोगमप्रकाशे मतभेदप्रका
शाने यत्तु नरहरिणा मे उद्धारः कृतस्तस्यात्र संबंधो लेश
तोपि नास्ति तथा हि सत उक्तो मंत्रः सकलप्रपंचमूलभूता
याः परायाः प्रकृतेरेव तथा कृते श्रीपंचसारपुवटशमे
पहले प्रयाभिवक्ष्ये सकलप्रपंचमूलान्तिकायाः प्रकृतेर्य
थावत् मंत्रे सोमं सक्तताभिषेकजपार्चनाद्यं सकलार्थसि
द्धौ च नववर्त्मकसगतिशान्तिविंदुभिः कथितः परप्रकृति
वचकोमलः उरितापहोयसुत्रधत्तमोददोजगतामशेषज
नरं जनतमः च नववर्त्महृद्धारः कसगतिरेफः शान्तिः उंका
रः विंदुरतस्वागउत्पेतद्विंदुः प्रस्य च बीजस्य प्रणव
यप्रदितत्वे जपाय विदितमेव विंदुः ध्यानं वासुना उद्धार
द्वा स्वत्समाभो विजितनवजपामिंदुवारावनज्योतनमो
लिङ्गिनेत्रां विविधमणिलसत्कण्डलापमगांच हारयेवी
यकां वीगुणमणिवलयार्थे विंतित्रास्वराष्ट्रामभवापाशं क
शेषाभयवरदक्तामस्त्रिकोतां नभामीति ध्यानं प्रवृत्तमंत्रा
राध्य देवतायां ध्यानं ग्रहदेवाग्रिमश्लोके हंसवाहनत्वेन ख्या

पयति संगच्छते चानेनैकादशाक्षरेण सरस्वती मंत्रेण स
 हतज्ञानतत्रैव प्रपंचसारं हंसाक्षरं हरहसि त्रहसं डं डं दाव
 दाता वाणी मंदस्मितं फलमुत्ती मोलिव डें डं लेखा विद्या
 वीणा मृततत्सगादी सिहस्ता सुभ्राज स्या भवदभिमत प्राप्त
 ऐभारती स्यात् शारदा तिलके चेतनमत्रा राध्य देवता या इत्य
 मेव ध्यानं यथा वाणी स्यात् निशाकरो जलमुत्ती कर्पूरं डं डं
 प्रभावं शार्धं किं मस्तका निजकरैस्संविभ्रती मादरात् वी
 णामत्तगुणं सधाम्बु कलशं विद्यां चतुर्गुणं नीदि वेंश भग्ने
 विंशति तत्र हंसाधि रथो भजेत् ८५ ॥ सर्वो गी नर सा मृत
 स्तिमितया वाचमवाचस्यतिः स स्वर्गीयसुगी दृशा मपि व
 शीका रायमा रायते यस्मै यः स्पृहयत्यनेन स तदेवा मेति
 किं श्रयंसः येनायं हृदये कृतः सकृत्तिना सन्मंत्रं चिंता मणिः
 येन सकृत्तिना जनेनायमदीयो मंत्र इव चिंता मणि रभिलषित
 पदः हृदये कृताधारितः समन्मंत्रधारकः सर्वाण्ये गानि शब्दा
 नयं चिंता मणी ती दृशा स्वासौरसः सुं गां यदि रे वा मृतं सर्वा
 द्वादकारितेन स्तिमितयां द्रया वाचा कृत्वा वाचस्यति भवति
 स स्वर्गीयाणां स्वर्गी भवानामपि सुगी दृशा मोहनाय कंदपद
 वाचरति किं पुनः क्लेशं जातानां मित्यापि शब्दार्थः किं त्रयमा
 ब्रूना कृत्वा लं यो यस्मै वस्तु स्पृहयति समं वीत तत्र हस्तनेन मं
 त्रेण प्राप्तो त्येव तथा चोक्तं शारदा तिलके चिंता मणित्वमस्य मं
 त्रस्य ब्रूना किमियं विद्या भजतं कामदो मणिरिति २० ॥
 पुष्पै रभ्यर्च्य गंधादिभि रधिभूय भूयै श्वारुहं सेन मां च निर्याती मं
 उमर्ति जयति मयि मतिं न्यस्य मयेव भक्तः तस्या मेव त्सरांते
 शिरसि कंठसोयस्य कस्यापि धने सोपि श्लोकान् काण्डे रचय
 तिरुचिरां कौतुकं दृश्य मस्य ५१ ॥ मयेव भक्तः सर्वाग्र न्या देव
 ता पतिरन्यज्य मा मेवा राधन् सा मेव सर्वा राधा जानन्नित्येव का
 रः इदं शो जने वा रुणा हं सेन गच्छती हं स वा हं नो मां मंत्रार्ति ।

नै.
व. वं.
टी.
३५

मेतन्मंत्राणां देवतां सरस्वतीं पुष्पे रभ्यर्च्य तथा गंधाघैर-
 प्यभ्यर्च्य मयि मतिं चित्रं न्यस्य स देवाय मनः संन्यायं चित्राणां
 परं च तया वारु तस्मीं मनसि मंत्राणां जल्पनं स्यात्तपस्वि-
 धा परैः श्रुताः स शब्दस्याघः स शब्दः प्रकीर्तितः शब्दस्य दन-
 माजं तयत्रो प्रोच्यते कृत्वा जिह्वा निर्विकल्पो चिंतयेत्तद्वि-
 मानसम् इतीत्यमुत्रोत्तरं क्रमेण रम्ये यथा स्यात्तथा हंसेन ह-
 कोरेण बहिर्याति सकारेण विशेषतु नः इति श्रुतिप्रसिद्धेन-
 प्राणा प्रवाहेण नियंती समुच्चरती मंत्रं मूर्तिं यथा क्लेशं मंत्रं सागं
 चेत्तपति तत्र हि वत्सरांते प्राप्ते सति प्रसौ मन्त्रं जापीयस्य
 कस्यचिदुक्ते श्रोतुमशक्तस्यापि शिरसि करे न्यस्यति सोऽप्य-
 काण्डं पटुनादि क्रमेण विनैव रुचिरान्त्रमणीयां श्लोकं करो-
 ति तदुक्ते प्रयत्नं सारे वाणी स्तुतौ च चरणं भौरुहयोः प्रतापमही-
 नः पुनर्द्विजातिरपि भूयादनेलमूकः त्वद्भक्तो भवति देवि सर्व-
 ज्ञ इति कौतुकमित्याचर्यम् अस्य मंत्रस्य श्लोकं कर्तुं वा इष्ट-
 वाम् ५१ ॥ गुणानामास्यानीदृशं तिलकनारीति विदितं तं रस-
 स्फीतामंतस्तव वचनं दृष्टं तव कवितः भवित्री वैदभी अधिक-
 मधिकं देवयितं परीरे भक्ती डा चरण शरणामन्वहमहम ५२
 भोत्पतलप्रहं वैदभी भैमी तवाधिकं देवं देव परीरे भस्यालिंग-
 नस्य लीलायाश्चाचरणं करणमेव शरणं रत्नकयस्यास्मादृशी-
 प्रतिदिने कर्तुं भवित्री भैमी प्रत्नं हेय ये दृशी स्यात्तया करवा-
 णीत्यर्थः भैमी कीदृशी गुणानां सौंदर्यादीनामास्यानीति वा स-
 तथा तिलकनारीति विदितं तिलकं भूता जगद्गुणा भूता चा-
 नारी इयं सर्वोन्नमास्तीति विख्याता प्रतद्देव्यै रसेनानुरागेणा-
 स्फीतां गुणां च पुनस्तव वचनं दृष्टं तव कवः काव्यकोटि अधिकं दे-
 वं देवं शरण्यं त्रयो वैदभी नाम शब्दाय संवृत्तं परीरे भक्ती डा चर-
 ण शरणामन्वहं तमुच्चरणा शीलं कर्तुं नित्यं भवित्री कीदृशी-
 रिति गुणानां भोजः प्रसादमाध्यासात्मास्यानीतया भोत्पति-
 लब्धं राजश्रेष्ठ प्रीति विदितं नारीति न ज्ञेयं विदितं नमित्यर्थः

वर्णो

तथा रसैः सुगाराद्यै रेतः स्फीतो तथा चरीतिलक्षणां धनिग्रेये
प्रसमानसमासेन मध्यमेन च धृषिता तथा दीर्घसमासेति त्रिधा
संचटनोचिता गुणानां प्रित्तिष्टेतीमां धयीदीन्यनक्रिसा
रसस्तत्रियमेहेतरोचित्येवाज्ञवाच्ययोः एतदेवानुसृत्य का।
व्यप्रकाशकारेपि माधुर्यं यजकैर्वर्णैरुपनागरिकेष्टते गेजः
प्रकाशकैस्तैस्तु परुषाकोमलापरैः केषांचितेतावेदभीप्रमु
खारीतयोमताः ५२ ॥ भवद्वयस्तोत्रमनुपहितकंदस्य कवित
संवात्प्रापेः श्लोकैस्तु चिद्यनमुदेयं जनमुदे ततः पुण्यश्लो।
कः तिति भुवनलोकस्य भविता भवानाख्यातस्तत्कलिकल
षहारीहरिविव ५३ ॥ मया सरस्वत्योपि हितः प्राश्रितः कंदो
यस्य दृशस्य चरितानां स्तोत्रः कवे संवादहं पुण्ये निर्दोषैः पु
ण्यप्रदेष्टुं त्रयि श्लोकैस्तु द्विषयकैस्तु चरितवर्णनैः श्लोकैर्ज
नानां मुदे हर्षाय च न निरंतरं मुदेयं प्रोक्तुं श्यामि ततश्च यथा
हरिः श्रीविष्णुः पुण्यश्लोकैर्दतिव्यातः कलिकलुषे हरतित।
या भवान् पुण्यश्लोकः प्राख्यातः कीर्तितस्तन् दितिसंज्ञे
भुवने लोकस्य जनस्य कलिकलुषहारी भविता तउक्तं पु
ण्यश्लोकैर्न लोकांजा कीर्तितकलिनाशन इति ५३ ॥ देवीस
ते व्रजगडजगडुन्नमांगरत्नायिते कथय किंवित रामकामं
किंचित्त्रयानहपतिव्रतया उशपंभस्मास्तयस्तवनरो व्रतलो
पमिच्छुः ५४ ॥ तेव तेशाक्रादयो लोकपालाश्च शशास्तर।
स्वती च देवीराजीभेभी च शशात्रले व्रजगडः भोभेमिच्छेकथ
यजगन्मोलिभूषणभूतायै त्रुभंके काममभिलाषे वितराम
द्विषस्मीभयापतिव्रतया किंचिदुल्लेभेनास्ति योनिरस्तवव्र
तलोपे सती व्रतनाशमिच्छुर्भवति सभस्मास्तभस्मीभवत्त
तथाच नलयत्ते भोनलत्वेकथय जगन्मोलिरत्नायतभ्यक
मभिलाषे वितराम द्विषस्मात्परिव्रतया भेभ्यान्तयेव हात्वात्
या किंचिदुल्लेभेनास्ति या किंचिदोच्छसितजैभेव ददातीत्य
र्थः योनिरस्तवव्रतलोपमिच्छुस्सभस्मास्त ५४ ॥ कंदकाल

नै.
ष. वे.
टी.
रध.

मपहायनोर्वपुर्विभ्रतस्त्वमसिवीक्ष्यविस्मिता प्राप्नुमाकृति
सतोमनीषितांविद्ययाहृदितवापुदीयतां ५५ ॥ कृदकायं
मायाशरीरमपहायवपुःस्वशरीरेविभ्रतोदधानात्रोस्मान्नी
त्य भोभेमिलंविस्मितासिसाचुर्यीभूतासि प्रतोमनीषितांका
दितामाकृतिंप्राप्तंतवापिहृदिविद्ययोदीयतामुद्गम्यतो स्वे
च्छान्द्रपमाकारंकर्तंतवापिचित्तेस्फुरत्तित्यर्थः एवमेव
नलपत्तैविस्मितेत्यत्रस्मिरस्तदिदिसाङ्गभावापत्येउपेक्षे
षंतल्यम् ५५ ॥ इत्येवितीयंवरमस्वरमाश्रयत्सतेषुत्ता
णाउदलसद्विपुलःप्राणदः उन्निष्ठतोपरिजनालपनैर्नृपा
णांस्वर्वासिद्वंद्वतडुंद्वभिनादसाईः ५६ ॥ एवंवरंद्वन्द्वोदे
वेषाकाशमाश्रयत्ससत्सङ्गछनांस्वयंवरस्याउच्चलतांत्
पाणोसेवकजनान्पुत्पालपनैस्त्वाधिकारसज्जभवनशब्दैः
कृत्वाविपुलोमहत्प्रामःप्राणदःस्वर्वासिनांदेवानांद्वंद्वेनह
ताचनेउंद्वभयःतेषांनादेनसोदोषनीभूतउदलसउच्चचार
देवेषुनृपेषुच स्वयंवरस्यानाउच्चलितेषुदिव्यद्वंद्वभयोर्न
दंतिसेत्यर्थः ५६ ॥ नदोषंविद्वेषादपिनिरवकाशगुणम
येवरेणप्राप्तास्तेनसमरसमारंभसदृशम् जगुःपुण्यश्लोके
प्रतिनृपतयःकिंतविदधःस्वनिःस्वासेभैमीहृदयमुदय
त्रिभरदयम् ५७ ॥ निरवकाशयथास्यात्रयागुणमयगुणो
कप्रचुरेप्राचुर्यमयद् पुण्यश्लोकेनलेप्रतिनृपतयःप्रत्य
र्थिनृपाविद्वेषाद्वैरादपिनोदोषंजगुरकथयन् यत्रगुणामे
वान्पुन्यसंसदेनावकाशेनास्मिन्तत्रदोषस्यपुनःकावका
शइतिदोषाकथनेहेतुः तयोदोषाणोद्गादिभ्यःप्राप्तनिरस्त्रणा
दिव्यानियेनतथाभूतेनलेसमरसमारंभसदृशजगुः दि
व्याम्प्राप्तिभीषितारणकथामपिनाकुर्वन्नित्यर्थः किंतनि
जदैत्यप्रकाशकैःनिःस्वासेभैमीहृदयम् उदयंतीनिभरं
दययस्यतविदधश्चक्रः यत्रपुण्यश्लोकप्रतिनृपतयइतिपा
दपुस्तकेषुगुणमयइतिप्राप्तास्तेतिवविशेषाणहयस्यविशे

प्राकथनात् प्राणश्लोकं प्रतीतिपदस्य कर्मांतरक्रियांतरयो
 राशकयाचान्वयः सवलतीत्यपपाठपव ५३ ॥ भूभृद्विलंबिता
 मौककृणारसनदीमूर्तिमदेवतात्वं तांते माभ्यर्थायोग्यास्तप
 दिनिजसावीदीपयामासतेभ्यः वैदभ्यास्तेष्वलाभात्कृतगम
 नमनः प्राणवांछाविजघ्नः साध्यः संशित्यविद्योभृतसततवय
 स्यानुकाराभिगमिः ५४ ॥ भूभृद्विरसौभैमिककृणारसनदीमूर्
 तिमदेवतात्वं लक्षितामूर्तिमद्व्यासमुद्रत्वं प्रापितातेभ्योन्त्ये
 भ्यः सपदितत्कालमभ्यर्थातातेन निजसावीदीपयामासदी
 यमानाः प्रककजे तेभूभृतोपिभैम्याश्चप्राप्तेः कृतगमनमन
 सञ्चनेप्राणास्तेषांवांछामरणभिप्रायमाभिभैमीसावीभिः
 प्राप्ताभिर्निजघ्नः करणतृतीयः प्राभिः कीदृग्भिः भैम्यास्त
 शित्यविद्यो प्राप्तामाहूतिमतोमनीषितांविद्ययाद्दिनवाप्यु
 दीयतां इतिवरप्राप्तांविद्योभैमीसकाशात्संशित्यपादायशि
 तविद्योपादानेधृतंसततंवयंस्यायाभैम्याश्चनुकारोभूमिका
 याभिः इमोदमयंत्योवेतितासृजानेनभैमीप्राप्त्यत्वेक्षया
 प्राणात्रजद्वित्यर्थः प्राप्यातोपयोमइतिसूत्रेणपादानसं
 तयाभैम्याइतिपंचमी अत्रकृणारसोदयादीराव्योततशो
 कस्यायिभावः भैमीशोकस्यात्रावर्णीनीयत्वात् दयोत्यत्रे
 रेवसर्वश्लोकेवर्णितत्वात् तथाहिकृणारदयानिरुपधिपर
 उःखप्रहाणच्छासानुभवतयास्त्यस्मिन्निति अर्शाद्यदिकरु
 णोदयानुभावश्चासौरसोदीराव्यस्तस्यनदीनिरेतरप्रवाहः
 तत्रमूर्तिमदेवतात्वंसाक्षात्समुद्रत्वंप्रापितेतिव्याख्येयम् त
 द्वाचोक्तं कार्यारंभेषुसंरंभः स्वेयानुत्साहउच्यते उन्नमप्र
 कृतिवीरउत्साहस्यायिभाववान् माहेंद्रोसौचतर्थास्पाहा
 नधर्मदयारणोरिति अतोस्मिन्पद्येभैम्यान्त्येषुदयावीरत्वं
 सावीदान्द्वैवीरत्वंवस्यदमेव ५५ ॥ अहहसहमचोना
 श्रीप्रतिष्ठासमानेनिलयमभिनलेयत्प्रतिष्ठासमाने य
 पतदमरभर्तृमूर्तिवत्तुकीर्तिर्गलदलमफवाण्यापुष्पा

नै.
ष. चं.
ही.
रधर

हिनेभक्तः १५॥ ग्रहहाचुर्धमवोनाशक्रेण सहस्रिषाः को
 नेः संपत्तेः सुप्रतिष्ठयेकैषा समानेन तल्पेन तलस्त्वनिलयशिविर
 प्रति प्रतिष्ठासमाने प्रस्थातुमिच्छति गलतः यततो भ्रमरायसि
 ग्रीहशोमधेववाच्यं यस्यास्मापुष्पवृष्टिराकाशादरमभर्तुः शक्रस
 त्वेधिनीमूर्तिमती कीर्तिरिवापतत ग्रन्थापि हि पतन्ती सा सुने
 त्याभवति १५॥ स्वस्यामरेन्दपतिमेशमसुन्दरजिह्वं शशि
 दाकदनमेव तदा ध्यामि तत्कास्यपश्यति निवृत्तानि वृत्तया
 तीवारे देवतापि निजविभ्रमधामभेमीम् १०॥ स्वात्मनोऽंश
 धृतमसुन्दरपत्यजिह्वं स्फुटं दिवं व्रजजिह्वः देवैरेण स्यच्छिदयाः
 कदनं पीडयामि प्राप्ता प्रवयवच्छेदपीडया यदुःखतत्या
 समित्यर्थः गुणानेन लेत्यक्रमशः कुर्वन्वित्यर्थः वाग्देवता
 पिनिजविलासशृङ्गच्छन्मुक्तं हितभेमी निवृत्त्यनिवृत्त्यप
 श्रुतिस्म १०॥ सानन्दं तनुजा विवाहनमहेभीमसूक्ष्मीपति
 वैदभीनिषधीचरोन्दपजनानिष्टोक्तिनिर्हृष्टये स्थानि स्थानि
 धराधिपश्च शिविराण्डहि श्रुयंतः क्रमादेको द्वौ वरुवश्च का
 ररुजतः स्नाते निरेमंगलम् १०१॥ एकोभीमोन्दपतिस्तनुजा
 या विवाहसमये वरपकर्तव्यं मंगलं स्नानं दं चकार द्वौ वैदभी
 निषधीचरो भेमीजलौन्दपजनस्यानिष्टवचनानां प्रोक्तनाय
 मंगलं सजतः स बहवो नराधिपाश्च क्रमात्क्रमात्स्नानित्वा
 निशिविराणि गच्छन्ते मंगलमाते निरेस्वयं वरसभायां निर्विघ्नं
 शिविरप्राप्त्या मंगलं वक्तुः १०१॥ श्रीहर्षकविराजिराजगुरु
 टालंकारहीरस्तने श्रीहीरः स एव जितेन्द्रियवयेण सत्तरे
 वीचये यातस्तस्य च तदंशशरदिजज्योत्स्ना च सत्तरीमहाका
 व्यचारुणि नैषधीयचरिते सरो निस्तगोज्ज्वलः १०२॥ शरदि
 जातां शरदिजा प्रावृट् शरदितादिना सप्तम्या पुलक शरदि
 जाभासो ज्योत्स्ना तददृष्टानि मिलपसादगणयन्ते सूर्यस्य
 वः शेषं स्पष्टम् १०२॥ शरदिजा कुतो निरगतविमती सत्तरी
 शरायान्वयादस्यानेष पतन्ती पवित्रौ देवप्रसादाश्रिताम्

वैदभ्यानलदर्शमात्समुदयत्संभोगानिर्दिगतसर्गस्त्वेषचतुर्दश
 स्मरदशादिष्टादिष्वैषधे १०३॥ इति श्रीहर्षकविराजविर
 चितेनैषधाय्ये महाकाव्ये चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥ ओ नमः सर
 स्वत्ये ॥ ओ प्रयोजनाद्दिवशाष्टलोकेद्विसत्त्वताराः परिवृ
 त्तयंतीम् यालक्षणाधारयतेक्ष्णमालामिवाद्दसौपातसरस्वती
 नः ॥ ओ प्रयासिन्येचदशोसर्ग रम्यवेशकलाकालदेशभोगा
 दिसेवनैः प्रमोदात्सारतिः सैवधनोरन्येन्यरययोः ॥ उष्टिप्रया
 तासंभोगाङ्गारानंत्यकारिणीत्यादिप्रवणात्कालशब्दपरिग्र
 हीतं भैमीनलयोविवाहं वर्णयन्निवाहोपकरणानि सङ्गारका
 णिवर्णयति ॥ ॥ प्रयोपकार्यानिषधारनीपतिर्निजामया
 सीद्वरणस्रजोचितः वस्त्रनिवर्षन्सुवह्निर्वंदितोविशिष्य
 भैमीगुणकीर्तनाकृतो ॥ ॥ प्रयानंतरं वरणमालयौचितोपू
 जितप्राञ्चितश्च निषधधूपतिर्नलः भैमीगुणवर्णनोऽर्चवतोवे
 दिनां विशिष्यान्ययाचकेभ्योविशेषेणसुखवह्निधनानिवर्षन्
 निजामुपकार्याशिविरभूमौकल्पितंराजंरहमगच्छत् उपा
 धिकंक्रियतेइतिकर्मणिगणितउपकार्योराजोचितंयुहमिति
 रायमुक्त्वा ॥ तथापयित्यागमयंवितीर्णवान्ययान्तिभक्त्यापि
 गमेनमागधैः तानीकृतंरत्ननिकायमुच्चकैश्चिकार्यलो
 कश्चिरञ्छुमुत्सुकः ॥ २ ॥ प्रयंतलोमार्गेदानंतथादत्तवा
 न् प्रयामागधैरतिशयितस्यबोद्धमशक्यस्यभासस्याधि
 रभिनतानीकृतंरत्नावडुपेऽपपरित्यक्तंमुच्चकैरत्नानांतिका
 यंसंप्रदाशिशुत्सुकः सोऽसुर्यैजिह्वतुर्वालोकः उच्छेदेजा
 ह्नीतेशोभमस्यकणप्रायेचिरंबहुकालचिकार्यचिन्ततेस्म
 त्रपायनस्यात्सदसिस्त्रियान्वयात्कुतोभिरुपः सुखभाजनंज
 नः असह्यशीतकविवंदिवर्णनैरवाकृताराजकरंजिलोक
 वाक ॥ ३ ॥ सुप्रनलस्यसदसिभिरुपतिस्त्रियासहान्वयात्सं
 गमात्कृतानत्रयास्यात् वसुधैवकुतिसि जनः सामान्यलोका
 लोकापवादाभीताह गताभिरुपः प्रादिसमासः

संचितजान्

नै.
ष.पं.
दी.
रधर

काभिलाषीनतप्रतिष्ठाद्यभिलाषीसुखभाजनंभवति नलेन
क्रियेत्यक्तासुखंलब्धमित्यर्थः अथचास्तत्त्वामिनस्सभायां।
स्त्रीसंगावपानस्यात्काक्कास्यादेव उपावशादेवायं सभायांभैमी
नास्यदित्यर्थः अभिरूपोविद्वान्विमर्शकः जनःसुखभाजनं।
ऊतोभवतिनभवेदेवेत्यर्थः प्राप्तपस्त्वृपाभिरूपाशुधमनोज
योरित्यमरः अमृदशीइत्येतादृशीराजोनलादितरेषांसमूहे।
राजकंतदंजकंलोकस्यसेवकजनस्यवाक तस्यनलस्यकवीनं
वेदिनांचवर्णनैरवाक अवाधोचनीत्यवाक कृताप्रयोगमि
नीकृता अथचविद्वतेवाक समाधानेयस्यास्तादृशीनिरुत्तरा
कृतेत्यर्थः ३॥ अदोषतामेवसतोविद्वान्वेदिवोमघोदोषक।
णाधिरोपणाः नजातसत्येसतिहृषणेभवेदलोकमाधातमव
यमुच्यतेः ४॥ द्विषोर्कर्तरिषष्टीद्विषत्कृतानिस्वभासत्यतये
वदोषलेशस्याधिरोपणानिसतोसत्पुरुषाणांनिर्दोषत्वमेव
प्रकटयतिहेतुंवितर्कयति सत्येहृषणेविद्यमानेसतिश्रुती
कमसत्यमवयदोषमाधातमारोपितमुच्यतेजातनभवेत्
नलेन्यदोषाणामभावात्सदसिस्त्रीग्रहणेननित्यपतंनामदो।
षोद्विषद्विषैवैवारोपितइत्यर्थः ५॥ विदभैराजोपिसमेतनृज
याप्रविशहृषेत्रवरोधमात्मनः शशंसदेवीमनुजातसंशयोप्र
तीच्छजामातरमुत्सुकैरनलम् ५॥ भीमोपिहृषैन्सानंदतःभै
म्यासाकंनिजोतःपुरंप्रविश्य जातशंसायांकिंस्यादितिसचिं।
तांदेवीमधस्वराज्ञीप्रतिशमोसोवाच भोउत्सुकेश्रोतुमुत्क
दितेनलजामातरंडुहितःपतिंप्रतीच्छजानीहि प्रविश्यहाणा
सुहृदयस्त्वत्त ५॥ तनश्चियायस्यतंणोसमन्तयः उरुप्रियावः
पवितासदन्वयम् जगज्जीनायकमेलकेवरंसतावरेदवि
वेत्तमीहशम् ६॥ यस्यनलस्यवपुःकांत्वाहेतुनासप्रसि
द्धोमन्मयःतृणातृणावउपेत्यः योनलः ऊलस्यैवसंपत्ताः
साकंऊलपवित्रीकर्ता जगज्जीनायकानामेवकर्मगमेनि।
संगममधोइहशंवरवि तां सताभमीपरंकेवलं

अथ ११

आमीहि १०

अथ

वेद भेमीविनात्यर्हदृशंवरंविवेक्तंनजानातीत्यर्थः ६ ॥ सृजेत
 पाणिग्रहमंगलोचितासृगीदृशःस्त्रीसमयसृशःक्रियाः श्रुति
 स्मृतीनांतुवयंविदध्महेविधीनितिस्माद्विनिवेद्योचसः ७ ॥
 सृगीदृशःस्त्रियःक्रियाकर्माणिमृजेतक्रियाःकीदृशीःविवाहमंग
 तथास्त्रीणांसमयभावारंसृशंतीतीदृशीःसमयःशापयाचारका
 लसिद्धांतसंविदइत्यमरः तपुनर्चयंश्रुतिस्मृतीनांविधेकमी
 णिऊमहेइतीत्यं सभीमोत्रवीतिस्मचपुनरंतःपुरात्रिजेगाम ७ ॥
 निरीयइपेननिरीक्षिताननाशशंसमोहूर्तिकसंसदंशकमु गणे
 रीणोरुदयास्तनिस्तुघंतदासदातंतनयांप्रचक्रमे ८ ॥ श्रंतःपु
 रात्रिगेत्यभीमेननिरीक्षितमाननंगस्यास्माकृतसंज्ञामोहूर्ति
 कानांज्योतिर्विदोसभा श्रीणोस्मृणोर्गणोःकृत्वा उदयेततस्या
 नेग्रस्तमयेसमसस्यानेचनिस्तुघंनिर्देशमंशकं कार्यकालीन
 स्पमेष्टादेर्लक्ष्यनवधाकृतंभागांशांशस यस्मिन्मेष्टादेरंशेवि
 वाहःकार्योभवतितत्त्वामीतमंशोपपन्नं तत्रैवस्थितोवावद
 स्याशरणकरः एवंकार्यकालीनिमेष्टाघंशात्सममंशाधिपस्त
 मंशोपपन्नं तत्रैवस्थितोवधाःशुभदः तदुक्तंश्रीधरेण उदयग
 तनवांशःस्वशाहोयतोवानभवति यदिमृत्युःस्यात्तदाजीवर
 स्य परिणयसमयेवेदेवमस्तौदयांशः स्वपतिसहितहृष्टोस्त
 तुकारीहिवधा इति तदा मोहूर्तिकोक्तेकालेसभीमोडहितंदा
 तंप्रचक्रमे ८ ॥ अथावदहृतशुक्लस्यनेष्टपंचलंवलालाप्यन
 गृह्यतांमम सपलवतघमनोरयांऊरश्चरणानस्त्वचुराणोदकै
 रिति १४ ॥ अथानंतरंदतएवमुवेयस्येदृशःसभीमोनलमि
 तीत्यमिचवीत् हृतशुक्लेनसंदिदेश इतिकथंममऊरुमन
 दृष्ट्यासप्रसादीक्रियतां ममवालासुताप्यनुदृष्ट्याप्रतिगृ
 ह्यतां प्रयतवत्तराणोदकैरस्माकंसंप्राक्यस्ततःमनोरयः न
 लेकयंनृदप्रइत्यभिलाषु (वांऊरःपलवतपलवदवाच
 रइत्युपलक्षणाद्यातवतिः इत्यलोप्येति सूत्रेप्रचारप
 गलभहेइभ्यःकिंवेति जायते । सर्वप्रतिपदिकेभ्यःकिंवेति

ने.
ष.पं.
दी.
२५३

इतिमत्तोत्तरात् धालोवृद्धतीतिवर्तकिवाचारेयैश्चिपःसर्वापहारी
लोपः ततःसुधातंक्रुतिरुशाय ५॥ तयोत्थितंभीमवचःप्रतिध
निनिपीयहृतस्यसुवज्रगङ्गरात् व्रजामिवंदैचरणेगुरोरितिबुव
न्यदायप्रजिगायतंबहुः १०॥ इतस्यशुक्लदेवगुङ्गराङ्गहायडम्पि
तंभीमवचसःप्रतिधनिनिपीयहृतशुक्लदेवतंभीमसेदंशेष्कत्वास
नलःगच्छामि गुरोश्चरणवभिवादयामीतिवेदनं बहूधनदत्त्वा
तंहृतंविमर्जयामास ११॥ निपीतहृतालपनस्तदानलंविदर्भभर्ता
गमयांबध्वसः निशाचमानेःश्रुतताम्रहृदवागपयारथ्यांगस्त
पनंधृतादरः १२॥ यथाश्रुतःश्रुतऊहृदधुनिश्चक्रवाकस्माद
रसनं सूर्यप्रतीक्षतेतथैवश्रुतहृतवचनःसभीमस्तदानलमा
गमयामासप्रतीक्षावके १३॥ क्वचिन्नदालेपनद्वानपंडिताकम
प्यहंकारमगात्प्ररुक्ता अलंबितंगामनसन्निवेशनादप्यपनि
मीणाविदग्धयादरः १४॥ तदाविवाहोत्सवेऽग्रालेपनदानेभित्त्वा
द्वौसुधालेपनादिकर्मणिप्रवीणाकापिस्रीक्वचिन्मुररुक्ताये
कृताप्रयेकराणादेवपूजिताहमितिमन्यमानाकुमपिगर्वेप्राप
तथैवापुपानोनिमीणेविदग्धयाकयाचिड्व्रतामनोपवेशनादाद
रोलब्धः १५॥ शुक्लानिमुक्तामयतोरणात्रयमरीचिभिःपीयवि
लासमाश्रितैः पुरस्यतस्याविलवेशमनामपिप्रमोददासुख
रितानिरेजिरे १६॥ तस्मिन्नगरस्यसर्वेषांशुहाणांशुक्लानिप्रयोगः
तदासुक्तामणिमयाज्ञोरणात्प्राप्यकिलासमाश्रितैःनिर्गच्छन्तिः
मरीचिभिः कृत्वाप्रमोददासेनेवचरितानिरेजिरे अत्रैवशु
द्धस्यसमासेमध्यमदत्त्वालोपः १७॥ यथामनीयंरत्नमापि
वोसनान्मध्यप्रतानामपिदत्तविभ्रमाः वितानतामृतिप्रानि
भयास्तदापटस्त्रिदाकालिकपुष्पजस्रजः १८ तदाविवाह
समयेशिलिजनेनपटस्त्रिदात्रिवंस्तवणैः कृतानिचता
नितान्कालेनृज्वंतिवतानि अष्टाणिनेभ्योऽष्टाशलाःप
यांमार्गोणावितानतामनीयं नीयते कीदृशस्तथादिना
यथैवयस्यपुष्पस्रजपते गंधीकराणात् मध्य

तानोततत्तुष्यसोरभरहसिवेदनामपिभ्रमराणांदत्तोविभ्रमः
 तदेवंपुष्पमितिभ्रान्तिविशेषापतनंवयाभिस्ताः पवमातपात्रि
 भेयाप्रज्ञानःपदस्थिदाकालिकेतिमथापदलेपसमासः १४५
 विभ्रमणैःकंडुकितावधूःप्रजाविचित्रचित्रैःस्त्रियितत्विषोऽहः
 बभूवतसिंमणिःऊहिमेःपुरेवपुस्तसुख्याःपरिवर्ततोपमम् १४
 कंडुकिताःकंडुकेवसेराख्यादितःप्रातिपदिकाज्ञात्तर्धेणिव प
 रिहितरम्यवस्त्राःप्रजाविभ्रमणैरलंकारैरेजः तथास्त्रियिताः
 कालिताश्चतेप्रतएवविधेतिदीप्यंतीतिक्वपित्विषोदीप्यमाना
 अगृहाःविचित्रैःनानावस्त्रेष्विद्वैरालेखिवर्धः तस्मिन्पुरेमणि
 ऊहिमेरत्ननिबद्धाभिर्भूमिभिःउर्व्याभूमेःस्वपार्थिववपुपरिवर्ति
 तोपमंपरिवर्तितंविनिमयितमिववधूव भुवापार्थिवंरूपंनृत्तकानै
 जसमिवएहीतमित्यर्थः यथाभुवास्वपरिवर्तितंउर्ध्वाधोविपर्यये
 णपरिवर्तितमिवपातालतं प्रापितामिव तथाहिपातालेप्रजाःकं
 डुकितास्संजातनिर्मकाःविभ्रमणैरत्नालंकारैर्भांति गृहाश्चति
 चित्राग्रदुताश्चिज्जनानाप्रकाराःस्त्रियितानिर्मलास्त्वष्टोयेषामीदृ
 शाभांति ऊहिमानिचमणिमयानिभवंति १५॥ तदानिस्वैवान्त
 मंचनेचनेननादतस्मिन्नितरोततंतं प्रमानमादृष्टमियत्रयाध
 नीदवापुरुषैःसुधिराणिराणिताम् १६॥ तदाचनेनिविडेचनेका
 स्पतालादिवाद्येनिस्वानतसोमतिशयेनस्वनतिस्व तस्मिन्पुरेततं
 विस्तीर्णंवाणादिवाद्येननाद इयत्रयाप्रमानंसाव्यारहितपरिमाण
 ॥ हितंवाप्रानडेमुद्रातिकमधनीत् सुधिराणिसुरेधाणिवंशादि
 कादि उच्चैरुणंतीत्याश्चुराणानुःतेषाभावमत्याच्चैः शृङ्गायमानेव
 सवाहः १७॥ विपंचिराख्यादिनवेणभिर्ननेप्रणीतगीतैर्वचतेपि
 जर्जरैः नतेरुइकेनमसोपिरुक्तायानमदलेस्मापिनतेपिष्क
 या १८॥ वेणुभिःसुधिरवाद्युभेधैर्वंशैर्विपंचितंत्रीवाद्यभेदोनाच्चा
 दिनोत्तमैःप्रणीतानि वाद्यैस्समुत्पितोनाभेरुरोहकटसूर्यसु
 धिचरन्यचमस्यानप्राप्तोऽयमुच्चाते इत्येवंलक्षणैर्नृकंटाइच्चा
 रितानिगीतानियेस्तेगीयते तेवेणयोनतिरोहिताः जर्जरैर्वाद्यैः

नैः
षः पं.
सी.
१५४

भेदैस्ते गायनादिनवतिरोहिताः तेजर्कगङ्गाद्वयकेशनतिरोहिताः
हिताः इकृत्यामङ्गुङ्कोपिनतिरोहिताः मंदलः साइकापिङ्गुक्त
याते मंदराप्रपिनतिरोहिता इत्यन्वयः अत्र सर्वोन्वयः परस्परानु
कूलतास्तत्र संसृष्टे वोच्चारिताः ननु कुत मध्यभेदैः तथा वतत्र
लक्षणम् वाघं व्यनक्ति यद्गीतं रतितालेन यंगतिं विराममक्ष
रंगीति वार्णाजान्यं शकादिकान् अन्येनैकमिवाप्येतद्वाघं
तत्र सुव्यते जर्कगादिलक्षणादिसंगीतग्रेया लक्षणाणि १० ॥ वि
चित्रवादित्रनिनादसूदितः सुहरचारीजनतामुखारवंः समो
नकोर्णेषु दिगंतदंतिनां यथोपि प्रप्रतिनादमेडुरः १६ ॥ वि
चित्रो नानाप्रकारकञ्चासौ वादित्राणां निनादस्तेन सूक्ष्मः
उच्चार्यं प्रापितः अतएव बहुहरगामीजनताया जनसमूहस्य सु
खारवः सुखोद्भूतं मंगलशब्दः समुद्रप्रवाहे प्रतिध्वनिभिर्मंडुरः
सुष्टीकृतः दिगंतदंतिनां कोर्णेषु नममौ श्रये धनिः समुद्रांतं दि
ग्मंतं च प्राप्त इत्यर्थः १७ ॥ उदस्य ऊम्भीर्यशातको भजा सुतस्रवा
रुचिषिवेदिकोदरे यथा कुलाचारमथावनी इजो पुरोधि वरगः
स्त्रपं यो वधवताम् १५ ॥ अथानंतरं चतुश्चेन चतस्रं भणालाभेदे
न चारुणि रम्ये वेदिमध्ये तौ भौमी मय मंगल पुरोधि वरगः सुवर्णिम
या जलकलशास्रया पयसा कुलधर्मस्त्रययामासुः प्रवेवा दो
मन्ननवीरं हारेत्यादि श्लोकोक्ति क्रमेण यथा यथं संगारकषोड
शवर्णानि मित्वा धनिका तथा चेदं मन्ननम् १५ ॥ विजित्य वास्यादि
ववादिवाहिता मवापितास्तत्कचयोर्द्वयं नताः शिखामवाहः श
हकारिशाविनस्रपाभरं म्ज्ञानिमिवानि त्रेमुवैः २० ॥ अथ भौ
म्याः ऊचयोर्द्वयेन विजित्य शोभया तूनी कृत्वे वराणे भद्रादस्यादि
वानतैः सुवैरेव सुवैस्सहकारतरो शिखां शाखाग्रं म्ज्ञानिमिवावाहः
दैत्यचिंताकृतो मलिनतामिव वहंति स्म अवाहरेति वस्त्रापाणे
लुडिमिचिपेरस्मै वृद्धौ रूपमिदं घनो र्दिजनारिद्राः अजित्यदा
सीकृत्य जलाहराणादिदास्यं कारिता इत्युक्तं अवाधितया म्ज्ञायो चे
इति अन्त्येदा २० ॥ विरेजिरेत दिक्करोत्तरः किंशः दण्डो गतसि

मेलवारिविषुषम् तमस्सहृष्टामरनिर्जयजिताःसितावसंतःख
 लकीर्तिमौक्तिकाः २१ ॥ तस्याःभेष्याःकुंतलसहृष्टःगलतास्वच्छा
 नोजलविंदनोकिराविदोपकाःसंतःतमःस्वहृष्टःश्रमस्यचामर
 स्यनिर्जयेनार्जिताःसिताःकीर्तिरिवमौक्तिकाःशुक्लाफलानीव
 रेजिरोवत्सुत्प्रेक्षायाम् २२ ॥ इदमजनम् ॥ प्रसौमुद्रजीतजला
 भिषेचनाक्रमादुत्पलेनसितोशुनोज्ज्वला द्वयस्यवर्षाशरदोतदा
 नीसनाभितोसाधववेधसंधया २२ ॥ प्रसौमुद्रःक्षणांसंपन्नजला
 भिषेचनाक्रमात्स्नानानंतरेसंगोत्पुंमुपरिपाद्याप्रावृतेनसि
 तोशुनाशुक्लतंत्रनाडुत्पलेनोज्ज्वलासितक्षोभेपरिधानादस्या
 सतीवर्षाणांशरदोचद्वयस्यद्वंद्वसंधिनासह तदातनीताका
 लिकीसनाभितोसहृष्टातदातस्मिन्समयेसाधसम्यक्क्रयाववे
 धवर्षाशरत्संधिरपिजातजलाभिषेचनासितोशुनाचंद्रेणचोत्त
 लाभवति २३ ॥ अदीयसाश्रानजलस्यवांससाप्रमार्जनेनाधिक
 मुज्ज्वलीकृता अदभ्रमभ्राजतसाश्रमशातनात्यकाशरोचिःप्र
 तिमेवहेमजा २४ ॥ अदीयसातिकोमलेनवस्त्रेणस्नानजलस्य
 प्रमार्जनादेतोरत्यर्थमुज्ज्वलीकृता साभेमीअदभ्रवज्जलेमश्रम
 नाशिलयाशातनादुर्ध्वनंप्रकाशवात्सरीभूतरोचिर्दीप्तिर्यस्याला
 दृशीसौवर्णीप्रतिमेवरेजे २५ ॥ इदमुद्धर्तने ॥ तदातदंगस्य
 विभर्तिविभ्रमंविलेपनामोदमुदःस्फुरदुचः दस्फुरत्कोचन
 केतकीदलात्सवर्णमभ्यस्यतिसेरभेयदि २६ ॥ सुवर्णीदर
 स्फुरतःकिंचिद्विकसितःसुवर्णीकेतकीदलात्सकाशात्सोरभेय
 दस्फुरति आमुचेत्ययतनीतर्हि विलेपनस्याभागागस्यामोदमतिम
 नोहंरिपेसुवति किरतीतीदृशस्यतयास्फुरत्कोतेस्तस्याभेष्या
 दंगस्यविलासंविभर्ति असंभवीयमा २७ ॥ सौगंध्यमिदं ॥
 प्रवापितायाःअविवेदिकोतरंकलासुतस्यासकलासुयंडिताः
 क्षणोनतस्यास्तिशिलास्यप्रतिप्रतीकंप्रतिकर्मचक्रिरे २८ ॥
 सकलाशुक्लासुशिलेमुश्रीणाःप्रबंधयःतस्याभेष्यातिर्म
 लंवेदीमध्यं प्रापितायाःअचरत्तिलेशिलाणाभासनेनस्फुरत्

नै.
ष.पं.
दी.
१५५

हंप्रतिकर्मो गमस्कारं लो न प्रत्येगवक्रः २५ ॥ विना निभ्रुवामव
धिप्रियाममोव्यस्रविज्ञाभिरदर्शिचाधिकम् नभ्रुवयेषातिचका
स्ति किंतु मानयेति कस्यास्तु विचारवातुरी २६ ॥ प्रसौभमीभ्रुव
णं विनापि कोतीनामर्वाधसती विज्ञाभिभ्रुवयितुं प्रवीणाभिर्व्य
भ्रुवभ्रुविता च पुनरधिकं भ्रुवणा प्रागवस्थां ताविशेषेण दृष्टाव ए
षाभमीभ्रुवयेव कृत्वा नितरां शोभते किंतु साभ्रुवेवानया भेम्पति
तगंचकास्तीति विवेकचातर्येकस्य जननस्यास्तु २७ ॥ तिधायवं
धूकपयोजमृजने कृतं विधोर्गंधफलीबलिं प्रियं निनिंदलव्या
धरलोचनं जननं मनश्शिलाचित्रकमेतत्तन्मुखम् २८ ॥ लव्यं लो
चनेनाधरेण चोचनं प्रयणं येनेदृशं नेत्राधरसहितं तस्याभेम्पामु
खं मनश्शिलायाश्चित्रकं तिलकं प्राप्य विधीच्छेदस्य शोभोर्निना
दजयति स्म विधोः प्रियं कीदृशी बंधुकेन मृजने पयोजेन पद्मेन
नमृजने विधाय कृतं संपन्नं तया गंधफलीनामपुष्पमेव बलि
यस्यास्तादृशी प्रत्राधरेण बंधुकिंदा तिलकेन गंधफलीनिंदामु
खेन चेंदनिंदा २९ तिलकं ॥ महीमद्योनां मदनां धततमीत
मः पटारंभातंतु संततिः प्रबंधतन्मर्थजपाशमंजरीकयापि
धूपगृहधूमकोमला ए ॥ महीमद्योनां भ्रुमीं ज्ञाणो मदनेनोप
नेवतमीतमः पटस्तमिस्त्राया गत्रे रंधकारमयः पटः तस्यां रंभ
णाय तंतु संततिरुपासस्याः भेम्पाः केशपाशालताधूपगृहधूम
मेन कोमलाधूमवत्कोमलावाक्याचिद्वंधि ३० ॥ पुनः पुनः
काचन ऊर्वती कचच्छटाधियाधूपजधूमसंयमे सखीस्मिन्नेस्वकि
ततत्रिजध्रमावबंधतन्मर्थजचामरं चिरात् ३१ ॥ काचनैस्त्र्यः क
शपंक्तिभ्रांत्याधूपजानो धूमनो संयमे बंधनं ऊर्वती सखी सोदाके
स्तस्मिन्धुमेति जोभ्रामोभ्रान्तिदयेदृशी तस्याभेम्पाः केशचामरं
चिरेण बंध ३२ ॥ बलस्य दृष्टेव हलेन भातियत्कलिंदकन्याय
नभंगभेभुरा तदापि नैस्त्रां करुणाधूपकदलेर्जहादधुनाः ऊदिला
कचच्छटा ३३ ॥ यायमुनाहलधूपस्य हलेन कृष्टेव बंधनं निविद्धं
धुनाः ऊदिलाभाति तामीदृशीयमुना तस्याः ऊदिलाकावच्छ

दातस्मिन्मनयेन्यस्तेः करुणा दुष्प्राप्तकोरकैः कृत्वा जहामेव ३
 धृतानया ह्यटकपट्टिकालिकेव भूवकेशाम्बुदविष्कदेवसा मु
 विंडसेवंधवशात्सुधाजघास्थिरत्नमहेनियतंतदाकषा ३॥ अत्र
 यामेभ्याललाटे धृतां सुवर्णपट्टिकाकेशात्रपाणोविष्कदेवाभूत्
 यदि सा विष्कत्कयं स्थिरेति स्थिरत्वे हेतुमुत्प्रेक्षते सुखमेवेंडस्तस्य
 संबंधवशादस्य तमे विना तस्या विष्कतत्राकषा नियतं निश्चयेन स्थि
 रत्नमहे उच्यते स्म बहूपापनेपरोक्षायाः कर्मणात्मनेपदेकवच
 नम् ३॥ ललाटिकासीमनिर्घृणिकृतलाः स्फुटं वभुभीमनरे इ
 जन्मनः मनःशिलाचित्रकदीपसंभवाभ्रमीभूतः कञ्जलधूमव
 लयः ३॥ ललाटस्यालंकारो ललाटिका कर्णिललाटात्कनका
 लंकारे तस्यालंकारपट्टिकायाः सीमनि प्राप्ते चूर्णिकृतलारेजः स्फ
 टमुत्प्रेक्षायां कैश्च मनःशिलामयं तिलकं पद्मीयः तस्मात्संभूता
 भ्रमीभूतो विलमानाः कञ्जलधूमस्य मंजय इव ३॥ इति केशपा
 शारचना ॥ प्रपागमालिङ्गपतदीयमुच्चैरेदीपिरेवा जनितो जने
 नया प्रपातिसूत्रंतद्विद्वितीयवावयः श्रियावर्धयितुं विलोच
 ने ३॥ मंजनेन जनिताया रोवातदीयं भ्रमीसंबंधिनमपागमा
 लिङ्गप्रदीपिमुमुभे तदंजनरोवायाः शोभने द्वितीयपुण्यप्रः श्रि
 यावर्धनसंपत्त्यालोचने वर्धयितुं विस्तारयितुं सूत्रमिवापातितत्
 साप्रंजनरोवेति वा सर्वाणि सर्वनामानि तत्त्वाधिकरणान्यपि स्वे
 च्छयां गृह्यते लिङ्गमन्त्रवाद्यविधेययोरिति विधेयसूत्रस्यापेक्षयान
 पुंसकृत्वं वा ३॥ अनेगलीलाभिरपागधाविनः कनीनिका नील
 मणोः पुनः पुनः तमिस्रवंशप्रभवेन रश्मिना स्वपद्मतिः सा किं सरं
 जिन्नं जनेः ३॥ अनेगस्य लीलाभिविलासैः कृत्वा पुनः पुनः ने
 त्रार्ते मावय चलितायाः कनीनिकाया एव नीलमणेरश्मिना तमि
 स्ववंशादिवजातेनातिहासेन सा स्वपद्मतिर्नेत्रार्तमार्गः किमरे
 जिह्वसतां नेत्रं जिह्वं प्रजनेन स्तब्धं जिह्वयनेत्रार्तः कनीनिका प्र
 भवेव कृष्णः मन्त्रजनेनेत्यर्थः ३॥ असेविष्वातोऽथ मं विहर्भजा
 शाविष्वाप्योजनरोखयान्धमं न जह दवाज्याकिणापद्मतिः संपा

ने.
प. पं.
दी.
१५२

समेतावाणीकृतयोः पयोजयोः ३५ ॥ भेमीहृषावजं नुरेवयायो
 तंप्राप्यसमेताशरीरकृतयोः भुजद्वयसव्यापसव्यशोरमाज्ञात ज्ञा
 वजं किजपदतिद्वयसृशतोः कमलयोः स्रष्टमामसेविषाताम् ३५
 तदक्षितकालतलागमानावेनिवायकसस्यसृगस्यचक्षुषी वि
 धिर्यडुद्धतंमियेषतत्रयोरहरवर्तिक्षततास्मशंसति ३६ ॥ तस्या
 भेम्मास्तकालमंजनदानावसरेद्यातलासास्यकरणाभेवस्यर्था
 करणंतयैवागमापराधेनकसशारस्यविधिर्नवेनिवाय चक्ष
 षीयडुद्धतंयदियेष अहरवर्तिनः क्षतस्यभावः तदपराधेननेत्रो
 त्पादनेच्छाशंसं स हरिणानेत्रयोरधोनावाकसहशयच्चिद्वेत्तत्रे
 यमुत्प्रेक्षानावेनिवायेति किन्तुप्रवधारणे इत्यस्यरूपमेवानुप्रा
 सेनिवननक्रियायांचप्रयोजकम् नतनिधयेतिप्राच्यपुस्तक
 पाटाज्ञाप्नोत्तपम् ३७ ॥ अंजने ॥ विलोचनाभ्यामतिमात्रपीडिते
 वतंसनीलासुखरुद्धयौवल्ल तयोप्रतिद्वंद्वितयाधिगोपयावभूव
 तभीमस्वताश्रुतीततः ३८ ॥ हरभ्यामतिमात्रपीडितेविस्तारेण
 व्याप्तेरेववक्रव्ययितेभेम्माः श्रुतीकर्णोततोनेत्रांजनानंतराव
 लूत्येक्षायान्तयोर्दृशोः प्रतिद्वंद्वितयाशत्रुवृद्धौववतंसनीलोत्प
 लद्वयीमधिगोपयावभूवतः दधरतरेवस्वराज्यस्यापयामासतः
 लोकेहियोयेनातिपीडितोभवतिसतस्यप्रतिद्वंद्वितेनतत्समानव
 लेप्राप्तमुपकृत्यस्वस्थानेस्थापयति ३९ ॥ धृतं वतंसोत्पलकम्
 मेतयाव्यराजदस्योपतितेदृशाविव मनोभुवान्यंगमितस्यंप्रप
 तः स्थितेगालित्सारसिकस्यकस्यचित् ४० ॥ एतयाभेम्माधृतं
 कार्णभरणोत्पलकगंकस्यचिद्वसिकस्येतोपप्राप्तोमज्जोभवा
 कामेनोधमविचारित्वमेवांधतोप्रापितस्यप्रसंगेभेम्मायेतितेननि
 त्वास्थितेदृशाविवव्यराजत् नेदमुत्पलकगमेकार्णयोः किंतुकस्य
 चिद्वेमीकर्णोपश्यतः नेत्रकगमेवावलप्रमस्तिप्रतएवचतस्रं
 निर्नेयनत्वमितिवाक्यर्थः ४१ ॥ दिदभस्वभूदृशासिकामाणी
 महः किंशककान्त्वकोदरे उदेननेत्रोत्पलवाणामेभतिर्नलेपरे
 ४२ ॥ मलत्पतसरः ४३ ॥ भेम्माः दृशोभरणभूताचासौमार्गीवत

तस्यामहोदीतिरेवकिंशुकोपुष्पमयंकंडुकंतस्यमध्येउदेताजा
तानेत्रोत्पलस्यैवशरस्यसंभृतिःसामग्रीयस्यदृशःस्मरःनलमे
वल्लभंशरस्यमवेक्षतदृशं ३५॥प्रनाचरतस्यमहाविचाराणांत
दाननंकारिलताफलेनकिं बवंधजित्वा मणिऊएलेविधुद्विचो
इउआकथितावस्यको ४०॥सत्यासत्यविचारंनऊर्वत्तस्याभे
म्यामुवंमणिऊंउलेएवचंदौद्विचंदुआहोचंदौमिलित्वा गता
वितिज्ञानेनास्यकावर्थांनुवकांतेरसहनौकथितौतापितौ
जित्वाकार्णभ्योरेवलतयोःपाशयोर्दगेनकिंबवंध ४०॥प्रवादि
भेमीपरिधाप्यऊएलेवयस्ययाभ्यामभितस्समन्वयः त्वदाननं
दोःप्रियकामजन्मनिष्पद्यत्ययंधोरपुंरीफरंधुवम् ४१॥क
र्णभ्योऊएलेपरिधाप्यसाख्याभेमीप्रोक्तात्वन्नुवचंदुस्याभ्यो
ऊएउलाभ्यामभित उभयतःसमन्वयःसंबंधःप्रियकामजा
न्मनितलस्याभिलाषोत्पन्नोपौरुफरीफरफराव्ययोगसंबंधि
नीफरंवहतिकिं धुवस्येत्याया यथाफरफरायोगेजातःसु
खलोकेविख्यातः स्वजातिस्त्रेष्टोभोगादिगुणसंपन्नोभव
ति तयास्मिंकंडुलद्वयभूषितेभेमीमुखोजातो नलाभिलाषो
लोकविख्यातत्वादियुगावान्भवतीत्यर्थः तयाचोक्तं चंदुस्यो
भयपास्यस्यैर्धरफराप्रोच्यतेत्रयेः फरफरासंभवोलोकेविख्यातो
नृपतिर्भवेत् दाताभोक्ताऊटंयस्यपोषकोधनवानपि ४२॥
इतिऊएउलं ॥ निवेशितंयावकरागदीसयेतलत्तदीयाधरसी
स्त्रिसित्यकं रराजतत्रैवनिवस्तुमत्सुकंमध्यनिर्धयसुधास
धर्मिणि ४३॥यावकस्यालक्तकस्यरागदीसयेतस्याधरसी
स्त्रिनिवेशितंस्यापितंगलइवीधतंसित्यकंमदनपर्यायंमधु
स्त्रिष्टुमाधुनिदोदणित्यक्तासुधायाग्रसुतस्यसधर्मिणिसमा
नगुणतत्रैवाधरसीस्येवस्यातमुत्कंटितंरराज ४४॥इतितो
हले ॥ स्वरागदीस्यविरोधापुंरास्फुरत्तदीयावल्लभकंडुकं
दली प्रधाप्यतत्रैवसममुत्तिकासरानराजत्यरिवादिनीस्फ
टम् ४५॥वल्लुनिष्ठुरेजतस्याभेम्याःकंडुकंदलीस्वरेणहृत्वा

वीणोत्पविशेषाणामामात्यतोविशेषाणितेत्रीसंबंधादिकेवाविनैव
पुराप्रभास्यरत्न ग्रथानंतरं सप्तसप्तिकासंरान्मौक्तिकललेति
कापवतं त्रीरवाप्यस्फटं प्रकाशमेव परिवादिनी सप्ततंत्रीवीणा
भेदो रराज परिवादिनीवीणाया उत्कृष्टवादिनीव धर ॥ हारः ॥
उपास्यमानाविवशिद्धितेततोमृडत्वमप्रौढसृणालनालया
विरेजतमोगलिकेन संगतौ भुजौ सुदंत्पावलयेन कम्पुनः ५४
सुदंत्पाभेम्पामोगलिकेन कम्पुनः शोत्वस्यवलयेन संगतौ भुजौ
ततो भुजसकाशान्मृडत्वमभ्यसित्तु सप्रौढ्यनतनाचासौ सृणा
लनालासृणालदण्डस्तयेनोपास्यमानौ सेव्यमानौ रराजतः
नालानालमित्यमरः ५५ इति केकाण ॥ पदद्वये स्या नवयाव
रंजनाजनैस्तदानी मृदनीयतार्पिता चिरायपद्यौ परिरभ्यजा
ग्रती निशीव विस्त्रिष्टनवारविचक्तिः ५५ ॥ अस्याभेम्पाः पाद
करोपितानवेनयावेनालक्तकेन रंजनातदानी जनैरुदनीय
तव्यतर्कि केवनिशिरात्राविवविस्त्रिष्टसूर्यादिच्छिद्यचिरं पद्मा
वालिपजाग्रती दीप्यमानौ निद्राभजंती च नवावाली रवेदीप्ति
रिव ५५ ॥ कृतापराधस्तनोरनंतरं विचिंत्य कालेन समं स
मागमे स्फटं सिधेवेकं समेषु पावकः सरागचिद्रसुरोणो नवा
वकः ५६ ॥ सुतनोः भेम्पाः कृतापराधो विप्रलेखकाले संताप
नात्मकसमेषु पावकः कामाग्निरनंतरं विवाहकालेन लेनम
हास्यासे योगं विचिंत्य रागोरुणातेर्वानुरागसिद्धयस्येदृशः स्फ
टस्तुत्येद्यायो चरौणो सिधेवेद्वयावकोलक्तकसुरोणो नसिधे
वे किंतु कामाग्निरवायमरुणा सुरोणो सिधेवे इत्यर्थः अन्येपि
कृतापराधः स्वापराधक्षमणाय स्वामिनः प्राप्तसंपदः पादौ
सेवते इति प्रसिद्धिः ५६ चरणयोरगः ॥ स्वयंतदंगेषु रातेषु
चारुतोपरसुरोणो वविश्रुषितेषु च किमूहिरेलंकराणानितानि
तद्वयेवतेषां करणं च भवत्यत्र ५७ ॥ तस्याभेम्पाग्रं प्रोक्तव्यं
मात्मनैव रस्यतां प्राप्तेषु तथान्योन्येनैवालेकालेषु सत्सु तानि
भेदोक्तान्यलेकराणानि किमूहिरे प्रोक्तः किमर्थधारितानि त

नै.
प.पे.
टी.
गध

योपिजितसुंदेणहावेवकायोदर्शितोमुवेनतवज्जवइतिभावः
 पूर्वलोकेपकस्मिन्दर्पितोप्रतिबिंबद्वयदर्शनकक्तिः अत्रतद्वयोः
 दर्पणयोःप्रतिबिंबाहुल्यंस्फटमेव ५० अत्रैवोल्लोतरमाह॥
 किमालिकामार्पितदर्पणाद्वयेतदास्यमेकंबहुवान्यद्वज्ज
 हिमेषुनिर्वायनिशासमादिभिस्तदीयमालोक्यमित्यलोक्य
 त ५१॥ सखीकरोनधुतेदर्पणकरोप्रतिबिंबानामध्येएकंकिं
 सुखमासीत् अन्यतजातावेकवचनंअन्यापिबहुनिप्रतिबिंबा
 निपद्मानिभवेयः किमन्वजंकीदृशेनिशाससमादिभिमुज्जली
 भावेरेवचित्रवृत्तिनिरोधेहिमेषुनिर्वायविनश्येवसक्तिप्राप्य
 तदीयमालोकेतस्यसावव्यसलोकतामितंप्राप्तंअलोकत चि
 त्रवृत्तिनिरोधः समाधिरिति समाधिलक्षणो न संकोचो लक्ष्यते ५१
 इति दर्पणः ॥ पलाशादमेतिमिलुच्छिलीमुवेदृताविभ्रष्टा मणि
 रश्मिकामुक्तेः प्रलक्षितदोषं नृणामसौतदारतीशसर्वस्वतया
 भिरक्षिता ५२॥ पलाशानोक्तिमुक्तानादाममालीयमितिभ्रा
 त्यामिर्वतः शिलीमुवाभ्रमरापवशिलीमुवाः शरायेषुनैः
 विभ्रष्टा मणिरश्मिमयैः कामुक्तेरिदवापैदृतासौभेमीतदाध्व
 षोलक्षे रतीशस्य सर्वस्वतयाभिरक्षितालक्षिताता यथा राजस
 र्वस्वधनधरैरावेष्टुरक्ष्यतेतथेत्यर्थः ५२॥ विशेषतीर्थैर्विवर्ज
 द्धनेदनागुणैरिवाजानिकरागक्षमिता जगामभागेरिवनीति
 रुज्ज्वलैर्विभ्रष्टोस्तत्सुखमामहाचंताम् ५३॥ विशेषतीर्थैः प्र
 यागादिभिर्गैराययामहाचंतामिति यथाचजनीस्त्रीतस्या
 प्राजनितउभयाः प्राजनिकाः प्राध्यात्मादेराकृतिगणत्वा
 दत्र अन्तर्गतिकादीनांचेत्युभयपदवृद्धिः स्त्रियसम्भवाप्य
 जानाचांसौरागक्षमिताभिलाषास्यदत्तस्त्रियंप्रत्यभिलाषइत्य
 र्थः गुणैः कृत्यामहान्यतोयामियस्याभारेण कृत्यानीतिमहा
 चंतायातितयोज्ज्वलैर्विभ्रष्टोः कृत्या तस्याः सुखं नोपरमाशोभा
 सुहासंताजगाम उज्ज्वलैरिति सर्वेषु तीर्थैदिष्टप्रमानेषु
 योज्यम् ५३॥ नलात्स्वशस्यमनासुमानतान्तरप्रियाभीम

महोत्सवागतः तदंघ्रिलाक्ष्मणदधत्तमंगलेशिरःस्वसिंहरमिव
प्रियाकषे ५५ ॥ नृपप्रियाः पत्न्योभीममहोत्सवेशागतानलात्स
काशात्स्ववैशस्ये विंशस्ताविधवासमेदस्यमरः स्ववैधव्यमना
सुमानतानिजभर्तृजीवनायप्रणातास्तस्याभैस्याहं सालाक्षामे
वप्रियाणामाकषेमंगलभूतेशिरस्ससिंहरमिवाद्दधत्त दधधा
रणोद्धवादिगात्मनेपदी ५५ ॥ अमोक्षभावेनमनाभिन्तागताः प्र
सव्वगीर्वाणवराक्षरस्वजो ततः प्रणास्याधिजगामसाक्रियागुरु।
गुरुब्रह्मपतिव्रताशिषः ५५ ॥ ततो नंतरं साभैमीक्रियागु
रुरतिशयभीनैवगुरुभारवतीप्रतपवप्रणामानमस्तुर्वतीप्र
वनताच गुह्याणोपिब्रह्मदीनोब्रह्मणोविप्राणोपतिव्रतानोवाशि
षः प्राप्नुकीदृशीः प्रसन्नानोदेवतानोवरदानाक्षरपंक्तिनामसो
द्यभावेनसाफल्येनमनाभिन्ताहस्सशोगताः ५५ ॥ तथैवतत्का
लमद्यानजीविभिः प्रसाधनासंजनशिल्यपारंगैः निजस्यपाणि
ग्रहणोत्सवोचिताकृतमलस्यापिविभोर्विश्रुषणा ५५ ॥ अथतः
त्वानेभैमीप्रसाधनसमयेपवतथैवभैमीवदेवानजीविभिर्भृत्यैः
प्रसाधनायानेपद्यास्यसंजनशिल्यसंयोजनकलायोपरंगैरभ्य।
स्तैर्निजस्यविभोः स्वामिनोनलस्यापिविवाहोत्सवयोऽप्यविश्रुष
णाकृता ५५ ॥ नृपस्यतत्राधिकृताः पुनः पुनर्विचार्यतां धर्मम।
वापिपर्कचाम् कलापलीलोपनिधिर्गरुडजः मयैरपालापिक
लापिसंसदः ५० ॥ तत्रप्रसाधनायामधिकृतः शिष्टिताग्रानमा।
वाभत्याः पुनः पुनर्विचार्य कंकतिकातिकाभिर्विस्त्रिष्यविस्त्रिष्य।
तोकेषाब्धेभवापिसच अवाभुताः प्रायजतववधरित्यर्थः
तान्कवानकानयैः कचैर्गरुडजः पदोत्स्यजेत्यामधुराणोसंस
दः समूहस्यकलापानोवर्षाणोलोपनिधिविलासानोनिधानम
पालापिनिद्रयतेस्म येमधुरेस्यक्तावर्षाइवरेजः अथचयः क।
स्थित्कस्यचिद्रूपनिधिर्निद्रयते स राजाधिकारिभिः पुनः
पुनर्विचार्यकोत्वालिवध्यतइतिधुनिः ५० ॥ अतत्रिणांइति
मशालिनाधनुर्गणानसंयोजाजघामनोभुवः कचेनतस्याजित

नै.
व.पं.
टी.
२५५

मार्जनश्रिया समेत्य सौभाग्यमलम्बिज्जदलैः ५८ ॥ अर्जिता
मार्जनेन कंकलिकादिशोधनेन दालनेन वाष्पीः शोभायस्ये
हृशोननलस्य कचेन ऊदलैः ऊरुमको रकैः समेत्य दीर्घत्व
शोभिना धनुषो गणेन प्रत्यवया संयोगं भजतो कामस्य शरा
णां सौभाग्ये सा हृश्यमले विश्राश्रितं ५९ ॥ अनर्चं रत्नौचमयेन
मणितोरराजराजामुक्तेन मूर्धनि वनीपकानां सहिकल्पध
रुहस्ततो विमुचन्निवमंजरीम् ५५ ॥ महामूल्यमणिगणा
मयेन मुक्तेन शिरसि धितो राजा तनोरम्यान्मुक्तांदा इम्यो मु
क्तांदा इम्याः सुखमंजरी रुद्धिरनिवराज हियस्मात्सनलोर्धि
ना कल्पवृक्षोस्ति वृक्षे च मंजरीभिरवशं भाव्यं सुत्रमणीनामेव
मंजरीत्वं ५५ ॥ नलस्य भाले मणिवीरपट्टिका निभेन लग्नः प।
रिधिविधोर्वभो नदाशशांकाधिकरूपतां गतेन दानने मानस
शक्तिमुद्धहन् ६० ॥ नलस्य ललाटे मणिभिः कृताया वीरप
ट्टिकायाः धूषणविशेषस्य व्याजेन लग्नः चंद्रस्य संबंधी परिवे
शा इव वभो परिवेशो हि परितः चंद्रं वेष्टयति वीरपट्टिका तु
ललाटे मेवेति परिवेशोऽपि वत्त्वमेव संभावयति परिवेशः किं ऊ
र्वन् नदा मोगलिक धूषणसमये चंद्रादधिकरूपता शोभाधि
कमेव परिमाणधिकं प्राप्तेन नलस्य सखे मानं परितो वेष्ट
यितुं स्यात्तम शक्तिमसामर्थ्यमिवोद्धहन् ६० ॥ वधूवभेभ्यः
विलुमानसौक संजिघांसतो धैर्यभरं मनोभुवः उपभुतद्वर्त
लचित्ररूपिणी धनः समीपे गुलिकेव योजिता ६१ ॥ भेभ्यः
मानसौक संहृदये स्थितं धैर्यं सभरमतिशयमेव मानसौ
क संहं संहंतमिच्छोः कामस्य उपभुधुवोः समीपे तत्प्रसिद्धं
वर्तलं चतत् चित्रं तिलकं तद्गुणिणी गुलिकेव धनं समीपे यो
जिता वधूव ६२ ॥ अचं विद्याचं न विंदु मंडली नलीयवज्रेण
शरो जतर्जिना श्रियां श्रिता काचन तारका सखी कृताशशांक
स्य तथा कवर्तिनी ६५ ॥ यमजविना नलसंबंधिना सखे म
या चंदनविंदु माणलीवर्तलं तिलकोच्चुम्बि श्रिता तयामंड

ल्यावेदस्योत्संगवर्तिनी श्रुतपवप्रियमुत्कषेष्टिताकाचने
 त्येकदाचिदपि नदृष्टातारकासावीकृतसहशीकृता ६१ ॥
 नयायदीशसमेत्पुद्गलानलस्यभेमीदिहरेडराश्या सविं
 रिङःप्रहिताकिमस्यमानवेतिभालेपटितैलिपीमिव ६३ ॥
 प्रशिभ्रमेयावद्विप्रदक्षिणपर्यंतभेमीनलस्योद्गतापत्नीव
 नग्रामोति तयाचस्रतिः नोदकेननवावावाकन्यायाःप्रतिरु
 च्यते पाणिग्रहणसंस्कारात्यतित्वंसममेपदे इतीत्येहरेरि
 दस्यउराशयानलस्यज्वालापि किंमामेव नदृष्टयादिति
 स्पृहयाग्रस्यनलस्यसाभेमीपत्नीस्यान्नवेति लिपिंवालंप
 टितंसविंडुनिलकण्वचंद्रःकिंप्रहितः ६३ ॥ कपोलपाली
 जनिजातविंवयोःसमागमात्कंडलमाएलदयी नलस्यतर्क
 लमवापचित्तभ्ररथस्फुरच्चक्रवत्प्रचारताम ६४ ॥ कपोलपा
 ल्योःगाणफलकयोःजातेकपोलपालीजेदतेनिजेप्रतुविंवप्र
 तिबिंबेतयोःसमागमात्तलस्यऊएलमाएलदयीतत्कालत
 त्समयेचित्रभ्रवः कामस्परथेस्फुरच्चतत् चक्राणवत्प्र
 तस्यचारुतामवाप ६४ ॥ श्रितास्यकंदंगुरुवेप्रवेदनादिन
 स्वमौलेचित्रकाग्रचुंबिनी प्रवापमुक्तावलिस्त्वचंद्रमःस
 वत्सपातर्दिलविंडुवृंदतां ६५ ॥ अस्यनलस्यगुह्याविप्रा
 णावेदनान्नमस्कारादेतोःनमितमौलेसर्तश्चित्रकाग्रचुंबिनी
 भवंतीकंदंश्रितामुक्तावलिः आस्यान्मुखादेवचंद्रात्स्ववं
 तीचासौसुधापीयूषंतस्यास्तुदिलाः एषवसुतेविंदवस्तेषां
 भावमवाप ६५ ॥ ॥ प्रदुक्ताश्रीवल्लवोवल्लहिषन्वभययस्या
 जिषुवारितोनमः पपारयसोऽकमलार्थिनोऽनान्तसुदभा
 वंसवभारतजुजाः ६६ ॥ यस्याजुजाउद्धताश्रीःसंपन्निरासीत्
 सनलोवल्लेशसुसैव्येद्विषनाजिषुसंग्रामेषुवासमुच्चयेयस्यच
 तर्धुजस्यगोनवल्लवान्धुव योभुजःकमलार्थिनोऽलक्ष्मीया
 वमानार्थिनोऽलक्ष्मीयापपारयसोऽकमलार्थिनोऽलक्ष्मीया
 गुलीयकेनवर्तते ससमुद्रःसोऽलीकसस्याभावमेवसमुद्र
 सातलधंभाववभार समुद्रपदे यस्यासमुद्राउद्धताश्रील

नै.
प. पं.
टी.
१५०

स्त्रीः बलं द्विषन्मरुतः यस्य संबंधिना वारो नराजे नैरावनेन
कडे भलवान्भव, यस्य मुद्रा कमलार्थिनो जलार्थिनो वृत्तार्थिनो मे
घान्तरापर्यामासुं पालनमरणायोः ११ ॥ कृतार्थयन्त्रार्थ
जनान्ननारत्नं बभूव योऽस्य मलकल्पधरुहः तदीयमूलनिहि
तं द्वितीयया भुवं दधे कंकणमालवालताम् १२ ॥ अस्मन्नलस्ययः
पूर्वश्लोका उद्यो भुजोर्थि जनान्पावको लोकान्ननारत्नं सदा कृता
र्थयन्त्रमलः सुदः कल्पवृक्षो बभूव तस्य भुजस्यैव कल्पवृक्ष
स्य संबंधिनिहले निहितं द्वितीयं विद्यते यस्य द्वितीयवत् द्वि
तीयकंकणाकृतं कंकणं भुवं संभावनाया मालवालतामिव दधे
रराजदोर्मंडनमंडलीजघोः सवज्रमाणिक्यसितारुणाक्षिघोः
मिषेण वर्षदशादिभ्योऽन्तर्बोय १३ ॥ प्रतापाववनीजया
र्जितौ १४ ॥ सनलो दोर्दण्डनानो कंकणादीनां मण्डलीस
मूहोऽश्विनयोः वज्राणां हीरमणीनां माणिक्यानां च संबंधिन्योः
चेतारुणायोः प्रभयोः व्याजेन स्याद्वीजया दर्जितौ शरदंज्ज
वोन्तर्बोयशः प्रतापो वर्षत्रयज १५ ॥ चने समस्तापचनाव
ले विनो विभ्रवणानां मणिमंडलेनलः स्वल्पलेखामवलोक्य
निष्कली चकार सेवाचणदपणार्पणम् १६ ॥ चने निविडे स
चेदेहास्ययिनो भूषणानां मणिमंडलेनलस्य नयरेखामवलोक्य
सनलः सेवाया प्रख्याताः सेवाचणाः सेवाभूषणैः कृतो दर्पणा
र्पणो व्यर्थी चकार दर्पणकृत्यस्य भूषणेषु वजातत्वात् तेन
विज्ञाचुं चपवाणो १७ ॥ व्यलोकिलोकेन न केवलं चरन्मुदात्त
दीयाभरणार्पणकृतिः प्रदर्शित्विस्फारितरत्नलोचनैः परस्य
रेणो वविभूषणैरपि १८ ॥ तदीयानलसं संबंधिनी प्रभरणानो
मर्पणो न न्यमनेन जाता कृतिः चरन्मुदा उद्गच्छत्सेतोषेण व्यो
केन केवलं न व्यलोकि किंतु विस्फारितानिरत्नान्येवलोक्य ना
नियेरीहशो भूषणैरपि परस्य रेणो भरणार्पणकृतिरदर्शित्वि १९
ततो न वास्येयनियंत्त केरयं कथिच्छता रिच्छति भुजयद्वयः
नयः पृथासूनरिवाधिहृद्यं न्यजन्मया त्रामंदितः किरीट
वान् २० ॥ ततो न तदनेन रेवासेयस्सतो नियंता वाहको य

१३

स्मिन्नीदृशोरयं सनलोधिदृग्वात् एवं दृष्टात्त्वयं वरागमनसम
 ये सतविष्णुमदकौतुकिभावमित्युक्तास्त्वयमेवास्यानक्तं दयाक
 लयनियंतासीत् शुभतस्तपवतत्रनियंतास्त्वयंतविष्णोतइति
 नृपः कीदृशः क्षतासुतेरयोरिपवस्तेषां तितिविभर्तिस्वीकरोती
 तीदृशः तथा जयद्रथो यस्य जनयात्रायां विवाहे मुदितो हृष्टः ।
 किरीवान्मुकुटयुतः करवदृथास्तनुरिव श्रृङ्गोपि जन्यस्य क ।
 इत्ययात्रायां मुदितः किरीटवान्किरीटीति प्रसिद्धः कपिरोत्त
 तः श्रुतिदितिभृत्यतिक्कलन्तपोजयद्रथो नाम येनेदृशः वार्ष्णे
 यः श्रीकृष्णः नियंतः सतो यस्येदृशोरयमधिकुरोह ७१ ॥ अतः पा
 र्श्वेनलदर्शनात्पुरस्त्रीणांचेष्टाश्रुतभावभूता अपि नायकसंभोगो
 हीपनायात्रवर्णयति ॥ विदर्भनाम्नस्त्रिदिवसवीक्षितं रसोदया
 दस्वरसस्तमुज्ज्वलं एहाहं हादेत्यधुनप्रसादनाद्यराजयत्राज
 पयादयाधिकम् ७२ ॥ अथ विदर्भीत्यस्य स्वरस्योत्पत्तिः पौरा
 णनाः उज्ज्वलं धृष्टितेनेनलहृष्टं रसस्याभिलाषस्योत्पत्तिः धृतप्र
 सादनाः कृतनेपथ्याः एहाहं हादात्पराजमार्गानधिकमभ
 षयन् ७३ ॥ अजानतीकापिविलोकोत्सुका समीरहताभिम्
 पिस्तनोत्सुकम् ऊचेनतस्मै चलते करोत्यरः पुरोगन्नामंगजं
 भसंभृतिं ७४ ॥ कापि पुरस्त्रीविलोकनेनलदर्शने उत्सुकात
 पव वातेनदृशीकृतार्थमपिस्तनयोरेत्सुकमजानतीतस्मै गच्छ
 तेनलाय ऊचेन कृत्वा मंगलकलशसामग्रीचक्रे मंगलकल
 शोपिमुवोद्धादितवस्त्रोभवति ७५ ॥ सावीनलेदर्शयमानया
 कतो जवाडदस्तस्य करस्य कंकणे विषज्यहारेऽस्मिन् दितैरतर्कि
 तैः कृतं कयापि दणालाजसोदणम् ७६ ॥ कयाचित्सावीः न
 लपश्यंती प्रयजानया अंकतो वत्तो मथ्यात् उत्तिमस्य करस्य
 कंकणे विषज्यमंगादाद्यातं प्राप मुदितैः दर्शिनोत्सुकादत
 किंतैर्हारेः दणालाजमोक्षः कृतः मंगलायाः वश्यं यलाजमो
 क्षाण्डुद्धारेव कृतमित्यर्थः ७७ ॥ लसन्नादादर्शमुवाचुर्जस्मि
 मप्रमृजवाणीमफपाणिपल्लवं यियासतस्तस्यन्तपस्यजजिरे ।

प्रशस्तवस्यनितदेवयौवतेम् २५ ॥ प्रसन्नलस्यशियासतःतदे
वयौवतेकवतिसमस्तः संतो नखापवादर्शः सुखान्येवास्तुजानि
स्मितान्येव पुष्पाणि वाणेष्वमफपाण्यपवपलवायस्यदृशः ।
प्रशस्तवस्यनियात्राकालेदर्शनोपयोग्यानिमंगलवस्यनि ।
जानानि तथाचापरार्के अथेष्टानिप्रवक्ष्यामियात्रायामंगला
निते श्वेतास्तमनसाः श्रेष्ठाः पूर्णाकुंभेचपलवाः जलजानिव
पुष्पाणिमांसमत्स्याश्चुभागीव अक्षताश्चतया मुखास्तथादर्प
वपवच अंजनंरोचनेचवभंगारमादिकेतयेति अत्रप्रकृतियौ
वतंविहृतिः प्रशस्तवस्यनितत्रप्रकृतेर्विहृतेवापियत्रोक्तिः
स्याद्द्वयोरपि वाचकः प्रकृतेसंख्यारुक्तातिविहृतेर्नतदतिज
तिरेदति वक्रवचनमसंबद्धमिति नशकनीयं अत्रप्रशस्त
वस्यप्रतिवृत्तिश्चेवेप्सतातदपेक्षयेवक्रियावक्रवचनं तथाचो
क्तैकान्तंमीमांसायां प्रकृतिर्विहृतिश्चोभयगपद्यत्रकर्मणी
कर्तरीसावशात्तत्रलादयास्पृश्योरपीति प्रकृतिर्विहृत्योर्म
ध्येयदेवकर्तरीप्सितं तदपीक्षित्येवक्रियापिभवति यथा
हिरण्येकादलेक्रियतांइत्यत्रहिरण्यमेवकादलेक्रियतेनरो
प्यदिक्कर्मितिप्रकृतिरेवेप्सितातदपेक्षमेवैकवचनं हिरण्ये
ऊडलेक्रियतेइत्यत्रऊडलेपवक्रियतेनवलयादिकर्मिति
विहृतिरेवेप्सितातदपेक्षमेवद्विवचनमिति २५ ॥ करस्यतां
हूलजिह्वत्सरेकि काविलोकनेकायविलोचनोत्पला मुखे
निचितेपमुखिद्विगजतोरुघेवलीलाकमलंविलासिनी २६ ॥
एकैवपक्विकास्वार्थकनृपाकाविहिलासिनीनलविलो ।
कनेपकायंतत्परविलोचनोत्पलंयस्याइहशीकरस्यतांहूल
मत्रंभक्षितमिच्छः लीलापद्येमुखनिचितेप नोहूलभ्रमेणाय
मंभक्षयतिस्म अत्रहेतुमुखेहृतेकएवमुखस्याद्विगजनादैरा
न्येस्यार्थकराणानद्रोषेणोवविश्रवोनामभावेयं २६ ॥ वया ।
पिवीक्षाविमनस्कलोचनेसमाजपवोपपतेरुपेयसः चनेस
विश्रंपरिभसाहसतदातदालोकनमन्वक्ष्यत २७ ॥ वीक्षयः

नलदर्शनेन कृत्वा विमनस्केतदन्तवस्तनवीक्षमानेनोचनेय
 स्यतस्मिन्नीह शेषमाजेजनससूहेसत्येव कथाचिद्वनेनिविड
 तयामिलितस्याजातस्यास्त्रैः कृत्यामविघ्नं सांतरायं नलालो ।
 कनमनुभूतं श्रुतं रांतरा उपपत्तिरप्यालिंगितो नलोपिवीक्षि
 तइति सांतरायत्वं श्रुत्वा नलालो कनेलोकानां तथा चित्रैकता
 नताभूत् यथा समीपे जातमालिङ्गमपि वधुर्न दृष्टेति भावः २१
 दिदृक्षन्त्या विनिमेषवीक्षणं रूपमयोग्यं दधतीतनुश्चियम्
 पदाग्रमात्रेण यदस्मृशन्महीनतावता केवलमसरो भवत् २६
 श्रुत्या नलं दृष्टुमिच्छन्त एव निनिमेषमीक्षणा न्मनुष्याणां स ।
 निमेषाणामयोग्यं योगानर्हमिति शयते तत्वाद्यानुचितं देहका
 तिदधती पदाग्रमात्रेण भूमिं दृष्टुं शान् तावता भूस्पर्शमा
 त्रेण केवलं वा सरो भवत् अनिमिषेक्षणा इति शयाच्च सिद्धे
 प्यसर्वत्र भूस्पर्शमात्रा न्मनुषीति ज्ञातेत्यर्थः श्रुत्वा सरो भवदि ।
 ति श्रुत्वा नलं दृष्टुं कृत्वा स्तियोगे देहलोपे दृष्टुमिदम् २८ ॥ विभू
 षणसंभूतं शंसनापितैः कृतप्रहारैरपि कस्य नैरपि श्रुता तमे
 तः प्रसभं पराशुगमावीशुसंमापयतीव संसदम् ३५ ॥ पराका
 चनसखीशुनलविलोकने कतत्पुरुषत्वात्सस्तमपि हविर्भूषण
 मजानतीषु विभूषणसंभूतस्य शंसनाय प्रतिभूषणमवधीहीति
 बोधनायापितैः कृतताडनैरपि तासां देहकं पनुरपि कृत्वा श्रुत
 र्हेदयेष्टमां तममिती भवतं संसदं नलदर्शनं जहृषं प्रसभं बला
 त्कारेण संमापयती यथा चटादवसाते कर्पूरदिकताडनघ्नना
 भोजनो मापयति तथेत्यर्थः ३५ ॥ वतं सनीला मुखरुहेणा किं ।
 दृष्ट्वा विलोकमाने विमनी बभूवतः अपि श्रुती दर्शनसंक्रचेत्
 सानतेन ते शुश्रूवत् स्त्री हशाम् ८० ॥ यथानलं हरिभः पश्य
 त्यो स्त्री हशो विमनी भूताः नलदर्शनाभिलाषेण हेतुना न्यसा
 द्विषया द्विनिवर्तिता मनीया सा मिती हृशी भूताः श्रुत्या निजव्या
 पारं जहृः तथा श्रुतीकारि विधिवत् संदीवरीणा बहूना नलपश्य
 त्यो द्वि विमनी बभूवतः विमनी बभूवत विवतेन विमनी भवते

२१

नै.
ष.पे.
टी.
१५४

नकारो न दर्शनसकचेतसां सत्त्वं धिन्यो प्रती प्रत्यक्षप्रव
 त्तरित्युत्प्रेक्षा विमनीव भवत्तरित्यव प्ररुत्तनश्च चेतो रद्दो
 रजसालोपश्चेति द्वौ मलोपेयस्य आविर्त्यस्य वर्णस्येकारोद्यौव
 दीर्घमिच्छ ८-॥ काचिन्मिमांसा यच्चक्षः प्रसृतिचुलकितेनास्वशा
 कांतकांतामोग्यादा मूलमोद्यैर्निचुलितमिव तं ह्यसमानं म
 णीनां साहस्रीभिर्निमेषाकृतमतिभिर्बुद्धिभिर्गालिगितः
 किं ज्योतिष्टोमादियजुःश्रुतफलजगती सार्वभौमभ्रमेण ७
 नासुपशंतीषु स्त्रीषु मध्येकाश्चित्कांताग्रा मूलं पादाश्रयि
 त्वांतं भूषणमणीनामोद्यैस्समृद्धैर्निचुलितं संवलितं इव तं नले
 चक्षः प्रसृतिचुलकितं विधाय चक्षरेव प्रसृतिर्निऊलः पाणि १
 ऊटिलेक्षणास्वभावात् तस्मिन्नाचमनीयजलविंडः चुलकस्त १
 दिवक्तुः समंताद्वापकतयानिः शेषं वीक्ष्य मोहादेव मंशक
 त् प्रयत्नलो ज्योतिष्टोमादियगकर्ता ज्योतिष्टोमेन स्वर्गकामो
 यजेतेत्यादि श्रुतिश्रुतं यत्फलजगती देशः स्वर्गरूपस्तस्य सा
 र्वभौमो राजा इंडस्तस्य भ्रमेणानिमिषाभिः सहस्रसंख्याभिर्हीयः
 किमालिगिताः प्रवृत्तेषु निमिषेनेत्रसमुद्येद्येष्टे मुक्तिः नि
 चोलः प्रच्छदपट इत्यत्र द्विरुपकोशात्रिचुलं फलस्वमध्यमपीति
 येनास्मतेन स्मृतेन वा वस्तुतरेपि धीयते तस्येदं नामेति रायमु
 ऊटी दर्शनान्निरोधाय कथं वाचकात्रिचुलशब्दात्तारकादि
 भ्य इत विनिचुलितमिमिमिद्धम् ७ ॥ भवन्त्यस्मात्सौ नरप
 तिरश्चयस्य जननी तमुर्वश्याः प्राणानपि विजयमानस्तमुरु
 या हराणां व्यक्रोपेन नमदनसिंहासनमसावलकर्मणा श्री
 रुदभवदलं कर्तुं मथना ७ ॥ सद्यस्त्रोनाम राजा स्त्री भवन्
 इलाहपत्न्यप्राप्तः यस्य मातासीत् तमुर्वश्याः प्राणानपि येषु
 हरवत्समपि देहकोत्याजयत् असौ नलेषु नाहरेणाकृतस्य कोपा
 येरिधुनीभूतस्य कामस्य सिंहसितमल्लकं ह्यलं कर्मणा शक्ता
 श्रीः शोभायस्य दृशो भवत् दग्धकामेतात्सिंहासनं प्रत्यमभूत्
 प्रधानातदलं कर्तुं समयायं द्वितीयो मदनो जात इत्यर्थः ३ अलं

कर्मणो लोके कर्मजः शुद्धाशितं वलं कर्मन्त्यादिना स्वार्थेयः ॥
 प्रयी सर्वसुपर्वणापतिरसावेतस्य धनः कृते प्रयत्नाजिविदभं
 राजसुतया कर्तविशेषज्ञया अस्मिन्नामतया हते समनसः सं
 तोपियविर्जिराजाता इर्मनसोनसो ह्यमुचितातेषां तसानावि
 ती ॥ विशेषज्ञया पुरुषतारतस्य विदोभैम्येतस्य नलस्य कृ
 ते सर्वदेवप्रभुरिदोपि प्रार्थयमानो यत्कृतं यथा स्यात्तया पर्यया
 जिपरित्यक्तः प्रार्थयमानो पीडोयन्नवतस्तद्यत्कृतमेवानुष्ठित
 मित्यर्थः तमुनर्नामनिष्ठयेन तया विशेषज्ञया स्मिन्नलं ह्येते
 सति निर्जरा देवाः सुमनसाः संतोपि सुमनसां ज्ञापय शोभन
 चित्ताः संतोपि न सो ह्यमी र्थयानन्तां तं इर्मनसो ह्यचित्राडुः
 त्वितचित्ताश्च यज्ञाताः सातेषां सुमनसां इर्मनस्कृतानो चिती
 भैम्या विशेषज्ञया विवेचकत्वेन सारभूतस्य नलस्य ग्रहणम
 सारस्य च शक्रस्य निराकरणमुचितमेव सुमनसां तडुर्मन
 स्कत्वमेव दितमेवेत्यर्थः ॥ ७३ ॥ अस्मोत्कंदितं कंदलोदिवरणा
 स्वकसाक्षिभिर्दिग्भदैः स्ववक्षः स्वयमस्फुटन्न किमदः शस्त्राद
 पि स्फोटितं व्यावृत्त्योपगतेन हाशतमखेनाय प्रसाद्या कथं भै
 म्यो व्यर्थमनोरथेन न शची सावी कृता स्यां बुजा ॥ ७४ ॥ अस्मन्नल
 स्फोटकंदितं वयमीदृशकथनजा इति सोत्कंदं कंदलोदिनी विवर्त
 मानो वरणमाला साक्षात्पश्याद्भिः दिक्पालैर्निजहृदयमिदं स्वय
 मस्फुटदभिद्यमानं शस्त्रादपि किं न स्फोटितं शस्त्रेण किं न वि
 दारितं अथ च भैम्या सफलितमनोरथेन भैमी मया सवता प्र
 त्यावृत्त्या गतेन शक्रेण हावेदे सावी कृता स्यां बुजा मानेन वि
 वलितमुखपद्मादानीं शची कथं प्रसाद्या ॥ ७५ ॥ साजानीत
 विदभं जामविडुं पीकीर्तिमुदः प्रेयसी सेयं भद्रमवी करन्मय
 वतां न स्वद्वितीयां शची कथं शय्यां रचयां चकार चरिते काव्ये स
 नः कथ्यतां मे स स्तु कप्रिष्यते रसप्रनीपात्रे चरित्रे न वैः ॥ ७६
 इयं भैमी मुदः प्रीतेः सकाशात्कीर्तिरेव प्रेयसी तजानती मा
 जानती मुदः प्रेयमी कीर्तिजानात्येवेत्यर्थः सेयं कीर्त्यति शयज्ञा

नै.
ष. पं.
टी.
रपत्र

भैमीभइं सम्यक्त्वा स्वमात्मानं मयवता द्वितीयोऽंशकस्य पत्नी।
शचीनाचीकरत् इदं स्पपत्नीभूय शच्याः सपत्नी शमाभूत् तद्
इमिति कृतमेव वाक्यार्थः अत्र हेतुमाह कः कविः शच्याचरि
त्रेकाव्यं लोकोत्तरवर्णनोचकार सोस्माकं कथ्यतां न केना।
पि कृतमित्यर्थः तु पुनः रसधनीनां सुगार रसनदीनां पात्रे प्र
वाहाधारत्वे पतस्याभेम्माश्चरित्रे कैर्न काव्यं क्रियते किं तु सर्वे
रित्यर्थः पागवारे परावाचीतीरे पात्रं तदंतरमित्यमरः ८५ ॥ वै
दर्भी वक्रजन्मदीपिततपः शिल्पेन देहप्रिया नेत्राभ्यां स्वदर्शो
यवायमवनीवासः प्रसूनाकथः गीर्वाणालयसार्धभौमसक
तप्राग्भारडष्टापयायोगभीमजयानुभूय भजतामद्वैतमयत्ति
षाम् ८६ ॥ अयं कृत्वा भूतलवासी कामो न लभे म्यानेकजन्मा
तरकृतानां तपसा शिल्पेन भैमीतपोभिरेव सिद्धया देहभ्रात्या
नेत्राभ्यां स्वदर्शे रोचते अद्येदानीं देवं इदं स्पसकृतोत्कर्षकोटि
भिरपि प्राप्तुमशक्या यो भेम्मा संयोगमनुभूय प्राप्य त्रिविक्रान्ती
नामद्वैतमयं नलो भजतां सर्वकान्तीनां भेम्माश्च ये एतन्नाप्र
येन वष्टय कष्टय गवं स्थानाद्वैतमभूत् अत्र नलो भेम्मा संयुक्तो
त्विष्टामपि संयोगादद्वैतमित्यर्थः ८७ ॥ स्त्रीपुंसव्यतिषंजनं
जनयतः पत्न्युः प्रजानामभूदभ्यासः परिपाकिमः किमु न यो
दास्यत्यसं पत्रये आसंसारपुरंधिपुरुषमिद्यः प्रीमार्पणक्री
दयाप्येतज्जस्यति गाढरागजननात्प्राकर्षितो भुवः ८८ ॥
स्त्रीपुंसव्यतिषंजनमन्योन्यसंयोगे जनयते विधेरभ्यासो न
यो भैमी नलयो दास्यत्यसं पादनार्थमेव किं परिपक्वो भूत् अ।
यता वन्मुखात्तया न लभेमी दास्यत्यसं पादनार्थमेव प्रवृत्तो
विधिरन्यस्त्रीपुंसयोजनामभ्यासमात्रायेवाकरोत् यथाचित्र
कृत्तलेख्यमित्यर्थः तथाचेतो भुवः कामस्यासंसारं सर्वस्या।
मेव स्पष्टो स्त्रीपुरुषयोः प्रेमार्पणानुसंगेनैव न मेव क्रीड
नत्तु सख्यतया हृदयकार्यं तथा प्रेमार्पणक्रीडया एतज्जस्यत्यो
भैमी नलयो रिति निविभानुरागजननात् लयलोपेपेक्षसी

अत्र रागजननं प्राप्याभासेन प्राकर्षि प्रकर्षः प्राप्तः एवं कामः
 स्यात्पेतदत्र रागजननार्थमेव मुखाया प्रवृत्तिः अन्यहीलामात्र
 इत्यर्थः ८७ ॥ ताभिर्हृष्यत एव तत्पथि महाज्योष्ठीमहे मन्महे
 यद्गुणिभः पुरुषोत्तमः परिवितः प्राप्ते च मंचकृतः सास्त्रीराट्
 पतेया लुभिः शितिसितैः स्यादस्य हृक् कामरैः सस्त्रे माद्यमवाति
 वातियमुनागंगौ च ये मोयया ८८ ॥ या सोस्त्रीणां हृग्भिः महा
 ज्योष्ठीमहे ज्योष्ट्यस्पर्णिमामहाज्योष्ठीतस्मात्सवे मंचरयमोश्च
 यव पुरुषोत्तमः श्रीविस्रुप्रतिमाप्राक्प्रयमं परिवितो हृष्टः
 कृतः ताभिः पथि मार्गे यन्गच्छन् साक्षात्पुरुषोत्तमो यद्दृश्य
 ते एवं प्रति कृतिदर्शनात्साक्षात्कृति मत्पुरुषोत्तमदर्शने भ
 वेदेवेत्यर्थः निर्णयामृते गंगः पौंडी पुरुः शची चैव प्रजापत्यो
 रविस्तथा स्पर्णिमज्योष्टमासस्य महाज्योष्ठी प्रकीर्तिता तथा
 सालिग्रामे महावैत्री कृता स्यात्पुण्यहेतवे गंगाद्वारे च वैशाखी
 ज्योष्ठी च पुरुषोत्तमे इत्यादि यथायां स्त्रिया माद्यं कालाधुनोर
 त्येतसंयोगे द्वितीयाश्च न वच्छिन्नतया सर्वस्मिन्माद्ये मासि प्र
 वातिद्यातीयापापहारी च सौयमुनाया गंगौ चैव योगः तस्मि
 न्नितासिते तीर्थराजे सस्त्रे स्नानं कृतं सानारी सितसितैरस्य न
 त्स्य हृग्भिरेव चामरे पतनशीलैरुपलक्षिता स्त्री पुरजने शो
 भते इतीह श्रीस्त्रीणां राजा वा भवति राजा हि चामरैरुपलक्षि
 तो भवति तथा यदंगेषु माद्ये सितसिता तीर्थराजवारिधाराः
 पतंतितस्यामफलात्तन्महिम्नानलस्य सितसिता दृष्टय एव
 चामराणि पतन्ति यत्र यमुना गंगौ येति हंडोन गंगायाश्चाभ्य
 हितत्वात्पुत्रनिपातप्राप्तेः किं त्रयमुना शट्स्वगंगौ च योग
 शास्त्रेन तृतीया समसितेन सह तत्पुरुषे सर्वस्वस्य मिदं ८९
 वैदर्भी विपुला जगत्कलना सोभाग्यमत्रा विलक्षणी चक्र
 शातक्रतो निजगदेन हृत्तृत्तक्रमेः किंचास्माकनरे भूस्तु
 भगता संभूतये लंभक देवद्वाराण प्रमादित शची निष्प्रा
 रिता श्रीवैद्यः ९० ॥ तद्दृत्तदृत्तक्रमेः तानि प्रसिद्धानि वृत्ता

नैः
ब. पं.
टी.
१५५

निव्यतीतानि वतानि वृत्तानि चरितानि मिश्रकृत्य वराणां इषाणि
 तेषां क्रमेः क्षोणी वक्रशतं क्रतौ न ले वेदभ्याः सर्वे धितो विमुल
 स्यान्तु गगन्य कलना साव्याने तद्वपे सो भाग्ये निजगदे प्रोक्तम्
 न ले सो भाग्ये शदिन स्यात्कथमिन्द्रा दी स्यत्का एन मेव भेमी वृणा
 यात् किंचा साको स्मदीयश्चा सो न रेद्रां भी मूसा स्याद्भवतीति
 शास्माकं न रेद्रा भूत्ये मीत स्यात्सुभगतां संपन्नयेन लवशी कारि
 सो भाग्योत्पत्तये शक्रस्य वराणां भावात्प्रसादितया शच्या विष्वा
 णि जेदं पत्तुः सुभगा भवेत्पादि श्रुतिप्रसिद्धे माशीर्वचनमेव
 लभके प्रतिभूः शच्या शीर्वादे नैव भेमी सुभगा भवतीत्यर्थः ५५
 आसुत्रा मम पासनान्नुत्तुव भुजां भेमे वराजवते तादर्थ्या गमनान्
 रोधपतया कृत्ताजिल जाम्जा आत्मानं विदशः कथानवसरः
 हृष्टः सुगणा मपि ५० शप्रसादफलतां पत्ये विधायानया श्रीरोषापय
 तादर्थ्येन न लादिते ये वा गमनराजामानयने तस्मिन्नुरोधेन व
 र्त्तनेन तत्र पर्यायानलं परीक्षार्थमेव त्रिजगत्त्रायकानामानयने तात्प
 र्यवत्ता भेमेव आसुत्रा मं सुत्रास्तथा अनश्चेति जत्समासोतः
 शक्रादीनां देवानां त्यागादेव हेतोः राजसमूहे लजाया म्भुजा
 शः अभावः कृत्तेव श्रार्जिसं पादितेत्यर्थः यत्र शक्रादय एव न
 वृतास्तत्रा साकं वराणां भावे काङ्क्षीरिति श्रीस्य क्तेत्यर्थः अनया
 नलवर्णकता न्ययवत्ता सात्मानं पत्येन लाय विदश प्रसादफ
 लतां विधाय देवप्रसादस्य फलेनैव न लेन भेमी लव्येति व्याप
 नात् देवानामपि भेमीनास्मान् वृणोदिति श्रीः अस्मा सुपश्य
 त्स नलं कथमवृणोदिति रोषः देवानयोग्यो जात्वा नलमेव रो
 ग्यतया वृणोदिति पश्यः पतत्रय कथनन स्या नवसरः हृष्टः
 देवानां स्वयंदत्ते वस्तुनि श्रीरोषापय शसो कथनावसर एव न
 भूदित्यर्थः ५० ॥ इत्यालं पुरन प्रतीक निलेणालं कारसारं प्रि
 याहं कुर्वन् नुरामणीयक मसूरा लोक्षयोः शीघ्रयोः सानंदः ऊरु
 विंदस्यंदरकर स्या नंदनं संपदं तस्याप्या सयतः शाक्रात्तु हरि
 त्कीर्तिमिन्दोरिव ५१ ॥ ऊरुविंदस्य चराग वसंदराः क्षाः

किरणावसेहशस्यतयाशतक्रतुहरितः प्राचीदिशः कीदृशि
 मुदयशैलमारुह्यगच्छतः चंद्रस्यवतस्यनलस्यऊरुविंदेनय।
 अरागभ्रषणोनशोभितहस्तस्यग्रानंदनंसेतोषकरयमारुह्यग
 छतः अनुप्रतीकनिलयात्पुष्पहृशोभयाग्रहंऊर्वत्सगर्व।
 मिवभवत् अत्युन्नमंतनोदेहस्यगमणीयकरमणीयतामव
 लोच्य इतिप्रवोक्तप्रकारेणालेखःवभाषिरे ५१ ॥ श्रीहर्षक
 विराजिराजमुकुटालंकारहीरस्सतंश्रीहीरस्यवेजितैद्रिय
 व्रयंमामंलदेवीचयं यातःपंचदशाक्षशेतरसत्त्वादावि।
 हायंमहाकाव्येतस्यकृतोनलीयचरितेसर्गोनिर्गोज्ज्वलः ५२
 ग्रानंदस्यकृतोनिरस्तविमतौसत्संप्रदायान्वयादस्योनैषधत
 त्ववोयविहृतौसृंगारलीलानिधौ वंशोनायकयोर्विशेषमफरश्च
 षाचुपौरस्त्रियोसर्गपंचदशक्रमेणविहृतंसेभोगसंदीपनं ५३ ॥
 इतिश्रीहर्षविरचितेनैषधकाव्येमहाकाव्येतज्जविहृतौपंचदशः
 सर्गःसमाप्तः ॥ गौतमःसुखत्वे ॥ गौतमोनारायणाव ॥ ॥
 गौतमैरसंकेतमलत्पमवसंयजयंतीकिमीपस्वरणा याव्यंज
 नामेवविपंचिहृयोविभर्तितांनोमिगिरामयीशीर्ष ॥ अथास्मि
 षोडशेसर्गोमात्तात्संभोगसृंगारेकमूलंविवाहंसविस्तरमाह ॥
 गौतमःप्रतस्येसग्यैरयोरयीगृहान्विदभीधिपतेर्धराधिपः पुरो
 धसंगौतममात्मविन्नमंदिधापुरस्कृत्यगृहीतमंगलः ॥ अथा
 नंतरंमधराधिपोनलःरथीरथाहृदःमहारथगुणोवारथैर्लूत
 णयारथाहृदवीरैःपरिवारितःगृहीतमंगलःस्वीकृतवैवाहि
 कक्षणाचिरात्सविन्नमंस्वभावविसंव्रलेविद्योतप्रष्टुगौतमे
 नामपुरोहितंदिधापुरस्कृत्याग्रेहात्वाहजयित्वावभीमस्यगृ
 हात्प्रतस्येगृहीतमंगलमिति गौतमविशेषाणांवातयाच मग
 लंविवाहोपयाक्तंभीधिद्वीदिकं आत्मायत्नोभतिर्बुद्धिःस्वभा
 वोव्रजवर्षावेत्यप्र ५४ ॥ स्वभ्रषणाशमप्रतिबिंबितैःसुहृदंभ
 षावदाते स्वनिवासिभिर्गौतमैः सुगोचरानांमुमुषासिचमरेर्वि
 हृतमानैःसविधप्रभेप्रभुः ५५ ॥ सुगोचरानांदासीनांविधूर्यमा

नै.
ष. षो.
टी.
१५५

नैः प्रकीर्यमाणैश्च मरैः संप्रभुर्नलो सेविसेवितः कीदृशौ चाम
रेर्विदुः प्रभेच्च इति भिन्नैः तथा भूषावदातेरत्यन्तनिर्म
लैः एवं निजभरणरत्नेषु प्रतिबिंबितैः स्फुटमुपमायाकैरिव
स्वनिवासिभिर्महोत्सागाच्चितैः स्वात्मास्थितैर्वीर्यगौरिवागुणा
अपि भूषावदाता भवति २॥ परार्थवेषाभरणैः परस्परैस्त
मंजिहानेन निषधावनीधुजि द्येसुनासीरपदाभिधेयतां सत्
स्मिन्मात्राद्यचिवत्रशात्रवः ३॥ उत्कृष्टनेपथ्यालंकारैरप्येसैः
सरनिषपेक्षरेचलतिमति तस्मिन्समये वृत्रशत्रवः शक्रः सु
नासीरपदेनाभिधेयतामभिधानयोग्यतां संज्ञां हृदि मीमात्र
तुयोगाद्यदिदृष्टे यदि संभावनायां सुनासीरपदाभिधेयतायो
गापेक्षया नलमेवासीदित्यर्थः तथा हि सुशोभनानासीराद्ये
सरायस्येति पदार्थयोगः सत्तनलेपवसंगतः शक्रेतैलपा
यिकः शत्रुवद्वमरसंज्ञायां हृदि मात्रादेवेत्यर्थः ३॥ नलस्य ना
सीरसंज्ञो मेहीधुजो किरीटरत्नैः पुनरुक्ता दीपया अदीपि
त्रोवरयात्रया तथा च मूर्ध्नि स्थितमिस्त्रसपदा ४॥ तथा च
रयात्रया रात्रिसमये तलाग्रे सराणां मौलिमूर्ध्नि भिः पुनरुक्ता
दिगुणीकृता दीपायये दृशा तथा सेनारजोभिर्मिश्रैः कीभृता
तमिस्त्राणां तमसा संपद्यस्यासीदृशा प्रकाशि अथवा रात्रौ वि
ति अर्हणो कर्तृत्वेन ह्राणमकर्तृत्वे तद्वैपरीत्ये चेत्यनेनाह
त्सतिष्ठत्समतः तरेतीति वत्ससमीवा तथा च नृपमौलिमूर्ध्नि
भिः पुनरुक्ता व्यधीकृता तमिस्त्रसंपद्यस्यासीदृशा वरयात्र
या रात्रौ दीपिरात्रौ पदेषु कृष्टया भावीति व्यतिरेकालंका
रधनिः ४॥ विदर्भराजः क्षितिपां ननु दणां सुभदाणां सन्नत
स्वसत्वरः दिदेश हतान्धयियान्धयोत्तरं च मम सुषोपवि
कायं चंचयः ५॥ सुभस्य दणां सुमौहूर्तिवत् प्रसिद्धमूर्ध्नि स्या
सन्नतस्त्वेन नेदीयस्तथा सत्वरं भीमोत्तमं च नैवेष्टव्यं योत्तरं
सुत्तरं प्रतिदणं प्राहिणोत् तेषां यत्तं चयः सप्रहः प्रसुषो च मम
पविकायादयं यत् भीमो नलाकान्ध्याने कांक्षया न वदते च

हिणोदिति वा ऊल्लोक्तिः योग्यता वीसापदार्थानतिवृत्तिमा
 दृश्यानि यथार्थः तदेवं यथा मादृश इति सूत्रेण मादृश
 दन्त्यत्रार्थे यथा शब्दस्य सममना यथा त्रमित्यत्रोत्रोत्रमिति
 वीसायामव्ययीभावः ५ ॥ हरिदिषदीपिभिर्गोशुकैर्नभोन
 भस्वदायापनमीनितैर्वभौ तस्वदस्य धजिनीधजैर्वनं वि
 चित्रवीनाम्बरवह्निवीहितं ६ ॥ नभः प्राकाशं वनं वभौ व
 नमिति भाति भाति स्मिति वाक्यार्थः कथं भूतं तस्वतो योगव
 तं भूतेऽस्य स्तेऽधजिन्याः सेनायाधजैरुपलक्षितं कथं भू
 तैर्धजैर्नभस्वतावायनायापनीनपीडितैः शूलैर्हृतैः तथा
 गोशुकैः शुकैः कस्य वस्त्रस्य विकारैर्वस्त्रकृतैरित्यर्थः तथा
 हरिः सिंहः दिपो हस्ती दीपि व्याघ्रस्तेषां प्रतिक्षातिभिः हरि
 दिपं दीपिभिः श्रुत इवाप्रतिष्ठाताविति कृतस्य कृतः देवप
 दादिभ्यश्चेति लुप् नभः कथं भूतं विचित्राणि वीनाम्बराण्ये
 व वल्लयो लतास्ताभिर्वेष्टितं वनमपि सिंह करिव्याघ्रादिभिः
 समुपलक्षितं लतावेष्टितं वभवतीत्युपमा साधकं सिंहस्य
 दीपिनश्च भिन्नतामस्वममरविहृतौ पिङ्गाक्षो हरिः विचित्र
 कार्यो दीपिपति उदाहृतं च सिंहो दीपित्वमापन्न इति भारत
 वचः ६ ॥ भ्रुवाङ्गयंती निज तोरणस्रजा गजालिकाणी निल
 विलयाततः ददर्श हस्तीमिव भीमजन्मनः सतत्प्रतीहारम
 ह्नीमहीपतिः ७ ॥ समहीपतिर्नलः करिपंतीनां कारिपव
 नेन कृत्वा विलयाचलया विलसत्तने विलतीति विलापवा
 देराकृतिगणत्वात्कर्तव्यं निज तोरणपालयेव भ्रुवाङ्ग
 यंतीमाकारयंती तस्य पुरस्य प्रतीहारमहोदारश्च भिभीमज
 न्नो भेम्मा हस्तीमिव ददर्श ७ ॥ अथैर्दलैः स्तम्भकगस्य लत
 योऽशुकादिनचापतकमणिस्तस्मा प्रिया सखीवास्य मनः
 स्थितिस्फुरत्सुखमप्यप्रमितं तदर्थनिःस्वना ८ ॥ रम्भयोरेव
 स्तम्भकगस्य मंगलयसंभौ कृतयोर्दयोः कदलीलतयोः स्त
 यैः मेढाच्छिद्यलीभूतैर्दलैरेव चारुतैर्कोरवोरुवैर्दस्य विशेषै

नै.
ष. षो.
टी.
२५६

भूषिता तयामनसोभं तस्मिन् चित्रस्यैव स्थितौ स्थाने स्फुरन्
 स्वागतप्रस्थितः स्वागत इव प्रसन्नकृतः तूर्यनिःस्वनो यथा
 तादृशी सा प्रतीहारभूमिः प्रियाया भेभ्याः सा वीवभाति स्म ८
 विनेतुर्भर्तृद्वयभीतिदातयोः परस्परस्मादनवाप्तवैशसः
 अजायतदारितरेन्दुसेनयोः समागमः स्फारमुवाखोज्ज्वलः ९
 विनेतारौ प्रप्रयशितितारौ एतौ भर्तारौ भीमनलो तयोर्द्वया ।
 ज्ञीत्यादातयोः महनयोः नरेन्दुसेनयोः दारविषये समागमः
 स्फारः प्रचुरो मुवाखवस्य प्रतीच्छप्रसरेत्यादिशब्दस्य उज्ज्वलो
 यस्मिन्नीहशः तथा परस्परस्मादन्योन्यस्मादप्राप्तवैशसः
 परस्परस्मादिति परशब्दस्य कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नोद्देवाच्चे
 समासवच्चबहुलं बहुलप्रहणादन्यपरयोरसमासवच्च
 भावाः पः स्ववक्तव्यः १॥ निवेशपबंधनित इत्युदीरितेन्दुमे
 नकात्वार्यपयेकताहं विनीतसाद्वारतएवमुज्ज्वलतांगतं त
 मैतिष्ठमुदाविदभराद् १० ॥ बंदस्तहचरान्निवेशपत्वया इत
 आगम्यतामितीत्येदमनार्थपथगत्वा प्रोक्तं कृतस्जनेव वि
 नीतं प्रस्थितमित्तपद्मद्वारतः दारादारभ्येव पश्यतां पादेन
 संवारशीलत्वे प्राप्नुते नले सदाहर्षणाभीमोददर्श निवेशप
 त्तिनिवेशः शिवितेष्टे इति निवेशशब्दास्मिन् विरात्रासवं
 तात्प्रातिपदिकाज्ञातये इति गिाचिह्नाप्रत्यये निवेशेति
 रूपम् १० ॥ अथायमुत्थाय विसार्यदोः गुंमुदाप्रतीयेषुत
 मात्मजन्मनः सरस्वत्या इव पात्रमागतं धृताभितो वीचि
 गतिः सरित्पतिः ११ ॥ अथायं भीमप्राप्तमात्राया यत्र ज
 ह्यं प्रसार्यत मात्मजन्मनः सतायाः पात्रं सतायस्मै दीयते
 उद्दानपात्रमित्यर्थः ईदृशं नलं मुदानेन्देन प्रतीयेषालिति
 ग यथासम्भूतः धृताभित उभयतो वीचीना गतिर्येनेह शः
 सरस्वत्या पात्रगंगा संबंधिनं जलप्रवाहे मी कहेति पाश्या
 रीपरावाचीतीत्या उतदं त्वमित्यस्यः प्रसार्यदोः इति गतिधृ
 ताभितो वीचि गतिरिति विवक्षितविषयभावः ११ ॥ यथावदसि

पुरुषोत्तमाय तं समाफलत्मीव ब्रुवाहिनीचरः शिवामयस्व
 स्यात् शिवाय नन्दनो ददौ पतिः सर्वविदेमहीभूतो ए ॥ श्रुयानेत
 रं स भीमो बहूनां वाहिनीनां सेना नामीश्वरः महीभूतो राज्ञो प
 तिरस्मेन लाघु उरुषेभ्यः उत्तमाय तथा सर्वविदे सर्वज्ञयतां न
 दनो भेमी साफलत्मी संस्पृक्षो भो शिवो कल्पानी स्वस्य शि
 वाय शुभाय यथा वदथौ तथा च ब्रुवाहिणीश्वरो बहूनां वा
 हिनीनां नदीनामीश्वरः समुद्रः पुरुषोत्तमाय विस्रवे साफल
 म्पुत्राय ललत्मी ददौ यथा च महीभूतो शैलानां पतिः स्वस्य
 नन्दनं सुतं शिवो गौरी सर्वविदे सर्वज्ञाय शिवाय ददौ तथेति
 शब्दशक्तिमत्सु उपमाधनिः १२ ॥ अस्मिन् दृष्टं तन्मध्यपर्वकं स
 र्पितं सतद्वाधातः कमुदर्वदृष्टिना किमेव पास्पन्मध्यभीम
 जाधरं मिषेण पुण्यहविषं तदाकृत १३ ॥ सन्नलः शशुरपि
 तं मध्यपर्वकं यदस्मिन् दृष्टं तस्मात्तन्मध्यपर्वकोत्वाद नं उत्तरका
 लफलप्रेक्षिणां जनानां तर्कमहामहत किमिति पञ्चनलोभी
 मजाधरमेव मध्यपास्पन् तदामिषेण मध्यपर्वकोत्वाद न व्याजेन
 पुण्यहविषं किमकृत पुण्यहविनववत्सगरं भादो न त्रुड्ना
 दिभाविसमृद्धिभोगाय जनायाचित कानामपि रत्नास्वादीनां
 दीधमधादेशु मंगलद्व्याणां दर्शनस्य शीतभोजनाद्यैः किंचि
 ज्ञेयं कुर्वति तथा यं नलो निर्विघ्ने भीमजाधरादृत मनवच्छिन्न
 पातुमिच्छन् मध्यपर्वकमध्यकिमास्वादितवानिति वितर्कः १४
 वरस्पणाणिः परचातकोत्तकीवधुकरः पंकजकोतितत्कारः ।
 सुगतिस्तोतत्र विदुर्भमा एलेततो निवर्ज्ये किमु कर्कशैः ऊशैः १५
 वरस्पणाणिः परेष्वारिहनां द्वातेहनने कौत्तकीवधाः कारः पञ्च
 कोतीनां चोरोक्तिं ततपवर्द्धिस्त्वाहं दावात्वाच्च सुगतिशो
 भनो विचाकोराजायस्मिन्नो ह्येषो तस्मिन् विदुर्भाणो मंडलेक
 र्कशैः ऊशैः विमृशति चैव विवाहसमये ऊशैः कारवंधः प्रसि
 द्धः तत्रायं वितर्कः सुगतिस्तोतत्र विदुर्भमा एलेततो निवर्ज्ये
 भावः १५ ॥ विदुर्भजायाः कारवारिजेन यत्र न स्पृष्टाणेन परि

१५

ने.
ष. घा.
दी.
१५७

स्थितं किल विशेषकसूत्रं पुरुषायितस्य तद्विषयतो स्मायित
 दातदालिभिः ॥ १४ ॥ वांगदानसमये हि वधकरो वरकरो परि
 दीयते इत्येतदुल्लिखति किल निश्चये भेष्याः पाणिपद्मेन नल
 स्पदस्तोपरियत्स्थितं तदुपरि स्थानमेव भविष्यतो ये भाविनः
 पुरुषायितस्य विपरीतरतस्य वृत्तिवार्तिकादिदृशेण विस्तरं
 मिष्यतः सूत्रप्राये विशेषक्य अथ वामं हतोपि प्रसादादेष्विष्यती
 र्चितस्य कारुभिः पात्यमानं सक्कोलहृणं रेखासूत्रमिव विशेषक्य
 तदा तस्मिन् समये तस्या अलिभिः सखीभिरस्मायिहसितं १५
 सावायदस्यै किल भीमसंज्ञया सयत्नसाव्याधिगेऽदौ न च
 ददेत देवस्य सुरसुरोचितं न लायचितं मणिदामकामदं १६
 किलालीके उत्प्रेक्षाया भीमसंज्ञया किल भीमेति नाम्नैव सखा
 मित्रं स भवोरुद्रोऽसौ भीमाय राजेयत्वात् कुवेरात्साव्येन प्रसंय १
 चिन्तामणीनां माल्ये ददौ तदेव चिन्तामणिदामपथः सुपुरो १
 भीमः स्वराणां योग्यमभिलषितप्रदं न लायददे १६ ॥ बहोत्स
 रापस्य वराय वस्तनः चित्तस्य दात्रं प्रति विंबकैतवात् वभोत्स
 रासंतरवस्थितं ददद्यदर्थमभ्यर्थितदेयमर्थिने १७ ॥ प्रतिविं
 बव्याजेन बहोरसाव्यस्य दुर्लभस्य वस्तनः वराय देवेभ्यो यद्विय
 ते सवरः तदर्थं दात्रं चित्तस्य संचितस्य जातावेकवचनं निर्धा
 राण्यष्टौ ग्रन्थाव्यानां दुर्लभानां वस्तुनां मध्यात् अर्थिनेष्वच
 कावाभ्यर्थितं च तदेयं च पवसंतरभोत्सरेव स्थितमर्थधनं वि
 भ्रत यच्चिन्तामणिर्दामवभोत्सरा १७ ॥ अस्मिं भवान्यः क्षतका
 सरासुरे वराय भीमः सददादिभास्वरं ददेदित्तस्यैधवनामपा
 रितो संप्रभुसंभोगनिमग्नयानया १८ ॥ भीमो राजा सैव वराय
 नलायत्ततः कासरासुरो महिषासुरो येन तं भास्वरं दीपं भा
 वान्यासं वधिनां विद्रुं ददौ भवान्यश्चिदसि भीमेन वराय दत्त १
 त्याह हियस्माच्छ्रमाः संभोगेन नारीकृत्यैव कीर्त्तयेन्निमग्न
 यानिमग्नप्रवधया आदिकर्मणि कोऽनया भवान्यायवस्य
 भीमसंज्ञस्य प्रभोर्नामधारितस्यै भीमस्य पायदये १८ ॥
 अधारिकः प्राज्महिषासुरद्विषाकृपाणामसैतददत्तं ह्यंज

दः अद्वायितस्याहिथवार्धमन्त्रिनासुदक्षिणार्थेनपरांगदाशाः
 महिषासुरदिष्टादेव्याप्राक् अधुनारीश्वरभावात्सर्वशः कृपा
 णः धृतासत्कृत्यालेकताकन्यायोददातिसंकुजदः भीमो
 स्मेनलायनोवद्वाभयत हियस्मान्नास्मादेव्यादक्षिणार्थेनयव
 स्पपत्पुत्रार्थेमुज्जिनानिलीयमानेनसखद्वापरांगानोशत्रुदेहा।
 नोदाशोभेदकः अद्वायिपरित्यक्तः प्रेतर्हितेदक्षिणो गोवद्वा
 स्याधारणायोगादिति शेषः १५ ॥ उवाहयः सात्त्वतरोगवान
 नः स्वशौर्यसूर्योदयपर्वतवत सनिर्करः शाणनधोतधारया
 समुद्रसंध्यः अतशत्रुजासृजा २ ॥ साद्वैतराणि प्रंगकानि
 कूर्वाकाराणपुत्रमलोहचिद्रानियासिनेहशमानूनयस्पसः
 तथाशाणनेनशाणशत्रुस्यप्रातिपादिकाज्ञात्वर्थेणज्जुज
 तस्ययोगात् उज्जनेनधौतानिर्मलाचासोधारातयोपल
 दितः उपलक्षणीतृतीयातयासमूहसम्यक्तायाधारितासं
 ध्यास्वोशसंधानयेनसः पर्वततासुतेशत्रुवःतेभ्योजातेनास्त
 जाकृपिरेणसनिर्करेणलक्षणायासपानीयः तत्पीकृतावि
 द्वादीन कृपिणदिसहितेपानीयेपाययतीतिप्रसिद्धिः तथा
 चोक्तंवागशो इदंमौशनसंहिशास्त्रपानंकृपिरेणप्रियमि
 स्मृतोप्रदीप्तो पर्वविधोयः खद्वास्ववतत्सूर्योदयपर्वतस्य
 वृत्तेशीलमुवाह यद्योदयादिप्राप्यसूर्येनितरोदीप्यतेतया
 सुप्राप्येतदुदताभासनेइत्यर्थः शौर्यधनवीर्येतदेवसूर्यस्त
 स्मेतदर्थमुदयपर्वतवत उदयादिशपिसाद्वैतराणिनिविश
 वयवानिकाननानिवनानियस्यसः तथा सनिर्करः शिख
 रावतीर्णजलधारकतः शाणनादिवधोतयाधारयाशिखि
 राग्रभूम्यात्सुसलत्समूहधारितासंध्याप्रातःकालीनाये।
 नेहशः अतपर्वतशत्रुजासृजेवोपलक्षितः इत्याद्युप
 माप्रंगशत्रुकृपाकृतिविशारदकययकदेवायेयदंगभूमीभव
 सइतित्रोक्तेवक्ति २ ॥ यदंगभूमीभवतासयोषितासुरोजुष
 आवलितेवकजले रणास्थलस्यतद्वलशापितावनेयहीतदी।

नै.
ष. प्रो.
टी.
२५८

हेरिवदक्षिणीकृते ॥ १॥ रास्यलमेवस्थितिं तत्र प्रयत्नशी
लत्वेमेवयद्भुतमेवशक्यणीयत्वात् तस्मिन्विषयेऽप्युद्गीतदी
दैवीरिवीरैर्द्विणात्वेनदत्तं इवस्त्रीणास्तनपत्ररचनानेवक
जलत्वं यस्यास्त्रिकायाग्रंगेद्वावीकास्नेत्वात्तत्रकंधमिगामो
गस्यानेवभवतः सवभूवत्तु ग्रस्यस्त्रिकायाइमेग्रंगधमीन
किंतुरिपुकांताभिस्त्यक्तेः रेजपत्ररचनानेवकजलत्वेत्यर्थः
ग्रंगशस्त्रपुलकपर्यायाः मायेपुलकभूतोधिकंधमिति शु
ग्रंगस्यपत्ररचनात्वंभूमेनेत्रकाजलत्वेत्यच्चत्रनरहरिः ग्रंगा
नाभूमीपास्यप्रदेशावितिततुपेत्यमेव ॥ १॥ युमेवजिह्वा
प्रहितवयानिजातमात्मजायाचित्तमर्थिनाभूश सत्ताददे
सौपरिवारशोभिनीकरग्रहाद्दीप्तिपत्रिकामपि ॥ २॥ भू
शमत्पर्यमर्थिनाभिलषतायमेनतभीममात्मजाभेमीयाचि
तुनिजाजिह्ववयाप्रहितातामसिपत्रिकामपिस्त्रिकास
पिपरिवारेणकोशेनशोभिनीकरेणधारणायोर्योसभीमोसौ
नलायददौ परिवारेणदासीदासादिनाशोभिनीकरग्रहेवि
वाहेयोर्यापुत्रीयथादत्तांतयेवासिपत्रिकापीदृशीदत्तेत्य
पिशब्दगम्यम् ॥ ३॥ उरैर्धतस्मिन्समदेशितत्सनाभिकेनयः
सौहृदनादिनाग्निना नलायविष्ठाणयतिस्मत्तेरयंत्यःसुलं
चाद्रिसमुद्रकापयन् ॥ ४॥ तस्यभीमस्यसनामभिकाम
यमानेनातएवंसौहृदनादिनासौहृदनादयतामिथ्येववृ
हिःप्रकाशयताग्निनासुरैवप्रगेवर्तस्मन्भीमेयोरथःसमदे
शिविसृष्टःसभीमस्तैरयंसुलत्वानिसुखिनलंचयितंशक्या
निश्रयःसमुद्राः कापयानिडरधानिचयेनेहशतैरयंनला
यददौ ॥ ५॥ प्रसूतवर्तानलकंभ्रान्वयप्रोकाशितस्यापिम
हारस्ययत्तुवेरहृष्टांतवलेनपुष्पाकाप्रकृष्टार्थस्यततो
नुमीयते ॥ ६॥ नलवेणविशेषतिमेगुभुंमेकवरोयगं
धरस्तस्यान्वयेनसंबंधेनप्रकाशितास्यमहतोरथस्यप्रसूत
वर्ताप्रकृष्टः सूनस्मारथिधिघनेयस्यतस्यभावस्तत्तास्ति

ततो हेतोस्तस्य रयस्य ऊवेरहृष्टोतबलेन वैश्रवाणाहृष्टोतावलम्बे
ननुष्णकाख्यादिमानात्प्रकृष्टतादुमीयते ऊवेरस्यापिमहा
रयस्य महावीरस्य नलकवरेनाम्नः पुत्रस्यान्वयेन वंशेन प्र
काशिता प्रकर्षणास्येतस्मेति ऊर्वतः प्रसूतवान् प्रकर्षणो
त्पादयिता तस्य भावस्तत्रास्ति तथा मुष्णकेन विमानेन प्रकृ
ष्टः संचारितस्तस्य भावः मुष्णकप्रकृष्टताप्यस्ति २५ ॥ महेंद्र
सूत्रेऽप्रवसाप्रतार्यमिजेन पत्न्या कृतसिंघरन्वितं सतहृदे सौ
हयगतमन्वितं पुरानुवंदं वरुणो न बंधताम् २५ ॥ सिंघः समु
द्र ऊर्ध्वः २६ ॥ महेंद्र प्रतार्यमिथ्या व्यात्या वंचयित्वा यदम्भ
तन्निजेन स्वामिनावरुणो नान्वितं संयोजितमकृतचक्रे स्व
स्वामिने यद्द्वौत इय रत्नं वरुणो बंधतामनुवंदं स्नेहकरणा
यार्पितं प्रेषितं स भीमो सैनलायददौ २५ ॥ जवादवारीकृतहर
इकययः तथा क्षिप्रमायमुददेनयः ददहिहृत्वांतरदास
ताययातयेव तत्पासलकंटनालताम् २६ ॥ यो ह यो दिहृत्वा यो
इष्टमिच्छा यो ग्राह्यस्कीदृशो यं कथं बाधावतीत्याद्यत्कंटा
निशयस्य दासतां परवशतां ददत् तयैव तस्या गच्छतः पांसु
भिर्भूतः तत्पांसुलः कंटनालो येषां तेषां भावस्तत्रोददत् क
हृत्वा यं कथं सा गच्छतीत्युज्जीविकया पश्यतां जनानां हरोति
सैः स्वपादपांसुभिः कंटनालं धूसरी ऊर्वन् यथा मुददे ददहृ
यतिस्स यो ह यो जवादे गादवारीकृतः प्रवश्यं यते तत्काले
व्याघ्रगम्यते इति व्यास्यर्थे नावशहेनोपसृष्टं हगताधातोचणि
रिहृत्वा रशाद्ययोगात् प्रवाक्तृत्वं प्रापितः कटितिलेचितः
हरो हृष्टिमागो येनेह शः सन्नेत्रकथं तथा हृष्टि न ददौ नृपवेगयो
निष्ठयान्त्यत्रेः प्रथमवारीकृतः निर्जलीकृतो यः पंथाः नला
यलोकेनेच्छा परवशात्तापि पांसुया पांसुलकंटनालतां प्रऊर्व
न् मुदेन ददहृत्वा यतिः २६ ॥ दिवस्यते रादरदर्शनादरा
इष्टो कियत्सं प्रतिविचक्षमाणा तमेव माणि कथमयं सहो न
तिष्ठत इह ग्राहितवान्नलेन सः २६ ॥ तं भीमं प्रति दिवस्यतेः श

नै.
घ.घा.
दी.
२५५

कस्यादरदर्शनाविस्मयकर्मणादेवशालिनादरात्प्रभोर्भयेनाद
रादेववायःपतद्गुहः तौहलौकारभाजनंतंभीममिवप्रतिमु
द्रोकिउपायनीकृतस्तपतद्गुहएवमेवमाणिक्यप्रकृतियस्ये
केनैकमाणिक्येनचुटितंसभीमोनलेनग्रहमाणप्रयाक्तवा
नग्राहितवाननलायददावित्यर्थः २० ॥ नलेनतौहलविलासि
नोज्जितैर्मुखस्ययःसुराकोणोर्भतेनवा इतिव्यवेचित्वमप्राप्तमं
उलाउदंचउच्छारुणाचारुणाश्चिरान् २१ ॥ मुखस्यतांहलेन
विलासंउर्वतनलोनत्पक्केःसुरास्यकम्पकस्यकौःचयितले
शोरयंपतद्गुहाभृतःसुरितोवानवेतिसंदिहानैवःपतद्गुहःउ
द्गच्छउष्णतारुणारमणीयात्सुकिरणमंडलादेतोश्चिरेणव्यवे
चिनिश्चितः माणिक्यपात्रस्यसुराकोणःमहारुणतयैकेनए
थरभेदाभावात्संदेहेजानेपिमाणिक्यपात्रंकिरणोद्गमादेव
चिन्नाद्देनचिराज्जातमित्यर्थः २२ ॥ सयेनभीमंभगवतमर्चत्
नृपेपिमुजाप्रभुनास्त्रियाकृता अदत्तभीमोपिसनैषधायताह
रिर्मणीभोजनभाजनमहत् २३ ॥ भगवतंभीमंभूममर्चताम
येनदेत्पशालिनाप्रभोभीमास्यस्यरुद्रस्यनामयस्मिन्नीहृषो
भीमसंज्ञेनृपेपियाएजाहरिर्माणापात्ररूपेणाकृतासभीमोपि
नलायवहद्विस्तीर्णमरकतमणीभिःकृतंभोजनपात्रंएवतां
मुजानलायददौ २४ ॥ छंदेसदेवच्छविमस्यविभ्रतानकेकि
नोसर्पविषेप्रसर्पति ननीलकंठत्वमथास्यदत्तचेत्सकालकृतं
भगवानभोक्ष्यत २५ ॥ छंदेपक्षेस्यहरिर्माणापात्रस्यसंबंधि
नीच्छविंनीलोदीर्घविभ्रतामपूराणांसदेवसर्पविषेनप्रसर्पति
किं पक्षेक्षेत्तच्छविधारणादिवमपूराणांसर्पविषेनप्रसर्पति
इतिकाऊगम्योचितर्कः शुत्रास्त्रिन्पात्रेसभगवोरुद्रःकाल
कृतंचेदभोक्ष्यततदानीलकंठत्वंनायास्यत् २६ ॥ विरथ्यउर्वी
सममसखलदिवःसजत्प्रजत्रस्यविमिंद्रमिथय अदत्ततस्मै
समदच्छलात्सदायमप्रमानगतयेवैषैकम २७ ॥ अथमात्रे
गतयामेवशुभाणोगजस्यकेनोवसदानित्यमदस्यथाहातुजल

स्यात्प्राप्तेन वार्षिकं वर्षाणीं शीले योगं स भीमस्तस्मै न लायददौ
 सरे इति धारयेत्त एवार्णववर्किं शुभं दुर्वारः सजं त्यजन् दुर्वारं
 साप्रमादीकृतामपि मालामदाद्भूमौ विस्तिपन् श्रुत एव दुर्वारं
 सैविगध्यापराधदिवो मुखलत्स्वर्गात्पतितः भीमेन न लाययो
 गजोदत्तः स दुर्वारः शापात्स्वर्गपतित एवार्णववर्किं भवेत् त
 द्यावाभ्रमाने गतयामदमेव जलं सदा वर्षतीति वाक्यार्थः ३१ ॥
 मदान्मदये भवता यवाभिया परं दिगंता दीपयान् जीवत इति स्म
 यो दिक्काश्याः स्वकर्णयोर्विना हवर्णा सजमा गते गतेः ३२ ॥
 नोदिगजाः मदादेतौ ययं ममाग्रे भवत मदाहंकारश्चेन्मया सह
 यो दुर्मागच्छत श्रुत्वा हंकाराभावे भयेन दिगंतादपि हरं यात
 गच्छत जीवत प्राणान्धारयधं इतीत्ये योगजः वर्णा सजमक्षरपं
 किं विनेव स्वकर्णयोर्गमागते दिगंता जानाहस्म ३३ ॥ अदत्तवी
 जकतये रदौ द्विषामकीर्त्ये विलुदानविप्रुषः श्रवः श्रमेः कुंभ
 ऊचो शिरः श्रियं मुदामदस्वेदवती मुपास्तयः ३४ ॥ विलुत्ते
 द्यायो यो भाजोदंतौ निजकीर्तयेतादर्थ्ये चतुर्यी निजकीर्त्यर्थं
 वीजं दधे तथा दानविप्रुषो मलिनान्मदजलविहं द्विषामकी
 र्त्ये वीजमधत्त ऊभो एव ऊचौ यस्यातामेव ऊभो सह प्रास्तनीषि
 रसु श्रियं शोभा मेव शिरस्थितौ लहसी मदस्वेदवती मदेनैव स्वेदे
 न कृतो श्रवसोः कर्णयोः श्रमेः गतागतैरेवायी चामरवीजनैः
 मुदा हर्षेण सिषेवे ३५ ॥ नतेन बाहेषु विवाहदक्षिणी कृतेषु
 साध्या न भवे भवत्तमः नशात कौभेषु न मत्त ऊं भिषु प्रयत्नवा
 न्कोपि न रत्नराशिषु ३६ ॥ विवाहदक्षिणी कृतेषु ब्राह्मणे
 भ्यो दत्तेषु स्पष्टमन्यत ३७ ॥ करग्रहे वास मथत्तयस्तयोः प्र
 सादभे स्यान्नुचदक्षिणी कृतः कृतः पुरस्कृत्य ततो न लेन सप्र
 दक्षिणास्तत्तु साधु सुप्रदाताः ३८ ॥ यो शिः स्वयं वरं का
 लेन यो भेसी वरं योः कृतं विवाहे वास्येव कृतामेव पसव्य
 सामपन्न च पुनः श्रुतं यथा भेस्यः भक्त्याः प्रसमीकृत्य
 दक्षिणी कृतः साली कृत एव स दक्षिणी कृतः दक्षिणी स रत्नस

नै.
ष. षो.
दी.
२६.

रावित्यमरः सग्रासुसुचशिराभिस्ततो नंतरं नलेन पुरस्कृत्य
संप्रज्यप्रदक्षिणीकृतः दक्षिणतः प्रक्रमेण पूजिष्यत् प्रक्रमेण
एतस्य स्तः कृतः ३५ ॥ स्थित्वा त्वमग्रमेव भवेति मंत्रवागनेन
दाशास्य किमाशुतां हि शिलाचले त्परेण या नृणां मपि स्थिते
स्तुनाचालि विदो जसापि सा ३६ ॥ अग्रमेव त्वं स्थिरा भवेति वेद
मंत्रोक्तिः तं भेमी माशास्याशिवा संयोज्य क्रिया किमाशु सत्वर
मने शत्रु शपति स्म निलेयने स मंत्रवाचोवर्णमयत्वादाशु तरे वि
नाशित्वं स्वभाविकं न सीत्किंतु क्रियेति हेतुत्वे दाक्षी कारणा
माह शिलान्तरा मपि प्रेरणेन चलेत्तु मुनः सा भेमी प्रज्ञेन
पि स्थितेः स्थानात्पतिव्रता धर्मात्त्राचालि प्रियां मुकं प्रेयि निवद्ध
वाससेतदाशु रोधा विदधे द्भिर्भजो जगी च विस्त्रि च पटं प्रया
स्यतो नलादवि स्यासमि वै च विस्त्रि च ३७ ॥ तदा विवाहका
ले सा भेमी प्रियस्य वसु प्रेयौ निवद्धं वा सो वसं यस्या स्नाहं शी ऊर्व
मुरोहितो नलादवि स्यासम प्रतीतिमिव जगाद ३८ ॥ भुवाव
लोकाय त इमं त्वं भुवानि देश पत्याभिदधे विदधे भजा किम
स्य न स्यादति मादिसादिकास्तथापि तयो महिमा गमो घ
तः ३९ ॥ पत्या नलेन भुवसो ज्ञान पादे रवलोकाय तस्मिं भुवे
उन्मत्तया भुवानि देश भू संज्ञया ज्ञाप्य भेमी प्रभिदधे प्रोक्ता
प्रस्य भुवस्याणि मासू दसत्त्वमदिसादिको ह्ये चरः किं प्रप्ते
न स्यात् अथ वा किं न स्यात् स्यादेवेत्यर्थः तथापि प्राणत्वे स
त्यपि प्रस्य भुवस्या गमो दितः शास्त्रोक्तः महिमा महत्परिमाण
त्वं माहात्म्यं च तया सत्यपत्त यद्यपि सर्वो परिवर्तनेना एगत्वा
त्तत्कालहृष्टिगोक्षे न भवति तथाप्यस्य दर्शने प्रकृति शुभा
हा फलोक्ते रवशं पीक्षाय पदेत्यर्थः ४० ॥ धवेन सादोर्षी
वधूरुं धंती सती निमां पशुभ्यातामिवाणां तां हतस्य सर्वं हृदि
भूयतेः कृते तृणी कृतस्वर्ग पमेज्जो डिगु ४१ ॥ धवेन पत्या
नलेन सा वधू भेमी प्ररुंधंती पंथुंती प्रयत्नादोर्षी एवं हृदि कृ
तस्य भवः यते कृते सदस्य भित्तियावत् क्रियापतादेशां चित्तो

क्रियेव मन्त्रोपीयमतिशयतापतिवनेतित्रययेवाएउतां कृश
 तांगतामिमामतीमरुंथतीपश्य ३५॥ प्रसूनतातत्करपलव
 स्थितैरुंरुच्छविव्योमविसारिभिःपयि मुखेमराणामनलेर
 दावलेरभाजिलाजैरनयोक्तितैर्घतिः ४०॥ अनयाभेम्पाउक्ति
 तैःश्रादिकर्मणिक्तः वन्नोत्पत्तं होतंप्रकोतेलीजैस्तस्याभेम्पाः
 करपलवेस्थितैःवर्तमानैःपुष्पत्वमसेविपुष्पवहीप्येतेस्मत्प
 र्यः पायिकरात्पतनसमयेवोस्त्रिविसरद्भिः उरुनोनक्षत्राणां
 छविरसेविप्रपराणांमुखभूतेवद्रोरदावलेर्दंतपैर्तेर्घतिरसे
 वि ४०॥ तथाप्रतीष्टाकृतिधूमपद्मतिर्गताकपोलेभगनाभिप
 त्रतां ययौहशोरंजनतांश्रुतांश्रुतातमाललीलामलिकेल
 कायिता ४१॥ तथाभेम्पाप्रतीष्टाप्रश्रुताश्राफुतेधूपपद्मतिः
 कपोलयोःकस्तूरीपत्ररचनात्वेगतानेत्रयोरंजनतांययौ श्र
 तौकोणतमालपलवस्यलीलांश्रुताश्रुतिकेललाटेवर्णाकुंत
 लवदाश्रुतवत् ४२॥ अपद्रुतःस्वेदभरःकरतयोस्त्रिपाजघा
 दानजलेर्मिलत्सुतः दृशोरपिप्रवृत्तमसुसावकंचनैःसमा
 धीयतधूमलंचनैः ४३॥ सात्त्विकभावाश्चकमध्यसंभोगविष
 येवैवापिप्रलययोर्वक्तुमनर्हत्वादन्तसात्त्विकभावषट्कमे
 न्महानवसंगमलचित्तयोस्तयोभेमीनलयोकरेसात्त्विकःस्वेद
 भोगतिशयःसुखवारंवारंजलेर्मिलन्निद्रुतश्रीसीत् नायकरे
 सात्त्विकःस्वेदभरःकिंतुदानजलमिदमित्यपद्रवःकृतःएवं
 दृशोरपिप्रवृत्तंसात्त्विकंनयनजलेचनैर्निरंतरेर्धमानालंचनैः
 स्वीकरोःसमाधीयत ताभ्यामिति विशेषःनेदंसात्त्विकमस्तु
 किंतुधूमलंचनजसितिसमाधानंकृतमभूदित्यर्थः ४४॥ बहू
 निभीमस्यबहूनिदृष्टिणांप्रयच्छतःसत्त्वमवेत्यतत्ताणं जने
 पुरोमोचपितृप्राप्तितायकस्तयोर्कंदककुडमलत्रियः ४
 तयोर्वध्वरयोःकंदककुडमलानोरोमोकराणांश्रियःसंपन्नयः
 भीमस्यबहूनिदृष्टिणांप्रयच्छतः सत्त्वमस्तुसहातिशयं
 दृष्ट्यातत्ताणमडुताजोमोचामित्रेषुप्राप्तेषुजनेषुमिश्रतायकः

नै.
घ.घो.
दी.
२११

यद्यान्यजनानां दानाद्भुतदर्शनाद्भोमेऽङ्गमोजातस्तथात्रयो
 रपीत्यपलपितमभूत् ५३ ॥ श्रवततास्तं भविजित्वरीतयाः
 अतिक्रियारंभपरस्परगत्या नकंपसंपत्तिमल्लेपदप्रतःस्थ
 तोपिवद्विसमिधासमेधितः ५४ ॥ तयोर्वधवरयोः श्रुत्पुक्ता
 नां क्रियाणां कर्माणां प्रारंभपरस्परगयां तस्य शास्त्रं भविजित्वरीत
 स्तं भविजित्वरीश्रवततस्तं भजेत्तु न शशाक त्वरादिचेष्टां का
 रयत्येव न त्वप्रतिहंति तथापि त्वरास्वकर्माणां शास्त्रां प्राप्तीत् स
 मिधासमेधितो दीपितो वद्विरग्रतः स्थितोपि कस्य स्वसात्त्विकभा
 वस्य संपदं नालुम्यत् यद्यासात्त्विकास्वेदादयो दानजलादिभिर्
 पद्भुतः ततथा कथमपि सात्त्विकौ स्तं भवकस्याविति भावः ५५ ॥
 दमस्त्वस्वः पाणिममुष्यश्रुतः पुरोधसा संविदधेत रां विधेः मह
 र्षिणो वांगिरसेन सांता पुलोमजामुहहतः शतक्रतोः ५५ ॥ यथा
 गिरसेन महर्षिणा बृहस्पतिना शदीमुहहतः शक्रस्य विधेः श्रौत
 स्य कर्मणः संगता संपूर्णा त्वं संविदधेत रां प्रतिशयेन सस्य चक्रै
 तयेवामुष्यनलस्य भेस्याः पाणिं श्रुतः श्रांगिरसेन पुरोहितेन
 शौतमेन विधेः संगता संविदधेत रां ५५ ॥ सकौतका गारमगा
 त्पुरंधिभिः सहस्रं धीकृतमीक्षितं ततः प्रगात्सहस्राक्षतनुव
 मित्रतामपि हितं यत्तवलजिस्नुना मुना ५६ ॥ ततो नंतरं सव
 लः स्त्रीभिरीक्षितं वधवरयोः वेषां द्रुसहस्राणि रंधाणि च्छिद्रा
 णि यस्य तत् प्रसहस्रं रंधं सहस्रं रंधं कृतं श्रुतं द्वावेष्टिः ईदृशं
 कौतकाकागारं मंगलगृहं पत्न्या निर्मितं शयनगृहं मंगमत् खल
 निष्चये जिस्नुना जयनशीले नैव शक्रेण मुना नलेनापि हितं य
 त्कौतकागारं सहस्रं तं सहस्रं च्छिद्रं तद्वर्मेतस्य मित्रतो साहस्य
 मगात् ५६ ॥ तथा शयनानि रणोश्चिद्राणि सुसम्यगालोकि पर
 स्परक्रिया विमुक्तं भोगमशायि सस्य हं वरेण वधा यथाविधि
 अहम् ५७ ॥ वरेण वधा च विवाहकाले मे सस्य भोजनक्रियमाणो
 पि क्रियाप्रशया बुभुक्षान निरणोश्चिद्राणि यत्तं न भुक्ते आचारानु
 रोधात्किंचिन्मात्रमेव भुक्तमित्यर्थः तथा क्रियान्योन्यक्रियायां रिग्र

हणादिहपासम्यकनालोकि एवं यथा विमं वत्सरं ब्रह्मचर्यं चरतो ।
 द्वादशरात्रं वा द्विसप्तकां वेति शास्त्रवचनमनतिक्रम्य अहं सस्पृहं यः ।
 यास्यां त्रयां विमुक्तं संभोगमशायि स्पृहायां सत्यामपि शास्त्रवच ।
 नातरोधादेव संभोगत्यागः ४७ ॥ कृदाक्षणा जन्मजनैर्निजप्रजः
 क्वचित्परीहासमचीकरत्तरो धरासरोभिर्वरयात्रयागतानभोज
 यज्ञोज्ज्वलां ऊरुः क्वचित् ४८ ॥ भोजस्य विदर्भभूपते ऊलां ऊरुः
 सुत्रोदमः जन्मजनैर्वरस्य बंधजनैः सह कदाक्षणा त्वाभिप्रायः ।
 सूचकचेष्टाकरणानि जप्रजाः क्वापि परीहासिनर्मलीलामचीक
 रत्तु रामतिशयेन ऊर्वतीः प्रायं क्त जन्मस्त्रिग्यार्वरस्य ये इत्यमरः
 तथैव धरायां भूमावसरोभिः भूमितताभिर्दिव्यो गं नाभिः स्वदासीभि
 र्वरयात्रयागतो लोका क्वचिद्भोजयामास ४९ ॥ सकंचिद्देवैरचयं ।
 तत्ते मनोपहारमत्रो गुरुचेर्ययोचितं पिपासतः काश्चन सर्वतो मु
 खितवार्पयंतामपि काममोदनम् ५० ॥ सदसः कंचित्तन्यजनः
 सूचेग्रंगभोः अत्र काश्चन दास्य उवते मनस्परसद्व्यस्योपहारमा
 नयनं रुचेर्ययोचितं यथाभिलषितं रचयंत्यत्र काक्तः पिपास
 तः पातुमिच्छत उवकाश्चन सर्वतो मुखे जलमप्यर्पयंताम् त
 थाच कदाक्षणात्परीहासः अत्र काश्चन ग्रंगानोरुचेर्कांते हेतोश्च
 योचितं ततेव मनसः उपहारमपहरणरचयंत्यपिपासतो लाल
 सावतस्तव काश्चन काममोदयंतीति काममोदनमनयोद्दीप
 नं मुखं सर्वतः तमिल्लसर्वविभक्तिकः सर्वस्मिन्काले र्पयंताम् ५१
 मुखेन तत्रोपशान्तमसाविति प्रयाच्या सृष्टानुमतिं विलाहसत्
 वरंगभागः स्वमुखं मनोमुना सहि स्फुटं येन किलोपवेश्यते ५२
 प्रसौते तव मुखेन संमुखमत्रोपविशति तिर्यग्प्रतिप्रसन्नं प्रयाच्या
 भयं सृष्टानुमतिं मुखेनोपविशामीति कृतो गीकारं जन्मो यला
 दासी ग्रहस्त जहसमेवाह अमुना मुखेनोपविशामीति सृष्टा
 नुमतिना स्वमुखं ददनेन विभक्ताः गुह्यभागो मतः अंगीकृतः हि
 यस्मात्स गुह्यभागः स्फुटं मेव भवति येन कृत्वा उपवेश्यते उपवे
 शनं क्रियते वरंगं मूर्धं गुह्ययोः मुखं शहस्रलादप्यपरिहासः ५३

नै.
ष.षो.
टी.
११३

यवामिमेमेसितमेइतीरिणोभलेतयोत्कानिजगुच्छमेकिक्का
नभास्यदस्तुच्छगलोवदन्नितिन्यथतजन्मस्यततःपराकृष्टत ५१
इमेयवाभवत्यौमत्सेवंधिन्योसितमेप्रतिशयितेस्त्रियावितिवदतो
जन्मस्यगलेद्वयोर्मध्यादेकाग्रदण्डदन् तच्छगलःस्यन्यकंदो
नभासिनशोभसेइतितयोत्का निजगुच्छस्वहारभेदंन्यथतस्या
प्रयामास पराद्वितीयाततःकंटाहुच्छमाचकर्ष उपहासस्तक
वामिमेमेसितमेइतीरिणोजन्मस्यैकिक्कातु पुनःप्रदण्डतमेइ
तिवदन् क्छगलःच्छागःसत्रभासिच्छागस्यगलेगुच्छोभवति
तंविनानराजसेइतितयोत्कागलेगुच्छंन्यथतपराद्वितीयाततो
गुच्छादाचकर्षगुच्छेगृहीत्वाकर्षतिस्म ५१ ॥ नलायवालव्य
जनंविधुत्वतीदमस्यदास्यानिभृतंपदेर्पितात् ग्रहासिलोकेः
सरदात्यटोक्तिनीभयेननेचायतिलंचिरंरहसः ५२ ॥ नलायवा
लव्यजनंफनानानलवामग्रग्राहिणीदमस्यदास्यानिभृतंयथा
लक्षितंनभवति तथापदेचरणेर्पितात्तथाजंचायोश्चा
यत्पासंचारेणकृत्वालेचिउत्सतिशीलेहोवेगोयस्येहशात्सरदा
कृकलासादयेनपटोक्तिनीपटंन्यक्तवतीलोकेरहासि चामा
रंधनतीहिपकंपदेपश्चात्सेस्याप्यद्वितीयमग्रेसंसार्यचामरंध
नोतिइतिस्रभावोक्तिः तथाकृतेसतिउत्पत्तिस्मोःसरदाद्वीत्याव
स्तुत्यागः ५२ ॥ पुरस्थलांशुलमदातवलावृमीमुपाविशतत्रं
ज्वरंरिद्विजः पुनंस्यमुत्थाप्यनिजामतेर्वदादहसपश्चात्कृतपुच्छ
तत्पदा ५३ ॥ कलादासीपुरस्थंसेमुखस्थंलोशुलंपुच्छंयत्रतथा
वृसीमासनपट्टिकोटदौ जरजर्विशेषानाभक्तःवरद्विजःतत्रैवं
विधेपवासनेउपविवेश निजायाग्रमतेरज्ञानस्यवदाग्रज्ञाना
नयेवेस्यापितेतिवदंतीपुनस्तद्विजमासनापुत्थाप्य पश्चात्क
पुच्छाचासौसाहसीतस्याःप्रदाजहासच श्रांतेलागुमपुरस्थाप
नस्यशिशुंदर्शनव्यंजनादेकउपवासः पुनःपुच्छस्यपश्चात्क
रणेनप्रथमव्यंग्याबोधात्पुनरेवंमितिद्वितीयउपहासः ५४
स्वयंकथाभिचरपक्षस्तुवःशिरगृहतायाःपट्टकममंतस ५

परेणपञ्चानिभूतंन्यथापयदृदशेचादशतलेहसनवलः ५५॥
त्वलोविटःस्वयेत्वात्मनाकयाभिःस्थिरीकृतायाःवरपक्षस्व
भुवःयादद्वयमप्येनिभूतंलक्षितंयथानभवति तयादर्पणत
लेपञ्चात्पृष्ठभागेन्यथापयत्स्यापयामासचपुनर्हंसन्ददर्श
प्रत्रपदद्वयमप्यस्थितेदर्पणेप्रतिविंवितस्वरंगस्यदर्शनंयं
ग्यमुपहासाय ५६ ॥ अथोपचारेडुर्वाकूलोचनाविलासनि
वीसितधैर्यसंपदः स्मरस्यशिल्पंवरवर्गविक्रियाविलोकके
लोकमहासयन्मरुः ५७ ॥ अथानंतरमुपचारेनन्यलोकपुन
नेउडुराणांवापुतानांवारुलोचनानांस्त्रीणांविलासैर्विवासि
तापहताधैर्यसंपद्यासुता स्मरस्यशिल्पसाक्षात्कामकृताप
वकलावरवर्गस्यविक्रियाःपृगारानुभावाःइष्टारंलोकंमरु
वीरंवारमहासयन् ५८ ॥ तिरोवलद्वकसरोजनालयास्मिते
स्मितंयत्तवल्लुगुनिबालया तदातदीयेहृदयेनिबालयतद्वधीय
तासंमुखलक्ष्यवेधिता ५९ ॥ सुनितरुणहंसतिसितितिर्यग्व
लितश्रीवयाबालयायदीषड्भस्मितेवल्लुतदातदीयेकवसेवं
धिनिहृदयेतस्मितेनिबालयशाल्यवडोपयित्वा बालयाग्र
संमुखेवलितमुखेयथास्यान्नयालक्ष्यवेधिताशरव्यहेतभ्री
वःव्यधीयतवक्त्रे यथाशहवेधित्वेवीरस्योत्कर्षायतयेवा
संमुखेवल्लक्ष्यवेधित्वमपीत्येतदेवोत्प्रेक्षितमत्र ५९ ॥ कृत
यदन्यत्करुणोचिततपजादिहृदयचक्षुर्यद्वारिवालया हृद
स्तदीयस्यतदेवकासुकेजगादवार्तामखिलांखलेवल्लु ५३
करुणायोचितप्रसूतंन्यजंत्याग्रन्यदप्रसूतंमेवयत्कृतंन
याइष्टुमिच्छसिच्छदपिचक्षुवदेवारिविवलितंनदेवभूर्तका
मुकेतदीयस्यबालायामभंसोविल्लोवार्तामन्त्ररागावित्यावे
जगादवल्लुवार्ताव वल्लुत्प्रेक्षायातथाचानुरागवेष्टितानि
दृष्टादर्शयतिश्रीहंसंमुखेनैवपश्यति प्रच्छन्नेवाभ्रमंतंवा
निक्रांतंपश्यतिप्रियं वरुणांष्टुमानापिमंदंमंदमपोमुखी
समाहृदस्वरकिंचित्प्रियंश्रायेणभाषते श्राणोत्प्रेक्षावदमाक्षीप्रि

ने.
घ.घो.
ही
२६३

यावालानुसारिणी १० ॥ जलंददत्ताकलिताननेमुवावेव्यवसि
तासाहसिकेनचुंभितं पदेपतदारिणिमंदपाणिनाप्रत्येदि।
तोनेसावावेचिनत्तमः १७ ॥ पाददालनायजलंददत्ताग्रत।
एवकलिताननेनंसीभूतायाचुंभितंव्यवस्यवाउद्योगंऊर्वता
केनचित्साहसिकेनपतदारिणिस्मिन्नीहशेचरणोमंदःप्रज्ञाल
नव्यापारालसः पाणिनयस्येहशेनसताग्रन्येषामीक्षस्यवचना
यक्षणाःकालाप्रतीक्षितः १८ ॥ कवानमालोक्यविदग्धलीलि
यास्वपाणिपायोरुहनालनिर्मितः स्रयोपिसाव्यापरिधिः
कलानिधौददावहोतं प्रतिगाढबंधतो १९ ॥ कवानंप्रेक्षसा
नरागयाचतुरस्वभावयाकयाचित्कलनाचतुष्पट्टिसंख्याना
निधिभूतायासाव्यास्त्रेवः ग्रहोश्राच्येतंप्रतिगाढबंधतोनि
विडानुरागात्तमेवहृदबंधतोदधेः साव्याकृतस्यपरिवेष्टनस्य
एनिहृदबंधनचमाश्चर्याय ५९ ॥ नतध्रुवःस्वच्छनादातविभ
नच्छलेनकोपिस्फटकंपकंटकः पयोददत्ताश्चरणोभृशोत्त
तःस्मरस्यबाणोःशरणोन्यवित्तत २० ॥ कोपिकवास्मरस्य।
बाणैर्भृशोत्ततःअतएवस्फटौकंपःसात्त्विकोवेपथुःकंटक।
सोमोचस्रयस्येहशःपयोजलंददत्ताःनतध्रुवःस्वच्छेषुनखे
सुप्रतिविंबव्याजेनचरणोशरणोन्यवित्ततप्रविष्टःनेर्विशद।
त्यात्मनेपदं अत्ररोमाचानांशरत्वेनोत्प्रेक्षाकंपस्यचशरकाले
न २१ ॥ मुवावेदंसायिविभुज्यस्वध्रुवःक्रियायदालंभनतामि
मास्मितं शवादियद्वाहृडगङ्गदकवातदेवजग्राहतदासिलं
प्रकं २२ ॥ स्वध्रुवःमुवावेविभुज्यपरावृत्तायदसायिकिंविड
सितंयच्चक्रियमाश्रित्यनतमुवावेययाभवतिगङ्गदंचयया
भवतितयैवावादिप्रोक्तं नदेवतसंश्रामौलाभेलमकंप्रति
भवंजग्राह २३ ॥ विलोक्यपूनाध्यजनंविधनेसीमवांससत्वेन
भृशंप्रसिस्विदे उदस्तकंटेनभृशोमिमीदिर्माविजित्यलजो
ददृशेत्तदाननं २४ ॥ व्यजनंधनमीश्वर्यवीह्याव्यासेसत्त्व
मभिलषितंक्रतोमनोविकारोपिनेहशेनएनाभृशंप्रसिस्विदे

स्वेदवताभूतं स्रवामिथ्येव भृशं स्रवमानं सतापमभिनवता उल्लि
 सके धरेणालजोत्पन्ना स्रवतस्पादहंशे ६२ ॥ सतत्कुचस्पष्ट
 कचेष्टदोर्लताचलद्वलाभव्यजलानिलाकुलः श्रवापनाना
 नलनालस्रवला निब्रदनीशोद्भवविभ्रमं कवा ६३ ॥ सद्य
 वातस्याः व्यजनं विधत्तस्याः कुचयोस्मृष्टये श्रालिंगनविशेषे
 चेष्टाय योस्तादृशं चते दोर्लते तयोर्लतयोश्चलद्वलोपमं चते
 व्यजनं तस्यानिलेनाकुल इवाकुलः कामविवशः नाना उभौ
 चतौ नलनालो नलदं डौ तयोर्विषये याश्चैवलातयानि ब्र
 द्दस्यपक्षिणो विभ्रमं साम्यमापनानानेको भयार्थयोरित्यम
 रः श्रवदोर्लतयोः नलानलाभ्यो चत्सो व्यजनस्य श्रव
 लया साम्यम् ६३ ॥ श्रवच्छटाकापिकटाक्षणास्यसातयेव
 भेगीवचनस्य काचन यथा कवाभ्यामनुनायने मियः हाशो
 पिहृतस्य नशेषितः क्रमः ६४ ॥ साकापिकटाक्षणास्यक
 टाक्षणासंज्ञाकरणस्यावच्छटारीति रासीत् तयेव वचनस्य
 साकाचनभेगीयक्रोक्त्यादिना विच्छिन्नासीत् यथावच्छ
 टयावचनभेगावकाक्यायवत्पाद्युनाचमियो न्योन्यमनुभा
 यनेयाज्ञा योत्तलोपिहृतस्य श्रमोनशेषितः सर्वहृत्य स्वय
 मेव कृतमित्यर्थः ६४ ॥ यथोनकेपि क्षणमास्यमेलितं जल
 स्य गंघ्रसुदीतसंपदः चुचुवतत्र प्रतिबिंबितं मुकुमुवं स्फ
 रत्पासारकामुक्कभुवः ६५ ॥ कश्चिदुत्पन्नगः श्रवे संयोजि
 तं सपिजल गंघ्रं क्षणो नप्यौ श्रयादं जलावेव दधेतत्र हेतु
 माह सुरः स्फुरत्पागंघ्रजलद्रानया येवर्तमानयाः स्फुर
 कामुक्कभुवः स्वेदयीः तत्र गंघ्रजले प्रतिबिंबितं मुकुमुवं भ
 हरिन्मणोभोजनभाजनेपिते गताः प्रकोपं किल वारयात्रि
 काः भृशं नशाभैः प्रवितीर्णमस्ति धक्त्विघदमेवं हरितेति बो
 धिताः ६६ ॥ वारयात्रियमगता वारयात्रिकाः जन्त्याः भरक
 तमये भोजनपात्रे दत्ते सानि किल निश्चयेन प्रकोपं गताः शा
 कशोकयाकुडः सताः इदं वै कस्य भंशा कस्य निन्दनमस्ति

६५

नै.
प. बो.
टी.
२६४

६६

किंत्तु हरितालयातिव्याघ्रं मरुतमणीमयं पात्रमेवशा १
 कक्षाणिमिवभातीतिपरिवेशनीभिर्बोधिताः सहासमितिशेषः
 भुवंविनीतःस्मितपुर्ववाग्पुवाकिमप्यष्टत्रविलोकयन्मुवं
 स्थितोऽरःसात्त्विकजंदिमेवधंतदंष्ट्रिकग्मावनिमध्यवज्र
 हक ६७॥ भुवंसंभविनायोविनीतःसत्रपइवमुवंनविलोक
 यन्सस्मितंवदन स्फाटिकेज्जहिमेभिन्नोतस्याःपादद्वयमध्ये
 वदहृष्टिप्रतिबिम्बितकामहृष्टपशुपतिपर्यः कवांशुरस्थि
 तोवधंकिमप्यष्टत्रत्रस्थिरीकराण्यर्थकिंचिदप्रस्तुतंप्र
 त्तविनीतोपिहिमुत्वमपश्यन्स्मितपूर्वाभिभाषीपृच्छति १
 प्रमीवमद्याप्यमावर्णितपिलेविक्रमन्योन्यममुक्तमार्द
 वं रसोत्तरंगोरमपीवरंरसादभ्रजता मोदनंजनाः ६८
 प्रमीनान्यजनाःवममुक्तस्त्रवाप्योधूमिकाडुषायस्येदृशो
 वमवर्दिता कणिकाहीनाग्रीवलासर्वभागाः प्रघातंइला
 यस्मिन्नीदृशोप्रन्योन्यविक्रमंपरस्परममुक्तंप्रमुक्तमार्दवमति
 कोमलंरसनसाधत्वादिनोत्तरं अष्टगौरंघोरंरंशपीवरंरुद्रं
 प्रमोदनंस्वर्गभोगेदनंरसाभिलाषादभ्रजतयस्त्रविडितावि
 लसकयंवमहाघः स्रवदस्रुयश्चान्योन्यविक्रमःविमो
 लंशोमसकयंममुक्तवन्मार्दवोपेतः यच्चरसोत्तरःसकयं
 रसादपीवरःप्रमोदनमोदनमितिचविरोधाभासः ६९॥ वयो
 वंशस्योक्विकस्वरस्तनीतिरुःशिरःचुम्बितसंदरोदृशा स्वयं
 किलसक्तपुरस्यमंवरंशुक्तनीहीनतरापरदये ६९॥ वयसो
 शोशवयोवनयोःवशेनस्तोकमीषद्विकस्वरोप्राडर्भवतौस्तनौ
 यस्यास्तोवालोसंदरेतरुणोतिर्यकः शिरोययास्यात्रयाहरो
 वस्तंभतिसातिप्रपराष्टकस्तनीप्रोक्षणीतारसर्वोवालोवा
 छति नतुप्रोक्षामितिस्वास्मिन्नरागवशादितिप्रयोनकीत
 वेकिलोत्प्रेक्षायांशियिलीभूतंहृदयस्थितंस्वस्वयंधारयति
 स्म ६९॥ यदादिहेतुसुरभिःसमुद्भवेभवेन्नदाजंरुरभिभु
 वंततः वधुभिरीभःस्वतितीर्थपायसतदाद्यउत्प्लातदसंशतं

कृतं ७० ॥ सुरभिः कामधेनुरेव सुरभिः सुरगंधिभिः समुद्रवे
 यस्याज्यस्यादिकारो भुवं संभावनाद्येतदा ज्येततः सुरभिः समु
 द्रतत्वात् सुरभिः सुरगंधिर्भवेत् वधूभिरेभ्योजनेभ्यः पायसं स्त्री
 रसाधितमनं प्रकर्षणादत्रातस्याज्यस्य प्रवाहकत्वात् नोत्तरे से
 कतं मसुरव्यं सकादित्वात् सिकतामयेतदेकं च तत्कल्पानो
 पायसं सैकतवदोषकं बभूवेत्यर्थः ७० ॥ यदप्यपीतावसुधाभ
 वैः स्वधातदप्यदः स्वादुतनो नृमीयते अयि कृतं चरुं पदगुणं
 धिने स्पृहो यदस्मै ददते सुधाधमः ७१ ॥ भूलोकेर्मनुष्यैरुत्तं
 यद्यपि न पीतं तथाप्यदप्यतदुत्तं ततः स्वधायाः सकाशात्त्वां
 अनुमीयते तदनुमानमेवाह स्वधाधमः प्रसृतभोजनो देवा
 यसाग्निदग्धपरिमलाद्याप्यधेयताययत्स्पृहयंति ७१ ॥ अ
 बोधिनी क्रीनिष्टं मदिंगितं प्रतीत्यवानाहतवन्मसाविति ल
 नातिघ्नः सधियं कियद्भूतनिवृत्त्यवालापरदर्शनेषुना ७२
 प्रसोवालाक्रियानिभूतं निर्भरं यथा स्यात्तथा क्रीभरवशा ममे
 गितमाकारचेष्टाना बोधिकाक्तः न चातं किमथवा प्रतीत्य
 बुद्धे वा सौतनुनाहतवती किमिति धियं चिंतोवाला कियंते
 चिन्तार्गेरातानि वृत्त्यप्रत्यागत्य सादरीक्षणेनैवेषुना शरण
 लुनातिस्मप्रतिनिवृत्त्य सादरीक्षणेन संदेहमपावकारेत्
 यः प्रबोधीति कर्तरिणिच् ७२ ॥ नराजिकाराद्धमभोजितव
 केभ्यो वेनुसीत्कारकतादपहृषि धनोत्तमोगैः कदुभावपादवा
 दकांरकांरयितसुधतालुभिः ७३ ॥ कदुत्वस्य तीक्ष्णत्वात् सपा
 दवाडुत्कर्षात्कम्पितशिरस्कैरयवानवसरनेव केहयितं सुध
 तालुयेस्तादृशैः केन जनैः सीत्कारकतामुवेन कृत्वा राजि
 कारां राजिकाकृतं सिद्धिं विशेषेण दधाने दधिप्रभोजिभुक्तेरा
 इमिति भावेन ७३ यत्तु नरहरिः दधिदधद्राजिकाभिः सिद्धे
 शाकादीति व्याख्याततदयिमश्रुकेना संगतं शाकादेशसि
 तत्वात् प्रथमं राजिकागुणमिति लोकप्रसिद्धा रायेनमिति प्रा
 सरो इति वादपि मिश्रितैरलायावैः कृतमिति व्याप्यं ७३

ने.
ब.घो
टी.
रूप

विद्योगिताहायकदृभवस्त्रिषस्तुषारभानोरिववाणमाहृतं
सितंमृदुप्रागयदाहृदायिततवलःस्वहृत्सर्वमिवाहृतस्ततः ३४
तदाजिकारादंदाधिसितंशुक्लंततःप्राक्प्रथमंमृदुअथपश्चा
दाहृदायितीक्ष्णामामीत् किमिवविरहिणादाहायकदृभव
त्योडस्महत्वातीक्ष्णोभवंत्यस्त्रिषोयस्येहशस्यचंद्रस्याहृतंख
डमिवतथासर्वंस्वहृत्प्रियःततःपश्चादहितोप्रियःडजनस्व ३५
नवोयवानौनिजभावगोपिनागक्षमिषुप्राग्विहितधर्मक्रमं
दृशोविदत्तस्मयहृच्छयाकिलत्रिभागमन्योन्यमुखेपुनःपुनः ३६
नवोप्रथमानुरागिनोयवानौयवतिश्चयवाचश्रद्धमिषुअ
स्थानेषुपरस्मृचनशंकास्यानेषुनिजंभावेनिजमनुरागोदयवे
हितंनिद्रवानौप्राक्पूर्वंविहितंभ्रमीणांक्रमोयस्येहशंयत्रत
त्रभ्रमनशीलमितिलोकेषुजापितेदृशोस्त्रिभागपरस्परमुखेपु
नःपुनःयदृच्छयेवस्वभावेनैवविदधत्तः नत्वनुरागोतिभावो
परमनंभावःसत्तास्वभावाभिप्रायवेष्टात्मजन्मसु ३५ ॥
व्यधस्तमोतेमृगमोससाधितंरसादशित्वामृदुतेमनंमनः
क्षिशाकरोत्संगजंरंगैरदःपलैःसपीसृषजंलैःकिमश्रयि ३ ६
मृगाणांमोससाधितंमृदुकोमलंतेमनंव्यजनंरसादभिला
षाद्वेत्तामनोव्यथस्तमाप्रतिशयेनवितर्कयामासुरित्यर्थः
अदपतत्रेमनंचंद्रस्याकहरिणजातेरतएवसासृतजलैःपलैः
मोसैःकिमश्रयिअपाचिकिं आपाकेणजंतात्पुकिचिणि।
वृटादित्वाड्वेत्तपम् ३५ ॥ परस्परकृतजहतकृत्ययोरनं
गमारथयितंक्षणांप्रति निमेषोनेवकियश्चिरायकषाजने
पुष्टनोरुदपादिनिर्णयः ३३ ॥ परस्परस्याकृतादनुरागचे
ष्टाविशेषात्तजातहतक्षेत्र्ययोस्तयोर्मनोःकियश्चिरायकषा
निजकालादीपिकंकिचिप्रिष्टतानिमिषेणोद जनेषुपश्य
त्सयथाजनैर्नजाततथासाकाममारथयितंक्षणांनिर्व्यापारं
स्थितिपर्यायंसमयंप्रतिनिर्णयिउदपादिउत्पादितःपदेनि
जंतात्कर्मणिचिणक्षणांधीमेभवेतिभोपितमित्यर्थः ३३ ॥

प्रदर्शनावेति रता यष्टि क्रमोऽस्य शीतान्नकरापाणाद्विदे ।
 क्रियाविदग्धा किल तन्निषेधिनी न्यधत्तसंभ्या मधरेधेरंगुलिं ७८
 रतयेदिनवागवितीति क्रमोऽस्य शीतलेचानेकरस्यापनादेववे
 द्याविशेषाद्भूतेऽस्यति. चोत्रास्त्री क्रियाकृत्वा तस्योऽस्मात्तकरा
 पाणास्य किलालीके निषेधिनी वसंभ्या रस्येधेरंगुलिन्यधत्त अध
 रंगुलिदानं हि निषेधाभिन्नयवेदग्धेन तसंकेतस्य कालस्य सं
 ध्याया व्यजनं ७८ ॥ क्रमेण हस्तस्य शीतोऽस्मात्तः प्रदेसितं च शीतं
 चतुरेण वीक्षिता दधौ विदग्धा रूपा ते धेरंगुलिं मनोचितीचित
 नविस्मिता किल ७९ ॥ अथ मंशीतान्नस्पर्शः तदनृत्ता मस्य
 शीदत्तुचितं प्रव्रतद्विपर्ययादनौचितीशेषेऽस्य हृत्तरम् ८० ॥
 क्रियन्नाजन्नोदनमानमानयन् क्रियत्करस्य प्रसृगतागतेन
 यो ग्रहमिमेषामि किमेव सीतिसाव्यधत्तनञ्च किल लज्जया
 ननम् ८० ॥ क्रियत्किंचिदोदन्नं त्यजन्वहिकुर्वन् क्रियत्किंचिदोद
 नमानयेन्वी कुर्वदस्य करस्य गतागतेन प्रसाराणां कुचनाभ्यां ।
 कवा किमहमेवामि किंवा त्वमेव सीतियोऽस्त्रियं प्रसृसा
 स्त्रीलज्जया किल त्रययेवाननेन नञ्च न्यधत्तनुत्तमनेन गृह्महमे
 वेव्यामीति सूचितं ८० ॥ यथा मिषे जगद्वनामिषध्रमं निगमि
 षेचामिषमोहसूहिरे तथा विदग्धे परिकर्मनिर्मिते विचित्रमेते
 परिहस्य भोजिताः ८१ ॥ एते जन्वाग्रामिषे यथानामिषध्रमं ज
 म्भः यथावानामिषे शाकाद्यवामिषध्रमसूहिरे बहते स्मे तथा ते
 नञ्च कोरेण विदग्धेः विद्यातिशयिभिः सूदैः परिकर्माणो वेशवाग
 द्यपस्काराणां कृतमत एव विचित्रं त्रपात्यत्वादिनाश्चर्यमनुमेते ।
 जन्मजनाः परिहास्य परिहासपूर्वभोजिताः ८१ ॥ अनेकसंयो
 जनया तथा कृते निःकृष्य निषिष्य च तद्गदर्जनात् प्रमीकृता
 कालिकवस्तुविस्मयं जनावद्भुव्यं जन्ममभवाद्भुवन् ८१ ॥ अने
 केषां नानाविधानां इव्याणां संयोजनेन तथा कृतेः प्रकालिकवस्तु
 प्रकाराणां कारणात् तद्वदुन्ः नैकस्यावृत्तयित्वा निषिष्य चर्त्ता कृत्यव
 त्तरद्गर्जनात् तादृशां तेषां कारुणादानां मुत्यादनात् कृतः प्रका

ने.
घ. घा.
दा.
२२५

लिकेवस्तुनिविस्मयोयेनेहशेवकुव्यंजनममीजनाप्रभुंजत ए
नखेनकृत्वाथस्त्रिभांनिभाघकसुडव्यंजनमोसफालिका
ददंशदेतेःप्रशाशमतत्रसंविहस्यपश्यन्परिवेशिकाधरम् ए॥
कवापरिवेशिकायाग्रनादिकंप्रापयंत्याप्रधरंपश्यन् सुडनोव्ये
जनीकृतस्यमोससफालिकसंइनिभात्केतवाह्यैवनावेनाधरम्
हंशीकृत्वाविहस्यदंतैर्दशतिस्मतत्रसंतुष्टावच ए॥पिपासुरा
स्मीतिविबोधितासखेनिरीक्ष्यवालासहितेनवारिणाः पुनःक
रेकर्तमनागलंतिकोहसात्सखीनांसहसान्यवर्तत ए॥
वारिणाःसहितेनतस्मेनव्यपगतत्स्मेनापिष्टनापिपासुहवि
तःपातुमिच्छुरस्मीतिमुवेनिरेक्ष्यबोधिताज्ञापितावालाकेत
वानभिज्ञापुनर्गलंतिकोकर्करौकरेकर्तममादातमिच्छुः स
खीनांहासादेतोःसहसान्यवर्तत कर्कर्यात्लगलंतिकेत्यमरः ए॥
कवासमादित्स्वरमत्रगंजतविलोक्यतत्रैणहशोत्रुबिंबितम् ए॥
चकारतत्रीविनिवेशितंकरंभवतश्चस्फटकंटकोत्करम् ए॥
कश्चिद्व्यापात्रस्यजुतंश्रीतमिच्छस्तत्रहतेस्त्रियःप्रतिविभं
ष्टातस्याःप्रतिविंभितायाः स्त्रियोनीचोस्यापयितंकरंचकार
वंपुनस्तत्प्रतिविंभस्फटःकंटकानोरोमाचानामुत्करःसहसा
यस्यहशवभव दूनातथाकृतेयावतावनुरागाज्ञोमावितायाञ्चो
तायास्फटमेवतत्प्रतिविंभेपिरोमोचनम् ए॥प्रहेलजास्त्रे
हकृतात्रुबिंबनोचुचुभकोपिश्चितभोजनस्यलः सुडपरिस्थ
पकरोगुलीमुवेस्ततोन्निरिक्तैःस्वमवापितैर्मोचम् ए॥को
पिकवाश्चितभोजनस्यलोभोजनेनततात्पर्यवान्प्रहेलजेस्त्रेह
पिकृतातायांप्रतिविंबिताकांचित्तोन्नस्यशादन्नुरिक्तैःप्रहेल
विनैदस्वमुवेप्रापितैःकोगुलीनामयैर्वीरवारंपरिस्थपचुचु
वप्रहेलोवेद्यकेप्रसिद्धः ए॥अथाचिद्यन्मीलसमाजपक्षिणोः
पलेर्धुस्वाडुस्त्रोपितेमने प्रशाकिलोकेःऊतयववाशितेनत
तुमाव्यातमपिसंशकृते ए॥स्यहम् ए॥कृतायनस्यारुभि
रिगितैःसुडपरासियःकिंचनजैचितधुवा लिप्तावेभोजनलील

ए॥
ए॥

योऽगुलीपुनः प्रसन्नाननयान्वकम्पितः ॥ चारुभिर्भिग
 तैः श्रुतगगबोधिकाभिः संसाभिः कृतप्रार्थनोयस्तरुणाः पु
 राप्रथमं किंचिद्वक्त्रकृतभ्रुवापरामि श्रुतदेयलोचिणानिर
 स्तश्चभोजनस्यलीलयाव्याजेनोऽगुलिमुत्वेनिक्षिपन्सर्वे
 गुलिदानेनैतेनोपप्राप्ययन्पुनः प्रसन्नमुखतयातयान्व
 कम्पिश्रुतगृहीतः ७७ ॥ प्रकारिनीहारप्रभं प्रभं जनादध
 पियञ्चागुरुसारदाहभिः निपीयभंगारकसंगितत्रैरव
 र्णिवारेप्रतिवारमीदृशम् ७८ ॥ यद्वारिप्रभं जनाद्यजनवा
 तादिनानीहारस्यतद्दिनस्य सदृशमतिशीतलमतिस्वच्छं
 चकृतं च पुनः यद्वारिरगुरुकाष्ठैर्धूपितं तद्वारिभंगारसंगि
 कानकालसंगतं तत्रैर्जल्पेर्वाचारमीदृशवत्प्रमानप्रका
 रेणावर्णितं ७९ ॥ त्वयाविधातयदकारिचमृतं त्वत्तुवयजी
 वनमंबुसारतत्तु वृथेदमारंभित्सर्वतोमुचितयोचितः
 कर्तुमिदं पितृवस्तु ८० ॥ भोविधातः अमृतत्वयाजलममृतं
 ममृतं शास्त्रवाच्यं यदकारियजीवशास्त्रवाच्यं कृतं तत्तापः
 योग्यमेवान्वितार्थत्वात् तदुनः त्वयेदेजलं सर्वतोमुचितं सर्वः
 प्रसरणलक्षणाया सर्वतोमुचितं शास्त्रवाच्यं वृथा रंभिव्यर्थमेव क
 र्त्तुमिदं जलं पितृवतीति पात्राभापेद्वृथा शब्देति शप्रत्यये अस्य
 जलस्य पानशीलः पुरुषः तथा सर्वतोमुचिततया कर्त्तुमुचितः
 एकमुचितजनः कियजलं पितृवत् सर्वतोमुचितं च तस्यात्तर्हि य
 धेष्टपितृवत् ८१ ॥ सरोजकोशाभिनयेन पाणिना स्थितो पिक
 रे मुहुरेव याचिते सावित्वमस्मै वितरत्वमित्तु भेमियो मुवादा
 ददतः किलोदतं ८२ ॥ कुरेगेदने पात्रोत्तर्वर्तमाने पिकमल
 उक्तलानुकारिणा करणाद्वारं वारं याचते गेदनव्याजात्कुचौ
 प्रार्थयते हृदये उभे स्त्रियो त्वमेव देहि उभयो न्ये विवादोदने देहः
 किल ८३ ॥ इयं किंचिद्वक्त्रकृतभ्रुवापरामि श्रुतदेयलोचिणानिर
 स्तश्चभोजनस्यलीलयाव्याजेनोऽगुलिमुत्वेनिक्षिपन्सर्वे
 गुलिदानेनैतेनोपप्राप्ययन्पुनः प्रसन्नमुखतयातयान्व
 कम्पिश्रुतगृहीतः ७७ ॥ प्रकारिनीहारप्रभं प्रभं जनादध
 पियञ्चागुरुसारदाहभिः निपीयभंगारकसंगितत्रैरव
 र्णिवारेप्रतिवारमीदृशम् ७८ ॥ यद्वारिप्रभं जनाद्यजनवा
 तादिनानीहारस्यतद्दिनस्य सदृशमतिशीतलमतिस्वच्छं
 चकृतं च पुनः यद्वारिरगुरुकाष्ठैर्धूपितं तद्वारिभंगारसंगि
 कानकालसंगतं तत्रैर्जल्पेर्वाचारमीदृशवत्प्रमानप्रका
 रेणावर्णितं ७९ ॥ त्वयाविधातयदकारिचमृतं त्वत्तुवयजी
 वनमंबुसारतत्तु वृथेदमारंभित्सर्वतोमुचितयोचितः
 कर्त्तुमिदं पितृवस्तु ८० ॥ भोविधातः अमृतत्वयाजलममृतं
 ममृतं शास्त्रवाच्यं यदकारियजीवशास्त्रवाच्यं कृतं तत्तापः
 योग्यमेवान्वितार्थत्वात् तदुनः त्वयेदेजलं सर्वतोमुचितं सर्वः
 प्रसरणलक्षणाया सर्वतोमुचितं शास्त्रवाच्यं वृथा रंभिव्यर्थमेव क
 र्त्तुमिदं जलं पितृवतीति पात्राभापेद्वृथा शब्देति शप्रत्यये अस्य
 जलस्य पानशीलः पुरुषः तथा सर्वतोमुचिततया कर्त्तुमुचितः
 एकमुचितजनः कियजलं पितृवत् सर्वतोमुचितं च तस्यात्तर्हि य
 धेष्टपितृवत् ८१ ॥ सरोजकोशाभिनयेन पाणिना स्थितो पिक
 रे मुहुरेव याचिते सावित्वमस्मै वितरत्वमित्तु भेमियो मुवादा
 ददतः किलोदतं ८२ ॥ कुरेगेदने पात्रोत्तर्वर्तमाने पिकमल
 उक्तलानुकारिणा करणाद्वारं वारं याचते गेदनव्याजात्कुचौ
 प्रार्थयते हृदये उभे स्त्रियो त्वमेव देहि उभयो न्ये विवादोदने देहः
 किल ८३ ॥ इयं किंचिद्वक्त्रकृतभ्रुवापरामि श्रुतदेयलोचिणानिर
 स्तश्चभोजनस्यलीलयाव्याजेनोऽगुलिमुत्वेनिक्षिपन्सर्वे
 गुलिदानेनैतेनोपप्राप्ययन्पुनः प्रसन्नमुखतयातयान्व
 कम्पिश्रुतगृहीतः ७७ ॥

स्त्रियाः च स्वाच्छादितं वक्षः पश्यते सनेन तस्याः करयोर्द्वयीभं
गारस्य कनकं लशस्य धृतेर्मिषेण धारणाया जेन यडुन्नरेण
तावं मात्र ऊचेति समाधानं यत रत्नं तन्नतो हेतोः करद्वयीभु
वं संभावनायां मनोज्ञानस्यैवाभिप्रायवेदिनी किं भवेत् ॥
श्रीमीभिराकंठमभोजितं हृद्देतुषा रथारासुदितेव शर्करा हय
द्वियद्वक्षयिनी प्रयस्सुतं सुधाफुदात्तं कमिवाकंठं दीप ॥
श्रीमीभिराकंठं मदीजितं स्पभीमस्य हृद्देतुषा रथारासुदितेव
शर्करासिताभोजि तथा सुधाफुदात्तं यंकमिवाकंठं दीप
धभोजि कीदृशं दीप हयद्विषेतीमहिषीवासीवक्षयिणी
नरुणावत्सातस्याः पयसोऽङ्गुष्ठात्सुतमुत्पन्नं पीडयन्ति
स्तेककतिपयचुष्टिधेनुवशावेह उक्षयिणी प्रवक्ष्यो वि
याध्यापकधृतेर्जातिरिति समासे विशेषणस्य सर्वनिपातः
तदंतरतः सुधिरस्य विडुभिः करवित्तं कल्पयता जगत्कृता
इतस्ततः स्पष्टमचोरिमायिना निरीक्ष्य तस्माच्चलजिहेता
भूता ॥ ५४ ॥ तद्दीपसुधिरस्य जातवकवचनं रथानामेत
रतमध्ये मध्ये विडुभिर्मिषितं ऊर्वता जगत्कृता वंश्याणा
स्पष्टमुत्प्रेक्षायां निरेक्ष्य दीपहृष्टा तस्मालोभेन चलजिह्व
तां बिभ्रता मायावशात्परे रदृश्येनेतस्ततो मध्ये मध्ये किमये
रि मध्ये मध्ये याणि रंभाणि तानि चोरितस्य दधः सून्यस्याना
न्यस्य रिहृत्येत्ता ॥ ५५ ॥ ददासि मे तु ननु वेद्यं दास्ये न यत्र
रागासितया कृततया इतीरिणा विबुधैः फलस्य लाददा
यि विवाधरयारुचश्च तत् ॥ ५५ ॥ यडुचरभिलाषस्य स्थाने
न भवति यत्र गोरुणा ताप्रे मचनास्तितन्मम हृददासित
येन यारुचेन स्थानीयं तयारागं हीनया च सितया शर्करया
लमिति कथयते व्याजीत्रया रुचिस्थानं मृगागं वा धरया च
माना यद्विद्यायां गोपमानं विबुधैः फलं विबोधी देदो तदेव वि
बुधैः फलं तस्मै स्वदत्तं तस्मै च दत्तं तस्मै च दत्तं ॥ ५५ ॥ समं यथा
रिगितवान् च यस्मै यथा विहाय पश्यन्ती गितं प्रकारि

नाकृतमवारिमाययाविद्वययारंजितयैवभावितत् ५५॥ वर
स्ययोः साव्योः समकाले इंगितवान् सतामकृतकर्तारिऊवक्तुः
योरुपहतप्रतिसंज्ञावस्तुंगारीविहाय यथा पुनः प्रतिसंज्ञाभिप्रा
येन सूचिताः प्रत्यभिप्रायसूचिका वसावीनिष्ठज्ञानयैवविद्वय
याभावज्ञोयमरंजि तथा चोक्तं असंभवालो कनमाभिमुख्ये प्र
त्नरंमुद्रणमेववाचो निषेधपवानुमितिप्रकारेणवांगनानोनः
वपवपेयाः ५६॥ सावीप्रतिस्माह नवेगितेतिहा क्रमेणातेये
हमतेनदित्सुतो विलोमव्यंजनमर्प्यतेत्ययावरं किमस्मेनानि
तातमर्थिने ५७॥ काचिष्टूने इंगितमन्तरागवेष्टोपश्येतीसं
वीव्रवीतिस्म श्रयेयवाक्रमेणपर्यायेणातवदित्सुतां व्यंजनंदा
तुमिच्छेर्भावेन सहतेतन्नस्मात्तमत्वादस्मैष्टूनेवारंवारंनितोते
याचमानायवरं श्रेष्ठव्यंजनं विलोमेति क्रियाविशेषाणांक्रमवि
नैवकथंनार्प्यते त्वयेकवारमेव सर्वकथंनदीयते प्रच्यत्ययन्व
वसर्वात्सामलोमश्चतिप्रत्यादि पूर्वादेवाजिधानादिलोमेति
नातं प्रच्यववरंहीनोत्कर्षप्रस्मेनितोतमर्थिनेत्ययाविलोमरो
मस्यन्यव्यंजनं गुह्यं किंनदीयते इत्थुपहासः ५८॥ समामिलि
प्येवभुजिक्रियाविधेर्दलोत्तरं वर्तलयालयीकृतैः श्लेष्कतंती
रवटैस्तदश्नतां रराजपाकार्पिते गौरिकश्चया ५९॥ प्रश्नतोभो
हाणोभुजिक्रियाविधेर्भोजनकर्मविधानस्यसमामिबोधकय
लिप्येववर्तलयातः परं श्रुत्यज्ञो जनंमिष्टं नास्तीति सूचयंते प्रपा
केनार्पितयभौरिकश्चयापिप्राभाकात्यालयालयीकृतैराश्रितैः क्षीर
वटैः क्षीरसिद्धैर्वटैः प्रवृत्तात्रविशेषैरलं कृतं तद्दलोदरं पत्र
पुटकमप्यं रराजप्रयसमामिलिपिहि गौरिकादि कृतावर्तला
चभवाति तत्साधर्म्येणोपमासी ६०॥ बुबुबुनोवीवलयोर्वशी
परं प्रोथपारिप्रतिविंबतां विटः पुनः पुनः पानकपानकैतवा
चकारतच्चंभनचुहृतान्यपि ६१॥ विटः प्रोथपारिपारीष
नपात्रं तस्मिन् विभक्त्यय्ययमिष्टः पानपात्रीप्रतिविंबतां क्षतलो
वशीकां विदगनां परं केवलं नचुर्भक्तिं पुनः पुनः पानकरस

नै.
ष. षो.
टी.
५८

स्यपानव्याजात्रस्याः चुम्भनेकर्तुमुचितानिबुद्धतात्पयिचकार
 वनैरमीषापरिवेशिकैर्जनैरवर्षिवर्षेचिलगोलकावली चलडु
 जाश्रषणरत्नगोचिषाधुतेइचापैः श्रितचोइसौरभा १०० ॥ चल
 त्योभोजनदानायचेष्टमानाश्चताभजास्तासामाभरणरत्नदीप्ता
 कृत्वाधुतइइचापोयेसैर्जनैर्वज्रभिः परिवेशकैः भक्ष्यपरिप्रापिकैः
 लीकैः श्रितचोइकैर्परिवेधि सौरभं सौगंधं येयेहशीवर्षोप १
 लाकाराणांगोलकानांशर्कराभक्ष्यविशेषाणांपेक्तिरमीषोज।
 न्यानामवर्षियथाधुतेइचापैः वनैर्मैवैः श्रिताचोइचोइसंबंधि
 नीसोरीसूर्यसंबंधिनीचभाकिराण्यस्यामीहशीवर्षोपलगोल
 कानांकरकाणामावलीवर्ष्यते तथापरिवेशकैरमीषावर्षोप १
 लगोलकापेक्तिरवर्षीत्पुपमाधनिःशास्त्रेदिव्यतेजोवहृहृस्यज
 लस्यकरकीभावप्रसिद्धाश्रितचोइसौरभीतिविशेषाणं १००
 कियद्ध्रुव्यंजनमेतदप्यतेसमेतित्तेमेवदत्तां पुनः पुनः प्रसू
 निसंख्यातमसांवर्षोकिंतेछलेनतेषांखदिनीवश्यसी १०१
 ममकियत्कतिसंख्यमेतद्वह्रुव्यंजनंदीयते इतीत्येतेमेहेतोः १
 वीरवारंवदत्तांजन्यानांतैः परिवेशकैः प्रसौगोलकावलीरसू
 निव्यंजनानिगाणयितुंश्रयसीवह्रुतराखदिनीलेखनसाधनइ
 व्यमिवाप्यैकिमचीकृत्यदत्ता १०१ ॥ विदग्धबालैरितगुमि
 चातुरीप्रवह्निकोत्पातमुपाटवेहृदः निजस्यदीकाः प्रवव
 धकाश्रुकास्यशास्त्रिगकृतशतेस्तदोचितीम् १०२ ॥ विदग्धा
 याबालायाईगीतस्यकामुकतायाश्चनगरागचेष्टाश्रुमोगोपने १
 उपेक्षायांवाचातुर्यमेवप्रवह्निकाव्यधीकृत्यकामप्यर्थेस्व
 रूपायस्यगोपनात् यत्रवाह्नायसंविद्धाकथ्यतेसाप्रवह्निका
 इतिज्ञार्थस्यस्यचकथितात्रप्रवह्निका तस्याउत्पादनाय
 सूक्ष्मायेहृदनायप्रागल्भ्येविषयेतदोचिनीविदग्धयापिक
 येनज्ञापितितस्याविदग्धायांगेचितोदितकथोद्योग्यतांमृश।
 द्विर्निजंइदोमिप्रायशतैः कंठकाटीकाविवरणाग्रयान्व
 बंधवह्रुयक्रिभिर्विचारयामास १०२ ॥ वतस्तुतेभोजनभा

जनेपुरः स्फुरत्पुरंधिप्रतिविंबिताकृतेः क्वानिपायो रसि
लेडुकद्वयेनैव नालालेख्यममन्तमिदं १३ ॥ चतेपूर्ण
भोजनपुत्रोपुरः स्फुरत्प्राः परिवेशिकायाः पुरंधाः संविधि
नीप्रतिविंबिताचामावाकृतिस्तस्यावत्तमिलडुकद्वयेविन्म
स्पृष्टनद्वयभावनयारोप्यक्वातलुडुकद्वयेनैव रसिबत्
अथनिर्देशांगाढममंद १३ ॥ विलीकितेरागितरेणमस्मि
तांक्रियायवैश्रवामितेमावीजने तदालिरानीयकृतोपिशा
कंरोकरेद्वौतस्यनिहस्पृष्टिकं १४ ॥ अत्ररागातिश
यवतामूनासस्मितं हृष्टमावीजने अथतथादर्शनादनंतरं
क्रियामराशुत्वप्राप्तेसतितस्यावीतायाग्रालिः सवीकृतो
पिशर्कराकृतां पुत्रिकां प्राणीयतस्यधूनः करेविहस्पृष्टदोष
तामिवत्सवीमपिप्रापयामीतिभावः १४ ॥ निरीक्ष्य
प्राः परिवेशिकाभुवनभुक्तमेवैभिरवामन्तमिभिः अशक्नु
वद्विर्वज्रभुक्तवन्नयातथोज्जितायंजनपुंजराजयः १५ ॥
रम्पाः परिवेशिकावीक्ष्यप्राप्तमिभिरेभिर्जन्यैः भुवंसंभा
वनायानतत्क्रमेवकिमु अथवावज्रनानाप्रकारकभक्त्यभु
क्तवतांभावेननानाप्रकारकभाजनभोगान् अशक्नुवद्विः
भोक्तृमसमर्थंरिवतैर्जन्यैः वंजनपुंजानानानाप्रकारभक्त्य
विशेषाणांनाशयतथोज्जितायथापरिवेशिताप्रमित्यक्ताः
तथैभिर्व्यजनराशयत्पक्ताः एभिः किमपिनभुक्तमेवेतिज
नैर्यथाज्ञातमित्यर्थः १५ ॥ अथप्रकारेणितशंशताशयो
क्वाययोदासितयापितापितः ततोनिराशः परिभावय
त्पराभयेतयातोषिसरोषयैवसः १६ ॥ नानाप्रकारैरीगि
तैः स्तुचिन्नानुरागोक्वायविद्वसितयापितापितः विद्वो
कंरुचिनिर्गवणावस्तनीष्टपनादरगितिबिंबोकादनादृत
तदेगितयात्तापिताः सानुशयैकृतोश्नत् ततः तस्यानि
राशः सन्प्रसक्तोपरिहृत्यन्तावुरागंपश्य अथेष्टाश्च
येस्तरोषयामेष्टयातयाप्रापुष्टासिन्धैवान्वकास्मिअन्या

नै.
घो.टी.
३६५

संगिनिप्रियेहृष्टेकामिनोरोषोभवतीतिनस्याः स्वस्मिन्प्रिय
 त्वत्तात्वात्तस्योभूदित्यर्थः १.६ ॥ पयःस्मितामंडलमंडलान्व
 रावदाननैडःपुष्पगंडुकस्तनी पदंभुजेभोज्यभुजांभुजिक्रि
 यांप्रियावधूवोज्ज्वलंरुहरहारिणी १.७ ॥ पयःकीरमेवस्मि
 तंयस्यास्मांमंडुकानांमुप्रविशेषाणांमंडलान्येवांबरंवसं
 यस्यास्मावटपदमुत्तंडःयस्यास्माउज्जलंरुमोदनविशेष
 मेव कदिनंहारंधारंती रुचेर्भोजनेच्छायापवकांतेःपदंस्या
 नभूतापृथुनिलडुकान्येवस्तनौयस्यास्माभोजेर्भोजनस्यक्रि
 याभोज्यभुजांभोज्यानि यस्यास्माभुजवतांजन्यानांप्रियाह
 येववल्लभावधूवल्लभापिस्मितादिक्रमाभवति १.७ ॥
 चिरंयवाकृतशानैःकृतार्थनःचिरंसरोपेगितयाचनिर्यतः
 सृजर्करत्नालनलीलयांजलिन्यषेधिकंचिद्विप्रतांबुधार
 या १.८ ॥ चिरंवज्रकालमाकृतानामनुशरावेष्टागांशानैःक
 तप्रार्थनोपिचमुनःसरोषेगितयारोषवेष्टागांशानैःकृतप्रा
 र्थनोपिचमुनःसरोषेभिःभुज्यादिभिःसहितयानिर्यतः
 निरस्कृतोप्रवाकरप्रदालनंवाजेनोजलिसृजनत्वधून् प्र
 सादनायप्रणामंदर्शयन् किंचिद्विधनांविक्तीणांजलध
 राययेहृष्टाषेधि अंजलिकरणात्यवारि प्रश्नयादंजलि
 विचदनेनप्रमादोजापितानांपर्यः १.८ ॥ नषड्विधःशङ्कज
 नस्यभोजनेतथायथावैवतेविभ्रमोद्भवः अमारश्चंगारमयः
 ससुनिषन्धशंरसस्तोषमपन्नसममः १.९ ॥ भोजनेषड्वि
 धोमधरादिप्रकारोरसःवितलोकस्यतथासंतोषनायतु न
 थाश्रवतिसहृद्दानांविलांसेभोजातः अनवधिश्चंगारेप्रक
 चुरःधृष्टापाडुर्भवत्सममोरसःसंतोषमपत्त १.९ ॥ अमीक
 तय्यान्तरत्नजातयोर्विदधिराजोरुनितान्तचारणोः स्वयं
 दृष्टाणौकामिहेतुदीर्यतश्चयंददौशेषजिह्ववेहसन् १.१० ॥
 तथैरय्यानांजातेसमुहंवीरुणिप्रन्ततंवादिक्कालितंर
 त्तजातेतिशायितरमेवचनिर्यतःसममी अनयोर्मध्यादेकंसा

ते समस्यंते वासिनो नैवेदे उपभोगे स्थाचेन सा वहसे चेन्न हि किम
 पिसूचय इच्छानुत्पचेष्टामित्यर्थः येनैतद्गुणायामं वर्णयामि
 १५१ ॥ एतद्यशोभिरमलानि कुलानि भासां सत्यं त्रघोरकिरण
 स्यात्तणीकुतानि स्थानेन तो वसति तत्र स्रथां बुसाथोरं कुस्तदं कु
 रवनी कवलाभिलाषात् १५२ ॥ अस्यागौडेशास्यकोर्तिभिः चंद्र
 स्यकांतीनां निर्मलानि वृंदानि सत्यं त्रणीकुतानि त्रणान्येव क
 तानि अवगणितानि च ततो हेतो रस्य तो दकरस्य तत्रेदो हरिणः
 तेषां कोर्ति त्रणानां मंजराः तेषां वनी सप्तहः तद्भासाभिलाषाह
 सति स्थाने यत्र तत्र स्थाने वसतीति वा यत्र त्रणी सुदवं च भव
 तितत्र स्रगानि वसंति साधुरस्येपि च त्रिष्टित्यमरः १५३ ॥ आलिंगि
 तः कमलवत्करकः दयायं श्यामः सुमेरुशिखयेवनवः प्रयोदः
 कंदर्पसूर्यरुहमंडनचाणकस्रग्दामत्वदंगरुचिकंचुकि तश्चुर्क
 स्त १५४ ॥ भाग्यचिह्नकमलोपेतः करोयस्य सकमलवत्करकः
 श्यामोयं नृपः त्वया लिंगितो भासतां कइव सलिलं कमलं जलं
 तयक्ताकरकावर्षोपलायस्येदृशः श्यामो नवो मेवः सुमेरुशि
 खयास्त्रिष्टवकोटिक नृपः कामकेशालंकारचाणकदाप्रात्
 दंगकांत्याकरं वितः कंचुकः संजातो स्यको चुकि तः १५५ ॥ एते
 न संसृज्यतत्करि कुंभमुक्ताः कोदेयकाभिहतिभिर्विवश्रविमु
 क्ताः एतद्भुजो मधुशानिः सहयाविकीर्णाः प्रस्वेदविंदवद्वारि
 नरेन्द्रलक्ष्म्या १५६ ॥ कुक्षोभवः कोदेयकः कुलकुक्षिणीवाभ्यः
 आस्यलंकारो धितिः क्वग्रत्ययः एतेन राज्ञा वक्त्रप्रहारेः स्थानाः
 व्याविताः संसृज्यतत्करि कुंभमुक्ता मौक्तिकानि एतस्य दप
 स्य भुजप्रतापानि तस्य वैरिल्लपलक्ष्म्याविकीर्णाः प्रस्वेदविंद
 वद्वारि भांति १५७ ॥ आश्चर्यमस्य कज्जभासवधीरुवापदाजानु
 गाद्भुजयगाददितः प्रतापः व्यापत्सदाशयविसारितसमनंत
 जन्मा च तद्देशजगंतियशः पदस्त १५८ ॥ अस्यानृपस्याजानुभ्यां
 गच्छतीति आजानुगतस्माद्भुजयगादज्ञानः प्रतापो दिशामंतान
 व्यापत् एतच्चित्रं भुजोत्तजानुमात्रगामिने च जन्यः प्रतापस्तदिगं

नै.
प्र. प.
ही.
१५२

नगामीत्याश्चभमित्यर्थः सदा सर्वदा शयाभ्यां प्रसारितेभ्यः समभ्यः
सूत्रेभ्योजन्मयस्येदृशोयशःपदः चतुर्दशजगति व्यापदितिचि
त्रे सताश्राशयेन निष्कल्लषेण हृदयेण विल्ला रितेभ्योजन्मयस्ये
तिश्रुत्योर्थः समतंतमुखः क्रतुः यदाभिलोलुपत्वमेव नष्टं गा
रसिकत्वमित्येवास्मिन्तोषः १० ॥ गौदास्यसंविद्वलं वितस्तु
न्यमुद्रामस्मिन् हृशोर्निप्रतितामुवगम्यभेभ्याः स्त्वेनैव जन्मजन
तामजीगमज्जोमुत्तंप्रतीगितविभावनसेववाचः १०१ ॥ अस्मि
नौडे शोविषये निप्रतितां भेभ्या हृशोरुदास्तइत्युदासः तस्यभाव
गौदास्यं तेन बुद्धिस्तया वलं वित्तास्वीकृतायाश्च न्यमुद्रा प्रेमराहि
त्यचिन्ततज्ञात्वा फर्यजनसमूहः स्वतपवनिदेशं विनैवतां भेभ्यो
मन्येन्तपमनयन् यतश्चतुरप्रतिचेष्टाप्रकाशनमेव वाच उप
देशः १०२ ॥ एतां कुमारनिपुणां पुनरप्यभाणी सरोजमखिनि
भरमारभस्व अस्मिन्नसंजचितपंकजसाव्यशितानि स्नातदृष्टि
परिरंभाज्जंभाणानि १०३ ॥ कुमारौ चासौ निपुणा च कुमारनि
पुणा कुमारः अमणा दिभिरितिकर्मधारये सति पुंवद्भावः ता
मीदृशी भेमीवाणी पुनरप्यभाणी त किमितिभोः पश्यवदने अ
स्मिन्नपेचिकसितपद्मसाव्याभ्यासनिपुणानां दृष्टीनामालिङ्गान
विलासानतिशयेनोपक्रमस्व सम्यगवलोकितमुद्योगं कुर्वि
त्यर्थः नितरां स्नातं कुशलो निसातः निरुदीभ्यां स्नातेः कौशल
इतिषत्वे स्नानकौशले विहितोपि कुशलमात्रे वर्तते १०४ ॥
प्रत्यर्थिपार्थिवपयोनिधिमाद्यमन्यदृष्टो धरः पृथक् रयं मय
राधिनाथः अथमश्रुजातमनुयाति तशर्वरीशः श्यामा कक
बुरवपुर्वदनाज्जमस्य १०५ ॥ तस्येष्टरः तत्र विदित इत्यर्थयोः स
वैभूमिपृथिवीभ्यामणजौ पार्थिवः अरिपार्थिवसमुद्रमन्यने
मंथशैलो मंदरः वैशाख मंथ मंथानं मंथानो मंथदंडक इत्यम
रः ईदृशो मथंरानगरीशः पृथक् नीमायं राजा कृत्स्नकलं केनचि
त्रदेहस्यंदो स्यन्तपस्या एवमश्रुजातं मुखं नाज्जकरोति न जाताति
एवमश्रुतिपयस्य तदश्मश्रुजातं निष्पायाः पूर्वनिपाते जातिकार

लस्रावादिभ्यः परवचनमादौ शमश्रुः १३ ॥ बालेथराध
रितनैकविधप्रवालेपाणौ जगदिजयकोर्मणामस्यपश्य ज्ञा
द्यातजेनरिपुराजकधूमकेतुतारायमाणमनुरज्यमणिं कि
णोने १४ ॥ अधरेणाधरितस्तिरंस्कृतनेकविधप्रवालोविदु
मनवपलवादिर्यया तस्याः संबुद्धिर्हेबाले अस्यन्तपस्यक
रेमौवीताडनजातेनकिणोनारुणीधूयशात्रुन्तपहंदस्यधूम
केतुतारेवाचरंतं जगदिजयवशीकरणं माणिं पश्य १५ ॥
पतद्भुजारणिस्समुद्रवविक्रमाग्निचिह्नं धनुर्गुणकिणः खल
धूमलेखा जातं ययारिपरिघ्नमप्रकार्यया सुविस्वावणाय
रिपुदारहृगंबुजेभ्यः १५ ॥ अस्यन्तपस्यमौवीचातकिण
पतस्यभुजेप्रवारणो निर्मयदाहणीतजातप्रतापाग्निं लि
गंधूमलेखा खल यया किणधूमलेखा अरिहंदमधिक
निवृत्तिप्रयोजनवत्पातापाग्निं लिगंधूमलेखा खल यया
किणधूमलेखा अरिहंदकमधिक निवृत्तिप्रयोजनवत्पा
शात्रुपत्नीनेत्रांबुजेभ्यः सकाशादसुस्वावणाय जातं अर्थो
भिधेयदैवस्तप्रयोजननिवृत्तिषु अत्रनिवृत्त्यर्थोर्थशतृः धू
मोपिमधिकं निवृत्तये सुपाताय च जायते १५ ॥ श्यामोक्त
तांस्त्रगमदैरिवमायरीणां योतैः कलिंदतनयामयिमध्य
देशं तत्रासकालियमहाक्रदनाभिषोभोरोमावलीमिव
विलोकयितामिधूमेः १६ ॥ तत्रमथरायां मथरीणां म
थरायां भवामाथर्यः तासांप्रदालितैस्त्रगमदैः कृत्स्ना
नीनां तथाग्रामाग्रामाकालियनागस्योमहाक्रदः सप
चनाभिरुत्थाः शोभायथासातायमुनां मध्यदेशोरोमाव
लीमिवविलोकयितामि १६ ॥ गोवर्धनाचलकला
पिचयप्रचारनिर्वसिताहिनिचनेस्वरभिप्रसूने तस्मिन्ने
नसहनिर्विशानिर्विशंकं हंदावनेवनविहारकृतहलानि
१७ ॥ गोवर्धननामशोभामसूरसमुद्रसंचारनिष्कासितस
र्पेनिविडेस्त्रगंधिऊरुमेतस्मिन्नुदावनेस्त्रीपुंसद्वयं हंदमव

नै.
ष. प.
दी.
१५३

तीतिहंदावनंमयरासमीपवनंतत्रानेनपृथक्नासहक्रोडाको
तकानिनिःशंकमुपभृत् १० ॥ भावीकरःकररुहोऊरको
रकोपितद्वलिपलवचयेतवसौख्यलक्ष्यः श्रंतस्त्वदास्यहृत
सारत्तषारभानुशोभानुकारिकरिदंतजकंकणांकः १०८ ॥
नावापवांऊरःतपवकोरकायस्यसःमध्येतवमुखेनत्वत्स
वायवाहृतसारस्यंदोःशोभानुकारिदंतजकंकणासंकोय
स्यसतेकरोहंदावनलतापल्लवजालेस्यवेनज्ञेयोभावीभैमी
मुखनिर्माणायमध्यसारोहृतेसतिमध्यमृत्पृष्ठंक्षोयाहृशो
भवतिताहृशिकरिदंतेनांकितइत्यर्थः श्रनेनैवसखलक्ष्यइ
त्यर्थः तत्रत्याःस्त्रियःप्रायशोदंतवल्लयानिविभ्रति १०८ ॥
तजःश्रमांचुस्रतांतमुदानितोतमुत्कंदकेलनयगेतवसंच
रिस्त्रः विंजन्प्रभंजनजनःपथिकःपिपासुःपाताऊरंगमद
पंकिलमप्यशंकं १०९ ॥ तस्मिन्नुत्तःवनेजातःसंभोगावसा
नहर्षणाभृशोरोमांचितेतवऊचयवेसंचरन्वायजननामापा
त्यःविंजन्पुर्भवन् पिपासुःकस्तूरीपंकयक्तामपिस्वेदो
दकंपांस्पति अन्योपिनिघ्नोर्नतेसंचरन् विंजतित्त्वांताभ
वतितर्किंचित्पंकिलमपिजलंपिबति १०९ ॥ पूजाविधौ
सावभुजासुप्रयोगिनोयेविहृत्करःकमलनिर्मलकांतिभा
जः लक्ष्मीमनेनदधतोनुदिनेवितीर्णोस्तेहादकैःस्फुटवरा
टकगर्भगौराः ११० ॥ प्रभवन्निर्मलकांतिभाजोयोविडघोह
तादेवानांपूजाविधावुपायभूताः तेऽश्रनेनराज्ञाप्रतिदिनंद
नैःस्वर्णैर्लक्ष्मीदधतःसंतःस्फुटकोशेनगौरःपीतारुणोरा
भोयेषांतेताहृशाभवंतिवीजकोशोवराटकःकमलात्यपी
हृशानिदधतेतिपाटेलक्ष्मीदधातोनेनेत्यन्वयः ११० ॥ वैरि
श्रियःप्रतिनियुक्तमवामुवन्त्यःकिंचिन्नत्प्यतिधरावलये
कवीरः सत्त्वामवाप्यनिपतन्मदनेषुहृदस्यंदीनित्प्यंतम
पूनिपिवन्निवायं १११ ॥ भूमंडलैकवीरोयोन्त्यःप्रतिनियु
क्तंवाज्यकदेवाज्यकदेरिपुश्रियोन्त्यभमानोपिकिमपिनंतप्य

निसर्वाप्राप्यनिपतत्कामशरजालात्स्यन्तीनिमधुनिपुष्पर
 सात्मयानिचपिवन्निवत्पतन्निचोपित्वमेवश्रेयसितरेत्य
 र्थः नित्यदमिति सहायानपेक्षावंगा ११ ॥ तस्मादियेद्वि
 तिपतिक्रमगम्यमानमभानमोक्षतन्त्रपादवतारितात्तीतद्वा
 वबोधबुधतानिजचेष्टयेवव्याचक्षतेस्मशिविकानयनेनिय
 क्ताः ११२ ॥ तस्माद्गुणादाकृष्टादीयभैमीराज्ञामनुक्रमेण
 गम्यमानंमार्गददर्श श्रयमपिदानयद्वरसिकोनष्टंगार
 रसिकदत्तयोदास्यंवाहकाभैमीभावज्ञानेवैद्व्यनिजव्यापारे
 नैवव्याप्यन् ११२ ॥ भूयोपिभूममपरंप्रतिभारतीतंत्रस्यसु
 पुरचलचक्षुषमाचक्षते एतस्यकाशिल्लपतेरुत्तमवेत्स्यल
 क्ष्मीमच्छागोःसखंजनयखंजनमंजनेत्रे ११३ ॥ वाणीश्रुत्य
 भूममुद्दिश्यत्रहरिणालोललोचनांभैमीपुनरभाणीतर्कि
 मितिभोःखंजरीटरस्यलोचने अस्यकाशीश्वरस्यलक्ष्मीह
 स्तात्वेनेत्रयोःसखंजनय ११३ ॥ एतस्यसावनिभुजःकुलरा
 जधानीकाशीभवोत्तराणधर्मनरिःस्मरादेः यामागताङ्गीत
 पूरितचेतसोपिपापेनिरस्यविरजोविरजीभवंति ११४ ॥ ए
 तस्यराज्ञःकुलनगरीसाकाशीशिवस्यसंसारोद्धनेधर्मार्थ
 नौका अनयाहिकाशीनौकयाशिवःसंसारसमुद्रंलोको
 क्तारयतीतियांप्राप्ताःपापपंकिलचिन्ताप्रपिजनाश्चिरका
 लोपार्जितंपापेनिरस्यविरजीभवंतिविगतंरजोयेषांतेविर
 जसःप्रविराजसोविरजसोभवंति श्रुर्मनश्चक्षुषेतोरहो
 रजसोलोपश्चेतिस्थिःसलोपसु ११४ ॥ आलोचयभाविवि
 धिकर्तृकलोकसृष्टिकष्टानिरोदितिपुण्यकृपयैवरुद्रः ना
 मेच्छयेतिमिषमात्रमथत्रयज्ञांसंसारतारणतरोमस्रजस्य
 रीसः ११५ ॥ रुद्रोभावीनिव्रह्मस्यष्टायालोकंसृष्टेर्दःत्वा
 निवीक्ष्यकृपयैवपुणरोदिति श्रुदीत यावत्पुण्यपातयो
 लोडितिसोरोदीचदरोदीपुद्रुद्रस्यरुद्रत्वमितिश्रुतेःरोदना
 दुद्रुद्रश्चिचिनामवांक्षया श्रुदीदितिवाजमात्रमथत्रुःखेनै

नै.
पं.प.
टी.
१५५

वरोदितेस्मेत्यर्थः यतः संसारसारणनौकांतांकाशीमसूत्र
योमहात्परः खेनडः खोभवति स सर्वथा उत्तराणोपाकंक
रोतीति न नीचवत्केवलं क्लिश्यति ॥ १५ ॥ वाराणसीनिविश
तेन वसुंधरायां तत्र स्थितिर्मावभुजां भवने निवासः तन्नीधु
क्तवपुषामतएव मुक्तिः स्वर्गात्परं पदं मुदेत कीदृक् ॥ १६ ॥
काशीभूविनतिहृति काश्यां स्थितिर्देवलोको निवासः यतएव
काश्यास्तीर्थेषु माणिकर्णिकादिषु तपक्ता शरीराणां नराणां मो
क्षः तपुनः स्वर्गात्परं पदं मुक्त्यस्यार्थं कीदृक् मुदेत देत यतः
स्वर्गात्परं पदं मुक्तिरेव यतः काशीस्वर्गः तस्मात्परया मुक्त्या भ
वितव्यं अथवा स्वर्गात्परं स्वर्गादन्यत्स्थानं कीदृक् निरतिश
यानंदोत्पत्तये भवति तस्मात्काशीस्वर्गः ॥ १६ ॥ सायकज्यमहच्छ
तिभवस्य भवाजिद्यादः तां पश्येत् नगरीं नगराजपुत्र्याः धृता
भिधानपट्टमयत्तनीमवाप्य भीमोद्भवे भवति भावमिवास्ति धा
तुः ॥ १७ ॥ सहयनक्रीतिसकक तस्य भावः सायकज्यं संसार
समुद्रजलचरो जनो गौरीपतेः पुरीतां काशीं प्राप्य हरस्य साय
कज्यमेति यत्कृत्स्नादाहृतं भूतं प्राणपतीते समेति प्रभुधृतं सत्यं त
त्प्रतिपादननिपुणां काशीं तथा धृतकालप्रतिपादनपट्टमयत्त
नीलडः मवाप्य अस्ति धातुः असंभवीति भवति भावं धृतात् त्वं
यथा प्राप्नोति प्रस्ते भवत्प्रभूदित्येव रूपं भवति तथेत्यर्थः आ
र्थधातुके प्रस्ते भूरिति विधानात् भोभीमोद्भवे ॥ १७ ॥ निर्विश्य
निर्विरति काश्यानिवासिभोगं निर्माय नर्मचमि यो मिथुनं यथे
च्छं गौरीगिरिशचटनाधिकमेकभावं शर्मोर्मिकं बुक्तिं तसंच
तिपंचतायां ॥ १८ ॥ काश्यानिवासिमिथुनमन्योन्यं निश्चिरति
श्रवसानहीनं भोगं क्रीडां च स्वेरमुपभुज्यमरणं जाते स्त्रावपरं प
रास्त्रादिते पांर्वती शिवयो र्योगाधधिकमेकं प्राप्नोति अन्यत्र
वज्रक्लेशहृपेण तपसा योग्याभ्यासेन वानमुक्तिः काश्यां त
सांसारिकमुखात् भवेनैवेत्यर्थः ॥ १८ ॥ न अहं धासियदित
स्ममसौ न मरुत कथा निजा ततमयैव तव उभूया तु सात्कनी

नै.
ष.प.
टी.
१५५

पः संग्रामसंगतविरोधिशिरोधिदंडावंडितप्रशरसंप्रसरत्प्रता
पः १३ ॥ अयं राजात्वाभालिङ्गत्वत्कामसेतापहरत् इतिवात्त्व
दितिभिन्नं पदेवात्त्वत्रोजातमित्यर्थः कीर्तिरूपेण चामरेण चारुश्चा
पोयस्य सः समरमिलितारिके धरादंडावंडनशीलत्वरप्राप्त्यंशे
भ्यः संप्रसरत्प्रतापोयस्य अयं धनुः शरसहायः कीर्तिप्रतापावुपा
जयत् अतस्त्वदनंगतापापनयनमेवास्य कर्तव्यं नात्यदिति भावः
१३ ॥ वत्तस्त्वडग्रविजहादपि नास्पृचीर्णवज्रायते पतनकुंडितश
त्रुशस्त्रं तत्कंदकंदलतया भुजयोर्न तेजोवक्त्रिर्न मत्परिवधूमय
नावुनापि १४ ॥ अथ वत्तस्त्वडग्रविजहादपि न विदलितं तथाप
तनेन कुंडितानि शत्रुशस्त्राणि यत्रेहृशं अतएव वज्रायते वज्रम
पिन विदलति पतनकुंडितशस्त्रमपि भवति इतोपि हेतो वत्तसो
वज्रत्वमित्याह तद्वत्तएव कंदः तदंज रतया भुजयोः प्रतापाग्निः
शत्रुनारीनेत्रां बुनापिन नमति न शास्यति अस्य वज्ररूपस्य वत्तः कं
दस्यां ऊरुपयो भुजयो रपितेजोनेत्रां बुनापिन शास्यतीत्यर्थः व
ज्राग्निरपि नोदकेन शास्यति १५ ॥ किं न दुर्माजगाति जायतिल
क्षसां व्यास्तृप्त्योपनीतकककाकफलोपभोगाः क्षत्प्रक्षत्कल्प
विष्णीफलसंप्रदानं कुर्वन् स पृष कल्पत रुक्षत्प्रक्षत्प्रः अथ चास्य नै
तल्पमुपनीतः पिकानां काकानां च निजफलेनोपभोगो यैस्ते दु
मालक्षसां व्याभुवने प्रकाशं ते परं त्वस्य नैकवृत्तीन् देवान् फलसंप्र
दानं फलग्रहीतृन् कुर्वन् स पृष कल्पत रुक्षत्प्रक्षत्प्रः अथ चास्य नै
कवृत्तीन् यद्वा यत्तशिष्टैकवृत्तीन् विबुधान्विशिष्टविडम्बः स्त्वं
लक्ष्मीफलसंप्रदानं कुर्वन् स पृष कल्पत रुक्षत्प्रक्षत्प्रः अथ चास्य नै
त्यर्थः अमृतं विचसो यत्तशेषभोजनशेषयोः यत्तशेषे मृतं भोज
नशेषे विचसः देवाचिनायाचितयो र्यथा सांख्यं मृतामृतं इत्यमरः
१५ ॥ अस्मै करं प्रदितरंतं नृपानकस्मादस्यैव तत्र यदहं त्पतिभूः
कृपाणाः देवाद्यदि प्रदितरंति न ते तदैव नेदं कृपानिजकृपाणाक
रग्रहाय १६ ॥ नृपा अस्मै करं कथं नृपयच्छंत तत्र करदाने अस्मै
कावक्कयेयतः कारणतत्पतिभूः ते नृपा देवाद्यहाकरं न ददति तदैवा

सकृपादं कृपाकृपाणकरग्रहायणकृपाणसकरेणग्रहःत
 त्रासकृपानजायते अथचकृपाणत्करग्रहःतत्रकृपानप्रति
 भूतत्वात् १५ ॥ एतद्वलैःक्षणाकृतामपिध्रुवुराग्रस्पर्शकृषा
 रयवसादसमापयद्भिः दृक्प्रेक्षकेवलनभःक्रमणप्रवाहैर्वा
 हैरलप्यतसहस्रहृगर्वगर्वः १७ ॥ भुवःखुराग्रैःसहयेस्पर्शाः
 तेषामाद्यंषितेषांभक्षणाकृतामपिनिमेषस्यचतुर्थोभागःक्ष
 णाःसोस्यास्तीतितस्यभावस्तत्रातोवेगावेषोनासमापयद्भिः
 ध्रुवुरस्पर्शःक्षणमेवजीवेतितजीवनमप्यसुरयद्भिरित्यर्थः
 दृष्टोःतयानेत्रदृष्ट्याःकेवलानभःक्रमणप्रवाहाद्येषांनैरेत
 त्सनाहूपैरस्यैःसहस्रहृगर्वतउच्चैःश्रवसोगर्वोलोपितःभुवं
 स्पृशतोनादृष्टंतर्किंतगगनमेवेत्यर्थः १७ ॥ तद्वर्णनासम
 यएवसमेतलोकशोभावलोकनपरातमसौनिरासे मानी
 तयागुणविधायदनादृतोसौतद्भुजांसदसिधर्यशसैवमे
 लौ १८ ॥ काशीशक्तवनकाल एवागतलोककांतिदर्श
 नसादशसौभेमीतंनिरासेउपसर्गादस्यसूक्ष्मावचनमित्या
 त्तनेमदं गुणक्षयातयायतोसौतिरस्कृतः ततोसौमानी
 राजसभायांडुक्तीर्त्येवज्ञानोजातःस्त्रैगात्रविशमे एतादृ
 शःसुवृत्रोपिभैम्पानवृतः अतोगुणैर्दुर्नदतिडर्यशः १८ ॥
 सानंतानाप्यतेजःसावनिविलमरुत्पार्थिवान्दिष्टभाजश्चि
 त्तेनाशाजुषस्तात्समनसमगुणान्मंचनीयुषभावा पारेवा
 र्वतिरूपंपुरुषमउचिदंभोधिमेकंशुभागानिःसीमानंदमा
 सीउपनिषउपस्तान्त्यरीभूयभूयः १९ ॥ अनंतानसंख्यान्दि
 ष्टभाजोभाग्यवतःचित्रेनाषाचषःमनसाभेमीलप्यामहद
 तिवांछांदधानान् असमगुणान् अनुपसेयगुणान् नविचते
 समोयेषांतेअसमालोकविलक्षणाःतादृशागुणयेषांता
 न्तेजसासावायतेजःसावाहोजखिनोतिविलान्देवान्
 पांश्चुपाप्युचनी अलक्ष्याभिप्रायाशुभागासांभेमीवाचः
 पारेपारेवाकृतत्रवर्तिरूपंयस्यनंचिदंभोधिज्ञानसमुद्रंविहो

नै.
 प.प.
 टी.
 १५६

संनिःसीमानंदमेकपुरुषमनुलमुद्दिष्टपक्षयोतिशयेनत
 त्पराभूत्वाउपनिषत्सहृशाश्रीसीत् उपनिषत्पदेननविघने
 श्रेतोविनाशोयेषांते अनंतानित्याःसामान्यजातिविशेषसम
 वायास्तैःसहवर्तंतइतिसानेतास्तान् आप्याःपरमाणवःप
 दार्थावातेजांसिचवेनसहवर्तंतेइतिसावाश्राकाशयक्ताः
 कृत्स्नवायवःपार्थिवाश्चपदार्थास्तान्निष्ठभाजःकालयक्ता
 न्मनसोपलक्षितान् आशाजघोदिच्युक्तान् तानसमगुणा
 न् असमं कर्मपंचसांख्याकत्वात्तुष्टुगुणत्रयादयःषट्पद्या
 र्थाःतान्मंचेतीहेयत्वेनप्रतिपादयंतीतथागुणातिरस्कृतो
 भावःसत्ता यथाकस्यापिवस्तुनःसत्त्वममन्यमानेत्यर्थः अ
 यवाश्रद्धोरक्षितोभावोब्रह्मणःसत्तायथासा शुभांगवर्तुगो
 पेता उपसंहारादितात्पर्यलिंगवतीवानपपादकवर्जवाक्यो
 पेतावायसाद्यंगोपेतावा अवाङ्मनसगोचरमेकं पुरुषमु
 दिष्टपतत्पराभूत्वासीदित्यर्थः १२५ ॥ श्रीहर्षकविराजरा
 जिमुकुटालंकारहीरःसुत श्रीहीरःसुप्रवर्जितैन्द्रियचयं
 मामलुदेवीचयं सुंगारामृतशीतगावयमगादेकादशस्त
 त्महा काव्येस्मिन्निषधेस्वरस्यचरितेसर्गोनिःसर्गोज्ज्वलः
 १३० ॥ सुंगारपवास्तुतंतस्यचंदैस्सित्काव्येस्तत्साविणी
 त्यर्थः शेषव्याख्यातचरं १३० ॥ यंप्रास्तुतत्रिलिंगादितिप
 तिसततारापितांघ्रिःस्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमास्तकविनर
 हरिंनालमायंचमाता यंविद्यारण्ययोगीकलयतिहृमया
 तत्कृतौदीपिकायां सर्गोनीराजितोभूदिहविशदयशाःस्वे
 रमेकादशोयं ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येएकादशःस
 र्गः ११ ॥ ओंश्रीगणेशायनमः ॥ ओंप्रियाज्जिह्वालेव्यविले
 खमाविलाविलासिनःकुंदिनमंडनायितं समाजमाजगमु
 रथोरथोत्रमास्तमासमुद्रादपरेपरेत्तपाः १ ॥ अथोअथे
 त्यर्थःअस्मान्परित्यज्याभिलाषेणयातितदिगुस्मानितिनि
 जस्वीणलजयाविलंबं पापव्यग्रचेतसःकामिनोयेत्तपा

नै. डा.
घ. टी.
१५७

सृष्टीसती इमं ज्योत्स्नामाचामयंती किं न प्रयोजयसि शुबलोकये
 त्पर्थः अत्र च दीका कृताय ड क्तमाचामेति गराणार्थस्य निगारणच ।
 राणार्थे भवेति परस्मैपदाविधानादात्मनेपदे चिंत्यमिति सप्रथ
 मणिजंते नियमोनतद्वितीयणिजंते तथाचोक्तमणावकर्मका
 चित्तवत्कर्तृकादिति सूत्रे अणाविति पर्यदा सोदाहरणे चेत्तयते
 इति आरोहयते इत्यासिंश्चक्रामयताते चेत्तयंते तंमारोहयमाणे
 यदान्यः प्रकृतेतदा द्वितीयो हेतुमसिच तदेतासिचचेत्यात्म
 नेपदे भवति तथाचसिद्धांतकौमद्यामप्यनेनैवाभिप्रायेण प्रथ
 महेतुमसिचिदर्शयंतीति परस्मैपदम् पुनर्परिचयविवक्षायां द
 र्शयते इत्यात्मनेपदमुदाहृतम् ६ ॥ अणोविहारेतवहारवि
 भमं करोतनीरे एष डत्करस्तरत् कठोरपीतोश्च दधीतदात्रुद्यो
 तरसारवसारवोर्मिणः ७ सारवास्सशब्दाश्च ते सारवास्सरयूस्
 स्वेपिनडुर्मयस्याजातः एषतो बिंडनामत्करस्समूहो
 --- -- त्वंगं स्तनकगगगतदादत्पर्यं बुद्योशकली
 भवं जलेतरन्दारस्य विभमं भोतिं करोत ७ ॥ अवाति सिन्धु
 स्समपूरिगंगाया ऊलै किलास्य प्रसभं सभेत्स्यते विलेप्यते वा
 स्ययशशतैरहोसतो महत्समस्रवभाविपौरुषम् ८ अस्म ऊ
 लै ऊलेजातेनृपे सिद्धः सदृशः समुद्रः प्रसभं बलात्कारेण भं
 त्स्यते अग्रे उष्यते अस्याचयशसंशतैर्विलेप्यते अहो अश्चर्यं स
 तो महत्पौरुषे संस्रवभावि संस्रवमेवागच्छति निष्प्रयत्नस्मा
 ध्यमित्पर्थः दाशरथं भैमीसुयं वरोत्तरकालीनत्वात् भंत्स्यते इ
 ति भविष्यत्ययोगः ८ ॥ एतद्यशः क्षीरं पृथगादि पतत्यगाधे
 वचने कपीनाम् एतद्गुणानां गणानां कपातः प्रत्यर्थि कीर्तीः ख
 टिकाः क्षणोति ५ एतद्यमसपवक्षीरधीः परं प्रवाहं गादिगादि
 तं प्रवृत्ते कवीनां वचनमगाधे निम्ने पतति मञ्जति वक्तुमश
 क्यत्वात्पारं नशामोति इत्यर्थः एतद्गुणानां गणानां ययसंख्या
 पातस्संप्रतिपत्तकीर्तीरेव खटिकादिणोति तत्पुनरिति वक्तुं क
 विन्यासेदिखटिकादिनां भवति अत्र कविनां नामगाधपतव्या

जोत्तयानिषेधसूचनम् ५ ॥ भास्वदेशकरीरतोदधदयंवीरः क
 येकथ्यतोसमावापिहिकोद्युसमरेरोमाणिसत्त्वोऊरः नीतस्सं
 यदिवंदिभिः श्रुतिपदेगर्वापवर्णवलीमंत्रः सन्मयति ----
 तिभंतोदोस्तेभजंभीनसान् १० ॥ भास्वतः सूर्यस्पवंशेऊलेकरी
 रतोकरिणोगजानीरयति करीरस्तस्यभावमेवभास्वतोदीप्यमा
 नस्पवेशास्पवोः करीरतामंऊरतोदधदयंवीरः कथ्यतो वार्प
 तोवीहातिशयस्यवक्तुमशक्यत्वात् ग्रस्यरोमाणिसमार्थापि
 कोटीरोमांकोटित्रयंसार्धमेवसंग्रामेसन्त्यथैर्यस्येऊरः विं
 शत्याद्यासदैकत्वेतत्त्यासांख्येयसांख्ययोरितिरोमविशेषात्त्वे
 पि कोटिशब्दस्यैकवचनंवंदिभिर्वैतालिकैस्संग्रामेकर्णपथेप्रा
 पितायवासाक्षरपंक्तिरेवमंत्रोवैरिणांभुजस्तमनेवऊम्भीनस
 र्पान्क्तमयति अत्रकरीरतामंऊरतोशिष्टतामेवयत्नेसक
 येवीरः कथ्यतो तस्मिन्वीरशब्दयोगेनभवतीतिनिस्त्रेधसूच
 कम् १० ॥ तादृगीर्चंविंरिंचिवासरविंधौजानामियत्कर्तृतां
 शंकेयत्यतिविश्वसमुधिपयः पुरोदरेवाइवः स्योमव्यापिवि
 पत्तराजकयशस्तारापराभाभुकः कासोमस्यनमप्रतापतपनः
 पारंगिरागाहते ॥ ॥ अहंशंकेतयेदेतादृगीर्चोमानुषमाने
 नसृष्टिपर्यंतत्पञ्चासौब्रह्माणोदिवसः तत्करणेत्यतापरवेः
 कर्तृतासूर्यस्पदिनकरत्वेप्रसिद्धेः वाडवाभिरेवयत्पतापरवेः
 समुद्रप्रवाहमथेप्रतिबिंबः सोमप्रतापएवतपनोव्योमव्यापी
 निचतानिन्पशुसमूहस्ययशोसेवतारास्तोपराभाभुक १
 स्तिरस्कर्ता कासोनगिरापरगाहतेवक्तुमशक्यइत्यर्थः अत्र
 सौंदर्यावर्णनपराप्रतापात्पुक्तिरेवनिषेधसूचिका ॥ ॥ देव्या
 कीर्तिकलिंदराजसुतयानद्यास्ययशोः दृयीकीर्तिश्रेणिमयी
 समागममंगाद्भागोरागप्रोगने तत्रस्मिन्निमज्जबाहुजभधे
 गारस्मिरस्मापरीरस्मानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः
 देव्याणांवैरिणामकीर्तिरेवमलिनत्वाद्यमनानयानुयासहा
 स्यभुजदंडोद्धतकीर्तिपरस्यरेव प्रकृतिरुस्याईदृशीरागासेशा

नै.
प. डा.
टी.
१५८

मोगनेयत्संगमेयाताततस्तस्मिं गंगाय मनामेगमेप्रयागेति मज्ज
 स्नात्वा श्रुतं भूयस्त्वावावाहुजभटैः क्षत्रियवरैः रम्भानास्तपोष
 रसः परीरेभानन्दस्यालिंगनप्रमोदस्पतिकेतः स्थानीभूतं च तत्र
 नदनवने तस्मिं क्रीडादरस्यादम्बरः शारभिप्रारब्धः श्रयं चास्य
 द्वेषानिन्याचासावकीर्तिसौवयमनाकीर्त्येव गंगायामसमा
 गममगादित्यर्थावभासो निषेधो तनाय १२ ॥ इति श्रुतिस्त्वा
 दिततद्गुणास्ततिः सरस्वतीवाज्जयविस्मयोत्पया शिरस्तिरः क
 म्यनवेद्यभीमजानते मनोरन्वयमन्वमन्वत १३ ॥ इतीत्येक
 तिभ्यामेव स्वादितानतमनसा कृतपार्णस्य गुणानां स्तुतिर्यथेद
 शी भैसी सरस्वत्यावचनाश्रुयोद्धतया शिरसस्तिर्यकचालनये
 वते मनोरन्वयमन्वपार्णनो गीतकारविस्मयजोपिशिरः कम्यप
 वतस्पतिषेधको भूदित्यर्थः १३ ॥ क्वांतरं सावचसामपी स्रस
 त्वास्तन्यकृतमन्त्रको किला शशंसं सक्तकरैव तद्दिशानि
 शपतिस्तानि मावीमिमो प्रति १४ ॥ स्वामते तन्यकृता मन्त्रको
 किलावीणाभेदः मन्त्रापि कीचययेदृशी सावाज्जयदेवता तस्य
 नृपस्य दिशा संसक्तः करोयस्यास्माकरोणदर्शयंती चंद्रसमान
 मावीमिमो प्रति क्वांतरं मन्त्रं क्वानं शशंस १५ ॥ नपाण्युह
 शमणिमेणलोचने विलोचनेनापि नृपेपि पाससि शशिप्रका
 शाननमेनमीदिते तरे गयापां ऊदिशा दृशोस्त्विषः १५ ॥ भो
 र्म्भादिते मिपाण्यानां शिरोरत्नमेनं नृपं विलोचनेनापि नपिपा
 ससिनपातमिच्छसि प्रश्नकाक्तः चंद्रकांतमावमेनं नृपमी
 दिते कदाहदेशेननेत्रयोः प्रभास्तरं ऊयः श्रुपिचात्रमनसा
 तनाभिलषस्येव दृष्ट्या तपशेति निषेधस्तूचना १५ ॥ भविभ
 मित्वा तवलान्त्वमन्त्रे विहंतमभ्यासपरस्परपरा ग्रहो महा
 वेशममं समाश्रिता सकौतकं नृपति कीर्तिनर्तकी १५ ॥ की
 तिरेव नर्तकी कविभामित्वा सर्वा भवं व्याप्यानवलम्बं निरा
 धारमाकाशो क्रीडयितुमभ्यासपंक्तौ लयाग्रहोऽप्यस्यै श्र
 मं महावेशो महाकुलीनमाश्रिता सकौतकं नृपति नर्तकी

चहिभूमौभमणानिकृत्वाकाशेतिरवलम्बेभमित्तमभासपरम्प
 रायोज्ज्वलहवतीमहोत्तमत्पुष्पवंशवैणोसमाश्रितासकौतकी।
 नृत्यति १८ ॥ इतोभियाभूपतिभिर्वनवनादटडिरुश्चैरटवीत्वं
 मीकषी निजापिसावापिचिरात्पुनःपुनःस्वमध्यासिविला।
 समंदिरम् १७ ॥ इतोस्मात्पाण्ड्याद्वयेनवनाद्वनेभमद्वित्येपरत्वे
 तमटवीत्वंप्राप्तास्वपुरीचिरात्पुनरप्यवापि पुनर्निजविलासगर।
 हमाश्रितम् वनरूपत्वात्स्वपुरीस्वगृहविवेकेनाभूदितिभावः १७
 ग्रामीदासीमभूमीवल्लयमल्लयजालोपनेपथ्यकीर्तिसमाकृत्वार
 पारीसदनजनचनोद्गीतचापप्रतापः वीराट्स्मात्परःकःपदकग
 कगपर्यातिभूय चूडारत्नोदुपत्तीकरपविचरणानन्दन
 न्दनेवेडः १८ ॥ ग्रामीमंसमस्तचतद्भूमीवल्लयेतस्यचन्दनलेपा
 जेकारभूताकीर्तिर्यस्यसमानामकृत्वारपाणांसमाहारस्मत्ता।
 कृत्वारपारीसदनयेषोतेसमसमुद्रपरवासिनश्च तेजनास्तैर्च
 तंबाहुल्येनोद्गीतचापप्रतापोयस्य एवंपदकगेकगपत्सहैव।
 पातिनोन्त्रपाणामतिभूयासचूडामणयपवतागदृपापत्त्यस्तासा
 करश्मयपद्म हस्तास्तैःपरिचरणेतसमंताद्यास्तैर्वसेवाहनने
 नाभिनंदंतोनवापवेदवोयस्सेदृशः कोस्मान्वीराट्परःनक।
 श्विदीदृशदृश्यः किंशृष्टाक्षेपेग्रयचास्मादीदृशादीरात्परोत्यः
 कश्चिद्विज्ञेननैषधसूचनम् १८ ॥ भंगाकीर्तिमयीमलीममत
 मप्रत्यर्थिमेनाभट्टेणीतिंडककाततेप्रविलसत्प्रस्यप्रतापान।
 लः तस्मादुत्पतिताःस्फुरन्तिजगदुत्तंगेस्फुल्लिगःस्फुटंभालो।
 इतमवातिभानुद्वतभुकजंभारिदम्भोलयः १९ ॥ भंगात्पराज
 यादकीर्तिरेवमयीतयातिमलिनाचाशत्रुसेनावीरपंक्तिस्सेव
 तिंडकवृक्षाणांवनानितेषुस्यप्रतापाग्निःस्फुरति श्यामेतिंडक
 वनेहिवाहिभूशोदीप्यते स्फुटमत्येतायोभालाललाटाड्डूतंवे
 तच्छिवमेव तत्तथावत्तृतीयनेत्राग्निश्चभानुसूर्यश्चद्वतभुक
 लोकिकोमिश्रजम्भारेरिंद्रसल्लभोतिवज्रं चैतेतस्मादीदृशा।
 त्प्रतापाग्नेरुद्गतःस्फुल्लिगावाद्भ्रकणाजगतांमध्येस्फुरन्ति।

नै.
ष.डा.
टी.
१५५

अत्रापि शृंगारप्रतिकूलस्य प्रतापस्योक्तिरेव निषेधव्याजाय १५ ॥
एतद्वेति च ये विलोक्य निविला मालिङ्गितं गीभवे संग्रामांगनमीति
जंगमगिरिस्तोमभमादायिभिः एयुं दः एकरेत इग्रसमरप्रेक्षो
पनसामरश्रेणीमध्यगतः पुनः क्षितिधराक्षेपायधनेधियम् २०
रणस्यैव प्रंगनस्य सीमायां जंगमानां चलतां मैलवृन्दानां भ्रान्तिः
कारिभिरेतस्य पाण्डुस्य गजवृन्दैर्गालिङ्गितं व्याप्तं सर्वं भूमिं विलो
क्य एकैवापोर्तामभूपतिरचिताजः एतस्यातिरोदराददर्शनार्थम्
पनप्रायः प्राप्ताया देवानां प्रेक्षेर्मध्यगतस्तत् पुनः शैलानां क्षेपा
घोत्सारणाय धियं धने दृच्छति एकहि शैलानन्तसार्य भूमी समीच
कार पुनस्ते व्याप्तेति भ्रान्त्या देवत्वं प्राप्तो पितृन्त्सारयितुमिच्छती
त्यर्थः अथ चात्रैतदौदोक्तिरेव निषेधकैतवाय २० ॥ शशंसदासी
द्विजवद्विदं भजामितो न नत्सामानि पश्य कोत्तकं यदेष सोपाग्रनटे
पदांचले चलेपिका कस्य पदार्पणग्रहः २१ ॥ इद्विजवित्पाण्डुन
नृगाभिप्रायस्तदासी भूमीमाह भोस्त्वांमिनिस्त्वन्देदतोपि नि
श्रुयेन कोत्तकं पश्य यद्वत्तसोपाग्रविषयेन टेनृत्सामाने पदश्रोते
चंचलेपि काकस्य चरणार्पणग्रहो हवोस्त्रिकाकस्येव चले
पताकाग्रेसरस्त्वत्पाश्र्वि पाण्डुस्तनौ पदार्पणग्रहो व्यक्त एवेत्य
र्थः २॥ ततस्तदा प्रस्तुतभाषितोत्थितैस्सदस्तदस्येति हसैस्सदस्स
दम् स्फुटाजनिस्त्रामिरतो मभूपतेः सिते हि जायेत शिते स्सल
क्षता २२ ॥ ततो नंतरं तस्यादास्याय प्रस्तुतवचनोक्तैस्सभासदां ह
सितैस्सभस्वयं वरसभाश्चेति शुक्लीकृतां श्रुतो हेतोरस्य भूपतेः स्फ
टाप्रकटास्त्रातिर्मलिनता जाता हियस्मात्सिते धवले शिते मेव क
स्य सखलक्ष्मत्वा जायते २३ ॥ ततो न देव्या जगदे महेन्द्रभूपुरंदरं सा
जगदेकवंचया तदार्जवावर्जिततर्जनीकया जनीकया चित्परचि
त्स्वरूपया २४ ॥ ततो न तदनंतरं कया चिदुत्कृष्टया तत्पवजगदे
कवंचया परचित्स्वरूपया परमार्थज्ञानरूपया वाग्देया विदातत्का
ले प्राजैवेन तरलतया प्रावर्जिततर्जनीययेदृश्या शृंगुस्तोदरीयेत्या
मा भूमी महेन्द्रभूपुरंदरं तत्पवतीति सोत्तर्यः अत्र तज्ज्ञेयादर्शनमे

वातारदसूचकम् २३ ॥ स्वयंवरोदाहमहेष्टाणीषु हेमहेन्द्रशैलस्य
 महेन्द्रमागतम् कलिंगजानास्वकुचद्वयप्रिया कलिंगजानां पृष्ठा
 तोत्रकुम्भयोः २४ ॥ हेमैमिस्वयंवरविवाहोत्सवे समाते महेन्द्रशै
 लस्य महेन्द्रमधिपतिं दृणीषु तत्र शैले गलिंगदेशजातानां गजानां
 कवाटयोः स्वकुचप्रिया सह कलिकलहस्यर्धं पृष्ठा २४ ॥ अ
 ये किलायात इतीरि पौरवाग्भयादयादस्य रिपुर्हृषावनम् अता
 स्तुतस्त्वमगिरस्तदक्षराः पदद्विः त्रासि शुकेर्वनेपि सः २५ ॥ कि
 ल निशुये अये महेन्द्रशैलाधिपतिरागत इतीरयेत्यो वदन्त्यसुताः
 पौराणोवाचः ताभ्यो भयादस्य शत्रुमृषाव्यक्तमेव वनमगात्
 तानि श्रये समागत इत्येतानि श्रुत्वा राणिया सोतास्तेष्वारिणां मु
 त्त्वमगिरः अताः पदद्विः शुकेस्सरिपुर्वनेपि त्रासितः स्वमो
 निद्रासुपेतस्य विषयानुभवस्तयः तत्त्वमस्तप्रलापो यो विषयानु
 भवाद्धिः २५ ॥ इतस्त्वसद्विदुतभूभुज्जिता प्रिया यदृष्टावन
 सानवीजनैः शशंस एष्टाद्भुतमात्मदेशजं शशित्विषः शीतलशी
 लतां किल २६ ॥ इतो मृषात्रसंतस्युते तत्प्रवविदुतस्य प्रलापि
 तस्युते भूभुतः प्रत्ययिधुपतयः ते रुज्जितात्यक्तसती प्रिया स्वव
 त्सभाराजपत्नी प्रयतेषो पलायनानेतरं जनैर्देवागतैर्लोकैर्वन
 मानधीति भूमदृष्टामतीतैरेव जनैरात्मदेशजमद्भुतं एष्टास्व
 देशजमाश्चर्यं किमपि वदेति एष्टा स्वदेशे चेंद्रमरीचीनां शीतल
 तास्वभावं शशंस विरहवशात्कामोदीपनेन चेंद्रेण सतापितायाः
 प्रलापो यम् २६ ॥ इतोपि किं वीरयसेन ऊर्वतो नृपान्धनुवीणगु
 णैर्विशो वदान् गुणेन शुद्धेन विधाय निभरन्तमेन मुर्वीवल्लयोर्वशी
 वशम् २७ ॥ त्वमुर्वीवल्लयस्य भूमण्डलस्योर्वशीनामाश्रयः शुद्धे
 न केवलेन सौंदर्यगुणेन तमेतन्त्यपि निर्भरमतिशयेन वशमायंतं
 विधाय नृपान्धनुर्विधुपती पनुषावाणौ गुणेन मौर्वीचैतैस्समु
 दितैर्वरं नृपाधीना ऊर्वत इतोस्मात्तृपान्किं नवीर्यसे प्रपित
 वीरेव ज्ञासि सूरवीरविक्रान्तौ चुरादिः एष वपाद्यैरिभिरनृपान्ध
 शयति त्वं केवलेन गुणेन तस्माद्दीहातिशयः अथैव किं प्रश्ने

नै.
ष.डा.
ही.
२००

नवीरयमेवीभनेच्छसिधात्मनेच्छायांमिनितिनिषेधसूचना २०॥
एतद्दीर्घदिनारीनगविलविगलडासरातिस्सरेतीस्वक्रीडाहंसमो
हग्रहिलशौशभशार्थितोत्रिद्वेडा आक्रन्दद्विरियत्रयनज
लमिलचंद्रहंसानुविंवप्रत्यासंतिप्रहृष्यन्ननयविहसितैराससी
त्रयसीच २७ ॥ एतस्माद्दीनाग्रतएवनगविलेषुशैलगुहासवि
गलडासरातिवाहितवासरापुनारात्रौबहिनिर्यातीवैरिपत्नीस्वस्व
क्रीडाहंसस्यसोहेनायमत्कीडाहंसइतिभात्याग्रहिलस्तत्रग्रहवा
आसौशिशुस्तेनवारंप्रार्थिततत्रिदः चंद्रोयस्यास्तादृशीभूरि
वक्रतरयदाक्रेदत् रोदितिस्ततश्चतेनोयनजलेषुवाष्पेषुमिले
आसौसंभ्रमस्यचंद्रस्यप्रतिविंवः तस्यप्रत्यासत्पासन्निकर्षण
प्रहृष्यतस्तनयस्यहसितैराससीत्संविताभूत् न्यससीचुंतया
निश्चवासान्मुमोचच २८ ॥ अस्मिन्दिग्विजयोचतेपतिरयंमेस्ता
दितिष्यायिनीकस्यंसात्त्विकभावमंचतिरिपुक्षोणीइदाराधरा
प्रस्येवाभिमुवेनिमत्पसमरेयास्यद्विर्धुंनिजःपक्ताभास्वतिह
प्रपतेविलमयःप्रत्यर्थिभिःपार्थिवैः २९ ॥ भूकस्यसूर्यकील
दर्शनंचशास्त्रोक्तंशत्रूणामहोत्पातमुत्पेक्षते अस्मिन्कालिगता
येदिगजयायसमुचतेसतिरिपुभूपतीनोदार्दःपत्नीभूताधराभूमि
प्रयंकलिंगेशोममपतिर्भूयादितिध्यायंतीकिमुसात्त्विकभावं
सृंगारकृतेकस्यमंचतिशामोति अस्यैवसमरेसंभ्रावमभिपत्यस
त्वा उर्ध्वसूर्यमाणलंभित्वाशक्तिपदेयास्यद्विर्वैरिभूयैभीस्वति ह
र्येविलक्ष्म्योतिजोमार्गःकिमुदृश्यते इतिप्रतीयमानोत्पेक्षेयमि
वाचेननुपादानान् ब्रह्मणःकृतसंन्यासःसूरस्याभिमुवेहतः
हावेतौकथितौलोकेसूर्यमाणलभेदिनौ ३० ॥ विज्ञाणेरणचत
रादरिगणेउक्तेसमस्तेपुनःकोपात्कोपनिवर्ततेयदिभटःकीर्त्ती
जगत्पुद्गटः प्रागच्छत्रपिसंभ्रावविमुवतामेवा ३१ ॥ सम
स्तेरीणांशोशृणांराणेउक्तेभीतेराणांगनादिज्ञाणेपलायमेवेतिम
ति यदिक्वाविजगतिकीर्त्तीपुद्गटःकीर्त्तिकामःकोपिपुद्गटःकचन

लनापुहाणीत्पमीपुनन्यजनेपुदीर्घतुदुयंतप्यान्तरत्न
 राशिद्वयेददौकिंऊर्वन् शेषपादक्रमेणानिकंचारुनरुम
 न्तरत्नजातंयुहीतमिस्त्रवोजन्यजनायहसनलताणहेत्वोः
 क्रियायाणोतिहेत्वर्थेश्वप्रत्ययात् शेषजिह्वतवेजनाय
 हास्यहेतोरित्यर्थः १० ॥ सुखेनिधायकमुकंनलायगैरथो
 जिपणालिरवेद्यंष्टुष्टिकं दमार्पितान्तर्मुखवासनिर्मितंभु
 याविलैःस्वभ्रमहासिताविलैः ११ ॥ अथानलानुगैर्जन्य
 लोकैमुत्क्रिमुकपुगवडंनिधायापिअथानंतंप्रणालि
 नागवलीदलानांपंक्तिरौज्जस्यता अत्रहेतुमाह कीदृशो
 नलानुगैःदमेनार्पितान्तःग्राहिताग्रादित्यात् अंतर्मध्ये
 पितस्यापितस्तुसोमुखवासः कस्युर्यादिःतेननिर्मितंक्र
 विसंचष्टिकंष्टुष्टात्रासाकुलैरतपवस्वभ्रमेणानिजमिथ्या
 जननहासिताग्राविलाजनायेत्तेः ११ ॥ इतिद्विकृत्वास्तु
 चिमिष्टभोजिनांदिनानितेषांकतिचिन्तुदायकः द्विरष्टसंव
 त्तरवातुंदरीपरीष्टिभित्तुष्टिमुपेयमानिशि १२ ॥ इतीष्टं
 द्विकृत्वोद्धौवागैप्रातस्मायंचशुचिपवित्रस्वस्वंचमिष्टंस्वा
 डचभुक्तवतांतथाद्विरष्टवत्तराःषोडशावाष्टिन्कृश्रुताःप
 रिवारसंदर्याःपरिचारिक्यःस्त्रियस्तासांपरीष्टिभिरन्नादिप
 रिवेशानोपासनाभिःतुष्टिप्राप्तवतांजन्यलोकानांकतिच
 नदिनानिमुदाव्यतीकः १२ ॥ उवासवेदभृष्टहेसुमंष्टुष्टा
 निष्ठाःकृशांगीपरिणीयनेषधः ततःप्रतस्थानिषधान्महान
 यारथेनवास्तेययुहीतराशिमना १३ ॥ नलस्तोद्धौवांगीभे
 मीपरिणीयपंचषाःरात्रीभीमष्टहेसुवसतिस्म ततोन्तरम
 नयाभेम्पासहभूतयुहीतरत्ननारथेनिषधान्प्रतस्थपंचवा
 षट्त्वेतिसांख्ययाव्यायार्त्रहाराधिकसांख्याःसांख्येयइति
 ब्रह्मगीहःब्रह्मगीहोसांख्येयइतिरुच १३ ॥ परस्मैनःप्र
 मुमिमामाधिक्यप्रापियुगिस्तुःप्रांमुस्तवावितिब्रुवन रथे
 तुभेमोखयमपरारुहत्रलोभकिलादितादिमांजेनकितः १४

नै.
टी.घो.
१३०

इमांभैमीप्रष्टुं परस्परं सोधिकारोनास्तिप्रियाभैमीशिशुः
 मोलास्वयमारोहं मशक्रेत्यर्थः प्रसौरयउन्नतोस्तीतिव
 दन् तपुनर्नलोभैमीरथेस्वयमारोपयामासजनेपश्यतिस
 तिनोमांभैमीकिलव्याजेनग्रास्तिददालिलिंग ११५ ॥ स्व
 लिप्यतिस्त्रिगुणतनुप्रियादियं प्रदीयसीपीडनभीरुदोर्यगा
 त् इतिस्मरःशीघ्रमतिशुकारतंघष्टंशुभेमांचभैरणकर्क
 शी ११५ ॥ इयंभैमीस्त्रिगुणादिक्रान्तनुयस्यास्मात्तथाति
 शयेनस्रुडःकोमलापीडनाद्दृढालिंगनाद्भीरुत्रसंभजय
 गयस्येहृणाप्रियात्रलात्यतिष्पतीतिहेतोःशीघ्रमतिस्तत्
 कालोत्पन्नप्रतिभाकामस्तनलंवधूंभैमीचरोमांचभैरणक
 र्कशीघ्रकार ११५ ॥ तथाकिमाजन्मनिजांकविविक्तांप्रहि
 त्पुत्रीपितरौविषेदतः विसृज्यतनौडहितप्रतियथावि
 नीततालद्वयगुणीभवद्गुण ११६ ॥ पितरौमाताचपिताचज
 त्प्रभृतिनिजोत्सर्गवर्धनांपुत्रीविसृज्यतथाकिंविषेद
 तःकिमात्तेप्रेनविषेदत्वरित्यर्थः यथाविनीततयाप्रश्रये
 णालद्वयगुणीभवंतः प्रसंखीभवंतःगुणायस्येहृशंतजा
 मातरंनलंविसृज्यविषेदतः डःखितोवधूवतःपुत्रीविर
 हाजामातृविरहप्रवातिडःखितोभूदित्यर्थः ११६ ॥ वि
 जाधनुव्रज्यसमंडलावधेर्नलंनिवृत्तौचदुलापनांगतः
 तत्राककलोलद्वानिलंतदाहुतानतिथ्यावहतेवहतेव
 रादराद ११७ ॥ सवरददेशस्यराजाभीमःनलमनुव्रज्य
 स्वदेशसीसंतान्निवृत्तौव्यावृत्तिसमयेचादुसामवादंलप
 तिवदतीतिचदुलापःकर्मण्यत्तत्तस्यभावेगतःसामवादान्
 दन्धतानतिप्रश्रयाद्विरहवैभनस्याश्चानतमुखोनिवृत्त
 त्रेप्रत्यावृत्तःकद्वतदाककलोलद्वतदाककलोलोपिव
 रादपंमवीजकोशैराजतेदतीहृशः निजान्मंडलसमंड
 लीभवनस्यावधःपर्यवसानान्निवृत्तिसमयेचदुलापस्त्व
 धृताग्रापोयस्येहृशस्यभावगतःधृतानतिशोत्रत्यापगमात्

प्रवाहेणैकीधृतस्तदात्रिवर्तने ११३ ॥ पितात्मनःपुण्यम
 नाप्रदात्तमाधनंमनस्तुष्टिरयाविलंनलः इतःपरंप्रतिन
 कोपितेहमित्पुदसुरेष्वसृजत्रिजौरसीम् ११८ ॥ ५: ५१
 त्रिप्रात्मनःपुण्यंस्वकृतमेवतेपिता तमासृजदःखसर्पिष
 तैवानामदः सम्पन्नयःमनसःसंतोषप्रवधं नलप्रवसर्वे
 प्राप्यवस्तुवर्तनेइति सर्वत्रयोज्यं अतःपरंतवाहंनकोपि
 नकापिप्रयोजकइतिवदन् उद्धतवाष्पप्रर्षभेमोभैमीवि
 ससर्ज ११८ ॥ प्रियाप्रियैकाचरणाद्विरेणतांपितःस्मरंती
 साचकिंस्तदाधिसु तथास्ततन्मातृवियोगवाडवःसत्प्रिय
 प्रेममहोवुधावपि ११९ ॥ प्रियोनलोभैमीचिरेणचिरका
 लंपितःस्मरंतीप्रियस्यप्रयेसितस्यैकाचरणात्केवलंकर
 णादाधिसुचितपीडांबविकित्तत् आधिप्रतीकारमकरोत्
 तमुनःसतस्याभेम्पाःमातृवियोगप्रवातिसंताप्रकत्वाहृद
 वापिःप्रियस्यनलस्यप्रेमार्पेवमहोवुधोसत्यपितयेवामी
 त्रशाशासेत्यर्थः ११९ ॥ असौमहीमहज्जधातुमंडितस्त
 यानिजोपत्यकयेवकामपि भुवाङ्गरंगेक्षणादंतिचारयो
 र्वभारशोभांकृतपादसेवया १२० ॥ असौमहीधृत्तलःतमु
 नःवज्रधावज्रःप्रकारैर्मंडितःविहितापादयोःसेवायये
 दृष्टपातथाङ्गरंगणामीक्षणास्पदंतिनागजानांचारस्यगतं
 सुभवास्यानभूतयातयाभेम्पाकामपि शोभांबभार तथा
 कयेवनिजोपत्यकयेवयथासौमहीधृत्यवर्तःवज्रभिधातुभि
 र्गौरिकाद्यैर्मंडितः हारिणानां दृष्टेर्दृशानस्यदंतिनां संचारस्य
 भुवस्थानेननयाकृतःपादस्यप्रत्यंतपर्वतस्यसेवाश्रयाणं
 वयेदृष्टाउपत्यकयाभूधारासन्नप्रदेशेनकामपिशोभां
 विभर्ति १२० ॥ तदेकतानांषट्पस्यरहितंविरोहयाभाव
 मिवात्मनिश्रिया विहायसापत्यंमरंजिभीमजासमप्रत
 र्हात्तितसर्विहृदिभिः १२१ ॥ यथाचिरोहप्रथमविवाहि
 ताप्रगल्भाद्विहातवोहैकोरायणस्यनायकस्यसंबंधि

नै.
ष. षो.
टी.
२७

नंभावंस्वात्मनिविषयेरक्षितं स्वात्मनिभर्तुवैमनस्यातत्पत्र
येसापत्त्यसमानपतित्वजातेरोषं समग्राणि च तानितस्यान
वोप्ययावंचितानि वस्युनितेषां पूर्तिरुत्तिभिः सुराव्यापारं
बालानवोष्णं जयति तथैव केवलं न भेदा मेव प्रणवस्यत्
कार्जनस्येत्यर्थः नलस्यात्मनिभावं रक्षितं निवसापत्त्यत्
आस्त्रेहेन समस्ततदाचितं मूर्तिरुत्तिभिः कृत्वा विरोध्या
विरसंचितयागज्यलत्स्याभेमी रजितेत्यर्थः एर ॥ समारहा
रावलितो रगां पुरी निजादियोगादिवलम्बिता लका ददर्श
पश्यामिव सर्वतः पयामयाश्चितो ज्जीविक सुत्रेते ईहेः एर
सहस्ररहा रावलितमयेने इनील मणिमौला मयेन तोरणेन
वर्तते यातामीदृशी पुरी स्वकीयादिरहादिव प्रोद्यितपति
कत्वा विकीर्णं कुंतलं तथैव तत्रै ईहे कृत्वा आश्चितो ज्जीविकं
यथा भवति तथा पयामा रगां पश्यां इष्टीमिवानंतरं नलं द
दर्श प्रोद्यितपति काभिहिलं बालं कारप्रियमार्गं सुज्जीवि
कया वीक्षिते पाञ्चाभापेह मशः शशतिश प्रत्यय स्पृष्टत्वा
त्ययो पश्यामिति कर्तृकर्मणो कृतीति कर्मणि षष्ठी १२२
पुरी निरेक्ष्या न्यसनां मना गतिप्रियाय भेदस्थानि भूतं विसर्जितः
ययौ कटाक्षः सहसा निवर्तिना तदीक्षणेनार्थपथे समागमं एर
प्रियः पुर्यः निरीक्ष्या न्यमनाः चित्रव्यासंगवानस्ति मयि च
इह विवर्ति स्तुष्टं मेने पश्यामीति प्रियाय प्रियं दृष्टुं भेदस्थानि
निवर्ति स्तुष्टं विसर्जितः कटाक्षः सहसा तत्क्षणमेव प्रतिनिवर्त
मानेन तस्येक्षणेनार्थपथे पवसमागमं ययौ यावज्जमीनल
मन्यहीष्टं स्तुष्ट्या पश्यामिति नावत्र लहृष्टिर्निमेषमपि भेमी वि
रहा साहसुर्निवृत्तेति नलस्य भेदस्थानं नगराख्यापनं भेदस्थानं
सुतया सा नगरागय प्रपित्री सत्त्वम् एर ॥ प्रयनगरं दृष्टे रं
मात्पर्यैः प्रियममियाय संजाययाभिरुमः मुफस्विजसु
मश्चिप्रासनायः क्रमश्चिलिते रत्तिभिः नृत्तं हं लोकैः एर ॥
प्रयानंतरं नगरं दृष्टे च नृत्तं हं लोकैः प्रयानिपातादुत्तन

गदये सुतैर्नगराधिकारिभिरमात्यैः कृतहलेनासर्वस्य भेमी
 स्वयं वरस्य अवोच्छ्रयासमुत्सवैः क्रमेण मिलितैरमात्यैः सह
 सनलो मिलति स्म कीदृशो नायया भेम्याभिरामः कीदृशानोरम्येवा
 कदवमधवसंतश्च यथा च वसंतः ऊसमसंपदायुक्तः ऊतहलोत्क
 रितैः क्रमेण मिलितैः भूमैः सह मिलति एव ॥ कियदपि कययत्त
 वृत्तमातं अवगाऊतहलचंचलेषु तेषु कियदपि निजदेशवृत्तभ्यः
 अवगापयं मनयन्पुरीविवेश एव ॥ सनलः अवगास्य ऊतहले इ
 क्षातिशये लुम्पटेषु तेषु सचिवश्च एषु कियदपि सारवर्तया किंचि
 त्यात्रं स्वयं वरवृत्तसमूहं वाप्यन तयेभ्यः सचिवेभ्यः सकाशात्किं
 चिन्मात्रं निजदेशवृत्तानामपि स्वावन्पुरीविवेश एव ॥ अथपि
 पयिलजैरात्मनो वा ऊवलीमऊलऊलसऊलैः पूजयत्येजयेति
 क्षितिपतिमुपनेसस्तदधाना जनानामस्मृतजलमृनालीसौकुमार्यं
 ऊमार्यः एव ॥ अद्यानंतरमार्गे जयेति जयशब्दपूर्वे निजं वा ऊवलीना
 तस्याः ऊदमलसमूहं हरिवलाजस्तं प्रपति पूजयत्यः अस्मृतमेव जलतव
 यासृणालीस्राजस्याः सौकुमार्यं मादवंदधानाः जनानोपुखासिनांसं
 वंधिन्यः कन्याउपाजगमः एव ॥ अभिनवदमयंतीकांतिजालाव
 लोकप्रवणपुरपुरंधीवक्रचंद्रान्वयेन निखिलनगरसौधाद्यावलीचं
 दशालाः क्षणमिव निजसंज्ञासात्वयामन्वध्वन एव ॥ अभिनवस्या
 दृष्टं सर्वस्य भेमीकांतिमसृहस्यावलोकं प्रवणानो उत्तराणां पौरसी
 णां स्रावचंद्रान्वयेन संवेधेन निखिलस्य नगरस्य सौधानामः वलीषु
 याः चंद्रशालाः शिरोगृहाणि ताः क्षणमिव निजसंज्ञाचंद्रान्विता वासा
 शालेति सार्थकामनुबध्नः एव ॥ निषधन्तप्रमुखं सृष्टीसुधां सौ
 धवातायनविवरगभरिमश्रोणिनालोपनीतो पपुरत्तलपिपासापा
 स्तललोत्परागानिखिलपुरपुरदत्कीनेत्रनीलोत्पलानि एव ॥ अत
 र्नीचोक्षोपिपासादर्शनलालसेवत्स्मातयायसां स्वलात्वं रजोगाव
 चलत्तगायाचंचलत्वं मेव श्रवशेषाहलीसर्पित्वमिव न देवोक्ततः प
 रागः मकरंदोद्योः पुनिमेव लपुरसीणां नेत्राण्येव नीत्रोत्पलानि
 सौधवातायनगतं निषधन्तप्रमुखं सृष्टीसुधां सौधवातायनगतं

नैः
घ. घा.
टी.
२७२

गृहीतां नलसुवचंद्रस्य कोतिमेवाभूतं पिवति स्म अन्योपि तद्वितः
 सुवशो घेणापान्मलकंदः मंडरवगाहमपि कृपादिजलं नालिकयापि
 वति १८॥ अवनियतिरथा हरेण पाणिप्रवालसुवलितासु रभिलाज
 व्याजभाजः प्रतीक्ष्यन् उपरि कुसुमदृष्टीरेष वैमानिकानामभिनव
 कृतभेमीसोपधुमिविवेश १९॥ अथैष नृपो नलः प्रहेषु अट्टलके
 ति प्रसिद्धेषु सोपायेषु स्थितस्य स्त्रीणां समूहस्य पाणिभ्य एव प्रवालभ्यः
 नवोद्भूतेभ्यः पत्रेभ्यः सुवलितानां मंगलार्थं विकीर्णानां सरदीनां ला
 जानां व्याजभाजः नैते लाटा किंतु देवमुक्ता निषुष्यापीति मतिं जन
 यंतीः वैमानिकानां विमानैस्संचरतां देवानां मुपरि उर्ध्वदृष्टीवर्ष
 णानि स्वीकृत्य न अभिनवकृतश्चासौ भेमीनिवासाय सोपधुस्तस्य ध
 मि विवेश १९॥ इति प्रीतिरायमित्येयानमेकत्रयाणोदरचकितक
 टाक्षप्रदितवानयोस्तं दिवि दिवि बुदधीषा कौतुकेनावलोक्य प्राणि
 दधरधिभातुना कमानंदसाक्षाः २०॥ इति पूर्वोक्तस्वयं वरमानुश
 नं विवाहं तथैत्यमनेन प्रकारेण कास्मिन्नेव वरययानं चलनं तदी
 षत्रस्तकटाक्षावलोकनं च तयोः कौतुकेन दृष्ट्वा नंदेन साक्षात्प्राणिः
 दिक्कालानां कंगत्प्राणादुपरिभिलेषुः २१॥ श्रीहर्षकविराजि
 राजमुकुटालंकारदीप्तस्तु श्रीहीरसमुवेजितेन्द्रियचयं मामल्लदे
 वीचयं काश्मीरसहितचतुर्दशत्रयीविद्याविदभिर्महाकाव्ये तत्स
 विनेषधीयचरितसंगो निरुगोच्चलः २२॥ चतुर्दशत्रयीविद्या
 विदभिः काश्मीरैः काश्मीरदेशवासिभिर्जनैः अथवा चतुर्दशत्र
 यीविद्याविदोद्भूतैः काश्मीरैः कुंजैः कृत्वा सजिते तदुविश्राहणी
 ज्ञाते शेषस्य २३॥ अनेदस्य कृतानि रत्नविमनासत्संप्रदाया
 न्वयादस्यानेषधकाव्यतत्त्वविद्वतोपीयूषसारस्वतो उद्यममेव
 वाहकमविमलवर्मकमात्स्योद्देशसर्गस्मिन् विद्वत्सिराकृत रत्नैः स
 भोगमूलस्थितिः २४॥ इति श्रीहर्षविरचिते सैषधाय्ये महाका
 व्ये तत्त्वविद्वतोद्देशः सर्गसमाप्तः २५॥ अथैषः सरस्वत्य ॥
 अनेः अनीनां पयिभिर्धत्तुं गीतार्थसारे पानिषद्दस्य म
 यथात्मविद्यामिव वादयंती धीर्मा भवन्मेशरुणायवाणी ॥ ॥

यासच्चिदानंदरसैकसारंकरेसुधांभनिभाहंती विषेस्यंसिं
 वतिसप्रपंचंसरस्वतीसांचतमेहृदयम् ॥ तदेवंसेभोगमृंगार
 स्पमूलक्षतंविवाहंमविस्तरमपवर्णायास्मिन्सदशेसर्गपुरा
 णप्रसिद्धिशक्तितायाःभेमीनलसेभोगेप्रतिबंधिकायाःकलेः
 प्रतिकूलतायाःअपाकरणमुखेनप्रतिस्तरितसदावाचैकजी
 वितंशास्त्रसिद्धंतंप्रकाशयति ॥ गेप्रयारभ्यवृथाप्रयंयत्नी
 पावनंअमं स्वरास्वरस्वउल्लोललीलाजगमर्थयागतं ॥ अथ
 भेमीनलवरदानानंतरंरुथाप्रायसत्पिबेचरत्नेप्रायोवाक्ये
 नवृथेवपरिचोधानवस्यअमसारभ्यभूमौप्रज्यामेवकतिंचन
 पदानिगत्वा सरस्वतःउल्लोलानांमहतांतरंगानामिवलीलाग
 तिविलासायेषांतेस्वराशक्रादयःयथागतंगतंस्ववेचरत्नमनति
 क्रम्यजगमःवेचरात्पाजगमुरित्यर्थः वृथाप्रायमित्यव्ययीभावः
 समुद्रकलोल्लाप्रपिभूमौवृथापवित्रात्रिवर्तते अथववृथाप्राय
 भेम्पाशलाभात्यर्थमेवपरित्रीभावनंअमसारभ्यदेवायथागतंय
 थैवैकाकिनप्रागताःतथैवभेमीविनाप्रतिजगमुरिति ॥ भेमी
 प्रत्येभुवस्तस्मैचिरंचित्तेधृतामपि विद्यामिवविनीतायनेविषे
 प्रदायते ॥ यथाचिरंचित्तेधृतामभ्यस्तामपि विद्याविनयसंपन्नो
 यशिष्यायदत्वायुस्वानविषीदंति तथाचिरंचित्तेधृताप्राप्तमभिल
 षितामपितोभेमीविनेतायभुवःप्रत्येनलायदत्वातेस्वरानविषेनुः ॥
 कान्तिमंतिविमानानिभेजिरेभास्वरास्वराः स्फटिकादेस्तदानी
 दप्रतिबिंबाविवस्वतः ॥ यथाभास्वरःपरप्रकाशकादेवैःप्र
 तिबिंबाःकैलासतटाभजंते तथाभास्वरास्तेजस्विनस्तशक्रा
 दयःकान्तिमंतिविमानानिभेजिरे ॥ जवाज्ञातेनवातेनबला
 कसृबलाहकैः असनात्स्वस्यशीघ्रत्वरथैरघामिवाकथि ॥
 वेगादुत्पन्नेनवर्तनक्रावलेनरंहसाश्राकृष्टालचिताबलाहका
 मेवायैस्तेषांदेवानोरथैःअसनाद्यायोरपिसकाशात्स्वस्यात्मनः
 शीघ्रत्वमाशुगाधित्वमिवाकथि असनोपिबलाहकसबलाह
 कइत्युपमासाधनं ॥ क्रमाद्वीक्षणंतेषांतदानींसमदृश्यत

२॥

नै.
ष.स.
टी.
१७३

स्यष्टमष्टगुणोऽस्ययात्पर्यवस्यन्निवाणिमा ५ ॥ क्रमेणातिशयतो
 हरीभूतानांतेषां देवानां तदयानां वाणिमा सत्सत्त्वे जने ररुपत
 कीदृशदवाणिमा अष्टगुणमष्टविधं च तदेऽस्य यमणिमा महिमा
 दि कंतस्मात् अष्टानामेऽस्ययाणां मयात्सष्टयं पर्यवस्यत्याडुर्भवति
 व अत्रपंचमीविभक्तेरिति निधारणं पंचमी ५ ॥ ततानविद्यंतोतेषां
 रथेऽस्ति पताकतो लब्धकेतुशिखोलेवालेखजलमुच्यते ६ ॥
 लब्धः केतुशिखया धजाग्रणोलेखः प्राक्कर्षणं यदेहशीघ्रतएवलब्धः
 केतोऽधजे विषये शिखोलेखः इयं धजे समुचिता शिखा वचनमिव
 नतमेव लेखितयया सामेव लेखा उपां रथेषु विद्यता कृत्वा हारि
 इपताकतावकं अत्रमेव लेखाया धजशिखात्वे विद्यन्ते च पीतप
 ताकत्वेऽपि तं लब्धकेतुशिखोलेखे त्रयि विभज्येकशेषसमाप्तः ६
 पुनः पुनर्मिलेतीषु पथि पायोदपंक्तिषु नाकनायक्यालेखि बभूव
 भरणधनुः ७ ॥ नाकनायक्याय यदुक्तं तदेव मार्गं मद्रुमुद्रादिले
 तीषु मेव पंक्तिषु भरणधनुर्वभूव आदित्यैकरणावातो दोलिता
 जलदोत्भात प्रकाशमानान भसिशक्रचापेति संज्ञिताः इत्येव ले
 खणां शक्रचापाव्यं भूषणं बभूव अत्रमुखां शक्रधनुर्वभूव लेखिताः
 णिकेशक्रचापेऽपि रोपितं ७ ॥ जले जलदजालानां वज्रिवज्रान
 विबनेः जानेत कालं जेस्तेषां जाता शानि सनायता ८ ॥ वज्रिणाः
 शक्रस्य वज्रसायक्यविशेषो मणिविशेषो वा अत्रापि मुख्यस्य वज्रं
 स्यामुत्थानमेवानामन्यान्पसंवदं जन्माश्रितं पलादोणाकमशनि
 चमुत्प्रेक्षितं ८ ॥ स्फुटं सावर्णि वंश्यानां कुलस्य वंमहीभुजा
 चक्रे दंभृतसुचंदं दंभृतसुचिं च ९ ॥ क्वचिद्दंभृतस्य मस्य
 दंभृतः उर्ध्वधगति क्रमेणात्सष्टयं स्पृशन् सावर्णि मनोवंशजातानां भू
 भुजां कुलस्य वंमस्य स्फुटं प्रकटमेव चक्रे सूर्यः प्रशस्तिवाग्भिः साव
 णि वंश्यानां कुलस्य वतया व्यातोपि प्राकृत्यापितं यावत्तद्वत्तमर्थः
 वंशशतस्यंदिगादित्वाद्यत् ९ ॥ नलभीमभुवोऽपि सावर्णि विस्मिताया
 द्यौर्दिवः पाशिपाशः शिरः केयसस्तभूषणं च १० ॥ पाशि
 नावरुणापाशः नलभीमोऽपि तौ विस्मितायाः सावर्णि यादिवः वि

समयजेनशिरःकंपेनसस्तभूषणस्येदृशस्यकोणस्यप्रियंशोभामो
 पस्येदधार नायवरुणस्यपाशःकिंतुनलभेभ्योःप्रेमिणासाश्चर्याया
 दिवःशिरःकंपेनसस्तभूषणप्रवणमिदमितिवाक्यार्थः यन्ननर
 हरिःसंभ्रमगलितताटंकतल्पोवभूवेतितदपेक्षमेव प्रसिद्धेहिपा
 शस्यकोणनसाम्येनर्तताटंकेनेति तथाचप्रवसोभूषासंसनेहेतु
 विस्मयेनशिरःकंपःसादाङ्गपव १० ॥ पवनस्कंदमारुखन्तु
 रकरःशिखी प्रनेनप्राप्तभेमेतिभ्रमंचक्रेनभःसदाम् ॥ ॥ वाक्यं
 यीमासाघनत्पुत्रराप्रत्पुङ्गुतःकराज्वालाविहस्तायस्येदृशःशि
 खीवर्द्धिःप्रनेनाग्निनाभेमीप्राप्तेतिनभसिचरतांदेवानोश्रुतिंचक्रे
 प्राप्तमनोरथोहिहर्षात्रितोतंन्दत्यति ॥ ॥ उत्कर्णोभारतीहनौ।
 विरहाद्दीमजोनिगम अधानिधनिभिर्वीरानुकल्पेनोदयत् ए
 भेमीवाचाविरहाद्दीनोसंतप्तोतेषांदिगीशानांकर्णोभारतीसरस्व
 तीअधनिमार्गेनिजवीणासंबाग्निभिः शहैरनुकल्पेभेमीवाक्प्रति
 विधिभिःश्राव्यस्यात्ययमाकल्पानुकल्पस्ततंतोपमाइतितिलाभा
 वेतुंडलैरिववनोदयत् ए ॥ यथायातमवेक्षंततेजनोद्यमसित्वि
 षं तेषांप्रत्पुद्गमप्रीत्यामिलद्योमेवसृतिमत् ए ॥ अद्यतेदिगी
 शाःप्रसिद्धिंश्यामत्येनतेतोन्नवावद्वातुल्यमागच्छंतजनसस्त
 हामपश्यत् ययामतेषांताससत्त्वान् किमिवतेषांदिगीशानांम
 त्पुञ्जानप्रीत्यामिलत्सशरीरेभ्योमेव ससित्विषमितिपाटःससि
 कचलद्भवः ए ॥ आद्राक्षराजिहानंतेसरमयेसरस्वराः प्रता
 चिनयशितार्थकालिनेवपुरस्कृतम् १५ ॥ तैस्त्वाप्राजिनानमा
 गच्छंतं गेहाङ्गतौ तस्यजनोद्यस्यपुरस्सरंकासमपश्यन् कीदृ
 शंकलिनाक्रपेनयगेनवात्ताविनयशितार्थमिवपुरस्सतंमये
 कृतंयजितंव कामेयक्षाणांमिदियाणामविनयश्चापल्यं कल
 हेतुं श्रद्धाणांयतजशकानामविनयःनविशेषणानयश्चालन
 मितिप्रसिद्धिः तदेवशास्त्रोत्प्रेक्षतेयथाशिष्योऽगुरुंविद्योप
 देशार्थंपुरस्कृतंति यथाकिमेतावित्तुयशितार्थकालिनाकाम
 उरस्कृतःकामोपेयश्चात्कोपःकलियोगंचदृश्योऽत्यर्थः १५ ॥

इज्जकल्लवगग्गु भूयेमिरे भूज्ज
 भेवउपं यममसए मक्कदगी सुग्गु
 पूठकं भूग्गुदग्गिभूवीरः भूरीव
 उमिउएग्गवीदएग्गुग्गु उउविभग्गः
 भग्गुएग्गल्लेधुधेग्गः परिउएग्गमनधु
 एग्गना उरुहमिह्वरएग्गविभग्गं
 ययसुल्लेकं नभल्लग्गिमेकग्गु
 उरुक्कयग्गु सुधिग्गमभूग्गुएग्गल्ले
 भूविभूग्गमिद्वभेवयग्गुः मिग्गुक्कवे
 एग्गनयमसुल्लेकग्गग्गं भभल्लेक्कवि
 भूक्कभग्गुः भूग्गुदग्गिंल्लेक्कग्गुग्गु
 संभग्गुसुग्गएग्गल्लेधुनभवग्गुग्गुः ए
 उवग्गवेउग्गभग्गुदग्गमभूग्गुः मीग्गमभग्गु
 भूक्कयग्गुवग्गुग्गुः यग्गुभग्गुभग्गुउग्गु
 इयग्गुग्गुविभग्गुउग्गएग्गुभग्गुदग्गुएग्गुग्गु
 मिग्गुदग्गुविभग्गुग्गुग्गु भूज्जचत्रग्गुः य
 उक्कभग्गुपीदग्गुग्गु विभग्गुभग्गुभ
 मयः भूयग्गुग्गुग्गुभग्गुभल्लेक्कग्गु

योतरभासामात्रमेवरोचकातिशयप्रतिपादनाय ए॥ यत्रतिपे
 तमुत्कंपमुत्पायकमयारुणं विबुधावुबुधः कोपमाकोशाकोश
 बोधो ॥ १५ ॥ अथकामदर्शनानंतरंदेवाः यत्रत यत्किंचनप्ररः स्थितं
 लोहलगुडादिकंतिपेतंप्रेरयेत उत्कम्पकस्यमानमुत्पायकमुक्त
 मशीलमरुणोशोणोगमाक्रोशाकोशोतिवीप्सायोद्विः प्रतिशयत
 निंदाबोधाणात्पुष्पेर्नादोयस्येदृशोक्रोधंदहसुः ॥ १५ ॥ यमुयोसत
 दष्टोष्टततास्त्रिज्जिष्पचक्षुः भुज्जदीफणिनीनादनिभनिः स्यास
 फल्लताः २० ॥ दष्टोदंतोऽष्टोतयोः क्षतेष्वयदस्रक् तस्यशिष्यो
 सहशीचक्षुषीयेषामीहशाः दष्टोष्टवदक्ताप्रतिलोहितदृशस्य
 तथाभुज्जदिरेवफणिनीतस्यानादनिभानिनिः स्यासफल्लतानि
 येषामीहशाजनायंक्रोधमुपास तथाचक्रोधाभिनयेभरतः हस्त
 निष्पेषाणंदंतचदनेनेत्ररक्ता दष्टोष्टतानिभुज्जदीभुजास्फाल
 नताउनाः निः स्यासोभुप्रदृष्टितमावुधोक्षेपणदयंइति २० ॥
 उर्गोकामाप्सुगेनापिडुर्लभमवलंब्यः उर्वसोहृदयंलोकान्सेडा
 नपिदिधत्ति २१ ॥ यः क्रोधास्मरशोणापिलेखितमशक्यंइवास
 सोमनेर्हृदयमेवउर्गमाश्रित्यसेदानीपिलोकांदग्धुमिच्छति २१ ॥
 वैराग्यः करोत्युच्चैरंजनंजनयत्रपि सूतेसर्वेन्द्रियाख्यादिप्रज्वलत्र
 पियस्तमः २२ ॥ यः क्रोधोत्पुष्पैः प्रतिशयेनरंजनंनेत्रादिष्वरुण
 त्वंजनयत्रपिवैराग्यरामस्यप्रीतेरभावंकरोतितथायः प्रज्वलनपिसा
 तदाहोपिसर्वेन्द्रियाख्यादकंतमः यच्चानंसूतेऽज्जोहिनकिंचित्प
 श्यतिनष्टापोतिच सतिरंजनेरागाभावः सतिचज्वलनेतमसः
 सूतिरितिचिरोधाभासः २२ ॥ पंचेषुविजयासक्तोभवस्यक्रुध्यतो
 जयात् येनान्यविशहीतारिजयकालनयः स्थितः २३ ॥ कामस्य
 जयायथासक्तोत्तिनात्तेपेक्रुध्यतो जयात् हरंजित्वेत्यर्थः येनक्रो
 धेनान्येनरिषुणापृहीतोयोरिस्तस्यकालनीतिराश्रिता यदोभौरि
 षसमंतोपरम्यर्थदसक्तौस्तः तदाजिगीषुर्मध्यप्रविश्यस्वरिषु
 द्रव्यादितिनीतिं इमेनीतिमाश्रित्यकामविजयसक्तोभवमजेषीत
 क्रोधवशावक्रेश्मयः २३ ॥ हस्तोविस्तरयन्नित्येविभरथपयस्या

ने.
घ. सं.
टी.
२०५

वाक सूचयन्काकुमाकृतैर्लोभस्तत्रविलोच्यते: २४ ॥ तैर्देवैस्तत्र
शोभोव्यलोकिकिं कुर्वन्तु भेधनाम्बो हस्तौ विलारयन् याज्ञायैति
शेषः तथा विभक्तया ज्ञाभंगशंकया अतएवार्थपयस्या किंचित् उक्ता
किंचिदनुज्ञागद्गदावागपस्य सः तथा प्राकृतैः स्वदेव्या व्याप्य वेष्टा
भिः काकुं विहृतं शास्त्रसूचयन् २५ ॥ देव्यस्तैर्नमयानित्यमत्या
हाराकार्याविनः भुजानजनमाकृतं पश्यायस्यातजीविनः २५ ॥
नित्यसदेवदेव्यं निस्त्वस्तु उगतो दीनो इति दारिद्र्यं स्तेन्यं चोद्यं च
चुरं शेषो तैर्देव्यस्तैर्नमयः तथा तथा प्रत्याहोरात्रवक्रुशनेनाम
याविनः शोभाः एवं भुजानेषु साकृतं पश्यः किमपि न दयति
साभिप्रायं सस्य हं पश्यतः जनाः यस्याः लोभस्यानुजीविनः किं
साकृतपश्यादत्यत्र पात्राभोत्पादिनाशप्रत्ययः २५ ॥ धनिदा
नोत्र वृष्टयः पात्रपाणाववग्रहाः स्वदास्यनिवहानिस्त्वास्त्रिक्रीणी
नेयवत्त्वयः २६ ॥ यो लोभः धनिनादानां वृष्टिणां पात्रस्य दानं
त्रस्य पाणोऽवग्रहः वर्षणाप्रतिबंधो भवति धनाप्याश्रयिणेन
पात्रपाणोदानं नवर्षेतीत्यर्थः हावेदे यो लोभः निस्त्वास्त्रिक्रीणी
जदामानिवार्यवत्सु धनिषु विक्रीणोते लोभवशाद्दरिद्रा धनिका
त्सेवते २७ ॥ एकद्विकरणो हेतुमहापातकपंचमं नरणां मन्यते
कामक्रोधोयः पंचकारयन् २८ ॥ यो लोभः महापातकपंचके
ब्रह्महत्यासुगपानं स्तेयं गुर्वगनागमः तत्संसर्गस्य पंचममिति ये
वानां महापातकानां मध्ये एकस्मिन्पातके द्वयोः पातकयोः कर
णो एकद्विकरणो हेतुकारणभूतो कामक्रोधोत्तरेण मन्यते तस्या
चदवधीरयतीत्यर्थः कामोऽत्रैकस्मिन् गुर्वगनागमपातके साक्षात्
तत्संसर्गावादे एव कारयति तथा कोपोपि ब्रह्महत्यायां एकस्मि
न्पातके साक्षात् तत्संसर्गावादे एव कारयति लोभः कोदृशः यथापि
महापातकानि कारयन् लोभाद्विजतः सर्वाणि ब्रह्महनादि
तकानि करोतीत्यर्थः एकाद्विकरणोऽत्र नवहृदि ण्डं द्वं ब्रह्म
हिचाश्रित्य यद्दृष्टांशं किं तत्समीतत्पुरुषं कुर्यात्परास्तेरेयं
यस्सर्वेन्द्रियसमोऽपि जिह्वा ब्रह्मवर्चने तस्याश्च कुर्यात्पटवे

वटवेर्जितम् २८ ॥ योऽलोभः सर्वेषु दृष्टिद्वयेषु वसत्रापि जिह्वारस
नैर्द्वयं वागिन्द्रियं च वज्रबाहुल्येनावलंबते प्रत्रोत्प्रेरते किं कर्तुं
तस्याजिह्वायाः सकाशादाचार्यकं गुह्यपदेशं वाचाटतां च भोगलाल
सोचाजितमिवेति प्रतीयमानोत्प्रेक्षाकस्मै वटत्वे वटुनिमित्तताद
र्थ्यवतर्था कीदृशाय वटवेद्याज्जायोपटवे प्रगल्भाय तस्याइत्यम
धातोपयोगे इत्यपादानत्वं वटवे हि वाचाटभोगलोत्पायाज्जाय
स्य कर्ता भवति २८ ॥ तस्यापि यामशक्तं तमं पंचधप्रबोधनात् सू
न्यमाश्लिष्य नोक्तं मोहमैदंत हेतुते २९ ॥ ते देवाः मोहमविद्या
पर्याये मिथ्याप्रत्ययमैदंत कीदृशं पंचतमो गुणप्रचुरं दृशा ज्ञानेन
शून्यं तस्यापि प्रबोधनात् तपस्वाध्याये स्वरपीठानानि क्रियाये
गः क्लेशतनुः करणार्थः समाधिलभाय्येति परमात्मापदेशं
नशक्तं पंचधप्रबोधनात् कीदृशी भूमादिभूतेश्वरित्यत्राध्यात्मा
देहादावशुचित्वाव्यात्वावाह्योपकरणेषु देहेन्द्रियमनस्सचनात्म
त्वाव्यात्वा विषयेषु उःखाव्यात्वा च सत्याद्याः तथैव पण्यासन्मार्ग
प्रवर्तनेहितो मोहो पुनः कीदृशो सून्यहीनं जनमाश्लिष्य व्याप्य
नोक्तं सार्वभौमिहमिथ्याप्रत्ययः इति भावः अन्येष्वपि
दृष्टिहीनः पण्यामार्गचलनाय हितो सत्यावबोधनात् प्रबोधनाने
गृह्णाति सून्ये रिक्तमेव भांडादिकं संपात्वं शक्या गृहीत्वा नोक्त
ति २९ ॥ सः सः प्रणप्रयोगोपि वलिशाय उपासिनः स माः ऊ
दंबजंवालेन स्मरति स्मरद्विषम् ३० ॥ स्पष्टं ३० ॥ पुमोऽसलव्यनि
र्वोपज्ञानदीपमयात्मनां श्रुतज्ञापयति व्यक्तं यः कजलवडुज्व
ले ३१ ॥ यो मोहः श्रुतव्यनिर्वोपज्ञानदीपमया
स्तत्प्रचुरात्मायेषां ते च तेषामलव्यनिर्वोपज्ञानदीपमया
त्मानां पुंसो ज्ञाने जाते पि मोक्षपर्यंतमप्राप्तानां ममूक्षना मुज्ज्वल
मृचिर्भवत्सत्त्वप्रकाशं श्रुतएव व्यक्तं प्रकृतिः पुरुषयोः पृथक्
त्वात्वावेन मुद्रं श्रुतः करणोचितं स्यापयति मलिनयति कथं क
जलयेत् कजलमपि श्रुतव्यनिर्वोपज्ञानां ज्ञानकारणानां दीपम
यानां प्रदीपमयात्मा मुज्ज्वलं दीपयति प्रकटं वातमर्थं मलिन

नै.
सं. टी.
१२७

अप्रमत्तारक्षयतंतमेतंवाहः ३३ ॥ तत्रे प्रवीजाइवाप्तः जनयितुः
मुत्रोभवतिसाम्यगयेमोचयेत्ताज्जुतेनतुमेतंइतिश्रुत्याचमु।
साध्यभिचारतस्वीरक्षणीयेतिप्रतिपादितम् ॥ स्थियोपिखैयवि
हारपरिहारे सत्त्वेजीवतिवापत्तोयानान्यमुपगच्छति सहकी
र्तिमवामोतिमोदतेचोपयासहेतिशिवसदेषातांप्रामिर्महत्फल
मुक्तमिति ॥ कृतेनचस्वरविहारेणानर्थपरंपरास्यैवश्रुतिः
स्मृतिपुंराणोतिहासेष्वित्यलमिह नहिस्तराण ३४ ॥ तदेवंप्रायो
नज्ञनानात्वस्यवृष्टार्थस्यश्रुतिवाक्यविसेवादात्मवेमुह
ष्टेषुहृष्टेषुचार्येषु श्रुतीनामसत्यतयाप्राप्तत्वादिदेरेवस्वा
भिमतेस्वरविहारेसिद्धेपिवावाकः प्रथमंश्रुतेर्यथार्थतांविह
स्यविस्तराणस्वरविहाराख्यकाममार्गसाधयितुंश्रुतिकर्तरी
स्वरस्यश्रुतिदितकर्मफलभोक्तृजीवस्यचशास्त्रसिद्धेनित्य
त्वनिवारयन्नाह ३५ ॥ केनापिबोधिसत्त्वेनजातंसत्त्वेनहेतु
ना येहेतुपद्मभेदायजगदेजगदास्थिरं ३६ ॥ आत्मानित्यप्र
रलोकीकृतकर्मफलभोक्तेतिवेदानांमर्मप्रियतंसिद्धताइ
तिव्युत्पत्त्याजीवस्यान तस्यभेदायनाशाय ॥ तत्तत्त्वणिकं
यथाचतुःइतीत्यं प्रमाणोक्तिप्रकारो सत्त्वेनार्थक्रियाकारि
त्वपहायेणहेतुभूतेनेदंजगदास्थिरंत्वाणिकंयथेस्मात् जगदे
प्रोवाच श्रुतःत्वाणिकत्ववादिनादिकंनाप्यशक्यनिर्वचनेन
महात्मनाबोधिसत्त्वेनजातं बोधोसर्वतायांसत्त्वमस्तित्वंयस्यो
हृष्टो न संभूतं तथाचबोधिसत्त्वोमहासत्त्वमस्तित्वंयस्योहृष्टो
न संभूतंइत्यमरशेषेस्यविरजिनैः ३७ ॥ बोधोसावज्ञेसत्त्वमस्येति
विद्यतवान् ३८ ॥ अग्निहोत्रेयतीर्तंविदंभस्ममुत्तकं बुद्धिपो
रुषिहीनानांजीवोजल्पतिजीवि ३९ ॥ जीवोबुद्धेस्तित्वेन
विमोहनायवावाकशास्त्रकली ४० ॥ यद्वृत्राणात्यादिवि
मुदिजातिमतः श्रोतकर्मोपकारायतादृशतादृशेनैतत्परि
हसति ॥ मुदिवंशहृयेमुदोपिबोपिबोहदेभकः तदनंतज
लादोषाटदोषाजातिरस्तिका ४१ ॥ पित्रोमातापित्रोहोपित

रौमातामहपितामहौतयोरेकशः प्रत्येकं वंशद्वयस्य शुद्धौ स
 त्मां शुद्धिर्भवतीति यत् तत्र स्मात् अनन्तं भवन्ती दोषादोषाः का
 जातिरदोषातिजलानन्त्यात्सर्वे वजातिर्दृष्टेति पित्रोः पित्रोरिति
 वीप्सावापितरि शुद्धे मातुर्दोषशक्ता मातरि शुद्धायापितृदोष
 शंकोति तथा चोक्तः अनादाविहसंसारोऽर्वारेमकरद्वजे ऊलेच
 कामिनीमूलेकाजातिपरिकल्पनेति ध. ॥ इच्छानिष्ठाकृतत्वा
 त्मातकानां द्वैविध्यं तत्रेच्छाकृते प्राणांतिकं प्रायश्चित्तं अनिष्ठा
 कृते प्राणांतिकं प्रायश्चित्तं पातकित्वच सावाकृतत्वेन तत्कार
 त्संसर्गेण वेति पदौ कृत्योपपन्नसति ॥ कामिनीवर्गसंसर्गेनेकः
 संक्रान्तपातकः नास्मात्तिस्नातिहासोहात्कामदामद्वयं जगत्
 धर ॥ कामिनीनां कामवशादगम्यगामिनीनां व्यभिचारिणीनां
 नामतपवपातकिनीनां संसर्गोकोनसंक्रान्तपातकः तत्संसर्गा
 त्सर्वप्रवजनाः पातकी नास्मात्तिकाकाकिमुपपन्नसति स्नातिकिं
 त्रिषवणां कुरुतो न किंचित्कुरुते इत्यर्थः हावेसेपदासेजग
 त् सर्वलोकाकामेनतामंतीणां त्रतेयसेदृशं प्रवकीर्णं भूत
 मित्यर्थः ध. ॥ इष्ट्यादत्तात्तोनारीर्थिकुलस्थितिदाभिकान्
 स्मरान्धत्वाविशेषोपित्तयानरसरत्नत धर ॥ यत्प्रममत्रारत्न
 तेत्यादिश्रुतिस्मृतिश्रुभिः कुलस्थितयेस्त्रियोरुदाणीयाद
 मुक्तं तत्रोप्येवकेवलहेतुः कुलस्थितयेदतितुदभप्रव यद
 नेवं स्यान्नवाहयोः स्त्रीपुंसयोः स्मरणस्य विशेषाभावेपि व्यभि
 चारास्त्रियोरुदात्तयेवकथमुक्तस्त्रियापि पुमान्नुदइतिकथं
 नोक्तमित्यर्थः धर ॥ केवलनार्येवनरभ्याकिंतपरदारनिवृत्तिउ
 त्पापुंसोनिजवदाप्नुतेति श्रौतत्रिययत्तसाशक्यतत्रापिदोभि
 कत्वरूपोणवजातिकल्पनार्थप्रभावंदृष्टान्तदर्शनेनस्थिरयति
 परदारनिवृत्तिर्यः सोयस्वयमनाहतः ग्रहण्यकेलिलोलेनदं
 भोदंभोलिपुनिता धर ॥ स्मृतितापरदारनिवृत्तिर्दोदंभो
 यदितनस्यात्तर्हिमेतमपत्नीप्रकृवताशक्रेणकथंनाहतातस्मा
 त्त्वन्तनेनंदस्ययंशुजोयजदानफलस्यस्वर्गसचाधिपतेः पर

ने.
ष. सं.
टी.
१०८

स्त्रीकेलिप्रवणादन्येऽपि महाजनपरिग्रहीतन्यायेन त्वैरविहारि
भिः परस्त्रीभागे वैतिभावः ४२ ॥ तदेवं सामान्यतः परस्त्रीगमने दो
षाभावमापाद्य कतिस्मिन्निष्ठुविशेषतो विरुद्धस्य गुरुतल्पगमन
स्यापि प्रतिपादयति ॥ गुरुतल्पगतोपापकल्याणोत्पजतद्विजाः
येषां वः पत्सुरेत्सु चैर्गुरुदारग्रहे सहः ४४ ॥ येषां वैद्विजानो पत्सुः
चंद्रस्य गुरोर्दृष्टस्य ते दीगरोहिणीतस्याग्रहः सह उत्सवः ते जश्च ते
य्यं पापकल्याणो गुरुतल्पगमनेत्यजत ४४ ॥ पापात्रापाशुदः
प्राणतपरासोः स्यादिति श्रुतिः वेपरीत्यंडुतं साक्षात्तदाख्यातव
लाबले ४५ ॥ परासोः कालेन परलोके गतस्य पापेन संतापः
पुण्येन तु परमानंदोऽस्फुरिति श्रुतिगह साक्षात्त्यक्षेत्तु तं
सत्वरमस्मिन्नेव जन्मनितकाले वेपरीत्यं पापात्परस्त्रीगमनान्
मुदः प्राणाद्वतोपवासादेः संतापाः तद्युगं बलाबले प्राख्यातव
त भविष्यददृष्टोक्तिप्राश्रुतिवाबलवती तत्कालदृष्टफलं प्र
त्यक्षं वाबलवदिति ४५ ॥ एवं मृतस्य लोकांतरे कृतकर्मफल
भोगादित्येतच्चुतिः प्रत्यक्षयोद्धलाबलविचाराणां संहर्षपरलोको
स्तिवानास्तीति विप्रतिपत्तिदर्शनेनोपर्यस्य श्रोत्रियाणामनर्था
तरं मापादयन्त्वाभिमतं परलोकाभावमेवाव्यापयति ॥ ॥
संदेहेऽप्यत्र देहास्ते विवर्ज्यं हृजिनं यदि त्यजत श्रोत्रियास्स चंद्रिमा
दृष्टाणामंशयात् ४६ ॥ विशेषादर्शनसहकृते भस्ममानधर्माने
कधर्मविप्रतिपत्त्युपलब्धं नुपलब्धिभ्यो हेतुभ्यो जायमानमूनं व
धाराणां ज्ञानं मंशयति पंचपासंशयस्तावत्त्वसिद्धः तदेकं यस्मि
न्नस्तीति धीदेहेतुहाहेवः किमेन सा भस्मीभूतस्य भूतस्य पुनरागा
मनं भ्रम इति परलोकाभावं प्रतिपादयतो लौकायतिकस्य तथैव
वासोसिजीर्णानियथाविहाय न वाणिगृहानि नरोपराणोत्पदि
श्रवणात् स्वकृतकर्मफलभोक्तरात्मनो भोगार्थमवश्यं भोगा
यतनेन देहेन भवितव्यमिति परलोकसद्भावं प्रमाणयतो नैयार्थि
कस्य परस्परसुद्धावितोदयो विप्रतिपत्तिं श्रुत्या नोक्तं भावे हेतु
त्रियाः चन्द्रोऽप्ययनमात्रपराः न तत्र दृश्यविशेषजाः श्रुतो विशेषा

ज्ञानसहकृतया लौकायनिकनैयायिकविप्रतिपत्त्या तदस्यानोक्त
 प्माकंदेहोत्तरमस्तिवानवेति देहास्तेः संदेहे जाते जातेऽपि वृजिनं पा
 पे परस्त्रीगमनादिकं संदिग्धे देहोत्तरे भोक्तव्यशंकया यदि त्याज्यमे
 व तर्हि सर्वो हिंस्रजैना हविता मातुः नैयायिकास्तयज्ञे विहिता म
 हविता मिति द्वयोर्विप्रतिपत्तिं स्थावतां यस्माकं विशेषानवबोधो धा
 दिमायो ह्यवगमं शये जाते मन्विदगधी हिंस्रैकसाधनं सत्रयज्ञोऽपि त्या
 ज्यपरो भयत्र समानत्यायत्वात् ४९ ॥ एवं याज्ञपास्त्रे विहारं प्रति
 प्रायेति हादिवाचोकांतिभिरप्याभावस्य विस्तरयति ॥ यस्मिन्वेदी
 विद्यं वधः स शपामोऽपि जनलभ्यः रामाया जातकामायाः प्रशस्ता
 हस्तधारणा ५० ॥ स्पष्टं वैतदाख्यानं भारते ५० ॥ सहकृतेवः कथं
 अदा सुरतेवः कथं न सा तत्कर्म पुरुषः ऊर्याद्येनोते सखमेधते ५०
 येन कर्मणाते सखं वर्धते तदेव पुरुषः कर्म ऊर्यात् इत्येषा अडाऊ
 रुते अत्तुदिते प्राप्ते विषयपरिहासदौ कथं सुरते विषयभोगे सा
 अडाऊ कथं न अते पर्यवसाने सखं वर्धनं तद्देतोः सुरतकर्मण्येव सं
 भवात् ५१ ॥ बलात्कुरुत पापानि संतुतानि कृतानि चः सर्वा कृतव
 लानर्या न कृतानि न रव्वीत् ५२ ॥ बलाद्देहे बलाद्देहे बलाद्यश्चापि
 लोखितं सर्वान्वलकृतानि नर्या न कृतानि न रव्वीदिति स्मरते वचनविद्या
 तात्मना अस्त्रेन स्पष्टं वचावीको महामः ५२ ॥ स्वच्छन्दमानंदल
 क्षणं ब्रह्मेति अतिमर्थविकल्पोपपादनात् स्वचनविद्या तद्वेदा अस्त्रेनो
 पदमिति ॥ स्वागमार्थेऽपि मास्यां संस्तीर्थिका विचिकित्सवः तंतमा
 सरतानंदं स्वच्छंदं ययमिच्छय ५० ॥ निपानागमयोस्तीर्थं भोक्ता
 र्थिकाः श्रोत्रियः स्वागमार्थं स्वच्छमानंदलक्षणं ब्रह्मेति निजे अते सा
 त्थ्येऽपि विचिकित्सवः संदिहाना माभवय दृश्यं निज अतितात्पर्येति
 निश्चयेन ययमानंदं विषयोपभोगं प्राप्तिमिच्छय तंतं स्वाच्छंदेन स्वच्छ
 या ऊरुध ५० ॥ अस्याः अते रिदं नाभिप्रेयं किल त्वदेवेति परमतमाशं
 क्यत्वाभिप्रायं स्थिरयनाह ॥ अतिस्वल्पार्थबोधेषु क्लेशकर्मण्यं महाधि
 यो व्याख्यातुं चित्तं पिच्छासानोपेक्षा फलोन्मुखी ५१ ॥ महाधियां
 प्रतिभावतां अतीनां स्मृतीनां चार्थबोधेषु क्लेशकर्मण्यं न क्वापि इत्यर्थः प्र

तिमतेभिन्नान्वयार्थदशनात् तदुनःतत्तुदिनार्थव्याख्याबुद्धिबल
मपेक्षते यस्ययावतीबुद्धिस्तथाव्याचष्टे अतोमत्कृतासौश्रुति
व्याख्यान्नुबोन्नुबीमुखप्रतिपादिकानोपेक्षाभवद्भिः ५१ ॥ शरी
रस्यैवचेतन्यशकस्मादुपजायतेइति स्वसिद्धंतमवष्टभ्यशरी
रव्यतिरिक्तमात्मानुसमन्यमानःप्रत्यक्षमेवैकंप्रमाणमधिगच्छन्
पहसतिश्रुतिसिद्धमात्मानं ॥ यस्मिन्नस्मीतिधीदेहेतद्वाहेवः
किमेनसा क्वापितत्किंपलेनस्यादात्मतिपरमाक्षिके ५२ ॥ य
स्मिन्देहेप्रस्मीतिधीःकर्ताहमस्मिभोक्ताहमस्मि गोरोहंश्यामोहं
कुशोहंस्सलोहमित्यादिज्ञानेप्रत्यक्षसिद्धं तस्यदेहस्यदाहेभो
स्मीभावे यस्माकमेनसापापेनकिं नकिंचिदित्यर्थः यथादग्धेक
मेतत्फलनशंकानास्ति तथादग्धेदेहेपापफलनशंकानास्ति नि
राश्रयस्यपापस्यानवस्थानादित्यर्थः क्वापिदेहादन्यस्मिंवास्मिंश्चि
दात्माव्यपरस्मिन्साक्षिणिचतस्यपापस्यफलमिति परस्यमत
मन्यद्यस्यैववाक्यस्यद्वितीयावृत्त्यास्वाभिप्रायेव्याचष्टे आत्मापरः
साक्षीचश्रुतिप्रसिद्धः देहकृतेनपापेनात्मनिदेहाद्यतिरिक्तेपर
स्मिन्साक्षिणितटस्थे फलेयदितर्हिपरस्मिन्साक्षिणिकस्मिंश्चित्तु
रुधेतत्फलंकिंनस्यात् देवदत्तकृतेनपापेनयज्ञदत्तस्यतत्फलस्या
दितिभावः ५२ ॥ मृतःस्मरतिजन्मानिमृतेकर्मफलोदयः अत्यु
क्तैर्मृतैरुत्तरित्यलंभ्यतेवार्तवा ५३ ॥ कर्ताभूतात्मकोदेहःप्रत्य
क्षचप्रमाणकं नास्तिकस्यमतेनान्योलोकआत्माकृतोपरः ॥ इति
नास्तिकाभिप्रायोवशांस्यष्टम् ५३ ॥ श्रुतेरुक्तसर्वधर्तित्वेप्रत्यक्ष
प्रमाणेनदर्शयति ॥ जनेनजनना तिकायनायत्वमित्यसौ त्या
ज्यतेग्राह्यतेचान्यद्देहोश्रुत्यातिवर्तया ५४ ॥ अहोश्रुत्याश्रुतीति
कर्ताहंभोक्ताहमित्यादिकार्यप्रत्ययालवनकायमेवजानताप्रत्यक्ष
मनुभवताजनेन नायमात्मात्वमितिस्मृत्वान्नुवर्णात्ताजयति तद
न्यत्पितृलादिकंस्ववर्णतयाग्राहयति त्याज्यतेइत्यत्रगतिबुद्धिप्रत्या
वसानार्थेत्यादिसूत्रेगत्यर्थानामेवाणिजंतानांकार्त्तुर्गोचिकर्मत्वमन्य
थाकर्तृत्वमेवेत्यर्थावबोधाज्जनशब्दस्यकर्तृरित्येव ५४ ॥ दृष्टाद

दृष्ट्यभेदेन श्रुतिर्दिष्टा पुत्रकामोयजेतपुत्रकामोयजेतेत्या-
 दयस्त्वदृष्ट्यर्थः तत्र दृष्ट्यर्थानां श्रुतिकौषीटिकादीनां श्रौ-
 तानां कर्मणां प्राचुर्येण फलोपलंभात्तदभिधायिवाक्यानां प्रा-
 माण्यसिद्धेस्तत्प्राप्त्यन्तीन्द्रियार्थदर्शित्वेन परमात्मत्वमेव
 धार्यतत्प्राणीतत्वात्सर्वेषामेव दृष्ट्यर्थानां प्रदृष्ट्यर्थानां च श्रु-
 तिवाक्यानां प्रामाण्यनिश्चयः यत्तन्निवर्तितायामपीहोक्त-
 वित्फलानुपलभः तत्र कर्तृकर्मसाधनवैगुण्यमेव निमित्तमु-
 पकल्प्यतानमुनः श्रुतिवाक्यस्याप्रमाण्ये कर्मवैगुण्यमय-
 याकरणां कर्तृवैगुण्यमविडित्वे प्रायश्चित्तित्वे यजमानस्य श्रु-
 त्तिर्जावा साधनवैगुण्ये हविरसंस्कृतमुपहृतं वा मंत्रान्मूना-
 ग्रथिकावास्त्वर्वाभ्रवादिदिग्गतावाहीनावानिर्दि-
 तायेति तदेतेषां मन्त्रतमवैगुण्येऽपि फलं निश्चयं घतं य-
 दिगुणोभ्यस्तकर्मकर्तृसाधनेभ्यः फलनिष्पत्तेर्दर्शनात्तत्रा-
 माण्ये लोकेऽपि श्रुतिकामोदाहृणीमद्गीर्वादिवाक्ये तत्र
 कर्मवैगुण्यमिच्छाभिमतमनं कर्तृवैगुण्यप्रज्ञाप्रयत्नगतः प्र-
 मादः साधनवैगुण्ये शार्ङ्गद्वारुसुषिरैवेति तत्रैकत्वमवैगुण्ये-
 पि फलं निश्चयं घतं इत्येतावता स्पष्टाप्रामाण्ये गुणयोगे फल-
 निष्पत्तिर्दर्शनात् तदेवं लौकिकवाक्यवद्वैचिकानामपि
 वाक्यानां दृष्ट्यर्थानां कर्तृकर्मसाधनवैगुण्यभावे सति फल-
 निष्पत्तिर्दर्शनात्प्रामाण्यमनुमीयते इत्येवं शास्त्रसिद्धांतोप-
 र्यासनेन श्रौत्रियानां धर्तृत्वमापादयति ॥ एकं संदिग्धयोस्त-
 वद्भावितत्रैष जन्मनि हेतुमाहुस्त्वमंत्रादीनां संगानन्यथा-
 विदाः ५५ ॥ संदिग्धयोरिष्टानि शुभावाभावयोर्मध्ये तावानि
 श्रुतेन एकमिष्टजमादिकं भाविभवत्येव तत्रैवं सति इष्टजन्म-
 न्यभिलषितोत्पत्तौ विदाः वैचकाः श्रौत्रियाः स्वमंत्रादीन् हेतुमा-
 हुः अस्मत्कृतयोगैकफलमिदमिति अन्यथा इष्टानुत्पत्तौ त-
 मंत्रादीनां संगान् हेतुमाहुः मंत्रादीनामसंगत्वाद्देगुण्यत्फ-
 लं न सिद्धिमिति वदन्ति ५५ ॥ श्रुतिस्त्वावद्वैविधा कर्मप्रतिपा-

नै.
ष. सं.
टी.
४८.

दिकाज्ञानप्रतिपादिकाच तत्रकर्मप्रतिपादिकाधर्तत्वापाद
नेनरुषिता आत्मप्रतिपादिकामपिहव्यतिरुमुपहसति ॥ ए
कविशेषायेनतायेनतेनिमज्जितः कः श्रोतस्यात्मनोभीयेभा
रस्यादुरितेनते ५९ ॥ एकमेवद्वितीयं ब्रह्मसच्चिदानंदरूपं
नेहानानास्तिकिंचनेत्यादि श्रुतिसर्वस्वलोकस्यात्मैक्येसि
दे आत्मनश्चयावत्कृतकर्मभोक्तृत्वात् चैत्रहातेनकर्मणा
मैत्रस्यापिफलोदधरतिप्राप्ते एकस्यते श्रोतस्यश्रुत्यर्थेप्रति
पादयतेनृष्टातश्चविश्वकृतेनस्वव्यतिरिक्तसर्वलोककृतेनै
वपापेनानंतेनिब्रव्योतापेसन्नतः आत्मनोडुरितेनस्वयंकृ
तेनपापेनकोभारः स्यात् सर्वात्मनामेकपादन्यकृतेनपापे
नावश्यंयदितापेसन्नसि तर्हितावत्त्वयेश्रुतिविधिनिषेधान्
हानेकिमयंक्लिष्टमिष्टविहायेणसुखमेवकृवित्यर्थः ५९
किंतव्येतद्वृत्तात्पुष्पात्तन्मात्रेहिकलत्पदः न्यस्यतन्मर्थन
न्यस्यन्यमेवाश्रमनोयदि ५० ॥ येनकेनापिपुष्पादत्तेन
शिवमूर्धनि सद्यःफलंतिमकलाः सिद्धयोश्चाणिमादयः इ
त्यादिश्रुतितंत्रप्रलोभितस्यतववृत्तात्प्रसववंधनादुतामि
त्रात्पुष्पात्तुकिंस्यान्नकिंचिदित्यर्थः हियस्मात् श्रदःप्रतत्पु
ष्पात्तन्मात्रेष्टतस्थितमेवप्रलतिनतवृत्तादपहतमन्यत्र तत्र
स्मादेतोः अश्रमनोहरिहारादिमूर्तिरूपस्यप्रस्तारस्यमूर्धनिपु
ष्पमवश्यमेवन्यमनीयवेत् तच्छ्रमयत्रफलानिष्यन्निमा
मात् अनन्यस्यनिश्चेतनयाशिलासदृशस्यानन्यस्यस्त्वस्यैव
मूर्धनित्वेनतत्पुष्पेन्यस्यनिधेहिअनन्यस्येतिदिगदृष्ट्याव्या
ख्या ५० ॥ तृणान्येवचूपावादान्विधूनयवधरन् तवापिता
दृशस्यैवाकाचिरंजनवचना ५१ ॥ वधरन् नारीः प्रतिज्ञाणा
वादान् सुखंश्लेषागारमित्यादिजगुप्सावचोसितृणानोदत्त
जतवापितदृशस्यैवश्लेषागारमुख्यंयत्स्यैवचिरंकाजनव
चना नश्यधमपोनिंदति तथाचोक्तं यशोभयोस्समोदेषःपरि
हारोपिवाससः नैकस्तत्रान्वयोक्तव्यस्तदृशयविचारो ५१ ॥

एवं श्रुते तात्पर्यं हं ध्यात्वा ईश्वर नो देना वेद इति न्यायस्तु वेदे वा
 ज्ञाशिष्टपरिग्रहीता वेद इति लक्षितं श्रुतिस्वरूपमेवोपहसति ॥
 ऊरुधं कामदेवाज्ञां ब्रह्माद्यैरप्यलक्षितां वेदो हि देवकी वाज्ञां त
 वाज्ञाकादिका इना ५५ ॥ कामनाम्नो देवस्याज्ञां स्त्रीमुं सैरनुग
 गिभिभ्यो न्यं क्रीडनव्यमिति ब्रह्माद्यैर्वेदोऽपि देष्टुभिरप्यलं चि
 तां परिग्रहीता ऊरुधं हि यस्मात् वेदः देवकीया कस्यचिद्देवस्य
 संबंधिनी श्राजेति त्वन्मतमेव तत्रैव सति काश्राज्यकस्यान्यस्या
 न्याश्राज्ञाश्राधिकमर्हणोशिष्टपरिग्रहीतत्वं यस्यास्तादृशी श्राजेन्य
 र्यः ब्रह्माद्यैरप्यलं च्यत्वा कामदेवस्य वाज्ञा वेदत्वेन मर्तव्ये त्पर्यः
 एव मातोक्तत्वाशिष्टपरिग्रहीतत्वाच्च वेदाः प्रमाणमिति नैया
 यकाभिमतं श्रुतिलक्षाणोपौरुषेयत्वेन रागद्वेषोत्प्रेक्षया संदृश्य
 वेदो नित्यः स्वतः प्रमाणमिति मीमांसकलक्षाणोद्वेष्टयति ॥ प्र
 लापमपि वेदस्य भागमन्यच्च मेव चेत् केनाभागेन डः त्वात्र विधि
 नपितयेष्वय ६० ॥ वेदो नित्यः स्वतः प्रमाणं शब्दत्वादिति प्रमा
 णार्थेयत्रयत्र शब्दत्वं तत्र तत्र नित्यसुतः प्रमाणमिति व्यासोऽपि
 ह्यमाणाया मंगुल्येकरिशातमास्ते इत्यादिप्रलापवाक्यानां स्त
 र्गकामोयजेतेत्यादि विधिवाक्यानां च समाने शब्दत्वे प्रलापो
 पि वेदस्यैकदेश एवेति यदि मन्यधे एव तर्हि केनाभागेन डः
 त्वाडः त्वेकानुष्टेयान्विधीन् यावज्जीवमभिहो वृज्जुयात् इ
 त्यादिविधिवाक्यान् अपितद्या प्रलापस्य भागत्वेन नैष्यथ प्रला
 पवद्वयार्थान्येव श्रुतिविधिवाक्यानि किमर्थं डः त्वेनानुष्टेयं ते इ
 ति भवः ६० ॥ पुरुषगुणादोषकृतांशानां प्रमाणा प्रमाणात्मा स
 नास्त्यवेद्यः स्वतः प्रमाणं चेत् स्यादपि वेदधर्मत्वे वेदेऽपि प्रला
 पधर्ममिति दोषोद्भावनया व्याकृतं न मीमांसकेन यत्ति
 ज्योतिर्न त्रिविधानि वाक्यानि प्रमाणान्यप्रमाणानि संदिग्धानि
 येति तत्र येष्वामेव वेदवाक्यानां प्रत्यक्षेणानुमानेन वा सबादः
 संभवति तेषामेव प्रामाण्यं यथा कार्मोद्यादिवाक्यानां येषां नैव
 संवादस्तथा मप्रामाण्यं यथा गुह्यमत्र पुरुषे इत्यादिवाक्येषु

५५

नै.
ष. सं.
ही.
ए.

रुषस्य व्यापकतया विसंवादादप्रामाण्येतेषां च श्रुतौ सर्वपक्षत
यानिर्देशः येषां तु न संवादो नापि विसंवादस्तानि प्रामाण्यानि
अद्याभावात्संदिग्धानि यथा सप्तद्वीपात्पर्यानीति संदिग्धान्यु
पहसति ॥ श्रुतिं अदत्तविदित्ताः पदिसां ब्रूय च स्वयं मीमो
सामांसलप्रशस्तो द्वीपद्विपदायिनीम् ११ ॥ भोः मीमोसया श्रु
तिविचारेणाशास्त्राणामासला प्रवृद्धा बुद्धिर्येषां ते इति सोपहसा
संप्रणोत्सलबुद्धयः सृष्टाः विदित्ताः स्ववचसो योर्वापर्यान् न
संधानादपरिनिष्ठितबुद्धयः श्रुतिं अदत्त श्रुतिप्रोक्तं सर्वप्र
माणी ऊरुय च पुनः स्वयं स्ववाचेवतामेव श्रुतिद्वीपद्विपदा
यिनी सप्तद्वीपत्पर्य प्रतिपादिको प्रचिंतो प्रामाण्यानि अद्याभावा
दनवस्थितो संदिग्धा ब्रूय १॥ वेदवास्मणे बुद्धि सर्वत्र वाशब्दो
निश्चयवाची ज्ञयते तस्मै संदेहाय विकल्पोपपादनबल्लेन श्रु
तेः संदेहप्रतिपादकत्वात्क्योतं साक्षाद्दर्शयन् परलोकस
द्भावेऽपि संदेहप्रतिपादयति ॥ कोहि वेदोऽस्य मुष्मिन्वा लोक
इत्याहया श्रुतिः तस्या माणादसंलोकलोकः प्रत्येति वा
क्यं १२ ॥ कोहि वेदास्य मुष्मिन्वा लोक इतीत्यं संदेहेन या
श्रुतिराह तस्याः संदिहानायाः श्रुतेः प्रामाण्याल्लोको वि
चारको जनः असंलोकं परलोकं कथं प्रत्येति वेदोऽपि यत्र सं
दिहानः तत्र कथं मन्यस्य निश्चय इत्यर्थः १२ ॥ पक्षे चरविहारा
देः कामाधनः परिपेशिनी श्रुतिं संदृष्टं स्मृतिमपि दृष्टयिषु स्म
तिकर्तृषु मुखात्तमे मनुष्येव कैतवारोपात्ता वद्वयति ॥ धर्मा
धर्मो मनुजल्यनं शाक्यजन्मवर्जनौ व्याजान्मेडलदंशायी अज
धायि सधा उधेः १३ ॥ अश्वपार्जनो यो विषयपरित्यागेऽज्ञान
चर्यादिः तं धर्मवदन् तस्मै धर्मेति संज्ञा ऊर्वन् अशक्यं प्रस्वि
र्जनो यो विषयाभिलाषः स्त्रीभोगादिस्तं धर्मजल्यन् अथ
मेति संज्ञा ऊर्वन् मनुष्या जातधर्मस्यां करणादधर्मस्य करणा
ल्लोकोऽज्ञादंशु इति केतवाक्तेः संदृष्टा हाशायी लोकोर्मिया
व्यथमेव अजधायि यस्य मया धर्मसंज्ञा कृता तत्कतं नैशकृते

नियस्यचाधर्मसंज्ञानत्परिहंतनशक्नुवन्ति अतोद्यवपिमया
दंष्ट्रावितिदंडग्रहणैकप्रयोजनोद्याजोक्तिपरोविद्वद्भिर्मनुत्रा
सार्धशासकनश्चयइत्यर्थः ६३ ॥ अतिस्मृतिविरोधेत्तु
तिरेवगिरीयसी स्मृतिद्वयविरोधेत्प्रमाणं मानवीस्मृतिरिति
व्यासस्यवेदविस्तारयित्तवचसः प्रासाप्तेन कथं नश्चयइति
मनुवचनप्रामाण्यप्रतिपादकं व्यासमेवोपहसति ॥ व्यासस्य
वगिरातस्मिंश्चदेत्तदास्यतोत्रिकाः मत्स्यस्याप्युपदेशान्नः
कोमत्स्यानपिभाषताम् ६४ ॥ भोक्तोत्रिकाः स्मृतिसिद्धांतवा
दिनः व्यासस्येववचनेनतस्मिन्मनोतेनप्रोक्तेधर्मेष्वचदेत्त
इत्यनिश्चिताः स्यप्रदानिच्येव्यासस्यमातासत्यवतीनामम
त्स्योदज्ञातत्वात्सत्सीतस्याजातोमत्स्याः तस्यमत्स्यापत्यस्योप
देशान्युमानपिमत्स्यानेवसुतः कोभाषतायक्तायंकोप्रवी
त प्रसिद्धोहिमात्स्योन्यायः बलिनौडर्वलोग्यसंतिइति अथ
वामत्स्योद्यनेलम्बकस्तस्योपदेशादयमपिनाट्टशानोपदे
शाहीइत्यर्थः ६५ ॥ पाण्डितः पाण्डवानोसव्यासः चादुप
दुःकविः निनिंदतेषुनिंदत्सुवत्सुवत्तवान्नकिम् ६५
यथार्थवादिनः प्रदीणशगदेषमोहस्यव्यासस्यवचनान्
मनुः कथंनश्चयइतिव्यासस्यासत्त्वमेवायथार्थवादि
नादर्शनेनहृषयति पाण्डवानोचादुनिपदुःसव्यासः पंडि
तौबुद्धिमान्कविः आचार्यमिथ्यैवत्वकपोलकार्षितगु
णदोषवादीत्यर्थः तदेवदर्शयति तेषुपाण्डवेषुनिजान्द
ष्टात्रिन्दत्सुकिंननिनिंदतेषांसुहृदः सवत्सुवाकिंनतस्या
व पाण्डवप्ररोचनायमेव व्यासोडयोधनादीन्वैवनिनि
दत्कामदीनतनवांश्चेत्यर्थः ६५ ॥ नभ्रातः किलदेव्यास
व्यासः कोशात्समासजत् दासोरतः तदासीद्यन्मात्रात्राप्य
देशकिं ६६ ॥ संप्रथमासीव्यासोविचित्रवीर्यनाम्नोभ्रातः दे
व्यापत्न्यांकिलनिश्चयेनकामात्रसमासजत् प्रस्यकाक्षः
किंतुपयिद्वाहयांभ्रातः सत्यवत्याश्चजायानथाकृतवानि

नितर्हितदाभ्रातृपत्नीगमनसमयेदासीरतोयदासीत् न
 त्रापिदासीरतेपिमात्राकिमदेशि नाजंममेवेत्यर्थः किंतुरा
 गादेवराज्ञांदास्यांचरतइत्यर्थः ६१ ॥ एवंश्रुतिस्मृतीमन्त्र
 ष्यसदाचारवृत्त्याणामुपहसन्नाह ॥ देवैः हि जैः कृ
 ताग्रन्याः प्रन्यायेषां तदाहुतौ गानतैः किं न तैर्व्यर्थं ततोप्या
 नाथरीकृतः ६२ ॥ देवैर्महर्षिभिश्चकृताग्रन्याः मार्गः स
 द्वाचारेप्रमाणमिति यावत् तेषां पुराणोतिहासानामादरेया
 स्यत्वेमति गौगोजातिनतैः प्रक्रीडितैः सडां प्रामाण्याद्गो
 जातिनमस्रजर्वदितैः पौराजिकैस्तोगोजातेरप्यात्मा किं
 नाथरीकृतः न्यूनीकृतएव त्वं शं चेत्तनीहृत्प्रपञ्चमस्रज
 र्वंतोमूर्त्वापवेत्यर्थः यो हियेनमतिस्तस्मादथरोन्यभव
 तीति प्रसीद ६३ ॥ एवं सामान्यतः पुराणमुपहस्यत्वेरवि
 हारसिद्धये यत्किमुपहसति ॥ साधका मुकता मुक्ता
 शांतस्वांतैर्मुक्तैर्मुक्तैः ऊरंगालोचनासारोदिवं प्रेत्यापिलि
 सुभिः ६४ ॥ शांतचित्तैर्हाजिकैर्यथाभिः कामुकतासा
 धमुक्ताकाक्ता नमुक्तेवप्रवहेत्तगर्भविशेषणमाह ऊरंग
 लोचनावरस्त्रीपवसारं यस्यासीदृशीदिवं स्वर्गं हत्वापि वा
 च्छति ६५ ॥ कः शुभमक्रियतां प्राप्ताः प्रिया प्रीतौ परित्यज्य
 भस्मीभूतस्य भूतस्य पुनरागमनं भ्रमः ६६ ॥ शमो विषय
 वैदस्य को न कोपीत्यर्थः भो प्राप्ताः प्रियायाः कामिन्याः प्री
 तौ प्रसादनेययः क्रियतां भस्मीभूतभूतस्योत्पन्नस्य देहा
 त्यस्य जीवस्य पुनरागमनं भ्रमो भ्रान्तिरेव ६७ ॥ उभयौ प्र
 कृतिः कामे सजेदिति मुनेर्मते अपवर्गे तृतीयेति वृद्धतः
 मानिनेरपि ७० ॥ अपवर्गे तृतीयेति प्राणिनेर्येदेवैव
 फलप्राप्तिस्तस्यां चोत्पायां कलाधुनो रत्नं तस्यैव गौतमीया
 स्यात् यथा प्रज्ञानुवाकोपीतः कंठस्यैव कृतइत्यर्थः फल
 यथा प्रामौ तमासमनुवाकोपीतो नायातइत्यर्थः इत्यत्र द्विती
 येवेति प्रकृतार्थमुपेक्षार्थान्तरविकल्पोपपादकसंज्ञेनो

पदसति तृतीयाप्रकृतिः प्रोटोपर्वसमज्ञेदितिवचनः प्राणि
 नेर्मुनेरपि उभयोः प्रकृतिः स्त्रीपुंसौ कामे मज्ञेदिति मतम् ७
 एवं शास्त्रवृत्तस्य लेनोपहस्यलोकवृत्तदृष्टान्तेनाप्युपहसंति ॥
 विश्वत्पुपरियात्तयजनाजनितमजनाः विग्रहायाग्रतः पञ्चा
 ऋतयोरश्वविभ्रमम् ७१ ॥ उपरियानायस्वर्गप्राप्तयेऽर्धगमना
 यवाजनितमजनाः कृतस्यानाकृतायोगमनावाजनाभवंतः
 प्रयतो यज्ञाय पञ्चाङ्गमिनो मेघस्य विलासं विभ्रति विपरीतका
 रित्वादिपद्यः ७२ ॥ अनकूलवेदनीयं सविप्रतिहलवेदनीयं
 इः खमित्यर्थावलेखनेन पुराणोक्तोऽस्य उः खभोगाय जन्मोत्तर
 प्राप्तिविभीषिकां हृषयति ॥ एनसानेन नतिर्येव स्यादित्यादिः का
 विभीषिका राजिलोपि हि राजेव स्यैः सखीसखहेतुभिः ७३ ॥
 अनेन प्रापेन नतिर्येव जन्मस्यादित्यादि का विभीषिका न किंचि
 दिदं भयदर्शनमित्यर्थः यतो राजिलस्तु सप्तर्षीपि सखीसखा
 रौ राजेव सखी भवति ७४ ॥ हताश्चेद्विदेव्यंति दैत्या दैत्यारि
 णा रौ तत्रापि तेन कथं ताहतावपि तथैव ते ७५ ॥ ये ये हता
 चक्रपराण राजत्रित्यादि पुराणोक्तिप्रामाण्याद्गोदैत्यारिणा वि
 सुनाहताः दैत्यादिविदीव्यंति विजिगीषन्ति चेत्तहतावपि हन
 नेपि ते दैत्यास्तथैव प्राग्वदेव तत्रापि दिव्यापि तेन विस्नुना सह
 कथं त्रै ७६ ॥ एवं श्रुत्पुपहृहकानो पुराणानो वृत्तमुपहस्य स्व
 स्रफाक्लिभिः श्रुत्पुतोऽप्रायज्ञो शास्त्राणां वृत्तमुपहसति ॥ ॥
 स्ववप्रत्यक्षसंसारमुक्तोऽत ब्रह्मकेवल इति स्तोत्रिस्त्रिमुक्तुति
 वेदगधीवेदवेदिता ७७ ॥ अविद्याशवलेत्वेन संसारावस्तनयो
 स्वजीवात्मा ब्रह्मपरमात्मा चेति द्वौ अपि पृथक्चेन भासेत तपुनः
 मुक्त्यर्थं विद्यानिवृत्तौ केवलं ब्रह्मैव भासते इतीत्येवेदेन वेदिता
 वेदोतशास्त्रमुखेन जायिता स्वस्य स्वात्मनो जीवस्योच्छिन्निविना
 शपदमुक्तिस्तस्या उक्तेवेदगधीप्रवीणातास्तु विक्रीय देवदेविण
 नको नयप्रोक्तं वेदवञ्जलेकरोत्पुपहासप्रामाण्यको विदग्धाः
 त्मानमुच्छिद्य परप्राप्तये यते तेत्यर्थः ७८ ॥ आत्मनः सख उः ख

नभवे मनः सहायी भूतं तत्त्वज्ञानेन तत्तु निर्विलम्बं भासु भवी जश्
तयोर्धर्मा धर्मयोर्न शो जाते परीते मनो नात्मानु कल्पे वर्तते प्रति
निवृत्ते निमित्ते च मनस्येव तन कल्पस्य सत आत्मने मुक्तस्य ।
पिपाशाणां वधविशेषः सोपिन स्रवाद्यते न डः स्वायते इत्येव प्रति
पक्षलक्षितं दृष्टान्मुपलक्षणी कृत्यन्यायस्यादिवक्ता रमुपहस
ति ॥ मुक्तयेयः शिलात्वाय शास्त्रमाहुः सचेतसो गौतमं तमवै
तैनं यथावेत्यतयेव सः ७५ ॥ योगोत्तमो मुनिः सचेतसो चेतना
वज्रो शिलात्वाय मुक्तये चैतन्याभाव रूपाय मोक्षाय शास्त्रेषोऽश
पदार्थाभिधायक मुक्तवान् तमेन शास्त्रकर्तारं गौतमं प्रतिशा
यितेभ्योऽनेपमुपेष्टमवेत जानीत को हि सचेतनः चैतन्याभावा
य प्रवर्ततेति भावः यथा गौतः मुक्त इति वेत्यस्य मुपेष्टः तथै
व शिल्पादप्येव ७५ ॥ एवं न्यायमतेन मोक्षस्वरूपतः शास्त्रकर्तारं
रंचोपर्यस्य विस्तरेण मोक्षसाधनानि परमेश्वरंचोपहसति तथा
हियमनियमा मनः प्राणाया मप्रत्याक्षरधारणा ध्यान समाधयोऽष्टा
वंगनियोगा स्येति तत्र देशकालावस्थाभिरनियताः पुरुषस्य स
द्भिहेतवो यमाग्रहिंसा ब्रह्मचर्या स्तेयादयः देशकालावस्थापक्षि
णाः क्रियाविशेषानियमा देवता प्रदक्षिणा संध्योपासन जपादयः
योगकर्मविशेषानां रागद्वेष मोहाद्व्यानां क्लेशानां जयात्करणाव
दुप्राप्तं न पञ्चकस्मृतिवदि कोऽस्य स्यादीति विच्छेदः प्राणा
यामोरचकसरक ऊभक प्रकारः समाधिप्रत्यनीकार्येभ्यः चेतसो
व्यावर्तनप्रत्याहारः चित्रस्य देशबंधो धारणा परमेश्वरादौ प्रत्ययै
कता ध्याने तदेवायं नित्या समात्रं स्वरूपं अन्यमिव समाधिः य
दा ध्याने कर्षा विवाता चल प्रदीपावस्थानमिवैकत्र परमेश्वरादौ
चेतसो वस्थानं समाधिरभिधीयते एवमेतानि योगा गानि मुमुक्षु
णा सर्वादिब्रह्मादिस्थानेष्वनेक प्रकारः स्वभाव न्यायभिरिति स
त्तितं परं वैराग्यं परमेश्वरे च परां भक्तिमाश्रित्यात्मताभिर्योगो न सेवि
तुं शान्ति ततो विरोगो वकालेन भगवते मनैः प्रस्य स्वभावं शिवं प्रत्य
क्षतः पश्यति तं दृष्ट्वा निरतिशयं श्रेयो मोक्षं प्राप्नोति तथा च ।

प्रातिः तमेव विदित्वाति मृत्पुमेतीत्यादि तस्माच्चिददर्शनादेव
 मोक्षः तथाच तस्य मोक्षस्य लक्षणमात्मनः समस्तविशेषगुणो
 छेदे संहारावस्थायामाकाशवदवस्थानं मोक्ष इत्येके तथाच ज्ञा
 नसर्वकृतात्ममाणो संकल्पितफलादि सुखे जले जातस्य दुःख
 विगमोपायजिज्ञासोराचार्यमुपगम्योत्पन्नतत्त्वज्ञानस्याज्ञानि
 वृत्तौ विरक्तस्यारागद्वेषाभावात्तज्जनितयोः धर्माधर्मयोरनुत्प
 न्नौ संवितयोश्चोपभोगान्निरोधेशरीरावेदंसेतोषसावैवोत्पाद्यगा
 दनिवृत्तौ जातायो केवलौ व्यवस्थितौ निवृत्तिलक्षो धर्मः परमार्थः
 दर्शनं जंसावैकान्यनिवर्तते तदानिर्वीजस्यात्मनः शरीरादिनि
 वृत्तौ मुनः शरीराद्यनुत्पन्नोदर्येदना नलवडुपशमो मोक्ष इति वै
 शेषिकाः तथाचैतत्संग्रहः ॥ अतो विवेकिनः प्रसोविषयो दो
 षदर्शनात् विरक्तस्य निषिद्धादित्यागेनित्यस्य सेवनात् निवर्त
 कस्य धर्मस्योदयेन हि स संवित्तात् ज्ञानाशरीर उच्छादिनवात्म
 गुणसंतये द्रव्येधनादिवत्सुसावस्थानं मोक्ष उन्नमः अत्यंतो छे
 दिनी दुःखसंततिस्ततित्ततः दीपसंततिवन्मानमिति मोक्षे स
 मीरिते अशरीरे वावसंतं प्रियेत्याद्यागमस्तथा तस्मादकस्मात्प
 रमे सरेकपादां उज्ज्वलं समाधिभाजो वैराग्यविज्ञानसमृद्धधर्म
 त्वो भवेद्धर्मनिवृत्तिरया ॥ इतीत्यमात्मविशेषगुणानां उद्दि
 स्तावडुःखेच्छाद्वेषप्रभावद्वयस्य परमे सरे साक्षात्कारे जाते वैरा
 ग्यदिकं क्रमेण काराण्य उक्तं तस्य व्यभिचारं दर्शयन्नुपहसति ॥
 दमाहरिहरादीनां तल्लभमनसाभशं किं न मुक्ताः ऊतः सति का
 राणामनोभुवः ५४ ॥ परमे सरे चित्तैकाग्र्यरूपेण तत्साक्षात्का
 रे जाते क्रमेण वैराग्यादिसमुत्पत्त्यात्मविशेषगुणो छेदे मुक्ति
 चेत्तद्गृहीतं सेवकलोकः परमे सरे काग्रचित्तो बहिरंगो तावदा
 स्तात् तेषां परमे सरेणां हरिहरादीनां संतरंगभूता चरां श्रीप्रभ
 तयः भूशमन्यंतं तेषु हरिहरादिपुलभचिन्ताः किं न मुक्ताः वैरा
 ग्याद्यन्तर्निष्क्रमेण शरीर उच्छाद्यात्मविशेषगुणसंतय इत्ये
 तत्कथं प्रयासाः अतो वा मनोभुवः कामस्य पर्व ऊर्वरस्य रसे इत्या

नै.
ष.सं.
ही.
५५

वंप्रकारकतयाबंधनत्वात्कारागारेवृद्ध्यादिगुणवतिभोषणयत्
नरूपदेहैविद्यते ॥ ५॥ एवंमोक्षलानुपहस्यपरमेश्वरस्वरूप
पश्यपहसति ॥ देवश्चेदस्ति सर्वज्ञः करुणवंधभागवाक तत्किं
वाग्ययमात्राहः कृतार्थवतिनार्थिनः ॥ ७॥ सर्वज्ञः कृपास्वर
निष्कलवचनः कश्चिदीश्वरश्चेदस्ति इन्द्रियाचकान्मुष्मान्वव
नप्रदानेप्रयासमात्राकिंनकृतार्थयति संसर्गमनोदवाकयंन
ऊरुते ॥ ८॥ ईश्वरस्वरूपमपहस्यस्वभावमपहसति ॥ भविना
भावयंडुः स्वकर्मजमपीश्वरः स्यादकारणवेरीनः कारणाद
परोपर ॥ ९॥ निजकर्मणोजातमपि भविना संसारिणांडुः स्वभा
वयन्प्राकाराविनावेरीहेष्टास्यात् अन्यद्वारधनाद्यपहसणादि
कारणात्परेशात्रवः ॥ १०॥ एवंपरमेश्वरस्वरूपस्वभावाडुपह
स्य प्रशरीरीनित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवानीश्वरः सर्वस्य जगतोवे
दस्यकर्तृतिंशास्त्रलक्षणार्थं हृषयन्त्वसिद्धोतंसूचयति ॥ ॥
तर्कीप्रतिष्ठयासास्यादन्योन्यास्यव्यतिचितां नाप्रामाण्यमनानो
स्यात्केषां सत्यतिपक्षवत् ॥ ११॥ यदीश्वरः कर्ता स्यात्प्रशरीरेस्या
त् कर्तृत्वशरीरित्वयोः प्रत्यक्षं कर्मकारादौ व्याप्तिदर्शनात्
सतितुशरीरेज्ञानस्य शरीरजन्यत्वाद्देहोत्पत्तेः प्रागसत्त्वादनित्य
ज्ञानवोच्चभवेत् एवंचमतिः सर्वः कर्ता कारकचक्रज्ञानसर्व
स्याकार्यकरणप्रवर्तते इतिज्ञानापेक्षित्वात्प्रयत्नस्याजित्य
प्रयत्नस्य स्यात् यः प्रयत्नवान्सबुद्धिमान्यो बुद्धिमान्सप्रयत्नवा
निति बुद्धिप्रयत्नयोरन्योन्यापेक्षावधारणाद्बुद्धिरपीश्वरस्यास
र्वविषया स्यात् यदीश्वरस्य प्रयत्नो नित्यः स्यात्ज्ञानानपेक्षः स्या
न्नचतथेत्यादीनांतर्कीनामप्रतिष्ठया क्वचिदेकज्ञानवस्थाने
नसास्यात्तत्त्ववलत्वादन्योन्यानाशयतो प्रशरीरीनित्यज्ञाने
च्छाप्रयत्नवन्नित्यादिमतानां केषां नापित्सर्वेषामेवैश्वरनि
त्यतावदिनामप्रामाण्यं यथासत्यतिपक्षोद्देष्टव्यभासोनैकाति
ताः नप्रमाणां नित्यः शब्दः प्रमेयत्वादनित्यः शब्दः प्रमेयत्वादि
तिद्वयोर्नित्यानित्ययोः साधनत्वादेकास्मिन्नप्रतिष्ठा नस्मात्सर्व

त्रकार्यस्यावरेचदादौ शरीरवानेवं कृमकादि कर्ता हृष्टः त
 या जंगमे पशुमनुष्ठादावपि शरीरवानेव पित्रादिः कर्ता हृष्टः
 किमशरीरिणोश्चेतीति ७५ ॥ एवमीश्वरलक्षणोद्दिष्टे ॥ य
 रस्यैवैश्वरसाक्षात्काराकारणीभूतान्यमनियमानुपहसितम्
 शान्तशंसंक्षमासत्यमहिंसावदयास्पृहा ध्यानप्रसादोकार्य
 एवमार्जवंचयमादशेति सर्वेषामेव यमाणां दृष्टाण्य वाशे
 चाख्यात्मके चैव उःखेत्यादिते क्वचित् न ऊप्यति न वाहति
 साक्षमापरिकीर्तिते तिलक्षणां सर्वयमवीजभूतां क्षमा मेधा
 त्पतासंभावनया दृष्टयति ॥ अक्रोधं शिष्येत्यन्यैः क्रोधना
 येत पश्चिनः निर्धनास्ते धनावेव धातुलावोपदेशिरः ७६ ॥
 स्पष्टं ॥ एवं यमेषु हृष्टितेषु शौचमिज्यातपोदानं स्वाध्यायोप
 स्थानियहो व्रतोपवासोमौनं च स्नानं च नियमादशेति सर्वेषा
 मेव नियमानां सारभूते वेतामिह वृत्तं शरीरयोगीमासे हिरेव च
 ईश्वरस्यार्चनं चैव मिज्यति परिकीर्तिता पात्रेषु सधनत्याग उ
 प्रकारानुपेक्षया यथादेशयथाकालं दानमित्युत्तेष्ठेः इत्ये
 वं लक्षणोद्दिष्टादाने एकविषयानर्थोत्पादने न हृष्टांते न हृष्टय
 ति ॥ किं किं दत्तं तद्वेद्यमदाउरिहरिप्रिया दद्या सर्वधनं मु
 ग्धो बंधनं प्राप्तवान्बलिः ७७ ॥ एतदेव हेतु एव निदर्शयति ॥
 दोषादोषाच सर्वबंधनिनः चेतसा जनान् विस्तृज्य लोभमो
 क्षाभावे कदाप्यदासते ७८ ॥ अयं सर्वलोकः धनवता ज
 नान्मनसा धनमिवात्संधनं दुःस्थयति लोभेन स्पृहयति वपुनः
 दोग्धा दुःस्थयति चेत्पर्यः लोभमोक्षो भ्रंशो धनं विस्तृज्य त्यक्त्वा
 पदं द्वापको द्यौवाय कदासते यदि न वक्तुमौ सर्व एव लो
 भक्रोधाक्रोता इत्यर्थः ७९ ॥ एवं यमनियमौ हृद्य कष्टयुग
 हस्यापि मिलिते चोपहृसन्निजाभिमतं स्वरविहारं यथाप्रये
 साधितं निगमयन्नाह ॥ देव्यास्याय कष्टमन्ते न्यमभक्ष्यं कृतिव
 चना स्तुत्यं दंष्ट्रं च तानंदं कंदलीकंदमेककं ८० ॥ अस्तेन्ये
 पराधनं ग्रहणं न भिलाष इत्यशान्तशंसंक्षमापरीयायदः देव्यास्याय

नै.
ष.सं.
टी.
८५

स्येदैन्यमेववर्धयतिनतुआपमित्यर्थः एवमभक्त्यमेकाद
 श्यादिषुभक्त्याभावः उयवासाव्योनियमः ऊहेवंचवामात्र
 मेवनतत्त्वम्यदत्रकिमपिफलमित्यर्थः अंतयककंकेवलं
 स्वास्त्रंघंनिरवग्रहत्तत्त्वैरविहारमानंदंऊरंमूलमस्मत्
 भजधमित्यर्थः ८३ समाप्तोयं पूर्वपक्षसंग्रहः ॥ अथा
 ज्ञात्रपक्षसंग्रहः ॥ ॥ तदित्येकलिचाराण्यनास्तिकस्या
 भिमतोपदेशापदेशेन आत्माप्राप्तायादिसर्वपक्षाउद्धाद्य
 धिचुटयन्काविरयंसर्वविद्यापारदृश्यायत्किमपिशान्ति
 स्तेविशिष्टंरहस्यंतदेवशक्रमुखेनात्तरयलोकेषुप्रकाशय
 ति ॥ इत्यमाकारपिउर्वारोशक्रःक्रोधनतादये अवोचउच्चैः
 कस्योयंधर्ममूलानिहंतति ८४ ॥ इत्येसवोक्तेनप्रकारे
 णउर्वारोचार्णानां ब्रह्माणादीनांवृद्धभावाएवउर्वारोउर्वचनं
 सत्प्राणमेकशेषः आत्माशक्रःशत्रुशंकनशीलः क्रोधन
 तादये अतिशयेनउक्रोध उच्चैरवादीश्वकस्कोयंप्रयति
 दितःकःकःधर्मसमर्माणिकंतनिस्रनत्रि कस्कादित्वात्त
 द् उर्वारोमिति अव्ययंविभक्तिस्मीयंसमृद्धिद्विज्याभावे
 त्यादिनासमासः ८५ ॥ लोकत्रयीत्रयीनेत्रावज्जवीर्यस्फुर
 त्करे कइत्यंभाषतेपाकशासनेमयिशासति ॥ वज्रस्वीर्य
 यपराक्रमणायस्फुरत्करोयस्येहशेतया पाकादितिगोशान्
 शास्तीभ्येवभूतेप्रतिपक्षेषुवीर्यातिशयेननिर्घुणोमयिलोकं
 त्रयीत्रिजगती त्रयीवेदत्रयमेवनेत्रतत्रद्विषयतिवृत्तसाक्षा
 त्कारसाधनेकराण्यस्यास्ताहशीशासतिशिक्षयतिपालय
 तिच इत्यंप्रकाराभाषते ईश्वरपवनास्ति ऊतस्तच्छसन
 त्वेनऋतेःप्राप्तायेऋतेरप्राप्तायेकस्यैतस्यविधेरवशेषान
 षेयत्वंऊतोवातत्रन्यपलासिप्रलोभनमित्येववदति ॥ अस्मा
 नावदशीरईश्वरःअहंशक्राव्यो लोकेपाले लोकरक्षार्थमी
 श्वरेणानियक्तःज्ञानवैराग्येचयसंपन्नःसन्प्राणिनायेमीधर्मी
 ज्ञानेयथावत्यश्नन्न वैराग्यात्पक्षपातंविनाप्रवृत्तःपञ्चगोत्र

तत्कर्मफलप्राप्तोसमर्थः प्रत्यक्षं पवोस्मि ममाज्ञामैश्वर्ये च ॥
 इष्टोतीकृत्य कथं नेश्वरे तच्छासने वेदे तदे श्वर्ये इष्टा इष्टं न्य
 हान् ग्रह सामर्थ्यं अद्वयेत्यर्थः अत्र त्रयीनेत्रा मति यथा वत्
 अति प्रवृत्ता मित्या ज्ञात्वा पने वज्रवीर्य स्रज्जकरे पाकशास
 न इति इष्टं निग्रहेणैश्वर्य प्रकाशनम् ८५ ॥ एवं सर्वो मां चा
 र्वाक विप्रतिपत्तीना मन्त्रं विभीषिका सर्वकं विचक्षो कम् ॥
 प्रतिष्ठाप्यापि निदेशक्रमेण सर्वा सामेकैव कारिकया शास्त्र
 तत्त्वतात्पर्यं प्रकाशयन्त्या समाधि त्स्मरान् ॥ वार्णसंकीर्णता
 यो वा जातिलोपे न्यथापि वा ब्रह्महृदेः परीक्षा सुभंगमंगप्र
 माणाय ८६ ॥ मातापितरि हि जगुरु राजसी वालं चानिनां महापा
 तकथं क्तानां नास्तिकानां विशेषतः ॥ लिंगिनां प्रमदानां च
 मंत्रयोगा क्रियावतां वर्णसंकरजानां प्रपाभ्यासप्रवर्तिनाम्
 एतेष्वेवाभियोगेषु नित्ये सुत्रप्रयत्नतः दिव्यं प्रकल्पयेदं वा
 जाधर्मप्रयणाः धटोमिरुदकं चैव विषं कोशश्च पंचमः सं
 दिग्धेषु भिक्षुक्तानां परीक्षार्थं महात्मनः प्राक्तानि नारदेनेह
 सत्प्राप्तविशुद्धये । इति धर्मानुसारेणाभिक्षुक्तानां चतु
 र्वादिषु कृताक्षपाणां शुद्धा शुद्धपरीक्षार्थं दीयमाने धटोदिके
 दिव्ये ॥ अथवा अभक्षाभक्षाणां कृत्वा विकर्मकाणां तथा प्र
 सुक्तानां हिजातीनां प्रसवार्णसुयोनिषु प्राप्ता मन्त्रपरीषं च
 भोजयित्वा च निदिशे प्रकाशं कर्णं कृत्वा हृषयित्वा च कल्प
 को विनायकोपसृष्टस्य महाव्याधिहतस्य च पाप्मना च गृही
 तस्य इदं यत्रे उवाच महापातकनाश
 ने- तर्हि हारमिदं श्रेष्ठं महादेव प्रणोदितमिति ॥ स्वस्वया
 ज्ञापातिशयार्थं पापप्रायश्चित्तार्थं वा क्रियमाणोऽलाङ्कुरा
 ख्ये कच्छे हृत्कूर्णो वागे च स्वप्नापपापातिशयानतिशयप
 रीक्षार्थं मभिर्मन्त्रित्वा तलाया एकशिवमशोपिते पल
 परिमाणे श्मनि द्वितीयशिवं च स्वर्णपलकृतायां स्वप्रति
 मायां यदाच गुरुमात्मानं मम कृत्वा लयायुतं परचलाच

नै.
ष. सं.
दी.
रु.

वंमन्येततः कर्मसमापयेति हि स्मरणात्पुरुषाख्यारोपितम
प्रमादिकमभिमेत्राणात्पाक तलनयासमपरिमाणमपि य
दालकभवति स्वात्मप्रतिमाचगुरुस्तदा संभवत्यायश्चित्तत
याकरणीयं कृच्छं यदा च प्रमागुरुः स्वप्रतिमा तलकस्तदा
कर्मसमाप्तिरिति सिद्धं ते परीक्षाविधिष्वभिक्तानां गवय
राजयो हृष्टांतीकृत्याह ॥ वार्णसंकीर्णतयामित्यादि ॥ अथेव
एव ब्रह्माणादिः संकरहीनः अन्यथापि वा संकरसहितो वेति
जातिलोपे अस्मद्वत्त्वादिजातेः लोपोजातः अन्यथापि वा
नवाजात इति ब्रह्महादेः पताकिनः परीक्षासुधटादिदिव्यैः
पुद्गिपुद्गियमाणासु यो भंगः समपरिमाणस्यापि परीक्ष्य
प्रतिमानभूतस्य शिलादेः तलायां जले वा उर्ध्वधोगमनाख्यः
लाघवगौरवानुमापकः पराजयः प्रगभोः ते पराजयं प्रामा
ण्यप्रत्यक्षीकुरु ब्रह्महादीनां जलदिव्येन परीक्षायां किय
माणायां श्रुत्पुदितया गजजित्ता हृष्टजन्मस्य फलविशेषस्य
ग्रावोन्मज्जनाख्यस्य प्रत्यक्षतो दर्शनात् ग्रावोन्मज्जनैयत्
फले च श्रुतेः सत्प्रतानि श्रुयात् ग्रावोन्मज्जनवदितित्ता
उक्तं हृष्टां भ्रष्टां संपन्नमित्यर्थः अपि च वार्णसंकीर्णता
दिपरीक्षायां यो भंगः पराजयः तमेव प्रमाणं कुरुते नैव शा
स्त्रोक्तक्रमप्रमाणेन ग्रावोन्मज्जनवदित्यादिको सर्वमेव
विप्रतिपत्तिमपाहृतो जानीहीत्यर्थः भंगमिति जयस्यां
पुप्लदाणे तदा हि धटादिदिव्यपरीक्षायां परीक्षणीयस्य
पुरुषस्य पुद्गिज्ञाने हेतुः केन चिदपीद्वियेन योगीतरे रया
यन्नियमेन परीक्षाफलश्रुतायाः सुदेरुत्पत्तिकालपर्यं
तमेवावस्थाना उत्तरकाले विनाशित्वेनोत्पत्तावमविज्ञान
विरोधी परीक्षात्मा तः कल्याणसंयोगजः देभादिरीहतात्सं
कल्याणलभिमंत्रिणाख्येन परीक्षितं पुरुषं ससवेतुः धर्मा
व्यागुणा जन्मते तेन ननु दजयः तथा च मूर्ध्वं धर्मः पुरुष
गणः कर्तुः प्रियहितमोक्षहेतुर्गतीन्द्रियोत्पत्तावमविज्ञा

जः वर्णाश्रमिणो प्रतिनियतसाधननिमित्तैति तथापिर्म
स्यात्स एतत्त्वधर्माधर्मावात्मगुणावात्मातरगुणानामकार
णत्ववचनादिति विरुद्धस्तस्य दणिकत्वेन यागादिकर्मणः
कालांतरभाविनिफलहेतुत्वात्तु यपत्रेः फलसाधनीहेतौ वि
हिताविहिताचरणेन धर्माधर्मैर्जायेत ऊत्रविषयेतौ जाये
ते इत्यपेक्षः यासूत्रकारः धर्माधर्मावात्मगुणावात्मातरगु
णानामात्मातरगुणेषु कारणत्ववचनादिति प्रस्यार्थः दे
वदत्तसमवेत्ताभ्यां धर्माधर्माभ्यां यज्ञदत्तस्य स्वावडः त्वानुप
त्रैरात्मन एव गुणो धर्माधर्मौ यदिकदाचिदन्यसमयेतौ धर्मा
धर्मौ परस्मिन् स्वावडः विउत्पादयेतां तर्हि कृतं काव्यकृताभ्या
गमप्रसंगः चैत्रनिजकृतस्य धर्मस्य फलं स्वात्वेन स्यात् प्रकृ
तस्य च मैत्रसंवेत्ता धर्मस्य फलं स्वमभागेनैव दिति प्रतिपादि
तमात्मागुणत्वं धर्माधर्मयोः एतदेव हि स्तुतदर्शितमुदय
नाचार्यपादै विफलाविस्मृतिर्नो न डः वैकफलापि वा ह
ष्टलाभफलानापि विप्रगपि नेहृशः ॥ इत्यनन्यया सिद्ध
या प्रेक्षावता यागादौ प्रवृत्तैव परलोकं साधयित्वा ॥ चिर
धस्तं फलायात्वेन कर्मातिशयं विना संभोगो निवेशो घाणो
न भोगैः संस्तुतौ रपि ॥ यथा चिरप्राणं सृष्टादिकारणचक्रं
यदादिकार्यसाधनं यनशक्तं तथा विरते मंत्रोच्चारणेषु
हविः सुब्रीहि चतारि सुप्रलायिते हृतीतदंतिणोऽहतिग्ज
ने चिरधस्तं यागाद्यैकं फलाय स्वगादिप्राप्तयोनात्वेन श
क्नोति ततो यागेन कश्चिन्नाहृष्टाख्येति शयः पुरुषसमवेतो
जन्यते तेन च स्वर्गादिकमिति प्रतिपादितं तथा ॥ जयोत्तर
निमित्तस्य हृत्तिलाभाय केवलं परीत्य समवीतस्य परीक्षाविध
यो सताः ॥ जयपंगजयनिमित्तस्य तथा परीत्य पुरुषे समवे
तस्याहृष्टस्य हृत्तिलाभाय स्वकार्यस्य सुहृत्सु डिज्ञानस्य जन
ने प्रतिसामर्थ्याय परीत्य विधयः धृतादिः दिव्यविधयो मता
इति सर्वप्रतिपत्तदं प्राणैकप्राणैः सिद्धांतमुदाहरत्यप्रतिमादिषु

नै.
सं. टी.
१५७

प्येषपवप्रकारोक्तकिंमुनस्तलादिदिवापरीक्षाणोदितिन्या
यजसमाजलिः तदेवशरीरस्यव्यतिरिक्तैर्नित्यज्ञानेस्वाप्र
यत्नवतिदित्यादेविश्वस्यकर्तारिस्वर्गादिदृष्टादृष्टार्थसा
धनीभूतस्ययागादेरुपदेशकतयायागादिनासाध्यस्यस्व
र्गादिफलकारणस्यादृष्टार्थस्याधिष्ठातरिपरमेष्ठरे जीवे
चचेतनेनित्येविभोज्ञानेस्वाप्रयत्नेकाश्रयेधर्माधर्मयोःक
र्तारितफलभोक्तारिचसर्वप्रकचार्वाकपूर्वपक्षप्रतिदिमो
क्षयोविचक्षतौः तथाहिपरीक्षाविधौश्रुतिमित्ररूपयाग
जनितसंस्कारणवशुदाशुद्धज्ञानकारणप्रत्यक्षंशब्दान्मज्ज
नोजातेदृष्टेशब्दान्मजनवदित्यादेःप्रतिपक्षपव एवमत्रैवप
रीक्षाविधिनजयपराजयनिमित्तंयदृष्टदृष्टुत्पादितंतस्यैको
नित्यश्चेतनोभोक्ताप्ररुषपवेतिसिद्धेकेनापिबोधिसिद्धेनेति
प्रकाशितःक्षणिकवाचोपिवाधितंपव ॥ परीक्षाविधावेव
दृष्टफलसंवादात्तत्प्राणीतरतौद्वियार्थदर्शितत्वेनपरमाप्त
तयातत्प्राणीतानां सर्वेषामेवदृष्टादृष्टार्थानांवाक्यानां
प्रामाण्यनिश्चयइत्यग्निहोत्रत्रयीतंत्रमित्यपहासोपिपरा
त्तपव ॥ यच्चशुद्धिवंशद्वयीशुद्धाविति विशुद्धजातिमदि
त्यस्यदृष्टाणंकोमिनीवंगसंसर्गैरिति सोमपन्निकं ॥ ईर्ष्यदना
रुदतेनारीरिति परद्वारनिवृत्तिहेतिचहेत्ताभासदृष्टानेन
विप्रतिपत्तिमद्भावाग्रुतल्यगताविति स्वप्रतिज्ञांरुद्धौक
त्योपन्यस्तं तदापिब्राह्मणादिप्रसिद्धायाइतिजलानलपरी
क्षादावितिचक्षोःकद्वयार्थेर्धेनपरीक्षाविधिविषयोपहंके
नपरास्यते ॥ यच्चप्राणापानादृष्टादेःप्रःसोपिश्रुतिप्रत्यक्षयोः
परस्परविरोधे श्रुतिरेवबलयतीतप्रत्यक्षं ॥ अन्यथाचंद्रमा
देशताप्रत्यक्षेणतदधिकपरिमाणवेदकस्यागमस्यवाधाय
ज्ञेयिरितिशास्त्रोक्तियुक्तंतदावधातबलबलेदृष्टादेःप्रवाक्य
सूचनिकशेवावलंब्यतथापिपरीक्षाविधिनैवदृष्टफलान्श्रु
तिःदृष्टार्थेषुचावधारितप्रामाण्येतिवाच्यंयत्तथापरास्यते

स्पलेविस्तरेण ८१॥ परीक्षाविधिमेवविस्तृत्योपेद्वलयति ॥
 ब्राह्मणादिप्रसिद्धायागतायवेत्यतेजयन् तद्विष्णुदिसशेषस्य
 वार्तावंशस्यशंसति ॥ ब्राह्मणीयादियस्यामावासीप्रसिद्धावतस्याः
 स्रियाः अतातोसिधंभुजनेदिव्यपरीक्षायेजयन्जयेनहृष्यते
 यत् तच्चयुगाहित्यंशशेषस्यवार्तावंशस्यशुद्धिकथयति यदिस
 र्वपिवार्तानावंशोशुद्धः स्यात् तर्हिपरस्त्रीगतेवदिव्यादौप्रराज
 येत नचतयापरजीयमानोहृष्येततस्मात्तुद्धिकथयति ८२
 जलानलपरीक्षादोसंवादोवेदवेदिते गलहस्तितनास्तिक्याधि
 गियंऊरुतेनते ८८ ॥ अतिज्ञापितेजलवाद्भिप्रभृतिदिव्यपरी
 क्षायावःसंवादःतन्मज्जननिमज्जनादिःसएवंचक्रतनास्तिक्यं
 तर्वाधयनऊरुतेधिक्किर्भत्सननिंदयोः ८८ ॥ सत्येवपतियोगा
 दोगभीदेरभुवोदयात् आक्षिप्तंनस्तिकाःकर्मनकिंमर्मभिन
 त्रिवः ८९ ॥ ब्राह्मणादिप्रसिद्धपरस्त्रीगमनेपरीक्षाविधिनाप
 यजयचेत् तर्हिकथमिदानीमपिदीप्यमानेगौत्रमस्त्रीजारे
 त्वयिनजातइतिव्याभिवारमाशंक्याद् सत्येवहृष्टोपतियोगा
 दौकागावके यज्ञर्भोवश्यंनसंभवति तत्रशक्रमनेनाहृष्टे
 नप्रतिबंधकेनभाव्यमितीत्यमाक्षिप्तंप्रमाणबलादानीतेक
 र्मसाधनसाधनयोरेकपात्तेनाभेदोपवासकर्ममनितमेहृष्ट
 भोनास्तिकायकाकेमर्मानिकयंनभिज्ञात् प्राक्कर्ममनि
 तस्यधर्मस्यबलवत्तात्मन्यापिपुस्त्रीभामनादोपयजयकार
 णोपयजयभावइत्यर्थः अथवाहेतुमाहुःस्वमंजीदीनित्यस्या
 त्ररमिदं भवद्विहृष्टेपवकारोपतित्तायमानेहृष्टस्यपतिसं
 योगादेः कारणास्यसद्भावोहृष्टोवश्यंसंभवेत् यत्त्रवकदा
 चित्कालेतेदहृष्टाव्यस्यकारणास्यविविध्यादिति ८५ ॥ परी
 क्षाविधिनाजन्मानरनिष्ठयेजातेपिपुनर्दृष्ट्यायप्रत्यक्षेण
 दर्शयति ॥ याचतासुगयाआहुतस्याविशपकचन नाना
 देशजनोपसाःप्रत्येधिनकथाकथम् ८० ॥ अतस्यापिशवा
 दितोप्राप्तस्यनारकेःकमपिजनमाविश्यत्वात्मनोगयाआहु

नै.
व.सं.
टी.
१५३

यावत्तः गयाम्नादेन कृतेन मुक्तो ह मं मुक्तः एवमाविष्टे जनं तस्य
 व्याप्तीति वदतः नानादेषु जनेषु विख्यातः कथं न निश्चिनोपि
 सतो हि स्वदेभांगेना कृतौ धर्मादि कादिकर्मो भूक्त नरकया
 तनानेतरपि शाचादि जन्मतो प्राप्तः परशरीरमाविश्य स्वमुक्त
 योगयाश्चादयावत्तेषु प्रत्ययाय प्राग्जन्म चरितं वक्ति तत्र
 निजं त्रिहितं त्रयं दर्शयति देशकालांतरितं तद्वत् कथानतीति
 प्रत्यक्षदृष्टमेव जन्मांतरं कथं न शुद्धते ॥ देहांतरप्राप्तिदर्शन
 निश्चयेन संदेहेऽप्यत्र देहांतरित्येतन्निराकृतं नयामृतः स्मर
 ति जन्मान्नीत्याद्यपि दर्शितं ५० ॥ नीतानां यममृतेन न नामधो
 तेरुपागतौ अक्षत्मे संवदंती न परलोक कथा कथम् ५१ ॥
 अन्यस्मिन्नेतव्ये नामधोत्वायममृतेन परलोके नीतानां प्राक्
 शेषतया पुनरुपागतौ अस्मिन्नेव देहे जीवतां पुरुषाणां संवदं
 ती प्रत्यक्षमुच्यमानां अकृत्या मिलंती परलोक कथा कथं न
 विश्वसिषि ५२ ॥ तदेवेशक्रचवसांसि देहित्यज्ञाने सर्वपरमे
 स्वरेऽकृतीनां तत्प्राणीतत्वात्प्रामाण्ययद्यपि सर्वव्याकाक्षेपाः
 प्रतिचिन्ता एव तया पिशिष्याणोऽस्तुत्वबोधाय प्रतिप्रश्नश्लोक
 मुत्रार्थं विस्तार्य लिख्यते रामायाजान कामाया इत्यत्र तत्र यक्ति
 सामर्थ्यात्परमतमप्रतिषिद्धमिति न्यायागतमेवांतरं प्रसंगी
 कारश्चाहि डिवावरणोऽस्य एव भारते यथा धर्म इत्यलमुत्र विस्त
 रेण ॥ सुकृते त्वाकथं अदृष्टवत्तत्वे विचार्यमाणे प्राप्तीयः श
 रणां वीकं निहंति तथाहि अकृत्यदितविषयपरिहारादौ सुकृते
 प्राप्तावतोऽस्माधनीयत्वाद्दुःखेऽपि पर्यवसाने स्वर्गभोगादेरसुख
 स्पष्टवत्प्राप्त्यदौ सुकृते त्वापातसुखेऽपि परमाणमेव प्रत्यक्षतः श
 रीरमात्रज्ञेयादर्शनात् ॥ अनिष्टदेशापत्त्या च अदानीति तत्क
 मे पुरुषः कुर्यादित्यादि भवउक्ते समाधानं साधीय एवेत्यर्थः ॥
 बलात्कृतं तपापानीत्याजा सर्वस्मिन्नावधार्यन्वयेऽनेतदनु
 कां ऊरुस्य मुक्तं रयं या मनः किमिदमविधीत् अत्र हि कारणादि
 प्रसिद्धोपरपकार्य इति ॥ स्वार्गमार्थपीत्यत्र उच्यते न विद्यातत्त्व

नयदात्तिमेतत्र साधार्यावलंबनेन समाधानं स्फुटमेव यथा ॥ स्व
सुंदमानंदलक्षणं ब्रह्मेति श्रुतौ हि यावदिन्द्रियविषयादिपरंत
नो जीवः कर्मकुरुते तावदस्य बद्धत्वात् तस्याच्छेदनाप्यानंदरूपाया
मुक्तेः प्राप्तिः विषयवैराग्यादिना तत्तीणोपक्रमसंबन्धनहानेः ।
स्वच्छंदीभूतस्य साक्षादानंदप्राप्तिरिति स्वश्रुत्यभिधेयतात्पर्ये क
स्य चित्रसंदेह इत्यर्थः ५॥ श्रुतिस्मृत्यर्थबोधे चित्तप्रपञ्च एवो
त्तरं यथा श्रुतेः स्मृत्यस्याभिधेयप्रयोजनावगमेषु महाधिया मेक
मत्यंवेति प्रश्नकाक्तः एकस्य मेव सर्वत्रेत्यर्थः अत्र हेतुमात्रे ।
व्याख्येत्यादि ५॥ यस्मिन्नस्मीत्यादि प्रश्न एवोत्तरं यथा देवस्य
णीवेदितव्ये परमपरंच तत्रैश्वर्यविशिष्टः संसारधर्मेणैषदप्यस्य
ष्टः सर्वज्ञः सर्वस्य जगतो वेदस्य च कर्ता परोमहेश्वरः संसारफल
भोक्तानंतः परमादित्येको पर इति शास्त्रसिद्धांतमाश्रित्याह यस्मिंदे
हेवोक्तं साकं सात्विकमस्मीत्येवं रूपो हं प्रत्ययः तस्य देहस्य दाहे ।
एतसाकिं भवतीति प्रश्नकाक्तः श्रुतं भवत्येव यामित्यर्थः तथा
हि परोमहेशः साक्षी इन्द्रियमाणास्पृक्तस्य वा कर्मणः साक्षाद्दृष्टा फ
लप्रापकश्च यस्येशो परमादित्येकात्मैति प्रसिद्धे तस्यैव सः फलं
दुःखकाण्डास्मिन्नेव जन्मानि बालाद्यवस्थानामेकतरत्र जन्मान्तरे वा
किं न स्यात् स्यादेवेत्यर्थः तथा च प्रमाणां अहमिति प्रत्ययोनशरीरे
न्द्रियविषयः अहंतदायदकार्षंतदद्यस्मरामीति प्रयोगदर्शनात्
अनुभवस्मरणोचनशरीरेन्द्रियसेवदंबालहृद्देहयोः परिणामभे
देनान्यत्वे सिद्धे बाल्यावस्थानुभूतस्य हृद्भावस्यायामस्मरणाप्रसंगा
त् नान्यन्यानुभूतयोः स्मरति एवमहमज्ञातं तं स्पृष्ट्वा मीतिरिति
द्वयोनिंदोययोर्वाभिचारोद्भवः तस्मादस्ति कश्चिदहंप्रत्ययवि
षयः साक्षादीनामेको न भविताः स्मर्ता चात्मा एव तत्र यथा बाल
देहेन कृतस्य कर्मणो हृद्देहे फलभुक्ते तथैतच्छरीरकृतयोः शुभा
शुभकर्मणोत्वाविनिशरीरे फलानि भोक्तेति सिद्धम् मृत्युः स्मरति
जन्मान्तीत्यत्र हेतुर्न चोक्तं तदेवं सिद्धे फलभोक्ते हनते प्रात्मानिस्ते
तः स्मरतीत्यादिवा तत्रालं समं यी भूतमित्युक्त्यर्थः ॥ जनेन जानता

नै.
सं.
टी.
रस

स्मीत्यत्र ग्रहोऽप्राचुर्यं चंद्रांश्चार्वाकानंतिकान्तयातिभूतयाभूता
नवबोधयाश्रुत्याप्रस्मीतिकायमेवाहंप्रत्ययालंबनतयाजान
ताजनेननत्वमयंकायोनेत्यसौकायोहंशब्दालंबनत्वेनत्याज्यते
अन्यदात्माव्यतनमहंशब्दाभिधेयत्वेनशाश्वतेच नयावोक्तेने
तिनेतिश्रुत्यर्थान्नद्रूपमभिधेयैः नभूमिर्नतोयनतेजोनवाक
नैवेनैन्द्रियेवाननेषां समूहः अनेकान्तिकत्वात्सुषुप्त्येकसिद्धस्त
देकोवाशिष्टः शिवः केवलौहमिति ॥ एकं सदिग्योरत्यत्रापि प्र
त्ययवोत्तरं हेविदाभूतं श्रुतीकाः शिष्टा एवमाहु रिति योज्ये प्रमा
णार्थस्त्वत्र सर्वोपि प्रत्यय एव दर्शितः ॥ एकस्य विश्वपापेनेत्यत्रा
पिकंध्याप्रत्ययवोत्तरं यथा एकस्य एकपुत्रराजेति वत् देहादि
षु नभूमिर्नतोयं नखेनैन्द्रियेवेति श्रुतिवाक्यार्थे रात्मनानुत्वे
निषेधात् देहादिभ्यो व्यतिरिक्तस्य केवलस्यात्मनः विशेषाका
यादीनां संबंधिनापापेनानेतेनापेनिमज्जतः हेभीरोतव श्रुति
सिद्धस्यात्मनः जीवज्ञस्य उरिते ऊर्कं मणिं कृते को न भारः स्यात्
अपित्तसर्वेत्यर्थः किंतेवृत्तज्ञतात्पुष्पादित्यत्र तद्विधिगम्य
मेवोत्तरं तया च प्रतिमादयस्तेन तेन विधिना सन्निधापित्ताभिमा
निकदेवताभेदास्तत्र तत्रासपनीयतामासादयेति विषमूर्च्छिते ग
जशरीरमिव विषापनयनविधिनापादिते चेतन्ये सन्निधाने चेतो
तत्राहंकारममकारौ चिदाविवस्वसादृशपदार्थिनो गच्छत्येवंप्र
माणवाक्यार्थमभिधायिन्यानिमित्तभेदसंसर्गादुद्भवानुद्भवं यशस्व
दिन्यायकसमोजालिकारिकया परीक्षाविधिमुल्लभ्यतया प्रकाशितं
त्वाणीव चृणावादानित्यत्र प्रत्ययवाचीतराभिधानकृतयोत्तरं
चृणावादानं चृणावादोपलक्षितात्त्वाणीवीति ररुक्क तवा
पिताहंशस्येव चृणावादोपलक्षितस्यैव काविरंजनवचना ग्रहं
कवासुभसोपनीतिलोकप्रतारणा ॥ एवं हृष्टाहृष्टार्थपरायाः क
तेहृष्टार्थेषु प्रत्यक्षतः फलोपलब्धिदर्शावाद्दृष्टार्थपराया अपि प्रा
माण्यप्रतिपादिते सा श्रुतिरपौरुषेयापौरुषेयावेति शब्दायां शक
गुमोयत्वात्प्रमाणमिति नैयायिकेन साधिते पौरुषेयत्वे ॥ नत्येव

पौरुषेयत्वात्प्रामाण्यप्रतिपादने रागद्वेषादिकाः पुरुषेषूपल
 भ्यते अतोप्रामाण्यशंकापि निष्कलेके प्रसज्यते वेदप्रमाणात्तस्मा
 त्त्रित्वत्वेनानुमीयते ॥ इति मीमांसकेन प्राहुर्भीवितां वेदानां पौरुषे
 यत्वे विप्रतिपत्तिमुद्भावात्वाक्केनो य इह सितं ऊरुधं कामदेवता
 मितितत्परीक्षाविधिसमाधानेनैव मतार्थम् तथाहि वेदवाक्यर
 चना उद्दिष्टविवावाक्यरचनात्वात् लौकिकवाक्यरचनावदित्य
 नमानेन साधितमेव नैयायिकैः पौरुषेयत्वम् ॥ प्रजापतिर्विद
 दमेकमासीन्नाहंसीन्नात्रासीत् सतयोतप्यत तस्मात्तेषां जा
 तुत्वादेवेदाप्रजायंतेति प्रस्यमदतोभूतस्य निःस्पृहितमेतत् य
 दृग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदो यवर्गिरस इति यो ब्रह्माणो विदधाति
 सर्वं यो वा वेदांश्च ग्रहीणोति तस्मै इति तस्माद्यज्ञात्सर्वं कृतम्व
 स्मा मानि जतिरेदत्पादिभिः कृतिभिश्च तदेव पौरुषेयत्वं प्रति
 पादितं ॥ स च पुरुषः ॥ एको ह्यनन्दिनीयाय तस्येय इमं लोका
 नीशत ईशानीभिरित्यादि कृतिषु ईशानीभिरित्यादि शक्तिभिर
 तेषां लोकानां कर्ता कश्चन करुणावान्नागद्वेषाभिरहितः सर्व
 तो वेदस्य कर्तानिर्दिष्ट इति एव न चानीह्याः कश्चन विप्रलेखकः
 कृते कर्तैति तात्पर्यावधारणादेव कामाक्ष्यावेदवृत्तभावेन विप्र
 लेखवाक्यत्वमित्यर्थः प्रमाणार्थश्चात्र कृतिस्त्वं न्यायमुक्ता
 वलौ ॥ एवमवस्थिते वेदप्रणोता परमेश्वरः प्रपिवाकोपयोग
 इति सज्जानीदियदर्शनः इति शंका मया कर्तव्यं किं रेखाभिधीय
 ते योगसिद्धे पुनासासादीशः कर्ता कृतेरिति देवेभ्यजगतां ना
 येशिवे वेदप्रणोतरि निमग्नसिद्धसर्वज्ञो समासासमंजसः
 प्रभावातिशयोपस्य शक्यज्ञानस्तदात्तः विचित्रकार्यनिर्मा
 णानि पुनस्तत्प्रवेदनात् दर्शयत्यत एवायं विश्वतीरन्तरांतरा आ
 सासमात्मन्युत्पाद्य मार्गलोके प्रवर्तयन् तस्य प्रामाण्यकत्वं
 च विस्तराणाभिधास्यते पुरुषाधीनवचनावेदास्तपि च द्यते
 तस्मादात्महन्तत्वेन न ह्यजने परिग्रह उपपाद्यते वेदप्रणी
 ता कल्पानेशवः ॥ न नीचरः शरीरादिरहितो देवयेत्यर्थं वेद

नै.
व.सं.
टी.
२५.

एषां समग्रैः हि कारणाकार्यसिद्धयः नैवमन्यपपत्तिः यस्मात् ॥
 स्वच्छानिर्मितदेहभेदसच्चिवोवेदप्रणीतशिवो न स्यात्तादृशभेदः
 योगिनमुन्नेत्येति नैयायिकाः तद्भोगायतनेन भोगविरहा
 नैव संतर्णादेविधौ वेयर्थान्न च कार्यमात्रकरणदेहाख्यः स्वीक
 तः । कथमप्यथात्रासृतिवदंति महर्षयः कथमिव दशाप्राड
 भावांस्मरंति च शास्त्रिणाः त्रिपुरदहने नीलपीवंतपाकरभूष
 णं विविधमसकृद्देहं वेदावदंति च शास्त्रितः । उवाच वैष्णवे प्राह
 पुराणपुरुषस्ततो नाकाराणां कारणाद्वा कारणाकारणान्न
 च शरीरग्रहणं व्यापित्य मंत्राणां यत परं तसमाकालरुद्धाख्यं
 रजसाकनकाण्डं सत्त्वेन सर्वगं विलुं निर्गुणं परमेश्वरमिति
 ततश्चेतसिद्धं क्वचित्कशेषायासनः क्वचित्स्वर्णाकेतनः क्व
 चिज्जिलोचनः परः प्रशासिते निवागमः परस्परविरुद्धपीनिमि
 त्तभावभाषितः ॥ भवेति वा विभेदतो यतो वस्तुन विद्यते क्वचि
 च्चकश्चिदुत मोनिद्वयते मुनीश्वरैः उपासनं प्रोचना प्रकर्षमा
 त्रसिद्धये । एतदेवाभिप्रत्यन्यायं महजयंतः ॥ एकस्य
 कस्याविदशेषजगत्प्रसूतिहेतोरनादिनिधनस्य महाविभूतेः
 सर्गस्थितिप्रलयकाशांशक्रियोगाद्वलेति धिसुरितिरुद्धेति
 प्रसिद्धिः । यदपि कैश्चिदुक्तं पारुषेयत्वादित्यः सबाहूः स
 केतमहायपवार्यप्रतिपादयति चेत् तर्हि सर्गोद्दोषेन प्रोक्तं
 संकेतः प्रतिपाद्यते ॥ तस्याप्यन्येन संकीर्तस्वीकृतावनवस्य
 तिः प्रसंकेतितशब्दस्य बोधकत्वं च वेद्यते तस्मात्संकेतवा
 दस्य हेतुपाप्यन्यपपन्नतेति तत्रेदं समाहितं ॥ नानाशरीरानि
 मीणानि पुष्पाः परमेश्वरः व्युत्पादयत्संकेतं व्यवहारविशेष
 वत इति । प्रस्यार्थः । सहिभगवन्विविधानि शरीराणि निर्मा
 यकश्चिदुत्तमवृद्धभावेन वनात्पिकमानयेत्यादिवचनानि प्र
 संजानः पिकानयनादिवत् शरीरांतरे ऊवाच पाश्चस्या
 नाव्यवहारतत्त्ववशाद्वा नास्वयं निर्मितं संकीर्तं व्युत्पादयती
 त्यर्थः ॥ तस्माद्दोषोरुषेयस्य संबन्धस्यापि सिद्धितः वेदनित्य

त्वेवादानामर्थोऽहं पंगुहृत इति सिद्धं तितं ॥ एवं पौरोषेयत्वेऽप्य
 ता उपहसिताभ्यामर्थतः प्राप्तमपौरोषत्वेनास्ति कोय उपजहास
 प्रलापमपि वेदस्येति कृतिश्च हविर्दिता इति तत्र याज्ञिकसा
 मर्थ्यात्परमतस्य प्रतिषिद्धमनुमतमेवेति न्यायागतमेवोक्तम्
 तथा च तत्र याज्ञिकः यथा चानया यज्ञाचा वीकस्य वेदो हसनीयः
 तथा चानये वयं यज्ञानेयं यिकेनापि नित्यस्वतः प्रामाण्यवादीमी
 मांसक उपहसनीय इति तत्र याज्ञिकसामर्थ्यं तथा चैतत्प्रसूतं न्या
 यश्रवणांशपरिच्छेदं सम्यक्परोक्षाने भवसाधनमागमः स हि
 विधोऽहं ह्यर्थभेदात्तत्र ह्यर्थानां वाक्यानां प्रायेण प्रवृत्तिमा
 मर्थ्यात्प्रामाण्यमप्यते अहं ह्यर्थानां पुनरासिं ऊत्तेनेति कथं पु
 न्रका मोयजेदित्यादिवाक्यानां प्रवृत्तिमा मर्थ्यात्प्रामाण्यप्रवृत्तिमा
 यतत्प्रोक्तं तृतीयादिवाक्यानि परमात्मत्वमवधारयत त्यागी
 तानां सगं वाक्यानां प्रामाण्यकारणाभावात्प्रामाण्यमनुमीय
 ते इति वाक्यानि निर्णयं अथ रत्वाह यद्यनेन प्रकारेण शास्त्रानां
 प्रामाण्यमुच्यते तर्हि येन ब्रह्मादिवत् स्वर्गस्य भीक्षुस्य वा साध
 नं वेदंति तत्र शास्त्रस्यापि प्रामाण्यप्रसंगः तत्राप्येकसंवादो
 पपत्तेः तृयाजिनाद्यागमानां च प्रामाण्यप्रसंगः तदेव तदे
 शसंवादसंभवात् तस्माद्येषां मेव वेदवाक्यानां प्रत्यक्षेनानुमा
 नेन वा संवादः सद्भवति तेषां मेव प्रामाण्ये येषां तद्विसंवादस्ते
 षां प्रामाण्यं तानि च सर्वपक्षवाक्यानि द्रष्टव्यानि येषां तस्य
 सदीपदिप्रसक्तानां वाक्यानां न संवादो नापि विसंवादस्तेषां न
 प्रामाण्यनिश्चयः संदेह एव तत्रैव त्रिधा वेदवाक्यानि प्रामाण्या
 नान्यप्रमाणानि संदिग्धप्रमाणानि चेति द्रष्टव्यानि अन्यथा गुह्य
 मात्रः पुरुष इति एकमेव वेदं न द्वितीये इत्यादिनां वाक्यानामपि
 प्रामाण्यप्रसंगः ततश्चादित्यवर्गाः पुरुषः इत्यादि रहितश्चेति
 व्यापकोऽत्र मात्रश्च अद्वितीयो नैकश्चेत्यादिव्याघातस्यात् त
 स्मात्प्रत्यक्षां न मानसंवादादेव प्रामाण्यव्यवस्थापनं यत्क
 मिति चावीकादि सर्वपक्षः ॥ एतच्च त्रैलोक्येव यथा वक्तव्यं

ने.
घ. सं.
दी.
रसा

देख्येकदेशसंवादोपपत्तेः प्रामाण्यप्रसङ्गतेरिति चेन्नतत्राभिप्रा
यापरिज्ञानात् इमः एकदेशप्रामाण्येहि न सर्वस्य प्रामाण्ये किं
नहि यत्रैकदेशसंवादस्तत्प्रयोगतरतीद्विषयार्थदर्शित्वपूर्वोक्तेन
व्यवस्थापयति तस्याप्रामाण्यकारणमज्ञावात्तत्र प्रामाण्यं तथाच
प्रामाण्यकारणजिनादिभिर्ह्यर्थनवंचितैरनाद्यविद्याभ्यां सज
नितेन सिद्धाभिमानेन स्वप्नरागेण च वेदवेदांगेभ्यो र्थविज्ञाय
स्तु दर्शने प्रत्ययोत्पादनाय गुरुत्वादिवद्वाचान्तरेणोपदिष्टमिति
रगद्वेषादयः सन्त्यत्र प्रामाण्यकारणं तथाच जिनादिप्रतिपा
दितस्यापि शान्तिप्रसुभिचारदिफलस्य यत्प्रकारस्य ज्योति
र्ज्ञानात् तस्य वेदस्य कृता उपदिष्टस्य संवादोपलब्धः जिनाद्यागमे
प्रयानितवेदसिद्धांताद्यनपदिष्टार्थाभिधायीनिवाक्यानि तेषां
विसंवाद एवेति कृतस्तत्प्रयोगत्वात् सर्वज्ञत्वं निश्चीयते वेदस्त
यद्यसर्वज्ञप्राणीतः स्यात्तदा जिनादिप्राणीतागमवेदपरिमितेषु
प्राणाद्यागमेषु न प्रशस्यते लोकेऽपि देशांतरस्थितार्थवार्ता
यास्तद्वक्तृगुणदोषसंदेहैः पिप्रश्नवार्तासंवादात्प्रामाण्यं
हे तस्मात्वेदवज्जिनाद्यागमानामपि पौरुषेयत्वेन प्रामाण्यं
प्रसक्तं ॥ यच्चोक्तं त्रिधा वेधवाक्यानि प्रमाणान्यप्रमाणानि
संदिग्धप्रमाणानि चेति तदप्यनुपपन्नम् असर्वज्ञप्राणीता
नां हि वाक्यानां कवाचिदप्रामाण्यमपि संभाव्यते सर्वज्ञप्रा
णीतानां च प्रामाण्यकारणभावात्तदनुपपत्तिः तथा चेत्किं
रगत्तनादिभिर्दोषैर्ग्रस्तत्वादन्तं वेदेत ते वेदस्य न विद्येते म
इवात्कथमन्यथा सर्वपक्षार्थत्वादित्यप्युक्तं तद्वाप्यसि
द्धेन यो लभिधानेऽगमस्य सर्वपक्षार्थाभिधानानुपपत्तेः किं
चकृत्तिः शास्त्रे सर्वपक्षोपन्यासः क्रियते वेदस्यात्तासिद्धत्वे
नोपदिष्टः पित्रादिवाक्यवत् न ह्यत्र कतया कश्चिदर्थः प्रति
पादितः तस्माच्च कृतार्काभ्यां सज्जनितश्च मस्यायमुल्लासः
सर्वपक्षार्थाभिधाने निवेदेदवावधानीति यत्पुनरेतत्सत्यं
पादिप्रतिपदकोनामागमज्ञानासाधकवाधकप्रमाणभावा

दागमांतराणां सुभययादर्शनाच्च संदिग्धार्थमिति च तदकृतं
 इन्द्रियादिज्ञानस्याप्युभययादर्शनेन साधकबाधकप्रमाणाभा
 वेन च संदिग्धार्थत्वप्रसंगादिति विशेषदर्शनात्तत्र संदेहनिवृ
 त्तिरिति चेन्न विशेषदर्शनस्याप्युभययादृष्टत्वात्संदिग्धार्थत्व
 मनवस्यावास्यात् प्रयथायादृशेन चक्षुरादिना लिंगेन बोद्धादि
 ते निश्चयज्ञाने भ्रान्तिनिमित्तानुपलंभमात्रादेव प्रमाणफलत्वे
 न व्यवस्थाप्यते अन्यस्योभययादर्शनेऽपि न तस्य संदिग्धार्थत्वज्ञा
 प्यनवस्थाप्रसंग इति तदेव मन्येष्टमागमाना सुभययादर्शनेऽपि
 सर्वत्राविरोधेन व्याख्यातैर्वेदवाक्यैरुत्पादितस्य निश्चयज्ञाने
 स्य प्रमातिरमेवावाभावेऽपि संदिग्धार्थत्वमकृतं मिथ्यातन्निमि
 त्तस्य लेशतोऽप्यनुपलंभात् यथावद्याख्यातवेदवाक्यजनित
 ज्ञानस्य दृष्टेः सत्यं सम्पत्केन व्यवधारितस्य दृष्टोताभावादिति
 न्यायश्रवणोत्तिष्ठं कोहि वेदास्तु मुष्मिन्वेत्तत्रापि प्रश्नपव
 का ऊगम्यमुत्तरं तथा च मुष्मिन्वालोके इति कतिर्यदाह
 तत्सर्वोऽपि वेत्तीत्यर्थः तथा चास्मिन्वेदवाक्ये वा शब्दे वा शरण
 र्यः न त्वसंदेहार्थः व्याख्यातं चेत्संबन्धोऽश्रुतिश्रुत्यर्थ
 विद्भिः प्रमाथमैर्मनुरित्यत्रापि प्रश्नपवका ऊगम्यमुत्तरं
 मनः किं व्याजान्मंडलदंडांशौ सन्नुपेक्ष्य श्रुदधाधीति ॥ त
 द्युचयदत्र स्मृतीनां ह्येषां तद्वत्तत्ताणामन्वादीनां रागादिदृष्ट
 तया वेचनामात्रपरत्वेनोद्भावात्तस्यामाणप्रतिपादकस्य वा
 सादेरापि ह्येषां समर्थनया समर्थितं तत्सामान्यतः परमेश्व
 रं प्राणीतत्वेन श्रुतिप्रामाण्यसाधितं श्रुतिसूत्रतया स्मृती
 नामपि प्रामाण्यमर्थतोऽपि गतमेव तथा चोक्तमपि वेदा
 र्थवित्तमैः कर्मयत्स्मृतं मुनिभिः पुरा तद्यत्वेन समातिष्ठे
 तन्निषिद्धं त्वर्जयेत् तद्विद्वेदार्थतत्त्वज्ञालोकानोहितका
 म्या प्रदिष्टं तेषां धर्मं तेषां न विचारयेत् वेदार्थेऽयं
 स्वयं ज्ञातस्तत्राज्ञानं भवेदपि मुनिभिर्निश्चितं स्मिन्वाश
 कोऽस्यान्वयोऽपि पतेभ्योऽपि यदस्मिन्वा किंचिदमीभाय

नैः
षः सं.
दी
राम

कम तद्धरतरतोविदिभेहंसस्यस्ययोमंतइति व्यासस्यैवगि
रेत्यत्रापिकाऊगस्यमेवोन्नरस्यहं ॥ पाणिनः पाण्डवानां
त्यत्रापितथैव पाणिनस्तसर्वविद्यावानपरमासोव्यासः किंपा
ण्डवानंवाडुषपटुः कविः घोषाहृष्टकृतार्थवादीसचा
टपटुनभवेदित्यर्थः नथातः किलदेव्यामित्यत्रकाऊग
स्यप्रज्ञेकाकेरभावेनोन्नरं देवेर्हिजैरित्यत्रापिप्रज्ञपवोन्न
रंयथायथादेवेर्हिजैरुक्ताप्रथाः पथाश्रासवाक्यप्रमाणमितिया
द्यत्र तेषां तस्यासवाक्यस्याहृतौ सत्यां गोवाणी वा इत्ययदेव
तांनतैस्तोप्रतिबद्धीभूतैः ततोप्यासवाक्यादरादात्ताधरी
कृतः स्थिरीकृतइत्यर्थः ॥ साधकामकतेत्यत्रप्रज्ञोन्नरंय
था शान्तं चानेमुखोन्मुखैः फलनिस्पृहैरणावशपककर्म
ऊर्वाणोर्योगिभिः कामुकत्वाभिलाषत्वंसाध्ययास्यात्रया
मुक्तैव कीदृशैस्सारंगलेचनां सारादिवंप्रेत्यातीत्यापिवर्त
मानं किमपि मोक्षाव्यवस्तुलिप्सुभिः अत्रप्रविशपिंडीमिति
वन्मोक्षमित्यनुक्तं कर्म ॥ कः शमइत्यत्रकाऊगस्यस्यष्टमे
वोन्नरं अतिप्रामाण्येपिदेततः परलोकिन्यात्मनिनिश्चिने
पुनरापितथैव किं ब्रवीषीत्यर्थः ॥ उभयीप्रकृतिरित्यत्रापि
काऊगस्यमेवोन्नरं पाणिनेः किं व्याकरणादपोर्योनविव
क्षितइत्यर्थः । विश्वत्प्रपरिधानायेत्यत्रपरमतमप्यतिष्ठ
इमन्नमतमेव एनसानेनतिर्यगित्यत्रसर्वस्मिन्वाक्यार्थे
काऊरेवोन्नरम् हताश्वेदिवीत्यत्रकाऊगस्यमेवोन्नरं शो
विस्मनादैत्याहताश्वतीदिविस्मर्गोदिव्यंतिदेवत्वंविस्मः स
देशातांसायज्यवायाभवंतीत्यर्थः तत्रापितत्सायज्यप्रा
प्तावपितेनसहस्रध्वंतांप्रश्नकाकः हतावपिताहशमर
णोपितेदैत्याः तथैवप्राग्वत्तामसतथैवैश्वरवेधिरणवकि
मित्यर्थः ॥ स्वंचञ्जलचसंसारेइत्यत्रप्रश्नकाकवर्जितेनसा
क्षात्स्त्रयभागेनवाक्यार्थेनस्यष्टमेवोन्नरं ॥ मन्त्रयेदंशि
लात्वायत्यत्रप्रज्ञोन्नरंइत्यायः शलात्वरूपायैमुक्तयेमथ

विषसंयुक्तान्नजन्यसावसाय्यरूपरूपास्त्वदुःखाभायमोक्षाय
 सवेतसंशयश्चवेतमेतन्नमनामानंजातीत प्रसिद्धोयमेत
 ह्यल्लामोक्षपदार्थप्रतिपादिकस्यन्यायशास्त्रस्यादिवक्तव्यः
 अत्रालेपेगौतमः पशुञ्चेष्टइत्यपह्नासुः तत्राप्यतिशयितोगोर्व
 जेगौतमप्रतिपक्षभेदकंजानेतीतिपरिहारोवा स्वर्गेषुपशुवा
 ग्वजदिनेत्रद्युणिभ्रजले लक्ष्मरहस्यास्त्रिगोपुमीत्यमरः दारा
 हरिहरेत्यत्रप्रज्ञात्ररयया किंनमुक्ताउक्ताएवेत्यर्थः मनेभवः
 क्यराभावे एवंकरिष्येपतत्याप्यामीत्यादिसंकल्परूपमन
 पवश्रःस्थानं तत्संबन्धिनिकारागारेप्रप्राप्तप्राप्तीच्छादिवि
 षयाभिलाषरूपेबंधनेकृतः सन्तिनसंत्पेवेत्यर्थः ॥ देवश्चेदि
 त्यत्रापिकिंनकृतार्थयति अपितृकृतार्थयत्येवेत्पुनरे प्रद
 र्शिताचात्रश्रुतिः योत्रज्ञाणेविदधाति सर्वयोवैवेदान्यहि
 णोति तस्मैरुत्यादि प्रसिद्धं च पुत्राणोपुद्देधानोपरमेष्ठेराणि
 जवचसावृष्टीतत्त्वमिति भविनाभावयानित्यत्रापिप्रश्नएवो
 त्तरं तथाहिनिजात्कर्मणोविहित्य करणरूपाज्ञातमपिदुःखं
 भविनापुनः पुनर्जन्मवतोभावयन्प्रापयन्पीडयः किमकार
 णवैरीस्यात्कारणवासौवैरीचनभवेत् यदिचरः कारणनस्या
 तत्तथावैरीवीरस्यभावोवैरंवीर्यतत्प्रापनसामर्थ्यतद्दानं त
 दुःखप्रापनसमर्थोनस्यात् तर्हिकथंचिरप्राणानिदुष्कर्मो
 त्तिपल्लभावेयकः तस्मादस्ति सर्वोत्पत्तिमत्तानिमित्तकारणं
 तत्रैककर्मजन्यादृष्टाधिष्ठानद्वारातत्रत्यल्लप्रापणसमर्थवै
 चरः तथाचशास्त्रप्रक्रिया क्षाणिकेहियागादिकर्मकालांतर
 भावित्वस्यदीदिफलंविनष्टाकारणात्कार्यस्यानृत्यतिः श्रुते
 चयभादेः स्वर्गादिप्राप्तिकांशावतदेतदन्यथानुपपत्त्याफलो
 त्यत्यनुगुणः कोपिकालांतरभाव्यतिशयोदृष्टाव्यः कल्पनी
 यः तस्यचाधिष्ठेयस्याधिष्ठानेश्वरइति तथावाहः चिरधस्तं
 फलत्याल्लेनकर्मोतिशयविना संभोगोनिर्विशेषाणानभूतैः
 संस्कृतैरपि इतिप्रसिद्धोक्तिस्तत्रान् सुप्रसिद्धोपेतदेव कृतोसु।

नै.
ष. सं.
टी.
१५३

मेजाग्रमसीतिस्तत्पाव्याचवदे तर्काप्रतिष्ठयेत्यत्र तर्काप
रिच्छादिरेव ह्येषां यदुपन्यस्तं तदपि परीक्षाविधिप्रतिपादिका
याः कृतेः प्रामाण्यवधारणात् ईश्वरः शरीरिकर्तृत्वकृतेरपि
सिद्धमेव तथाचाचार्यैरीश्वरमधिकृत्य तर्काणामाश्रयासिद्धि
सिद्धिभ्यामनवसरुदस्यत्वे प्रतिपादयद्भिः तर्काभासतयान्नेषो ।
तर्कासिद्धिरह्येषां प्रतिकूलस्तर्कोत्रकार्यलेपेविप्रवृत्तमि
ति विचारितं तथातर्काणामाश्रयासिद्धिरसिद्धेऽप्ययथा यदि
त्वत्तमेपरमेश्वरो नास्ति तर्हि तर्काणामाश्रयासिद्धिरेव नाव
सरः अस्ति चेन्नदापित्वदभिमतत्वात् तर्काणां नावसरुदिति एत
देवाग्रेवरुणवाचांप्रपंचयिष्यति ॥ षष्ठोऽंशोऽत्रयंत्यत्रैतत्पत्रा
पि यत्तत्रैतरेणार्थावबोधनात्प्रश्नोपपन्नरेयथा ये स्वयं क्रोध
नामंतःतपोधनः प्रत्येः क्रोधविषयीभूतैः यान्प्रति क्रोधः क्रि
यतेतैर्जनैः क्रोधेऽंशोऽस्मात्प्रयोजने राज्यादिमदान्नमोभिभूतै
र्भवद्भिर्वराकेषु वृथा कोपो न कार्यः वयं तपस्विनः शापादिना
तन्मदापनयनशक्ता इति उमदा बोधयति तन्निर्धनापनस्य
हास्यन्याप्रपिलोकानां करुणया धातुर्यो दोषदेशिन इव प्र
गत्यादिभिर्नृपादिपुत्रैः कोपः कृतः स तेऽपुलक्ष्यीमदोर्थ
महाघनयोऽपगमाय भवन्नपकारयव न चैतावता विदितवे
द्यानां सुनीनां क्रोधेन मनसः कोपियोगोत्तरायः कोपः क
तः यथानिस्पृहाणामपि सुनीनां दारिद्र्यदेत्येता एतादृशतर्का
रूपेण धनार्थधातुर्वादिपदेशिनां लोभप्रादुर्भावो न शक्य इ
ति किं विनोदनेत्यत्र का कुर्यात्तत्रैव जिवा धनमर्थित्येमा
दत्र कदर्थेष्वेव संतुष्टाः स्युः सति किं वृथान किंचिदेतदित्यर्थः
सूक्ष्मोत्तलिः सर्वधनदत्त्वा किं धनं मेव प्राप परमेश्वरमादा
त्कारात्किं स्वात्तं अरूपं मोक्षं न प्राप किं सुगंधप्रवासाने तप
रमार्थदृष्टेत्यर्थः ॥ दोग्धादोग्धाचेत्यत्रापि परग्रतमप्रति
षिद्धमनुमतमेवेति न्यायाच्च नैव नार्थो न्यादकत्वात्तिन्दा
धनोपेक्षायादिवलविषयत्वात्तर्हिः प्रामार्थ्यमाति कारणा ।

त्वादक्तव्येव ॥ दैत्यस्याकृष्णमित्यथमुपहासः चार्वाकस्यैव
 प्रतिज्ञानिगमनरूपः समनियमप्रतिष्ठादिकायाः श्रुतेः प्रामा
 ण्यप्रतिष्ठादनात्प्रतिष्ठितमप्येव समासेयमिदं वाचनिक उन्नय
 त्संग्रहाः ॥ ११ ॥ एवं विदौ जसा सर्वकृतं भुजां स प्राजा सर्वेषु वा
 र्वाकाक्षेपेषु समाहितेऽपि कृताशनोऽपि निजाधिकारानुसारेण
 शक्यवचनं प्रमाणाय न्यायाय यमुन्नयति ॥ जज्वालज्वालनः को
 पादादावौ चाक्षिपन्नमम किमात्रं किमात्रं मम सदप्येति रचं
 म ॥ अष्टौः ॥ १२ ॥ महापराकिणः श्रौतकर्मकवलजीविः
 दाणाभक्षाभक्ष्यलोऽस्मरन्ति स्म यमेन किं ॥ १३ ॥ श्रौतस्य श्रुत
 पदिष्टस्य कर्मणास्तपस्यैकं केवलं यद्वलं धर्मः तेन जीविनः
 प्राणान्धारयतः महापराकाव्यतपस्यकारिणोऽनीस्मरन्ति विचा
 रयन् हे दाणाभक्षाभक्ष्यलो चार्वाक किं न विस्मयसे साश्चर्यं भ
 वति त्वंचेत्ताणामेकं न भोक्ष्यसे त्वंचोयासि यदि न श्रुतिः प्रमाणा
 श्रुत्युक्त्यायादिजन्ये धर्मवतोऽङ्गीकारः धर्मस्य च स्वर्गादिके फले सा
 मानाधिकरणेन संपन्नतया नित्यचेतनपुरुषसमवाधो नानुम
 न्यते तर्हि कथं भवद्भिः प्रत्यक्षतया भिमतेन कारणो नाहारविशे
 षेण विना महापराकिणः कथं जीवंति तथा च महापराकिणो
 प्रत्यक्षकारणमाहारविशेषं विना जीवनेऽपि यं कतिः तपः स्या
 ध्यायेत्तदप्रणिधाना निश्चिन्तायोगः क्षेत्रज्ञत्वं करणार्थः समाधि
 भूतनार्थः चेति योगसूत्रेऽप्यात्मिकादिदुःखसहिस्त्वंधर्माध
 मयोऽसंख्यतयकारणतप उच्यते तत्र धर्मसंख्ययोगोऽप्युच्यते
 हेतुः अद्ययति शयो भवति अधर्मस्तथा च व्याधिस्थानप्रमा
 दालस्यादीनामंतरायाणां सुषण्मो भवतीत्यं शास्त्रार्थपहालो
 चनयाप्येव सितमिदं श्रुतेन विधिना तपस्यादिना कर्तुः प्रिय
 हेतुमोक्षहेतुः स्वान्मसमवेतः कश्चिनातीन्द्रियोगाणो धर्माद्योज
 न्यते ततो धर्माश्च तस्य पुरुषस्याहाररूपेण विषयीकृतानोऽप्य
 थिन्द्रादीनां भूतानां कश्चिदचित्सोरसवीर्यविषाकातिशयः स
 त्रप्यहं प्रत्यक्षवशादनुभूतः पुनः तस्य कर्तुः प्रियहितार्थं जा

नै.
घ. सं.
टी.
१५५

यते यत्तत्त्वनापि एयि व्यादीनामेकतरेणाहारविशेषापरकि
राणोपि शैलसाम्यिरसंहतशरीरामहाबलपराक्रमा प्रतिविष्ट
लविमलतेजसश्चिरंजीविनो भवन्ति तपस्विन इति तथैव विहिता
करणादविहितकरणाच्चाधर्मजाते जाते तस्मादधर्मात्कतं रहित
प्रत्यवायवेत शतानां तस्यैव पुरुषस्याहारस्त्वेन विषयीकृतानां भूमा
दीनां रसवीर्यादिहानौ जाता यो भस्मकरोणादिना तत्काले भूतस्युरि
ति ॥ सर्वत्र च प्रत्यक्षं दृष्टं भौतिकस्य विषयस्य रसवीर्यविपाकाति
शयी पचया पचयौ मंत्रपाटजनितेन धर्मेणैवेति स्थिते ॥ तस्मा
त्स्थितं क्रतेः प्रामाण्ये तदुक्त्या राजनितस्यादृष्टस्य च पुरुषस्य
मवायात्त्वकार्येण फलेन सह सामानाधिकरण्यमिति ॥ ३॥ प
तदेव स्थिरवित्तं दृष्टफलं संवादयति ॥ पुत्रेष्टि शेषनकारीरीशु
वाहृष्टफलाशुखाः नवः किं धर्मसंदेह संदेहजं यभानवः ॥
पुत्रेष्टि पुत्रकाम्येष्टि शेषनः प्रभिवारेष्टिः कारीरी वृष्टीष्टि इत्याद
यः प्रत्यक्षं दृष्टफलं यत्तावः कस्माक धर्मसंज्ञायां संशयापवस
देहः प्रातरुदयतस्य प्रसितुमिच्छवः राक्षसविशेषाः उपस्थ
नजलाजलिः प्रक्षेपापनेयः तेषां जयभानवो भास्करः किं न
भवन्ति संदेहकथं नायनयेतीत्यर्थः ॥ ४॥ इतः भगवच्च नानत
रधर्मराजोपि स्वाधिकारप्रकारकं परलोकमेव साधयमाह ॥
दाहताण्डवनेः ऊर्वस्फलिगालिगितेन भः निर्ममेद्यगिरासमी
भिन्नसंदेयधर्मराट् ॥ ५॥ अथ दाहश्रामणैराकाशे स्फुलिगस्य
ते ऊर्वान्भिन्नममेव यमोवाचां परस्य रामसृजत ॥ ५॥ तिष्ठभोस्ति
ष्टकंदोष्टं ऊटयामि हृदादयं अपश्यतः पादुमाधगोष्टिशाट
स्यते ॥ भौतिष्टतिष्टप्रिगोष्टिसभायां अपष्टप्रतिहृलपादुवा
क्यपदतेष्टं तस्य तव कंदमोष्टौ च अयमहं हंदात्कंदयामि प्रति
द्यातयामि प्रसव्यं प्रतिहृलस्यादपसव्यमपष्टचेत्यमरः ॥ ६॥
वेदैस्तद्विधिभिश्चैव स्थिरमतशतैः कृतं परं कस्ते परं वाचालो
कलकायतत्यजेत ॥ वेदैः कृतिभिः स्थिरीकृतं च पुनस्तद्विधि
मिवैदविरोधिभिर्मतशतैः जैनादिभिः परलोके कृतं कर्मफलं

भोगस्तीति त्रिंशत्केशं लंछनादि केशसहन पूर्वमहिंसादिकं
 जिनादिनामदंश्चरस्य प्रीतये चरतिः जातमात्रे जन्मोत्तरायानुभ
 वसूचकस्मरणालिंगस्य हर्षशोकस्तन्याभिलाषादेरुपलेभेना
 तीतदेहसंबंधानुमानात् तथैवेतच्छरीरकृतानां कर्मणां भा
 विनिंकायं फलानि भोक्तेत्यक्तायत्रेः स्थिरं कृतं परलोकं स्वर्ग
 नरकादिकं भोः लोकाय तस्यैव परलोके नायतं अभियोजित
 ग्रतः परलोकाय त्रायैवायता पवित्रत्वात् वाक्यं परं विचार्य मातो ते
 वा वाक्यं त्वागमवर्द्धि कृतेन त्वदचनमात्रेण कः परित्यजेत् भो
 पीत्यर्थः ५७ ॥ महादेव परलोकाभावे कथं न विश्वसंति महा
 जन इत्याशयः ॥ समस्तानां लभ्यं श्रियं एषां कृतं वै मत्स्यमेत्ययम्
 लोके प्रयासि पंथानं परलोके न तं कृतः ५८ ॥ समस्तानां श्रुते
 प्रत्येकं स्वल्पं संख्या श्रुते श्रियं एषां ब्रह्म संख्या श्रुते पांथाः पथिकाः
 लोकं व्यवहारं प्रवर्तका वा जेषां वै सत्यं विप्रतिपत्तिमेत्यप्राप्य यं
 पंथानं लोके प्रयासि गच्छंति तमेव परलोकं किं न प्रयासि ब्रह्म
 वनप्रामाण्यात् कथं न परलोकं प्रतीतिः ब्रह्म नाम नृग्रहो न्यायद
 ति ब्रह्म नो मतं त्यक्त्वा कस्तवै कस्य वक्षसि विश्वसेदिति भावः ५
 प्रयास्य गालिदानं सर्वं परलोकं निदर्शयति ॥ स्वकन्यामन्यमा
 कर्तुं विश्वानुमतिरहं नः लोके परत्र लोकस्य कस्य न स्याद्
 कं मनः ५५ ॥ प्रात्मनः कन्यामन्यमाद न्यादीनां कर्तुं कृत्वा
 नो जन्मानां मणीकारं प्रपतः कस्य जनस्य परलोके मनो ह
 मनो न स्यात् सर्वजनाः स्वकन्यामन्यसे लोकाय वददति न त्व
 त्वजले रतंति इहामि नैव लोके जीवत एव परलोकां गीकारः
 स न स्यात् तव न कथं यदि न व स्यात् स्वकन्या परस्मै कथं दत्तं स्व
 मेव कथं न प्रतिपत्तामीति गालिदानम् ५५ ॥ कस्मिन्नपि स
 तं सत्ये हताः सर्वमतस्य जः तद्दृष्ट्वा व्यथिता मात्रमनर्थं स्तनप
 मेजः ॥ अस्ति सख्यः त्वभोगाय परलोकः अस्ति च तत्साधनं स
 गोदि जन्ममहं प्रसिद्धं जन्मतो यं दस्य वक्तुं श्रेष्ठं स्यात्
 एता इत्यादीनां बहूनां मन्त्राणां अथैकास्मिन्नपि कस्मिन्नपि मते स

तेजाते नास्ति सखडः खभोगाय परलोकः ऊतस्तत्साधनमह
 एऊतश्चतत्तनकतयायागादेभन्धानंऊतश्चतस्याहृष्टस्याधि
 घाताशमीरहीनईश्चरइतीत्येविप्रतिपत्तिभिर्निर्विलमंतत्याणि
 नोभवाहृशोहताः अथवानिर्विलेवैदैस्तद्देष्टिभिर्जैनादिभिश्च
 मतस्यपरलोकस्यत्यागिनोभवाहृशाहताः सन्नियोभांशिष्टा
 नामेकतरापायेन्यतरापाशइति न्यायेनैकस्यकस्यचिन्मतस्य
 परमेस्वरस्यसिद्धैवसर्वीस्त्वद्विप्रतिपत्तयः नास्तिपरलोकइत्या
 दर्थः परास्ताजेयाइत्यर्थः ५५ ॥ तदेवैकमतंसर्वप्रतिपत्तिना
 शकंसत्यतयास्थिरमाह ॥ क्वापिसर्वैरेवैसत्यात्पत्तित्यादन्यथा
 क्वचित् स्यातव्यंश्रोतएवस्याहर्मेशेषोपितत्कृते १०० ॥ एय्या
 दोषलदोषाकार्येवशंपकतीकश्चिदंगीकारः यदिनांगीक्रियते
 तस्यापेक्षाणीयाभावाद्धरादिः कार्यउत्पन्नो नविनशेषतविन
 होवानोत्पद्यते शुक्लस्मादोत्पद्यतेइत्येवंव्यभिचाररूपाप्याति
 त्यादनयापत्तेः सर्वः श्रोत्रियैः जनैश्चोवैसत्यात्सर्वसंपत्त्यावि
 प्रतिपत्त्यभावात् क्वचिद्विशिष्याशक्यनिर्वचनेषुलौकिकेपर
 मेस्वराल्येकारणोस्यातव्यं अतएतत्कृतेतेनेस्यरेणकृतेव्यव
 स्थापितेप्रोक्तेवाशेषे श्रोतीश्रुतीराम्नायप्रतिपादिताहिसादो
 चधर्मस्यातव्यम् अपिचार्थे जगतः कारणोपरमेस्वरसिद्धेः त
 द्ददास्त्रायप्रमाणेनतथावपरलोकसिद्धिरितिभावः १०० ॥ ॥
 वभाणवरुणः क्रोधादरुणः करुणोज्जितम् किंनुप्रचंडपाषाण
 पाशपाशाद्विभेषिनः १०१ ॥ भोः प्रचंडपाषाण्डपाशेति यास्त्रेपा
 शपृथाप्योधमः १०१ ॥ वरुणोपितकोप्रतिष्ठयेतियदाक्षिसंत
 देवविशिष्यप्रत्यक्षसंवादेननिराकरोति ॥ मानवाशक्यानिर्मा
 णाहृस्माद्यं कविलाशिला नअज्ञाययतेमुग्धास्तीर्थिकाधर्नि
 वः कथम् १०२ ॥ भोमुग्धाअनभिज्ञाः चार्वाकाः मानवैः देहिभि
 र्पाक्यानिर्माणः कर्मादिद्रोषोक्तः चिह्नंयस्यहृशोद्विलयस्यास्ता
 हृशीशिलासालिशामसंज्ञा तीर्थिकाधर्निप्रशरीरीनिर्गलहृष
 प्रयत्नवान्त्वस्यजगतः कर्तेनिर्मातेः सांगत्यान्कथं कर्मफल

ते सञ्ज्ञाचरोति सान्निभमशिलायां वा निह्नुमीचने कचि
 न्नांकितानि रंभाणि तान्यवश्यं केनचिदुद्दिमता हतानि कार्यं
 स्वउद्दिमत्कर्मसर्वकत्वात् नच कश्चिदत्र कर्ता शरीरीति ज्ञ
 ति शरीरी हि हस्तादि व्यापारयन्स्यावरादौ कार्य उन्नालव
 इत्यप्यवस्थात् घृतः स्रविरेषु चातिहृत्मेषु हस्तादेरनवका
 शात्सर्वेशा संभवोपि स्यादप्यव नथाच शरीरी चरसिद्धौ प्र
 माणार्थो मुरयने न दर्शितः शरीरानपेक्षोत्पन्निकं हित्वा
 दि कं उद्दिमत्सर्वकं कारणवत्त्वात् यात्कारणानत उद्दिमत्स
 र्वकमिति ॥ कर्तव्यापकं शरीरादिकं तच्चातो व्यावर्तमानं
 कर्तारमपि व्यावर्तयति तणादिविकारकारित्वेन हि मस्य
 वद्दिमत्त्वसाधनेन ह्यापकमौ स्पष्टिव व्यावर्तमानमपि मि
 ति चार्वाकविप्रमिपौ त्रिकस्य किमत्र व्यापकं किं कर्तुः श
 रीरित्वादि यत्र यत्र कर्तृत्वेन तत्र तत्र शरीरित्वमिति प्रहो
 स्थित्यकार्यस्य शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वमिति प्रथमे तने स
 रः कर्ता शरीरादि रहितत्वादिति प्रमाणार्थः नथाचाश्रया
 सिद्धिः धर्मिग्राहकप्रमाणावा दो वा सवयवाः परमाणवो
 न्नत्वादिति वत्त द्वितीयस्तु नियमाः प्रत्ययजायमानो
 ज्ञाचावेवा शरीरीणां कर्तृत्वं न्यूनं भेन प्रत्याख्यातः ॥ त
 द्याच शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वनियमस्तु यपि नो गीका
 र्यः प्रत्याख्यातित्वा दो शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वस्य व्याप्ता
 तात्कार्यत्वसापिनिहन्निप्रसंग इति ॥ नथा कदलीकारो
 पि परमेश्वरसिद्धौ नात्र शरीरसर्वकत्वं साधनीयं शरीरे स
 ति प्रवश्यमिन्द्रियप्राप्तिः ततो र्थादिये पादानोपकरण
 दि कारकशक्तियरिस्तानां संभवे सति कर्तृत्वा संभवः तथे
 वा शरीरसर्वकत्वं चाशक्यसाधनं सर्वोद्दिक्तीकारकस्य
 इत्यमवधारयति ततश्च ततो दमहमनेन सर्वान्तिवर्तथा
 गोद्विप्रः प्रयतते तदनुपायव्यापारयति ततः करणा
 धाता इत्यादि ततः करोति पुनरुपधारयन्न निष्ठेन प्रयत

नै.
व.सं.
टी.
२५६

मानः कायमव्यापारयन्कराणात्मनधितिष्वनकरोति इत्य
 न्वयव्यतिरेकाभावेऽद्विदमस्मरौरमपिकादेत्युक्तावपायश्चेत्
 लीविलोपाधिग्रहोव्याप्तिश्चाहकप्रमाणादेवायधाविमं
 नशक्यतेप्रहातुंवद्भैरिवेन्यनविकारसामर्थ्यप्रमानमानं
 तस्यकायस्यपरित्यागेऽद्विदमित्यजनाप्रभावातिशयाद
 शरीरद्विदमानोवायमीश्वरः करिष्यतीतिपर्यनुयोगः ।
 तत्रप्रतिसमाधिः । किंशरीरित्वमेवकर्तृत्वमुत्तपरिहृष्ट
 सामर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वेनतावच्छरीरित्वमेवकर्तृत्वं
 सप्रसूतस्योदासीनस्यकर्तृत्वाददर्शनात् किंतुपरिहृष्टसा
 मर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वं तस्मिन्कृतिकार्योत्पत्ते तच्चा
 शरीरस्यापि संभवति यद्येनच्छरीरप्रेरणायात्मनः । प्रस्ता
 वास्यस्वकर्मापार्जितं तदेवशरीरमितिचेत्तस्य परंतुप्रेर
 णोपायो नभवति स्वात्मनिक्रियाविरोधात् प्रयत्नयास्ती
 तिचेत्त ईश्वरस्यापिप्रेर्यः परमाणुरस्तीति १०२ ॥ तदेव
 मशरीरिणित्यजानेच्छाप्रयत्नवतिपरमेस्वरस्यावरा
 णाकर्तारसंवादांतरादशयति ॥ शतक्रतुरुजाद्या
 व्यावित्यातिनास्तिकाः कथं श्रुतिवृत्तांतसंवादेवैव
 सुमदवीकरत १०३ ॥ यदि नित्यजानेच्छाप्रयत्नवा
 शरीरः कर्तानागीक्रियते तर्हि कथंशक्रत्यारूपप्राप्तव
 शीजानेतिप्रसिद्धिः सतिचेत्तादृशीकर्तारिसर्वमिदमुपदि
 यते तथाचशास्त्रकृत्ताशक्रोरूपकाशाडवंशीमृष्टिकं
 मोयया कस्यचिन्नीवस्यसत्त्वादिभोगभुक्तयेपरमेस्वरी
 स्येच्छाजातातदनुतजीयाश्चित्तोपमस्वकार्यजननंप्रति
 व्यापाररूपोदितिलब्धवान् लब्धवृत्तिश्चधर्मः जीवस्यश
 क्रोरुगततैजसपरमाणानाचसयोगमपदितवान् तत
 स्वरेश्वरस्यात्मानसंयोगेभ्यः शक्रोरुगततैजसपरमा
 णस्यकर्तारित्यनेकमौत्पन्नोपरमाणोपस्यरसंज्ञानस्य
 तत्संयोगेभ्यश्चाणकानिहृष्टव्यापारकानीतिप्रजापय

हस्तद्वयशरीरसमुत्पन्नमिति न चैतदसर्वतया शोकनीयं
 तथा चेत्तद्विधिशरीरयोनिजं मयोनिजं च तत्र यनिजं शुक्र
 शोणितं सन्निपातजं प्रयोनिजं शुक्रशोणितसंयोगमनये
 त्पदेवानामृषीणां च शरीरं धर्मविशेषसहितं भोगभोजायते
 इति तदयमत्राभिप्रायः शरीरारंभपरमाणावपवहिकारणान्
 शुक्रशोणितसन्निपातः शुक्रशोणितसन्निपातजस्यापि देहस्य
 क्रियाविभागादिन्यायेन तयोर्विनाशे समुत्पन्नेः पाकजैरेव परमा
 णाभिरारंभात् प्रत्यक्षे हृष्टे च धान्यादिवीजानां रूपान्तरप्रस्था
 नशेतस्य परमात्मारथमेवाङ्गरादिकं शरीराणां च न केवलं पं
 चभौतिकत्वं नियमः केवलतैजसादीनामपि शास्त्रे प्रतिपाद
 नात् तस्मात्किंचिदेतत् जंगमेष्वपि मनुष्यादिशुषिताशु
 रीरादिमानेव कर्तेति तथा चेत्तद्विशेषोपत्तेन पुत्रशरीरेपि त्रौ
 रधिकारत्वं निश्चिदं न हितद्विषयकज्ञानेच्छाप्रयत्नाभावेपि त
 कर्तृत्वं यत्तत्सर्वस्य सर्वकर्तृत्वं प्रसंगात् यो हि ज्ञात्वा स्वेच्छयो
 पादानोपकरणानि प्रयत्ने सलोकशास्त्रे च स्वतंत्रः कर्तेति प्र
 सिद्धः तदुद्दीच्या प्रयत्ननियमितानामेवोपादानादीनां स्व
 यमेवेतन्नानामपि प्रतिनियतसन्निवेशादिहेतुत्वेन ज्यते ना
 त्त्यथा मृत्पिंडादीनामेव तस्माद्योसौ स्यात्परजंगमेषु तर्वा हि
 वर्तिनां सत्त्वाणाममुपादानादीनां ज्ञानेच्छाप्रयत्नेर्नियमितो
 मभगवानीश्वरः शरीरादिरहितोऽप्यतपसायं शरीरी हि हस्ता
 दिनाव्यापारस्यावरादिशुक्रवंजलालवत्प्रत्यक्ष एव स्यात्
 प्रतः सधिरैवातिस्तत्सहस्रादेरनवकाशादसादिसंचारीन
 स्यात् ततश्च त्रयपरिवर्तवयववृद्धिपुष्ट्यादिकमपि न स्या
 दितिसिद्धं ॥ तथा चेत्कादशसंज्ञाका क्रियाविभागादि सर्वि
 काशास्त्रीयास्तृष्टप्रक्रिया ॥ असमवायिनाशाद्व्यनाशे पु
 नर्देवोऽप्यन्नावकादशसंज्ञाभावेति ॥ सर्वसंयोगनां शास्त्र
 भाततः ॥ आकाशपरमाणुविभागः २॥ अन्तराकाशपर
 म्यापति ३॥ सर्वसंयोगनाशः ४॥ परमाणुमूलरसयोगः ५॥

नै.
पू. सं.
टी.
१५७

तस्मिं क्रियानिदृशेनोदने ५ ॥ तस्मिं क्रिया ६ ॥ ततो विभागः ७
 पूर्वसंयोगनाशः ८ ॥ उत्तरपरमाणुसंयोगः ९ ॥ अणकोत्प
 तिः १० ॥ इत्योत्पत्तिः ११ ॥ १२ गंततत्तत्कृतावेशागयाश्चा
 दादियाचिनः भूतानन्भवतोपिकथं च्छत्यनश्रुती १३
 नामभ्रमाद्यमनीतानयस्वतन्मागतान् संवाद्यदिनोजीवा
 न्दीक्ष्यमात्मजतश्रुतीः १४ ॥ श्लोकद्वयमिदं शक्यवचनेष्वेव
 व्याख्यातपूर्वं ॥ समामोयंकलिवेदिगीतस्यैव विहारवित्त
 रस्यपरिहारः ॥ ॥ संरंभैर्जंभजेत्रादेस्तभमानाद्वलात्मवल
 न् स्तर्भिवज्जलिर्देवानयेवेकश्चिदब्रवीत् १५ ॥ संरंभे
 र्भैः १६ ॥ नापराधीपराधीनोजनेयनाकनायकाः कोन
 स्पाहंकलेर्वन्दीतश्चाद्वदुल्लाननः १७ ॥ भोनाकनायकाः
 शक्रादयः १८ ॥ इति तस्मिन्वदत्येव देवाः स्पंदनमदिरं कलि
 माकलयाचक्रुर्दीपरवापरं पुराः १९ ॥ स्पंदनो विभीतकः त
 याश्चयं रथांशुं क्वा २० ॥ सदृशं त्रिमज्जीवः श्रीवक्रत्वकृता
 ज्ञतान् तन्नत्यापपरीतस्तान्नाकीयात्राकीवसः २१ ॥ गुरु
 रीच्छवलीच्छः प्रागभ्रमिति मस्तकः सत्रिशं ऊरिवाक्रान्त
 स्तजसैकविडो जसः २२ ॥ यथागुरोर्वसिष्ठस्य रीच्छया वसा
 नेन प्राकृत्यममेवावलीच्छाक्रान्तः त्रिशंकुः शक्रतेजसा
 क्रान्तमवाधो मुखः पतितो भूत् तथैव सकलिः केसीशक्राद
 यदतिप्रथमं गुरुतरया वसयावलीच्छः सन् पुनः शक्रतेज
 साक्रान्तमात्रपराक्रियानतकं परोक्षम् २३ ॥ विष्णुखान्द्राष्ट
 मप्येनं जनेन ममिव द्विजान् एवमत्र स्महेलांतानयेत्यम
 मभाषत ॥ प्रष्टुं संभाषितं स्वष्टमिति पाटोवा ॥ ॥ स्वस्ति
 वास्तोष्मते तभ्यो शान्तिर्वस्तिनास्तिना सावेकालसखेनासि
 पाशहस्तमुदस्तव २४ ॥ प्रवदेवाधिपेषु समुचिता प्रणामं
 त्यक्त्वा स्वस्तिवचनं कृशालप्रष्टुं कलेर्मदो वहेलात् २५ ॥ स्व
 यं वरमहे भैमी वराणां यत्वरामहे तदस्मान् नमस्वधृतपुनर्न
 त्रयायिने २६ ॥ तत्र स्वयं वरोत्पद्यते गच्छते मरीच्य एव

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

नै.
प.सं.
टी.
रस

स्वयं कालिचरतवाग्रहप्रेतवातिप्रियायवः ॥ ब्रह्माकया
 पिवक्तमप्यनहयासुप्रज्जाक्रीडतययमपिस्वयंशचीप्रधनीक
 नमानारीःक्रीडत.कस्माकंप्रीतयेकालिःब्रह्मब्रह्मचयेचरत
 वाप्रेतप्रियतावाप्रश्नकाक्तः ॥ चयेवकांतमेयेवःपरस्मैधर्म
 देशिनो स्वयंतत्तुर्वतांसर्वेप्रोत्तयद्विभितःअती ॥ यदध
 मचरितेप्रोत्तकोणोत्रस्यतःतत्सर्वपरस्त्रीगमनादिकंऊर्वतांक
 ष्माकंपरस्मैलोकायत्तुएतन्नकर्तव्यमिति धर्मोपदेशिनामियेव
 येवक्तमादभप्रकारपवकः डोहिणोडुहिणारत्यस्योत्तरं २२॥
 तत्रस्वयंवरेलंभभुवःश्रीर्नैषधेनसः जगतोफीस्तयकष्माभिलो
 भस्तुल्याभपवः ॥ तत्रस्वयंवरेध्रुवो लोकस्पष्टीःसारधृता
 साभेमीनलोनालभिप्राप्ता तदुनर्यकष्माभिजगतःश्रीजिगदा
 भराधृताफीस्तयाप्राप्ता वोनलस्पष्टकष्माकंचैधभेमीत्रपयोला
 भस्तुल्याभोद्वयेरश्रीत्वात्सहशरूपदत्तुपदासः ॥ हरुनःप्रे
 त्यकष्माकंयक्तेयंवक्रवक्राणा लज्जयेवासमर्थीनांमवमस्माक
 मीचितं २५ ॥ फीलभमेवाह लज्जयेवहृतामन्दुविदुमश
 कानांकष्माकंहरादस्मान्तरंस्वादयंशुवस्यवक्राणावक्रीका
 रणोक्तोचितैव कीर्तादिपरंरहृष्टासुवपिदधते जगप्रसाह
 तस्यवक्रवक्रीकराणामेयमुत्प्रेता २५ ॥ स्थितंभवद्भिःपश्यद्भिः
 कथंभोस्तदसांप्रतं निदेगपाडविदग्धाकिंसाहृशानज्वलत्रुषा २५
 भोःप्रनादरे देशवाचाःतदसांप्रतमनचितेभेभ्यानलवराणां
 पश्यद्भिःभवद्भिःकथंस्थितं कथंनिचेष्टीभृताःस्थ ज्वलतीकं
 दृ रोषोयस्यास्ताहृष्याहृशासाभेमीडविदग्धापृष्टाभिमानीनी
 वेकिंननिदिग्धा २५ ॥ महावंशपाननाहृत्यमहातमभिलाष
 का स्वीचकारकथंकारमहोसातरंलंनलम् २६ ॥ प्रस्थाडवि
 दग्धात्वमेवाह महातमत्पुत्रतंसर्वोत्तमंवांच्छेतीसाभेमीमहा
 वंशपानमहाकुलीनानेवमहतोवेणहृत्तान्कष्मानत्राहृत्यतर
 नंचपलेनलेनैषधमेवत्तणकथंववेप्रहोवेदाहुतयोः २६ ॥
 भवाहृशोदिशामीशोत्तरगमाणाहृष्टेत्तणा स्वीकुर्वीताःकथंमो

२५

छः कतरा छस्तानलः २० ॥ यथाह शैर्विजयिभिर्दिव्यालेः प्रा
 र्थमाना सुदरी भैमी कृवीणाः प्रतपवहतावतः नैषधपव
 त्तापेनिसारः कथं मोहः २१ ॥ दारुणा कटमाश्रित्य शिखीमा
 दीभवन्नापि नावहन्ति तड्वाहे कटमादिक्रियामयं २२ ॥ अ
 यं वान्दिदीरुणाकां हस्य कटं शशिमाश्रित्य सादीभवन्त्यदीभ
 वन्नापितस्या उद्वाहे कटमादिक्रियां किं नावहन्ति किमयं तत्र प्रा
 उभूत इत्यर्थः कटसादीहि दारुणां क्रूरः कटं कपटमाश्रित्य सा
 दित्वं यथा यदंशितं नवहति प्रसन्नमेव प्रवीतीत्यर्थः २३ ॥
 ग्रहो महासहायाणां संश्रुता भवतामपि क्षमेवास्मै कलंकाय देव
 सेवास्तनघतेः २४ ॥ तेजस्विनामपि कृष्णा केचन साहिषु तैर्वा
 स्मै कलंकायापवादायुं संपन्ना ग्रहोऽप्राप्तये यथा चंद्रस्य तेजस्वि
 नोपि क्षमाभूमिः कलंकाय भवति भ्रूषा येव कलंका इति ज्यो
 तिर्विदः क्षितिचात्पोः क्षमेत्यमरः २५ ॥ सावज्जयत नृत्तस्य म
 ह्यमीषां च सः स्थकिं हृतागं सस्य नलसमाच्छन्नं पाहरामि
 ताम् २६ ॥ साभैमीयं नलं वज्रे तं त्यक्त्वा ह्ययं मयं किं ऊपय क
 स्यत अपराधाश्च यात्रस्मान् लीकं यष्टुदेनापितां भैमीमप
 हरामि २७ ॥ यत धंस ह कर्तुं मां यंचाली पाण्डवैरिव सापिपंच
 तिरस्माभिस्संविभुज्येव भुज्यतां २८ ॥ स्पष्टार्थः ॥ अथापरिवृ
 ष्ठास्येष्टं सखितं मुखं रस्यतां चक्रे गिराशुगच्छातं भारती सारसी
 जया २९ ॥ अथानंतरं मुखं रस्य कटुप्रलापिनः तस्य कलंकाव
 तां उराचारतां मोहं मशक्ता वाग्देवी सारणा परमार्थेन तीव्रया म
 र्मस्य शावाचावदमेव शरणं वाचा तं वक्रं शरणं पि सारणा यो वि
 शेषेणातीक्ष्णी भवति ३० ॥ कीर्तिं भैमीवरं चासेदात्तमेवागम
 न्नी नली छेपी रवेदार्थी धीरगं भीरगाहिनी ३१ ॥ अमी देवा
 ग्रसेन लाय कीर्तिं भैम्या प्राप्तां दीप्त्यक्ता नलपवहन्ति इति
 व्यातिचरैसी च वरं सर्वोक्तं दातुं श्रवमागताः यत्तु भैमीवर
 तादित्यर्थः इत्ययं रूपां धीराणां विदुषां वेदार्थी निपुणातां अग
 भीरगां भीरुद्वीनं सर्वज्ञं नृपाहं नृसी दृष्टी अगं भीरगाहिणीम्

नै.
व. स.
टी.
सम्य

विजनसंबंधिनीधीर्बुद्धिः नलेखेनाश्रयति न जातेत्यर्थः ३३
वारिसनीजडजिह्वाप्रतिवक्त्रमशक्तिमान् लीलावहेलि
तां कृत्वा देवानेवावदत्कालिः ३४ ॥ स्पष्टं ॥ प्रौच्छिवाच्छित्तम
स्माभिरपि तां प्रति संप्रति तस्मिन्नलेन लेशोपि कारुण्यस्या
स्ति नः पुनः ३५ ॥ भवदभिप्रायादस्माभिरपि तां भेर्मां प्रति
वाञ्छितमभिलाषः प्रौच्छित्यर्थः अस्माकं पुनस्तस्मिन्नले द
या लेशोपि नास्ति नलमुपकुर्मपवेत्यर्थः ३५ ॥ वृत्ते कर्मणि
ऊर्मः किंतु दानाभूमतत्रयत्न कालोचितमिदानीनः श्रुता
लोचितं पुनः ३६ ॥ वृत्ते व्यतीते कालोचितं वर्तमानकालयो
ग्ये ३६ ॥ प्रतिज्ञेयं नले विज्ञः कले विज्ञायतां मम तेन भेर्माव
भूमिं च त्वाजयामि जयामितं ३७ ॥ स्पष्टं ॥ नैष्ठ्येनीविरोधमेवं
इतामंडितौ जसः जगति हतगायंतरवेः कैरवयैरवत ३८
स्पष्टं ॥ द्वापरः साधुकाराणां तद्विकारमदीदृष्टं प्राणीयं
वोपाणिमंबोचत्रमुचैरिषुः ३९ ॥ द्वापरस्तस्य काले विकारं
नलापकारं साधुसाधित्यंगीकारादीपयति स्म शक्रः पापं
वणभीत्याकर्णापिथायावोचत ४० ॥ विस्मयमतिरस्मात्
साधुवैलक्ष्यमीदृशं यद्वृत्ते लयमनलयायतद्वृत्ते क्रियमात्म
नै ४० ॥ विस्मयाच्चर्यामतियं सत्त्वमस्मात्क्रियसाधु
पुष्पमिजीतापवसे इत्यर्थः अनल्यायमहतपुरुषाय जनो
ल्यग्रहदाति तदात्मने स्वस्मै त्रयां ददाति मेहज्ज्योत्यदानेफी
रेवेत्यर्थः नलायतत्त्वल्यमेव दत्तमिति भावः ४१ ॥ फल
सीमावत्तुर्वर्गं यच्छतावोपियुच्छति नलस्यास्मद्वपसासा
भक्तिभक्तावकेशिनी ४२ ॥ दस्यो भक्तेः शताशोपि दृष्ट्वात्र
पि भक्ति लेशः कलानासीमावधिं चतुर्वर्गं पुरुषाय चतु
ष्टयं ददाति सानलस्य संबंधिनी भक्तिरस्मद्वपसावयमेव
तिकाश्रयो यस्यास्तादृशी अस्मात्कृताश्रवकेशिनी प्रनु
रूपफलस्य न्याजातानलेन यादृगस्मात्कृताश्रवकेशिनी
फलनयामित्यर्थः ४२ ॥ भवो नव्यवसायस्तेन साधुम

॥
 तौकले लोकपालविशालोमोनिषधानां स्वधाकरः धरस्य
 नपश्यामः कलेतस्मिन्नवकाशोऽस्माभूति निश्चिताखिलधर्म
 पिदापरस्योदयक्य धर ॥ तस्माभूतिर्धरतोऽसहजशालिन्नत
 स्मिन्नलेकलेः कलिषुगस्य कलहस्य चावकाशोऽस्ति नप
 श्यामः तथास्मिन्निर्गमितसमस्तधर्मनले द्वापरस्य कगस्य स
 दृहस्य चोदयनपश्यामः यत्रो कलिदापरो नलमयकतेन श
 कावित्यर्थः धर ॥ साधितततसोभेमीव्यर्थानर्थग्रहेरहो
 कयं भवदिषैर्वाध्याप्रमितिर्विश्रमैरिव धध ॥ अथाव्यर्थ
 नर्थस्य सैव्यर्थेभ्योरज्जादिपदार्थेभ्यः शुन्यस्यातद्दृष्टस्य सपदिः
 ग्रहोक्तानर्थेषु तैर्विश्रमैर्विशिष्टैर्धुमैर्विपरीतज्ञानैः विनीतं
 व्यापकतन्तसोमिथ्याज्ञानेययद्दृशीप्रमितिः यथार्थज्ञानं न
 बाध्यते तथाव्यर्थः निष्कारणमेवानर्थेषु परापकरणेषु
 ह्यग्रहोयेषु तैर्भावाद्दृशोऽस्माभेमीनितरो विनीताशिक्षिता
 जितेन्द्रियावकयं बाध्यते धध ॥ तन्नासत्परागतं वा ज्ञेतास्य
 धितमहति एकप्रकाशधर्माणं कलिदापरो यत्रो धध ॥
 नसत्यमसत्यं न असत्यं नासत्तद्वै नभो प्रकृतमर्थगमयतद्
 तिनासत्ययत्नोऽसत्यकगकृतकगनामतेन नले स्पर्धिते स
 दृशीभवितुमर्हति कीदृशेन नले एकः केवलः अर्थकाम
 स्महाहीनः प्रकाशः प्रकटो धर्मो यस्य तं धर्मैकपरमित्यर्थः
 कृतकगमप्येकप्रकाशः प्रथमसमगस्य न्यतयाप्रसिद्धः
 वतुष्यादमोयस्मिन्नीदृशो भवति ज्ञेतायगो तोभेमीव सह
 शीभवितुमर्हति कीदृशी एकप्रकाशधर्माणमेकैकानल
 नैव सहप्रकाशो धर्मो यस्य तां प्रतिवृत्तामित्यर्थः अनिव
 समासाते द्वाउभाभ्यामन्यतरस्यामिति द्वावभावे स्त्रीपुंस
 योः प्रकाशधर्माणामिति तत्पक्षे ज्ञेतायगमप्येकप्रका
 शः प्रबोपोक्तानेनामधर्मो गुणो यस्येदृशो भवति सत्यतयः
 ज्ञेतायोक्ताने द्वापरेयत्तः कलोदानमिति स्मरतेः अथच न
 सत्ययोर्दस्योर्धर्मो द्वातेन नले मेकप्रकाशधर्माणस्य धि

नै.
ब.सं.
टी.
३००

तमर्हति दसद्वयमपि श्रुत्यो न्यमष्टयवत्संसारदेकस्य प्र
काशः एकेन वा क्रियते तदन्वस्योपि गोचरः धर्मः कायि
कवाचिकमानुसिको गुणो यस्येह शमस्ति तथा तां भेदीम
कप्रकाशधर्माणेत्रतावन्नित्यं स्पृथितं मर्हति वद्वित्रयम
प्येकः प्रकाश उद्योतो नाम धर्मो गुणो यस्येह शंका कलिद्धा
परोत नलतां भेदी वा एकप्रकाशधर्मत्वाभावात् स्पृथितं जे
तमुपसितं च नाहंतः तथा हि द्वापरुद्विपात्रमः कलौ चैकपा
दिति अथ व कलह संशयो भेदी नल च स्पृथितं नाहंताः यतः
कलहो विरुद्धधर्मो अथ त्वादेकप्रकाशरत्नान भवति संश
योऽप्युभयकोटि समाश्रयात्रैव विधे इति ४५ ॥ करिष्ये व
शसि त्वा करिष्यपि उच्यसि दृष्टा दृष्टा हि नायत्रः कार्यो
याहंत वस्तुव ४६ ॥ अथ शं नलस्योपकारं करिष्ये इत्युक्त्वा
प्रतिज्ञायापि अकरिष्यन् कर्तुं मशक्तः सं उच्यसि असिद्ध
प्रतिज्ञो भूत्वा लोके निर्ममो हि यस्मात्कार्थीयः कार्यस्य च
दादे संवेधि नो हेतवो दृष्टा सदित्यः अदृष्टा धर्मा धर्मा द
यश्च त्वनायतत्त्वदधीनः न स वमीच्छेच्छाया प्रधीनंति
जकमीनुगुणा स्य नलस्य वेत्ययः अथ च नलवशं स्थाधीनं
करिष्ये इत्यर्थो तरो शेषस्य हम् ४७ ॥ इह मे हेनयुक्तासि
त्राचरे न चिरात्तः तत्पाप संभवतापमो मुया न चिरात्तः ४८

यगशोषतवद्वेषतस्मिन्नेधनसो प्रतं भावितानहितायैव वै
तैवैरसेविना ४९ ॥ यगानीशो वैतिमः कलिस्तस्यामंत्राणां ४९
तत्र यामीत्यसंज्ञानं राजससद्यहा स्यता इति तत्रागतो मा
गाराजससदिहा स्यता ४९ ॥ तत्र नलेयां मीति प्रसङ्गं ज्ञा
नं राजसं राजो गुणं संभवे स हर्तमानं इह त्रैवदेषे त्वया प्रस्य
तां त्यजतां अं सस्यपने इत्यनो हेतुस्तत्रात्तां संसदि सभायां

गत्वाहास्यतां हसनीयतायागः ५६ ॥ गत्वांतरानलं भेमीनाक
 सात्त्वप्रवेद्यसि घासांचक्रमसेयक्तं पद्यमानं नुकारयत्
 ययानुकारगमः घासांचक्रमसा मिति प्रकृतिप्रघयः स
 सुदायं प्रसंयक्तं पद्यमानां घषुग्राम इति प्रकृतिप्रत्यययो
 संयोगेन विना पद्यमानं घषु इति केवलं ग्रामिति केवलं वाप
 द्यमानं मेतगामध्ये प्रविशति न संयुक्तमेव प्रविशति तद्वातत्र
 गत्वात्वकस्मात्कारणां विना नलं भेमी चोतरानलं भेमी मध्येन प्र
 वीक्ष्यसीत्यर्थः ५० ॥ अपरेपि दिशामीशावाचमेतां शचीपतिः
 अत्र मत्पत किं त्येतां नादत्तयगयोर्यगम् ५१ ॥ यगायोः कलि
 हापरयोः यगद्वद्व ५१ ॥ कलिप्रतिकलिं देवा देवान्यत्येकशः
 कलिः सोपद्यसंसेमेवैरित्यं व्यरचयन्मिथुः ५२ ॥ देवाः
 कलियगं प्रति कलियगं चेकशः एकमेकं देवान्यति सो
 पद्मासंसेमेवैरित्यं तस्यैरेवां क्रैः स्त्रिष्टैः इत्येवं ह्यमान प्रका
 रणा परस्परं कलिकलं द्वेचक्रः ५२ ॥ तत्रांगमनमेवाहं वैरे
 नातया हते उद्देगेन विमानेन किमनेनापि धावता ५३ ॥ भोः
 कलेतया भेमी वैरसेनौ नले हते तत्र स्वयं चरे प्रागमने गमनाभा
 वपवाहं मुचितं उद्देगेन उद्गतं रवेनातपवधावता सत्वरंग
 स्थितानेन विमानेन किमापि न किंचित्प्राप्यमितीत्यर्थः स्वयं
 वरस्यातीतत्वात् अथ च देवान्यति भो देवाः तत्र स्वयं चरे भे
 म्यानले हते सति प्रागमने प्रत्यागतं न मेव यथा कं फक्तं अने
 न विमानेनावसानेन हंत्वा अपि यथाश्रयां प्राकारगुमिः तद्वा
 ता प्राकारगुमिः सहित्वेन उद्देगेन निर्विघ्नेन किं न किमपी
 त्यर्थः ५३ ॥ परायामिपरीतं यामग्रपवतया हते अन्त्यस्मि
 न्भवतो हास्यं हतमेतत्र यावद्दम् ५४ ॥ अत्र पुरायामीतिक
 लिप्रतिवचने यावत्पुरा निपातयोः लुडिति भविष्यदर्थः
 देवान्यति ते सुरैर्लिङ्गांसे इति भूतार्थः हे कलेयां भेमी चरी
 तेया स्मसितया भेमी प्रपुष्वादाववान्यस्मिन् नले हते सति
 पतत्स्वप्नामनां वा कर्तव्यं चरित्रं त्रयावहं भवतीति कलिप्रति

नै.
प. मं.
टी.
३०१

देवानो वचः भो देवयो भेमी वरीतं अग्रायांसि त्वमवासीत ।
 यामेभ्यो अग्र एव तत्पुत्रस्य वान्यस्मिन् हते सति पंतत्रपाकरवृत्तं
 संपन्नमिति देवान्यतिकले वचनं ५४ ॥ पत्यातया हतेन्यस्मि ।
 न्यदर्थगतवानसि भवतः कोपरोपस्यादक्षमस्य ह्यारुषः ५
 यदर्थयस्याभेभ्यो निमित्तं त्वोगतवान् प्रतिशायितं गतं गम
 नेयस्येदृशोसि तयान्यस्मिन् यत्पौ हते भवतस्तवाक्षमस्य क्षमा
 हीनस्यासमर्थस्य च एवं ह्यारुषः व्यर्थरोषस्य कोपस्य क्रोध
 स्य रोषः स्याद्भवत कोपो न कार्य इति कलिप्रतिदेव वचः यदर्थ
 गतवानसि गतो भूः तयान्यस्मिन् यत्पौ हते तवाक्षमस्या क्षमा
 स्यात् एव व्यर्थ कोपस्य कः प्रपरः प्रधः प्रधस्ता स्यात् न कोपि
 त्वत्तो नीचः सर्वेभ्यस्तु मेव धाम इत्यर्थः ५५ ॥ न लुप्रस्यपनी
 तानि तांतीयी कर्तरीययोः कगयो र्कगले तातादिविदेवाद
 फर्पियमः ५६ ॥ स्पष्टं ५६ ॥ द्वापरे कपरीवारः कलिर्मत्सरश्च
 चितः न लुनिग्राहिणीयात्रो जग्राहग्रहिलः किल ५७ स्पष्टं
 नलेष्टाहर्तसंपत्तेर्हरदुर्गनिमुं प्रति निषेधनिषिधां गंतं विच
 सज्जते चतः ५८ ॥ न लस्पष्टः सतयोस्संपत्तेस्मत्तडाः हरा
 दुर्गा सुप्राप्तं न वेष्टुं चाशक्या निषेधं गंतं निषेधनिर्वीर्ये तं
 यान्विच सज्जते वक्ष्यमाणप्रकारा मिलितस्म ५९ ॥ विच
 तापि चकालेन कालः कलिरुपेयवान् भेमी भर्तृरहं मानीरा
 नधानीमहीभुजः स्पष्टं ५५ ॥ वेदानुचरता तत्र महावादक
 णियन्यदं न प्रसारयितुं कालः कलिः पंदमपारयत् ६० ॥ य
 दं पदपाटमप्यपारयत् प्रशक्त ६० ॥ अतिपाटकवक्त्रेभ्यः
 तत्राकारणयतः क्रमं क्रमः संकुचितस्तत्र प्रेरु रमवर्तत ६१
 क्रमेपदयोजनार्थं अतिपाटक्रमः चरणविन्यासः ६१ ॥ ता
 वक्षतिः कृता दोषापदयोक्तेन संहिता न वेदपाटिवक्त्रेभ्यो या
 वदप्रवि संहिता ६२ ॥ संहिता तैत्तिरीयादि अतिशाखायै
 यविशेषः संहितावृताः ६२ ॥ तस्य होमाज्यगंधेन नासाना
 शमिवागमत तत्राततदृशो नायोक्तुमवदयितैः ६३ ॥

तत्र पुनरेसौ कलिः कृतभमेन कदर्थे ते ह शौ नातत न विस्तार
 यत् ह पुनः शाशाकतन विस्तारे अद्यतनीत ६३ ॥ अतिथी
 नापदोभोभिरिमं प्रत्यतिपिच्छिले अंगनें हितांतत्रावले
 नानेन वसवले ६४ ॥ इमं प्रतिकालिमेव प्रतिपन्नैतौ प्रत्येका
 त्रुदिहेतवित्पर्यः ६५ ॥ पुटपाकमसौ प्राप्त कृत शुभम
 होसमिः तत्प्रत्येगमिवाकतिं सतेर्मि व्यजनानिलैः शुभा
 वदिः ६६ ॥ पितृणां तपोवोः कीर्णादेषमनिवेशमनि का
 लादिवतिनात्कालात्सरादत्रमद्वसः ६७ ॥ स्पष्टम् ६८ ॥ य
 त्पुपयनां जज्ञोसपुरीशं ऊसं ऊला जनैर्धर्मधनैः कीर्णाव्या
 लकोडीकृतां चतां ६९ ॥ जज्ञो जानातिस्मव्यालास्सर्पामत्त
 गजावाग्रतः प्रवेष्टुं नशाशाकेत्यर्थः ७० ॥ स्नातृणां तिलकैर्म
 नेस्वमेतदीर्णमेव सः कृपाणीभूय हृदये प्रविष्टैरिव तस्य तैः
 स्पष्टं ७१ ॥ उमांसं सुमुदेतत्र विदमिष्यावदावदन् सिध्यति
 तथा वीक्ष्य मम यज्ञानवानयं ७२ ॥ तत्र पुनरिप्रसन्नभाषणाशी
 लं पुरुषं जानन् सुमुदेत्स्वावेशाशयात्तोष अद्यते न रक्षिये प्र
 तितथा मिष्यावादिनं वीक्ष्या उनेत् उपतपति स्म स्त्रीनर्मा
 णि मिष्यावचनं स्पष्टेष्टाभावात्स्वावेशासंभवेन चिंतामापेत्य
 र्थः ७३ ॥ सपाशं मशकं ज्ञेन वराकः पराकिणो मासोपवा
 सिनोच्छाया लेखने च नमस्तवलत् ७४ ॥ वराकः तच्छः वृणा
 तैः जल्य ऊटलुटत्यादिना शाकन् पराकिणो ह्यदशरात्रोपवा
 सिनः ७५ ॥ आवाहितो हि जज्ञो वरायत्रीमर्कमागुलान् सस
 त्रिदधती पश्येत् हृष्टं नष्टो भवद्भिया ७६ ॥ सर्वे हृष्टः पश्चात्तृष्टः
 हृष्टमात्र एव नष्टः संदेहाख्यानां रत्नमाशुघमे हृष्टः मंत्रां जलि
 प्रक्षेपात्तनष्ट इत्यर्थः ७७ ॥ सगृहे गृहिणां एतां वने वैवान
 सैव ते यत्पाथारे भ्रागारे क्वापि न स्थानमानशो ७८ ॥ क्वापि
 नापश्यदचिच्छन्ति सा मात्सप्रियामसौ स्वमित्रतत्र न पापद
 पिश्वरं शर्वकलि ७९ ॥ हिंसा मविहितवध उपपाकलिक
 लह ८० ॥ हिंसा मविहितवध उपपाकलिक

ने.
 व. सं.
 ही.
 ३५

वृषासक्ताखरंहरंनिगस्ततं ३४ ॥ संकलिः हिंसा मेव गवींष
 विप्रगतप्रापातश्चवीक्ष्यरेतमिच्छधीवतिस्म तपुनः साहिंसा
 गवींमोम्येसोमदेवतेवृषधर्मपवसोम्येसुसुभगेवृषेवृषभेशस
 क्राताखरंकरं कलिमेव गदंभंहरंनिगस्तचिदेष पशुहिंशुव
 माघायस्त्रियंरिंसतिमावेहृषाक्रातातेपशुपशोप्रहृत्यनिर
 स्यतीतिस्वभावोक्तिः ३५ ॥ मौनेन व्रतनिष्ठानामाक्रोशमन्य
 तेस्मसः वंद्यवंदारुभिर्जसोस्वशिरः सपदाहते ३५ ॥ मौनमा
 क्रोशः वंदानंस्वशिरसोन्यत्कारोपादावातमिति विपरीतं
 मन्यतेस्मत्यर्थः ३५ ॥ अरुषीणां सवृसीपाणोपशपन्वाचाम
 तामपः मेनेचनैरमीहंतंशतसामद्विरुघताः ३६ ॥ सअरुषी
 णोपाणोक्नुमामनानिपशपन् अमीअषयेचनैर्माहमुज्जरे
 मोहंतमुघताइतिमेने तथाचमतामुपस्पृशन्पाणोभ्यपःपा
 शपन् अमीअषयोमंजलेःशतमुघताइतिमेने ३७ ॥ मोजी
 भूतोधृताषाढानांशकोसवर्णिनः रज्ज्वामांवेधमायंति ।
 हेतुंदाहेनमाततः ३७ ॥ वर्णिनो ब्रह्मचारिणः ३७ ॥ दृष्ट्वापुः
 पुरोडाशमासीद्वज्रडर्मनाः मन्वानः फणिनीत्सुसुसुसुसो
 वासुवसुवः ३८ ॥ पुरोडाशपतेवीयतेइतिपुरोडाशः तमये
 दृष्ट्वासकलिरुज्जतेनत्रासेनडर्मनाव्याकुलोभूत् तथासुवः
 सपस्त्रीरितिजानन् वसुःभीतोसुवाघोमुमाचच ३८ ॥ आनं
 दन्मदिरादानंविदन्नेषद्विजत्सनः दृष्ट्वासोत्रामणीमिष्टितंऊ
 र्वंतमहयत् ३९ ॥ द्विजत्सनः ब्राह्मणास्यमदिरायाद्यादानंवी
 कारंजानन् पषकलिः श्रानंदत्तनंदतिस्म श्रयानंतरंतद्विजंसा
 त्रामणीनामयसंकुर्वंतंदृष्ट्वासमतप्यत् ३९ ॥ अपशपुघावतो
 वेदविदो ब्रह्मजलीनसो उदरीयंतावत्तुलदस्योजलयोद्भवा १८
 असाकलिः श्रुतिविदो ब्रह्मजलीनश्चरुतिपादेकतानंजली
 न्यवत्सोव्याकानपशपन् अस्पकलेसावत्सोव्याकाशस्य
 रुधिरस्याजलयोद्भवाद्द्विहिरुज्जताइत्यर्थः १८ ॥ ज्ञातकं
 दानकंजतो जज्ञेदोतकतातवत् वाचयमस्यदृष्ट्वावकमस्यव

विभायसः ८॥ स्नातकं विद्यान्तं ब्रह्मचारिणं गृहाश्रमा
मिश्रवेद्यातं कंस्वस्य हर्ता रजातवान् दोतं तपस्विनं ययमि
वं मन्यते स्म वाचं यमस्य मौनिनो मुनेर्हं ह्येव यमस्य दृष्टु
वत्रस्यतिस्म ८॥ सपाषाणजनान्वीषी प्रामुवहेदपंडिता
न जलायीवानले प्राप्य प्रापत्तापदपामदत्त ८॥ सक
लिः पाषाणजनान्वैव तपस्विजं चर्याधारिणो दोभिकलो
८॥ मन्विष्य कतिविदेजनान्वास्त्वत्सं पापः कलितापाद
नुशयादेतोस्तया पातदहं रमगमत यया जलायीव जिं
प्रापत्तापादपमर्पतीत्यर्थः ८॥ तत्र ब्रह्महने पश्यति
संतोषमानसं निर्वर्णो सर्वमेधस्य यज्वा सं ज्वरतिस्मस्तः ८
तत्र ब्रह्महने ब्रह्माणो हतवानिति ब्रह्महाने सर्वमेधयज्ञस्य य
ज्वा न निरूप्य ज्वरतिस्म ज्वरग्रस्यो भ्रुदिन्यर्थः ब्रह्मणो ब्रह्मणा
मालभेतेति श्रुतिविहितत्वात् सर्वमेधयज्ञे ब्रह्माणोषहार
दोषः ८॥ यतिरुक्तास्थितैस्तस्य राभैरालेभित्तर्जना इर्ज
नस्याजनिक्लिष्टिर्गृहिणां वेदयष्टिभिः ८५॥ संन्यासिक
गस्थितैर्वैणवेदं स्तस्य कलेस्तर्जनाप्रक्रांता गृहिणां वेद
यष्टिभिर्वैदाथ्यनेनाप्यवकाशित्वां र्यं गृहीत्वा देइयं दवेद
विहितशिद्दा देइ इर्जनस्य कलेः केशोजनितः ८५॥ मंड
लत्यागमेवैष्यद्दीप्तस्यंडिलशायिनः पवित्रालोकनादे
अपवित्रा समजायत ८५॥ स्यंडिलधर्मो शायितं व्रतमेवाम
स्तीति स्यंडिलशायिनः स्यंडिलाच्छयितरिव्रतेरिति ताव
तां हृष्टा देशत्यागमेवैष्यन् पवित्रस्य ऊरास्य लोचनादेव
कलिः पवित्रा संवन्नाज्ञा समाप ८५॥ अथ पश्चिन्नमन्विष्य
त्रजिनं ब्रह्मचारिणां क्षयणाधी मदीक्षस्य संवत्सप्राणमेत
त ८६॥ सकलिर्जनेन गवेधयनं ब्रह्मचारिणां कस्माजिनम
पश्यत् क्षयणादिमं वरमर्थयतीति क्षयणाधी सकलिः श्री
क्षासहितस्य दीक्षितस्याक्षैः प्राणव्यलेकतं राजसूययस्य
माणां तैदीव्येति श्रुतिश्रुतेः जिनमन्विष्यन् ब्रजिनैर्मदोदत्त

नैः
षः सं
दी
नः

तपाणाधीश्रतपणमैततेतिविरोधभासः ८१ ॥ जपताम
तमालासुबीजावर्षादशनात् सजीवाकृष्टकृष्णाविष
रीतदृगन्वधत् ८० ॥ जपकुर्वतामत्तमालासुबीजानाम्
ताणामाकर्षणादर्शनात्सकलिः सर्वलोकोत्पन्नमेणवि
परीतदृष्टिर्यदानीयाद्विपरीतज्ञानः सन् जीवाकृष्टकृष्णा
निष्पाणाकर्षणादुत्तवान्यनुबध्व वीजशतस्परिपरीतदर्श
नेजीवीतिश्रपंभवति ८० ॥ त्रिमंथं तत्र विष्णोः स पश्यत्तत्र
मर्षणं परमैज्जुशोरेव निजयोरेव मर्षणम् ८० ॥ तिस्रणाम्
पुनर्नासमाहारास्त्रिमंथं तदभिव्याप्य तत्रपुरेद्विजानाम्
मर्षणं पश्यन्निजयोर्नैत्रयोरेवापकर्षणं भुत्वादनं केवलमेव
स्यत् प्रथममर्षणरूपः तददर्शनात्त्रैत्रात्पादनमेव श्रेयामन्य
वेदत्यर्थः ८० ॥ प्रशस्तीत्रकंचित्रकलिः परिचितं कंचि
तं भैमीनलव्यलीकाप्रपन्नकामः परिश्रमन् ८१ ॥ भैमीन
लयोः पापलेशेपि कंचिदतीति प्रपन्नकामः शीत्समानः
पर्यदन्कलिः तत्र उरि कंचिदपि कंचिदपि परिचितं पाषांड
पापादिना पश्यत् ८१ ॥ तपः स्नाध्याययज्ञातो मकोडद्विष्टः
तापसः स्वविद्विषं श्रियंतस्मिन्प्रपन्नयतंतपसः ८० ॥
प्रकोडं अनवमरपवाकसाहद्विष्टः शत्रुकृतास्तापसाधे
नसकलिः तस्मिन्पुरे तपः स्नाध्याययज्ञानामेव निजशत
णामपदपश्यन्नुवतप्यते स्म ८० ॥ कस्वतत्रोपनम्रायाति
सस्यावेत्पश्यमान् समलोते विभाव्याय कामदेवाभ्या
पासकं ८१ ॥ तत्र उरि उपनम्रायाः स्वयमागतायाः कामि
न्याः विश्वस्य कस्यितारं कंचिद्विद्वत्सकलिः प्रयते
कामदेवाद्ययं सस्यकर्तारं निरूप्यमानो बध्व ८१ ॥ वैरि
णीश्चिन्तातस्मै न प्रवेशं ददौ भुवि न वेदधुनि रालं वमन्
रेवितनारवा ८२ ॥ द्वेषिणीश्चिन्तापापरीहता तस्मै कल
येभ्रमो प्रवेशमवस्थानेन ददौ वेदधुनि स्त्रुम्वरे धवलं वृत्तं
नव्यतानीतावाशहृत्पार्थ ८२ ॥ दर्शस्वदर्शनात्कलमात्रं

होमस्यवानशो जज्ञोर्गोमार्गामासेहीसोमंसोमस्यतांतके ५
 दर्शस्यदर्शनादग्निहोमस्यचदर्शनात्कष्टं केशंप्राप पूर्णमा
 सदर्शनात्तजज्ञोर्गोयया मुहुव्याह नोभ्रमति तथावभ्रमेत्य
 यः तथा सकलिः सोमं यममन्यत दर्शोऽग्निहोमः पूर्णमा
 सः सोमश्चेति यज्ञः ५३ ॥ तेनाहं शतवीरज्ञानतवीहरे नो
 जनाः नापश्यसोभिनिर्मुक्तो जीवन्मुक्तानवेतत ५४ ॥ तेन
 कलिनान्दंतिवीरज्ञाः श्वरजनाहृष्टः नतवीरह नोनष्टाप्र।
 यः सकलिः रभिनिर्मुक्ताननस्तमिते सूर्योऽथायात्तुर्नापश्य
 त किंतु जीवन्मुक्तानपश्यत ५५ ॥ संततोषाश्चतोविप्रा।
 नृष्टास्तेषु परस्परान् होमशोषीभवत्सोमभुजस्तान्यीत्पुत्रः
 खवान् ५६ ॥ सकलिः स्वष्ट्यपरस्परयैस्तान् भुजानान्विप्रा
 नृष्टास्ततोषं अयतान्द्रोमाशोषीभूतसोमपायिनेऽवलोक्या
 इति वितोभूत इत्तदंतेतिले सोमेनोच्छिष्टं मन्त्रं ब्रवीदिति।
 स्मृतेः ५७ ॥ नृष्टाजनं रजो जघंत हिं प्रामोक्तदित्यसो तेषु
 शय्याववस्थानावस्येदः स्यस्ततोभवत् ५८ ॥ अथैकलिः
 रजसाज्जघृक्षलीक्षरं नृष्टाकटितिमुमुदे अयतं जनं पावन
 स्थाने गोत्रोच्चैतरजः स्थानादाववतिष्ठतीति पावनस्थाना
 वस्येदृष्टा इति वितोभवत् ५९ ॥ अथावत्कापि गोवीत्यहन्त्य।
 मानामयसदा अतिथिभ्यस्ततोऽज्यामंदोमंदं च वर्तत ६० ॥
 अथैकलिः स्नापि गोहन्त्यमानोवीत्यमुदाधावत् अयतो गा
 मतिथेभ्यो हन्त्यमानस्तत्त्वामंदोऽज्जुहोति सकलिर्न्यवर्तत ६१
 हृष्टवान्सादिजं हृष्टानित्यनैमित्तिकत्यजं यजमानं निरूप्ये
 नं हरेदीनमुवाच वत् ६२ ॥ सकलिर्नित्यनैमित्तिककर्म
 त्यागिनं हि जं विलोक्य ततोऽथ अथैनं यजमानं गृहीतदीप्तं नि
 श्चिन्त्यान्येतं दीनमुवाचः पुलायिष्ट ६३ ॥ आननदंप्रीत्यायं
 पुरतः शतमवातिनं सर्वेऽथ रस्ययद्दानमेनं नृष्टासविद्यये ६४
 अथैकलिस्तत्रैव प्राप्तामवातिनं नृष्टास्ततोऽथ अथैनं सर्वेऽथ
 यत्तस्य यज्जानं नृष्टा सकलिर्विद्यये ६५ ॥ क्रतौ महावृतेषु

नैः
षः सं.
टी.
३५

शयन्ब्रह्मचारीरितं जसेयं सक्रिया मज्जसंभाषाकाण्डा
 ताण्डवं १०० ॥ मज्जाव्रताव्ययजेव ब्रह्मचारीत्वरीरितं ब्रह्म
 चारीचासौवित्वरीरितं चतुर्पश्यन् यद्वा ब्रह्मचारीचइत्वा
 रीत्वेरिणीचतयेरीरितं परस्परालापं प्रपश्यन् मन्त्रावेः कालं य
 रक्रियाभाषागनामनसरं दत्तं विवेद केनापि भाषेन परी
 हासायेदृशीयत्तक्रियास्थिति १०० ॥ यच्च भार्यासमेधास
 लिंगालिङ्गिवरांगतां दृष्ट्वा च स कर्तारं श्रुते भण्डमपीति
 तः १०१ ॥ अथ समेधयज्ञस्य योऽस्य सत्यलिंगं तदा लिंगाति
 स्थितातीति अथ समेधास्य लिंगालिङ्गिता दृशेवरांगं काममे
 दिरं यस्यास्तस्याभावस्तत्रायज्य नो यजमानस्य भार्यायास्तो
 दृष्ट्वा मन्त्रावेः सकलिः श्रुतेः कर्तारं भाषादमेवाव्यत १०१ ॥
 अथ भीमजयाज्यस्य लोकतकलिर्नलं दृष्ट्वा रिभर्तृगोला
 कं प्रभयेव मन्त्राप्रभुम् १०२ ॥ अथ कलिर्भैमीनल्योऽयम
 नो लोचनेनैडं दृष्ट्वा नलं प्रभयाज्यस्य सूर्यामिव व्यलोकत १०३
 तयोऽसौ ह्योदसोऽदत्तं पश्य शाल्यमिवानगो मर्मच्छेदमिवान
 र्छं मतत्र मोक्षिभिर्मिथः १०४ ॥ सकलिः भैमीनल्योऽयम
 विनिद्रत्तं पश्यन् शाल्यमानशोऽद्वलमास्तु रोहेव मिथः प
 रस्परमेकांते वातयोः भैमीनल्योः वात्सोक्तिभिः परिहृता
 सपरस्परमभिः मर्मच्छेदमानर्छं वप्रापेव १०५ ॥ अथ योदा
 त्मनो दोषा त्रयोऽस्ते जस्विता गणा प्रष्टु दृष्ट्वा पनीशस्तोत
 स्मादप्यचलत्कलिः १०६ ॥ यो पादात्मनो दोषात्पापदोषा
 त्रयो भैमीनल्योः प्रतापशृणां श्रुतो ह शापि स्यष्टु मनीशः
 इष्टुमपि समर्थः कलिः तस्मात्स्यानादप्यपासरन् क्रोधात्
 दोषतदीयते जस्विता दृशो रोधहेतवः तेजः प्रतापी दी
 मोचवलेन श्रेष्ठेण विष्णु १०७ ॥ अथ गच्छदास्य दाने धीनले
 द्वेषीमनिः ससन् श्रीभगमं यज्ञागमं तस्परामं समीपयः १०८
 नले द्वेषे शीलमस्येति नलद्वेषी सकलिः स्यानाको दीको
 पाङ्कः खाद्धानिः ससन् रायवस्तुल्यकोते नलस्य परमं सदनीय

धनं यथै २५॥ रक्षितेन हस्तत्वेन बाधनं न तपो धनै मेने
 माने मनात्तत्र स्थानं कलः कलिः किल २६॥ रक्षितो लक्ष्मि
 एव तत्वात्पश्ये शमलभमानैस्तपस्विभिः कृत्या न बाधनं बा
 धते इति बाधनं कर्तारित्यु ३ तपस्विनामभावात्त्वस्य बाधनं
 न भवतीत्यर्थः इह शंवनमहंकारी सकलिः तत्र पुनरेव तत्वा
 न कलं कलिमेने यद्वा मुनिभिः कृत्या न बाधनमबाधनं बाध
 नाभावमेव तत्र वने स्थानं कलं मेने २६॥ दलपुष्पफलैर्दे
 वद्विजसजाभिसंधिना सनलेनार्जितान्वापतत्र नाक्रमितं
 दुमानं २७॥ दलपुष्पफलैः कृत्वा देवव्रजगणसजयाधमभि
 मधिपतात्पर्यं यस्याते न नूलेन तत्र वने शारिपितान् वृत्तान्सक
 लिनाक्रमितं न प्रापारो हुनाशकत् २७॥ अथ सर्वोद्भिदा
 सन्निप्राणा यसरोपितं विभीतकंददशैकैकं कटं धर्मैक
 मटं २८॥ अथ सर्वकलिः सर्वेषां सुद्धिदो गुल्मादीनामासत्रैः
 सन्निधानस्य स्रग्णाया रोपितं धर्मधर्मकार्येण कर्मदप्रयोज
 कमेकं विभीतकतरुमपश्यत् अनेकदः ऊटः सालः कर्म
 णि चटते कर्मदः कर्मणि चटो टव कर्मशीलस्तु कर्मदः उद्भि
 दस्तु गुल्माद्या २८॥ सतेनैष पसौ पश्य निवर्तते निष्कटध
 जे वृद्धमेने निजंतस्मिं कलिरालं वने वने २९॥ संकलिः
 नलं प्रासादस्य समीपभूतं निष्कटानां गृहगणानां केतुश्च
 विभीतकंतस्मिन् वने निजमालं वनमाश्रयमत्यर्थमेने गृहा
 रामस्तु निष्कट इत्यमरः २९॥ निष्कटस्य कलेस्तस्य स्थान
 दोनादिभीतकः कलिदुमः परेनाशदासीत्कल्पदुमेपि च
 २९॥ स्थानरहितस्य कलेस्तत्र वने वामर्दोनादिभीतकः
 केवलं कलिदुमो नासीत् अपितु कल्पदुमोऽप्यभूत् २९॥
 ददौ पदेन धर्मस्य स्थातमेतेन यत्कलिः पृक्तः सोपितदात
 स्य पदे सत्ये मिलन्नतः ३०॥ कलिरेवेन वृणान धर्मस्यापि
 स्थातुं ददौ धर्मापि यद्येकेन पदेन तिष्ठति तस्यातमे स्था
 नाददाविति ततः स्थानदानस्तदा देतोः सपकोपि विभी

नै.
ष. सं.
दी.
३. ५.

तकः तदा तस्य कलेः पदं स्यान्मर्ममलदफज्जतेति मन्ये ॥
उद्भिद्विरचिता वासः कपोता इव वायसः राजा स्माग्नेर्दिजा
त्रस्मात्सज्जामं प्रापदीक्षितात् ॥ १२ ॥ उद्भिद्विरभीतकर्मोक्त
तस्मिन्तिः कपोता इलूका काका कइव कालिः राजोनलस्य सा
ग्रेगमिहोत्रादियक्ता तस्मात्प्रसिद्धा हि माहोतमा द्वयं प्राप
यथा तुरुस्थितः काक साग्रे जटगा मिक कतात् यदा स्वनिवा
सेन गृहादा वन्यत्पातस्त्वकादीक्षिताह्वयं गता हि जात्य
क्षिणाः कपोता इलूका द्वयं प्राप्नोति तयेत्यर्थः ॥ १२ ॥ विभीत
कमाधिप्रायतया धृतेन तेजसा तेन भीमभ्रवो भीकः संरजधि
त्रधधितः ॥ १३ ॥ विभीतकमाधित्यतिष्ठता तादृशेन कलि
नासनलोभतः कीदृशो भीमभ्रवो भेसा प्रभीकः काशुकः प्र
यचतया विभीतकमासाधतिष्ठता धृतेन ग्रेतेन भीमभ्रवो भये
करभ्रमेव प्रभीको भय रहितो राजधिरिति रक्तः ॥ १३ ॥ तमा
लवनमासाधवेधभीतिषुधेशयोः कलषां कालिरन्विष्यन्वा
सीदत्सगन्धहृन् ॥ १४ ॥ तं विभीतकमाधयं प्राप्य सकलिभे
मीनलया पापं पराश्रयन् हन्वत्सगन्धवासीत् ॥ १४ ॥ यथा सी
त्काननेन त्रविनिद्रकलिकालता तथानलस्रला मक्तिर्विनि
द्रकलिकालता ॥ १५ ॥ तस्मिन्वने विवक्षितं मुक्तालावहारीयं
यासीत् तथानलस्य वने प्राश्रया प्रभिविशेन विनिद्रो प्रम
त्रः कलिः कालो यस्य संस्तस्य भावस्तथासीत् ॥ १५ ॥ दोषं नलस्य
जित्तमर्बुमहापररहितो दोषः कोपितलोकस्य मुखे स्तीति
दुःशया ॥ १६ ॥ कोपि दोषो नास्ति काष्ठा न भवेत्किमिति दुःश
या लोकस्य मुखे नलस्य दोषं जातमिच्छुदोपररहितो वभ्र
म ॥ १६ ॥ प्रसृष्टिनागमे सततनिपतद्दोहदंतया प्रसूने रुनिद्रै
रनिशमस्ततोऽप्रतिभटे प्रसौचद्वाले बः कलिरजनिवा
देव विहगस्रदस्रया भ्रंशोचिते रुचितया लं मे स्रवमगः ॥ १७ ॥
सततनिपतद्दोहदंतगर्भाधानौषधं यस्य तस्य भावस्तथा तथानि
याविकायभिः पुष्पैः कृत्वा चंद्रसंहरणोत्संभ्रमादवने कत

वसतिरेमो कलिः कलहं सपदापक्षिकांतिलेपनोपयुक्त ।
 कांतिसतयाहसतयेत्यर्थः लाञ्छनमृगोजनि १०॥ स्फारेता
 दृशि वैरमेनिनगरशृणोः प्रजानां च न विच्छेदलव्यवर्तश्चिरात्
 परतिस्नास्मि किलासीत्कलेः एतस्मिन्नुनरेतरेतरेमितानंद
 समेभी नलावाभादु व्यथितस्मरः अतिशिवावदं दारुहृदयतः १ ८
 प्रहृष्टे सर्वोक्तगणावतिनलपुरे प्रजानां शृणो रथिकं विच्छेदलव्य
 वतः कालेतस्मिन्नलपुरे चिरात्परतिः प्रतिनिवर्तनमभूत्
 एतस्मिन्नवसरे पुनः कामोत्तरेदिनि स्मामपौरुषः सन्नेमी ।
 नलावरादु पुष्पशरत्वात्पुष्पैर्वधनमेवरोधनं कर्तुं शक्तः कारी
 स्मशिवायेतद्वदितं शीलं यस्यास्माद्दृशकोटयं स्पृष्टं शोधनं च
 के श्रुत्यापियो देवतां पूजयति सोऽपि अतिशिवाभिर्वेदाग्रैर्वेदा
 रुः दृशमणिर्योस्मिन्कर्मणि तथारोधयति हि राय ॥ श्रीहर्षक
 विराजराजिमुकुटलेकारहीरः स्वतः श्रीहीरः सप्रवेजितेन्द्रिय
 वयं मामलदेवी चयं यातः सप्तदशः स्वसुः सप्तदशिष्ठं दश
 तमं महाकायेतद्विचिनेषधीयचरिते सर्गो निमर्गो ज्वलः २१५
 ग्रानंदस्य कृतो निरस्तविमतौ सत्संप्रदायान्वयादस्यानैषधका
 व्यतत्त्वविहृतो शास्त्रास्ते कस्तुतौ वेदभीनिषेधशयोरतिवि
 धौ विच्छेदकले वारयत्सर्गो सप्तदशे विस्मयविहृतः शास्त्रोपदेश
 क्रमः २१० ॥ इति श्रीनैषधालये महाकायेतत्त्वविहृतो सप्त
 दशः सर्गः समाप्तः १० ॥ गेनमः सरस्वत्यै ॥ गेया सस्त्रिदा
 नंदरसैकसारं करं सुपाकं भनिभादुहती विस्मयचरसिचति
 सुप्रपंचे सरस्वती सा च तमेह ददम ॥ एवमालवनविभावयो
 यथावदृशं न स्पृशं न संभावितं विवाहं सर्वं संभोगं वर्णायित्यास्यो
 दीपनानि उद्दीपनविभावास्तं न समुद्दीपयंतिये प्रालेवनस्य
 चेष्टाघादेश कालादयस्तथैतल्लक्षणानि वर्णयति ॥ सोऽयमिदं
 मयभीमनंदनी दारसारं मयि गम्य नैषधः तौ ततो यपुरुषाय वा
 स्थिः पारलवनं तरो मरीरमत १ सोऽयं नल इह प्रासादादिनादा
 रेषु सारं स्वीरत्वं मे भो भवत्तृतीयः पुरुषार्थः कामो भिलाषो मद

नै.
४.५.
३.६

नोवा सपवह रत रत्वा डुरवगा ह्यवा च्चुवा रीधः तस्य पारलेव
नाय पार प्राप्तयेत री नोकां प्राधिगम्यारी रमत प्रमत सर्वपा
तवः चुरादि अपद्युते इति रमिरत्र स्वार्य निजंतः तथा च भद्रिः
रामे राज्ञ मची करत प्रनोपि सोया त्रिकादिवा रीध पार प्राप्त
येनोका मधिगम्य ह्यति ॥ आत्मवत्सह तया दिवानि शोभो
गभागापिन पाप माप सः आह्नादि विषये कतानंता ज्ञानधो
तमन संन लिप्यति ॥ आत्मविदात्मतत्त्वचित् ज्ञानी मनलः दि
वानि शारा विदिनंतया सह भोगं भजन्नपि पापं स्मृत्युदित नित्य
नैमित्तिक कर्म हानेः प्रायश्चित्तं न पाप हिय स्मादाहृत प्रस
गेन प्राप्ता विषये कतानता भोगे क परव शत्त्व ज्ञाने न धात च्चा
लितं मनः संकल्प विकल्प वत्तं य स्पे ह्यं च्चुसु वन लिप्यति ग्रह
ममीति कल्प विकल्प हीनं ज्ञानिनं कर्मानि न व भंतीत्यर्थः त
थाते चालोके ग्रहं ममेति संत्यागो नैष्कर्म्योपदिश्यते अस्या
र्थः यः कश्चित्पार ब्राह्मण्य हित चित्रः स सर्वं मापि ऊर्वनाहं क
वित्करोमीति अभिमानादहंता संत्यजेन्न च संगभावात्तस
मानेन कृतेन कश्चिदर्थ इति ममता ग्रहमपि सने च्छुस्यं ग्रामवा
येना स्यत देवानि मित्रः संसार एव न प्रभवेदिति यद्गीतं नमो
कर्माणि लिप्येति न मे कामः फलेषुपि इति मायोभिजायातिकं
मीभिर्न सवप्यते इति त्यक्त्वा कर्म फला संगं नित्यत्वं मोनिरामयः
कर्माण्यभिप्रहृत्तोपि नैव किं वित्करोति स इति योगात्क्रोविषु
डावा विदितात्मा जितेन्द्रियः सर्वभूतात्मभूतात्मा ऊर्वन्नपि न
लिप्यते नैव किं क्विक्करोमीति कर्त्ता सत्येतत्तत्त्वविदिति ब्रह्म
ण्यधाय कर्माणा संगं त्यक्त्वा करो विषयः लिप्यते न स पापेन प
प्रपन्नमिवा मम सति च तथा चाणैः तत्त्वे निश्चल चित्रत्वं भजा
नो विषयानपि न संस्पृशत तद्दोषः पद्मपद्ममिवा मम सा विषा
पद्ममिवा तद्दि सन्नद्ध भक्त्यत्रापि विषये न मुह्यते तेन तद्दोषो
मह्यमतिरिति अथवा आत्मानं यत्नं सत निषिद्धं कालातिवा
हाय न मे वचनादिकमुपायं विशसंगे वदन्त्या एवमीत्यात्मवित्

उपायवित् तयामैव्यसहभोगंसेभोगं दर्शनस्पर्शनादीनिनि
षेवेनेविलासिनौ यत्रानुरक्तावन्योन्यंसंभोगायमुदाहृतइति
लक्षणावेत्तयादर्शनस्पर्शनेभजत्रपिपापंदिनेसंप्रयोचुनिधि
इसरतंनानपनचकार हियस्मात्तानधानेसनसंविदेकिनमाह
तागंतकानतंसहप्रवश्यकीविषयेकतानतानलिपतिनवशी
करोति आत्मायत्नोर्भतिर्द्विःस्वभावोब्रह्मवर्षचेत्यमरः २॥
त्यस्यमेवप्रसराज्यमादरादारगादमदनंप्रियासखः नैकवर्णाम
णि कोटि ऊहिमेहेमभूमिभूति सौधधूपरे ३॥ एवं दिवानिशोभो
गेशास्त्रीयांकाकिंप्रदर्शयराजः प्रजायोगक्षेमैकपरतयाक्षणास
प्यलव्यविश्रांतेर्भागावसुरेयक्तिमाह सजलोमंत्रिप्रराज्यप्र
जायोगक्षेमादिकंराजः कर्मन्यस्यनिक्षेपमितुनिधायप्रियास
खोभैसीद्वितीयः नैकवर्णानांनान्यविधघृतीनांमणीनांकोटिभिः
ऊहिमेऊहिमेयस्मिन्नीहशोत्तारिभूमिधामिणिक्षेत्रेयवपर्वतेमद
नमादरादाराप ययान्योपिप्रजापतिः पत्नीमहंभ्यः मणिभिर्ह
तेसुवर्णधूपरेमैरौदेवतामारापयतितथेत्यर्थः ३॥ वीरसनसुत
कंदधूपणोभूतदिव्यमणिपंक्तिशक्तिभिः कामनोपनमदयता
गुणाघस्त्रणीकृतसुपर्वपर्वतः ४॥ अतिशयकृत्तयामैरुत्तमै
वास्यस्थिरयति यः सौधधूपरेनलकंदधूपणीभूतानांचिंतामणि
पंक्तीनांशक्तिभिः सामर्थ्याः कृत्वाकामनयायद्येच्छयोपनमंतः
समीपंप्राप्तवंतोचपत्तानियस्येहशस्यभविस्तत्रामैवगुणस्तसा
हेतोर्गुणीकृतोन्माकृतोमेरुयेनेहशोभचत मेरौत्वनचिंताम
णायइतित्यक्ताः ४॥ एषितंयउदरावरंछिरेमेवकैरगुरुसा
रदारुभिः जालुजालधृतचंद्रधंदनक्षेदमेडरसमीरशीतल ५
यस्यसौधस्योदरावरंमध्यावर्कशः प्रणामैरगुरुकाष्ठैश्चुरंध
पितमासीत् तयांजलानांजालेगावाजाणोसमूहेधृतेः चंद्रस्य
कस्यस्यचंदनस्यचंदोदैरजोभिर्मंडरः प्रष्टुष्टासौसमीरस्ते
तशीतलमासीत् ५॥ कापिकामशतवृत्तवतंयायमहासुरा
क्षितैलदीपिकाः चक्रिरेवांतिमिरेस्मरस्फरहोःप्रतापनिकरा

नैः
षः प्रः
दीः
३०३

ऊरुश्रियः १॥ कामशरोऽभूत्विशेषः तेन सत्राः कृतावर्तयोद
शायासांताः महत्याः सुरभित्तलसर्गाः दीपिकास्मरस्य स्फुरता
भुजयो प्रतापनिकरस्य यो ऊरुस्तद्वह्नीः शोभायासांताः यमोपंवि
तिमिरं विगातां प्रकारं वक्रुः दीपिकानां स्मरभुजप्रतापं ऊरुणां
च स्वरेण सामं गुणवतो वा नद्याहिस्मरभुजप्रतापं ऊरुश्रियोपि
कामस्य शरैर्वाणैर्हृत्ता संपन्नवृत्तिवर्तनं यासांताः नद्यामहासुरभियं
नैलं विलोचनादितं देवदीपिका उदीपनं यासांता हरेण भवेति १॥
ऊऊमैणमदपंकलेपिताः तालिता सुहिमवालकां वृभिः दे
नुरधुनतशैलजस्मोयस्य सुगमणि ऊहिमा भवः २॥ यस्य सौ
धस्य सुगधारम्या मणिमयाः ऊहिमार्यः स्नाभूमयः अधस्तमार्गे
प्रतताः शिलानां मणिनां सस्रहः शैलतस्मात्तातः स्वजः पंतयो
यासताः मणिप्रणिनिवद्मार्गा इत्यर्थः ऊऊमकं स्तरीपंकनले
पिताः कर्सरजलैः तालिता सुरेजः ३॥ नैषधं परिमर्दमेडरा
मोदमादेव मनोजवर्णया यद्वुवः कंचनसूनं शय्याभाजिभा
लतिलकप्रगल्भता ८ ॥ नलस्यो गानोपरिमलनेन मेडरोवह
लीधनः प्रामोदः सौरभं मादेव कोमलतामनोसौवर्णिरुपंचय
स्यास्तादृशप्रच्छाशय्यायस्य सौधस्य भूमेः क्वापि स्यालीलला
टतिलकस्य प्रागल्भ्यमभाजिप्रच्छाशय्यायद्वोवालतिलक
मिव रेजे तिलकमपि मेडरामोदमादेव मनोजवर्णं भवति ८
क्वापि यत्रिकटनिष्कटस्फटकोरकप्रकरमोरभोर्मिभिः सा
दमादेयतभीमनंदनानासिकाप्रुटऊटीऊडुस्मिता १॥ क्वचि
द्यस्य सौधस्य निकटं निष्कटेषु गृहभागे सुस्फटताविकसता
कोरकप्रकराणां सौरभतरेणैः साजेनिरंतरे यथा स्यात्तथाभे
स्यानासिकाप्रुटयवऊटीतस्य ऊडुवितावास्तव्यं त्वमादिय
त सूरभोर्मयोभे स्याद्याता इत्यर्थः १॥ ऊऊ सर्वजस्तयत्तवा
टिकाकीरकनसहकारणी कोरः यज्जघः स ऊलमुखमापुगः
प्राणावातमुपधाभिरचति १॥ ऊऊः सदास्वस्वसंप्रकाश
नैरुतयावसंतादयोयस्यास्तादृशं चक्षुःकायोकोरः उकोः

कृतानि विदितानि सहकाराणि सहकारस्य प्रवृत्तिफलानि
 निवातेषां शीकोरेमकरद्विंदुभिरेवोपधाभिरुपाययोगा
 शुभेवायक्येते विनेजनस्य प्राणवतं कुलज्येष्टमंचतिष्ठ
 जयति स्म सहकारशब्दात्पुष्पफलपौरययोः उत्पन्नस्या
 णः पुष्पमूलेषु बहूलमिति फलेन गित्यनेन चलक १॥
 ऊत्रचित्कनकनिर्मिता विलः कृपियो विमलरत्नजः किल
 ऊत्रचिदचितचित्शालिकः कापि चास्थिरविधेइजालिकः १॥
 यः सोपः कचनसुवर्णरचितसकलप्रदेशः ऊत्रचित्किल
 निष्ठये विमलेभ्यो निर्दोषेभ्यो मणिभ्यो जातः कचनचास्थि
 रविधासत्तांताण्डुवत्सपरस्परविलंबाण्डुयंत्रपारा
 रूपादिप्रकाशैइजालिकः मायिको यथा त्तांतां नूतन
 वमेव प्रकारेययादरीयति नृयेत्यर्थः पैइजालिकत्वमेव
 लक्ष्यत्यग्रे विधास्थिप्रकारे चेत्यमरः १॥ चिंजततदनु
 कार्यविधमापायिनेकविधत्तपत्रपके वीक्ष्येवं हफर्ववि
 रोजरावातकी विधितकाल्यशिल्यराट्ट १॥ चिंजशाल
 विष्णुनेते प्रसिद्धाश्चनेन कार्या रामादयः तेषां विधमः प्रयु
 मेवामः रामयवायमिति विशिष्टेभ्यो भ्रांतिनमादधती
 ति तत्रदनु कार्यविधमपायीनिनेकविधत्तपाणिशृंगारा
 दिरसप्रचुराणि त्रयकारिणादकादीनियमिते रयका
 णां हृष्यप्रव्यभेदभिन्नत्वात् चित्रिलोचितेन दृश्यत्वेन
 दमेवात्र प्रयविचाप्रचुताश्चनेतेते संभोगविप्रलम्भादिस्त
 चकाश्चत प्रचकार्याणां रामादीनां विधमा विलसाः नदा
 पायीनिनेकविधत्तपाणिसेताप्राणादिहृष्यवन्ति त्रयकारि
 प्रतिकृतयो यस्मिन्नीहरीयं सोपवीक्ष्य विस्मयेन शिशोफ
 वन शिल्यराट्ट विधिवत्सजरावातकी जरसावातं रोगवि
 शेषान् लोकैरकल्पितेति नः शिल्यराट्टपित्रह्यापिय
 मद्रुतशिल्यवीक्ष्य कीनायकतस्याश्चयेणा शिशोवाखारं
 फनानः जरसावातकीवर्भवेदिति जनेर्वितर्कितमित्यर्थः

१॥

नै.
ष.प्र.
स.
३.८

भिन्निगर्भं गृहगोपितैर्जनेभ्यः कृताङ्गुतकयातिकौतुकः
सूत्रयत्रजविशिष्टवेष्टयासुर्यसंचिवरुसालभंजिकः ।
भिन्निगर्भेयेषांतेचनेयूहास्तेषुगोपितैरतर्हिमेपरैरज्ञा
यमानैर्जनेः कृतमङ्गुतकयातिकौतुकं गवनागमनादि
व्यवहारसंलापोयस्मिन्नीहशतथासंलापानंतंरुद्राणां
त्यसाणांअचनादिनाविशिष्टयाचेष्टयागमनागमनादि
दिययासुर्यमङ्गुतयथास्यात्रयासमिन्यापरस्परंमिलेत्ये
वहवः सालभंजिकादेतादिकृतासुतलिकायस्मिन्नीह
शंशासीत् ॥ १३ ॥ नामसीधपितमीषुभिन्निगैरत्वरश्मि
भिरमंदचंद्रिकाः यस्तपेपिजलयंत्रपातकासारहरक
ततापतंद्रिकः ॥ १४ ॥ यःसौधस्तमावज्जलाश्चपिरात्रिषु
भिन्निगतेर्भेगिकिरणैः कृत्वाप्रमदंनिविडाज्योत्स्नाय
यस्मिन्नीहशोभत तपेयीषोपिजलयंत्रेभ्यः पातकश्चा
सौधसागोजलपांरासंपातः तेनहराकृतापहृतातापतेद्रि
कासंतापहृतातंद्राशालस्यप्रकारेयेनेदृशोभत ॥ १५ ॥
यत्रपुष्पशरशास्कारिकाशारिकाशुचितनागदंति
काभीमजालिषधसार्वभौमयोः प्रत्यवेक्षतरेतैः कृताकृ
ते ॥ १६ ॥ यत्रसौधेषुष्यशरस्यशास्त्रशासनमाज्ञातस्याः का
रिकाकार्ययत्रीतथाव्युधिताश्रितानागदंतिकावासय
द्विययेदृशीशस्त्रिकापक्षिविशेषः भमीनलयोः रतेरति
कालेकृताकृतेप्रत्यवेक्षत प्रवश्यकर्तव्यमिदं कृतमिदं
तुनकृतंइतिविचारसर्वकमपश्यत् यथायज्ञादौसिंहा
सनस्यः शास्त्रकारकः सर्वविद्यासारगोविधः इदंकृतमि
दंनकृतमितियाज्ययाजकैर्वाः प्रत्यवेक्षतेइतिधनितं ॥ १७ ॥
यत्रमंत्रकलविकशीलितालीलकेलिपुनरुक्तिवतयोः
कापिहृष्टिभिरवापिवापैकोतुसहंसमिथानस्मरोत्सवः
यस्मिन्सौधीतयोर्भमीनलयोर्हृष्टिभिः कलविकैः शैलि
तानामभ्यस्तानामलीलस्यग्रास्यधर्मस्यमेधनस्यकली

३

१६

नो क्रीडानो उना कृत्तिवत् यथा चटुकानो उनः स्रज्जकराणो ह ।
 छुतयेव वापी भूषणा भूतानां हं सद्धानां कामोत्सवो हृष्टः १६
 यत्र वैणा रवेणा च सने रुद्रकैरुपवनापि कालिनो केकाणा ।
 लिकलहं सुन्दर्यता ऊज्जितं स्रज्जितं कृजितं तयोः १७ ॥ यस्मि
 न्मो धेवाणां संबंधिभिः रवेः वैणा रवेः वैणा वैः वैणा संबंधिभिश्च स
 नैः तयो घानेपिकानां मलीनां धमराणां च रुद्रकैः पवन्त्यता
 जनानां केकाणपंक्तिः कलकलैश्च तयो मीणां तं रति कृजितं ऊज्जि
 तं तामनी कृत्ते तिरोहितमभूदित्यर्थः १७ ॥ हस्मशारस्मसं
 गभंगुरास्वाड रुज्जल रसेक सारिणी नानि शोचुदति यन्मृगं विपु
 राकि नरी चिकटगीति का कृतिः १८ ॥ हं रणां मृगवद्भंगुरा ऊ
 टिला मध्ये मध्ये ग्रंथि मती स्वाडः अद्या मृगा र रसेक ऊल्पा किन
 रीणां वीणा भेदानां चिकट स्तरो मीतीनां कां करोय म्यस्यो यस्य द्वा
 र्दशे लक्षणा योतः पुरं चिष्टु किराता दिष्टु यामिके पुन उट
 ति पुरा न उटति स्मेत्यर्थः १८ ॥ सीत्कृतान्य मृगानां विशोक यो
 र्यत्प्रतिष्ठित रति स्मरार्चयोः जालकै रपवरांतरेपितौ न्याजितैः
 कपट ऊद्युतां निशि १९ ॥ तौ भेमी नलो प्रपवरांतरेपि प्रकृता
 दपवराको ह्यदं न्योपवरापवरांतरं तु स्मिन्नन्य कोष्टेपि वर्तमाना
 नायस्मिन्नोप प्रतिष्ठितयोः प्रतिष्ठा मत्र स्रज्जदिमा प्रतिमायां दे
 वता सन्निधानमिति प्रतिमाया सन्निहितयोः प्रत्याविहृतयोः रतेः
 स्मरस्मार्चयोः प्रतिमयोः विशोकयोः विजन स्यत्वाद्य पगता न्यज
 मश्च वणा शोकयोः सीत्कृतानि रति कृजितानि रात्रौ कथं कृत्तु
 तां त्वाजितै रजलकै र हृणांतां जालकानि हि रत्न ऊद्युभा मादिने
 भित्ति रूपाभा संतेरा शोच रत्न दीप्यभावा जालकानां ऊद्युका प
 दत्पारा रति प्रतिमाया माविर्भूति योरति स्मरयोरां च वपि ऊद्युभ
 मादिजनत्वो ह्ययानि विशोकाः सीत्काराद्या सन्नित्यर्थः रति
 स्मरयोरापि जालकै सु ऊद्युभं स इति श्रुतं नति शय्योतकं अप
 न रथा योतं रत्न वाचक स्य कोष्ट शत स्य पक्षी यो मरको शाशो व
 प्रसि कोष्टे पच रक्त मित्यत्र विहृतं जिने ईषा प्रपविद्यते अप

नै.
ष. प्र.
टी.
३. ५

गतो वरप्रावरणमस्मिन्निति प्रतिमासदेवताविर्भावः
प्रसिद्धपवतंत्रेषु १५॥ भित्तिविचित्रलिखिताविलकृमायत्रत
स्फारितहाससंकथाः पद्मनदनसुतारिरसुतामंदसाहस
हसन्मनोभुवः २०॥ पद्मनदनस्य वृक्षाणाः खलुतायारिरसुता
रंतुसोत्सुक्यतस्याममंदचनत्माहसतेनहसन्सहर्षीभवन्का
मोयासुताः इतिहाससंकथायत्रसौधेभिर्निविष्टलिखिता
विलकृमाश्रसन २०॥ प्रथमकोडजसुदिडिमायितेयप्रसूत
मकलज्जामिनः पारदारिकविलाससाहसंस्वर्गभर्तृरुपटं
किभिन्निष्ठ २१॥ ग्रहस्थागामिनः शक्रस्य परदागंनस्यती
तिपारदारिकः तस्यविलासेपरदारगमनलीलायासाहस
पुष्पघोः कामस्यजयपटहायमाने सर्वएवकामेनजिताइत्यु
द्घोषाणाप्राययत्रसौधेभिन्निष्ठदृढकिलिखितमित्यर्थः २१॥
उच्चरत्सलश्चालिकेतवाहेजयंतविजयार्जिताजगत् यस्य
कीर्तिरवदायतिस्मसाकांतिकीतिथिनिशीथिनीस्वसा २२

गौरभानुपुरुगोहिनीस्मरेहुन्नभावमितिहसमाश्रिताः रजि
रेद्यदजिरेभिनीतिभिर्नाटिकाभरतभारतीस्थपाः २३॥ गौर
भानोः शुभ्रांशोः चंद्रस्यपुरुगोहिन्यां स्मरेणाकृत्यहुन्नभावव
त्तंसश्चरित्रमत्क्रांतरेहुन्नः तस्यभावसंचरित्रत्यागमवतिवृ
त्तमितिहासमाश्रिताः भरतभारतीनां नटवचसां प्रसृतत्रपा
नाटिकाश्रयभेदाः शुभिनीतिभिः तेषां तेषां वृत्तानामनुकर
णैर्यस्यसौधस्याजिरेप्रभागे रजिरेलिखिताः सुश्रुभिरे २४॥
शंभुदारुवनसंभ्रजिक्रियामाधवव्रजवधविलासयोः गुंफि
तेरुशत्रुसासुभाषितैर्यत्सुवर्णमयपंकिकोदितान् २५॥ य
स्यसुवर्णमयीपट्टिकाशंभोदेवदारुवनेमुनिवधुसंभोगक्रि
यायाः माधवस्यगोपीभिस्सहविलासस्यचसंबंधिभिः सुक
ण्णायितैः सुभाषितैरुक्तासमुत्कीर्णसुभाषितासौदितव्यः
प्रदिभानभुविदशशंदारिकायचरः परिव्रतसुजगा कालदे

शविषयमहास्रगुत्सुकं सुकपित्तमहंशुकः २५॥ यस्मिन्
 नैसोपेचरन्सुकः कीरः सुकमुनेः पिता महं पराशरं प्रतिदि
 नेभान्भुवि यमुनायादाशदारिकोपरिशवदमुत्रीप्रतिदश्ये
 ताव्यानेपरिशवः कमेप्रवचनीयः चरतंगच्छतंकालसुस्म
 तंसंभृतंसंभोगायविरुदस्यदिनस्यदेशस्ययमुनायासीत्यु
 मीविषयस्यकिरातजातेरमहाद्विचारयितं मशकात्कामाज्ज
 तोरुत्सुकं जगौ कामोहिकालदेशं जातिनक्षत्रमतेत्यर्थः २५
 नीतमेव करलभ्यपात्रतामप्रतीयेमुनयस्तपोर्णवे प्रसराः ऊ
 चयटावलंबनात्स्यायिनः क्वचनयत्रचित्रगाः २६॥ करलभ्य
 पात्रतां नीतमेव फलसिद्धिसमीपीभूतमपि सपोर्णवमतिउर
 वगाहंहरचतपः प्रप्रतीयेसमाप्येव देवादिभ्यः प्रतिहताः प्र
 सराक्वचयटावलंबनात् ल्यङ्गोपीपंचमी कामपरवशता
 स्ववेश्ण ऊचाववलंब्यस्थितानत्यमुक्तिप्राप्तः ईदृशो मुन
 योयत्रसौधेक्वापिदेशेचित्रगाः कामोदीयनायचित्रेषुलि
 खिता तथाचयसमुद्रस्यसमिहितं पारंप्राप्ताः ते देवात्समुद्र
 मप्रतीयेमजनभयाद्धटमाश्रित्यतिष्ठन्तीति धनिः २६॥
 स्वामिनादवहतागतं मया ससरस्मरतवर्जनाजिताः योय
 मीहगतिरुत्पत्तेस्मयत्केकिनामुराजनिः त्वनैर्वनेः २७॥
 योयं सरः ईदृक्कत्रह्लादीनामपि विमोहकोस्ति ससरः स्वा
 मिना ऊमाशेषा सरतस्य परित्यागाजितः इतीत्येयस्मिन्सौधस्य
 मयुरेणामुरजानां विनिर्देशाद्वैतत्पत्तेस्म केकिनामैकं नना
 स्ति रागितत्रेव जंजलं मयुरीरागिनीपीत्वा गभिणी स्यादि
 तिः कतिरिति मयूरस्य सरतवर्जने २७॥ यत्र वीक्ष्य नलभी
 मसंभवे मुह्यतो रतिरती शयेत्यपि स्पर्धयवजयंतो र्जयायते
 कामकासरसणीष्वभवतः २८॥ यत्र सौधीनलं च भेमी च दृष्ट्वा
 मुह्यतोः पताववसत्पारतिका मोभवेतामावात्सत्यो भववा
 इति भिष्याजानसो ह भुजतो रती शस्य च जयतो सर्वरागक्रमे
 ऽवशीजवंतोः स्पर्धयवजयाय ह्यसंपत्त्या न्यक्तराण्यतेन

नै.
ष. प्र.
ही.
३१.

लभेभ्योवेव कामकामभ्रमणीवभवतः यद्यालोकेयंखंज
यायकामकामभ्रमणीवभवतः जानौतया कामकामभ्रमणीवभवतः
यनलभेभ्योवेव कामकामभ्रमणीवभवतः रित्यान्वयायः २
पौरुषं दधति योषिता न लेखामिनिश्चिततद्दीयभावया
यनिशेषवमतीणीया कियत्प्रापिभीमसुतयानसुधुने ३
तत्रसौधसुरभ्रपरेतयोराविरासुरयकासुकोबयः येमहा
कविभिरप्यवीक्षिताः पौसुलाभिरपियेनशिक्षिताः ४॥ प्र
वीक्षिताः अनत्येक्षिताः ४॥ नलेखामिनिप्रभौस्वतंत्रेय
मितरुणां च पौरुषं पुरुषस्य भावकर्मविक्रमदधाने कौस
रुहणासुसुयक्तैर्भेभ्योयोषिताभीरुसुभावयाश्चित्ततदी
योभावश्चित्तानुवर्तनं यथेष्टप्रशेषावंबाल्यमतीणीयानु
लक्षितवत्यावालयावकियत्र साधसंप्रापिनितराभीताभू
दित्यर्थः योषदिपुरुषाद्विभेतिस्वामिनःश्चित्ततदीयभा
वोविभेति तरुणाश्चिपुविभेतीतिप्रसिद्धम् प्रवृत्तत्रयमे
वसमुदितंभेभ्यः कथंनभीतिः स्यादितिभावः ३॥ प्रतः
परंसेभोगालंघनं सनायिकायानवोच्छात्वंतच्चष्टांश
वर्णयति ॥ एतत्संगतिगतंयत्सत्यनः प्रागुच्यतेवदियंमि
यंगिराः तंविचिंत्यविनयव्ययं प्रित्यानुस्मवेदकरवारिणीकी
दृशश्च ३१॥ इयंभेमीप्राक्कथंतेनसंगतागतंजानंम्रासु
वोप्रियेनलेखवाचोयत्प्रावयामासतनिजवचः आवाणह
पंविनयम्यव्ययंमौख्यंमात्मनोविचिंत्यनजानातिस किं
करव्याणिव्यामुग्धाभूदित्यर्थः ३२॥ यत्रयासदसिनेषधः
स्वयंप्राग्वतः सपदिवीतलज्जया तत्रिजंमनसिकृत्यवा
पलेमाशशाकनविलोकितेनलम् ३३॥ तयाभेभ्योस्वरं
वरसभास्यातत्कालविगतत्रयवानलः स्वयंयदुतोवरणमा
लयासृजितस्तत्रिजवापलंमनसिकृत्य विचार्यसाभेमीन
लेदुपुनशाशाक अनत्याधानउरसिमनसीतिमनसिमुच्य
स्यात्याधानांमूर्तिमत्संयोगादन्यत्रदिश्यादावर्थागतिंसे

या ऊरानि प्रादय इति संभाते न केन न्यप ३२ ॥ आसने म
 णि मरीचि मांसले यो दिशं सपरि रभ्यत स्थितान् नामसू
 यतवती वमानिनी नव्यलोकयदियं मनायपि ३५ ॥ यथा
 नायको योऽस्त्रियमांश्चि यति हतितां सपत्नी मानिनी ना
 यिकां प्रसूतवती प्रसूयित मसूया न्यगुणादीनामस
 हि सुता तादृघतेयस्यास्ताहशी मनागपि नयश्रपति
 तयारत्न प्रभा मेरु रे सिंहासनो यो दिशमा लिङ्गनलः स्थ
 तः तादिशं मनागपि नव्यलोकयत् प्रसूत्र उपतापे कं
 दुर्दिः यगांतः तस्माद्वावेक्तः ततस्तदस्यास्तीति वेत्तः शत्रुः
 नरहरिणोक्तं नामसूयेतवतीति कुर्वन्त क्रियायास्तामि
 तिकर्मत उपेत्यमेव कुपडु हेष्वा सूयाया नोयं प्रति को
 पइतितामित्यस्य चतुर्थी स्यात् ३३ ॥ श्रीसरि त्रिजनिमं
 जनाचितमौलिहरनमनंदधानया दारिचित्रकवतिश्चि
 यातया भर्तुहतिशतमश्रुतीकृतम् ३४ ॥ श्रीरेवसारि
 त्तस्यानिजनिमज्जने उचितं मौलेः शिभसो हरनमनम
 धिके नतिदंधानयात्यर्थं नत्वं के परयातया दारिचित्रक
 वतिश्चियानि स्पंदयामानित्या चतया भैम्या भर्तु राज्ञान
 शतमश्रुतीकृतमुपेक्षितमित्यर्थः ३५ ॥ चेशमयत्पुंर
 विशत्रसा फुसा हे शितापि शायनवभाजन भाजिता
 पिसविधेन वस्त्रपस्त्रापितापिनव भव संशुद्धी ३५ ॥
 साभयाद्धर्तुं हनविवेशमावीभः कथंचित्प्रवेशितापि
 शय्यानाश्रयत् शयनप्रापितापि समीपेन सखाप स
 मीपे स्त्रापितापि संशुद्धी नवभुव प्रविशुपनवोद्गायाः
 स्वभावोक्तिः ३५ ॥ केवलं केवलं भीमनंदनां हरमत्र
 तनेषु प्रति भीमजाह्नदिजितः स्त्रिया क्रिया मन्मथोपि
 नियतं लज्जितः ३६ ॥ क्लृप्ति सुयेदराद्वै भीनलं प्रति
 केवलं नजि केति स्म किंतु भैमीहृदि स्थितया क्रियैव स्त्रि
 याजिताः सः सकलजयात्पामिडापिकामो नित्यतं लज्जि

ध-१

नै.
व. प्र.
टी.
शा

तः भैमीतकालं क्रीता न कामानां हृदि स्मर्यः ३१ ॥ प्रा।
 त्मनापि हरदारं चंदरीयत्किं सप्यभिललाघवेष्टितं स्वा
 मिना यदि तद्वयं मयि तां मुद्रितस्तदनया तदुद्यमः ३२
 हरदारं चंदरीभैमी स्वयं मपि यत्किंच न प्रेष्टितं स्वा
 दिनमनो जमनादिकं कर्तुं यदभिललाघवेष्टितं स्म। स्वा
 मिना यदि तस्य वेष्ये प्रार्थिता तत्र तो हे तो रनया तस्या।
 सुष्टया उद्यमोपि मुद्रितो निवर्तितः यथा हरदारं चंदरी
 संदरी परात्म रूपस्य हरस्य पत्नी प्रकृतिः यत्किंच न स्व।
 स्वयैव ऊर्वाणा मुरुष रूपेण शिवेन दृष्टा वेत्तस्य काय।
 स्वरणा यो धर्मं मुद्रयति तथानया पीति धनितं तथा
 वीक्तं दृष्टा मये त्रपेक्षितपक्षे दृष्टा हृदि मित्युपरमत्पन्या
 मति संयोगे पितयोः प्रयोजनं नास्ति सर्गस्येति ३३ ॥ श्री
 भगवद्भिस्त्वया तया भियं संजिता मन नुराग शोकिनि सं
 स्वचेतसि लुलोप संस्मरं हतकाल कलितं तदा शया म
 वपाति शया त्पराज्जा वया तया भैम्या संजिता मया दितो
 भियं मनलः वैष्णवा दनुराग भाव शोकिनि निज मन
 सि प्रवहेत्त माह किं कुर्वन् दृष्ट्या काल निश्चितस्थान
 रास्य स्मरणे न दानोत्तन वैष्णवा शोकिता न नुराग भी
 ति हरी कृत्ये तयः ३४ ॥ पार्श्वमागमिनि जे सहालिभि।
 स्तेन पूर्वमथ सातये कथा क्वापिता मपि नित्यं ज्यमायि
 ना स्वात्ममात्र सचिवाव शेषिता ३५ ॥ स भैमी तेन नले
 न पूर्वमादौ कियंत काल मालिभिः बद्धभिः सखीभिः
 सहितानि जे पार्श्वं स्व स सीप मागं मिश्राना यिता विला
 मुले दीर्घा न्यात रस्या मिति दीर्घा भावः प्रथाने त रमेक
 यातया साव्या सहिताना यिता साधिन वचना विदाते न
 नले नता मका माय सावी का स्मिं सुकोर्ये नित्यं ज्यका।
 ये करणा र्य सा ज्ञाप्य सा भैमी स्वात्ममात्र सचिवः स।
 यस्यास्ता दृशी भवेद्वितीया व शेषिता ३६ ॥ स निधा वपि।

३६

निजेनिवेशितामालिभिः ॥ ३॥ मशशास्रशास्रवित् आनय
इवाधिसानिविप्रियामंकपालिवलयेनसत्रिधिम् ४॥ स
लीभिः स्वसमीये उपवेशितामपि ह्यस्यापितामपिकोका
शास्रतो नलो व्यधिमानिवव्यवहिता इव सोतरालोपि प्रे
कपालिनैव वलयः परिवेशः तेन स्वसमीये प्रापयत् तथा ।
कोकाशास्रम् ॥ १॥ ४॥ प्रागुच्येव दलिते क्रियानतां तं
क्रमाहरनतां कपोलयोः तेन विश्रुतमानसो कदित्यान् ।
ने सपरिचयसिस्मये ४॥ सनलः तां सर्वं क्रियानता सतो
मुवील स्वादे उच्येव क्रमेण लज्जापगमादीष्वन्तां कपोलयोः
उच्येव तेनैव प्रकारेण विश्रुतमानसो विगतलज्जा शोका
कदितिसत्त्वं मुविपरिचयसिस्मये रोषाज्जहास जहर्ष वा ४॥
लज्जया प्रथमं मेत्यज्जहत् साधुसेन वलिनायतजितः किं
चिदुलसितपवत्तद्दृष्टिं न्यग्भवपुनरर्भकः स्मरः ४॥
अर्भकः प्रत्यग्रः स्मरोभिलाषः किंचिदुलसितपवत् क्रिया प्रागा
गत्यज्जहत्तो निषिद्धः प्रथानतरवल्कलताभयेन तर्जितः सं
त्रासितः पुनः न्यग्भवविल्लासां हिरो भूतयथा भर्भकः चाप
ले ऊवेन गुराभिरादौ क्रियते तथा पुलसनेव चेन्न हि भ
यदर्शनेन तर्ज्यते ततो न्यग्भवति यथा तथेत्यर्भकपदस्योत्प
वलभस्य भुजयोः स्मरोत्सवोदितसुतोः प्रसभयंकपालिको
एककश्चिरमरोधिवालयात् लयं न निरन्तरालया ४॥
स्मरोत्सवोत्तरतोत्सवाक्यबलादालिगितुमिच्छतो नलस्य
भुजयोः निर्धारणो वही ॥ एककः क्रमेणैकपको भुजस्तया
तल्पस्य शाय्यायां चोणनदृष्टमाश्रयणो न निरन्तरालयाम
प्रापकाशश्चन्यया चिरमुशीध पाश्चपरिवर्तनैः शाय्याया
दृष्टयंत्रणादालिगितं भुजयोरवकाशो न दत्त इत्यर्थः ४॥
ह्युत्साधिसवलोकेनेमृषाकौतुकं किमपि नाटयन्नयं
कदमूलपदमीयमस्य शात्याणो नोपकुचधाविनायवः ४॥
प्रयनलः ह्यस्य स्माधिस्त्राः रस्यताया विलोकेने किमपि को

४१

४२

४४

नैः
षः प्रः
टीः
नार

तुके मर्यामिथेव नाटयज्ञमिदं न उपकुचं कुचयोः समी
पेधा विनम्रमनस्वरावता करेणादसीय मस्याभेस्याः संवधि
काष्टमलेपस्पर्श ४४॥ यत्तयास्मिन्मदसिस्वजांचितस्तन्म
यापि भवदहंणाहंति इत्युदीयनिजहार मपुंयत्र स्पृशात्स
तडरोजकोरको ४५॥ त्वया स्वयंवरसभायां भालयायद
चित्तोस्मि तन्नतो मयापि भवत्याग्रहणाकज्जने इत्युक्त्वा स्वे
हारं दददमौ नलः तस्याः कुचकुटमलौ पस्पर्श ४५॥ नीवि
सीमिनिहितं सनिद्रया सधुवो निशि निषिद्धं संविदः केषि
तं करसपासयत्रिजं दोलनेर्जनित बोधया तथा ४६॥ स
नलो रात्रौ निद्रया निषिद्धा संवित् बहिर्दिश्य विषयाणां
स्पर्शादीनां ज्ञानं यस्यास्तादृशया तथा भेस्या नीवि सीमि
न्यस्त मतपवसाच्चिक भावो दयात्वेऽपि तं निजं करमत एव दोलनेः
केप नैर्जनितो बोधश्चेतनागमो यस्यास्तादृशया तथा भेस्या
यास्यमानाया क्तनिद्रावस्यायो नीवो नलेन न्यस्तं करं तस्य
करस्य कपैः कृत्वा चेत्तयं नीत्यवारयदित्यर्थः ४६॥ सपि
योरुक्कगं कुकेषु केन्यस्य हृष्टिपयसि स्मयेन्त्यः श्राववा
रतदयोः उगंचले स्तानि राशतिरिव त्रयान्विता ४७॥ सत्यपः
प्रिययार्थरुक्कगं स्य केचुके प्राच्छादके प्रुके वसे हृष्टिनिधा
याश्चान्तरं मदजहास मयोरुक्कगं हृष्टमिति नाटयति स्म
यान्तरं न मेव त्रयाय क्ता सा भेमी तदेवोरुक्कगं वसनं प्राप्ते
राच्छादयत् ४७॥ उदिमान्ययिततो ब्रह्मादसौ किंचिदित्य
मपनीत साधसौ किंचित्तन्मनसि चित्रजन्मना कीरनामि
धनुषा सममनाक ४८॥ इमौ उदिमान् कामशास्त्रप्रवी
णौ न नृदयमनेन प्रकारेणाता भेमी ब्रह्मादीषदपहृतभया
विस्त्रयांचकार किंच कामेनापि तस्या चित्रे मनाच्छायेन सा
कं कीरनामि मदीचकार ४८॥ सिस्मये हसति तेन न स सा
प्राणितापि परिहसभाधितैः स्वहिदृशयति ते पराणां कान्त्य
देन ऊरुविंदमानिके ४९॥ तेन न नलेन नयोक्ताभिस्ताधि

नापि सभैमीस्मियेस्मितमेवच न हसति स्म तयाचस्मित
हसितयो लक्षणाभेदाद्देदोययास्मिततुललक्षदर्शननेत्राङ्ग
विकासकृत तदेव किंचित्सुलक्षणाग्रहं सितेस्मितकारणे
हेतुसत्येवते कास्तीनेप्रसिद्धेन चैव महासुलेदतानामेव ऊरु
विदानांमालिके मालाद्वयमेवसंधनं परेण दर्शयति दृश्यम्
नेप्रयोजनेन कोऽप्यन्यस्येधनं दर्शयतीत्यर्थः ५५॥ वीक्ष्यभीम
तनयास्तनद्वयमानहारमणिमुद्रया कितं साधुकांतपसिं
भगाच्छासान्वमायि ससुखी सावीजनैः ५०॥ सावीजनैः भै
म्यास्तनद्वयमग्रानामंतडुडितानां हारमणिनां मुद्रया चिद्वि
तं दृष्ट्वा सा ससुखी भैमी सोऽहः कोतस्य परिरंभाणां गाछता
दाछो यथेष्टं नमिता ५०॥ याचते सपरिधापिका सावीसा
स्वनी विनिविडक्रियो यदा अन्वमिन्वततदा विहस्यता दृष्टम
त्रपति पाणिचापलम् ५५॥ साभैमीः वसने परिधापयती स्म
वीनिजरशनायाः इच्छते धनं यदा यथाच तदा ताः सख्यो विह
स्यात्र नीचो वृत्तं संपन्नपत्न्युः पाणिचापलमिन्वमिन्वत उहो
चक्रुः ५२॥ ऊर्वती निचुलितं क्रिया कियत्सौ हृदादि हृतसौ
रभ कियत् ऊर्ध्वलोर्मि घतस्त्रन सविनी पद्मिनी जयति सा स
पद्मिनी ५३॥ किंचिद्वतं क्रिया गोपयती किंचिद्वतं प्रकटितं
सौभभं ऊर्वती मना कसूचयती सा पद्मिनी भैमी पद्मिनी कमलि
नी ऊर्ध्वलाविका सोऽन्मुवा निपुष्याणि च सवती जयति स्म
ना विलोक्य तलमांसितं स्मरोऽनी नैदितितमदान्मगीहृशः
तद्दृशः पतिदिशा च तत्र यद्वीडितः सम ऊर्ध्वमुद्रुद्रुः ५३
स्मरो भैम्या नलदर्शनं विना स्मृतं न ददोऽनी पुनर्वीक्षितं न द
दो एतदेव दर्शयति तस्याः भैम्याः दृशः पतिदिशः नृलेपि
हितं देशं प्रत्यवल्लनं श्रयानंतरे जातक्रियो वीरवारमर्थमाणा
देव सम ऊर्ध्वं प्रति निहृताः ५३॥ नामया पतिरनायिनेत्र
वैलक्ष्यतां मपि परोक्षतां मपि वीक्षते सा विलयद्विलोक
नेतत्र तत्र नयनं दृष्टानया ५५॥ अनया भैम्या विलोकने

५२

नैः
ष. प्र.
ही.
रात्र

यद्यनलेन विलोकिते तदा तत्र तत्र न व्यतिरिक्ते देशे नयने दद
नयायदीक्षते स्म प्रयाद्यदातेन न विलोकिते तदा नया इविभा
व्यतयानलो वीक्षित इत्यर्थः तत्र स्मादेतोरनयापतिनलोने
त्रयो लक्ष्यतामपि नानाधि परोक्षतामपि नानाधियथा केनचि
त्रज्ञातेतया वीक्षित इत्यर्थः ५४॥ वासरे विरहनि स्सहानिशा
कांतयोगा समयं समेहत सा क्रिया निशि पुनर्दिनोदयं वाञ्छ
ते स्मपति केलिलज्जिता ५५॥ दिनेन लनि योगा सहि सुसाभ
भी कांत संयोगस्य वेलाधृता रात्रि मच्छत्र क्रियापत्तुः केलौ सं
भोगं लज्जिता पुनर्दिनोदयं वाञ्छति स्म ५५॥ तत्करोमि यरा
सम्पुष्टे धियन्मा क्रियं ब्रज भियं परित्यज श्रालिवर्ग इव तेह
मित्यमं शस्त्रदाश्च मनस्तु चिवा न्नलः ५६॥ कलौ यदेवांगी
करोषि तदेव परं केवलं करोमि न तत्तद न नु मतमित्यर्थः
लज्जा मागच्छ त्रा सं मुचत वाहं सखीवर्ग वत्परिचारको विष्वा
स्येति शेषः इत्यनेन प्रकाराणां भूमी नलः शस्त्रदभीक्षा
माश्च मनमवोचत् ५६॥ येन तन्मदनवद्विना स्थितं श्रीमद्दो
षाधि निरुद्ध शक्तिना सिद्धि मद्भि रुदते जिते पुनः सप्रिययि
यवचो भिमं ज्ञोः ५७॥ येन तस्याः भैस्याः श्रीरेवमद्दोषाधि
स्तथा प्रतिवृद्ध सामर्थ्येन स्थितं स्वकार्यं कर्तुं न शक्ते सरहंशः
कामाप्रितैः सिद्धिर्पादः नित्यं सिद्धि कर्तैः प्रियस्य नलस्य प्रि
यवचसां चार्थवचनानां मुभिमंत्रो गारहः कथनैरवमंत्रयेज
नैरुदिते जिउत्ते जितो उत्तमवमणिमद्दोषाधिसन्निधानेन प्र
तिवृद्धदाह शक्तिरपि हि वद्विः पुनरुत्तेजकमंत्रेणासदीप्यते ५७
यद्दुष्टयदयितापितं करदोहं येन यिदधु उचो हृदं पाश्चात्पि
यमिपोसि सा क्रिया तद्दृष्टि स्थितमिवालि लिंगतत् ५८॥ प्रिये
न वित्यक्तं करं निर्धय सा भैमी बा रुदयेन हृदं यथा (स्यात्तथा
उचो यदा स्म दयत् तत्सा भैमी साक्षाद्दृश्यमानं बलभक्रिया
त्यक्ता हृदिवत्तमावमिवालि लिंग ५८॥ अन्यदस्ति भवतो
नया चित्तावारमकमधरापि वामिते इत्यसि स्तदुपायका

उवाक सोमपहृदंतिरेवताम् ५५॥ अहंत्वामन्यत्र प्रार्थ
 यितास्मि एकवारं तवापरोपि वामिदंतीत्यमयो सुशानैरेका
 नेवाकाजवादी नववः सोमं नलः अर्धहृदंतिरेव किंचि
 दलात्कारमेव उवातास्तमधरमास्वादयामास ५६॥ पीत
 तावकमुखासवो भूनाभृत्य पषनिजकार्यमर्हति तत्करोमि
 भवहृदमिन्पसोतत्र संन्यापिउपातिपल्लवे ६०॥ पीतस्ता
 वकस्त्वडच्छिष्टो प्रावासवः सुरागद्वेषयेनेह शान्त एव भूत्याः
 सवकपषनिजहृत्ये सेवामर्हति तत्र स्मादहं भवत्या उड
 करोमि करणास्पक्रिया सामान्यवाचित्वात्सेवाहयामीत्यर्थः
 इतीत्यमसो नलः तशोरुदशोकरपल्लवे संन्यापित समर्पया
 मास उरुमरुदशस्य क्रिया सामान्यवाचित्वं गंधनावक्षेपाणामेव
 नसाहसिक्यप्रतिपत्तेति व्याकृतं तथा सुराग उपासहिता
 र्यसदव्ययेति वृष्टीसमासनिषेधे हि जस्य उर्व उवाता वा
 किंकर इत्यर्थे इति चोक्तं ६०॥ चुम्बनादिषु बभ्रवन्नाम किं
 तद्व्याभियमिहापि मास्वयाः इत्यमं समभिधाय मेवला
 चोदने प्रथमसंगमे करोत ६१॥ स्पष्टं ६१॥ अस्ति वामभरम
 स्ति कोतकमस्ति तुमजलमस्ति वेपथुः अस्ति भीतिरलम
 स्ति वीक्षिते प्रापदस्ति स्तावमस्ति पीडनम् ६२॥ अस्ति वि
 धमानो वामस्य दक्रताया भोरति शायोयस्मित्रीदृशंतस्या
 रतं मश्रुदित्यन्वयः श्रुतिशब्दे विभक्तिप्रतिपदकमव्यय
 विद्यमानार्थे ६२॥ कील्लवेयमुचितैव यत्र वेस्तावके मन
 सिमत्तमागमः तत्र निरूप्य मजससंगमाद्वीडमावहति
 मामर्कमनः ६३॥ तवेयं लजाय कौवयत्वनमनेसिमम
 समागमो नूतनः इतः पूर्वत्वनो मयि नासीत् अतो कील्ल
 वकनैरेव यो मदीयं मनो नित्येत्वं संगमात्तत्पदं यप्रग
 ज्ञानरोधमपितत्र स्मात्कारणात् तत्त्वमनसः प्रथमसंगतस्य
 कीदृशं नाद्वीडेव हतिमम मनो लक्ष्मणरत्नादहं मनयाव
 रुवारसगतं अस्मात्तु मनो गौरवादद्येवनलेन संगतमिति

मामकेमनसिनिस्त्रपत्तम् १३ ॥ इत्युपात्तभतसंभुजिक्कि
 यारंभविच्चनविजितैर्जितां ततयासचत्तरोयसाययात्र
 सुमेवतमनत्रेयामयात् १४ ॥ सचत्तरोदत्तोनलस्तोभेमी
 संभोगाक्रियाभेविच्चभूतैर्नैर्निविदेः लजितैस्त्रपाभिर्जि
 तामभिभूता इतिशायुक्तप्रकारेणातयोपालभतंनलप्रति
 लजितमेवलजनेस्म १५ ॥ बाहुवक्रजंवनस्तनोच्चितद्वय
 गंधतरसगताननीः इच्छुत्सुकजनेदिनेस्मितेवीक्षितेति
 समकेतितेनसा १५ ॥ उत्सकोजनोयस्यात्तादृशिदेभेमि
 जनशब्देनात्रत्वात्मा लक्षितः दिनेतेबाहुवक्रंवनजंवन
 वस्तनोच्चोच्चोचतत् प्राप्तेगत्वात्समाहारः एकत्वंतत्तव
 द्यादिकेवीक्षिताइच्छुशीलयन् तेषांवाक्छादीनाक्रमे
 णावंपादीनिच्छुरस्मि इत्येवंप्रकारेणातेननलनसाभेमीस
 मकेतिदत्तसंकेताकृता दिनेयदाबाहुवीक्षितास्मितदात
 योर्वाह्यबंधमास्तेषामिच्छुरयमितित्वयाज्ञेयं तथाचबाहु
 बंधमास्तेषवक्रगयच्छुचुवनंवनजंवनस्तनसंगतंचरणान
 तिवाच्चत्रयमितित्वयाक्रमेणाज्ञेयमित्यर्थः १५ ॥ प्रातरा
 त्मशयनादिनीयंतीसन्निरुद्धयदसाध्यमन्यदा तन्मवा
 प्पेणमुविस्त्रवेभुवोजंभमित्तितिशचीमचीकरत् १६ ॥ प्र
 न्यदान्यस्मिन्कालेयदामाध्यमप्राप्यमासीत् भुवोजंभमित्
 भूमीशोनलः प्रातः निजशयनान्निर्गच्छंतीदितिशचीभेमी
 सन्निरुद्धतन्मवाप्यनंमुविच्छुवनंमुविप्रधानयस्यहशंसु
 त्वच्छुवनादिकंस्त्रुमचीकरदकारयत् १६ ॥ नायकस्य
 शयनादहमुविनिर्गतामुदमुदीक्ष्यस्त्रुभुवो प्रात्मनानिज
 नेवस्मरोत्सवस्मारिणीयमंघणीयतस्वयं १७ ॥ पत्न्यः शय
 नात्मातर्निरीतासाभेमीसत्वीनोमुदंभुभीष्टेक्षणलाभादि
 जातायेतः प्रसन्नता हर्षोत्रस्वेदरोमांचस्तंभास्त्रुमावफल
 तेत्येवलक्षणाहर्षवीक्ष्यात्मनास्वयमेवस्त्रुनिजस्यनवस्य
 तत्कालीनस्यस्मरोत्सवस्यस्मारिणीहर्षोयनवोत्सवदर्शना

दिजातः किमासीमिति चिंतयतीत्ययमस्याणीयतललने
 दृगां निलसायो कंशदिः ६०॥ तामिधोभिदधती सावीप्रि
 यस्यात्मनुचसनिशाविचेष्टिते पाश्चस्यः सरवरात्पिधा
 दधदृशपताश्रुतकयहसनातः ६१॥ देवानां वरात्पिधा
 मेतर्धानविद्योधारयत्रिनीनः ससमीपवती नलः तामेमी
 भर्तुरां तमजश्चरात्रिहजातमिधोरहसि सावीमभिदधती बु
 वती श्रुतकयः कयाश्रवाणा नतरहसनुदृशपतागतः प्र
 त्यसीधुतः मिथोन्योनरहस्यपि ६२॥ चक्रदारविरह
 द्वाणल्लोणाविभती धवहसायसाभवत् कापिवस्तुनि।
 विलक्षणीभवश्चित्तमेव कययन्यसागत ६३॥ चक्रवा
 कपत्नीनां विरहदर्शनसमये विभुमीभयं चित्तस्य वैक्ल
 वं संतुष्टोरेक्षणादिभिः पाश्चस्यालंबरां चंकोपस्तंभध
 मादिक्षत इत्येवंलक्षणभयं स्वस्यापि भावि विरहशक्यम्
 जती धवस्य नलसाहसाया भवत् भेस्याः पाश्चस्यालंभादि
 विहृतवष्टादृष्टानलाजहासेत्यर्थः प्रकस्माद्भयातिश
 यस्य कारणा माह कापिकस्मिन् नवस्तुनिदृष्टे विलक्ष
 णीभवत्सत्यपि सुविदुः विभजत उः खेवासति सुविददत्
 मानसमेव पुंसां प्रनगात भावि विषय उः खादिकथयति
 सूचयति ६४॥ चुंबितं नु सुखमाव कयत्यन्तरं नरसुतं व
 वषत्तत् सानुनोदन भुजं यदापितेन तनस्य किमभूत्तपि
 तं ७॥ अतः परमप्राविचित्रं स रता प्रहृष्टं सरयो वना इति
 त्यागलभचचनामप्यमाजीडिता तयति भेस्याः अप्यमत्तव
 णायति साभेमी चुंबितं चुंबितं प्रकृतं सुखयत्राचकारेन
 विवलयामास चुंबितमित्यादि कर्मणि क्तः तन्मुखाणां
 कर्षणं भर्तुर्हृदयेः स्तनं ववषं प्रपितं स्तनादौ विहितं भुजं
 सायन्ननुनोदन निवारयासा सतन भुजानि वारोणनल
 स्थकिततर्पितं मभूत् अपि सर्वेन्द्रियाणि तर्पितानि ७
 नीतयोः स्तनपिधानं मां तया दत्तमाय भुजयोः परंकारं
 वीतवाहनि ततो हृदं श्रुके केवलं पथमतत्क वदये ७१
 तया भेस्यास्तना वराणां प्रापितयोः भुजयो रूपां रभुजव
 धवारणाय स्वकरं दातुं सनलः परं केवलं प्राप ततः कर

नै.
ष. प्र.
टी.
राध

विन्यासानेतरं वीतवाहुनिविच्छटितभुजबंधने हृदयो
 मुकेकरदातमापि श्रुयानंतरं वल्लिपि व्यपनीत हृद
 यो मुकेपितस्याः स्तनद्वयीकरेदातमापि २॥ यावेनी
 नेददंतीनावापेणानोविधायकथयान्यवेतसे वक्षसि।
 न्यसितमातुतकरः तत्करैः स्वमभिनननंदव २॥ न
 विसृता निदेहीति शार्द्यनयानावानामपेणानंददंतीनावा
 निननिवातवतीभेमीकथयान्यासक्तमनसे विस्मृतं तं
 घामो कृत्वा वक्षसि निपातमातः स्वीकृतः तस्याः कथय
 नेहृषाः सनलस्तस्यानावेः स्वमात्मानमभिनतं विभद
 स्वशरीरेन विदतयते वकारं च पुनः ननन्दजहृष २॥
 सप्रसस्य हृदया प्रहारकं हेतुमत्तमतसुभुवाविहिः की
 मयनततदीयमातरं तदिनात्तमभवत्प्रभुः प्रभुः २॥
 सप्रभुः नलः सुभुवोभेम्याः बहिर्हृदयापवाकं वास्यै
 दयस्याच्छादनं कंचुकं प्रसक्तं बलात्काराहृतमहम
 तशशाकतपुनस्तदीयंतस्याभेम्याः सुबंधि श्राभेतरे।
 कीमयन हृदयाच्छादकं विनेतुमपहृतं प्रभुः शक्तीना
 भवत् २॥ सास्मरेण बलिनाप्यहापिता कीक्षमेभृश
 मशोभता बला भाति चापिव सर्वं विमानतु व्रीडधैर्यं
 रिवर्जने जनः २॥ साप्रबलाभेमी बलवतापि कामे
 न कीक्षमेकियं बाधेयं ब्राह्मपितानत्याजितातपवश
 शमशोभत जगो वसनविनापिनशोपि भाति च तदु
 नः व्रीडस्य धैर्यं च परिर्वजने भाति न व्रीडधैर्यं नृणां
 नशोभते २॥ अथ नेति रनित्याचिनं नचेन्मामतो
 नुमतवत्पसि स्फुटम् इत्यमुतदभिलापनीतुं कथं।
 निते नशिरसानि राससा २॥ रते यावमाने मानीति न
 ददासीति नास्य चेत् न व्रीडि विचेत् प्रतस्तद्विद्यं कर।
 तंददासीत्यंगीकृतवत्पसि परमतमप्रतिपिदुमंगीकं
 तमिति न्यायात् इतीत्यंतं स्पष्टं तस्यापलापनं गीका
 राणो उत्सुकममं नलं साभेमीकं पितेन शिरसानि रा
 सनि राचक्रे ॥ २५ ॥ गेनमः सरस्वती देव्यै ॥ ॥ ॥

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

नै.
श्री. टी

सरोप अथ कालानन्तरं एतत्करं शिथिलेन करेण हरोप
प्रवेक्रेमेण केवलं पाणिगेथं विनैव ननेनति वाहिनी प्रसु
प्राविच्रमाचरत् ७५ ॥ इपवेशवसनांगवासनाधूषणा
दिमुपुयगिदग्धता सान्प्रदिव्ययवतिश्रमत्तमनित्यमे
त्यतमवात्रवानवा ६० ॥ इपं सोहजं सोदयं वेशः केशादि
रचनावचनकंचुकादिः प्रंगवासनांगरागः धूषणां चादियं
पुतेमुपुंगारषाडशकेस्यक्यत्येकं विदग्धतां प्रवीणा
ता नित्यमेत्याश्रित्यमाभेमीश्रत्येषानलव्यतिरिक्तानो
दिव्ययवतिश्रमेकाचिदियमसराज्ञतिश्रान्तिकं रोगाशक्ता
भेमीव्यतिरिक्तकाचिदियमसराज्ञतिनलस्येव प्रमजन
नेसमयातिनलनवनवाधत्वाप्रवात्सेवतंस्म अवादिति
वागतिस्त्रावमेवनयोरिति कोपेदशाधातं पाठे पाठितस्य
वाधातो इपं मनुप्राससाधकमेवनाथ्यबोधकंचस्फुटमे
व ॥ ६० ॥ इंगितेन निजरागनीरधि संविभाव्यचदुभिर्गुण
ज्ञतां भक्ततांचपरिचर्ययानिशंसाधिकाधिकवशाव्यधत्त
मी ७१ ॥ इंगितेनाङ्गरागचेष्टाभिः स्वाङ्गरागासमुद्भवा
पयित्वाचदुभिः प्रियवचनैः गुणज्ञतां प्रवीणातां ज्ञापयि
त्वा सदेवसेवयाभक्ततां ज्ञापयित्वा साभेमीतेनलं मयितं
शंचक्रे ७२ ॥ स्वांगसर्पयित्तमेत्यवामतां रोषितं प्रियम
थाजुनीयसा आतदीयहृदसंबुधुत्ततां नान्वमन्यतरनं
विदभज ७३ ॥ मानः कोपः सत्तच्छेषाप्रणयैष्यासमुद्भवः
द्वयोप्राणयपाणः स्वात्प्रमोदेसु महत्प्रापि प्रेम्णाः कुटिल
गामित्वाकोपोयः कारणविनेति काव्यतत्त्वोपदेशात् रोषि
तेलीलयाश्रहीतप्राणयमाणं प्रियं नलमनुनीयसां ज्ञापि
त्वाथ हलमानानतरं साभेमी स्वांगसर्पयित्तं च वनादिषु
दातवामतां प्राणयमाणवत्तमेत्यतस्य नलस्येव तदीया
चासोहृदेन संबुधुत्ततासभोक्तुमिच्छाभीवः तस्याः प्राग्वा
तदीयहृदसंबुधुत्ततमित्यव्ययाभावेऽस्तेन रूपमीयावः

न्नलोहदेनं संभोज्जुमिच्छुनजातः तावद्धतं नान्वमन्यत ॥
 प्राचसंगमससादराण्यथात्तुभायदधतीकथंचन ॥
 गकानिचनशातवामताचीडलंबितडसंपतानिसा ॥
 साट्टहीतमानमैमीच्चवानिविडाचासौमानेनवक्रतासैव
 व्रीडस्तनलंबिताश्रिताडरापताडलंबत्वयोस्ताहृशात्प
 गकानिसुकुमारान्यगानिकथंचनकेचित्तामाद्यपायेन
 वल्लभायददतीप्राचसंगमेसमस्तुल्यप्रादोरयेपुतानी
 हृशात्पपादरयतिस्म यथाचसंगमेव्रीडिलंबितडरापता
 निसादराणिभवांसहणीयान्यगानिदधेतयेवमानेनापी
 तिवाक्यार्थः ॥ पञ्चरागिरिशमातरुक्रमात्तस्यचा
 गिरिजमालत्वंवपुः तस्यचार्हमाविलेपतिव्रताक्कीडति
 स्ततपसाविधायसा ॥ सापतिव्रताभेमीतपसादेव
 प्रामेतवरेणपत्तर्नलस्यगिरिशमारभ्यतरुक्रमपर्यंतं
 वपुर्विधायचपुनः स्वस्यात्मनोवपुः पार्वतीमारभ्यलता
 पर्यंतं कृत्वातथैवतस्यतस्यवपुषोयोगमाविलेपदेशका
 लवेशादिसामग्रीविधायक्कीडतिस्म ॥ नस्थलीन
 जलधिर्नकामनंनाद्रिहृत्तविषयेनविषुमं क्रीडितान
 सहयत्रनेनसासाविधैवनययाययातवा ॥ साभे
 मीयत्रनेनतंलेनसहनक्रीडितासास्थलीनाभवत् अपि
 त्सर्वास्तेवस्थलीपुक्कीडिताएवएवमग्रेपि अत्रस्थली
 शहेनसर्वहीपपरिग्रहः विषयः पंचालादिलनानिवास
 स्थानेसुजनानिर्जनमात्रः सर्वदेशोद्येत्यमरविवरणं ॥
 नमियंशुकविकर्षिणिप्रियेवक्रवातहतदीपदीपया
 भर्तृमौलिमणिदीपितास्तयाविस्मयेनकजभेप्रिलोकि
 ताः ॥ प्रियेवस्वमाकर्षितंशैलतिसतिनेप्रयासं
 ऊचितगयातथैवमुखातेहतोनिर्वापितोदीपोजाज्व
 ल्यमानोदीपोययेहृष्यान्तयाभेम्प्राप्रियमौलिमणिना
 प्रकाशितादिशोविस्मयेनवीक्षिताः ॥ कान्तमूर्ध्नि

नै.
ग्रं. टी.

दधतीपिपित्तसयातनमणेः श्रवणसुरमुत्पलं. रंतमर्चनमि
वाचरत्पुनः सास्त्रवलमननोन्नतोभुवः ५७ ॥ तस्यादेक
प्रकाशकस्यमौलिमणोस्तिरोधातुमिच्छयाकांतस्यशुभ
कर्णाभरणमुत्पलददतीनलाकृतिभ्यतः कामस्यपूजामि
वमुनः क्रीडितमकरोत् ५८ ॥ तपिधायमुदितायेपाश्च
योवीक्ष्यदीपमुभयत्रसास्त्रयोः चित्रमापञ्जनकाङ्क्षुनत्र
पातंकसंकटनिवेशितस्मरन् ५९ ॥ तमौलिमणिकर्णो
त्पलेनास्त्राद्यहृष्टासाभेमीउभयोः स्वकीययोः पाश्चयोः
दीपद्विष्टाङ्गुतकादीनांसंकटेसंकीर्णस्थलेस्थापितास्म
रोयेनेहृष्टाचित्रप्रापचित्तेऽतवकादिसंकटतयाकामस्या
वकाशानाभूदित्यर्थः शमितेदीपेस्त्रादितोचञ्जलौ
यंप्रकाशनोत्पलवस्तुदिहृष्टयाङ्गुतकंप्रकसाद्योप
स्यकथमाङ्गुभावस्तुत्पलनस्रतयात्रपापतत्यतीका
राशङ्कुरांतकः ६० ॥ एककस्यशमनेपरंपुनजायतेशसि
तमप्यवेक्ष्यतां जातवन्निवरदत्तसंस्तुतिः साविधयानि
मिमिलकेवलं ६१ ॥ एककस्यस्त्राधिकन एकस्यदीप
स्यशमनेकृतेसतिपरं द्वितीयं जायतमवेक्ष्यपुनरथात
त्रापिशमनेक्रियमाणेतेप्रथमंशमितमपिजायतमवे
क्ष्यजातावन्निवरदत्तस्यभावेक्तः वान्निवरदानस्यसंस्तु
तिर्यस्यास्ताहृष्टीसाभेमीनिर्वाणविधृत्यत्तज्जानिमिमि
लकेवलं निमीलितादीजाता ६२ ॥ पश्यभीडनमया
पिहृष्टपसेयन्निमीलितवतीहृष्टावाति इत्यनेनपरिहृष्ट
मातमः साविधायसमभोजिलजित ६३ ॥ भोभीरुपश्य
हृष्टाफन्मीलयययतोहेतोस्त्वहृष्टोनिमीलितवतीन
नमयाधिनहृष्टपसेहृतीत्यपरिहृष्टानेननलेलमचीता
भेमीतमः साविधायप्रकाशाभावकत्वाभुक्ता ६४ ॥ ज्वय
मेयमयमेकसेनावेः स्निग्धमेयमयमप्यमेहृदि नोमु
नर्थकरवाणतेगिरंजंत्यजंतवांसि किं करी ६५ ॥

नै.
श्री.टी.

नाभ्यां मांसलभ्यां ऊचाभ्यां कृत्वा हृत्तंगतं वदः संवरीतुं न
शशाक १५ ॥ वाङ्महोपरि रंभमंडलीयां परस्परमपीड
यत्रयोः श्रातमेसनलिनीमृणालजः पाशपूर्वहृदये स
रस्यसः १७ ॥ तयोर्भेमीनलयो हातजलतयो रालिगता
यमंडलीपरिवेशाकृतिरन्योन्यपीडयति स्म सकामं सहे
सनलिनीमृणालीजतिः पाशो नामशस्त्रमासीत् १७ ॥
वल्लभेतपरिरंभपीडितौ प्रेयसो हृदि ऊचाववापत्तः केल
तीसदनयो रपाश्रयेतत्र हृत्तिनिलितो मधान्तो १८ ॥
लेननालिंगने पीडितौ भेम्पाहृदये ऊचौ केलत्पारतेर्मदन
सचापं श्रयेष्टं श्रयाभूतेतत्र हृदि त्रयोवर्तलयोर्मि
तयोश्चोपादानयोर्गडकयोर्भावमपत्त १८ ॥ भीमजोर
युगलनलार्पितैः पाणिजस्यस्रडभिः पदैर्विभो तत्प्रशस्ति
रतिकामयं जयस्तंभये गममिव शातको म्भज १९ ॥ भे
म्यार्थरुयगममिव शातको नलेन तपस्तेन हृडभिर्न विस्प
दैः ततैः विभो किमिव उल्लाखितो प्रशस्तिजयप्रशंसायस्मि
त्रीहृत्तरतिका मयोः स्वर्णमयं जयस्तंभद्वयमिव १९ ॥
वज्रमानिविधिना पिता वकं नाभिपुरुयुगलमंतरंगकं
मध्यधातुपिकं वर्णकैरिदं कांचनै हृदितितां पुराहसः २० ॥
नाभिपुरुयुगलचातुरागभरोतराण्युक्ते हि नीयानाभ
ऊरुयुगस्य च मध्यस्थितता वकं मंगकं जयने वज्रमाणपिव
जमानि श्रेष्ठं ज्ञायते स्म यदुतो हेतोः सविधिरिदं जयनम
धिका उत्कृष्टाश्रुणा तादृशा प्रवाहगणि ये पुनैः सुवर्णम्य
पादकरोत् इतितां भेमीसनलः पुराह प्रव्रवीत् पुराशह
यो ग्राह्यैर्वर्तमाना २० ॥ पीडनाय मंडनीयगा रस्योक्त
पाणिनीलिनीमृहावती तत्र ऊचौ कलशापीना रस्योक्त
हा सविहितैर्वितनतः २१ ॥ तौ प्रसिद्धौ तस्याभेमाः तनो
कलशावत्यौ नो कटिनौ च पीडनाय मदेवाय सहावती स
सहेतया कोमलेन लस्य पाणिकमले विंगारहं सस्य प्रहार

स्पृहासेनोद्योतेनैव हसितेन विहते प्रतिहते चक्रतः भोः
 मीलनोपगोक्तघोत्रलकरुयो रूपहा समिव चक्रतरि
 त्वथैः १०१ ॥ योऽङ्गमदङ्गुमाकिता नीललोहितरु
 चोवधुञ्जौ सप्रियो रसितयोः स्वयंभुवोराचचारनाव
 किंशुकार्चनं १०२ ॥ योभेभ्याः ऊचौ कस्तूरिः कया ऊञ्ज
 मेनचागितौ लिमौ श्रुत एव श्यामा रुणादीर्माग्रास्तां मन
 लस्तयोः प्रियो वलसि स्वयमुद्धतयोर्नावरेव किंशुकैरा
 चचारयथा कस्तूरी ऊञ्ज मति लकितयोः स्वयंभुवोः नील
 लाहितयोः शिवयोः किंशुकार्चनं करोतीति शत्रुशक्तिः
 मूलो धनिः १०२ ॥ अंबुधेः कियदन्वायितं विधं स्वोत्तुवि
 वमिलितं व्यडं वयत्तु च वदं वुजमुखा सुवतदा नैष पस्य
 वदने नु मंडलं १०३ ॥ अंबुजमुखा भेभ्या सुवयस्य तदा
 तलस्य सुवेडं मंडलं मंबुधेः किय किंचिदनु प्रश्नात्तु
 ते चैदं निज प्रतिमिं वनमिलितमनु चकार १०३ ॥ पूगभो
 गवज्जता कषायितैवा सितैरुदयभास्करेण तौ चक्रत
 नियवने पयसु तैस्तत्र साफ मधुपानैर्विश्रमं १०४ ॥
 पूगानां क्रमं कखंडानां भोगस्य बाहुलेन कषायितैः कषा
 यं वर्णैरसंच प्रापितैस्तयोदयभास्करेण वासितैः सुरभी
 कृते रथासुतैः कृत्वा तौ भेमीनलो साधु सम्यक् क्रयाम फपा
 नस्य विश्रमं विशिष्टं श्रान्तिं विलासं च चक्रतः मधुपिरसे
 नवर्णैर्न च कषायं सुरभिच भवति १०४ ॥ ग्राहनाय वद
 नस्य चुंबतः सासृशत करता मनदरा सीत्कृतानि सुवती
 वितलती सच्चदच्चष्टयं वपयत्तदा १०५ ॥ साभेमी सुद
 ती शोभनदेता सीत्कारां न ऊर्वती तथा सत्त्वेनान्ते न जे नित
 टयकं वपयत्तः कम्पोयस्याः सामात्रिक कम्पवती तदारोति
 समयं चुंबतो नलं सुखं शीत करतां चंद्रत्वमेव शीतं क
 रोति शीत करतस्तस्य भावमनदरमदरं विना वोचत
 पीकरं हि हिमादिकं कम्पं सीत्कारं च जनयति १०५ चुंबे

नै.
श्री.टी

नायकलितप्रियाऊचवीरसेनसुतवक्रमंडलं प्राप
भर्तृमहतेः संधाम्पुनासक्तहाटकचटेनमित्रताम् १६
चुंबनायकलिताः सुष्ठुः प्रियायाः ऊचोष्टेनेहृशोनलस्य
मुखाबिंबमहतेभर्तृपूरयित्तमाशक्तोन्नतः सवर्णच
वोयसिन्नीहृशोनसंधाम्पुनाचंद्रैः संधाभिः पूरयित्तं प्रि
याऊचः कनककलशद्वलशोरेज ऊचस्यचुंबनस्यान
त्ययथानयनगलकपोलंदेतवासोमुखांतः स्तनयगा
लललाटचुंबनस्यानमाजः पंचम्यांचिऊरासुदचिण
करेणकुष्पदष्टापरदत्ताचुचुकयोः सलेखाप्रलकोचु
भेत्तऊचोभावतः १६ ॥ वीक्ष्यावीक्ष्यपुनरौत्तिसामुनाप
हराभिर्भारिभ्यचासकृत् चुंबितापुनरचुंबिवादरात्तमि
रापितुकथंचनापिच १७ ॥ स्पष्टं ॥ चित्रमप्यतउहार
मंडलमुगधयास्तरतलास्यकेलिभिः नव्यतर्किसहृशा
चिरादापिस्वेदाबिंदुकितवत्तसाहृदि १८ ॥ क्रस्वः स्त
त्माः स्वेदाबिंदवः स्वेदाबिंदुकाः क्रस्वार्थकनतेस्यसंज्ञाता
इतिस्वेदाबिंदुर्कितवत्तोयस्यास्ताहृशातया मुगधयास्वे
दाबिंदुमुक्ताफलविचारमून्यायातयासहृशपाभेस्यासुर
तंसेवल्लस्यस्यलीलाभिः चित्रमपिमहतोहारस्यमंड
लंवत्तसिचिरादपिनव्यतर्क १८ ॥ यत्रदीयहृदिहृ
रमौक्तिकैरासितव्रणपवकाराणां अन्यथाकथममुत्र
वर्तितं तदशाकिनंतदागुणच्छतैः १९ तस्याभस्याहृद
येहारस्यमौक्तिकैहृदस्यायिस्थिरीधृततत्रस्थिरीभावगु
णः स्रवततरेवकाराणां अन्यथायदिगुणः काराणनसा
त उणांतोः च्युतेस्तेमौक्तिकैस्तत्रहृदयेतथापिनस्थि
रताप्रकारावर्तितं कथं नाशार्कं अथचभमीहृदयेस्थि
तिर्गुणैर्गुणादिभिरेवनलेनलज्जतिर्गुणैस्तत्त्वैर्नलस्यै
तिधनितं १९ ॥ एकवृत्तिरपिमौक्तिकालिचित्रहार
विततोतदातयोः स्थाययान्यहृदयेविभूताः स्थातवा

रिभरभावितेभवत् ११० ॥ तदातयोभेसीतलयोर्मध्येदे
 कास्मिन्नयोगतेभेम्पानलेवाहतिः स्थितिहस्यास्ताहृग
 पिमौक्तिकोक्तोपंक्तिः स्मिन्नाहाराणां विततिः पंक्तिर्य
 स्मिन्नीहृशेहारपंक्तिस्तुन्यपिप्रत्यसद्वितीयस्योपरि
 स्थितस्यहृदयेस्तेदवारिप्रवाहपरितेस्त्राययाप्रतिवि
 ब्वेनभूषणमधत्त एतेनैकात्म्यपदाभ्यासामान्यवाचि
 भ्याविपरीतरतमापिधनिततं ११० ॥ वामपादतललि
 समन्मयश्रीमदेनमुखवीक्षणांनिशं भुज्यमानतत्र
 यौवनांउनापारसीमनिचचारसासुदं १११ ॥ वामसं
 दरचतत्यादतलंतेनलिमोनाशितः कामस्यशोभाहंका
 रोयेनेहृशेनातिस्तेदरेणामुनानलेनानिशामस्तुमुखे
 कवीक्षणाशीलेनसंभुज्यमानंनवयौवनंयस्यास्ताहृशी
 नातिस्तेदरेणामुनानलेनानिशामस्यामुखेकवीक्षणाशी
 लेनसंभुज्यमानंनवयौवनंयस्यास्ताहृशीसाभेमोहृष
 णामुक्तवतारतस्याविश्रान्तिर्हमोचचारानिवाच्यहंघ्रा
 पेत्यर्थः अथचवामेसव्येपातुतलेलिमोमन्मयश्रीम
 दोनिजबीजमित्यर्थानुगमेनिजबीजेनरतांतेवामपा
 दंयः अथवालिस्यनिहृदयेसपवतस्याः प्रोदयितद्र
 तिकामशास्त्ररहस्यसूचितं १११ ॥ आंतरगनपितदंगसंग
 मेस्तपितानवयवानमन्यत नेत्रयोदस्तसारपादराणां
 तद्विलोकनमचित्तयनेलः ११२ ॥ स्मृ ॥ वक्रमन्यतेह
 शानचेतसाधूषणानिसविदभस्तुभ्रुवः तेरवाविक्रियदं
 गदर्शनेयाप्रधानमयविचकारिभिः ११३ ॥ सनलाभेम्पाः
 धूषणानिहृशाधिकंमेनेनतुचेतसाधिकंमेनेनप्रवृत्तेत
 महे यद्यतोहेतोः कियतोंगस्यदर्शनेनेधूषणोरास्त्राद
 नतुपविचकारिभिर्ज्ञातमी विभूषणोरास्त्रादितोनिकति
 चिवेगानियन्तहृष्टानततोहेतोरित्यर्थः ११३ ॥ योजना
 निप्रतिरंभांतररामहर्षजमापिसंबोधतः तौनिमेषम

नैः
घं. टी

पि वीक्षणीमिथो वत्स रव्यवधि मन्त्रगच्छताम् १४ ॥ तौ
भेमीनलौ श्रालिगने रोमहर्षा ज्ञातमन्तरेण वधान योज
नानिचुवपतः पंचमिथो न्योन्यवीक्षणी निमेषस्वाभा
विकंदुडिः मीलनमपि सवत्स रव्यवधिकाल पजानतां
१५ ॥ वीक्ष्यभावमधिगंत मुत्सकां पूर्वपक्षमाण ऊहि
मेसुडं कोयमित्ति दित संभ्रमीकृतां स्वानुबिंबमयता
मदर्शयत् १५ ॥ सुदंया बाह्यरते नालिगुनचुभना
तस्माद्भवतितां सुदप्रकृतिमतप्रवपूर्वकांतस्य तमेः
प्रागेव भावंरुतिविधौ दुतिहेतुं मानसं विकारं प्राप्तुमु
त्सकां भ्रवोर्मुखी वीक्ष्य स्फुटिक भूमे कोय पत्नीति संजा
तः संभ्रमस्वा सोय स्यात्तो हृषीकृतां प्रतिबिंबदर्शनेन
त्रासितां तौ भेमीनलौ स्वप्रतिबिंबमदर्शयत् तथा च
कोकाशाखेः दुतिहेतुं मानसो विकारो भावः प्रायोगना
नापुरपत्तमे भावावसाने पुरुषालभते इदंच विज्ञाय
तयोपचया यथा द्ववत्प्रतपवनावः प्रथममदनय
दे योषितः स्वल्पभावाः कथमपि चिरकालात्तसि योगे
लभते धृतगुरुतरभावाः द्विप्रकाले द्वितीयं भवति तत्र वि
परीतः पुरुषे मुक्रमो यमित्यादि १५ ॥ तत्तत्तणा वहितभा
वभावितद्वा दशात्मसितपीभिस्थितिः स्वाप्रियां नभि
मतक्षणादयो भावलाभलक्षतां नूनोदसः १६ ॥ तत्त
णमर्वाहितसावधानोक्तस्य सोभावो हृदये तेन भावि
ताद्वाद्वा दशात्मसितपीधित्योरविचंद्रनाग्रोरिद्रापिग
लये स्थिति संकोचः तत्र स्थयोः प्राणापानयोः रक्तत्र
निदधेः कुम्भकावियेन दृशः सन् सनलेः प्रियं यामिभम
ते क्षणो समय जायमाना भावलाभे दुतिभाजने लक्षणे
सुदप्रकृतिस्तत्पवारयत् कुम्भकेन भावबंधनमेकरोचि
त्यर्थः तथा बीजस्तवनाधिकारे मुकसिरायाः सुलह्य
संगुल्याः निषोद्य रतिकाले चित्रांतरातिहेतुमनः कुम्भित

पवनः चक्रं जयति १४ ॥ स्वेतभावभजने सत्प्रियां वा
 ऊहल ऊचनाभिचुभनेः निर्ममेरुतरहः समापनाशाम
 सारसमसेविभागिनी १० ॥ तदेवैकक्रिभिः भावबंधने
 कृतेतु पुनः सनलः चंद्रकालानुसारेण कामशास्त्राप
 दिष्टैः भुजमूलादीनां चुंबनेः कृत्वा स्वेन स्वतः पवभावभ
 जने द्ववणाद्यै रतस्परहोरहस्यपरिमेतत्तस्य सारः स
 वातिशयः तस्मिन् समसंविभागिनी निर्ममे समकाल
 मेव द्वयोर्भावभजने जातमित्यर्थः १० ॥ विस्मये रवयैवे
 निर्मीलया लोमभिर्दु तमितै विनिद्रतां सूचितं स्वसित
 सीत्कृते श्रुतौ भावमक्रमकमध्यगच्छतां १५ ॥ सुरता
 वसानावस्थामेव वर्णयति शिथिलै रंगैः निर्मीलयानेव
 मुक्तलनादि तद्वा डुतं सत्त्वं विनिद्रतां फलुभासितैः प्रा
 तैः रोमभिः रोमांचैः तद्यमश्चित्तैः सीकारैश्च सूचितं ता
 पितं भावं दुहि हेतु मनोविकारं तोदयती प्रक्रमय गपदे
 वप्राप्तः यगपद्मावप्राप्तिरनु रागातिशयायेति काम
 शास्त्रं १५

आस्ते भावमधिगच्छतोक्तयोः संमदे प्रकवजक्षतापरां
 प्राणिनेषु मरिचावचूर्णनासा स्फुटकटु रपि स्पृहावहा
 १५ ॥ भावं भजतोक्तयो रन्योन्यं संमदे पु पुनः कामोद्धा
 धस्तत्र काले पु सानावतताना माप्राणकटु रपि व्याप
 यंत्यपि स्पृहावहस्तासीत् आस उपवेशने स्फुटमुत्पत्ता
 या प्राणिनां विंडाविकारेणाणकादौ मदिवातामवचूर्णना
 मरिचचूर्णयो जनाकटु रपि रुचिप्रदे वास्ते चूर्णशब्दात्
 वपूर्वात् चूर्णयो जनमिति वाक्ये प्रातिपदिकाद्वा त्र्यं
 इति प्राजंता फचिद्वपमवचूर्णनेति १५ ॥ अर्थमीलित
 विलोलतारके साहृषोनिषु नक्षमालसा धन्यह
 तेमवह चतस्रस्तुतिरासदयितस्य प्रपतः १० ॥ राति
 अमेनालसा साभमी अर्थमीलिते चपले चतारके कमीन

नै.
प्र. टी.

केययोस्ताहृशौहृशौमुहूर्तयदवहत् तदेतदवस्थानं
प्रपतः पुनर्ललस्यत्ताहिनासीत् तथाचालस्याभिन
यायमुक्तालाहृष्टिलक्षणभरतेसुदृढाहृष्टिपद्मा
प्राकिंचत्मीलिततारकाविनश्रोधपुष्टाहृष्टिमुक्ताला
परिकीर्तिते २० ॥ नस्तुमस्तमदिदीक्षतत्तालवत
चलनायनायकं तद्विधाहिभवदेवतेपियावैधसौमि
विदधातिचापले २१ ॥ तस्याभेम्माः समस्तनलनायकं
व्यजनस्यचलनायकपनायत्तामधिदीक्षतउपनाय
तिस्मचलनायेतिचलेर्णिजंतस्यकम्पनोचलिरितिच
दादित्वेहृपं तद्विधाभेमीप्रकारकाभावदेवताभावेसा
सारदेवतावरदायिनीप्रागध्यावापत्नीनियावत् ब्रह्म
णापिचापलमशितितेपूर्वकर्मणिप्रधुर्तनंकरोतिहि
२१ ॥ स्वेदद्विदकितनासिकाशिखंडंस्त्रुविस्त्रयतिस्म
नैषथं प्रोषिताधरशाल्यावकं सामिल्लप्रतिलकं क
पोलयोः २२ ॥ प्रोषितोव्यपगतोधरशाल्यरधरास्थ
तोयावकोलक्तकोयस्मिन्नीहृशंतयैवकपोलयोः सा
पिकिंचिल्लुप्तंनष्टतिलकंपत्ररचनायस्मिन्नीहृशंप्रवैस्व
द्विडकितासंजातस्वेदकनानासिकाशिखायस्मिन्लत्र
स्याभेम्मासुवनलमतोषयत् २२ ॥ क्रीतमेवपृथक्सम्भ
यंकियत्ल्लोतमेवबज्रनिघृतंमनाकं कोतचेतसितं
दीप्माननंततद्दालभतलक्षमादरात् २३ ॥ पृथक्प्रति
शयेनलज्जितमवसत् कियकिंचित्सामितं समदहास
ब्रह्मबाजल्येनप्रातमेवमृतंनिघृतंस्त्रुवितंसदाहरता
वक्षानेर्हृशंभेम्मासुवकोतचेतस्यादरात्लक्षसंलभत
यथाप्रिभोलक्ष्यशरणेत्तुव्याकृतकार्योभवातिताहृ
दित्यर्थः २३ ॥ स्वेदवारिपारिपरितं प्रियाशे मरु प्रनिव
हंयथायथा नैषथंस्पृहगमात्रयातस्याचित्रमापदपत्त
स्तनानसा २४ ॥ नलस्यहृष्टिः प्रियायाशे मरु पानां स

मृहंश्च मजलसुरितं यथा यथा प्रमात्पिव निस्मददर्श
 त्वर्थः तथा तथा सैनाहृणी नलहृष्टिश्चित्रमाश्रयेत्
 पत्तस्मन्तस्महानि वृत्तिनां पस्पहैवाधृत जलपिवतो
 पितृसायाश्च न पगमादाच्च हमित्याभासः १४ ॥ वा
 तमाल्पकथहस्तसंयमव्यक्तहस्तयगया म्कवीकृतं
 बाहुमूलमनया तड्डवलं वीक्ष्य सौख्यजलधोममृज
 साः १५ ॥ गलितस्वजः केशपाशास्यबंधने परिवर्तित
 साणिकगलया नयाभेम्मा प्रकाशीकृतं कदं हृष्टासन
 लः सम्मदसमुद्धे ममृज १५ ॥ वीक्ष्य पत्त्ररथं कृशोद
 रीवं फजीवमिव धृगसंगतं मंजुलं नयनकाजलैर्निजैः
 सवरीतमशकस्मितं नसा १६ ॥ माकृशीदेरीभैमीनि
 जैः चंबनसमये लुभैर्नैत्रां जनेर्मंजुलं रम्यं पत्त्ररथं
 मुरैर्मिलितैर्वं फजीवपुष्पमिव हृष्टास्मितमास्त्रादयि
 तं नशाशाक १६ ॥ तां विलोक्य विमुखाश्चित्तस्मितो
 स्मृतो हसितहं तभीशितः क्रमतीव्यतरं धृत्तरवधुः प्रा
 णिप्रचधविदप्राणाप्राणा १७ ॥ विमुखा विवलितग्रीवं य
 थाभवति तथाश्चित्तस्मितो हसंतीतां हृष्टाहासकाराणां
 एस्मृतो भर्तुः सावधुः सलजाकरं पद्मे दर्पणाप्राणमेवो
 त्ररंददौ कजलं किंतं त्वाधरं पश्येति क्रियावत्क्रमशक्ता
 तहृशनाथं दर्पणां ददावित्यर्थः १७ ॥ लाक्ष्यात्मचर
 णस्य चंबनाश्चारां भालमवलोक्य तन्मूर्खं साक्रिया
 नतनताननास्मरन्त्युषरागमुदितं प्रतिनिशः १८ ॥
 सानित्यापादयत न समवेत्त पादयोश्चंबनालुप्रयाला
 दयारंभललाहंतस्ममलस्य मुववोत्पक्रियात्पतन
 तन्मूर्खी साभैमीशोषः पक्वजावशिष्टो रागो रूपा माय
 सेहमुदितमुदयकालीने चंद्रमस्मरत १८ ॥ त्वेव भा
 जिहृदये नुविंशितं वीक्ष्य मूर्तमिव हृज्जने प्रियं निमैध
 तवत्प्रमं निजैर्जनेन ताति स्युडनासिकानिलैः १९ ॥

धृत्

चंद्र

नै.
श्रुती.

सस्वेदेस्त्वयदासिप्रतिविंवितं प्रियं सशरीरं हविश्रविष्टं
वीक्ष्यातिस्वडुभिर्नासानिलरुद्धामेव प्राणं वाक्यभिरप
हृदसुरतवेदं चक्रैः १५ ॥ सूतसायकचिदेशविभ्रमे
रप्रतीतचरविभ्रमादयं दंतदशमपरेधिगासुकासा
सुशान्दचमत्कृताकियत् ३. पुष्पेषोनिदेशांता
त्रैप्रवृष्टपकरणीयैरतिविलासैरप्रतीतचरः पूर्वम
ज्ञानावेदनायाउदानोयम्यशाब्धश्रयात्रयवमानेप्र
तीतवेदनादयंदंतदशमपरेधिकासुकाजानतीकि
यदस्यंतचमय्यतास्वडुमर्दपस्पृश ३. ॥ वीक्ष्यवीक्ष्य
करजस्यविभ्रमं प्रेयस्सर्पितसरोजयोरियं कांतमेव
तहसस्वशाकियत्कोपकिंचित्तविलोचनांचला ३१
भत्रास्तनयोदं ननुस्वविभ्रमं हतविलासमतिशये
नहृष्टाकिंचित्कोपकुटिलितापांगासतीहंतं प्रियंद
दश ३१ ॥ रोषतृषितसुखीमिवप्रियां वीक्ष्यभीतिदर
कंपिताक्षरं तांजगादसुवतात्विवेक्षितं ब्रूहिशास्मित
वकोपरोपिणं ३२ ॥ सनसः प्रियां रोषप्रहृष्टीकृतान
दामिववीक्ष्यभयेनदं रमीषत्काम्यतानिगद्गदानीयव
तथातांप्रियांवभाषे भोतन्वितंतवकोपरोपिणं रोषामो
दकेनजानामित्वंकथयतं शास्मिदंडयामि ३३ ॥ रोषकुं
क्रमविलीपनान्मनाङ्गुत्ववाचिकशान्तत्ववाचिते हृदय
क्तसमयेवरंजनासानेनेविप्रविधेयमानन ३३ ॥ ननु
प्रप्तेहेकशतनुभेमितवानुनेमुविश्रवाच्चिप्रविद्यमाना
वाग्यम्येहृष्टोक्तैर्मोनेश्रवाच्चितीत्यवाक् तस्मिन्नवाचि
श्रवणतेविप्रनाचं देणाविधेयमाननाएजायम्येहृष्टं च
ज्जदधिकं प्रयत्नसमेवेदेदानीमनुचितवभोगविचुका
रिवात् रोषोवकुंक्रमेनमना किं रंजनांशोणीभायोमा
भूत ३३ ॥ क्षिप्रमस्यतरुजानवादिजास्तावेकीरतत
शीकराल्किरत यतदर्थमिदमर्थितं मयाकारुचुविमोणा

दामकामदं ३५ ॥ पूतदर्थं त्वदुजाहरणार्थमेव मया
 प्रार्थितमिदं कदाचित् कदाचित् प्रदं माणि दामचिंतामणी
 नो मात्स्यं सदा विंधुत्वमस्तु नत्वादिजनिता आदिशब्देन दं
 तत्तत्तु भजपीडनाद्यैर्जनिता लावकीन्यथाः सत्त्वरमस्य
 तद्गरीकरोत्तु प्रसूते पणे ३५ ॥ स्वाप्रपथमलपमस्य
 यो धरे सत्करसुरधनुस्करस्तव सेवया व्यजनवाहनाभ
 वाभूय प्रवचरणौ करोतु वा ३५ ॥ तव प्रयोधरेस्तनप
 वमेवै सुरधनुस्कर इन्द्रचापाख्यनखकनैव शम्भुचा
 पकती मम करः तालवृत्तममकरः तालवृत्तचालनाजा
 तया सेवयानिजा प्रपथममाजयत्तु प्रयवः ध्रुवः पुनरव
 चरणौ कारोतु संवाहयत्तु करोतेः क्रिय सामान्यवाचित्वा
 संवाहनाय त्वनिहृषितं प्राक ३५ ॥ आननस्य मम चेद
 नौचित्ती निर्दयं दृष्टान दंशदायिनः शोधिते सुधिवे रस
 स्य तात्कित्वया वद विदृष्टपनाधरं ३६ ॥ निर्दयं दैतैर्देशं
 ददतो मम सुखस्यानौहिती प्रपथमसुदक्षिभाः सुदति
 ब्रह्मि प्रपथं विदृष्टपदतैः गवडयित्वा त्वया मयसमाननस्य
 किं न तद्दे रंशो धीते ३६ ॥ दीपलोपमफलं व्यधा ज्ञया त्व
 त्पदाहति सुमच्छिवा माणिः नो तदागमि परं समर्थना सो
 यमस्तपदपातकस्तव ३७ ॥ यो मम शिवा माणित्वदस
 नो चलवाते सुदीपशोपं नामकाह मफलं लुमे पि दीपे प्र
 काशस्य सतयेव निष्फलं चक्रे परं विचाह माणो तदागमि
 तस्मिन् दीपलोपमि फलीकरणा प्रपथे समर्थना समाधानं
 नास्ति अतः सोयस्फदाय शिः शिवा माणिस्तव चरणयोः
 प्राणतोक्त ३७ ॥ इत्यमुक्तिं सुप्रहृत्य को मत्स्यतल्पं वि
 चित्तु सुकारसः आत्मसौख्यं किं कांति भंगिते तत्पदं रु
 णसंज्ञं संगिनी ३८ ॥ इत्यमनेन प्रकारेण को मत्स्यमु
 क्तिमुपदेष्टुमायनी कृत्य तत्पदं विनः भेष्या पादतं जीवि
 कोणाः चित्तं रायं स्पृष्टाः सनलः आत्मसौख्यं मणी नीका

प्र. २

तिमेवंभंगिनीभंगलरंगकुर्मिर्वैत्तिकेलेलरंगिनीनंदीतस्याः
भस्याःपादावेवारुणसंराजेताभ्यासंगिनीमिलितोचकार
नद्याहिसरोजैर्भावेस्वमौलितस्याश्चरणयोत्पल्लयानि
त्यर्थः ३५ ॥ तस्यदाविलनवातुचुवनैःस्वैसमेत्यसम
तामियायसः रुद्धभीतिविजिगीषयारतिस्वामिनोषिद
शश्रुतिताभ्यता ३६ ॥ सनलःस्वकीयैःउष्णःपादयोर्व
विलेपुदशसनोवसुप्रतिविभितैःमिलितपकादशभ्या
रुद्धभ्योभीते हरीकरणेस्रयाभयदेशापकादशश्रुतयो
यस्यतद्भावविभ्रताकामेतसमतोसाहृष्यमियाय सं
ख्यावयासचेत्यादिनावरुघ्रीहोसंलयेववृत्रहोडचि
चोपदेपोतिसिद्धं ३७ ॥ आख्यतेय्यजुरुकोपलोपनेप
पनपयतिक्लृणामपीनिशा यतमेवतुनिशान्तरवररो
शशेषमनुरोत्पसिद्धा ३८ ॥ पवनलश्राख्यतवक्रिस्त
कोमस्यलोपननाशजुरुवीचस्वत्वल्पतरावसंतस्यरात्रिः
हीयतेवरंहीनोत्कर्षेत्तुपुनःशेषस्यशेषमवशिष्टंशेष
निशान्तरेश्वरस्यानिशायांक्षणांमनुरोत्पसिद्धुवनैयिः
प्यसि श्रुतरोधोनुवर्तनमित्यमरः ३९ ॥ तीततारतिरसा
यतापुनःसंचुद्धमनसोवधवतः चक्षमेनतुतयोमिवो
रथंजुर्जनीरजानिरल्पजीवना ४० ॥ तौभैमीनलोतवोनंत
रंरतिरसस्यसंभारारसस्यायनाद्यातेःपुनःसंभोगाभिला
षिणोवधवतःश्रुत्यजीवनाल्पावशेषाजुर्जनिःदुर्ध्वनामि
तिदर्शनात् उर्ध्वहिहीनाजनिरुत्पतिर्यस्याःसारात्रिस्तयो
मनोरथंनतचक्षमेप्रभातमृष्टदित्यर्थः श्रुत्योपिरसायने
प्राप्यवज्रवृद्धमभवति तच्चतस्याल्पजीवनोल्पवृत्तिरति
जुर्जनीरुत्पत्तिर्ज्ञानसहदेवजायंतरधनिः ४१ ॥ स्वसु
मत्तशयनीययोस्तयोस्त्वेवकीर्त्यमवतःप्रियाप्रियः
उत्सवैरथरदानपानेजैःसोत्तरायपदसंतरोतर ४२ ॥
निजोत्पत्तिर्हीनतल्पयोःसतोस्तयोःदम्यतोऽपिप्रियाप्रिया

उत्सवैरंधरदानपाननैः सांतरायपदमंतरांतरा धर ॥ निद्रा
 तंष्टहीततल्पयोः सतोस्तयोः दम्पत्योः प्रियाप्रियामधरस्य
 दानात्तवित्तनात्यानाञ्चजातेरुत्सवैर्मध्येमध्येसांतरायानि
 सविज्ञानिपदानितथातथास्वरंशानैराख्यातावोचत् धर ॥
 देवहृत्यमुपगत्यनिर्दयं धर्मभीतिक्लृप्तताञ्जुषणगमः श्रुत्वा
 १ सेयमपराधमार्जनाजीवितावधिनलस्यवर्षपता धर ॥
 देवानां हृतत्वं प्राप्य निर्दयं यथास्यात्तथा धर्मस्य यथा संदि
 स्थाय्यवादितादेहेतुगणस्य भीत्यापरित्यागानोचित्यशंक
 याकृतं तां हुक् स्तस्मिन्निराशात्वादितर्शनया आगोपराधो
 येनेहृष्यस्य नलस्य सेयं जीवितावधियावज्जीवं च पताव
 ष्यते वापराधमार्जनास्तु धर सद्गणः समुत्थियञ्चदीप्त
 णत्तञ्चराज्यमरुयेन रज्यसे तन्नलस्य सपियाभिषेचनेय
 ज्ञदंगपरिरंभविश्रमः धध ॥ समुत्थियञ्चवेदं सपवन
 लस्य दणः उत्सवः निर्वापारस्थितिः कालावाचशवृत्त
 र्थं तदेवराज्यराज्ञोभावः कर्मवाउरुमहत येन त्वं रज्यसे
 लुरक्ताभवसि यस्त्वदंगानां परिरंभाय विश्रमाविलासो वि
 वलनं तदसृतेन अभिषेचनं भवेत् १धं ॥ शर्मकिं हृदि हरेः प्रि
 यार्पणं किं शिवार्थं च तनं शिवस्य वा कामयेत वमये हत
 चित्तं न त्वर्थं सरिडुदत्तदत्तये धध ॥ हरे विसोः हृदि प्रि
 यायाः प्रार्पणं किं शर्मनं किंचित् सखं तयापि भेदावगमात्
 शिवस्य शिवायार्थं च तनं किंचित् न किंचित् देवस्य च अत्रापि त
 येव भेदस्फुरणात् न त्वभास्तन्निग्रयसहसिहमयात्तव
 सर्वो धनं तं प्रसिद्धं सरितः सुसुदो वसं त्वं धर्मक्य कामय
 धध ॥ धीयन्तामयहृदामममिधो वज्रममवकाशप्रव
 कः यदध्यात्त एव न स्यात् किं तव तस्य सिद्धये प्राणेन सा
 धध ॥ मयि विषये मम मिधो ममिताहृद धीयन्तामयन्तामे
 व मित्रं तद्वत्त ममुकाशो वसरपवक यद्यस्मात्का रणात्
 स्वर्गाधीश्वरं शर्कत एव त्वं ज्ञात्वं मां हं पादपेण पोतसु

नै.
प्र. टी.

लेनक्रीतवत्पसिदहीतवत्पसि ध६ ॥ मृण्मत्तानिभृत
मालिभिर्भवद्वाविलासमसकृत्तयाकिल मोचराचव
विवर्ज्यजानकीआविलीभयचलासिवीह्मिता ध७ ॥
शालिभिः सार्वीभिः सहभवत्पाः वागविलासं संभाषमसकृ
द्वारंवारं कलनिष्पृयेनित्यतं निलीयमृण्मत्तामयां मोचं
निष्कारणं राक्षवेणविवर्ज्यजानकीमृण्मत्तीति दृशीतिर
पराधमेव रामेण सीतात्यक्तेति सार्वीमुवाकयामाकारा
यंतीभ्रतपवतयेन कम्पितादृष्टामि ध७ ॥ क्षुत्पत्त्यवि
निमीलिताक्षुपात्कक्षुपस्पधुतचापलात्पलात् त्वत्सखी
मुसरटाक्षिरेयंतः स्तुभियां भिदधती मुवेभवं ध८ ॥
त्वमदीयविरहात्मयानिजांभीतिमीरितवतीरहः श्रुता
नोज्जितासिभवतीतदित्ययं व्याहरद्वरमसत्यकातरः
ध८ ॥ कम्पम ॥ तव सार्वीमुख्यमपत्रात्स्पष्टपत्रात्
भ्रतपवविनिमीलितात्संज्ञचितात्कपात्क्रुशशाखासु
लाक्षणादित्तभविशेषात्तथा कक्षपसंवेधिनः धुतचा
पलसंकोचविकासभाषाचोचल्येनेदृशात्पलात्मासा
त् प्रथमतस्तत्तानेव संज्ञचतेपविकसतश्चक्रमगित्
पवंशिरोकतः शिरःकम्पयतः वकलासासु सकाशान्
स्वभयातिशयकायितवती पुरहः त्वमदीयविरहादेव
भीतिमीरितवती अहंस्वपादिभ्यो न विभेमि किंतु नलवि
रहाद्विभेसीति रहसिकोयितवती त्वमया श्रुतासितज्ञतो
हेतोरहंभवतीदनेपिनमुच्चासिद्वीतवयं नलः प्रसत्यम्
भवकातरावरं व्याहरत सुदंताते शयनाउद्गच्छतीविरह
कोतर्यव्याजेनरुगोथेत्यर्थः प्रत्यक्षमक्षय्यपादस्य धा
तयोगादशनात् क्षमस्य भूतिवर्गद्वितीयाद्यपादः क्षप
स्य शदिति पातयोगनकोपलक्ष्येति संज्ञप्रामासिद्वी
सम्प्रागवभवति ध९ ॥ संगमय्याविरहसिजीनिकोयव
वामययतायतत्ताणं दंतदस्यशतिद्वयं यावयं निजया

यकिभुनोपपद्यते ५० ॥ येवाहं विरहे वाक्वा संगमय
 से योज्य जीवका जीवयेत्पामिप्रयाधना संयोग समये र
 ता योत्सका वितिशेषः रतोत्सको यवातं स्याः समनिद्रा
 याः त्वगामवकाश हंत विदेदस्यः काक्का कयं वितरयः
 इतीत्येकिमुचित के वस्ये विनिद्रयाना पपद्यते समीपे
 नागम्यते ५० ॥ इह शानि गदति प्रिये हृशं संमदात्कि य
 दियं न्यमी मिलत् प्रातगलपति को किले कलं जागगादि
 वानि शाऊ मुह्यती ५१ ॥ प्रिये इह शवदति सति दयं भेमी
 सम्यदादितिलीला समुत्थानं द्याली लोहे तो मितार्कि
 यार्कि विहृशो न्यमी मिलन्निमीलयामास केव प्रभाते को
 किले मया रंजु जति सति गवे जागगत ऊमुदिनी वद्वश
 दः सहा ये वा नया हि प्रभाते भेमी ऊमुदिनी च हृशो न्यमी
 लयदित्यर्थः ५१ ॥ मिश्रितो रुमिलिता धरुत्थया स्वम
 वादित परस्पर क्रियम् नौत नौत परि रंभ संमुदे पीडे नौ
 विदधतौ निदन्नतः ५२ ॥ मियः संयोजितो रुयया भवति
 स्वमेहृष्टान्ता न्यया पारं यथा भवति तया नत नतः पश्चा
 त्परस्पर संलापान्तरं परि रंभ संमुदे मालिना ल्यपीटिका
 या पीडे न ऊर्वाणी निद्रा चक्रतः ५२ ॥ तया ताया तं हस्य
 लकलित रतं तनिः स्वासपा राजस गामि अभावा स्फु
 र्कयित मियः प्राण भेद सुदासं बाला वदो जपत्रो ऊरक
 रिमकरी मुद्रितो वी द्रवदा सिजाया ते कभावा भयहृद
 यमगा द्वंद्वमानंद निद्रा ५३ ॥ तयो भेमी नलयोः द्वंद्वमा
 नंद निद्रा प्रापकी हृशी याता यात योगता गतयो विषये
 यदं हो वेगाः तस्य सलेन कलित स्वासौ तदो भेमी नलयो
 रति अमजनिता नौ निः स्वास पाण मजस्व मत्यने व्यामि
 अभावाः परस्पर संकर भेन सुदे वायितः प्राण भेद सु
 दासो यमि स्तत् एक एव प्राण वाक् एकैव हि यातीति
 प्राण कया यातापि कां प्राक विषा घणवती निः स्वास पाण

जै.
श्र. टी

स्मिन्नादित्यर्थः बालायाः ऊचयोः पत्न्य रचनां ऊरेषु करि
मकरीरचनाविशेषः तथा मुद्रितचिह्नितचतसुवीर्यस्य
नलस्य वक्षःतेनैव चित्रेन लिख्येन ग्राह्यातो नुमापितः
एकोभावाभिप्रायो यास्मिन्नीहृश उभयोर्द्वयोरेव हृदयं य
स्मिन्नीहृशं ५३ ॥ श्रीहर्षकविगराजराजिमुकुटालंकार
होरः सतं श्रीहोरः सपुवेजितेन्द्रियचयं मामसुदेवाच
यम् यातोस्मिन्नीहृशकिं सिद्धिभगिनीसौभ्रात्रभवेम
हा काव्येन स्पृकृतौ नलीयचरितेसर्गायमस्यादशः ५५
शिवशक्तिसिद्धिर्नामग्रन्थविशेषः तेन सहैककर्तृकैः
त्यर्थः १५५ ॥ आनन्दस्पृकृतौ निरसविमलौ सत्संप्रदाया
न्यादस्यानैषधकाव्यतन्त्रविह्वलौ सुंगारसारसुता
सर्गनायकयोरेभौ विधिभिस्त्रैष्टुष्टाभिरष्टादशैः सभोगै
करहस्यवस्तुविह्वलाचित्रानुवादादितिः ॥ १५५ ॥ ॥
इति श्रीनैषधमहाकाव्ये सभोगरसवर्णनो नामाष्टाद
शः सर्गः १८ ॥ ओहंसः सदानाहतनादत्र पादज्जलरो
यावहतिस्त्वपक्षैः वाग्वादिनीसानिजमप्यधुलीभदैः भू
प्रयत्नामनोमे ॥ अथास्मिन्नेकात्रविशेषेः अत्र राशिदि
वाकैर्हृदयास्तमयकीर्तनैः कालः काव्ये सुसंपन्नोऽस्य
प्राप्तियस्तुतीतिसंभोगसुंगारोऽहीपनायसूर्योदयव
र्णयति ॥ ॥ ॥ निशिदशमितामालिङ्गं न्याविबोधविधिं
त्सुभिः निषधयसुधामानोकस्यप्रियांकमुपेयकः अ
तिमफपदस्वर्येदग्धाविभावितभाविक स्फुटदसह
शाभ्यक्तावैतालिङ्गैर्गिरागरः १ ॥ निशिरात्रौ दश
मितादशमिमनोभावहृदयचिन्ताशो मुखित्वमाश्रितव
त्तोसत्प्रियायाग्रदेः सुप्रसन्ननिषधेस्वरस्य प्रबोधकत
मिसुद्विधेनालिकैर्बोधकैः अतिमफकचसहवहृपाचा
सौमदानाप्रकयक्तिः तस्यावैदग्ध्यापूर्वाणतयभावित
उहीपितस्यासौभविकः नृपाविषयावतिर्हिभवभावो

भक्तिः स्नेहोसीति भाविकः अचित्राददेशकालात्वागि
 ति भक्तिरस्येत्थं कल्पाविषयस्याश्चित्तसौ सु
 दृष्ट्या सौ रसः सुंगा रादिदेवरसः चित्तगतातेन भयशम
 भयकाः सिकाः गोविजगिरेगीयंते स्मकैर्गेशवे तथा
 चरुं नरुधं दमनीरुतानाद्योद्वाविशतिः स्थिता तिर्य
 च्छाजनयत्पतायाफनीत्वायपीडिताः नादस्यभेदा
 स्ते ज्ञेयाः अवणाः श्रुतयोहिताः श्रुतिभोजायमानो
 यः स्वरोनुरणनात्मकः रज्जुकोमनसः श्रोतः सत्त्वगो
 यतेवुधैः इति संगीतलक्षणानुगताभिः श्रुतिभिर्मध
 मधराचामौपदस्रगिति चत्वात्येयं ॥ जयजयम
 हाराजप्राभातिकीसुषमामिसां सफलयतमोदाना
 दत्तागोर्दगालसपत्माणाः प्रथमशकुनशाय्यास्थायं
 तवास्तविदर्भजा प्रियजनमुखांभोजातंययदंगन
 मंगलम् १ ॥ भोमहाराजजयजयपुनःपुनःसर्वोत्क
 ष्ठाध्याइत्याशीः ददमीषदलमानिनिमेषोन्नेषाश
 क्तानिप्रधितिकसितानिपत्माणिययोस्तुहृशोर्दृशो
 दानादिमां प्रभातिकीप्रभातेजांयमानोप्रदमांशोभा
 सफलयतमापतिशयेनसफलंकरु तवशाय्यास्था
 यंशाय्याथास्तकालमुत्थायप्रथमशकुनंभैस्येवास्त
 प्रबुद्धस्यभैमीमुखकमलदशनमेवमंगलमस्तु अ
 ब्रहेतुमाह भोश्रंगदृष्टामंत्रोयदृतीहेतोःप्रियजन
 मुखांभोजात पंचमीविभक्तेरुजिह्वविणविभागोविभ
 क्तानिधोहस्यभेदस्तस्मिन्नुक्तोनिधोराणीपंचमीयं
 देवदत्तोयस्तदज्ञादापुंइतिवत्प्रियजनमुखांभोजा
 दस्यज्ञंगमंगलनालोत्पद्यः १ ॥ वरुणगृहिसाया
 मासादयंतमसुरुची तिष्ठयतिचय्याशोभुध्रैरुक्रम
 एग्निरंशुकं लोहितमहसंप्रपृपतीवप्रसादमिषाद
 सौ निजमुखमितःसंरंधत्रीहरीर्महिषीहरित ३ ॥

नै.
दी.

वरुणादृष्टिणीमाशां पाश्विमादिशमाश्रितममुं द्रुची
नाभासानिचयः ससृहपवमिचयो वसंतस्योशां शणना
मेकदेशावयवानां श्रशस्यापागमस्य क्रमेन निरंशुकं व्य
पगतसर्वकिरणमेव वसुहो नं पश्यंती वप्रसादस्य नेमं
स्य स्याज्जुहीर्महिषी हरिचाचीदिक इतो निजमुवि
सरं सहासं धत्तयथा परास्त्रियाननीकृत्य परित्यक्तं शि
इह सुखं सियोह संतितयेति धनितं ३ ॥ अमहतितरः
तादृक्काराः नलोचनगोचरात्तराणां किं रणायामुतिक्
सादपरस्यराः कथयति परिश्रान्तिरात्रेतमः सहधधना
मयमपि परिज्ञाण प्राणिस्तमीरमणास्त्विषां ४ ॥ अम
हतितराः सत्मास्तारानक्षत्राणि तादृगिनि क्रियाविशे
षां यथारासौ दीप्यमाना आसन् तथा लोचनगोचरा
न भवन्ति नृप्यंते इत्यर्थः चंद्रपवल्पचेलारित्यादिषु
उंगितश्चेत्यनेन वैकल्पिकोक्तः स्वयं स्य किरणाः अपर
स्यराः अविच्छिन्नाः क्रमाद्यामाकाशमंचात्रि पूजयंति
शोभयंतीत्यर्थः अपरे परे चेति द्वंद्वः अपरस्यरा क्रिया
सातत्ये इति निपातनां क्रिया सातत्यं कृतं तमविस्मदः
अयमपि तमीदृयितो रात्रिपतिश्चंद्रोदरिद्राणः दीप्ती
भूतः प्राणो बले यस्य दृशः रात्रास्तमोभिसहयधना
यधमानानां द्विषां परिश्रमं मंदायमानत्वं कथयति
सहयधनामित्यत्राजनि यधिकजः सहचेत्यनेनोत्पन्न
स्यवनस्तीत्येपि वनो नहश इति वक्रव्यनहशतात् ३
षोरेफस्य चवनोरचेति प्राप्तस्यापवादः रात्रिपतिश्चंद्रो
दिकारादृक्किमइति जोषिरात्रीति दीर्घं तं वृषं ४ ॥ स्फ
रतिमिरक्तोमः पंकाग्रप्रेतद्वोश्चुकैः पुरुसितगरु
चंचंचंच पुटस्फुटचुवितः प्रायिमं धरणीकां लिमन्त्या
विराजति धूमलस्य विरिवरवं लात्ताल्यत्मीकं रतिपा
तकैः ५ ॥ लात्तायाः लक्ष्मीमहणात्तरमतिपातकैः जय

द्विःसूर्यकरैः इत्यंभुतलक्षणेत्ततीयाज्ञापितस्तिमिरा
 णासमूहः पञ्चणवहनांसितगरुताहंमानांचचच्चिर
 रुणतयादीप्यमाणैः प्रकटं चुंबितः उच्चकैर्महान्कंद
 सराशिरिवशोभते लाटालत्मीमतिपातकैरित्यत्र
 कर्त्तृकर्मणोः कृतीति प्राप्ताशाकर्मणिषष्ट्याः तल्लोक
 व्यशानिष्ठावल्लयत्तुनानितिनिषेधाद्दितीयाप्रपिच
 कालिकसमात्मानं मन्यते इति कालिमन्या कृत्स्नहृपा
 हंकारवतीधमरीतयेवरवेः करैर्मलस्रविः नीलाक
 णकांतिरिवभातिकालिमन्येतिवच्छेतिवश ५ ॥
 रजनिमथप्रालेयाभः कणाक्रमसंभूतैः ऊषाकिसल
 यस्यास्यैरश्रुशयैः ऊषाविंडभिः स्रग्विरक्तशलेनायः १
 सूचीशिखोक्तुसंकरं किमपिगमितान्यथामुक्ताफ
 लान्यवमेतिरे ६ ॥ वंमुथः करणीकरइतिमंबेधिप्रा
 हेर्माङ्गात्रेरिवकरिणावमथवः करणीकरभूताश्चने
 प्रालेशाभः कणाः त्रषारकणाः तेभ्यः क्रमेणद्वीभा
 वात्सभूतैः संजातै ऊषादलानमयेषुस्थितैर्निर्मलेर्जल
 विंडभिः स्रग्विरक्तशलेनरंध्रानिजकृत्तंप्रवेष्टेनकेनापि
 शिल्यितः श्रयः सूचीनांरंध्रकरणोपकरणानांलोह
 सूचीनांशिखाश्रयाणेषांऊषाकैः संकरं संयोगं किम
 पिकंचिद्वृत्तमितानिमुक्ताफलात्तुक्ताविशेषाणजल
 विंदवः उक्ताविशेषाणमुक्ताफलानां वरेजुरित्यर्थः
 ऊषाकिसलयस्येतिजातावेकवचने अश्रेशशैरिति शो
 नेराधिकरणोच शयवासवासिष्ठकलादितिसमम्पा
 श्रल्लक उदविंडभिरिति मथदूतमन्युविंडवज्जभारहा
 रवीवधगाहपुत्रेउदकशृङ्गुस्यादादेशः ६ ॥ रविरुचि
 कूचामोकारेषुसूक्ष्ममलविंडतां गमयितुमसूरुच्य
 येनविहायसिद्धरकाः स्रग्विरचयानामुच्चैरुदात्तन
 याहताः शिशिरमहसोविवादस्मादसशयसंशयः ७ ॥

नै.
दी.

रवेरुचीनामृद्धिः सर्वाङ्गे विविदेव संयते इति श्रुतेः प्रा
तः सूर्यस्य क्रमवेदस्य यत्वा किरणी भूतानां स्रवा स्रग्वे
दमंत्राणां ओंकारेषु ब्रह्मणाः प्रणवं क्रूयादादाय तैच स
र्वदा स्रवत्पत्नोक्तं पूर्वपुरस्ताच्च विशीर्यते इति स्मृतेः
मंत्राणां माद्यते यो रवश्च भाविष्य प्रणवे सुदुर्गना
ममलानां विहनामनुत्ताराणां भावंगमायितं बोधयि
तममृगकाशे तारका उच्चीयते जतैर्दृश्यंते वा सांख्यिक
चिन्नाचामुच्चैरुदात्तया स्रज्जटतयेव भ्रूयुर्दात इति
सूत्रबोधितयोदात्तसंज्ञया स्माश्च उ मंडलादाहता प्रा
वीताः श्रंशवः पवा संशयं निश्चयेन स्वरस्योदात्ता देवि
रचना भवतीत्येता प्रवृत्ता रकानां वतं लत्वा हिंसा
सं चंद्रकिरणानां विस्तेदेवोवा सा स्यात्स्वरविरचना
त्वे ॥ ७ ॥ ब्रजति ऊमुदेहृष्टा मोहं हृष्टो रपि धायके भव
ति च न लेहं रता रापतौ दहेतौ जसि लक रचपते जाया
माया मयी मिव रावाणि स्ति मि रचि ऊ रया हं रात्रिं हि न
स्ति राभास्ति मान् ८ ॥ ऊमुदना त्रिवानरे हृष्टा दंजि
तौ दर्शना देव मोहं हृष्टो ब्रजति सति च नः नलो वानरे
हृष्टो रपि धायके भीता हृष्टो न मीलति सति रहं रं हं रा
देवता रापतौ स्रग्रीवं हतौ जसि व्यपगतते जसि कातरे
सति यवा रावाण स्मापत्य रावाणि माया मयी सीता लक
सत्वरंति मि रव स्रामे मुक्ते शेषु हृदीत्वा हि न स्ति स्म त
थैव गगास्ति मान् सूर्यः ऊमुदे सितोत्पले हृष्टे वमोहं
संकोचं ब्रजति सति नलो रलयो रेक्या न्नरे हृष्टो रपि धा
यके स्रसंस्थित स्रविकिरणा सहत्वा हृष्टो मुंजलयति
सति ता रापतौ चंद्रं स्रद्धा तौ जसि निष्पुंते सति माया म
यी रात्रि चर मायाभिः प्रचुरंति मि रप वं चि ऊ रे हृदीत्वा
हि न स्ति अत्र न ले नै धे धे इति यन्न र हं स्ति त्रल स्यैव संवा
धात्वा दसंबडं हृष्टो रपि धायके इति कर्तृ कर्मणोः क

कृतीतिकर्मणिषष्टीविऊरशाहमितिहमासत्रौततीया
 समम्पारितिणमुत् ८ ॥ त्रिदशमिथनकोडातले
 विहायसिगाहतेनिधवनफनस्रभागश्रीभरंग्रहसं
 ग्रहः स्रुतजरकरकावेस्थलोत्करैरुदरंभारिःपरिहर
 तिनाविडोगंडोपधानविधः ५ ॥ ग्रहाणोस्थलतगणा
 संग्रहः देवमिथनानांक्रोडाशय्याहृपेग्राकाशेसरतं
 फनानांस्त्रिजानांस्त्रिभागानांमालावडानांशोभातिश
 यंकरातिकोमलराशिमहृपैःऊलानांकार्पसानामुत्करैः
 समूहैरुदरभारिःग्रथात्परितमप्यःग्रवडःसृणचंद्रः
 गंडोपधानस्यचतुरिकापहायस्यकपोलयोत्याप्सोप
 पानस्यविधोप्रकारंसाहृषपंनमुचति ५ ॥ दशशतच
 त्वेदीशांवाविवर्तनमूर्तयःसविधमफनालंऊर्वेति
 भुवराविरपमयःवदनऊहरेशधोत्तणामयंतडदचति
 श्रुतिपदमयंतेषामेवप्रतिधनिरधनि १० ॥ दशश
 तानिसहस्रसाख्याच्युताःचतुर्णांवेदानांशाखाभागाः
 तत्परिणामहृपाःसूर्यसरश्मयःग्रफनासविधंसमी
 पयथास्यान्नाशुवमौज्ञानेपादिमलंऊर्वेतिहृषयंति
 वारयंतितिरादधनिवातन्नतःसूर्योदयादेतोरण्यधू
 णोवेदपादकानांवदनेषेवऊहरेषुश्रुतिपदमयःव
 दशशाखाहृपाणोरविरपमीनास्त्वप्रतिधनिःग्रधनि
 लच्चैःशाहोश्चारविनाउदचतिउद्गतिश्रुतिग्रधनीत्यत्रन
 रमःस्वल्पाद्येवाचितमनुदराकन्यतिवत् १० ॥ नयति
 भगवानेभोजस्यानिर्बधनवोधवःकिमपिभगवत्प्रासा
 दस्यप्रदानमुपपन्नंअपसरदारिद्र्यांतप्रेत्यगिवयत्यय
 मंडलीलवणाफलदश्रांतखणांचलभ्रमविभ्रमः ११ ॥
 अपसरताविभ्रवतःशत्रुभूतस्यतममःप्रत्यग्वेमुख्यहृ
 पमेवपाश्रुमोविषत्यशःग्राकाशमार्गःतस्यमंडलपा
 लयेननक्षत्रेणनमिलनेनफलमफलोभवन्अश्रु

पं. ३१.

तमधिरतं स्वर्णाचले मेरौ श्रमणास्पविश्रमो विलासो यस्येह
शः भगवान् श्रमोजस्य जातवै कवचनं पद्मानां जात्यादिसं
बंधनं विना बाधवाः सूर्यः मयवत्यासादस्य शक्रसौधस्य प्र
चानवाहिनी रदेश मलिनं सुपद्मतां समीपां प्रयतां तय
ति प्रविशाद्भिर्जनैः पद्मा प्रकर्षणं हत्यते इति प्रचानः प्रगा
वैकदेशे प्रचनः प्रचाणश्चेति निपातितः उपचयः प्रयद
ति उपचयश्चेति निपातितः ११ ॥ तमसि महसां धातुधातु
प्रमाणा पत्रिणा मिह विहरणे श्येनं पातां रवेरवधारयन्
प्रशविशसनत्राशादाशाशाश्चाश्चुरमांशाशीतदधिगम
नाज्ञा रापागवतैरुदडीयत १२ ॥ तमसि महसां तेजमा मे
वधातस्यैव धातुस्य प्रमाणं मारणे पत्रिणा पत्रिणा मय
तः श्येनं तां मिह प्रभाते विहरणेः परितेः संचारलीलाभि
सूर्यस्य श्येनं पातां मृगया मवधारयन्निश्चिन्वन् शशीशा
शाश्च यद्भूतः चन्द्रः शशास्पसारणभयाश्चुरमांशां पश्चि
मांदिशि मेव निराशात्त्वमया जगाम प्रवतस्याः श्येनं पाता
द्याधिगमाज्ञानाज्ञा राभिरेव परावतैरुदभीयतव्यप्र
गतं श्येनं पातां शवः श्येनपातोऽस्य क्रिया मिति च नः
सांक्रियेति जः जित्वा सर्वप्रदवृद्धिः न श्येनतिलपा
ते जमुमागमाः प्रदत्तत्वाद्वा प्र तथा चामरः च नः सा
क्रियासां च हृदं पातादि फाल्गुणी श्येनपाताच्च मृगा
याते लंपाता सुधंति च १३ ॥ भृशमभिभरुक्ता राहाराः
चक्रता इव मौक्तिकाः सुरसुरतकीडा लूनादियद्वियदं
गनं बह्वकरकृतात्पातः समाजनादधना पुनर्निरुपदि
ति जाकारे लक्ष्मी विलक्षणमीक्षते १४ ॥ इत्यादिति क्रि
या विशेषणत्वादव्ययं इयंतं कालं सर्वोपाविता रकाः दे
वानां रति लीलया स्त्रिवाद्या गुत्पतितानि मुक्ता फलानी
ववियद्गगनमेवागन्तु शमविभरुः हृदया मासः अफ
नामं प्रतिपातः बह्वभिः करैः सूर्यराशिमभिरेव पातिभिः

करैः सञ्चरन् राशिभिरेव पाणिभिः अथवा बज्रकरैः रेव बज्र
 करैः एतल्लसः स्याद्वज्रकर इत्यमरदृशो नात्संमार्जकैः क
 तात्संमार्जनात्तेषां तारा मोक्षिका नातिरोपानादेव धूली
 वन्निगकरणात् अथवा सस्मार्जनादि यंगनस्य बोधले
 पनाद्धेतोः निरुपधिः कृत्रिमाभिरुपाधिभिः स्फटिकस्य
 वारुणांतादिभिः सून्यो निजः सहज आकारो यस्येह
 शेषवियतिल्लीः शोभाविल्लतां प्रागवस्थां नो विशि
 ष्टलतां यथा स्यात्तथा हृष्यते तारा कृतायां कृत्रिमाया
 शोभाया व्यपगतायां व्योमसहया शोभया त्यतं शोभ
 ते इत्यर्थः १३ ॥ प्रथममुपहृत्या च्यंता रेखा वडिततंडु
 लैर्दिमिरपरिघहर्वापवाविलीशवलीकृतैः अथवा वि
 रुचाग्रामातिथ्यंतभः स्वविहारिभिः सहजतिशिशिरदो
 दश्चोणीमयेरुदसक्तभिः १४ ॥ तिमिरवृद्धपहर्वा
 ग्रंथिपंक्तिभिः शारीकृतैः तारकैरेवात्तततंडुलैरयमादौ
 निवेद्य प्रथानत रनत आकाशः स्वविहारिभिः स्वस्मिन्
 र्तमानैः शिशिरदोदानां तारांशोकराणां पंक्तिरूपैरुद
 सक्तभिः उदसक्तभिः सक्तभिः कृत्वा रविकिरणानां
 भोजनादिष्वेकरोति तारे रित्यमरदोकायां १५ ॥ अह
 रहितमप्यादित्यो जाविपत्तिमपागतं दितिरुत गुरुः प्रा
 णैर्योक्तं नाकिंकचवज्रमः प्रदतिस्तुतं कंदे विद्यामयं
 स्रत जीविनीयादिनवहते संध्यामोने वितव्ययभीरुता १५
 अहराणां गुरुः शुक्रः आदित्येभ्यो देवेभ्यो जानां विपदं प्रा
 संदेवानां यज्ञया अहभिः प्राणैः रहितं स्रतमपि चकं प्रा
 णैर्योक्तं संजीवयितुं कंदी सुकुरंती स्रतं संजीविनी विद्या
 मपदत्तं तथैवेदानीमपि शुक्रानसुरेभ्यो सुरेभ्यः सुर
 व्यातिरिक्तेभ्यो राक्षसादिभ्यो हितमपि तमस्ति मिरमादि
 त्याजानां विपदं उपागतं प्राणैर्योक्तं पुनरुत्पादायितुं
 कंदे सुकुरंती माविस्सतां स्रतं संजीवना विद्या किं न पदति

पै. सी.

अपितपतेदेवयदिसंयायांमौनव्रतस्यध्यात्राणांजी
रुतात्रासनवहनरुतानीसंयायांमौनव्रतभंगभयात्
सीमास्तेप्रतोस्तनसंजीवनीमंत्रपादाभावात्तमःप्रोण
विक्रममित्यर्थः १५ ॥ उदयशित्वरिप्रस्तात्प्रकारेण
त्रनिशःक्षणेदधतिविह्रत्सुषाणसमश्रुताश्मज्जतस
वान् उदयदेहणप्रज्ञाभावादरादराणञ्जैमिलित
किमतस्मगाच्छ्रयानवेष्टकवेष्टना १६ ॥ निशोरात्रे
रक्षादिनेनसहरणेकद्वयपत्रासिन्दोप्रभातवेला
याविह्रन्निस्सुर्जनविजेतासुषारविःयेषुतानिउद
यगिरिशित्वराणिउष्माण्णोस्यनैवप्रतापेनद्रुतानां
द्वयीभूतानामपंसरतानामपसरतामश्मज्जतानांवेरि
हृपाणांशिलाजन्तानांस्ववात्रियासेनवार्यंतोरुधिरप्रवा
हान्धारयति

१६ ॥

रविरयहयान्वस्यस्यतिध्रुवंवडवावलप्रतिबलबला
वस्यायिन्येसमीत्यसमीपगान् निजपरिवृष्टगाढ
प्रेमारथागविहंगेमीस्मरशरप्रगधीनत्वात्तद्वयस्यति
संप्रति १७ ॥ बलात्प्रसृतस्यप्रतिबलःशत्रुरिद्धःत
स्यबलेसेनायामवस्यायिन्यावाडुवाःसमीपगान्सर्वदि
गुदयान्निकदंयतिनोरविरथाश्चान् ध्रुवंसंभावनायाश्च
स्यस्यतिमिथ्यनार्थमिच्छतिकिं गाढप्रेमानिविडात्ररा
गाचक्रवाकोसंप्रतिकामशरचिवशरूदयास्ववल्लु
भचक्रवाकंवृषस्यतिमैथनेस्त्रयागस्यतिश्रमस्वययो
मैथनेस्त्रयायोक्यड.सुगागमो १७ ॥ निशानिरणानाःही

रस्यंतः क्षुधाश्चकिशोरकामफरमफरं हे घंतेते विलो
 दितं बालधि तरंगसमजः स्थानोत्थाय कृणामाणि म
 यधुधरभवशिलालेहायेहाचणोललवस्यति १८ ॥
 रात्रौ निराहाराः अस्थानोकिशोरकाः बालाः क्षुधावु
 भुक्षयाक्षीरस्यंतः क्षीरेलालसावतः विलोदितः बाल
 धिः यस्यां क्रियायां तस्यामफरमफरं हे घंतेते हे घाश
 हं ऊर्वेति तरगाणां नो समजः स्थानोत्थाय प्रपादने
 पेचमीणमुल् मंडरायाः सत्वरं उत्थाय कृणतीचा
 सौमणिमं यधुधरभवाशिलातस्यालेहाय ईहया
 सहयाप्रसिद्धाः ईहाचनदतिविनेचंचुस्रणपोलव
 णस्यति प्रीतं करोति क्षीरलवणयो लोलसायां र्थज
 स्रक्को समज इ समुदोरजः पप्रुषित्य १८ ॥ उडुम
 रिषदः किं वा हेती निशः किं मनोचिती प्रतिरिह नय
 इ सुस्ताभांगणीयरुचीगणः स्फुटमुडुपते राशमे
 वक्षः स्फुरन्मलिनाशमनस्त्रविद्यद नयो विस्त्रेपिडु
 नेवनतडुतं १५ ॥ उडुनोपरिषदः सहस्रस्य अहि
 ती अहेती भावः बलहृदिभिः पान्निषिज्ञातडीम
 अहेती दुचहलस्तद्विषयेति यं कारलोपः अहेतीयो
 गपता किं न अपि त्रयो गपते वतथा निशः किं मनोचिती
 अपित्वा चित्तमेव यत्राभा मुडुपरिषदा निशा चरा
 णयोगाणयितं शक्यः अल्पावशिष्टोरुचीनागणा
 ये स्पेहशः पतिश्चुदः इहयत्र हृष्टः प्रथममेव तयाः
 व्यपगमात् स्फुटमुत्तेजायां उडुपते च्छेदस्य संवधि
 स्फुरंती अशमनी अशमनः संवधिनी स्त्रविद्य स्पेहशोव
 क्षामप्यमेव हृदये अशममशमनो विकृतिर्भवेत् य
 द्यतेन योरुपरिषद्विषयो विर्योगे पिडुतं वत खेदेन डु
 ते इवीधूतेनास्ति अशमनेत्यत्र तस्य वामेत्याणि अत्रिति
 सूत्रेणानः प्रकृतिभावः अशमेत्यत्राशमनोविकारदि

नै.
पं. श्री.

लोपोवक्रव्यः ॥ १५ ॥ अरुणाकिरणोवक्रौलाजानुड
निजुहोतिर्यापरिणयतिनोसंध्यामंतामवेसिमणिर्दि
वः इयमिवसपवाग्निभ्रान्तिकरोतिपुरायतःकरमापि
नकस्तस्यैवात्कः सकौतकमीदितं १० ॥ अरुणास्यासु
रोःकिरणोपववक्रौलाजानुडसंध्यातडन्येवलाजो
जुहोतिश्रवैमिउत्पद्यतेदिवोमणिः सूर्यलौलाजोज्ज्व
तोसंध्यापरिणयतिपरितोव्यापयत्येवविवाहयतिइ
यीमवययेयंसंध्याश्रमिभ्रान्तिमग्निरेवायामितिमिथ्या
ज्ञानमेवशब्दस्यलाहृजौभ्रान्तिप्रदक्षिणपरिक्रमाणं
रोकरोतिपरिल्लङ्घ्यास्मदतिभूतेवर्तमानानातथासंध्याव
त्सपवसंध्यापरिणयन्मूर्यः यतोऽग्निभ्रान्तिवक्रिरेवाय
मितिमिथ्याज्ञानमेववक्रिप्रदक्षिणं पुराकरोतिकरि
ष्यातियावत्पुराणिप्रातयोरितिभविष्यतिवर्तमाना न
तस्तस्येदृशंस्वैवकरंकिरणमेवपाणिं सकौतकंसा
श्चर्यमेवमंगलसूत्रसाहितमीदितंकोनजनउत्कउ
त्कंदितोभवेत् अथितुसर्वपव १० ॥ रतिरतिपतिद्वैत
श्रीकौथरेविभ्रमस्तरोप्रियवसियन्ननखायावदास
तसाततः अपि विरचितोविज्ञः पुणपडुहः खलनर्मणः
पुरुषमरुषेनोकस्येवासुदेन्नसुदेन्नतत् ११ ॥ भोरतेः
तिपतेः कामस्यचद्वैतंद्वंद्वतद्वत् श्रीशोभोययोलाहृ
शोहेभमीनलोवयनशाचायाप्रत्यननिलजाप्रियवच
सिहितोयौथरमाथकारयद्विभ्रमस्ततोवदासतमा
अतिशयेनप्राप्तकालंभूमः प्रेषातिसर्गप्राप्तिकाले
पुक्रुत्पाश्वेदिलोद तत्पुरुषश्रुतिकडकमिदमसद
चनेपुणपडुहः सकेतिप्रतिबोधिकायारतकीदायाः
विज्ञहंतोपिवायवयोः अरुषेरोषाभावायोदेन्नरोषसा
ऊरुतामितिभावः तपुनः कस्येनमुदेत्तसुकृतानुकूल
त्वात्सर्वपवमुदः करोतित्यर्थः अत्रवचःविज्ञःकृतोपा

तत्रलिंगसंख्याविभेदेपिउपमानोपमेयता ३१ ॥ भ
 वलक्ष्यताकातः संध्यामुपाख्यतपेमयत्वरयतिक
 यंसंध्येत्याननामनिशानुजा कतिपतिरथावश्यं
 कारीदिनोदयमासिताहरिपतिहरित्पूर्णभूणायितः
 कियतःक्षणान् ३२ ॥ भोक्तपोमयप्राचुर्यमेयद्
 सकृत्तैकपरलक्षणीचक्रयतास्यज्ञाताकातायेन
 दृशोभवकांतात्पजनेत्यर्थः कर्मिष्णामिष्णयोः
 अत्रकांताशब्दस्यप्रियादित्वात् स्त्रियःपुंवद्भाषितपुं
 स्कातुङ्गमानोधिकरणोस्त्रियामपेराणीप्रियादिष्वि
 तिपददोसात्पुंवद्भावाभावः निशानुजानिशायाग
 त्रेअनुपश्चाज्जाताइयप्रभातिकोसंध्याकथनामनत्वं
 रयतिअथानंतरंकतिपतिः सूर्यःदिनेतदयमवश्यं
 कारीनिश्चयेनकरणशीलः संप्रजातोणितिसाक्षी
 स्येहरिदिदःपतिर्यस्याः साहरिपतिश्चासौहरित
 प्राचादिक् तस्याः पूर्णभूणायितः प्राप्तवजनेनागभिर
 वाचरितः कियतः क्षणान्स्थाताग्रथैवोदेतीत्यर्थः ३२
 सुषितमनसश्चिद्वैभैमित्वयाघकलाग्रहैर्निधिध्रुव
 स्थानायस्यापिस्त्रयस्त्रताविधौ अजगणदयंसंध्या
 र्थ्याविधायनदृष्टान्नमंसित्सनायत्रामास्यान्तसं
 प्रतिपुष्णं ३३ ॥ भोभैमिकलाग्रहैरितिलिंगसंख्या
 विभेदेष्वारोपात्कलानाग्रहद्वयवयापहेतसो
 नलस्यापि विधौ संध्यावेदनादिनित्यकर्मणिस्त्रयस्त्र
 यतात्पतंशोथलमस्तिअयंसंध्याविधाविप्रलोक
 तादृष्टान्नागणयत् यद्यतोर्देतोर्नामविश्वयेनसू
 र्येनमसित्सनानस्यात् ३३ ॥ नविडधिराकापि
 त्वद्यत्तोनियतंक्रिया यत्ननडरितेहेतुर्भर्तृमनस्ति
 निमासहः अनिशिभवदत्पागादनजनः खलुका
 मुकीसुभगमभिधास्यसुद्धामंपरांकवदावदः ३४ ॥

नै.
ये. टी.

भोभैःमित्ततःकाप्यन्मास्वीयदत्तार्थविउषीणासुता
नास्तिनतोहेतोहेमनुस्विनिभुतेर्नित्यक्रियाश्रपा
नकेहेतुत्वमाधुःपराकस्यपरेषामकस्यानस्योडा
ममुच्चैर्वदोवदःविशेषेणवक्ताजनःसामान्यलोकः
रात्रिदिनंभवत्पाकृतादत्यागादेनकाशुकीसुभगम
भिधास्यातिवल्लयस्याःसुरताथिमेवपसुरिच्छानध
मोघयेसाकाशुकीसुभगाशब्दस्यप्रियादिप्रपादादि
प्रियादिस्थितिपर्यदासीनपुंवद्भावःविउषितरेति
चतुष्पकल्पेत्यादिनाक्रिस्वःयत्तु नरहृदिणासुरते
छावत्प्राप्तौभाग्यवर्तमिति तत्पुरुषेणविहृतं तदपेक्ष
मेवानेकस्यसुदतरमप्रतीतेः प्रियामनोज्ञाकल्या
णीसुभगाडर्भगाभक्तिःसचिवाकांतासमाचयलास्य
साननंदाडहितावामनाहंभक्तिरितिप्रियादयः २५
रहसहचरीमेनांराजन्निषिखितराक्षणांतराणिकिर
णोक्तोकार्मुकैःस्वमालभतेनभःतद्विनिदियद्भास्व
त्प्राणदिऊवदिहृत्ततादधतिनलिनप्रस्थायित्यःस्त्र
यःऊमुदासुदा २५ ॥ भोराजनस्त्रितमपुत्रमस्त्रिय
मप्येनांसहचरीभेमीदाणमुचत्तोकार्मुकैःसाकांति
कहृगार्थकश्चेति तत्पुरुषःस्तोकादिभ्यःपंचम्याःप्रलु
क किंचित्प्रसूतेःसूर्यकिरणैःनभःस्वसात्मानमाल
भेतुंऊऊमादिभेवंपलिपतिऊमुदात्सकाशात्रिरयत्रि
गच्छश्चासौभास्वान्तर्यपवभास्वाल्दीप्यमानःस्वर्ण
मयतदऊभःउदकंस्पर्शःऊभूतस्यदिहृत्तताधारय
तिप्रस्थानाहृष्टाणऊभदेशनमंगलमितिप्रसिद्धं २५ ॥
प्रथमकऊभःपाकृतेनसुदतोत्तितवृत्रहाणपुपदमि
हृदयेति त्वामहासिमहाघतेः पदिसंवहनाहृहापो
हृत्तमाणावितन्वतामहहृयवयोस्तावल्लसीविवे
चनचातुरी २६ ॥ प्रथमकऊभःप्राचीदिशःसुदमा

दितः शक्रो यैरीहृशानिस्तुर्यस्य तेजांसि श्रुतपदं शक्रद
 शनसमकालमेव हंत्वा द्रुतं पतिपतित्रः खरत्वं स्येव प्रा
 त्तत्वं स्येव हनाहृहापोहृदमाणि गुणदोषाणां मातेषां प
 वादयोः शक्रानानिस्तुर्यमहांसि श्रुतहृहासुर्येयवयोः तव
 शत्रास्य च लक्ष्म्याः शोभाया विवेचनचातुरीकृत्वं नो भेमी
 नलमतिशायित शोभस्य काकथमल्पशोभनलं वृणुया
 दिति विचारयेत् १५ ॥ अनतिशायिले प्रभावेन प्रगल्भ
 बलाः खलु प्रसभमलयः पाथोजास्ये निविश्य निरित्त्व
 राः किमपि सखतः कृत्वा नीतं वितीर्य सरोजिनीमध्वर
 समुषो यो गेजायानवात्रमवीकारन् १६ ॥ प्रभावेन पुरु
 षत्वे नैव विक्रमेण प्रगल्भशक्तयः खलु धमराः अनति
 शायिले रात्रि संकोचात् किंचिद्दुष्टे कमलमुवे स्थित्वा प्र
 सभं वलात्कारेण निर्गमणशीलः पद्मिनीनां मध्वरसंम
 करं दं किमपि किंचिमीत्रं सखतः कृत्वा तसिलः सर्वविभ
 क्ति कृत्वा तमुवे दृष्ट्वा नीतं उषसः प्रभातस्य योगे दृष्ट्वा
 जायामध्वरी नवात्रं नवात्रमं दणोत्सवमकारयन् नवा
 न्नापरमात्ति कृत्वा नृत्तिस्तुतौ नवमं नयवादि कं भोजनाय
 यत्र दीयते सकाले नवात्रं दनिकाले दानार्थं सप्रत्ययलो
 पव्याकृते विग्रहोयं १७ ॥ मिहिराकिरणभोगं भोक्तुं प्रवृ
 त्ततया पुरः कलितचुलकापोशानस्य ग्रहाय मिये किमु
 दिति विकसिते नैकेनेषां दलेन सरोजिनी जनयति मतिं सा
 द्वात्कर्तुं जनस्यादि नोदये १८ ॥ मिहिराकिरणनामा
 भोगो विस्तारः आसमंताद्भोगो रसगंधादिर्वानं भोक्तुं प्रवृत्ता
 याभावेनेयं सरोजिनी पुरो भोजनादौ प्रपोशानग्रहाय धृत
 चुलका किमु भवति इतीत्यं विकसिते नैकेनेषां मदलेनो
 पल्लविता पद्मिनी सा द्वात्कर्तुः पश्यतो जनस्यादि नोदये
 सतिज्ञानं जनयति प्रपोशन्नुलकं ग्रहाण हिकनिष्ठायाः
 प्रसारः प्रत्यासां संकोचः प्रसिद्धः तदाश्चितेयमुत्प्रेक्षा ॥

ने.
पे. टी.

तदन्तरुखगञ्जोणी साप्राविनेरिव साप्रसरसिविगल
त्रिदासुद्राजनिष्टसरोजिनी अपरसुधयामथेमथेव
धुसुखलजयापयति मधुपः स्वाङ्कारमधुनि सरोरुहा
तीरतरपुत्रगमंकीना साप्राविणोः संसुर्वाङ्कुशवेदुत्पसा
दभिविधाभावेचिनिग्न अभिविधिभिव्यामिः परितोव्या
मैः सरोवरिवेदानी सरसिविगलतीनिद्रामुद्रामिमौला
यस्यार्द्रहृणीकमलिनीजाताभ्रमरोमथेमथेवधुसुखा
लुब्धयाधरसुधया स्वाङ्कारं प्रस्वाहनि कृत्वा कमलानां
मधुनिपिवति २५ ॥ गतचरदिनस्याङ्गशोदयोदय
संजचत्कमलमुकुलक्रीडानीडप्रवेशमुपेयथा इह
मफलितंभिन्नेशंभोरुहेषु समायता सह सह चरेरा
लोक्यत्रेफनामधुपाणाः ३० ॥ गतचरंभूतपूर्वचर
द पूर्वव्यतीतंस्मृतनंतद्विनंतस्याङ्गशोविनाशोदयो
दयेनेवकरुणोत्पत्येव संजचत्कमलमुकुलानां क्री
डामथमेवनीडंतत्रप्रवेशमुपगच्छतांभ्रमराणामिहप्र
भाते सहचरेः सह समायतां मिलितांभिन्नेषु फुलेषु
पद्मेषु मधुभिः पाशणाहृष्यंते ३१ ॥ तिमिरविहरात्पा
द्वयंतेदिशः कृशात्तारकाः कमलहसितैः श्येनीवोत्रीयते
सरसीनका शरणमिलितध्यांतधंसिप्रभाधरधारणाङ्ग
गनशिखरं नीलतेकनिजैरयशोभरैः ३२ ॥ तिमिरस्य
विरहाद्दिगमात्कुशाग्रदीप्पमानात्तारकानक्षत्राणि
यासुताहृष्योदिशः पांडुर्यंते पांडुरीभवति यथाविर
हिण्यः कृशात्तारका कनीनिकायां साताहृष्योभर्तविर
हात्पांडुर्यंतेतयेति शब्दशक्तिधनिः कानसरसीकमला
नां विकासैः कृत्वा श्येनीवश्यंताधवल्लोत्रीयते जनैरनु
मीयते वर्णाधनुधातोपधात्रः दीप्तिशरणेषु दृष्टे सुमि
लितस्यैव शरणगतस्य धांतस्य धंसिनीचासौ प्रभाप्रका
शः तस्याप्रादुराधाणादेकैकैर्लंगगनशिखरं स्वीये

२५

रयप्रासांभरिरेवनीलतिशयामीभवनीवर्णभवादि ३१ ॥
 सुरसिजवनाफत्पुत्पत्तारयमाणिहसंतनततरुचिसुहृच्च
 इतंजासुपेतनकैरवं हिमगिरिहृशहायादप्रिपतीतम
 दःस्मितंऊमुदाविपिनस्यायोपाथोरुहेनिजनिद्रया ३२ ॥
 तद्यत्पद्मानिजाप्रियप्रयमासूर्योयंशुलानिपप्रवना
 निनहसंत नविकसंतहर्षवानगच्छतकातागच्छत्तेव
 दूतरुचिर्विगतदीप्तिःसुहृन्निवभूतःचंचोयस्येदृशकैर
 वतंजासुऊलनमेवशोकावुभावेचित्रमीलननोपेतका
 काउपेतैवकैरवमितिजातावेकवचनंअथोनंतरंकम
 लैःस्वकीययारात्रिजातयानिद्रयासुऊलनेमऊउसुव
 नमंबाधिहिमगिरिहृशदःस्फटिकस्यचयादातल्पाश्री
 र्यस्येदृशमदप्रतश्चित्तंविकासपवेविद्धसनंप्रतीतंप्रति
 दानेकतंदाजःकर्मणिऊप्रत्ययेअचउपसर्गात्रिदन्तिदा
 वृपस्यतकारःनकारेदत्तिदत्तनेनेकोदीर्घंप्रतीतमिति
 द्वितकारपादः ३३ ॥ धयतनलिनीमाधीकंवानवा
 भिनवागताःऊमुदमकरंदोवैःऊत्तिभरिद्धुमबोत्तकारः
 इहत्तलिहृतीशत्रीतर्षर्यांगविहंगमाभयनिजवधूव
 काभोजेफनाधरनामंकं ३४ ॥ अभिनवागतःअपारि
 चितपूर्वाःतथाऊमुदमकरंदोवैःऊत्तिभरिद्धुमःविशि
 ष्टज्ञानसुत्योवाभ्रमरससुहृःकमलेमाधीकंमकरंदंपि
 वर्तमावापिवर्ततुपुनःर्यांगविहंगमाःचक्रवाकपा
 द्दिताःरात्रीतर्षअस्यतिदोषोःक्रियातरेकालेतिहृत्रेण
 क्रियामत्ररयतिव्यंयथतदस्यस्मिन्नर्थेत्तघनेःस्वोणमु
 ल्कत्तघेवरात्रिमनिक्रम्यनिजवधूनावक्रंप्रवकमलेध
 राख्यमाधीकामिदानोलीहनेद्यात्वादयति ३५ ॥ जंग
 तिमिथनेचंचक्रावेवसंगगमपारगोनचमिवंसयःसं
 तेजातेविक्रयविशयज्ययो सनतमसूतादेवाहायंहृदा
 पदगोचकंतदसूतप्रजिभर्ताशोभविषंवुभुजेविभुः ३६ ॥

नै.
पं. ही.

जगत्तिलोकोद्विष्टनेदं पत्तो मध्ये चक्रवाकविवकामशास
परंगमो यो विद्युज्ज्यविद्युज्ज्यपुनः प्रविलंबप्राप्यमिथः
परस्परं नवमपाराचितं सर्वमिव संभुजाते भोगे भुजतः
था च कामशास नावेना विप्रलभेन सभागः पुष्टिवर्ध
ने कषायिते हि वस्त्रादो भूयात्रा गो नुष्पज्यते इति श्रयो
तरुणा समाह सजते सर्वदेवश्रमता देवा हारा सुभुर्यच
ता हेतोरस्वत भुजा भता विभुः तत्र हाना दानयोः शाक वि
षं भुवुजे भुक्त्वा किमिति प्रतीयमानो त्येत्ता ३५ ॥ वि
शान्तियवति त्यागे सर्वं मुचं मिह कारु चेदिन मणि मणि
तापे विज्ञा त्रिजा सुयया सति विरलतरलजिज्ञा वक्रा
कयेत्यति विज्ञा लामिह सह चरीना मश्रा ह रथांग विहंग
माः ३५ ॥ चक्रवाकानां रात्रौ यवति त्यागः तत्कृतः सं
तापश्चिते वा हन् तत्र रात्री मुचं यवति त्यागे मिह कारु
चेहि मो मुचं दे वि शान्ति संक्रामति सति च पुनर्निजा श्चि
ज्ञातापे विरहज्वरपव संतापे दिन मणि मणि सूर्यको
तमणि यात्र मिस्सति सति न हया ते श्रत पवा यापिता प्र
स्यवत मानत्वा त विरहेणा तरलं त्याग हृदी भवं त्या जिज्ञा
येषा मीह शार थांग विहंग मा प्रति विज्ञा ला वज्र विरह
व्याधिता सह चरी चक्रवाकीना मरुहीत्वा वज्र नित रं वा
देवा रमा ज्ञयति ३५ ॥ स्वमुज्जल मये न चै रं भवि सत
या जनः कि मुज्ज मुदिनी उर्वा च ऐरवे रु रवे तिका लि
वित पतिता रातो दारः कवि प्रतिभा स्तयाः सु एत स्यात्
ता सूर्य प्रपान सा किल भाविनी ३६ ॥ निज मुज्जल रे
वने वरं व्रभ सि विसुत या संके ची भावे नै वां थी भवने न स
यं मपश्यं ती उ मुदिनी जनः उ हं घां ज्ञानो व्या च ऐ उ मुदि
न्या जगत्प्र काश क सूर्य स्य दर्शने थी भवने महद् घा
मिति निरति लोक प्रवमिथ्या वदति नत्व स्याद् घाणा मिति
समाधत्ते या उ मुदिनी कवीना प्रतिभा स्यात्ति ता पति

नाचानिप्रसिद्धेयर्थः एतच्छृङ्गस्यैवक्रपत्तेर्सीराःपत्नी
 भोःजनाःशृणुतशृणुतसारज्ञोदाराःकुमुदिनीप्रसू
 र्यपश्याकिलनभाविनीराजद्वारतादेवास्तूर्यपशपत्तम
 स्याज्जतिभावलिखितपदितेतिजनानेत्याकराणस्मरणा
 यच्चविशेषणं ३६ ॥ बुलकिततमःसिंधोर्भृगैःकरादि
 वशुभ्यतेनभसिविसिनीबंधोवधच्यतैरुदविडभिःश
 तदलमथस्वातःकश्चुत्तदीपरिरेभणाश्रुपदपदाश
 काशंकाभिमिममतत्त्वते ३७ ॥ बुलकितःबुलकीत
 पीतःतमपवसमुद्रोयेनेहशास्परवेःकराद्रश्मेदेवप्रा
 णोःरेभेभ्यःच्युतैरुदविडभिःतमोदृपोदकविंकाभिरि
 वधृगैःशुभ्येतशोभाप्राप्यते शतदलानोऊशशयानो
 मथस्वातसोमकरंदप्रवाहसकश्चद्वयाजलप्रायस्य
 लद्वयस्यसमाश्रयणादसीदृगाश्रुपदतत्कालमेवप्र
 दःप्रकाशको प्रमुष्णाःकश्चुद्वयाःकर्तुमश्रान्तिममऊ
 र्वति ३७ ॥ कस्तूरासुमनःश्रीणीश्रीणामनादविभिः
 संदःपरिसरचरेभोसोभतःकुमारतरेःकरैःअजनिज
 लजामोदानंदोत्पत्तिस्समथप्रतावलिशवलताहुजा
 पुजाश्रियेष्टहयात्तभिः ३८ ॥ संदःपरिसरचयंयेषां
 तैःसरोमथानिपातितैःअतिशयेनप्रत्ययैरवेःकिरणैः
 ऊंऊमऊंसमप्रकिशोभनामनादविभिस्तिरस्कारिभि
 रजनिजातं ऊंऊमऊंसनिबहिर्धर्मलैःप्रवैवेष्टितानि
 अत्यरुणाकेसरयनानिभवन्तितत्रेयंसरसोवाद्यपत्रैर
 विकाराणांचकेसरैरुपमापतदेवसरस्याःकल्माषत्वं
 स्फुटयत्यग्रिमश्लोकेतथाकमलसोदभानंदेनहृत्वाउ
 त्पन्नशीलायाश्चमरपंकैःसंपर्केनशवलीभवताहुजा
 पुजाशोभायाहकेरजनिपुजाहिसर्वतो रक्ताशेषणमा
 शुजोपमाजातादत्यर्थःवर्णितचऊंऊमऊंसममभिन
 वणमाचार्यपादैस्तंशालोकाते उद्यद्गौराऊरविकसितैः

नै.
पं. टी

श्यामरक्तैः चलाशैरंतर्गोष्ठाकरां चिलसत्केसराली
विचित्रैः शार्काणीभूः प्रतिपदमसौ यत्र काशमीरघुष्यैः
सम्पादेवी त्रितययजनी चानमाविष्करोति ३५ ॥ २
चयतिरुचिः शोणीमेतां कुमारतमारवेद्यदलिपदली
नीलीकान्तं व्यवस्यति पातका प्रजनि सरसी कलमाषी
तभुवंधवलस्फुटकमलकलिकाघडेः पांडुशुतोदर
मंडला ३५ ॥ कुमारतशतिशयेन कुमारोत्तकाल
मुक्तस्वती च त्रयीति क्रत्वः रवेरुचिदीप्तिरेता सरसीय
छोणीमरुणां रचयति शोणात्मा चामिति डीष्प्रली
नापदली पातकातपरिपतनशीलायुदेतां सरसीनी
लीकान्तं व्यवस्यति शारभेततत्रतः सरसीधवलानां स्फु
टतीनां कमलकलिकानां घडेः पांडुशुतं धवलितमु
दरमंडलयस्याज्ञाहृशाभुवनिश्चयेन कलमाषीनाना
वणां कडारीजाता तथा च कडारलक्षणं सितपीतहरि
द्वरक्तः कडारो मणिवन्निवत् पांडुः स्त्रीपीतभोगाभनी
लः स्यादतसीयतिरिति ३५ ॥ कमलकुशलाथानेभा
नोरहोपुरुषव्रतं यंडपकुहनेनेत्राणि श्रीगृहत्वविव
त्त्रभिः कविभिरुपमानादप्यंभोजतां गमितान्यसाव
पियदतथाभावान्नुचत्पुल्लकविलोचने ४० ॥ सूर्य
स्य कमलानां कुशलकरणे ग्रहोपुरुषव्रतमाहोपुरु
षिकादर्पाद्यास्यात्संभावनात्मानं संभावनात्तथीमद्भि
रप्रतीयातमात्मनि सत्कार्यसिद्धिजननशक्ताविष्क
राणामते ग्रहोपुरुषव्रतमित्येकं पदमाहोपुरुषिका
र्थेयस्मात् असौ सूर्यः प्रियोः शोभालक्ष्म्याः गृहत्वस्था
नत्वं विवत्त्रभिः वक्त्रमिच्छुभिः कविभिरुपमानात्सह
शीकराणां कमलत्वप्रापितान्तापिनेत्राण्युपकुरुते ।
अतथाभावात् श्रीगृहत्वाभावेन कमलोपमानत्वा
भावाडल्लकानां लोचने संघनिगोपकराणि ४० ॥ २

दत्तिमहतीभक्तिर्भनोतदेनमुदित्वरंत्वविजुमुपतिष्ठत्वा
 धन्यस्तुमफरपदनेः इहहिंसमयेमेदेहेषुव्रजसुदवे
 ज्ञतामभिरविमुपस्थानोत्तिस्वाजलोजलयः किल धर
 अधरपदेतोः अर्थाहेदिककर्मपदनेः अधानमलगच्छ
 तीत्यधन्याः स्वयंमार्गंमंचरनपरेषांमार्गदर्शकरत्वेय
 स्माज्ञानोत्तर्येतिमहतीभक्तिर्यस्येहशोसिभक्तिराह
 स्पृष्टादित्वात्संवद्भावः तस्मादुदयशीलमेनस्त्ये
 सत्वरमुपतिष्ठत्वाउपस्थानेनपूजयउपादेवपूजायामा
 त्तनेपदे इहहिंसमयेप्रातः संध्यायोरविमभिर्यस्य
 मुवमुपस्थानायात्तिमाजलोजलयः किलप्रागमेमे
 देहेषुगच्छविषयेषतदवज्ज्ञतास्तदकमंयस्यवज्ज्ञस्यभा
 वेगच्छतितथाचकण्यप्रसूतिः त्रिंशत्कोटिमहावी
 यामेदेहानासरात्तसाः कृष्णातिदाहणाचौरासूर्यमि
 च्छेतिवादितं ततोदेवगणाः सर्वेऽंघ्रयस्तुतपोधनाः
 उपासतेतदासंध्याप्रतिपत्सुदकांजलिं दस्यतेनवेदेत्या
 वज्ज्ञहृतेनवारिणा धर ॥ उदराशिवविप्रस्थावस्थायि
 नावनिरत्नयाशिमुत्तममहोमाणिक्कानामहन्माणि
 मंडली रजनिहृषदधोतश्यामांविधुरयविधायिको
 नावलकतमेनेयजानेजनेनविमुद्रिता धर ॥ अहमे
 लोःसूर्यस्यमंडलीविभमेवाशिमुत्तराण्यतिनूतनाण्य
 रुणानिमहोमेवमासिक्कानितेषामदयाविनाशही
 नावनिराकारः उदयगिहानुस्थायिनीग्रहोकिमुभ
 वेदिसुत्येदावलनिस्त्रयेजानेउत्पदेधोतेनश्यासामे
 वधोतवच्छामोरजनिमेवशिलापिधायिकापिधानक
 रांविधुरयहरीकृतकतमेनजनेनेर्यवनित्रमुद्रिताश्र
 पित्तसर्वरेवांद्वादितासर्वरेवकिरणमाणिक्कानाम
 धिगनात् धर ॥ सरप्रसिद्धः कर्णोत्पत्यग्रहीत्किल
 ऊडलदयमथावलपादात्प्राच्यमुदासहितत्पतिः वि

ने.
पं. टी.

फरुदयभायेकंतत्रविलोक्यविलोक्यतेनवतरकरस्व
णिस्त्राविहितीयमहर्माणिः धर ॥ सुराणापरिवृष्ट
इंद्रः कर्णाद्राधेयात्किलप्रसिद्धौ ऊंडद्वयेप्रतिजंश
हयाचित्वाप्रतिग्रहेचकारप्रथानंतरोवल्हत्प्रोत्ताया
शक्रः प्राचीदिशमुदापरितोषेणऊंडलद्वयदध्वान्
हियस्मात्सशक्रः प्राचीदिशः प्रतिरक्षितत्रऊंडलद्व
यमध्येपकंऊंडलमुदयस्थितश्चंद्रोव्यलोकिकृष्टं न
वतरानतिनूतनाकरात्रशमीनेवसवर्णस्ववतीतीहु
शोहर्माणिः सूर्यपवद्धितीयंऊंडलमधनाविलोका
ते धर ॥ दहनमविशहीमियांस्तेगतेगतवासदप्रश
मसमयंप्राप्तंपत्न्योविवेक्षतिरागिणी अधरभुवनात्
सोदृष्ट्येषादरात्ररणः कृतामरपतिरप्रप्रातिवर्तसती
व्रतधूर्तिता धध रागिणीअरुणैवसंप्रेमायादीतिःग
तदिनस्यावसानकालेमवसंतसुसूर्यपवभर्तारिप्राप्ते
सतिदहनमविशत् रात्रंसौरतेजोभिंप्राविशतीति
प्रसिद्धमपिवेशमेवपत्न्यवनुगमनायचित्रारोहणच
क्रंसेतादृशीदीप्तिरधरभुवनात्पातालादेवनरकात्
दाडद्वत्यतरणः सूर्यस्यकृताअमरपतिपुरेएवदिग्द
शेपूर्वस्वर्गंप्राप्तिययेदृशीसहतीव्रतयातीक्ष्णतया
वर्ततेयासासतीव्रताधूर्तिर्यस्याभावमेवसतीनांप
तिमधव्रतानांपतिव्रतानांव्रतस्यधूर्तितावृत्तेतथा
चस्मृतिः बालग्राहीयथाबालवलाड्डरतेबिला
त् तद्वद्वर्तारमांदायस्वर्गंयातितपोबलान् धध ॥
बुधजनकथातथ्येवेयंतनोतनुजन्मनः पितृशितिह
रिद्धाणांयाहाराजः किलकालिमा शमनयमुनात्वा
डेःकालैरितस्तमसः पिवादिपियदमंलछायात्काया
दध्वयतभास्वतः धध ॥ किलप्रसिद्धौततजन्मनः पु
त्रस्यतनोकालिभापितः जनकस्यसंबाधनः श्यामहवि

तादिवर्णादाहोराज्ञानोभवति यदा जन्तुः कृत्स्नमा
 हारं भुङ्क्ते तदस्य पुत्रः कृत्स्नं जायते इतीत्युच्यते
 किंवाणां जनस्य कथं यत्तस्यैव तथा हि जैय्यायिकैः
 साव्या व्यापकत्वे सति साधन्या व्यापकतया धिरित्युपा
 धिलक्षणे उदाहृतं मेघातनयत्वं स्यात् सत्त्वेन संबधे
 शाकाद्याहारपरिणतिरुपाधिरित्यादि अत्र हृष्टान
 माह यत्तां सूर्यस्य भास्वरकांते रापि देहादस्मादथका
 रभक्तकान्तशमनेन सहायुनायमुनयावाडेन पंगुना
 शनैश्चरेण च कालैः स्यामैरिव जायते स्म ४५ ॥ अभ
 जतचिराद्या संदेवः प्रतिक्षणदात्यये दिनसमयं का
 लं देवः प्रसूर्यतथा रवि नावल्लशकिताशीलं कालं
 प्रसूतिरसौ पुण्यमयमुनयो जन्माधानेऽप्यनेन यथा
 क्तिनं ४६ ॥ प्रतिप्रत्येकं क्षणदानं रात्रीणामवसा
 नेयं रविर्देवः दिनमयं कालं समयमेव शब्दस्त्वलात्क
 संक्षेपं प्रसूर्य जनित्वा तथा चिराभ्यासमभजत यथा
 नेन चिराभ्यासेन सूर्यः कालस्य समयमेव कृत्स्नं प्रसू
 प्रसूतिर्यस्माद्दीदृशाः यमयमुनयो जन्माधानेऽपि शी
 लं कालं प्रसूतिस्त्वभावं तज्जनशक्तिः केन चिदित्य
 त्वयः शकैः कर्माणि निष्ठाया मिदं ४७ ॥ रुचिरचर
 णाः सन्तो रुच्रीस्त्वनाथ रथा शनिं शसुनमपि सत्रातं लो
 कान् सन्त सन्ता विंति रथपदरुपासि फलं धर्मघाम
 पि उज्जनेः यउग्रहसितो भास्वात्रास्माहं सिध्यतिकः ख
 लः ४८ ॥ भास्वान्न सूर्यः शक्रवाक्ये प्रकरणायाः स
 मुद्राः तथा हृष्टा सर्वजगच्चतुर्धा वध प्रकाशकत्वात्
 रुद्रदपि सन् इष्टे जनेः रुचिरचरणः रम्यकिरणपव
 रम्यपादः सन्तं स्यात्कणस्यो कर्महतीश्वीः शोभा संपत्ति
 सुयं सो हृष्टाः सप्रसिद्धः सूर्यः शनैश्चरेण मच्च सन्तो
 लोकात्पालयितुं मरुतेति सुलेन यं इ पहासितोति

नै.
पं. टी

परीतलक्षणाया निर्मितः रुचिमभिर्लाघं रंति दद
तीति रुचिरः लातिग्राभ्या संनापकत्वाद रुचिप्रदाः
चरणार्किराणायस्य संसृतस्यो रुचिप्रदासुकोशोभ
यामनाद्यो लक्षणाया रंति तारयायस्ये इशोरविः
शानियमोसतो लोकास्वातं पीडयितुं संसृजेति तं द
एवं सूर्यतपहसिते सति कः विलोमानो पद्मसिष्य
निश्चपि त्रयह सत्येव ५७ ॥ शिशिरज उज्ज्वलं चर्म
मौदयायत धृता मया खरुकर शृणानास्यानां प्रयच्छ
तियः प्रयः जलभयजुषां तापताप स्पृशां हि समत्य
यं परहितमिलत्कृत्या वृत्तिः सभा नुरुदं चति ५८ ॥
शिशिरात् शिशिरज्ञोः शौत्याद्वा जाता रुक्मा तायेष्वा
तेष्वां प्राणिनां स्वातोदयाय चर्म श्रीसतं मौस्यं वा ददा
ति अथाखरैस्तीक्ष्णैः करैः शृणानमया च्छेदमास्यं येष्वा
तेष्वां स्वातोदयाय प्रयो वर्षा कालीने जेददाति वर्षा का
ले जलभय धृता ताप शरत्कालीनं चर्म ददाति ताप
स्पृशां शरत्काले तमां नाहि महे मंत जं प्रा लेयं ददाति
इतीत्यमयं पुरो ह प्रमानः स प्राप्तिदो भातुः सूर्यः पर
घोहिताय मिलेतीक्ष्णानां नानाविधानां कार्याणां सा
वृत्तिः शौत्यात्पनंतं रं चर्मालीनां परिहृतिर्यस्ये ह शतदं
चंति उदयते शृणानमिति संयोगादेरातो धातो र्यावात्
इति निष्पन्नत्वं कुवृत्तिर्यस्य शयोः शप इति इव स्य कादि
न्यस्य शयोरेवं संप्रसारणविधानादन्यत्र संप्रसारणा
भावः ५९ ॥ इह न कतमश्चिन्ने धनेतमिस्वततीर्दिशा
मपि चेतसं हणा मुत्संगे सुस्थिता धयतां लतां तरुशर
णाता मेत्यस्मायामयं निवसन्नमः शमयतु मधुहृत
सूर्यं यदयं शरोचिष्वा ५९ ॥ चेतसं हणा मपि दिशा उदि
शुवर्तमाना ग्रंथकारततीः क्षणादेव भयतां मपि पिव
तामपि सूर्यं शरोचिष्वा तद्वणा साश्रय मेत्यवर्तमाने

मानं च या नाभेकं तमः शमयितुमनैस्त्रयमसाम
एयं यदभूत् इत्यास्मिन्निषेकतरोजनः श्वित्रमा
स्त्रयं धत्ते अपितु सर्वेषु अथवा स्त्रयं न दत्ते न दम
दुतमित्यर्थः यतो वीरैः निजपराक्रमात्सर्वतः प
राभूतोपि रिपुर्थादिस्वरत्नायैकस्य चित्रीचस्यापि पा
दे सुशरणीभवति तदा विजिगीषुनीति धर्मात्तु रो
धादस्या किमपि कर्तुं न शक्नोति ५५ ॥ जगितिति
मिरं मूर्च्छा मञ्जुव्रजे पिचिचित्सतः पितरिव निजाह
स्त्रावस्मादथोत्पभिषज्यतः अपि च शमनस्यासौ ता
नस्ततः किमनोचिती यदयमदयः कल्हाराणां त
पत्यमस्त्यवे ५० जगति सर्वास्मिं लोकेति मिरमं ध
कारमेव नेत्रेणोचिचित्सतः अपात्ररुतः निजात्पि
तरस्मात्सूर्यमधीत्यसुर्वेद्योतिमिरं मूर्च्छा च भिषज्य
तः भिषज् रूपान्नयनेन कालादिः अपि चासौ सूर्यः
शमनस्य सूर्योः तातो जनकोति न तस्य सूर्योः पुत्र इ
ति वाक्यार्थः अयं सूर्यो निष्कृपः सन् कल्हाराणां क
मुदानाममस्त्यवे यत्तपति ततः किमनोचिती अतः
परं किमनोचित्यं यत्पुत्रसंबंधी गुणः पितरि संक्राम
तितदप्रति सिद्धे रजुचितमित्यर्थः स्वयं योस्ति मिर
मूर्च्छा चिचित्सादिपितृसंबंधी गुणो यत्संक्रान्त इति
तमेव यत्पुत्रसूर्यस्य सूर्योः पुत्रस्य संबंधी अथवा पुत्रकरण
व्ये गुणः संक्रान्तास्तदुचितमिति भावः ५० ॥ उडु
परिवृष्टः पत्या मुक्ता पुरायदपी पुरायदपी डययद
पिचिसिनी भानो जायां जहास उडु मुदनी नडु भयमतः
कंके संकोचितं निजशोकया प्रसर्गति न वा कंके कंके ध
उडु राहणराचिधि ५१ ॥ चंद्रः भानोः सूर्यस्य वल्लभा
कमलिनी पत्या मुक्ता रात्रौ सूर्ये विवर्द्धिता यस्मादपी
डयत्तसमकोचयत् उडु मुदिनी च यस्मात्सुमतिमश्र

नैः
पं.ली

नोहंशंकककंफवदरीतस्याःपाकःककंफःऊणाः
तद्वदराणादीनामर्थान्द्रोषोवशोणादीनामर्थान्द्रोषो
लोहितेस्त्रयैप्रसरतिसतितेडभयंकुमुदनीचंद्रस्य
निजशोकयास्वकंयानर्थचित्तनेनेवसुकोचितपर
कोयात्मबोधादेःशंकानर्थस्यचित्तनेवैवाधिकस्य
वैस्त्रयस्वात्मग्रन्थास्यशोषकतत्तस्यपाकमूलपीला
दिकर्णादिभिःऊणाःजाहचो ५१ ॥ अतिसयतनो
भीनोर्जानेवनेरधरायनाविहरणकृताःशाखास्सा
दाःशतानिदशालिखो. निशानिसहस्राभ्यादिभिः
पुणानिसहस्रराः सुथगहिपतिःपश्यत्यस्याःक्रमे
णानभास्वराः ५२ ॥ वेदत्रयीतनोःसूर्यस्यधर्मव्यक्त
नेनमार्गणाविहरणलीलाचलनेकुर्वतःसाम्नास्त
मेतात्पुक्तेःसामवेदमृतीःतिषोदशाशतान्यवसात्ता
खावाःसामवेदस्यभागान्सहस्रेषाखावाःसामवेद
स्येतिप्रसिद्धेःसहस्रैरुदनादिभिःसहिताभास्वरा
दीप्यमानाश्चग्रहिपतिःशेषःरात्रौरात्रौप्रतिनिशो
सहस्राभ्याहुभिःहुक्त्तहस्रद्वयेनसंख्यगेकैकयाह
शाश्रमेणैकवारमेवतपुणानिकाकापुणोत्येव
तथानपश्यतिपश्यत्येवेत्यर्थःशेषादिःचक्षुःश्र
वत्त्वानिब्रह्मसहस्रद्वयेनैकवारमेवत्रयीतनोभीनोभी
स्वरचशाखासहस्रपुणोतीतिमन्येअन्येहिजस्रत्त
रिंद्रयश्चवर्णोद्विययोर्भेदात् इष्टान्तदनंतरंपुणो
तिश्रुत्वावातदनंतरंपश्यतिमनसोपतयाज्ञानयो
गपद्याभावात्शेषस्यश्चागदर्शनैन्द्रियैक्याद्यगप
देवज्ञानेद्वयोत्पन्निरित्यर्थःऊचोदेतियजुषातपति
साम्नास्तमेतिसहस्रशाखाःसामवेदस्येतिश्रुतिरात्रौ
रविःपातालंप्रविशतीतिकविप्रसिद्धेचोपजीवोत्ये
दाया ५२ ॥ ब्रह्मनविरतायेषामग्रेतन्त्रप्रतिभास्तै

कमलसुहृदस्तमीभानोः प्रवालरुचःकरः उचितमुचि
 तज्जालेष्वंतर्भविस्रभिगयत्तैः किंवदवयवैर्ययासा
 लिमितागुलिचारुता ५३ ॥ यैर्येषां भावकिराणां नाम
 प्रप्रभातवेलायां मेव पर्यंतं वरतांतीक्ष्णतावद्जनप्रति
 भासते प्रववहवो न वरानवायेषां तेषां भावस्तु जाप्रति
 भासते तथा येषां भानोः सूर्यस्य कारणां रश्मीनामेव
 स्तजाप्रतिभासते तथा येषां भानोः पानीनां किंचिद्भिः
 कतिपयैरेव यवैर्जालेषु गवाक्षेषु त्रमये भविस्त्रभिः
 प्रवीणान्शालैः दीर्घैश्च तच्चित्तमुचितसतीवयोग्यं य
 था स्यात्तथा गुलीनां चारुता ग्रंथलिक्छाचारुत्वमाप्ति
 ताः तैर्मीभाजः करः कमलानां सुहृदो विकारकापव
 सहृणाः प्रवालवद्विडुमवदेवनवपलववडुववोभा
 सायषामीहृणां सवति ५४ ॥ नयनयनयोत्पाकग्रय
 त्वे प्रविष्टवती रश्मिर्लनवलभीर्जालात्रालां इवार्कक
 रंगुलीः भ्रमद्वज्जकाणां क्रान्ता भ्रान्तिभ्रमं त्यद्वाश्रयाः
 पुनरपि धृतः ऊदे किंवा नवर्धकिनादिवः ५५ ॥ भुव
 नवलभीर्नां जालानां वात्सान्द्रविष्टवतीर्नालान्तराणा
 लदे जा निवाहः पूर्वस्त्रोकोलित्वा श्रवर्ककरंगुलीः
 द्वाक्त्तत्वरनयनयोः प्रयत्ननयपश्येत्यर्थः श्रवनालो
 पसया प्रयत्नार्कः याकरंगुलयः भ्रमं तश्च तस्य क
 णाः त्रसरेण भागास्तेः क्रान्ता आश्रितादिवः स्वर्गस्य वर्ध
 किणान्तराणां विस्त्रकमेणा किंवा विनर्के पुनरपि प्रा
 क्तर्यपत्त्याः संज्ञायाः प्रार्थना वदितानीमपि कुलेत्त
 द्वाणयंत्रेभ्यः सत्यः आस्रभ्रान्तिभिर्भ्रमीभिः भ्रमंति इ
 व भोति ५६ ॥ जलजभिर्दरीभावं प्रेषुः कवेण निमीड
 यत्यशिशिरकरस्तारं शां प्रपंचविलोपकृतं रजनि
 रमणास्यास्ततो गीथरे वरपथा वशाद्वधत्तमधना वि
 वं कंचुच्छिदाकरपञ्चता ५७ ॥ जलजानां पद्मनामेव

नै.
प. वी

वशांत्वानांभिडरीभावंचिक्रासमेवद्वैधीकराणामितुःश्रु
शिशिरकरः सूर्यपव अशिशिरावजडावनलसौकरो
प्राणीयस्सःश्रीचहस्तःशालीनाराणांमेवशांत्वानांम
पंचस्याकृतिसन्निवेशस्यविलोपकृद्धिनाशकत्वेवान्य
याभावकर्ताधनाप्रभातेस्तथैतत्पस्यमंडलभागस्यति
रोधानवशात् कंचूनांशांत्वानांछिदायैयत्करपत्रकक
चस्तस्यभावंतदाकारतांदधानचंद्रस्यमंडलकरेणार
स्मिन्नैवपाणिनाहृष्टपीडयतिनिष्प्रभीकरोत्येवगाहृष्ट
क्ताति ५५ ॥ ताराशांत्वविलोपकस्यजलजंतीक्ष्णत्वि
षोविंदतः सारभंचलतांबुकंबुजरजोजंवाल्मपांडुभव
त् चेदार्थोपहृतंकरेणानिविडांसंपीडनंलविती शं
वच्छिक्करपत्रतामिववहत्यस्तंगतांवाविडः ५६ ॥ ता
राणांमेवशांत्वानांविलोपकस्यतथाजलजंमस्यमेवशं
विभिंदतःसूर्यस्यसर्वांगचलनंरश्मिन्नैवपानिनानि
विडांपीडनानिष्प्रभत्वमेवहृष्टपारणांप्रापितोक्तमि
तार्थमंडलचंद्रःचेदार्थेशांत्वचेदार्थोपहृतंचतदंबु
चशांत्वानांरजश्चतयोर्जंवाल्मजपंकेनपांडुभवश्चतत्
शांत्वचेदकंचतत्करपत्रंतस्यभावंतत्रथामिववहतिज
लजभिडरीभावंप्रेसरित्यस्योह्लावाधिक्यपोषकमिदंम
घेतयेवाग्रिमंच ५६ ॥ ब्रूमःशांत्वतवनलयशःश्रव
सेस्रष्टशह्यत्सोदर्यःसादविलिखितःस्पष्टमस्तिदि
जंजःश्रद्धाश्रद्धाकरामिहकरचेदमप्यस्यपशपज्ञानि
स्थानंतदापिनितरांहारिणायःकलकः ५७ ॥ भोनल
तवसंबंधियंशःकीर्तिमेवश्रेयसेमेगलायस्रष्टःशह
त्पानिरेवधनिर्यवेहृशांत्वब्रूमःसाहृष्टपाहृष्टमःय
स्यशसपवशांत्वस्यसोदर्यस्तस्यःसद्भिजंजःचंद्रःस
सुसुत्येदायादिविद्योन्निलिखितपवात्तनिष्प्रभत्वात्
श्रद्धाश्रद्धयेहृशांत्वचंद्रयोःसाम्येच्छाकरंप्रत्याश

कमस्य शांतिस्वैव चंद्रस्य करस्वेदं किरणपुगममेव पाणि
 नास्तेदं पश्य तथा हारिणो हरिणो ज्ञातो यः कलंकपत्र
 हारिणो मुक्ताहारवतो जनस्य यः शांतिः कलंको हृषणमे
 व ननु हृषणमित्यर्थः तदप्यस्य शांतिस्वैव चंद्रस्य नितरां
 स्नानेर्मलिनताया एव क्रियाः स्थाने पश्येत्यर्थः यः कलं
 कः तन्त्रानि स्थानमिति सर्वाणि सर्वनामानि तन्त्राणि
 करणान्यपि इत्यनेन चान्वयः अथ च शांतिनाम मुनिः श्रे
 यसे लोकहिताय सहृष्टशब्दः कृतस्मृतिग्रन्थोक्तिर्यस्य शं
 खमुनेः सोदर्यो भ्राता सप्रसिद्धो लोहितो नाम द्विजेंद्रो वा
 स्मणश्चेष्टः दिवि स्वर्गे स्पष्टमस्ति तथा शांतिमुनेः करस्य
 पाणोस्तेदं सपि धर्मशास्त्रे प्रायश्चित्तप्रज्ञाकरं पश्य विचा
 रय तथा स हारिणः पुष्पाणि चौर्येण हरितो यः कलंको
 शौर्यकृतो दोषः तदपि स्नानि स्थानमस्य पश्येत्यर्थो नर
 धनिः स्पष्टमिदमाख्यानं भारते शांतिपर्वणि राजधर्मे सु
 ५० ॥ दिनमिव दिवा कीर्तिस्तीक्ष्णो रात्रिर्वितः कर
 स्तिमिरकवरीलूनी कृत्यानि शांतिरिवीवरत्नं स्फुरति पुर
 तः केशस्तोमैस्ततः प्रतयः लुभिः भुवमपवलेन तत्र छाया
 च्छवलादवनीतले ५५ ॥ दिवसो दिवा कीर्तिश्चापि तद्
 वसूर्यस्य रश्मेस्तीक्ष्णो रात्रिर्वितः कवरीलूनी
 लूनातिमिरमेव कवरीयस्यास्तादृशी कृत्यानि रवीवरत्नं
 निवारयति स भुवं संभावनायां ततो लूनायाः कवरीयः स
 काशात्प्रतयः लुभिः केशस्तोमैः कृत्वा छाया च्छलाम्
 लिनमवनीतले पुरः स्फुरति प्रवृत्तिमिरकवरीलूनी मि
 तिव ब्रवीद्दो जाति कालसुखादिभ्यो निष्ठा परावाच्येति
 जातिवाचिनः कवरीशब्दालूनी शब्दस्य निष्ठा तस्य परानि
 पातः ततश्च जाति कालसुखादिभ्यो नाच्छादने इति वक्तुं
 ब्रवीद्दो रतो दातृत्वे ब्रवीद्दो रतो दातृदिति डीप् यत्तु न
 रहरिः स्वांगाश्चोपसर्जनादित्यादितदसंबंधत्वात् इत्येवमे

नैः
पे.वी.

वतयाचमूलान्निर्दीधरदित्यपपाटप्रवाद्यासंबंधात् ५५
यत्पाथोजैविमुद्धनप्रकरणेनिर्निद्रयज्यंशुमान्द्रष्टु
रयानिस्मयजलरुहामदशासहस्रहरिःसाहित्यंमरुही
रुहामपिहृशामप्यस्तितद्धातवयन्मूलोद्वियतेतरांक
वित्तिभिःपद्मोपमाचक्षुषः ५५ ॥ यद्यस्मात्कारणात्तदहः
पद्मानाविकासनस्यप्रकरणेप्रस्तावेहृष्टीजनस्यनेत्रा
एपिनिर्द्रयानिनिद्राहीनानिनिर्विकसितानिनिर्विकरोति यद्यत
शुहरिःविस्मरत्तास्त्वेनेत्रजलरुहाशिवसृजोपयक्ता
नापद्मानांसहस्रमपूरयत् भक्तिपरेत्तायेपरमेष्ठरात्र
हितेनेकेनपद्मेनहीनेसत् सद्यःतत्पादितेनस्त्वेनेत्रेणसृ
णीचकारयतोसिकमलनयनेतिप्रसिद्धिःतत्पद्मानांरुशा
चसाजात्यंसहृशजानित्वंवास्तवंनित्यमस्तिअत्रसहृशवृ
त्तंसहृशार्थस्यससावीतिवत्सहस्रसःसंज्ञायामितिसः
कविभिर्यन्मूलंलायत्साजात्यंमूलमाश्रयोयस्यासेताहृशी
चक्षुषःपद्मैःसहोपमान्यंतमाद्वियते ५५ ॥ अथैवमिकम
लाकरेनिखिलयामिनीयामिक श्रियंश्रियतियत्परावि
ततपत्रनेत्रोदरं तदेवऊमुदमुनर्दिवसमाप्यगर्भभ्रमंदि
रेफरवचोरणाचनमुपैतिनिद्रासुंद ६ ॥ यत्ऊमुदंवि
ततमुद्धादितंपत्रस्यैवनेत्रस्योदरेयेनेहृशंकमलाकरेसर
स्यैवकमलायालक्ष्म्याश्रक्रेतत्पत्रिस्थानेनिखिलायारा
त्रौयामिकस्यस्वस्ववारणायामेषुजागृत्कस्यरत्नकस्य
श्रियमुपमांपुराश्रयतिजगृहेतदेवेहृशंकुमुदंदिनेप्रा
प्यगर्भमतांभ्रमराणांरवप्रवचोरणानिद्रायानासिक्यः
शब्दःतयाचतंनिविडंयथाभवतितथानिद्रयासुद्धमेव
निद्रयेवमुदसंकोचमेति ६ ॥ इहकिमुषसिष्टच्छाशः
सिकिशब्दप्रप्रतिनियमितवाचावायसेनैषसृष्टः भ
णफणिभवशास्तेतातडःस्थानिनौकविनिविहिततत्तही
वागुत्तरःकोकिलोद्धत् ६१ ॥ इहैषसिप्रभातेप्रप्रायिवा

कंचनार्किंशद्वेयपुंकोकोइतितस्मिन्त्यतिनियमितासं
 बद्धावागेनेहृशेनकोकेनफुणशेषाद्भवशास्त्रव्याकरण
 तस्मिन् तातडःप्रादेशस्यकोक्षानिनावितिहृष्टःकिंकिं
 वितर्कैहृष्टवकोकिलःविहितःतहीवाक् तहीतिस्वा
 भाविकाशहृष्टतातडःस्यानिनौतचहितौतहीवक्त्री
 नितहीवागुत्तरयेनेहृशोभूत् ६१ ॥ दत्तीपुत्रस्यतंत्रेभु
 वमयमभवत्कोप्यधीनीकपोतः कंदेशह्येचसिद्धित्त
 बज्जखटिनीशेषधृषानुयातः सर्वेविस्रतिदेवात्स्रति
 सुषसिगतांचोषयत्योक्तसंज्ञा प्राक्तस्कारेणसंप्रत्यपि
 कवतिशिरःपट्टिकापादजेन ६२ ॥ अथपारावतःदाती
 पुत्रस्यपाणिनस्तंत्रेशास्त्रव्याकरणेधीत्येकस्येत्विषयस्य
 कर्मण्युपसंख्यानमिति कर्मणि सप्तमीविधानात् व्याक
 रणमधीयानःकश्चुनाभूत्तर्कोहृशःकंदेशहृष्टस्यसिद्धयेप्र
 कृतिप्रत्ययविभागेनसिद्धयर्थत्वात्तत्तद्वर्णालिखनेहृ
 षाश्चुतावहवाश्चुताखटित्यःश्चतनादीतिप्रासद्धायात्
 विशेषास्तासांशेषोवशिष्टांशपवधृषानुयातःस
 कःयःसर्वतत्पटितेव्याकरणाविस्रत्यदेवात्प्रभातेस्रति
 प्रासांक्तसंज्ञादाधातुदाधितिस्तत्रविहितोचोषयत्रुच्चा
 रयन् पट्टिकायांपादाज्ञातेनप्राक्तनसंस्कारेणैदानींशी
 रःकस्ययतिपारावतोहिकंदेशवधवलःप्रातःशिरोधन्व
 नृककद्वतिशहृकरोतितत्रयसुत्तौ ६३ ॥ यौदस्या
 योक्तस्त्राणःसमनःश्रीजघोवैजयंस्तौकैश्चित्रंहरति
 हरितित्तीरकंदैर्मयैवः भानुर्जाह्ननदतनुरमोशक्रसौ
 धस्यजंभः स्यानेपानेतिमिरजलपेभाभिरेतद्भवाभिः ६४ ॥
 सूर्यःप्राचीदिशिऊंऊमपुष्पशोभाश्चयंत्वाःपताकाया
 स्ताकैरर्थात्सहृशैःत्तीरकंदैर्वीलैर्नुतनेरश्मिभिश्चित्रंह
 रतित्तीरकंदइतिवज्जुहीहोसप्तमीविशेषाणंसर्वप्रयोज्य
 मितिकंदेशहृष्टपूर्वनिपानेप्राप्तेमन्वादेःपरासप्तमीति

नै.
पे.टी.

क्षीरशालग्रामादिपातान्तरनिपातः किंचासौ सूर्यः श
क्रासाधस्य स्वर्णमयः सूर्योऽंभो भवन्तु अतएव तद्देवाभिः
सूर्यादेव उंभाज्जाताभिर्भाभित्तिमिरस्यैव जलधेः पाने
स्थाने भवति यत्क्रं भवति उंभ संभवो हि उनिः समुद्रमापि
वत् १३ ॥ द्वित्रैरेव तमस्तमालगहनयासे दवे भावुकै
रुस्रैरस्य सहस्रपत्र सदसि व्यश्राणि च स्रोतसवः चर्मणां
रयचुंबितं वितनुते तत्पिष्टपिष्टीकृतं त्मादिग्यो मतमो
चमोचमफनामोचं निदायकतिः १४ ॥ अस्मत्सूर्यस्य
द्वित्रैरेव किरणैस्तमस्तमालवणस्य ग्रासेनाशो रदवाग्नी
भवद्भिः कमलानां सदसि च स्रोतसवेदिने प्राप्य उंत्सवो वि
कासादिर्व्यश्राणि दत्तः श्रापदानी इदानीं निदायकति
सूर्यः त्माद्याधर्मैर्दिशां व्योमेषु तमोहंतीति त्मादिग्यो
मतमोचं तथारयेण चुंबितं सवेगं चर्मणां मोचं प्रवाहं
पिष्टानां पिष्टं पेषणं भावेक्तः पिष्टपिष्टमिव कृतं मोचं
कार्यकारणस्यानवशेषा त्रिषु योजनमेव वितनुते वि
स्तारयति तमोनाशस्य कमलविकासस्य च द्वित्रैरेवोस्त्रैः
संभवात् द्वित्रैर्व्यतिसंख्या व्याप्या सत्राहूराधिकसंख्याः स
व्येये इति वदन् ब्रीहिः वदन् ब्रीहौ संख्येये इति उच्यते १५ ॥
हराहृष्टात्तिमिरजलधेर्वा इव श्चित्रभाजुभाजुस्तास्य हन
रुहवनी केलिवैहासिकोयं नखात्मीयं किमिति दधते
भास्वरं सतिमानं घामघापि घमणि किरणश्रेणयः शो
णयति १५ ॥ अयं सूर्यस्ति मिरस्यैव समुद्रस्य वा उच्यते
शोषकः ताम्यत्पाराशत्रो मुकुलितार्या एव हृत्मानायाः
वनरुहाणां पमानां प्रत्याः समुद्रस्य क्रोडाये वैहासिको
हासकारी विह्वलकः हराहृष्टः हरमाकाशमात्रजो रतिः
घमणोः सूर्यस्य किरणपंक्तयः स्तात्मीयं सहजं भास्वरं
रप्रकाशकं सतिमानं वर्णदृष्टादिभ्यः व्येति चादिमतं च
सुल्लत्वं कस्मात्प्रधारयति एतः किरणपंक्तयो घामघापि

श्रुणी ऊर्वत्येव १५ ॥ प्रातर्वर्णनयानयोनिजचप्रभृषा
प्रसानदाहीवीवःपरितोषतेनिहितामेतःपुरिष्ठापु
रः स्तुतामंडनमंडलीपरिदधर्माणाकरोचिर्मयक्रो
पावेशसरागलोचनरुचादारिद्र्यविद्याविणी १६ ॥
ग्रनयाप्रभातवर्णयापरितोषितादेवीभमीकमभ्यंतिज
देहालेकारान्मणीन्मसादान्ददौदतीऊमेतःपरिकपोर
तःपुरचारिणादास्यापुरोत्पत्ताभूषणानामंडलीमाणि
करोचिर्मयामाणिक्यमणीनांदीनिद्रपाचासौक्रोपावे
शेनसरागानेवदीनित्तयादारिद्र्यविदारयंतीवैताल्लि
काःपरिदधतिस्म १६ ॥ आगच्छन्भागात्तुष्टःऊणम
यातिष्ठ्यहृशोरशने स्वर्गगांनुनिर्वदिनांकृतदिनारं
भाल्लतिर्हपतिः आनंदादतिप्रुष्यकरयमधिष्टायप्रिया
यौतक प्राप्तैरवरागतैरविदितप्रासादतैःनिर्गमः १७
ग्रथानेतरेवेगावेगायतिषायादतिशायितंप्रियायायौ
तकेनसदायेनंप्राप्तंरथमानंदादधिरुह्यस्वर्गगाजले
कृतपातःस्नानःतैवैताल्लिकैःमंश्चादागतैरज्ञातःप्र
सादान्निर्गमैयस्येहृशःआगच्छन्स्नात्वाप्रतिनिवर्तमा
नःप्रभातवर्णयतांवदिनांक्षणांहृशोरतिष्ठमानशोह
गोचरोभूदित्यर्थः १७ ॥ श्रीहर्षकविराजराजिमुऊवा
लेकारहीरःसुते श्रीहीरःसुमित्रेजितेन्द्रियचयंमाम
सुदेवीचयं एकामत्यजतो नवायचदनामेकात्रविंशो
महा काव्येतस्पृक्तोनलीयचरितेक्ष्णोयमस्मिन्नगात्र
पकांमुख्यो ॥ आनंदस्पृक्तोनिरस्तविमतोसर्त्तप्रदा
यात्तया धस्योनेषधकाव्यतत्त्वविह्वलोशास्त्रोहसत्सम
नो सर्गोस्मिन्परिहरितेरमभैरेपकात्रनिशेक्रमात् हृनो
वदिगीराप्रकाशितवृत्तिःसूर्योदयोचरितः ॥ एकादि
सुक्तस्यचांडागितिनजैकशाहेनसहत्ततीसमासेनजः
प्रहृतिभावप्राडगामस्तु ॥ इति श्रीनैषधकाव्यविह्वलो

नै.
वि. टी.

एकोनविंशः सर्गः ॥ गेवसोदयस्थानमनादिसिद्धिं
प्रचलसत्केसरसौरभविं यस्यानिवासोत्तिसरस्वती
सास्वतः सुतेः सिंचतुविचसेमां ॥ तदेवपूर्वसर्वः सम
दिसोयमेकीर्णः संपूर्णसम्यगृद्धिमान् अतंतरापदिष्ट
सुसंभोगेषुपपद्यते नवेहिसंगमेप्रायेयवानः साधसा
दिभ्यः ॥ संहिसान्येवरत्यर्थमुपचारात्यर्थजते मानस्या
नंतरंतैषां व्यलीकस्माराणादिभिः शेषशेषानुसंधानात्म
कं करः केनवार्यते संपूर्णः पूर्णकामानां कामिनो प्रोष्य
संगमे उत्कंठितानां हृयिष्युपभोगः प्रवर्तते इत्युक्तेः स
त्तिमः संपूर्णश्च प्रोक्तपव दृष्टानीं प्रहेरिवगतिः प्रेमाः स्व
भावकुविलेति सः प्रहेतोर्मतिनेत्युक्तेर्हेतोर्वा मानउच्यते
इतिनिरुक्ते मानः कोपः सन्नद्धेधाप्रणयेष्वा समुद्भवः व
योमणयग्राणः स्यात्कोपोयः कारणाविना प्रणयः प्रेमस
र्वकोवर्णकारः तत्त्वधानोमानः प्रणयमानइतीत्यंलपति
तेनमाणेनसंभोगस्य संकरवर्णनं प्रस्ताव्य संगारेकैशिकी
वीरेसाञ्जत्यारभते पुनः रसेराज्ञचवीभत्सेवृत्तिः सर्वत्रभार
ती यास्तस्मिन्नेष्यविधानचित्रास्त्री संकलाप्रफलन्दतगी
ता ॥ कामोपभोगप्रचुरोपचारासाकौशिकीचारुविलास
यक्ता नर्मतस्फुर्जतस्फोटतङ्गभेषुतरंगिकावैदग्ध्यक्री
डितं नर्मप्रियोपसंदनात्मिकं ह्रास्येनेवससंगारभयेनवि
हितं त्रिधाप्रात्मात्रागसंभोगमानैः संगार्यपित्रिधासुदमे
गंभयं द्वेधात्रेधावर्षेणवेष्टनैः सर्वसहासमित्येव नमाष्टा
दशावधिधनमिति १ ॥ प्रथमसंभोगेनवावस्थानसंभोगा
अथवाक्यादिकर्मनर्मस्फुर्जः २ ॥ अविर्भूतोभिलाषानु
भावयोरकांडसंभोमोनर्मस्फोटः ३ ॥ कार्यहेतोस्वरूपवि
ज्ञानादिप्रस्फाटनं नर्मगर्भः ४ ॥ इतीदमस्मिन्सर्गे प्रपंचय
ति ॥ सौधात्रिजुद्धिमानेकधातृकादित्यकातृ संप्राप्रय
पायोभृद्वातजातजवोदिवः १ ॥ ससर्वसर्गप्रस्तुतोदयः

पवपाथोभ्यर्मेचः वातानां जातं स हृत्तद्वज्रचो यस्य वाते
 न जातजवा वा दिवः सकाशात्सोपस्येवादेः ऊविमपवा
 नेके पातवोगैरिकादयः यस्येह शश्वोसोप्रधित्यकाया
 धूमेर्धुर्धभागस्पतदत्तप्राप १ ॥ ततः प्रसुदगाद्देमीकां
 तमायांतमतिके प्रतीचीसिंफवेचीवदिनोत्कारेदि
 वाकरं २ ॥ यथापश्चिमादिशः सिंधोवेचीवदिनस्यो
 कारेदिवांपारंभेचंद्रं प्रसुद्वज्रस्यति अथानंतदंतयैवभे
 मीसमीपेप्रागस्यतंदिनोत्कारेनलंप्रसुद्वज्रगामप्रती
 चीप्रस्यंज्जुवेतिमानवोधनायभेमीविशेषणंच गं
 प्रारंभांगीकारांतब्रह्मस्य ३ ॥ सहस्रमादरंतस्यावद
 नेमदनैकहृक् हृष्टमंदाकिनीहेमारविंदश्रीरविंदत
 हृष्टामंदाकिन्योहेमारविंदानांश्रीःसम्पन्निःशोभाच
 येनेहृष्टःतथा मदनैनका मेनैवैकेकेवलं प्रपत्नीतिम
 दनैकहृक् केवलंसाभिलाषप्रपत्ननलःतस्याभेम्पा
 सुखेहृष्टहृष्टादतिशायितंवाटं प्रेमातिशयमविंदतले
 भेहेमारविंददत्तप्रापंतदमेभेमीसुखेजानातिसेत्यर्थः
 ३ ॥ तेनस्वर्देशसंदेशमर्पितंसाकरोदरे वभ्रजेविभ्र
 तीप्रभं प्रभेवोत्रिद्वप्रभहृक् ४ ॥ स्वर्देशस्यसंदेशंत
 हृष्टाप्रसिद्धापकेचिन्तेननलेनदत्तं प्राणिमवोधार
 येतीविकसितप्रधाती साभेमीलक्ष्मीरिवैरजेलक्ष्मी
 रापिहृष्टवर्णाप्रभपाणिः ५ ॥ प्रियेणाल्पमपिदत्तं
 वज्रमेनेतरामसौ एकलक्ष्यतयादधायन्नमेकवराट
 के ५ ॥ असाभेम्प्रेषणादत्तमल्पमपिअतिशयनव
 द्भमस्यतेस्मयतोसौभेमीएकोवराटकोबीजकोशेणय
 स्येहृष्टोप्रभे एकःसर्वमन्यहृष्टनीयंस्तुक्कासपप्र
 वलक्षोहृष्टोयस्यास्तस्याभावेनप्रायतिस्मत्तमप्रवि
 नांन्याकिमपिनददृश्यत्यर्थः अथचैकंवराटिकंकप
 दिका मपिपेकस्यलक्ष्यतयातसहस्रस्यभावेनदध्यावि

नै.
वि.टी.

त्यपि ५ ॥ प्रवसावादिवाततत्वीत्वालिगनविचक्रत
समाप्यताविधिः शेषोराष्ट्रसुतसिचेत्रे ६ ॥ सातत्वी
भैर्माप्रियेनैवप्रोक्तानवचैतासिरोषेयादिनस्यात्रहित्व
दास्त्रेषांतरायकारीशेषोविधिः स्नातोत्रयानित्यकर्म
यज्ञादिमयासमाप्यतामितिप्रश्नकाकः ६ ॥ कौतावा
त्रर्मममाविद्धिद्यतेविद्यरघने इतिनमनसाशेषादवो
चद्वचसानसा ७ ॥ नर्मणोरतिलीलायामर्मजीवस्या
नैविध्यतिताडयतीतीहृशंश्रयवानर्मणपूर्वश्लोको
क्रपरिभासेनमर्मावित् एतावानधृतपूर्वः कौस्तुभ
तीत्यशेषार्तेनलेमनसेवावोचनतवचसामंगाविदिति
नहिव्याधिसहितनीत्यादिनाश्लोदीचः ७ ॥ त्वाणविस्त्रे
दकादेवविदेर्गुधेविरज्यसे विस्त्रेताहं चिरंत्वेतिहृदा
हंसचिरंकलिः ८ ॥ भोडुग्धमुष्टेक्षणेविस्त्रेदकाद्विर
हकारिणोविदेर्नित्यकर्मणोविरज्यसेविरागमुद्धेगीया
यासिग्रहंत्वावजकालेनलेनविस्त्रेदकर्तास्मीनितदा
कलिर्मनसाकिमवोचदितिप्रतीयमानोवितर्कः ८ ॥
सावज्ञेवायसाराज्ञः सावीपचमुखीमगात् लक्ष्मीः ऊ
मुदकेदारादारादभीजिनीमिव ९ ॥ यथाप्रातः लक्ष्मी
राज्ञः सावज्ञाचद्रावहेलासहिताऊमुदकेदारात्सकाशा
त् पञ्चान्येवमुत्तानियस्यास्ताहृशीकमलिनीमारात्सा
मीप्येनयातितथैवसाभैमीसावज्ञेवसानधृतेवतत्रतः
सादरेवराज्ञः सवराणात्यमोपममुखीसमीपमगात् ९
मसासावपिमासंभक्तलिच्चापरवत्परा इत्येवमित्यसं
त्रेतासत्रेतापर्यतोषयत् १० ॥ असौत्रेतावाङ्मित्रयमेव
शहस्यासात्रेतायगंममपुरारिमुर्मासंभृत् नमामास्म
योगेइत्युः प्रतिषेधः मासंभवेदितिशंकयेवंमनलोनि
त्यसत्रेयज्ञेतात्रेतामप्रित्रयीमेवत्रेतायगंपर्यतोषयत् १०
क्रियांप्राप्तेतनीकृतानिषेधन्याणितासावी कराम्पाप

एष्टयस्तस्यात्पमिमीलदसौहृशो ११ ॥ एवंभैस्यामा
 नंसंस्तुच्यनमंगभंप्रस्तातिप्रान्तःकालिकंनित्यकर्मक
 त्वातस्याष्टगोसौनलःपाणिनासाखीनिषीदन् मा
 ब्रूयादतिपाणिमंस्तयासाखीनिषेधंऊर्वन् माब्रूयाद
 तिपाणिमंस्तयासाखीनिषेधंऊर्वन् तस्याभैस्याहृशोक
 राभ्यान्पमिमीलत्पिदधेयंचिरं प्राप्तेप्रगेव्ययेभ्यः १२ ॥
 द्युलौतइवेचिद्रुलौष्टित्वात्त्रयोडीपु ११ ॥ दमयं
 त्वावयस्याभिःसहास्याभिमवीक्षितः प्रस्तुतिभ्यामिवा
 यामंमापयत्प्रीयसीहृशोः १२ ॥ सनलप्रस्तुतिभ्यांप्रे
 यस्याःचतुषोरायासेविस्तारंमापयन्निवहास्यकक्षा
 भिर्भैमीसाखीभिर्हृष्टःक्वात्पंतटीर्चेभैमीहृशोकचाल्प
 परिमाणोप्रस्तुतीतिहास्यकारण १२ ॥ तर्कितालित्वमि
 त्पथवाणिकापाणिमाचनान् त्तान्तस्पर्शान्निसमोनमा
 नशोमानसेविनी १३ ॥ भोःसाखित्वमयाज्ञानेत्पथोमु
 चेत्पादिसावशेषावाणीकृत्वायस्याःसाभैमीपाणोर्न
 लकलयोर्मेचनान्देतुमस्तिजंतःज्ञानेत्स्पर्शान्निरंस्त्रीपर्शा
 दन्त्यःकान्तस्पर्शाययेहृशीमनसेविनीप्रागेवमानिनी
 भूतामोनंमूकत्वमानेशजग्राह अत्रार्थवाणिकाकेतिश्रुत्वा
 र्थेकप्रत्ययेकैकस्वइतिस्त्वः १३ ॥ सावादिसुतनुते
 नकोमस्तेनायसौचिती त्वांप्राप्यत्यसादेनप्रियेतत्रा
 द्रियेतपः १४ ॥ तेननलेनासाभैमीप्राच्यतेस्म तवा
 यं-

१४

निशितास्यगतोमित्वास्त्रात्वायत्राभावीरदे तेप्रवृत्ता
 सिमर्त्यचेन्संततद्वदवंपसो १५ ॥ इत्येतस्याःपलासंते
 पत्येषामेधितोक्ता रुद्रामकोषंसातेकंदकटाकंदपु
 हयत् १६ ॥ कटाक्षेतिर्यंगवलोवलैरसुमुहत् सो
 हयतोचकारमोहोविचित्रिताभीतिङःखावेगाथचि
 त्तैः रुक्तापिधंसास्मनकाणोत्पमरः १६ ॥ अवाच

सधयेवसहोत्थितः प्रभायावदहेपावङ्गपल्लव
 स्मिताः २२ ॥ तवचाचः दीरसंमृदादस्तेनसहोदता
 स्पुरितिवितर्कः अत्रहेतुमाह अतोऽप्यस्यैस्मितावा
 त्वदाचइदानीतावत् पावन्यसरनसुपेचङ्गपल्लव
 शपवस्मितयासामीहशपास्मिति २२ ॥ पूर्वपर्वतमा
 लिष्टवदिकचुङ्गमाइव शुलचकारपयंकमंकसंक्रि
 मिताप्रियः २३ ॥ अंके उत्संगे संक्रिमितासमारोपिता
 प्रियायेनेहशोकसंक्रिमिताप्रियइत्यत्राप्रणीप्रिया
 दिष्टित्यनेनपुंवद्वावाभावः शेषंस्पष्टं २३ ॥ प्रावृतारे।
 भाणोभोदः स्तिग्धोद्यामिवतांप्रियो परिरभ्यविरायास
 विस्मेषायासमुक्तये २४ ॥ यथास्तिग्धोजलभेरावि
 क्राणोवर्षारंभमेवः यामास्तिग्धशोभनेतथास्तिग्धोनु
 रक्तोनलः विस्मेषायासस्यविरहः इवस्यमुक्तयेहान
 येप्रियाभेमीचिरकालमास्तिग्धासदिदीपेप्रमगतिदी
 प्यादानेषु २४ ॥ चुचुवास्पमसोतस्यारसमग्नः स्थित
 स्मिन् नभोमंणिपरिवोभोजमधमस्यानुबिंबितः २५ ॥
 रसेभिलाषमनोत्पताधिलाषवान् प्रमोनलः स्थितस्मि
 त्तमानापमासासाकृतप्रसादह्यसभेसाश्रवचुचुवकः
 कसिवमदनोमकनेदस्यसधेप्रतिविंबितः सूर्यः पश्य
 मिव २५ ॥ अथाकृत्यकलानामपाणिनामप्रियासावी
 पुरस्ताद्वेचितामूचेकर्तृनर्मणिसादिणी २६ ॥ अथमा
 नापगमानतरसनलः पुरस्तादाशयेववेशितातत्र
 प्रवेशिताप्रियायाः सावीकलानामपाणिनाकृत्यः
 सजयासस्तुचनर्मणिदेदग्यकीर्तिनेषानुगमस्य
 सभागास्यवप्रकाशनेवासादिणीकर्तृमूचेपुरस्ता
 दग्रेवेशितानुपवेशितावानमनूद्भाप्रापक्तं २६ ॥
 कस्मादस्माकमज्जसाधयस्यादयंतने प्रासुकाभ
 वतीषुन्यमन्येनवहमन्यते २७ ॥ इयंपयसावीतव।

नै.
टी. वि.
३५५

सावीभेमीप्रस्माकेकयंनदयनेकयंनानुपुक्ताति
प्रधीगयदयीशाकर्मणिषष्टीप्रहजानीयस्मात्वासा
नैानुरक्तान्येजनंवरुनजानाति २० ॥ प्रन्वयादिमया
प्रेयानिशिखोपनयादिति नविप्रलभतेनावदलीरिय
मलीकवाक २१ ॥ मयाराजैस्वस्यात्मनउपनयात्समी
पशापनाहानाहाप्रेयान्वयादिप्रन्वकेपितः इतीत्यम
सत्यंवादिनीभेमीकषान्भवतीसावीत्तावंनविप्रल
भतेमावंवरुनेप्रन्वकाक्तः २२ ॥ ग्राहसेवानलदन्त्यं
नज्जघेमनसतियत् यौवनानुमितेनास्याक्तंनरवाधू
न्मनोभुवा २३ ॥ नलादन्यपुरुषमनसानभजामीत्य
षाभेमीयदवाचनतदस्यावचनंयौवनानुमितेनम
नोभुवाकामेनैवमनसिभवतातिहतापुरुषेणारवा
धदसत्यंजानेयौवनानुमितःकामपवास्याहृदिनंतते
नाहमिति नमोक्तिः २४ ॥ प्रस्यसौंदर्यमेतस्याप्रहृण
मेयदिभाषसे तद्विलज्जानमन्मोलेःपरोक्षमधनापि
नः २५ ॥ त्वय्यस्यामुत्तमसौंदर्यवाणियसितदाष्टाष्टमः
प्रहृष्टसर्वमधिगच्छामः ह्रियस्माहृज्जयानतशिरसो
स्यास्तन्मुखसौंदर्यमस्माकंमधनापिपरोक्षमहृष्टमे
वास्ति २६ ॥ मृणैवसलोचिन्यामेवालीरवलोकते डा
हृगतागनामातुमंतमंतविवेसते २७ ॥ मेघाभेमी
मृणैवहृष्टदयेनकषान्सावीःपश्यति तपुनःसा
पराधमिवमोक्षकस्वरंहंगंतलेशोनपश्यति २८ ॥ नलो
कतेयथेदानीमा मियतेनकल्पये योहृहृतेनयाहृष्टः
मोपिव्यस्मारिषीहृष्टा २९ ॥ इयंभेमीमासितानीयथा
नपश्यति तयाकल्पयेवितर्कयामि पुनयाभेम्यायोह
हृत्पसंमयेहृष्टसोप्यहृष्टंशोविस्मयतांशीलाभ्यामया
विस्मारिषिविस्मयमाणःप्रायोजिप्रदितन्यांशात्मने
पदोन्नमपुरुषेकवैचैर्न ३० ॥ रागंदर्शयतेमेघावयस्या

सुन्दरतासुन्दरैः ममत्त्वमिति वक्तुं मां चोनिनीमानिनीपुनः
संघाभमीसुन्दरतासुन्दरैः सत्यं च वचनासुन्दरैः कालास
खीः रामं प्रीतिदर्शयने पश्यती प्रयत्ने प्रपन्नानां यः क
तां स एव कर्मद्वयं मानिनी कोपवती मयि रागहीना पुनर्म
संबंधीत्वमिति मां वक्तुं मोनिनी वदवागस्ति ३३ ॥ कंला
मंत्रयते नाम नाम ग्राहमियमावी कलेन लेति नास्माकं
सृष्ट्या ज्ञानजिह्वा ३४ ॥ इयं भैमी नाम निश्चये को
न सखी नाम ग्राह्या ज्ञायते नाम ग्राही वा कारयति भो क
लेत पुनः इयं न लेत्यस्माकं मा ज्ञानमभिधानं जिह्वा
सृष्टि ३४ ॥ प्रस्थाः पीनस्तनूना मे हृदये सा मुनिर्दये
प्रवकाशालवोप्यस्ति नात्र कुत्र विभर्तनः ३५ ॥ पीवरकु
वकाशव्यासे स्थाः हृदयो स्मान् विभर्तयत तथा तोधा
राणां भावादेवा सा हि धयनिर्दयेत्र हृदये स्मान् कुत्र विभर्त
पोषयत इभ्रमधारणा पोषणयोः ३५ ॥ प्रपिगन्ते हगेत
स्या हृदये मरुता सुचोः प्रीति सयववे मुखा कुचयोर्ध
नो हृत्तयोः ३६ ॥ प्रस्था भैम्याः हृदये वतो भिषाय चेतो ह
काटिनं निर्दये चापि गत्या अत्यन्तात्वा च मरुता सुचोः
कामलता मेवानुरोधं त्यक्तवतोः कृत्तयो रन्या न्यमिलि
तयोः वृत्तयोर्वर्तलयोश्चैव कर्तुं काटिनं काटिनं नोचितं
वृत्तं वरितं ययोरीदृशो वै मुखा हृदया हृदि सुखं प्रतीमा
मन्यामहे ३६ ॥ इति मुद्रितकंटे स्मिन्सालुं दमभिधाय
तो दमयेती मुखा पीतस्मितया स्मितया जगे ३७ ॥ इति
सो हृदं सोत्प्राशमुक्ता स्मिन्त्रले मुद्रितकंटे वदवाचिं सति
भैमी मुखा पीतस्मितमीषडमनया हासो वायये दृश्या
हसं त्यानमो कोचतरया चतयो कलया स्मनला यप्रोच्यते
स ३७ ॥ भाविते येन या सा फनवरागा वल्लवयि चिरंत
नानुरागा हं वर्तते नः सखी प्रति ३८ ॥ त्वये यं भैमी भाध
सम्पत्तया भावितानि विवकागन्तुं धितं भावस्तत्राद्यवि

नै.
ही. वि.
३५५

क्रियेत्येतलक्षणोभावः शृंगारानुभावस्तेजातो
स्फुरतीदृशीजाता अतएवत्वयिनवउदयोन्नावः नत
हीयमानोरागोभिलाषोयस्यास्मेदृगास्ति त्वलनिष्ठ
येवोस्मान्सावीः प्रतिचिरंतनस्यजीर्णमाणस्यानुराग
स्याहमुचितंयथाभवतितथावर्तते अयंचत्वयेयसाध
भावितासम्यक्कर्किता अचिरकालीनानुरागसौत्वयि
अस्मासुचिरंतनानुरागाकथनंब्रह्ममन्यतेइति कस्मा
दस्माकमित्यस्योत्तरमिदं ३८ ॥ स्मरशास्त्रविदामेव
नवोष्णः सार्वत्वया भैमीसंभुज्यतेवालाकथमस्मा
सुकथ्यतां ३९ ॥ स्मरशास्त्रविदाकल्याविस्त्रंभप्रकारं
जनतात्वयेयमस्माकसार्वभैमीनवोष्णमुगधानवव
यः कामारतोवामाहः कथीत्येवं लक्षणासंक्रज्यते
कथमस्मासुभाषतत् स्वसंभागवृत्तंकथयत अयचक
नयकारणोयभुक्तात्वमस्मासुभाषतात् इहीत्यर्थः
तस्योस्तातइ. अन्वयाहीत्यस्योत्तरम् ३९ ॥ नासत्यव
दनेदेवत्वांगायतिजगति यं प्रियातस्मात्सहृषास्मा
दन्यथालपनान्यते ४० ॥ भोदेवराजन्त्रिलोकउपेक्ष
संकवाटिबुक्राडायाजगतिर्यत्त्वामसत्यवदतीत्यसत्य
वचनः कतेरेकइतस्यतेप्रियाअन्यथालीकेशयति व
दतीत्यलेकवदनाभ्रताअसत्यपाविसहृषीनस्यातस्त
दृश्येवस्यात् सत्यमेवत्वत्सभोगवक्तीत्यर्थः अयचतालो
कः नासत्ययादिसयोरिववदनंवक्त्रेयस्येदृशसंदरवदेति
तस्यतवप्रियाअन्यथासादयेहीजलपनमुत्रियस्यात्ताह
शीनंभवति असत्यपाहपहीनाचनभवति अन्यथाल
पनेतितित्स्वभावेवसचनानादसंयोगोपयादितिजीषि
कल्पहाय अलीकवागित्यस्योत्तरम् ४० ॥ मनोभूरीति
वेदस्याः किंतुदेवत्वमेवसः त्वदेवमितिभूर्यस्मात्सनः
साख्यादिवातिशो ४१ ॥ अस्याः भस्याः मनोभूः कामपद।

मनसि वर्तमानं चेत्कश्चिदस्ति तर्हित्वमेव समनोभूः मनो
भूः शब्दवाच्योस्ति मनोभूः शब्दवाच्यत्वे फक्तिमाह यस्मात्त
त्वा मनोहर्निशं निवासाय भूः स्थानं भवति त्वमेव भेमीम
नसि रात्रिदिनं वर्तसे न त्वन्यः कश्चिदित्यर्थः अथ च कामश्च
दस्ति स कामस्त्वमेव कार्यकारणयो रभीदोपचायुज्य इत्या
दित एव सौंदर्याभेदादा त्वमेव कामयति ग्राहस्तेष्वप्यस्यो
त्ररम् ४१ ॥ सत्तस्येय सत्वीचित्रे प्रतिष्ठाया समन्मयः त्व
यास्पसमद्रूपत्वं सत्तनोरन्यथा कथम् ४२ ॥ मनसि वर्तमा
नः कामस्त्वमेवेत्यत्र यान्ति माह अथायवा सप्रसिद्धो मन्म
यः सत्त्वा मनसि मत्तस्तिष्टतस्तव प्रतिविंबोस्ति अतनो श
रीरहीनस्यास्य कामस्यान्यथा त्वन्यति विंबित्वाभावे सत्तित्व
या समद्रूपत्वं सहशत्रुपत्वं कथं स्यात् विंबप्रतिविंबयो
र्विन्ता इत्यत्र सहशत्रुपत्वं मप्रसिद्धं अथ च मंशरीर
स्य रूपं संभवति ४३ ॥ कः स्मरः कस्त्वमत्रेति संदेहे शोभ
यो भयोः त्वयो वा त्वितया संयं धने चित्रे यवा यत्वा ४४ ॥
अथ वा मेयं भेमी शोभया समानधर्मो भयोस्तव स्मरस्यैव
मोवानलो वेति संदेहे जानेयत्वा कामवत्त्वा च त्वये वायि
तया स्पृहया लुप्तयो भावे वचित्रे धारयति यथा सहशका
त्या काचरत्नयोः संदेहे जानेयत्वं ग्रहणाद्यजनं तावत्का
चमपि रत्ननीत्यर्थः ४५ ॥ त्वयित्यं सत्त्वा चित्रस्य उराक
षत्वं दर्शनात् शोकस्यापेकजातीत्वाद्गशानस्य शान्त्यसौ ४६
त्वयि निहितस्य मनसो दुःखाकर्षणात् सप्रत्यावर्तनाभा
वस्य दर्शनात् प्रत्यक्षीकारणात् शोकस्याचित्रवद्गपि न
प्रत्यावर्तने इत्यनर्थं चिंतनेनासौ पंकजाती भेमीत्वाद्दीष्ट
शान्तेन स्पृशति सूर्येव हि लोचनोत्पस्योन्नरे ४७ ॥ विलो
कनाप्रभृत्य स्यात्तत्प्रत्यक्षमिच्छत्तयोः स्वेनालोके यशका
चेत्यत्ययः परवाचिकः ४८ ॥ यदाभ्युपगच्छेत्तदा
प्रभृतिदृशो लक्षणं वा मिच्छेत्तत्तत्कामं देहोक्तिस्त्वेन न संयय

नै.
दी.वि.
३५५

शप अन्यवचसिकं विद्यामः यो हियं स संश्रुतं पर्याप्तिसत्
सहयोः प्रतिफलतीत्यनुभवसंभावयेयमुक्तिः नलोको
नेययादानीमित्यस्योत्तरम् ४५॥ परीरंभेण यातस्य ऊच ऊ
ऊमसक्रमे त्वयि मे हृदयस्य वरागदत्तुदितैव वाक् ४६॥ आ
स्तेषां कृत्वा ऊच योः ऊ ऊमेण संक्रमेणामस्य मम हृदयस्य
वत्तस्य एव मनसस्त्वयि विषये रागो रुणतेव प्रमास्तीति वाग्
दितैवानयेति शेषः प्रत्यक्षं हृदयस्तु नि किं वा वाक्येनादि
त्यर्थः यमं दर्शयते सैषेत्यस्योत्तरम् ४७॥ मनसा ये भवन्ता
मकामस्त ऊज मवती प्रहस्तं मावी कंटं चुबन्ते काव
लीच्छलान् ४८॥ अथ साव्याः कंठे भवन्तास्ते एव काम
सक्तस्य जपे व्रतवाम् अहं निर्गन्तव्यमजपन् एकाव
लिनास्त्रोहारस्य व्याजदत्तमालो विभर्ति केनामंत्रयते
इत्यस्योत्तरम् ४९॥ अध्यासितवयस्यायाम्भवतामहता हृदि
स्तनावर्तमानास्मान्निष्क्रान्ताश्च महो वहिः ५०॥ मूढता
सृज्ये नैव महत्परिमाणेन त्वया पिष्टवैस्या हृदये प्रतप्तं
नरे प्रसम्प्राप्तौ स्थितिं मूलभमानोस्तनो बहिर्निर्गतौ
सुमः प्रस्थाः पीनस्तनोत्यस्योत्तरम् ५१॥ ऊचौ दोषोक्ति
तावस्याः पीडितौ व्रणितौ त्वया कथं दर्शयतासं स्पृहं
तावाहंतौ क्रिया ५२॥ अस्याभेद्याः ऊचौ पतनादिदोषा
स्तनो त्वया संपीडितौ संमदितौ व्रणितौ नावेः तनौ च
क्रिया बालानां सहजयात्र पयाहंतौ गोपितौ वृहंतौ स
हंतौ कथं सुखं दर्शयता हृदयेति शेषः महाजनो
पराधं विनैक्या जापीडितस्त्विवागच्छकृतः लज्जया धेया
कस्यापि सुखं न दर्शयति तथेत्यर्थः अधिगन्तव्यमित्य
स्योत्तरम् ५३॥ इत्यसौ कलयास्तु कैः सिक्रः पीयुषवर्धि
भिः ईदृगो वेति पृच्छं प्रियासु नैमित्ताननाम् ५४॥ एवं
कलया भेमी लब्धं वदं कलया पीयुषवर्धितैः सक्तैः स
भाषितैः सिक्रो सो नलः कलया यडं कतदीहणं सत्यमे

वेतिप्रियोसुवसितंक्रियानसुसुत्तिप्रमाननयस्यास्ता
इशीपप्रच्छ ५० ॥ वभोसप्रीयसेवकेपत्पुरुत्रसयत्कारः
चिरेणालब्धसंदानेमरविंदमिवेदुना ५१ ॥ सपत्पुनलस्य
पाणिःप्रियायासुखमुत्तिपन चंद्रेणाविभालब्धसंयोगे
पद्ममिवरेजे चंदारविंदयोरन्योन्यवैरेपिसंधिलाभोद्धतइ
तिचिरपदघोत्पम् ५२ ॥ क्रीणावस्सयमानावनमयती
मुनमुत्तम दमयतीमुदेपत्पुरुत्पुष्टैर्भवत्रदा ५३ ॥ ल
ज्जितावकिंचिदंसतीवभेमीमुनमुत्तममयतीतदानल
स्यात्पुष्टैरतिशयितायेमुदेप्रीतयेभूत् मुत्तममयतीप्र
त्पुष्टैरत्यन्तभूदिति विरोधाभासाप्राप्तिर्याय ५४ ॥ भूयो
पिभूयतिस्तस्यासावीमाहस्मसस्मितं परिह्रासविला
सायसृहयालुस्महप्रियः ५५ ॥ सहप्रियःचोपसर्जन
सत्पनेनप्रकृत्याशिषीत्यनेनवासहशब्दस्यसभावाभा
वः प्रिययासमपरिह्रासस्यनमणाविलासायविस्ताराय
सृहयालुःसृहेरीमितंइतिसंप्रदानेचतर्थी नर्मविस्तार
रुक्तेमिच्छन्मुनरापिराजाभेमीसस्मितमब्रवीत् ५६ ॥
चेतुंसेतेदिनस्यास्यवयस्येववस्यतां निशीचनिशिधा
त्यर्थयदाचरतिनात्रशः ५७ ॥ इयंतेसावीभेमीप्रस्यदिनस्यमे
तमपराधंतेसोऽप्यवस्यतांनिश्चिनोत् यस्यादियंतेसावी
प्रवदिनरात्राविवनोसाकंनिशिधातोःणिशिचुवनइत्यस्य
धातोर्न्यचुवनंकरोति ५८ ॥ दिनेनास्यासुखस्येदुस्सत्वाय
दितिरक्तः तत्कृताशतप्रज्ञाणांतन्निज्ञाणामपिप्रियः
कत्रपतराणापिदिनस्येयराधाभावमाह अस्याभेस्याःसु
खस्यसावामित्रंवेदपकार्यदिदिनेनातिरक्तः अपिसु
च्येतस्यसुखस्यमित्राणावरुनावभूनाशतप्रज्ञाणांप्रिय
स्तत्रदिहृताः अनेनेवदिनस्यापराधाभावइत्यर्थः ५९ ॥
लज्जितानिजितानेवमयिक्रीडितयोनयो प्रत्यावृत्तानित्तना
निवदकप्रतिसंयति ६० ॥ मयिलुब्धयेवक्रीडितयाक्रीडित

५५

ने
दीवि
३५०

याक्रीडितं प्रवृत्तया आदिकर्मणि क्तः अनया भेदात् सज्जिता
 निभावीकृतः लज्जाः विजितानि पराभूतानि त्वत्तान्येव तदेनो
 ह्य इदानीतानि लज्जितानि के प्रतिप्रत्यावर्तितानि त्वया
 नहि विजितः प्रत्यावर्तते ५६ ॥ निशिदृष्ट्या ध्यायापि संचाम
 येन ऊप्यत ऊफलदशते विंबीलता कीरय ऊप्यति ५७ ॥
 सैषा भेमी गजोदशनेः क्षता धराय मयेन ऊप्यत ऊपंडुहे
 सा स्त्रियायी नां यं प्रति को प इति संप्रदाने चतुर्थी प्रजायी
 तरं न्यस्यति विंबीलता फलदशते प्रश्नने सुकाय ऊप्यति
 न ऊप्यते वेत्यर्थः ५८ ॥ सृणीपदसु चिक्ता श्री सुचिता ऊ
 भि ऊं भयोः पश्यंत स्याः ऊचाभ्यो तत्तु पत्तो पीडयामि न ५९
 त्वपश्या स्याः ऊचाभ्यो सृणी नावपवा ऊराः त्वस्य पदमर्थो
 त्ततमेव शोभने चिद्वय स्याः स्वर्नदी स्वर्णी पद्मिन्याः सदृशी
 करिणा कपोलयोः श्रीः शोभेव संपत्तिः मयितत्र समाच्यपः
 सत्र हस्तोतनो चोरो न पीडयामि प्रश्नका ऊः न्यस्ये चार
 पीडने धर्मय वेत्यर्थः ६० ॥ अधराहतपाणन ससा म्यमप
 राप्यत सृभी विमपरादयत्पादो नाप्नोति सवितं ६१ ॥ स
 मस्तु त्वमपराहतपाणेनापराप्यत हृदा त्वस्कीय वस्तुभो
 गोपराधो भवत्येव समशिरसा किमपरादमपराधः कः कृतः
 यो मृभा पादो दुर्वित्तं नाप्नोति ६२ ॥ अपरादभवद्वाणी आ
 विणा एव किमया वीणा ह पुरुषं यन्मा कलकंदी च निष्ठुरे
 त्वं हृच्छत वृवाणी आवता मया किमपराद यद्यतो हेतोः वी
 णा तव सा वी प्राया मास पराधीनमिव पुरुषं शब्दमेव कुरा
 वाक्यमाह अत्र त्वं वीणी सुयेत्य वीणापि कीचप रुरुष शब्दो
 न मे रोचते इति याज्ञा उणा कथनं ६३ ॥ सेयमालिंजनैस्त्वया
 त्वयि विस्मयभाषता ममता त्वमता स्मासु पुन विस्मयते ऊ
 तः ६४ ॥ पुन पुन पुन याममता स्वीकारे स्मास्वो गी कृता कृतः
 पुन विस्मयते इत्येतन्मये स्वस्या लीजने विस्मयभाजने च
 यि विस्मय विस्मय भेदात् ६५ ॥ अथोपवदनं तस्याः स्व

कर्णोपपन्नं च लान्त. सन्निपाप्य प्रकृतौ तस्याविजास्यं सा।
 जगादता ६२ ॥ अथ राजप्रश्नानंतरं तस्याभैम्या उपवदनं
 सावसमीपे स्वकीयकर्णस्योपनयव्याजात् रहस्यप्रश्ना
 यदनस्याः कोणनिजमुखावस्थापयित्वा सा कलातां भैमीमुवा
 च ६३ ॥ अहो मयिरहो हृत्ते हर्ते किमपि नाभ्यधाः शास्त्र
 सत्यमिमं यत्रैश्वर्यमेव मिधापये ६३ ॥ भो हर्ते वचनशीले
 भैमिग्रहो शणायकोपेत्वं किमपि रहस्यवृत्तांतं नाब्रवीः
 शास्त्रतिष्ठमां ब्रूहि ग्रहमिमं नृलमेव तव सत्यं रहस्यवृ
 त्तान्तं मभिधापये अभिदधतं वदनं प्रयोजे ६३ ॥ स रशास्त्र
 मधीयानभिधापितामिमं यैवयं अगोपिसोपि कृत्वा किंदो
 पत्यव्यत्ययस्त्वया ६४ ॥ कामशास्त्रं पटंती त्वमया यदोपत्य
 व्यत्ययं कृत्वा किं नि। पुरुषायित रत्नमध्यापिता त्वया सो
 पिदोपत्यव्यत्ययः कृत्वा किं निद्रुतः ६४ ॥ मौनिव्यासेन
 सा तस्यांत इयं विवस्मृणावती वाचं वाचं मुहुश्चक्रं मुहुश्चक्रं मि
 त्यंतरोत्तरा ६४ ॥ सा सखी करणोपनिहितकणोत्तस्ये भे
 म्यामौ नित्यं संवदन्त्यामेव व्याजान्नलवचनाय तस्याभैम्या
 गिरदवाकर्णयंती वाचं वाचं शर्भाक्षोपेक्षणा मुली मुनः मु
 नरुत्तामप्ये मध्ये मुहुश्चक्रं मित्येवं सखांगी कारणावचक्रं
 मुहुश्चक्रं कारणा मुधेवांगी चक्रं उद्गारात् च मुहुश्चक्रं मुधेवद
 धावित्यर्थः ६५ ॥ अथा सा वभिस्सत्या सारति प्रागल्भ्यशोकि
 नी साव्यालीलां जजाचातमनुभूया ब्रवीत् ६६ ॥ अथा
 सौ सखी प्रस्यो भैम्या रति प्रागल्भ्यशोकिनी संदिग्धा भिस्सत्य
 समीपगत्वा साव्याहं जंक्रोडापघ्नाचातमनुभूयान्नपन।
 लमब्रवीत् ६६ ॥ हृष्टं हृष्टं महाराज त्वदृष्ट्याभ्ययनक्रिया
 यंता इयति मामेव यद्वा तर्जयति ध्रुवा ६७ ॥ भो महाराजे
 तिस्रो लुटनं वयेत हृष्टं हृष्टं प्रवृत्तं कोपाभिनयाद्यद्विरुक्तं
 यदसौ भैमी त्वदयं तदभ्ययनं माविस्सरेन मिप्राये नृपते
 त्वेन कोपेन मामेव लीलां प्रयच्छयस्व इति यच्च भैमी

नै.
टी.वि.
३५६

भक्तयति १७॥ वदत्यदिनिचिद्वेनत्तयाकेनैतन्नेषधः
शंकेशक्रः स्वयंकृत्वा माया मायातवानय १८॥ इयं भेमी
सोर्वक्तिवभोः केलपवसर्ववर्तेषु मेत्तयाकेनचिद्वेनन
लोयं इति प्रतिभिज्ञातः अहं शंके प्रयशक्रः माया प्राग्व
त्रलरूपविधाय प्रागतः १९॥ स्वर्नदी सर्वापि धिन्याः प
द्यादाने निदानतो नयनीयेत्तदिद्वेदिवस्त्रागमनं चने २०
इयं भेमी सरस्वती संबंधिन्या हेमां बुजिन्याः सक्ता शास्त्र
मलस्य ग्रहावधुनः स्वर्गादागमनमपि तवैद्वेत्ते निदान
तो कारणात्तां नयति प्रापयति इदं द्वयमिंद्रादन्यस्मिन्नचर
ने प्रतीयमिंद्रयवेति शंकते २१॥ भाषते नैषधस्य ये मा
यामायिमखाहरेः आहवाहमलत्प्यायामस्याकर्षितडुन्न
या २२॥ भेमी भाषते रयं हरेरिंद्रस्य नैषधस्यानलाकारे
ण स्थिता माया वचनामया सायिज्ञाता मासानेकर्मचिणा
चमुनराह भेमी अहंतस्येद्रस्याहल्यायोगोत्तस्त्रीविषये अ
तडुनयास्मि २३॥ संभावयति वेदभीषभी आद्रमतिस्तव
जे भारित्वं करो भोजाहं भोलिपरिरोभिणः २४॥ अतितीक्षा
बुद्धिरस्य भेमी दंभोलिभीष्पचिद्रमेव साक्षाद्वर्तत इति ।
एतत्तव करणं प्रादुर्गतो अवशकत्वं संभावयति वितर्कयति
अत्र भ्रमादग्निमानिति बहिर्भाषा गुणं स्त्रियामिति सूत्रे विभा
षेतियोगविभागादगुणोपि हेतौ पंचमीनिवेद्याकरणाः २५॥
अनन्यसाक्षिका सा सा नृदा व्याघरहः क्रियाः शंकातेकं
नृदेतस्यायदित्वं तत्त्वं नैषधः २६॥ यदि त्वं तत्त्वेनानायेपि ते
न सत्येन नृपेण मलो सितहिना न्येपरः सुदी दृष्टायास्त
ताहशीः यावयोः एव विदिता नृत्तन्यस्य रहः क्रियाः रह
सिक्ता रत्नलीला उक्ता एतस्याः शंका ज्वरनृदनाशाय २७
इति तत्प्रयत्नानिद्रतीकृतकेतवान् वाचमाकर्षित
इदं शंसयात्तुः शशंससः २८॥ तया कलयास्वेन स्वयं प्रय
त्नेन तं भेमी ज्ञातिन्यस्य भावेतत्तत्प्रयत्नानिद्रतीकृतं प्र

ये प्रवदः तस्मादयेतत्प्रकारेण कृतं गुणीकृतं वचनं च कृतं
यस्यास्तौ दृशी कलायाः वाणी इति सर्वोक्तप्रकारेण प्रकृत्या
तस्याभेदाभावेभिप्राये सति हानः सनलः शशंस ७३॥
संरसिष्ठमनिदालुर्मयानाभोशयाद्वाणं यदानंदोलस
लोमापघनाभीभविष्यति ७४॥ भोभैमितत्सरसिष्ठोजन
निद्रावतीतत्त्वतस्तत्तुदेवयात्तमयानाभोकरस्यार्पनादा
नंदेन हर्षणोलसंति रोमाणि यस्यास्तादृशीभूतापघना
भोयस्यास्तादृशीभूतासि करस्य कमलत्वेन पघनाभीत्वं
भावनं प्रयच्छच्छमनिदालोमायया कल्यात्वेष्टे कार्णवेसु
सस्यविभोः पघनाभोपाख्यानप्रसिद्धिराभासः प्रत्राभिजा
वचनेल्लरिति स्मृतिर्वीधिन्युपपदेभूतानघतने प्राप्तायाभ
विष्टेन्यादयदीतियच्छंदयोगात्प्राप्तेति धेविभाषासाको
ते इति पुनर्विधिः प्रत्रकारणो नलक्षणो न पघनाभीभवन
लक्ष्यते लक्ष्यलक्षणाद्यो हि संबंधे प्रयोक्तारोकादाभवतीति
साकोत्तव ७५॥ जानासि ह्यभयव्यग्राय त्रवे मन्मथोत्सवे
सामिभुक्ते वसुक्तासि मदीवेदभयान्नया ७६॥ जानासि त
त्सरसि न वे प्रथमे कामोत्सवे स्मरने क्रिया भयेन च व्याकु
लत्वं मदीयमिति वेदस्य परिभ्रामस्य भयान्नया वृद्धेनैव त
क्तासि प्रत्रस्मृतिर्वीधिन जानासीत्युपपदेपि यच्छंदयोगा
न्मत्तासीत्यत्र भविष्यतीति विभक्तीनास्ति एवमपि ७५॥
स्मजित्वाजिमेतत्स्वाकरमन्यदधाविनि ग्रंथलीकगयो
गेन यदास्मितां चने जने ७८॥ त्वत्तत्सरश्चाजिं रांजित्वाय
तथागतो हं त्वदीयपाणौ वंदनाय समं चरणौ धावति गच्छति
सति यदागुलिद्वयस्य योगेन संदेहो न त्वोचने जने निविड
स्य जनो मध्ये यदास्मितां चने जने ७९॥ त्वत्तत्सरश्चाजिं रांजित्वाय
नेषिदं तत्त्वादित्यतरस्यामन् ८०॥ वेत्स्यमानेपि मत्प्राग्
नास्ति सांचयन्मिथः मद्दृष्टालिख्यपश्यतीत्यवोधागेव या
तग ८१॥ वेत्स्यस्मरसितं तस्मात्तु देवो मन्मथोपि मन्मथगेन वि

नै.
टी. वि.
रूप

रहेगा हुना संत मात्वं मां स्वमात्माने च मियो रहं स्यात् ॥
व्यचित्रैर्लोकैश्चाविनो ययं पृथ्वी पुनर्मया दृष्टं सुखं र
विद्या मध्ये व्याधाः विच्छेदस्तु चकं व्यवधानमकाधीः ३३
विस्मृतं तत्र याता वधनो हितः प्रहसो धर्याने नरसना
मपि वतव ३४ ॥ त्वया तत्किं विस्मृतं यदहं मोहने सुरते मो
हिताः मिथ्या श्रुतः उन्मत्तः प्रथरपाणे स हसो पितृवरसो ना
पीतवानस्मि ३५ ॥ त्वत्कृपां न वीकस्य मुद्रां मालिङ्गना
स्थितां स्मरस्व हृदयस्मेरः सार्वीः शिल्पतवा ध्रुवम् ३६ ॥
तेन तस्मै ग्रहं स्मेरः सहासः स्वीयं वदसि त्वं दालिङ्गने नो
कृतो त्वत्कृपना वदतस्य मुद्रां तं वशिष्ठं भवत्या दत्तं मिति
सार्वीरकययम् ३७ ॥ त्वयान्या क्रीडयन्मध्ये मधुगोष्ठिपारे मध्येषु
दितः वेत्ति तासां पुरो मूभा त्वत्पादे यत्किला स्खलं ३८ ॥
मधुनो मधुस्य गोष्ठीनां मध्ये मध्ये मधुगोष्ठिपारे मध्येषु
येत्यव्ययी भावः मधुपानगोष्ठीनां मध्येन्याः क्रीडयन् नहं
त्वया मेषेण दृष्टः तासां पुरस्तात्तव चरणे किल व्याजेना
सवस्व मधुक्षीणि पतनव्याजेन प्रणामाय पतिने स्मितं द
त्ति स्मरसि किं प्रपन्नकाक्तः ३९ ॥ वेत्ति मय्या गते प्रोद्यय
त्रोपश्रयति द्यदिनि प्रचुं वीरालि मालिपतसिं कलिमुद्रा
किल ४० ॥ प्रोद्ययत्वा सादा गते तपवहादिनि साभिलाषे म
यित्वा पश्यति सति तस्या साव्या कलिमुद्रा किल क्रीडा संभो
षव्या जनसार्वीयदशस्त्रीः चुंबितवत्यसि तद्वेत्ति स्मरसि ४१
जागर्ति तत्र संस्कारः सुमुखाद्भवदानने निदिप्यायाचि
ष्येयत्रान्यायात्रां त्वलभालिकाः ४२ ॥ सुमुखादाह कृष्णत्वं
न्यावे निदिप्यादिने च निक्षेपतया संस्ततास्तां त्वलभ
लिकान्यायाद्विवादे हवैवाहयदयाचिषतत्र तत्र संस्का
रः स्मृतिजन्तनशक्तिजोगति किं अथ वस्व सुखादवत्तदा
नने विदिप्ययदहमयाचिषतत्र संस्कारोपि वासन जागर्ति
स्वमुखासेवापिनोपि तद्वत्तत्कालिका भवन्मुखासेवाभाधि

वपुःनेभेत्तुनःप्रतियाचनेइत्यर्थः संस्कारोभेधमा।
 लाघेयेस्यात्तदधिवासने ए॥ चित्रेतदस्ति कश्चित्नेन
 वज्रमयिवत्कुपा प्राग्भावाधिगमागस्यत्वयाचुवाकृतं
 कृतं ए॥ कश्चित्परिप्रभेभोभैमित्वचित्रेतदस्तिस्म
 र्मिकेमायिप्राक्कदावाधिगमात्प्रथममेवभावाधिगण।
 वामोपगधस्तत्रस्यकृतापराधेसति त्वयाकुपानावजंत्त।
 तयत्तुवाकृतंअनुलोमप्रतिलोमतयापौनःपुनरेवकृष्टं
 कृजोद्वितीयत्तृतीयचुवर्वाजाप्येववावितिकर्षणैथडा
 च अत्रकर्षणाविलिखनं ए॥ स्वदिशिर्वनिमयेनेचनिशि
 पोर्षविवर्तिनो स्वमेघप्यस्तवेमुखासौख्यसौख्यंमगाव
 योः ए॥ स्वदिशोवामदक्षिणयोः स्वापदेशयोःविनि
 मयेनपरिस्वर्तनेनवामदिवक्ष्यस्पदक्षिणादिविषयत्वाद्।
 क्षिणादिवक्ष्यस्पदवामदिविषयत्वापासांभ्यांविवर्तिनोर्विव
 लतोरावयोस्तवममवस्वमेघपिधिगतंवेमुखायसिन्नी
 दृशंसौख्यमेघाःसौख्यंस्मरसंमुखावयोःपासांपरिवर्तनेनैव
 मुखाभवतीति परिवर्तनावसरेस्थानविनिमयान्तामुखा
 मेवमुनरेवेजायतेइत्यनुभवसिद्धे ए॥ क्षणाप्यसद
 स्येवदृशांविमनितेक्षणां दर्शनापरमदेशाप्याययन्मा
 मतर्जयाः ए॥ सदस्येवजनसमाजमप्येवदृशांपुरु
 षसंबंधिनीविमनितानिधिगतमनोयेषांतादृशीभूतानि
 अन्यदर्शनासक्तानिइतिर्त्तानियस्मिन्तादृशत्वात्तवसं
 प्राप्यअन्यत्रदत्तदृष्टिदृष्टुसत्सुदर्शितोयरेसक्तोदंशो।
 ययेदृशीत्वमायत्तर्जयामासनतत्परंत्यर्थः विमनितेति
 भृशादिभ्योभुव्यसेलोपसुहलइतिरुडिभनसाहस
 कांलोपिहपं ए॥ तथावलोल्यलीलाज्ञानालभ्रमणा
 विभ्रमात् करोयोजयताथेहियन्मयासिप्रसापिता ए॥
 तथासदस्येदृशांविमनितेक्षणांताप्यवतर्जयतीत्यादृष्टा
 लीलयाकमलनालस्यभ्रमात्करोयोजयितोजील

नै.
टी. वि.
रेष

लभतामयायत्यसादितासितुचमध्येहिस्म ॥ इच्छा ॥
८६ ॥ तीक्ष्णदानसत्यस्तकरजकरपंकजे नममस्मर
सिप्रायस्तवनेवस्मरामितत् ८७ ॥ ममकरपमेसत्य
स्तनिहिताः करजानावायवेहशंसनवित्ततताहल
दानेनस्मरसिप्रस्रकाक्तः शुद्धमपितवकरपमेसन
वित्ततताहलदानेनस्मरामिकि ८८ ॥ स्मरसिप्रयसि
प्रायोयद्वितीयरतासहा अचिरात्रीत्पुपालव्यात्वमया
पिकनादिनी ८९ ॥ भोप्रेयसिस्मरसितत्तयत्प्रायोवा
ऊल्येनद्वितीयसरतस्यासहत्वेपिकयन्मफरवचना
अचिरात्रीयीष्मराविरसीत्पुपालव्यायीष्मराविरपिस
त्वरंभमानीभवनाद्वितीयसरतासहापिकरुतयक्ता
चभवति ९० ॥ तदप्येहिमृषोघंमाहित्वायश्चगतास
त्वीः तत्रापिमेगतस्याग्रेलीलयैवास्मिन्नस्तृणो ९१ ॥
त्वंमाहित्वांमाविनैकाकिनीलीलयाहेतौतनीयाक्री
डार्थयत्सखीगतासियच्चतत्रापिसखीसमीपेपिलील
याक्रीडार्थमग्रेप्रथममेवगतस्प्राप्तमस्मत्तत्तदाम
स्मिन्नः स्मरनीमध्यमेकवचनबालाहिसाव्यत्यागा
यत्तत्तच्छिंदयंतीत्यभिनुयेनसाव्यत्याभयंयत्तमवोचः ।
तत्तत्तच्छिंदयमसत्यवचनस्मरपुनरापिसद्यासहसाव्यकृत
मेवेत्यर्थः यत्तत्रन्दहरिणामृषोघमसत्यभाषणात्पक्कं
तिविवृतंतत्रकिंचित्सृषोघशब्दस्यराजसूयसूयसृषोघ
रुव्यऊप्यहृष्टपद्याव्यथाइतिस्त्रैकर्मणैवनिपातना
त् तथेवासत्यभाषित्वस्यहेत्वनुक्ते ९२ ॥ भुजानस्य
नवंनिस्त्वेपरिवेशितंमधो सपत्नीसुपिमैरागंमेभाव
पुरुषःसंरेः ९३ ॥ परिवेविशतीपुनःपुनरत्रपरिवेशनं
ऊर्वाणाम्मधोवसंतेनयमिच्चमस्यतोममनिजसपत्नीस
पिरागंवितकीययार्धमंधारंयत्क्रांतिकेभुक्तेतथेवमात्य
त्वासत्सपत्नीभुजानेतिशक्तितात्वकोपस्यस्मरसिकि ९४

स्मरशर्कः सा घव्यागडमिजिस्तवन स्वनिंदशेषर
 ज्ञातयदभेधतवाधरात् ५१॥ स्वयागडपकमिदमितिहे
 तनाशार्करशर्करया संस्कृतं भक्ष्यस्तवनत्रभक्ष्यमाफर्यणो
 तिभावः यतादृशोहं निजनिंदशेषणो वारुणात्रवाधरात् स
 माप्रेशर्कशोमा माफर्यणास्तनेतिरोघादियमरुणातापरस्य
 तिसंभावुनयायडीतोस्मितस्मर ५२॥ सुवादारभनाभ
 तं चंचुं चंचुं नरसवान नप्रापेचुं वितं यत्रेधन्यात् चंचुं चंचुं स्म
 तिः ५२॥ सुवादारभनाभीतावत्सर्वसंगं पुनः पुनः स्मृ
 चंचुं वितं प्रतसोहं यदंगं चंचुं वितेन प्रापेचुं वनायत्रदत्ततद
 र्भातवधन्यस्मतिः चंचुं चंचुं ५२॥ कमपिस्मरकेलितं स्मर
 यत्रभवन्निति मयाविहितमं बुद्धिः श्रीडितास्मितवत्पसि ५
 त्वकमप्यनिर्द्वयकीलिपुरुषायिताव्यस्मरयत्रपुरुषायि
 तकेलोभवन्निति संसुड्यामयाविहितमं ज्ञाणात्वं कीतास्मि
 तवंत्यसिस्मितमं काशीः ५३॥ नीलचंचुं कं यत्रमदा
 केनश्चसांचुना स्मरहारमोणोदृष्टं स्वस्वाभ्येतत्तुणोचितं
 यत्रपुरुषायितेस्मगमदमिष्टितेनस्वेदजलेनाचंचुं कप
 र्यंतं श्यामीभवेत् तस्यपुरुषायितेनस्वत्तोसमयेयोग्यं श्म
 श्रोणोवशोभितं हारमोणोदृष्टं स्वस्वस्मर ५४॥ स्मरतत्र
 त्वमत्रौकस्तोदादितिनेस्वया कीदेवतमलुम्बयद्वुतेरतप
 रोक्षा ५५॥ त्वंतस्मरात्रौ नवकोदत्तवानितिस्वया
 जोक्तेवाहं यतपरोक्षां सुरतनिषेधकं तयाकीरेवदेवतमु
 पास्ययस्मिन्नीदृशोव्रतकोमारनामयदलुपतस्मरतयाव
 ब्रह्मचर्यातिदेशा इतिनिषेधकं विस्मादिदेवतमेकादश्या
 टिब्रतमापिस्वयाज्ञेयवनेशंपतीतिस्मतिर्गोसिदेगोयः ५५
 वनकेलोस्मराश्चन्यदलं भूपतितं प्रति देहिमस्मदस्म
 तिमज्जिगच्छीडितासिंयत् ५५॥ अनस्योपवनस्यकीडोया
 योमोपजितमस्मत्पुत्रं प्रतिप्रसन्नपुत्रं मुदिरुपतत्य
 त्रमुत्थाप्यमस्मदेहीनिममववसायडीडितास्मितस्मर

३

५५

शुक्राद्यप्यप्योत्थापनव्याजेन वरं भाग्यं चारुं त्वनया वीरा
 ५५ ॥ इति तस्मादहस्यानिप्रियेशं सति सा तदा प्राणिभ्यामपि द
 धे सा व्याः श्रवसी फ्री वशीकृता ५७ ॥ इतीत्येतस्मादहस्या
 निप्रिये कथयति सति सा भेमी लजा परवंशा मथ्य पध सा वि
 कर्णो करभ्यामाच्छादयति स्म ५७ ॥ कर्णोपीडयते सा व्या
 वोक्ष्यनेत्रासिनोत्पले श्रयापीडयतां भेमी करको कनदेन
 त ५८ ॥ सा व्याः कलायाः संबन्धिनी कर्णो कर्मभूता श्रयापीड
 यतां किने वितर्कनी लोत्पलस्य धारत्रोत्पलानो कर्णोपी
 डनं किमिति वितर्कः श्रयापीडयते तत्र श्रयावो नित्यमि
 ति शपि नित्यं विधाने पितृभावो विमृश्यः पादात्तरेण
 वा शोध्यः ५८ ॥ तस्य विष्टं सती कर्णो पत्तुरालापितं क्रिया
 पिदधा विवदोदभीत्वरहस्याभि संधिना ५९ ॥ भेमी तद्
 त्ते भो धितं सती कर्णो श्रया विष्टं स्वरहस्याभि संधिना इदं मदी
 ये रहस्यं बहिर्माणादित्यभि प्रायेण वीर्यदधे ५९ ॥ तमा लो
 क्य प्रिया कलिनले सोत्था शहासिनि श्रागत्तत्त्वमज्जडा
 पि सा व्याः सिस्मयिरे प्रराः ६० ॥ तं सती कर्णो पिधाय कं पि
 यायाः कलिहृद्धानले सोत्था संहसिनि मिथ्या व्यात्वास
 वंचनं हसति सति पराश्रयाः सा व्या श्रागत्तत्त्वमज्जडा
 पि हसति स्म ६० ॥ दयत्योरुपरि प्रीत्या तोयराश्रमरसस्तं
 योः वदसुः स्मितं पुष्पाणि सुरभीणि मुवानिलैः ६१ ॥
 सती हसत्युत्पले धरायो हमावश्रमरसो भूता स्ताहर
 स्याः सत्यस्तयोर्दयत्यो भेमी नले योरुपरि मुवानिलैः कक्षा
 मैरेव प्रधानैर्मरुद्भिः सुरोधीनि पुष्पाणि वर्धति स्म ६१ ॥
 तदा स्यादसितं जातिं सितं मासा मभासत आलोकादिव
 शीतांशोः कुमुदं श्रेणिज्जंभाण ६२ ॥ तस्य नलस्य मुवा
 संबन्धिना हासा ज्ञातनस्तमुवाहसं दृष्टोत्पन्नमासा सा वि
 नास्मिन्नेवं संबन्धिनः सुकाशादिव जातः कुमुदपत्राणि
 का सस्वरेजे ६२ ॥ प्रत्यभिज्ञाय विज्ञाय स्वरं हसति कं

रम् साव्याः साव्याः स्वपद्व्यायाः कलजातबलाजानि १३॥ अथा
 नंतरं विज्ञाविशेषज्ञाकलातासुहसंतीषु मध्यात्स्वपद्व्यायानि
 जपन्त्यं भवायाः साव्याः संबन्धिनं स्वरशब्दविकस्वरं प्रकाशमा
 नं प्रत्यभिज्ञायपरिचीयजतबलानमेलीलोये संपन्नशक्तिः प्रा
 मसहायेवासीत् १३॥ साहय्योश्चैरयोचेतामेहिस्वर्गाणवचि
 ते पिववाणीः स्वधार्काणीन्पचदस्यसंदरि १४॥ अथानंतरं
 साकलास्वपद्व्यासावीमुच्चैस्तारस्वरमाह्वयाब्रवीत् भोः स्वर्ग
 णवचिनेत्त्वमेहिभोः संदरिन्पस्यं संबन्धिनीगिरासूतप्रवाह
 दूपाः पिवः १४॥ साह्योत्तस्ववाभागमनत्यासन्निमन्त्यपि
 कल्प्यामाल्यनिर्वाषेवदरीवह्मशोदरी १५॥ साकलाया
 पद्व्यासावीश्रुत्यासन्निःसामीप्यतदहितापितस्यनलस्यवाचो
 भागशेषमश्रुणोत् ॥

अत्रद्वितीयाधं विचार्यम् १५॥ अथस्वपद्व्यानिष्टायाः श्रावित्या
 नैषधभिधाः नलमौलिमोणसाव्याभावमाकलयत्कला १६
 एवंवाग्रमौक्त्योचेष्टानमीह अथानंतरं साकलाकारिपिधानाव
 सरेनिपश्चाद्भागोपि विष्टायानलस्याभिधाः कथायशस्वित्या
 साव्याभैस्याभावंतन्नलवचनश्रवणानुत्पन्नमननादि
 चेष्टानलमौलिमोणसाव्याकलयत्यतिविबनव्यतर्कयत् १६
 प्रतिविबेत्तिनेः साव्यासावाकृतैः कृतानुमा तद्दीडाघनकुर्वी
 णाश्रावतीवात्वमायिसा १७॥ प्रतिविबेदृष्टैर्भैस्यासाविवि
 वारैरेकानुमाना साकलाभैस्यात्रीडादिकमनुकुर्वती सावी
 मिः श्रावतीवान्वमायिददसर्वश्रुणो विमिज्ञातमिन्नर्यः १७
 कारैकारैत्याकारस्वचेताश्राववतस मिथ्यावत्यगिरश्चुत्त
 अर्थः सुर्ममदेवताः १८॥ तयाभैमीप्रतिविबानुत्पन्माकारं
 त्रीडाघनकराणोपुनः पुनः कृत्वा साकलाब्रवीत् सुहसस्यं
 वृत्तमा प्रतिशोयनसामस्येनप्रकटं चद्वचनमश्राव दृष्टममवा
 वा मिथ्यायदिजानीय तदिदं ननु मयायानिष्कलाभवेयकारि

नै.
ही. वि.
२५३

ति नर्मणावचनावयथापयः तयाचभेदेवनलममगिरोमिथ्या
वेत्यवेत्तहिताममवावोद्यथाहोसत्यासत्यावयोययोस्तादृशः
सुःतद्यथादत्तत्रतदीदकारस्यव्ययपदेनसंधोअनचिवेति
द्विखेदकारःप्राटःद्ययपदेनतसंधोस्वतःसिद्धमेव १०॥म
त्काणिभ्रषणानात्रराजत्रिविदपीडनात् व्यथिष्यमाणयाणिस्ते
निषेडमुचिताप्रिया १५॥ त्वपुनर्मयेवैश्रान्तमतिभोगजन
तप्रियाभैमाममकर्णाभरणमणीनापीडनाभ्योद्यमानाक
रातवनिषेडमुचितात्वयानिवायेत्यर्थः समकर्णयोःपीड
नादस्याःकरपीडैवभवति यत्तुश्रान्तव्यतन्मयाश्रान्तमेव
त्यर्थः १०॥ इति सामोचयाचक्रैकोणीसाव्याःकरग्रहात् प
त्सुराश्रवतायात्यामुपायामनिषेधिनः ११॥ निष्फलप्रया
सनिषेधतो नलस्याश्रवताव्रजत्याःवचनेस्थितश्राश्रवःनला
त्रैकवैत्याःभैस्याःकरग्रहात्साकलासुकर्णावनेनप्रकारेण
मोचयामास १२॥ अतिमरोधजश्रान्तमतिस्वेदतालताम
जगामफटितित्यागस्वनस्तत्काणीयोस्ततः ॥ ततोनेतरतस्याः
कलायाःकाणीयोःफटितिसत्त्वरस्यागेनजातःप्रतिःकापिरोधे
नजातायाःशब्दसंनतेस्वेदायविरामायतालताविरामक्रिया
मानतो जगामतलःकालक्रियामानमित्यमरः १॥ सापह
त्यकियद्दंमुमुदेसिस्मियेततः इदंचतोसावीमेत्यययाचेका
ऊभिःकिल १२॥ ततःसावालाकिंचिद्दंमपक्रस्यजहर्षजहा
सचचपुनस्तास्वपद्यासखीमेत्यकाऊभिःकिलालीकमिदश
र्ययामास १३॥ अभिधाम्येदहस्यतघटश्राविमयानयोःवर्णा
याकीर्णीतंमद्यमेरुंलिनिमीयते १३॥ अनयोभैमीनल
योयैदहस्यमयाश्रान्तदहंतुभ्यंब्रवीमिदयायुक्तंनतत्त्वम
स्यवहहि हेमखिग्रागच्छग्रावाभ्याविनिमीयतांतिनमयश्र
न्यान्यवचमयोःपरिवर्तःक्रियतां १३॥ वयस्याभ्ययनेनास
प्राकृष्टश्रान्तिनाटने विरसितो कुरुतःसैतोदंयतीकैपितंश्रि
रः १४॥ अस्याःभैमाःसावीममनवाकप्रयमंकृतेनव्याजेव

अवगाभिः नये विस्मृतोऽप्रकृतस्याप्यन्यकः शोऽन्ये कृत
 सितिसाऽन्यथा शिरः कपचक्रतः ॥ १५ ॥ तदालि मालयती
 तामभ्याविषयापिपः शस्वतदं चित्तोऽस्वप्ने निमग्न्या शप
 यसाहसात् ॥ १५ ॥ तेन यकारणसाखीवदतीना कलानलो
 ब्रवीत् अस्त्यशाययसाहसात्तया चेदावां वंचितोऽस्वः तदा
 स्वतिष्ठेति तर्जने ॥ १५ ॥ प्रत्यलापी कलापी संकलकः श
 वितः कृतः प्रियापरिजनोक्तस्य तथेवाद्यमृषाद्यता ॥ १६
 कलाचासं नलं प्रत्युवाच अद्य त्वया प्रिया परिजनोक्तस्य
 मंडकस्य वचसा मृषाद्यता मृषावचनत्वमेव दोषः कृतः श
 कितः ॥ १६ ॥ सत्यावल्लतदा श्रोषं परं च मनुसारं च शृणोमी
 त्येव चावाचं न त्वद्विरमिष्यपि ॥ १७ ॥ अशृणुवन्तमिति यद
 वोचं तदसत्यमिति माजानीयाः यतः सत्यमेव तदा कर्ण
 पिधानसमये कृतवत्यस्मि परं विचार्यमाणं तु मनुमेत्यव्य
 क्तधनिमश्रोषं प्रनयत्वं कर्म विशेषनिर्देशं विना शृणोमी
 त्येव चावुचं न त्वद्वचमशृणुवन्तमिति कर्म निर्दिष्टं येनास
 त्यं स्यादिति ॥ १७ ॥ आसं त्रितेन देवत्वं तद्देयं समर्थं श
 पयः कर्कशोदकः सत्यं सत्येपि देवताः ॥ १८ ॥ भो देवराज न
 तेन हेतुना त्वामा मंत्रात्तत्संभ्रवमहं मश्रुत्वापि समर्थं
 समर्थो भवामि वृक्तमिति शेषः कर्कशोदकः कटिनोत्तरफ
 लः तद्देयं यत्तासां देवतानां निष्कलत्वं त्वत्पः शेषयः सत्यदे
 वता अपि सत्याः शपय फलदाने वतमाना एव अद्य च सर्ववा
 क्यं मिथ्या वेत्यचेतत्तर्हि देवता इत्यत्र सभंगसंघे एव देवेति पद
 मामंशसंबोधनीकृत्य न तद्देयं तत्तत्साहावयं यथैव सत्य
 त्वभावे हेतुं समर्थं यत्तासां आवयामि मिथ्या च कर्कशोदकः
 शपयः सत्यमेव भो देवता गिरोपि सत्यास्तथा एव ॥ १८ ॥ अस्म
 भिराकथारिभैर्वचयेथ कथं नुमां हतसे यमुना हसी यत्तु विप्र
 लभेयं वा ॥ १९ ॥ अस्मभिराकथं नुमां हतसे यमुना हसी यत्तु विप्र
 लापप्राणायामादिभैर्यतां मां कथं तदवययेथ मिथ्यात्वान्नः प्र

नै.
टी.वि.
३५३

तारयतः प्रहंतयतश्चेष्टाणां पथोक्त्या यथा चोक्तं प्रलभवे
 वये हंतवेदेस्य मुनाहंती काक्किमिदमुनाचित्यं य
 याक्वाभ्यामहं विप्रलब्धातया मयापि क्वामित्यर्थः वंच
 येय इत्यत्र शपि वंशुणारित्यनेन प्रलभने विमवाटने चिया
 फलाख्याने प्राप्तेने पदं ग्राहंतीति प्रहंतो न चतिद्यान
 णादित्वात्कर्मणि ष्यञ्जित्वाद्द्विः षित्वाद्दोषहलस्त
 दित्तस्येति यलोपः १५॥ कर्णकर्णततः साव्याञ्जतमाचव्य
 त्तमिथः सुहुर्विस्मयमाने च स्मयमाने वत्तवहु २॥ स
 लोका कलान्तं तस्या सावीचशेषं स्पष्टं २॥ अथाख्यावि
 कला साव्याञ्जय मेदमयेति किं कर्णाद्वितीयतोप्यस्याः
 संगोप्यवयवद्वयम् २॥ अथानंतरकलोपं तस्या सव्या
 ग्राख्यायि प्रोक्ते भोभेमि त्वमस्य माञ्जयद्विवादिः यद्यतोर्ह
 तोः प्रस्था कलायाः द्वितीयात्कर्णादपि संगोप्यवाक्यय
 मंत्रभेदभयान्न प्रस्था एकस्मिन्नेव कर्णे प्रोक्ते न द्वितीये इत्य
 र्थः २॥ प्रियः प्रियामया च एह एह कपटपाटके वयस्यो
 रिदेतस्मान्मासावीषे वयं च सीः २॥ अथानंतरं नलोभे
 सीमुवाच त्वया ह्योरेव साव्यो रिदं कपटे पादवशात् न भूह
 षं किमिति प्रश्नकाङ्क्षः तस्मात्सावीषेव साव्यश्च सीः वृक्षा
 संमाञ्जुरु २॥ अत्रापि कलयापीययति नालपतिः क्वचित्
 वयस्ये सारहस्येन सभ्ये विसृभ्यमीदृशि २॥ कलायाप्य
 साभेमी प्रोक्ता भोः सारिप्रमोपतिनलः क्वचिद्गहस्यनव
 क्ति न तस्मादीदृशिरहस्यगोपिनि सभ्ये सभाया साधो विसृ
 भ्यविसृ सनीयं विधाय नलत्तणा २॥ एवमुत्रिष्टमाना
 योतस्यां च नलः प्रिया भागभेमि बहिः ऊर्वेडुर्विनीते इह
 दम् २५॥ एवंतस्मात्कलायां मुत्रिष्टमानायां तद्दोत्रधकर्म
 णीति प्राप्तेने पदं विरोधेन प्रतिवचनोद्योगिनो सत्यं नलो
 भेमी साह भोभेमि कथं य इह मतेडुर्विनीते सुखे सव्या इ
 हादहिः करोमि २५॥ प्रियः केषान्मत्पायसु दत्ता प्रीतिनः

यः चुलकासु सुत्सर्पसायः सलिलमतिपत २५ ॥ प्र
 यमुदत्याभेसाः शिरः कं पृक्तांगीकारेण प्रसवीकृतो नल
 स्तब्धजलपुन्यमेव चुलकसुत्स्याप्यसाधोललमतिपत
 ताच्चन्द्रदत्तचित्राभ्यामुच्चैस्त्रिचयमेचनं ताभ्यामलभिह
 रेपिनलेच्छासुरिभिर्जलैः २६ ॥ तस्य नलस्य चित्रे भेदमंगीका
 रजनितप्रीणिते दत्तचित्राभ्यामयवातस्मिन् तच्छुचुलका
 इतजलजलिते चित्रे प्राच्ये दत्तचित्राभ्यामसावीभ्या
 नलेच्छायासुरिभिः सरः प्रवाहो विद्यते येषां तैः प्रवहद्भि
 र्जलैरुच्चैर्वा इत्येव सत्सत्त्वं न हरेपि अलभिप्राप्तं उच्चैरु
 त्तिमस्यापि वचनस्य सत्त्वं न मिति वा २७ ॥ वरेण वरुणास्या
 यंसलभैरभ्युद्गरेः पतयोः स्तिमितीचक्रे हृदयं विस्मये र
 पि २८ ॥ अयं नलो वरुणास्य वरेण सलभैर्जलसुरैरतयो ह
 दयं वत्तः स्यात् स्तिमितीचक्रे प्राद्वीचकार स्तिमिष्टिमि
 प्राद्वीभावे तयेव वरुणा वरेण सलभैर्ब्रह्मचरं न जलोत्पा
 दनं रूपं विस्मये रपि हृदयमंतः करणं निष्पत्तीचकार २९
 तेनापि नापसर्पत्योदमयं तीमयं ततः हरेणादर्शयत्यश्व
 नत्विमेतन्विमेषुरः ३० ॥ स्पष्टं ३१ ॥ लिनीकृत्या भसाव
 सेजै न प्रव्रजिते कृत साधो सतो मभावेपि निर्विघ्नस्तनद
 र्शने ३२ ॥ अभसावसमाद्रीकृत्य जेन प्रव्रजितो कृतं जिन
 सिद्धांतं भिन्नकौ संपादिते नशीकृतं ते साधो सतो मभावे
 पि पृथग्दृष्टं त्वेपि सदर्शनाख्य भया काले निर्विघ्नं प्रस्ता
 प्राद्वीभूतं वाससिनशीधनयोस्तयोः सत्त्वं दर्शनभोगो ना
 ज्ञाकृत इत्यर्थः तथा चेजिनसिद्धांते प्रव्रज्या लक्षणां कुडि
 कापिच्छिकाहस्तापाणिपात्रादिगव्या उधासिनो गृहेष्ट
 कृद्वितीयाः सुजिन्वयः भोगेन केवलं न स्त्री मोक्षमेतिदि
 गावरा प्राज्ञासामयभेदो महाश्वेतावदेसह ३४ ॥ अत्र नः
 शेषरत्नेन माये वा विरभदिसं पत्युः श्वेन मय्यगमनया क
 प्रयत्पदः ३५ ॥ अत्र न जलस्य दृष्टं श्वेन शेषरत्नं वा

२५

नै. वि.
टी. वि.
३५५

त्वेव शंखरासुरत्वेनेयं माया प्रादुर्भूतमाया हि शास्त्रीति प्र
सिद्धेव प्रदोजलं यद्यतो मयया पटाच्छादितमपि घनयो
रगंकययति प्रकटयति प्रकटे दर्शयति ॥ वासरो वा
वरत्वेन दृश्यते यमुपागता चारुहारमणिश्चणितारं वेत्त
णालक्षणा ३१ ॥ अथ वा वस्त्रस्यास्वरत्वेनाम्बरवाच्यशब्द
त्वेनाकाशत्वेनागतेयं माया चारुहारमौक्तिकपंक्तिरेव
तारानक्षत्राणितेषां वीक्षणं दर्शनमेवलक्षणाचिद्व्यस्या
स्तादृशी दृश्यते ३२ ॥ ते निरीक्ष्य निजा वस्त्रां फीणा निवय
तुस्ततः तयोर्वीक्ष्यारसात्साव्यः सर्वा निश्चक्रः क्रमात् ३३
स्पष्टं ३४ ॥ तावहिर्भूय वैदभीम्भुनीतावधीति नि उये
त्येते पुनः साव्यो मर्मज्ञेनायनायम् ३५ ॥ तादृगावहि
गीत्वा भेमीम्भुः भोनीतो रहस्यज्ञेन कोपयेदिति नीति
शास्त्रे धीनि निपदन्त्यशौले भेमिष्मसूसाव्यो मर्मज्ञेन रहस्य
ज्ञे पुनस्तवाफनापिनोपेत्य न बहिः करणीये इत्यर्थः ३६
उच्चैर्हृत्तेतदा राजा सावीर्यदिह माहवः श्रुतं मर्ममर्मन्या
भ्यो हृत्तेतत्र मयानयोः ३७ ॥ राजानलस्तदा सावीर्यव
नममये उच्चैरुवाच इत्यवः सावी भेमीमिदमाह पताभ्यो
सावी भ्यो मर्ममर्मरहस्यं श्रुतमेव मया त्वनयोस्तन्मर्म
गोपनीये वरागो हृत्ते ३८ ॥ सद्विरापितयोर्वीचिनश्चुदा
स्य धूपतयोः शुभ्यधिचिदिमे मायामिथ्या सिद्धासने विधिः ३९
मया विरापितयोरेतयोः साव्योर्वचसि दूये मा अहस्य
विश्वासमा ऊरुध्वं विधिर्वत्सा इमे साव्यो मायायाः संबो
धियंदसत्यमेव सिद्धासनेतत्राभ्यधिचतप्रत्यता माया वि
न्यो मिथ्या भाषितो चेमे इत्यर्थः ४० ॥ धौनेपि कीर्तिधारा
भिश्चरिते चारुणि विधिः स्रष्टा मणीलवेलेत्सालिखिते के
न शिखितः ४१ ॥ कीर्तीनां धारंभिः पंक्तिभिरेव जलसा
रेः धौने निर्मलीकृते मे पवचारुणि शत्रोश्चरिते विषये ह
षामिथ्या पयोदरे वमणीलवेः हात्वालत्सा चिद्वीलिखिते

३३

३५

नशिलिनः प्रपितसर्वेष्वपि प्रवीणा इत्यर्थः ३२ ॥ ते सत्त्वा
व्यवचरन्त्यातेन किंचिद्महद्वरुः वदन्मन्त्रतरेयस्मै संवी
निवासिता वयं ३३ ॥ इत्येभ्यो ज्ञेया सांस्कृत्यतत्पद्याचा
वोचतां प्रावा किंचिद्भूत ननु महदपरकेवलं तद्वदिष्ट्यामः
यस्मै यदयं सर्ववयं सत्त्वा बहिष्कृतः यस्मै संभोगाय वयं व
हिष्कृतः तत्सर्वत्र विद्यात्तम इत्यर्थः ३४ ॥ स्यापत्येन स्मवि
त्रस्ते वर्षीयस्त्वचलत्करेः कृतामपितथा वाचिकरूपेन
वारिणाः ३५ ॥ प्रतिशयेन ह्यद्वा वर्षीयो सः तेषां भावेनाति
वृद्धत्वेन च त्वेनः कंयसार्नः करायेषां स्यापत्येनतः पुराधि
कृतैः कंच किमिः तस्या तादृशायां पूर्वज्ञाकोक्तिप्रकाराया
वाचित्वचने वा कंयं न कृतामपि वारिणां मेव वृत्ते इति निषेधे
ने साव्यो न विदुः स्मन विदुः बंधवतः वृद्धत्वेनैषां करः कं
यते इति ज्ञानात्सर्ववचननिषेधे सत्त्वा कंयं पदं सापिष्टमि
ति भावः ३६ ॥ अथ यान्तिगितां भूय दिग्गामश्च लशाल
तां इत्युक्तेषां सर्वसंख्यमिदं न स्मन्ते भया ३७ ॥ भो
धृष्टे सुखयौयः नानिनी स्यात्तान्नादययाने इरीगच्छते
वोयवयोरश्च लशालतां वीराकारिव सन्न शीलताधि
गत्त इति कंचुकिमिह तेने सत्त्वा कलान्नत्प्याव कंच
किमिया व्यतिज्ञाने सत्त्वा स्याते न ज्ञाते कंचुकिनो भिया
निजापिकाश्चासन व्यतिज्ञाने सत्त्वा नयोः कृतसामं ऊर्व
तव्यनि सर्वस्य हा ऊत्सायागतादित्यस्य कर्म व्यतिहारे प्र
योगात्पलायन ऊत्सनयोरर्थयादयोः द्विद्वज्जन्तयो वचन
यो सुदयोः श्लेषः ३८ ॥ आह सन्नदिराज्ञे सापिद्यो न तं
वीनलः इह रभा एरसावी कापि निस्पानमनागपि ४
तयोः साव्यो वाचा कृतामनं पवनं तं सुखं भेमी नलो वोच
तः इह रशी भा एर उग्रहासिका चासौ साव्यो निस्पानिलेजा
मनागपि काचिन्न भवति त्वं किं कृतं सी सार्थः ४५ ॥
अहो नापत्रपाकं ज्ञातं त्वमिदं सत्त्वा त्वपि नापत्रनेपि स्या

नै. वि.
३५५

दितो दुर्वर्णनिर्गमः १४१ ॥ अहो प्राच्ये जातं त्रैपुत्रं सौ
 दयं मिदं तव सुखं सुपगतं वपाय स्पृशेन्न भवति इतः स
 खी सुखं दुर्वर्णानां दुर्वर्त्तमानां निर्गमस्तापस्यार्जनेपि न स्या
 त् साखी सुखनिर्गता निद्रा रत्नाणां पिकंचित्रतापयतीत्य
 यः अथ च जातं त्रैपुत्रं पाकं विना जातं त्रैपुत्रं स्पृशे
 श्चुद्धं न भवति सुवर्णं च शो पत्राणां कृत्वा सुताप्यं सुव
 तितापार्जनेपीतः सुवर्णं दुर्वर्णं स्पर्शजस्य निर्गमो न स्यादित्य
 यः ४१ ॥ तामयैष हृदि न्यस्य द्यौतल्यं तले तने निमिष्य च
 तदीयौगसौकुमार्यं मसिं स्तदत्र धर ॥ अथैष नलस्तोभेमी
 वत्तसिद्धत्वा तनुस्वर्णं रंशया तले द्यौशेते सेन्ययः निमि
 ष्याति पीनिमीत्य च भे म्याग्रगानां सौकुमार्यं स्तदति स्त ४२
 न्यस्य तस्याः कुचद्वंद्वे मध्ये नीवि निवेश्य च सुपाणो सफल
 चक्रे तत्कथं ग्रहाण सुमम् धर ॥ सनलः करतस्याः स्तन
 द्वंद्वे न्यस्य तयानीवी मध्ये मध्ये नीवि च करे निवेश्य च पा
 णः स्वकीयं हस्तस्य संवाधितं तस्याः करभ्यां ग्रहाणेन
 निरोधेन अमं सफलं चक्रे नीव्यं स्यापितं प्रवकरो नत
 नीवी सुभोचयदित्ययः अथ चैतावन्मात्रा देवतस्याः क
 रग्रहाण्यविवाहस्य अमं सफलं चक्रे इति धर ॥ स्यापिता
 मपरिस्त्वस्य तां तदा समुदावहनं तडुहहनं कात्स्वमाच
 षस्य एमात्मनः ४३ ॥ त्रिदानी जहर्षणानां भेमी स्वस्य परि
 स्यापिता विभ्रत् सनलस्तस्या भे म्या उद्धहनं स्याधधारणस्य
 वकात्स्वमात्मनः प्रकटं मवावो धत् ४४ ॥ स्विद्यत्करा
 गुलीलुसकं स्तरीलपमुद्रया फुत्कार्यपीडनौ चक्रे त
 सावी सुप्रियास्तनौ ४५ ॥ सनलो भे म्याः स्तनौ स्विद्यंतीभिः
 करौ गुलीभिल्लप्राचा सौ कस्तरीलपस्य मुद्रा विद्वत्तयोप
 लक्षितौ सावी सुफुत्कार्यपीडनौ चक्रे कस्तरीलपमुद्रा
 त्रयालमायधेतत्सायः कथं प्रियेणास्याः स्तनाविमाच
 रतपीडिता विनि करुणाया फुत्कारे चक्रः ४५ ॥ तत्क

चेनविमरोपससीत्कुवेस्तयेक्षितः प्रवादीत्रोहृदिस्यतेते।
 किंमामलिखितेन ५६॥ तस्याः स्तनेनावत्तनंदत्वाच्चयमेव
 तद्व्यासूचकंसीत्कारंजर्वन्सनलस्तयाहृष्टसामूचे पवन
 त्वस्तवहृदयेस्थितंमोकिंनालिखत्प्रपित्तलिखितेव ५६॥
 अहोअनौचितीयतेहृदिमुदेष्यमुदवत् अंकःखलैरिवा
 कल्पितोवेस्तीक्ष्णमुवेर्मम ५७॥ अहोविषादेदयमनौचि
 तीददमयोपमेवयत्रेमुदंनिर्मलेनिष्कपदेवापिहृदये
 अमुदवदनिर्मलेकपरिनिचेवतीक्ष्णामोवेस्तीक्ष्णापैरेव
 दुःसहवचनेर्ममनोवेर्जनेरिवोकःचिद्रमेवकुल्लोक।
 ल्पि ५७॥ यच्चुंबतिनितंबोरुयदालिंगतिचस्तनो भुंक्तेगु।
 णामयंतत्रेवासःसुभदशोचितम् ५८॥ वासोवस्त्रंनितंबो
 रुपाण्यंगानां समाहारःनितंबमरुचयच्चुंबतियच्चस्तना
 वालिंगति दसंगणामयंसूत्रतंत्रप्रकृतिमेवगणैःपुण्या
 धैःप्रचुरंतच्छुभानांदशानांतत्तनामवभाषावस्थानाद्यो
 ग्यफलंभुंक्ते ५८॥ लीभेचीनोमुकंस्वेदिदरालोक्यविलो
 कयन् तन्नितंबेसनिःस्रस्यनिनिंददीनदीर्घता ५९॥ सनु
 लस्तस्थभेम्यानितंबेस्वेदितांस्त्रिकस्वेदयत्कमतपंवलीनं
 नेरंतर्थाणालयंवीनांमुकंयस्मिन्दीर्घतायादरमीषदालो
 क्यदृश्यंविलोकयनिःस्रस्यहृदयेच्छयाभिःश्वासान्मुक्तादि
 नस्यसुरतपरिप्रेषिनीदीर्घतानिनिंद ५९॥ देशमेवदद
 शासोप्रियादंतच्छदालिकं चकारधर्यानस्यनत्रवाली
 वत्त्वापले ५९॥ प्रसौनलःप्रियाधरस्यातिकंदेशसमी
 पस्थलेगाहचिद्रुकादिकंमेवदृश्यन्तदंतच्छदमित्ययः
 नलमवापलापागिसाकसर्वचुरव्याघो तत्प्रसीदप्रसीदे
 तिसतां प्रीतामंकापयत् ५९॥ भाःचपलापोगिकामशार

नै.
दी.वि.
३५६

पीडो सोमं न शक्नोति तत्र स्मात्प्रसीद प्रसीदेति वदन् नलः
ताम ऊपितामस्य कोपयन् दिने रेतमना चित्वा तत्कालाति
वाहयन्नस्याः कोपमजनयदिति भावः ५१ ॥ नैवे निषिधना
यस्य प्रियाया वदनां वृजे ततः स्तनतटे ताभ्यो जघने च नमी
यतः ५२ ॥ बाहुवक्त्रजघनस्तनादीन् पृष्टादशो मर्गं दिने प्राप्ते
षादींश्च स्मेतियत्संकेतितं तदेवेच्छते नलसहशो भेमी सु
खं भोजमीयतः चुबामीत्सु चेदित्यर्थः ततः स्तनतटे ईय
तगच्छेधं वाच्छते स्मेत्यर्थः ५३ ॥ इति धीरतया तस्य हृदयं नि
विशं किनी कटित्पुण्याय सोत्कण्ठमसावन् च वृत्तावीः ५४
इत्यनेन प्रकारेण प्रथमं संकेतितं स्तनादिवीक्षणं तया त
स्या धीरतया कालासहि स्तनया हृदस्य हृदयं स्पृष्टं निष्पापा
रं स्वात्मनि शोकमाना तत्कालमुत्पाद्य सोत्कण्ठसावीरवृज
गाम नले सोत्कण्ठापि मदाचारभयात्सावीरवान्च सरदित्य
र्थः ५५ ॥ न्यवारी वयं यां शान्तिं स्पृष्टं मदेवित्तं न्यता भेमी ऊ
चनितं वेन नलसंभोगलोभिना ॥ ऊचनितं वेन प्राणपात्वा
त्समाहारः ऊवाभ्यं नितं वेन च नलस्य संभोगलब्धेना तप
वसं देशनैः स्पृष्टं गमनं चेष्टा ऊचता किं भेमी यथा न्यवारि
निषिद्धेव ५६ ॥ अपि शोणभंस्त्वे रंध्रं ता मशकं भसः
तद्गमनं गजस्तभोगजं स्तं भोरुदोरपि ५७ ॥ स्तनलो गजवध
नस्तं भवडरुवा ऊच्यते तस्या भेम्या संगे न जातः स्तंभः सा
न्यिको ह्येष्टा प्रतीचा तोयस्ये हृशः शोणभंस्त्वे रंध्रं मद्गा
मिनी मपिता भेमी धारं चित्तं न शोके ५८ ॥ शालिगपालिगः
तन्वे गिमा मित्यर्थं गिरं नृपे स्मिन्वा विहृत्य पश्यतीदृशं
मया दं सो ५९ ॥ भोक्तुं नृपे गिमां मालिगपालिगं धातुं
वक्तुं व्यपि शोवे गतं मालिगपालिगं त्वर्थं वचनं मेव नृपे स्थ
त्वा परिवृत्त्य पश्यती भेमी हृदयारमभ्यगात्तद्वारानि यथा ६०

प्रियस्याप्रियमारभ्यतदंतर्हृदयेनया शोके शालीनया गते
 सखीभ्यो न निवर्तिते ५०॥ तत्प्रियस्याप्रिये मनोरथ एति वि
 ना बहिरागमनसारभ्यक्त्वा तर्हृदये नयानया भेसा आ
 लीभ्यो गते न शोके गत्येकैर्माणा चतुर्थी तथैव शालीनया
 सज्जमानया सखीभ्यो विवर्तिते न शोके प्रपादाने पंचमी वि
 भक्त्यर्थं श्लेषोऽयं ५१॥ अकथ्य दयवदिसुंदरी द्वाः सविधसु ये
 तानलायसम्यमद्रः जनुपादिनयो वनोष्मताः सवनज
 लानि पिपासति तितितिते ५२॥ अथानंतरं वैतालिकस्त्री द्वा
 रं समीपमागत्य नलायसम्यदिमकथयत्तत्र अथावयत्
 भोऽपजयसर्वोक्त्येण वने स्वदिनयो वनमेव यौवनं त
 स्योष्माणतमासिति स्तवस्त्रानोदकानि पातुमिच्छति त
 वत्संबंधी प्रीति शोभा ५३॥ उपहृतमधिगंगम
 बुके बुद्धवितववाच्छतिके लभंगिमगात् अनुभवितुम
 नेतरतरंगा समशमनस्वस्मिन्भावशोभा ५४॥ अथि
 गंगापंचमी विभक्त्यर्थं व्ययीभावः गंगया उपहृतमानीते
 मवुप्रतपवके बुद्धविशो ववच्छुं गवके शाब्दो भेगः र
 वनाविशेषा विच्छिन्नविशेषस्य संगो देतोः अंतरं नैय
 तरेण प्ररगेरसमया विषमया कृत्वा वा शमनस्वस्मा
 यमुजयामि अभावेन संयत्तत्वेन शोभा मनुभावितं वाच्छ
 ति गंगजले सज्जते न स्नाहीत्यर्थः कुटिलकेशभंगिरेव यम
 नेति श्यामताया साहृश्यं ५५॥ तपति जगत्प्रवसुभिभूत्वा
 गविरक्षनात्वा मिवाज्जुतप्रतापः सुरमयनमुपास्य पश्यन्
 तेषु धृतिमेन मननं तयं दीयैः ५६॥ यथावमफनां सि
 काले ज्जुतप्रतापः जगतः सर्वस्य वलोकस्य सृष्टिभूत्वा सर्वा
 नेव जित्वा उपसिदीप्यसे तस्या धनमप्याहृष्यो हि शिर
 स्पेव सवस्यति एति नमुत्वेन पञ्चात्रयार्थयोरित्यनुभव

नै.
टी.वि.
३५७

स्थित्यामभिश्रुत्वा तपति प्रकाशते अतः प्रातर्ब्रीह्यमीमध्या
ह्नेशोवीसायं वै संवीति संध्या त्रयस्य स्मृतौ प्रसिद्धः ॥ पुरम
यने मध्याह्न संध्यापि देवतेशिवमुपास्या पस्यायान्तरे
संध्या वेदने कृते त्वदीये संध्या वेदने कृते स्तव सर्वेपि भि
षु अपि रक्षिते प्रथमापमासाधाराणोपेतयान्मूनग्राणीक
तमेवोर्ध्वभागादधोवर्तीणि मेने रविं पश्य ॥ १६ ॥ प्रातर्देह
दमाहरन्निवृद्धे ध्यानां च नादिक्षणा स्यात्सन्नावपि भूपतिः
प्रियतमा विच्छेद विदालसः पतद्धारदिश प्रतिप्रति मुहुः
प्राद्विर्गत प्रयसी प्रत्यावृत्तिपियादिश न्देश मसौ निर्गत
सुत्रस्थितवान् ॥ १७ ॥ हरस्य शिवस्य ध्यानां च नादीनां मध्या
ह्नविधीनां मासत्रोनेदीयस्त्वपि प्रियतमा विच्छेद जातेन
विदेनालसो नत्साहवान् स भूपतिर्नलः प्रातर्देहप्रद
हृदहृदसुरतमानयन्नुद्धरन्निव प्रथम निर्गताया भस्याः
प्रत्यावृत्तिपियाददानीं सवप्रत्यावर्तत इति शोकयापत्त
द्धारदिश प्रतिमुहुः सुहुवांश्चारेह शोदिशोर्वा निर्गमवायो
स्थितः ॥ १८ ॥ श्रीहर्षकवि राजाजि मुकुन्दालंकारहीरस्तव
श्रीहीरः सप्तवेजितेन्द्रियचयं मप्रमलदेवी चयं अत्यात्म
रसप्रमेयभाणितौ विंशस्तदीये महाकाव्ये यद्यगल्लुनल
स्य चरिते सगौ निमगौ ज्वलः ॥ १९ ॥ पुन्येन कविना नलसो
रसः स्तुगारः पुन्येन रामेन स्तुगारव्यतिरिक्तेन लुप्तमइति वा
रसः स्तुगारप्रमेयो वक्तव्यः यस्यास्ताहशीर्भाणितौ गमिनीह
शो महाकाव्ये स्तुगारकप्रधाने इत्यर्थः ॥ २० ॥ प्रातर्देहप्रद
निस्तविमतौ सत्संयदाद्यान्वयादस्यो नैषयकाव्यतत्त्ववि
द्वनो शास्त्रे लसत्समतौ स भोगाहृयसमेन मतिभवः शोक
भूकामिनो विंशो स्मिन्कविमानि रंगे लगतिः सगौ क्रमादुप
नः ॥ २१ ॥ इति श्रीनैषधकाव्यतत्त्वविद्वतो विंशः सर्गः ॥ २० ॥

मेधादयो यत्परिवारभूता ब्रह्मादिसंख्या निजकार्यसि
 द्ये विषेयरीसास्वरसप्रवादः सरस्वतीसिंचनसत्त्व
 रोजे मीतीविदभं रमणीमणिमैधाडुजिहानमत्र
 दक्षिणसेवेः प्रपणान्निजकरस्यनरेद्रेतात्मनाकर
 दताप्रनकुचे । विदभं प्रजाताया रमणः सन्दर्भे
 स्यासंबंधिनो मणिमयाडुम्याडुजिहानमुद्रस्वतेनेन
 लमत्रुलदणेत्यहतात्माने भक्ता विलुप्तमन्त्रिणि वद
 उशवृद्धेत्यहतात्माने येन लंप्रदक्षिणसेवे निजस्य क
 रस्यपाणोरपणान्नरेद्रेः स्वात्मनाकरेदस्तेराजग्राह
 वलिचददातीत्यनुगमात्प्रनकुचे प्रनरुक्ता कृताप्र
 नुचरलेकादिप्रभूणा मुनिष्टतांदस्तावलस्वददने
 तत्रोयमुक्तिः । तस्यचीनसिचयेरपिवद्वापदति
 पदयगात्वादिनेति तां पदत्राशिरसां खल्लमां ल्यरा
 जराजिरभितः प्रणमेती १ तस्यनलस्यचीनां मु
 के प्रथितापि पदतिर्गमनमार्गः पदयगात्वादिना
 ल्यज्ञापेपंचमी पदयगमपीत्यकदोरेति शंकयेत् ।
 खल्लमेतायां प्रणमेती गतायां पत्रिः शिरसां मां ल्य
 स्तां पदति पयत्तद्वाद्यामासप्रनडेति पादः स्त्र
 दः नडः परिदिनेत्यर्थः । द्वापुपाद्रियततस्यनृपे
 लंदहृदिचनलदमानहतायेः स्वस्वदिश्यमथरत्न ॥
 मेधलेयत्तु काल्येतगुणाधिकचित्रे ३ अथानेन ॥
 रंनलेस्यसेवायिनाहृदिदानेनेचतदमानेनरुक्त्वा
 येः स्वस्वदिशिभावंदिगादिभ्योयत्त यत्नेन काल्य
 तेसंखितेचतत्त गुणाधिकमपूर्वमद्भुतं चरत्तस्व
 स्वजातित्रेसंगजात्यादिकं जगुपाद्रिय गोपायनी
 काने ३ अंगुलीचलनलोचनभंगीभूतरेयविनि
 वेदितदाने रत्नमन्यत्राफोकिवमन्यतत्तसाद
 मलभत्तेनपास्तोत्त य अन्त्येनपादयेत्तयेरुपाय

नो ह्यतन्तदन्तर्गता साक्षादिव मंगुलोचलनलोचनसंसायां
 भुवोस्तारंगी न भ्रमेनेन च विनिवेदिता न यस्यां ह्येत
 स्य न पश्य प्रसादं प्रति तोषकमलभेत य नानसौ कु
 शलसूत्रतमेकैतपितानयपितेव विस्मय प्रसृष्टा
 स्वाचुरं लशा विनिन्ये शेषकोपनमितानमि नौजाः ५
 प्रथासौ नलः ऊशलप्रप्रप्रियवचनामृदुसैवैतपिना
 म्रानि वपिता विस्मयमहातेजाः प्रसृष्टा रादिकं ये
 न प्रतिभेन प्रतिहृत्य ते शास्त्रं वेदादिकं येन हस्यस्य
 नेव दन्त्येते इति न ह्यत एवां रस्य शास्त्रयोः चुरं लोचन
 नदभ्यासपरीक्षासि शिष्यस्य भावः शेषकं योपथा
 नृपेत्तमाहुज्ज शेषकेन शिष्ये त्वनोपगमितान
 शितं य इषु मोक्षपरीक्षायां चुरं लोति प्रवर्तिते तिस
 रः मित्य इषु चरमस्य विचारं सा चुरं शिष्यजमना मत्र
 शिष्य स्वदा विडविते गोथिरथोरं सस्य सन्न भवदा
 सवेनेषः मर्त्य इषु चरं प्रचारित मशक्त मस्त्राण
 विचारं प्रयोगसंहागादि शितो सम्यक् क्रया शिष्यज
 न समुद्देशितायित्वा स्वदा विडः कितः संजात स्वद
 काणाः गोथिर्ललाटे यस्यां दृश प्रथीरमुच्चैः च स
 स्त्राने चरभूत ६ यत्त कंदममृदुत्मायितो गोप्रा
 क ऊरुगमदसेलितमौलिं गंधवाभि रचुर्वेधित
 भ्रंगैः रगतः सिषु डुरुचु ऊचास्ते यत्त कन्दमेन
 कस्य गुरुकस्त्रो ककोलादिगंधा दवापेकनम
 इयथा स्यात्तथा मयितान् उपलिप्ता न्यंगानि यस्या
 दृशे प्रागभ्यगात्प्रयमेव कस्य विक्रयामेलितः १
 मिलितो गोपि जेतः संयो जितो त्या इपलिप्ता
 मौलियं स्पृष्टो तं नृपुत्रं न ऊचास्त्रियो नृपुत्रं
 धोटकं प्रमरः सिषु ७ इह तेष्टया तपोवनमाप्त
 स्तेष्टः स्त्रपयतिः सतथाथा संदधत्त परमवत्

दोक्षास्तोथेवारिलहरीरूपरिष्टात् प्रधानतमाप्तः
 प्रयानप्ररुषः अविः पवित्रः जलधरेभ्यः कुंभेभ्यः
 सल्लभोचः प्रवाहोयासामोदृष्टो स्तोथेवारिलह
 रीरूपरिष्टात्सन्त्यन्निदिपन् नतोभृंगानेतरेष्टय
 भिस्तपोभिर्चनेष्टोतेनृपेस्त्रपयतिस्म प्रयवष्ट
 प्रातपतीतिष्ठकतपोत्समः अविश्रीष्मः चनेमेव
 माप्तः अतएवजलधरेभ्योमेवेभ्यः पतन्प्रवाहः
 जलहलरीरूपरिष्टादाकाशात्तर्धन् दृष्टंशैले
 स्रपयतीत्यर्थोतरधनिः ८ प्रेयसीकुचवियोग
 दविभृगतन्मधुमविततीरिवविश्रत् स्नायनः क
 रमगेरुदृष्ट्यांमतस्यगर्भंभृतदर्भसराजत् स्नान
 शीलिनस्तस्यकरपद्मद्वयमंगुलीमध्यधृतदर्भेभे
 मीविशेषवसुद्धताधुमशिखाविश्रदिवराज ९
 कल्पमानमंडनाचमनायेगोगमसुंचुलकोद
 रचुंबि निर्मलत्वमिश्रितप्रतिविंबांयामयस्त्रु
 पनीयकरोत् प्रमुनानलीनाचमनायेकल्पमा
 नेष्टसमानमतएवचुलकमध्याश्रितं गोगजलेनि
 र्मलत्वेनमिश्रितं प्रतिविंबंयस्यास्तादृशीयासा
 वापमेव स्वर्गपुपनीयकारेऽयच्छन्नददौकिं गे
 गास्पर्शमात्रादेवसद्योभुक्तिरेवरितिप्रसिद्धः न
 रयामितिस्मृष्टाहृल्लोचनकः १० मुक्तामा
 पदमनस्यभगिन्याभूसिरात्मद्वयिनेष्टतगुणा १
 श्रेयमेवमिदंकरिरेभेतेमृदजलमृदृष्टयोले
 त्रिदिग्दिस्त्रगात्राणिक्रमशस्तवनेजयेत् इति
 विधिनाजलेनसंयुक्तातएवमृद्वितिक्वाष्टद्वयाले
 मृद्वलेवस्तपायिवृत्तिमृद्विकयासांननंनः
 लेदमयंत्यामुक्तंसंयुक्तंनृपतित्वादाकुलदशि
 तंप्राप्य विप्रेगौरसुदंशोवेदत्रेवकाप्रवर्ततेना १

नैः
पविः
दीः

हरिद्वर्णो वैशेषतः कालास्त्रीसूत्रयोर्ममेति विधिः
नौभुतरागाहोणाभूमिर्मात्रिकाग्रं गमगं प्रत्यंगं लिङ्ग
तिस्म प्रत्रममासि स्याभूमौ नायिकाव्यवहारो रोपः
नायकापि हि संपत्ता दृश्यभूतं प्रियं प्राप्य भूत्या उरा
गाप्रत्यंगमालिङ्गति ॥ मूलमंध्याशिखराश्रितवे
धः शौरिप्रभुकरकाञ्चिप्रिरस्येः तस्य मूर्ध्नि च क
रे अचिदेभं वारिवानमिव गंगतरंगैः तस्य नल
स्य मूर्ध्नि देभैः अविनिर्मले पवित्रं च जलं च करे वि
कीर्णं वायिं कीदृशमिव ऊषा मूले वसेद्वा ऊषा
मध्ये जनार्दन ऊषाग्रं प्रोकरं विद्यदिति स्मृतेः क्र
मादकीर्णं मूलमंध्याशिखराश्रितानां सूत्रे च स
विस्ममहेच्चरः तेषां क्रमेण करके कमोडलोचर
णोवाशिप्रसिधस्थिते गंगासंबन्धिभिस्तरेणैः वाम
मुद्गीर्णमिव तद्दिष्टानां मर्धानां क्रमेण अनुनिर्देशो
यथा संख्येनामालंकारः १२ प्राणमभयनवतो
जलमध्ये मंजिमानमभजन्मावमस्य प्रापगाप
रिहोदरसुरेष्टवकालमयितस्य संधोशोः ज
लमध्ये प्राणायामं कृतवतो सिसृखिष्टवकालम
यितस्य मयनात्प्राक् सुत्रमध्यं प्रवाहो स्थितस्य
संधोशो मंजिमानं रस्यतां उपमां प्रापिमथिनात्म
यनात्पूर्वकालो यमोतिबद्धशोहोर्जातिवत्सु
त्वारिभ्यः पराक्त्वेति मयितशब्दस्य पराक्त्वेणः
पूर्वकालमुपितस्य नित्यलेखकं कृतोपपादः १३
मर्तलो लमरेनः सदृशत्वं विप्रतभ्रविषयस्तीना
दुः सुवर्णपरिहयो विद्यमो लेख्येयवदशादिग्व
सनस्य मर्तलो लेख्येयवदः कामः सनलः दृष्टादि
शोचते नयस्यते सदिग्वरस्याप्रवस्यस्यथयव
सदृशत्वं सोचलत्वं विप्रत गथाप्रभुगिरिनाम

मन्त्रनामधातुविशेषः तद्वद्विषयसुखाभ्यतिथे
स्पृष्टशान्तारदीप्रमंवरं वसुपरिदध्याधारयति प्र
त्रमर्त्यलोका मदननेति मदनशब्दसामान्यानाला
स्पृष्टशान्तारदीप्रमंवरं वसुपरिदध्याधारयति प्र
विभ्रतीः प्रभेद्योन्निविशन्त्यः अदितं यो ल्यय
नयं स्मारास्मारकाया सुतादृशोः दिशपवावरं व
सुपरिदध्याति ॥५॥ भीमजाममत्रचलत्प्रतिवेले
संययं सुविचराजत्रयीदः प्राववाररुदयं संसे
मना उन्नरीयपरिवेशमिषेण राजत्रयीदो नलः
प्रतितां भेमी प्रचलत् रुदयं चित्रमेव वतः स
रायं संदेदुमिषः समेना उन्नरीयपरिवेशमिषेण
वलयाजनाववारास्मादयामासेवरुरोय ॥ स्ना
नचारिचदराजउरोजागोरसुत्रिलकविंदुमुविंदः
वोषिषोषजलमौक्ति कदेनातंचभाजसुभगासुव
नश्रीः ॥ स्नानायवारिवसुतेरुयस्याकेषेषु सुत
पोषाणि जलकाण रूपाणि मौक्तिकान्येव देनायस्या
सा प्राप्नुवन्त्यस्तान् सलत्मीः सुभगारस्येव कामि
नीतेन लेमिषेवे ॥६॥ सैत्येपोषजलदेवतमत्र
स्वाउताप्रमुदिदितांचत्वरही वीत्यमोचधुनसौरभ
लेभेज्जाणसस्यसलिलज्जसिमिवाभूत् चत्वरहीच
त्वरहीमत्राणां मिदियाणां ममाहारंचत्वरस्त्ववत्रा
रमा नोचकुमात् सैत्येन दृष्टाणां सैत्येन स्यमं न
ददेवममत्रेण शब्देन साउतया प्राप्नुमनसमयेमा
प्रयेण वसुविषयेणोदियार्थेन प्रमुक्तिरुदृष्टा
मोचजलेगंधस्यासुमावाद्यर्थमेव धृतं गौरस्य
स्वादिशयं सगंधस्य लेभोयेनेदृशां मिषायाज्जाण
दियं सलिले जिह्वती मसालिलज्जमभूत् प्रमुत्तय
सर्गेकः वारिपुणं करं कृत्वा नासां प्रसविषययत्

ने.
प. वि.
टी.

न्यस्य प्राणं तं जपेदुपराद्यं जुमर्षणमिति स्मृतेरुच्यते
सं १७। रातिभाषुमउपास्थितये च न्नात्मनां सुविरति
स्वकारेण श्रान्तयः स्फुरिततेजसि च कुस्तुष्टतत्त्व
लयेदकं वितर्कं । राज्ञानले सूर्योपस्थानाय स्वयं
स्वपाणिना जले किरतिमिति स्फुरति प्रथो उपस्था।
नास्ति मजलप्रतिविंबिते तेजसि जायमाना श्रान्तयो
भ्रमणानि स्तुष्टु विष्वक्मणस्तर्कौ उदेभ्रमतः सूर्य
वितर्कमूर्हाचक्रः ॥८॥ सम्यगस्य जपतश्चरति मेवा
सन्निधानमभजत करान्ने अडबीजविषदस्य दव
र्णः स्फाटिका तवलयस्य लभाजः ॥ सम्यज्जयाज
पंऊर्वतो स्य नलस्य अडानि कीलनादि देवदीनानि
शान्तिबीजानि तत्र देवतासु लभं ग्राह्य विषदः प्र
कटवर्णा प्रतंगणियेषां ते श्रान्तिवर्णा स्यां वि ककता
हमालया जभाजाः प्रस्य पाणो मन्निधानमभजत
स्फाटिका तमाला पि सुदेववर्णानि निर्मलं शुक्ली जैगोल
कैः कृत्वा अडो वर्णान् रूपं यस्या उद्गमवन्ति ॥९॥ पा
णिपर्वणियवः पुनराख्य देवतर्पणयवापणमस्या
न्यप्यमान जलयोगिनि लोचैः सहिरुक्क करतालति
लोभृत ॥ प्रस्य नलस्य पाणिपर्वणी देवतीर्थकर
प्रेदेवतर्पणयवस्यार्पणं पुनराख्यत पुनरुक्क
चक्रे । तथा च स्मृतिः । कनिष्ठादेशि ययुषे रुक्ता
ल्यं करस्य च प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतायां नित्यं
मातु संनले सुपिमाने पितृतर्पणो क्रियेया विवृत
तु मालेत योगिभिस्तिलानां समूहं हिरुक्कः पुनः
रुक्कं रुक्कः करस्य ताले पि त्रैलोक्ये मय्यमां पुष्टमा
नेति लोचयेथा ग्राविन्दे ययुषे रुक्ता भृत प्रादेषान्त
गावो मन्तर्जन्यादियते मन्तर्पणं पुष्टं इति सरः ॥१०॥
धोतया निचरणः अवि रुक्ते रथाना निरत पावहने

६. ब्रह्मचारिपरिवारिसुखीवैश्वमराजराधिवैश्वविवे
 श पवराजविप्रसालितपाणिपादः श्रतपवैश्वैश्व
 विः पवित्रः अथ च श्रमत्परिवारसुसंमर्गश्चापि
 निर्मितैः सुधर्मवत्पुत्रस्थानेनैश्वमेतत्प्रकीर्ति
 तमित्येतत्तुल्येनैश्वमेतत्प्रकीर्ति यत्तः नेतरस्याप
 देहेतनानाक्रांतैर्वैश्वमार्गेण ब्रह्मचारिणः अथ
 यमांशमिहः श्रुतिपाटकाश्चपरिवारिणः परि
 चर्याकारिणोयस्मिन्नेदृशदेवपूजादृष्टविवेका ।
 ॥ कृत्वापियन्त्रभसिधूपनधूमैश्चकाशुरुभवेभ्र
 मराणो भूयतेस्मसुमनसुमनसुगदामधामपट
 लेपटलेन ॥ यस्यदेवपूजादृष्टस्यनभस्यमथ्यव
 काशोक्तासाशुरुकासासेभूतैः धूपनैधूपनैर्यैधूमै
 सुमनः सुमनसामालनीपुष्पाणां सुगंधामाणिमा
 लाशृणापवंधामानितेषांपटलेस्यदिशि ऊर्ध्वभागे
 श्रमराणांपटलेसमूहेपटलेनाभाविनेत्रोर्ध्वकरणा
 रोगीभूतैः धूपधूमैकृत्वाश्रमराः पुष्पमालानंदह
 स्रित्यर्थः सुमनामालीनीजानिसिर्यासुमनसः
 पुष्पं चदिनेत्ररुजोक्तावैश्वसमूहेपटलेनेनत्यमरः
 धूपनैधूमैरितिचवर्गल्लनीयांतेलेखककृत्वापण
 पादपवायांसम्बधात् ॥ २६ ॥ सोऽङ्गरीवरुविपी
 ततमायेयैः पुरास्तिरजनैरजनीव तेष्टतावित
 रिष्विष्टोभ्यायप्रहेमतिलकः इवदीपः ॥ २७ ॥
 नीनिशायैदीपैरुचिभिर्नेजेभिरुत्वापीतंनमां
 धर्करयस्यातादृशोऽङ्गरीवासी ॥ रात्रौचिरं
 वदीपांरेज्जिरिष्ये ॥ तथैवरात्रिर्यदीपैश्चसोत्पा
 पीतंनमान्यते गोरीसोऽङ्गरीवजनी ॥ २८ ॥ सोऽङ्गरी
 पुरास्तिप्रराशस्येगदृतेयतेमाना ॥ २९ ॥ पूजाध
 रीतेरेदृशादीपादेवभ्यादातेसुंणतिलकैर्देवासं

ने.
एकः
टी.

न २१। यत्रमौक्तिकमणे विरहेण प्रोतकामधृतव।
निष्पदेने उंउंमिनपरिष्णतमंतःसुत्रयःसुत्र
भिरनुभवन्तः ॥ यत्रसृजादृष्टंउंउंमैवप्रेतेनसृ
सन्नेनकामेनधृतंवन्देपदेविन्दमरुणात्वमेवसंतः
पवात्वयस्येदृशेनमौक्तिकं एणविरहेणपरितंद
दयंमध्यमेवचित्तंप्रनुभवन्त्याधारयंत्यपववहिवी
यितंभवंतुर्वेत्यावधुःप्रप्रमुक्तःमोर्नायकत्वेसुक्ता
नानायाकत्वेउंउंमस्यवविरहाप्रित्वेसंभावित्वं ।
२४। अंकचुम्बिचनचन्दनपंकयत्रगारुडशिला
जममत्रे प्रापकोलकवलोभवन्दिन्देःसिंहिकासु
तमुत्तमसुखांति ॥ अंकचुम्बिमय्यास्थितंचनेचं
दनपंकयस्येदृशंमरुकातमाणाजातेपात्रेकोलिनली
लयाग्रामीभवंन्निद्रयस्येदृशस्यगद्गमुत्तमसुखा
निप्रापगद्गमुत्तमिवजातमित्यर्थः । २५। गर्भमे
नमदकान्तमसांद्रंभाजनानिरजतस्यंभजेति यत्र
साम्प्रमगमन्तमृतांशोरंकरंऊकलषीकृतऊहेः
वस्तुशोपंकेनसांद्रंभरितंगर्भमयंभजेतिश्रियोति
रुष्यपात्राणिअंकोलांछनीभूतश्चासोरंऊकलषीकृत
नश्रणामोक्तमम्यस्पचंद्रस्यसाम्प्रमगमन् ॥ २६
उज्जिहानसकृताऊरणांकायत्रधर्मगहनवेल्लु
तेने भूरिशोकरवरेभवलीनामालिभिःसुगतेसा
धर्मधीना ॥ धर्मेणानिविगडेगहनेयसिन्देयसु
जाग्रहेसुगतसोयातो जैनदेवपुद्गलांसालोनाथ
वल्लवेल्लोनाथविभिर्जनमरुदल्यानांभूरयःश
करंमतांउपुतेषांकरंभवन्त्यादेयिमित्रसुद्ध
नैवेद्यापयति ॥ अज्जिहानानोउद्भवतोपुण्यक
शाणांकावद्रं प्रउरोत्तमिदिगहनवनेसंभवन्त्य
द नयाधर्मगहननामजेनतोयैतप्रसुगतसोय

संभवनापि सुदेव ॥ २७ ॥ त्वं मातुदमरोचनि
वासं पर्वतं कचन चंम्यकं सम्यत् अहिको कसम
राशिरकाषीयत्रवस्युटकसाउमत्रं ॥ यत्र हं
जाष्टदेकचनकापि स्थाने चंम्यकं पञ्चाणां सम्यत्
रमरोचनि वासं पर्वतं कचनकापि स्थाने वाकनका
द्विस्वर्तद्वसमात्यत उनतकोत्याचणपकराशिर्मे
शोरपुनतग्रामादित्यर्थः पुनरुन्मलिका कसमा
नोराशिस्तथैव कैलासं स्फुरिकाचलं द्रुमकाषी
त् ॥ २८ ॥ स्वात्मनः प्रियमपि प्रतिग्रं कर्तुं तौ क
वलवभ्रं वज्रं देह्यं देवतनिवेद्य निवेष्टाय त्रभृ
मिरवकांश्चादरिद्रा ॥ इद्यानि हृदयस्य प्रियाणि च
तानि देवतैर्नैवेद्यानि तेषां निवेष्टात्स्थाने स्थाने स्या
पनादवकांश्चो नष्ट्या सर्वत्र नैवेद्यं देवभरिता यत्र
भूमिभास्तारमपि प्रतिग्रं गानि निरोदधानौ कव
लवभ्रमं कुरोति स्म ॥ २९ ॥ यत्र वातपरिपीडि
तनीलप्राघराग्निमविजरासविरेजः गातमूर्धं वि
धाते रजुविस्वात्कुहिमस्ततिष्ठतुहुमितानि ॥ य
त्रं जाष्टदेवानैः विभापि प्रतियेष्टुं वा त्रपदयोर्वा
लोपो वक्रव्यतिदेवदेवैर्दत्तवत् सूर्यकोतैव न
कोतैर्वा स्यादिकैः परिपीडितः संश्लिष्टः मरकत
मणीनां राग्निमविजरादीभिर्बुधयोस्तत्तद्दृशो अज
ह्मिति निष्ठमपि निवृद्धमिष्टुगात्तृणां गायना
मोमूर्धं विधुनस्य प्रतिविवात् ऊहमितानि भेद
निवर्तयेव ऊहमितानि केशास्तनयराथानां प्रह
उर्ध्वपि समुत्पन्न प्रहः ऊहमितैर्नेति पिरः केशां वि
धुनमिति लक्षणं स्त्रीणां सुगारवभावात् विरेजः
नद्यावकां तैः नायकैः परिपीडितः प्राच्यं मरक
तमणात्तस्यः विजराकेशायासां तौ सन्तः ॥ ३० ॥

ने.
पू. के.
टी.

१० कम्पनात्तु जमिता निराजेते इत्यन्वयः ॥ ३० ॥ नैव
वर्णमणिपूषणपूषणसहिते सुरनवद्यनिवेद्य अथ
तिष्ठदमलमणिपोंटेन वचित्रविचयोच्चयचारे नाना
वर्णरत्नपूषणपूषणपूषणवद्यानिपवित्राणि नैवेद्या
नियस्मिनेदृशोचवित्रवस्त्रसमूहस्येतप्रदेवपूजा
गृहे साहिते नुर्नलो निमित्ते मणिपोंटे मथितस्यो ३१
मम्यगर्चतिनलेर्वसुत्तर्णे भक्तगंधिरसना कलिक
णः अहथानहृदयप्रतिचांतः सास्त्रसमुरमणि
निरवेष्टीत ॥ आत्तर्णे शोने शोनेः सावधानं नृते
समस्त अनेतस्मत्पाद्यत्तप्रकारेण सूर्येष्टं यति स
ति प्रमुतासूर्येण कर्णे राधेयो भक्तगंधोले शाय
स्मिन्सभक्तिगंधिरस्य भक्तिज्ञाना कला व्यापामि
निस्त्रेण लेणाद्यं स्पगंध प्रवृत्तवद्ब्रह्मविका
रोक्तरेणः गंधो गंधकप्रामोदे लेणो संस्थं यगर्वयो
रिति विष्टः प्रम्वरमणि सूर्यः सास्त्रं अहथानं भ
क्तिपालावप्रभवे सति शुभं यस्मत्तस्य सात्रो लेणो
अहथानहृदयं प्रति नामात्रार्थे इति व्ययी भावः १
किंचिच्च अहथानहृदयं विभुतं सनलमपेक्ष्य सूर्येण
वर्णसंस्थो नृनभक्ति को ज्ञाना व्यत्यर्थः ॥ ३२ ॥
तत्र दयं मरहस्य जपे प्रसन्नसः करमप्यवधानं
रथं नामिव विशिष्टितु शुभं रक्तचंदनं जखी जं मा
माजः ॥ तेषां तेषां सूर्यं मंत्राणां जपेष्टस्य माजीम
रक्तचंदनं जानानां गो लकानां समूहः ३३ अथ
तत्रं प्रकृता मिव शितितु सत्यनलस्य करं धृति
३४ तेषां मकतं प्रसवेन पश्चित्तं सडपकल्पि
तस्य सा प्रतिग्रायथि शितितु रंते शं रागिनः ३५
वाह्यं ३६ ॥ हेमतामकतं राहुदुरस्य प्रसवेनं ३७
प्राणं ३८ तननलेनापकल्पितं ३९ दृजायं स्पृष्टः

शिरोयदेकामेनित्वापृहीतयाप्रथममयावाह
लेयधृष्टितग्रासीत् दत्तप्रपुष्पदिव।हलाव्य
वाद्याकारंभवति ॥ ३४ ॥ अर्चयन्तंकरस्मित
भाजानागकेसरतरोप्रसवेन शोयमापिपदतिर्य
गवागिरव्यालपोडुरकपालविभूषां ॥ ३५ ॥ सो
यंनलः स्मितभाजानागकेसरतरोपुष्पेणशिवस्य
पाणिमर्चयन् नमेवशिवस्यपाणिं प्रतिर्यगवा
क तिर्यगवागितगुरुधोवांसोदिक तौपासय
तीति प्रतिर्यवादिगपालोत्रघातस्यपांडुरंकोपल
मेवविभूषामापिपतन् ग्राम्भवेत्तप्रायःकृप्राप
यामासनागकेसरपुष्पाचितःशिवस्यपाणिः स
ब्रह्मकपालद्वारेने ॥ ३५ ॥ नीलनीरुहमाल्यम
यीसंन्यस्यतस्यगलनालविभूषां म्पाटिकीमपि
तनुंनिरमासीन्नीलकंदपदसान्वयताये ॥ ३६ ॥
सनलस्तस्यशिवस्यनीलोत्पलमालामंयीकंद
मालांविभूषांनिदिष्यस्यदिकप्रतिमायीमदि
नीलकंदपदस्यसान्वयतायेसार्थकत्वायति
मेशिवस्यप्रतिमामिनीलकंटाचकारित्यर्थः ॥
३६. प्रीतिमेष्यनिवृत्तेनेमदृक्कर्मणप्ररिप्रम
दकारिः तत्पुत्रः परमनीयमथातोदृष्टमयका
मप्ररंच ॥ ३६ ॥ प्ररिप्रमदकारिः प्ररहादीकामरा
हीच शिवः दृशनधृपदीपादिनक्तमंणाप्रयसेद
प्रमप्रमप्रमदकारिशार्थवाच्यानुपेणकेतने
कर्मणाममप्रीतिमाममिष्यतीतितीहेतोस्तस्यशि
वस्यप्ररतोयंनलः प्ररंणुपलमेवपरासुरिद्वराह
प्रधधृष्टपुष्पंकांमप्ररंचलप्रागेवप्ररंयवमद
नमप्ररंचदहाह ३७ नन्मृदुमेमपिभयभयभय
विप्रयोगमसादित्वारिवायं शूलिमौलिभयभयभय

ने.
प क.
हो.

तयाद्यानमृच्छंननिमोलितनेत्रः ॥ अयंनलोथा
नममृच्छानायाहसनायनिमोलितनेत्रोयंनरुद्रः
मृच्छामोदमेषुच्छाययोःथानार्थनेत्रनिमोलयन्
तस्मिन्मृद्धतेलोपिभेमीविरुद्रमसहमानश्चथा
नेनचित्तयामृच्छंनेनमृच्छयाचक्षुभिचारिभावे
ननिमोलितनेत्रोभूत् ॥ ३२ ॥ व्याप्तस्यशतरुद्रि
यजंमोपाणिमस्यनवपल्लवलीले भृंगभंगिविरु
द्रपरादिश्रीरश्मयतरुद्रपरस्य ॥ रुद्रप्राज्ञात्परे
षामप्रेचतमानामंतराणांरुद्राताणांपंक्तिः भृंगा
णांभ्रमराणांभंगिविस्मितिर्विवास्यानलस्यशतरु
द्रियजंमोरुद्रमंत्रजपेव्याप्तस्यरुद्रेशिवेपरस्यैव
तानस्यनवपल्लवसदृशंपाणिभेजेवोरपवपल्लवेरु
द्रात्मालाभ्रमरपंक्तिःविवरेजद्रत्यर्थः ३३ । दंडव
द्रविलुटस्सननामश्रम्वकंशरणभांगिवकर्मः प्रा
त्मशस्त्रविशालासनवाणान्नास्यतत्पदयगेऊ
समानि ॥ ऊसमान्यवात्मनाःशस्त्रेणदंविशि
लासनंचापंवाणांश्रुतस्याशिवस्यपंदयगेंम्यस्य
त्यक्ताशशरणंप्रविष्टाकामद्रवसनलः तस्याशि
वस्यपंदयगेंपूजायेऊसमानिन्यस्यदत्तादंडवदं
मौलुदन्नाणनाम धं अत्रकस्यपर्याःऊसमा
नितस्यसेषतिज्जम्भनिभाति देवद्रव्यविलुटानि
वक्रामेतेशारस्यसुधगम्यननाम एवैणोवगीता
र्थं धं उन्नमंसमहतिस्समदीभृत्सह्यं मरुध्रस्य
त्रिविधानैः दंडादृणापिवसर्वाशिवसर्गाष्टादं
शास्त्रसदीयववदे ॥ समदीहेतलः उन्नमंमरुध्र
नारयणं पुरुषसूक्तस्यषीडशास्त्रं स्य अतिमैत्र
स्यति ननेः महतिमंजयामासमदस्यसाधा
मुनःमेलोद्गादशास्त्रंमंत्रयुक्तंयद्गादशापिके

आवायः श्रीविष्णुमूर्तेर्वन्द्येष्टुजयतिस्मरतेनत्र।
 तत्रोक्तं तत्रोक्तं नारायणार्चने द्विविधमर्थिसमादिष्टं।
 तथाच पुरुषसूक्तेनार्चनविधिः आद्यथावाहयेद्
 वसुधात्तु पुरुषोत्तमं द्वितीयवासने दद्यात्पाद्यं च
 वत्सतीयया प्रथमे च त्रयोदातं च पंचम्या च मनी
 यकं षष्ठ्या स्नाने प्रदातव्यं सप्तम्या वस्त्रमेव च य
 तोपवीतमष्टम्या नवम्या त्वनलेपने पुष्पंदण्डा
 म्योदातं च मेकादश्या तृप्त्युपकं द्वादश्या दीपकं
 दद्यात्त्रयोदश्या निवेदने चतुर्दश्या च संस्कारं प
 चदश्या प्रदक्षिणे अर्चयित्वा तद्देवशोषो रुणा
 च विमर्जेयेत् षण्मासा सिद्धिमाप्नोति पवमेव
 समवेद्य नित्यपराकं । तथाच तंत्रोक्तोऽपि श्रीप्र
 पंचसारे प्रथोक्तं द्वादशावर्णं संतोमंत्रस्तु सो
 गसजपः सहोमः त्रिधानं तोयं प्रतिजप्य भक्ताभ्य
 क्लेशमुन्नेच्छं भवेत्तः तारं सहृदयं मध्ये भवेत्तत्
 वार्णयोः स्रययोस्तु तया देवामंत्रोयं द्वादशाव
 रः ऋषिप्रजापतिस्त्र्यं दोगां यत्री विष्णुरुच्यते ई
 वतां हृद्भुवेणा स्यान्नमसां शिर उच्यते चतुर्थि सु
 शिवावर्णं पंचमि कवचं भवेत् प्रोक्तं सप्तमं सप्तमं
 न पंचमं भवेत्तिर द्वादशा पीठेषु द्विदश्या गैः सप्तत्रि
 भिः स्रुतिभिस्तदनुव्रजत् केशावसरनाथाद्यैर
 पि देवभक्तितो विद्वान् प्रथमं केशावधात्तक
 तं तत्रैव । पायणां च मां च स्रुत्यं मायवमैत्रेय
 रमन्त्रिणो विद्वारणं प्रोक्तं पंचममपि विस्त्रु
 मथि स्तदनं च पंचमं च षष्ठमपि त्रिविक्रमं विवस
 दाद्यं सप्तमं न्यत्रुवा मनेंद्रमपि ओधरपोलेन
 वमैदृशा पंचदशी कनाथपत्न्यं मेधाविमामेषु
 च केशावाद्याः स्रुतं नयो विदविधं नो वाव

ने.
प.क.
टी.

रंति तद्वाग्निगवं मूर्तीसमावृत्तिवैभविना तदावीमि
ति ॥ ४२ ॥ माहिकाऊं समग्रं भवेन संप्रमेव तस्य
नेन कृते च आसने निहतमैलितसात्तात्कंडलीन
तनकुंडलभाजाम् ॥ सनलोभ्रमोभिः वलयेत न
चक्रीकृतेन पुष्पमयेन शंभवेन संप्रविशेषां क
रणरचिते प्रासने स्थापितं विस्मसात्तात्कंडलीन
स्पृष्टं स्य तत्र वलयाश्च यनमेतत् ॥ ४३ ॥ मेव
कोपलमयी वलिवदुस्तद्वलिसुगुरुसि स्मरति
स्म कोस्तभावा मणिऊहिमवास्तु श्रीकटाक्षवि
कटाक्षितकोधिः बलिनामदेत्यं वभ्राति बलिव
द्वात्तजंतः तस्य विलोचं तस्य तस्मै वलये हजाये
मलेव कोस्तभावा मणिरेव ऊहिमं कोस्त निवासो
यस्याः सत्तामौ श्रीलक्ष्मीस्तस्याः कटाक्षो विवदा
यता विस्मरिता चामौ कोटिः प्रांतः संख्या वा स्युर
निसंश्रारे पीये श्रीकटाक्षद्वनो लोत्पलमाला
शुभ इत्यर्थः ॥ ४४ ॥ सर्गाकेतव कशानि सदेवः
प्रहरी कंचन रजतस्य सालयारुणमणेः करवोरं
नृपमूर्ध्नि पुनरुक्तमकांषीत् ॥ सनलस्तस्य विल
मूर्ध्नि हेमः सर्गाकेतव कशानि पुनरुक्त
न्यकांषीत् पवमये पवयः सर्गारजतमणिभिः पु
ष्पश्चापृजदिति भावः ॥ ४५ ॥ नाल्यभक्तवलि रत्न
निवेशंस्तस्य हारिणमदेन सवृक्षः प्रावचकज
लजातवदवः प्रावचकजलपृजनयोः ॥ स
विलोचनोति शयितो भक्तः सेवको वलि रत्नमो
मदेत्योयस्य दृष्टः सन्त्रपितमानवस्यान्त्रमिवैव
रपि नाल्यमधिकं भक्तमोदनं सेवकं वलिरूपहारीय
स्य दृष्टो भूत नया सवृक्षः पापकषाणनृप इति व
वाचकं नाल्यनामास्तविकेयापि प्रतिमायां क

सप्रणामोऽहं शंखचक्रं जलजातं पद्मं चायं यानि वि
 शंते यस्य स्नाहृणी प्रवा प्रतिमायुष्येष्टः सन्नापिष्टः
 स्नेन चक्रेण द्वारिकादिशिलया जलं न च ज्ञाता प्रवा
 स्नातादिष्ट जायते दृशो भवत् न लक्ष्म्यां स्वभावि
 कं दृष्टमासे चितमिच्छापिच्छं ॥ ५६ ॥ रातिहृत्सल
 कधूपनधूमः एजयत्यदिरिप्रधजमस्मिन् निर्यय
 भवधुताधुजगाभीरुर्यशोमलिनित्ताइव जालैः श्री
 स्मिन्नातिनलेगुरुदधजं एजयति सतिहृत्सलस्य कालस्य
 लक्ष्म्यं रंशेभ्यः कलागुरो संबंधिना धूपनायधूमप
 वभियागं रुडात्तातेन भयेनैव उर्यशोमलिनित्तः
 भवद्वतः शिवाश्रिताः सत्पाइव निर्ययः लक्ष्म्यं शो
 तस्तच्चत्वा दगुरुणा द्यार्यवाचकः तथा च विष्टः ॥ ५७ ॥
 प्रद्योतिः स्वमनिमाल्यविसिष्टैः स्मरजातिमयताम
 सहस्रैः तेषां पायविधं दावद्वरत्नदीरमीरनिधिमग्र
 मिदेषः ॥ प्रद्योतनसूत्यनमिश्रितैः विकसितमालती
 प्रद्योतनसूत्यां माल्यानां सहस्रैः रेषनलसंनोरायुण
 मध्यायवद्वरत्नवासे दीरसमृद्धस्तस्मिन् प्रमथं त्म
 ममिव चक्रे ॥ ५८ ॥ अतस्त्रगतप्रधुरवीजं श्रेणि
 रम्यवरमेवरमेत्य शौरिस्तृकजपतः पुनरापत्त्या
 यमस्य विरवासविलस ॥ अतमालास्थितानां प
 स्नाताणां यं किं शौरिस्तृकानां वैभवमंत्राणां जपादेताः
 प्रमथं योगा प्राप्य पश्येत्पवसं निविरकालस्थिते वि
 लासं प्रपद्यि प्रापत् ॥ ५९ ॥ कैटभारिपदयोर्नत
 न्द्रां सजिता विविक्लि लस्य गोपेन मन्दजेव प्रवनप्र
 अवासात्सेविता मित्रपताननत्तम ॥ ६० ॥ प्रणालोष्टि ॥
 सातेन नलेन विष्णुपादयोर्सेजिता विचविक्लि माला
 प्रापत्तमाला दीर्घप्रमाणगोपेन भाति सप्रमथं न
 वीहृष्टा प्रयत्नसाला दीर्घप्रणयकोपाः सप्रमथं अनया

नं.
पृ. १०
२१

तासां त्वयनाश्रयनप्रश्रयाश्रीविष्णुनामैविताप्रसूदि
तापदयोगंगेचरुजेद्विवाकायैः ॥ ५० ॥ सात्ररागम
वचःकमलायाःसूचयन्नश्रुदित्यसनेनगोरवेव
धितवागधिदेवाःश्रीशुहोर्धनिजकंदविवेशात् ॥
इत्येवेत्यवसनावद्वनापिप्राप्तवन्नश्रुदमचनयासः
सूक्तिमौक्तिकमयैरयहोरेःभक्तिमैखतहरेरुपहा
भैःअनयोनिर्घोषःपक्षपातंविनाप्रहृष्टोविष्णुःह
लत्पाहदिवत्तसिद्धेधारणेनस्वात्ररागंगतापयन्न
पित्रीशुहात्स्वकंदोद्वेनिजकंदेस्यापनाहादे
व्याःसरस्वत्यागोरवंसहत्वंसादरंचक्रेइतीत्यम
वेत्यविचार्यबद्धनावसुनारत्नादिनाष्टजगयापि
सदंसंनोषसनाश्रुवन्नपूजयानभिनिधेरेवप्रकाश
रेसूक्तिमुक्ताफलरवितैरुपहारेकृत्वाभक्तिमैहत
हरिंस्तोत्रमैवदित्यर्थः ॥ ५१ ॥ दूरतस्तुतिरिवा
विषयस्तेरूपसंपदभिधातवर्नेदा तत्तमस्वयद
हंनलपासीत्यादिपूर्वमयिमेतदवोचत् ॥ तेन
वदन्तिर्णकथनमवाविषयःवाचोविषयोना
स्तिवक्तुमशक्यमित्यर्थः तत्ररूपसम्पदभिधाय
तादृशीनगदीश्वररूपसंपदितिकथनंनिर्देवय
दिपरमेश्वररूपवेद्यात्कस्यचित्प्रत्यक्षं सति
वद्वपवत्वेदेहस्यावस्थाश्रयणीयत्वादिर्नशान्ता
मव्यापकत्वंवाःसदादिवत्स्यादित्यादिश्चार्वाकक
तःकृत्वापतपवनिंदेत्यर्थः तस्मान्नैवप्रमाण
कथनंयोरशक्तमिति उक्तिपूर्वमयिनलः एत
द्वत्प्रागमवेचत् ॥ ५२ ॥ सुप्रकाशजमप्य
जनस्तेवर्णनेयदभिलष्यतिवर्णनं नत्वंहयतिमह
प्रतिस्वयंनप्रकाशनरसमममःकिं ॥ भोस्वयं
यमेवप्रकाशनेस्वप्रकाशनत्वेनविददिरिदि

चेति स्थलद्वयवत्प्रकाशनीयवित्सृष्टपञ्चः चेतना
 हीनपञ्चजनः पुनः पुनः कर्मभोगाय जायमानः प
 रवशास्तेवर्णने गुणरूपकथनेन तत्र त्रिवर्तयोरिदं
 ति ननु निश्चये सः त्वद्वर्णनाभिलाषः तमसः सूर्या
 समर्थो नितेजांसिदिष्टप्रकाशनरसः सूर्यतेजः
 प्रकाशितभिलाषः किंचित्केन स्यात् काक्कस्यादे
 दे यथा तमसः सूर्यतेजः प्रकाशनमत्यन्ता संगतेन
 यामया त्वद्वर्णनमित्यर्थः अथ च यथा प्रतियोगिह
 पाणाक्षी न निरूपिणा न्यायेन तमसैव सूर्यतेजाः एवा
 प्यते अदृष्टतमसि सूर्यतेजा विशेषा स्मृतिः नयेव
 मज्जते न तव स्वप्रकाशत्वे एवाप्यते यत्किंचिदसं
 स्वद्वयवनेतद्विजायात् यत्किमपि च मत्कारि
 ततव स्वप्रकाशित्वादिति भावः ४५ । नैव वा स्य न
 सयो विषयो भूत्वा पुनर्न कथं पुद्गिणितांतां उत्क
 वातकफगस्य च न स्यात् मये च न मनः प्रवक्तोपि ॥
 भो विसृत्वं वाचो मनसश्च विषयो मेव भूः यदि पित्रो
 स्य न संयोगो चरः साक्षात्प्राप्यो न भवसितया पित्रो
 स्य न संपुनः यदि पित्रो स्य न संयोगो चरः साक्षात्प्राप्यो
 न भवसितया पिते वा स्य न संपुनः साक्षात्प्राप्यमपि
 त्वं कथं नैदिशतां त्वयुद्दिष्टप्रवर्तते तामेव तथा
 सत्त्वात्तस्य चोक्तकामिथानस्य दूरवर्तित्वाद्दुर्मेचम
 लभमानस्य अपि च नो मेच परत्वं स्य स्यात् ॥ ४५ ॥ त्व
 स्य त्वं पुण्यं सत्त्वं पुष्पास्फालेना जलमिच्छेदतमं पुः
 चेतनेत्येव गगनागनं संवादा विरस्ति विद्वद्भालसंयुगं
 गा ॥ मया सीतमूर्तिस्तु पुण्यं स्यात् स्यात् नोत्प्रांवा
 लनादुदतमं धर्मिनी लसपि स पुद्गलं सत्त्वं नो लभ्यं
 लं नोत्पन्नैः सत्त्वं पुण्यं सत्त्वं प्राप्य विद्वद्भालसंयुगं
 गा सत्त्वं सत्त्वं सत्त्वं गगनागनं सत्त्वं विरस्ति गगनागना

ने.
पु.क.
दी.

गनसंगे प्राणभूमौ प्राडभंचति प्रसिद्धं हि मलिनमपि
जलं शैलाद्यास्फालुनोक्ते पनेयं वली भवति तत्रैव
मुत्प्रेता ॥ ५६ ॥ भूरिखंभुतभूविलयानोष्टृष्टमेम
णिकिणोरिवचक्रैः बुम्बितावत्तजगत्सितिरत्ताव
र्मटस्यकमदस्तवमूर्तिः भूरिखंभाद्यत्वावही भुत
ष्टिष्वारंवारंभुतानां भूवलयाणां किणोः व्रणयो
णविन्दैरिवचक्रैः कर्मत्वलतोणोडुमिभिः पृष्टस्य
लैप्राश्रिताहिनिरत्तायां कर्मटस्यनित्योत्तस्यतवम
निरवतारः कमटो जगद्वत्त ॥ ५७ ॥ दिव्यालु
चत्तष्टयभुद्रामभ्यपैमिचतरोपिसमुद्रान् तस्यो
त्रिवप्रषस्तवदंष्ट्रात्तष्टयेस्तसमवास्तजगत्याः
दित्तवत्तसुप्रदिशास्यस्यतवात्तुचत्तष्टयस्य
द्रांयदस्यासुचिन्दमेवचत्तरोपिसमुद्रानभ्यपैमिजा
नो यत्रयत्रतवत्तुचत्तष्टयमवगाढं तत्रतत्रमिन्द
स्थितं जलमेवचत्तारः समुद्रादितिजेनेसेनभ्यासमव
त्तष्टयेभूयान् ॥ ५८ ॥ उडुनिसत्त्वलदिलापरिरंभा
लोमभिर्वेदिरितोवड्डहृष्टैः ब्राह्ममंडमभवद्वलि
नोपेकोलिकोलनवतंनमातः ॥ भोः कोलिको
लीलिलावराहृतववराहसूतैः तत्रवद्योडिनमातः
प्रतिमदत्तादमितोभावनः उडुनातुडुणासमयो
स्तलेतीपतंत्येवोडुतसात्विककम्पोचासोडुलाभ
शीवकामिनीचस्यः परिरंभाद्भारणादवालिङ्गना
त् बड्डहृष्टैरत्यंतविकसितैरुपववदिरितेवैष्टो
डावदिसितैलेमगिरुपललितैर्वैष्टोडुवलयेष्टो
येयत्राप्येकदंत्वप्रप्यंतहृपमभूदित्यर्थः ॥ ५९ ॥
दानयोगगहनप्रभवमूर्तिमिन्दमास्तववैवचनलोचैः
वेदितारिदिविषत्तहनास्तप्रागमभवभवमूर्तिज
रः ॥ भोः सिंहनरसिंहमूर्तेयदायलादिधमेस्य

निर्भवति भारत अश्वत्थानमथर्मस्यतदात्मानसूतास्य
इमिति अतोदानवानां मचंगदनेषापाथिवामेवप्रभ
वः प्रादुर्भावनिमित्तकारणयस्यदृष्टास्त्वचनेनिरतरे
द्यौरश्वशहैः सहितोसामवरतकोदृष्टास्त्वैवरिणोदि
रणकशिपुप्रधारयंतोति हिरण्यकाशीप्रवतोविदार
काणिचतानिदिविषदोदेवानांस्वकृतानिधर्मदृष्टाणि
चतानिप्रश्नाणिनेषांग्रामः समूहस्तस्यसम्भवाय
भवन्मनुष्यस्यार्थयस्यदृष्टाः अथवसिंहोदिवन्यः
पशुः मनुष्यस्तग्राम्यः इतिस्मृतिप्रसिद्धे ॥ ६० ॥
दैत्यभर्तुरुदरायनिवेष्टाशक्रसंपदमिवोडरतस्त
पात्तपाणिस्तृणापचकमस्माच्चिन्नरज्जनिभलग्रत
दंष्ट्रे ॥ दैत्यभर्तुहिरण्यकाशीपोऊलावचोयोक्तापेनि
विष्टांमग्रांशक्रस्यसमूहमुद्ररतद्रवतवपाणोः स्तृण
योर्नावसेषांपंचकमेवस्तृणो नक्षत्रादिमप्रवस्तुद
रणकारकानांलोहांकुशानांपंचकंछिन्नरज्जानांतिभा
निसदृष्टानिलग्रानितस्यदैत्यत्वभर्तुराणियसिन्धी
दृष्टांमस्माद्रतंतु लोहांकुशपंचकंकाशमोरेषुनभा
चेतिप्रसिद्धे ॥ ६१ ॥ स्वेनपूर्यंतदयंसकलाशामोभ
लेनममार्कंभवतीति त्वंनृकपटवाविवलीयान्देहि
वामनमःप्रमदेनः ॥ योस्वस्वायनेमसखलेननेजसा
सकलाशामुर्वेदेयं दिक्वास्वेनखयमेवपूर्यतेभवता
नकिंचिदपिस्त्रियाप्रयोजनमित्यर्थः अथवोभस्वलेदे
त्यभयतात्त्व्याममेयेसर्वासकलेवशावांवास्वेनयने
नक्षत्राकिंनपूर्यतेइतिवैतवर्ण्यः इतीत्येकपटव
चनेवलीयान्तिनिष्ठास्त्वैवोवामनवद्वेषोचारी
दृष्टोस्माकंमनसःप्रमदहर्षदेहि ॥ ६२ ॥ दोषवामि
शमिकायविभूतेवाचिंतेससुतुलंप्रतिपार्श्वे इत्युद्वे
पुलकंवलिनोर्ज्ज्वलांशमिहृतवाभममाये ॥ ६३ ॥

ने.
प.क.

वारिणोदनोदकेरसिकायवांवावतेविभूतेःसम्पन्नैः
सुतरांवाङ्मल्यनप्रतिपत्तिं इत्यदप्रपुलकंवलिनोक्तं
प्रतिपादने ग्रस्यहं वच्मीस्वामिचशावांतावदादिः
ग्रस्योत्पहमर्थेनिपातःइत्येवंप्रकारेणोदजितेप्रल
कंयथाभवति नद्यावलिनोक्तंत्वाकृतमनावतारंनो
मि प्रयचकायस्यदेहस्यविभूतेर्याप्रेर्देतोस्वेदानवृत्ता
मरिःशत्रुरसितवप्रतिपत्तिं प्रतिभित्तंसुतरांसुतरास
वेननतरणीयांसंबोथामहेवचिप्रयात्प्राप्नोतिइतिच
लिनाप्रोक्तंत्वाकृतवामनमायंशंवायोगंतयेमांचनमा
मि ॥६३॥ भोगिभिःलितिनलेदिविवासेबंधमेष्टासि।
विरंश्रियमाणः पाणिमेषभुवनंविरेतेतिच्यवाभि
रववामनविचं ॥ विरंश्रियमाणःचिरकालंजीवन।
स्वर्गभूमौवाभोगिभिःसुखिभिःजनैःसहसंबंधंसंयो
गंप्राप्स्यसि पंचमेपाणिःसज्जामोतिशेषःभुवनंदानं।
द्वंद्वोदीहीतिवपटवचनैरुपलक्षिते भोवाम् विचंयात
य प्रयवदिविस्वर्गंवासंराज्यास्थितिंश्रियमाणोधारये
त्वमधनालितितलेपातालेभोगिभिःसंप्रैवंधंबंधनमे
ष्टासिप्राप्स्यसिपष्टदेत्यहननंन्यातः पाणिर्ममसज्जे
स्तिभुवनंलोकांदेहित्यजेतिजत्वसूचना भ ६४॥ आ
शयस्यविहृतिःक्रियतेकिं हिस्वरस्मिदिभवचुरणेभ्यः
विचमित्यभिहितोवलिनोस्मान्वा मनप्रणतपावन
पायतः ॥ आवाक्यस्मरणेप्रयस्यपाणेविहृतिःप्रसार
णंकिंक्रियतेदियंस्माद्विचुरणेभ्यःसुखत्वात् एतदश
वप्रयेमेवइवेचनंभवत्यादेभ्यपवदित्स्वरस्मोति
प्रयवाप्रयस्यपातालेसंप्रैवंधंमेषसीति प्रभिज्ञय
स्यदिवृतिःप्रसारणंकिंक्रियते दियंस्माद्विचुरणेभ्यो
नवतायांप्रैवेभ्यस्तेभ्यःपदेभ्योविसंजगतामिदं
रस्मोति वलिनादानेवेनोक्तःभोःप्रणतपावनास्मा

नै.
पक.
टी.

पुनरुक्तिपरस्परः ६८। हस्तलेखमस्तु जन्तु जन्मा
स्यान्तेरेण कर्मसौ भवदर्थे रामराममयरोक्तं तत्
लेखकः प्रथममेव विधाता ॥ भोरामदाशरथ्यं
धरोक्तः ब्रह्मस्थानादयः स्थापितास्ते लेखकाः
प्रभुवाम्पालेखो देवतायेन दृष्टः श्रुतं कस्यां याक
न प्रसौ विधाता ब्रह्म जन्मस्थानं पुनर्निर्देशं रेणुर्क
त्वा मातायस्ते दृष्टं रामभार्गवं प्रथममादावेव भ
वदर्थे त्वन्निमित्ते हस्तलेखलेखकः प्रथमोक्तः
स्ते त्वर्षेण पराजितास्ते स्ते लेखकारायेने दृष्टः न
मस्थानं रेणः पांसयं स्पष्टं शोकस्यापिलेख्यस्यार्थे
हस्तलेखिस्तु जति ॥ ६९ ॥ उद्भवे जन्तु जन्मादजन्मा
मं विचक्षुष्य न न दृष्टं मत्र दृष्टं प्रशनाय समर्थे
येन देवतवैभवे भवेव ॥ हे विचक्षुष्य प्रशनाय स
मर्थे प्रजजन्म रहितं कामं निश्चयेन प्रजास्मिन्नवता
रे प्रजतनुजादशया उभवे उत्पन्नित्व दृष्टं प्रजो जन्म
रहितश्च दजतनुजात्वं ज्ञात इति दोषेन जनकादे
एन भूदेवतवैभवं व्यापकता प्रभावश्च दृष्टं मया
षम दृष्टं मया मया मया च प्रशमनाय समर्थं नया
व्यापकतया च ताकाशपलकाशवत् ज्ञेयादिके ज
न्मतिशान्ते नया चरकः प्रजस्य दृष्टं नानिरीहस्य द
तद्विषयः ॥ ७० ॥ ज्ञाददासि यदितत्त्वयि मेयस्य मोह
मयितं रक्तवत् येन शेषेण च मयं किं मृजात्वं नये
जगदप्यपदशेषं भूदेवतवत्सा शरित्वं मतत्वं ता
नं वेद दृष्टं सितं मोहमत्पस्यात्ता नमेव हि येनात्वं
स्यात्ता नममृजामोहिता मती रावाणस्य मेनामृदुले
जगत्वं नमं यं दृष्टं ॥ ७१ ॥ श्रान्तया पितृराजं भयं
दृष्टं रक्षोपतमलो प्रभवो हिः लंघितश्च भवता विप्र
नद्विवा रिराशि हृदको कगलेकः ॥ पितृराजा यो म

मूर्तिभ्यो भवेन्नच भूमिप्रभवः श्रीस्वयं हो वरेण
हीयन्तस्य ज्ञापकवागपित्तशलायामहो प्रभवः श्रीः
सत्यलसोऽस्य ज्ञापनलोकापवादभवेन महो प्रभ
वान्मूर्तिना ताः श्रीः लस्याप्रवतारसीतात्यज्ञा
एवमेव वा विराशिः भवताहिः किं न लं चितः
एकदोदकस्य न लस्यं कं सत्यं न द्रवतः लका नाम
पुरीयास्मिनीदृशं वा विराशिः समुद्रो लं चितः तथं
वापसोतेर प्रवं प्रविचमानं कं शिरोयास्मिनीदृशं
वतन् प्रवं गलं प्रकृताहिः गलं कं दृशु प्रवं गलं क
वेधः उद्भूतानि प्रकं क गलानि क वेधय प्रतयारीणा
शशुणां राशिः समुद्रस्य लं चितः ॥ १२ ॥ कामदेव वि
शिः विः त्वलं मे शो मायं यन्न न क जामिति रतः देवता
दसरणा वरवाक्यं न ययत्सम पुनाद्वदसेः सीतारा
मायापेय न्न हं सीता विरहेण कामात्यं देवस्य शो रेमी
नीशं विनाशं शो मया मीति स्वशुशं कं ये वरलोराव
णाः देवान्नामिगुं से इति त्रास्येण वरवाक्यं सत्यं कुरु
न्निव त्वदीयास्ते स्वमात्मानं पुनाति सम उच्छ्रयस्य
नवास्ते स्मृतं इत्यर्थः ॥ १३ ॥ तद्यशो हसत्यं कं स्वकं
स्वशस्वक कनकि मस्तु धिचुस्वि नाम शो पित्तसंसे
न्यदशम्यादस्तमापय दसौतव हस्तान् ॥ शस्वक
नाम्नाः शूद्रास्तपस्विनस्तदृशः कीर्तिः प्रं उधिचु
स्विः समुद्रं कं मृतां शो खानां वा देव्यं किं न हं सीति
समुद्रपारं गामिर्ह्यतिः समुद्रमध्यगं शो खानां मृद्वा
मां च मां सम्ये वल्यथः ता किं यदृते देनो रेमी गं ह
कः नाम शो ॥ नो मे व शो यं स्पृष्टः दृशः दृशः प्र
नोतं मुनिरलितः समे ॥ यं यं मृतां गोयेन दृशः
उद्भूतानां देवता नं प्राप ॥ १४ ॥ स्वयं भीति कर पु
एव जने इवारा ॥ १५ ॥ ततः ईमवान्

नै.
पु.
है.

सिनकथेनविहयलुद्धर्जनानांरातसामिंदोरावणस
स्यापिमासदानादुत्पत्ते तत्प्रासिदंयशोजयत्वात्तद्वाणा
नीवानांत्वलानांभीत्यानिजपत्नीत्यज्ञाकथेनमीनो
सि श्रथवसृत्पोसकाशादीतिकारणामथर्षप्रस्तुतां
प्राणानांस्वकार्मिणांजनिनार्भिद्रस्यश्रेष्ठस्यापिभयेद
त्वात्तद्देभ्यः प्राणाप्राणाचिचारेष्टुमेभ्यःइष्टुमेभ्यः
सुर्महज्जोनेभ्यःसकाशाद्वयंकृतमित्याभासेना
दुते ॥२५॥ इष्टुदारविरहोर्वपयोधिस्त्वेशरणपशार
णममंसेधि लस्मानदणवियोगकृष्णायःसजीवि
तत्तणाइतियज्वा ॥भोप्राणपरतणेसाधोइष्टानोरा
राणांसीतायाविरहपववडवाग्निः तस्यपयोभिःस्या
नभूतसहनश्चसत्त्वममप्राणमेधिभवयस्त्वलसाण
स्यताणवियोगेपवसामान्येवन्दोस्वजीवितस्येवथ
नाइनेयज्वाहोतासि पत्नीवियोगंचिरमसहिष्टः॥
प्राणवियोगांतनदेलमपोत्यांशुर्यमित्यर्थः ॥ २६॥
क्रौंचः। एवमपिवीत्युवाचाः। श्लोकमेकमसृजत्क
विराद्यः सत्त्वइत्यकरुणः। एवमुक्त्यांश्लोकामिंध
प्रचितेप्रवचंथः ॥ यप्रयः। कविः। कालोकः। क्रौंचः
एवमपिवीत्युवाचोक्तैः। पक्वैः। श्लोकं। मानिषादप्र
निष्ठास्त्वमितीत्यंससृजत् सकविस्त्वइत्यस्त्वदालंभ
नाकरुणः। श्लोकस्यापिभावोत्तमोयस्येदृष्टः। त्वयि
श्लोकांक्रान्तेइत्याजानाकरुणादयायस्येदृष्टोवात्
लुभिसृष्टिश्चोक्तानां। यमनेव। श्लोकसहस्रकावोरा
मायापिप्रचिन्त्योयथाप्राप्यप्रथाश्लोकांनिष्ठायात्र
हृषंयथातिप्रयानुः। पञ्चममने इष्टुः। एवमित्या
त्यरः। एवमसंज्ञा। एवमित्यादि। एवमित्यादि। एवमित्यादि।
एवमित्यादि। एवमित्यादि। एवमित्यादि। एवमित्यादि।
नदंरुसर्वस्व

॥ धनवाचां लक्षणं नवप्रवाहसीवा ॥ विंगते
 अवसीयस्येति युज्यं तद्विप्रमाना मम निरेवकारे
 हीनः पितायस्या तयानया सप्रवस्त्वसकारे त्वमा
 समकर्ममिति जानात् त्वलक्षणेनेव वप्रवाहिनी
 यदेहेन हृषीनावायाः कलौ किंचानच कत्रियवाने
 वासेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ तेहरतिनिवृत्तिव्रतनिमयेः
 सकल्पार्थपीतवदोभिः च स्यादवतनोरुदया
 दिस्पर्धमान इवदानमदेन ॥ च स्यादवतनो कृत
 कृष्णावता रस्यतवये भुजैदीनमदेन दादाता हंकारे
 एस्यं थो ऊर्वाणा इव सप्रसिद्धः कल्पवृत्त उदयादिः
 उद्भूतः ते भुजा सुमुनिवृत्तिमलत्मीमेव व्रतति
 लताहरत्ततत्तनत्पाटयंत ॥ ३९ ॥ बालके लिख
 तदायदलावीः कां स्परेभिरभिद्वयनरेणान् भावि
 भानभुजभेदनलीला सूत्रपात इव पाततदस्मान् ॥
 तदा कृष्णावता शरी सुक्रीडा स्वकीपी शरीभिः कपा
 लपाकलैः रभिः हृत्य त्वजलतरेगान्यदस्यैसीः तत्र
 तरेगस्येदनं भाविनी भाविपीती वासी वाणा सरभुजा
 नोचे वनस्पलीलान्तस्मात् सूत्रपात इवास्मान् व्रतत् ॥ ४० ॥
 कां पाकिमपलावलकर्तुं मातिता र्जनरथाय नम
 स्ते केतनेन कपिने रसि प्रकिं लक्षणं कृतवतो हन
 शास्त्रं ॥ तदस्य वलसि पाकिः मेव नारद पात्रिचात्रे म
 न्ते लक्षणं हनराय ऊर्वत कपिना हननं मेव केन
 धनेत्रकारेण शास्त्रं ॥ ४१ ॥ तमयुथं पशुक्रमं चानिष्टले
 चत्तं सती वृत्ते ॥ ४२ ॥ ध्यायं नृपरात्रभेन ते स
 नापो यथा ॥ ४३ ॥ गान्धर्वमयि भक्ते सा
 दं ॥ ४४ ॥ ध्यायं नृपरात्रभेन ते स
 नापो यथा ॥ ४५ ॥ गान्धर्वमयि भक्ते सा

नै.
वि.
३१.

यस्य विना च स्यात् भिषां केषां गोसंभोषं विनशं भक्त
मापि सदेहं संगं नानैषीः ॥ ३२ ॥ याति तां कंसतकामि
कृपास्तेन विवेक उलपाय कृतार्थः प्रथं उच्यते च यथा
नयं स्तं सा सभां विहसदि उनेत्रः याति तां नानद
न्यमाना प्रायक प्रवक्तव्यता कर्णो येन दृष्टा स्यात् सा दनय
वहृपालकरणरसवान् नया जैत्रितोत्रयनशीलः
कृतः इन्द्रः कुलमुत्पत्तिस्थानमस्यति इन्द्रकुलः सोमवं
शो द्रवः पार्थिवं नेयेन दृष्टा स्यात् सौम्यतपस्विकृतार्थो
हृष्टश्च तथा च महाकुलकुलीनार्थेति राधमुकुटी
विवरणे सप्तव्ययदात्तुशलशहमहाकुलः महाकु
लीनामहाकुलीन इति त्रीणि रूपाणि महाकुलवश
न्यत्तिस्थानमस्य महाकुलेन्द्रादिरपीति तथा
क्रमुक्तप्रकारेण सा स्रः मवाष्ठाभातुः सूर्यश्च वि
हसन् विदुश्च दृष्टुनेये स्पेष्टाः सन् त्वं प्रथं गेडः ए
प्रथं गेसु चियथा भवति तथेवमस्य नयः नात्यत
वानस्य यथांगि प्रगल्भो नटः समकालमवैकेनने
त्रेन हसन दितीयेन वंछायमानाः अर्थं सचिदः
एवातात्मेन दयति तथा त्वमित्यर्थः तथा चोदाहृते
कविभिः एकेनात्मा प्रविततरुषा वीक्ष्यते व्यामस्य
वानो विस्मं सजलवलिनेनापेक्षात्मकीं तं प्रहृष्टं
देह्यन् विरहापां विलीचक्रवाकी है संकीर्णैरस
यतिर्यो वने वीचप्रगल्भा ॥ ३३ ॥ प्राणावत्प्राण
नाथनराप्रपुत्रशत्रुसर्वविहृष्टः ॥ ३४ ॥ प्राणिष्वस्य
हृगेन वत श्रीतस्मात्समा ॥ ३५ ॥ प्राणाव
त्यायतां विलयाभां भवति यो नापि ॥ ३६ ॥ प्राण
थावतमभ्युदय ॥ ३७ ॥ प्राणिनां तस्य प्राण ॥ ३८ ॥ प्रा
तिमित्री सूर्य

ने.
पक.
हो.

सप्रयोगं यवदोवाययं स्पृष्टासौ भोगवत्स्यः सपो
णोनगया ईश सुभोगानां दनानां इति सहस्रसंख्याते
नचाइस्यं विद्यते सभोगभूति संस्थासौ प्रतपवेराया
भूमेरुविधारणां दभिलाषददातीति हरेः श्रीर्यसह
शः प्रभिलाषे स्पृहायां च मभमो वरुतिः सियः मि
त्यमरः प्रयवहयाना हृदयस्य बंधकानां अतिमं
त्राणां गंधं भावनापयां ये संस्वां च वदति फलपथे
तंधारयतीति भो हृद्यगंधवह परमात्मनः शोषर
पेन शरीरेन्द्रियमनसां चेतन्यमिति शास्त्रनवेन न
रभ्यः चेतन्या अयत्ने व्यावृत्ते यच्चैतन्यः अयः प्रेक्षा
वासिष्ठः सत्वमित्येवं शेषं वृत्तिप्रदपि प्रशेषं वा
पकत्वात् विद्यात्मकोसिको हृष्टा भोगवति साप
इः त्वभोक्तुरिषः प्रेरयित्वा हृदेति हृदयशब्दस्य
बंधने वत्ताविति हरेण क्रमैव मत्तवाचे बंधना
र्थयत्प्रत्ययेन सिद्धेः अतिमेव च कृतं स्पष्टं ॥ ८६
रेवती शशशमाविलनीलस्यं वरस्य रुविरातत्र
भासा कामपालभवत् ऊ अदा विभावभाविनरुचे
रुचितैव ॥ भोरवती शकामपालहरधरकौ प्रमो
मुदी हृषि स्या विभां वे भाविता सेवारिता रुचिरि स्या
येने हृष्टा सतवतत्र भां स्या चेतसा देहवर्त्तमानो ल
सावस्य स्य स्य मापरमांशो भिचितैव नीलेदि
चेतसं पकां दति शायनभासते मयच प्रकामपा
लमर्त्यो दीपनरेवती तत्तद ऊ अदा विभां वै वै
वदिका मभविता रुचिरा स्या ॥ ८७
सपयः चैव वां

मिच्छा
मिच्छा

विना धनं यस्व
वृत्तात्

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

नै.
एक.
ली.

लक्ष्मिमायणः इत्याद्यावृद्धयोहिदुःखत्रेयवरादेवा
ज्ञेनेनप्राप्तः इतिमाकेदेयतथायोगेननितान
वेष्टिसंज्ञायस्यते तथाचात्रेवदेवानोदरदानेसद्या
संज्ञेदृष्टाद्येष्टानवेवाहेनिर्तेद्वियः कथंमिच्छयम
त्रापिचेवः प्रात्रपराभवे देवाग्रनचस्तेजोमोयन
लेपस्तचविद्यते विद्यात्तालनप्रद्वेतनिर्विष्टांता
नदीधिते इत्याज्ञानमयीमयीसत्तासम्पत्तानेपवा
तपवालकनाम्नारातासम्बन्धिनोमोदस्यमिच्छा
ज्ञानस्येवतेमसोर्कनाशकं तथावालकस्यमा
तरुपदेष्टासंगः सर्वात्मनात्याज्यः सचेत्यक्तंनश
वपते ससद्भिः सहकतेत्यसत्रसंगस्यभेषजमिति
वाचितेपव दन्नात्रेयेणसंगत्यमोहेत्यक्ताज्ञानमा
प्रमित्यपात्यानेप्रसिद्धेमाकेदेयपुराणपव ६५
भात्रसुनुमनुमस्यजयन्तराममूर्तिहतवृत्रहउग्रः
इंद्रनेदनसपदमपित्वनौमिहृत्संनिहनाकत
वृजं ॥ भानोसूर्यस्यसूनंमृग्रीवमनुपृथगराम
स्यदाशिरथेसूर्यावतारेणहतः शकुप्रगोवाली
येनदृष्टास्त्वजयंभोक्तस्त्वास्वदेवः वतारमपिप
दायंसभावनात्ववसंगंरासीमसुसुयेधितिअपि
रत्नवसर्गयोतकः अतवसर्गः कामज्जगत्ताइद
नेदनस्यपार्थस्यसपदमुपकमरकंताडनस्तथैव
निदतोर्कतवृजः कर्णीयेनेदृष्टोन्मयमि ॥ ६५ ॥
वामनपदनुतसाकनुजीयास्यविधिप्रमत्तवृहत्त
दिक्तः दीनदिसंनकायावपुडाल्विलिनाहत
ममस्मनमाने भ अति ॥ गौडामनादपदउप
मवित्रा ॥

नंतरं कालिनां प्रतोभेण दुतादि सितः समस्तलोकाये मे
दृष्टा विमो नमस्ते सर्ववता रा इवरावता रेति परीत कारि
धादुते तयः ॥ ५१ ॥ सां वि विक्रम पुनो हि पदे अकिल
गन्धन निरुद्ध रूपावत किं प्रदति एत न ह दुमपाशां
जो वचन दित ते वलि बडे ॥ भेस्ति विक्रम सां रत्त
शुरो ल गन्ध व्यासा भिया पदे लघाः एडरूपा न त्या
दृष्टा ज्ञातः पाद म्पा मपि चर्म मयं प्रपा मे पाद ल
मे भवति बलि वधने तत्र भ्यं प्रदति एत तत्तरोति एतं
तात्प्रदति एतं ह्याय च प्रदति एत क्रिया कारी जाम्ब
वान् पात ल म्या विरजी वी वान रेडः भ्रमि मे वपा
शं बलि वधना ये पय क्रे पा पा किं दं न वान् एते न वि
विक्रम म्पा धां थो दि म्या पिता व्या पिता ॥ ५२ ॥ प्रथं वं
द्रव पुषा जे न बाहू न्या लना त्पर अना य स ह स तेन किं
सकल वक्र विल्ल ने बाण बाहू हि वं ये च त वित्रे ॥
यो र्थं चेद्रा कारेण पर अना का ते वी र्य म्प्रा वा सह
समस्ति न्न त वि शं न्या दा सै दे क ले समाः सं खि य स
खियोः तेन त्त या बाणा सर म्प्रा भुज स मू हे सकले न
पूर्ण चेद्रा हानि ना घ क्रेण ल्ल ने लावः किमा सु र्यं स
चति ॥ ५३ ॥ पांच ज न्य मधि गत्य करेण पांच ज न्य म
सुना नि वज्र स वेतनाः स्था किल प प प थ किं वा चे तने
पि भद्रि शक्ति विरोधाः ॥ अपां जलानां न न्यं कृत्या
नो कति रि वा पृष्टी प्रा दि श्व न न्य पांच ज न्य ना म्पा खं क
रेणा मे थि ग पयं ॥ पांच स न्नि त्वा न्व स ह ए ल्ल वी
धा व स च म सी न् प्र य दे त ना व न न्य वं तः स्था किं क न
प प प थ प प थ व पात धा रणे च चे त ना पि पं त य म
वि म्प्रा वि रो ध पा द न्नि द य थः प्र य ल यं थं
स म्प्रा च वि रो ध पा द न्नि द य थः प्र य ल यं थं
पां थं ॥ ५४ ॥ पांच वि ल पा द न्नि द य थः

ने.
प. टी.

फलशाविकं ये वस्थो यत कटुलेयात् रंजसम्पर्शकं दः
कितयो उत्तया च त्वदीयेन सम्पर्शेन निष्परीमां चित्तया
तयोऽभ्युक्तया कमलायाऽश्रिया लसंती वनमाला
पत्रप्रममयी मालायस्मिन्नोदृशे त्वदीये वल्लि श्री
फलस्य तरोः हे फले यस्य स्नादृशा शाविकया द्रुत
शाविके वस्थो यते श्रीफलहि फलशाविकया पि
लसद्वनसंकोदेषो स्थो यते ॥१०॥ ज्यज्यते न जलज
नकरे स्नाशिविते स भगभावमिवोच्चैः प्रानने च य
य नायित विंवा मेव ते उमुदहा सकरोऽमुः जलजेन
पद्येन त्वर्क रसो भाग्यं शिवित मिव तत्तु करे जलस्य
ते उमुदहा सकरोऽमु चले जेन पद्येदः तन्मुखे स भाग्य
मिव शिविते त्वनयनी धृत मंडलः सन्मुखिते व मेव ते
॥११॥ ये हि राण्यका शिप्रं रिप्रमुश्च रावणं च ऊरुवीर
च यच्च हेतुहेतु मभ्युज्ये न वयो गाते न रस्य च हरेऽमु जये
ति उश्च मे हाने रिप्रं हि राण्यका शिप्रं हतं हेतु मे वये
भवन् न न रस्य हरेः सिद्धस्य च योगा पव न रसिद्ध प्र
कारास्तव जयंति तथा रावणं हत हरे वां न रस्य मभ्यु
ज्यस्य दाशरथ्यं च तव योगा उपायः समुद्रं वधनादयो
जयंति तथा ऊरुवीराणां भोष्मादीनां वये सन्नुदहेतु
न रस्य न राव नारस्या जेन स्य हरे नो रायण च नारस्य ह
सस्य च तव योगा से गतयः संख्य भनि जयंति प्रहः स
न्नुहने पायथ्यान संप्रति यात्रिषु ॥१२॥ कैयमं यभ
वता भयं वादे मायना त्रु भवः फलस्य शोषिमा
न विभजेत मशेषि वरं च तय ते हि जनस्तं ॥ भोषि
लमा र्थना का ला हि हि निषे नितव विंशक स्य वे यवंग
याते का राणा मयि निलस मय मय नत यो यो नत
यः कैयमं भवता युमा भवः कस्य धनं भव
यः कस्य भवता प्रभो नपुः कस्य भवता प्रभो नपुः

शब्दस्य सुखे निपातः इति रसूति त्वं किं मयि कृतमिच्छाते
 पः प्रत्येपेदेत्तु माह यतः त्वमेव सकलः यथा किंचित्
 मयं भवति विषयस्य दिति द्युपन्याशितु पवत्ते प्रथं
 वसुधैव कुटुम्बकमिति भवता यं संसारत्वं किं मिति धृत्वा यतः
 सकलः स पच भवः उक्तप्रमाणं हारस्त्वमेवास्ति सक
 लत्वे हेतु माह दियमादेदनयनः अत्यर्थं विज्ञानः प्रो
 षतां श्रियत्तु मपि प्रप्रेष चराचरजगत्सु रूपं वेनितथा
 वोक्तं ॥ ततो ह्यमानगस्य ताविभ्रत अथवा प्रेषतां प
 रमेष्ठानुसुगम्यतां विभ्रत मपेक्षं सर्वजगद्यापकं ।
 जानाति ॥ १०३॥ प्राग्भवे ह्यभवगुण्यान्मुनियत्रि ।
 विदता चत् नापरः स्फुरति कस्य च नापित्व समाधि
 मवधुयस समाधिः ॥ १०३॥ प्राग्भवे रसात्पुर्वजन्मसं
 गितस्य कृत उष्टुत रूपवीजप्रचयेः कृत्वा उदग्दग्द्वारे
 वरेभावा नां जन्मनां गुण्यां प्रथमत्वं मुक्तिर्यत्रै विदता
 विद्याते सत्यां वत्समाधि मवधुयस समाधिः समाधाने
 कस्य च नापिन स्फुरति तस्या च वाक्यार्थः सकलकर्म
 तथेदः स्वात्पंता भावो मुक्तिरिति मुक्तिर्यत्रै प्राकृतैः
 कमेति विदं प्रागोरो न्यत्रिः हरे प्रागो रकर्मणां कृतानां
 भोगा यो हि तीव्रप्रागो रोगाणिः तत्कृतानां मपि कर्मणां
 भोगा यो नादिति प्रकाशं तां तु रेकं मप्रागो रसम्बन्धे प्रा
 मेन उक्तं तीव्रत्वे कर्मसु त्रै मुक्तिरेव न संभवतीति प्र
 तीयेने सर्वकर्मणि तस्मिन् ह्येव रावरे इति अवगा
 तं तत्समाधि बुधानां त्वा धिनिवाते निश्चल प्रदीया
 स्यान्मिदं वये कृत्वा तस्मै व स्यान्नेपो रसमाधानं यि
 त्पथः नयादित्व समाधिना सकलकर्मसंज्ञाने देहे
 त्पथे प्रथमं जन्म कृतं यत्पच माह इत्यर्थः यथा कर्म
 वेदादिभिः सप्त भूतैः प्रमादादिभिः सुखं रसं विदुः
 कामाद्यादिभिः च न विदुः तेषां तिसृषु यो विदुः

620
न.
५.टी.

धर्ममेवमिमं प्रादुःसमाधिं प्रागवर्ततः स्वर्णयेव य
 तो धर्मास्तथागमसहस्रशः प्रमुखावाजनामालेनि
 घोषं प्रविलापते समूलमूलिते प्राणायामाद्यक
 र्मसंचयेत्यादि ॥ ५ ॥ रुध्रदिक्कदलनां किमकांक्षी
 त्वंतुं हरिहरी भवनाय किंचित्तिर्यंगमिने नृहरित्वं
 कः सतत्रमनुनत्वत्रयोगः ॥ हरिश्च हरश्च यत्रैव तत्रैव
 तद्भवनाय त्वमर्थश्च भावयाति नाश्च तयो हरिहरीभ
 वित्वं त्वंतुं रुधां दिव्यस्मिन्मणिनदृष्टं किंच यथा।
 भवति तथा दलनं द्विधा करणं यस्यां स्नादं किं मर्थं
 मकांक्षीः हरिहरावतारे वा मदेहार्दस्य विलस्य रूपतया
 दक्षिणदेहार्धस्य शिवरूपतया प्रसिद्धेः पादाद्यवभा
 शितः पंतमृज्जतयेव देहस्य द्वौ भागौ किं मर्थं कृतवा।
 नसिच पुनः नरसिंहत्वेतिर्यग्वक्रं यथा स्यात्प्रयातनुं किं
 मभिनवा अथोदितं मय नरं पादुर्ध्वं देहार्धस्य सिंह
 पादे हो वक्रतया किं विधाकृतः अत्र न किं मपि कारणा
 मित्यर्थः अथ वा सतत्रं त्वां प्रतिकः प्रसन्नः स्वतंत्रो हि स
 च या प्रवर्तते अत्र हि रक्षां पीति स्त्राकलेखककृतोप
 पादपव प्राचेन प्रसक्तैः पुदिः शब्दस्य वारं हयाय सन
 हरिटीकायां मसंबंधात् यदा कोदा विषयमेव पादः
 सर्वमस्मात् स्यात् तथा च श्रीभागवतेष्ट महर्षिनामा च
 तारः चतुर्थोऽत्र मश्रुता मनुनां स्त्रावनामसः शुद्धः
 त्वातिनरः केतुरित्याद्यादृशातत्वनः सत्यकाहो यो
 दौरादेवास्त्राशिखरे चतुः नराणां ते भागवा ॥ ५ ॥
 त्रिसंयुतः हरित्या इत्यनेन नरातिशयोक्त्या प्रसन्नः ॥ ५ ॥
 प्राप्रकाशमसृजमिजितगत्वं किं भिनमिद्यदि निर्मितं मे
 व त्वातिशयोक्त्या मवतीर्य मसृजः त्वात्तत्वादिमाह उप
 विनश्यत्तुं मश्रुतामसृजः त्वात्तत्वादिमाह उप
 विनश्यत्तुं मश्रुतामसृजः त्वात्तत्वादिमाह उप

मन्त्रादनीचप्रसंगोऽस्य दित्वदप्रहृष्टायां नार्थान्
प्रवृत्तावपेक्षान्वयं चारितैव स्यादप्रहृष्टायां नार्थान्
स्थानात् तदाह नगच्छासृजतस्तस्याकिं न मेष्टं न सि
द्यति प्रयोजनमनुद्दिश्य न मंदोऽपि प्रवृत्ते पवमे
व प्रवृत्तिश्चैतन्न्यनाम्यकिं भवेत् क्रीडायां प्रवृत्तौ
तद्विद्वन्मत्तकृतायं ता वद्व्यापारतायां तत्कैशो
वद्वत्तरो भवेदिति तद्यापि चित्तायं मेतत्किं मयं भग
वान्प्रवर्तते इति पराप्रवृत्तायामित्येके न च स्यात्प्र
वृत्तिया यत्र यत्र पराप्रवृत्तः फलेशाक्यते इति स्थाना
दिकमपि वेतोति स्वात्मन स्तु न किंचित्प्रयोजनं
हानुभावात्तयादिशक्तः परार्थमेव प्रवर्तते न त्वेव
सात्वमेव जनयत्त न हि महाप्रभावः परेषां मोहदः
त्वाद्यदा ने प्रवर्तते वैयर्थ्येति चेत् नार्थप्रवृत्तौ व
त्तस्मिन्नेऽस्यात्मनं यथा गंडगुल्मादिव्यादिनिवृत्त
र्थं दाहसेदतीर्त्रैः अद्विना उः त्वान्यादने महाप्रभा
वोऽपि वैयर्थ्यः करोति तथेष्टोपपत्त्याधिनिवृत्त्यर्थे उः
त्वमस्यादयतीति तच्च नैवं कस्मादप्रवृत्तेष्वनस्मि
न्नेऽप्रतिष्ठस्याद्यदा यथा धर्मपिष्टा त्वने च यदा
भगवान्प्रवर्तते तदानार्थमोव्याधिरः त्वान्याद
कत्वात् किंच प्रथमं कस्मात्कोर्यसि न निव्याधि
निवृत्त्यर्थे प्रवृत्ते महाप्रभावसंप्रपन्नः कोर्यत्पि वद
ऊचैयः स्यात् न च संशयानां धिष्टनम्या विदितं प्र
वृत्तिरथं मीन्या विष्णु संभवतीति तन्निमित्तार्थं त्वप
णार्थमर्थमपि प्रवर्तते इति चेत् यद्यन्यथा न स्यात्
पणं न संभवति तदा तस्या नपणं मेव त्वया यः तपणो
रुपमोऽस्ति तस्य तपणो पुनरुपमोऽस्ति तपणो पुन
रित्येवं मरणं चर्यः पञ्चाशतिः तपणं तपणं
तपणं तपणं तपणं तपणं तपणं तपणं तपणं तपणं तपणं

प्रवर्तते भगवत्सर्वसाक्षादविचित्रिकं प्रवृ
 त्तिर्नयतेति प्रवृत्त्येव यद्यपि प्रवृत्तिर्नयतेति
 दनाद्यर्थः प्रवर्तते सपरार्थप्रवृत्तिश्च सत्येव
 सर्वसंसारिणामनादिवसनात्वाभिप्रेतं तत्संपादना
 यच्च प्रवर्तमानो भगवानयमसंसारिणः कारयति
 न हि न्यथा विषयोपभोगनिमित्तं सत्यं भवति धर्म
 प्रतिबंधका धर्मात्पुण्यमेव न तस्मात्तस्मात् सत्यं भवति
 तन्निमित्तं सत्यं संपादनाय तत्प्रतिबंधकमधर्ममेव
 तावथा धर्मात्पुण्यमेव न तस्मात्तस्मात् सत्यं भवति
 मत्वात् यद्यपि प्रायश्चित्तादिद्वारेण निवर्तनं न्यथा
 संभवति तस्मात्तथा निवृत्त्ययोग्यं संपन्नात्वा तथैव
 निवृत्त्यंकारयति तदेवंपरार्थप्रवृत्तिर्नयतेति नरका
 दिदः त्वमपि जनयतीति एवं संसारचक्रे सत्यं प्राये
 नातः प्रवर्तते मानो नो यदा कस्यचित्कदाचित्कथं
 चिच्छ्रुत्तिमार्गप्रवृत्तिर्वीजपादने सद्वारिणां हेतुं प्रा
 योति तदा तद्दीप्तेन नयित्वा पुरुषं शुक्तिमार्गं प्रवर्त
 यति ततः प्रतिजन्माभ्यासेन प्रवर्तते नयन् संसारहेतु
 संस्कारांस्तत्र कारयति मत्पुण्ये हेतुं संस्काराच्च प्रा
 तानयति नावद्यावन्मोहं प्रापयतीति तच्च प्रवृत्ति
 प्रवृत्त्यपगमेपि किंचिद्विरोधः अथवा स्याद्येमेव प्र
 वर्तते किंतु भवतः प्रपेजनामिति चेत् न जगदुत्पत्त्या
 दिरेव वायमिति चेत् सत्यं प्राप्तिदः त्वामावावपि
 कथं प्रयोजनं किं मयि पुरुषं किंचिद्विरोधः अथवा स्याद्येमेव प्र
 योष्टमिति यात्किं विदेत न तस्माद्येयमप्यर्थमपि
 वृत्त्यप्रवर्तते न तत्र स्पष्टत्वात् प्रयोजनमिति चेत् सत्यं
 प्रवर्तमानास्यानाह दामत्वादेती चरत्वे प्रसज्यते य
 द्यदि यथाभिप्रेतं न सिद्धति सो नाप्रकाश इत्यप्येते
 भगवत्सत्ययस्येकाभिप्रेतं न तत्र यो विसृज्यतीति कथं

न.
प.क.
सी.

मनासकामत्वात् प्रथवादित्यवत्समावेन प्रवर्ततेत्य
द्यादित्यासमावेन न गन्तव्यकाशयति प्रकाशतेच।
जगति स्वकमोत्रुद्विधानेन सखडः एवादिवैविध्यं
प्राणिनां संभवति तस्याभगवानापि स्वभावेनैव ज
गतां यथाहं मुत्यान्नि स्थिति विना शान्तरिति प्राणिन
स्वकमोत्रुद्विधः सखडः विज्ञानादिभिः संयोज्यतेति
नच स्वभावतः द्वौ वेतनस्य विरोधेः वेतनामापि
स्वभावनियमोपलब्धेः विद्वेषोपि कस्यचिद्वदनर्थकेषु
तृणाखंडादिषु प्रवृत्तिनियमोपलब्धेन स्वभावनिय
मव्यवस्थापनात् व्यसजनंदिनिचेत् भगवतोपि व्य
सनमेवेतत् यच्चिरनिशयज्ञाने चर्येपि संत्येष्टं भावा
नं यद्यत्प्रतिहेतवः संतितदा तदेकनाधिष्ठायता उच्ये
दयतीति तस्य व्यसनं भगवतः उक्तं चिन्मोक्षं स्वभा
वस्तु च्यते नचाष्टुष्टोपादानां देहेतुत्वं कार्यं कर्तव्यं
स्वातंत्र्यविशेषः सतंत्राणामपि उपादानां यत्र उच्यते
यकालत्वापानेभात् परिदृष्ट्यसामर्थ्यकारकचक्रप्रयो
क्तं हि स्वातंत्र्यं च्यते तस्यास्ति मदेष्टरस्येति सिद्धः
१६। जान्दवीजलजकोस्तभचंद्रान्यादपाणिहृदयेत्
एवृशीन उत्यतिदिमलिलाल्पचिलोला किं स्थिताप
रिचितान्प्रविचिंत्य ॥ अत्रिमलिलाल्पचिलोला ललीला
लास्वभावचपलापि गंगजलनेपां विषयं चकोस्तभं
णिचंद्रं च परिचितान्बध्नन् क्रमेण तव पादे कवये ॥
हृदयेनेत्रे च वतं मानं दृष्ट्वा किं स्थि तालीलापि हि वा
धुसमोपविशति ॥ ३॥ वस्तु वास्तु च दत्तेनेभिभा
नायैवैकविधवाधविशेषः तत्त्वद्रोहितविच्छेभि
तजत्रेदमेतदिति तच्च निरुद्धः त्विच्छेपकोटिद्वाने
द्वितीयायतनस्य यद्वाहोवाणी शान्ते ईशानोभिः प्रत्येन
नास्तेषु कोचानां प्रलेहस्तस्य विद्या भवनानि गोपेत्यादि

अतिप्रतिपदातमेकपवेचरः सर्वस्यगतः कर्तेति
 रहस्यं भिधानां वस्तुकार्यकारणं संप्रदायवत्प्रमाणं
 यणीयानां प्रयोज्यप्रयोजकभेदानां स्थाने भूते योक्तुं
 भ्यां कार्यसिद्धेभ्यो नैकविधेभ्यो कार्येभ्यो ज्ञाने विरो
 धे विप्रतिपत्तिभिर्न चरते निश्चयेनामिति तच्चाहिस
 गादावेकपवेचरचेत्कर्ता तर्हि प्रयोज्यप्रयोजकम
 ध्यस्थानामभावाद्यवद्वाराभावेन चटादिनिर्माण
 संप्रदायविच्छेद इत्यनयत्तिः ज्ञानाविप्रतिपत्तिः नरे
 तद्वस्तुचरनन्तदोदितेन तत्तद्विषया विज्ञेभ्यतः प्रादु
 र्भूतास्तर्थांतेषां प्रयोज्यप्रयोजकमध्यस्थानां प्रहंषा
 णाभेदायस्मिन्नीदृशमस्तीति तत्तत्संशयास्तीत्यस्य वा
 कार्यस्य निरुक्तिरस्तीत्यन्वयः तद्याचोक्तं प्रजाव
 लोकारैः नानाशरीरनिर्माणानि प्रणपरमेचरः सु
 त्यादयस्तसंकेतस्य वद्वाराविशेषतः संहिभगवान्दे
 स्यात्सर्गादौ विविक्ताणि शरीराणि निर्मायकैश्चिदु
 त्तमदृष्टभावेन चनादिकमानयेत्यादिवचनानि प्रक
 र्त्तानः पिक्ता नयनादिव स्वशरीरान्तैः ऊर्वाणः प्रा
 चस्थानाद्यवद्वारातपवशाद्भानं मेकं तं सुत्यादेयदि
 ति नात्र यत्र विप्रप्रणाम इति इत्यमेव श्रीमद्वयना
 कार्या प्रापि चर्षादिव द्रव्येनादिहतिशेधः स्रष्टृभि
 र्वत उद्दिष्टश्चित्तवहणमायावत्समयादय इति का
 रिकायां यथाहिसयावीरारुप्रवक्तृसयाऊरुतेने
 उशेनोदपिचेतनस्य चहारादिचवलोत्पद्यतेत
 येहापि कुलालादीनां क्रियासुप्ताविर्गस्यतवेति
 १८५ वस्तुविषयुदेवतवद्वारावायवत्तिलमृकंदे
 तन्तुनः स्वविमिश्रमभयं न विविचनिर्णयो सकतम
 स्त्वमेव हि ॥ तदोदेवाविसेवस्तुसत्तामेव प्रमाण
 साहिवायवत यथावदिहृष्टं द्रव्यं वद्वाराविलसि

नै.
प. क.
टी.

स्वियेनस्ववासात्प्राविष्टं स्वात्मानं विमिश्रयुतं
नमात्कोडेनमि श्रीभूतं प्रतपवामास्यो सुभोवासा
भ्यंतगतवयवोयस्येष्टानां विंचन वोवासावासा
गतवासादुष्टं प्राक स्थितइतिनविदेवेणजा
नन्मविश्रयोमात्कोडेयः कतमः वाद्याश्राभ्यंतरे
वानिर्ययोतत्त्वमेवजानोषे ॥२॥ अस्याणोस्त्वंतवरा
त्रिलतायांमृगंविश्रमथपत्सुरहीना वलताक
लयतोमहोवांसर्वथासिजगतामवलंबः ॥ स्पष्ट
॥ १॥ धर्मबीजमालिलामरिदेवावरुंमूलस्वरमिस
रतिश्रीः कामदेवतमापिप्रसवस्तब्रह्मशक्तिरमसि
स्वयमेव ॥ स्पष्टतरं ॥ ॥ १ लीलयापितवनामज्जना
येष्टरुतेनरकनाशकारस्पतेभ्यपवनरकैरुचितामी
स्तोत्रविभक्तकथंनरकैभ्यः ॥ नरकोभोमास्वरः ॥
गोवादिवांनरकश्च ॥ ॥ २ ॥ मृत्युदेवश्चनवज्जनि
पाताभीतिमर्दतिजनस्त्वयिभक्तः यत्रदोश्चरतिवेस
वकांढान्निश्चयत्नश्रपनामतवद्वाक त्वयिभोक्तजनः
मृत्युकारोणप्रसथेवज्जनिपातादापिभीतिनाहृतिय
यतोस्तदावज्जनिपातसमयेवैश्वानांकंदायनाया
समेवानवताभ्यामेनदजाकमत्सरमेवंतवनामोच्चर
ति ॥ ॥ ३ ॥ सर्वाद्यापिअविनिर्गयमाणेनाशंघुष्ट
रहवाचंकाराये संभवतिभविचेतसितेष्टंशायनी
भवदनुमृतिथयवा भोनाथसर्वप्रकारेणअविनि
निर्मलीकियमाणेनादिरे अचकाराश्रपाकस्यप्रत्या
दयद्वयेवकारा अविद्यादयः केशाः अविनिर्ग
यमाणेनभाविनाजानिन्संचेवमिसंभवतितेषाप्र
न्यादीनामिवज्ञेशानांशोधनासंसाजनीषायथ
तोभयतेउमृतिपरंपरेवासि संसाजनीषाधनीया
त्वावोवकसमयाविप्रदत्तमः ॥ ॥ ॥ अस्मादाद्य

विषयेऽपि विशेषरामनामतवधासुगणानां ग्रंथ
वाधभवनेवत्तकस्मादन्यथानुजनुस्त्रियतेऽपि ।
अयमस्मादनुतोवातागोविन्देष्टुकार्यकर्तृत्वा ।
दित्वात्स्मिन्विशेषेस्मदादेनोवधमेवत्तपांमगोच
रेऽपि सति त्ववशमेतिनामग्रणानां धामसर्वनाम
भ्योत्पत्त्याहमिति विशेषमन्यामहदत्यर्थः त्वप्र
नरन्त्याग्राग्रास्यानत्याभावेत्येतन्नमत्रयोपि ।
रामवांस्मादन्वधेऽपि पुनः पुनः हतेनस्वीकृतमि
त्यर्थः ॥ १५ ॥ भक्तिभाजमनुदृष्टदृष्टांमोभास्क
रेणश्रुतं दीततमस्कं अर्पितेनममनायनतापेन
चनेनविधानाविधानासि मोनायभास्करूपेण
नेत्रेणसारमनुदृष्टविगतमोदीधकारंक्रूरयथा
विधानाचरन्नुपेणाल्लोचनेनार्पितेनदेहेनममता
यसाख्यात्सिकायिदेवि कारिभातेकुंमत्तपापेन
विधानासि प्रश्नकः कथेनहरोकरोपोत्यर्थः ॥ ६
विस्मृत्पकृतविस्मयिष्येभवाऽनुतमराणोद्दित्र
र्वचोचनार्थमधिगत्यदरिद्रोहेमनेहृति किंयन्नि
जर्वीर भोविस्मृत्पकृतविस्मयिष्येसर्वेषां तत्त
त्त्वर्यकाहृणोऽकलादीनोप्रयोज्यानांप्रयोजका
नामस्यस्यानोचरूपेणहृत्तेविस्मयिष्येसर्वजगत्प्र
हिनेहृष्टासमीदोदेकेनापिस्मृतावित्यादकम
यस्यभावावस्थानानाकायायिस्मृतात्कृतमक
लज्जिष्येणात्वेतदेवस्यवापकात्वेस्यानुतमरा
परिप्राणोद्दयोर्वीर्यत्वेविचार्यामे हृदहिपह
द्यापव्यजाश्चर्य मगोदेकायिमंस्मृतेनिर्माण
कांममयिष्यायमंप्रयवंप्रत्याप्तयसीत्यर्थः प्रयो
त्तान्यस्यातिदीप्तोत्तमोमेरुंअप्याविंयस्त्वर्णो

ने.
प.क.
ही.

निजवस्त्रांचलेनिवधाति ॥११॥ लेखयंचरहम
वदातामसदाविधिनिषेधसयीयः उनेभंसन
पसापिगिरेवत्वप्रसादमहमिरनजाः योहंदावि
देविधिनिषेधमयीभवदातामिदेकायंनितिप्र
तिनोदनामहरहदिनेनेलचयचस्मिप्रहरहभव
दातादिनेदिनेइदंकार्यमिदेनकार्यमितिकासोहंति
लज्जस्मन् नपसापिउष्णपंचवसैवसति चवनमा
त्रेणप्रसादमिदुरस्मि ॥१॥ इत्युदीर्यसहरिंप्रतिसे
प्रतातवासिततमःसमपादि भावनवलविलोवि
नविसुःप्रीतिसेतसहंशानिचविंसुः ॥ इत्युदीर्य
दीर्यस्तत्वासनलः इतिंप्रतिसेप्रतातवासिततमः
वितर्कविचारानंदासितारूपानगमान्प्रतातःवि
रामप्रत्ययाद्यासहर्वः संस्कारेणोद्योग्यरुतियोग्य
सुंसेप्रताता संप्रतातिभेदेनसमाधेरिथानशासनान
प्रोविसुविषयेवितर्कस्यदशावत्तररिस्यलज्जान
स्यविचारस्यविचरूपारिसूक्ष्मज्ञानस्यप्रानंदस्यदः
मिकादयेपिसुवैवकादास्तत्त्वस्यप्रस्मितायापकाभि
कायासेविदेषकतांनस्यचाथिगमात् चतुर्विधंनसे
प्रतातन्नाम्नामालंघनेनसमाधिभेदनातिशयेनवासि
नः कर्माश्रकांकुसंयोगिनदनरेषाप्रिविधमितिउपा
सनात् कृष्णशुक्लकृष्णशुक्लप्रशुक्लाश्वेनचत्ता
विद्यमयांकरंजातौमेध्यात् शुक्लाजपःसाय्याद्य
ध्यानवनासाहिकेवलमनस्यायत्रत्वादवाहिःसाथ
नाथीनापरान्नपिउचित्वाभवतीतिसंमाधिगमात्
ततःसमाधिरूपाशुक्लःकर्माणाहेतुःनरसंहिया
काचगुणांभामेयाभिव्यक्तिरामनोनामित्युक्तेःशुक्ल
कर्मेविपाकांशुगुणायांशुत्पन्नध्यासनायाजानि
देशकालव्यवाहितानांमयांनेतदस्यसिसेस्कारया

रेवः पत्वारि निस्त्रेण यथा उभावा तया संस्कारा ते च।
 कर्मवासना इवः यथा च वासन तया वस्त्रातिरिति ज्ञाति
 रिनिदेशा कालावहितेभ्यः संस्कारेभ्यः स्मृतिरिति ज्ञा
 ति संस्काराः तस्मात्सात्तात्पर्यद्वयविधीयाधिममेन।
 प्रस्मृतादीनामतीदृशत्वाद्यवहितोपि भावनायाः सं
 स्कारस्य बलैव वि लो कितः प्रत्यक्षीकृतो विस्मयेनेदृशः
 सनाप्रीतेरतिर्मनोऽनुकूले मनसः प्रवणापिते सुसंयो
 गविषया सेवप्रीतिनिगद्यते इत्येव लक्षणायः प्रीतेः।
 भक्तेरागं यथा तानस्य वसदृशानि वेष्टितानि रत्नविल
 दिते गीते त्रोपानेन तत्र मोदमे इवाग्रेण भवेत्सा सुभूमा
 लोकानवेष्टिता सा सा संवोहा सा सु हृणां हि का हयो
 दिपोति रसं प्रयोदितो प्रीतिरसभाक् रसयोरनुभा
 वांश्च विस्त्रः बहिः प्रादुर्भावयन् समपादि संज्ञातः।
 ११६ विप्रपाणि पुष्टो वसुवर्षो पात्रसा सा नृत्तपि।
 त्कृतकाव्यः श्रेयसाह रिह संस्कारि हृत्प्रद्वपपश
 राण प्रविवेश पृथुनलः विप्राणां पाणि पुवद्भूतरे
 धने वषट् पात्राणां विद्यातपः कुलसमान्वितः नात्रा
 स्त्राणा नामधीनो कृतपितृयत्तस्य नित्य आदस्य संवे
 थिकं यं पितृदेयमनादि कं येनेदृशः श्रेयसाहेतो
 त्तीया प्रथयेनेन वसतीत्यादौ फलमपीह देहैरि
 ति वेद्या करण संमतेः श्रेयसः शुभस्य कर्मणः फल
 नाथः हरिहरः हरश्च हरिश्चैव त्रैक देहं ते हरिहर
 पंपरमे चरमं च विद्या प्रादुः कृतप्रणामः शरणं प्र
 विवेश शरणं वभूव शरणं गृहं भोजनमाय प्रविष्ट इ
 त्यर्थः ॥ ११७ सा आदिना दत्तं विधे वसुधा विवस्वा
 ना स्वादिना मृतमयोदनमोदमानः प्राच्यं सचि।
 त्रमा विद्वरितं वेत्तयंते धर्मपुत्रलेखि ज रुची भिरले
 चका ॥ सा आदिना दिद्ये च सा यथा नित्य
 कर्मकला सेवया विवस्वानले रं गी प्रसादिता

नै.
टी.

ममत्तमयममत्तैवप्रचुरमोदनंयेनेदृशाः प्रतपवमो
दमानः देतोदृष्टप्रचोप्रयमायिष्टितेचित्रमालाख्या
त्वितेचित्राणिविद्येतेयस्यप्रचोदिभ्योवृ अदिहूरतमैन
त्येननिकटीकृतः वेजयेतः शाक्रसौधयेनेदृशाप्रवलं
स्थिरंवेष्टम अत्यन्तैरवालं पर्वतरूपेयनिजकृचीभि
स्तेच्छादिभिभूषयतिस्मप्रयत् विवल्वास्तूर्यः साधे
दिनाविधेः प्रकृतादप्रत्ययप्रदं प्रचोदं सर्वदे विद्यत
सतपवन्तिकटीकृतशाक्रसौधमवलभुरयादिनि
जरीभिभियेयः विवल्वास्तूर्यभूषयतिस्मस्तूर्यस्यहि
मथ्यान्धानर्तरमस्ताचलदीपनमेवप्रसिद्धे नतेदया
दिभूषणमितिप्राप्तुयामित्यर्थः ११॥ भोमान्मदापि
कृतदेवतभक्तिपूजापत्त्याचभक्तवतिभक्तवतीतनान
नस्याकमेववित्ततत्परिरिप्सुमन्यमथ्यास्तभूषणभ
रानितशरसौगी भैरवकृतादेवतेषभक्तपूजाययेदृ
शेवचनः पत्न्योनलीभक्तवतिभक्तवतीतनसभोजना
नेनरं कृतभोजनातनोनभोजनानेनरं भोषणानाम
रेणातिरामलासान्यगानियस्यासाप्रेगारिताप्राड्भं
तातत्परिरिप्सातेनलेपरिचुमिस्त्रयस्पृष्टशामवलप्रं
यत्रतद्यातस्यनलाश्रितद्वत्स्यदृष्टमनोकेमथ्यम
प्यास्तशिष्टिये प्रतिनगलस्येत्यत्रकिं सत्यद्वययो
नतासौरभावः १२॥ तामनुयादशितविंविपा
कृतेसोस्पृष्टशालादपरिणस्तुचितस्त्वदस्य कौरस्य
कापिकरवारिरुद्वदेनी सौदृष्टपुंसमिदंयंजयमे
वपौली १॥ स्पृष्टमुत्पलायो अशितानोअतनो
विंविहलानंविपाकः पुराणामोरुणत्वमेवचतुः

पुनितंनकिंचित

यस्येह शस्यतथा शलाह नाम पञ्चानां फलानां परिणतिः
इति पातरे नीलि मेवोचितो सुदापदायस्येह शस्य मुकस्य
संबंधिपञ्जरमेकपाणिपमेवहंतीकाचनसावीताभेमी
मनुययो १३ ॥ कृत्वाकजावज्जलपदाशितिसिरीश्रास्य
सुंऊरूपदहतायसिथो न्येन तिर्यग्भूतस्फटिकदंड
कवर्तिनैकातामन्ववर्ततपिकेनमदाधिकेन १४ ॥ ऊ
जयाकृत्तितेनयजायजेनवज्जलोवज्जतरश्चासौपदाणा
श्रितिमाकास्यतस्यसीम्रावीपधूतेनात्यंतकृष्णनस्यस्यमे
वप्रकाटमेवऊरूपदेऊरुइतिधनोक्तायः प्रवीणःसिथो
न्यान्मसन्वयःकोकिलानांवंशःसर्ववकोकिलजातिर्यस्य
हृशेनस्वकृदनेतरसर्वानेवकोकिलान्कृजयतानिर्य
ग्भूतस्फटिकमयेदंडकेवर्तमानेनमदाधिकेनात्यंतहृष्टे
नपिकेन सहितैकासावीतामन्ववर्ततानुजगामतथा
स्यस्यमुत्प्रेक्षायाः ऊरूपदेनकृतोयस्याभिधेयस्यमिथः
परस्परमन्वयःसंबंधोवाच्यवाचकभावाख्यायेनेहृशेन
नष्टेइकलायासाधस्यायोक्तेनकालेनवज्जलपदास्यह
मिस्रपदास्यश्रितिप्रिसीम्रातिक्लृप्तेनतिर्यग्भूताग्रतर्हि
ताःस्फटिकदंडकाग्रथासुंदरमयःयत्रेहृशश्चासौवती
वर्तमानःनतधूतोभावेवातेनेहृशेनकालेनेत्यन्वयः
शिष्यःकालमवाधमुभीमभुतोवयसावीणाहृडंकासा
नकर्मणितायाःप्रवीणाःश्रासीनमेनमुपवीणयित्तयय
स्तागोपर्वरजतनुतामनुतादिनाय १५ ॥ याःसाव्योन्त
गीतादिमुकलाभमिथ्याभेमेवाध्यापिताःनत्यावोपेभे
मीतुल्यवावीणाकोमलवादनक्रियायांचतुराश्रासद
ताएवसाव्यःसाहृदंघर्वालीराजकल्पकःपनन्तपंत
त्वोपविष्टवीणायोपगन्तययः १६ ॥ तासौमभासतर्क
नेहृशविषेधीर्चुरःकलितनिष्कृन्तकलीका
भेमीतथाभ्युपकंदनोपनंदेशहोदिहप्राप्तममप्रतिभा

सै.
पविः टी.

वतीव २५ ॥ पुरःप्रथममेव किंचित्स्वरूपकलिताकला
शब्दसाव्यानयोः कलितं धनितं प्रक्रान्तानि कलाप्रच
मादिस्वरकलापुन्याकाकलीसूक्ष्मोमफरः स्फुटश्चरवा
यस्यामीहृषीनासां मृगहृषीमीसावीनावाणाभेभ्यां
स्तयामफरानिमफरांचासो कंदलतानि स्याः समीपेशावा
यितं शब्दमुच्चारयितं प्रथममप्रतिभावतो स्फुटिष्टयेव
भास्वतस्वात्कलानां स्यप्रेवाणी बुद्धश्चनस्फुरति २६ ॥
सायजुताविलकलागुणधूमधूमीभेमीतुल्यधिगतये
स्वरसंगतासीत् तं प्रागसावविनयं परिवादमेत्यलोक
फनापिविदितापरिवादिनीति २७ ॥ सावीणाभूताधारि
तासतीश्राविलानां कलानां गीगादीनां गुणानां वचनमाधु
र्यादीनां श्रवणाजल्पस्य धूमीस्थानधूताचोसौभेमीसस्या
स्तलाधिगतयेतत्तुल्यस्वरशामयेस्वरः पंचमाद्यः संगता
स्वरसंसेष्ठांगतास्वरचारिणभूत तं स्वरसंगताद्यमेवावि
नयंसौवर्यत्रयं परिवादपरितोवादनमेव निंदां मत्याफ
नापि वीणापरिवादिनीति समतंत्रीरेव निंदावतीति विदि
ताप्रसिद्धा २८ ॥ नादनिष्ठादमफरं तत्तुजगारसाभ्यां
शभागवनिधत्तुल्यं ऊर्जरस्य स्तंभे रसीवक्त्रनसंस्कृति
सूर्यकम्पावीणाविचित्रकारचापलभागभवेनी २९ ॥ सा
वीणा राजकुलश्रेष्ठस्य नालस्य समीपवर्जिनीतकृतः स
ंस्कृति इत्यर्थमनीसूतानज्जोडाविंशानि स्थिताः नि
र्घृजानयंत्योतायां धनीत्वाय श्रुतिताः नादस्य भेदा
रौजोयाः श्रवणाः श्रुतयोहिता इति संगीते द्वाविंशानि
संगीतिश्रुतयः नासां गृह्यपसंस्कृतं द्वेः साहचर्यसह
गतिवत् प्रवयं विभाजि संधीपसमं द्विद्विद्वयाभावात्
यासंप्रतिशब्दप्राडभवेवपश्चाद्ययानुसूचयोनयद्यसाह
श्रमसमंतिना कल्याणवचनोष्णं भवेत्तासाहृष्याद्येव
धीभावेद्युक्तं संप्रतिश्रुतीनामनुचयः सूर्यकं स्यायस्यामी

इषीतं यथा विचित्रं नाना प्रकारं धो दत्ताय करस्य चंचलतां
 भजंतीनि निषादस्वरेण मकरतनूतनं त्रीनननाज्ञातं नादमुज्ज
 गारकं वस्तु भरीव करिणी वदया करिणी ऊंजरोस्य स
 मीपेवतिनीकृतः सञ्ज्ञतेः सकर्णस्य सुभेः कस्येययेह
 शीतया विचित्रस्य करस्य चापले भजंतीनि निषादस्वरेण
 मधुरं नादमुद्गिरिति तथा च गोधवं ऊंजरो गौरवा
 वीचशिखी क्रौंचोदयस्तथा कोकिलश्च निषादादी
 नायंति हि स्वरात्क्रमादिनि १७ ॥ आकृष्यसारमावि
 लं वल्लवकुलीनां तस्या मृदुं वरमसजिनकंदनालं
 तेभान्तरं रत्नभावमवापवीणा जीणानकोणमुमुच
 क्लिलवालयेषु १८ ॥ त्वत्स्नेहायां वल्लवकुलीनां सर्व
 सारतन्त्रमेव मञ्जानमाकृष्य तस्या भेष्या मृदुस्वरकंदना
 लं नासजिकाक्कासस्य मेवेत्पर्यः तेन सारात्कर्षणेन हेतु
 नातः अभ्यन्तरं रत्नभावं पुनतां विलसितं दुर्लभं मध्यतन्त्र
 मोघोचनं क्रमादित्यवेत्तया वैचित्र्या च त्रवाचस्य गीता
 ननु गमे सति निरंतरः पाणिचातः स गेव इति कीर्तित
 इत्येवं लक्षणं दुताख्यं वादनविशेषमेव निस्सारतो प्राप्य
 लये सुगीतवाचादि हृत्तीनां साम्पावस्था मुक्तिमुवा लज्जि
 तेव कोणवीणायां वादनो एकं रणमेवा लयेषु गृहेषु को
 णजितं याज इतसारो हृतस्त रत्नतां प्राप्य जीतो युद्धोपक
 रानं न त्यजति परस्य दुर्विनदं शयतीत्यर्थः १९ ॥ ततश्च
 म्याति श्रुतिमधुन्यथ चादुगायत्रीणां ज्ञातया जश्रुतिमु
 दवर्णावधमं रयं यथा वसुमती रतिश्रुतकलाः कीर
 किरेदं दमदस्तमुदीरयति त्वविशः २० ॥ अथानंतरं वा
 णास्तयोर्दपत्तो भमीनजयोः कर्णयोर्मधुनिर्वाणं सुमत्त
 पाचादुवादिगीर्मायाः सुदोवर्णानां तं यो यथा तं यथा
 न प्रकाशं गागारं तस्य यथा येन प्रकारेण तस्य मया भ
 शनिना

पित्तः शुक्रं पुटं हर्षं किं शीघ्रं त्र्यं दृश्यमा ॥ प्रकाशेण तावि
 स्थाः सर्वाश्च वगाया उच्चारयति तु स्य केति पदस्यैरिवा
 स्थापत्यं पुचेत्पनेतास्त्वेरिण्यैर्वं पृ ३० ॥ प्रस्माकं गु
 क्रिभिरैवैष्यं पवबुद्धेर्गाथं कवामतिमतीक्ष्णं सहेतया
 पि ज्ञानं हि वागवसरावचनाद्भवद्वा सतावदप्यनवधा
 मितरेव नु स्यात् ३१ ॥ कवोभेमी चत्वनलस्युक्तिभिर्व
 द्यमानाभिरस्माकंबुद्धेर्गाथं परिमाणं तस्य यं पवग्रंभी
 रास्माकंबुद्धिर्भवत्तत्तौ न शक्नेत्यर्थः तथापि पंचसत्या
 पिवयं यवामतिमतीक्ष्णमिति क्रान्तौ बुद्धेरविषयीभू
 तावपि स महेद्वियस्मात्तवागवसरेव क्तव्यकालेष्वव
 चनात्कथनाभावात्तवाभ्यामेतावत्त्वल्पमात्रमपि श्र
 मदीयं ज्ञानमवधारितमेदन स्यात् न प्राप्स्यकाक्तः
 ३२ ॥ भूभृद्भवाकभुवि राजशिखामनेस्मात्तंचास्यभोग
 सुभगस्य समः क्रमो ये यत्राकपालकल्लालाकलितस्य
 भर्तृरत्रापि जन्मनि सती भवती स भेदः ३३ ॥ साधूभृद्भ
 वाहिमाद्देजातागौरीभोगैः सर्पशरीरैः सुभगस्य तथा
 राजा चंद्रपवशिखं मणिर्यस्य तस्य शिवस्यांकभुवि शरी
 रार्थे स्तित्वं च भूभृत्तौ नृपात्ताता अस्य नलस्य भोगेर्विषय
 सावेः सुभगस्य वशीकर्तुः यज्ञान्त्प्राणं गौलिमगोरत्तु
 त्कृष्टस्यांकभुवि उत्तंगे वर्तते अयं गौरी तत्त्वचर्तुत्स्य
 वयं नृनाकपालान्त्प्राणं शक्रादीनां कलनाभिरं प्रोक्त्यादि
 तस्य भर्तृनलस्य त्रापि जन्मनि सती पतिव्रतात्त्वत्तु न सिगो
 रीत्तु नृप्रकपालकलितं स्य शिवे शिरोस्थिमान्द्राही नलके ल्य
 यैरेव कलितं स्य भर्तुः शिवस्यात्रापि जन्मनि हि मास्वयस
 तास्व सती संज्ञानं भवति सर्पशरीरे तव गौरी सुभेदः ३४ ॥
 यस्मिन्ति स्मृति चेत्तसि कस्य स्याः स ते रतिं कति रयत्त
 यिवातनीति ये क्तवीला एव लोकात्तु निजं रत्नं सिद्धाय
 रत्नमेव कथं जसं प्रायं क ३५ ॥ यस्या

त्वसदेदं मेधं कामप्रसीजनयति सैताहृष्टीभेसीकस्य
 चोसंरतिस्फुरानि यस्मादतिः रतिजनयति सारते रति
 प्रसिद्धेनैव यः श्रिय इहामेव प्रसभानलत्वयि प्रत्यहं दी
 प्यमानैव यं होणकृद्देवैधितावीक्ष्यो न विलोक्त उ
 त्पद्यते न निजैव त्वेनैव जात्या सिद्ध स्या यथा मागो सर
 त्वयस्मिहृष्टा माका मम स्य सेशयकः करोति न कोपि
 त्वयि कामो यमिति संदेहं करोति कामो हि शोभनेत्राग्नि
 भस्मीकृतः त्वं प्रत्यहं हृष्टमाणा इत्यर्थः ३३ ॥ एवं
 धरामिव मरिच्छ विहारिहारमुल्लासितः त्वमिदमानन
 चंद्रकांतो विभ्रदिभासिपयसो मिव शशिरेतर्वेदिष्टि
 येन जनमनः प्रियमथ देशो ३४ ॥ भोजनलत्वमस्यामुत्त
 चंद्रस्य कांत्या उल्लासितो हर्षितः सरितां नदीनां च वेकां
 ते हारिणो हंतारो नदी प्रवाह सह शोभाय स्यात्तां ता
 योतकृदवेदिः शृंगलिमुद्रासिता श्रुक्तोतिर्यस्यास्तां
 स्तत्तादरी वेदिशृंगलिमुद्रायां बुधे संस्तुतं हतले इति
 विस्मः एवं जनमनसो प्रियो मथ देशो वलप्रयस्यास्तामी
 हृष्टीभेतां भेसी विभ्रत्ययसो शशिः समुद्र इव भासितमु
 द्राप्रियस्यामननमिदमाननं तच्च ल्यस्यासौ चंद्रः तस्य
 कांत्यो च्छलिः सरितां वदवयपवहारिणो रम्यहाराय स्या
 तां एवं जनमनः प्रियो मथ देशो यस्तां हिमवदिन्या
 यो मथ यत्ताग्विनशानादीपप्रत्यगेव प्रयागाश्च मथ दे
 शो भूकीर्तिताः एतां हृष्टीपरां भूमिं विभ्रदिरुजने ३५ ॥
 दं मयं जयितुं प्रनिवेशनेन सारतः कृतेन वदनां मर
 मथ नलो मथ स्य इह नतमत्तपलो के मत्त जे क्रिये
 च वनवभस्मिहं मत्त के ताः ॥ ३६ ॥ इयं तन्वी भेसी सह
 तिभ्यां वतने सा जीने दया क्रः वतः इव वदने यथा ता
 इयां जनिता निपनि व शाना निपदरे वतः यथा सा मर
 तां यजः मत्त मत्त मुहो पती रथः भर्तुः मत्त मत्त के

तच्च तथैव तत्सकशादेन भैमीगच्छन् कामोना
 निष्पद्येदेकचनया तत्र प्रथवागतागतैर्ज्वनः प
 चिकस्यदिवत्तादिस्त्रायामात्प्रमहारीणि भवति
 कोयस्ययमभाकातिः प्रतिविद्यमनातपइत्यमरः ३०
 ह्येसंस्तवप्रणादिनीतवरोमराजेरत्येयदाचरतिजाग
 रितव्रतानि आभासितेन नरनाथमधस्यसाद्रमशा
 समेषुशरकेसरदंतरीगः ३८ ॥ स्वदेशास्तवस्तराण
 तस्मिन्प्रणादिनीद्वयोः सात्त्विकत्वादन्त्यान्साहचर्य
 शीलाग्रेसोचप्राप्तिस्तव रत्येयदाचरतिजागरितव्रतानिह
 षणोद्गमनानियत्करोतिभोतस्नायतेनस्वद्वरोमोच
 योद्गमनेनत्वमदनोमकरदस्योक्तः समुद्गमपवम
 धुर्यमयात्र विषसेष्टकसित्यकैकदशारेषुयोजनी
 यंतेनसांज्ञासुतेमशासुतेकामशराः पुष्पाणिनेषां
 केसरैर्दंतरे श्रृयाद्भरितमंगयस्येहशरीरजसे अत्रम
 धुर्यस्वदस्यरोमाचानां पुष्पशकैसरत्नमारोपितं त
 थायः कश्चित्तनानशीलो जागरितव्रतानि कुरुते सरतिं
 हस्वंप्राप्तेमीति शब्दशब्दाधनितं ३८ ॥ प्राप्तवापि
 न्दप्रजीवितं देवतेयं कर्मावृत्तीकरकरभणमवृत्तादी
 तेनेयदारश्चित्तैः ऊरुमानिवाणाः स्तेदस्तथैवकिमु
 तस्यशारत्ततासु ३९ ॥ भोन्दप्रतवप्राणी अरीपद्मा
 लोदधभेस्पमितेदाणप्राप्तं करंथोदधिसक्रवदस्यपेत
 योदधितलेस्तेदोवकेसकुवाणतलपरासाचजाताह
 ति यथा येन प्रकोराण ऊरुमान्येवकागस्यतेतमेत
 मन्दोवाणा तथैवस्तेदाधितस्यकामशाशरत्तता
 जातमस्वरुप्रिभवेत् ४० ॥ रंगंयतोयधवरोस्तमि
 मप्रतीचीभाद्रस्यकैवयमजयत्तमेतत्त तदीह्य
 जाजिमिहकेवलीसंगिरंगलेः दधोभुतेचित्तमुत्त
 यीयामते ४० ॥ यवयोनि

Digitized by Panjab Digital Library | www.panjabdigilib.org

शाः श्रुतानां नो स्वजः संज्ञेः प्रतवचने प्राणतमुवः सन
 प्रदिताल्मस्पततिर्येनेह शंमुके प्रतीवर्त्तते ह त हीति
 स्वाभाविक शब्दमेव राज्ञः स्तुति ऊरुस्तति ऊरु इत्याद
 रणवारं वारं वचनमिवाकरोत् धर ॥ उच्चैः प्रासादवा
 सादय दृश कृशात् मायती केलि कल्या मद्राक्षीद क वि
 वप्रतिकृति माणि नाभी मजा राजमाना वक्रं वक्रं व्रजं
 ती फणियवतिरिति त्रस्तुभिर्व्यक्त मुक्तान्योन्यं विदुत्यती
 ररथं घथमिथानैस्तु चिता माति रुच्या धध ॥ अथानंत
 रमुच्चैः प्रासादेया सात् स्थिते हेतो भी मजा धृशा दोणतामा
 गच्छन्ती क्रीडाल्प सारित मपश्यत् उच्चैः स्थितो हि जगाम
 ह्योतमपि सुत्सत्वेन पश्यति केलि कल्या कीदृशी सूर्य
 मंडलस्य प्रतिविंबेनैव माणि ना राजमाना तथा इयं वक्रं
 वक्रं पुनः पुनः ऊदिलंगच्छती सर्पस्त्रा भवेदिति त्रस्तुभि
 रिवात पवव्यक्तं प्रकटं मुक्तं विदु र हित म न्योन्यं यत्र तथा
 विदुत्य पलायती रास्थिते चक्रवाक मिथानैरात्रिशा ह्वेन
 ह्यचितां ज्ञापितां भेसाः प्रोक्त यत्क्यात्पक्त कृशापिकेलि
 कल्या चक्रवाकांति शा ह्वेन ज्ञानेत्यर्थः धध ॥ अथरथ
 चरणौ विलोक्य रक्तावति विरहा सहता हता विवाहैः
 अपितमकृतं च सप्तिकालं ससन विकीर्णं सरोजसौ
 रभंसा धध ॥ अथानंतरं सा भेमी चक्रवाकौ रक्तास्त्र
 भावतोरुणां देवाति शयित स्य विरहस्या सहिस्तया
 हता विवाहैरुपैरेदजा वालोचयते स प्याकाले पमाना
 सत मको च ससमयमपि सुतं समन नरयानुभावेनो
 ह्युत्सने विकीर्णं पमानां सौगंधं या सत्रा नि शोचकाद
 भेमी चक्रवाक विरहा सहता हृष्टा तया ह्युत्सने स्यया
 तस्यामनहता प्रमद विवाहिन ध्वजं सुभवतित्यर्थः धध
 अथानंतं पतिपतिं पति ससौ सौ सदह यत्काले
 प्रा सः देदय भमौ च भिंदते

पवि. दी.

रोदितो मां ५६ ॥ भैमीनलेप्रत्यबोचत् भोः सत्यका
रुणिकचक्रवाकपोप्रवस्थापयममहृदयमेताचक्र
वाकोचभ्रिंदतीविदारयते विस्लेषयती चेमाकरुणा
वस्थाकोनामनरोनवाधायते ५६ ॥ ऊमुदमुदमुद
प्रतीमसो जांरविरविलंबितकामममतानीत् प्रति
तुरुविरुवर्तिकिंशऊताः स्वहृदिनिवेशितकोककाऊ
ऊताः ५७ ॥ ऊमुदानांस्वप्रतिच्छादिनां कैववानांमुदंवि
कासमेवहृषमुदीघ्यतीमुहृष्यतीवविस्सससहमान
इवसूर्यः अविलंबितकामनासत्वरंगतकामनामिवा
तानीत् शऊतः प्रत्यपदिताः निजहृदयेनिवेशिताः
कोकानांसेवाधिनः काकवोविरहेणदीनस्वरापवऊताः
शस्त्रविशेषायेताइशाइवहृदं हृदं प्रतिशब्दायेतेकिं
५७ ॥ अपि विरहमानि एसाचरतावधिगमसर्वकपूर्व
सर्वचेष्टो इदमिहहिनिदर्शनांविहंगोविधिवशचेतन
चेष्टतानुमाने ५८ ॥ अधिगमोत्तानंतत्सर्विकाः तात्वे
वक्रियमाणानत्त्वकस्माइपनताः सुवाः प्रथमोपयता
पर्वसर्वाचेष्टाययोस्तौतद्यानि एसापिविरहपरस्परभि
न्नेदेशावस्थानंऊर्वतोशऊतोचक्रवाकोइहासिंहलोकं
विधिवशचेतनचेष्टितानुमानेसर्वचेतनानांचेष्टितंवि
धिपरतंत्रनतस्वाधीनामित्यास्मिन्ननुसामानदर्शनेहृष्टा
तहृतोस्तः ५८ ॥ अंचिस्था रुणिमेष्टकाविमंगुणः शो
रोक्षपाणः सुदं कालोयेविधिनारयंगामिथानेविष्टे
हृमाविच्छता शोमयाहगरुत्सवश्रृंजससमाभज्ज वशम
भ्रमोदंडभ्रानिमानुश्रानचलयेसंस्तुत्यकिंत्सज्जं ५९
विधिनारयेव । तिः प्रदाप्रममयः सुकटमुप्रदायांकात्तः
कसः विद्वग्ग ६० ॥ कवो कदं विद्वं विद्वं योक्तुमेवविदा
प्राज्ञानेति ६० ॥ अंचिस्थः स्वयरादीत्य
अंचिस्थः स्वयरादीत्य

तिस्रारोः श्रुतैः शोणोऽभिमन्त्राहकः साराथिरेवांकत्वाण
 कृत्वाहकश्चासौ गुरुत्वेन दृष्टो नृपः तेन सम्यग् राजा प्रवि
 रमानि रत्नराशमिश्रमणाय स्युः शोणो दंडे नृदंडाख्येन पा
 दिवोऽसुं केन प्राजती इतीह शोणो दंडे आधार दंडे प्राजत
 इतीह शोभा नावे प्रशाणा चक्रो संयोज्य किं त्यज्यते तीक्ष्ण
 क्रियते किं ५५ ॥ इति सविधुः श्रुतौ विनमुग्धाल
 पित संधार समर्पिते निधीय स्मितशवलवलनकावोव
 दत्रां स्फुटमिदमीह शमीह शंयदार्थ ५० ॥ इतीत्यं स
 नलोभे स्यात्पुनरेनापिते मुग्धमनो हरे वचनमेवास्मत्तर
 संधीत्या इषेत्वा सेनशवलं वलाश्च मुक्ताय ससनलला
 भेमीमवोचत भोभेमियित्वं वीषितदिदं स्फुटमीह
 शमीह शमेवाटरातिशयेद्विरुक्तं ५० ॥ स्त्रीपुंसौ प्रवि
 भज्यजेत सखिलावलचितौ चित्तयोर्न प्रोवेष्टिरतिप्र
 स्तनशरयोश्चापद्वयान्द्रुवौ त्वन्नासाच्चलानि कुतार
 दिनलकी नालीक मुक्तां चिह्नोत्वात्रिः स्यात्सलते मथ
 सुसनजं वायव्यमस्तंतयोः ५१ ॥ अहंतवध्रुवावेव
 स्त्रीस्त्रियैव जेतव्या पुमांसु सेति विचारितयोग्यतयो
 रतिकामयो रखिलौ स्त्रीपुंसौ प्रविभज्य पृथक् पृथक्
 त्वाजेत न प्रोवेष्टीकृत्यो रोपितां चापद्वयौ विद्धि नालीका
 ग्यानां शराणां मुक्तिमिधेतोः तयो जवनासयोः नासा
 पुदयोऽखलेन विज्ञाता मंतहितां दिनलकी नालीका शर
 स्यात्तं यं वेष्टितस्या त्वान्निः स्यात्स प्रवर्गाह यमेव तयो र
 तिकामयो मिथोः वसंतस्य एव नासां नासां व्यसंवे
 क्षि ५२ ॥ पीतो वर्णा गुणस्तवात्मनः ५३ ॥ योपि सेयं
 यथायं विभ्रत नवोऽखलां मित्रिकं विपरीतं योने
 कावर्णातद्विभ्रतं नवोऽखलां नवोऽखलां नवोऽखलां
 वीषयाद्विभ्रतं नवोऽखलां नवोऽखलां नवोऽखलां
 नवोऽखलां नवोऽखलां नवोऽखलां नवोऽखलां

पुर्विः टी.

धनादिर्वचनानां गुणः धर्मापीडः श्रुतः अपि स सुसुये
अयं पीतमो रावर्षः सा सा गुणः शपरसंगेत्पादिशामैव
प्रभेदत्वाद्गुणसंज्ञया लिखितः कायेदेहेचास्तियपीतव
र्णगुणादपत्त कनकं सर्वणिशोभनं वर्णं यस्य स्यादित्येके
नश्यते अपि तसर्वं वैव अस्मिन्पीतवर्णं सति वर्णं त्वेव
णोश्यामादीनां कथयेद कामद्वेषपुवर्णेषु मभेयो धवलि
माशौल्ह्यराजैव श्रेष्ठा प्रवया धनिश्च येन रजतं कृष्णं त
स्य धवलं लिप्ता योगाद्गुणं वर्णं यस्य तस्य भावोऽवर्णं ताव
पेड्यं शोभयं शपवति प्रामोति ५२ ॥ विडत्तोदस्य हिस्य
लेमफपद्मः कावेविनीतर्पणोत्कृष्टे रोहिते हृदे हृम
यसापिडेन चेत्पुंड्रक सत्रात्तावसेचनेर्यादिफलं धत्तेन
दात्वद्गिरा मुद्देशाय ततोऽप्युदेति मफरापा राक्तमप्रत्ययः
५३ ॥ विडस्वशक्तिरायात्तोदः चूर्णापवस्तुनिकायस्येह
शस्यलेकृष्टे हलेनो हिलिविते मध्वं पयो जलं यस्यास्ता
हृशीचासोकादविनीमचमालातया तर्पणादेतोः तथा
पिंडी धत्तेन दीरोणो वदो हृदेन पुंड्रकं चोद्देति जायते
तदा स पुंड्रकाः प्रोक्तगुणः दात्तावसेचनेर्यादिफलं धत्तेन
दात्वद्गिरा ततोऽप्येतावद्दशादपि पुंड्रका इदं शायति श
यवचनयमफराधारः मफराशवृष्टाः प्रकृतिर्विध
यायस्येह शाक्तमप्रत्यय उदेति यदि पुंड्रकं सोक्तं गुण
वच्च स्यात्तहि पुंड्रकात्मकं तमात्वाद्गिरा इति प्रयोगः
स्यात् त्वद्गिरा प्रतियोगिभावेनानिचूपाणीयं तस्यैव
यः ५४ ॥ अत्रोक्तं पुंड्रकं तदुल्लेखोदात्तं च अत्रोक्तं
नानातः पुंड्रकं तस्यैव लभ्यते चेनामताधाः लभ्यते
व्याख्यायतांति तदर्थं सवापुंजा भवति भवति ज्ञातः
शक्तिमात्राय तस्यैव मतापीयोः प्रादुर्भा ५५ ॥ अत्र
नानातः पुंड्रकं तदुल्लेखोदात्तं च अत्रोक्तं
नादानकांडप्रारिजसंवाकं

लस्येवमथोमथनदंरस्यस्ययंभ्रमणानिकुर्वन् मथा
तीतिकमाणिक्यमममथनदंरस्यस्ययंभ्रमणानिकुर्वन् मथा
नननासुधायदिउंथापयेननाहशीसुधात्वनि
कोयाःकृतित्वङ्गिराक्रियमाणसुत्कृष्टममकाणयोः
पारिणामाङ्गयेतस्यर्थेनत्वङ्गिरममकाणीयोर्यापारण
क्रियतेसापाशाणपत्तोहृषणसुधायपिनभवेदित्य
र्थःजिज्ञायाकृतित्विषयपरमेस्वरस्यकृतित्विषयमि
तिवत्तं कर्तृकरणयोःकृतीतिकर्तृविषयी ५५ ॥
आस्ययातव्रभारतीवसतितल्लीलारविंदोलसहासे
तत्कलोवैणनिकाणामिलह्यास्योविलासासुते तत्की
लिभ्रमाणहंगैरिकसुतनिर्माणहर्म्यधरेतन्मृक्ता
माणहारपवकिमियंदंतस्वजोभाजनः ५५ ॥ तव
सुखीयाभारतीवारदेवतावसतितस्याधारेवताया
लीलारविंदाडलसन्वासःसौरभंयस्मिन्नीहृशेतथा
तस्याःकलोमफरश्चासौवैणवीणासंबंधाशब्दएव
मिलद्वचनविलासासुतयस्मिन्नीहृशीएवतस्याः
क्रोडाचलनयोग्यगैरिकेणसुधयामक्कोलेनैवा
सुतेतनिर्माणयस्यहृशहर्म्यमेवाधरोयास्मिन्नीहृशे
अधरोयस्यहृशधयामुततद्वेननिर्मितद्वयत्रोत्प
त्ताया पत्ताहृशेतवमुसितस्याभात्याप्रयमुक्ताम
णिहारपवकिदशनमालेराजनः अत्रास्यइतिपदस्य
वात्तवाधेसमुच्चापंतस्यापि विधेयोपिसमन्वयः ५५ ॥
वर्णमनमधुनीधमुच्चलरुमस्योत्सर्जनीकापिने
स्वेडःसिडयतीदसीयडलिनस्यालपिनेप्रीलका
पतनीरसदवकिचिराचिनासुततप्रीनाधुदिकोः
किपीधुधमिदप्रयसिकित्तं ५५ ॥
उत्तमरसस्यसुजांरमस्यस्वात
उत्तमरसःस्वसजिलासोमस्वने

पुर्विः टी

ममयस्यतीयेदेवताधिष्ठितं भवति इदमीयस्या
:स्वोतस्वत्पाः सख्युतः सकतस्यवालकाः सिकताखं
डाः त्वड् इत्यभिधीयते एतस्यानयाः स्त्रीरस्त्रिकयेव
कृताः तथा पुद्गानिमलाः सितायाः शर्कराश्चुविकाः
चक्राकारपक्वान्निविशेषाः किं भवन्ति प्रसूतं इदं
योसिप्रस्याजलानि किं भवन्ति तवैवाधरो प्रस्यास्तदी
किं भवतः ५१ ॥ परभूतकवतीनां सम्पगायातिगा
तं नतवतरुणिवाणीयं स्त्रधासिंधवेणी कतिनरसि
ककंदेककतं मभ्यस्यते सो भवडपविपिनाश्रेताभिराश्रे
डितेन ५२ ॥ भोस्तुरुणिप्रसूतनदीधकहडपेयं तं
वाणीपिकेनागातं सम्पगानायति अभ्यस्तानभवेदि
त्यर्थः ताभिः पिकीभिः तपोषवनसहकारे स्थित्वाभिर
सौत्वदाणी श्रेष्ठितेन दिसि रक्तेन रसिककंदेककतं
कटपांटस्फुरितं कतं कतिवारं नाभ्यस्यते ५३ ॥
उर्ध्वस्तेरदनस्त्रदंतवधनुर्वधकमालामयं सौवीतत्र
तवाधराधरतटाधः सीमलावालता पद्मावागमिता
वकीननुधनुर्वधः प्रियेमान्मथः सौर्यकोणायनुस्म
तीभिरुचितं वीणाभिरारभ्यते ५४ ॥ तवोन्नरोष्ठपत्र
वेधकमालाप्रकृतिकं सरस्यधनुर्विं नुन्नोन्नरोष्ठपत्र
धनुर्विचत्संबंधिरोधरोष्ठनटस्याधरुत्तरे सीमिस्थिता
रोवालतेवमौवी किं भवति भोः प्रियेननुनिश्चये पद्मा
त्वतीयावागपि मन्मथसंबंधी धनुर्वदोभवत् सी
यमान्मथो भवत्तदः केप्राधनुस्मतीभिः चापः ५५ ॥
रावीगालनं नापकवागनेयकाभिर्वीणाभिस्तुति
यथास्वाधराधरस्यते मभ्यस्यते धनुर्वैवाहिसुचाय
रेवाभ्यस्यते ५६ ॥ सुखायः सुविदग्ध
पाकेऽज्ञातवेषाद्युमाविश्रुत
न्यायाः यत्किंसाधितं

नैः
दे. वि

धृतमस्तमेवस्तमः ग्रहं म... ति स्या र्येत स... यीं शुभस्य
हेतोः गरुडस्य शोके... सप्रसिद्धा रणः स्थाने क... य
था स्यात्तथा ज्ञातः द्वाका पान क... मान मर्दन क... मा
यं यो हं कारे नाशे यत्पातयात्तीने भुतावस्था हि...
पेक्षा यये हृशानया त्वत्वाचा धांमि न्यीयुषे निजानोप
दानावचनानामेव च दृष्टानो पक्षालने नाशुग्रहः प्र
सादः कृतः त्वद्वाचः पदानि प्रसूते त्वं लिता नीत्यर्थः
अन्योपि विजिगीषुर्हि निजचरतो येन प्रक्षालयति
त्वत्त्वस्मिन्ननुग्रहं मन्यते ६१ ॥ शोकश्चेत्कोकयोस्तु
सुदन्ति तदन्ति तद्वाहसता करुते गत्व जल्यमाने
व्रजति मनुनये भातु मृतजलस्य वडेय घंजल्यवप्य
नुनय विमुक्तः स्यान्मयेकग्रहा ये दत्तवाभ्यां तदभोज
लिमिह भवती प्रपमामेव्यमाण ६२ ॥ भोः सुदन्ति
रुणि चक्रवाकयोः शोकश्चित्रवक्रययदित्वा वाय
यन्ति तत्कथयत वाक्ता करे हं जल्यो गत्वैव तस्याः जल्य
या जले स्थितं प्रतिबिंबितमेव वर्तमानं सूर्यं अनस्तम
स्ताभावं गतमनुनये प्रस्तमा व्रजेति प्र... दया भिम्भ्रज
लो वडेयिय घयमेको मुक्तः ग्रह एक ग्रहः ग्रहापि
प्रवपकः केवलं हतो ग्रहाय स्पेह शोभ्य प्रवममनुन
य विमुक्तो नुनय मष्टहीत्वा गेयापे दत्तत्रा हि आभ्यां च
कोवाकाभ्यां मृत प्रायाभ्यां जला जलि दत्ता ह हा सिने
वमाने तमले प्रमानं मां पशु... गतो देवा इकस्या
नुष्टवस्ये... मिति शान डि... ६३ ॥ तदन्ति शाय
निरारि... भव... निजाली नोली नोली...
मु... दत्तया जीह्वा लिसुवलीत
... विविध...
... विविध...

निद्रतिरुद्रिणापादलेपं च मीमांसा क्रियमानग्रानंदः
सुवताख्यामामोपशुपोक्ष्यंतहितां सुसावीनास्थिति
स्थानमिहास्तिन्यलेक्षणमन्वेयइतीत्येवमना
संज्ञचरंभमीसावेपुगतचित्रांकल्यस्वयंसायंसंध्यासं
वंधविधिं कर्तुं बहिरभूत्रियये १६३ ॥ श्रीहर्षकवि
राजराजिष्ठकृदालंकाः ॥ श्रीरः सुवंप्रीदीरः सुपुवेजिते
द्वियचयंमामल्लदेवीचयं तस्यागाथयमेकविंशगणनः
काव्येभिनयेकृतौभमीभर्तृचरित्रवर्णनमयेसर्गोनि
सर्गोज्ज्वलः ॥ आनंदस्यकृतौनिरक्तविमतौसर्गप्रधा
यात्तयादर्यंतेषधकाव्यतत्त्वविद्वज्जोपीष्टघसारसुतो
सर्गवर्णितप्रकविंशतितमेसर्वाज्ञिकोस्मिन्विधिःसिक्तो
भाक्तिरसेरघीषपदयोरुद्रिज्ञाभमीरतिः १६५ ॥ इतिने
षधतत्त्वविद्वतावेकविंशःसर्गः २१ ॥ ॐसंजीवनाय
जगतांस्थधांशुकलांकिरीटं किलयाविभर्ति हतांधका
राकरुणकटाक्षैःप्रत्यक्षलक्ष्म्यस्तुसरस्वतीसा अथार
स्मिन्धाविंशोसर्गो अत्ररात्रिदिवाकं नृदयास्तमयको
र्तनैःकालाकाव्येषुसम्यन्नोरसमुष्टिनियस्यति इत्यु
क्तियक्त्याभमीनलयोसंभोगसुगारप्राप्तिहेतुसंध्याका
स्तसमयरात्रिचंद्रोदयाउद्दीपनविभावान्वलियति ॥
उप्रास्यसंध्यविधिंमंत्रराशिरागोणकांताधरचुबिचैनाः
अनामवांस्तमसमभूमिभागैभमीधरंरौधमसाधरंद्राः १
असाधरंद्रोधमीन्नेनलोविधिंसांधंमस्युसंसंध्यासंज्ञं
धिनंसाध्यायादिप्रप्रास्यांतिमाशा २ (तीर्त्तदिको
रभोगासातयाकांताधरचुबिचैनांत्वः साधरंसरत्ने
नेयस्येदृशाःरुममीधमिभागैमुप्रास्यंतिभमीसा
स्मिन्नेसाधमसाध्यायादिप्रप्रास्यांतिमाशा ३ (तीर्त्तदिको
साध्यायादिप्रप्रास्यांतिमाशा ४ (तीर्त्तदिको
याविः

स्यात्तु पांरुं श्रुयां प्रत्रालि न्नीपेह निदिने निवार्यमाणे स
 निरात्रिसेवोपिनोद्धारपालस्य स्यान्नेधिकारप्रापि प्राप्तः स
 ज्ञांद्धारपालेपिराजानभिमतनिवारयति ६ ॥ महानदा
 किंनुभूभानुसंगे संध्याय संध्याऊनवोमप्राणां तनोति तत्वा
 वियतापितोराश्रिणिस्वजासांप्रतमंगहार ७ ॥ सप्रसिद्धो
 महानदो रुद्रः भानुरागो सागो सूर्यासंस्तयांजातायांऊ
 चित्रदत्तिपरिस्पंदतीतिऊनदो किंचिन्मात्रदृष्ट्यामपिइ
 शांसर्वतोव्याप्तो संध्यामेवेशाशिवांसंधायसंयोज्यविय
 तापिव्योमैववन्वादेहेनताराणांश्रिणिसमूहप्रवर्तक
 ग्रथात्कपालमालायस्पृष्टो नसाम्प्रतमंगहारं न्तर्तं किं
 विधत्ते रुद्रोपिस्वभावेतत्प्रवसायसंध्यायां वामार्धस्थितगो
 रीकेणकपालधृषतेनवमुष्मान्तर्तं करोतीति प्रसिद्धेस्तथै
 वास्याष्टमूर्तित्वादाकाशमूर्तेर्विधः सार्किन्तत्पतीत्यत्र
 ताप्रपिच स्वयं महानदोऽद्रिजालिकः प्रपिविरोधेऊनः
 दोपापऊत्तेप्रदर्थेक्तः इषदिन्द्रजालज्ञांसंध्यांसंधोवर्तमा
 नासभायाः सदसोऽनुरागो नुरंजनायेशांसमर्थो स्यापयित्वा
 वियताव्यपगम्यतातिरोधीयमानेनापिवमुष्मांश्रिगोष्ठासं
 त्रणोत्तारकपांक्तिमालयाहारंतातोतीति प्रातिभासिकोर्थः
 प्रमुमंवार्यमुल्लेखान्तरेणात्रेवक्ष्यति ७ ॥ भूषास्थिताम्र
 स्त्रुदितस्यताद्यांश्रिणोडुकोणीकपटंवहोद्विः दिङ्मंडलेमं
 डयतीहवैडैः सौर्येनदत्तारकंकिरीटः ८ ॥ तारकराश्चै
 द्रःकिरीटभूषणायसोदृष्टः सौर्यकालप्रदोषसमयः तार
 करंकिरीटश्चभूषणायशिवः तदन्तरं तारकरंकिरीट
 नांवांश्रिद्विष्टमंडवचिह्नंश्रिर्वैश्वदेवः श्रिःश्रिःश्रिः
 सांयपितं प्रवच्यप्रदोषकालस्यकालः सांयमः श्रिः
 वाचः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः
 श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः
 श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः श्रिःश्रिः

भित्तुः पाश्चात् दंडं स्वपक्षिः संकमेवैणवंपृहीत्यां सर्वां
 दिक्षु भ्रमाति योयं राक्षसाप्रसूः पूज्यं दाप्रशंसासुनित्ययो
 गतिः प्रायः संसर्गं विविधतायां भवति सत्तभादयः इति त
 प्रसूः प्रादिको विपदिने प्रवक्तव्यं यानं पंः संसर्गवानेव भि
 द्देकः सायं स मुद्रं मंजुं तं गच्छेत् त्रैलोक्यं न ऊर्वात्संध्याभ्रमे
 वं काषायं काषायं न रक्तं वस्त्रं मथत धारयति स्म १२ ॥ अस्ता
 चलोस्मिन्निकषोपलाभे संध्याकषो लोवपरीक्षितोयः विक्री
 यते हीलिहि रापि पिटं तारावराटानि यमादि तथैः १३ ॥
 हेलि सूर्यं मेव चर्ण गोलकं १३ ॥ पचेलि मंदाडिममर्क
 दिवं मुत्राय संध्यात्वा गिवो मिनास्य तारामयं वीजभुजादसी
 यं कालेन निष्टु तमिवास्थि सूर्यं १४ ॥ अर्कं विं व मेव पचेलि
 मं परिपक्वं दाडिमपालमुत्रावोक्त्य कालेनास्य पालस्य वी
 जभुजावोजानि भक्षयता संध्यात्वा गिवत्पक्ता तस्या कालेना
 दसीयममुष्य दाडिमहलस्य संबंधि अस्या कपो संध्यानां सूर्यं
 समुह तारामयं तारका ह्येनिष्टु तं फलक्य त्यक्तमिव १५ ॥
 तारातति वीजमिवा दमादमिये निरष्टी विद्यदास्थि सूर्यं त
 निष्कुला कृत्य रविं किमेवा संध्याज्जिता पाकि मदाडिमं वा
 १५ ॥ कालेन वीजमादमादमेव भुक्ता भुक्तेव अदेर्ण मुद्र
 वशं हीत्सं भावनायां तारातति रेवास्थि सूर्यं ह तमाराणां वी
 जभुजावोजानि भक्षयतो ह ततो निरष्टी विद्यदास्थि निरस्ते तत्र तो ह
 तोः रविपक्ष्मदाडिममेव निष्कुला कृत्य ताश्वद्वार्थे निष्कु
 ला विष्कोषणोडाच भिक्षापाणामं न ररा कानं बहिर्निष्कमि
 तपराडिम फलस्य सः प्रतानो भंति रक्त ॥ पचान्वीजमुद्रा
 न्वादिमिषोः पचामंथे लार्थी जाकि मुद्रा इति १५ ॥ संध्या
 वंशे १५ भुजततं डय्य चर्णी तत्पत्तं १५ भुजतं चैलासरे
 लास्यदितायां वेडेरमं १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥
 धालस्य १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥
 लामाडि १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥ १५ ॥

नै.
दी. टी.

स्तारणामपक्रवः १६ ॥ इत्यंश्रियोवर्णनजुनजैवस्थामु
पक्रातवतीप्रतीत्य तातनोदन्नरमेतदित्तिनिरीत्यमाण
सपुनर्भभाण १७ ॥ इत्यंश्रियोवर्णनजुनजैवस्थामु
मसरंतीसंथोतात्वाताभिस्तमसचिदत्तरेधिजैवस्थामु
त्सनलःपुनरब्रवीत् १८ ॥ रामेष्टुमर्मवृणानातिवेगाञ्जना
करःप्रागयमुत्पपात ग्रहोच्चकिमीरितमीनकंभुनभोनभोः
कामशरासनधुः १९ ॥ प्रावहूर्वेराचवशरासनैर्ममभेदन
पीडायावेगात् ग्रहोच्चैर्नक्रसमूहैःकिमीरिताःसिञ्चीभा
वेनचिञ्चितामत्स्याःशावायत्रतयथाभवति तस्याभ्यसमुद्र
उत्पपात भोःकामशरासनधुइदंनभोनभवतीत्यपक्रवः
कथंभुननभःग्रहाणांभोमादीनामयंयाहः भोमादिसंबंधी
चासौओचःसमूहस्तेनकिमीरिताः मीनाउपलक्षणांमेतत्
मीनादिराशयश्चकववः तरगमुखयोनिमन्त्रावुराभंशक
टमसमयेनस्योत्रमंगेनत्तल्पमित्यादिज्योतिषप्रसिद्धाः
शावकारास्तारायस्मिन्तादृशं अत्रोपमानोपमेययोरायं
विशेषणमास्य १९ ॥ मोहायदेवासरसंविमुक्तास्ताराः
शराःपंचशरेणामत्ये पंचास्यवत्यंचशरस्यनास्त्रिप्रपंचवा
चावल्लपंचशरः २० ॥ देवानामसरसंमोहायकामेनतारा
प्रवशराविमुक्तादितिजानेहं ताराहिवह्वोमदनशरास्त
पंचेत्याशक्त्यासमाधत्ते यथापंचास्यशोहसिंहवाचकेच
शरः पंचवित्तायचनेपंचनेवित्तायतेइदमितिर्कम
पिचिनेयेकमत्यो पंचवित्ती ॥ २१ ॥ पंचावमितिद्व्युत्पत्त्या
प्रपंचवाची ॥ २२ ॥ देवांचकतेस्तनयवपंचशरनाश्यापिपंच
शरःप्रपंचवाः कपवनोसंख्यावाचकः ॥ २३ ॥ नभोभली
कुलीउजायचः तस्यनः ॥ २४ ॥ कुलीस इष्टोऽप्योसं
तिष्ठ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

प्रांवाध्याप्योऽष्टमंतिविंदवे संति तामोन्नाराणांमेववाध्याप्यविंद
 नांसेकंमणमिअनवरुप्रननारु... संयोजनान्येवपाराः
 वीथीत्रयाःप्रवाहाःसतंतिवहेति ३॥ अमुनिमन्येसुरतिर्ज
 मित्प्रायाः... गोधामकरःकुलीरः तत्परोवलत्सुभीतिह
 रमेमान्धःसृष्टमितःप्रतीमः ३॥ गोधानिहाकागोधिका
 समेदत्तमंरकोशेवारिवर्गं कृकलासाकृतिमीनविशेषइ
 तिचिवरणात् गोधासीनालोराशिस्ताराविशेषइपःमकरो
 राशिश्चकुलीराकर्कटराशिश्चाकाशगंगायाश्चनियार्ता
 सिजलजंतुभवेयःनिर्गुणोहिगोधादिभिर्यार्ताभिर्भावमे
 व तस्याःस्वर्नद्याःपुत्रेप्रवाहेकोडज्जोदेवेभ्योवीत्याहमत्यंतं
 तलेमग्राणिपतानियार्तासिचयमधोवर्तमानादतोध्रुमेःसका
 शात्स्यस्यंप्रकटानीवजानीमहे ३॥ स्मरस्यकंबुःकिमयंच
 कास्तिदिविचिलोकीजयवादनीयःकस्यापरस्योडमयैःप्रसू
 नैर्वादित्रसृष्टिचंदनेभदस्य ३॥ अयंकंबुःप्रत्यहंशंशावा
 कारंनक्षत्रत्रिलोक्याजयेवादनीयःस्मरस्यैवसंबंधीकंबुःशं
 खःकिंचकास्तिकस्यापरस्यकामदस्यस्यतारामयैःपुष्पैर्वादि
 त्राणामातोर्ध्वंसांरुष्टिचंदने अतोयंकामस्यैवशाखदत्तययः
 ३॥ किंयोगिनीयंरजनीरतीयांयाजीजिवत्पमससृष्टस्य
 योगोर्द्ध्वमस्यामहतीमलममिदंवरत्नंवरचुविकंब ३३॥
 याकामजीवयस्यसमयाचयममोहयतिस्म सयानिपुणयो
 गिनीकिंभवेत् योगिनीहिपरमामारणासमयाभवति इद
 मकाशाश्चतुर्ष्वपतमंयोगिनीरामारचलत ब्रह्मारज
 नीयोगिन्यायुगसंभवेति भागभ... विंलतादिनाक्र
 तः ३३॥ प्रयोधकालहनिभापतानि तारापुष्पाणि
 दृश्यंती विष्टाहस्त... नियोगिनी... मोजगाहस्तम
 पिस्तुहस्तं ३३॥ प्रयोध... काल... सधृतेदि
 नेपदप्र... निग्रह
 यमान...

नै.
दी

इयं निशैव योगिनी पेंद्रजालिकी सुदाभं सेतपीलिरक्तदिभि
न्रवाणां उष्णीचवृद्धं पाच्छित्राकारं दिने हृष्टमापि सखा
स्रमनामाययेव सुत्याधुनितमोभिरुस्रमदेन सगमात्कि
चिदिदं नास्तीति सिद्धांतं वदति सदयिनिरोभाय चितीत्यर्थः
पेंद्रजालिके प्रसदेवाहुते दर्शयति सञ्चतिरोपत्रे अथवा सु
त्याधुनि प्राकाशे प्रवर्तनिरवलंबे मार्गे स्थिते यं निशा योगि
नी प्रबोधकाले हनि स्फुटाभं प्रसिद्धतत्र ज्ञेयं सत्राके हृष्टं जग
न्महाहमसुदेव हि वदति अंतर्दधतीत्यर्थः १५ ॥ प्रणः
स्मरणं कस्यः संप्रदायतो भवद्भुक्तगपत्तनायः सुखं तव
दौवसंते सहस्रमुष्माणि वाणानुगं गतोयं १५ ॥ भवत्सु
यगमेव पतुयंसे हृष्टपेन कामेन तव सुखे पवेन्दो सते सहार
चिद्रूपो मृगः संप्रदायतः संप्रदाय मस्य प्रविष्टमिति व्य
त्यज्याति व्याधितारात्प्राभिः पुष्पालिभिरेव शरैरनुगतो यं स
तः पलायितः व्याघ्रिभासते इति शेषः नायं रुद्रशिरानुगतो
यं गतः पलायितः व्याघ्रिभासते इति शेषः नायं रुद्रशिरानु
गतो यं गतः पलायितः व्याघ्रिभासते इति शेषः मृगशीघ्रता
रासंज्ञोक्ति किंतु भवन्तु च चंद्रकामेन शरैर्विद्धं न पव पलायि
तो क मृगपवाय मस्तीति निद्रवः संप्रनिष्प्रादति व्यायनेहा
जितिडाव १५ ॥ लोकाश्च यो मंडपमादि स्तुष्टि ब्रह्मांडमाभा
त्युत्साष्टमस्य स्वकांतिरेव त्वरवाति भाति चणवणाड्यनि
भानि भानि १६ ॥ लोकस्याश्च यः प्रादि स्तुष्टि चिरंतनानि स्यः
ब्रह्मांडनेत्र मंडपमिति स्य चिरंतनानि स्य ब्रह्मांड सवमंडपस्या
नुकाष्टं प्रतिदिशायं प्रतिहारु स्तुष्टि स्य पदं रणतं कुराः ते
मंवांति रुद्रमनः इति स्वजातीरेव वजः सप्त रान्ध्रियोक्तानि
भाराः कृपादीमिह नोच्यतां ह्यगं विच्छिन्न शरीरानि भानि
तत्पति सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः
इत्येव सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः
इत्येव सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः सजीवाः

लः पूरुद्वोपकारः ३० ॥ भोभैमिशचीसमासः प्रतिर्यस्या
स्तस्याशचीसपत्न्यामैद्यादिप्रपृष्टिपरावतमदजलप्र
वाहस्यादिनृपसेननाशात्रिरगंजोचद्वोपकारः पो
स्त्यनेधुभसुत्तुगसुतिनितगंमरीन्यर्थः ३० ॥ रो
मोलिरोमावलिदिभिगहिधांतयनेवाहनमंतकस्य
यद्दीक्षुहारादिवविभूतात्वा नशानरहीत्वापहृतोविव
त्वात् ३१ ॥ रामस्यद्वारादयेशालिः सेनरेवरोमावली
यस्यार्द्धशायस्याचासौदिक दक्षिणादिक तद्दिगाहिय
मस्यवाहनमहिषपवधांतयनेधांतमिवाचरति यद्दीता
यमानेयमवाहनमहृष्टात्रसतइवत्वात्वात्वाहनात्वात्
दृहीत्वास्तयोहारादपहृतः ३२ ॥ पक्षं महाकालफल
किमांसीत्प्रागारेः सानुनिभानुबिंबे भिन्नस्यतस्येवह
षट्त्रिणाताद्दीजानिजानामितमांतमांसि ३३ ॥ पक्षं म
हाकालफलं पश्चिमादेः शिवरेसूर्यस्यमंडलेमहाका
लस्यदितसंज्ञकस्यफलंसारभूतमेवमहाकालनाम्रक्त
रोः पक्षं फलं किमांसीत् तस्यैवमहाकालफलस्येवह
षट्दिशिर्वरिणिलायां निपतनैतभिन्नस्यभन्नस्यबीजत्र
पाणितामांसिजानामितमादतिपायेनमन्येदत्यर्थः ३४ ॥
प्रातृर्षिरीणामयशः सुमेरुप्रदक्षिणात्वात्वरदेनाहृतस्य
दिशास्तमंष्ट्रवरयार्धनामपञ्चस्रदायांस्त्रगनाभिधारा
३५ ॥ चैत्रंरथंनमऊवेरोद्यांतमेवान्यनामयस्याः साचै
वशयत्रप्रपञ्चरघनायस्यः तस्यादिशिउहीच्यामृगनाभि
योगिदक्षोभिन्नमोक्षमिरेः प्रतदिगादेर्वरदिनावज्ञा
नस्यगिरीणामपञ्चदिमयतेप्रथमीभेदादिनिविर्कः ३६ ॥
उद्धृतंयामयउद्धृतंदिवासहरेणपरिवर्तमानं
पतत्रंरथंशामकादिदेनेहसुतमोक्षितगतामिसुम
३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥
धेमुपारदमामिकासित ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

नै.
दा. सी.

तत् नेदिष्टतामत्यंतलिकृतज्ञांप्राप्तेति तत्रि संकृतः व्योम
वेदं पदालिन नृत्तति विमत्यर्थः ३२ ॥ ऊर्ध्वाहितमुज्ज्वल
वाहकल्पेयद्याग्निदीपेन दिनाधिपेन न्यथायितुममि
लङ्घरुत्वेभूतमः कज्जलमसवलालि ३२ ॥ ऊर्ध्वग्राहि
तः अतएव मुज्जोभो ग्राहीकृतश्चासौ कटाहस्तसदृशी
व्योमिस्त्रयेणैव दीपेन यत्नमप्येव कज्जलं न्यथायितुस्तं
तत्तमः कज्जलं भूत्रावाजल्पेन मिलङ्घरुत्वेयस्येदं शब्द
मावसवलालि किं गुरुत्वं हि शास्त्रे पत्तनकारणमिति सि
द्धं ३२ ॥ धातेन ताभ्यां शितिना भरेणादिशः शब्दे स्तनश
रस्य तादैः मंदात्तमंदानि शिमा मनिंदो सैषा भवा योत्प
भिसारिकाभाः ३३ ॥ धातेन ताभ्यां कस्तूर्यो शितिना क
सेनात्वेण व्योमैव वस्त्रेणोपलक्षिता स्तरकैरेव पुष्पश
रस्य शब्दे रूपलक्षिताः मंदानि ग्रंथकारस्तु स्यक्तयानप
शंति अक्षाणि नेत्राणि यास्तताः अतएव मंदाः स्वल्पजु
षणपवमंदादोणा क्रिया मंदा हृद्वादिशि पवाभिसारि
काः अतिंदो चंद्रहितया तमिस्त्रा योरात्रौ मामायाति
त्वे मेष्ठा भवेति ३३ ॥ भास्वमेयो मील गतो हृशो द्योमि
वो मिलच्चंचलमादि पुंसः आक्षत्तमं हतचित्तमांसिप
क्षपणामत्तलक्ष्मी विजिते डलक्ष्म ३४ ॥ भास्वमेयो ह
यात्र पां हृशो मील यत आदि पुंसो विष्णोः श्रीं च मिथो न्यो
न्यमिलते चंचलेषु मत्तस्य कालि शीलक्ष्णसमप्रज्ञा
जितमिंदोलक्ष्म वलं कियेनेत्रशोपक्ष्मजोता वै कवचमं
नेत्रो माणो वत मांसि अक्षः स्वर्गः स्वर्गसमं जनानां गा
वोपि नेत्रा यो ज्ञा मथे गालित देवा धातुलक्ष्म यो कारैः ३
हृथेण जनाः नेत्रा एव तापं यो मया सांता हृशो गवापि
स्वसा मवाक्षमो मांस हस्त्रेण विमिष्टाः स्वर्गो ह्यप्युवाय
व तदिदं च ज्ञाणं कज्जलं लक्ष्मः ३४ ॥ धातेन ताभ्यां शितिना
धीतं ३४ ॥ धातेन ताभ्यां कस्तूर्यो शितिना क

मंसहैचायायिषत डीपांननीत्सुवतेनस्वरश्मिभिः सहस्र
शानयननदृढमांधपदार्थानामेव ननत्वेधकारैः यथा
गोपालः स्वपशुभिः सह मिलितानन्यपशुनपिनयति तद्व
दिति प्रादुषाक्रपोपमालकारधनिः ३५ ॥ शान्तस्वामोरु
विचारणायावैशेषिकाचारुमतं मतं मे औत्सुक्यमाहः खल
दर्शनं तत्तमं तमस्तच्चविचारणाद्यो ३६ ॥ भोवामोरुभै
मितमसुः पदार्थेषु विवेचने वैशेषिकं मतं भावस्तम इति
सप्तमस्याभावात्पस्पदार्थस्य कथनं मम चारुसम्यग्भि
मतं तमस्तच्चविचारणोसमर्थं तद्दर्शनं वैशेषिकं मतमो
त्सुक्यमूत्सुक्येन मुनिना प्रणीतमेवोत्सुक्यस्य ह्युक्तस्य संबं
धिदर्शनं च तद्वराजः उत्सुक्यचत्तरेवहितमस्मिन्निति तज्या
नापदार्थानां निरूपणोदशने समर्थं तत्त्वनेषांचत्तरिति त
लप्रसिद्धो ३७ ॥ स्नानिस्पृशः स्पर्शनिषेधधृमेः सैयं त्रिशं
रिखसम्पदस्य न किंचिदन्वत्यति कौशिके ये ह्युशोविहाय
प्रियमातनोति ३८ ॥ यथा स्नानिकायांसिद्धहेतुकं स्याव
मालिन्यं स्पृशतः तथा स्पर्शनिषेधो धूमो यस्य ह्युशस्य धूमि
स्पर्शनिषेधात् तद्विद्वेषवतिष्ठतः त्रिशंकोः संपत्त कौशि
के ये विस्वामित्रसंबंधिनो ह्युशोविहाय अन्य किंचित्प्रतिश्र
न्यस्य कस्यापि प्रियं नातनोति सर्वेषामप्रियो ह्युष्यपवहति त्रि
शंकोः तथा स्पृशोच्छिन्नसत्तां स्पृशतः तथा तमः परमाणवो
नस्पर्शवन्तः स्पर्शवन्तस्तत्कार्यस्य क्वचित्दस्य नुपलेभादिने
नयनस्पृशानां प्रेयणास्य निषेधधृमेः निषेधस्यानस्यास्य
मसः सम्यग्दर्शनं

इति श्रुतं तत्तच्च विचारणं विप्र
समाप्तं यनयधशान्ति ॥

ओं चण्डाक्षपञ्चमी मध्यमां वैखरीं ति चतुस्त्रोवा
चो निराभासस्य सजास्वरूपस्य परमसिद्धिस्तथा
द्युवस्यांशुपाः तथाहि दधितु तन्वायेन परा यथाऽह
मिति कीरनीरन्वायेन पञ्चमी यथाऽहं किञ्चिदस्मी
ति तिलसंघर्षेन्यायेन मध्यमा यथा मयारिञ्चिकर्त
वमिति चटपटन्वायेन वैखरी यथाऽहमिदं सजामी
ति ॥

